

Kaansa NT (Ghana)

The New Testament in Kaansa

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Matíyé.....	4
Márki.....	34
Lúki.....	53
Jǎ.....	84
Mídéenɛ.....	106
Ɔrómbɔ.....	133
1 Kóoréntɛ.....	147
2 Kóoréntɛ.....	159
Gálásibe.....	168
Éfézɛ.....	173
Filípibe.....	178
Kólósbɔ.....	182
1 Tésalóníkibe.....	186
2 Tésalóníkibe.....	189
1 Tímóté.....	191
2 Tímóté.....	195
Títi.....	198
Fílémó.....	200
Eburubo.....	202
Jáki.....	212
1 Péerɛ.....	216
2 Péerɛ.....	220
1 Jǎ.....	223
2 Jǎ.....	227
3 Jǎ.....	228
Júdi.....	229
Buka'ma.....	231

Matíyé

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú wá mamannibii Matíyé ú pi ye yí' tē Lévi ú déerá dāmphohínnáa weri, úrá tĩ'ni sebi weri tĩ hãa ú ú Júde kām̄bura. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, sí dusu digbée ná kpɔɔgi ná digbéno ná kpɔɔgi wá sɔɔɔmburá u tĩ'ni.

U beema dé pi tu dé Yésú dé-uma Yékírí wá Sakhaníní òu ba hĩj nípi pí mípĩlɔnɔ, ú mí í Yékírí wá hĩjgínɔbí se'e'ra kha' u ba bamma wera. Tírá yeeri ú seeriyé mí í Yésú mamanni nípi Yékírí wá mílná ná tãgumasimí í u déeri ná ú k'omi ná ú thumi ná yó mí wá yóɔ í pi déeruu tĩ ná nani ú ba'mi ní'batábɔkɔ ná ú yami huuminá ná yó mí kɔngóni wá yóɔ.

Ná mu nãa ná Matíyera ye wêe mana' yêe kũj Yékírí wá igi pãtí Márki ná Lúki ná Jána kũj weri wa, dé u ye kũmma thu'ri igi, ku'-sima tí Júdebira ye wêe bee dé pi yí' Yékírí wá nísigiri mé'ni púrgi púrgi wa. Ná pi kha' pi yí' Yékínni pi ye kũmma thu'ra, tírá yeeri Matíyérãa kũj thu'ri iga.

Sebi wá kpikɔkhaya

Pãtí hũngi kheeri ná nani Yésúri wera 1.1–2.23

Jã Batísi wá seere ná Yésú wá bátízeme 3

Tí Sutãna má'ni Yésúri tĩ keri wera 4.1–11

Yésú wá hĩtansi Galíle marãa ná mí í u déeri ní wera 4.12–18.35

Yésú wá ku'mi Galíle ná ú yóomi Jerúzalém 19.1–20.34

Yésú wá phurɔɔn khɔbi ná ú humo 21.1–27.66

Yésú wá huyama 28.1–20

Hũngo (Lúk 3.23-38)

- 1 Pãtí hũngi kheeri tĩ ná nani Yésú *Kírísi* ú déeri *Davítí wá kói* ú déeri *Ábráhám wá kói* wera.
  - 2 Ábráhámuná hũni *Ízáki*,
Ízákirá yaa hũni *Jakópi*,
Jakópirá yaa hũni *Júda* ná ú máníkhoobi ná ú khĩnɔbura.
    - 3 Júdará yaa hũni Tãmãarná, Péerézli ná Zéerá;
Péerézli yaa hũni Ésíróm, Ésírómuná yaa hũni Arámi,
    - 4 Arámuná yaa hũni Ámínádábi,
Ámínádáburá yaa hũni Násóni,
Násónnã yaa hũni Sálómóni,
    - 5 Sálómónuná yaa hũni Araháburá Bówázi;
Bówázurá yaa hũni Urútirá Óbédú;
Óbédurá yaa hũni Jésé,
    - 6 Jésérá yaa hũni ithakho Davítí.
Davítirá yee Úrí wá harí ú u huuri ye sée weri, tĩ hũni ú bu *Sálómó*;
    - 7 Sálómóná yaa hũni Óróbówám,

Óróbówámuná yaa hũni Ábíyá,

Ábíyará yaa hũni Ázáfi,

⁸ Ázáfirá yaa hũni Józáfátí,

Józáfáturá yaa hũni Jórám,

Jórámuná yaa hũni Ózízásí,

⁹ Ózízásurá yaa hũni Jówátám,

Jówátámuná yaa hũni Ákází,

Ákázurá yaa hũni Ézékíyásí,

¹⁰ Ézékíyásurá yaa hũni Mánásé,

Mánásérá yaa hũni Ámósí,

Ámósurá yaa hũni Józízásí,

¹¹ Józízásurá yaa hũni Jékóniyá ná ú khĩnɔbura.

Ú waaturá pi kó'ri Ísíráyél bibi tĩ yóo bí donso *Bábílóni* surgirá.

¹² Tĩ kó'ri gi tí pi nanni ní Bábílónuná tĩ ná nani waati ú pi fí'ri baa weri,

Jékóniyará hũni Sálátíyél,

Sálátíyéluná yaa hũni Zóróbábél,

¹³ Zóróbábélná yaa hũni Ábíyúdi,

Ábíyúdirá yaa hũni Élíyákím,

Élíyákíminá yaa hũni Ázóri,

¹⁴ Ázōrná yaa hūni Sádóku,
Sádókurá yaa hūni Ákím,
Ákíminá yaa hūni Éliyúdi,
¹⁵ Éliyúdirá yaa hūni Éliyázáaru,
Éliyázáarná yaa hūni Mátán,
Mátâanná yaa hūni Jakópi,
¹⁶ Jakópurá yaa hūni Máriaýamu wá khoo Jozéfu.
Máriaýamuná yaa hūni Yésú ú pi yí' *Yékírí wá Sakhanínni* wera.

¹⁷ A wónnǎ kha' ǎ kórǎ gi Ábráhámuná ǎ ná nanǎ Davítirá, *kóibi* kpɔɔ ná píjǎn'nhu bú. ǎ kórǎ gi tǎ Davítirá ǎ ná nanǎ Ísíráyél bibi wá yóomi donsirá Bábílónuná, *kóibi* kpɔɔ ná píjǎn'nhu bú. ǎ yaa kórǎ gi tǎ Ísíráyél bibi wá yóomi donsirá Bábílónuná ǎ ná nanǎ Yékírí wá Sakhaníní wá bammuná, *kóibi* kpɔɔ ná píjǎn'nhu bú tǎ.

Yésú wá hūmmi wá míjǎ
(Lúk 2.1-7)

¹⁸ Pǎtǎ pi hūnni Yésú Kírísí yóo ú wera. Ú níjǎá Máriaýamu wá *nákwǎyǎe* ye Jozéfu; pi ye tuu kǎmbi wa, ye Máriaýamuná khee dǔwǎ *Yékírí wá Nii wá bǎrkára*. ¹⁹ Jozéfu dé-uyaama ní' termemmi, tírá yeeri ú kha' ma séyɔɔ. Ye mú u ye wǎe bee dé ma hasi' ú nísigi wa weri, ú kha' ma kóo séyɔɔ. ²⁰ Mú Jozéfu ye sí kǎkásǎne weri, ú jǎá *Tamǎan minigi* wá ɔɔ hūndɔɔɔɔɔɔ ɔɔ ú seeriɔɔ kha' *Davítí wá kóí* Jozéfu, hǎ ú tǔnnǎe Máriaýamu wá yeeminá wǎ dé Yékírí wá Nii wá bǎrká bu u kheeri dǔɔɔɔɔ. ²¹ U ba hūmma bikhoo, ú yísɔɔ Yésú, pébu, úrǎa ba hǎjǎ ú nípiri pí mípǎjǎne.

²² Ísǎe bǎe' nannuma ǎ mákírǎ pǎtǎ Tamaŋ Yékírí yeera ú *hǎjǎgǎnnáanǎ* khurǎya seeriye kha' ²³ *hǎnumboŋ yaanfǔmuna ba khema dǔwǎ ǎ hǎjǎ bikhoo pí yísɔɔ Émáníyél*; † kí tǔtǎngírǎ déeri Yékíre aabe.

²⁴ Mú Jozéfu yǎbǎnni yaa weri, ú khee ú hannǎ pǎtǎ Tamǎan minigi kha'ri weri, ²⁵ ye u ye tuwɔɔ wa ǎ taraa ná nanǎ khu ú ú harǎ hūnni bikhoo, ú yísɔɔ Yésú wera.

Mítubi wá yóomi Yésú thǎ

2 Ithakho *Éródi* wá pǎnná pi hūnni Yésúri Bétíléhémm úu Júde maráará wera. ɔ khu *mítubé* yaa khukuki ǎ baa Jerúzalémuná ² ba púgǎ kha' he pi hūnni bii úu ba dé *Júdebi* wá ithakhoori weraa? Pébu, jǎ-ǎbǎnnuma ú kusa'nni khukukirá ǎbé baa ú thiyakhara. ³ Mú ithakho *Éródi* núuni si weri, sí nagumǎa ú kǎkásǎ tǎkǎ ná Jerúzalém nípi wá bǎe'nhɔ. ⁴ Ú píngírǎ *Júdebi* wá *thɔgǎnníkhǎgǎbi* ná pí *sebitubi* wá bǎe' ǎ púgǎ bi kha' he pi ye ba hǎjǎ *Yékírí wá Sakhanínnaa*? ⁵ Pí seeriɔɔ kha' pi ye ba hūnooma Bétíléhémm úu Júderǎ weri, pébu *Yékírí wá hǎjǎgǎnnáa* tǎ'nee-uyaama kha'

⁶ *Úrí Bétíléhémm úu Júderǎ weri, úrá sénni Júde nu khǎgu wá yǔwǎ ye ú nísigírǎ ku'ri*;

pébu, úrí bu ɔ fǎgǎman ba ku', úu ba keŋ Ísíráyél bi bí déeri má nípi wera.††

⁷ Mú *Éródi* núuni si weri, ú ye pí kóo yǎsi mítuburi ú púgǎ bi ǎ tuu waati ú pi jǎanǎ kusa'nni wera. ⁸ Ye tí kpǎnaa bu, ú sǔni bi Bétíléhémmuná kha' pi ná púgǎ' tákursǎ bii wá mílná, ná pi tuu ú kéngǎ pí ba se'e' ma maná ná thugɔɔ tǎ.

⁹ Mú u seeriye sóo, pí khee yówo. Kusa' tí pí jǎanǎ khukukirá weri, tíráa ye wǔɔɔnná píu thoo ri. Mú ti nanǎ khaa tí biire weri, tí nunaa. ¹⁰ Mú pi jǎanǎ kusa'ri wá nunammuni weri, nuomé thǎgi bi, ¹¹ pí dóoró dukirá ǎ jǎa bii ná ú níjǎá Máriaýamuni, pí khuusiro thuga biiri, ye fáriyá pí kpǔngǎeeri ǎ khori mí pǎpǎ' í déeri sǎni ná datǎkǔwǎ ná ɔ datǎkǔwǎ ú pi yí' *míiri* weri, ǎ hǎa-u. ¹² Tí kpǎnaa bu, Yékínná seeriye bí hūndɔɔɔɔɔɔ kha' hǎ pí thoo *Éródi thǎná wǎ*. Pí tǔ khee tǔ khǎjǎ manǎ ǎ píse'e pí surgurǎ.

Tí Jozéfu ná Máriaýamu horo'ri Yésúno ǎ yóo ú Éjípítí surgurǎ weri, sí míjǎ

¹³ Mú mítubi tanni sóo, Jozéfurǎ jǎa *Tamǎan minigi* wá ɔɔ hūndɔɔɔɔɔɔ ɔɔ seeriɔɔ kha' u yǎa khe bii ná ú níjǎanǎ ǎ horó' yóo bí Éjípítí surgurǎ ná hǎtǎ ní ǎ ná nanǎ khu ú ma ba seeriɔɔ kha' u fǎ'rí písi weri, dé kháte ná kíru ná *Éródira* ba wéema biiri dé u khuwɔɔ. ¹⁴ Jozéfurǎ yaa khee bii ná ú níjǎanǎ isengiri ǎ yóo bí ná hǎtaa Éjípítirá. ¹⁵ Ú hǎtaa ní ǎ ná nanǎ fǔ *Éródi* wá humo, sí dée sǎngǎ seere ú Tamaŋ yeera ú *hǎjǎgǎnnáanǎ* seeriye weri, ú dée ú dǔmmúná. Kha'-uyaama kha' *yí'-manuma má bikheeri kha' u ku' Éjípítirá*.‡

Bikereebi wá khuwa'mu wá míjǎ

¹⁶ Mú *Éródi* tuuri dé *mítubi* fǎm-buruuma weri, ú jǎmísé yaa tákursǎ ú ye pí khuga Bétíléhémm ná nu í sǎnni kǎnee weri, í bikhoo' píu míu buu dǎgi wa, ǎ ná nanǎ pí buuri du síngǎ weri, ǎ mákírǎ waati ú mítubi bu-ka'raa-u kha' kusa'nni ku'-tiri wera. ¹⁷ Pǎtǎ *Yékírí wá hǎjǎgǎnnáa* Jérémi kha'ra weri, múnnáa si déeri. ¹⁸ Kha'-uyaama kha'

*Nú-biri ná ɔ sǔrí Áráma,
fuyǎ ná bufuyǎe pǔbǎyǎ.
Árásélǎ fuu ú bibi wá bǎga.
U wǎe bee dé u kpǎa wa,
pébu, ú bibira bú wa.*††

Jozéfu ná Máriaýamu wá fǎpísémmi Ísíráyélná

¹⁹ Tí kpǎnaa bu *Éródirǎ* huwo. Mú u huuri weri, Jozéfurǎ jǎa *Tamǎan minigi* wá ɔɔ hūndɔɔɔɔɔɔ Éjípítirá ú seeriɔɔ kha', ²⁰ u yǎa khe bii ná ú níjǎanǎ ǎ fǎ'rí písi *Ísíráyél* surgurǎ dé ní' píu ye bǎe' khu biiri weri, hu-biri. ²¹ Jozéfurǎ yaa khee bii ná ú níjǎanǎ ǎ fǎgǎ píse'e bí *Ísíráyél* surgurǎ. ²² Ye mú u núuni ná pi kha' *Éródi* hu-

† Ná keri Ézá 7.14

†† Ná keri Mis 5.2 ‡ Ná keri Óoz 11.1 †† Ná keri Jér 31.15

uma ye ú bikhee Árkéláwósírú khee ugurí Júde maráar weri, phānigé kórw yóomine ní; ye Yékírí seeriye ú hündwórwso ú yaa yóo Galíle maráa bu. ²³ Ú yóo ná hī-
taa yó nu wá yóo bu í pi yí' Názáarétí, sí dée sǎngi míu
tí Yékírí wá hǎngíníbi kha'ra weri, tí dée pí dómminá.
Kha'-piyaama kha' pi ba yíswoma Názáarétí wáya.

Yékírí wá seere ú Já Batísi seeri weri, ú míjra

(Már 1.1-8; Lúk 3.1-18; Já 1.19-28)

3 Ú waaturá Já Batísi yaara yêe seer' nípi Yékírí wá
seere Júde maráa gbirinná, ² kha' pi fíkíh dǎwgi dé
thu'ri igi wá pánni tó'rin-tuma. ³ Ú míuna Yékírí wá
hǎngínáa Ézáyí seer'ra kha'

ǎw súrí gbirinná kha'

pi hafu khǎnni í san tí Tamanni

yé hafu ú khǎnfó'úra terer.†

⁴ Táa sí Jána ye yee weri, nugumíndooge pi kheera dée
si; u ye kpó'ma tē dǎwǎnangbóro. U ye khwoma kpǎn-
sibi yêe di sǎnga. ⁵ Jerúzalém nípi ná Júde nípi wá bée'
ná dágáa ú pi yí' Júrdé weri, ú maráa nípi wá bêe' ye
bamma Já thǎná ⁶ baa seer' mípí í pi ye dé weri nípirá,
ye úu ye bátízé bi Júrdéna.

⁷ Fáarisi kǎngómbi ná Sádísé kǎngómbêe ye banj ú
thǎná bátízékhará. Mú u páanu bi weri, ú seeriye bi
kha' kpórkhofiberi, pi kha' kibuu-burma wáa? Maa seer'ri
bi kha' pi horó' ku' pí naan wá thu gí ba banj weraa?
⁸ Pǎtí táhugira seji bi kursu weri, pi yee pí dédómminá
hǎti mú sí buká' kha' fíkím-burma dǎwgi, ⁹ tǔmá hǎ pí
hǎti kí kǎh kha' dé-ǎbinnuma Ábráhám wá kóibi wa,
pébu, ma seer'-puma kha' Yékíre wónni fíkíh púrserá dé
Ábráhám wá kóibo. ¹⁰ Ye kha' werá, wí'ni swóbin-turma
í hǎtaa táhunínsi wá kpee' hǎtansa. Ye táhugi wó táhu
gí ba kaa seji bi kursu weri, kí ba khú hǎmma naago.

¹¹ Ye kha' mana bátízé-bima yó'mo sí buká' kha' fíkím-
burma dǎwgi, ye wée úu ba banj weri, u tarí mana, má
wónni khorj ú deekharasi wá yaturí wa. Úra ba bátízé-
bima Yékírí wá Nii bu ná naago. ¹² Kha' u ma
sukǎn'onggine dékírí yêe ba kǎnni suuyra; ye tí kpǎnaa
bu, ú khe subigiri í yee gi kpórgo yé tho' suthikiri na
kaapíjénggo.

Yésú wá bátízémi wá míjra

(Már 1.9-11; Lúk 3.21-22)

¹³ Yésúrá yaa Galíle maráará í baa Já thǎná, Júrdéna
dé u bátízé ma. ¹⁴ Ye Jána pí ya, ye kha' úrá mákínná
ná u bátízé man, ye úrá písée yêe banj má thǎná dé ma
bátízé-u? ¹⁵ Yésúrá seeriyo kha' u yee sí hǎti mú dé
mákín-turí ná ǎbíra déma míjri wá bée' í Yékírí kha'ri
wera. Jána tǎ pí í bátízé-u. ¹⁶ Mú Já bátízémi Yésúri sóo
weri, ú kuso yó'muná; thu'nná págíyá ye u páa ná Yékírí
wá Niina sūuno koikoi í kheebure he'rii í sáa ú bu. ¹⁷ Ye

ú seeré kuso ní thu'nná í kha' úwerá déeri má
Bikheera, u ma má dǎgírá; ú míu nuuni má tákursá.

Tí Sutāna má'ni Yésúri í keri weri, sí míjra

(Már 1.12-13; Lúk 4.1-13)

4 Mú si tanni, Yékírí wá Nijé tǎa Yésúri í yóo ú
gbirinná dé Yékírí wá pínnáa Sutānaana mágwǎ í
keji. ² Ú kóri sūh khulbi digbéerǎ ná isensi digbéerǎ, tí
kpǎnaa bu, khǎmíge kórw. ³ Mú Sutānaana ye bee dé
má mágwǎ í keji weri, ú sūu tó'riyó ú ye seeriyo kha' ná
Yékírí wá Bikhee u déeri kǎnni, u seer' púrseri kha' si
fíkíh í dé diime. ⁴ Yésúrá seeriyo kha' Yékírí wá sebi
seer'ri kha' kí dée má diimi wá tórêe hǎ níthǎngi
thakoogi wa, dé seere wó seere úu ku' Yékírí wá núgǎ
weri, úrá hǎ níthǎngi thakoogo.†⁵ Sutānaana písée
khee yóo ú Jerúzalémíná, ú déeri Yékírí wá nu weri, í
ná kǎni ú Yékínthiya'duki wá thagítóoná, ⁶ ye seeriyo
kha' ná Yékírí wá Bikhee u déeri kǎnni, u kpírí wá
fǎnugírá, pébu, tí'-surma Yékírí wá seburá kha'

Yékínna ba seer'ma ú minigibiri kha'

Pi sooyí kórw

sí dé sǎngi hǎ ú degé kpoo púrgǎ wa.‡

⁷ Yésúrá seeriyo kha' tí'-surma Yékírí wá seburá tē kha'
hǎ mú má' mú Tamañ Yékírí í keji na.†⁸ Sutānaana
písée khee kǎni ú kó tátí' sūnsūngi wá thago ye bukaa-
u dunijasursi wá bêe'nc ná sí kirmine me, ⁹ ye seeriyo
kha' ná u pí í khuusíh thiya' ma, má hǎa-u sí bêe'nc.
¹⁰ Yésúrá seeriye Sutānaani kha' u tanni sūu má the' dé
tí'-surma Yékírí wá seburá kha' mu khuusíh thiya' mú
Yékírí u déeri mú Tamañ weri, yé kí nú ú úkpǎo jǎntǎn-
na.†¹¹ Sutānaana tǎ taraa ye séyǎo ye Yékírí wá
minigibi wá pǎo baa ba tēfírǎo.

Yésú wá sūmuni wá kókímmi Galíle maráa bu

(Már 1.14-15; Lúk 4.14-15)

¹² Tí kpǎnaa bu pí kóri Já Batísiri í págwǎ. Mú Yésú
núuni si weri, ú yaa yóo Galíle maráa bu, ¹³ í ná sée
Názáaréturi ye yóo ná hǎtaa Kápérnáwúm úu dákpóroo
wá the', úu Zábílóni maráa ná Néftálí maráa bu, ¹⁴ sí
dé sǎngi Yékírí wá hǎngínáa Ézáyí wá seerérá dé ú
dómminá. ¹⁵ Kha'-uyaama kha'

Ní' pí Zábílóni ná Néftálí suri sūu dákpóroo wá khǎn-
ná,

Júrdé wá tǎ he'nná weri,

Galíle ú déeri támbi wá sirga,

¹⁶ pí bíu tápírgírá weri,

pi ba ná táyésígi tákursá.

Ye píu surgerá huumi wá déko, tápírgírá weri,

pi ba ná táyésígi pí swǎmburá.††

¹⁷ Ú waaturá Yésú kókínni yêe seer' nípuri kha' pi fíkíh
dǎwgi dé u gí ku'ri thu'nná weri, kí pánni tó'rin-tuma.

† Ná keri Ézá 40.3

†† Ná keri Wóg 8.3 ‡ Ná keri Mák 91.11-12 †† Ná keri Wóg
6.16 †† Ná keri Wóg 6.13 ††† Ná keri Ézá 9.1-2

Yésú wá dúgú mamannibibi wá mína

(Már 1.16-20; Lúk 5.1-11)

¹⁸ Yésúra ye tamma Galíle dákpóroo wá kénjiri ĩ ná náa Síímó ú pi yí' Péeri weri ná ú khĩnu Ándéré. Yoo pi ye hĩj; sírá déerá pí sũmunna. ¹⁹ Ú kha' pi ba thoo ma dé pí ba kó' burbi túwã, dé ma ba yeema pí kó' nípi ĩ hã Yékíre. ²⁰ Khaanná fí, pí sée yoo weri ye thowoo. ²¹ Ú yoo wóonná tẽ ĩ ná náa Zébédé wá bikhee Jáki ná ú khĩnu Já. Pi yeema phosiko pí ná pí siiri yêe hafu pí yoo. Ú yísi bi, ²² pí yaa sée pí phosiki ná pí siiri ye thowoo.

Tí Yésúra ye mamaŋ nípi yêe ye páaná' bo'ribi weri, sí mína

²³ Yésúra ye tamma Galíle maráa wá bêe'; u ye mamamma nípi Júdebi wá píngíkhayurá. U ye see'ma nípi seere nuwãa òu see' Yékírí wá igi wá míl yêe páaná' bo' thĩjini thĩjini wá bée' ná ní' pũ wórí khokhokhokh weri, pí bêe'. ²⁴ Yésú wá nísigi ku'-kiyaama Síiri surgi wá bée'rá. Pi ye bamma bo'ribi ná ní' pũ fúusín fúusín thĩjini thĩjini wá bée' weri ú thãná, òu ye páaná' pi: kpéréngbèetárbêe ye bú ná ní' pũ bo'wãanse, ná munugubo. ²⁵ Ní' kóngómbe ye thowooma. Ya-biyaama Galíle ná Dékápól maráa ná Jeruzalém ná Júde maráa ná nu ìl dágáa ú pi yí' Júrdé weri, ú tẽ he'nná.

Tí Yésú mamanni nípi tátiko weri, sí mína

(Lúk 6.20-23)

5 Mú Yésú náani pí ní' kóngómberu weri, ú kãní kó tátiko ĩ hĩtaa, ú mamannibibirá sũu tó'riyó ú ² ye ú kókíró yêe mamaŋ bi kha'

³ Ní' pí tuuri dé pí kpũume ma Yékírí bu weri, kuri-bĩnni,

pébu, pí niye ba hĩti bú *thu'ri igurá*.

⁴ Ní' pũ fuuro weri, kuri-bĩnni,

pébu, Yékírêe ba wóoró' pí dósó.

⁵ Ní' pũ tu sábarí weri, kuri-bĩnni,

pébu, Yékíre ba hã-buma fãnuŋgune.

⁶ Ní' pũ khokhokhokh pí dógune me dé pi dé tí Yékírí kha'ri weri, kuri-bĩnni

pébu, o khu ná pí dósura ba wóo.

⁷ Ní' pũ maŋunaŋ pócrá weri, kuri-bĩnni,

pébu, Yékíre ba maŋunaŋ bí bu.

⁸ Ní' pũ káká' kurse weri, kuri-bĩnni,

pébu, pi ba ná Yékíre.

⁹ Ní' pũ dé sãŋgi bemmé hĩti nípi wá sãgombó weri, kuri-bĩnni,

pébu, pi ba yí'-puma Yékírí wá bibe.

¹⁰ Ní' pí pi fúusín ĩ dee pãti pi dé tí Yékírí kha'ri weri, kuri-bĩnni,

pébu, pí niye ba hĩti bú *thu'ri igurá*.

¹¹ Ná nípi kusa' pi yêe fúusín bi yêe khe mípĩni wá bée' yêe du' pi í kha' pírá dée ri ĩ dee pãti pi thoo ma weri, kuri-biri. ¹² Pi kpánnêe ye ye nuumé thã' pi pébu, pí taasira ba nu'-níma thu'nná, dé múnnáa pi fúusín-ná Yékírí wá hĩngínni bí khurura pí wóow weri.

So' kũ see' sóbígú ná táyésígú wá míl wera

(Már 9.50; Lúk 14.34-35)

¹³ Pãti sóbígura nuuna' nanŋi weri, múnnáa piye fa dunijana. Ye ná sóbígura wóow thusiya, pée mínêe wónni khé phũnna' ki tẽe? Kí wónni kuri míni túwã ná ki dée má ĩ khé kpó' ki kpaagó pí wĩná' ki ya.

¹⁴ Pãti táyésígura yé're' kénjiri weri, múnnáa piye fa dunijana. Nu ìl tátiko weri, í wónni kóo wa. ¹⁵ Nínê deere' fũtĩnakhe'ri yé khe táagí si' ri ya, dé u du'-ruma kokotegge bu tí so, nípi wá bée' pũ dukirá weri, pí bu kí ná. ¹⁶ Múnnáa pí táyésígú mákĩnni ná ki so, nípirá ná míkuri í pi dé weri, yé fuo pí Sii òu ní thu'nná weri, ú nísi nuuga.

Tí Yésúra ye mamaŋ nípi maŋ mí Yékírí hãnu Moyíziri weri, sí mína

¹⁷ Ye kha' hã pí keŋ má bam-manuma ĩ ba see' pi kha' pi sée tí Moyízi weresi Yékírí wá hĩngínni wá sepi kha'ri weri wa, dé bam-manuma dé ma ba dé ri tí dóm-mína. ¹⁸ Ma see'-puma kha' ná thu'ri ná fãnuŋgura sóo wa, háari tó'ri weresi tábi títáa'ri mé', tí ba khoŋ bú Yékírí wá mamuná wã, ĩ ná nan waati ú míni wá bêe' ba dé wera. ¹⁹ Mí í Yékírí kha'ri weri, í bée'rá me, níni òu ba kaa kó' háari í tábi títáa' tĩkpo yé mamaŋ tẽ nípi dé pi kaa kóree weri, ú tárĩrãa ba séŋ bée'rá *thu'ri igurá*. Ye wée òu ba kóree yé mamaŋ pócrú dé pi kóree weri, ú tárĩra ba déma níkpóroo thu'ri igurá. ²⁰ Ma see'-puma kha' ná pi wêe dé tí Yékírí kha'ri weri, ĩ taru Yékírí wá sebitubi ná Fáarisibiri wa, pí niyé ba hĩti bú thu'ri igurá wa.

Námísi wá mína

²¹ Kha' nú-biri ná pi kha' Yékírí see'-uri ĩbi khãgĩburi kha' hã mú *khu níni wã*,† dé ná mu khuu níni pi thumuma. ²² Ye má yatı mana see'-puma kha' ná níne khee námísi ú kãni bu, pi ba thiyokoma. Ye wée òu ba kusa' ú kãni kha' phũunaa weri, pi ba yóo-úma thuthukhãgĩbi thã ĩ ná thiyok. Ye wée òu ba kusa' ú kãni kha' táthokki, mákĩ-urı ná pi hĩnoo fúusínnagó. ²³ Tírã yeeri ná mu yóo dé mu ná khoŋ *thogunsithogunghonkhanná* ĩ hã Yékírí ye wógiro dé dé-muni mú kãni míni tí píŋáa ú, ²⁴ mú ye míl tí mu yóori dé mu ná khoŋ thogunsuri weri fí thogunghonkhanná, yé yóo mú kãni thãná ĩ ná hafu si sí sóo, ye tí kpãnaa bu mú ná khoŋ mú thogunsura.

† Ná keri Ku' 20.13; Wóg 5.17

²⁵ Ná ɔɔ yísi mu thuthu thã, waati ú ñe yóomíná weri, mú hafu si kɔɔkɔɔ, sí sóo, tūmá ú tárúra ba ná hã-múma thuthuɾi, úrá hã mú nákrkpíníbé pá' mu.
²⁶ Ma sɛɛ'-muma kha' fɔ́ mú taa míugi wá bɛɛ', wa'ríkpoó yɛɛ ya, yɛ pí tūmá pí sɛɛ mu.

Hãnuŋgi wá míja

²⁷ Ye kha' nú-biri ná pí kha' Yékírí kha'ru kha' hã mú ku' mú harɩ werɛsi mú khoó wá kpãnaa bu wa.^{†28} Ye má yati mana sɛɛ'-puma kha' níní wó níní ú kenni ha' maa ú wóɔré kuso ú bu, ú dǔgírá bɛɛ-uruuma sówo.
²⁹ Ná mú dé'dinyíbinnaa ba yɛɛ mú buro, mú kugíú sɛɛ ru dé í búní mú wísi wá tɔ́ kha tíkpo bu, ti páa tí pí ba híŋ mú wísi wá bɛɛ' fúusínnaɔ wera.³⁰ Ná mú dé' dínjɛɛ ba yɛɛ mú buro, mú khú sɛɛ gi dé í búní mú wísi wá tɔ́ kha tíkpo bu, ti páa tí pí ba híŋ mú wísi wá bɛɛ' fúusínnaɔ wera.

Yanŋkɩkɩŋgi wá míja

(Mat 19.9; Már 10.11-12; Lúk 16.18)

³¹ Yékírí wá sɛbi kha'ru kha' ná níne kha' ma sɛɛ má harɩ, u tí' yanŋkɩkɩnsebí hãa-u yé séyɔɔ.^{†32} Ye má yati mana sɛɛ'-puma kha' khoó wó khoó ú séɛɾi ú harɩ ná ki dée má hãnuŋ-urma wã; hãnuŋɔ u yeeruu. Ye wɛɛ ú yeeri harɩ ú pí séɛɾi werɩ, ú tárú dé-uma ha'mabɛɛ.

Karmi wá míja

³³ Nú-biri ná pí kha' Yékírí sɛɛ'-urma Ìbi khãgɩburɩ kha' hã pí yee núugi í karɩ pháŋɩ wã, dé ná mu wóɔɔ yee núugi Tamanná, mú dé pãtí mu kha'ru wera.³⁴ Ye má yati mana sɛɛ'-puma kha' hã pí yaturá karɩ wa: hã pí karɩ thu'nná wã, dé tírá déeri Yékírí wá ithakhokira;
³⁵ hã pí karɩ tɛ fãnuŋurá wa, dé kírá déeri Yékírí wá deɛdutáɔra; hã pí karɩ Jerúzalémuná wã, dé úrá déeri Yékírí ithakho kpóroo wá nuuna.³⁶ Ye hã mú karɩ tɛ mú thíná wã, dé mú wónni yɛɛ mú thapíndoo tíkpoo te' werɛsi í fɩ na,³⁷ dé pí yɛɛ pí iiyorá dé iiyo, pí ʒ'óná dé ʒ'ʒ', tūmá sí ɔɔ síu nannuŋ bú werɩ, Sutãna thã síra ku'.

Dimikhonŋgi wá míja

(Lúk 6.29-30)

³⁸ Nú-biri ná pí kha' Yékírí wá sɛbi kha'ru kha' ná níne keu ú kãni wá yíbiri, pí keuma ú wánni tɛ. Ná níne kpɔɔ ú kãni wá yígírí, pí kpɔɔma ú wánni tɛ.³⁹ Ye má yati mana sɛɛ'-puma kha' ná níne dée mu pí, hã mú taa-u tí ya. Ná níne fataa mú dé'dínkhenni, mú hãa-u tɔɔnnɛ.⁴⁰ Ná níne bɛɛ yí' í thu mu, í híŋ mú kpórgítítáa'l, mú yɛɛ ú khe mú kpórgíkpoógi kɛ' ki bú.
⁴¹ Ná níne kóri mu fãŋɔ dé mu kpóŋ kpóŋgɛsi í dé kílóɔ' tíkpo, mú déyee íɔɔ.⁴² Ná níne jíní mu míni,

† Ná keri Ku' 20.14; Wóg 5.18 †† Ná keri Wóg 24.1 ‡ Ná keri Ku' 21.24; Léw 24.20; Wóg 19.21

mú hãa-u tí, yɛ ná níne bɛɛ pharu mú, hã mú khõnɔɔ wã.

Í funj mú píunáa

(Lúk 6.27-28, 32-36)

⁴³ Nú-biri tɛ ná pí kha' Yékírí wá sɛbi kha'ru kha' mu funj mú kãni[†] yé í' mú píunáa.⁴⁴ Ye má yati, mana sɛɛ'-puma kha' pí funj pí píuníbi yé jínj Yékírí hã ípe bíu fúusínj bi werɩ,⁴⁵ dé múnnáa pí ba dé Yékírí òu ní thu'nná werɩ, ú bibe; dé u yɛɛma khurãa ku' ní' píubi ná ní' kurburá; yɛɛ hã ní' termembi ná ní' kaatermem-biri yɔɔɔ.⁴⁶ Ye kha' ná ní' pí funj bi werɩ, ná pí tónna pí funj, ònni thõni pí bu búu? Dãmphohínníbi wá yaturá wɛɛ dé si yaa?⁴⁷ Ye ná pí nípi wá tónna pí thiya', túnne pí súnni taraa támaburaa? Í kerɩ má píra dé-sima tɛ jaa?⁴⁸ Tírá yɛɛɾi pí dá' ɔɔŋ pãtí pí Sii òu ní thu'nná werɩ, dá'ru ɔɔŋ.

Pãtí nípi mákínni ná pí hãana' míjɩ yóo wera

6 Ye kha' míkuri í pí dé Yékírí wá khínná werɩ, pí kɔrsuŋ, hã pí kha' pí déyee nípirá ná wã, dé ná pí déyee nípi wá wóɔnná, pí ba bu taasɩ pí Sii òu ní thu'nná werɩ, ú thã wã.² Tírá yɛɛɾi ná mu hãa pɔɔɔ míni, hã mú tu tūnni pãtí damaaranípura dé Júdebi wá píŋgínkhayurá ná khíŋŋuná sí dé sãŋgi nípirá fuu bu ya, dé ma sɛɛ'-puma kha' bu-bínni pí taasɩ sówo.³ Ye ná mú dé' dínjɛ hãa pɔɔɔ míni, hã mú yɛɛ mú dé' míŋgírá tu tí mú dé' dínjɛ déeri ya,⁴ sí dé sãŋgi hã níne tu mú míkuri í mu déeri ya, dé mú Sii Yékírí úkpo ú tuuru werɩ, úráa ba taa mu.

Pãtí nípi mákínni ná pí jínj Yékírí yóo wera

(Lúk 11.2-4)

⁵ Ye kha' ná pí jínj Yékírí, hã pí ya kí nuni pí píŋgínkhayurá ná khíntasurá kí jínj Yékírí pãtí damaaranípura dé sí dé sãŋgi nípirá kí ná bi werɩ wa. Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' bu-bínni pí taasɩ sówo.⁶ Ye ná mu kha' mu jínj Yékírí, mú dóoŋ mú du'biirá í pá' mú tutõnni, dé mú Sii òu tí kharɩ kóonná yɛɛ ná míú í kóori werɩ, úráa ba taa mu.⁷ Ná pí jínj Yékírí, hã pí kí yí' tábi kpokpooyiri kaa sóo tági pãtí támabura dé ya, dé kem-biri má ná pí yí' tábi kóŋgónŋi tíra Yékínna ba nú pí júnna.⁸ Hã pí thoosiŋ bi ya, dé pí Sii Yékírí tu-uru íte tí pí kpúú ná pí nanɩ jínɔɔ thon na.⁹ Tírá yɛɛɾi ná pí kha' pí jínj Yékírí pí kha':
 Á Sii òu ní thu'nná werɩ, u yɛɛ pí kpónnígõo.
¹⁰ U yɛɛ ú igírá banj;
 u yɛɛ pí kí dé fa fãnuŋurá tí u khɔɔ' pãtí pí dé ní thu'nná wera.

¹¹ U hã íbíri Ìbi fɛɛ dinógunɛ.

¹² Buri sí íbíri bunny pɔɔɔ werɩ, u sɛɛ hã íbíri sí,

†† Ná keri Léw 19.18

pātí ĩbírí séeri ípe bí bunny ĩbírí bu weri, pí wásu hãa bi sí wera.

¹³ Hã ú yee ĩbé dóonj mí tũ ba yee ĩbé dé mípĩni wã, dé u hĩj ĩbírí tẽ Sutãnaano.

[Úrĩ Yékinnãa ugi ná wõrgi ná sãunɔ waati wá bẽe'. Amĩina.]

¹⁴ Ní' pũ yárgĩj bí bu, ná pi sée pí wásu yêe hã bi sí, pí Sii òu ní thu'nná weri, u ba sée pí wásu tẽ ĩ hã bi sí,

¹⁵ ye ná pi wêe sée pɔɔ wásu yêe hã bi sí ya, pí Siira ba sée pí wásu ĩ hã bi sí tẽ ja.

Sũhókki wá míja

¹⁶ Ye kha' ná pi kóri sũj hã pí kpã' wɔɔri pãtí *damaaranĩpura* kpã' wɔɔri wa, dé múnnãa pi dé nípirá tu dé k'puma sũj. Ma sɛɛ'-puma kha' bu-bĩni pí taasuri sówo. ¹⁷ Ye ná mu kóri sũj, mú wú' wɔɔni yé hafu thaaguri ¹⁸ sí dé sãngi nípirá bú tu dé k'-muni sũj na; dé mú Sii úkpo òu ná mí í kóori weri, úrãa ba ná mu yé taa mu.

Hensi Yékírĩ thã

(Lúk 12.33-34)

¹⁹ Ye kha' hã pí kí bɛɛ hensi kí pĩj fa fãnujura wa, dé múmbɛ wónnĩ má' si, si wónnĩ soj, súurĩbe wónnĩ kpɔɔ tẽ dukiri yé khe si, ²⁰ dé pi kí bɛɛɛɛ kí pĩj Yékírĩ thã, dé múmbɛ wónnĩ má' si ya, sí wónnĩ soj na, súurĩbé wónnĩ kpɔɔ dukiri yé khe si ya, ²¹ pébu, khaa tí níthĩngi wá hense, fĩnãa ú dógure.

Yíbinnãa yé'ré' wísura

(Lúk 11.34-36)

²² Ye kha' pãtí futĩnakhe'nna yé'ré' kéngi pí ná weri, múnnãa mú yíbĩira yé'ré' mú wísura. Ná mú yíbĩira kura, mú wísu wá bẽe' ba hĩtuma táyɛsĩgɔ. ²³ Ye ná mu wêe ná tákursi wa, mu ba hĩtuma tápĩrgo. Ye ná táyɛsí gũ mú dógĩrá weri, ná ki dée tápĩrgi, mu ba hĩtuma tápĩrgo wɛp.

Níné wónnĩ hĩti tamanj bíjɔɔ wã

(Lúk 16.13)

²⁴ Ye kha' níné wónnĩ hĩti tamanj bíjɔɔ wã, pébu, u ba ĩma ɔɔri yé fuj ɔɔra, werɛsi ú máa úkporá yé tegɛɛ ɔɔrá. Ye kha' pí wónnĩ bu Yékinnãa dé pí Tamanj ye hensirá dé pí tamanj na.

Dunijamí wá dóɔkpõusa

(Lúk 12.22-31)

²⁵ Ye kha' tírá yɛɛri ma sɛɛ'-puma kha' hã pí yee dóɔsɛ kpõu bi ĩ dɛɛ tí pi ba di werɛsi tí pi ba jũ yé ko werɛsi tí pi ba yee ya, dé thakoogira kpĩnãa ĩ taraa dinúguri ye wísirá kpĩnãa ĩ taraa táyeensiri waa? ²⁶ Ye kha' pi kenj wúrĩpura, pí ɔɔgɛɛ ya, pí sĩgi' ya, pi gbatanó wã, ye pí Sii òu ní thu'nná weri, u be'-pima; ye pírá nu' pí bu

tákursi waa? ²⁷ Pí ɔɔgɔmburá mãa bú ú dóɔkpõusɛɛ wónnĩ yee ú sũnna' ú thakoogi kíriú?

²⁸ Ye péɛ déeri pũ yee pí dõsɛ kpõu bi táyeensi wá míjɔɔ? Kha' pi kenj táfũmuni wúugĩrá; pí déegɛɛ ya, pí fãa pũngi wa, ²⁹ ye ma sɛɛ'-puma kha' sí bẽe'rá ithakho *Sálómɔ* ná ú sãunɔ me, u ye yee táagi kí kura nanu táfũmɛɛ pɔɔ wa. ³⁰ Wúu gĩ a ná fɛɛri mé'ni, kí pi ba tho' naaj weri, ná Yékĩre kpékĩré gĩrí, dé píra mu ba sũnnĩ kha' tẽɛ? Ye kha' phá! Pi wêe khãa Yékinnãa kóje na dé!

³¹ Ye kha' tírá yɛɛri hã pí yee dóɔsɛ kpõu bi pí kí kũj kha' pé pi ba di yé ko werɛsi pé pi ba jũ yé ko wa werɛsi pé pi ba yee ya, ³² dé dunijanĩpɛɛ bɛɛ í míjɔɔ wá hũngira; ye pí Sii òu ní thu'nná weri, tu-uru dé pi kpõuma í míjɔɔ bẽe'rá. ³³ Kha' pi kpã' wɔɔri *Yékírĩ wá ugi* wá míunãa sóo yé kí dé tí u kha'ri weri, dé u ba hã bi í míjɔɔ bẽe'ɔ ĩ kpé' pú. ³⁴ Tírá yɛɛri hã pí yee pí dóɔsɛ kpõu bi naaj wáɔ wa, dé pi yee naannãa naaj, dé khubi wá bẽe' ná pí dóɔkpõusa.

Hã mú yárgĩj mú kãni wã

(Lúk 6.37-38, 41-42)

7 Ye kha' hã pí kha' nínĩ wã, dé ná pi khabĩ nínĩ wã, pí kha' pi ya. ² Dé pãtí pi kha' pɔɔri weri, múnnãa pi ba kha' pi; ye táa gĩ pi khe ĩ mákĩj hã pɔɔri weri, kí kpokpoogira pi ba khe ĩ mákĩj hã bi. ³ Mú mu dé yé wónnĩ ná tákpɛɛ' tũ mú kãni wá yíbĩro yé da' sitóróo òu mú wánnãa weraa? ⁴ Bá mú mũu sitóróonɔ mú yíbĩnãa weri, múnnu mu dé yé wónnĩ sɛɛ' mú kãni kha' u nuu mú khonj tákpɛɛ'ri ú yíbĩroo? ⁵ *Damaaranĩnĩ* weri, khori sitóróori mú yíbinnãa sóo, dé múnnãa mu ba ná tákursi ĩ khonj tákpɛɛ'nni mú kãni wá yíbinnãa.

⁶ Míu tí déeri *Yékírĩ wãri* weri, hã pí hã tí berɛmbi wa, ye hã pí hã pí *pũu kũkũrune* tórbómbi wa, dé pi ba wĩjã' tãgume yé fĩ' pí bu ĩ khɔɔ bi.

Ĩ jĩj Yékĩre, ĩ wéegɛɛ, ĩ kh'ra' tutũunna

(Lúk 11.9-13)

⁷ Ye kha' pi jĩj Yékírĩ míuni dé u ba hã bi tí, pi wéegɛɛ dé pi ba ná, pi kh'ra' tutũunni dé Yékĩre ba págĩ ri. ⁸ Pébu, nínĩ wó nínĩ òu jĩj Yékírĩ míuni, u ba hãa-u-tĩma; òu wéɛ míuni, u ba ná ni; òu kh'ra' tutũunni, Yékĩre ba págĩ ri. ⁹ Ūnni khõo bú pí ɔɔgɔmburá, ú biyé jĩnɔɔ pháani, ú hãa-u-púrgaa? ¹⁰ Werɛsi ú jĩnɔɔ buroo, ú hãa-u-suwaa? ¹¹ Ná pí ní' pĩlɛ tu hã pí bibi mí kuru, dé pí Sii òu ní thu'nná weri, úra pi ba sũnnĩ kha' tẽɛ? Ní' pũ jĩnɔɔ mí kuru weri, ú ba hã-bi-ĩma wãa? ¹² Ye kha' míu tí pi khɔɔ' dé pɔɔra dé bi weri, pi dé bi tí hũngɛ, dé múnnãa *Moyízi* ná *Yékírĩ wá hĩjgĩn- níbi* wá sɛpi kha'ri.

Tutõñ títáa'ri wá míña

(Lúk 13.24)

¹³ Ye kha' pi dóonj tutõñ títáa'hnná, dé tutõñ tũ yóo níripne téukharu weri, pheri-tuma ye tí khũnná kpóroo tẽ, ye tíra kóngómbe khe. ¹⁴ Ye tutõñ tũ yóo níripne thakoogi wá khanná weri, sén-tima ye tí khũnná fũwãa tẽ; ye pũ bu tíri weri, pi kóróo wa.

Ní' pũ dé pí wísi má Yékíri wá hĩngínníbe weri, pí míña

(Lúk 6.43-44)

¹⁵ Pi kòrsuñ pí wísi ní' pũ dé pí wísi má Yékíri wá hĩngínníbe weri, dé pi déma pí wísi má sãníbe í banj pí thãná ye hakura ná tákperse. ¹⁶ Pí dédómmiina pi ba khe yé tu bi. Ye kha' tu-buri kha' pí wónnĩ kpoo nunsu hũwõñfíráa bu wa, werésu í kpoo pharu kãngómpãa bu wa. ¹⁷ Táhu kurgé semma bi kursu ye táhu pũlgé señ bi pũsa. ¹⁸ Táhu kurgé wónnĩ señ bi pũsa wa, múnnáa sũre, táhu pũlgé wónnĩ señ bi kursu wa. ¹⁹ Táhu gi wó táhu gũi kaa señ bi kursu weri, pi ba khú sée-guma naago. ²⁰ Tírá yeeri ní' pũ dé pí wísi má Yékíri wá hĩngínníbe weri, pí dédómmiina pi ba khe yé tu bi.

Í dé pãtĩ Yékíri wá sebi kha'ri wera

(Lúk 13.25-27)

²¹ Ye kha' ki dée má nípi wá bée' pũ yí' ma á Tamañ weri, pí bée' nijñe ba hĩti bú *thu'ri igurá* wa, dé ípẽe bée' pũ dé tũ nuu má Sii õu ní thu'nná weri, pí niinãa ba hĩti bú. ²² Thuñ wá khurá, kóngómbe ba kha' á Tamañ, í keñ má ú nísigírá íbírĩ seerĩ ú nõguseereri waa? Í keñ má ú nísigírá íbírĩ nínnu kpéréngbéebi waa? Í keñ má ú nísigírá íbírĩ déeri tãgumasimĩ wãa? ²³ Tí pãnná ma ba seerĩ-puma kha' pí mípũidéberĩ, pi tannĩ sũu má the' dé má tu bi kũuñ na.

Du' síñ wá míña

(Lúk 6.47-49)

²⁴ Tírá yeeri níni wó níni ú núuni má seere ye déyoo pí dómminá, kheebuñ-uma níni ú tuuri wóomi í mági ú duki ke'rigu; ²⁵ yagurá baa, dágáará kpoo, yomĩná khãñña ná khuri gĩ bu, sargurá fú' ki ye ki wáa wa, pébu, má'-kurma ke'rigu. ²⁶ Ye níni wó níni ú núuni má seere kaa déyoo ú dómminá weri, kheebuñ-uma níni ú phõnũni í mági ú duki símĩhĩkũ; ²⁷ yagurá baa, dágáará kpoo, yomĩná khãñña ná khuri gĩ bu, sargurá fú' ki, kí wáa í hasũga kutúru.

²⁸ Mú Yésú seerĩ ísẽe bée' sóo weri, ú mamammĩná maanĩga nípi, ²⁹ pébu, úra ye wẽe mamañ nípi pãtĩ pí *sebitubura* ye mamañ nípi wa, dé ú seere úra ye di-ma.

Dékpũñwá wá pãañámmi wá míña

(Már 1.40-45; Lúk 5.12-16)

8 Tí kpãnaa bu, Yésúrá sũuno tátikírá. Mú u sũnni weri, ní' kóngómbe ye thowoo. ² *Dékpũné* yóo ná khuusiro ú wóonná ye kha' á Tamañ, ná u pí, u wón-nĩ pãaná' ma ye *khoñ má ninigira*. ³ Yésúrá wónnĩgá déki í phagu ú bu ye kha' pí-manu, ú ninigira khoñ. Ú *dékpũmbosirá* sóo khaanná fĩ. ⁴ Ye Yésúrá seeriyoo kha' hã ú seerĩ sí níni wã, dé u yóo *Yékíri wá thõgunnaa* thãná ná buka' ú wísi ye khoñ tãa sí *Moyizi wá sebi* kha'ri pũ khoñ weri, bée' tu dé pãañañ-uri ye ú ninigirá khoro.

D'rómi sodáasínĩkhãgaa wá sũmdébi wá pãañámmi wá míña

(Lúk 7.1-10; Já 4.43-54)

⁵ Yésúrá kheerĩ yóo ná dóoro Kápérnawúm. Mú u dóonni bú weri, D'rómi sodáasínĩkhãgã ðo yóo ná jĩkoo jãnnu jãnnu ⁶ kha' á Tamañ, u fĩ má bu, dé má sũmdébiyẽe hũñkharo; munugon-uma yẽe thõora kõñ. ⁷ Ú seeriyoo kha' ma ba yóo ná pãanĩgõ.

⁸ Sodáasíwárá seeriyoo kha' á Tamañ, mana mákírá ná u dóonj má kórgírá wa, dé u yí' tábi tíkpo kayu, dé má sũmdébiirá pãaña. ⁹ Ye kha' tõo yeeri má kũni múwã, dé pó sodáasínĩkhãgũbẽe má wóoro ye manãa pó sodáasĩbi wá wóoro tẽ. Khaa tí ma seerĩ pí oo kha' u yóo, u yóoma; má seeriyee oo kha' u banj, u bamma. Íte tí ma seerĩ má sũmdébiirá kha' u dé, u dé-rima.

¹⁰ Pãtĩ Yésú núuni ú seereri weri, maagé kóoro ú seeriyee ní' pũ ye thowoo weri, kha' ma seerĩ-puma kha' ma jãa *Ísiráyélná* níni ú khãanu má bu mé'ni wã. ¹¹ Ye kha' ma seerĩ-puma kha' kóngómbe ba ya khukuki ná khudóonji í ba di kpoogi pí ná *Ábráhám* ná *Ízáki* ná *Jakópurĩthu'ri surgurá*. ¹² Ye pí nínnĩ sée ípe bí mákínná ná pi dóonj thu'ri surgurá weri, kpaago, tápirgo. Tí khanná pi ba kí fuu ye kí wú' mántuuri. ¹³ Ye seeriyee sodáasíwáru kha' u yóo; ye kha' pãtĩ u khãanu má bu weri, tí u jĩnnu weri, u ba bu ri. Khaanná fĩ, sũmdébiirá pãañãa.

Bo'ri kóngómbe wá pãañámmi wá míña

(Már 1.29-34; Lúk 4.38-41)

¹⁴ Tí kpãnaa bu, Yésúrá yóo ná dóoro Péeri thã, í jãa ná ú daañharu wá wíse kpũ, õu ye hũñkharo. ¹⁵ Ú phagu haru wá dékírá, wĩkpũugírá sóo ye ú yaa í kóoro khursa. ¹⁶ Mú khu dóonni sóo, pí baa kpéréngbéetári kómbe ú thãná. U ye seerĩ ma kpéréngbéebiri kha' pi ku' nípirá ye pãanĩgá bo'ribi wá bẽe'. ¹⁷ Dé-sima í mákírá tí *Yékíri wá hĩngínnáa* Ézáyi kha'ra kha'

*Hĩñ-uri íbírĩ khõkhõrĩkhõñ**ye pãanĩgá íbi bosira.*[†]

† Ná kerĩ Ézá 53.4

Ní' p̄lu bæe dé pi thoo Yésúri wera

(Lúk 9.57-62)

¹⁸ Mú Yésú jáanu ní' k̄nḡómbi ú the'rá weri, ú seeriye ú mamannibiri kha' pi yee Ìbé sagi dákpóroo wá tó he'nná. ¹⁹ Yékírí wá sebituu wá ɔ̄ baa ba seeriyo kha' Níkhāgaa, ma thowooma khaarí wó khaa tí u yóo wera. ²⁰ Yésúrá seeriyo kha' phongiberembura ma t̄ññe, wúrípírāa sese, ye Níthĩna'biira h̄ñkhare ya. ²¹ Ní' p̄lu ye thowoo weri, pí ɔ̄ seeriyo kha' á Tamañ, u yee má ná kasí' má sii sóo yé ba thowoo. ²² Ye Yésúrá seeriyo kha' úra ba thoo ma yé yee huuribirá kí kasí' k̄amba.

Tí Yésú n'na'ni sarkpórgi weri, sí míña

(Már 4.35-41; Lúk 8.22-25)

²³ Yésúrá k̄n̄i phosikirá ú ná ú mamannibiri yēe tara. ²⁴ Kerekere sarkpórgé yaa dákpóroora yēe fú' f̄ññe, y'o'munāa kurii yēe dóoñ phosikirá yēe bée h̄'ne' kí, ye Yésú úrāa h̄ñ. ²⁵ Mamannibirá yaariyo kha' á Tamañ, u h̄ñ Ìbíri dé Ìbíra téuma. ²⁶ Ú seeriye bi kha' pé p̄lu phānaa? Ye kha' pi khāa má bu k̄ñ na. Ye yaa dúráa sarkpórgi ná y'o'muni, sí wóo d̄i. ²⁷ Maagé kórí bi, p̄lu ye k̄ñ kha' pé níthĩna' thĩnúu weraa, sargi ná y'o'mé tarāa yēe nú ú wāgaa?

Tí Yésú nínni p̄o kho bíñɔ̄ kpéréngbéebi weri, sí míña

(Már 5.1-20; Lúk 8.26-39)

²⁸ Mú Yésú saganni dákpóroo wá tó he'nná Gádáríbi wá surgurá weri, kpéréngbéetári bíñɔ̄ kuso dúuso Ì thukiroo. P̄lu-biyaama ná tarāa; níné yé ha'rí tarí tí kh̄l̄unne ja. ²⁹ Pí súríyá kha' he Ìbi ná úrí yaari k̄ambe Yékírí wá Bikhee? Ye kha' ban-urma khátera dé u ba dé Ìbíri p̄lu waat̄no kaa nañ?

³⁰ Tórb̄ñkpók̄e ye pí wáɔ̄nná déeyéñ yēe diiree. ³¹ Kpéréngbéebirá jíní Yésúri kha' ná u kha' u níñ Ìbíri, u yee Ìbé yóo tórb̄ñkpók̄erá. ³² Yésúrá kha' pi yóo. Pí kuso nípirá Ì ná dóoro tórb̄ñkpók̄erá. Tórb̄ñkpók̄erá giree Ì dugiyo s̄uno dákpóroora Ì huu bú y'o'muná. ³³ Tórb̄ñkhuñburá horgo yóo nuñá Ì ná seeriye míñi wá béé' ná kpéréngbéetáribi wásura. ³⁴ Nu níri wá béé' yaa yēe thukin̄ Yésúra. Mú pi jáanusu, pí j̄ñɔ̄ kha' u ku' Ìbi surgurá.

Munuguwá wá p̄añámmi wá míña

(Már 2.1-12; Lúk 5.17-26)

9 Yésúrá k̄n̄i kó phosiko Ì sagaa dákpóroo wá tó he'nná Ì yóo Kápernáwúmná, khaa tí u ye h̄ñ wera. ² Nípe k̄he ɔ̄ munugu h̄ñtágo Ì baa ú ú thāná. Mú u jáanu khāa mí níri khāanu ú bu weri, ú seeriye munuguri kha' u tu wísi má biye; ye kha' ú míp̄ñi sóo-iri. ³ Pó Yékírí wá sebitubi wá p̄ɔ̄ seeriye pí d̄sírá kha' u s̄amakema Yékinn̄o. ⁴ Mú Yésú jáanu pí k̄kásuru

weri, ú p̄gí bi kha' pée déeri p̄lu k̄ká' p̄ñs̄e h̄ñgin̄e? ⁵ Tí mu kha' ú míp̄ñi sóo-iri ná tí mu kha' u yáa nínné weri, t̄ññe thɔ̄? ⁶ Ye ma bæema dé pi tu kha' Níthĩna'biira ma wórḡe fa f̄ññurá Ì s̄e níni wá míp̄ñi h̄a-u Ì; ye seeriye munuguri kha' u yáa k̄he ú h̄ñtágo Ì kh̄ñ. ⁷ Ú yaa Ì kh̄ño. ⁸ Mú níri jáanu si, ph̄ñḡé kórí bi p̄lu fuu Yékírí ú h̄anu níthĩnapí wórḡe h̄ñgine weri, ú nísi nuuga.

Tí Yésú yí'ri Matíyé dé u thoo ma weri, sí míña

(Már 2.13-17; Lúk 5.27-32)

⁹ Yésúrá yaa tí khanná yēe yóo tó kharɔ̄ Ì ná jáa ɔ̄ wá ú pi yí' Matíyé, ná u h̄taa d̄amphoh̄ñkhanná. Ú seeriyo kha' u yáa thoo ma. Ú yaa thowoo. ¹⁰ Tí kp̄naa bu, Yésú ná ú mamannibirá b̄a dikharɔ̄ Matíyé wá dukirá, d̄amphoh̄ññi k̄nḡómbi ná míp̄ñi k̄nḡómbé b̄a di bí kpoogo. ¹¹ Mú F̄áarisibi jáanu si weri, pí seeriye Yésú wá mamannibiri kha' pée déeri ye pí níkhāgaara di ú ná d̄amphoh̄ññi ná míp̄ñid̄ebiraa? ¹² Mú Yésú núuni si weri, ú kha' kí dée má ípe b̄i kperkperi, píraa kp̄u boso'ra bu wa, dé bo'rib̄e kp̄u ú bu. ¹³ Ye kha' pi yóo ná k̄ká' Ì tu tí Yékírí kha'ri kha' numans̄e nuu manno t̄má kí dée má thɔ̄gn̄se ya weri,† kí tut̄ñga; dé kí dée má ní' p̄lu dé pí wísi má ní' termembe weri, píra ma banni ba yísi dé pi thoo ma wá, dé míp̄ñid̄ebe ma banni yíkhara.

S̄ñkók̄i wá míña

(Már 2.18-22; Lúk 5.33-39)

¹⁴ Tí kp̄naa bu, Já Batísi wá mamannibirá baa Yésú thāná ba p̄gɔ̄ kha' pée déeri Ìbi ná F̄áarisibirāa kó' s̄ñ ye ú mamannibira w̄e kóɔ̄ waa? ¹⁵ Yésúrá seeriye bi kha' ha'yee wá nínnébe wóññi h̄ñ wákp̄ḡure waat̄i ú pí ná ha'yeera k̄ambe weraa? Ye ɔ̄ kh̄ye ba nañ ú pi ba k̄he ha'yeeri Ì tarí ú yé s̄e bi. Tí p̄áñná pi ba kó' s̄ñ.

¹⁶ Níné k̄he dóobí f̄ññi de' dóobí t̄ḡanni wá, t̄má ná pi b̄a fú' ri, f̄ññna ba yámma t̄ḡanni Ì hai ri. Tí p̄áñná tí haumna ba p̄ñma k̄ñ. ¹⁷ Múnnáa s̄re t̄e, pí yee div̄é bomi jánd̄ri dugoo bu wa, t̄má ná div̄éna ba kh̄gi, u hauma jánd̄nni, div̄éna kpó' ye pí búni sí béé'rá. Tírí yeeri, pi yeema div̄é bomi jánd̄ri f̄ñ bu, sí dé s̄ñgi pí búni tí t̄ɔ̄ bu wa.

Harí wá p̄añámmi ná biharí' u huura weri, pí míña

(Már 5.21-43; Lúk 8.40-56)

¹⁸ Ú seererá Yésúra ye, Júdebi wá níkhāḡaa ɔ̄ baa ba khuusiro ú wáɔ̄nná ye kha' má biharí'yé huuri f̄i mé'na. Ye kha' u banni ba dugɔ̄ dési dé ú ya. ¹⁹ Yésúrá yaa yēe thowoo ú ná ú mamannibira.

† Ná keri Óoz 6.6

²⁰ Mú u ye yóominá weri, ú hakura ɔ hannɔ ú taran m̄u ye kpó'. Sí bosí dé-siri-úma dusu kpɔɔ ná síɔɔ. Han ná misiye Yésú wá kpānaaná ɔ phagi ú kpórgínúkpe'nná; ²¹ pébu, u ye seereema ú dógírá kha' ná ma wórwɔ phagi ú kpórgwɔ tónná, má pāana.

²² Yésúrá fígí ɔ náa-u ú seeriyɔɔ kha' u tu wísi má bi-hariya; ye kha' pātí u khāani má bu weri, pāanán-urí. Hanná pāana khaanná fí.

²³ Tí kpānaa bu, Yésúrá khe yóo ɔ ná nani Júdebi wá níkhāgā khanni ɔ náa tutubi ná pātí kēngi kpúuni weri, ²⁴ ú kha' pi ku', dé biharu'ura huu wa, dé u hūmma; p̄u ye mánwɔ. ²⁵ Mú u kuso'ri nípiri weri, ú dóoró ɔ kórí biharu'uri dékírá, ú yaa. ²⁶ Sí tɔyaa kí sirgi wá maráa bée'rá.

Dara' pínɔɔ pāanám̄u wá míja

²⁷ Mú Yésú kheeri yēe yóo, dara' pínɔɔ thowoo yēe súrí kha' Davíti wá kóyo; u fí ɔ bírí bu. ²⁸ Mú u dóonni dukírá, pí súu tó'ríyɔ ú, ú pógí bi kha' khāa-biri tuu dé ma wónni pāaná' pu? Pí kha' iyo á Tamaɔ. ²⁹ Yésúrá ɔ phagi pí yíbiirá ye kha' pātí pi khāani má bu weri, pi ná. ³⁰ Pí yíbiirá tuuyaa. Yésúrá seeriyɔ kp̄nnígá bi kha' hā pí yee níné nú si ya. ³¹ Ye pí ku'me ná pí kókírɔ yēe see' ú mí kí sirgi wá bée'rá.

Tí Yésú nínni kpéréngbéetárí númāánaa wá kpéréngbéé weri, sí míja

³² Mú pi ye tarmuná weri, pɔɔ baa ɔ kpéréngbéetárí númāánaa Yésú thāná. ³³ Mú Yésú nínni kpéréngbéeri weri, wárá kókírɔ yēe seere. Maagé kórí nípiri, p̄u kha' ɔ bíra náa ísēe hūngi Ísíráyélná náa wā. ³⁴ Ye Fáarísibirāa ye has' ú nísígi kha' kpéréngbéebi wá níkhāgaa wá bārkárá u níng kpéréngbéebira.

Nípi wá marunánj kó'ri Yésúra

³⁵ Yésúra ye tamma nu khāgu ná nu títáa'l wá bēe'. U ye mamamma nípi pí pínjínkhayúrá yēe see' nípi seere nuwāa ú déeri Yékírí wá igi wá mí yēe pāaná' bo'ribi wá bēe' ná nípi wá bēe' p̄u ye khɔkhɔrkɔ wera. ³⁶ Mú u náani nípiri, pí marunánj kó'ri; pí wísi múní-siyaa-bima ná taraa, pi ye wórgɔ ya, ɔ kheebire sání bí dá'ri khunneena wera. ³⁷ Yésúrá ɔ seeriyɔ ú mamannibiri kha' sígura kón-urí ye síg'uribira kó'ri wa. ³⁸ Tírá yeeri pi níng khāmartárá khonj pɔ nípi nannu bú pí yóo ú síguraará.

Yésú wá sūngunubi kpɔɔ ná pínɔɔ wá sūmma (Már 3.13-19; 6.7-13; Lúk 6.12-16; 9.1-6)

10 Tí kpānaa bu, ú yísi ú mamannibibi kpɔɔ ná pínɔɔ ɔ hā bi khīnni dé pi níng kpéréngbéebi nípirá yé pāaná' bo'ribi wá bēe' ná nípi wá bēe' p̄u khɔkhɔrkɔ wera. ² Yésú wá sūngunubi kpɔɔ ná pínɔɔ wá nísísírá se: Pi yí'ma dúgí wáari Símo ú pi yí' tē

Péeri ná ú khīnu Ándéré, ná Zébédé wá bikhee Jáki ná ú khīnu Já, ³ ná Filípi ná Bartelemi, ná Tómasi, ná dām-phohínj Matíyé, ná Álífé wá bikhee Jáki, ná Tádé ⁴ ná Símo ú pi yí' Zélúti ná Ísíkáríyúti Júdasí ú banni ba hāaniga Yésúri pí kó'ri wera. ⁵ Pírá déeri nípi kpɔɔ ná pínɔɔ bí Yésú sūnna ye seeriyɔ bi kha' hā pí yóo tāmab wa, hā pí yaturá dóonj Sámáarí nukha tíkpo bu wa, ⁶ dé pi yóo Ísíráyél bíbi thā, pí bí kheebunni sání bí téuri wera. ⁷ Ná pi yóo, pi kí see' nípi kha' thu'ri igi wá pān-ni tó'rin-tuma. ⁸ Pi pāaná' bo'ribira, ɔ yaara' huuribira, ɔ pāaná' dékpúbiri yé khonj pí ninigiri yé níng kpéréngbéebi nípirá, dé bu-bima kí wórguri phāiri, tírá yeeri pi tēfínj nípiri phāina. ⁹ Ye kha' hā pí khe tigi'i wa, ¹⁰ hā pí khe suriyóokotosi wa, hā pí khe kpórgí bíng bíng wā, hā pí khe sɔ deekharasi wa, hā pí khe tábo'li wa, dé sūmdée mákínj-uma ná pi keroo.

¹¹ Nu khāgu wó nu khāgu werési nu títáa'l wó nu títáa' í pi nanni, pi pógí' ɔ nanj, ɔ tu ná níng bú yēe bēe dé u sagi' pi, pí yóo ná hīti ú tárí thāná ɔ ná nanj pí tarikhíya. ¹² Ná pi kha' pi dóonj, pi thíya' kí duki nípiri kha' Yékíre hā bi dɔwóonjgo. ¹³ Ye ná kí duki nípiri bēe sagi' pi, pi ba bu gi; ye ná pi wēe bēe sagi' pi ya, píráa ba písí bu gi. ¹⁴ Ye níng wó níng ōu ba kaa sagi' pi werési ōu ba kaa nú pí seereri weri, pi ku' ú dukírá werési ú nuná, yé kha'ra' pí deekpāngbānj séyɔɔ fí. ¹⁵ Ma see'-puma kha' khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, í nu nípi wásura ba p̄u ɔ tari Sódómi ná Gómó'ri nípi wásura.

Yésú wá mamannibibi wá fúusím̄ma (Már 13.9-13; Lúk 21.12-17)

¹⁶ Yésúrá písé kha' ma sūm-buma má sáníbe tákper-si wá sɔgɔmbɔ. Ye tírá yeeri pi yee kɔrsɔ ye hā pí káká' nípi p̄u ná. ¹⁷ Pi kɔrsɔ pí wísi nípine dé pi ba hā-bíma thuthukhāgubiri, yé kha' pi thīnne pí pínjínkhayúrá.

¹⁸ Pi ba yóo-bíma fāgimambi ná ubi thā ɔ deé tí pi thoo ma wera. Síráa ba dé sánjgi pí see' má mí fāgimambi tíkínj ná ubi ná tāmaburá nú. ¹⁹ Ná pi ba hāaniga pí kórí bi, hā pí tūnné kha' múnni pi ba seere yóo ná mí tí pi ba see' ya, dé Yékírēe ba hā bi tí khanná fí seere ú pi ba see' wera; ²⁰ dé kí dée má píráa ba seere ya, dé pí Sii wá Nijēe ba yee bi seereno núɔɔ.

²¹ Máníkhoo ba hāana' ú khīnu werési khīnjé hāana' ú máníkhoo pí khuwɔɔ; siyé hāana' ú bii pí khuwɔɔ; bi-ibé ya pí siibirá ɔ hāana' pí khu bi. ²² Nípi wá bēe' ba ɔ-pima ɔ deé má míng. Ye wēe ōu ba hukēe ɔ ná nanj kpúuníná weri, úráa ba ko. ²³ Nu í piye weri, ná pi bāa fúusínj bi bú, pi yáa horó' yóo yóɔ bu, dé ma see'-puma kha' pí ba horó' bej Ísíráyél nu wá bēe' ya, ye Níthī-na'biirá banj.

²⁴ Mamannáa wónni tari ú níkhāgaa wa, ye sūmdébiyé wónni tari ú tamanni wā. ²⁵ Mamannaa wánná déeri u hīti pātí ú níkhāgaere wera; ye sūmdébii wánná déeri u hīti pātí ú tamanne wera. Ná

pi kusa' kórtáru kha' Béelzebúl, mú pi ba dé yé kaa kusa' ú kórgi nípiraa?

Táru ú pi mákínni ná pi phāni wera
(Lúk 12.2-7)

²⁶ Tírá yæri hā pí phāni níni wā, dé níné wónni sike' míni ná ti ba kaa ku' wa, ye míné wónni kóo ná ti ba kaa tu wa. ²⁷ Míu tí ma sú sèe' pi isengi weri, pi sèe' ri khibeegge; ye míu tí pi wénné sèe' pi, pi wanjoora ri sánduthu'w. ²⁸ Ye kha' hā pí phāni ípe bī wónni khu níni ye pí wónni dé tóo ú niiná wā, dé pi phāni úwe ú wónni khu níni yé písi hīj ú niini fūsínnaḡ téukhan-ná wera. ²⁹ Í keḡ má tu-biri dé wúrí'dóo' íḡḡ dorgirá naḡ míni wā † wāa? Ye sí béé'rá, ná Yékíre píu ya tíkpōo wá fānḡḡ wa. ³⁰ Ye píri, Yékínna tuma pí thapínsi wá yati wá nuga. ³¹ Ye kha' hā pí phāni wā, dé pi pāa wúrí'dóo' kḡḡḡḡḡ.

Í kai Yésú nípi wá wóḡḡá
(Lúk 12.8-9)

³² Tírá yæri, níni wó níni ú ba sèe' nípi wá wóḡḡ kha' ma thoo-mama weri, ma ba sèe'ma má Sii úu ní thu'nná weri, ú wóḡḡá kha' má wáa-u. ³³ Ye níni wó níni ú ba kai kha' ú thoo ma wā nípi wá wóḡḡá weri, mana ba kayḡḡma tē má Sii úu ní thu'nná weri, ú wóḡḡ-ná.

Wóḡḡóonni ná khāḡḡi wá míḡa
(Lúk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Ye kha' hā pí keḡ má bam-manuma í ba ye beḡḡé hīti fa dunījaná wā, dé khāḡḡe ma banni yee bú. ³⁵ Pébu, kḡkḡḡe ma banni; *bikhee ba yáa kpéé ú sii bu, bihariyé yáa kpéé ú níḡáa bu, daafīmbiyé yáa kpéé ú daafīḡharu bu.* ³⁶ Níni wá kórgi nípirāa ba dé ú pūnībra.†³⁷ Wéé úu khḡḡ' ú sii werésu ú níḡáa í taraa ma, u mákírā ná u thoo ma wā; ye wéé úu khḡḡ' ú bikhee werésu ú biharu í taraa ma, u mákírā ná u thoo ma wā. ³⁸ Ye wéé úu míu kpóri ú ní'batábḡḡi‡ yéé thoo ma wā, u mákírā ná u dé má mamannūbii ya. ³⁹ Wéé úu beé dé u bu ú thagi, u ba búni-gí-buma, ye wéé úu ba nii ú thagi í deé má bu, úrāa ba bu gi.

Táru ú kó'ru mamannūbiri kókuḡ weri, Yésúra u kó'ru kókura
(Már 9.41)

⁴⁰ Yésúra písé sèeriyé bi tē kha' níni ú kó'ru bi kókuḡ weri, mana u kó'ru kókura. Ye níni ú kó'ru ma kókuḡ, wéé ú sūnni ma weri, úra u kó'ru kókura. ⁴¹ Níni ú kó'ru *Yékíri wá hūḡḡínnáa kókuḡ í deé pāti u déeri Yékíri wá hūḡḡínnáa weri, u ba buma taa sí hūḡḡínnáana ba bu*

† *Gérekisrá kha'-puma kha' ásáryóni. Ásáryónibii kpḡḡ ná má'níkpora yema dénáaru úkpo. Dénáaru úkpora yema sūmdébi wá khu úkpo taasa.* †† *Ná keri Mis 7.6 ‡ Kí túḡḡírá déeri í hīti fūsímmi ná huumi wá hītansa.*

weri, sí hūḡḡo. Níni ú kó'ru ní' termemmi kókuri í deé ú teremminá, u ba buma taa sí ní' termemmina ba bu weri, sí hūḡḡo. ⁴² Ma sèe'-puma kha' má mamannūbirá, níni úu ba hā títáa'u wá yatru ḡḡ' wóommi, ombi wóo kpeegéé yatru í deé pāti u déeri má mamannūbii weri, ú wónni dá' ú taasi kúuḡ na.

11 Mú Yésú sūnni ú mamannūbibi kpḡḡ ná píḡḡḡi sóo weri, ú yaa tí khanná í yóo nāa tḡḡ kí surḡi wá nukhayi nukhayi yéé mamaḡ nípiri yéé sèe' pi Yékíri wá sèere.

Tí Já Batísi sūnni ú mamannūbibi Yésú thāná weri, sí míḡa
(Lúk 7.18-35)

² Mú Jána ye karsórá ye núu míu í *Yékíri wá Sakhanínna* ye dé weri, ú sūni ú mamannūbiri kha' ³ pi ná púḡḡ kha' úrá déeri wéé úu ye ba baḡ weri bāa, bá ḡ maa íbira tē? ⁴ Mú pi yóori ná púḡḡi Yésúri weri, ú sèeriyé bi kha' pi yóo ná sèe' Jáni míu í pi ná ná í pi nú weri, kha' ⁵ darapura náma, munugubirāa nínné, *dékpūmbirāa pāaḡa, nūḡmanūburāa nú, huuribirāa ya, póḡḡíbrāa nú sèere nuwāana.* ⁶ Ye kha' pi ná sèeriyé tē kha' wéé úu ba kaa burí sée Yékíri wá khūnni í deé má míḡḡ weri, kuru-únni.

⁷ Mú Já wá sūnni bi tanni sóo weri, Yésúra kókíró yéé sèe' Já wá míne nípiri kha' maa pi yóori ná náa ḡbirin-nāa? Níni úu pāti wúu gí sarme fúkíḡ weri bāa? †.

⁸ Bá maa pi yóori ná náa? Níni ú yeeri tákíḡkínsi bāa? †, dé péé bīu yee tákíḡkínsi weri, pi ma ithakóro. ⁹ Ye maa pi yóori ná náa? *Yékíri wá hūḡḡínnáa-u* bāa? Iiyó.

Ye kha' ma sèe'-puma kha' u taru Yékíri wá hūḡḡínnáa, ¹⁰ dé ú míḡḡḡa pi tī'ni *Yékíri wá seburá kha' manu Yékínna sūmma má sūnna ú khuru má Sakhanínná í ná hafu ú khūnni.*†¹¹ Yésúra sèeriyé bi tē kha' ma sèe'-puma kha' pi hūni ḡḡ' ú tarau *Já Batísiri wa*, ye sí béé'rá me, wéé ú sénni *thu'ru igurá weri*, u tarḡḡ. ¹² Ye kha' í kó'ri ḡi Já Batísi wá pānná í ba nanu fèerá, thu'ru ḡi dé-ḡirma hukemíni, ye péé bīu hukéé weri, píḡa yeé kí yóo wóḡḡ. ¹³ Yékíri wá hūḡḡínni bi wá béé' ná Moyízi khuru-biyaa sèeriyéema thu'ru ḡi wá míu í ná nanu Já wá bamma. ¹⁴ Ye kha' ná pi beé dé pi píma, *Élí* úu ye ba baḡ weri, úrá déeri Jána. ¹⁵ Ye kha' wéé úu nú, u káká'.

¹⁶ Ye písé sèeriyé kha' maa ma wónni mákíḡ weri wá níḡḡé? Ye kha' khèebim-burma pāti bikereébe dé hīti píḡḡḡḡpāḡḡ, póḡḡa kí sèe' póḡḡ kha' ¹⁷ khū'íḡbīnni bi koniḡa, pi sání wā, íbé kpaa bi butḡḡḡi, pi híni ḡi ya.

¹⁸ Múnnaa si buuri tē, mú Já banni, u yé di ya, u yé ḡú wā, pí kha' kpéréḡḡbée wáaru. ¹⁹ Werá, *Níthūna'biirá* baa bāa di yéé ḡú, pí kha' úra tóo bu ná diimi ná di-véḡḡḡe múwā, ye dée tē *dāmphohūnni* bi ná mípūdébi wá nínné. Ye pi tuma Yékíri wá wóḡḡi ú sūmdéḡḡo.

Nu wá ní' pí kaara khāa Yésúrá weri, pí míjā

(Lúk 10.13-15)

²⁰ Tí kpānaa bu, nukhayi nukha í Yésú déerá tǎgumasimí kǎngǎngi weri, mú í níjira ye *fíkírǎ dǎwgi* wa, ú dúkírǎ bi kha' ²¹ pí Kóorázé nípi, pí wási píi-surma; pí Bétísá dá nípi, pí wási píi-surma, pébu, tǎgumasimí í déeri pí sǎgwǎmburá weri, ná í hǎngé déerá *Tíiri* ná *Sídóná* ná í nípi fíkím-biyaa dǎwgi t̄ yee pótósi ye hǐtaa mínigǎ † fessu-u wa. ²² Ye tírá yeeri, mâa sɛɛ' pi kha' khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, ú khurá, pí wásura ba píi t̄ tarí Tíiri ná Sídó wásura. ²³ Ye pí Kápérnáwúm nípi kem-biri má Yékínna ba kǎnná'-puma thuthu'ri ná tarí bâa? Tǎngge; u ba sūuno'-pima thethe're; pébu, tǎgumasimí í déeri pí sǎgwǎmburá weri, ná í hǎngé déerá *Sódómíná*, ná í nuuna ye búma ná fɛɛ. ²⁴ Ye tírá yeeri, mâa sɛɛ' pi kha' khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, pí wásura ba píi t̄ tarí Sódómi wásura.

Yésú thǎná kpáaréesura bu

(Lúk 10.21-22)

²⁵ Tí pǎnná Yésúrá níni Yékírí kha' Siye, ma thugǎwma, ú ú déeri thu'ri ná fǎnugǎ wá butáa t̄ dɛɛ pǎtí u kóoró'ri í míjǎ hǎngiri hakuranípi ná wǎwtuburá ye bukaa í bikereeburi wera. ²⁶ Ye kha' Siye, thǎnaa-u, úrá khǎw'ri dé si dé sí dǎmmíná. ²⁷ Ye seeriye nípiri kha' má Siirá hǎanu ma míjiri wá bɛɛ'nǎ. Ná kɪ dée má Siira múwǎ, níthǎngé tu Bikheeri wa, ye ná kɪ dée má Bikheera múwǎ, níthǎngé tu t̄ Siiri wa; ye wée ú Bikheera khǎw' dé u buka' Siino weri, úra u buka' ú.

²⁸ Ye kha' mú mú kpǎngéeri t̄ foriyo weri, mu banj má thǎná, dé mú bú kpáarée. ²⁹ Mu pí t̄bɛ déegée kpoogi ye ye má mamaŋ mu, dé dé-manuma níni ũu tu sǎbá'ri, ye má wásé huu wa, ye múnnáa mu ba bú kpáarée, ³⁰ dé má sǔmísurá huu wa; ye má kpǎngéesírǎ nu' wǎ.

Yésúrá buuri kpáaréekhura

(Már 2.23-28; Lúk 6.1-5)

12 ǎ khu Yésú ná ú mamannbibirǎ dóoró *bilékhǎmarsǎ* yɛɛ tara. Ú khu dé-uyaama *Júdebi wá kpáaréekhuru wá* ǎ. Mú khǔmigi kǎ'rá ú mamannbibiri weri, pí ye yéng yɛɛ kpǎ *bilétósi* yɛɛ khǎ. ² Mú *Fáarisibi* náanu si weri, pí seeriye Yésúri kha' ú mamannbibira déma mí t̄ t̄bi Júdebira khǎnne yɛɛ dé kpáaréekhura wá. ³ Yésúrá kha' pi karmaa *Yékírí wá seburí* wa bâa? t̄ kenj má t̄ khǔmigi kǎ'rá *Dávítí* ná ú kpānaanípiri weri, ⁴ dóorj-uyaama Yékírí wá dukirá t̄ kheɛ pháanu sí pi saara Yékírí wá nísígírǎ weri, † t̄ khǎw ye hǎa ú kpānaanípiri waa? Ye hakura ná ú ná ú kpā-

† Ná níne yee pótósi ye hǐtaa mínigǎ, kí tutǎngírǎ déeri, ú táríra ma wǎkwǎpǔwǎ. †† Júdebira ye sama pháanusu kpǎ ná síng Yékínthiya'duki wá dǎgírǎ, sí dé sarga. Pí kpáaréekhuru wó kpáaréekhuru pi ye khe-suma ye sa fí só fūnsa (Ku' 25.30).

naanípira ye khǎnne yɛɛ khǎw si ya ná kɪ dée má *Yékírí wá thǎginnibe* ya. ⁵ Bá pi karmaa pǎtí Yékírí wá sebi kha'ri kha' Júdebi wá kpáaréekhura, Yékírí wá thǎginnibura wǎnní déegée *Yékínthiya'dukirá* ye sí dé mípǔnu wǎ, ye hakura ná níne khǎnne yɛɛ déegée ú khurá wa waa? ⁶ Ye hakura ná ǎw fí kháterá, u tarí Yékínthiya'dukira. ⁷ Tí Yékírí kha'ri kha' *numanséɛ nuu-mannǎ t̄ tarí thǎginsu weri*, ‡ ná tu-biyaa kí tutǎngi, pi ye págáa bí bu wa; ⁸ dé *Níthǎna'biirǎ* buuri kpáaréekhura.

Tí Yésú pǎaná'ni ǎ wá Júdebi wá Kpáaréekhuru bu weri, sí míjā

(Már 3.1-6; Lúk 6.6-11)

⁹ Mú u kǎnni mú ú yaa t̄ khanná t̄ yóo *Júdebi wá píngǎngkhanná*. ¹⁰ t̄ hakura ná ǎ wáyɛɛ ye fí, ú dékpénni hu-tiyaama. Pǎw pǔgí Yésúri kha' khǎnne bú pí wǎnní pǎaná' bo'roo *kpáaréekhura*? Pi ye bɛɛ dé pi bu-ú-bu-ma kǎkharu t̄ yǎngíyǎ. ¹¹ Yésúrá seeriye bi kha' pí sǎgwǎmburá mâa bú, kí dée má *sǎnáa* úkpo kekeríi ú, ú wáa póko kpáaréekhuru bu ye ú kaa khoroo búu? ¹² Ye níthǎngi úra taraa sǎnáa úrí waa? Ye kha' tírá yeeri khǎnne bú níne wǎnní dé míkurru kpáaréekhuru bu. ¹³ Ye tǎ seeriye wá wá dékpéng t̄ huuri weri kha' u wǎnná' ú dékpéenna. Ú wǎnnígá ru t̄ pápáa t̄ hǐtaa pǎtí tǎwɛ wera. ¹⁴ Mú *Fáarisibi* ku'ri fí weri, pí náa kǎmbi yɛɛ kenj pǎtí pi ba dé ye khu Yésú khoroo bú wera.

Yésú dé-uma Yékírí wá sǔmdébiye

¹⁵ Ye mú Yésú tuuri weri, ú kuso fí t̄ khanná t̄ yóo tǎ khǎw. Ní' kǎngǎmbé thowoo ní ú pǎánígá bo'ribi wá bɛɛ' ¹⁶ ye seeriye kpǎnnígá bi kha' hǎ pí seɛ' má mí nípe nú wǎ; ¹⁷ sí dée múnnáa *Yékírí wá hǎngínáa* Ézáyí wá seererá dée ú dǎmmíná. ¹⁸ Kha'-uyaama kha' *Yékírí kha'ri kha' úwerá déeri má sǔmdée ú ma phǎnu khori wera*.

Úrǎa má dǎgírǎ; ú mí nuuni má tákurǎ.

Ma ba hǎa-uma má Nii

ú seɛ' teremmi wá míne dunjathǎjina.

¹⁹ *Ú ba bɛɛ níni kpéyire ya, ú ba súru ya,*

pí ba nú t̄ ú núgi khǎntasǎ wa.

²⁰ *Ú ba kpǎw wúu gí pí'ri weri wa,*

ú ba píi fútna ũu bée píi weri wa,

t̄ ná nanj khu ú u ba ye nípi wá bɛɛ' pí terenni weri, pí bu wǎrgǎ.

²¹ *Ye úra dunjathǎjina ba kí khǎa ye kí tɛɛ.††*

Tí Fáarisibi kha'ri Yésú wá fǎngi ku'-kirma kpéréngbéebi wá níkhǎgaa thǎ weri, sí míjā

(Már 3.22-30; Lúk 11.14-23)

²² Tí kpānaa bu, pí kheɛ ǎ kpéréngbéetáru t̄ baa ú Yésú thǎná. Dara'-uyaama ye núugírǎ máa. Yésúrá pǎánigǎw, ú wǎwǎ yɛɛ seereɛ yɛɛ ná. ²³ Maagé kǎ'ri nípi

‡ Ná keri Óoz 6.6 †† Ná keri Ézá 42.1-4

wá bée' p̄lu k̄ŋ kha' í keŋ má Davíti wá kóirāa mé'nu wāa? ²⁴ Mú Fáarisibi núuni si weri, p̄lu ye has' ú n̄isigi kha' kp̄erēngbēebi wá níkhāgaá ú pi yí' Bēelzēbúl† weri, ú bārkárá wá wera níŋ kp̄erēngbēebira. ²⁵ Ye mú Yésú tuura pí d̄ókkákásuri weri, ú seeriye bi kha' ithasirgi wó ithasirgi wá ní' pí yaari kāmbo weri, kí sirgura ba keuma ye nu wó nu werési kórgi wó kórgi wá ní' pí yaari kāmbo weri, í nu werési kí kórgira ba wáma. ²⁶ Ye ná Sutāna yaa yēe níŋ ú thī, si déma má kp̄ik̄ŋ-uma khaa íŋ; múnni ú igura ba dé ná ki kaa wāa? ²⁷ Ye kha' ná Bēelzēbúl wá fāŋgi wá bārkárá mana níŋ kp̄erēngbēebiri, ye maa wá bārká bu pí níŋpura níŋ bu? Ye tírá yeeri pí thī wá níŋpírāa ba see' kha' yárgim-buri. ²⁸ Ye ná Yékírí wá Nii wá bārkárá mana níŋ kp̄erēngbēebiri, má Yékírí wá igi naŋ-guri-buma sówo.

²⁹ Níné wónni dóŋŋ kho huwāa duko í khe ú tási fāŋŋ ná u kaa khurí f̄ŋŋ wa, dé u f̄ŋŋma sóo yé wónni khe si. ³⁰ Ye kha' níní ōu mí yēe má kp̄ānaa bu wa, má kai-uru-mama, ye tárú ōu mí yēe téf̄ŋ má p̄íŋŋ na, u tuŋuma. ³¹ Tírā yeeri ma see'-puma kha' níŋe wónni dé míp̄ú h̄nsi h̄nsi wá bēe', u wónni kusa' Yékírí ná níŋi ye Yékínna sée hā bi sí. Ye níní ōu ba kusa' Yékírí wá Nii weri, Yékínna ba sée hā bi sí ya. ³² Níní wó níní ōu ba see' Níthīna'biiri seere p̄íŋáa weri, Yékínna ba sée hā bi sí. Ye níní wó níní ōu ba kusa' Yékírí wá Nii weri, Yékírí ba sée hā bi sí fee ya, ú ba sée hā bi sí naaŋ na.

Táhugi ná kí bigi wá míŋa

(Lúk 6.43-45)

³³ Ná pi kha' táhugi kunni, ki semma bi kursa ye ná pi kha' táhugi p̄luni, ki semma bi p̄lisa; pébu, pi tuma táhugi kí bigo. ³⁴ Ye kha' kp̄órkhofiberi, pí bí p̄luni weri, píra wónni see'ma mí kunnaa? Dé mí t̄lu níní wá d̄ógrá weri, tíráa ku' núugírā. ³⁵ Ní' kuraa see'ma seere kuraa, pébu ú d̄ógi kuru-gurma, ye ní' p̄íŋáa see'ma seere p̄íŋá, pébu, ú d̄ógi p̄l-gurma. ³⁶ Ye kha' ma see'-puma kha' khu' Yékínna ba thu níŋpuri weri, táthōseere wó táthōseere ú níŋpura see' weri, Yékínna ba p̄ú'-pi-úma; ³⁷ dé mú seererāa ba ye pi hā mu thīŋnaa, úráa ba ye pi yárgiŋ mu.

Níŋpura beema dé Yésúra dé t̄ táŋmasimíní t̄lu buka' Yékírí wá wórgi wera

³⁸ P̄ú Yékírí wá sebitubi wá p̄ó ná p̄ú Fáarisibi wá p̄ó t̄ seeriye Yésúri kha' Níkhāgaá, u dé t̄ táŋmasimíní t̄lu buka' Yékírí wá wórgi t̄bē ná. ³⁹ Yésúra seeriye bi kha' weri wá níŋi p̄l-burma ye kheebure ní' p̄lu hāniŋ wera; pi beema dé pi ná t̄ táŋmasimíní t̄lu buka' Yékírí wá wórgi weri, ye pi ba ná t̄ó í kpé' p̄ú wa ná ki dée má Yékírí wá h̄ŋgínnaajónási wá tí tanna weri wa.

† Bēelzēbúl, ú kpoora pi yí' Sutānaana.

⁴⁰ P̄tí Jónási déerá khu bísāa' ná isen sísāa' buri kp̄órgi wá d̄ógrá weri, múnnāa Níthīna'biira ba dé khu bísāa' ná isen sísāa' dúutāanna. ⁴¹ Khu ú Yékínna ba thu níŋpuri weri, Níní níŋpura ba yama weri wá níŋpírā, í yárgiŋ bi, pébu, nú-biyaa seere ú Jónási see'ra weri, ye f̄l̄kírā d̄óŋŋ; ye ŋŋ f̄l̄ kháterá ú tanni Jónásura. ⁴² Khu ú Yékínna ba thu níŋpuri weri, haru ōu ye ugurá Sébára †† weri, u ba yama weri wá níŋpírā, í yárgiŋ bi, pébu, ya-uyaama háari suri déeyén déeyéŋŋo í ba núu ithakho Sálómó wá wóctuseere, ye ŋŋ f̄l̄ kháterá ú tanni Sálómó-na.

P̄tí kp̄erēngbēe ku' níní bu yé písí f̄l̄rí baŋ ú bu weri, sí míŋa

(Lúk 11.24-26)

⁴³ Yésúra písée seeriye bi té kha' ná kp̄erēngbēe kuso níní bu ye séyŋŋ, u yóo ná kí mimma gbiriŋ bu kí bee h̄t̄aŋkhara. ⁴⁴ Ná u buu ri ya, ú t̄ kha' ma ba f̄l̄rí písí má kha tí ma ye wera. Ná u f̄l̄gí baa ba náa tárú ú u wáará weri, ná u kheebure du' kí khof̄l̄ri ye haf̄iya kuraa, níŋe bú wa weri, ⁴⁵ ú t̄ písí ná khe ú kām̄bi má'niŋŋ, pí p̄l̄ni í taraa-u weri, í kpé' pi ú wíŋŋ, pí ba h̄t̄i tárúrá. Tí pánná ú tárú wásura ba haf̄i p̄l̄ma í taru khōina. Múnnāa si ba h̄t̄i weri wá ní' pí p̄l̄ni wera.

Yésú wá ní' d̄ógrá

(Már 3.31-35; Lúk 8.19-21)

⁴⁶ Mú Yésúra ye seere níŋpuri weri, ú waaturá ná ú níŋáa ná ú kh̄n̄ibura yema kpaagurá yēe bee dé pi náa-u. ⁴⁷ ŋŋ seeriye kha' ú níŋáa ná ú kh̄n̄ibura ma kpaagurá yēe bee dé pi seere ú. ⁴⁸ Ú seeriye wée ú see'ruu sí weri, kha' p̄ūnnēe má níŋáa ná má kh̄n̄ibraa? ⁴⁹ Ye bukaa ú mamann̄ibiri déki kha' íperāa má níŋáa ná má kh̄n̄ibura; ⁵⁰ dé wée ōu dé t̄lu nuu má Sii ōu ní thu'nná weri, úrá déeri má kh̄n̄u ná má kh̄n̄haru ná má níŋáana.

ŋŋ k̄lu see' t̄l̄geerāa mí wera

(Már 4.1-9; Lúk 8.4-8)

13 Ú f̄ūnāa khurá, Yésúra kuso dukirá í ná h̄t̄aa dákp̄órkéŋgírā. ² Mú ní' k̄ŋŋŋmbi banni ba s̄áni d̄óŋŋ weri, ú k̄áni phosiko ye níŋpírā h̄t̄aa dákéŋgírā. ³ Ú seeriye bi mí k̄ŋŋŋŋŋi ŋŋŋ kha' ŋŋ ku'ra yēe t̄lu ú t̄átŋŋ. ⁴ Mú u ye t̄l̄geesurá weri, yó biyirá wáa kh̄ŋŋéŋŋŋo wúrípé baa ba diyee. ⁵ Yóŋrá wáa ke'ruŋŋ. Mú sí f̄āniŋkhaara ye kóŋŋ wa weri, í haabura fiŋe. ⁶ Ye mú khu soori, í huwa í dee p̄tí nínsira ye buu bak̄iya wa wera. ⁷ Yóŋrá wáa h̄wōnsi wá kharŋ. Mú í fiini weri, h̄wōnsirá yaa kóŋŋ. ⁸ Ye yóŋrá wáa f̄āniŋ kurgŋ. Mú í fiini í kh̄agi weri, í yee biyiye; yóŋrá yee biyi dig-béemúwāa', yóŋrá yee biyi digbéesāa', yóŋrá yee biyi digbée ná kp̄ŋŋŋ. ⁹ Ye kha' wée ōu nú, u k̄áká'.

†† Sébára ye déeyima Árabi surgune. Kí surgu níŋpura ye wáḡi' ma yēe hense (1lt 10.2; Ézá 60.6).

Pée déeri Yésúrâa mamaŋ nípuru ɔɔɔɔ?

(Már 4.10-12; Lúk 8.9-10)

¹⁰ Ú mamannibibirá sũu tó'riyó ú ye púgɔɔ kha' pée déeri ye ũu seereɛ nípuru ɔɔɔɔ? ¹¹ Ú seerye bi kha' Yékiré yeeri pírá tuu *thu'ru igi* wá mí í kóori weri, ye u yee píri, pírá tuwee ya; ¹² dé níni ũu míne Yékiré ba hãa-uma í nannu, ú bu kóŋ ye níni ú dá'ri míni weri, háaru tée tũ ú kíriú weri, Yékínna ba hĩnɔɔ-tíma. ¹³ Ye kha' tírá yeeri mâa seereɛ nípuru ɔɔɔɔ, dé pi kenneema ye pí ná míni wã, pi núunó'ma ye pí nú míni wã, pi wêe tu bú kpoori wa. ¹⁴ Pí mína *Yékírí wá hĩngínnaa* Ézáyí kha'ra kha'

Pi ba nú tákɔrsi ye pí ba tu bú kpoori wa,

pi ba kennee ye pí ba ná míni wã,

¹⁵ *pébu, níperi kai-biri-mama.*

Fĩ-purma níntãŋɔni ye phii yíbiri,

sí dé sãŋgi hã pí yíbírã ná wã,

hã pí níntãŋínã nú wã,

hã pí tu bú kpoori

í fĩ'ri písi maní Yékínna, má pãaná' pi ya.†

¹⁶ Ye Yésúra písée khabí tẽ kha' ye kuru-bínna pébu, pí yíbira náma ye pí níntãŋínãa nú, ¹⁷ dé ma seer-puma kha' *Yékírí wá hĩngínna* kóŋgómbe ná ní' termen kóŋgómbe khɔɔ'ra dé pi ná mí tí píra ná weri, ye pi náa ni ja, ã khɔɔgɔ dé pi nú mí tí píra nú weri, ye pi núu ni ja.

So' kũ seer' tũgeerãa mí weri, kí tutãŋga

(Már 4.13-20; Lúk 8.11-15)

¹⁸ Tírá yeeri pi nú tũgeerãa ɔɔki wá tutãŋgura. ¹⁹ Ní' píu nú *thu'ru igi* wá seere ye pí tu bú tutãŋgi wa weri, kheebum-birma khĩŋgégí gí tátɔɔgi wáaru wera. *Sutã-naana* banní ba khoŋ seere ú déeri má tátɔɔge weri, pí dósírá. ²⁰ Póɔrãa bú kheebum-birma ke'ri gí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri í hĩnɔɔ fĩ khaan-ná mánse ²¹ ye pi níne yêe bakese ya, dé pi kóɔɔma khu bíɔ, ye ná yíbísãlgi weresi fũusimme naní ã dee Yékírí wá seererá, pí sée Yékírí wá khĩlna. ²² Póɔrãa bú kheebum-birma hũwõnsi wá kha tí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri, ye duniamí wá dóɔkpõusi ná hensirá fĩnní yãŋ bi í kó' seereri pãtí wúuge kó' tátɔɔgi kí wónnĩ khã' í yee biyi ya wera. ²³ Póɔrãa bú tẽ ã kheebure fãnuŋ kuru gí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri í tu ú tutãŋgi í tu' pãtí tátɔɔge tu' weri, kóɔrá yee biyi digbéemúwãa', kóɔrá yee biyi digbéesãa', kóɔrá yee biyi digbéé ná kpɔɔgɔ.

So' kũ seer' suwáwáabí wá mí weri

²⁴ Tí kpãnaa bu, Yésúra písée ɔɔgi kó ɔɔki tẽ kha' *thu'ru igi* kheebun-gurma pãtí ɔ wáɔ tɔɔra suugi ú khã-margɔ. ²⁵ Kó isenggi, waati ú nípi hũnni sóo weri, ú

† Ná keri Ézá 6.9-10

pũnãa ba tɔɔ suwáwáabí bú ye taraa. ²⁶ Waati ú suugi fĩni khãgi yêe phuri' weri, suwáwáabírá yaa tẽ. ²⁷ Khã-martáru wá sũmdébibirá baa ba púgɔɔ kha' á Tamaŋ, í keŋ má su kirge u tɔɔra ú khãmargurá waa? Ye he suwáwáabí ú yaaru búu? ²⁸ Ú seerye bi kha' pũnãa tɔɔru gi bú. Sũmdébibirá púgɔɔ kha' u bee dé tũbira ná thĩŋni khoŋ gi baa? ²⁹ Ú kha' hã pí thĩŋni gi ya, dé ná pi kha' pi thĩŋni gi pi ba tanní thĩŋni í tũkĩŋ su kirgine. ³⁰ Dé pi yee sí khã' kpoogi, ná sũguraara naní má seer' sũg'ruburí kha' pi khurú khu suwáwáabíru í fógɔɔ í ba thogoo ye tí kpãnaa bu, pí sũg' su kirguri í yee gi má kpórgírá.

So' kũ seer' mútãrdi wá mí weri

(Már 4.30-32; Lúk 13.18-19)

³¹ Ú písée hãa bi kó ɔɔki kha' *thu'ru igi* kheebun-gurma pãtí níne khe naŋ gí pi yí' *mútãrdi* weri, tí biri í tɔɔ khãmargɔ. ³² Mútãrdi binná sénni tátɔɔsi wá bée'rá ye ná tu fĩ khãgi tu tarma nansi wá bêe', wúripé tanní sa bú pí sese.

So' kũ seer' thãhuru wá mí weri

(Lúk 13.20-21)

³³ Ú písée hãa bi kó ɔɔki tẽ kha' *thu'ru igi* kheebun-gurma pãtí hare khe *thãhuru* í yee fáanibɔ gi hĩi onŋmãŋ sísãa', kí bêe' yáa dóɔ wera.

Pée déeri Yésúrâa ye seereɛ nípuru ɔɔɔɔ?

(Már 4.33-34)

³⁴ ɔɔɔ Yésú seer' nípuru ísêe bêe'no. U ye wêe seereɛ bí kaadé ɔɔse ya. ³⁵ U ye seereɛ-múma sí dé sãŋgi seere ú *Yékírí wá hĩngínnaa* kha'ra weri, ú dé ú dómminá. Kha'-uyaama kha'

Ma ba seereema ɔɔɔ,

ma ba seer'ma mí í kóorã ã kóri gi tí dunija sínninni wera.††

So' kũ seer' suwáwáabí wá mí weri, kí tutãŋga

³⁶ Mú Yésú seereri sóo weri, ú yóo dukirá ye sée nípura. Ú mamannibibirá thowoo ní ná seeryɔɔ kha' u buka' tũbírí suwáwáabí wá ɔɔki wá tutãŋgine. ³⁷ Ú seerye bi kha' *Níthĩna'biirã* déeri wée ú tũni suuguru wera. ³⁸ Khãmargurá déeri dunianu, ye suugurá dée ípe bí píru *thu'ru igi* wera. Suwáwáabírá déeri ípe bí píru *Sutãna* wãnni, ³⁹ ye pũnãa ú tɔɔru weri, úrá déeri *Sutãnaana*. Sũguraará déeri duniaa sóomini ye sũg'ruburá dée *Yékírí wá minigibura*. ⁴⁰ Pãtí pi píŋgĩŋ suwáwáabíru í thogoo weri, múnnãa si ba hĩti duniaa sóominá. ⁴¹ Níthĩna'biira ba sũmma ú minigibi pí ba khoŋ ní' píu ba yee nípe buri í sée Yékírí wá khĩnni ná mípũdébiri ú nípi wá ɔɔgomburá ⁴² í hĩŋ bi naagɔ. Tí khanná pi ba kí fuu yé kí wú' mántuuru;

†† Ná keri Már 78.2

⁴³ ye ní' termembirá h̄t̄ti táyésíḡo pí Sii *Yékírí wá surgurá*. Ye kha' wée ōu nú, u káká'.

Só s̄o' s̄t̄l s̄e'e' thu'ri ɔɔi wá míl wera

⁴⁴ Ye khabí t̄ē kha' *thu'ri ɔɔi* kheebu-ḡurma p̄t̄tí hense kóo kó táḡo, khāmarḡo, ye ḡo ná ná s̄i, nuomé thāḡo, ú yee s̄i f̄i kówónni ye ná donḡiḡi ú mílɔi wá bée' t̄ ná donḡi k̄i khāmarḡuri wera.

⁴⁵ Ye písée khabí t̄ē kha' *thu'ri ɔɔi* kheebu-ḡurma p̄t̄tí tádonḡinnaa k̄i wée *p̄u* kurɔya. ⁴⁶ ḡo khu u yóo ná náa t̄o p̄uuri wá dori s̄i h̄u weri, ú ná donḡiro ú mílɔi wá bée' ye ná donni.

⁴⁷ Ye písée khabí t̄ē kha' *thu'ri ɔɔi* kheebu-ḡurma p̄t̄tí pi h̄iḡ yoo dákp̄oroo bu, ú kó' buri th̄iḡi th̄iḡi wá bée' wera. ⁴⁸ Ná u h̄i pí yánni ku' ú yokéḡirá t̄ p̄h̄i' kurɔuri t̄ yee bi k̄iriko yé s̄e'e' p̄l̄bira. ⁴⁹ Múnnáa s̄i ba h̄t̄ti dunija wá sóominá. *Yékírí wá minḡibira* ba khomma ní' p̄l̄buri ní' termembirá ⁵⁰ t̄ h̄iḡ bi naḡo, pí k̄i f̄u yé k̄i wú' mántuuri.

⁵¹ Ye p̄úḡi bi kha' tu-buri ís̄e'e' bée' t̄t̄ḡḡaa? Pí kha' iyo. ⁵² Ú seerye bi kha' *Yékírí wá sebituu* wó *Yékírí wá sebituu* ú píuri *thu'ri ɔɔi* ye tuu k̄i mílɔi weri, kheebu-uma nutárkhoo ōu kuso' mí f̄uḡi ná mí dugi í u kanna'na wera.

Tí Názáar̄eti nípi kalri Yésúri weri, sí míḡa

(Már 6.1-6; Lúk 4.16-30)

⁵³ Mú Yésú s̄o'ri s̄o'seri sóo weri, ú yaa tí khanná ⁵⁴ t̄ yóo nu í ú khā'na weri, t̄ n̄aa manaḡi nípi pí *p̄iḡiḡikhanná*. Maagé k̄orí bi pí ye k̄uḡ kha' he u buuri wóḡmena? Ye he u buuri wóḡri yēe dé tāḡumasim̄iḡe-naa? ⁵⁵ Ye kha' keḡ má se'reeráa biir̄o waa? t̄ keḡ má ú níḡáana pi yí' Máryámu yēe yí' ú kh̄n̄buri Jáki ná Jozéfi ná Símo ná Júdi yaa? ⁵⁶ t̄ keḡ má ú kh̄thar̄bira f̄i-ma t̄b̄inne kpoogi waa? Ye he u buuri pí wóḡme ná k̄i wóḡraa? ⁵⁷ Káká' s̄t̄l ye bí mé'ni weri, sírá yeera pi wóḡo khāa ú bu wa. Ye Yésúrá seerye bi kha' pí sénné' *Yékírí wá h̄iḡiḡinnáa* t̄o khar̄i man̄o wā ná k̄i dée má ú bih̄un̄nu ná ú kóḡiráu wa. ⁵⁸ Ye mú pi míl khāa ú bu wa weri, u dée f̄i tāḡumasim̄iḡe k̄oḡ na.

Já Batísi wá khumi wá míḡa

(Már 6.14-29; Lúk 9.7-9)

14 Ú waaturá, mú ithakho *Éródi* núuni Yésú wá mílɔi weri, ² ú seerye ú s̄m̄débibiri kha' *Já Batísi-u*, dé ya-uma huuminá, t̄irá yeeri ú buu wóḡri yēe dé tāḡumasim̄iḡe.

³⁴ Éródi s̄e'e'-uyaa-s̄uma pébu, fagu-uyaaama ú sekpookāḡ Filípi wá har̄i Éródiyádi t̄ yeyoo ye Jáná seeryoḡo kha' u kh̄n̄ne yēe wónni yeyoo wa. Éródirá t̄o yee pí k̄orí f̄ḡoḡo ye p̄ḡoḡo. ⁵ U ye beema Já wá khumi, dé u ye ph̄n̄ima nípi, pébu, pi ye kerooma *Yékírí wá h̄iḡiḡinnáa*. ⁶ Ye ḡo khu mú Éródi wá h̄uḡkhu nanni pí

ye dé sí kersuri weri, Éródiyádi wá biharurá yaa s̄áni ní' pí pi yí'rá weri, pí wóḡnáa t̄i nuwāa Éródiḡo ná taraa, ⁷ ú karaa kha' u níḡ mílɔi wó míl t̄i u bee, dé má h̄aa-u t̄i. Ye ná ma h̄aa-u t̄i ya, h̄a Yékinná yee ma wā. ⁸ Ú níḡáana suwoo kha' u s̄e'e' kha' u h̄a ma Já Batísi wá thagune kh̄l̄phe'ro khátera f̄i. ⁹⁻¹¹ Mú ithakhoo núuni si, t̄i dóoroo. Ye mú u kanna ní' pí u yí'rá weri, pí wóḡnáa, ú kha' pi ná kpa' Já wá thaguri karsóra ba h̄aa-u gí. Pí ná kpagi yee gi kh̄l̄phe'nná ba h̄aa gí biharuri ú ná h̄aa gí ú níḡáana. ¹² Já wá mamann̄bibirá ná khee ú kp̄ḡuri ná kas̄iḡa gi ye ná k̄uḡi mú Yésúrá núwō.

Tí Yésú h̄aanu khoobi k̄iḡ bíḡo ná kpársímúwāa' dii weri, sí míḡa

(Már 6.30-44; Lúk 9.10-17; Já 6.1-14)

¹³ Mú Yésú núuni Já wá humini weri, ú k̄áni phosiko dé u yóo gbiriḡ bu t̄ ná h̄t̄ti ní' úkpo ke'. Nípirá núu si pí kuso nukhayi nukhayi t̄ thowoo ní deese. ¹⁴ Mú u nanni ní, ú kuso phosikirá t̄ náa nípi, pí man̄an̄ḡ k̄oḡo, ú p̄áanigá ní' pí ye bú kh̄k̄h̄oḡo wera. ¹⁵ Mú khura ye bée dóoḡ weri, Yésú wá mamann̄bibirá s̄uú t̄'riyó ú ye kha' u yee nípirá yóo nuuná ná donḡ diimi, dé t̄bira ma gbiriḡ bu ye táagir̄aa te'miná. ¹⁶ Yésúrá seerye bi kha' h̄a nípirá yóo t̄o khar̄o wa, dé pí th̄ina h̄a pí di. ¹⁷ Pí seeryoḡo kha' t̄bira t̄oḡi ná ph̄aanu s̄ímúwāa' ná buri bíḡo múwā. ¹⁸ Ú kha' pi ba h̄a ma sí fa. ¹⁹ Mú pi h̄aanu sí sóo, ú seerye nípi kha' pi h̄t̄ti w̄usirá, ye khee ph̄aanu s̄ímúwāa' ná buri bíḡoḡi ye wúḡiyá keri thu'nná ye thuga Yékírí kha' ú ānike ye kpekire ph̄aanu t̄ h̄a sí u mamann̄bibiri, pírá kp̄k̄ura sí nípi. ²⁰ Nípi wá bée' kh̄oḡ kp̄ni si. Pí hogi kp̄ú' sí yeeri weri, t̄ yee si kp̄omb̄i kp̄oḡ ná síḡoḡ h̄iḡe. ²¹ Ní' pí kh̄oḡra si weri, khoobira ye núm̄mma k̄iḡ bíḡo ná kpársímúwāa'. Pi th̄uḡi hap̄i ná bikereebi yee bi bú wa.

Tí Yésú níln̄eenu y'o'mi wá thago weri, sí míḡa

(Már 6.45-52; Já 6.15-21)

²² Mú si tanni, khaanná f̄i Yésúrá k̄orí ú mamann̄bibiri f̄anḡo kha' pi khe phosikiri t̄ khuru dákp̄oroo wá t̄o he'nná ná ma s̄e'e' nípirá kh̄uḡ. ²³ Mú u yeeri nípirá kh̄uḡi sóo weri, ú k̄áni tátiko úkpo ke' t̄ ná níni Yékírí, táagirá tegi ye ú kai yēe ní' úkpora. ²⁴ Phosiki déeyēḡ-giyaama nuun̄an̄khanne ye mú sargura ye thuk-iḡ gi weri, y'o'mun̄aa ye kurii f̄anḡe b̄aa kh̄i' p̄u.

²⁵ Duyékip̄ánná, Yésúráa ye níln̄eē y'o'mi wá thagurá yēe yóo ú mamann̄bibi th̄aná. ²⁶ Mú pi náanu ná u níln̄eē y'o'mi wá thagurá weri, ph̄inné khori bi pí kha' the'ree-u. Ye mú ph̄an̄ḡi k̄orí bi weri, pí súriyá. ²⁷ Tí khanná, Yésúrá seerye bi kha' h̄a pí yee ph̄inné khonḡ bi ya, dé man̄o. H̄a pí ph̄an̄i wā. ²⁸ P̄ēenná seeryoḡo kha' á Tamaḡ, ná úro, u s̄e'e' ma kha' ma níln̄eē y'o'mun̄á t̄ thee ú th̄aná. ²⁹ Yésúrá kha' u bar̄. P̄ēenná s̄uuno phosikirá yēe níln̄eē y'o'mi wá thagurá yēe yóo Yésú

thāná. ³⁰ Mú u náani ná sargura ye fú' fāngge, phānigé kóɔɔ ye mú u kókinná yēe ní' weri, ú súriyá kha' á Tamaŋ, u hǎŋ ma. ³¹ Yésúrá wúnnígá déki khaanná fí ǎ kóɔɔ ye kha' péé déeri ú túnníŋâ? U khāa má bu kǒŋ na dé! ³² Ye pí kheε kǎní phosikirá, sargurá nuuaa. ³³ Yésú wá mamannɩbi bii ye bú phosikirá weri, pí khu-usiro ú wóɔnná ǎ thugɔɔ ye kha' Yékírí wá Bikhee-u míŋaŋ.

Bo'ribi wá pǎaŋámmi Jénézáréti

(Már 6.53-56)

³⁴ Pí kheε ǎ ná nani Jénézáréti sargura. ³⁵ Mú kí nípi náani Yésúri ǎ tuwɔɔ weri, pí sūni nípé ná seerye ú maráa nípiri ú bammne. Pí kheε bo'ribi wá bée' ǎ baa bí ú thāná. ³⁶ Pi ye nínnɔɔma kha' u yeε pí pha' ú kpóŋínúkpé'ri wá tónná. Nípi wá bée' pí pha'ra bú weri, pí pǎaŋáa.

Júdebi wá khǎgɩbi wá mammu wá míŋa

(Már 7.1-13)

15 ǎ khu Fáarisibi ná Yékírí wá sebitubé yaa Jerúza-lém ǎ yóo Yésú thāná ná púɔɔ kha' ² péé déeri ye ú mamannɩbibirāa has' ǎbi khǎgɩbi wá mammuuaa? Dé pi wēε tsi' yēε di ya. ³ Úrá písée púgí bi tē kha' ye péé déeri ye pírá sée tí Yékírí kha'ri weri, yēε thoo pí thǎ wá mammuuaa? ⁴ ǎ ken má Yékírí kha'-uma kha' mu kpónnó' mú sii ná mú níŋáa† wāa? Ye khabí tē kha' níni ú kusa'ri ú sii werésí ú níŋáa, pi khuwɔɔma†† wāa? ⁵ Ye pírá kha' ná níne seerye ú sii werésí ú níŋáa kha' mí tí ma ye ba hāa-u weri, hǎ-manɩ-tíma Yékírí sówo, ⁶ dé háari ná u hāa bi míni túwā, nan-turi. Ye kha' pi náa pǎti pi séeri tí Yékírí kha'ri weri, yēε thoo pí thǎ wá mammu waa? ⁷ Ye kha' pí Fáarisi damaaraníperi, Yékírí wá hǎŋgínnáa Ézáyí wá nuuse bí bu ná u kha'

⁸ Núvɔɔ nípira thiya' ma,
tūmá pí dǎsi déeyén-siri-máma.

⁹ Pi ŋaanumma yēε thiya' ma,
tūmá tí nípi kha'ri weri, tíra pi mamaŋ nípiri ye kha' Yékírí wá khǎnne.‡

Míu tǎu ni'ne' níni weri, sí míŋa

(Már 7.14-23)

¹⁰ Tí kpānaa bu, Yésúrá yísi nípiri ǎ seerye bi kha' pi núunó' ǎ tu tutǎŋga. ¹¹ Ye kha' kí dée má míu tǎu dóoŋ níni wá núɔɔ, tíráa ni'nigoo wa, dé tēε tǎu ku' ú núgírā weri, tíráa ni'nigoo. ¹² Mú u kǎnni mú weri, ú mamannɩbibirāa súu tǎ'riyó' ú ye seerye kha' tu-urɩ dé ú seere dóoŋ-uma Fáarisibiraa? ¹³ Ú kha' táhuri wó táhu tí má Sii úu ní thu'nná kaari kǎŋi weri, ti ba thǎi séema. ¹⁴ Ye kha' pi yeε bi dé darapēε tǎa darapa. Ye ná darge tǎa ú darakāni, pí bēε' ba fānni wáma póko. ¹⁵ Péenná kha' u buka' ǎbíri sɔkēε tutǎŋgine. ¹⁶ Ú kha' dá'-pínnuma

† Ná keri Ku' 20.12; Wóg 5.16 †† Ná keri Ku' 21.17; Léw 20.9

‡ Ná keri Ézá 2.13

hakira tēε? ¹⁷ Ye kha' pi tuu dé míu tǎu dóoŋ núugírā weri, ti yóoma dǎɔɔɔ sóo ye pí tūmá pi yóo wúugó ná khonni sée ri yaa? ¹⁸ Ye míu tǎu ku' núugírā weri, dǎɔɔɔ ti yaari ye tíráa ni'ne' níni; ¹⁹ dé dǎɔɔɔ kǎká' pítsi ná níkhugi ná ǎ ku' mú khoo werésí mú haru wá kpānaa bu ná khobeεgi ná ha'beεgi ná súuri ná núnuuséerímí ná nísihasukira ku'. ²⁰ Ye kha' ǎ míŋenāa ni'ne' níni, tūmá ǎ di kaa tsi', sírá ni'ne' níni wā.

ǎ támaharu wá khāamu wá míŋa

(Már 7.24-30)

²¹ Tí kpānaa bu, Yésú ná ú mamannɩbibirāa yaa tí khanná ǎ yóo Tíiri ná Síđó maráará. ²² ǎ támaharu ú déeri Kánáa sargi níni weri, ú yaa ú maráa kpoorá baa bāa súri yēε seε' Yésúri kha' á Tamaŋ, Davíti wá koyo, u fíu má bu, dé kpéréŋgbée wáari má biharu yēε fúusírɔɔ tákursa. ²³ Ye Yésúra hǎŋgírā ú wa. Ú mamannɩbibirāa ba seerye kha' u seε' hanná písi dé u núso'ma ǎbíra. ²⁴ Ú kha' Yékírí sūŋ-urɩ-mama Ísíráyél bi bí kheεbunni sǎni bí téuri weri, pí tóri thā.

²⁵ Ye hanná kai ye ba khuusiro ú wóɔnná ye kha' u tǎfíŋ ma, á Tamaŋ. ²⁶ Ú kha' si mákírā ná pi kheε bikerεεbi wá dimí kpó' pí berεmbi wa. ²⁷ Hanná kha' thǎŋaa-u á Tamaŋ, ye berme wónni di dii mí ú tamanna di píu kpókó' wera. ²⁸ Yésúrá kha' ye! Hara, khāa-urɩ má bu kǒŋ; ye kha' si dé pǎti u beε wera. Biharurá pǎaŋáa ú waati kpoorá.

Bo'ri kǒŋgǔmbi wá pǎaŋámmi Galíle dákpórkéŋgírā

²⁹ Yésúrá yaa tí khanná ǎ yóo Galíle dákpórkéŋgírā ǎ ná kǎni tátiko ǎ hǎta. ³⁰ Ní' kǒŋgǔmbé kheε deεkpoobi ná darapi ná númáanibi ná tǎŋgéríbi ná bo'ri kǒŋgǔmbi wá pǎɔ ǎ yóo bí ú thāná, ú pǎanígá bi. ³¹ Pǎti nípi náani ná númáaníbura ye seereε, tǎŋgéríbirāa ye pǎaŋa, deεkpoobirāa ye níneε yēε teren, darapirāa ye ná weri, sí maaniga bi, píu ye fuu Ísíráyél bibi wá Yékírí wá nísi nuuga.

Tí Yésú hāani khoobi kǎŋ bíŋɔɔ dii weri, sí míŋa

(Már 8.1-10)

³² Yésúrá yísi ú mamannɩbibiri ǎ seerye bi kha' nípēε maŋunáŋ kó'ri ma, dé khu bísa'a'nɔɔ mé'ni ná pi ma má the' ye pi míne yēε di ya; ye ma wēε beε dé ma yeε pí khǎŋ khǎmige ya, dé ná mu theŋge pí ba ná naŋ na. ³³ Ú mamannɩbibirāa seerye kha' ye he ǎbíra ná diimi ǎ gbiriŋ werá ǎ há ní' pǎmáa werá dí híi? ³⁴ Yésúrá púgí bu kha' phāani símúnnúu bí? Pí kha' phāanisi má'níŋɔɔ ná buritáya. ³⁵ Ú tɔ seerye nípiri kha' pi híti fānugírā. ³⁶ Ye kheε phāanisi má'níŋɔɔ ná buritáyurɩ ǎ thuga Yékírí kha' ú āníke, ye kpekire hāa sí ú mamannɩbibiri, pírá kheε kpiŋira sí nípira. ³⁷ Nípi wá bēε' khɔɔ kpūni si. Pí hogi kpú' sí yeeri weri, ǎ yee si kpɔmbisi má'níŋɔɔ híŋe. ³⁸ Ní' pí khɔɔra si weri, khoobira ye ma kǎŋ bíŋɔɔ,

pi thõgu hapu ná bikereebu yee bi bú wa. ³⁹ Tí kpānaa bu, ú seerye nípuru kha' pi khũñ, ye kǎní phosikirá ò yóo Mágádǎ maráa bu.

Fáarisibi ná Sádísébira ye béé náma tó míni tũ buka' Yékírí wá wórgo

(Már 8.11-13; Lúk 12.54-56)

16 Mú Yésú nannu Mágádǎná weru, *Fáarisibi* ná *Sádísébé* sũu tó'riyó ú ye kha' u dé tó tǎgi-masimíní òbé ná ò tu kha' ú wórgu ku'-kirma Yékírí thǎ. Pi ye béé mágõõma ò keñ. ² Ú seerye bi kha' [waatu ú khura dóommíná weru, ná yékínhunna sǎñu, pí kha' yõgura ba ban na, ³ ye ná duge yékírí pũníngi ná yékínhunna te', pí kha' yõgura ba bamma fæera. Ye kha' mú pi déeri yêe tu yõgi wá mí líri ye pí wónní tu weru wá mí wá tutǎngírí waa? ⁴ Ye kha' weru wá nípi pũ-birma, ye kheebure ha' pũ *hãñu* wera. Pi bæema dé pi ná tǎgumasimí tũ buka' Yékírí wá wórgu, ye pí ba ná tó tǎgumasimíní ò kpé' pú wa ná ki dée má *Yékírí wá hĩngínnáajónásí* wá tí tanna weru wa. Tí kpānaa bu, ú taraa ye sée bi.

Fáarisibi ná Sádísébi wá mamammuna ma pǎtí thǎhur-burɛ wera

(Már 8.14-21)

⁵ Mú ú ná ú mamannibibira ye sagammná dé pi yóo dákpóroo wá tó he'nná weru, mamannibibirá phaa kaa khe phǎanu. ⁶ Yésúrá seerye kpũnnígá bi kha' pi kórsuñ pí wísi *Fáarisibi* ná *Sádísébi wá thǎhurburá*. ⁷ Mú ú mamannibibi núuni si weru, pí seerye pí tónni kha' pǎtí òbíra mí khe phǎanu na weru, tírá yeeri ú kũni mú.

⁸ Mú u tuuri pí kǎkásuru weru, ú kha' péé déeri pũ seere mé'naa? Ye kha' pǎtí pi mí khǎa má bu kóñ na weru, tírá yeeri pí kha' pǎtí òbíra mí khe phǎanu na, tírá yeeri má kũni mú. ⁹ Ye kha' dé háaru ná fæe pi tuu kpoori thon naa? Phǎanu símúwǎa' sí ma hǎanu khoobi kĩñ bíñ ná kpársímúwǎa' ná khõ kpũni si ná kpú' sí pi ho'ri yee kpõmbi pǎmáaná hĩ weru, pha-buru-súmaa?

¹⁰ Bá phǎanusu má'niñ ná sí ma hǎanu khoobi kĩñ bíñ ná khõ kpũni si ná kpú' sí pi ho'ri yee kpõmbi pǎmáaná hĩ weru, pha-buru-súmaa? ¹¹ Tó mí manu wá míñe ma ye sèe' pi, tũmá ki dée má phǎanumíñe na. Ye kha' péé déeri ye pi wóroo tuu si yaa? Ye kha' tẽ kha' pi kórsuñ pí wísi *Fáarisibi* ná *Sádísébi wá thǎhurburá*. ¹² Tí pǎnná pi tuuri dé u ye wé sèe' pi thǎhurbu ú pi yee phǎanuná weru, ú mí na, dé u ye sèe'-puma kha' pi kórsuñ pí wísi *Fáarisibi* ná *Sádísébi wá mamammuná*.

Yésúrá déeri Yékírí wá Sakhaninna

(Már 8.27-30; Lúk 9.18-21)

¹³ Yésú ná ú mamannibibirá khe yóo Sézáaré Filípi maráará. Mú pi nannu ní ú púgi bi kha' ma kpoo nípi kha'ru *Níthĩna'bii déeri?* ¹⁴ Pí kha' póõra kũmma kha'

úrá déeri *Jǎ Batisira*, póõrǎa kũñ kha' *Élí-u*, póõrǎa kũñ kha' Jérémiu-u werésu ò *Yékírí wá hĩngínnáa* ò-ò. ¹⁵ Ye Yésúrá púgi bi kha' ná píre, maa ma déerii? ¹⁶ Símo Pèenná kha' dé-uma *Yékírí wá Sakhaníní* ye dée tẽ thakoo Yékírí wá Bikhee. ¹⁷ Yésúrá seerye kha' kuru-uru Símo, Jónásu wá bikhee, dé ki dée má níthĩngé bu-ka'ruu sí ya, dé má Sii õu ní thu'nná weru, úrá buka'ruu sí. ¹⁸ Ye kha' ma seerye kha' úrǎa Pèenna; † ye kí ke'rigurá ma ba píngíñ má nípuru ò hǎ bi fǎngi pí yóo wóroo Yékírí wá khũnná ye huuminá ba wónní dé bi míni wǎ. ¹⁹ Ye kha' ma ba hǎa-uma *thu'ru sirgi* wá konegibiine, tí u ba fõ' fa fǎnuñgurá, tu ba fõ' níma thu'nná, ye tí u ba fǎrú fa fǎnuñgurá weru, tu ba fǎrú níma thu'nná. ²⁰ Ye seerye ú mamannibibiri kha' hǎ pí sèe' níni kha' maná déeri Sakhanĩnnu wǎ.

Tí Yésú sèe'ru ú humi ná ú yamu wá mí wera

(Már 8.31-9.1; Lúk 9.22-27)

²¹ Ì kóri gi ú waaturá, ú kókírú ò ságí yêe sèe' ú mamannibibiri kha' fõ má yóo Jeruzalémuná, Júdebi wá khokhǎgubi ná *Yékírí wá thõgunnikhǎgubi* ná ú *sebituburá* fõusíñ ma kóñ ye ye pí khu ma ye khu bísǎa' khurá má ya. ²² Pèenná yísi ò kuso ú ke' ò kheyõõ sí deõõ ye seerye kha' á Tamañ, Yékíre hĩñõõ sí; sí ba dé kũñ na. ²³ Ye Yésúrá fígi seerye kha' u tanní sũu má the' *Sutǎna*, dé u béé yee-mama burso. Ye kha' u wé kǎká' pǎtí Yékínna kǎká' wa, dé níthĩna' kǎkásêe ú.

²⁴ Ye seerye ú mamannibibiri kha' ná níne béé dé má mamannibii, u kai ú wánnu ye kpóñ ú *ní'batábõkĩ*† kí thoo ma, ²⁵ dé wé õu tũñ ú thagi, u ba búni-gí-buma, ye wé õu ba nii ú thagi ò dee má bu, úrǎa ba bu gi. ²⁶ Ye kha' ná níne buu dunijǎa bée' ye búnaa ú thakoo-go, õnnu thõñu bõu? Bá péé míne níthĩngé wónní khe ò péngíñ tí ú thakoogoo? ²⁷ Ye kha' *Níthĩna'biira* ba bamma ú Sii sáunõ ná ú *minigubine* ò ba taa bée' ò mákíñ pí mídeengine. ²⁸ Ye kha' ma sèe'-puma kha' ní' pí pínni mé'ni weru, póõrá ba hu kaa ná Níthĩna'biiri ná u khe *ú iguru* wa.

Tí Yékírí buka'ru Yésú wá sáunõ ú mamannibibiri weru, sí míña

(Már 9.2-13; Lúk 9.28-36)

17 Tí kpānaa bu, mú tu buuri khubi má'híkpo weru, Yésúrá khe Pèeri ná Jáki ná ú khĩnu Jǎ ò kǎní bí kó tǎtí' sũñgu ke'. ² Mú pi kǎnnu ní Yésúrá fíkírǎ pí wóõnná; ú wóõnnǎa yíngíñ pǎtí khura yíngíñ weru, ye ú táyeensirǎa yíngíñ yêe fũ phuphuph. ³ Pí kha' pi keñ ò náa *Moyízi* ná *Élí* ná pi seere Yésúno. ⁴ Pèenná seerye Yésúri kha' á Tamañ, òbi bammú kháterá kuru-buru; ye kha' ná u khõro', má ba' gbata bísǎa' kháterá: úrí úkpo, *Moyízi* úkpo, *Élí* úkpo. ⁵ Mú u ye seererá weru, tǎtõní

† *Gérékúsurá, Péeru wá písigi wá yí'dõmmi ná ke'rigu wá yí'dõmmi kheebun-surma.* †† *Kí tutǎngírǎ déeri ò hũtu fõusímmi ná huumi wá hĩtansa.*

yíngíránjé ba kaa bi, ye ɔ seerɛ kuso ní tátǔnígírá kha' úwerá déeri má Bikhee òu má dǔgírá wera. Ú mí nuuni má tákɔrsa; pi kí nú tí u kha' wera. ⁶ Mú Yésú wá mamannibibi núuni si weri, phǎngé kórí bi ná taraa pí wáa sigej. ⁷ Yésúrá sǔu tǔ'ríyǔ bí ye phagu bí bu kha' pi ya, hǎ pí phǎni wǎ. ⁸ Pí yaariga kerí, pi náa níní ná Yésú úkpora múwǎ. ⁹ Mú pi yaara tátíkírǎ yêe sǔnj weri, Yésúrá seerɛ bi kha' ná *Níthĩna'biira* yaa huuminá wǎ, hǎ pí se' tí pi náani weri, níné nú si ya.

¹⁰ Ú mamannibibirá pǔgɔɔ kha' ye péee déeri *Yékírí wá sebitubirá* kha' Élírá mákínná ná u khurú banj *Yékírí wá Sakhanínnáa*? ¹¹ Ú kha' thĩnaa-u, pǎtí pi kǔnni weri, múnnáa-u. Mákín-turí ná Élíráa banní ba hafu míjri wá bée' í saa-í í kharɔ. ¹² Ye mana se'e-puma kha' Élí banj-uma sóo ye pi tuwɔɔ wa; pí fúusírɔɔ pǎtí pi khɔɔ'. Ye kha' múnnáa pi ba fúusírɔɔ Níthĩna'biiri tē. ¹³ Tí pǎn- ná ú mamannibibi tuuri dé *Jǎ Batísi* wá míje u ye se'e' pi.

Ɔ bikhoo'i wá kpéréngbée wá nímmi wá míja

(Már 9.14-29; Lúk 9.37-43a)

¹⁴ Mú pi yóori ná naní nípi wá khanná weri, ɔ wáyé yóo ná khuusiro Yésú wá wǔɔnná ¹⁵ ye seerɛɔɔ kha', Níkhǎgaa, u fíi má biirǎ, dé bo' wáansêe ú, òu fúusírɔɔ kǔnj, dé u mana'ma wáame naagi ná yɔ'mɔ. ¹⁶ Ye kha' yóo-maní-úma ú mamannibibi thǎná, ye pi wǔɔɔ pǎanígɔɔ wa. ¹⁷ Yésúrá kha' pí weri wá nípi pí-burma ye pi wêe khǎa Yékínná wǎ. Pǎa ímúj ma ba sǔnní pǎ' í hĩti bí tēe? Ye kha' pi khe bíi banj ú fa, má thǎná. ¹⁸ Pí khe yóo ú, Yésúrá dúráa kpéréngbéeri ú kuso ye sée bikhoo'ira. Ú pǎarǎa khaanná fí. ¹⁹ Ú mamannibibirá ná pǔgɔɔ pí tónni kha' péee déeri ye t̃bira wǔɔɔ níní kpéréngbéeri waa? ²⁰ Ú seerɛ bi kha' pǎtí pi míi khǎa Yékínná kǔnj na weri, tírá yeeri. Ye kha' ma se'e'-puma kha' háari ná pi khǎa Yékínná kírí' yɔɔbíyɔ ye seerɛ tátíkéri kha' kí ya kí khanná ná wá foní, ná kí ya-fíma ná wá ní; dé pí ba dé míuní kpǔnj na. [²¹ Ye kha' níné wǔnní níj kpéréngbée wêe hǔnjgiri wa ná kí dée má kǔ'-urma sǔnj ye jínní Yékírí wa.]

Tí Yésú písénni yêe se'e' ú humi ná ú yamí wá míi wera

(Már 9.30-32; Lúk 9.43b-45)

²² Ɔ khu mú Yésú ná ú mamannibibi píngínná Galíle maráará weri, ú seerɛ bi kha' pi ba hǎana'ma *Níthĩna'biiri* nípirǎ kǔɔɔ ²³ í khuwɔɔ ye ú ya khu bísa'a' khurá. Mú pi núuni si weri, tí dóoró bi tákɔrsa.

Yékínthiya'duki wá dǎmpho wá taami wá míja

²⁴ Mú Yésú ná ú mamannibibi nanní Kápérnawúminá, ní' pí ye híj *Yékínthiya'duki* wá dǎmphori weri, pí sǔu tǔ'ríyǔ Pêenna ɔ pǔgɔɔ kha' pí níkhǎgaara khonj *Yékínthiya'duki* wá dǎmphori cǔɔ? ²⁵ Ú kha' iiyo u khoroo. Mú u kǔnni mú, ú khee dóoró dukirá. Ú

dóomme, ná Yésúra pǔgɔɔ kha' Síms, † ná úɔɔ, pǔnné mákínni ná pi khonj dǎmpho werésu tigi'i í hǎ dunija uburaa? Pí thĩ wá bibire bâa bá ní' mabe? ²⁶ Pêenna kha' ní' mabe. Yésúrá kha' ná múnnáa-u, biibirǎ khonj na. ²⁷ Ye kha' mú kí déeri má t̃bira wêe bee dé t̃bira dóonj bi ya weri, u yóo ná híj dugurej dákpóorá. Buroo ú u khururí kórí, ú yáayi ú nóguri dé u ba ná bú tigi' íi nanj †† í khonj má ná ú dǎmphori weri, ú khé ná khoroo.

Mâa ba bu kpórsi pǔɔrâa?

(Már 9.33-37; Lúk 9.46-48)

18 Ú waati kpoorá Yésú wá mamannibibirá sǔu tǔ'ríyǔ ú t̃ pǔgɔɔ kha' ye mâa ba bu kpórsi pǔɔrâa ní *thu'ri igurâa*? ² Ú yísi ɔ bii t̃ saa-u pí ɔɔgɔmburá ³ ye kha' ma se'e'-puma kha' ná pi fíkírǎ t̃ hĩtaa má bikerebe ye, pí níjé ba híti bú *thu'ri igurá kúuj* na. ⁴ Ye tírá yeeri nínní wó nínní òu ba dé ú wísi má u míuní wǎ pǎtí bii were weri, úrâa ba bu kpórsi pǔɔrâa ní *thu'ri igurá*. ⁵ Ye kha' nínní wó nínní òu ba kǔ' bii kǔkuri pǎtí bii were weri, t̃ dee má bu, má thĩna u kǔ'ri kókura.

Í kɔrsuj míi t̃i yee nínní burso wera

(Már 9.42-48; Lúk 17.1-2)

⁶ Ye ná níne kha' ma ye bikerebe bí khǎani má bu weri, pí ɔɔ buri, ná pi fǔgɔɔ náj kpakpake págíyɔ t̃ hínoo sóbíyɔɔ ú níjé t̃ j̃uú huu, tíra tanní pǎa ú bu. ⁷ Tí ba píi dunjanípirǎ í dee míi t̃i ba ye nípirǎ buri weri, dé í ba dá' pú wa; ye táríi òu ba dé sǎngi weri, ú wásíra ba píi. ⁸ Ná mú déki werésu mú degêe ba yee mu burso, mú kpa'rí sée gi déeyéj, dé ná mu buu thakoo míjángi yêe dékpúngi werésu deekpúnne, tí pǎa tí mu híti dé' síjɔɔ werésu dee síjɔɔ ye pí híj mu na kaapíjénggo wera. ⁹ Ye ná mú yíbirêe ba yee mu burso, mú kugíi sée ri déeyéj, dé ná mu buu thakoo míjángi yêe yíbkpoore, tí pǎa tí mu híti yíbi íjɔɔ ye pí híj mu *fúusínnagɔ* wera.

Sǎnáa ú bunna weri, ú míja

(Lúk 15.3-7)

¹⁰ Ye kha' pi kɔrsuj hǎ pí tegge bikerebe ɔɔ bu wa, dé ma se'e'-puma kha' pí *minigubira* níma *thu'nná* má Sii òu ní *thu'nná* weri, ú wǔɔnná waati wá bée; [¹¹ dé *Níthĩna'biiri* banj-urma dé u keñ ní' pí téuri weri, t̃ híj bu.] ¹² Ye kha' ná píre, ná níne *sǎnibi* digbéemúwǎa'nc, ye úkpóo buroo, dé ú jínné' digbéemúwǎa'khonni tátíkírǎ, yé ná wêe ú bunni weri waa? Í keñ má u ná wéyɔɔma wǎa? ¹³ Ye ná u náa-u, ma se'e'-puma kha' u kpánnéema ú míuná í tarí digbéemúwǎa'khonj òu míi buroo wa wera. ¹⁴ Múnnáa suré, pí Sii òu ní *thu'nná* weri, u wêe bee dé bikerebe ɔɔ téu wa.

† *Símóna pí yí' tē Pêenna*. †† *Gérékúsurá kha'-puma kha' sítátéeri úkpo. Sítátéenna ye namma khu bíjíní' taasa*.

Ná Yékírí wá níne dée mu mípíuna

¹⁵ Ná Yékírí wá níne dée mu mípíuna, mú yóo ná seeriyoo mú ná úrí ǐna kha' tí u déeri weri, ti kiraa wa. Ná u píu mú seereri, si wónní dé sǎngu mú hína, ú bú téu wa. ¹⁶ Ye ná u píu ya, mú khe níni úkpo werési ní' pína ǐ kpé' mú wíso, sí dé sǎngu séerí bína werési písa'a' hǐti fí ye seererá see' pǎti Yékírí wá sebi kha'ri wera.¹⁷ Ye ná u píu pí seereri tǐ na, mú see' sí Yékírí wá níri wá pǎri, pí náa-u; ná u kha' má híng pí wásuri tǐ na, mú kheyoo má dǎmphohínnáa ná támaa-u.

¹⁸ Ye kha' ma see'-puma kha' tí pi f'úri fa fǎnugurá weri, ti ba f'ú-níma thu'nná; tí pi fǎrúri fa fǎnugurá weri, ti ba fǎrú-níma thu'nná.

¹⁹ Ye kha' ma see'-puma tǐ kha' pí soogomburá ná ní' pína weri tí bu fa fǎnugurá ǐ níni má Sii úu ní thu'nná weri, míni wó míni, u ba dé há-bi-tíma; ²⁰ dé khaa tí ní' pína werési ní' písa'a' píngíni má nísigírá weri, ma búma pí soogomburá.

ǐ sée há tí kǎmba

²¹ Pǎenná súu tó'riyó Yésúna ǐ púgoo kha' á Tama, ná má Yékírí wá níkáne dée ma mípíuna, pǎa ímúy ma sée háa-u tíu? ǐ sée háa-u tí ǐ ná na ǐaáni má'níng bǎa?

²² Yésúrá kha' pǎa ni má'níng wǎ, dé ma seeriyoo kha' u sée háa-u-tíma ǐ ná na ǐaáni digbéesǎa' ná kpoo wá khayi má'níng.

Sǔmdébi ú kari kha' má sée há tí má kǎni wǎ weri, ú mína

²³ Tóo yeeri má kǔni múwǎ, dé *thu'ri igi* kheebu-gur-ma pǎti u yí'rá ú sǔmdébi kha' pi buka' ma pǎti pi déegeri má tigi'ine yóo wera. ²⁴ Waati ú u kókíni weri, pí baa ú sǔmdébi wá koo, úu ye ú míge; ú mígura yema mílyómbi tókpa. ²⁵ Mú u ye míne yé taa gi ya weri, ú tamanná kha' pi khe ú ná ú haru ná ú bibi ǐ dongi bi tiki ná ú míni wá bée' ǐ taa mígura. ²⁶ Sǔmdébiirá wáa hurse tamāa wónná ye kha' u ke ǐ thǐ dé ma ba taa kí bée'. ²⁷ Ú maṛinǎ kóoo, ú kyyoo ǐ ye sée ú tara.

²⁸ Mú u kheeri yé yóo weri, ú kpíngírá ú sǔmdébi kǎni wá koo úu ye ú míge, ú yaa ú dógínsírá kha' u taa má tigi'ye. Ú míu gú ye ú weri, ki ye namma khubi digbéemúwǎa' taasa. ²⁹ Ú kǎnná wáa hurse ú the'rá ye níng kha' u ke ǐ thǐ dé ma ba taa gi. ³⁰ Ye ú kai ye ná págoo karsó bu, ye kha' f'ú ú taa miiguri sóo yé ku'.

³¹ Mú ú sǔmdébi kǎmbi náani si weri, tí dóoro bi ná taraa, pí ná thoo sí bée'nc pí tamanna. ³² Tamanná ye pí ná yísi baa ú, ú kha' sǔmdébi píngáa weri, pǎti u níni

ná ma, tírá yeera má kyyoo ú míu wá bée'nc; ³³ ye kha' úrá yé wónni maṛinǎ ú kǎnná pǎti maṛinǎni úri bu waa? ³⁴ Ye pǎti námisi yaara tamanno weri, ú háa ú karsóduteeruburi dé pi kí fúusúwó f'ú ú taa kí bée'.

³⁵ Mú Yésú so'ri sookuri sóo weri, ú kha' ná pí bée' úkpo úkpoo wé sée yé há tí kǎmbi pí dógú wá bée'nc wǎ, pǎti u déeri ú sǔmdébiirí weri, múnnáa má Sii úu ní thu'nná weri, u ba dé bi.

Yanḱpikungu wá mína

(Már 10.1-12)

19 Mú Yésú see'ri ísée bée' sóo weri, ú yaa Galíle maráará ǐ yóo Júde maráa úu dágáa ú pi yí' Júrdé weri, ú tǐ he'nná. ² Ní' kóngómbé thowoo ní ú pǎanígá bo'ribira. ³ Mú *Fáarisibira* ye bée má' Yésúri ǐ ke ǐ weri, pí púgoo kha' níthíngé khíne ǐ sée ú haru háari tíu túnni mínaa? ⁴ Yésúrá kha' pi karmaa *Yékírí wá seburu* waa? ǐ ke ǐ má kha'-urma kha' *Yékírí khoruma khoo ná haru dunijǎa kókírórá* waa? ⁵ Ye kha' tírá yeeri *khooa sée ú sii ná ú níngáa yé máa ú hanná pí dé níni úkpo*.⁶ Tí pǎnná, pí dé ní' píng tówǎ, dé pi déma níni úkpo. Tírá yeeri míu tí Yékírí tiki ni weri, há níne yé kpikuni na. ⁷ Mú u kǔni mú weri, *Fáarisibirá* púgoo kha' ye péé déeri *Moyízirá* kha' ná níne kha' u sée ú haru, ú tǐ' yanḱpikunsebi háa-u yé séyoo? ⁸ Yésúrá kha' pí núpínísírá yeeri *Moyízirá* háa bi khíni dé pi sée pí hapira; túmá dunijǎa kókírórá, si ye múnnáa wǎ. ⁹ Ye kha' mana see'-puma kha' níni ú séeri ú haru ná ki dée má *hǎni-uma* wǎ, ye yee oo, ú tárú ku'-uma ú haru wá kpǎnaa bu.

¹⁰ Ú mamannibibirá kha' ná múnnáa ha'yegire, mú hǐti khisase ti pǎa. ¹¹ Yésúrá seeriyé bi kha' níri wá bée' wónni pí seere weri wa, dé pí Yékírí háani kí wórgu weri, píráa wónni píyoo; ¹² dé pǎo hǔnni mú, pí wónni khe haru wa, pǎo bǎa bú, pí níri déeri sǎngu pí khosirá dábi bú, pí wónni khe haru wa, pǎo bǎa bú tǐ, pí deeri *thu'ri igi* wá míng ye kai hakhegra. Ye kha' níni úu wónni pí ú seereri, u píyoo.

Tí Yésú yeeri bikereebi duwaabi weri, sí mína

(Már 10.13-16; Lúk 18.15-17)

¹³ Tí kpǎnaa bu, nípe khe bikereebi baa Yésú thǎná dé u du' pi dési yé níng Yékírí há bi, ye ú mamannibibirá khe bi sí deoo. ¹⁴ Ye Yésúrá kha' pi ye bikereeburá ban má thǎná, há pí níng bi ya, dé ní' píu pǎti bikereebere weri, pí níng ba hǐti bú *thu'ri igurá*, ¹⁵ ye dugú bi dési ye níni Yékírí háa bi ye yóo kó kényoo.

Heḱkhoo wá mína

(Már 10.17-31; Lúk 18.18-30)

¹⁶ Ú náokobomé súu tó'riyó Yésúna ye púgoo kha' Níkhǎga, túnni mí kúne ma wónni dé yé bu thakoo

†† Ná keri Sín 1.27 †† Ná keri Sín 2.24. *Gérékúrá, kha'-surma kha' wí' kpooso werési kpókha kpo.*

† Ná keri Wóg 19.15 †† *Gérékúrá kha'-purma kha' talánta kíng bímuwǎa'. Talánta úkpora yema dénáaribi kíng bísa'a'. Dénaari úkpora yema khu úkpo taasa.* † *Gérékúrá kha'-purma kha' dénáaribi digbéemúwǎa'.*

mínáñ gũ kaa sóo weraa? ¹⁷ Yésúrá kha' pée déeri òu pú' ma kunní wá mínáñ? Ye kha' ná Yékírí úkpo múwã, ní' kuraa bú wa; dé ná u bæe thakoo mínáñgũ, u kí dé tí Yékírí kha'ri wera. ¹⁸ Nákorbominá púgɔɔ kha' tíráa túnnaa? Yésúrá seeriyɔɔ kha' Yékírí kha'ri kha' *hã mú khu níni wã, hã mú ku' mú harí werésí mú khoo wá kpã-naa bu wa, hã mú tũnní hã níni wã, hã mú sú wa,* ¹⁹ yé kí kpónnó' mú sii ná mú níjáa† yé funj mú kãni pãtí mu funni mú thĩ wera.††²⁰ Nákorbominá kha' dé-maní sí bɛɛ', ye kha' pée yeeri má tɛɛ? ²¹ Yésúrá kha' ná u bæe dé u kó' Yékírí wá khĩnná nañ hã sɔnnú hĩti bú wa, ú ná donjĩnĩ mí ù ú weri, í khe í tigi'iri í hã í pɔɔríbi yé ba thoo ma, dé u ba bu kurgũ ní thu'nná. ²² Mú nákorbomi núuni sí weri, ú kpãgũ wɔɔnni ye kheɛ taraa, pébu, u yema míyɛe tákursa.

²³ Yésúrá tɔ seeriyɛ ú mamannibibiri kha' ma seɛ'-pĩma kha' níni òu hense weri, sí kpĩnĩ tí ú niye hĩti bú *thu'ri igurá wera.* ²⁴ Ye kha' ma seɛ'-pĩma tɛ kha' jũgumínj wá dóommi místĩntánnɔ, thɔɔ-sĩnni í taraa níni òu hense weri, tí ú niye hĩti bú *Yékírí wá igurá wera.* ²⁵ Mú Yésú wá mamannibibi núuni sí weri, sí maaniga bí ná taraa pí kha' ná sí múnnáa, mã wónni bu hĩmmaa? ²⁶ Yésúrá keri bí ye kha' níthĩnapi thãná sí kpũnni dé, tũmá Yékírí kpũnĩ míni wã. ²⁷ Pɛɛenná kha' sɛɛ-ĩbĩnni míni wá bɛɛ' ye thowoo ye pé ɔbĩra ba buu? ²⁸ Yésúrá kha' ma seɛ'-pĩma kha' ná *Níthĩna'biira* ba hĩtaa ú uthakho' kíi sáunɔ, dunija fũmi wá waaturá, pí bí thooruu weri, pí ba hĩtuma tɛ uthakhosi kɔɔ ná síɔɔ bu í thu *Ísíráyél thĩĩni* kɔɔ ná ɔkɔna. ²⁹ Ye kha' níni wó níni òu ba deɛ má míɔɔ yé sɛɛ ú dusi ba', ú mánikhobi ba', ú khĩnubi ba', ú máhapĩ ba', ú khĩharubi ba', ú sii ba', ú níjáa ba', ú bibi ba', ú khãmarsĩ ba', u ba buma í khayĩ digbéemúwãa' yé bu tɛ thakoo mínáñ gũ kaa sóo wera. ³⁰ Ye kha' kóɔgómbe bú í dée wɔɔri nípi yɛɛ ba dé phurgan nípa; ye kóɔgómbe bú tɛ í dée phurgan nípi yɛɛ ba dé wɔɔri nípa.

Sɔ' kũ seɛ' nutárkhoo ná ú sũmdébibi wá míja

20 Ye kha' *thu'ri igi* kheɛbu-gurma pãtí ɔ nutárkhoo ku'ra kó pũnĩnĩ thuthuki dé u ná bæe sũmdébibi, pí ná déegée ú khãmargɔ. ² Mú u náani ná buu pɔɔ pí berĩ khu úkpo dénáari † úkpo weri, ú yeɛ pí yóo khãmargurá. ³ Mú khu nanni sũɔhũnoñ weri, ú kuso tɛ ná jáa pɔɔ ná pí hĩtaa pĩngĩnkpáigírá phãyni kaa dé mína. ⁴ Ú seeriyɛ bírí tɛ kha' pí yóo má khãmargurá ná déegée ye má ba hã bí tí pí mákĩnni ná pí bu wera. ⁵ Pí yówo. Mú khu nanni thaagi weri, ú kuso ná jáa pɔɔ, ú seeriyɛ bírí tɛ tí tábi kpoonne; í yaa waati ú khu kɔɔri í dée sũnĩnkhu weri, ná jáa pɔɔ, ú seeriyɛ bírí tɛ tí tábi kpoonne. ⁶ Mú khu sũnni mákírá mú weri, ú kuso tɛ ná jáa pɔɔ pĩngĩnkpáigírá ná pí hĩtaa. Ú púgĩ

† Ná keri Ku' 20.12-16; Wóg 5.16-20 †† Ná keri Léw 19.18
‡ Dénáari úkpora yema sũmdébii wá khu úkpo taasa.

bí kha' pée déeri pí hĩtaa khu barámpĩnĩ phãyni kaa déegée? ⁷ Pí seeriyɔɔ kha' níne kheɛ ɔbíri sũmɔɔ wã, tírá yeeri. Ú seeriyɛ bírí tɛ kha' pí yóo má khãmargurá ná déegée.

⁸ Waati ú khura ye dóomminá weri, ú seeriyɛ ú míkɔrsinnaani kha' u yí' sũmdébibiri í taa bí. Ye kha' u kókĩnĩ pí phura'ri baa sũmɔnná weri, í ná nañ pí khururu baa wera. ⁹ Sũmdébi bí u phura'ra kheɛ tí khu sũnna mákírá mú weri, mú pí banni, ú hãa pí bɛɛ' dénáari úkpo úkpo. ¹⁰ Waati ú pí nanni dúgĩ wáburĩ weri, pírá keñ má ɔbíra ba bú tarĩ-múma ye ú hãa pí bɛɛ' dénáari úkpo úkpo tɛ. ¹¹ Pí hĩnɛe yɛɛ wũugĩnĩ nutárkhorá ¹² kha' ípe bí banni ba déegiyé léeri úkpo kayu, ú hãa ɔbí ná píri mágĩri mágĩri ye hakura ná déegée-ɔbínni-ma khu barámpĩnĩ, khurá thogi ɔbíra. ¹³ Ú seeriyɛ pí ɔɔ kha' mása, ma wáa ú bu wa; í keñ má dénáari úkpo ɔbíri benna waa? ¹⁴ Ye kha' u khe ú tigi'í í tarĩ, dé maná khɔɔ'ri hãa ú ná ú phura'ri baa weri, nú kpoogo. ¹⁵ Ye kha' bá ma khĩnne yɛɛ wónni dé má míyɛni pãtí ma khɔɔ' wa bãa? Bá dɔɔkpóoré kó'ruu í deɛ pãtí ma déeri pɔɔri míkuru weraa? ¹⁶ Mú Yésú sɔ'ri sɔkeri sóo weri, ú kha' múnnáa sire, phurgan nípĩráa ba dé wɔɔri nípiri ye wɔɔri nípĩrá dé phurgan nípĩra.

Tí Yésú písɛnni yɛɛ seɛ' ú humi ná ú yami wá míu tɛ wera

(Már 10.32-34; Lúk 18.31-34)

¹⁷ Mú Yésúra ye yóominá Jerúzalémĩná weri, ú yĩsĩ ú mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ wá tónni í seeriyɛ bí kha' ¹⁸ ɔbíra yóoma Jerúzalém. Kha' nínaa pí ba ná hãana' *Níthĩna'biiri* Yékírí wá thɔɔgũnnĩkhãgĩbi ná ú *sebituburá* kóɔɔ í thuyɔɔ yé kha' pí khuwɔɔ ¹⁹ yé tũmá pí hã ú támaburá mánnɔ yé *khurɔɔ thĩnne*. Ná pí khurɔɔ sóo pí bagɔɔ *ní'batábɔɔ* ú hu; ye khu bísa'a khurá ú ya huminá.

Níjĩ tí Zébédé wá bikhebi jĩnni Yésúri wera

(Már 10.35-45)

²⁰ Mú Yésú kũnni mú weri, ú mamannibi bíjɔ bí pí ye yí' Zébédé wá bikhebi weri, pí sũu tó'riyó ú ye pí níjáanaa khuusiro dé ma jĩnni tó mína. ²¹ Yésúrá púgɔɔ kha' pé u bæe? Ú kha' ná u ba kheɛ ú *igiri*, má bikhebe bíjɔ bí mé'ni weri, ú yeɛ ɔɔrá hĩti ú dé' diñgĩrá ye ɔɔrá hĩti ú dé' míngĩrá. ²² Yésúrá kha' pí tuu míu tí pí jĩnĩ na; ye kha' pí ba wónni tɛe thɔɔra ú ma ba thɔɔra weraa? Pí kha' iyo, ɔbíra ba wóɔ. ²³ Ú kha' pí ba thɔɔra pãtí mana ba thɔɔra weri sã, dé tí u kha'ri ɔɔra hĩti má dé' diñgĩrá ye ɔɔrá hĩti má dé' míngĩrá weri, má thãa sí ba ku' wa, dé tári bí má Sii hafuru saa í hĩtanjkhayĩne weri, píra u ba hã í.

²⁴ Mú pɔ mamannibibi kɔɔgũ núuni sí weri, pí jámísé yaa pí kãñ bíjɔnná. ²⁵ Yésúrá yĩsĩ seeriyɛ bí kha' tu-burĩ dé ní' pí déeri dunijanĩpĩ wá níkhãgĩburĩ weri,

pi fúúsímma pí nípara; ye ní' kpórbíraa di pí wágu pí nípirá. ²⁶ Ye kha' pí thã úrí, sí ba h̄ti múnnáa wã, dé tárí òu beé dé u bu kpórsi pí sɔgɔmburá weri, úrá yeeri mákírá ná u dé pí sūmdébiiri ²⁷ ye òu beé níkhāgisi pí sɔgɔmburá weri, úrá dé pí donna. ²⁸ Ye kha' múnnáa sɔre, *Níthĩna'biira* baa dé pi ba dé sūmuní hãa-u wã, dé ban-orma dé u ba dé nípi wá sūmdébii yé pénggí ù thakoogi í h̄ng kóngɔmbɔ.

Dara' píng wá páanammu Jéríkó

(Már 10.46-52; Lúk 18.35-43)

²⁹ Mú Yésú ná ú mamannibira ye yóominá Jerúzalémuná í ná naní Jéríkórá í dóoró nuná yêe ku' weri, ní kóngɔmbêe ye thowoo; ³⁰ í hakura ná dara' píngɔ h̄tan-na kh̄ngéenná. Mú pi núuni Yésú wá tarmuni weri, pí súrúyá kha' á Tamaŋ, *Davíti wá kóyo*, u f̄ti íbírí bu. ³¹ Nípiráa ye dúkíng bi kha' pi phii pí núsá, ye pí haf̄tya súrúyá kha' á Tamaŋ, *Davíti wá kóyo*, u f̄ti íbírí bu. ³² Yésúrá nunaa ye yísi púgí bi kha' pé pi beé dé ma dêe? ³³ Pí kha' á Tamaŋ, u págú íbi yíbiiri íbé ná. ³⁴ Pí maŋunán kórí Yésúri, ú phagi pí yíbiirá, pí náa khaan-ná fí ye yaa yêe thowoo.

Yésú wá ithadóommi Jerúzalémuná

(Már 11.1-11; Lúk 19.28-40; Já 12.12-19)

21 Pí khee yóo ná naní tátí' kí pi yí' *Ólívíyékhamargi* kí Bétífájé wá the' wera. Pi ye déeyéé Jerúzalémuná wã. Mú pi nanni fí, Yésúrá sūni ú mamannibi bíng ² kha' pi yóo nu í pi wóonná weri, dé pí namme ná pi ná kãngogi níráa f̄gɔng ná ú biye; pí f̄aríu banní ba hã ma bí. ³ Ye ná níne khabí tɔw, pí kha' tamannãa kp̄úu bí bu, dé ná pi k̄ni mú, pi ba hã bi bí khaanná fí, pí ban bí. ⁴ Dé-sirma, sí dé s̄ngi *Yékírí wá h̄ngginnáa* wá seererá dé ú dómminá. Kha'-uyaama kha'

⁵ *Pi see' Síng nípi kha' pi keŋ pí urá wêe ban. Dé-uma níni òu tu sábarí, kãŋ-uma kãngogoo bu; kãngogibii bu u kãnni.†*

⁶⁻⁷ Mú Yésú sūnni ú mamannibiri pí tɔ yóo ná khee kãngogi níráa ná kãngogibiiri í baa bí p̄tí ú kha'ri wera. Mú pi banni bí, pí dukaa dóobíi bí bu ye Yésúrá kãna. ⁸ Ní' kóngɔmbé khee pí dóobíi ye p̄ɔɔrá kp̄ɔɔ tãmasi pí bersee kh̄lunná. ⁹ Ní' píu ye thowoo kp̄anaana ná píu ye wóonná weri, pi ye súrúuma kha'

Ozána†† Davíti wá kóyo. A fuu wêe òu ban Tamãan nísígírá weri, ú nísí nuuga. Ozána wêe òu ní thu'nná.

¹⁰ Mú Yésú dóonni Jerúzalémuná weri, nu nípi wá béé' kpúgúo yêe pú' kha' mãa mé'naa? ¹¹ Nípirá kha' Yékírí

† Ná keri Zák 9.9 †† Kí tutãngírá déeri eburusirá: h̄nín a. Pi ye ke-rooma Yékírí wá Sakháníni, tírá yeeri píu ye fuu ú nísí nuugi yêe k̄ng mú (Mák 118.25-26).

wá h̄ngginnáa Yésú ú ku'ri Názáaréti òu Galíle maráara weri, úɔ.

Tádonginnibi wá nímmi Yékínthiya'dukirá

(Már 11.15-19; Lúk 19.45-48; Já 2.13-22)

¹² Ú ná dóoró *Yékínthiya'duki* wá kpóntūunná í ná náa ní' píu ye donggi ná píu ye don táasu bú weri, ú níni pí béé' í p̄yí ní' píu ye pénggíng tigi'i weri, pí taabáribi, ná píu ye donggi táfirhe'ribi weri, pí khosi, í sêe si. ¹³ Ye kha' *Yékírí wá sebi* kha'ri kha' *Yékírí kha'-uru má dukira ba déma Yékín píngkharu,‡* ye pírá khee dée gi *súuribi wá khara.‡‡*

¹⁴ Darapi ná deekpoobé s̄úu tó'ríyú ú Yékínthiya'dukirá, ú páanígá bi. ¹⁵ Ye mú *Yékírí wá thɔgunnínkhāgibi* ná ú *sebitubi* jáani tãgumasimí í u déeri ná p̄tí bikerebe ye súrú Yékínthiya'dukirá kha' *Ozána Davíti wá kóí* weri, pí námísé yaa, ¹⁶ pí seeriye Yésúri kha' u núu íte tí bikereebura k̄ng naa? Ú kha' iiyo númanu; ye kha' Yékírí wá sebi kha'-uru kha' *úrí Yékinná yeeri bikereebi ná bii bíi t̄u weri, pí fuu ú nísí nuuga.‡‡* Ye kha' pi karmaa tí khanni náa wãa? ¹⁷ Mú u seeri si sóo weri, ú sêe bi ye kuso nuná ú ná ú mamannibiri í yóo Bétání ná h̄na.

Taŋhagi wá dangami wá míja

(Már 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Mú dugi yékinni p̄nínghi Yésúrá yaa yêe ban Jerúzalémuná ú ná ú mamannibiri, kh̄mugé ba kóɔɔ ¹⁹ ú náa taŋhagi kh̄ngéenná ú páanaa yóo ná náa tãmá' tórsi, ú kha' kírá senni ná t̄wã. Mú u k̄nni mú, táhugirá huwa khaanná fí. ²⁰ Mú ú mamannibibi jáani si, sí maaniga bi, pí kha' mú kí déeri ye huwa khaanná fí mé'naa? ²¹ Yésúrá seeriye bi kha' ma seeri-puma kha' ná pi khãa Yékinná ye pi wêe t̄unnéé ja, pi wónní déma tí ma déeri táhugirá weri, tí h̄nggo; pí yatkoronna wónní seeri ma tátikeri kha' kí ya kí khanná ná wá s̄óbíyɔɔ, ye sí dé. ²² Ye kha' ná pi khãa Yékinná, mínu wó mú tí pi jínnuu, pi ba bu-rima.

He Yésú wá wórgi ku'rii?

(Már 11.27-33; Lúk 20.1-8)

²³ Tí kp̄anaa bu, ú yóo ná dóoró *Yékínthiya'dukirá* yêe mamaŋ nípa. Mú u ye mamammuná weri, *Yékírí wá thɔgunnínkhāgibi* ná Júdebi wá khokhāguburá s̄úu tó'ríyú ú ye púgɔɔ kha' k̄nní wórgé u buuri yêe dé íseraa, ye máa h̄aanuu tí kh̄lunnéé? ²⁴ Yésúrá kha' mana ba pú' pi t̄é míu tíkpo. Ná pi khori kí núgu, tí pánná maná buka' pi wó'í gí ma buuri yêe dé si wera. ²⁵ Ye púgí bi kha' p̄tí Jána ye *bátízé* nípi weri, Yékírí thãa si ku'ri bâa, bá nípi thãa-u? Pí náa kãmbi ye kha' ná íbira kha' Yékírí sūnnuu, u ba kha' ye péé déeri ye íbira khãa ú bu waa?

²⁶ Ye ná íbira kha' nípé sūnnuu, íbírá ba ko nípiri wa,

‡ Ná keri Ézá 56.7 †† Ná keri Jér 7.11 ‡‡ Ná keri Mák 8.3

dé bêe' kemma Jáni Yékírí wá hǎngínnáa. ²⁷ Pí to seerye Yésúri kha' ǎbira tuu wa. Yésúrá seerye bi kha' ná pi tuu wa, maná ba buka' pi tē wórí gí ma buuri yêe dé si ya.

Sɔ' kǎ seɛ' bikhe bíjɔ wá míja

²⁸ Ye seerye bi kha' ɔ wáyêe ye ú bikhe bíjɔɔ. ɔ khu ú seerye ɔɔri kha' má biye, u yóo fêe má khāmargurá ná déegée. ²⁹ Ú kha' má yóo wa, ye tí kpānaa bu, ú ba fíkírí kákási ǎ yaa yówo. ³⁰ Ú yaa seerye ɔɔri tí tábi kpoonne. Úrá kha' siye, ma ba yóo; ye ba kai yóomina. ³¹ Mú Yésú ɔɔ'ri ɔkɛri sóo, ú púgí bi kha' mú pi náanu yóo sǐi? Biibe bíjɔɔná, ōnné déeri ǎte tí ú siira khɔɔ' weraa? Pí kha' dúgú wáaru. Ú kha' ma seɛ'-pɔma kha' *dāmphohǎnníbi* ná donjɔhɔpɛ ba bu bí bu wɔɔri Yékírí wá ǎgurá, ³² dé *Já Batísi* baɔ-urɔ ba bukaa bi tí terenni werɔ, ye pi khāa ú bu wa, dé *dāmphohǎnníbi* ná donjɔhɔpɛ khāanu ú bu; pí náa sí bée' ye kai kha' pí *fíkíjɔ dɔɔgɔ* ǎ khāa ú bu wa.

Sɔ' kǎ seɛ' busǎmbi pǎlbi wá míl wera

(Már 12.1-12; Lúk 20.9-19)

³³ Ye kha' pi nú kó ɔkɔ tē; ɔ nutárkhōo sǔnna ú *divékhamargɔ* ǎ mágí kpémí ǎ sǎní minijɛ gi ye kpǎni bú pó' kpakpa' kí pi dé wǎjǎ' divébisi ǎ khonj sí ɔkɔri werɔ, ye yaa mágí tɛɛɛkharɔ bú tē. Tí kpānaa bu, ú hāa gí busǎmbibi dé pi kí keɔ gi ye yaa yóo surgo. ³⁴ Waatu ú tábisi nannu werɔ, ú sǔni ú sǔmdébibiri busǎmbibi thǎná dé pi ná hǎj má nǐi ba hǎ ma ú. ³⁵ Khāmarɔ wábírǎ kórí ɔɔri ǎ khɔɔ ye khuu ɔɔra; ye hǎngire pǎa ǎsǎa' wáaru ǎ khuwɔɔ. ³⁶ Ú písée sǔni pɔɔ tē, píra kónní tarɔ dúgú wábura. Busǎmbibirǎ dée bi tí tábi kpoonne. ³⁷ Ú phurga sǔni werǎ ú biye ye kha' pi ba yatɔj úra. ³⁸ Ye mú u yóori, busǎmbibirǎ náa-u werɔ, pí seerye kǎmbi kha' uɔkheeraará we, pi yeɛ ǎbɛ khuwɔɔ yé khe khāmarɔ gí u ye ba unní khe wera. ³⁹ Mú pi kǔnni mú, pí kpórí kusigoo khāmarkéngírǎ ye khuwɔɔ.

⁴⁰ Mú Yésú ɔɔ'ri ɔkɔri sóo werɔ, ú púgí nípurɔ kha' ná khāmartárlura ba baa pée míne u ba dé busǎmbibiri werǎ fǎa? ⁴¹ Pí seeryeɔɔ kha' u ba khuma pí dɔɔpǎlberɔ dɔɔpǎl khumu, yé hǎ khāmargune pɔɔ pí kí keɔ gi, yé kí hǎa-u ú niino ná *divéna* nana.

⁴² Ye Yésúrá kha' pi karma Yékírí wá *seburɔ* waa? Kha'-uyaama kha'

*Púrí gí má'nééníbi kaura sée werɔ,
kírǎ bannɔ ba dée púrí gí kó'ri dukiri wera.*

*Tamaɔ thǎa sɔ ku'ri,
ye dée ǎbírí bu tǎgumasi.†*

⁴³ Ye kha' tírá yeeri ma seɛ'-pɔma kha' Yékínna ba khomma pí niini bú ú *ǎgurá* yé yee ǎpe bí ba wórí kí dé ú ǎgɔ wá sǔmunnu werɔ, pí niini bú. [⁴⁴ Ye kha' níni wó

níni ú wáaru kí púrgerǎ, u kpɔɔgumma, ye níni ú kɔ wáaru, kɔ petɔɔɔma.]

⁴⁵ Mú Yékírí wá *thɔgunníkǎgubi* ná *Fáarisibi* núuni ɔɔserɔ werɔ, pí tuu dé ǎbira Yésú ɔɔ'ri sí, ⁴⁶ pǎl ye bɛɛ ú kó'mɔ ye phǎnigé kórí bi nípurɛ, pébu, pi ye kemma Yésúri Yékírí wá hǎngínnáa.

Sɔ' kǎ seɛ' ha'yeediireesi wá míja

(Lúk 14.15-24)

22 Yésúrá ɔɔgɔ bi kó ɔkɔ tē kha' ² *thu'ri ǎgɔ* kheɛbɔj-gurma pǎtí ɔ u wá bii yeera harɔ, siirá dée ha'yeekersɔ ǎ yísɔ nípa. ³ Mú diimi thoori, ú sǔni ú sǔmdébibí dé pi ná yí' ní' pí ma yí'rá wera. Pí yóo ná yísɔ bi, pí kai bammɔna. ⁴ Ú písée sǔni ú sǔmdébibí wá pɔɔ kha' pi ná seɛ' ní' pí ma yí'rá werɔ, kha' khu-manɔma náabi ná má tádoori bí kpɔɔri werɔ, ǎ dée diimini sówo, dé pi baɔ dé míjɔ wá bêe' sóorima.

⁵ Mú pi yóori ná seerye bi sí werɔ, pi hǎngírǎ bí ya, dé khe-burma yêe tarɔ pí kénɔɔ: ɔɔrá kheɛ yóo ú khāmargɔ, ɔɔrá kheɛ yóo ú wágírɔ, ⁶ ye pɔɔrá kórí sǔmdébibiri ǎ fǔusírǎ bi ye khuu bi.

⁷ Lú wá námisé yaa, ú sǔni ú sodáasíbi pí ná khuu níkhuberɔ ye thogi pí nuu ⁸ ye seerye ú sǔmdébibiri kha' ha'yeekersɔ wá míl ɔɔɔbɔj-urɔma sówo, ye ní' pí ma yí'rá werɔ, pi ye mákírǎ ná pi baɔ sí kersurǎ wa. ⁹ Ye kha' pi yóo khǎntasurǎ ná yí' ní' wá bée' pí pi náanu ní werɔ, pí baɔ kersurǎ. ¹⁰ Sǔmdébibirǎ yóo khǎntasurǎ ná yísɔ ní' wá bée' pí pi náanu ní werɔ, ní' pǎlbi ná ní' kur-bune ǎ baa ba dóoró bí ha'yeedukírǎ, kí hǎjɛ.

¹¹ Lúrá ná dóoró dé ma keɔ ní' pí u yí'rá werɔ, ǎ náa ɔ wáí ōu míl yee ha'yeetási wa. ¹² Ú púgɔ kha' mása, mú u déeri ye dóoró farǎ kaadé ha'yeetásee? Ye wára buu tɔɔ khabɔ wa. ¹³ Lúrá to seerye ú sǔmdébibiri kha' pi fǎ' ú dési ná ú desurɔ yé hǎnoo kpaagɔ, tápírígírǎ. Tí khanná pi ba kí fuu yé kí wú' mántuuri, ¹⁴ dé Yékírí yí'-uma ní' kǔngǔmbi ye ní' pí u phǎ'ni khori werɔ, pi kóɔɔ wa.

ǎ khonj dāmphó hǎ ɔrómɔ uthakho kpóroo Sézáaru

(Már 12.13-17; Lúk 20.20-26)

¹⁵ *Fáarisibirǎ* to ná náa kǎmbi ǎ keri pǎtí pi ba dé yóo yé kí' Yésúri ná u seerye buroo, pí bu ú kókhari wera.

¹⁶ Mú pi náanu kǎmbi, pí sǔni pí ní'rá ná *Éródi* wá ní'rá Yésú thǎná kha' pi ná seeryeɔɔ kha' Níkhāgaa, tu-ǎbǎnnu dé u seɛ'ma thǎnaa yêe mamaɔ ní'rá Yékírí wá khǎnne thǎnaa bu kaa phǎni ní'na, pébu, u wêe keɔ ní'rá yí'kpóríyo wa. ¹⁷ Ye kha' ná úɔɔ, u seɛ' ǎbírí ná ǎbira khǎnne ǎ khonj dāmphó hǎ ɔrómɔ uthakho kpóroo *Sézāannɔ* werésɔ ná ǎbira khǎnne ja. ¹⁸ Mú Yésú tuuri dé pí kákásura kúraa wa werɔ, ú seerye bi kha' *damaaraníperɔ*, pée déeri pí bée' má' ma ǎ keɔ? ¹⁹ Ye kha' pi buka' ma tigi'í pi khonj dāmphori werɔ, má keɔ. Pí hǎa-u dénaaru ^{††} kǔngéréɔ. ²⁰ Ú púgí bi kha' máa

† Ná keri Mák 118.22-23

wóɔse'ri ná ú tí'neesêe bú tigi' terâa? ²¹ Pí kha' Sézáaru wáse. Ú to kha' ná múnnáa pí hã Sézáaru ú wánne ye hã Yékírí ú wánne. ²² Mú pí núuni si weri, sí maaniga bi, pí khee taraa.

Huyamí wá míɲa

(Már 12.18-27; Lúk 20.27-40)

²³ Ú fūnaa kpoora Sádísé bí kha'ri huyame bú wa weri, pí súu tó'riyó Yésúno ye kha' ²⁴ Níkhāgaa, Moyízi kha'ri kha' ná níne yee haru ye huu kaa hūni bii, ú khīnūnāa khe hannu í hūñ ú bu bii sí dé sǎngi hã ú máníkhuo wá nísígírǎ pí ɲa. ²⁵ Ye hakra ná ɔ wáyêe ye khīnibi má'níkponɔ t̄bi sɔgɔmburá. Ú yee haru ɿ huu kaa hūni biye. ²⁶ Khīnu ú thooruu weri, úrá khee hannu, tí tábi kpoonne. Ú yaaru thoo fí weri, úrá kheyɔɔ t̄ɛ, tí tábi kpoonne. Múnnáa pí khobi má'níɲɔɔ bée' yeeri hannu kaa hūni biye. ²⁷ Tí kpānaa bu, hanná huu t̄ɛ. ²⁸ Mú pí kūnni mú sóo weri, pí púɔɔɔ kha' huyamí wá khurá, mâa ba bu haru weraa? Pébu, pí khobi má'níɲɔ wá bée' yeeraa-u.

²⁹ Yésúrá seerye bi kha' buri-birma, dé pí tuu Yékírí wá seereé t̄t̄ǎngi wa, pí tuu Yékírí wá wórguri wa, ³⁰ dé huyamí wá khurá khoobé ba yee hapí wa, hapé ba yee khoobi wa, dé pí ba h̄t̄uma p̄atí. *Yékírí wá munigi* b̄tu ní thu'nná wera. ³¹ Ye kha' pí karma huyamí wá míni bú sebi ú Yékírí hāanu bi weri waa? ³² Í kenj má Yékírí kha'-uma kha' *maná déeri Ábráhám ná Ízáku ná Jakópi wá Yékírí* waa? Ye kha' u dée huuribi wá Yékírí wa, dé níkooníngobi wáa-u. ^{†33} Ní! pí ye núunó' Yésú wá seereri weri, maagé kó'rá bi ɿ deé ú mamammíná.

Mí í Yékírí kha'ri âa dé weri, túnní mínêe wóɔnnâa?

(Már 12.28-34; Lúk 10.25-28)

³⁴ Mú Fáarisibi núuni ná pí kha' Yésú seere-uma Sádísébine pí buu tóɔ khabu wa weri, pí píngírí ³⁵ ye pí kãni wá ɔɔ ú déeri *Yékírí wá sebituu*, mú u ye bee dé ma má' Yésúri kenj weri, ú púɔɔɔ kha' ³⁶ Níkhāgaa, *manj mí Yékírí hāanu Moyíziri weri*, mí í u kha'ri t̄be dé weri, túnnêe wóɔnnâa? ³⁷ Yésúrá seeryɔɔ kha' *mu fuɲ mú Tamaɲ Yékínni mú dógune me ná mú dóɔmínínnɔ me ná mú kákásune me*. ^{†38} Ye kha' úrá déeri dúgú seereri ná seere úu wóɔnná wera. ³⁹ Ye ú yaaru thoo fí ɿ dée kpoogi weri, úrá déeri *í fuɲ mú kãni p̄atí mu fuɲ mú th̄i wera*. ^{†40} Í míne íɲɔná kó'ri míni wá bée' í t̄'ni Moyízi ná *Yékírí wá h̄ngínnibi* wá sepurá wera.

Yékírí wá Sakhaníní dé-uma Davíti wá Tamaɲ

(Már 12.35-37; Lúk 20.41-44)

⁴¹ Mú Fáarisibi píngínná weri, Yésúrá púgí bi kha' ⁴² ná píre, máa *kóyéYékírí wá Sakhanínnáa?* Pí kha' *Davítii-u*. ⁴³ Ye Yésúrá kha' ye ná múnnáa-u, múnni

†† Dénáaru úkpóra yema s̄mdebií wá khu úkpo taasa. † Na kerí Ku' 3.6 †† Ná kerí Lúk 20.38 †† Ná kerí Wóg 6.5 †† Ná kerí Léw 19.18

Davíti déeri ye yíɔɔ *Yékírí wá Nii* wá bārkará má Tamaɲ? Pébu, Davíti wá th̄i kha'-uma kha'

⁴⁴ *Tamaɲ Yékírí seerí má Tamannu kha'*

U ba h̄t̄u má the', má dé' dingɔ

Í ná nanj khu ú ma ba yeé ú wó'ri ú pínnibi í sa bi ú déko wera.[‡]

⁴⁵ Ye Yésúrá kha' ná Davítira yí'ma Yékírí wá Sakhanín- ni ú Tamaɲ, múnni Sakhaníní úra wónni súnni dé ye dé Davíti wá kói t̄ɛɛ? ⁴⁶ Pí ɔɔ wó'ɔɔ khori háaru má ú seere úkpoo núgi wa. Ye ɿ kó'ri gi ú khurá níne hagu púɔɔ míni túwā.

Yékírí wá sebitubi ná Fáarisibi wá dédóɲ píuma

(Már 12.38-39; Lúk 11.43, 46; 20.45-46)

23

Tí kpānaa bu, Yésúrá seerye nípi ná ú mamann- nibibri kha' ² *Yékírí wá sebitubi* ná *Fáarisibirá* kheeri Moyízi wá pheenni yêe mamaɲ nípiri *manj mí Yékírí hāanu Moyíziri wera*. ³ Ye kha' tírá yeeri míni wá bée' í pi see' pí weri, pí kó'ree ye déyee í dómminá, t̄má hã pí thoosij pí dédómɔɔni wā, dé tí pi see' weri, pí wêe dé ri ya.

⁴ Ye kha' pí mamammuna ma má kpóɲgée nu'nuse, sí pí fó'ri ɿ kpó'ri nípiri ye pí th̄i wá yatrá pí í yee bú háaru má déke í t̄f̄ɿɲ bi ya. ⁵ Pí míni wá bée' í pi dé weri, pí déyema sí dé sǎngi nípe ná bi. Tírá yeeri pí dé pí sebi thāgamburāa kpó'ri, ^{‡‡} yé haf̄u s̄unna' pí kpó'rgísé'ura. ^{‡‡‡} Pí khɔ'ɔ'ma níkpó'ri h̄tanjkhayí di- ireekhayí ná pí *p̄íngíɲkhayurá*. ⁷ Pí khɔ'ɔ'ma dé nípe kí th̄iya' t̄bíri kpónnóke nípirá, yêe bee dé nípe kí yí' pí níkhāgiba.

⁸ Ye kha' hã pírá yeé nípe kí yí' pí níkhāgibi wa, dé níni úkpoo déeri pí níkhāgaari úu mamaɲ bi weri, ye pírá dée kpoogi, ɔɔ taraa ɔɔ wa. ⁹ Hã pí yí' níth̄niɲi fa f̄anɲɲurá sii ya, dé úu ní thu'nná weri, úkporá déeri pí Siira. ¹⁰ Hã pí yeé pí yí' pí níkhāgibi wa, dé *Yékírí wá Sakhaníní* úkporá déeri pí níkhāgaara. ¹¹ Ye kha' pí ɔɔɔɔmburá, ú déeri níkpó'roori weri, úrá mákínni ná u dé s̄mdebiira. ¹² Níni wó níni úu kpónnó' ú th̄i, Yékire ba sénnígōoma, ye níni wó níni úu ba dé ú wísi má u míni wā weri, Yékire ba hāa-uma kpórso.

Yékírí wá sebitubi ná Fáarisibi wá damaaramíɲa

(Már 12.40; Lúk 11.39-52; 20.45-47)

¹³ Ye kha' pí Yékírí wá sebitubi ná Fáarisibi, pí *damaaraníperi*, pí wási pí-surma, pébu, kh̄ñ t̄ti yeé níni wá nípe wónni h̄t̄i bú *thu'ri igurá* weri, f̄i'-punn- ma nípine; pí th̄ina wêe khe ri ya, ye ní' pí khɔ'ɔ' khe ri weri, pí th̄ina pí yeé pí khee ri ya.

[¹⁴ Pí Yékírí wá sebitubi ná Fáarisibi, pí *damaaraníperi*, pí wási pí-surma pébu, pí f̄imma yêe

‡‡ Ná kerí Mák 110.1 ‡‡‡ Pí t̄'ima Yékírí wá sebi wá khayí wá yóɔ í th̄agee ye f̄ogee kho'nná weresi dékpéenná (Wóg 6.8; 11.18).

‡‡‡ Kpó'rgísé'úra ye yeé Júdebirá wógí' Yékírí wá mamme (Th̄ 15.37-41).

di *khisahapuri* yé písi kí níj Yékírí kha' pí kpáarée ya, sí dé sǎngi nípirá ná bi. Tírá yeerí pí thugura ba píú dé!]

¹⁵ Pí Yékírí wá sebtubi ná Fáarisibi, pí damaaraníperi, pí wásu píú-surma, pébu, pi yóoma khaayi wá béérá, fānuḡurá ná sǒbýokurá sí dé sǎngi pí bu níni úkpo *ú fíkíj dé Júdee*. Ná pi wóró buwoo sóo, pí písi tǎa yeyoo *fúusínnakhǐnn*, ú wásírá píú tarí pí wásuri páa íḡ.

¹⁶ Pí bíú má darape ye kha' pi buka' pǒk khǐnni weri, pí wásu píú-surma, pébu, pi mamamma nípiri kha' ná níne karaa *Yékínthiya'dukirá*, sí dée míni wǎ, ye ná u wóró karaa Yékínthiya'duki wá sǎnná, fǒ ú dé tí u kha'ri wera. ¹⁷ Ye kha' phǒunibi ná daraperi, túnnēe thaaguraa? Sǎnnǒ bǎa bá Yékínthiya'dukiree? Ye kha' sǎnnǒ wǎ, dé Yékínthiya'dukire; pébu, kírá déeri sǎngi sǎnná dée Yékírí wáa. ¹⁸ Ye kha' pi mamamma nípiri tē kha' ná níne karaa *thoḡuḡkhonḡhanná*, sí dée míni wǎ, ye ná u wóró karaa *thoḡummí* tū thoḡuḡkhonḡkhaná, fǒ ú dé tí u kha'ri wera. ¹⁹ Ye kha' daraperi, túnnēe thaaguraa? Thoḡummínne bǎa bá thoḡuḡkhonḡkhannee? Thoḡummínne ḡa dé thoḡuḡkhonḡkhanne; pébu, thoḡuḡkhonḡkhaná déeri sǎngi ye thoḡummínna dée Yékírí wára. ²⁰ Ná níne karaa *thoḡuḡkhonḡkhaná*, karu-uma tí ná mí tū bú wera. ²¹ Ná níne karaa Yékínthiya'dukirá, karu-uma kí ná Yékírí ōu bú wera. ²² Ye ná níne karaa thu'nná, karu-uma Yékírí wá ithakhokirá ná Yékírí ōu hǐti bú wera.

²³ Pí Yékírí wá sebtubi ná Fáarisibi, pí damaaraníperi, pí wásu píú-surma, pébu, pi kpikumma naḡwǎ' thǐḡi thǐḡi khaayi kpǒk kpǒkḡ í hǎ khaa tǐkpo tǐkponǒ Yékírí ye sée mí termenḡi ná numansi ná khāamuna. *Yékírí wá mammuná* sírá déeri thaagra. Ye síra pi mákinná ná pi khe kheemǒ kaa sée yǒkra. ²⁴ Pí bíú má darape ye kha' pi buka' pǒk khǐnni weri, pi kí-na'ma pí yǒ' ḡúwámuni í khor tórópiri ye hakura ná mí tí pi ḡú weri, ti tarí ḡuḡumíḡ.

²⁵ Pí Yékírí wá sebtubi ná Fáarisibi, pí damaaraníperi, pí wásu píú-surma, pébu, kheebum-bur-ma pǎtí pi *tisi'* tǎdéegiyénsi wá kpānaa sí yé', yé sée dáamburi wera. Múnnáa pure, ná mu ḡáa bi, mú keḡ má ní' termembe, ye pí dǒsírǎ pi khǒrǒ' wáma níḡo ye pí wǒnní kó' pí thǐ ḡa. ²⁶ Ye kha' Fáarisi dargi weri, u *tisi'* ombiri wá dǒḡi sóo dé kpānaaná yé' tē.

²⁷ Pí Yékírí wá sebtubi ná Fáarisibi, pí damaaraníperi, pí wásu píú-surma, pébu, kheebum-bur-ma dúutǎḡ ní nípi bur'ri tū flí kpaagurá wera. Ná mu ḡáa-í kuru, ye hakura ná níthǐnahubsi ná tǎtǎḡǎḡ hǐnsi wá béé' hǐini í dǒsura. ²⁸ Múnnáa píre; ná nípe náa bi pí keḡ má terem-birma ye hakura ná damaara ná mípúdéḡé hǐini pí dǒsura.

²⁹ Pí Yékírí wá sebtubi ná Fáarisibi, pí damaaraníperi, pí wásu píú-surma, pébu, pi má'ma *Yékírí wá hǐḡúnníbi* wá dúutǎḡḡi yéé hafu ní' termembi wáyírǎa kura; ³⁰ yéé kha' ná tǐbira ye búma tǐbi

khǎḡubi wá pǎnná, tǐbi ná pírá yé ba tǐkíḡ khu Yékírí wá hǐḡúnníbi wa. ³¹ Síráa buká' kha' pí thǐ tu-buri dé dé-birma ní' pí khuwa'ri Yékírí wá hǐḡúnníbi weri, pí bibe. ³² Ye kha' pi phura' sǔmi tí pí khǎḡubi kǒkinná wera. ³³ Suubi ná kpórkhofibe, mú pi dé yé wǒnní ko Yékírí wá thugi ná fúusínnaguraa? ³⁴ Ye kha' tírǎ yeerí Yékínná kha' ma sǔnní hǎ-buma má hǐḡúnníbi, ná má wǒwtubi ná má sebtubi, pí khu pǒkra, í ba' pǒkra *ní'batáḡḡḡ*, í *khi' pǒkra thǐnne* pí *pǐḡḡḡkhayurá* yé kí thoo kí fúusíḡ bi nukhayi nukhayurá. ³⁵ Múnnáa ní' termenḡ bí nípi khuuri fa fānuḡurá, t kórí ḡi *Ábél* ní' termemminá t ná naní Barákí wá bikhee Zákarí ú pi khuuri Yékínthiya'duki wá thǐ ná thoḡuḡkhonḡkharí wá sǒḡomburá weri, pí béé' hakéé kó' pi. ³⁶ Kha' ma see'-pi-ma kha' ísée béé' hakee ba kó'ma weri wá nípira.

Jerúzalém nípi wá maḡunǎḡ kó'ri Yésúra

(Lúk 13.34-35)

³⁷ Ye kha' ōu! Pírí Jerúzalém nípa, pí bíú khuwa' *Yékírí wá hǐḡúnníbi* yéé hǐḡḡi yéé khuwa' ní' pí Yékírí sǔnni hǎa bi weri, páa ímúḡ ma ye bee dé ma sike' pí bu pǎtí sǔmína sike' ú bibirá weri, ye pi píú yaa? ³⁸ Kha' pi keḡ, Yékíre ba duguma déki pí nuná, í dé tǎkpóso. ³⁹ Ma see'-puma kha' pí ba ḡá ma tǒwǎ, í ná naḡ waati ú pi ba kí kǒḡ kha' *a fuu wée ōu baḡ Tamǎaḡ nísigírǎ weri, ú nísi nuuga*.†

Yékínthiya'duki wá keumi wá míḡa

(Már 13.1-2; Lúk 21.5-6)

24 Mú Yésú ku'ri *Yékínthiya'dukirá* yéé tarí weri, ú mamannibirá sǔu tǒríyǒ ú tǐ bukaa-u kí má'dómḡḡǒ ná pǎtí kí kunní tǎkursi wera. ² Ye ú seeriyé bi kha' pi ḡáa ísée béé' yaa? Ma see'-puma kha' ḡ khíye ba naḡ, pi ba kpǒk sée-ḡuma, ye púrí sí pi ḡáanu mé'ni weri, sí bēé' ba wáa'ma me, kó ba yee ya.

Phurḡaḡ pǎní wá míḡa

(Már 13.3-13; Lúk 21.7-19)

³ Mú Yésú náanu ná hǐtaa tǎtí' kí pi yí' *Ólívíyékḡhā-margi* weri, ú mamannibibi wá tǒnná ná púḡḡ kha' u see' tǐbírí waati ú sí ba dé, ná tí tǐbira ba khe yé tu ú písémbammí ná dunḡḡáa sóopǎnni wera. ⁴ Yésúra seeriyé bi kha' pi yee kǒrsuḡ, hǎ pí yee níne fǐnní bunno' pi ya, ⁵ dé ní' kǒḡḡmbe ba khe má nísigi tǐ baḡ; ḡrá kha' manáa *Yékírí wá Sakhaninna*, ḡrá kha' manáa Yékírí wá Sakhanínni, tǐ fǐnní bunno' ní' kǒḡḡmbo. ⁶ Kha' pi ba nú ná pi kha' khǎḡe bú yé nú tē ná pi kha' pi sǒḡbímma khǎḡa; ye kha' pi kǒrsuḡ, hǎ pí yee phǐnné khor bi ya, dé mákín-turi ná sí naḡ, ye dunḡḡáa sóomine bíri thon na. ⁷ Tǒ thǐni ná tǒ thǐne ba ya kǎmbǒ, ḡ u ná ḡ iyé ya kǎmbǒ; khǒmḡe ba wá kharí kǒḡḡḡḡ, ye fānuḡurá sígí kharí kǒḡḡḡḡ tē. ⁸ Ye í

† Ná kerí Már 118.26

míyñe bēe' ba khebumma pātí dōore wǎná' haru wera. ⁹Ye kha' nípe ba hāana' pí k' pí í sǎina' pí yíbiri yé khu bi. Dunijanípi wá bēe' ba í' pí í dēe má míyñ. ¹⁰Tí pǎnná, ní' kóngómbe ba séema Yékírí wá khǎnna; pi ba hāana'ma kǎmbi pí k' pí ye pí í' kǎmba. ¹¹Ní' kóngómbe ba ya í' dé pí wísi má Yékírí wá hǎngíníbe í' fǎnní bunno' ní' kóngómbo. ¹²Mípúldégira ba kómma ye sírāa ba yee ní' kóngómbe wá fummíná kpeeye. ¹³Ye wée ōu ba hukēe í' ná naŋ kpúuníjǎ weru, úrāa ba ko. ¹⁴Pi ba sēe'ma sēere nuwāa ú déeri Yékírí wá ɔgi wá míu weru, dunijǎa bēe'rá, thǎjini wá bēe' nú, ye tí kpānaa bu, dunijanǎ sóo.

Thɔɔra kpóroo ōu ba baŋ weru, ú míjǎ

(Már 13.14-23; Lúk 21.20-24)

¹⁵Ye kha' tíra yeeu pi ba jǎ ní' ní' wá míu í' pí' Yékín-*nɔ*, ōu baŋ hasike[†] weru, Yékírí wá khanná. Ú míuna Yékírí wá hǎngínína Dániyel sēe'ra. (Wée ōu karaŋ si weru, ú pǎnaa tu kí tutǎŋga.) ¹⁶Ná pi ba jǎa tí mínni, tí pǎnná pí ba hǎti Júde maráara weru, pi horó' yóo tǎti-so, ¹⁷ye wée ōu ba hǎti ú sǎnduthu'ɔ weru, hǎ ú kha' ma sǎnní ná khe má tǎsi duko wa, ¹⁸ye wée ōu ba hǎti khǎmargɔ weru, hǎ ú kha' ma písima nuuná ná khe má kpórgíkporógi wa. ¹⁹Ha' pí ba hǎti dōoye ná pí ba kí tǔuna' weru, ti ba pí' bí bu pí khǎburá.

²⁰Ye kha' pi jǎn Yékírí hǎ pí horo'miná mákíŋ sarkhu wá pǎne werésí pí kpáaréeekhuno wǎ, ²¹dé nípi wá yibinna ba sǎima tákursa; í kórí gi dunija wá kókírɔɔrá í ba nanu werá, nípira jǎa kí yibísǎlgi wá hǎngi jǎa wǎ, ye pí ba jǎa kí yibísǎlgi wá hǎngí jǎa tǔwǎ. ²²Ye kha' Yékírí dēe-uma ní' pí u phǎ'ni khori weru, ye kpeeye pí yibísǎlkhǎburá, tǔmá ná u ye kpeeye bú wa, ní' ní' úkpo mé', u yé ko wa.

²³Ye kha' ná nípe ba sēeriyē bi kha' Yékírí wá Sakhaninna ma fa werésí u ma foní, hǎ pí khǎa wǎ, ²⁴dé nípe ba ya í' dé pí wísi má Yékírí wá sakhanípe werésí ú hǎngíníbe í' dé tǎgumasimí kpakpa' í' fǎnní bunno' nípa; ye ná pi wóɔɔ, pí fǎnní bunno' tē ní' pí Yékírí phǎ'ni khori wera. ²⁵Ye kha' pi yee kɔrsiŋ dé sēe'-manu bi sí sówo.

²⁶Ye tíra yeeu ná nípe sēeriyē bi kha' Sakhaninna ma gbiriŋ bu, hǎ pí yóo ní jǎ, werésí ná pi kha' u ma du'dóɔ, hǎ pí khǎa wǎ, ²⁷dé pātí yɔgura níjǎn khukukirá í' ná kha' khudóongírǎ nípi wá bēe' jǎ weru, múnnáa nípi wá bēe' ba jǎ Níthǎna'bií wá písémbammuna. ²⁸Ye kha' khaa tí táhuunne weru, fǎnáa kpǔmbira de'.

Níthǎna'bií wá písémbammu wá míjǎ

(Már 13.24-27; Lúk 21.25-28)

²⁹Ná pí yibísǎlkhǎbura taraa, khura ba te'ma khaanná fí, fergeerá ba yíŋ tǔwǎ, kusa'urá ya ní thu'nná ba wá,

† Ná keri Dán 9.27; 11.31; 12.11

ye míu í' fǎngune ní thu'nná weru, í ba sígíma.^{††30} Tí pǎn-
ná pi ba jǎa ní thu'nná míu tíu buká' kha' Níthǎna'biira
ma bammɔ wera. Ye dunijathǎjini wá bēe' ba kí fuu yé
jǎa tē Níthǎna'biiri ní thu'nná, tǎtǔnísírǎ ná u kí baŋ
wórgi ná sáuno kóŋ. ³¹U ba sǔmma ú *minigibi*,
tútǔuní kpakpakurá kǔŋ, pí píŋgíŋ ú ní' pí u phǎ'ni
khori píu khukuki ná khudóongí ná dunijǎa kénsi wá
bēe'rá weru, í' khe tó thagunná ná kha' tóɔɔ.

Sɔ' kí sēe' taamba wá míjǎ

(Már 13.28-31; Lúk 21.29-33)

³²Ye kha' pi keŋ taambu yé yee hakura: ná pi wóɔɔ
wēe kpaba' yēe múno, pi tuma dé kharuɔgi tó'riŋ-guma.
³³Múnnáa síre, ná pi jǎa í míyeni ná í' dé, pí tu kha'
Níthǎna'bií wá písémbammu tó'rim-burma; naŋ-urma
sówo. ³⁴Ye kha' ma sēe'-puma kha' weru wá nípi wá bēe'
ba hu wa, ye ísēe bēe' dé. ³⁵Ye thu'ru ná fǎnɔgura ba
sóoma, ye má sēere úrá ba sóo kúuŋ na.

Sii Yékírí úkporá tuuri waatu ú Níthǎna'biira ba písí baŋ wera

(Már 13.32-37; Lúk 17.26-30, 34-36)

³⁶Ye ná í míyini wá démine, níne tu ú khuri wa, níne
tu ú waaturu wa, Yékírí wá *minigi* bíu thu'nná weru, pí tu
si ya, Bikheerá tu si ya, dé Sii úkporáa tu si. ³⁷Pātí
míyini nanna Nowé wá pǎnná weru, múnnáa si ba hǎti
Níthǎna'bií wá písémbammuná. ³⁸Waatu ú *yɔkpórgira*
ye míu baa thoŋ na weru, nípira ye diireema yēe
jǔuné, yēe yee kǎmbi, yēe yanna' pí biharipuru í' ná
nanu khu ú Nowé dóonni bató kpakpakurá wera. ³⁹Ye
háaru ná fēe nípira ye tuu dé míne ba naŋ bi ya.
Yɔkpórgírǎ ba taraa khe bi. Ye kha' múnnáa si ba hǎti
Níthǎna'bií wá písémbammuná. ⁴⁰Khoo bíjɔɔ ba hǎti
khǎmargɔ, Yékírí khe úkpori yé sēe ɔɔra; ⁴¹ha' píjɔɔ
hǎti náŋgɔ, ú khe úkpori yé sēe ɔɔra. ⁴²Ye kha' mú pi
míu tuu pí Tamǎaŋ písémbaŋkhu ya weru, pi kí yee
kɔrsiŋ. ⁴³Ye kha' pi tu kha' ná nutárkhoo tuu waatu ú
súuráa ba dóoŋ ú kórgo isenŋi weru, ú hǎŋ na, dé u
hǎtuma kí tēgeŋe ú bú kpǎi dukiri í' dóoŋ na. ⁴⁴Tíra
yeeu, píri tē, píra sɔɔbíŋ waatu wó waatu dé waatu ú pi
míu wógiró wa weru, ú waaturá Níthǎna'biira baŋ.

Sɔɔbé sǔmdébii ná sǔmdébi píjǎa wá míjǎ

(Lúk 12.41-48)

⁴⁵Ye kha' máa déeri sɔɔbé sǔmdébii yēe hakuraanɔ?
Sɔɔbé sǔmdébiirǎ déeri wēe ú ú tamanna sa dé u kí
keŋ má sǔmdébií í' kí hǎ pí kí di waatu ú mákínnu
weru, ye ú dé si. ⁴⁶Ye kha' ná sǔmdébii wēe hǎngi wá
tamanna baa ba jǎa ná u déegée pí dómmíná, kuru-
únnu. ⁴⁷Ma sēe'-puma kha' u ba saa-uma ú kí keŋ ú
hensi wá bēe'. ⁴⁸Ye ná u dée sǔmdébi píjǎa, u sēe'ma ú
thǎ kha' má tamanná ba baŋ khǎi wǎ, ⁴⁹yé kókíŋ kí kha'

†† Ná keri Ézá 13.10; 34.4

ú kãmburi yé kí di yé kí nù ú ná thãjúpũbura. ⁵⁰ Ye khu ú u mí wógíró wa, ná waati ú u mí wógíró wa weri, tíra ú tamanna ba bárwá ⁵¹ í fúúsírôw tákursi yé yeyoo *damaaranípi* wá kharw. Tí khanná pi ba kí fuu yé kí wú' mántuuri.

Sɔ' kũ sɛɛ' hãnumbon yaañfũmbi kpɔɔgi wá míja

25 Yésúrá khabu tẽ kha' tí Níthĩna'biira ba písí ban weri, *thu'ru igura* ba kheebumma pãtí *hãnumbon yaañfũmbi* kpɔɔgi kheera pí futĩnakhe'i dé pi yóo ná thukiñ ha'yee wera. ² Pímúwãa'na yema phũunibi ye pɔɔ pí múwãa'nãa ye wɔɔtuba. ³ Mú phũunibi kheeri pí futĩnakhe'i weri, píra khee pɔ númi kórí wa, ⁴ ye wɔɔtuburá khee pí futĩnakhe'i ye khee pɔ númi kórí.

⁵ Mú ha'yeera ye haabura bammɛ ja weri, dɔɔmé kórí bi, pí bɛɛ' hũni phaa. ⁶ Mú isenkhui nanni thaagi weri, pí súríyá kha' ha'yeerá wɛ, pi ku'rí thukiroo. ⁷ Hãnumbon yaañfũmbi wá bɛɛ' tɔ yaa yɛɛ sɔɔbĩñ pí futĩnakhe'ye. ⁸ Phũuniburá jíní wɔɔtuburi kha' pi hã Ìbíri pí númíná, dé Ìbi futĩnakhe'ura píima. ⁹ Wɔɔtuburá sɛɛriye bi kha' pí ba nañ Ìbi ná píri wa, dé pi yóo kɛñ gí pi donjiñ bi weri, í ná donj.

¹⁰ Mú pi kheeri yɛɛ yóo pí donkhanni, ha'yeerá baa. Pí sɔɔbínná weri, pírá dóoró ú kpoogi du' kí pi déeri ha'yeekersuri weri, ye pí pãgí tutũunna. ¹¹ Tí kpãnaa bu, pɔɔrá baa ba kha' níkhãgaa, u pãgí tutũunni Ìbé dóonj. ¹² Ú kha' ma sɛɛ'-puma kha' má tu bi ya. ¹³ Mú Yésú sɔ'ru sɔkuri sóo weri, ú kha' mú pi mí tuu Tamãan banxhu ná ú banwaati ya weri, pi kí yee kɔrsuñ.

Sɔ' kũ sɛɛ' sũmdébi bísãa' wá míja

(Lúk 19.11-27)

¹⁴ Ye kha' Níthĩna'bii wá písémbammuna ba kheebumma pãtí wɔ ye bɛɛ yóo surgi ye yísi ú sũmdébibi Ì karfaa bi ú míja: ¹⁵ Ì hã wɔru tigipót'† símúwãa', Ì hã wɔru síñ ye yaa hã pãa ísãa' wáaru kíkpo Ì mákírá pí bɛɛ' wórge ye khee taraa. ¹⁶ Mú u tanni, ti dáí wa, sũmdébi ú buura tigipót' símúwãa'ni weri, ú khee ná wãgírá Ì buu sɔɔ símúwãa' thũni. ¹⁷ Wéé ú buura síñ weri, úrá khee ná wãgírá tẽ Ì buu sɔɔ síñ. ¹⁸ Ye wéé ú buura kíkpo weri, úrá pheri pókí Ì kóorigó ú tamãan tigi'iri bú.

¹⁹ Sũmdébibi wá tamanná dáí ní ye ba baa. Mú u banni weri, ú yísi ú sũmdébibiri kha' pi buka' ma pãtí pi déegéeri yóo wera. ²⁰ Wéé ú buura tigipót' símúwãa'ni weri, úrá baa sɔɔ símúwãa'nc ba kha' á Tamañ, tigipót' símúwãa' u karfanna ma ye u keñ, déegéé-manu buuma sɔɔ símúwãa' Ì dugi bú. ²¹ Ú tamanná sɛɛriyɔɔ kha' déegéé-uri; dé-uri sɔɔbé sũmdébii ná sũmdébi kuraa. Ye kha' mú u déeri sɔɔbɛsi

† *Gérékisirá kha'-purma kha' talánta. Talánta úkpóra yema dénáarubi kñ bísãa'.*

mí títáa'yo weri, ma karfaa-uma mí kóñgónj. Ye kha' u banni ba kpánnéé mannc kpoogo.

²² Wéé ú buura tigipót' síñ weri, úrá sũu tó'riyó tẽ ye kha' á Tamañ, tigipót' síñ u karfanna ma ye má déegiyé Ì buu sɔɔ síñ Ì dugi bú. ²³ Ú tamanná sɛɛriyɔɔ kha' déegéé-uri ye kha' dé-uri sɔɔbé sũmdébii ná sũmdébi kuraa. Ye kha' mú u déeri sɔɔbɛsi mí títáa'yo weri, ma karfaa-uma mí kóñgónj. Ye kha' u ba kpánnéé mannc kpoogo.

²⁴ Wéé ú buura tigipót' kíkpori weri, úrá sũu tó'riyó ye kha' á Tamañ, tu-manu dé ú wási huu-surma dé khaa tí u mí tɔɔgiyo wa, fínáa u sígi', ye dii mí u mí phũu wã, píra u ho'rí píñgíñ, ²⁵ phãñgí kórí ma, má ná pheri pókí Ì kóorigó ú tigi'iri bú, ye kha' u híñ ú tigi'irá ye. ²⁶ Ú tamanná sɛɛriyɔɔ kha' sũmdébi píñáa ná thãnthãna weri, mú u tuura dé ma sígi'ma khaa tí ma mí tɔɔgiyo wa ye píñgíñ dii mí ma mí phũu wã weri, ²⁷ u ye khe má tigi'iri Ì ná saa-i tigusaduko í hũñ, mú ma banna mé'ni weri, ma yé bu má tigi'iri yé bu du'ru waa? ²⁸ Ye kha' pi híñwɔ tigipót'kune í hã gí òu kpɔɔgune weri, ²⁹ dé níni òu míne, Yékíre ba hãa-uma í nannuñ ú bu kóñ, ye níni òu mí yɛɛ míne ja, tee tũ ú kíriw weri, Yékínna ba híñwɔ-tíma. ³⁰ Ye kha' pi khe sũmdébi thɔkuri í híñ gi tápirgo, kpaagurá, khaa tí pi ba kí fuu yé kí wú' mántuuri wera.

Phurgan thugi wá míja

³¹ Yésúrá píséé sɛɛriye bi tẽ kha' waati ú manu *Níthĩna'biira* ba ban sáunɔ ná *Yékírí wá munigibi* wá bɛɛ'nc, ma ba híntuma má uthakho' kũ sáunɔ wera.

³² Dunijathĩñi wá bɛɛ' ba píñgímma má wɔɔwɔ má fáagíñ nípiri pãtí khunneenaana fáagíñ *sãníbi* ná kpeeburi wera. ³³ Ma ba sama sãníburi má dé' dingo yé sa kpeeburi má dé' míngɔ.

³⁴ Tí pãnná manu ura ba sɛɛ' ní' pí má dé' dingo wá weri, kha' pi ban, pí bí má Sii yeeri duwaabí weri, Ìbé di kpoogi u gí má Sii sɔɔbínná Ì saa bi Ì kórí gi dunija wá kókírɔwɔ wera; ³⁵ dé khũmigi kórí ma, pí hãa má diyee; júbúsé kórí ma, pí hãa má júbwã; ma yema khuraa, pí kórí ma kókura; ³⁶ ma yema póríporó, pí hãa ma táasa; ma ye bo'ma, pí keri ma; mã ye karsó bu, pí keri ma.

³⁷ Tí pãnná ní' termembira ba pú'-mama kha' á Tamañ, ònni waati Ìbíri jáanu ná khũmige kórí ma ye hãa má diyee? Werési ònni waati Ìbíri jáanu ná júbúse kórí ma ye hãa má júbwã? ³⁸ Werési ònni waati ma ye khuraa Ìbé jáa ma Ì kórí ma kókura? Werési ònni waati Ìbíri jáanu ma póríporó Ìbé hãa ma táasa?

³⁹ Bá ònni waati Ìbíri jáanu ma boso werési karsó bu, ye keri maa? ⁴⁰ Manu ura ba sɛɛ'-puma kha': ma sɛɛ'-puma kha' má níperá, péé bí sénni bú weri, ná pi buu ná pi dée pí wɔ ísɛɛ bɛɛ'nc, mana pi déeri sí.

⁴¹ Yé see' ní' p̄u má dé' míngírá kha' pi s̄ú má the', pí bí dangganni wera. Pi yóo na kaap̄íjéné gí s̄óob̄inni ĩ saa *Sutāna* ná ú m̄niguburi wera; ⁴² dé kh̄m̄m̄gi kó'rá ma, pi h̄a má dii ya; p̄úsé kó'ri ma, pi h̄a má p̄ú wā; ⁴³ ma yema kh̄raa, pi kó'ri ma kó'kuri wa; m̄a ye p̄ó'rip̄óro, pi h̄a ma táasu wa; m̄a ye bo', pi ker̄i ma wā; m̄a ye karsó bu, pi ker̄i ma wā. ⁴⁴ Tí p̄ánná píra ba p̄ú'-mama t̄ē kha' á Tamaṅ, ūnni waatu ĩb̄írí p̄áanu ná kh̄m̄m̄gi werés̄i p̄úuse kó'ri ma ye kaa h̄a má dii werés̄i má p̄úwā? Werés̄i ūnni waatu ma ye kh̄raa ĩbé p̄áa ma kaa kó'ri ma kó'kura? Werés̄i ūnni waatu ĩb̄írí p̄áanu ma p̄ó'rip̄óro kaa h̄a ma táasaa? Bá ūnni waatu ĩb̄írí p̄áanu ma boso werés̄i karsó bu, kaa ker̄i maa? ⁴⁵ Tí p̄ánná manu ura ba see' pi kha' ma see'-p̄uma kha' má níperá, péé bí sénni bú weri, ná pi dée pí ɔ̄o ís̄é b̄ē'no wā, mana pi kaaru dée sí. ⁴⁶ Tí p̄ánná pi ba yóoma f̄ús̄ín̄ kaasówómmi wá kharɔ̄ ye ní' termembirá bu thakoo míj̄án̄ ḡu kaa sóo wera.

Tí Júdebi wá níkhāgibi f̄ó'ru dúu Yésúrá weri, sí míj̄a
(Már 14.1-2; Lúk 22.1-2; Já 11.45-53)

26 Mú Yésú see'ru ís̄é b̄ē' sóo weri, ú seer̄ye ú mamann̄bibiri kha' ² tu-buri dé *Kúṅkersi* yee-s̄r-
ma khu bíj̄o, ye síri bu pi ba h̄ana' *Níth̄na'biiri* pí kó'ri bagɔ̄o *ní'batábɔ̄o*.

³ Ú waatrá, *Yékíri wá thɔ̄gunn̄ikhāgibi* ná Júdebi wá khokhāguburá p̄íngíré Yékíri wá thɔ̄gunn̄ikhāgaa Káyífi wá kórgírá ⁴ ye ber̄i tí bu dé pi khe wóɔm̄i ĩ kó' Yésúri ĩ khuwɔ̄o. ⁵ Ye kha' h̄a ĩb̄írí ber̄i kó'ɔ̄o kers̄i wá khurá wa, dé si ba ye nípirá p̄áran̄gá.

Tí ɔ̄o haru kɔ̄o datikó'ró Yésú wá thagurá weri, sí míj̄a
(Már 14.3-9; Já 12.1-8)

⁶⁻⁷ ɔ̄o khu Yésúra yema Bétáni, Símo ū ye *dékp̄um-bose* ye sí ba p̄áan̄a weri, ú duko ȳé di. ɔ̄o haré baa *álábátur̄khoore*; yee-biyaa-búma datikó'ró ú dori s̄ii huu wera. Ú s̄ú t̄ó'riyó Yésúno ĩ kɔ̄o ú thaagurá. ⁸ Mú ú mamann̄bibiri p̄áanu si weri, ti nuwāa bí ya, pí kha' péé has̄ké keraa? ⁹ Ná dongim-biyaa-u dori huuse, pí yé khe í tigi'iri ĩ h̄a í p̄ó'ribi waa?

¹⁰ Mú Yésú núuni si weri, ú kha' míkuk̄unne haru we déeri ma. Ye péé déeri p̄u nagum̄i ú k̄ák̄asaa? ¹¹ Ye kha' p̄ó'ribura ba h̄tu-bíma khubi wá b̄é' ye maná ba h̄tu bí khubi wá b̄é' ya. ¹² Ye kha' datikó'ró ú u kɔ̄o ma mé'ni weri, dé-gi má má kas̄'m̄e u khuruu s̄óob̄író. ¹³ Ye kha' ma see'-p̄uma kha' khaaru wó khaa tí pi ba see' seer̄e nuwāa mí duniñāa b̄é'rá weri, pi ba see'ma haru wéé mí t̄ē, pí kí wógí' ú.

Júdásura b̄é h̄ana'ma Yésúri pí kó'ɔ̄o
(Már 14.10-11; Lúk 22.3-6)

¹⁴ Yésú wá mamann̄bibiri kɔ̄o ná píj̄o wá ɔ̄o ú pi ye yé' Ís̄ikár̄yóti Júdásu weri, úrá ɔ̄o yaa yóo *Yékíri wá*

thɔ̄gunn̄ikhāgibi th̄a ¹⁵ ná kha' péé míne pi h̄a ma ye má h̄a bi Yésúno pí kó'ɔ̄o? Pí h̄a-u warf̄ráa biyi dig-bée ná kɔ̄o. ¹⁶ ĩ kó'ri gi ú waatrá, ú kó'kíró ȳé ken p̄átí u ba dé yóo yé bú h̄ana' Yésúri pí kó'ɔ̄o wera.

Kúṅkersi wá míj̄a

(Már 14.12-21; Lúk 22.7-14, 21-23; Já 13.21-30)

¹⁷ *Ker̄i sí pi dé kɔ̄o ph̄ānu kaadé th̄āh̄ubunɔ̄ weri*, mú sí dúḡu khu nann̄i, Yésú wá mamann̄bibirá baa ba p̄úgɔ̄o kha' he u b̄e dé ĩb̄ira dé ú *Kúṅkersi* wá diminaa? ¹⁸ Ú bukaa bi ɔ̄o wá kha' pi yóo ú th̄āná, nuná ĩ ná seer̄yɔ̄o kha' Níkhāgaa kha'ru kha' má waatu naṅ-uma, ye ú th̄āná má ná má mamann̄bibira ba di Kúṅkersura. ¹⁹ Pí yóo ná dée p̄átí Yésú kha'ru weri, ye dée Kúṅkersi wá dimina.

²⁰ Mú khu dóonni, Yésú ná ú mamann̄bibiri kɔ̄o ná píj̄o ná n̄a di. ²¹ Waatu ú pi ye diiminá weri, Yésúrá kha' ma see'-p̄uma kha' pí ɔ̄o ba h̄ana' pí kó' ma. ²² Mú u k̄unni mú, tí dóoro bi tákursa, ɔ̄o p̄úgɔ̄o kha' manɔ̄ wā, bá mú á Tamaṅ; ɔ̄o p̄úgɔ̄o kha' manɔ̄ wā, bá mú á Tamaṅ? ²³ Yésúrá kha' ma ná wéé ú wá'ru tɔ̄gi ph̄ānu nangurá weri, úrá ba h̄ana' pí kó' ma. ²⁴ Ye kha' *Níth̄na'biiri* ba hu p̄átí *Yékíri wá sebi* kha'ru weri s̄á, ye ti ba p̄ú wéé ū ba h̄ana' pí kó'ɔ̄o wera; ná pi ye h̄uni ú tár̄uru wa, ná p̄áa-tiyaa. ²⁵ Júdásu ū ye ba h̄ana' pí kó'ɔ̄o weri, úrá k̄uni t̄ē kha' manɔ̄ wā, bá mú Níkhāgaa? Yésúrá kha' úrá k̄unni múnnāa.

Tamaṅ dimi wá s̄innimmi wá míj̄a
(Már 14.22-26; Lúk 22.14-20; 1Kó 11.23-25)

²⁶ Mú pi ye diiminá, Yésúrá khe ph̄ānu ĩ thuga Yékíri kha' ú ānike, ye kpekire h̄a ú ú mamann̄bibiri ye kha' pi h̄inní kɔ̄o dé ph̄ānu werá déeri má w̄isura. ²⁷ Ye yaa khe *div̄é* t̄ē ĩ thuga Yékíri kha' ú ānike, ye h̄a bi ú kha' pí b̄ē' h̄inní p̄ú ²⁸ dé úwerá déeri má taran̄ m̄u ba kpó', pí Yékire ba khe ĩ khor̄ ní' kó'ngómbi *n̄in̄éesi* sí dé s̄āngi ú s̄éé pí míp̄ú' h̄a bi í. ²⁹ Ye kha' ma see'-p̄uma kha' má ba s̄unní p̄ú div̄é t̄úwā, f̄ó' ĩ ná naṅ khu ú má ná píra ba písi p̄ú ɔ̄o f̄ūm̄i má Sii wá gi wá p̄ánná wera.

Tí Yésú see'ru P̄ēnni kha' u ba pákín̄ kha' ú tu ma wā weri, sí míj̄a

(Már 14.27-31; Lúk 22.31-34; Já 13.36-38)

³⁰ Tí kp̄ānaa bu, pí t̄ni mákirt̄nsi, ye yaa ȳé yóo tátí' kí pi yí' *Ólív̄iyékhāmargin̄i* weri, kí kén̄gírá. ³¹ Yésúrá seer̄ye ú mamann̄bibiri kha' mí ĩ ba naṅ ma f̄é isen̄giri weri, u ba yeema pí b̄ē' horo' yé s̄éé ma, pébu, Yékíri see'-uma ú seburá kha' *ma ba kh̄'ri khuma khun-neenaanu ye s̄án̄b̄írá tuḡu*. ³² Ye kha' ná ma ba huu ye yaa, ma ba khuru bí bu Galíle maráará. ³³ P̄ēenná seer̄yɔ̄o kha' háaru ná p̄ó'ra horgo ye séyɔ̄o, maná ba

† *Tigi'ira ye namma s̄ūmdébii wá fergi bíj̄u' taasa. l ye namma t̄ē dori úkpóo dorgo.* †† *Ná ker̄i Zák 13.7*

horo' yé séyɔɔ kúuŋ na. ³⁴ Yésúrá kha' ma seeriyɔɔma kha' pātí sūŋkhoora kha' ma fuu f̄e isengiri weri, ná u pákírǎ p̄áa ísāa' kha' u tuu ma wā. ³⁵ P̄ēenná seeriyɔɔ kha' háaru ná ma huma má ná úrí, má ma huma tūmá má pákíŋ kha' kɔɔ-manuu kúuŋ na. Yésú wá mamannlibibi wá p̄ɔɔrá kŋni mú tē.

Yésú wá Yékíŋ níŋgi Jétísémáné

(Már 14.32-42; Lúk 22.39-46)

³⁶ Yésú ná ú mamannlibibirá yóo ná nanu t̄ɔ kharu tí pi yí' Jétísémáné. Ú seeriyɛ bi kha' pi h̄iti kháterá ná ma yóo foní ná níŋ Yékíre. ³⁷ Ye kheɛ Péeri ná Zébédé wá bikhe bíŋkɔɔ t̄ yóo bí. Mú pi nannu ní, ú d̄ósírǎ kókírɔ yēe k̄p̄w̄ɔɔ ye kákásírǎ nagumija. ³⁸ Ú seeriyɛ bi kha' d̄ɔɔk̄p̄ús̄e bēe khu ma; ye kha' pātí ma ba h̄iti d̄ɔɔkoo weri, pírí tē, pi h̄iti kháterá d̄ɔɔkoo. ³⁹ Ye s̄eɛ bi, ye s̄úu yóo w̄ɔɔɔ kírúu t̄ ná wáa hurse t̄ ba'riga ye níni Yékírí kha' Siye, ná thɔɔra weri, dé-uma thɔɔra kónnínóm̄mi, u h̄íŋ ma ú. Ye kha' ye ki dée má tí ma khɔɔ' weri wa, dé tí úra khɔɔ' wera. ⁴⁰ Mú u nínnu Yékírí sóo, ú f̄ígí baa ú mamannlibibi wá k̄éŋgírǎ ba náa ná pi h̄ūni phaa. Ú seeriyɛ P̄ēennu kha' dé pí yatira w̄ɔɔɔ h̄ítaa manɔ d̄ɔɔkoo t̄ buu léeri úkpo waa? ⁴¹ Ye kha' pi h̄iti d̄ɔɔkoo yé níŋ Yékírí sí dé s̄áŋgu ú h̄íŋ bi míu t̄ti ba yee pí dé míp̄iŋu wera. Ye kha' níth̄iŋu úra khɔɔ' ú d̄ɔɔgírí bu dé u dé míkunn̄i, dé f̄āŋgur̄aa dé k̄p̄ɔɔɔ.

⁴² Ye pís̄eɛ f̄ígí ná níni Yékírí kha' Siye, ná thɔɔra wera dée thɔɔra kónnínóm̄mi wā, dé f̄ɔ ú naŋ ma, u dé tí u khɔɔ'. ⁴³ Ye f̄ígí baa ba náa bi tē ná d̄ɔɔm̄e kórí bi ná taraa pí h̄ūni phaa. ⁴⁴ Ú s̄eɛ bi f̄i ye f̄ígí pís̄eɛ tē ná níni Yékírí í mí kpooyírǎ. ⁴⁵ Ye f̄ígí baa pí k̄éŋgírǎ ba kha' bu-bínnima yēe h̄ūŋ yēe k̄p̄áar̄eɛ? Ye kha' waatu naŋ-ur̄ma; h̄āana'-pur̄ma Níth̄ina'biiri míp̄údébine, p̄i baŋ ú kók̄hara. ⁴⁶ Ye kha' pi yee íb̄e yáa taru dé úu ba h̄āana' ma weri, naŋ-ur̄ma sówo.

Yésú wá kó'mi wá míŋa

(Már 14.43-50; Lúk 22.47-53; Já 18.3-12)

⁴⁷ Waatu ú Yésúra ye seerérǎ, Júdási ú déerǎ ú mamannlibibi kɔɔ ná píŋɔɔ ɔɔ weri, ú baa. Baŋ-uyaama ní' k̄óŋgóm̄be p̄i ye k̄persɔɔrumbi ná táɔɔɔe. Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgibi ná Júdebi wá khokh̄āgib̄e s̄ūnna bi. ⁴⁸ Júdási úu ye ba h̄āana' Yésúri pí k̄ɔɔɔ weri, seɛ'-uyaama nípiri kha' w̄eɛ ú ma ba thiya' d̄ámúgúthuru weri, pi k̄ɔɔɔ, dé úɔ. ⁴⁹ Ye s̄úu t̄'ríyɔ Yésúno ye thugɔɔ d̄ámúgúthuru kha' thiya'-manuu Níkh̄āgaa. ⁵⁰ Yésúrá seeriyɔɔ kha' Mása, u dé tí u deeri ye baa wera. Nípirǎ tɔ yóo ná kórí Yésúra. ⁵¹ Ú mamannlibiŋi ye ú f̄i kpoogi weri, pí ɔɔ yári suriya ú k̄persɔɔr̄iŋ t̄ dugi kpagi ɔ wá wá pínt̄áanna. Ú wá dé-uyaama Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaa wá s̄ūmdébiye. ⁵² Yésúrá seeriyɔɔ kha' u yee ú kpereeri ú khanná, dé nípi wá b̄eɛ' p̄i khe kperbi p̄ɔɔrá weri, kper̄eɛ ba khu bi. ⁵³ Ye kha' u tuu dé ná ma saa sí

bu, má níŋ má Siiri ú yee ú *minigi* k̄óŋgóm̄bé baŋ khaanná f̄i yaa? ⁵⁴ Ye kha' bá ná si dée múnnáa wā, múnnu Yékírí wá sebi kha'ra kha' múnnáa si ba dé weri, múnnu si dé yé wónni dé sí d̄ómmín̄aa?

⁵⁵ Ye seeriyɛ nípiri kha' súur̄aa má, ye p̄i baŋ má kókharu táɔɔɔ ná k̄persɔɔrumb̄eɛ? Ye kha' khu wó khu ma ye h̄ituma Yékínthiya'dukirá yēe mamaŋ nípi ye pi kórí ma wā; ⁵⁶ dé ís̄eɛ b̄eɛ' déerima sí dé s̄áŋgu, seere ú Yékírí wá h̄íŋgínn̄ibi t̄'na weri, ú dé ú d̄ómmín̄a. Ú mamannlibibi wá b̄eɛ' tɔ horgo ye séyɔɔ.

Tí pi yóori Yésúno thuthukhanná weri, sí míŋa

(Már 14.53-65; Lúk 22.54-55, 63-71; Já 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Ní' pí kórǎ Yésúri weri, pí kheɛ yóo ú Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaa Káyífi th̄āná. Yékírí wá sebitubi ná Júdebi wá khokh̄āgib̄e píŋgínná ní. ⁵⁸ Mú pi ye yóo Yésúno weri, P̄ēenná ye thoo bi k̄p̄ānaaná; kparu-uyaa-bí-buma. Thoo-uri-bima ná taraa dóoró Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaa wá k̄p̄ónt̄ūnná t̄ ná h̄ítaa ú ná teɛgeer̄tura. U ye beɛ dé u náma míŋu wá phura'muna.

⁵⁹ Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgibi ná pí thuthukh̄āgū k̄āmbi wá b̄eɛ' ye kemma míu tí pi bú t̄ūnni h̄ā Yésúri yé bú khuwɔɔ wera. ⁶⁰ Ní' k̄óŋgóm̄bé ba taraa t̄ūni h̄āa-u ye sí b̄eɛ'rá, pi buu ú bu kókharu wa; dé p̄ɔ ní' píŋɔɔ bannu ba baa ⁶¹ ba kha' wá we kha'-uma kha' ma wónni keu Yékínthiya'dukiri yé má' ki khu b̄ís̄āa' thagɔ. ⁶² Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaarǎ seeriyɛ Yésúri kha' u núu míu tí nípi kha'ri ú bu waa? Ú seɛ' t̄ɔ waa? ⁶³ Yésúra h̄íŋgírǎ ú wa. Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaarǎ kha' ma seeriyɔɔma kha' u keŋ thakoo Yékinni yé seɛ' t̄bírí ná úrá déeri Yékírí wá Sakhan̄inni ye dée ú Bikheera. ⁶⁴ Yésúrá kha' pātí u kha'ri wera. Ye pís̄eɛ seeriyɛ bi kha' ma seɛ'-pi-ma kha' t̄ kórí gi werá pi ba ná Níth̄ina'biiri ná u h̄iti Yékíŋ Wónn̄áa dé' d̄iŋgo; ye pi ba náa-u tē ní thu'nná, tát̄ún̄ísírǎ ná u kí baŋ.

⁶⁵ Yékírí wá thɔɔgunn̄ikh̄āgaarǎ tɔ *hai* ú th̄i wá tásuru ye kha' kusa'-uma Yékíre; ye kha' pé t̄bira dé séer̄eɛno t̄eɛ? Dé pí th̄i nú-biri pātí u kusa'ri Yékinni wera. ⁶⁶ Ye kha' pé pi kákāa? Pí kha' mákíŋ-uma huume. ⁶⁷ Ye sugi s̄āasi kɔɔɔ w̄ɔɔnná yēe khurs̄ɔɔ dékp̄ūnise. Ye p̄ɔɔrá fa-taa-u. ⁶⁸ Ye kha' Yékírí wá Sakhan̄ína, ná dé-urma Yékírí wá h̄íŋgínn̄áa u buka' tárú ú kh'ruu wera.

Tí Péeri pákínni kha' má tu Yésúri wa weri, sí míŋa

(Már 14.66-72; Lúk 22.56-62; Já 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Ú waatírǎ ná Péeri h̄itaŋ-uyaama kpaagurǎ, k̄óŋgírǎ. ɔ s̄ūmdébihari'yé s̄úu t̄'ríyɔ ú ye seeriyɔɔ kha' úrí wera ye thooma tē Yésú ú déeri Galíle níni wera. ⁷⁰ Ú pákírǎ nípi wá w̄ɔɔnná kha' ma tuu míu tí u b̄eɛ kha' wa. ⁷¹ Tí k̄p̄ānaa bu, mú u kheeri yēe yóo tut̄ūnná, ɔ s̄ūmdébihari'yé náa-u, ú seeriyɛ ní' p̄i ye f̄i weri, kha' úwera ye thooma Názár̄eti Yésúra. ⁷² Ú pís̄eɛ pákírǎ ye karaa kha' má tu wá weri wa.

⁷³ Mú tɪ dáru kíru, ní' píu ye fí werɪ, pí sũu tó'riyó Pɛɛnnɔ ye kha' pãníge bú wa, dé dé-uma Yésú wá thooribi wá ɔɔ; dé ú sɛɛɛdómɔɔnãa buka' ú kukɛngura. ⁷⁴ Ye Pɛɛnná karaa kha' ná ma tũmma, Yékíinna danɔa ma; dé má tu wáɪ werɪ wa. Sũngkhoodá fuwa. ⁷⁵ Pɛɛnná wógíró sɛɛɛ ú Yésú sɛɛ'raa-u kha' pãtí sũngkhooda kha' ma fuu werɪ, ná u pákírã páa ísãa' kha' u tuu ma wã. Ú kuso nãa fuu yêe hígí'.

Tí pí yóori Yésúno fãgumaŋ Pílátu thã werɪ, sí míjã
(Már 15.1; Lúk 23.1-2; Já 18.28-32)

27 Mú dugura ye banɔ faa werɪ, Yékírí wá thɔgun-níkhãgɪbɪ wá béɛ' ná Júdebi wá khokhãgɪburá píngírɛ náa kãmbɪ kha' ɪbíra khu Yésúra. ² Pí fógɔɔ ye kheɛ yóo ná hãa ú fãgumaŋ Pílátura.

Júdásu wá fõ'mɪ wá míjã
(Míd 1.18-19)

³ Júdásu ú hãana'na Yésúri pí kóɔɔ werɪ, mú u tuuri dé pí ba khuwɔɔma, tí dóorôo ú kha' ná tu-maŋa. Ye kheɛ warfúráa biiyi digbéɛ ná kɔɔɔguru † yóo dé ma ná hã í Yékírí wá thɔgunníkhãgɪbɪ ná Júdebi wá khokhãgɪbura. ⁴ Mú u nannú ní werɪ, ú sɛɛɪye bɪ kha' dé-manɪ mípíɪɪ, ɪ hãanɔɔɔ pí ba khuwɔɔ ye u dée míɪɪ wã. Pí sɛɛɪɔɔ kha' sɪ kheɛ ɪbíri wa, dé úra sɪ kheɛɪ. ⁵ Júdásurá hĩni tigi'iri Yékínthiya'dukirá ye kheɛ yóo ná fógí wũnne. ⁶ Yékírí wá thɔgunníkhãgɪburá kheɛ tigi'iri ye kha' mú ɪ déeri haketigi'i †† werɪ, ɪbíra khĩnne yêe wónni yeyee Yékírí wá tigi'irã wa. ⁷ Ye berɪ tí bu ɪ kheɛ í tigi'iri ɪ ná dori nambémmá'nã wá khãmargɪ ɪ dée gi khurbɪ wá dúuso. ⁸ Tírá yɛɛɪ píu yí' kí khã-marguru háaru ná fɛɛ tarãkhãmarga. ⁹ Dé-sima ɪ mákírã pãtí Yékírí wá hĩngínnãa Jérémí kha'ra wera. Kha'-uyaama kha'

khe-burma warfúrá biiyi digbéɛ ná kɔɔɔ gí déeri núu gi Ísíráyél bibi donnaa-u wera,

¹⁰ ɪ dori nambémmá'nã wá khãmarguru pãtí Tamaŋ Yékírí sɛɛ'ra ma wera.*

Yésú wá thumu fãgumaŋ Pílátu thã
(Már 15.2-5; Lúk 23.3-5; Já 18.33-38)

¹¹ Mú pí nannú Yésúno fãgumaŋ Pílátu thãná werɪ, ú pógɔɔ kha' úrá déeri Júdebi wá urɪ bãa? Yésúrá kha' pãtí u kha'ru wera. ¹² Ye tí Yékírí wá thɔgunníkhãgɪbɪ ná Júdebi wá khokhãgɪbura ye tũŋ yêe hãa-u werɪ, u kha' púnãa tóɔ wa. ¹³ Píláturã sɛɛɪɔɔ kha' u núu míɪɪ wá béɛ' í pí kha'ru ú déeri yaa? ¹⁴ Ye Yésúra hĩngírã Pílátuno míu tíkpo bu wa, sí maanɔɔɔ tákursa.

† Tigi'ira ye namma sũmdébii wá fergi bíjí' taasa. ɪ ye namma tɛɛ dori úkpóo dorgo. †† Gérékúsrã kha'-purma kha' tarantigi'ye. ‡ Ná kerɪ Zák 11.12-13; Jér 19.1-13; 32.6-9

Tí Pílátu kha'ru pí khu Yésúri werɪ, sí míjã
(Már 15.6-15; Lúk 23.13-25; Já 18.39-19.16)

¹⁵ Kũŋkersɪ wó Kũŋkersɪ, fãgumanna dé sɛɛma karsóbii úkpo ú níɪɪra ye bɛɛ dé u sɛɛ wera. ¹⁶ ɪ hakura ná ɔ karsóbiiyêe ye bú ú béɛ' tuura, ú pí ye yí' Bárábásu Yésú.

¹⁷ Píláturã pógí ní' pí pínnã fí werɪ, kha' Bárábásu Yésú ná Yésú ú pí yí' Yékírí wá Sakhanínnu werɪ, ũnne ma sɛɛ? ¹⁸ Pébu, tu-uyaa dé dóɔkɔpóoré yɛɛra pí hãanɔa Yésúri pí kóɔɔ. ¹⁹ Waatu ú Pílátura ye thuthukhannã werɪ, ú hannã sũnu sɛɛɪɔɔ kha' u khoŋ ú dɛɛɪ wáɪ termemmi wɛɛ míɪnã, dé ú míu fonno'-iri-mama, pébu, hũm-manɪ-dɔɔɔ-úma nãaŋ isɛngira.

²⁰ Yékírí wá thɔgunníkhãgɪbɪ ná Júdebi wá khokhãgɪburá suu níɪɪru kha' pí rínɔɔ ú sɛɛ Bárábásuru yé khu Yésúra. ²¹ Fãgumaŋ Píláturã písɛɛ pógí níɪɪru kha' níɪɪɛ bíɪɪnã, ũnne ma sɛɛ? Pí kha' u sɛɛ Bárábásuru. ²² Ú pógí bɪ kha' ye mú ma dé Yésú ú pí yí' Yékírí wá Sakhanínnu weraa? Pí béɛ' kha' u yɛɛ pí bagɔɔ ní'batábɔɔɔ. ²³ Ú pógí bɪ kha' ye túnni mípíɪɪɪɪ u déeri? Pí hafɪya súrɪyã kha' pí bagɔɔ ní'batábɔɔɔ.

²⁴ Mú Pílátu páanu tuu dé tí ba kuru wa, ye níɪɪrá hafɪya yêe súrú werɪ, ú kheɛ yɔ'mɪ ɪ tɪsɪra ú dési níɪɪ wá wóɔɔnã ye kha' wáɪ termemmi wɛɛ hakɛɛ kó' ma wã, dé pí wãse síra. ²⁵ Níɪɪ wá béɛ' kha' ú hakera kó' ɪbí ná ɪbí bibira. ²⁶ Píláturã tɔ sɛɛ Bárábásuru ye yɛɛ pí khuru Yésúri thĩnne. Mú pí khuru sɔo, ú hãanɔɔɔ dé pí ná bagɔɔ ní'batábɔɔɔ ɪ khuwɔɔ.

Tí Dórmu sodáasíbɪ mánnu Yésúri werɪ, sí míjã
(Már 15.16-20; Já 19.2-3)

²⁷ Fãgumaŋ Pílátu wá sodáasíbírã kheɛ Yésúri ɪ yóo ú kórgírã ye yíɪ pí sodáasí kãmbɪ wá póɔrá ba sãní kũnoo. ²⁸ Pí khori ú táyɛnsiri ye yeyoo kɔ́rgíkɔ́rí mamɪ kíŋkĩŋgi²⁹ ye dée hũwõnthafó'ru má uthanumunu ɪ sigoo tí thaagurã ye yeyoo táɔ'ru ú dé' dɪngírã ye tí kɔ́nãa bu, pí khuusiro ú wóɔɔnã yêe mánnɔ kha' Júdebi wá uthakhoo, ɪbíra thugɔɔma, ³⁰ yêe suko' sãasɪ yêe kɔɔɔɔ ye híni táɔ'nnu yêe khurɔɔ tí thaagurã. ³¹ Mú pí mánnusu sɔo werɪ, pí khoroo kɔ́rgíkɔ́rgine ye kheɛ ú thĩ wá tásu yeyoo sí ye kheɛ yêe yóo ú bakhara.

Yésú wá ba'mɪ ní'batábɔɔɔ, sí míjã
(Már 15.21-32; Lúk 23.26-43; Já 19.17-27)

³² Mú pí ye ku' nuunnã werɪ, pí náa ɔ Síiréni wáɪ ú pí yí' Síímó, pí kóɔɔ fãŋɔɔ ú kɔ́rí Yésú wá ní'batábɔɔkura.

³³ Mú pí nannú khaa tí pí yí' Gólgótã, (kí títãŋgírã déeri Thaguhubiɔ wá Kharɪ) werɪ, ³⁴ pí kheɛ divé' ú pí ŋagumunna kó boson harãŋɔɔ werɪ, ɪ hãa Yésúri dé u ŋú. †† Ye mú u dɛɛɪ náa gi werɪ, u píu ŋúu gi ya. ³⁵ Mú pí ba'ruu sɔo werɪ, pí dée kharátũnítũnɪ ɪ kɔ́kura ú

†† Tí mípúwãanna ye déma nummunã kɔɛyɛ.

táyeensiri ³⁶ ye hītaa fī yēe тегъ. ³⁷ Tī'nēe-biyaama kó tágo ĩ máa ú thagu wá thu'nná kha' úwera déeri Yésú, *Júdebi* wá ura; sírâa buka' míu tí yeera pí khuwô wera. ³⁸ Ba'-piyaama Yésú ná súurí bíno ní'batábo; ĩ bagu úkpori ú dé' dingírâ ye bagu úkpori ú dé' mīngírâ.

³⁹⁻⁴⁰ Ní' pū ye taru fī weri, pi ye kusigôma yēe kūn kha' ókhoyí †! Ú ú kha'ru kha' ma wónní hasi' *Yékín-thiya'dukiri* yé má' ki khu bísâa' thago weri, u hīn ú thī sã. Ye kha' ná dé-uma Yékírí wá Bikhee, u sūn ní'batábokurâ. ⁴¹ *Yékírí wá thogunníkhāgibi* ná ú *sebitubi* ná Júdebi wá khokhāgibura ye mánooma tē kha' ⁴² hīn-uru pō ye ú wónní hīn ú thī ja. Ye kha' u kha' dé-manuma *Ísíráyél bibi* wá u yaa? U sūn ní'batábokurâ ye ĩbé khāa ú bu. ⁴³ Ye kha' u kha' karfa-mama má thīno Yékírí waa? Ná Yékírí khorô-uruuma, u hīno werâ ĩbé ná, dé kha'-uma kha' dé-manuma ú Bikhee. ⁴⁴ Ú ná súurí bí pi ba'ra kpoogi weri, múnnâa píra ye kusigô tē.

Yésú wá humi wá míja

(Már 15.33-41; Lúk 23.44-49; Já 19.28-30)

⁴⁵ ĩ kórí gi tí khura ye thaagi ĩ ná nani tí khu kpori ú dée súnínkhu weri, surgi wá bēe' te'raama verp. ⁴⁶ Mú khu kpori ú dée súnínkhu weri, Yésúra súríyâ kha' *Élí, Élí, lámá sábakítání*; †† kí tūtāngírâ déeri mí Yékíre, mí Yékíre, pée déeri ye mú sée mu? ⁴⁷ Ní' pū ye fī ĩ núu weri, pí kha' *Élí* u yí'. ⁴⁸ Pí ō horgo khaannâ fī ná khee tákpekí ĩ ní' ki divé núwâa bu ye khee kpōu gi tábo ye khee wónnigá gí Yésúri dé u jú. ⁴⁹ Ye pōrá kha' u yee ĩbé ken ná Élíra ba banní ba hīno.

⁵⁰ Yésúra písée súríyâ tē kōn ye ú niiná khoro.

⁵¹ *Dóobí gí* krikunna *Yékínthiya'duki* wá dōguri khaa ĩno weri, kí dákírâ phe' ĩno, ĩ khee thu'nnâ ĩ sūuno; fānugurâ sígée, ke'rusurâ dákírâ, ⁵² dúutānínâ págíyâ, ye *Yékírí wá ní' pí* huura weri, pí kōngómbé yaa ⁵³ ĩ kuso dúutānínâ. Waati ú Yésú bannu ba yaa huuminá sóo weri, tí pánnâ pí dōoró Jerúzalém ú déeri Yékírí wá nu weri, ní' kōngómbé náa bu.

⁵⁴ Waati ú Yésú wá nii khonni, fānugurâ sígée weri, Drómu sodásíníkhāgaa ná ní' pū ye tee Yésúri kpoogi weri, pí náa si, ná míu í déeri wera. Mú pi náani si, phānugé kórí bi tákursi, pí kha' dé-uyaama Yékírí wá Bikhee míján. ⁵⁵ Ha' kōngó bīu ye thoo yēe tēfīn Yésúri pí dékimīne ĩ kórí gi Galíle maráarâ weri, nunam-biyaama déeyén yēe ken. ⁵⁶ Pí hapēe pōrá déerâ Mágídálâ Máriaamu ná Jáki ná Jozéfi wá níjâa Máriaamu ná Zébédé wá bikhebi wá níjâa.

Yésú wá kasimí wá míja

(Már 15.42-47; Lúk 23.50-56; Já 19.38-42)

⁵⁷ Mú khura ye bēe dōon weri, ō henkhōo ye bú ú pi yí' Jozéfi ú ku'ra Árimáté ye dée *Yésú wá thoorâa* ō.

† *Gérékisurâ kha'-pirma kha' pi ye fágíma thaaguri yēe kusigô.*
†† *Ná kerí Mák 22.2*

⁵⁸ Ú yóo Pílatu thāná ná jínôo Yésú wá kpōgune. Ú kha' pi hāa-u gí. ⁵⁹ Jozéfurâ khee pīngíyē gi fengbeno, ⁶⁰ ye khee ná kasga gi tó tāt dōorónno, tí pi kpāina ke'rigo, tátikhengo, ú nísígírâ weri, ye kpūnimo púri kpakpaki ĩ phii ri ye khee taraa. ⁶¹ Mágídálâ Máriaamu ná ō Máriaamuna ye fīma ĩ hītaa kásâa dúutāanna.

Yésú wá dúutānni wá teemi wá míja

⁶² Khu ú pi dé sóobín pí *kpáaréekhu* weri, mú u tanni, kí dugé yékíre *Yékírí wá thogunníkhāgibi* ná *Fáarisibirá* yóo kpoogi Pílatu thāná ⁶³ ná kha' á Tamaŋ, a wógí' tí wá núnuwâa wera ye thakhooge weri, kha'-uyaama kha' ná ma huu, khu bísâa' khurâ ma yama. ⁶⁴ Ye kha' tírá yeeri u yee pí tee dúutānni ĩ ná nanu khu bísâa'ni sí dé sāngi hā ú mamannibirá bú sú ú kpōguri yé tūn-ní see' nípiri kha' ya-uru huuminá wā, dé tí núnuwâa ba taru dógú wāna. ⁶⁵ Pílaturâ hāa bi sodásíbi kha' pi yee pí ná tee dúutānni pātí pi kha'ru wera. ⁶⁶ Pí khee yóo ná yee tīngéesi ‡ púri gí phiira dúutānnóguri weri, ye saa sodásíbi fī, pū tee ri.

Yésú wá huyami wá míja

(Már 16.1-10; Lúk 24.1-12; Já 20.1-10)

28 Mú *Júdebi wá kpáaréekhu* tanni, kí dugé yékíre dimási, mú táagura ye ban faa weri, Mágídálâ Máriaamu ná ō Máriaamunâ yóo dé pi ná ken dúutāanna. ² Ú waati kpoorâ fānugurâ bárâa sígée kōn, *Tamān muni* wá ō yaa ní thu'nnâ ĩ sūuno ba kpūnimo dúutānnóguri wá pūrguri ye hītaa bú. ³ U ye yīngímma pātí yōgi wá níngímmi wá táyésígure weri, ye ú tásurâ ye fīma phuphupi má pūmmúgure. ⁴ Phānugé kórí sodásí bīu ye tee dúutānni weri, pūi kpān ĩ ba wáa dée má hu-birma.

⁵ Ye muniurâ seeriye hapuri kha' hā pírá phāni wā, dé tu-manu dé Yésú ú pi ba'ru weri, úra pi wēe. ⁶ Ye kha' u fī kháterâ wa, dé ya-uma pātí u kha'ra wera. Ye kha' pi banní ba ken kēn gí pi hūnna'naa-u wera. ⁷ Ye seeriye bi kha' pi haabín yóo ná see' ú mamannibiri kha' ya-uru huuminá, dé u ba khuru bí bu Galíle maráarâ; níináa pi ba ná náa-u. Ye kha' ú seerêa ye má.

⁸ Pí yaa khaannâ fī dúutānni wá khannâ phānuge ye nuomé thāgi bi tē, pí horgo yóo dé pi ná see' mamannibiri sí. ⁹ Mú pi ye yóomínâ weri, Yésúra bárâa thukiro bi ĩ thuga bi. Pí súu tóríyó ú ĩ khuusiro kórí ú desuri ye thugô. ¹⁰ Yésúra seeriye bi kha' hā pí phāni wā, dé pi yóo ná see' má nípiri kha' pi yóo Galíle, dé níináa pi ba ná ná ma.

Dúutānteeribi wá seere

¹¹ Mú hapura ye yóomínâ, sodásí bīu ye tee dúutānni weri, pí pōo yóo nudógurâ ná seeriye *Yékírí wá thogunníkhāgiburi* míjuri wá bēe' í déerâ wera. ¹² Pírá

‡ *Sí tīngéesirâa wónní yee ná níne págíyâ dúutānni, pí tu.*

píngíríé pí ná Júdebi wá khokhäguburi ã beru tí bu ye hãa sodáasíburi tigi' kónghóni ¹³ ye kha' pi see' nípiri kha' ú mamannibibi bam-buri isengiri, waatu ú ãbíra ye hñe weru, ã ba súu ú kpĩgira. ¹⁴ Ye kha' ye ná fãgumañ Pílátura núu si, ãbíra ba tu pãtí ãbíra dé yóo ú ye pí ku' mílɔ wera. ¹⁵ Sodáasíbírá hñí tigi'iri ye dée pãtí pi see'ru bi wera. Ú seerérá tɔyaa *Júdebi wá sɔgɔmburá* ã ba nanu háaru ná fɛɛ.

Tí Yésú buka'ru ú thĩ ú mamannibibine ye sñu bi weru,
sí míɔa

(Már 16.14-18; Lúk 24.36-49; Já 20.19-23; Míd 1.6-8)

¹⁶ Yésú wá mamannibibi kpɔɔ ná úkporá yóo Galílerá, táatí' kí u buka'ra bi wera. ¹⁷ Mú pi náanu weru, pí khu-

usiro thugɔɔ ye pɔɔra ye khãa dé úɔ wa. ¹⁸ Yésúrá súu tó'ríyó ã seerɔye bi kha' Yékírí hã-uru-mama wórgi mílɔ wá bée' ã thu'nná ná fa fãnuɔgura wera. ¹⁹ Ye kha' tírá yeerɔ pi yóo dunɔnathĩiɔi wá bée'rá ná see' má mí, nípe thoo ma, ye pí *bátízé* bi Sii Yékírí ná ú Bikhee ná ú *Nii* wá nísígírá, ²⁰ yé kí mamañ bi mílɔ wá bée' í ma see'ru bi weru, pí kóree ye kí déyee í dómminá. Ye kha' pi tu kha' ma bíma kpoogi waatu wá bée' ã ná nanɔ dunɔnãa sóomo.

Márku

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Márku ú déegéerá ú ná Pól ná P̄enni weri, úrá tĩ'ni sebi wera. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú hu-uri ye yaa weri, dusi digbée ná kpɔɔ ná múwǎa' thasóké tanni ye seburá tĩga. Ní' pí u tĩ'ni hãa ú weri, pi dée Júdebi wa, dé támabe. Tírá yeri òu buka' pi eburusi ná áaráméjési wá seerebii ná Júdebi wá mammi wá tutãngine (15.16, 3.17, 7.3-4).

U bæema dé pi tu dé Yésú dé-uma Yékírí wá Bikhee ú déeri Tamarj ná Hínnáa sí dé sãngi pí tu dé Yékínna hĩm-ma thĩji wá bæe' (11.17; 13.10). Tírá yeri ú seerye mí í Yésú mamanni nípiri Yékírí wá míuná ná tãgumasimí í u déeri ná ú kó'mi ná ú thumi ná yó mí wá yó í pi déeruu ĩ ná nani ú ba'mi ná ú yami ná yó mí kɔ̀ngɔ̀ngi wá yó.

A tuu ná Márku kp̄u-uyaama 16.8 ye ɔɔ werési ú thĩná tĩgi tábi títáa' 9-20 ĩ nannija bú wa, tũmá si ye déma má kpa'-sirma.

Sebi wá kpikikhaya

Yékínna sɔ̀bĩmma Yésúri dé u dé ú sũmma 1.1-13

Yésú wá hĩtansi Galíle maráará, ná mí í u déeri ní wera 1.14-9.50

Tí Yésú ku'ri Galíle ĩ yóo Jerúzalém wera 10.1-52

Yésú wá kó'mi ná ú thumi ná ú humo 11.1-15.47

Tí Yésú yaari huuminá ye bukaa ú thĩ ú mamannibine wera 16

Yékírí wá seere ú Já Batísira se'e wera

(Mat 3.1-12; Lúk 3.1-18; Já 1.19-28)

1 ¹⁻² Seere nuwǎa òu se'e Yésú Kírísi ú déeri Yékírí wá Bikhee, ú míuni weri, kókíj-uma pãtĩ si tĩ'ni Yékírí wá hĩngínnáa Ézáyí wá seburá kha':

Mani Yékínna ba sũmma má sũnna ú khuru ú bu, ĩ ná hafu ú khĩnna.†

³ Ɔ́ súrú gbirinná kha'

Pi hafu khĩnni ĩ saŋ tí Tamanni,

yé hafu ú khĩnfó'írá tereŋ.††

⁴ Múnnáa si buuri ye Já Batísirá yaa yêe seere gbirinná kha' nípira bátízé' ĩ buká' kha' fíkím-biri dɔ̀ɔgi sí dé sãngi Yékírí sée pí mípĩjĩ hã bi í. ⁵ Júde maráa nípi wá bæe' ná Jerúzalém nípi wá bæe' ye yóoma Já thãná nãa se'e nípirá mípĩ í pi ye dé weri, ye òu ye bátízé bi dágáa ú pi yí' Júrdé wera. ⁶ Táa sí Jána ye yee weri, jɔ̀gumĩndooge pi kheera dée si. U ye kpó'ma tẽ dɔ̀fã-naŋgbóro. U ye khɔ̀ɔma kpãnsĩbi yêe di sãnga. ⁷ U ye se'e'ma nípiri kha' wéé òu ba baŋ weri, u taru mana; má wónnĩ kpísí fáru ú deekhara' wũŋkpeegéé yatiri wa.

⁸ Mana *bátízé-bima* yɔ̀mɔ ye úra ba bátízé-bima Yékírí wá Nii bu.

Yésú wá bátízemi ná tí Sutãna má'nou ĩ keri weri, sí míjia

(Mat 3.13-4.11; Lúk 3.21-22; 4.1-13)

⁹ Waati ú Jána ye *bátízé* nípi weri, tí pãnná Yésúrá yaa Galíle maráa nu wá yóɔ bu, í pi yí' Názáaréti weri, ĩ yóo Já thãná ú bátízé-u Júrdéna. ¹⁰ Ú ku'me yɔ̀mĩná ná ú jãa ná thu'nna págíyá ye Yékírí wá Niina sũuno koikoi ĩ kheebure he'rii ĩ sãa ú bu. ¹¹ Ye seere kuso ní thu'nná ĩ kha' úwerá déeri má Bikheera, u ma má dɔ̀gírá; ú mí nuuni má tákursu.

¹² Khaanná fĩ, Yékírí wá Niina yeé ú yóo gbirinná, ¹³ ĩ ná dée khubi digbéɔɔ, *Sutãnaaná* máɔɔ ĩ kere. U ye-ma gbirinná úkpori ú ná fũkítáburu ye *Yékírí wá minigiburãa* ye tẽfĩrɔ̀.

Yésú wá dúgú mamannibí wá míjia

(Mat 4.12-22; Lúk 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Tí kpãnaa bu pí kóri *Já Batísiri* ĩ páɔɔ. Mú pi pã'nou sóo weri, Yésúrá khee yóo Galíle maráará nãa se'e nípiri *seere nuwǎa* ú ku'ri Yékírí thã weri, ¹⁵ kha'

† Ná keri Mál 3.1 †† Ná keri Ézá 4.3

waati naŋ-urma; *Yékírí wá ɪgi* tó'ríŋ-guma. Pi *fíkíŋ dɔɔgi* yé khāa seere nuwāanā.

¹⁶ Mú u ye tarɪ Galíle dákpóroo wá the'rá werɪ, ú náa Síímó ná ú khĩnu Ándéré ná pi hĩŋ ɔɔɔ. Pi yema burkó'ró'íbɔ. ¹⁷ Yésúrá seerye bi kha' pi ba thoo ma, dé pi ba k' burbi tũwā, dé ma ba yeema pí k' nípi í hā Yékíre. ¹⁸ Pí tɔ sée pí ɔɔɔɔɔ yêe thowoo. ¹⁹ Ú yóo wɔɔɔn- ná tē í ná náa Jáki ná ú khĩnu Já pí déeri Zébédé wá bibi werɪ, ná pi pí phosikirá yêe hafu ɔɔɔɔɔ. ²⁰ Pí náme, ná u yísi bi khaanná fí; pí sée pí sii Zébédé ná paabibiri phosikirá yêe thowoo.

Tí Yésú nínni ɔɔ kperéngbée werɪ, sí míja
(Lúk 4.31-37)

²¹ Pí yóo Kápérnawúm. Mú *Júdebi wá kpáaréeekhu* nanni, Yésúrá yaa yóo pí *píŋgíŋkhanná* í náa mamam nípa. ²² Ú mamammɪ maana'-piyaama nípirɪ, pébu, úra ye wêe mamaŋ nípi pātí *Yékírí wá sebitubure* ya, dé ú mamammɪna ye dima. ²³ Ye hakra ná ɔ kperéng- béetáryêe ye bú pí píŋgíŋkhanná, ú súrýá kha' ²⁴ he íbi ná úrí yaari kāmbe Názáarétí Yésúu? Baŋ-urma íbi téurékharaa? Tu-manɪ dé dé-uma *Yékírí Wáa* í kuso Yékírí thā. ²⁵ Yésúrá dúráa kperéngbéeri kha' u piih ú núgi yé ku' wáurá. ²⁶ Kperéngbéerá sígírýé wáuru ye súrýá kóŋ ye kuso. ²⁷ Maagé kórí nípi wá bée' pí kũŋ kha' pé tágāa! Mí fũnne u mamaŋ nípirɪ wórgē. Ye kha' ú yatura dúrma kperéngbéebi pí nú ú wága. ²⁸ Khaan- ná fí, ú jisígírá kuso Galíle maráa bée'rá.

Bo'ri kóŋgóm̄bi wá pãanám̄mi wá míja
(Mat 8.14-17; Lúk 4.38-41)

²⁹ Tí kpānaa bu, Yésú ná Jáki ná Jáná kuso *píŋgíŋkhanná* í terme yóo Síímó ná Ándéré thāná. ³⁰ Síímó wá daafĩharɪ wá wísêe ye kpũu, òu ye hũŋkharɔ. Ú namme, ná pi khee seeryɔɔɔ sí. ³¹ Yésúrá sũu tó'ríyú ú ye kóɔɔ dékírá yaariɔɔɔ, wíkpũugírá sóo ye ú yaa kórí bi khɪrsa. ³² Mú khu dóonni, pí khee bo'ribi wá bée' ná kperéngbéetárbi wá bée' í yóo bí ú thāná. ³³ Nu nípi wá bée' ba píńí tutũunná. ³⁴ Ú pãanígá ní' kóŋgóm̄ bi ye bo' thĩjɪ thĩjɪ werɪ, ye níni ní' kóŋgóm̄bi wá kperéngbéebe. U ye wêe ye kperéng- béebírāa bu seereekharɪ wa, pébu, tu-biyaa tári kpoo ú u déeri wera.

Yésúrá se'e'ma nípi Yékírí wá seere Galíle maráar
(Lúk 4.42-44)

³⁵ Mú dugra ye baŋ faa werɪ, Yésúrá yaa yóo wúugo náa jíŋ Yékíre. ³⁶ Mú Síímó ná ú kām̄bi yaari dáɔɔɔ werɪ, pí náa wéyɔɔ. ³⁷ Mú pi náanu, pí seeryɔɔɔ kha' bée' ma ú wéemɔ. ³⁸ Ú seerye bi kha' pi yeé íbē yóo yó nu í máagĩnni fí werɪ, í ná se'e' ní tē Yékírí wá seere, dé sírí bu ma banni. ³⁹ Ú yóo Galíle khaayɪ wá bée'rá, náa

se'e' pi Yékírí wá seere pí *píŋgíŋkhayurá* yêe níŋ nípi kperéngbéebe.

Dékpũwá wá pãanám̄mi wá míja
(Mat 8.1-4; Lúk 5.12-16)

⁴⁰ ɔ *dékpũné* yóo Yésú thāná ná khuusiro ye jíŋɔɔ kha' ná u pí, u wónní pãaná' ma yé *khon má ninigira*. ⁴¹ Ú maŋɪnánŋ kóɔɔ, ú wónnígá dékírí í phagɪ ú bu ye seeryɔɔɔ kha' pí-manɪ; ú ninigira khon. ⁴² Ú *dékpũm- bosirá* thĩnee khaanná fí ye ú ninigírá khoro. ⁴³⁻⁴⁴ Yésúrá seerye kpĩnnígɔɔ kha' hā ú se'e' sí níni wā, dé u teréŋ yóo *Yékírí wá thɔɔgunnaa* thāná í ná buka' ú wísi yé khon táa sí *Moyizi* kha'ɪ pí khon werɪ, pí tu dé pãanánŋ-urɪ ye ú *ninigírá khoro*. ⁴⁵ Ye úrá yóo náa se'e' sí kénsi wá bée'. Sí dée múnnāa, Yésúrá yé wónní dóon nuŋɔ mé'ni wā dé u ye yóoma gbiriŋ bu í ná hĩti, ye nípirá ya kénsi kénsi kí yóo ú thāná.

Munuguwá wá pãanám̄mi wá míja
(Mat 9.1-8; Lúk 5.17-26)

2 Mú ti buuri pó khɪbi werɪ, Yésúrá fígí baa Kápérnawúminá. Mú nípi núuni ná pi kha' u ma duko werɪ, ² pí baa ba píńí pi wóɔɔre ya, í taraa hĩní tutũunni, tarɪkharé bu wa. Yésúrá ye se'e'-pɪma Yékírí wá seere. ³ Pó ní' píńí' khee ɔ munugu hũntáɔɔ yêe baŋ ú Yésú thāná. ⁴ Ye pātí nípi kóŋná ná taraa, pi yé bu í naŋ ú Yésú thāná wā werɪ, pí kání duki wá thu'nná í khori tó tánni kēŋ gí Yésúre werɪ, í sũunigo munuguri hũntágírá ú the'rá. ⁵ Pātí Yésú náani khāa mí pi khāani ú bu werɪ, ú seerye munuguri kha' má biye, ú mípĩŋi sóo-iri.

⁶ *Yékírí wá sebitubi* wá pɔɔ ye fí í hĩtaa, pí ye kũŋ pí dósírá kha' ⁷ pée déeri òu seere mé'naa? U *sāmakema Yékínnɔ* keyu? Ye kha' mâa wónní ye níthĩŋɪgi wá mípĩŋé sóo ná ki dée má Yékírí úkpo múwāa?

⁸ Mú Yésú tuurɪ pí kákásɪ werɪ, ú seerye bi kha' pée hāani bi kákásēe hũŋgínēe? ⁹ Tí mu se'e' munuguri kha' ú mípĩŋi sóo-iri ná tí mu kha' u yāa khe ú hũntáɔɔ í nílnēe werɪ, sũnnēe thɔɔ? ¹⁰ Ye ma beema dé pi tu kha' *Níthĩna'biira* ma wórgē fa fānũŋgírá í sée níni wá mípĩŋi hāa-u í; ye seerye munuguri kha' ¹¹ ma seeryɔɔɔma kha' u yāa khe ú hũntáɔɔ í khũŋ. ¹² Wáurá yaa khaanná fí í khee ú hũntáɔɔ í kuso nípi wá wóɔɔn- ná. Maagé kórí pí bée' pí fuu Yékírí wá jisí nuugi kha' íbira náa ísēe hũŋgi náa wā.

Tí Yésú yí'ri Léví dé u thoo ma werɪ, sí míja
(Mat 9.9-13; Lúk 5.27-32)

¹³ Yésúrá písēe yóo Galíle dákpóroorá, nípi wá bée' thowoo ní, òu mamaŋ bi. ¹⁴ Mú u mamamni bi sóo ye khee yêe tarɪ werɪ, ú náa Álífé wá bikhee Léví ná u hĩtaa dāmphohĩŋkhanná. Ú seeryɔɔɔ kha' u yāa thoo ma. Ú yaa yêe thowoo. ¹⁵ Tí kpānaa bu, Yésúrá bāa di Léví

thāná. *Dāmphohínni* kóngómbi ná mípúdébéê ye di pí ná Yésú ná ú mamannlibiri kpoogo; pébu, pí nípi wá hūngirāa ye thowoo kónj. ¹⁶ *Yékírí wá sebitu* bīu ye *Fáarisibi* wá khīnná weri, mú pi náani ná Yésúra di ú ná dāmphohínnibi ná mípúdébiriri weri, pí seeriye ú mamannlibiri kha' péé déeri ye ūu di ú ná dāmphohínnibi ná mípúdébirira? ¹⁷ Mú Yésú núuni si weri, ú seeriye bi kha' ki dée má ípe bīu kperkperi weri, píráa kpúu boso'ra bu wa, dé bo'ribéê kpúu ú bu. Ye kha' ki dée má ní' píu dé pí wísi ní' termembi weri, pí yíkhare ma banni na, dé mípúdébi wá yíkhare ma banni.

Tí pi pú'ri Yésúri sūhókóki wá míjə wera

(Mat 9.14-17; Lúk 5.33-39)

¹⁸ *Já Batísi* wá mamannlibibi ná *Fáarisibi* wáburá ye kó'ma sūh. ɔ khu pɔɔ ba púgi Yésúri kha' péé déeri ye *Já* wá mamannlibibi ná *Fáarisibi* wábirāa kó' sūh ye ú wáburá wéê kóɔɔ waa? ¹⁹ Yésúrá seeriye bi kha' ha'yeé wá níúnébe wónnǎ kó' sūh waati ú píre ha'yeenɔ weri bāa? Ye kha' waati ú píre kpoogi weri, sí wónnǎ dé ya. ²⁰ Ye ɔ khíye ba naŋ ú pi ba khe ha'yeeri í tarí ú yé séé bi, tí pánná pi ba kó' sūh. ²¹ Ye píséé seeriye bi kha' níúné khe dóobí fūnnǎ de' dóobí túgánni wā, tūmá dóobí fūnni ba yámma túgánni í hai ri. Tí pánná tí haumna ba píu kónj. ²² Múnnáa sɔre tē, pí yee *divé* bomi nándɔri dugoo bu wa, tūmá ná *divé*na ba khāgi, u hauma nándɔnni, *divé*ná kpó', ye pí búni sí béé'rá. Tírá yeeri, pi yeema *divé* bomi nándɔri fūh bu.

Yésúrá buuri kpáarékhuura

(Mat 12.1-8; Lúk 6.1-5)

²³ ɔ khu Yésú ná ú mamannlibibi dóonná *bilékhā-marsɔ* yéé tara. Ú khu dé-uyaama *Júdebi wá kpáarékhu* wá ɔɔ. Ú mamannlibirāa ye yéŋ yéé kɔɔ *biléɔsura*. ²⁴ *Fáarisibirá* púgɔɔ kha' péé déeri ye píu dé míu tí tibi Júdebira khīnne yéé dé kpáarékhuurá waa? ²⁵⁻²⁶ Yésúrá kha' dé pi karma *Yékírí wá sebirá* tí déerá *Yékírí wá thɔgunnikhāgaa* Ábíyátáaru wá pánná weri waa? Tí khūmigi kó'rá *Davíti* ná ú kpānaanípuru ye pi ye míune na weri, í keŋ má dóon-uyaama *Yékírí wá dukirá* í kheé phāani sí pi saara *Yékírí wá jisígírá* weri, † í khɔɔ ye hāa ú kpānaanípuru tē naa? Ye hakura ná ní' maa ye khīnne yéé khɔɔ si ya ná ki dée má *Yékírí wá thɔgunnibe* ya. ²⁷ Ye seeriye bi kha' níthūngura *Yékírí* deeri ye khori kpáarékhuuri tūmá ki dée má kpáarékhuura u deeri ye khori níthūnguru wa. ²⁸ Tírá yeeri *Níthūna'biirá* buuri kpáarékhu wá yatira.

† *Júdebira ye sama phāanisi kɔɔ ná síŋə Yékínthiya'duki wá dógírá, sí dé sarga. Pí kpáarékhu wó kpáarékhu pi ye khe-suma yé sa íí sǎ fūnsa (Ku' 25.30).*

Tí Yésú páaná'ni ɔ wáí Júdebi wá kpáarékhu bu weri, sí míjə

(Mat 12.9-14; Lúk 6.6-11)

³ Tí kpānaa bu, Yésúrá píséé dóoró *Júdebi wá píngínkhanná*; í hakura ná ɔ wáyéé ye íí, ú déki hu-giyaama. ² Pɔɔ ye tée ú ná u ba páanígɔɔ *kpáarékhuurá*, pí bu ú bu kókhari í yárgíyɔɔ. ³ Ú tɔ seeriye wáí wá dé' kí huuri weri, kha' u yáa nuu kháterá nípi wá ɔɔɔm-burá. ⁴ Ye púgi bi kha' íbira khīnne í dé kunní kpáarékhuurá bāa bá í dé pílnaa? í híŋ níni bāa bá í khuwɔɔ? Pi híngírá wa. ⁵ Ú námíséé yaa bí bu, ú kerí bi písi písi ye tí píséé dóoróo í deé pí núkpínísírá. Ú seeriye wáru kha' u wónná' ú dékira. Ú wónnígá gi kí tɔ páanāa í hītaa pātí ki ye wera. ⁶ Mú *Fáarisibi* ku'ri *Júdebi wá píngínkhanná* weri, pi tee tɔɔ tówā, dé píngím-birma pí ná Éródi wá nípiri, dé pi keŋ pātí pi ba dé yóo yé khu Yésú khoroo bú wera.

Ní' kóngómbéé ye thoo Yésúra

⁷ Yésú ná ú mamannlibirá yaa yóo Galíle dákpórorá í ná hītaa ní. Ní' kóngómbéé yaa Galíle marāa ná Júde marāa ⁸ ná Jerúzalém ná Ídúmé marāa ná Júrdé wá tó he'nná ná *Tíiri* marāa ná *Sídó* marāarā bāa thowoo. Pātí pi núuná tí u ye dé weri, tírá yeera pí baa ú thāná.

⁹ Yésúrá seeriye ú mamannlibiri kha' pi ɔɔɔbɔ phosiki í saŋ ma, ná nípara bāa fūfūu ma, má bú dóon bú. ¹⁰ Mú u ye páaná' ní' kóngómbi weri, nípi wá béé' píu ye bo' weri, pí béé' ye beé dé pi pha' ú bu. ¹¹ Mú kpéréngbéetáburá ye wónnǎ náa-u weri, pi ye wáma ú wóonná kí súru kha' úrá déeri *Yékírí wá Bikheera*. ¹² Ú ye dúkímma kpéréngbéebiri tákursi kha' há pí buka' tarí kpoo ú ma déeri weri wa.

Tí Yésú phī'ni khori ú sūhgunnibi kɔɔ ná píŋəni weri, sí míjə

(Mat 10.1-4; Lúk 6.12-16)

¹³ Tí kpānaa bu, ú kání kó tátiko, ye yísi ní' pí u ye kpúu weri, pí yóo ú thāná. ¹⁴ Ú phīgi khori bú nípi kɔɔ ná píŋə, í dée bi ú *sūhgunnibi*, dé ú ná píra kí miŋ kpoogi ye ú sūh bi pí kí seé' seere nuwāani, ¹⁵ ye hāa bi khīnni dé pi kí níŋ nípi kpéréngbéébe. ¹⁶ Nípi kɔɔ ná píŋə bí u phī'na khori weri, pírá déeri: Síímó ú u yí' Péeri ¹⁷ ná Jáki ná ú khīnu *Já* pí déeri Zébédé wá bi bí u yí' Bóanérjési, (kí tutáŋgírá déeri ní' píu má yɔgi wá dúrámmé) ¹⁸ ná Ándéré ná Filípi ná Baartelemí ná Matiyé ná Tómasi ná Álífé wá bikhee Jáki ná Tádé ná Síímó ú pi yí' *Zéísti* ¹⁹ ná Ísíkaríyótu Júdasí ú banni ba hāaniga Yésúri pí kóɔɔ wera.

²⁰ Tí kpānaa bu, Yésúrá dóoró duko. Nípirá píni tē pi wóɔre ya, ú ná ú mamannlibirá yé bu dikhari wa.

21 Mú ú kórgi nípi núuni si weru, pí baa dé pi ba kheyɔɔ, pébu, pí thína ye kǔmma kha' ú thagi ya-gurma.

Tí nípi kha'ru Yésú wá fāngi ku'-kirma kperéngbéebi wá níkhāgaa thā weru, sí mína
(Mat 12.22-32; Lúk 11.14-23; 12.10)

22 *Yékírí wá sebitu* bí yaara Jerúzalém ĩ baa weru, pi ye kǔmma kha' kperéngbéebi wá níkhāgaa *Béelzébuli*† Yésúrá, ye ú bārkára u níng kperéngbéebira. 23 Ú yísi bi yēe seereé bí sɔɔ kha' múnni *Sutāna* wónni níng ú thí ĩ yôo? 24 Ná kó ithasurɔ wá nípe yaa kāmbo, kí surgira ba wáma. 25 Ye ná kó kórgi nípe yaa kāmbo, kí kórgira ba wáma. 26 Múnnaa suré tē, ná Sutāna thína yaa ú thíná, si déma má kpikɔ-uma khaa ĩng; u wáma, ú wánni sóo-tima. 27 Ye kha' níné wónni dóng kho huwáa duko ĩ khe ú tási fāngɔ ná u kaa khírú fɔngɔ wa, dé u fɔngɔma sóo yé wónni khe si.

28 Ma seé'-puma kha' mípǔlɔ wá bée' í nípara dé ná kusa' wá bée' í pi *kusa' Yékinni* weru, Yékinna ba séé si, 29 ye níni wó níni ũu kusa' *Yékírí wá Nii* weru, Yékinná ba séé si kúuŋ na; ú tárú wá hūngi wá mípǔlɔná sóo kúuŋ na. 30 Tí *Yékírí wá sebitubi* kha'ra kha' kperéngbéé wáaru weru, tírá yeeri ú kǔni mú.

Yésú wá ní' dǔwǔ
(Mat 12.46-50; Lúk 8.19-21)

31 Yésú wá nínaa ná ú khǔnburá baa du' kí Yésúre weru ĩ ba nuuaa kpaagrá ye kha' pi yísɔɔ. 32 Nípi hǔtam-buyaama ĩ sǎní kúnnoo, pí seerɔɔ kha' ú nínaa ná ú khǔnbi [ná ú khǔharbura] ma kpaagrá yēe kpǔu ú bu. 33 Ú seerɔɔ bi kha' pǔnnēe má nínaa ná má khǔnburaa? 34 Ye kerí ípe bí hǔtanna sǎní kúnnoo weru, ye kha' íperāa má nínaa ná má khǔnburá. 35 Pébu, níni wó níni ũu dé tí Yékíre khɔɔ' weru, úrá déeri má khǔnu ná má khǔharu ná má nínaana.

Sɔ' kǔ seé' tǔgeerāa mína
(Mat 13.1-9; Lúk 8.4-8)

4 Tí kpānaa bu, Yésúrá kpɔɔgi yóo Galíle dákpóroora nāa mamaŋ nípi tē kí kēngírá. Mú nípi bannu ba kóɔɔ weru, ú kǎní phosiko ĩ hǔtaa bú yɔ'muná. Nípi wá bée' yema kpaagɔ dákpóroo wá kēngírá. 2 Sɔɔe u kheera yēe mamaŋ nípiri mí kōngōngɔ. Mú u ye mamaŋ nípiri weru, ú ba kha' 3 pi nú, ɔɔ ye tǔi ú tátɔɔɔ. 4 Mú u ye tǔgeesurá weru, yó bi-iyirá wáa khǔngéngɔ wúrípé baa ba diyee. 5 Yóɔrá wáa ke'rusɔ. Mú sí fānuŋkhaara ye kóɔɔ wa weru, í haabura fīje. 6 Ye mú khu kpǔuŋ, í huwa ĩ deé pǎtí nínsira ye buu bakɔya wa wera. 7 Yóɔrá wáa hūwōnsi wá kharɔ. Mú ĩ fīni weru, hūwōnsirá yaa kóre, ĩ wóɔɔ yee biyi ya. 8 Ye yóɔrá wáa fānuŋ kurgɔ. Mú ĩ fīni ĩ khāgi weru, í yee biyi. Yóɔrá yee biyi digbéé ná kpɔɔɔ, yóɔrá yee

† *Béelzébul, ú kpoora pi yí' Sutānaana.*

biiyi digbéésāa', yóɔrá yee biiyi digbéemúwāa'. 9 Ye kha' wéé ũu nú, u kǎká'.

Pée déeri ye Yésúrá sɔ' sɔɔɔɔ
(Mat 13.10-17; Lúk 8.9-10)

10 Mú Yésú ku'ra nípirá weru, pí pɔɔ ná ú mamananbibi kpɔɔ ná píngná yóo ná púɔɔ sɔsi wá tǔtǔngɔne. 11 Ú seerɔɔ bi kha' Yékíre yeeri pí tuu ú *igi* wá mí í kóori wera; ye pɔɔ bírí, mílɔ wá bēe' bírí-buma má sɔse. 12 Sí dée múnnaa,

*Pi ba kennee ye pí ba ná mílɔni wā,
pi ba nú tákɔrsi ye pí ba tu bú kpoori wa.
Íse dé-sirma sí dé sǎngi hā pí fǔ'ri písi maní Yékinná má séé pí mípǔlɔni hā bi í ya.*††

13 Ye seerɔɔ bi kha' dé pi tuu sɔkēe tǔtǔngɔri wa keyu? Ye kha' ná pi tuu sɔkēe tǔtǔngɔri wa, mú pi dé yé wónni tu sɔɔ tǔtǔngírāa?

Sɔ' kǔ seé' tǔgeerāa míl weru, kí tǔtǔngɔ
(Mat 12.18-23; Lúk 8.11-15)

14 Tátɔɔ gí tǔgeera tǔlɔni weru, kírá déeri Yékírí wá seerera. 15 Pɔɔ bú, kheebum-burma khǔngéng gí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri, ye *Sutānaa* ba khoroo khaanná fí pí dǔsírá. 16 Póɔráa bú kheebum-burma ke'ri sí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri ĩ hǔnɔ fí khaanná mánse, 17 ye pi nínse yēe bakēe ya, dé pi kóɔɔma khu bíng, ye ná yíbísáigi werési fúusimme nanu bi ĩ deé Yékírí wá seerera, pí séé Yékírí wá khǔnna. 18 Póɔráa bú kheebum-burma hūwōŋ sí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri, 19 ye dunɔnamí wá dǔɔkpǔusi ná hensi ná yó míl ĩ kó' nípi yéki weru, síráa fǔnní yāŋ bi ĩ kó' seereri pǎtí wúuge kó' tátɔɔgi kí wónni khā' ĩ yee biiyi ya wera. 20 Póɔráa bú, kheebum-burma fānuŋ kuru gí tátɔɔgi wáaru wera. Pi núma Yékírí wá seereri ĩ kóɔɔ yé tɔ' pǎtí tátɔɔgura tɔ' wera. Kóɔrá yee biiyi digbéé ná kpɔɔɔ, kóɔrá yee biiyi digbéésāa', kóɔrá yee biiyi digbéemúwāa'.

Sɔ' kǔ seé' fǔtǔnakhe'ri wá mína
(Lúk 8.16-18)

21 Ye kha' níné deere' fǔtǔnakhe'ri yé khe táagi si' ri werési ĩ yee ri kpǔngphǔkɔ wa, dé u du'-rɔma kɔkɔtegeé bu. 22 Pébu, mílne wónni kóo ná nípe ba kaa ná ni na; ye níné wónni sike' mílɔni ná ti ba kaa ku' toroo bu wa. 23 Ye kha' wéé ũu nú, u kǎká'. 24 Ye seerɔɔ bi tē kha' pi yee kɔrsuŋ tí pi nú wera. Táa gí pi khe ĩ mákíng hā pɔɔru weru, kí kpokpoogira pi ba khe ĩ mákíng hā bi. Pí yatira ba hafí nannum-búma. 25 Níni ũu mílne, Yékíre ba hāa-uma ĩ nannuŋ, ye níni ú dá'ri mílɔni weru, háari tēe tǔi ú kíru weru, Yékinna ba hǔnɔ-tíma.

†† *Ná kerí Ézá 6.9-10*

Sɔ' kũ sɛɛ' tátɔɔgi wá míja

²⁶ Ye khabɪ tɛ̃ kha' Yékírí wá lgi kheɛɛɛ-gurma pātí nínɛ ɔɔ ú tátɔɔgi. ²⁷ Háaru ú hũni wo, ú hĩtaa dɔɔkoo khɪɛɛgi tíkíj ná isengine wo, tátɔɔgura fima í khǎ'; ú tu dónj mí sɪ dé yêe yóo wa. ²⁸ Fǎnɪgɪrǎa yɛɛ tátɔɔgírǎ fí í khǎ' í phuri' í yee biiye. ²⁹ Ye ná ki nanɪ sóo, u kókímma kí sǐgi' ki, pébu, sǐgura nan-urma.

Sɔ' kũ sɛɛ' mútárdi wá míja

(Mat 13.31-32, 34; Lúk 13.18-19)

³⁰ Ye písée khabɪ tɛ̃ kha' péɛ míne ɪbíra wónní khe' í mákíj Yékírí wá lginé? Kúnní ɔɔkɛ ɪbíra wónní khe' í buka' dónj mí kure weraa? ³¹ Kheɛɛɛ-gurma pātí pi dé khe nanj gí pi yí' mútárdi, tí bi tí sénni dunijatátɔɔsi wá béɛ'rá werɪ, í ɔɔ ri. ³² Ye ná pi ɔɔ ri, ti fima í khǎ' í tarɪ nansi wá béɛ' í dé de' kpakpasɪ wúrípé tanni sa bú pí sesi í hĩti wóomo.

³³ Sɔ' sɛɛ hũngi wá kónjónse u ye khe yêe sɛɛ' nípurɪ Yékírí wá sɛɛɛ. Míjɪ wá titǎnj gí pi ye wónní tu werɪ, í mílɪna u ye sɛɛ' pi. ³⁴ Sɔsi wá tóre u ye khe yêe sɛɛɛɛ bí. Ye ná ú ná ú mamannɪbibira bǎa pí tórí, ú buka' pi sí béɛ' titǎnjɛ.

Tí Yésú nǎ'na'ni sarkpórgi werɪ, sí míja

(Mat 8.23-27; Lúk 8.22-25)

³⁵ Kí fũnǎa súníngɪrɪ ú sɛɛɪye ú mamannɪbibiri kha' pi yɛɛ ɪbé sagɪ dákpóroo wá tó he'nná. ³⁶ Ú mamannɪbibirǎ kheyɔɔ phosi' kí u kǎnná hĩtaa werɪ, pí taraa ye sée nípurɪ fí. Ye sɔ phosisêe ye thowoo. ³⁷ Mú pi ye yóo werɪ, sarkpórgé yaa yêe fú' fǎngɛ, yɔ'munǎa dóonj phosikirǎ kũ béɛ hĩ. ³⁸ Ye Yésú úrǎa ní kpǎnaanǎ í hũni kpée piti bu. Pí yaariɔɔ ye sɛɛɪyɔɔ kha' Níkhǎgaa, dé ɪbíra téuma ye tí kheyɔɔ waa? ³⁹ Mú u yaari werɪ, ú dúrǎa sargɪrɪ kha' ki nunaa, ye sɛɛɪye yɔ'munɪ kha' pi wóo dǐi. Sargírǎ nunaa ye kénjírǎ wóo dǐi. ⁴⁰ Ye ú sɛɛɪye ú mamannɪbibiri kha' péɛ déeri ye pí phǎnaa? Pi khǎa má bu thon na keyu? ⁴¹ Phǎngé kórí bi tákɪrsa, pí ye kũj kha' pé níthĩna' thĩnúu werɪ sargɪ ná yɔ'mé taraa yêe nú ú wágaa?

Tí Yésú nínɪ ɔ wál wá kpéréngbéebi werɪ, sí míja

(Mat 8.28-34; Lúk 8.26-39)

5 Yésú ná ú mamannɪbibirǎ kheɛ yóo í ná sagaa dákpóroo wá tó he'nná, tí déeri Géerásɪbi wá sur-ga. ² Yésú wá sũmme phosikirǎ ná ɔ kpéréngbéétárye kuso ní dúusírǎ í thukiroo. ³ Dúuso u ye hũj; níthĩngé yé wónní kpóɔɔ yɔrgɪsɛ tówǎ, ⁴ dé pá kónjónjɔ pi ye kpóɔɔma kpĩjɪmunɪnsɛ dɛɛsírǎ, í kpóɔɔ yɔrgɪsɛ, ye ú ye kpɔɔ kpĩjɪmunɪnsɪrɪ yêe kpaka' yɔrgɪsɪrǎ. Níné yé wóɔɔ wa. ⁵ Khɪɛɛgi tíkíj ná isengine, u ye tɔnnɛema dúusi ná tátísírǎ. U ye súrɪuma yêe khe púrɪsɪ yêe numa' ú wísa.

⁶ Mú u náani Yésúri déeyén werɪ, ú horgo yóo ná khusiwo ú wóɔnná, ⁷ ye súrɪyǎ kha' he ɪbi ná úrí yaari kǎmbe, Yékíj Kpóroo wá Bikhee Yésúu? Ye kha' ma jínɔɔma u kenj Yékínni, hǎ ú dé ma pí ja. ⁸ Yésú kha' uyaama kha' kpéréngbéera ku' wáurǎ, tírá yɛɛɪ ú kũni mé'na. ⁹ Yésúrá púɔɔ kha' mú pi yísɔɔ? Ú kha' pi yí'-mama Kũnno, pébu, ɪbíra ma kónj. ¹⁰ Ye u ye jímma Yésúri jǎnni jǎnni kha' hǎ ú yé níj ɪbíri surgerǎ wa.

¹¹ Ye hakɪra ná kó tórbónj kópókêe ye fí kó tátíkí wá the' yêe diiree; pi ye wóɔɔɛ ya. ¹² Kpéréngbéebírǎ jíní Yésúri kha' u ye ɪbé dóonj bí bu. ¹³ Yésúrá hǎa bi khĩnni pí kuso í dóoró tórbónj kópókírǎ. Tórbónj kópókírǎ giree í dugiyo sũuno bú dákpóroorǎ í huu bú. Pi ye júmímma tórbómbi kĩmɪ.

¹⁴ Mú tórbónj khunnɪbi náani sɪ, pí kpásǎ í ná tɪyaa sɪ nu khǎgu tíkíj ná dúgórǎ. Nípírǎ baa ba náa íte tí tanni wera. ¹⁵ Mú pi nanni Yésú thǎná í náa wál ú kpéréngbéɛ kónjónj wáarǎ werɪ, ná u ye táasɪ í hĩtaa, mílɪne ye ú bu wa werɪ, phǎngé kórí bi. ¹⁶ Ní' pí náaná mí í tanni werɪ, pí kheɛ í thoo bi kpéréngbéétáryǎ wá páajǎmmi ná tórbómbi wásɪne. ¹⁷ Mú nípi núuni sɪ, pí kókírǎ yêe níj Yésúri kha' u ku' ɪbi surgírǎ.

¹⁸ Mú Yésú kǎnná phosikirǎ dé ma tarɪ werɪ, wál ú kpéréngbéebi wáarǎ werɪ, ú jínɔɔ kha' u ye má thowoo. ¹⁹ Yésúrá kai ye sɛɛɪyɔɔ kha' u khũj í ná sɛɛ' ú nípurɪ míjɪ wá béɛ' í Tamaɪ déeruu werɪ, ná pātí u maɪɪnanni ú bu wera. ²⁰ Ú kheɛ yóo náa sɛɛ' Dékápól maráarǎ míjɪ wá béɛ' í Yésú déeri ú bu wera. Nípi wá béɛ' pí ye nú si werɪ, sɪ ye dé-bí-buma maaga.

Harɪ wá páajǎmmi ná biharɪ ú huura werɪ, pí míja

(Mat 9.18-26; Lúk 8.40-56)

²¹ Yésúrá kheɛ phosiki í kpɔɔgi písée dákpóroo wá tó he'nná. Ní' kónjónjbé píngírǎ ú the'rá, dákéngírǎ. ²² Júdebi wá píngíngkharɪ wá níkhǎgǎa ɔɔ ú pi ye yí' Jáírísɪ werɪ, ú baa. Mú u náani Yésúri werɪ, ú wáa hurse ú the'rá, ²³ ye jínɔɔ kha' má biharɪyêe déso; u thee í ná dugɔɔ dési, ú páajɪ í hĩti thakooge. ²⁴ Yésúrá kheyɔɔ pí yóo; ní' kónjónjbé sǎnná dúgɔɔ, u yé bu físiɪkharɪ wa.

²⁵ Í hakɪra ná ɔ haré ye bú, úu ye dóɔɔjǎ kaakpeeyenge. Sí bosɪ dé-siri-úma dɪsɪ kpɔɔ ná síjɔ. ²⁶ Thɔɔra-uyaama tákɪrsɪ bosɔ'ri kónjónj wá déko; khe-uyaama míjɪ wá béɛ' ú ye ú werɪ, í bosigo pí thǎná ye sɪ kɪraa sɪ ya, dé ye-sɪyaa sergeema. ²⁷⁻²⁸ Mú u núuni Yésú wá mí werɪ, ú kha' háari má phagɪ ú tásírǎ ná ma páajɪ. Ye dóoró nípírǎ í misiye Yésú wá kpǎnaanǎ í phagɪ ú kpórgóɔrǎ. ²⁹ Mú u pha'ri ú bu, tarammínǎ kpeeyee khaannǎ fí, ú thĩná tuu dé páajǎm-manɪ.

³⁰ Khaannǎ fí Yésúrá tuu dé ú fǎngɪ wá kóɔ ku'ri; ú fíngí nípírǎ í púgí kha' máa pha'ri má tásírǎa? ³¹ Ú mamannɪbibirǎ sɛɛɪyɔɔ kha' u náa pātí ní' kónjónj sǎnni dúgɔɔ, ú bu físiɪkharɪ wa, ye úu pí' dé máa pha'ri ú

buu? ³² Yésúrâa ye keŋ ní' pí máagínná ú weri, í bú tu tárí ú pha'ri ú bu wera. ³³ Mú haru tuura íte tí déerá ú bu weri, phãngé kórw òu kpáŋ, ye ba wáa hurse Yésú wá wóonná ye seeriyaw míliri wá bêe'nc, u kówoo tó wa. ³⁴ Yésúrá seeriyaw kha' má bihariya, pãtí u khãanu má bu weri, pããŋã-uru. U yóo dóowóonŋe, dé ú bosí sóo-siri kutúru.

³⁵ Yésúra yema seereerá ná pòw yaa Júdebi wá píŋgíŋkharu wá níkhãgãa nuúná í ba seeriyaw kha' hã ú ñaaní fonno' níkhãgaaru wa, dé ú biharu hu-uma sówo. ³⁶ Ye Yésúra híní pí seereri wa, ye seeriyew wáru kha' hã ú yee phínné khoroo wa, dé u khãa má bu dúrúm. ³⁷ U pí dé níne thowoo Jáirisi wá khanná wã ná kú dée má Péeri ná Jáki ná ú khĩnu Jána múwã. ³⁸ Mú pí nannu weri, Yésúrá ñáa ná kéŋgura kpówãa. Nípiru ye fuuma yêe súriya. ³⁹ Ú dóoró dukirá ye kha' péee déeri ye pí fuu yêe dé mé'naa? Ye kha' biira huu wa, dé u hũmma. ⁴⁰ Mú u kũnu mú, pí mánaw. Ye ú níni bi kha' pí ku'; ye khee bii wá sii ná ú níñãanu ná péee bí tããnaa-u weri, pí dóoró khaa tí biira ye wera. ⁴¹ Mú pí dóonni, ú kóri biiri dékírã ye seeriyaw kha' Tálíta kúmi (kí tutãŋgírã déeri biharu'ya, má seeriyawma kha' u ya). ⁴² Khaanná fí biharu'rá yaa yêe nínné (u yema dusti kow ná síŋkaw). Maagé kóri nípiru tákírsa. ⁴³ Yésúrá seeriyew kpínníggã bi kha' hã pí yee nínné nú si ya; ye kha' pí hã biirá di.

Tí Názáarétu nípi kauri Yésúri weri, sí míña

(Mat 13.53-58; Lúk 4.16-30)

6 Yésúrá yaa tí khanná í baa nu í u khã'na wera. Ú ná ú mamannibibirã banna. ² Mú Júdebi wá kpáaréekhu nannu, ú dóoró pí píŋgíŋkhanná yêe ma-manŋ nípa. Ní' kóŋgóŋe bí ye núunó' ú mamammuni weri, maagé kóri bi pí ye kũŋ kha': he u mamannu í mílirinaa? Máa hãanusu pí wóowene ná wórgi òu dée tãgumasimírinaa? ³ Ye kha' keŋ má se'reeraarw waa? Í keŋ má ú níñãana pí yí' Máriyãmu yêe yí' ú khĩnburu Jáki ná Jozésu † ná Júdi ná Sími wãa? Í keŋ má ú khĩhar-bura fíma íbĩnne kpoogi waa? Káká' sí ye bí mé'ni weri, sírá yeera pí wórw khãa ú bu wa. ⁴ Ye Yésúrá seeriyew bi kha' pí sénné' Yékírí wá híŋgínnáa tó kharu manw wã ná kú dée má ú bihũnnu ná ú thí wá nípw ná ú kórgíraa-u wa. ⁵ Sí dée múnnáa, u wórw dée fí tãgumasimíni wã ná kú dée má pó bo'ribe u du'ru dési, pí pããŋãa wã. ⁶ Pãtí pí míl khãa Yésúrá wa weri, sí maanigaw.

Yésú wá mamannibibi kow ná píŋw wá sũmma

(Mat 10.5-15; Lúk 9.1-6)

Yésúra ye tawma nu í sãnná kúni Názáarétu weri, yêe mananŋ nípi 7 í ba yísi ú mamannibibi kow ná píŋw dé u sũŋ bi ní' píŋw píŋw. Mú u ye bée sũŋ bi

† Jozéfura Gérékubura yí' Jozésura (Mat 13.55).

weri, ú hãa bi khĩnnu dée pí kí níŋ nípi kpéréngbéebe. ⁸ Ye seeriyew bi kha' ná pí yóo, hã pí khe míliri wã ná kú dée má tábw'ye múwã. Hã pí khe diimi wã, hã pí khe sírlyóokotosi wa, hã pí khe tigi'i wa, ⁹ dée pí yee deekharasi tũmã hã pí dukiŋ kpórgi bíŋw bíŋw wã. ¹⁰ Ye píséee seeriyew bi tã kha' du' kí pí kíyãnnu, pí híti fí í ná nanŋ pí ku'mi fí í yóo tó kharw. ¹¹ Ye ná pí nanu tó kharu ye pí pí í sagira bi werési pí núu pí seereri wa, pí ku' tí khanná, yé *khí'ra' pí deekpãŋgbãŋ* séyow fí í buká' kha' mípĩne pí déeri.

¹² Pí yóo nãa see' nípiru kha' pí *fíkiŋ dóow*. ¹³ Pí ye nímma ní' kóŋgómbe wá kpéréngbéebe yêe kow núumu bo'ri kóŋgómbe wá thasw yêe pãaná' pí.

Já Batísi wá khumi wá míña

¹⁴ Ithakho Éródi nú-uyaama Yésú wá míl, pébu, ú písigi ku'-kiyaama kénsi wá bêe'. Pówrãa ye kũŋ kha' *Já Batísi* ya-uma huuminá tírá yeeri ú buu wórgi yêe dée tãgumasimíña. ¹⁵ Pówrãa kũŋ kha' *Élíi-u*, pówrãa kũŋ tã kha' *Yékírí wá híŋgínnáa* waw-pãtí pó Yékírí wá híŋgínníbi wá pówre wera. ¹⁶ Ye mú Éródi núuni si, ú kha' Já ú ma yeeri pí kpagi ú thaguru weri, úrá yaaru.

¹⁷⁻¹⁸ Míu tí yeera Éródirá yee pí kpagi Já wá thaguru weri, tírá déeri ú thí fagu-uyaama ú sekpookãŋ Filípi wá haru Éródíyádi, ye Jána seeriyaw kha' u khĩnne yêe wónni yeyoo wa. Éródirá yee pí kóri fógow ye pãgaw. ¹⁹ Éródíyádi wá ñámisi ya-siyaama Jána, òu ye bee ú khumi, ye u yé wóri wa. ²⁰ Pébu, Éródi tu-uyaama dée Já dé-uma ní' termemmi ye dée tã *Yékírí wáa*, tírá yeera òu ye phãnw. U ye wêe bee dée mílne nanow wã. Ná u núu Jáa seereri, sí ye ñagumamma ú kákási, ye sí bée'rá u ye khórw' núunó'ma ú seerera.

²¹ Ye w khui, mú Éródi wá híŋkhu nannu pí ye dée sí kersuru weri, ú yísi ú kpãnaanípi ná sodáasínkhãgubi ná Galíle maráa ní' pãampãambura. ²² Mú pí ye diiminá weri, Éródíyádi wá biharurá dóoró tí khanná í sãní, tí nuwãa Éródi ná ní' pí u yí'rá wera. Éródirá seeriyew biharuru kha' u níŋ míl tí u bee weri, dée má hãa-u tí. ²³ Ye karaa kha' u níŋ míl wó míl tí u bee weri, háaru ná má sírhe' tókporw, ma ba hãa-u tí. Ye ná ma hãa-u tí ya, hã Yékínná yee ma wã. ²⁴ Biharurá kuso ná púgi ú níñãanu kha' pé ma níŋ? Úrá seeriyaw kha' u níŋ Já Batísi wá thaga. ²⁵ Ú dóoró haabunse ithakhoo thãná í ná níŋw kha' ma beema dée u hã ma Já Batísi wá thagune khĩphe'rw werwentera. ²⁶ Tí dóoróo tákírsi ye mú u kanna ní' pí u yí'rá weri, pí wóonná, u kai wa. ²⁷ Ú sũni khaanná fí, ú sodáasi wá waw dée u ná kpa' Já wá thagí banŋ gí. Úrá yóo ná kpagi Já wá thaguru karsóra ²⁸ í yee gi khĩphe'rw ba hãa gí biharuru, úrá hãa gí ú níñãana. ²⁹ Mú Já wá mamannibibi núuni si weri, pí yóo ná khee ú kpĩguru ná kasiga gi.

Tí Yésú hãanu khoobi kŭŋ bíŋɔ ná kpársímúwãa' dii weri, sí míŋa

(Mat 14.13-21; Lúk 9.10-17; Já 6.1-14)

³⁰ Mú Yésú wá sŭŋginnibi yóori ye baa weri, pí ba píŋgírè ú the'rá ye thowoo míŋɔ wá bée' í pi déeri ná míŋɔ wá bée' í pi mamanni nípiri wera. ³¹ Mú ní' kŋgómbe ye ban pí thãná, pí yaturá yé bu dikharu wa weri, Yésúrá kha' pi yee òbé ku' ke' gbiring bu í ná kpáarée kíru. ³² Pí khe phosiki dé pi yóo gbiring bu í ná hĩtu ní píkpo ke'; ³³ ní' kŋgómbe náa bi pí yóomíná òtu bi. Nípe kuso nu khãgu wá bée'rá deese ò horgo yóo ná khuriya nani bí bu.

³⁴ Mú Yésú ku'ri phosikirá, ú náa ní' kŋgómbe pí manáná kóɔɔ, pébu, pi yema má sãní bí dá'ri khunneena. Ú kókírú yêe manan bi mí kŋgóŋɔ. ³⁵ Mú khura ye dóommíná weri, ú mamannibibirá seeriyɔo kha' òbira ma gbiring bu, ye khurãa dóommíná. ³⁶ Ye kha' u yee pí yóo dúgói ná nu í sãnni kúni òbiri weri, í ná don diimi di. ³⁷ Yésúrá seeriyɔe bi kha' pí thina hã pí di. Pí kha' u beema dé òbira khe fergibi má'nísãa' taasi † ò don phãanu í hã pí khɔɔ? ³⁸ Ú púgí bi kha' phãanu símúnòu bũ? Ye kha' pi ná ken. Pí ná púgírá ye ba seeriyɔo kha' phãanu símúwãa' ná buri bíŋɔ òbĩnne. ³⁹ Ú to seeriyɔe bi kha' pi yee nípirá hĩtu wũu bongirá ginnakhayi ginnakhaya.

⁴⁰ Pí hĩta, pɔɔri digbéemúwãa' múwãa', pɔɔri digbéerɔ ná kɔɔ kɔɔɔɔ. ⁴¹ Ú khe phãanu símúwãa' ná buri bíŋɔ òtu wúgíyá keri thu'nná ye thuga Yékírí kha' ú ãníke. Ye kpekire phãanusu ò hã sí ú mamannibiri dé pi kɔkɔ sí nípirá. Pí kɔkura bi sí. Ye khe tẽ buri bíŋɔ òtu kɔkura bí nípi wá bée'. ⁴² Pí bée' khɔɔ kpũni sí. ⁴³ Phãanu kpúsi ná buri kpú' pí yeer weri, si ye hĩima kɔɔmbisi kɔɔ ná síŋɔ. ⁴⁴ Ní' pí khɔɔra phãanusu weri, khoobi wá tónna yema kŭŋ bíŋɔ ná kpársímúwãa'.

Tí Yésú nínnèni yɔ'mi wá thagɔ weri, sí míŋa

(Mat 14.22-33; Já 6.15-21)

⁴⁵ Mú si tanni, khaanná fí Yésúrá kórí ú mamannibiri fãŋɔ kha' pi khe phosikiri í khuru dákpóroo wá tó he'nná í yóo Bétísáidá kéŋgírá ná ma see' nípirá khũŋ. ⁴⁶ Mú u yeer nípirá khũni weri, ú khe yóo tátiko dé u ná níŋ Yékíre.

⁴⁷ Waatu ú khu dóonni weri, Yésú wá mamannibira yema phosikirá dákpóroo phĩnná ye Yésú úrãa ye kpaagurá úkpora. ⁴⁸ Ú náa pãti ú mamannibira ye forii tákursi phosiki wá sɔɔmuná ò de pãti sargura ye fú' yêe thukij bi, phosikirá yé wónni yóo wa wera. Waatu ú dugura ye bée yékíŋ weri, òu nínné yɔ'mi wá thagurá yêe yóo pí thãná, ò ba ná dée má u bée tarma. ⁴⁹ Mú pi náanu ná u nínné yɔ'mi wá thagurá weri, pí ken má the'ree-u, pí súríyá; ⁵⁰ pébu, pí bée' náanãa-u ye phĩn-

† Gérékúrá kha'-purma kha' dénáarubi kpárga.

né khori bi. Ú seeriyɔe bi kha' pi ní phĩnni, hã pí phãnu wã, dé manɔ. ⁵¹ Ye kãní bí kpoogi phosikirá, sargurá nuunaa. Maagé kó'rá bi tákursi, ⁵² pébu, tãgumasimí í u déerá ò khe phãanu ò hã ní' kŋgómbe weri, pi ye tuu kí tutãŋgi wa. Pí dóomíníni f'í-uyaama.

Bo'ribi wá pãanammu Jénézáréturá

(Mat 14.34-36)

⁵³ Pí khe ò ná nani Jénézáréti sargurá ò nu'ngua pí phosikira. ⁵⁴ Pí sũmme phosikirá ná nípirá tuu Yésúra. ⁵⁵ Nípe yaa ú marãa bée'rá ò khe bo'ribi hũntãɔ yêe yóo bí khaar wó khaa tí pi núuná ná pi kha' Yésúre wera. ⁵⁶ Khaaru wó khaar tí u ye yóo weri, nu títãa'ye ba', nu khãgiye ba' werésú dúgói'ye ba' nípirá ye bãa sama bo'ribiri píŋgíŋkpãúsírã yêe ye níŋɔ kha' u yee òbu yaturá bú pha' ú kpórgínúkpé'nnã. Nípi wá bée' pí ye pha' tí bu weri, pi ye pãanuma.

Júdebi wá khãgubi wá mammi wá míŋa

(Mat 15.1-9)

7 Fáarisibi ná Yékírí wá sebitubi wá pɔɔ kuso Jerúzalém ò ba píŋgírè Yésú wá the'rá, ² ò náa ná ú mamannibibi wá pɔɔ di dé' kpúnise kaa tɔsura ò mákírã pãti Júdebi wá khãgubi wá mammi wera. ³ Ye hakura ná Fáarisibi ná Júdebi wá tɔɔrá yé di kaa tɔsú' désiri tákursi pãti pí khãgubi wá mammi kha'ri weri wa. ⁴ Ná pi yaa píŋgíŋkpãgɔ baa, ná pi wírísã wa, pí di ya. Ye pi thooma pí mammi wá pɔɔri pãti ombitɔsiki ná kókórotɔsiki ná khũnambéŋ tɔsiki ná [tébítɔsiku] wera. Pí mammi múbú-biyaama. ⁵ Mú Fáarisibi ná Yékírí wá sebitubi náanã ná Yésú wá mamannibira di kaa tɔsú' désiri weri, pí púgɔ kha' pée déeri ye ú mamannibira wêe thoo òbu khãgubi wá mammi wã yêe di kaa tɔsú?

⁶ Ú seeriyɔe bi kha' *damaaraniperi, Yékírí wá hĩŋgín-nãa Ézáyí wá nuuse bí bu ná u t'niŋa kha' Núugɔ nípirá thiya' ma tũmã pí dɔsi déeyén-siri-mãma.*

⁷ *Pi ñaanuma yêe thiya' ma, tũmã tí nípi kha'ri weri, tíra pi manan nípiri ye kha' Yékírí wá khĩnne.*††

⁸ Ye seeriyɔe bi kha' sée-burma tí Yékírí kha'ri weri, yêe thoo nípi wá mamma.

⁹ Ye písée seeriyɔe bi tẽ kha' kha'-pínni kha' wóɔme píri tuuri mé'ni ò sée tí Yékírí kha'ri weri, yêe ba' pí wánni keyu? ¹⁰ *Moyízi kha'-uma kha' mu kpónnó' mú sii ná mú níŋãa* ye níni ú kusa'ri ú sii werésú ú níŋãa, pi khuwɔɔma.*††¹¹ Ye pírá kha' ná níne seeriyɔe ú sii werésú ú níŋãa kha' mí tí ma ye ba hã-u weri, dé-tirma Kórbãni (kí tutãŋgírã déeri mí tí níni khonni hãa Yékírí wera). ¹² Ná pi dé múnãa, pí yee tárúrá bú tẽfĩŋ ú sii werésú ú níŋãanu tũwã. ¹³ Ye kha' pi náa pãti pi khe

†† Ná keri Ézá 29.13 † Ná keri Ku' 20.12; Wóg 5.16 †† Ná keri Ku' 21.17; Léw 20.9

πί maŋ mí pi mamaŋ nípiri weri, yêe khu Yékíri wá seereri waa? Ye sí tóro wa, dé pi déma í hūŋgi wá kóŋgónjo.

Míu íu ni'ne' níthĩnguri wera
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Tí kpānaa bu, ú písée yísi nípiri yêe see' pi kha' pi núunó' má seereri í tu titāŋga. ¹⁵ Ye kha' ki dée má míu tíu dóoŋ níthĩnguri wá dógírá weri, tírāa ni'nigoo wa, dé tíu ku' ú dógírá weri, tírāa ni'nigoo. [¹⁶ Ye kha' níni úu nú, u káká'.] ¹⁷ Mú Yésú yaaru nípi thāná ĩ khūni nuuá weri, ú mamannibirá púgɔɔ ɔkɪ wá titāŋgune. ¹⁸ Ú seeriyɛ bi kha' dé dá-pinnuma hakura tēe? Ye kha' pi tuu dé míni wó míu tíu dóoŋ níni wá dógɔ weri, tí wón-ní ni'nigoo wa waa? ¹⁹ Pébu, ti wêe dóoŋ ú kákáɔ wa, dé ti dóomma dógɔ sóo ye pí tūmá pi yóo wúugo í ná khonni sée ri. See'-uma seere weri í buká' kha' tōo bú yêe kaa di ya. ²⁰ Ye kha' míu tíu ku' níthĩnguri wá kákásírá weri, tírāa ni'nigoo, ²¹ pébu, níthĩnguri wá dógírá káká' pírsura ku'. Síráa baŋ khobeegi ná ha'beegi ná súuri ná níkhugi ²² ná í ku' mú khoo werési mú haru wá kpānaa bu ná tigikhɔɔ' púgi ná dógɔpísi ná í khe wóɔmi níni bu ná míkhĩghānnidégi, ná dógɔpóori ná níkuu ná písibeegi ná wóɔkpi'míngune. ²³ Í mípĩngé bēe' ku'ma níthĩnguri wá dógɔ yé ni'nigoo.

ɔ támaharu wá khāamɪ wá míja
(Mat 15.21-28)

²⁴ Yésúrá yaa tí khanná ĩ yóo *Tíri* maráa bu. Mú u nannu ní weri, ú dóoro kó duko; u ye wêe bee dé níne tu má míu ja. Ye pí ba kai ye tuwa. ²⁵ ɔ harêe ye bú, kpéréngbée wáará ú biharɪya. Mú u núuni Yésú wá míu weri, ú to baa ba wáa hurse ú the'rá. ²⁶ Ú hanna yema támaa, ye yaa Fénisi úu ye Síiri surgurá wera. U ye nímma Yésúri dé u níŋ má biharu wá kpéréngbéera. ²⁷ Yésúrá seerɔɔ kha' u ye bikerɛɛbirá dí hĩi sóo, dé si mákírá ná pi khe bikerɛɛbi wá dimí kpó' pí berɛmbi wa. ²⁸ Ye hanná seerɔɔ kha' á Tamaŋ, berme wónni di dii mí bikerɛɛbura di píu kpókó' wera. ²⁹ Yésúrá kha' pātí u seereri méni weri, u khūŋ, dé kpéréngbée ku'-uri ú biharurá. ³⁰ Mú haru fl'ri khūni weri, ú ná jáa ná ú biira hūni tébírá; kpéréngbée ku'-uyaama ye séyɔɔ.

ɔ núŋmanuwá wá páaŋammu wá míja

³¹ Yésúrá yaa *Tíri* maráará ĩ thoo *Sídó* maráa bu ĩ yaa thoo *Dékápol* maráa bu, ĩ baa Galíle dákpóroora. ³² Nípe baa ɔ núŋmanaano; seerera ye kpĩni-úma. Mú pi bannu ú weri, pí ba níni Yésúri dé u dugɔɔ dési ú páaŋa. ³³ Ú kheyɔɔ nípirá ĩ kuso ú ke' ĩ kheɛ ú dégɛmbii ĩ yeyee wá wá níntāŋníná ye sugi sāasi ye phagi ú derɛngurá. ³⁴ Tí kpānaa bu, ú wúgyá keru thu'nná ye yári sarmu ye kha' Éfátá (kí titāŋgírá déeri ĩ págí). ³⁵ Khaanná fl' ú níntāŋníná págyá, derɛngurá fáryá ye

úu seere tákursa. ³⁶ Yésúrá seeriyɛ bi kha' há pí yé see' sí níni wá. Ye pātí u ye see' pi weri, múnnáa pi ye hafu yêe tu si. ³⁷ Mú maagi kó'rá nípiri ná taraa weri, píu kūŋ kha' mípi wá bée' í u dé weri, kiru-irma tákursa. Ye kha' u déma núŋmanburāa nú yêe dé númāaníbírāa seere.

Tí Yésú hāanu nípi kĩŋ bíŋɔɔ dii weri, sí míja
(Mat 15.32-39)

8 ɔ khu, ní' kóŋgómɔ piŋgíná tē Yésú wá the'; ye mú pi ye míne yêe di ya weri, Yésúrá yísi ú mamannibiri ye seeriyɛ bi kha' ² nípêe maŋnán kó'ri ma, dé khu bísa'a'nɔ méni ná pi ma má the' ye pi míne yêe di tówá. ³ Ná ma ye pí khūni khūmige, pí ba ná naŋ na; dé pí pɔɔ yaaru má déeyéŋ. ⁴ Ú mamannibirá seerɔɔ kha' he t̄bira ná diimi ɔ gbiŋ werá í há pí dí hĩi? ⁵ Ú púgi bi kha' phāanu símúnnoúu bíu? Pí kha' phāanisi má'níŋɔ. ⁶ Ú to seeriyɛ nípiri kha' pi hĩti fānugurá, ye khe phāanisi má'níŋɔni ĩ thuga Yékíri kha' ú ānike ye kpekire hāa sí ú mamannibiri kha' pi kpikɪ sí nípi. Pírā khe kpikura bi sí. ⁷ Buri títāa'pêe ye bí tē; Yésúrá khe bi ĩ thuga Yékíri kha' ú ānike ye kha' pi ké kpikɪ bí nípiri tē. ⁸ Pí kɔɔ kpūni si ye kpú' sí yeera weri, si ye hĩima kpɔmbisi má'níŋɔ. ⁹ Ní' pí khɔɔra si weri, pi ye nímmá nípi kĩŋ bíŋɔ. Ye tí kpānaa bu, Yésúrá kha' pi khūŋ, ¹⁰ ye to kání phosiko ú ná ú mamannibiri ĩ yóo Dálmánútá maráa bu.

Fáarisibira ye bée jáma tó mí tíu buka' Yékíri wá wórgu wera
(Mat 16.1-4)

¹¹ *Fáarisibé* baa ba kókírɔ yêe pāní Yésúno. Ye mú pi ye bée máɔɔ í keŋ weri, pí kha' u dé tó tágumasimíni t̄bé tu ná ú wórgu ku'-kirma Yékíri thā. ¹² Ú yári sarmu ye kha' pée déeri ye weri wá nípirāa bee dé pi ná tó tágumasimína? Ye kha' ma see'-puma kha' pí ba ná tó wa. ¹³ Tí kpānaa bu, ú khe phosiki ĩ kpɔɔgi písée dákpóroo wá tó he'nná.

Fáarisibi ná Éródira ma pātí thāhurɔɔ wera
(Mat 16.5-12)

¹⁴ Yésú wá mamannibiri pha-buyaama, pi ye khe phāanisi kóŋ na, dé kíkpo pi kheera kání phosikirá. ¹⁵ Yésúrá seeriyɛ kpĩnnígá bi kha' pi kɔrsu pí wísi *Fáarisibi ná Éródí wá thāhururá*. ¹⁶ Mamannibirāa ye pāni kāmɔ kha' pātí t̄bira míu khe phāanisi kóŋ na weri, tírá yeerú ú kōni mú. ¹⁷ Yésúrá tuu, ú seeriyɛ bi kha' pée déeri ye píu kūŋ kha' t̄bira phāanise yaa? Ye kha' dé míu í ma déeri weri, pi jáa-í ná fee yaa? Pi tuu bú kpoori waa? Pí dógmínipi fl'-puma bāa? ¹⁸ Ye kha' í hĩti yíbiye ye pí ná wāa? Í hĩti níntāŋne ye pí nú wāa? Ye kha' pha-burma ¹⁹ tí ma kpekinni phāanu símúwāa'ni ĩ hāa nípi kĩŋ bíŋɔ ná kpársímúwāa'ná kɔɔ kpūni si

weri, kpɔmbi símúnɔ pi ho'ra yee sí hĩnee? Pí kha' kpɔmbisi kpɔɔ ná síkɔ. ²⁰Ye tí ma kpekina pháansu má'nĩnɔnɔ ɛ hãa nípi kɛn bíkɔnã khɔɔ kpũni si weri, kpɔmbi símúnɔ pi ho'ra yee sí hĩnee? Pí kha' kpɔmbisi má'nĩnɔ. ²¹Ú kha' ye háaru ná fɛe pi tuu kpoori waa?

ɔ dargi wá pãanãmmi wá míjã

²²Tí kpãnaa bu, Yésú ná ú mamannbibirã khɛɛ ɛ nanɔ Bétísáldã. Mú pi nannɔ ní, nípé khɛɛ ɔ dargi ba hãa ú Yésúri ye níkɔ dé u pha' ú bu. ²³Ú kɔɔ dékírã ɛ kuso ú núnã ɛ ná sugi sãasu ɛ kɔɔ yíbiirã ye dugɔɔ dési ye púgɔɔ kha' u ná mílnaa? ²⁴Ú tuuyaa ye kha' ma náma nípi, pí khɛɛbure má táhuse, dé pi nínnéema. ²⁵Ú písee dugɔɔ désine yíbiirã, ú pãanãa yêe ná. U ye náma míjã wá bêe' koikoi. ²⁶Yésúrá seerɔɔ kha' u khũn, hã ú dóon nu wá yatrã wa.

Yésúrá déeri Yékírí wá Sakhanína

(Mat 16.13-20; Lúk 9.18-21)

²⁷Tí kpãnaa bu, Yésú ná ú mamannbibirã khɛɛ yêe yóo nu í t'rínnã Sézáaré Filípi marãanɔ wera. Mú pi ye khũnnã yêe yóo weri, ú púgí bi kha' ma kpoo nípi kha'ru ma déerii? ²⁸Pí kha' pɔɔra kũmma kha' úrá déeri *Já Batísira*, pɔɔrãa kũn kha' *Élí-u*, pɔɔrãa kũn kha' *Yékírí wá hĩngínnã* ɔɔ-u. ²⁹Ye Yésúrá púgí bi kha' ná píre, ma kpoo ma déerii? Pêennã kha' dé-uma *Yékírí wá Sakhanína*. ³⁰Ú seerɔɔ kpínnígã bi kha' hã pí see' má míl nínné nú si ya.

Tí Yésú see'ru ú humi ná ú yamɔ wá míl wera

(Mat 16.21-28; Lúk 9.22-27)

³¹Ú kókírú yêe see' pi kha' mákín-turi ná *Níthĩna'biira* fúúsín kón, ye Júdebi wá khokhãgɔbi ná *Yékírí wá thɔgunníkhãgɔbi* ná ú *sebituburã* kayɔɔ yé yee pí khuwɔɔ ye khu bísãa' khurã ú ya. ³²See'-uyaa-bi-síma, u kóo bi tɔɔ wa. Pêennã yísi kuso ú ke' ɛ khɛɔɔ sí desɔ. ³³Ye Yésúrá fígí ɛ keri ú mamannbibiri ye dúrãa Pêennɔ kha' u tanní sũu má the' *Sutãna*, dé u wêe kákã' pãtí Yékínna kákã' wa, dé níthĩna' kákãêe ú.

Pãtí níne wónní dé Yésú wá mamannbii wera

³⁴Tí kpãnaa bu, ú yísi nípi ná ú mamannbibiri ye seerɔɔ kha' ná níne bée dé má mamannbii, u kai ú wánni yé kpón ú *ní'batãbɔkí*† kí thoo ma; ³⁵dé wêe òu tũn ú thagi, u ba búní-gí-buma, ye wêe òu ba nii ú thagi ɛ dɛe má ná *seere nuwãaná* weri, úrãa ba ko. ³⁶Ye kha' ná níne buu dunijãa bée' ye búnáa ú thakoogo, ònni thũnũ búu? ³⁷Bá pée míne níthĩnɔgɛ wónní khɛ ɛ pɛngín tí ú thakoogoo? ³⁸Ye kha' weri wá nípi khɛɛbum-burma ní' pí *hãni* weri, ye dée mípúdébe. Níní wó nínné òu ba kaa thoo má ná má seerɔɔ, pí weri wá nípi wá ɔɔgɔmburã, ɛ dɛe nuɔɔ weri, *Níthĩna'biira*

† Kí tutãngírã déeri ɛ hĩtu fúúsímmi ná huumi wá hĩtansa.

ba kauma ú tárũrũ ɛ dɛe nuɔɔ tɛ fũnaa tí u ba banj ú *Sii* wá sãunɔ ná ú *minigibine* wera.

⁹Yésúrá seerɔɔ bi kha' ma see'-puma kha' ní' pí pínni mé'ni weri, pɔɔrã ba hu kaa ná *Yékírí wá igi* wá nu'mini wã.

Tí Yékírí buka'ru Yésú wá sãunɔ ú mamannbibiri weri, sí míjã

(Mat 17.1-13; Lúk 9.28-36)

²Mú si tannɔ tí khubi má'níkpo, Yésúrá khɛɛ Péeri ná Jáki ná Já ɛ yóo bí kó tátí' sũnɔgɛ ke'. Yésúrá fíkírã pí wóɔnnã. ³Ú táyeensirá fíkírã yêe fũ phiphiphɛ yêe yínigín. Níthĩnɔgɛ bú fa dunijanã yêe wónní fú' táagɛ fũ pí dómminã wã. ⁴Pí kha' pi ken ɛ náa *Élí* ná *Moyízi* ná pi kpɔri Yésúnɔ. ⁵Pêennã seerɔɔ Yésúri kha' Níkhã-gaa, ɛbi bammi khátera kuru-buri; ye kha' ɛbe ba' gbata bísãa': úri úkpo, Moyízi úkpo, Élí úkpo. ⁶U ye tuu tí u ye kha' wa, pébu, phãnigé kó'rá bi. ⁷Múnni u ye seerɔɔ weri, tãtũnigé ba kaa bi, ye seerɔɔ kuso ní tãtũnigírã kha' úwera déeri má Bikhee òu má dógírã wera. Pi kí nú tí u kha' wera. ⁸Ú mamannbibirã kha' pi ken, pi náa nínné fí pí the'rá wa ná kí dée má Yésú úkpora múwã. ⁹Mú pi yaara tãtíkírã yêe sũnɔ weri, Yésúrá seerɔɔ bi kha' ná *Níthĩna'biira* yaa huuminã wã, hã pí see' tí pi náani weri, nínné nú si ya. ¹⁰Pí píya, dé bem-biyaa yêe pú'ma kãmbi kha' ɛ ya huumo, kí tutãngírãa kũnnã?

¹¹Tí kpãnaa bu, pí púgɔɔ kha' pée déeri ye *Yékírí wá sebituburã* kha' mákín-turi ná *Élíra* khurũ banj *Yékírí wá Sakhanínnã*? ¹²Ú seerɔɔ bi kha' thĩnaa-u, pãtí pi kũnnɔ weri, múnnãa-u. Mákín-turi ná *Élíra* khurũ banní ba hafu míjã wá bée' ɛ saa-l í kharɔ. Ye pée déeri sí tĩgi *Yékírí wá seburã* kha' mákín-turi ná *Níthĩna'biira* fúúsín kón ye pí sénnígò? ¹³Ye ma see'-puma kha' Élí banj-ur-ma sówo ye pí fúúsírɔɔ pãtí pi khɔɔ ɛ mákírã pãtí Yékírí wá sebi kha'ru wera.

ɔ bikhoo'i wá kpéréngbée wá nímmi wá míjã

(Mat 17.14-21; Lúk 9.37-43a)

¹⁴Mú pi fí'ru yóo pɔ mamannbibiri thãná weri, pí náa ní' kónjɔmbi pí the'rá ye náa pí ná *Yékírí wá sebitubi* ná pi pãní kãmba. ¹⁵Mú nípi náani Yésúri weri, sí maaniga bi, pí horgo yóo dé pi ná thugɔɔ. ¹⁶Ú púgí bi kha' pée míne pi buuri yêe pãní kãmbaa? ¹⁷ɔ seerɔɔ bú nípirã kha' Níkhãgaa, bam-manuma má biinɔ ú thãná, kpéréngbée déeri ú nógírã máa. ¹⁸Khaari wó khaa tí u yaari ú weri, u du'rí hĩnooma fãniɔgírã, sãakhusurã kí ku', ú kí khɔɔ yígíru ye déyoo ú huu kɔk. Má nínné ú mamannbibiri dé pi nínné ú ku' ye pi wóɔɔ wa. ¹⁹Yésúrá kha' pí weri wá nípi, pi wêe khãa Yékínnã wã. Pãa ímúnɔ ma ba sũnní pã' ɛ hĩtu bí tɛe? Ye kha' pi khɛ bí banj ú má thãná.

²⁰ Pí kheε baa ú. Mú bii náani Yésúri weri, kpéréng-béerá sígíríyô fãngε, biirá wáa fãnuḡurá yêe píníḡ píníḡ, sãakhusrãa ku'. ²¹ Yésúrá púgí bii wá siiri kha' tí si kó'ri yêe déyoo weri, dál-turu? Siirá kha' í kó'ri ḡ háaru ú bikereεε. ²² Ye kha' pá kóḡḡḡḡḡḡ kpéréngbée hīḡ-uruuma naaḡ ná y'omú dé ma khuwaw. Ye kha' ná u wónnī dé tó, ú fū ḡbírí bu í tēfíḡ ḡbírā. ²³ Yésúrá seeriyaw kha' péé déeri ú kha' ná mu wórōw? Níní ú khāani Yékinná weri, míne bú tū kpūnnī dé ya. ²⁴ Bii wá siirá súriyá khaanná fí kha' khāa-maní ú bu, ye u tēfíḡ ma má hafū khāa ú bu. ²⁵ Mú Yésú náani ná níḡra ye horo' yêe baḡ ú thāná weri, ú dúráa kpéréng-béeri kha' ú ōu máa níḡ nísi yêe núḡmaní níḡ weri, ma seeriyawma kha' u ku' bii werá, há ú súnnī fí'ri baḡ ú bu tūwā. ²⁶ Kpéréngbéerá súriyá ye sígíríyē biiri tákurí ye kuso. Biirá dée má hu-uma, kóḡḡombēe kōḡ kha' hu-uma sówo. ²⁷ Ye Yésúrá kórw dékírā í yaariwaw, ú yaa.

²⁸ Mú Yésú ná ú mamannibibi dōonni kó dukó í ná hī-taa pí tōnni weri, pí púḡwaw kha' péé déeri ye ḡbírā wórōw níní kpéréngbéeri waa? ²⁹ Ú kha' ná Yékíḡ ḡḡḡḡe múwā, níné wónnī níḡ kpéréngbée wée hūḡgiri wa.

Tí Yésú písénni yêe seε' ú humi ná ú yamí wá mí wera
(Mat 17.22-23; Lúk 9.43b-45)

³⁰ Yésú ná ú mamannibibirá yaa tí khanná yêe kpekíḡ Galíle maráara. Yésúra ye wée beε dé níḡra tu ú kharí wa, ³¹ pébu, u ye mamamma ú mamannibibri yêe seε' pí kha' pí ba dál yé hāana' *Níthīna'biiri* pí kó'ri khuwaw ye ú ya khu bísāa' khurá wa. ³² Ye ú mamannibiri ye tuu ú seeréε titāḡḡi wa, ye pí ye haḡ púḡwaw wa.

Māa kpórsineε?

(Mat 18.1-5; Lúk 9.46-48)

³³ Pí kheε ná nani Kápérnawúm. Mú pí dōonni dukirá weri, Yésúrá púgí bi kha' péé míne pí buura yêe pání kām̄bi khīlnāa? ³⁴ Pí kpī' kpī', pébu, pí ye páníma kām̄bi kha' māa kpórse pōwá pí sḡḡomburāa? ³⁵ Ú tō hītaa ye yísi ú mamannibibi kwaw ná píḡḡḡḡḡḡ ye seeriyε bi kha' ná níne beε níkhāḡisí, ú dé phurḡḡḡ níní béε'rá yé dé béε' sōmdébiye. ³⁶ Ye kheε w bii í saa-u pí sḡḡomburá, ye kórw ye seeriyε bi kha' ³⁷ níní wó níní ōu ba kó' bii wée hūḡḡi kókuri í deε má bu, má thīna u kó'ri kókura. Ye níní wó níní ú kó'ri ma kókuri, kí dée má mana u kó'ri kókuri wa, dé wée ú súnni ma weri, úra u kó'ri kókura.

Ní' pí mí dée Yésú wá píníbi wa, dé-birma ú nuunba

(Lúk 9.49-50)

³⁸ Jáná seeriyε Yésúri kha' Níkhāḡaa, ná-ḡbínni w wáí ná u níḡ kpéréngbéebi ú písígírā ye ḡbírāa ye béε khūnwaw kha' há ú dé si ya, pébu, u wée thowoo pātí

ḡbírā thowoo weri wa. ³⁹ Yésúrá seeriyaw kha' há pí khūnwaw wā, dé níthīnigé wónnī dé tāḡumasimíní má písígírā yé písí seε' má písí pūḡi fí khaanná wā; ⁴⁰ dé níní ōu mí dée ḡbi pínāa wā, úrá déeri ḡbi nuunaana. ⁴¹ Níní ú wónnū hāa bi y'omú pí ḡúu í deε pātí pí déeri *Sakhaníní* wábi weri, ma seε'-puma kha' ú ba dá' ú taasiri kúḡḡ na.

Í yee kōrsuḡ

(Mat 18.6-9; Lúk 17.1-2)

⁴² Ye wée ōu ba yeε bikereεbe bí khāani má bu weri, pí wō buri, tí páa pí fōḡwaw náḡ kwakpake páḡíyō yé hīnoo sōbígaw í khuwaw. ⁴³ Ye ná mú dékēε ba yee mu burso, mú kpa'ri sée ḡ, dé ná mu dékpūḡḡe ye buu thakoo míḡḡḡḡ, tí páa tí mu hīti dé' síḡḡḡḡ yé dōoḡ *fūsinnagw*, kí mí yêe píḡ na wera. [⁴⁴ *Tí khanná duri bīi khaw níthīnigí weri, pūε. Pí hu wa, ye kí nagurá píí ḡá wā.*]⁴⁵ Ye ná mú deḡéε ba yee mu burso, mú kpa'ri sée ḡ, dé ná mu deεkpoore ye buu thakoo míḡḡḡḡ, tí páa tí mu hīti deε síḡḡḡḡ ye pí hīḡ mu fūsinnagw wera. [⁴⁶ *Tí khanná duri bīi khaw níthīnigí weri, pūε. Pí hu wa, ye kí nagurá píí ḡá wā.*]⁴⁷ Ye ná mú yíbírēε ba yee mu burso, mú kugí sée rí, dé ná mu yíbkpoore ye mú níḡé hītaa bú *Yékírí wá ḡgurá*, tí páa tí mu hīti yíbí ḡḡḡḡ ye pí hīḡ mu fūsinnagw wera. ⁴⁸ Tí khanná duri bīi khaw níthīnigí weri, pūε. Pí hu wa, ye kí nagurá píí ḡá wā.

⁴⁹ Ye kha' pātí pí yee sōbígí sargí hūnsi hūnsirá weri, múnnāa naaḡra ba sāina' níḡi wá béε' yíbírí, pí hīti kaadé wōnwaw. ⁵⁰ Sōbígí mí kúnne, ye ná kí wórōw thísya, péé mínēε wónnī khé phūnna' kí tēε? Pí kheεbiḡ sōbígí, yé beḡ.

Yanḡkwikwḡi wá míḡa

(Mat 19.1-12; Lúk 16.18)

10 Yésúrá yaa fí í yóo Júde maráa ōu dáḡáa ú pí yí' Júrdé weri, ú tó he'nná. Nípirá ná píní fí tē, ú kókírō yêe mamaḡ bi pātí u máníná sí wera. ² Mú *Fáarisibira* ye béε máḡwaw í keḡ weri, pí baa ba púḡwaw kha' khoó khīnne í sée ú haraa? ³ Yésúrá púgí bi kha' pé *Moyízi* seε'ri bu? ⁴ Pí kha' Moyízi kha'-uri kha' ná khoó kha' ma sée má harí, u tī' yanḡkwikwḡé hāa-u ye séyaw. ⁵ Yésúrá kha' pí núkpínísírā yeeri Moyízirá tḡḡ seere weri háa bi ú, ⁶ tūmá dunḡāa kókírōwá *Yékírí khōḡ-uma khoó ná hara.*^{††} *Tírā yeeri khorāa sée ú sii ná ú níḡāa yé máa ú hanná,*⁸ *pí dé níní úkpo[‡] pātí Yékírí wá sebi* kha'ri wera. Tí pánná pí dé ní' píḡḡ tūwā, dé pí déma níní úkpo. ⁹ Tírā yeeri mí tí Yékírí tíkínni weri, há níné yé kwikwḡ ní na.

¹⁰ Mú Yésú ná ú mamannibibi nanni nuuná weri, pí kókírō yêe púḡíwaw tē míḡḡi yanḡkwikwḡi wá mílná. ¹¹ Ú seeriyε bi kha' níní ú seeri ú harí ye yee waw, ú tárí ku'-

† Ná keri Ézá 66.24 †† Ná keri Sín 1.27; 5.2 ‡ Ná keri Sín 2.24. Géérékísúrá, kha'-purma kha' wí' kpooso werési kpókha kpo.

uma ú haru wá kpānaa bu. ¹² Múnnáa sɛrɛ tɛ, haru ú kauri ú khoo ye yee ɔɔ, ú tárí ku'-uma ú khõo kpānaa bu.

Tí Yésú yeeri bikereebi duwaabí weru, sí míja
(Mat 19.13-15; Lúk 18.15-17)

¹³ Nípe khee bikereebi baa dé Yésúra du' pi dési yé níjé Yékírí há bi, ye ú mamannibibirá khee bi sí deso.

¹⁴ Mú Yésú náani si, ti nuwāa ú wa, ú kha' pi yee bikereeburá ban má thāná, há pí níjé bi ya, dé ní' pí pātí bikereebere weru, pí níjé ba hīti bú *Yékírí wá igrá*. ¹⁵ Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' níni úu mí ba pí dé Yékíre dé ú u pātí bikere'ure weru wa, ú níjé ba hīti bú Yékírí wá igrá kúu na. ¹⁶ Tí kpānaa bu, úu khee bikereebi yé kpoŋ bi yé du' pi dési yé yee bi duwaabí.

Henkhoo wá míja
(Mat 19.16-30; Lúk 18.18-30)

¹⁷ Waati ú Yésúra ye yoo kó kɛŋɔ weru, ɔ wáyé horgo ná khuusiro ú wɔɔnná ye púɔɔ kha' Níkhāgi kuraa, pé ma dé yé wɔnní bu thakoo míjāŋ gīi kaa sóo weru, Yékírí thāná? ¹⁸ Yésúra kha' pé úu yí' ma Níkhāgi kuraa? Ní' kuraa bú wa, ná Yékírí úkpo múwā. ¹⁹ Ye kha' tu-uru dé Yékírí kha'ru kha' *há mú khu níni wā, há mú ku' mú haru werési mú khoo wá kpānaa bu wa, há mú sú wa, há mú tūnní há níni wā, há mú wá níni bu wa, yé kí kpónnó' mú sii ná mú níjāa*.²⁰ Wáurá seeriyɔɔ kha' Níkhāgaa, háaru má bikerepāne ma kó'ru í míjɛru kó'mɔ. ²¹ Yésúra keroo, ú míjé nuwāa ú ye ú seeriyɔɔ kha' míu tíkpóo kpi'ruu. U ná doŋgiŋ míjɛ wá bée' í u weru, í khee í tigi'iri í há í pɔɔrɔbi yé ba thoo ma, dé ú bu kurgu ní thu'nná. ²² Mú wáí núuni si, tí píjāa ú, ú khūni wɔɔkpāgure, pébu, u yema hense tákursa.

²³ Yésúra keri ú mamannibibiri ye seeriyɛ bi kha' níni úu hense weru, si kpíni tí ú níjé hīti bú *Yékírí wá igrá* wera. ²⁴ Ú seerérá sóo ú mamannibibi wá hakura. Ye Yésúra kha' má bibe, si kpíni tí níni wá níjé hīti bú Yékírí wá igrá wera. ²⁵ Ye kha' jɔgumíŋ wá dóommi místántánnɔ, thɔɔ-sínni í taraa níni úu hense weru, tí ú níjé hīti bú Yékírí wá igrá wera. ²⁶ Sí hafɔya sóo pí hakura, pí seerɛ pí tónni kha' ná si múnnáa, māa wɔnní bu hímmaa? ²⁷ Yésúra keri bi ye kha' níthīnapu thāná si kpūnní dé, tūmá Yékírí thāa-u wā, pébu, Yékíre kpūŋ míni wā.

²⁸ Pēenná kha' ye íbírá sée míjɛ wá bée' yé thowoo? ²⁹ Yésúra kha' ma sɛɛ'-puma kha' ná níjé de má míjɔ ná *seere nuwāaná* ye sée ú duki ba', ú máníkhobi ba', ú khīnbi ba', ú máhapu ba', ú khīharbi ba', ú níjāa ba', ú sii ba', ú bibi ba', ú khāmarsu ba', ³⁰ u ba buma fɛru dusi ná máníkhobi ná khīnbi ná máhapu ná khīharbi ná níbi ná biibi ná khāmarsu, sí khayi digbéemúwāa'

† Ná keri Ku' 2.12-16; Wóg 5.16-20

yé fūsíŋ du' pú. Ye náan dunija úu ba ban weru, ú bu thakoo míjāŋ gīi kaa sóo wera. ³¹ Ye kha' kóŋgómbe bú í dée wɔɔru nípi yé ba dé phurgan nípa; ye kóŋgómbe bú tɛ í dée phurgan nípi yé ba dé wɔɔru nípa.

Tí Yésú písenni yé sɛɛ' ú humi ná ú yamu wá míu tɛ wera

(Mat 20.17-19; Lúk 18.31-34)

³² Yésú ná ú mamannibibira ye yóoma Jerúzalém, Yésúra wɔɔnná. Ú mamannibibi wá dósɛ kpoú bi ye phāngé kóri ípe bí ye thoo bi wera. Yésúra yísi tɛ ú mamannibibi kɔɔ ná píjɔ wá tónni yé sɛɛ' pi míu í ye ba nanɔ weru kha' ³³ pi nú: íbíra yóoma Jerúzalém, ye níjāa pi ba ná háana' *Níthīna'biiri* Yékírí wá *thɔgum-níkhāgibi* ná ú *sebituburá* kóɔɔ yé kha' pi khuwɔɔ, yé tūmá pi há ú támabura. ³⁴ Pírá mánɔɔ, í su' sāsá kɔɔɔ, í *khurɔ thīnne* yé khuwɔɔ. Ye khu bísāa' khurá ú ya huuminá.

Níjé tí Zébédé wá bikhebi nínni Yésúri wera

(Mat 20.20-28)

³⁵ Jáki ná Já pí déeri Zébédé wá bikhebi weru, pí baa Yésú thāná ba seeriyɔɔ kha' Níkhāgaa, íbíra beema dé u dé tí íbíra ba nínni wera. ³⁶ Ú púgi bi kha' pé pi bee dé ma de? ³⁷ Pí kha' ná u ba baa sáunɔ yé di *ú igrá*, ú ye ɔɔrá hīti ú dé' dīngírá ye ɔɔrá hīti ú dé' míngírá.

³⁸ Yésúra kha' pi tuu míu tí pi níjé na; ye kha' pi wɔnní tɛ thɔɔra ú ma thɔɔra werési pi ba wɔnní *bátizé* bátizé mí ma ba bátizé †† wera? ³⁹ Pí kha' iyo, íbíra ba wɔɔ. Ú kha' pi ba thɔɔra pātí mana thɔɔra weru, yé bátizé pātí mana ba bátizé weru sá, ⁴⁰ dé tí pi kha'ru ɔɔra hīti má dé' dīngírá ye ɔɔrá hīti má dé' míngírá weru, má thāa si ba ku' wa, dé tárí bí má Sii hafuru saa í hī-taŋkhayine weru, píra u ba há í.

⁴¹ Mú pɔ mamannibibi kɔɔɔgɔ núuni si weru, pí námíse yaa Jáki ná Jáná. ⁴² Yésúra yísi seeriyɛ bi kha' tu-biri dé ní' pí dunjanípura yí' níkhāgibi weru, pírá písenni yé fūsíŋ bi ye pí ní' kpórbíra di pí wága. ⁴³ Ye pí thā úrí, si múnnáa wā; dé tárí úu bee dé u bu kpórsi pí ɔɔɔmburá weru, úrá yeerú mákírá ná u dé pí sūmdébiira, ⁴⁴ ye úu bee níkhāgɔsi pí ɔɔɔmburá weru, úrá dé pí bée' donna. ⁴⁵ Pébu, *Níthīna'biira* baa dé pi ba dé sūmíní háa-u wā, dé ban-urma dé u ba dé nípi wá sūmdébii yé péngíŋ ú thakoogi í hīŋ kóŋgómbe.

ɔ dargi wá páapámmi Jérikó

(Mat 20.29-34; Lúk 18.35-43)

⁴⁶ Mú Yésú ná ú mamannibibira ye yóomíná Jerúzalémuná í ná nanu Jérikóra í dóoro nuná yé ku' weru, ní' kóŋgómbe ye thowoo. Í hakura ná ɔ dara'jinnāa ye khīngéenná í hītaa. Pi ye yíɔɔma Bártímé yé yí' ú siiri Tímé. ⁴⁷ Ú núu ná pi kha' Názáarétu Yésúu taru, ú súrýá

†† Kháterá, pātí Yésú kha'ru bátizémi weru, ú fúsímmi ná ú humi wá míjɛ u sɛɛ'ru (Lúk 12.50).

kha' Davíti wá kói Yésú, u fli má bu. ⁴⁸ Ye ní' kóngóm-bêe ye dúkírôo kha' u phii ú núga; ye ú hafiya súriya kha' Davíti wá kóyo, u fli má bu. ⁴⁹ Yésúra nunaa ye kha' pi yísɔɔ. Pí yísɔɔ kha' u tu wísi yé ya dé Yésúra yísɔɔma. ⁵⁰ Ú sée ú kpórgíkópórgiri ye kpíráa yaa í yóo Yésú thāná. ⁵¹ Yésúra púgɔɔ kha' pé u bea dé ma dêe? Ú kha' Níkhāgaa, ma beema dé ma písí ná tē. ⁵² Yésúra kha' u yóo, dé pātí u khāanu má bu weri, sírá páaná'nusu. Ú náa khaanná fí ye yaa yêe thoo Yésúra.

Yésú wá ithadóommi Jerúzalémuná

(Mat 21.1-11; Lúk 19.28-40; Já 12.12-19)

11 Yésú ná ú mamannibibirá khee yêe yóo í ná nani tátí' kí pi yí' *Ólívíyékhamargi* kú Bétífájé ná Bétání wá the' wera. Pi ye déeyée Jerúzalémunɔ tūwā. Yésúra sūni ú mamannibi bíɔɔ ² kha' pi yóo nu í wóɔnná weri, dé pí namme pi ba ná kǎngogibii fógóɔ u níne kǎní náa wā; pí fárlu baɔ ú. ³ Ye ná níne púgí bi kha' pé pú fárlúɔɔ, pí kha' tamannāa kpúú ú bu, dé ná u sóo ú bu, u ba yee ú baɔ khaannáa fí. ⁴ Pí yóo ná náa ɔ kǎngogibii fógóɔ tó tutúnnɔ kpaagurá fí, khūnni wá the', pú fárlúɔɔ. ⁵ Pú ye fí, pírá púgí bi kha' pé pi dé mé'naa? Péé déeri ye pú fárlúɔɔ? ⁶ Pí seerye bi míu tí Yésú seera bi wera. Pí sée pí taraa kǎngogibiino. ⁷ Mú pi nanni ú Yésú thāná weri, pí dukaa ú bu dóobíi ye Yésúra kǎna. ⁸ Ní' kóngómbé khee pí dóobíi ye póɔrá kpɔɔ tǎmási wúugírá pí bersee khūnná. ⁹ Ní' pú thowoo kpānaaná ná pú ye wóɔnná weri, pi ye súríuma kha'

Ozána.† A fuu wée úu baɔ Tamāaɔ nísígírá weri, ú nísí nuuga.

¹⁰ *A fuu u úu ba khe á sekó Davíti wá iguru weri, ú nísí nuuga.*

Ozána wée úu ní thu'nná wera.

¹¹ Ú ná dóoró Jerúzalémuná, *Yékínthiya'dukirá* í keri mílu wá bēe'. Ye mú khura ye bēe dóoɔ weri, ú kpɔɔgi písée Bétání ú ná ú mamannibibi kpɔɔ ná píɔɔna.

Taanhagu wá dangamu wá míɔa

(Mat 21.18-19)

¹² Kí dugé yékírí, tí pi ku'ra Bétáníná yêe písí Jerúzalémuná weri, khūmgé kórí Yésúra. ¹³ Ú náa kó taanhagu ní déeyén wáse, ú yóo dé u ná keɔ ná u buu só taambisi ú di. Ye mú u nanni ní, ú náa tǎmá' tórso, pébu, taambisi wá páne na. ¹⁴ Ú kha' kírá ba senní ná, níne tanní di kí bigi tūwā. Mú u kūnni mú, ú mamannibibirá núu si.

Tádongjinnibi wá nímmi Yékínthiya'dukirá

(Mat 21.12-17; Lúk 19.45-48; Já 2.13-22)

¹⁵ Pí khee yóo ná nani Jerúzalém. Mú pi nanni ní, Yésúra dóoró *Yékínthiya'duki* wá kpóntūunná, í kókiró yêe níɔ ní' pú ye dongɔɔ ná pú ye doɔ táasi bú wera. Ú póyí ní' pú péngíɔ tigi'i weri, pí taabáribi, ná pú dongɔɔ táfirhe'ribi weri, pí khosi, í sée si. ¹⁶ U yé pí yee nípe dóoɔ táase bú Yékínthiya'dukirá í taru wa. ¹⁷ U ye se'e-puma kha' í keɔ má tū'-surma *Yékírí wá seburá* kha' Yékírí kha'-uma kha' *Má dukira ba déma dunijathījpi wá bēe' Yékínj níɔkharu*†† waa? Ye pírá khee dée gi *súuribi wá khara*.¹⁸ *Yékírí wá thɔgunnikhāgubi* ná ú *sebitubi* ná nuu si, pú ye keɔ pātí pi ba dé yé khú khoroo bú wera; pébu, pi ye phānɔɔma í dea pātí ú mamannina ye maana' níruu wera. ¹⁹ Mú khura ye dóoɔ weri, Yésú ná ú mamannibibirá kuso nuná.

Taanha gí Yésú dangaru weri, kí míɔa

(Mat 21.20-22)

²⁰ Mú dugi yékínni púníngi, Yésú ná ú mamannibibirá ye taru khíɔ tí taanhagu weri, ú mamannibibirá náa ná ki huwa tíkíɔ ná ninsine. ²¹ Péenná wógíro mú tí tanna weri, ú seerye Yésúri kha' Níkhāgaa, u keɔ taanha gí u dangaru weri, hu-guma. ²² Yésúra seerye bi kha' pi khāa Yékinná. ²³ Ye kha' ma se'e-puma kha' níni úu ba se'e' tátikeru kha' ki ya kí khanná í ná wá sóblyɔɔ, ye khāa tuu ú dógírá dé tí u kha'ru weri, ti ba déma, ye u túnníná wā, si ba déma sí dómminá. ²⁴ Ye kha' tírá yeeu ma se'e-puma kha' mílu wó mú tí pi níɔ Yékinni weri, pi khāa tu kha' bu-binni. Ná si múnnáa, pi ba bu ri.

²⁵ Ná pi bēe níɔ Yékírí ye wógíro dé ɔɔ déeri bi mílu tí píɔná bí, pí sée hāa-u tí, sí dé sǎngi pí Sii úu ní thu'nná weri, ú sée pí mípúɔní hā bi í tē. [²⁶ Ye ná pi wêe sée póɔ mípúɔní hā bi í ya, pí Sii úu ní thu'nná weri, ú ba sée pí mípúɔní hā bi í tē na.]

He Yésú wá wórgu ku'rii?

(Mat 21.23-27; Lúk 20.1-8)

²⁷ Yésú ná ú mamannibibirá khee ná nani Jerúzalémuná í dóoró *Yékínthiya'dukirá*. Mú Yésúra ye tōnnee Yékínthiya'dukirá weri, *Yékírí wá thɔgunnikhāgubi* ná ú *sebitubi* ná Júdebi wá khokhāguburá baa ba ²⁸ púgɔɔ kha' kūnní wórgu u buuri yêe dé íseraa? Maa hāanu tí khūnné? ²⁹ Yésúra kha' mana ba pú' pi tē míu tíkpo. Ná pi khori kí núgu, tí pánná maná buka' pi wórí gí ma buuri yêe dé si wera. ³⁰ Ye kha' pātí Jána ye *bátízé* níru weri, Yékírí thā si ku'ri bāa bá níru thāa-u? Pi khonj kí núgu má keɔ. ³¹ Pí náa kāmbe ye kha' ná íbira kha' Yékírí sūnnusu, u ba kha' ye péé déeri ye íbira khāa ú bu waa? ³² Ye íbírá ha'rí kha' tē nípe ya... Pi ye phānuma

† *Tí ttǎngírá déeri eburisirá: híní a. Pi ye kerooma Yékírí wá Sakhaníni, tírá yeeu pú ye fuu ú nísí nuugi yêe kōɔ mú (Mák 118.25-26).*

†† *Ná keri Ézá 56.7 † Ná keri Jér 7.11*

nípurí Ì dɛɛ tí pɪ yɛ kɛŋ Jánu *Yékírí wá hǎngínní* thǐn-thǐmɛɛ wɛra. ³³ Pí tɔ sɛɛryɛ Yésúrí kha' Ìbíra tuu wa. Yésúrá sɛɛryɛ bɪ kha' maná ba buka' pɪ tɛ wórí gí ma buuri yêɛ dé si ya.

Sɔ' kɪl sɛɛ' busámbi pǐlbi wá míu wɛra

(Mat 21.33-46; Lúk 20.9-19)

12 Tí kpānaa bu, Yésúrá kókírú yêɛ sɛɛrɛɛ bí sɔsɔ. Kha' ɔ wáyɛ sǔnna ú *divékhāmagi* Ì mágí kpémí Ì sání minijɛ gi yɛ kpāni bú pɔ' kpakpa' kí pɪ dé wǐnǎ' divébisiri Ì khonj sí yɔkɪrɪ wɛra; yɛ yaa mágí tɛɛɛkharu bú tɛ. Tí kpānaa bu, ú hāa gí busámbibi dé pɪ kí kɛŋ gi yɛ yaa yóo sɪrgɔ.² Waatu ú tábisi nannɪ wɛrɪ, ú sǔnɪ ú sǔmɔ́dɛbii wá ɔɔ busámbibi thāná dé u ná hǎ má nǐi ba hǎ ma ú. ³ Mú u yóori, busámbibirá khurɔɔ yɛ níɔɔ ú khǔni dé' pórse. ⁴ Ú sǔnɪ ɔɔ tɛ, pí khurɔɔ thaagurá yɛ khoroo keu. ⁵ Ú písɛɛ sǔnɪ ɔɔ tɛ, pí khurɔɔ. Tí kpānaa bu, ú sǔnɪ pɔ' kɔŋgǔmbi, pí khurɪ pɔ'ɔrɪ yɛ khuu pɔ'ɔra. ⁶ Ú thǐ wá bi dǔɔrá úu ú dǔgírá wɛrɪ, úkporá yɛɛra. Ú phurga sǔnɪ úrɪ yɛ kha' pɪ ba yatɪj úra. ⁷ Yɛ mú u yóori, busámbibirá náa-u wɛrɪ, pí sɛɛryɛ kǎmbi kha' uŋkheeraará wɛ; pɪ yɛɛ Ìbé khurɔɔ yé bu khāmarɪ gí u yɛ ba unní khe wɛra. ⁸ Mú pɪ kǔnnɪ mú wɛrɪ, pí kórí khurɔɔ yɛ kheɛ séyɔɔ khāmarkéŋgírá.

⁹ Mú Yésú sɔ'rɪ sɔkɪrɪ sóo wɛrɪ, ú púgí nípurɪ kha' yɛ péɛ míne khāmartárɪura ba dé wɛrá fāa? Yɛ kha' u ba bammá ba khu busámbibiri yé hǎ khāmagɪne pɔɔ.

¹⁰ Yɛ kha' pɪ karma *Yékírí wá seburɪ* waa? Kha'-uyaama kha'

Púrí gí má'nééníbi kaura sɛɛ wɛrɪ,

Kírá bannɪ ba dée púrí gí kó'rɪ dukiri wɛra

¹¹ *Tamaŋ thǎ sɪ ku'ri*

Yɛ dée Ìbírí bu tǎgɪmasi.†

¹² Mú Júdebi wá níkhǎgɪbɪ tuurɪ dé Ìbíra u sɔ'rɪ sɔkɛnnɛ wɛrɪ, pɪl yɛ bɛɛ ú kó'mɪ, yɛ phǎnɪgɛ kórí bɪ nípurɪne, pí tɔ yɛyɔɔ yɛ taraa.

Í khonj dǎmphó hǎ Ɔrómɪ uthakho kpóroo Sézáaru

(Mat 22.15-22; Lúk 20.20-26)

¹³ Pí sǔnɪ pɔ' Fáarisibi ná Éródi wá nípurɪ Yésú thāná sí dé sǎŋgɪ ná u sɛɛryɛ buroo, pí bu ú kókhará. ¹⁴ Mú pɪ nannɪ ní, pí kha' Níkhāgaa, tu-Ìbínnɪ dé u sɛɛ'ma thǐŋnaa, ú phǎnɪ níni wǎ, ú wêɛ kɛŋ nípurɪ yíbkpóríyo wa, dé u mamamma nípurɪ Yékírí wá khǔnne thǐŋnaa bu. Yɛ kha' u sɛɛ' Ìbírí ná Ìbíra khǔnne Ì khonj dǎmphó hǎ *Sézāannɪ* wɛrésɪ ná Ìbíra khǔnne ŋa. Ìbɛ khoroo bāa bá Ìbé khoroo waa? ¹⁵ Mú Yésú tuura dé damaara pɪ yɛ hǐŋ wɛrɪ, ú sɛɛryɛ bɪ kha' péɛ déeri pɪl bɛɛ má' ma Ì kɛŋ? Yɛ kha' pɪ hǎ ma dénáaru †† kǔŋgérɛŋ má kɛŋ.

¹⁶ Pí hǎa-u ɔɔ. Mú pɪ hǎanuu ú wɛrɪ, ú púgí kha' máa wǔɔse'ri ná ú tǐ'neesêɛ bú tigi' terāa? Pí kha' Sézáaru wáɛ. ¹⁷ Ú tɔ kha' ná múnnáa pɪ hǎ Sézáaru ú wǎnne yé

hǎ Yékírí ú wǎnne. Mú pɪ núuni si wɛrɪ, sí maanɪga bɪ tákɪrsa.

Huyamɪ wá míŋa

(Mat 22.23-33; Lúk 20.27-40)

¹⁸ *Sádísé* bí kha'rɪ huyamɛ bú wa wɛrɪ, pí baa ba sɛɛryɛ Yésúrí kha' ¹⁹ Níkhāgaa, *Moyízi* tǐ'neɛ-uyaa sɛɛryɛ-Ìbíríma kha' ná níne yɛɛ harɪ yɛ huu kaa hǔni biye, ú khǔnɔnāa khe hannɪ Ì hǔŋ ú bu bii sí dé sǎŋgɪ ú máníkhoo wá nísígírá píŋ ŋa. ²⁰ Yɛ hakura ná ɔ wáyêɛ yɛ khǔnɔbɪ má'níkponɔ. Ú yɛɛ harɪ Ì huu kaa hǔni biye.

²¹ Khǔnu ú thooruu wɛrɪ, úrá kheɛ hannɪ Ì huu kaa hǔni ú bu biye. Ú yaaru thoo fí wɛrɪ, tí tábi kpoonne. ²² Mún- náa pí khobi má'níŋɔɔ bɛɛ' yeeri hannɪ Ì huu kaa hǔni ú bu biye. Tí kpānaa bu, hanná huu tɛ. ²³ Mú pɪ kǔnnɪ mú sóo wɛrɪ, pí púgɔɔ kha' huyamɪ wá khurá ná pɪ ba yaa, mǎa ba bu harɪ wɛraa? Pébu, pí khobi má'níŋɔ wá bɛɛ' yeeraa-u.

²⁴ Yésúrá sɛɛryɛ bɪ kha' buri-bima, pébu, pɪ tuu Yékírí wá sɛɛrɛɛ títǎŋgɪ ná Yékírí wá wórgɪ wa, tírá yɛɛrɪ pí kǔnɪ mú; ²⁵ dé huyamɪ wá khurá ná nípe ba yaa hu-uminá, khoobé ba yɛɛ hapɪ wa, hapé ba yɛɛ khoobi wa, dé pɪ ba hǔtɔma pǎtí *Yékírí wá munɪgɪ* bɪl ní thu'nná wɛra. ²⁶ Yɛ kha' ná huuribi wá yamɔne, pɪ karma Moyízi wá seburá tí Yékírí sɛɛ'raa-u táboro' kǐi yɛ so wɛrɪ, kí the'rá waa? Kha'-uma kha' *Manɪ Yékínná déeri Ábráhám ná Ízáki ná Jakópi wá Yékínná*.²⁷ Yɛ kha' u dée huuribi wá Yékírí wa, dé níkooníŋgobi wáa-u. †† Yɛ kha' buri-bima kutúru.

Míu í Yékírí kha'rɪ āa dé wɛrɪ, tǔnní míne wǔɔnnāa?

(Mat 22.34-40; Lúk 10.25-28)

²⁸ Mú *Yékírí wá sebitubɪ* wá ɔɔ núuná ná pɪ yɛ pǎní kǎmbi yɛ náa tɛ pǎtí Yésú tuura hǐŋgírá wɛrɪ, ú sǔu tǔ'ríyɔ' ú yɛ púgɔɔ kha' míu í Yékírí kha'rɪ Ìbíra dé wɛrɪ, tǔnnêɛ wǔɔnnāa? ²⁹ Yésúrá kha' tǔl wǔɔnná wɛrɪ, tírá déeri: *Ísíráyél bibi, pɪ nú; á Tamaŋ Yékínná déeri Tamanna, ɔɔ bú wa;*³⁰ *yɛ mu fuŋ mú Tamaŋ Yékínni mú dǔgɔne mɛ ná mú dǔɔmínínnɔ mɛ ná mú kákásɔne mɛ ná mú fǎŋgɔne mɛ.*³¹ Yɛ tí yaaru thoo fí wɛrɪ, tírá déeri: *mu fuŋ mú kǎnɪ pǎtí mu funnɪ mú thǐ wɛra.*³² Yɛ kha' míu í Yékírí kha'rɪ a dé wɛrɪ, tɔɔ bú Ì taraa Ìteri tǔwǎ.

³²⁻³³ Yékírí wá sebituurá kha' sóo-uri si, Níkhāgaa. Yɛ kha' tí u kha'rɪ Yékínná ma úkpo ɔɔ bú wa wɛrɪ, ná tí u kha'rɪ mákín-turɪ ná mu furɔɔ mú dǔgɪ wá bɛɛ'ncɔ ná mú kákásɪ wá bɛɛ'ncɔ ná mú fǎŋgɪ wá bɛɛ'ncɔ yé fuŋ mú kǎnɪ pǎtí mu funnɪ mú thǐ wɛrɪ, sɛɛ'-urɪ thǐŋnaa, dé sɪ tarɪ *thɔgɪj* sí pɪ dé khonj Ì tho'rí hǎ Yékírí ná sɔ thɔgɪj hǔnsi hǔnsi wá bɛɛ' wɛra. ³⁴ Mú Yésú páanu ná wára sɛɛryɛ wǔɔtuseɛɛ wɛrɪ, ú kha' yɛɛ-tyaa kíríú ú niina

† Ná keri Mák 118.22-23 †† Dénáaru úkpora yema sǔmɔ́dɛbii wá khu úkpo taasa.

‡ Ná keri Ku' 3.2, 6 †† Ná keri Lúk 20.38 †† Ná keri Wóg 6.4-5 ††† Ná keri Léw 19.18

ye h̄t̄u bú *Yékírí wá Igrá*. Tí kpānaa bu, níne ye hagu púgɔɔ mílɔn tǔwǎ.

Yékírí wá Sakhaníní dé-uma Davíti wá Tamaŋ

(Mat 22.41-46; Lúk 20.41-44)

³⁵ Yésúra ye mamamma níri *Yékínthiya'dukirá* ye ba púgí bi kha' mú si buuri yóo ye *Yékírí wá sebitubirâa* kha' *Yékírí wá Sakhaníní dé-uma Davíti wá kóyoo?*

³⁶ Pébu Davíti wá th̄i s̄e'-urma *Yékírí wá Nii* wá b̄arkárá kha'

Á Tamaŋ Yékírí s̄e'ri má Tamannu kha'

U ba h̄t̄u má the', má dé' diŋgo

Í ná naŋ khu' ú ma ba yeé ú w̄rí ú p̄l̄n̄ibi í sa bi ú déko wera.[†]

³⁷ Ye kha' ná Davíti wá th̄ina yí'ma Yékírí wá Sakhanín̄ni ú Tamaŋ, múnn̄i Sakhaníní úra w̄nn̄i s̄̄nn̄i dé yé dé Davíti wá kói t̄eé? Ní' k̄nḡḡn̄ bi ye f̄i w̄ri, Yésú wá s̄e'ɛ́e núunó'mina ye nuu-bíma.

Yékírí wá sebitubi wá déd̄óŋ p̄l̄ma

(Mat 23.1-36; Lúk 20.45-47)

³⁸ Yésúra ye mamam-buma ȳe s̄e' pi kha' pi k̄rs̄uŋ pí w̄si *Yékírí wá sebitubine*, h̄a pí thoos̄uŋ bi ya. Pi kh̄w̄'ma níkp̄óri táyeegi kí t̄nn̄e, ȳe kh̄w̄' dé pi kí th̄iya' t̄b̄íri kp̄ónn̄óke níp̄írá. ³⁹ Pi kh̄w̄'ma t̄e níkp̄óri h̄t̄aŋkhayí *Júdebi wá p̄iŋḡiŋkhayurá* ná diireekhayurá. ⁴⁰ Pi f̄imma ȳe di *khisahapuru*, yé písi kí n̄iŋ Yékírí kha' pí kp̄áar̄e ya, sí dé s̄̄ŋgi níp̄e ná bi. Pí th̄uŋra ba p̄l̄ dé!

Khisahap̄w̄r̄ wá támábi iŋa

(Lúk 21.1-4)

⁴¹ Yésúrá h̄t̄aa í kásáa Yékínthiya'duki wá ti-gi'yeekehannu ȳe keŋ p̄átí níp̄ra yee tigi'iri bú wera. Tigitárí k̄nḡḡmbe ye yeema tigi'i bú k̄ŋ. ⁴² *Khisahap̄w̄r̄* baa t̄e, ba yee bú támábi iŋa; i yé naŋ mílɔn wā. ⁴³ Yésúrá s̄e'riye ú mamann̄ibibri kha' ma s̄e'-pi-ma kha' khisahap̄w̄r̄ w̄ri, yee-uri tigi'i í taraa íp̄e b̄e' pí yeeri tigi'i tigi'yeekehanná wera. ⁴⁴ Pébu, p̄w̄ bu-bínn̄ima ná taraa p̄ir̄a khon̄ ȳe h̄ana', ye haru w̄e tigi'i wá b̄e' u h̄ana'ni mé'na. Ú b̄e' ná ú b̄e'ru úra. Tigi' í u ye doŋ ȳe di w̄ri, í b̄e'ra u h̄ana'ni mé'na.

Yékínthiya'duki wá keumi wá míŋa

(Mat 24.1-2; Lúk 21.5-6)

13 Mú Yésúra ye ku' *Yékínthiya'dukirá* w̄ri, ú mamann̄ibii wá w̄ s̄e'riȳw̄ kha' Níkh̄gaa, u keŋ dusera; u keŋ p̄urí sí pi k̄heeri í mágí si wera. ² Yésúrá s̄e'riȳw̄ kha' du' kp̄óri sí u p̄aan̄i mé'ni w̄ri, w̄ kh̄iye ba naŋ pi ba kp̄w̄ s̄e-s̄uma. Ye p̄urí sí u p̄aan̄i mé'ni w̄ri, sí b̄e' ba w̄a'ma me; k̄w̄ ba yeé ya.

† Ná kerí Mák 110.1

Phurŋaŋ p̄ání wá míŋa

(Mat 24.3-14; Lúk 21.7-19)

³ Ye yóo ná h̄t̄aa tátí' kí pi yí' *Ólívíyék̄h̄amargi* w̄ri, í t̄aa w̄w̄nn̄i Yékínthiya'dukirá. Péeri ná Jáku ná Já ná Ándérérá yóo pí t̄onni ná púgɔɔ kha' ⁴ u buka' t̄b̄íri ōn̄ni waati si ba d̄e. Ye pé t̄b̄ira ba khe yé tu dé ís̄e b̄e' dép̄ann̄i nan-turu? ⁵ Yésúrá s̄e'riye bi kha' pi yee k̄rs̄uŋ, h̄a pí yeé níne f̄inn̄i bunno' pi ya. ⁶ Ye kha' ní' k̄nḡḡmbe ba khe má písigi í baŋ; w̄w̄rá kha' man̄a *Yékírí wá Sakhanín̄na*, w̄w̄rá kha' man̄a Yékírí wá Sakhanín̄ni, í f̄inn̄i bunno' ní' k̄nḡḡmb̄w̄. ⁷ Kha' pi ba nú ná pi kha' kh̄aige bú; yé nú t̄e ná pi kha' pi s̄w̄b̄imma kh̄aige; h̄a pí yeé ph̄inn̄e khon̄ bi ya, dé mák̄in-turu ná si naŋ, ye dun̄iŋāa sóomine bíri thoŋ na. ⁸ T̄ó th̄ini ná th̄ine ba ya k̄amb̄w̄, w̄ u ná w̄ iȳe ya k̄amb̄w̄. F̄an̄uŋge ba sígí kharu k̄nḡḡŋŋa ye kh̄uŋḡé wá kharu k̄nḡḡŋŋa t̄e. Si ba kh̄e'bumma p̄átí d̄w̄re w̄iŋá' haru wera. ⁹ Kha' pi yee k̄rs̄uŋ. Pi ba h̄a-bíma th̄uthukh̄aḡt̄uri yé k̄h̄i' pi pí *p̄iŋḡiŋkhayurá*; pi ba yí'-puma f̄aḡumambi ná ubi th̄a í d̄e tí pi thoo ma wera. Síráa ba dé s̄̄ŋgi pí s̄e' má míl̄ níp̄írá nú. ¹⁰ Kha' f̄ó pí s̄e' dun̄iŋath̄iŋi wá b̄e' s̄e'ere *nuwāan̄* ye ú khurá t̄má u naŋ.

¹¹ Ná pi ba k̄óri bi dé pi ná h̄ana' pi, h̄a pí khurí t̄ŋn̄eé kha' pé pi ba ná s̄e' ya, dé pi s̄e' s̄e'ere ú Yékínna ba h̄a bi ú waaturá w̄ri, dé kí d̄e má pí th̄in̄a ba s̄e'ere ya, dé *Yékírí wá Niŋo*. ¹² Mán̄ikhoo ba h̄ana' ú kh̄n̄u wer̄e kh̄n̄uŋé h̄ana' ú mán̄ikhoo pí kh̄uww̄; siye ba h̄ana' ú bii pí kh̄uww̄; biibe ba ya pí siibirá í h̄ana' pí khu bi. ¹³ Níri wá b̄e' ba í'-pima í d̄e má míŋa. Ye w̄e ōu ba huk̄e í ná naŋ kp̄ūn̄iŋá w̄ri, úráa ba ko.

Th̄w̄ra kp̄or̄o ōu ba baŋ w̄ri, ú míŋa

(Mat 24.15-28; Lúk 21.20-24)

¹⁴ Ná pi ba p̄aa *níní wá míl̄ ū p̄l̄ Yékín̄w̄, ōu baŋ hasike*,^{††} ná u h̄t̄aa khaa tí u ye mák̄irá ná u h̄t̄u wa w̄ri, tí p̄ann̄a p̄l̄ ba h̄t̄u Júde maráará w̄ri, pi horó' yóo tátíso. (W̄e ōu karan̄ si w̄ri, u p̄anáa tu kí t̄t̄aŋga.) ¹⁵ Kha' ōu ba h̄t̄u ú s̄̄nduthu'w̄ w̄ri, h̄a ú kha' ma s̄̄nn̄i ná khe má tási duko wa. ¹⁶ Ye w̄e ōu ba h̄t̄u kh̄a-marḡw̄ w̄ri, h̄a ú kha' ma písiima nuuná ná khe má kp̄órḡi kp̄órgi wa. ¹⁷ Ha' p̄l̄ ba h̄t̄u d̄w̄ye ná p̄l̄ ba kí t̄ūna' w̄ri, ti ba p̄l̄ bí bu pí kh̄ib̄rá. ¹⁸ Ye kha' pi níŋ Yékírí h̄a sí yé dé *sarkhu* wá p̄ání wā, ¹⁹ dé pí kh̄ib̄rá níri wá yibinna ba s̄auma tákurs̄a. Í k̄óri gi k̄k̄ir̄w̄rá tí Yékírí khonni dun̄iŋan̄i w̄ri, í ba nan̄i werá, níp̄ra p̄aa kí yib̄is̄aigu wá h̄uŋgi p̄aa wā, ye pí ba ná kí yib̄is̄aigu wá h̄uŋgi ná t̄w̄. ²⁰ Ye kha' Tamaŋ d̄e-uma ní' pí u ph̄n̄i khori w̄ri, ye kp̄e'ye pí yib̄is̄aikh̄ib̄rá, t̄má ná u ye kp̄e'ye bú wa, níni úkpo mé', u yé ko wa.

†† Ná kerí Dán 9.27; 11.31; 12.11

²¹ Ye kha' ná nípe seeriyé bi kha' *Yékírí wá Sakhanína* ma fa werési u ma foní, há pí khãa wã, ²² dé nípe ba ya í dé pí wísi má Yékírí wá Sakhanípe werési ú *hǎngíníbe* í dé tãgumasimíni í kí bæe dé ná pi wórɔɔ, pí fǎnní bunno' ní' pí Yékírí phĩ'ni khori wera. ²³ Ye kha' pi yee kɔrsɔɔ dé sɛɛ'-manɔ bi míni wá bɛɛ'no sówo.

Níthĩna'bii wá písémbammɔ wá mína

(Mat 24.29-31; Lúk 21.25-28)

²⁴ Ye ná kí yíbísãlgura tarãa, *khura ba te'ma; fergeerã ba yín tũwã*,²⁵ *kusa'urã ya ní thu'nnã ba wã, ye míl ù fãngɔne ní thu'nnã weri, ù ba sígíma*.²⁶ Tí pãnnã pi ba ná *Níthĩna'biiri ní thu'nnã, tãtũnísírã ná u kí ban*^{††} wórɔɔ ná sãuɔ kóɔ. ²⁷ U ba sũmma *Yékírí wá minigibi* pí pǎngíni ní' pí Yékírí phĩ'ni khori pí khukuki ná khudóɔngi ná dunijãa kénsi wá bɛɛ'rá, í khe tɔ thagɔnã ná ná kh' tɔɔrá.

Sɔ' kũ sɛɛ' taambi wá mína

(Mat 24.32-35; Lúk 21.29-33)

²⁸ Ye kha' pi keɔ taambɔ yé yee hakɔra: ná pi wórɔɔ wɛɛ múni, pi tuma dé kharɔɔ tɔ'ríni-gɔma. ²⁹ Múnnãa sɔre, ná pi náa ná í míɔena naɔ, pi tu kha' *Níthĩna'bii* wá písémbammɔ tɔ'rim-burma; naɔ-urama sówo. ³⁰ Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' weri wá nípi wá bɛɛ' ba hu wa ye ísɛɛ bɛɛ' dé. ³¹ Ye thu'ri ná fãngɔra ba sóoma ye má seere úrá ba sóo kúuɔ na.

Sii Yékírí úkporã tuuri waati ú Níthĩna'biira ba písí ban wera

(Mat 24.36-44)

³² Ye kha' ná í míɔe wá démine, níne tu ú khuri wa, níne tu ú waaturɔ wa, *Yékírí wá minigibi* bí ní thu'nnã weri, pí tu si ya, Bikheerã tu si ya, dé Siirãa tu si. ³³ Kha' pi yee kɔrsɔɔ, há pí yé hũɔ na, dé pi tu waaturɔ wa. ³⁴ Ye kha' si ba khɛbumma pãtí ɔɔ yóo sɔrgi yé karfa ú dukine ú sũmdébibi, í há bɛɛ' ná pí sũmɔni yé sɛɛ' dutɛeraari kha' u kí tɛɛ gi wera. ³⁵ Tírã yɛɛɛ, pi hĩti dɔɔkoo, há pí hũɔ na, dé pi tu waati ú dutárũra ba ban na; sũníngɛ ba', pókãkã ba', sũnkho fuupãɔ ba', púníngɛ ba', pi tu wa. ³⁶ Há pí yɛɛ ú ba bári bi dɔɔmɔ wã. ³⁷ Tí ma sɛɛ' pi weri, bɛɛ' ma sɛɛ' tí. Ye kha' pi hĩti dɔɔkoo.

Tí Júdebi wá níkhãgibi fɔ'ri dúu Yésúrã weri, sí mína

(Mat 26.1-5; Lúk 22.1-2; Já 11.45-53)

14 ¹⁻² *Kũkersi ná kerɔ sí pi dé khɔɔ phãani kaadé thãhurbunɔ weri*, yɛɛ-sɔyaama khu bíɔ sí naɔ. *Yékírí wá thɔgúníkhãgibi* ná ú *sebitubura* ye bæe khu-ma Yésúra. Pi ye kũmma kha' ná òbira kóɔɔ kersɔ wá khurã, si ba yɛema nípirã párángã; dé pi yɛɛ òbé khe wóɔmɔ í kóɔɔ.

† Ná kerɔ Ézá 13.10; 34.4 †† Ná kerɔ Dán 7.13

Tí ɔ harɔ kɔɔɔ datukóɔɔ Yésú wá thagurã weri, sí mína

(Mat 26.6-13; Já 12.1-8)

³ Yésúra yema Bétání, Síím òu ye *dékpũbose* ye sí ba páãnaa weri, ú duko í hĩtaa yɛɛ di. ɔ harɛ baa *álábãturikhoore*; yee-biyaa-bũma *nãardi* thĩnthĩmɛe datukóɔɔ, ú dori síi hu wera. Ú khuri págíyã ri í kɔɔ datukóɔɔnni Yésú wá thagurã.⁴⁻⁵ Mú pɔɔ náani si weri, pí ná mílé yaa, pí yaagura ú kha' péɛ haskɛ keraa? Ye kha' ú datukóɔɔ wá dorsira tarɔ du gíkpo taasa, † dé ná donjim-biyaa-u, pi yé khe í tigi'iri í há í pɔɔríbi waa? ⁶ Ye Yésúrã kha' pi yɛɛ hanna; péɛ déeri pí nagumɔ ú kãkãsa? Mí kɔnne u déeri ma. ⁷ Ye kha' pɔɔríbura ba hĩti-bíma khubi wá bɛɛ', ye waati ú nuuni bí weri, pi wónni dé-bima míkuriya; ye manã ba hĩti bí khubi wá bɛɛ' ya. ⁸ Tí u wónni weri, tíra u déeri. Ye kha' datukóɔɔ ú u kɔɔɔ ma mé'ni weri, dé-giri má má kasɔ'mɛ u khururi sɔɔbíɔ. ⁹ Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' khaarɔ wó khaa tí pi ba sɛɛ' seere *nũwã* mí dunijãa bɛɛ'rá weri, pi ba sɛɛ'ma harɔ wɛɛ míl tɛ, pí kí wógí' ú.

Júdãura bæe hãana'ma Yésúri pí kóɔɔ

(Mat 26.14-16; Lúk 22.3-6)

¹⁰ Ísíkáriyótu Júdãu ú déeri Yésú wá mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ ɔɔ weri, ú yóo ná náa *Yékírí wá thɔgúníkhãgibi* kha' ma wónni hãana' Yésúri pí kóɔɔ. ¹¹ Mú pi núuni si weri, tí nũwã bí, pí kha' òbira ba hãa-u tigi'ye. Úrá kókíɔ yɛɛ keɔ pãtí u ba dé yóo yé hãanɔɔ pí kóɔɔ wera.

Kũkersi wá mína

(Mat 26.17-25; Lúk 22.7-14, 21-23; Já 13.21-30)

¹² *Kerɔ sí pi dé khɔɔ phãani kaadé thãhurbunɔ weri*, nan-sɔyaama; ye sí dúgí khurã pi dé khu sãníbiira. Mú ú khu nannɔ, Yésú wá mamannibirá púɔɔ kha' he u bæe dé òbira ná dé *Kũkersi* wá diminaa? ¹³ Ú sũni ú mamannibi bíɔ kha' pi yóo nunã dé pi ba ná ná ɔ wã ná u kporí yɔ'mɔ benno. Pi thowoo, ¹⁴ khaa tí u yóori ná dóoró, pí dóoɔ í pú' dutárũri kha' níkhãgaa kha' khoro ònni du'bii bu má ná má mamannibira ba di Kũkersi wá diminaa? ¹⁵ Ye seeriyé bi kha' u ba buka' pi ɔ du'bi kpakpabaa sãngãmbóɔ bu, ú sɔɔbínni, míni wá bɛɛ' búma. Kha' pi dé diimini ú du'biirã. ¹⁶ Mamannibirá yóo nunã í ná náa míni pãtí u sɛɛ'ra bi wera. Pí dée Kũkersi wá dimini ye fígí písée.

¹⁷ Mú khu dóonni, Yésúrã kheɛ ú mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ pí yóo ú du'biirã. ¹⁸ Mú pi ye diiminã weri, Yésúrã seeriyé bi kha' ma sɛɛ'-puma kha' má ná pí di mé'ni weri, pí ɔɔ ba hãana' ma pí kó' ma. ¹⁹ Mú u kũnni mú, tí dóoró bi, ɔɔrá púɔɔ kha' manɔ wã, bá mũuɔ; ɔɔrá púɔɔ kha' manɔ wã, bá mũuɔ? ²⁰ Yésúrã kha' pí mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ bæe' ɔɔ-u. Má ná wɛɛ ú wã'ri

† *Gérékúsurã kha'-puma kha' dénãari bi kpãrgi na digbéemúwã*.

toḡi pháanuni nanḡurá weri, úḡ. ²¹ Ye kha' *Níthĩna'biiri* ba hu pãtí *Yékírí wá sebi* kha'ri weri sã, ye ti ba pũ wée úu ba háana' pí kóḡḡ wera; ná pi ye hũni ú tárũri wa, ná pãa-tiyaa ú bu.

Tamãanḡ dimi wá sĩnnimmi wá míḡa

(Mat 26.26-30; Lúk 22.14-20; 1Kó 11.23-25)

²² Mú pi ye diiminá weri, ú khexe pháanu ĩ thuga Yékírí kha' ú ãníke, ye kpekire háa bi ú kha' pi hĩḡ dé pháanu werá déeri má wísura. ²³ Ye yaa khexe divé tẽ ĩ thuga Yékírí kha' ú ãníke ye háa pí béé' ḡúu me. ²⁴ Ye seerye bi kha' úwerá déeri má taraḡ mũ ba kpo' ĩ dee ní' kóḡḡmbo wera. Pí tammuna Yékíre ba khexe ĩ khorḡ bí *nĩnéese*. ²⁵ Ye kha' ma seer-puma kha' má ba súnní ḡú divé túwã, fĩ ĩ ná nanḡ khu ú ma ba písi ḡú ḡ fũmi *Yékírí wá igi wá pãnná wera*.

Tí Yésú seer'ri Pĕennu kha' u ba pákĩḡ kha' ú tu ma wã weri, sí míḡa

(Mat 26.31-35; Lúk 22.31-34; Já 13.36-38)

²⁶ Mú pi diiri sóo weri, pí tĩni mákirtĩnsi ye yaa yĕe yóo tátí' kí pi yí' *Ólívíyékħãmargi* weri, kí kĕḡḡrã. ²⁷ Yésúrá kha' mí ĩ ba nanḡ ma weri, ĩ ba yeema pí béé' horo' yé sée ma, pébu, Yékírí seer'-uma ú seburá kha' *ma ba khĩ'rí khuma khunneenaani ye sãníbirá tugũ*.²⁸ Ye kha' ná ma ba huu ye yaa, ma ba khũri bí bu Galíle maráará. ²⁹ Pĕenná seeryoḡḡ kha' háaru ná póḡra horgo ye séyḡḡ ĩ dee í mílná, maná ba horo' yé séyḡḡ wa. ³⁰ Yésúrá seeryoḡḡ kha' ma seeryoḡḡma kha' fĕe isenḡi wá yatũri, pãtĩ súḡkħoorã kha' ma fuu pãa ĩḡḡ weri, ná u pákĩrá pãa ísãa' kha' u tuu ma wã. ³¹ Ye Pĕenná kai ye hafũya yĕe kũḡ kha' háaru ná ma huma má ná úrí, má ma huma, túmá má ba pákĩḡ kha' kḡḡ-manḡḡ wã. Yésú wá mamannibibi wá póḡrá kũni mú tẽ.

Yésú wá Yékĩḡ ḡĩḡḡi Jétísémáné

(Mat 26.36-46; Lúk 22.39-46)

³² Yésú ná ú mamannibibirá yóo ná nanũ tó kharḡ tí pi yí' Jétísémáné. Ú seerye bi kha' pi hĩti khátera ná ma ná ḡĩḡ Yékíre; ³³ ye khexe Péeri ná Jáki ná Jáni pí yóo wóḡḡ kíriú. Phĩnné kókĩḡ yĕe khoroo ye ú kãkãsrã ḡaḡũḡḡa. ³⁴ Ú seerye bi kha' dóḡkpoúsĕe bée khu ma; ye kha' pi hĩti khátera dḡḡkoo, há pí hũḡ na, ³⁵ ye súu yóo wóḡḡ kíriú ĩ ná wãa hurse ye ḡĩḡ Yékírí kha' ná thḡḡra weri dé-uma thḡḡra kónnĩḡómmi, u hĩḡ ma ú. ³⁶ U ye kũmma kha' Babá, ĩ mílne bú tí u kpũḡ na; u hĩḡ ma thḡḡra wenḡḡ. Ye kha' kí dée má tí ma khḡḡ' weri wa, dé tí úra khḡḡ' wera. ³⁷ Ye fĩḡí baa ba ḡãa ná pi hũni phaa, ú seerye Síím Pĕennu kha' u hũmmaa? Dé ú yatura wóḡḡ hĩtaa dḡḡkoo háaru má léeri úkpoou waa? ³⁸ Ye kha' pi hĩti dḡḡkoo yé ḡĩḡ Yékírí sí dé sãḡḡi ú hĩḡ bi míl tũ ba ye pi dé mípĩḡḡi wera. Ye kha'

† Ná kerĩ Zák 13.7 †† *Gérekĩsrã kha'-purma kha' abã ná siye. Abã wá túḡḡḡrã déeri eburusirã babã.*

nĩthĩḡḡi úra khḡḡ' ú dóḡíri bu dé u dé míkĩni, dé fãḡḡrãa dé kḡḡḡḡ. ³⁹ Ye sóo kuso tẽ ĩ ná ḡĩḡi Yékírí í mí kpooyirá.

⁴⁰ Tí kpãnaa bu, ú fĩḡí baa ba ḡãa ná pi hũni phaa, dḡḡmĕe ye bée khu bi. Mú pi yĩbĩni yaa weri, pi tuu míl tí pi kha' wa. ⁴¹ Ú písĕe fĩḡí baa pãa ísãa'nã ba kha' bu-bĩnnima yĕe hũḡ yĕe kpáarĕe? Ye kha' pi ya tĕeḡ; waati nanḡ-uma. Háana'-purma *Níthĩna'biiri* mípĩdĕbine, dé pi kóḡḡ. ⁴² Ye kha' pi ye tĩbé yãa tarũ dé úu ba háana' ma weri, nanḡ-urma sówo.

Yésú wá kó'mi wá míḡa

(Mat 26.47-56; Lúk 22.47-53; Já 18.3-12)

⁴³ Waati ú Yésúra ye seerĕrá weri, Júdású ú déerã ú mamannibibi kḡḡ ná ḡĩḡḡḡḡ weri, ú baa. Baḡ-uyaa ma ní' kóḡḡmbe pi ye kperḡḡḡḡmbi ná kãḡḡose. *Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡibi* ná ú *sebitubi* ná Júdebi wá khokhãḡibé sũnna bi. ⁴⁴ Júdású úu ye ba háana' pí kóḡḡ weri, seer'-uyaa ná ḡĩḡḡḡḡ kha' wĕe ú ma ba thũya' dãmúḡúthũri weri, úḡḡ; pi kó'rí yóo ú yé kí kḡḡḡḡḡḡ; há pí séyḡḡ wa. ⁴⁵ Júdású wá namme, ná u sóo tó'ríyó ú ye kha' Nĩkhãḡaa, ye thugḡḡ dãmúḡúthũra. ⁴⁶ Póḡrá tḡ baa ba kóḡḡ. ⁴⁷ Ú mamannibii wá ḡḡ yári surũya ú kperḡḡḡḡ ĩ dugi kpaḡi ḡ wãl wã ḡĩntãnna. Ú wãl dé-uyaa ma Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡaa wá sũmdĕbiye. ⁴⁸ Yésúrá seerye bi kha' súurãa má, ye pi baḡ má kókhari kperḡḡḡḡmbi ná kãḡḡosĕe? ⁴⁹ Ye kha' khu wó khu má ná pĩrãa ye kãmbe *Yékĩnthũya'dukirã* mãa ye mamaḡ nípi, ye pi kó'ri ma wã; dé ísĕe bée' déerima sí dé sãḡḡi tí tĩ'ni *Yékírí wá seburã* weri, tí dé tí dómmĩná. ⁵⁰ Ú mamannibibi wá bée' tḡ horgo ye séyḡḡ. ⁵¹ ḡ náḡḡḡḡmĕe ye thowoo, danḡóo tóre u ḡã'nã; pí kóḡḡ; ⁵² ye ú kpaḡi danḡori séyḡḡ ye kpásã pó'rípóro.

Tí pi yóori Yésúḡ thuthukħannã weri, sí míḡa

(Mat 26.57-68; Lúk 22.54-55, 63-71; Já 18.13-14, 19-24)

⁵³ Pí khexe Yésú yóo ú *Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡaa* thãná. *Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡibi wá bée'* ná Júdebi wá khokhãḡibi wá bée' ná *Yékírí wá sebitubi wá bée'* pĩḡḡíre. ⁵⁴ Pĕennãa ye thoo bi kpãnaanã; kparũ-uyaa-bĩ-buma. Thoo-uri-bima ĩ ná taraa dóoro Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡaa wá kpóntũunnã ĩ ná hĩtaa ú ná tĕeḡeerye yĕe wó'rée.

⁵⁵ Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡibi ná pí thuthukħaḡi kãm-bi wá bée' ye kemma míl tí pi bú kpĩḡḡe yé bú khu Yésúri weri, ye pi buu ri ya, ⁵⁶ pébu, ní' kóḡḡmbe ye tũḡ yĕe háa-u ye míl í pi ye kha' weri, ĩ ye dée kpoogi wa. ⁵⁷ Póḡ kai ye yaa ĩ tũni háa-u kha' ⁵⁸ nú-ĩbĩni ná u kha' ma ba keuma *Yékĩnthũya'duke* gĩ nípi má'ni weri, yé má' kóḡ khu bĩsãa' thagḡ kí nípe ba má' wã. ⁵⁹ Ye sí bée'rá pí seerera ye dée kpoogi wa.

⁶⁰ Yékírí wá thḡḡḡnĩkhãḡaarã tḡ yaa nípirã ye seerye Yésúri kha' u núu míl tí nípi kha'ri ú bu waa? Ú seer' tóḡ

waa? ⁶¹ Yésúra fii', u kha' mílni wā. Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgaarā púgɔɔ tē kha' dé úrá déeri Yékírí ú t̄bira thuya' weri, ú *Sakhanínni* ná ú Bikheeri bāa? ⁶² Yésúra kha' manɔ. Ye kha' pi ba ná *Níthĩna'biiri* ná u h̄ti Yékín Wónnáa dé' dingo; ye pi ba náa-u tē ní thu'nná, tátúnísírá ná u kí baɗ.

⁶³ Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgaarā tɔ *hai ú thĩ wá tásiri* ye kha' pé t̄bira dé séeréno tēe? ⁶⁴ Ye kha' pi núu pātí u *kusa'ri Yékínni* wāa? Ye pé pi kákāa? Pí bée' kha' mákín-urma huume. ⁶⁵ Pí ɔɔgɔmbirā pɔɔ kókírɔ yēe suko' sāasi yēe ɔwɔɔ, yēe phii ú wɔɔnni yēe khursɔɔ dékpūnise, yēe kōŋ kha' ná dé-urma *Yékírí wá h̄ŋgín-náa* u buka' tárí u k̄h'ruu wera. Ye tēgeeriburā fataa-u.

Tí Péeri pákínni kha' má tu Yésúri wa wera

(Mat 26.69-75; Lúk 22.56-62; Já 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Waati ú Pēenna ye the'nná kpóntūnná weri, *Yékírí wá thɔgɔn-níkhāga* wá sūmdébihari' u wá ɔɔ baa ⁶⁷ ba náa Pēenni wó'réekhánná, ú keroo ye kha' úrí wera ye thooma tē Názáarétí Yésúra. ⁶⁸ Ú pákírā kha' ma tuu mí t̄i u bée kha' wa; ma tuu kí tut̄ŋgi wa. Ye yaa f̄i t̄i yóo tut̄ūnná, kpóntūnni wá nógírā. Súnghoorá fuwa. ⁶⁹ Sūmdébihari' k̄pokpoorā náa-u, ú seeriye ní' p̄tu ye f̄i weri, kha' Yésú wá thooribi wá ɔɔ-u. ⁷⁰ Ú pákírā tē. Mú ti dáru kíru, ní' p̄tu ye f̄i weri, pí seeriye Pēenni kha' pánige bú wa, dé dé-uma Yésú wá thooribi wá ɔɔ; dé Galíle níno. ⁷¹ Ú t̄o karaa kha' ná ma tūmma, Yékínna dan̄ga ma, dé má tu wá u pi kha' mé'ni wā. ⁷² Khaan-ná f̄i, súnghoorá fuwa tē. Pēenná wógíro seere ú Yésú seeraa-u kha' pātí súnghoorá kha' ma fuu p̄aa ŋɔ weri, ná u pákírā p̄aa ísāa' kha' u tuu ma wā. Ú t̄o wáa yēe fuwa.

Tí pi yóori Yésúno fāgumaŋ Pílatu thā wera

(Mat 27.1-2, 11-14; Lúk 23.1-5; Já 18.28-38)

15 Mú dugura ye baŋ faa weri, *Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgibi* ná Júdebi wá khokhāgibi ná *Yékírí wá sebitubi* ná pí thuthukhāgi kām̄bi wá bée' p̄ŋgírē náa kām̄bi ye pí f̄ógí Yésúri ye khee yóo ná hāa ú fāgumaŋ Pílatura. ² Pílatúra púgí Yésúri kha' úrá déeri *Júdebi* wá uraa? Ú kha' pātí u kha'ri wera. ³ Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgiburá t̄ni hāa-u mí kōŋgónɔ. ⁴ Pílatúra písée púgɔɔ kha' ú kha' t̄ɔɔ waa? U núu mí i pi kha'ri ú déeri yaa? ⁵ Ye Yésúra khabí t̄ɔɔ t̄wā. Sí maaniga Pílatura.

Yésú wá thumi fāgumaŋ Pílatu thā

(Mat 27.15-26; Lúk 23.13-25; Já 18.39-19.16)

⁶ *Kúnkersi* wó *Kúnkersi* Pílatura ye séema karsóbii úkpo ú nípara ye bēe dé u sée wera. ⁷ Ĩ hakura ná ɔɔ ye bú ú pi ye yí' Bábásu. Ú ná p̄ɔɔ párángánná ɔ khu ĩ khuu níni pí k̄rí págí bi. ⁸ Nípirá yóo Pílatu thāná dé pi ná p̄nɔɔ, ú dé pātí u dé kí dé f̄i dugi wó dugi wera.

⁹ Pílatúra púgí bi kha' pi bēema dé ma sée *Júdebi* wá uru bāa? ¹⁰ Pébu, tu-uyaa dé d̄ɔɔkpóoré yeera *Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgiburá* hāaniga Yésúra. ¹¹ Ye Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgiburá suu nípara kha' pi p̄nɔɔ ú sée Bábásu. ¹² Pílatúra kha' ye múnni pi bēe dé ma dé ú pi yí' *Júdebi* wá uru weraa? ¹³ Nípirá písée súryá kha' pi bagɔɔ *ní'batábɔɔ*. ¹⁴ Pílatúra púgí bi kha' t̄nni míp̄t̄ne u déerii? Pí hafya súryá kha' pi bagɔɔ *ní'batábɔɔ*. ¹⁵ Mú Pílatura ye bēe dé u dé t̄i nuu nípara weri, ú sée Bábásu ye ye pí khuri Yésúri thinne ye hāaniga dé pi bagɔɔ *ní'batábɔɔ* ĩ khuwɔɔ.

Tí Ɔrómi sodáasíbi mánni Yésúri weri, sí mína

(Mat 27.27-31; Já 19.2-3)

¹⁶ Sodáasíbirá khee yóo ú *fāgumaŋ wá kórgírā* ye yísi pí sodáasí kām̄bi wá bēe', ¹⁷ ye khee *k̄p̄rgík̄p̄rí mamí k̄ŋk̄ŋgi* ĩ yeyoo ye dée h̄wōnthaf̄'ri má uthanumunnu, ĩ sigoo tí thaagurá. ¹⁸ Ye kókírɔ yēe kha' *Júdebi* wá uthakhoo, t̄bira thugɔɔma. ¹⁹ Ye khee táɔɔ'ri yēe khurɔɔ thaagurá yēe suko' sāasi yēe ɔwɔɔ yēe khuusiŋ ú wɔɔnná yēe dé má pi kpónnígōoma. ²⁰ Mú pi mánnu sóo weri, pí khori k̄p̄rgík̄p̄rí mamiguri ye khee ú thĩ wá t̄asi yeyoo sí. Ye khee yēe yóo ú bakharí *ní'batábɔɔkírā*.

Yésú wá ba'mi ní'batábɔɔ, sí mína

(Mat 27.32-44; Lúk 23.26-43; Já 19.17-27)

²¹ Mú pi ye yóo weri, pí náa ɔ *Síiréni* wá u pi yí' Símo ú déerá *Álékísánduru* ná *Úrúfúsi* wá siye, ú yaara dúg'yo weri, pí kóɔɔ fāŋɔ ú kpóri Yésú wá *ní'batábɔɔkírā*. ²² Pí yóo Yésúno t̄o kharɔ tí pi yí' Gól-gótá, kí tut̄ŋgírā déeri Thaghubigi wá Khara. ²³ Pi ye bēe hāa-uma *divé* ú pi nagumunna ú ná boson̄ gí pi yí' *míiri* weri, ú p̄tu, ye u pí ya. ²⁴ Pí bagɔɔ ye k̄p̄k̄ira ú táy-eensira. *Kharát̄t̄unít̄uní* pi déerá ĩ buu tuu tēe tí bēe' úkpo úkpo mákinná ná pi bu wera.

²⁵ Tí pi ba'raa-u weri, khura yema súnghūnoŋ.

²⁶ T̄'ne'e-biyaama kó táɔɔ ĩ máa ú thagi wá thu'nná kha' *Júdebi* wá iya. Síraa buka' mí t̄i yeera pí khuwɔɔ wera. ²⁷ Ba'-piyaa-uma ú ná súurí bíɔɔ *ní'batábɔɔ*; ĩ bagu úkpori ú dé' dingoŋ ye bagu úkpori ú dé' míngírā. [²⁸ Tí *Yékírí wá sebi* kha'ra kha' khe-buruuma míp̄t̄dée weri, sírá déeri mé'na.]

²⁹ Ní' p̄tu ye tarí f̄i weri, pi ye kusugɔɔma yēe kōŋ kha' ókhoyí †! ĩ keroo ní, ú ú kha'ri kha' ma wónn̄i hasi' *Yékínthiya'dukiri* yé má' kí khu bísāa' thago weri, ³⁰ u h̄ŋgí ú thĩ s̄a; u sūŋ ní'batábɔɔkírā. ³¹ *Yékírí wá thɔgɔn-níkhāgibi* ná ú *sebitubirāa* ye mánnɔ tē kha' h̄ŋg-uru p̄ɔɔ ye ú wónn̄i h̄ŋgí ú thĩ na. ³² Ye kha' u kha' dé-manu-ma *Yékírí wá Sakhaníní* ye dée *Ísíráyél bibi* wá u yaa? U sūŋ ní'batábɔɔkírā t̄bē ná yé khāa ú bu. Ní' pí pi ba'ra pí ná Yésúri kpoogi weri, píra ye kusugɔɔma tē.

† *Gérékusurá kha'-purma kha' pi ye fāgíma thaaguri yēe kusugɔɔ.*

bée'rá ĩ ná sɛɛɾɿɛ sɛɛɾɛ nuwãana. Tamanna ye-bíma
kpoogi, ye hãa bi wórgɿ p̃u ye dé tãgɿmasimíɿu, sí
buká' kha' pí sɛɛɾɛ dé-uma thĩɿaa.]

Lúki

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól wá sũmdé tákãni Lúki (Kól 4.14, 2Tí 4.11) ú déeri dɔɔtɔ́ɔ́ ye dée tẽ támaa weri, úrá tĩ'ni sebi weri í hãa ú ɔɔ ú pi ye yí' Téofil. Ú Lúki kpoorá tĩ'ni Mídéenji wáari í hãa ú Téofil kpokpoori tẽ (1.3). A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, sí dɔɔsi digbéé ná kɔɔɔgi ná dɔɔsi digbéenɔ ná kɔɔɔgi wá ɔɔɔɔmburá u tĩ'ni. Tí Lúki kha'ri Téofil weri, pãane ú tuura wá ɔɔ-u ú déeri níkpóroo Gérékibi wá ɔɔɔɔmbɔ werési níni wó níni ú funni Yékírí yêe ba karaŋ sebi weri weri, úrá Lúkira yí' Téofil, pébu Téofil wá tutãngírá déeri: níni ú funni Yékíre. Lúkira ye bée seereema támabe. Púgí'-uma tákursi í nani ye tũmá u tĩ'neé, sí dé sãŋgi nípirá khãa tu dé tí u seer'i weri, thĩŋaa-u (1.2-4). U beema dé pi tu dé Yésú dé-uma nípi wá bée' Hínnáa ú khonŋiŋ níni wã. Tírá yeeri ú seeriye mí í Yésú mamanni nípi Yékírí wá míuná, ná tãgumasimí í u déeri, ná ú kó'mi ná ú thumi, ná yó mí wá yó í pi déeruu í ná nani ú ba'mi ní'batáɔɔɔ ná ú yami ná yó mí kɔŋgɔŋi wá yóɔ.

Sebi wá kɔkɔŋkhaya

Kókíró 1.1-4

Já Batísi ná Yésú wá hũmmi wá mípa 1.5-2.80

Já Batísi wá seere 3.1-20

Yésú wá bátízémi ná tí Sutãna má'nusu keri wera 3.21-4.13

Yésú wá hĩtansi Galíle maráará ná mí í u déeri ní wera 4.14-9.50

Tí Yésú ku'ri Galíle í yóo Jerúzalém wera 9.51-19.27

Yésú wá kó'mi ná ú thumi ná ú humo 19.28-23.56

Tí Yésú yaari huuminá wera 24.1-12

Tí Yésú buka'ri ú thĩ ú mamannibibine ná tí Yékírí yeeri ú kãní ní thu'nná wera 24.13-53

Kókíró

1 Níkhãgaa Téofil, ní' kɔŋgɔmbi hukéeruma í bukaa mí í déeri í thoo kãmbi á ɔɔɔɔmburá wera. ² Ní' pí náani mí míŋni pí yíbié í kórí gi í kókírɔɔ́ wera, pírá banni ba dée Yékírí wá seereese'ri ye bukaa a í. ³ Tírá yeeri, waati ú mi púgí'ri míŋni wá bée' í nani tákursi í kórí gi í toominá, mí keri sí mákírá ná mína tĩgeé tẽ pãtí í tanni í thoo kãmbi weri, ⁴ sí dé sãŋgi mú tu kha' mí í mu núuni weri, dé-ima míŋáŋ.

Tí Yékírí wá mɔŋgi seer'i Já Batísi wá hũmmi wá mí wera

⁵ Júde maráa uthakho *Éródi* wá igi wá pãnná, *Yékírí wá thɔɔŋnã* ɔɔ ye bú, ú pi ye yí' Zákárí. U yema Yékírí wá thɔɔŋnaa *Ábíyá* wá ginnakharɔ, ye ú harɔ dé-uyaa-ma thɔɔŋnĩkhãgaa *Áarɔ́* wá kóyo. Pi ye yísɔɔma *Élízábéti*. ⁶ Terem-biyaama *Tamaŋ* Yékírí wá wɔɔɔ ye kórí ú khĩnni ná ú seereri kó'mɔ. ⁷ Ye pi ye biinó wã,

pébu, *Élízábéti* dé-uyaama kaahũŋhara; ye khã'-piyaa-ma tẽ.

⁸⁻⁹ ɔ khu sí ba mákírá ná Zákárí ná ú ginnakha nípirá mákínná ná pi dé pí sũmnni Yékírí wá wɔɔnná.

Zákárírá mákínná ná u dóoŋ *Tamãaŋ thiya'duki* wá dógírá í tho' datikóronni, pébu, úra pi déerá *khara'tĩnĩtĩnĩ* í mákírá.

¹⁰ Pãtí u dóonná yêe tho' datikóronni weri, ní' kɔŋgɔmbé píŋgínná kpaagurá yêe jíŋ Yékíre.

¹¹ Zákárírá náa *Tamãaŋ mɔŋgi* wá ɔɔ. Ú mɔŋgi nuunaŋ-uyaama datikóron *thokharɔ* wá dé' diŋgo. ¹² Pãtí Zákárí náanus weri, ú phĩnné khoroo tákursa. ¹³ Ye mɔŋgurá seeriye Zákárí kha' hã ú ye phãŋgé kóɔɔ wa, pébu, Yékírí nú-uri ú jũnna. Ye kha' ú harɔ *Élízábéti* ba hũmma bikhoo ú úrí Zákárí ba yí' Já. ¹⁴ Ti ba nuu ú thĩnɔ tákursi ye ní' kɔŋgɔmbe ba kpánnéema ú hũmmi wá míuná, ¹⁵ pébu, u ba déma níkpóroo *Tamãaŋ wɔɔɔ*. Ú ba jũ *divé* ná thãhuumi wã; *Yékírí wá Nijêe* ba hĩŋoo waati ú ure ú níŋáa dógírá wera. ¹⁶ Úrãa ba dé sãŋgi *Ísíráyél bibirá* fĩ'ri písi pí *Tamaŋ* Yékínná. ¹⁷ Úrãa

ba khuru Yékírí wá wóɔɔ yé h̄t̄i ú *h̄ngínnaa*Élí wá dóm̄m̄ ná ú wórḡi wá h̄nḡe. Ye kha' u ba yeema siibi ná pí bibi wá dósé ná kãmbi yé fíkíj̄ níntãñk̄p̄'nípi pí h̄t̄i ní' termembi wá wóɔɔ wá h̄nḡe, sí dé sãnḡi ú s̄ɔɔb̄j̄ th̄iini sa ru, tí h̄t̄i Tamañ wá h̄t̄ansa.

¹⁸ Zákarírá púgɔɔ kha' mún̄ni ma dé yé wón̄ní tu kha' th̄j̄naa-u, pébu, khã'-mama ye má hanná khãḡi t̄ẽ.

¹⁹ Munigurá kha' manãa Gábíríyél̄na. Ma nuuma Yékírí wá the' í dé ú s̄m̄ina. S̄ñ-ur̄i-mama dé ma ba seeryɔɔ seere nuwãa wenna. ²⁰ Ye kha' u ba déma númãaná; ú ba wón̄ní seere ya watata í ná nañ khu ú í míyuna ba nañ weri, pébu, u khãa má seere ú ma seer̄ruu weri wa, ye í míyuna ba namma ná ú khura ba kuso.

²¹ Tí pãnná nípara ye teema Zákaríra. Dé-siyaa-bí-bu-ma t̄ññeesi pãt̄i u dáru bú Yékínthiya'duki wá dógírá wera. ²² Waatu ú u ku'ri weri, u wóɔɔ yé seere bí ya. Ye fínãa nípi kheeri ye tuu dé t̄ó míne u páani Yékínthiya'duki wá dógírá. Ú kókír̄ yé seere bí nún̄man̄s̄o ye h̄t̄aa nú máanḡne. ²³ Mú Zákarí wá s̄m̄dékh̄ibi h̄iini weri, ú fígí písée ú n̄ɔɔ. ²⁴ Tó pãné kha' ma yee bú, ú har̄i Élízábétr̄a khee dóɔɔ í kóorígó ri fergi bímúwãa' yé k̄ñj̄ kha' ²⁵ mún̄náa Tamañ kenni ma ye khor̄i ma nuu nípi wá wóɔɔ.

Tí Yékírí wá munigi seer̄ru Yésú wá h̄m̄mi wá míl wera

²⁶ Élízábéti wá dóɔɔ wá fergibi má'níkpo fergeerá, Yékinná písée s̄ñi ú *munigi* Gábíríyél̄ Galíle marãa nu wá yóɔ bu, í pi yí' Názáarét̄i, ²⁷ *h̄ñumboñ yaañf̄m̄i* thã, ú pi yí' Máriaamu. U yema *náɔɔruu*, pí yísɔɔ Jozéfu, ú déerá ithakoo *Davít̄i wá kóyo*. ²⁸ Munigurá yóo ú thãná í ná kha' thiya'-manuu, ú ú Tamañ khóɔɔ'ru tákuru weri, u ú kpoogo. ²⁹ Sí sóo Máriaamu wá hakura ú púgí ú th̄i kha' pé thu th̄núu weraa?

³⁰ Munigurá seeryɔɔ kha' hã ú yee phãngé kóɔɔ wa, pébu, bu-uma kuru gí ku'ri Yékírí thã. ³¹ Kha' u ba khe-ma dóɔɔ, í h̄ñj̄ bikhoo í yísɔɔ Yésú. ³² U ba déma níkpóroo ye pi ba yísɔɔma Yékíj̄ Kpóroo wá Bikhee. Tamañ Yékír̄ee ba hãa-u ú khãgaa Davít̄i wá ithakhokine. ³³ Úrãa ba dé *Jakópi* wá kóibi wá ur̄i kutúru; ú *igrá* ba h̄t̄i kp̄úuníáano wã. ³⁴ Máriaamuná kha' mún̄ni si wón̄ní dé yóo, pébu, ma tuu khomíu thoj̄ naa?

³⁵ Munigurá seeryɔɔ kha' *Yékírí wá Nij̄e* ba bañ ú bu, ye Yékíj̄ Kpóroora ba kaa-u ú wórḡe pãt̄i wóomina kaa níni wera. Tírá yeeri, bii ú u ba h̄ñj̄ weri, pi ba yísɔɔma Yékírí wá Bikhee, *Yékírí Wáa-u*. ³⁶ Ye kha' ú ná Élízábéti ú ku'ri tutãñ kpooro weri, ú ná ú khãgusine me, u ma dóɔɔ ye ba h̄ñj̄ bikhoo. Ú ú pi ye yí' kaah̄ñhar̄i weri, ú dóɔɔ wá fergibi má'níkporá weri, ³⁷ pébu, Yékír̄e kp̄ñj̄ míni wã. ³⁸ Máriaamuná kha' maná we; ma ma Tamãañ déko. Í míyuna dé pãt̄i u kha'ru wera. Tí kpãnaa bu, munigurá taraa.

Tí Máriaamu kpaayanni í yóo Élízábéti thã wera

³⁹ Mú ti buuri pó khubi weri, Máriaamuná yaa yé yóo haabunse Júde surgurá, marãa úu tátise weri, í nu wá yóɔ bu. ⁴⁰ Mú u nanni ní ú ná dóoro Zákarí wá kórgírá, í thuga Élízábétr̄a. ⁴¹ Tí Élízábéti núuni Máriaamu wá thunni weri, biirá kpírgíyá ú th̄i wá dógírá. *Yékírí wá Nij̄e* h̄i Élízábétr̄i, ⁴² ú s̄uríyá kha' bu-uri kurḡi í taraa har̄i wá béé' me, ye bii úu ú dógírá weri, kuru-ur̄i. ⁴³ Ye kha' ye! Mún̄ni si déeri yóo ye má Tamãañ níj̄aanãa bañ má thãnaa? ⁴⁴ Kha' tí ma núuni ú thunni weri, tí nuwãa biino ú kpírgíyá má dógírá. ⁴⁵ Ye kha' wée ú khãani í tuu dé Tamãañ seere ú pi seer̄ruu weri, u ba déma míj̄nãñ weri, kuru-ur̄i.

Máriaamu wá t̄ñj̄ga

⁴⁶ Máriaamuná kha'

Ma kpónnó'ma Tamanni má dóḡne me,

⁴⁷ ye nuumé thãgi ma í dee má *H̄innãa* Yékinná.

⁴⁸ Pébu, ná-ur̄i má h̄t̄ansuru ye keri ma, maní mãa ú déko wera.

Ye í kórí gi fεerá, nípi wá b̄e' ba kí k̄m̄ma waatu wá béé' kha' har̄i we kuru-únni,

⁴⁹ pébu, Yékíj̄ Wón̄náa dé-uri-mama déemé peri wa; úra pi yí' Yékíre.

⁵⁰ Ní' pí phãni Yékírí weri, pí numanse kóɔɔma tíkíj̄ ná pí kóibine kí s̄ñj̄ ní.

⁵¹ Déegée-uma wórḡe, ye tuugra ní' pí nísiβeekákásine pí dósírá,

⁵² í s̄unigo ub̄ri, ye yaariga jaanun̄bura,

⁵³ í hã kh̄munípiri mí kuru, í wóɔɔ ye, ye níni ní' pí daforonni weri, pí kh̄ni dé' pórse.

⁵⁴⁻⁵⁵ Yékírí t̄éñj̄-uma *Ísíráyél̄ bi* bí déeri ú s̄m̄débibiri wera.

U phaa *Ábráhám* ná ú kóibiri wa,

dé pí numanse kóɔɔma waatu wá béé' pãt̄i u seer̄ra sí íbi khãgt̄buri wera.

⁵⁶ Máriaamuná ná h̄t̄aa Élízábéti thãná má pó fergi bísãa'nu, tí kpãnaa bu ú kh̄no.

Já Batísi wá h̄m̄mi wá míj̄a

⁵⁷ Pãt̄i Élízábéti wá h̄mpãní nanni weri, ú h̄ni bikhoo. ⁵⁸ Pãt̄i ú máagíntákãmbi ná ú nípi núuni kha' ú numansi kó'ru Tamanni ú déyoo déemo weri, pí ye kpãnné kpoogo. ⁵⁹ Tí pi h̄nnuu weri, khubi má'nísãa' khurá, pí baa ú *huureekhara*. Nípirãa béé hãa-u ú sii wá nísigine kí déeri Zákarí. ⁶⁰ Ye ú níj̄aanãa kha' káaru, pi ba yísɔɔma Já. ⁶¹ Pí seeryɔɔ kha' nísigé h̄nḡira bú ú tutãanná wã. ⁶² Pí púgí bii wá siiri nún̄man̄s̄o kha' k̄nní nísiye u béé hã ú biiraa? ⁶³ Ú kha' pi hã ma tápho'ro; pí hãa-u tí, ú tí'ñj̄a bú kha' ú nísigírá Já. Maagé kórí nípi wá béé' me. ⁶⁴ Tí khanná fí, Zákarí wá derembinná fáríyá, ú wóɔɔ yé seere yé fuu Yékírí wá

nísí nuuga. ⁶⁵ Phānugé kórí pí máagíntákāmbura; pí nípi wá bée' ye see'ma í mídéenini Júde maráará, tátí'maráa bée' pu me. ⁶⁶ Dé-siyaama kákási ní' pí núuni í mílpeni weri, pí kha' bii wée hūngé ba h̄ti bú wa! Pébu, Tamāaḡ déki du'raa-ú-buma míjāḡ.

Zákarí wá t̄ḡḡa

⁶⁷ Yékírí wá Nijé h̄i bii wá sii Zákaríri, ūu see' Yékírí wá nūgiseere kha'

⁶⁸ Tamaḡ ú déeri Ísíráyél bibi wá Yékírí weri, kuri-uri, pébu, baḡ-uri kerma ú nípiri t̄ h̄ní bi;

⁶⁹ kha' h̄a-uri-t̄bíríma H̄innáa kúuḡ kutúru, ú déeri ú sūmdée Davíti wá kóyo.

⁷⁰ Ye síra u yeera ú h̄ḡḡínníbirá khuríya seeríye kh̄u kh̄u kha'

⁷¹ ma ba h̄ḡḡ t̄bírí t̄bi p̄l̄n̄l̄bi ná t̄bi t̄'nibi wá bée' déko.

⁷² Tírá yeeri t̄bi sekóbi wá numansé kórw, ye ú wógírú ú n̄l̄néé sí u khonni bí wera.

⁷³⁻⁷⁵ Ye síra Yékírí kanna seeríye t̄bi sii Ábráhám kha' ma ba h̄ḡḡ t̄bírí t̄bi p̄l̄n̄l̄bi wá déko,

sí dé s̄ḡḡḡ t̄bé thugw kaadé phānuge, yé kó' ú mílpeni kó'mw, yé dé mí í terenni ú wórw f̄' í ná naḡ t̄bi humo.

⁷⁶⁻⁷⁷ Ye bii ú pi h̄nni mé'n̄i weri, pi ba yíswama Yékínḡ Kpóroo wá h̄ḡḡínnáa,

pébu, u ba khuruma Tamanná t̄ hafu ú kh̄l̄nni ye see' ú nípirá tu kha' dé-birma míp̄l̄ḡḡ, ye Yékínna ba sée h̄a-bi-íma yé h̄ḡḡ bi.

⁷⁸⁻⁷⁹ Kha' á numanse kó'ma Yékínni kóḡ, tírá yeeri u ba yeema táyésíge ku' ní thu'nná, t̄ baḡ t̄bírí bu t̄ kheebuḡ p̄t̄i khura ku' f̄ḡḡ t̄ yé're' ní p̄l̄ tápirígrá yé huumi wá déko weri, yé yee t̄bírí wówóoḡkh̄h̄n̄n̄.

⁸⁰ Biira ye kh̄'ma ú wówm̄ne. Mú u kh̄'n̄i, ú yóo gbirinná t̄ ná h̄t̄aa watata t̄ ná nani ú buka' khuru Ísíráyél bibine.

Yésú wá h̄m̄mi wá míḡa

(Mat 1.18-25)

2 Tí pánná, ithakho kpóroo Sézáari Ógísítii seeríye nípi kha' pi th̄' má s̄rsi nípi wá bée' me. ² Sí dúgú th̄'n̄eseri dé-siyaama waati ú Kíréní déerá f̄ḡḡmaḡ Síirí surgurá weri, ³ ye nípi wá bée' ye yóoma pí th̄k̄pónso, dé pi ná th̄' pi. ⁴ Tírá yeeri Jozéfurá yaa Galíle maráa bu, nu í pi yí' Názáaréti t̄ yóo Júde maráa bu, ithakho Davíti wá nu í pi yí' Bétléléhém, pébu, dé-uma Davíti wá th̄n̄l̄na. ⁵ Ú ná ú h̄ān̄mbii Máriaḡmuná yóorá th̄'n̄eserá, ye úra yema d̄wre. ⁶ Tí pi ye Bétléléhémuná weri, Máriaḡmu wá h̄mpānná nana. ⁷ Ú h̄ni bikhoo; úrá déerá ú dúgú biira. Ú birmoo dóobíphe'ye ye h̄nniḡw karḡḡbóko, pébu, pi ye buu h̄ḡḡkharu khur̄saḡ'dukirá wa.

Khunneenbi ná Yékírí wá m̄l̄ḡḡbi wá míḡa

⁸ Ú maráa kpoorá, s̄n̄l̄khun̄n̄b̄e ye ní pí khunneekp̄l̄ḡḡrá. Pi ye h̄n̄l̄uma k̄mbi isensi yé keḡ pi s̄n̄l̄ba. ⁹ Tamāaḡ m̄l̄ḡḡi úkpóo kuso bí bu, ye ú Tamaḡ kpoowá sáurá dée má táyésíge t̄ s̄n̄l̄ kúní bi. Phānugé kórí bi tákursa. ¹⁰ M̄l̄ḡḡurá seeríye bi kha' h̄a pí ye phānugé kó' pi ya, dé bam-manuma dé ma ba see' pi seere nuwāa ūu ba dé kpānn̄es̄i nípi wá bée'rá me. ¹¹ Ye kha' h̄m̄-birma f̄eeri H̄innáa t̄ h̄a bi Davíti wá n̄n̄á. Úrá déeri Tamaḡ ye dée Yékírí wá Sakhanínna. ¹² Kha' mí t̄ pi ba khe yé tu weri, pi ba ná ná pi birme biboḡḡi dóobíphe'ye ye h̄nniḡa ḡi karḡḡbóko. ¹³ Tí khanná f̄i, tó m̄l̄ḡḡk̄nni wá t̄w kuso ní thu'nná t̄ nann̄ḡa w m̄l̄ḡḡurá, p̄l̄i fuu Yékírí wá n̄s̄i nuugi kha' ¹⁴ úráa s̄aun̄o ní thu'nná, ye u ye bemmé h̄ti ní' p̄l̄i ú dúgúrá fa f̄ān̄ḡurá wera.

¹⁵ P̄t̄i m̄l̄ḡḡbi k̄nni ní thu'nná sóo weri, s̄n̄l̄khun̄n̄burá seeríye k̄mbi kha' pi ye t̄bé yóo Bétléléhém ná keḡ mí t̄ Tamaḡ yeeri pí seeríye t̄bírí kha' t̄i déeri ní wera. ¹⁶ Pí yóo haab̄n̄se t̄ ná náa Máriaḡmu ná Jozéfu ná biboḡḡiri h̄nniḡanni karḡḡbókírá. ¹⁷ P̄t̄i pi náani ḡi sóo, pí khee mí í pi núuni biboḡḡi wá mílná weri, t̄ thowee. ¹⁸ Ní' pí núuni s̄n̄l̄khun̄n̄bi wá seereri weri, dé-uri-bi-buma maaga. ¹⁹ Ye Máriaḡmuná kanniḡa í mílpeni ú dúgúrá yé k̄k̄á' í. ²⁰ Tí kpānaa bu, s̄n̄l̄khun̄n̄burá f̄ḡḡi yé písi yé fuu Yékírí wá n̄s̄i nuugi t̄ dee t̄e t̄i pi núuni ná t̄i pi náani wera. P̄t̄i m̄l̄ḡḡi kha'ri weri, múnnáa í mílpeni déeri.

Yésú wá buka'mi Yékínthya'dukirá

²¹ Tí pi h̄nni biiri weri, khubi má'n̄s̄āa' khurá, pí huuriyoo ye h̄a-u Yésú n̄s̄iḡe. Kírá déerá n̄s̄i gí m̄l̄ḡḡi h̄āna'na ná ú n̄jāana ye nani khee ú d̄wri wa. ²² Tí wíríkh̄bi nanni t̄ mákírá maḡ mí Yékírí h̄āni Moyíziri weri, Jozéfu ná Máriaḡmuná yóo biino Jeruzalém t̄ ná bukaa ú Tamanna. ²³ Pébu, t̄'-surma Tamaḡ Yékírí wá mamm̄i wá seburá kha' dúgú bikhoo wó dúgú bikhoo, pi khonni h̄a ú Tamanna. ²⁴ Ye mákín-s̄iyaa ná pi khoḡ he'ri bíḡw werés̄i t̄f̄irhe'ri bíḡw† t̄ h̄a bí Tamanni p̄t̄i ú mamm̄i kha'ri wera. ²⁵ Ye t̄ mákírá ná wá yé ye Jeruzalémuná, ú pi ye yí' Símir̄j̄. Ú wá dé-uyaama ní' termemmi ye dée wée ú kó'rá Yékírí wá mílni kó'mo. Ú ye teema wée ūu ba wóoró' Ísíráyél bibi wá d̄s̄i wera. Yékírí wá Nijé ye-úma kpoogi, ²⁶ ye khuríya seeríyow kha' ú ba hu kaa ná Tamaḡ Yékírí wá Sakhanínna wā. ²⁷ Ú Nii kpoorá t̄āa t̄ yóo ú Yékínthya'dukirá. Waati ú Yésú wá h̄nt̄abi banna ú Yékínthya'dukirá, dé pi ba dé p̄t̄i Yékírí wá mamm̄i kha'ri weri, ²⁸ Símir̄j̄ná kpóri biiri désirá ye thuga Yékírí t̄ kha'

²⁹ Á Tamaḡ, u wónn̄i h̄a ú s̄md̄ebii kh̄nni werá,

† Ná kerí Ku' 13.2, 12 †† Ná kerí Léw 12.8

ú yóo ú khāgubī thāná dǎwóonje ĩ mákírǎ pǎtí u kha'ri wera.

³⁰ Dé má thī ná-manī Hínnáani má yíbire pǐ;

³¹ Hínnáa ú u sǎwǎbīnnī nípi wá bée' náa-u;

³² ú déeri táyésí gū ba págú dunṭhāññi wá wǎwǎ yé yee Ísíráyél bi bí déeri ú thīñi weri, pí bu kpóro.

³³ Maagé kó'rá Yésú wá hūntáburī ĩ dee seere ú see'ri ú míuná wera. ³⁴ Síimíjóná yee duwaabí hāa bi ye seerye bii wá níjāa Mǎrýámuni kha' Yékírí khonni bii we saa-u, sí dé sǎngi kǎngǎmbé sēñ ye kǎngǎmbé kpórí Ísíráyélná. Úrāa ba dé mí tū ba buká' kha' Yékínna déegéema, ye pí ba píyǎw wa, ³⁵ ye u ba yema ní' kǎngǎmbi wá dǎwǎkákásé ku' toroo bu. Ye ná úw, ti ba dǎorǎoma pǎtí pi kpúu níni kpersǎwǎnnǎ wera.

³⁶ Tí pǎnná w harēe ye fí, ú pi ye yí' Ánni. Ú haru dé-uyaama Fánúwél wá biharu ú ku'ri Áséeri wá thīno ye dée Yékírí wá hǎngínnáa. Khā'-uyaama tákursu. Ú hānumbon yaanfūnsurá, u ye tuu khomí ja ĩ ná taraa nani waatu ú u yeeri khoo pí dée kǎmbe dusi má'níñ. ³⁷ Ye múnni ú khoo huuri sóo weri, u súní yee w khoo túwǎ ĩ ná nani dusi digbéerú' ná síñtú'. U yé dá' pú Yékínthya'dukirá wa, dé u ye kó'ma sūñ yēe níñ Yékírí khibeegi tíkíñ ná isengine. ³⁸ Ú sǎu tó'riyó Yésúno ye thuga Yékírí, yēe see' bii wá míñine nípi wá bée' pí ye tee khu ú Yékínna ba hǎñ Jerúzalém nípiri wera.

³⁹ Waatu ú Jozéfi ná Mǎrýámu déeri míñi wá bée' ĩ mákírǎ pǎtí Tamañ Yékírí wá mammi kha'ri weri, pí fígi písée Názáaréturá; írāa ye pí nuuna. Í nuuna yema Galíle maráa bu. ⁴⁰ Biira ye khā'ma ú wǎwǎmne tákursu, ye ú mí nuunaama Yékínno.

Yésú wá bikerepǎna

⁴¹ Ú hūntábura ye yóoma dugu wó dugu Jerúzalémuná ná Kúñkersu nana. ⁴² Waatu ú u buuri dusi kpǎw ná síñw weri, pí yóo kpoogi ĩ mákírǎ kersu wá dédǎmǎwǎnno. ⁴³ Mú kersu sóori, pí khee yēe khūñ, ye biirá hǎtaa Jerúzalémuná. Hūntábura ye tuu wa, ⁴⁴ dé kem-biyaa má u ye búma pí suryóo tákǎmburá. Tírǎ yee pí níñjǎ ĩ buu khu úkpo. Mú pi mí náa-u wǎ weri, pí kókírǎ yēe wéyǎw pí nípi ná pí tuuribi thāná, ⁴⁵ ye pi náa-u wǎ. Pí fígi yēe písi Jerúzalémuná yēe wéyǎw yēe yóo. ⁴⁶ Khu bísāa' khurá, pí náa-u Jerúzalémuná, Yékínthya'dukirá ná u hǎtaa ú ná Yékírí wá sebitubi yēe núunó' yēe púgí' pi míñi. ⁴⁷ Maagé kó'rá nípi wá bée' pí ye nú mí í u ye see' ĩ dee pǎtí u ye wǎwǎmne ná hǎngíñ sí u ye hāana' wera.

⁴⁸ Waatu ú ú hūntábi náanu, maagé kó'ri bi tákursu, ye ú níjāaná kha' má biye, pé ú dée ĩbíri mé'naa? Kha' má ná ú siira ye wéyǎwma dǎwǎkpúuse. ⁴⁹ Ú kha' péee déeri ye pí ye wée maa? Ye kha' pi tuu dé mákim-maṭaama ná ma hǎti má Sii thāná wǎa? ⁵⁰ Ye pi ye tuu ú seere wá titǎñgi wa.

⁵¹ Tí kpānaa bu, ú thoo bi ĩ khūni Názáaréturá yēe ye nú pí níntǎnna. Ú níjāana ye kanna'ma í míñe bée' ú dǎgírǎ. ⁵² Ye Yésúra ye khā'ma ú wǎwǎmne, ye ú míñe ye nuuma Yékírí ná níñne.

Yékírí wá seere ú Já Bátisira see' wera

(Mat 3.1-12; Már 1.1-8; Já 1.19-28)

³ ¹⁻² Sézáari Tíbéeri wá igi wá dusi kpǎw ná símúwǎa' dǎgírǎ, Yékírí hāani ú seereno Zákarí wá bikhee Já gbirinná. Kí du kpoogirǎ, ithakho Pǎnsi Pílati déerǎ fǎgumañ Júde maráará, ye Éródíi dée ithakhoo Galíle maráará, ye ú sekpookāni Filípi úrá dée tē Ítiiré ná Tírákónidi ithakoo, ye Lízáníyásurá dée Ábílénu ithakhoo. Ánnási ná Káyífii dée Yékírí wá thǎgūn-níkhǎgiba.

³ Mú Yékírí hāani ú seereno Jáñi weri, ú yaa yēe tññ Júrde dágáa maráa bée' me. U ye see'ma nípiri kha' pi bátisé' ĩ buká' kha' fíkím-burī dǎwǎw sí dé sǎngi Yékírí sée pí mípǎñi hǎ bi í. ⁴ Ú mína Yékírí wá hǎngínnáa Ézáyí see'ra ú seburá kha'

ǎw súrú gbirinná kha'

pi hafu khūnni ĩ sañ tí Tamanni
yé hafu ú khǎñfǎw'úrǎ tereñ.

⁵ Kha' yǎkhānuba'li wá bēe' ba fíga'ma me,
ye beesi ná tátisi wá bēe' ba keuma tē.

Kharu kónnigónñi wá bēe' ba teremma

ye khññi wá bēe' ñ pǎsi pǎsi, i ba hǎmma ĩ mákíñ.

⁶ Ye múnnáa nípi wá bēe' ba ná pǎtí Yékínna hǎñ nípiri wera.†

⁷ Nípira ye yóoma kññi kññi Já thāná dé u bátisé ĩbíra. Úu ye see' pi kha' kpórkhofiberu, pi kha' kubi-bur-ma wǎa? Máa see'ri bi kha' pi horó' ku' pú naañ wá thu gū ba bañ weraa? ⁸ Pǎtí táhugira señ bi kersu weri, pi ye ye pí dédǎmmíná hǎti mú, sí buká' kha' fíkím-bur-ma dǎwǎw. Hǎ pí yé hǎti kí kññi kha' dé-ĩbinnuma Ábráhám wá kóibi wa. Pébu, ma see'-puma kha' Yékíre wónni fíkíñ púrserá dé Ábráhám wá kóibo. ⁹ Ye kha' werá, wú'ni sǎwǎbín-turma ĩ hǎtaa táhunínsi wá kpee' hǎtansa. Ye táhugi wó táhu gñi ba kaa señ bi kersu weri, ki ba khú hǎmma naagw.

¹⁰ Ní' pí ye yóo Já thāná kññi kññi weri, pi ye púgǎwma kha' pé ĩbíri mákínni ná ĩbíra dé werá fāa?

¹¹ Úu ye see' pi kha' wée ú kpórgi bíñw, u khonj úkpo ĩ hǎ wée ú dá'ri. Ye wée ú diime, u khonni hǎ tē, wée ú khūmugw.

¹² Órǎmubi wá dǎmphohínníbírá yóo tē Já thāná, bátisékharu, ye púgǎw kha' Níkhǎgaa, pé ĩbíri mákínni ná ĩbíra dé fāa? ¹³ Ú seerye bi kha' hǎ pí hǎñ tigi'i ĩ taru núu gí yeeri bú wa.

¹⁴ Sodáasíbírá púgǎw tē kha' pé ĩbíri mákínni ná ĩbíra dé tē? Ú seerye bíri kha' hǎ pí kí fagu' nípi tigi'i wa, ye

† Ná keri Ézá 40.3-5

hã pí kí págáa níɔ́ kí hĩ́n pí tigi'i tẽ́ na, dé pí yee pí taasurá kí hĩ́n pí wóɔ́ɔ́.

¹⁵ Mú kí déeri má níɔ́pura ye tɛ́ema *Yékírí wá Sakhanínni* weri, pí ye pú' pí thĩ́ kha' dé Jáná déeri úrí b̃ãa? ¹⁶ Ú sɛ́erye pí b̃éé' kha' mana *bátízé-bima* yɔ́'mɔ́, ye wéé òu baɔ́ weri, u tari mana. Má wónnĩ fárú ú dɛ́ekhara' wṹkpeegéé yaturu wa. Ye úra ba bátízé-bi-ma *Yékírí wá Nii* bu ná naagɔ́. ¹⁷ Kha' u ma sukũn'ongine dékírá yêé ba kũn' suuyura; ye tí kpãnaa bu, ú khe subigiri í yee gi kpórgo yé tho' suthikiri na kaapĩńénggo. ¹⁸ Múnnaa Jáná ye sɛ́e' pí sɛ́ere nuwãano yêé bɔ́' pí yó mí kɔ́ngɔ́nɔ́.

¹⁹ Í mákírá ná *Éródi* ú déerá ɪthakhoo ná u kheé ú sekpookãɔ́ máníkhuo wá haru ú pí ye yí' *Éródíyádi* weri í yeyoo, ye dée yó mípṹ kɔ́ngɔ́nɔ́ wá yóɔ́ tẽ́. Jáná sɛ́eryɔ́ɔ́ kha' yárgĩn-uru dé mí ɪ u déeri mé'ni weri, ɪ mákírá wa. ²⁰ Ye *Éródira* ye kpṹ sí tónná wã, dé píséɔ́-urí yeema pí kórí Jáná í pãgɔ́ɔ́ dugɔ́ɔ́ bú.

Yésú wá bátízémi wá míɔ́na

(Mat 3.13-17; Már 1.9-11)

²¹ Waatu ú Jáná ye nanu dóoró karsórá thon na, u ye *bátízéma* nípi wá b̃éé'. Bátízé-uyaama Yésúri tẽ́. ²² Ye waatu ú Yésúra ye níɔ́n *Yékírí* weri, thu'nná págíyá ye *Yékírí wá Niina* sũuno koikoi í kheebure he'rii í sáa ú bu. Ye ɔ́ sɛ́eéé kuso ní thu'nná í kha' úrá déeri má Bikhɛera, u ma má dógírá; ú mí nuuni má tákursa.

Hũngo

(Mat 1.1-17)

²³ Waatu ú Yésú buuri má sɔ́ dɪsɪ digb̃éé ná kpɔ́ɔ́ge weri, ú kókírɔ́ ú sũmunna. Nípi kem-biyaa má Jozéfrá déerá ú si dɔ́ɔ́rã

ú déeri *Élí* wá bikhee,

²⁴ ú déeri *Mátátú* wá bikhee,

ú déeri *Léví* wá bikhee,

ú déeri *Mélékí* wá bikhee,

ú déeri *Jánná* wá bikhee,

ú déeri *Jozéfu* wá bikhee,

²⁵ ú déeri *Mátátíyású* wá bikhee,

ú déeri *Ámósú* wá bikhee,

ú déeri *Náhúm* wá bikhee,

ú déeri *Ésílí* wá bikhee,

ú déeri *Nágál* wá bikhee,

²⁶ ú déeri *Máatu* wá bikhee,

ú déeri *Mátátíyású* wá bikhee,

ú déeri *Séméyíni* wá bikhee,

ú déeri *Jozéki* wá bikhee,

ú déeri *Jódá* wá bikhee,

²⁷ ú déeri *Jówánánu* wá bikhee,

ú déeri *Érézá* wá bikhee,

ú déeri *Zóróbábél* wá bikhee,

ú déeri *Sálátíyél* wá bikhee,

ú déeri *Néerí* wá bikhee,

²⁸ ú déeri *Mélékí* wá bikhee,

ú déeri *Adí* wá bikhee,

ú déeri *Kósám* wá bikhee,

ú déeri *Élimádám* wá bikhee,

ú déeri *Erí* wá bikhee,

²⁹ ú déeri *Yésú* wá bikhee,

ú déeri *Élíyézéeri* wá bikhee,

ú déeri *Jórím* wá bikhee,

ú déeri *Mátátú* wá bikhee,

ú déeri *Léví* wá bikhee,

³⁰ ú déeri *Símínjɔ́* wá bikhee,

ú déeri *Júda* wá bikhee,

ú déeri *Jozéfu* wá bikhee,

ú déeri *Jónám* wá bikhee,

ú déeri *Élíyákím* wá bikhee,

³¹ ú déeri *Mélíyá* wá bikhee,

ú déeri *Méná* wá bikhee,

ú déeri *Mátátá* wá bikhee,

ú déeri *Nátám* wá bikhee,

ú déeri *Davítí* wá bikhee,

³² ú déeri *Jésé* wá bikhee,

ú déeri *Óbédú* wá bikhee,

ú déeri *Bówázú* wá bikhee,

ú déeri *Sálá* wá bikhee,

ú déeri *Násónú* wá bikhee,

³³ ú déeri *Ámínádábu* wá bikhee,

ú déeri *Ádíminí* wá bikhee,

ú déeri *Áarní* wá bikhee,

ú déeri *Ésíróm* wá bikhee,

ú déeri *Péerézú* wá bikhee,

ú déeri *Júda* wá bikhee,

³⁴ ú déeri *Jakópi* wá bikhee,

ú déeri *Ízáki* wá bikhee,

ú déeri *Ábráhám* wá bikhee,

ú déeri *Tará* wá bikhee,

ú déeri *Náhɔ́ɔ́ru* wá bikhee,

³⁵ ú déeri *Sérúki* wá bikhee,

ú déeri *Áragáú* wá bikhee,

ú déeri *Fáléki* wá bikhee,

ú déeri *Ébéeri* wá bikhee,

ú déeri *Sálá* wá bikhee,

³⁶ ú déeri *Káunám* wá bikhee,

ú déeri *Árfákísádu* wá bikhee,

ú déeri *Sém* wá bikhee,

ú déeri *Nowé* wá bikhee,

ú déeri *Láméki* wá bikhee,

³⁷ ú déeri *Matízalém* wá bikhee,

ú déeri *Énókú* wá bikhee,

ú déeri *Jáaréti* wá bikhee,

ú déeri *Málélél* wá bikhee,

ú déeri *Káunám* wá bikhee,

³⁸ ú déeri *Énósú* wá bikhee,

ú déeri *Sétú* wá bikhee,

ú déeri Ádámá wá bikhee,
ú déeri Yékírí wá bikhee.

Tí Sutāna má'ni Yésúri ũ keri weri, sí míŋa
(Mat 4.1-11; Már 1.12-13)

4 Mú Yékírí wá Nii hīini Yésúri, ú kuso ní Júrdéná; ú Nii kpokpoorá t̄aa yóo ú gbirinná. ² Mú u nanni ní weri, Yékírí wá p̄l̄n̄áa *Sutānaana* mágɔɔ khubi dig-béerɔ ũ kere. U ye dii míni pí khuburá wa. Mú pí khubi tanni, khūmɔgé kóɔɔ. ³ Sutānaana tɔ sɛerɔɔ kha' ná Yékírí wá Bikhee u déeri k̄ūuŋ, u sɛɛ' púrgeri kha' kú f̄ŋgúŋ ũ dé diime. ⁴ Yésúrá sɛerɔɔ kha' *Yékírí wá sebi sɛɛ'ri kha' kú dée má diimi wá tórêe hã níth̄n̄l̄gi thakoogi wa.*[†]
⁵ Sutānaana písée kheɛ k̄ání ú thuthu'ri ye bukaa-u khaanna f̄l̄ dun̄nasurs̄i wá b̄êe'nc̄, ⁶⁻⁷ ye sɛerɔɔ kha' ná u pí ũ khuus̄iŋ th̄ya' ma, má h̄aa-u dun̄nasurs̄e k̄pórsine yé yeɛ ú dé t̄é sí u, pébu, mana pi h̄aan̄i sí b̄êe'nc̄ ye tár̄l̄i ú nuuŋi má, úra ma h̄ã sí. ⁸ Yésúrá sɛerɔɔ kha' Yékírí wá sebi kha'-uru kha' *mu khuus̄iŋ th̄ya' mú Yékírí úkpo ú déeri mú Tamaŋ weri, yé kí nú ú úkpoó nínt̄anna.*^{††} ⁹ U písée kheɛ Yésúri yóo ú Jerúzalém ũ ná k̄ání ú *Yékín̄th̄ya'duki* wá thagt̄óonna, ye sɛerɔɔ kha' ná Yékírí wá Bikhee u déeri k̄ūuŋ, u k̄pírí wá f̄an̄uŋurá, pébu, t̄l̄-surma Yékírí wá seburá kha' ¹⁰ *Yékín̄na ba sɛɛ'ma ú min̄igiburi kha' pi k̄ors̄iɔɔ,*^{†††} ¹¹ *ye pi ba sooyí kóɔɔma sí dé s̄ŋgi h̄ã ú degé kpoó púrɔɔ wa.*^{††††} ¹² Yésúrá sɛerɔɔ kha' Yékírí wá sebi sɛɛ'ri kha' *h̄ã mú má' mú Tamaŋ Yékírí ũ keri na.*^{†††††} ¹³ Mú Sutāna kheeri wóɔ th̄iŋi th̄iŋi wá b̄êe' ũ déyoo keri sóo weri, ú taraa ye séyɔɔ thon̄.

Yésú wá sūm̄ni wá kókímmi Galíle maráa bu
(Mat 4.12-17; Már 1.14-15)

¹⁴ Tí kp̄anaa bu, Yésúrá f̄l̄ḡl̄ písée Galíle maráará, *Yékírí wá Nii* wá wórgɛ, ye ú n̄is̄igírá kuso kí surgi wá kénsi wá b̄êe'. ¹⁵ U ye mamamma kí surgi nípur̄i *Júdebi wá p̄ŋḡiŋkhayurá*, ye b̄êe' ye fuuma ú n̄is̄i nuuga.

Tí Názáaréti nípi kauri Yésúri weri, sí míŋa
(Mat 13.53-58; Már 6.1-6)

¹⁶ Mú u f̄l̄'ri baa Názáaréti ú u kh̄a'ni weri, *Júdebi wá kp̄áarék̄hurá*, ú dóoró pí *p̄ŋḡiŋkhanná* p̄t̄i u mán̄l̄n̄á weri, ye ba yaa dé ma karaŋ sebe. ¹⁷ Pí h̄aa-u *Yékírí wá h̄ŋḡinnáa* Éz̄áyí wá sebun̄ɔ, ú phiriyoó ũ náa khaa tí u ye b̄êe karaŋ wera. Tí khanná t̄l̄-surma kha' ¹⁸ *Tamaŋ Yékírí wá Nij̄e má kpoogo, pébu, úrá saari ma dé ma sɛɛ' p̄óɔr̄iburi sɛere nuwān̄ɔ.*

S̄ŋ-uru-mama dé ma ba sɛɛ' dombiri kha' pi ba bu pí th̄i,

yé sɛɛ' darap̄uri kha' pi ba ná,

† Ná keri Wóg 8.3 †† Ná keri Wóg 6.13 †† Ná keri Má 91.11-12
††† Ná keri Wóg 6.16

yé h̄ŋ ní' pí ũ f̄ús̄iŋ weri,

¹⁹ *yé sɛɛ' pi t̄é du gí Tamanna ba f̄l̄i dóɔɔgi nípirá wera.*^{††}

²⁰ Tí kp̄anaa bu, Yésúrá phigi sebur̄i ũ h̄aa ú p̄ŋḡiŋkhar̄i wá s̄ūmdébiiri ye h̄t̄aa. Nípi wá b̄êe' pí ye f̄l̄ p̄ŋḡiŋkhanná weri, pí kheɛ yib̄i dugɔɔ í.

²¹ Tí p̄ánná, ú kókíró yé sɛɛ' pi kha' sɛere ú pi núuni weri, dé-uma f̄eer̄i sówo. ²² B̄êe' ye sɛɛ'ma ú n̄is̄i nuugi ye maagé kórí bu ũ deɛ p̄t̄i u ye sɛɛ' Yékírí wá dóɔɔf̄rḡi wá mí, tí nuwāa bí, pí ye k̄ŋ kha' ken̄ má Jozéfi wá bikh̄e mé'ni wāa?

²³ Ú tɔ sɛer̄ye bu kha' tu-man̄i dé pi ba sɔ' ma sɔ' kí kha'ri kha' boso'ra, bosigo mú th̄i wera. Ye tu-man̄i kha' pi ba sɛɛ' ma kha' nú-ib̄inni míni wá b̄êe' í déeri Kápérnawúminá weri, ma dé í sii má nuuná t̄é. ²⁴ Ye písée khab̄i t̄é kha' th̄ŋnaa-u kóí, ú Yékírí wá h̄ŋḡinn̄aa bú, ú pi saḡi' saḡi'mɔ ú bih̄un̄uŋ wā.

²⁵ Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' *Élí* wá waaturá, hugu p̄l̄né hu'ra ũ dée du sísa'a' ná fergibi má'n̄ikpo; khūmkp̄oróo wáa surgi wá b̄êe'rá. Ú waaturá, *kh̄isaha'* k̄ŋḡómbe ye bú *Ísíráyélná*²⁶ ye Yékíre ye s̄ūni Élíri pí ɔɔ th̄ã wā, dé s̄ŋ-uyaa-uma ɔ kh̄isaharu th̄ã Sáarépítá ũu Sído surgo wera. ²⁷ Yékírí wá h̄ŋḡinn̄aa Élisé wá waaturá t̄é, *dékp̄ŋ* k̄ŋḡómbe ye bú *Ísíráyélná*; ye ú ɔɔ ye p̄áŋŋaa wā, ná kú dée má Náamá ú ku'ra suri gí pi yí' Sírii weri wa.

²⁸ Nípi wá b̄êe' pí ye f̄l̄ Júdebi wá p̄ŋḡiŋkhanná ũ núu si weri, pí n̄ám̄s̄é tɔ yaa tákurs̄a. ²⁹ Pí digee yaa kórí ku-so ú nuuná ũ p̄óiḡiró k̄ání ú tátí' kí pí má'ná pí nuun̄i weri, kí thagurá, dé pi p̄oi séyɔɔ. ³⁰ Ye ú dóoró pí ɔɔgomburá ũ taraa.

Tí Yésú nínni ɔɔ kpéréngbée weri, sí míŋa
(Már 1.21-28)

³¹ Tí kp̄anaa bu, ú yaa s̄ūno Kápérnawúm, nu ũ ye Galíle maráará weri, yé mamaŋ pí nípur̄i *kp̄áarék̄k̄hurá*. ³² Ú mamamm̄i maana'-p̄yaama nípur̄i, pébu, ú sɛerera ye dima. ³³ Ye ɔ kpéréng-béet̄ar̄yé ye bú *Júdebi wá p̄ŋḡiŋkhanná*, ú s̄ur̄iyá kha' ³⁴ he ũbi ná úrí yaari k̄ámbe Názáaréti Yésúu? Baŋ-urma ũbi téurék̄haraa? Tu-man̄i dé dé-uma *Yékírí Wáa* ũ kuso Yékírí th̄ã. ³⁵ Yésúrá dúráa kpéréngbéeri kha' ú phii ú n̄uḡi yé ku' wáurá. Kpéréngbéerá sigi wáuru nípirá ye kuso kaa déyoo p̄l̄. ³⁶ Maagé kórí nípi wá b̄êe', pí k̄ŋ kha' pé táḡaa! Pé sɛere th̄n̄úu mé'naa? U dúrma kpéréngbéebiri wórḡi ná f̄ŋge, pí ku'. ³⁷ Ye ú n̄is̄iḡi ku'-kiyaama ú maráa wá b̄êe'rá me.

Bo'ri k̄ŋḡómbe wá p̄áŋŋamm̄i wá míŋa
(Mat 8.14-17; Már 1.29-34)

³⁸ Mú Yésú yaari *Júdebi wá p̄ŋḡiŋkhanná* weri, ú yóo ɔ wái wá duko, ú pi ye yí' Símo ũ ná náa ná ú

†† Ná keri Éz̄á 61.1-2

daafɪŋharɪ wá wíse kpúu kúuŋ sɔɔbé bu. Pí jínɔɔ dé u fɪ ú bu. ³⁹ Ú nunaa ú the'rá, ye dúraa wíkpúugírá sówo. Hanná yaa fɪ khaanná ɿ kóri bi khursa. ⁴⁰ Mú khu dóonni, ní' pí ye bo' thĩjɪ thĩjɪne werɪ, pí nípirá khee baa bí Yésú thāná ú dugɪ pí bée' úkpo úkporá dési ɿ pāanígá bi. ⁴¹ Kpéréngbéebé kuso bo'ri kóngómbɔ yēe súrɪ kha' dé-urma Yékírí wá Bikhee. Ye Yésúrá dúraa bi kha' hā pí seere ya, pébu, tu-burɪ dé úrá déeri Yékírí wá Sakhanínna.

Tí Yésú seerɪ seere nuwāanɪ Júdebi wá píngíŋkhayrá werɪ, sí míja
(Már 1.35-39)

⁴² Mú dugɪ yékínnɪ, Yésúrá kuso nuná ɿ yóo wúugo. Ye ní' kóngómbēe ye wéyɔɔ ɿ ná náa-u. Mú pi náanusu werɪ, pi ye wēe bee dé u kpa' pí bu wa. ⁴³ Ye ú seerɪye bi kha' mákín-turɪ ná ma yóo yó nu khāgɪ kóngóŋɔ tē ɿ ná seerɪ pi seere nuwāa ú déeri Yékírí wá ɪgɪ wá mílɪ, pébu, sírɪ bu pi sūnnɪ ma. ⁴⁴ Ú seere nuwāana u ye seerɪ nípurɪ Júde maráa wá píngíŋkhayrá.

Yésú wá dúgɪ mamannɪbibi wá míja
(Mat 4.18-22; Már 1.16-20)

5 ɔ khu Yésúrá ná nunaa Jénézárétɪ dákpóri kéngírá ye nípirāa ye dukɪ kāmbo dé ɿbira nú Yékírí wá seere. ² Ú náa ná burkór'ríbe sūno ye sée phosi' síŋɔ dákpóri kéngírá yēe tɪstɪ' pí yɔɔɔ. ³ Ú kání Síím wágírá, ye seerɪyɔɔ kha' u pói kí dóoŋ dáambo kíru. Ú pói kí dóoró ye Yésúrá hɪtaa bú yēe mamanɪ nípra.

⁴ Mú u sóori sóo, ú seerɪye Síímɔnɪ kha' u súu yóo dágbinná ɿ ná hĩŋ yɔɔburɪ ú ná ú kāmbara. ⁵ Síímóná seerɪyɔɔ kha' Níkhāgaa, khe-ɿbínnuma isenɪ kpakpaku wá bée' ɿ hĩni foriyo ye ɿbira buu mílɪnɪ wā, ye mú kɪ déeri má úrá kōnnɪ mú werɪ, ma ba hĩŋ bi. ⁶ Pí hĩni bi ɿ kóri burbi kúuŋ kóngbo, yɔɔburá taraa yēe bée kpaka'. ⁷ Pí kesure pí kāmbo wá pɔɔ bí ye kó phosikírá werɪ, kha' pi ba yee ɿbírí déke. Pí baa ɿ ba hĩ'nige phosi' síŋɔnɪ burbe sí taraa yēe jí' ɿ dee pātí sɪ hĩina ná taraa wera.

⁸ Mú Síímó Péerɪ náanɪ sɪ werɪ, ú wāa hurse Yésú wá wóɔnná ye kha' á Tamaŋ, hā ú máagɪŋ má ŋa, dé, dé-manuma mípúdée. ⁹ Phānigé kó'rá ú ná ú kāmbarɪ ɿ dee burɪ bí pi kó'rá wera. ¹⁰ Múnnáa sɪ buura tē Síímó wá kāmbo wá pɔɔ pí déeri Zébédé wá bi bí déeri Jáki ná Jáni wera. Yésúrá seerɪye Síímónɪ kha' hā ú yé phānɪ wā, dé ɿ kóri gɪ fεerá, ú ba kó' burbi túwā, dé u ba kó'ma níprɪ ɿ hā Yékíre. ¹¹ Pí tɔ baa phosisine dákéngírá ɿ ba sée mílɪnɪ wá bée' fɪ yēe thowoo.

Dékpúŋwá wá pāanámɪ wá míja
(Mat 8.1-4; Már 1.40-45)

¹² ɔ khu Yésúrá yema yó nu khāgɪ wá yóɔ bu ɿ mákírá ná ɔ wáyēe ye bú, ú *dékpúmbosi* kó'rá. Bosi hĩn-sɪyaama ú wísurɪ mε. Mú u náanɪ Yésúri werɪ, ú wāa hurse ɿ ba'riga ye jínɔɔ nánnɪ nánnɪ kha' á Tamaŋ, ná u pí, u wónní pāaná' ma yé *khon* má *ninigira*. ¹³ Yésúrá wónnígá déki ɿ phagɪ ú bu ye kha' pí-manɪ, ú *ninigira* khon. Ú *dékpúmbosirá* thĩnee khaanná fɪ, ¹⁴ ye Yésúrá seerɪyɔɔ kha' hā ú seerɪ sí níní wā, dé u yóo *Yékírí wá thɔgunnaa* thāná ɿ ná buka' ú wísɪ yé khon taa sí *Moyízi wá sebi* kha'ri pí khon werɪ, pí tu dé pāanāŋ-urɪ ye ú *ninigirá khoro*. ¹⁵ Yésú wá jisígírá hafɪya yēe ku' yēe yóo. Ní' kóngómbɔ ye bamma dé pi ba núunó' ú seereerɪ ye ú pāaná' pi tē. ¹⁶ Ye úra ye yóoma gbiriŋ bu nāa níŋ Yékíre.

Munuguwá wá pāanámɪ wá míja
(Mat 9.1-8; Már 2.1-12)

¹⁷ ɔ khu Yésúrá ye mamanɪ níprɪ, ɿ mákírá ná *Fáarisibi* ná *Yékírí wá sebitu* bí ku'ra Galíle maráa ná Júde maráa nu wá bée'rá mε, ná Jerúzalémuná werɪ, pi ye fɪ-ma ɿ hɪtaa. Yésúrá ye pāaná'ma bo'ribi Tamāaŋ wórgɪ wá bārkárá. ¹⁸ Nípe khee ɔ munugu hūntáɔ yēe bee dé pi dóonni saa-u Yésú wá wóɔnná, ¹⁹ ye pātí níprɪ kónná ná taraa werɪ, pi buu tarkharɪ wa, pí kání dukɪ wá thu'nná ɿ khori tó tátannɪ ɿ sūunigoo hūntágírá níprɪ ná Yésú wá wóɔnná. ²⁰ Pātí Yésú náanɪ khāa mí pi khāanɪ ú bu werɪ, ú seerɪye wáurɪ kha' ú mípúŋɪ sóo-iri.

²¹ *Yékírí wá sebitubi* ná *Fáarisibirá* kó'kírɪ yēe seere kha' maa *sāmake* Yékínnɔ mé'naa? Maa wónní yee níní wá mípúŋɪ sóo ná Yékírí úkpoo múwāa? ²² Mú Yésú tuurɪ pí kákásurɪ werɪ, ú seerɪye bi kha' pée hāanɪ bi kákásēe hūŋginēe? ²³ Tí mu kha' ú mípúŋɪ sóo-iri ná tí mu kha' u yāa nínnēe werɪ, súnnēe thɔɔ? ²⁴ Ye ma bee-ma dé pi tu kha' *Níthĩna'biira* ma wórgɪ fa fānuŋurá ɿ sée níní wá mípúŋɪ hā-u ɪ; ye seerɪye munugurɪ kha' ma seerɪyɔɔma kha' u yāa khe ú hūntáɔ ɿ khūŋ. ²⁵ Tí khanná, ú yaa khee ú yɔɔurɪ níprɪ wá wóɔnná yēe fuu Yékírí wá jisí nuugɪ yēe khūŋ. ²⁶ Maagé kóri níprɪ wá bée' mε, pí ye fuu Yékírí wá jisí nuuga. Ye phānigé kóri bi tē pí ye kha' ná-ɿbínɪ fεe tāgumasímɪja.

Tí Yésú yí'ri Léví dé u thoo ma werɪ, sí míja
(Mat 9.9-13; Már 2.13-17)

²⁷ Tí kpānaa bu, Yésúrá kuso fɪ ɿ ná náa ɔ *dāmpho-hĩnnáa* ú pi yí' Léví ná u hɪtaa *dāmphohĩŋkhanná*. Ú seerɪyɔɔ kha' u yāa thoo ma. ²⁸ Lévirá yaa sée mílɪnɪ wá bée' yēe thowoo. ²⁹ Tí kpānaa bu ú yísɪ Yésúri ú nuná ɿ dée diireesi kóŋ ye pó *dāmphohĩnní* kóngómbɪ ná pó nípēe ye bí kpooŋi dikhanná. ³⁰ *Fáarisibi* ná *Yékírí wá sebitubirāa* ye wúugɪŋ ye púgɪ ú mamannɪbibiri kha'

pée déeri ye p̄u di yêe nú pí ná dāmphohĩnnĩbi ná míp̄údébira? ³¹ Yésúrá s̄eeriyē bi kha' k̄i dée má ĩpe b̄u kperkperi weri, p̄irāa k̄p̄u boso'ra bu wa, dé bo'ribēe k̄p̄u ú bu. ³² Ye kha' ma baa dé ma ba s̄eē' ní' p̄u dé pí w̄is̄i má ní' termembe kha' pi *fíkínj d̄ɔɔgi wa*, dé bam-manuma dé ma ba s̄eē' míp̄údēbi pí fíkínj d̄ɔɔɔ.

Tí pi p̄u'ri Yésúri s̄ũŋkók̄i wá míŋɔ wera

(Mat 9.14-17; Már 2.18-22)

³³ Nípirá p̄úgí Yésúri kha' Já wá mamannibibi ná *Fáarisibi* wábura w̄orma s̄ũŋkók̄i ná Yékínj p̄ĩŋgi, ye pée déeri ú wábírā h̄ĩtaa diimi ná p̄úumɔɔ? ³⁴ Yésúrá p̄úgí bi kha' mu wónnĩ f̄s' ha'yee wá níunébi f̄aŋɔ kha' pi k̄s' s̄ũŋ waati ú p̄ire ha'yeeɔ weri b̄aa? ³⁵ Ye ɔ kh̄iyē ba naŋ ú pi ba khe ha'yeeeri ĩ tar̄i ú yé s̄eē bi, tí p̄ánná pi ba k̄s' s̄ũŋ. ³⁶ Ye písēe ɔɔgi bi ɔk̄i kha' níne hai dóobí f̄ũnni ĩ de' dóobí t̄úgánni w̄a. Ná si dée múnnáa, dóobí f̄ũnná té haui ye phe' f̄ũnni ná t̄úgāanna k̄órí k̄ambi t̄úw̄a. ³⁷ Múnnáa s̄ure t̄ē, pí yee *div̄é* bomi p̄ándɔri dugoo bu wa, t̄umá ná div̄éna ba kh̄aŋgi, u hauma p̄ándɔri, div̄éna k̄p̄ó' ye pí búni sí b̄eē'rá. ³⁸ Tírā yeeri, pi yeema div̄é bomi p̄ándɔri f̄ũŋ bu. ³⁹ Ye ú níne bú ĩ nú div̄é dugoo † sóo yé p̄ú' f̄ũmi t̄úw̄a, dé u kha'ma du-goorāa nuu.

Yésúrá buuri kpáaréekhuura

(Mat 12.1-8; Már 2.23-28)

6 ɔ khu Yésú ná ú mamannibibi dóonná *bilékhã-marsɔ* yêe tara. Ú khu dé-uyaama *Júdebi wá kpáaréekhuura*. Ú mamannibirāa ye yéŋ yêe k̄ɔɔ *bilétɔsuri* yêe khu'riŋ si yêe khɔɔ. ² P̄s' *Fáarisibé* p̄úgí bi kha' pée déeri s̄aŋgi ye p̄u dé míl tí ĩbi Júdebira kh̄ĩne yêe dé kpáaréekhuura waa? ³⁴ Yésúrá kha' pi karma *Yékírí wá s̄ebiri* wa b̄aa? ĩ kenj má tí kh̄ũm̄iḡi k̄s'rá *Davítí* ná ú kp̄añaanír̄i weri, dóon-uyaama *Yékírí wá dukirá* ĩ khee ph̄aan̄i ú pi saara *Yékírí wá p̄isígírā* weri, ĩ khɔɔ ye h̄aa ú kp̄añaanír̄i waa? Ye hakura ná ní'maa ye kh̄ĩne yêe khɔɔɔ wa ná k̄i dée má *Yékírí wá th̄ɔɔgunnibe* ya. ⁵ Ye písēe s̄eeriyē bi kha' *Níthĩna'biirā* buuri kpáaréekhuura.

Tí Yésú p̄áaná'n̄i ɔ wá Júdebi wá kpáaréekhu bu weri, sí míŋa

(Mat 12.9-14; Már 3.1-6)

⁶ *Júdebi wá kpáaréekhu* wá ɔɔ bu t̄ē, Yésúrá yóo *Júdebi wá p̄ĩŋgínkharɔ* yêe mamaŋ nípa. ĩ hakura ná ɔ wáyêe ye f̄i, ú dé' diŋgi hu-giyaama. ⁷ Tí p̄ánná *Yékírí wá s̄ebutubi* ná *Fáarisibi* h̄ĩtam-biyaama yêe t̄eē Yésúno ná u ba p̄áaná' bo'roo kpáaréekhuura sí dé s̄aŋgi pí bu ú bu k̄khar̄i ĩ yárḡiȳɔ. ⁸ Ye mú Yésú tuuri pí d̄ɔɔk̄ákásuri weri, ú s̄eeriyē wá wá dé kí huuri weri kha'

† *Div̄é* dugoorá déeri *div̄é* ú pi saari ú dée *dusa*.

u yáa nuui kháterá nípi wá ɔɔɔmbirā. Ú yaa nuuaa. ⁹ Yésúrá p̄úgí bi kha' ĩb̄ira kh̄ĩne ĩ dé k̄unni kpáaréekhuura b̄aa ĩ dé p̄ĩnaa? ĩ h̄ĩŋ níni b̄aa ĩ yeē ú téuu? ¹⁰ Mú u s̄eereri nípine sóo, ú keri pí b̄eē' me, ye s̄eeriyē wáuri kha' u wónná' ú dékira. Ú wónnigá gi k̄i tɔ p̄áaná ĩ h̄ĩtaa p̄at̄i k̄i ye wera. ¹¹ Námísé k̄órí bi tákursi pí tɔ yaa yêe p̄ú' k̄ambi p̄at̄i pi ba dé yóo Yésúno wera.

Tí Yésú ph̄ĩ'ni khori ú s̄ũŋgunnubi k̄ɔɔ ná p̄ĩŋɔ weri, sí míŋa

(Mat 10.1-4; Már 3.13-19)

¹² ɔ khu Yésúrá yaa yóo tátiko ĩ ná p̄ĩni Yékírí ĩ yé'rigé duga. ¹³ Mú dugi yék̄inni, ú ȳis̄i p̄ĩŋgírē ú *thooribiri* ĩ ph̄ĩgi khori bú khoobi k̄ɔɔ ná p̄ĩŋɔ ĩ dée bi ú *s̄ũŋgunniba*. ¹⁴⁻¹⁶ Pírā déeri Símo ú u ȳi'ri Péeri ná ú kh̄ĩnu Ándéré ná Jáki ná Já ná Filípi ná Baartelemí ná Matiyé ná Tómasi ná Álífé wá bikhee Jáki ná *Símó* ú pi ȳi' *Zél̄iti* ná Jáki wá bikhee Júdi ná Ísíkárȳɔti Júdas̄i ú banni ba kuso Yésú wá kp̄anaa bu wera.

Tí Yésúra ye mamaŋ nípi yêe ye p̄áaná' bo'ribi weri, sí míŋa

(Mat 4.23-25)

¹⁷ Mú u ph̄ĩ'ni khori bi sóo, ú s̄ũno ú ná bíri k̄poogi tátíkheŋgirá ĩ ná nuuaa t̄ó khar̄i be'be'ɔ. P̄s' thoori k̄ŋḡomb̄eē ye f̄i tí khanná t̄íkínj ná ní' k̄ŋḡóŋ bí ku'ra Júde maráará ná Jerúzalém ná nu ĩt̄i s̄ób̄ȳɔk̄i wá the' ĩ déeri *Tiiri* ná *Sídó* wera. ¹⁸ Bam-biyaama dé pi ba nú Yésú wá s̄eere yêe b̄eē t̄ē dé u p̄áaná' pí bosira. Ní' pí kp̄eréŋgb̄eēbe ye f̄ũs̄ínj weri, u ye p̄áaná'-puma t̄ē. ¹⁹ Nípi wá b̄eē' ye b̄eē dé pi pha'-ú-buma, pébu, f̄aŋḡeē ye ku' ú bu yêe p̄áaná' pí b̄eē' me.

K̄unni ná p̄ĩna

(Mat 5.1-12)

²⁰ Yésúrá keri ú mamannibiri ye kha' Pírí p̄ɔɔr̄ibi k̄uri-b̄inni, pébu, pí niŋe ba h̄ĩti bú *Yékírí wá ĩgurá*. ²¹ Pí b̄u kh̄ũm̄iḡɔ werá weri, k̄uri-b̄inni, pébu, ɔ khu ná pi ba dí h̄ĩi. Pí b̄u fuɔɔ werá weri, k̄uri-b̄inni, pébu, ɔ khu ná pi ba máŋ. ²² Ná nípe ĩgi bi ĩ kp̄is̄iya s̄eē bi, yêe kusa' pi yêe hasi' pí p̄is̄igi ĩ deē p̄at̄i pi thoo *Níthĩna'biiri* weri, k̄uri-b̄inni. ²³ Ná si ba nani, pi kí kp̄ánnéē yé kí kp̄ir̄ḡínj, dé pí taasira ba nu'-níma thu'nná. Múnnáa pí kh̄aŋḡubura ye dé *Yékírí wá h̄ĩŋḡinn̄ibura*. ²⁴ Ye pí heŋkhobi wás̄i p̄ĩ-surma, pébu, dafori-b̄innima sówo. ²⁵ Pí b̄u di yêe h̄ĩi werá weri, pí wás̄i p̄ĩ-surma, pébu, pi ba h̄ĩt̄ima kh̄ũm̄iḡɔ. Pí b̄u máŋ werá weri, pí wás̄i p̄ĩ-surma,

pébu, pi ba hītuma wóckpúugi ná fuuru.
²⁶ Pí bí nípi wá bêe' fuu weri, pí wási p̄l-surma,
 pébu, múnnáa pí khāgibira ye dé ní' p̄l ye dé pí
 wísi má Yékírí wá h̄ngíníbe wera.

Í fuḡ mú p̄línáa

(Mat 5.38-48; 7.12a)

²⁷ Ye p̄l fí yêe núunó' má seereri weri, ma seer-puma
 kha' pi fuḡ pí p̄líníba; ye pée bí ĩ'ni bi weri, pí dé bi
 míkuríya; ²⁸ pée bí danḡa † bi weri, pi ká kha' Yékíre
 téfíḡ bi yé ká níḡ Yékírí ká h̄a pée bí fúusíḡ bi wera.
²⁹ Ná níne fataa mú khenni, mú h̄a-u t̄ōnnē. Ná níne
 khee mú kp̄rgík̄p̄rgi, yeé ú khe mú kp̄rgí títáa'í
 kp̄rḡw̄ bú t̄ē. ³⁰ Ye níni wó níni ú níni mu míni, h̄a-
 u tí. Ná níne khee mú míni, h̄a mú yé p̄ḡw̄ wa. ³¹ Mí
 tí pi kh̄w̄' dé p̄w̄ra dé bi weri, pi dé bi tí h̄uḡe. ³² Ní'
 p̄l fuḡ bi weri, ná pí tónna pi fuḡ, ōnni ānike pi bu
 búu? Pébu, múnnáa míp̄lédébira dé t̄ē. ³³ Ní' p̄l dé bi
 míkurí weri, ná pí tónna pi dé í, ōnni ānike pi bu búu?
 Pébu, múnnáa míp̄lédébira dé t̄ē. ³⁴ Ná pi pémma níni
 míni í deé tí pi ba bu ú weri, ōnni ānike pi bu búu?
 Pébu, míp̄lédébira pémma k̄ambi míni sí dé s̄ḡḡi pí
 ba buwee t̄ē. ³⁵ Ye píra fuḡ pí p̄líníbi yé dé bi míkuríya.
 H̄a pí péḡ níni míni í deé íte tí pi ba bu ú naḡ weri
 wa, dé múnnáa pí taasra ba nu' ye pi ba déma Yékíḡ
 Kp̄róo wá bibe, pébu, u déma míkuríw̄w̄bi ná
 míp̄lédébiri míkuríya. ³⁶ Ye kha' pi h̄ti numanse p̄tí pí
 Sii Yékínna numanse wera.

H̄a mú kha' níni w̄a

(Mat 7.1-5)

³⁷ H̄a pí kha' níni w̄a, dé ná pi khagi níni w̄a, pí kha'
 pi ya. H̄a pí yárgíḡ níni w̄a, dé ná pi yárgíyá níni w̄a,
 pí yárgíḡ bi ya. Ná nípe dée bi míni, pi yeé sí sóo, dé
 ná pi yeé sí sóo, pi ba yeé pí wásírá sóo. ³⁸ Pi ká h̄ana'
 dé ná pi h̄anḡa, pi ba h̄a bi. Pi ba khema tá kpakpaki
 í yee ká h̄i ká kpó', pí fá' ká yé hafí yee ká h̄i, pí sugii ḡi
 pí kp̄rgíbírá, pébu, táa ḡi pi khe í mákíḡ h̄a p̄w̄ri
 weri, ká kpokpoogira pi ba khe í mákíḡ h̄a bi t̄ē.

³⁹ Ye Yésúrá píséé w̄ḡi bi w̄kka kha' darge wónní buka'
 dargu kh̄innaa? Ná si dée múnnáa pí b̄e' ba f̄ānní wá-
 ma póko waa?

⁴⁰ Ye kha' mamannáa wónní tarí ú níkhāḡaa wa. Ye
 ná u ba sóo mamammuni u h̄tuma p̄tí ú mamannaa-
 u wera.

⁴¹ Mú mu dé yé wónní ná tákpée' t̄l mú k̄āni wá
 yíbíro, yé da' sitóroo ōu mú wánná weraa? ⁴² Bá mú
 m̄u mí náa sitóroo ōu mú yíbíná w̄a, múnni mu dé
 yé wónní seer' mú k̄āni kha' mása, u nuuni mú khonḡ
 tákpée'ri ú yíbíroo? *Damaaraníni* weri, khori sitóroori
 mú yíbíná sóo, dé múnnáa mu ba ná tákursi í khonḡ
 tákpée'n̄ni mú k̄āni wá yíbíná.

† *Khátera géréksu wá tábiri wá t̄t̄āḡírá déeri í yí' míni t̄l w̄ḡḡe
 weri, werési Yékírí, dé u dé nípi p̄l.*

Táhuḡi ná ká bigi wá míḡa

(Mat 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ Táhu kurgé wónní seḡ bi p̄l̄si wa, ye táhu p̄l̄ḡé
 wónní seḡ bi kursu wa. ⁴⁴ Pi tuma táhuḡi ká bigo. Ye tu-
 buru kha' níne wónní kp̄w̄ nunsu h̄w̄ōḡf̄r̄áa bu wa,
 múnnáa siḡe, pí wónní kp̄w̄ pharu k̄ḡḡómp̄áa bu wa.
⁴⁵ Ní' kuraa déma míkuríya, pébu, ú d̄ḡḡi kurí-guma, ye
 ní' p̄l̄ḡāa déma míni t̄l p̄l̄ni, pébu, ú d̄ḡḡi p̄l̄-guma. Míni
 t̄l níni wá d̄ḡḡo, t̄r̄āa ku' núḡḡírá.

Du' ká pí má'ni ke'riḡo ná ká pi má'ni f̄ānuḡo weri, sí míḡa

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ Ye kha' pé p̄l̄ yí' ma á Tamaḡ, ye pi w̄e dé íte tí ma
 seer' pi weri waa? ⁴⁷ Níni wó níni ú banni núu má seere
 yé déyoo ú d̄ōmmíná, ⁴⁸ kheebu-uma níni ú khuuri ú
 dupó'ri ye pheḡ ni ná nani ke'riḡo, í máḡí ú duko. Mú
 dáḡāa kp̄w̄ri, yw̄'muná kh̄ānuḡa ná khuri dukirá, ye pi
 w̄w̄w̄ síḡíríyé ḡi ya, pébu, tii-ḡi kurāama. ⁴⁹ Ye w̄e ōu
 nú má seere kaa déyoo ú d̄ōmmíná weri, kheebu-uma
 níni ú tiiri ú duki f̄ānuḡo kaa pheḡ dupó'nna. Mú
 dáḡāa kp̄w̄ri, yw̄'muná kh̄ānuḡa ná khuri dukirá weri, ká
 w̄āa í hasiḡa kutúru.

Ḳ Ḳrómi sodáasíníkhāḡaa wá s̄ōmdébii wá p̄āḡāmmi wá míḡa

(Mat 8.5-13)

7 Waatu ú Yésú seereri sóo weri, ú khee yóo
 Kápérnawúminá. ² Ḳ Ḳrómi sodáasíníkhāḡaa wá
 s̄ōmdébii wá w̄ ye bo' yé b̄e phura'. Ye ú míni nuuna-
 úma tákursu. ³ Sodáasíníkhāḡaará núu Yésú wá míḡa.
 Ú s̄ōni í nu *Júdebi* wá khokhāḡibi wá p̄w̄ Yésú th̄n̄á
 dé pi ná níḡw̄ ú ba p̄ān̄á' má s̄ōmdébiira. ⁴ Pí yóo
 Yésú th̄n̄á ná níḡw̄ nánni nánni kha' u téf̄r̄w̄ dé
 mákíḡ-uru téf̄m̄me, ⁵ pébu, t̄bi th̄ni wá míḡe nuu ú ye
 úrá má'ni t̄bi *p̄íḡḡíkhanni* h̄a t̄bírí tí t̄ē.

⁶ Pí khee yé písí pí ná Yésúri kpoogi sodáasíwá
 th̄n̄á í ná t̄ó'riyó ú kórgine, úrá s̄ōni ú nínebi dé pi
 thukíḡ seer' Yésúri kha' á Tamaḡ, h̄a ú kha' u naaníḡ
 baḡ na, dé mana mákírá ná u dóoḡ má kórgírá wa.
⁷ Tírá yeerí má th̄na haḡi thee ú th̄n̄á w̄a. Ye kha' u yí'
 tábi t̄ikpo, dé má s̄ōmdébiira p̄āḡa. ⁸ Pébu, p̄
 sodáasíníkhāḡib̄e má w̄w̄ ye man̄a p̄ sodáasíbi
 wá w̄w̄ t̄ē. Khaa tí ma seer' pí w̄ kha' u yóo, u yóo-
 ma; má seeriyé w̄ kha' u baḡ, u bamma. Íte tí ma seer'
 má s̄ōmdébii kha' u dé, u dé-rima.

⁹ P̄tí Yésú núuni seere weri weri, maagé k̄w̄w̄, ú f̄lḡi
 seeriyé ní' k̄ḡḡḡ b̄l ye thowoo weri, kha' ma náa
Ísíráyélná níni ú kh̄āni má bu mé'ni w̄a. ¹⁰ P̄tí
 sodáasíwá wá s̄ōnni bi f̄l'ri píséé, pí ná nani ná
 s̄ōmdébiira p̄āḡa.

Tí ɔ bii huura ye Yésúrá yaariɔɔ weru, sí míja

¹¹ Tí kpānaa bu, Yésúrá yaa yóo yó nu khāgɔɔ ɔ pi yí Nájé. Ú mamannɔbibi ná ní' kóngómbêe ye thowoo. ¹² Mú pi náani ná t'ríyó nu wá tutūngine weru, pí náa ná nípe kpórí kpɔlɔ yêe yóo kí kasikhara. ɔ *khusaharu* wá bikhêe huura. Ú bikhee úkporâa ye ú mé'na. Nuní' kóngómbêe ye thowoo. ¹³ Mú Tamaŋ Yésú náanu, ú maŋunáŋ kóɔɔ ú kha' u kpáa fuonne ¹⁴ ye ná phagi kpɔkporosirá. Kpɔkporosirá nuuna ye ú kha' bikhoo'yo, u ya! ¹⁵ Ú yaa hītaa yêe seere. Ú hāa ú ú níjāana. ¹⁶ Maagi ná phānigé kórí nípi wá bēe', pū ye fuo Yékírí wá nísi nuugi kha' Yékírí wá hīngíní khāgāa ku'ri t̄bírí bu ye Yékíré keri ú nípa. ¹⁷ Mú í Yésú déerá mé'ni weru, tu-yaama Júde marāa wá bēe'rá ná suri sū kénsirá weru me.

Tí Já Batísi sūnni ú mamannɔbibi Yésú thāná weru, sí míja (Mat 11.2-19)

¹⁸ Já wá mamannɔbibrá thowoo mí í déeri wera. ¹⁹ Ú yísi ní' píjɔ pí ɔɔɔmburá, t̄ sūni bi Tamaŋ thāná kha' pi ná púɔɔ kha' úrá déeri wée ōu ye ba baŋ weru bāa, bá ɔ maa t̄bira t̄e? ²⁰ Mú pi nanni ú thāná, pí seeriɔɔ kha' *Já Batísi* sūnni t̄bírí ú thāná kha' t̄bira ba púɔɔ ná úrá déeri wée ōu ye ba baŋ weru bāa, bá ɔ maa t̄bira t̄e? ²¹ Ú waaturá ná Yésúrá pāanígá bo'ri kóngómbi, ye níni nípi kpéréngbēebi, ye pāanígá dara' kóngómbi. ²² Yésúrá seeriye bi kha' pi ná se'e' Jáni mí í pi náani ná í pi núuni weru, kha' darapira náma, munugubirāa níléé, *dékpúmbirāa* pāaŋa, núŋmanburāa nú, hu-uribirāa ya, póɔr̄bírāa nú seere nuwāana. ²³ Ye kha' pi ná seeriɔɔ t̄ kha' wée ōu ba kaa burí sée Yékírí wá khūnni t̄ de má míjɔ weru, kuru-uru.

²⁴ Mú Já wá sūnni tanni sóo weru, Yésúrá kókirí yêe se'e' Já wá míne nípiri kha' maa pi yóori ná náa gbirin-nāa? Níni ōu pātí wúu gí sarme fúkíŋ weru bāa? ²⁵ Bá maa pi yóori ná náa? Níni ú yeeri tákíŋkínsi bāa? ²⁶ Dé péé b̄u yee heŋkhotási ye daguma weru, pi ma uthakórso. ²⁷ Ye maa pi yóori ná náa? *Yékírí wá hīngín-nāa-u* bāa? Iiyo. Ye kha' ma se'e'-puma kha' u taru Yékírí wá hīngín-nāa, ²⁸ dé ú míuna pi t̄'ni *Yékírí wá seburá kha' maní Yékínna sūmma má sūnna ú khuru má Sakhanínná t̄ ná hafu ú khūnna*. ²⁹ Yésúrá seeriye bi t̄ kha' ma se'e'-puma kha' pi hūni Jáa hūngi náa wā. Ye sí bēe'rá me, wée ú sénni *Yékírí wá igrá* weru, u tarɔɔ. ³⁰ Nípi wá bēe' ná *dāmphohínníbi*, nú-birma Jáa seereri t̄ tuu dé Yékírí tereŋ-uma, pí ɔ pí ú *bátízé* bi. ³¹ Ye *Fáarisibi* ná *Yékírí wá sebitubi* wá thīná kauri míu tí Yékíre ye beé dé pi dé wera. Tírá yeeri pi pí ú bátízé bi ya.

³¹ Ye písé seeriye kha' maa ma wónní mákíŋ weru wá nípiriye? Ye maa pi khexbinnu? ³² Ye kha' khexbum-bur-ma bikereé bí hītanni píŋgíŋkpáɔɔ, póɔɔ kí se'e' póɔɔ kha' kh' t̄binni bi koniŋa, pi sání wā, t̄bē kpa a bi butūngi, pi fuwa wa. ³³ Múnnāa si buuri t̄e, mú *Já Batísi* banna weru, u yé di ya, u yé ní *divé* na, pí kha' kpéréngbēe wáaru. ³⁴ Werá, *Níthīna'biirá* baa bāa di yêe ní, pí kha' úra t̄ɔ bu ná diimi ná divéŋúge múwā, ye dée t̄e dāmphohínníbi ná míp̄t̄débi wá níléé. ³⁵ Ye pi tuma Yékírí wá wóɔmí ú bibi wá déɔm̄ɔɔ bu.

Tí Yésú séeri ɔ ha' míp̄t̄dé wá míp̄t̄ni hāa-u weru, sí míja

³⁶ ɔ *Fáarisí* wáyêe ye bú ú pi ye yí' Síímó. Ú yísi Yésú dé u thée ná di má thāná. Yésúrá yóo ná dóoró ú dukirá yêe di. ³⁷ t̄ hakura ná ɔ ha' míp̄t̄dé ye í nuná. Mú u núuni ná pi kha' Yésú yóo-uma Fáarisí wái wá dukirá dikharu weru, ú yóo datukóɔnni *álábaturikhooro*; hī-tiyaama. ³⁸ Ú ná nuuna Yésú wá kpānaanā yêe fuo yêe bu'ra' ú desu nímithímise. Ye khex ú thapíŋgi yêe tíkíŋ ú desu, yêe kóɔ' si. Tí kpānaa bu, ú khex datukóɔnni t̄ kɔɔɔ ú desurá.

³⁹ Fáarisí wái ú yí'rá Yésúri weru, mú u náani íseri weru, ú seeriye ú dógírá kha' ná wái we dé-uyaama *Yékírí wá hīngín-nāa*, u ye tu dé haru ōu pha' ú bu mé'ni weru, míp̄t̄dé-u. ⁴⁰ Yésúrá seeriye Síímóni kha' ma seeriɔɔ t̄kpo. Ú kha' Níkhāgaa, u seere. ⁴¹ Ú kha' ɔ wái wá mígêe ye ní' píjɔɔ; ɔ wágura yema khubi kpársiŋ ná digbéemúwā' taasi, ɔ wágírāa khubi digbéerɔ ná kpɔɔɔ taasa. ⁴² Ye múnni pi ye míne yêe taa gi ya weru, ú kée bi gí. Ná úɔ, nípe bíjɔná, ōnné mákínni ná u furɔ kóɔɔ? ⁴³ Síímóná kha' kha'-mánni ú wée mí gí kónni wera. Yésúrá kha' thīŋaa u se'e'ri.

⁴⁴ Ye seeriye Síímóni kha' dóom-maní ú dukirá, u hāa ma yɔ'mí má ɔɔɔɔ má desu wa, ye u náa haru weru waa? Bu'ra'-uma má desu nímithímise ye khɔfurɔ si ú thapíŋge. ⁴⁵ Ye kha' ú Síímóna kórí ma kó'mɔ wā. Ye t̄ kórí gi pātí ma dóonni dukirá weru, u ma má desu wá kóɔ'ɔm̄. ⁴⁶ U *kɔɔ ma núumi thaagɔ* wa, ye úrá púgí ma datukóɔŋ deesurá. ⁴⁷ Yékírí sée-uma ú míp̄t̄ kóngóŋi wá bēe' t̄ hāa-u í, tírá yeeri má míŋé nuwāa ú kóŋ. Ye níni wá míp̄t̄ í sénni ye Yékíré séyee, má míŋé nuu ú kóŋ na. ⁴⁸ Ye seeriye hannu kha' ú míp̄t̄ni sóo-iri.

⁴⁹ Ú ná ní' pí ye di weru, pí ye seere pí dósírā kha' maa u déeri yêe wónni sée nípi míp̄t̄ni hā bi ū? ⁵⁰ Ye Yésúrá seeriye hannu kha' pātí u khāani má bu weru, ko-uri. Ye kha' u yāa khūŋ dóɔwóŋge.

Ha' pí ye thoo Yésúri, sí míja

8 Pātí si tanni sóo, Yésúráa ye miŋ nu khāgu ná nu títāa'írā yêe se'e' nípiri seere nuwāa ú déeri *Yékírí*

†† *Gérékúsurá kha'-purma kha' dénáarba. Dénáaru úkpora yema sūmdébi wá khu úkpo taasa.*

wá lgi wá mína. ² Ú mamannibibi kpɔɔ ná pínɔ ná ha' kɔ́ngómbe ye thwooma. Pɔ́ɔra yema kpéréngbébe, ú níní bu; pɔ́ɔrâa ye bo', ú pãánígá bu. Pí hapɪ wá pɔ́ɔrá déerá: Mágídálá Máriáamu ú kpéréngbéebi má'níngá wáará, Yésúrá níní bu werɪ, ³ ná ithakho *Éródi wá* míkɔrsinnaa Kúzá wá harɪ Jánni, ná Súzána ná pɔ́ ha' kɔ́ngómbe wá pɔ́ɔ. Pí hapɛe béé' ye tɛ́fímma Yésú ná ú mamannibiri pí dékimíngɛ.

Tlígɛeráa sɔko

(Mat 13.1-9; Már 4.1-9)

⁴ Nínpɛe ye ku' nu khāgu nu khāgu bāa pín. Mú nínpɛe ye kɔ́ng yêe yoo werɪ, Yésúrá sɔgi bu sɔki kha' ⁵ ɔ́ɔ ye tɪ́ u tátɔɔɔ. Mú u ye tɪ́ngɛsɪrá werɪ, yó biyirá wáa khíngéngɔ, nípɛ wíngɛe ye wúrípɛ diyee. ⁶ Yóɔrá wáa ke'rusɔ. Mú u fiini werɪ, í huwa tɛ deɛ khaarɪ wá huumuná. ⁷ Yóɔrá wáa hūwōnsi wá kharɔ. Mú u fiini, hūwōnsirá yaa kóɛɛ. ⁸ Yóɔrá wáa fānɪng kurgɔ. Mú u fiini tɛ khāgu werɪ, í yee biyee. Yóɔrá yee biyee digbéemúwāa'. Mú u seɛɛɛɛ sɔo, ú súríyá kha' wée úu nú, u káká'.

⁹ Yésú wá mamannibibirá púɔɔ sɔki wá títángɪngɛ. ¹⁰ Ú kha' Yékírí yeɛɛ pí tuu ú lgi wá mí í kóori wera. Ye ma seɛ'-síma pɔ́ɔru sɔɔ, sí dé sāngɪ pí *kennee ye pí ná míni wā, t̄́ nú ye pí tu bú kpoori wa.*†

Tí Yésú buka'ri sɔki wá títángɪngɛ werɪ, sí mína

(Mat 13.18-23; Már 4.13-20)

¹¹ Ye kha' sɔki wá títángɪngɛ ke: Yékírí wá seɛɛrɛrá déeri tátɔɔgɪra. ¹² Pɔ́ɔ bú, kheɛbum-birma khíngéng gí tátɔɔgɪ wáaru wera. Pí núma Yékírí wá seɛɛɛɛ ye ná *Sutānaana* ba baa, ú khoroo pí dósírá sí dé sāngɪ pí khāa Yékínná, ú híng bu ya. ¹³ Pɔ́ɔrâa bú, kheɛbum-birma ke'ri gí tátɔɔgɪ wáaru wera. Pí núma Yékírí wá seɛɛɛɛ t̄́ híngɔ fí khaan-ná mánse ye pí nínse yêe bakɛɛ ya. Pí khāama Yékínná fí kpokeenne ye ná yíbísāngɛ nanɪ, pí sée Yékírí wá khílnna. ¹⁴ Pɔ́ɔrâa bú, kheɛbum-birma hūwōng sí tátɔɔgɪ wáaru wera. Pí núma Yékírí wá seɛɛɛɛ ye dunɪngmíl wá dɔ́ɔkpóɔsɪ ná ú míkhɔɔkɔ ná ú hensi wá kákásé kó' pí pātí hūwōnse kó' tátɔɔgɪ kí wónnɪ khā' t̄́ yee biyee ya wera. ¹⁵ Pɔ́ɔrâa bú tɛ́, kheɛbum-birma fānɪng kuru gí tátɔɔgɪ wáaru wera. Pí núma Yékírí wá seɛɛɛ t̄́ kóɔɔ dé' síng yé hukɛɛ t̄́ yoo wóɔɔ t̄́ tɔ' pātí tátɔɔgɪra tɔ' wera.

Sɔ' kɪ seɛ' futīnakhe'ri wá míni wera

(Már 4.21-25)

¹⁶ Ye kha' níné deɛɛɛ' futīnakhe'ri t̄́ sí' ri benno werɛsɪ t̄́ yee ri kp̄́ngph̄́kɔ wa, dé u du'-rɪma kɔ́ɔtɛgɛɛ bu, sí dé sāngɪ pée bɪ́ dóɔng werɪ, pí bu kí ná táyésígɪra. ¹⁷ Pébu, mílné wónnɪ koo ná nípe ba kaa ná ni na; ye níné wónnɪ síke' míni ná ti ba kaa tu wa, werɛsɪ ná ti ba kaa ku' toroo bu wa. ¹⁸ Ye kha' pí nú seɛɛɛ werɪ na, pébu, níní úu míne, Yékíre ba hāa-uma t̄́ nannɪng, ye níní ú dá'ri

† Ná keri Ézá 6.9

míni werɪ, íte t̄́ u khāanɪ keŋ má bu-mannuma werɪ, Yékínná ba híngɔ-tíma.

Máa déeri Yésú wá níngá ná ú khílnburaa?

(Mat 12.46-50; Már 3.31-35)

¹⁹ Yésú wá níngá ná ú khílnbura yoo dé pí ná náa-u, ye pí ye wóɔɔ náa-u wā t̄́ deɛ nípi wá kómmíná. ²⁰ Pí seɛɛɛɛ kha' ú níngá ná ú khílnbura ma kpaagurá yêe beɛ dé pí náa-u. ²¹ Yésúrá seɛɛɛɛ bu kha' ípe bɪ́ nú Yékírí wá seɛɛɛ yêe déyoo ú dómmíná werɪ, pírá déeri má níngá ná má khílnbura.

Tí Yésú ni'na'ni sarkpórgi werɪ, sí mína

(Mat 8.23-27; Már 4.35-41)

²² ɔ́ khɪ́ Yésú ná ú mamannibibirá kání phosiko ye ú seɛɛɛɛ bu kha' pí yeɛ t̄́bé sagɪ dákpóroo wá tó he'nná. Pí kheɛ yêe yoo. ²³ Mú pí ye yoo werɪ, Yésúrá hūni phaa. Sarkpórgé yaa phosikíráa mí'. Pí yema yíbísāngɔ. ²⁴ Tí páná, Yésú wá mamannibibirá sɔo tó'ríyá ú yêe yaarɔɔ kha' Níkhāgaa, Níkhāgaa, t̄́bura téuma. Yésúrá yaa dúrâa sargɪ ná yó'muná nunaa. ²⁵ Ye ú púgí bu kha' dé khāa-burɪ-má-buma mé'ni keyɪ? Phāngɪ ná maagé kóri bu, pí ye kōng kha' pé níhīna' thínúu werɪ, t̄́ dúri sargɪ ná yó'mé nú ú wága?

Tí Yésú nínni ɔ́ wá wá kpéréngbéebi werɪ, sí mína

(Mat 8.28-34; Már 5.1-20)

²⁶ Pí nanɪ Géerásɪ bu wá surgurá. Kí surgɪ kásāng-gɪyaa-ma Galíle maráara. ²⁷⁻²⁸ Mú Yésú sūnni phosikírá werɪ, ɔ́ kpéréngbéetáryêe ye í nuná, dál-turɪ ná u yé yee táasɪ wa. U yé pí hūng duko wa, dé dúuso u ye hūng. Múnni u náani Yésúri werɪ, ú yaa yêe thukíroo t̄́ ná wáa ú wóɔɔ-ná ye súríyá kha' he t̄́ bu ná úri yaaru kāmbe Yékíng Kpóroo wá Bikhee Yésúu? Ma níngɔma, u keŋ ú th̄́, hā ú dé ma p̄́t̄́ na. ²⁹ Yésú kha'-uyaama kpéréngbéera ku' t̄́rá yeɛɛ ú kōni mé'na. Kpéréngbéera ya-úma páangɪ páangɪ. Pí ye yeyooma kp̄́ngmunnɪ deɛsɪrá yêe kpóɔɔgɪ kpurike sí dé sāngɪ pí bu kí kɔ́rsɔɔɔ, ye ú kai yé kpa' sɪ. Kpéréngbéera ye kheɛɔɔma yêe yoo ú gbiring bu.

³⁰ Yésúrá púɔɔ kha' múnni pí yíɔɔɔ? Ú kha' pí yí'-ma-ma Kūnno, pébu, kpéréngbéee kómbé wáaráa-u. ³¹ Ye pí ye nímma Yésúri kha' hā ú yeɛ t̄́bé yoo *tāng kokokirá wa.*

³² Tórbóngkpókêe ye fí yêe diiree kó tátíkí wá thagɔ. Kpéréngbéebírá níni Yésúri kha' u yeɛ t̄́bé dóɔng bí bu. Ú hā bu khílnna. ³³ Pí kuso wárá t̄́ ná dóroo tórbóngkpókírá. Tórbóngkpókírá yaa ní tátíkírá t̄́ dugiyo sūuno bú dákpóroorá t̄́ huu bú.

³⁴ Mú tórbóngkhunnɪ náani míngɛni, pí kpásá t̄́ ná tɪyaa sɪ nu khāgurá t̄́kíng ná dúgó'írá. ³⁵ Nípirá baa ba náa pātí míni tanni werɪ, ye yoo Yésú thānā t̄́ ná náa wá wá kpéréngbéee bí ku'ra werɪ, ná u páangáa ye yee táasɪ t̄́ hītaa Yésú wá the'rá. Míne ye ú bu t̄́wā. Phāngé kóri nínpɛe. ³⁶ Pée bɪ́ ye fí t̄́ náa pātí kpéréng-

béetáru páanáná weri, pí khee ĩ thoo sí ní' pí banna wera. ³⁷ Géerásu ní' kóngómbé níni Yésúri kha' u ku' ĩbu sɪrgurá, pébu, phānigé kó'rá bu. Yésúrá dóoró phosikirá dé ma tara. ³⁸ Wáí wá kpéréngbée bí ku'ra weri, ú níni Yésúri kha' u yee má thowoo. ³⁹ Ú kha' u khũñ ĩ ná sɛɛ' míu tí Yékírí déeri ú bu wera. Wáírú khee yóo nāa tɔŋ nu wá bée' yêe sɛɛ' míu tí Yésú déeri ú bu wera.

Haru wá páanámú ná biharu' u huura weri, pí míja
(Mat 9.18-26; Már 5.21-43)

⁴⁰ Mú Yésú fí'ru písée dákpóroo wá tó he'nná weri, ní' kóngómbé kuso ĩ thukiroo pébu, bêe' ye tɛyɔɔma. ⁴¹ Mú u bannu ú tɔ ba mákírú ná ɔ wáyêe ye bú ú pi ye yí' Jáírísí ú déerá *Júdebi wá píngíngkharu wá níkhāgaa*. Ú ba wáa hurse Yésú wá the'rá ĩ níni kha' u thee má nuuná, ⁴² dé, biharu úkpo kekerí' má yêe déso. U ye níni mímma dusu kɔɔ ná síɔ.

Mú Yésúrá ye yóomíná weri, ní' kóngómbé sánná dúgɔɔ, u ye bu físi kharu wa. ⁴³ ĩ hakura ná ɔ harêe ye bú, ú ye dɔɔná kaakpeeyenge. Sí bosí dé-siyaa-úma dusu kɔɔ ná síɔ. [Khe-uyaama ú dékimíni wá bée' ĩ bosigo boso'ribi thā] ĩ ba dɔgɔɔ. ⁴⁴ Ú misiyé Yésú wá kpānaana ĩ phagu ú kpórgínúkpé'nná, taramuná kpeeyee khaanná fí. ⁴⁵ Yésúrá púgí kha' máa pha'ru má buu? Waatu ú bée'ru ye pákíng weri, Pêenná kha' Níkhā-gaa, u náa pātí ní' kóngómbé sánnu dúgɔɔ waa? ⁴⁶ Ye Yésúrá kha' ɔ pha'ru má bu pébu, tu-manu dé má fāngi wá kɔɔ ku'ri.

⁴⁷ Mú haru tuuru dé si koo kharo tówā weri, ú ba wáa hurse Yésú wá wáɔnná, yêe kpán ye sɛɛrye nípi wá wáɔnná míu tí déeri sāngi ú phagu ú bu, ná pātí u páanānu khaanná fí wera. ⁴⁸ Yésúrá kha' má biharu, pātí u khāanu má bu weri, páanāng-uru. U khũñ dɔɔwóŋge.

⁴⁹ Yésúrá ye ma sɛɛerá ná ɔ yaa *Júdebi wá píngíngkharu wá níkhāgāa nuuná*, ĩ ba sɛɛrye Jáírísí kha' hā ú paaníng fonno' Níkhāgaaru wa, dé ú biharu hu-uma sówo. ⁵⁰ Mú Yésú núuni sí weri, ú sɛɛrye wáru kha' hā ú yee phínné khoroo wa, dé u khāa má bu dúrómu, dé ú biharu páana.

⁵¹⁻⁵³ Mú u nannu weri, nípi wá bée' ye fuuma yêe súrya. Yésúrá kha' hā pí fuu wa, dé u huu wa, u hūm-ma. Nípirāa máɔɔ, pébu tu-biyaa dé hu-uma. Waatu ú Yésúrá ye bée dóŋ dukirá weri, u pí dé níne dóŋ ú kpoogi wa, ná kú dée má Péeri ná Já ná Jáku ná biharu' wá sii ná ú nínaana múwā. ⁵⁴ Mú u dóonni, ú kóɔɔ dékírú ye súryá kha' biye, u ya. ⁵⁵ Ú níngínsírú baa, ú yaa khaanná fí. Yésúrá kha' pi hā ú di. ⁵⁶ Maagé kórí biharu' wá hūntábu, ye Yésúrá sɛɛrye bi kha' hā pí yee níne nú si ya.

Yésú wá sōngunubi kɔɔ ná níng wá sūmma
(Mat 10.5-15; Már 6.7-13)

⁹ Yésúrá yísi ú *sōngunubi* kɔɔ ná níng ĩ hāa bi wórgi ná khĩnnu dé pi kí níng nípi kpéréngbée bi ye kí páaná' nípi boso; ² ye sūni bi dé pi ná sɛɛ' *Yékírí wá lgi* wá míu ye páaná' bo'ribo. ³ Ye sɛɛrye bi kha' ná pi yóo hā pí khe míni wā. Hā pí khe táɔɔ' wa, hā pí khe sɪryóokotosi wa, hā pí khe diimi wā, hā pí khe tigi'i wa, hā pí khe kpórgí bíng bíng wā. ⁴ Ye khabí tē kha' kharu wó khaa tí pi nannu kílyāa, pi hĩti fí ĩ ná naŋ pí ku'mi fí ĩ yóo tó kharo. ⁵ Ye kharu wó khaa tí pi kaaru sagura bi, ná pi kha' pi ku' í nuuná, pi *khí'ra' pí deekpāngbāŋ séyɔɔ* fí ĩ buká' kha' mípíne pi déeri. ⁶ Pí yóo nāa tɔŋ nuuni nuuni yêe sɛɛ' sɛɛre nuwāanu yêe páaná' nípi kénsi wá bée'.

Já Batísi wá khumu wá míja
(Mat 14.1-12; Már 6.14-29)

⁷ Mú ithakho *Éródi* núuni míni wá bée' weri, u tuu íte tí u káká' wa, pébu, pɔɔra ye kūmma kha' Já ú huuri weri, úrá yaaru; ⁸ pɔɔrāa kōŋ kha' *Élíi* fugonni ye pɔɔrāa kōŋ tē kha' *Yékírí wá híngínni* bí huura khūi khūi weri, pí ɔ yaaru. ⁹ Éródira ye kūmma kha' ken má Jáa thagura ma yeeri pí kpagi waa? Ye máa míne ma sūnnu yêe nú mé'naa? U ye beema dé ma náa-u.

Tí Yésú hānu khoobi kíng bíng ná kpársímúwāa' dii weri, sí míja

(Mat 14.13-21; Már 6.30-44; Já 6.1-14)

¹⁰ Pātí *sōngunubi* fí'ru písée Yésú thāná ĩ ná sɛɛrye míu í pi déeri weri, ú khee pí tónni ĩ kuso ĩ yóo bí yó nu khāngɔ ke', í pi yí' Bétísáidá weri, í kēngɔ. ¹¹ Ní' kóngómbé náa ĩ thowoo. U níni bi ya, dé sɛɛ'-uru-buma *Yékírí wá lgi* wá míu ye pée bú ye bee dé pi páanɔ weri, ú páanígá bi.

¹² Tí khubinna ye dóŋ weri, ú mamannubirá súu tó'ryó ú ye sɛɛrye kha' u yee nípirá yóo nu títáa' ná dúgó'í sánnu kúni ĩbíri weri, ĩ ná bee hūngkhai ná dii mí di, dé ĩbíra ma gbiring bu. ¹³ Yésúrá sɛɛrye bi kha' pí thīna hā pí di. Pí kha' míne ĩbíne ŋa ná kú dée má phāanu símúwāa' ná buri bíngɔ-u wā; má ĩbi thīná ná doŋ diimi hā nípēe bée' baa? ¹⁴ Ye hakura ná khoobira ye níni mímma kíng bíng ná kpársímúwāa'. Yésúrá sɛɛrye ú mamannubiri kha' pi yee pí hĩti ginnakhayi ginnakhayi ĩ naŋ nípi digbēng ná kɔɔ kɔɔɔ. ¹⁵ Pí yee pí bée' hĩtaa pí dómíná. ¹⁶ Yésúrá khee phāanu símúwāa' ná buri bíngɔ ye wúgíyá keri thu'nná ye thuga Yékinni kha' ú āníke diiminá. Tí kpānaa bu, ú kpekire phāanusi ná burbiri ye khee hāa sí ú mamannubiri dé pi kpukɔ sí nípi. Pí khee kpukura bi sí, ¹⁷ pí bée' kɔɔ kpūni si. Kpú' sí yeeri weri, si ye hīima kɔɔmbisi kɔɔ ná síng.

Yésúrá déeri Yékírí wá Sakhanínna

(Mat 16.13-19; Már 8.27-30)

¹⁸ ɔ khu Yésúra yema ke' ú ná ú mamannbibiri yêe níj Yékíre. Ú púgí bi kha' ma kpoo nípi kha'ru ma déerii? ¹⁹ Pí kha', pɔwra kŭmma kha' úrá déeri *Já Batisira*, pɔwra kŭŋ kha' *Élí-u*, pɔwra kŭŋ kha' *Yékírí wá híngínní* bí huura khŭi khŭi weri, pí ɔɔ yaaru. ²⁰ Ye Yésúrá púgí bi kha' ná píre, ma kpoo ma déerii? Pêen- ná kha' *Yékírí wá Sakhanínɔ*.

Tí Yésú sɛɛ'ri ú humi ná ú yami wá mí wera

(Mat 16.20-28; Már 8.30-9.1)

²¹ Yésúrá sɛɛriye kpínnígá bi kha' hã pí sɛɛ' má mí níné nú si ya. ²² Ye písée sɛɛriye bi kha' mákín-turi ná *Níthína'biira* fŭusíŋ kŭŋ, ye Júdebi wá khokhãgɔbi ná *Yékírí wá thɔginníkhãgɔbi* ná ú *sɛbituburá* kai ma yé yee pí khu ma. Ye khu bísãa' khurá má ya. ²³ Tí kpãnaa bu, ú sɛɛriye pí bée' kha' ná níne bée dé má mamannbibii, u kai ú wánni yé kpóŋ ú *ní'batáɔkɔ*† khu wó khu kí thoo ma. ²⁴ Dé wée òu tŭŋ ú thagi, u ba búnní-gí-bu-ma, ye wée òu ba nii ú thagi í deɛ má bu weri, úráa ba ko. ²⁵ Ná níne buu duníŋa bée' ye búnáa ú thakoogo werésú ú téwe, ōnni thŭnŭ búu? ²⁶ Níní wó níni òu ba kaa thoo má ná má sɛɛriye í deɛ nussɔ weri, múnnáa Níthína'biira ba kai ú táruru í deɛ nussɔ fŭnaa tí ma ba ban má sáunɔ tíkíŋ ná má Sii ná ú *minigibi* wá sáunɔ wera. ²⁷ Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' ní' pí pínni mé'ni weri, pɔwra ba hu kaa ná *Yékírí wá igiri wa*.

Tí Yékírí buka'ru Yésú wá sáunɔ ú mamannbibiri weri, sí míja

(Mat 17.1-8; Már 9.2-8)

²⁸ Pátí Yésú sɛɛ'ri sɛɛre weri sóo weri, tí buu má pɔ khɔbi má'nísãa' ú kheɛ Péeri ná Já ná Jáki í kání bí tátíkírá dé ma níj Yékíre. ²⁹ Tí u ye Yékíŋ níjgírá weri, ú wɔɔnná fíkírá ye ú táyeensirá fíkírá yêe fŭi phɔphɔphɔ yêe yíŋgíŋ. ³⁰ Khaanná fí, khoo bíŋɔ ye kpɔri ú, pí déerá *Moyízi* ná *Élí*. ³¹ Yékírí wá táyésígé sání kúní bi ye pí sɛɛ' pátí u ba nan Jerúzalémíná yé ku' duníjaná wera. ³² Péeri ná ú kãmbi hŭm-biyaa huuma, ye pí yíubírá yaa í náa Yésú wá táyésígí ná khoo bíŋɔ bí ye ú kpooŋi wera. ³³ Waati ú nípera ye bée tari weri, Pêenná sɛɛriye Yésúri kha', Níkhãgaa, íbi bammi khátera' kuru-buri. Ye kha' íbe ba' gbata bísãa': úrí úkpo, Moyízi úkpo, Élí úkpo. Ye u ye tuu míu tí u ye kha' wa. ³⁴ Múnni u ye sɛɛrerá weri, tátúnígé ba kaa bi, ye waati ú tátúnígíra ye kaa bi weri, phãngé kóri Yésú wá mamannbibira. ³⁵ Ye sɛɛrêe kuso tátúnígírá kha' úwera déeri má Bikhee ú ma phĩ'ni khori wera: kha' pi kí nú tí u kha' wera. ³⁶ Waati ú sɛɛre sɛɛ'ri sóo, Yésú úkporá hítaa fí ú ná mamannbibira. Pí khɔburá, míu í ú ma-

† Kí tutãŋgírá déeri í hŭi fŭusímmi ná huumi wá hĩtansa.

mannbibii náaná weri, pi kheɛ tí níntãnni níne núu wã.

ɔ bikhoo'i wá kpéréŋgbée wá nímmi wá míja

(Mat 17.14-18; Már 9.14-27)

³⁷ Mú dugi yékínni pí yaa tátíkírá í sũuno. Ní' kŭŋgŭmbé thukiro Yésúra. ³⁸ ɔ wáyé súríyá bú nípírá kha' Níkhãgaa, ma nínnɔma, u keŋ ma má bikheeno dé úrá déeri má bikhee úkpo kekeri' òu má wera. ³⁹ Kpéréŋgbée wáaru; ná u yaa ú, u súríuma khaanná yé sígíríyŭo ye sãakhusurá kí ku'. U thɔwraa-uma í dé ú fúrí ye ú sũmmé nuu wã. ⁴⁰ Má níni ú mamannbibiri dé pi níj ú ku', ye pi wórɔɔ-u wa. ⁴¹ Yésúrá kha' pí weri wá nípi pí-burma ye pi wêe khãa Yékínná wã. Pãa ímúŋ ma ba súnni pá' í hŭi bí tãe? Ye kha' wára khe ú bí ban ú fa. ⁴² Ú kheɛ yêe ban ú. Mú pi tó'riŋni weri, kpéréŋgbéera' dugi biiri í hínoo fãŋŋurá ye déyoo ú huwa kɔk. Yésúrá dúráa kpéréŋgbéera' kuso biirá, ú páãnáa, ye ú hãa ú ú siira. ⁴³ Ye nípi wá bêe' kaaba kha' Yékírí kpóri-uri.

Tí Yésú písenni yêe sɛɛ' ú humi wá mí wera

(Mat 17.22-23; Már 9.30-32)

Waati ú pi maana yêe keŋ Yésú wá mídéenŋini weri, ú sɛɛriye ú mamannbibiri kha' ⁴⁴ píra sa níntãnní nú tákursa: pi ba hãana'ma *Níthína'biiri*, pí kŭwã. ⁴⁵ Ye Yésú wá mamannbibira ye tuu bú kpooi wa, pébu, sɛɛre weri, koo-uyaa-bí-buma sí dé sãŋgi pí tu ú titãŋgi wa, ye pi ye hagi púgɔɔ wa.

Mãa ba bu kpórsi pɔwra?

(Mat 18.1-5; Már 9.33-37)

⁴⁶ Ye pí yaa yêe pãní kãmbi kha' mãa kpórsɛ pɔwra pí sɔɔɔmburãa? ⁴⁷ Mú Yésú tuuri pí dŭkákásuri weri, ú kheɛ ɔ bii í saa-u ú the'rá, ⁴⁸ ye sɛɛriye bi kha' níni wó níni ú kó'ru bii weri, kókuri í deɛ má bu, mana u kó'ru kókura. Ye níni wó níni ú kó'ru ma kókuri, wée ú súnni ma weri, úra u kó'ru kókura. Pébu, kpãnaa wáarãa ba dé wɔwra wãara.

Ní' píu míu dée Yésú wá pínníbi wa, dé-birma ú nuuni-ba

(Már 9.38-40)

⁴⁹ Jána sɛɛriye kha' Níkhãgaa, ná-íbinni ɔ wáí ná u níj kpéréŋgbéebi ú nísigírá ye íbíráa ye bée khŭnɔɔ kha' hã ú dé si ya, pébu, u wêe thowoo pátí íbíra thowoo weri wa. ⁵⁰ Yésúrá sɛɛriyɔɔ kha' hã pí khŭnɔɔ wã, dé níni òu míu dée pí pínnáa wã, úrá déeri pí nuunaana.

Yésú wá yóomi Jerúzalém kénge

(Mat 8.19-22)

⁵¹ Waati ú Yékínna ye beé dé ma yee Yésúrá kǎn ní thu'nná, mú ú waatira ye nómín weri, Yésúrá kha' f' má yóo Jerúzalém. ⁵² Pǎtí u ye yóominá, ú sūni nípi dé pi khurí ná beé khitákhará. Pí kheé yóo *Sámáarí* nu wá yóo bu dé pi ná beé khitákhará. ⁵³ Ye pi píu ǐ sagira Yésúri wa, pébu, Jerúzalém kénge u táana wóonna. ⁵⁴ Pǎtí Jáki ná Já, pí déeri ú mamannibi bí náanu míyeni weri, pí kha' á Tamaŋ, ná u beé, ǐbé yee naagé ya thu'nná ǐ sūnni tho' nípera. ⁵⁵ Ye Yésúrá fígí dúkírǎ bi. ⁵⁶ Tí kpǎnaa bu, pí yóo yó nɔɔ.

⁵⁷ Pǎtí pi ye yóominá weri, ɔ wáyé seeriye Yésúri kha' ma thowooma khaari wó khaa tí u yóo wera. ⁵⁸ Yésúrá seeriyo kha' phonhiberembura ma táŋhe, wúrípíraa sese, ye *Níthína'biira* hūŋkhare ya. ⁵⁹ Yésúrá seeriye ɔɔ tē kha' u ba thoo ma. Ú kha' [Níkhāgaa,] u yee má yóo ná kasí' má sii sóo yé ba thowoo. ⁶⁰ Ye Yésúrá kha' u yee huuribirá kí kasí' kǎmbi ye úrá yóo ná see' *Yékírí wá igi* wá míja. ⁶¹ Ǫ písee khabí tē kha' á Tamaŋ, ma ba thowoo, ye u yee má ná saraa má kórgi nípírǎ sóo. ⁶² Yésúrá seeriyo kha' níni wó níni úu sūnne náabe yēe fínii yēe keŋ kpǎnaa bu, ú wónni dé Yékírí wá igi wá sūmuni wǎ.

Tí Yésú sūnni nípi digbéesǎa' ná kpɔɔ ná píŋɔɔni weri, sí míja

10 Tí kpǎnaa bu, Tamanná phǐgi khori pó nípi digbéesǎa' ná kpɔɔ ná píŋɔ ǐ sūni bi píŋɔ píŋɔ dé pi khurí yóo nu wó nu ná khaayi wá béé' í ú thǐ mákínná ná u ye yóo wera. ² Ú seeriye bi kha' sǐgira kóŋ-ori ye sǐgírǎbura kóɔɔ wa. Tírá yeeri pi níŋ khāmartárúrǎ khonj pó nípi nannuŋ bú pí yóo ú sǐgiraarǎ.

³ Ye kha' pi yóo dé ma sūm-buma má sǎnǐbibe tákpersi wá ɔɔɔmbɔ. ⁴ Hǎ pí khe tigi pótó' wa, hǎ pí khe suriyóokotosi wa, hǎ pí khe deekharasi wa, ye hǎ pí nuuní thya' níni khǐnná wǎ. ⁵ Duki wó du' kí pi kíyán-ni, pi khurí kǐŋ kha' Yékíre hǎ kí nípiri dǔwóonŋo. ⁶ Ná níne bú yēe beé pí dǔwóonŋiri, u ba bu gi. Ye ná ú níni wá hūŋge bú wa, dǔwóonŋ gí pi kha'ri Yékínna hǎana' weri, ú tárúrǎ ba bu gi ya. ⁷ Kha' pi hǐti kí dukírǎ. Míu tí pi hǎani bi, pi di, míu tí pi hǎani bi, pi jú, dé sūmdée mákíŋ-ori ná pi taa-u. Hǎ pí kí péŋgíŋ khitákharǎ wa. ⁸ Nu wó nu í pi dóonni pí sagira bi weri, míu tí pi hǎani bi, pi di. ⁹ Pi páana' bo'ri bíu bú í nuuná weri, yé see' pi kha' *Yékírí wá igi* tó'ríŋ-guri-bíma. ¹⁰ Ye nu wó nu í pi kaari sagira bi weri, pi yóo í khǐŋuná yé see' pi kha' ¹¹ ǐbira *khí'ra'ma pí nukpāŋg-bāŋ* wá yatikoronj ú máanu ǐbi desurǎ weri, ǐ séyɔɔ fí, pí tu kha' Yékírí wá igi tó'ríŋ-guma. ¹² Ma see'-puma kha' khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, í nu nípi wásura ba píu ǐ tarí *Sódómi* nípi wásura.

Nu wá ní' pí kaara khǎa Yésúrá weri, pí míja

(Mat 11.20-24)

¹³ Ye kha' ti ba píu Kóorǎzé nípírǎ. Ti ba píu Bétísáldá nípírǎ, pébu, tágumasimí í déeri pí ɔɔɔmburǎ weri, ná í hūŋgé déerǎ *Tíiri ná Sídóná*, ná í nípi *fíkím-biyaa dǔɔgi* ǐ yee pótósi ye *hǐtaa mínígɔ* feesu-u wa. ¹⁴ Ye tírá yeeri khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, ú khurǎ, pí wásura ba píu ǐ tarí Tíiri ná Sídó wásura. ¹⁵ Ye pí Kápérnáwúm nípi kem-biri má Yékínna ba kǎnná'-pi-ma thu'thu'rí ná tarí bǎa? Tūŋge, u ba sūuno'-pima thethe're.

¹⁶ Ú písee seeriye nípi digbéesǎa' ná kpɔɔ ná píŋɔni tē kha' níni ú hǐnni pí seeriye, má seere u hǐnni; ú kauri bi, mana u kauri. Ye níni ú kauri ma weri, ú sūnni ma weri, úra u kauri.

¹⁷ Tí kpǎnaa bu, nípi digbéesǎa' ná kpɔɔ ná píŋɔná yóo ye baa kpánnéese kha' á Tamaŋ, wórí-ǐbínni tíkíŋ ná kpéréŋgbéebine me ú nísigírǎ. ¹⁸ Yésúrá seeriye bi kha' ma ye kemma ǐ náa ná *Sutānaana* yaa thu'nná ǐ ba wáa pǎtí yɔgira nígíŋ páa tíkpo págu' wera. ¹⁹ Ye kha' pi keŋ, hǎ-manu-buma wórgi háari pí kǎni suubi ná námbɔ, míuné dé bi ya; yé yee pí hasí' *Sutānǎa fǎŋgi* wá béé' tē. ²⁰ Ye hǎ pí kpánnéé ǐ deé pǎtí pi wónni kpéréŋgbéebiri wa, dé pi kpánnéé ǐ deé pǎtí Yékírí tǐ'ni pí nísisiri ní thu'nná wera.

Tí Yésú kpánnéeni ǐ deé ú mamannibibi wá míja wera

(Mat 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ú waati kpoorǎ, *Yékírí wá Nijé* yee Yésúrá kpán-níŋa ye kha' má Sii ma thugɔɔma, ú ú déeri thu'ri ná fǎnuŋgi wá butáa ǐ deé pǎtí u kóoró'ri í míŋe hūŋgiri hakuranípi ná wóɔtuburǎ ye bukaa í bikereeburi wera. Ye kha' má Sii thǐŋaa-u, úrá khɔɔ'ri dé si dé sí dǔmmíná. ²² Ye seeriye nípiri kha' má Siirá hǎani ma míŋi wá béé'ɔ me. Ná ki deé má Siira múwǎ, níthǐŋgé tu Bikheeri wa, ye ná ki deé má Bikheera múwǎ, níthǐŋgé tu tē Siiri wa. Wéé ú Bikhee khɔɔ'ri dé u bu-ka' Siinɔ, úra u buka' ú. ²³ Ye fígí ǐ seeriye mamannibibi wá tónni kha' ní' píu ná míu í pi ná weri, kuru-bínni, ²⁴ dé ma see'-puma kha' *Yékírí wá hǐŋgínní* kóŋgómbe ná u kóŋgómbe ye beema dé pi ná míu tí píra ná weri, ye pi náa ni ja, ǐ nú míu tí píra nú weri, ye pi núu ni ja.

Sámáarí wá dǔɔfírǎa wá míja

²⁵ *Yékírí wá sebitubi* wá ɔɔ tɔ yaa dé ma kí' Yésúra. Ú píŋɔ kha' Níkhāgaa, péé míne ma dé yé wónni bu thakoo míŋáŋ gú kaa sóo weraa? ²⁶ Yésúrá píŋɔ kha' *manj mí Yékírí hǎani Moyízirǎ* tǐgi weri, pé pi kha'ru? Ye kha' mú u karanni bi, pé si see'ru? ²⁷ Ú seeriyo kha' *mu fuŋ mú Tamaŋ Yékínni mú dǔgune me, ná mú dǔwómíninnɔ me, ná mú fǎŋgune me, ná mú kákásune*

me,[†] yé fuṅ mú kǎni pǎtí mu funni mú thī wera.^{††28} Yésúrá kha' sɛɛ'-uri thīṅaa, ye kha' u dé mún-náa, dé ú bu thakoogo. ²⁹ Ye ú kai yêe beɛ thīṅaa. Ú písée púgí Yésúri kha' mâa má kǎnaa?

³⁰ Yésúrá kha' ɔ wáyé yaara Jerúzalém yêe yóo JériKó ǐ ná kuso súuríbo. Pí fagura ú tásuri ye khursa ǐ thɔṅfɔɔɔ ye taraa ye séyɔɔ. ³¹ ǐ mákírǎ ná Yékírí wá thɔṅunnǎa ɔɔ ye tarǐ tí khīṅ kpoonne. Mú u jáanuu, ú kónnínó taraa ye séyɔɔ. ³² ɔ Léví wáyé ba jáa-u, ú kónnínó taraa tē ye séyɔɔ.

³³ Ye ɔ Sámáarí wáyêe ye yóo surgi ǐ nani fí ǐ jáa-u. Mú u jáanuu weri, ú maṅunán kɔɔɔ. ³⁴ Ú súu t'ríyɔ́ ú ǐ tɔsura ú pá'ṅṅni divéɔɔ ǐ yee bú núumu ye fɔgeɛ ye kheɛ dugɔɔ ú thī wá tákánámínǎ ǐ yóo ú khurɔsagu'duko ǐ keroo. ³⁵ Kí dugé yékíré, ú khori khu bíṅɔ taasi wá tigi'i † ǐ hǎa dutáruuri ye seeriyɔɔ kha' u kí keṅ ma ú, ná tigi'ira ba krigi, ú nannuṅ bú yɔɔ, má písémpǎnnǎ má písígô í.

³⁶ Mú Yésú seereeri sóo, ú púgí Yékírí wá sebtuuri kha' nípe písǎa'ná, ōnne u kenni ú dée wáí ú súuríbi khur'ri weri, ú kǎnaa? ³⁷ Wáurǎ kha' wée ú maṅunannu ú bu wera. Yésúrá seeriyɔɔ kha' úra yóo ná kí dé mú.

Márti ná Máriaṃu wá míṅa

³⁸ Mú Yésú ná ú thooribira ye khīunnǎ yêe yóo weri, pí ná nani yɔ́ níṅa. ɔ harêe ye bú, ú pi ye yí' Márti, ú kórí Yésúri khursa. ³⁹ Mártura yema ɔ khīnuuɔ ú pi yí' Máriaṃu. Ú ná hītaa Yésú wá the'rá yêe núunó' ú seerera. ⁴⁰ Ye Márti úra yema déegéeso kpíp. Ú ba seeriyɛ Yésúri kha' á Tamaṅ, pǎtí má khīnu séeri má kpori sūmsine ye ba hītaa ú the'rá weri, ti degee-u waa? Ye kha' u seeriyɔɔ ú téfíṅ ma. ⁴¹ Yésúrá seeriyɔɔ kha' Márti, u keṅ wǎa, ú dóse kpúu-úrma mí kɔṅgɔṅɔ, ye u tuu íte tí u dé tówǎ. ⁴² Ye hakura ná mí tíkpoó bú tí kpínnu; tíra Máriaṃu khonni; ye níthīngé wónnǐ hīnɔɔ tí ya.

Yésú buka'-uri pǎtí pi níṅ Yékírí yóo wera

(Mat 6.9-13; 7.7-11)

11 ɔ khu Yésúu ye níṅ Yékírí tɔ́ kharɔ. Mú u sóori weri, ú mamannubii wá ɔ seeriyɔɔ kha' á Tamaṅ, u mamaṅ ǐbíri Yékín níṅgi pǎtí *Jǎ Batísi* mamannu ú wáburu wera. ² Yésúrá seeriyɛ bi kha' ná pi kha' pi níṅ Yékírí, pi kha'

Siye, u yee pí kpónnígôo.

U yee ú *igirǎ* baṅ.

³ U kí hǎ ǐbíri ǐbi dinógune khu wó khuya.

⁴ U sée ǐbi mípíṅí hǎ ǐbíri í dé ípe bí yárgíṅ ǐbíri bu weri, múnnáa ǐbíra sée pí wáyuri yêe hǎ bi í.

Ye hǎ ú yee ǐbé dóoṅ mí tǐ ba yee ǐbé dé mípíṅni wǎ.

† Ná keri Wóg 6.5 †† Ná keri Lévi 19.18 † Gérékúsurǎ kha'-puma kha' dénáaruba. Dénaaru úkpóra yema sūmdébií wá khu úkpo taasa.

⁵ Yésúrá seeriyɛ bi tē kha' ná dé-gi má pí ɔ́ nínnéɛɔ, ú yóo ú thǎná pókhaǎki dé u ná nínnɔɔ kha' má nínné, u fí má bu pháanu síśǎa', ⁶ dé má nínné ɔ́ yaari surgi ǐ baa má thǎná ye ma míne yêe hǎa-u wǎ. ⁷ Ye ná ú hī-taa ní dukirá ye seeriyɔɔ kha' hǎ ú sǎśǎa ma wǎ, dé má ná má bibi hūṅ-ǐbínnuma ye pákíyǎ, má wónnǐ yáa hǎa-u pháanusine ṅa, ⁸ ma seɛ'-puma kha' háari ná u yaa ǐ deɛ nínnéésírǎ wa, u ba deɛ tí u sǎśǎa-u weri, yé yáa hǎa-u tí u kpúu wera. ⁹ Ye ma seɛ'-puma tē kha' pi níṅ Yékírí míni dé u ba hǎ bi tí, pi wéegéɛ dé pi ba ná; pi khur'ra' tutūnnu dé Yékíre ba págí ri. ¹⁰ Pébu, níni wó níni ōu níṅ Yékírí míni, u ba hǎa-u-tíma; ōu wée míni, u ba ná nu; ōu khur'ra' tutūnnu, Yékíre ba págí ri. ¹¹ Ōnnu khōó bú pí ɔɔṅɔmburǎ, ú biyɛ nínnɔɔ buroo, ú hǎa-u suwaa? ¹² Werési, ú nínnɔɔ sūmphīnni, ú hǎa-u námaa? ¹³ Ná pí ní' púbe tu hǎ pí bibi mí kiru, dé á Sii ōu ní thuhná weri, úra mu ba súnnǐ kha' tēe, ní' pí nínnɔɔ ú Niinɔɔ weri, ú ba hǎ-bi-úma wǎa?

Tí nípi kha'ri Yésú wá fǎṅgi ku'-kirma kpéréngbéebi wá níkhǎgaa thǎ weri, sí míṅa

(Mat 12.22-30; Már 3.22-27)

¹⁴ ɔ khu Yésúrá jáa ɔ kpéréngbéetárya. Kpéréngbéé máa-uyaama ú núguri, u ye wónnǐ seereɛ ya. Yésúráa ye níṅ ú kpéréngbéera. Mú kpéréngbéé ku'ri ye sée númáanaani weri, ú wóɔɔ yêe seereɛ tē, sí dée maagi ní' pí ye fí wera. ¹⁵ Ye pɔɔra ye kūmma kha' kpéréngbéebi wá níkhǎgaa ú pi yí' *Béelzébú*^{††} weri, ú bǎrkára u níṅ kpéréngbéebira. ¹⁶ Mú pɔɔra ye beɛ tē dé pi mágɔɔ ǐ keṅ weri, pí kha' u dé tó tǎgumasimínǐ ǐbé tu ná ú wórgi ku'-kirma Yékírí thǎ.

¹⁷ Ye mú Yésú tuura pí dókǎkásuri weri, ú seeriyɛ bi kha' ithasurǐ wó ithasurǐ wá ní' pí yaari kǎmbɔ weri, kí surǐba ba keuma. Múnnáa surɛ, kórgi wó kórgi wá ní' pí yaari kǎmbɔ weri, kí kórgira ba wáma. ¹⁸ Ná *Sutǎna* yaa ú thǐná, múnnu ú igura ba dé ná ki kaa wǎa? Pébu, kha'-puri kha' Béelzébú wá bǎrkára ma níṅ kpéréngbéebira. ¹⁹ Ye ná Béelzébú wá fǎṅgi wá bǎrkára mana níṅ kpéréngbéebiri, ye maa wá bǎrká bu pí nípira níṅ bu? Ye tírá yeeri pí thǐ wá nípi wásírǎa ba bukǎ' kha' pi seeriyɛ thīṅaa wǎ. ²⁰ Ye ná Yékírí wá bǎrkára ma níṅ kpéréngbéebiri, má *Yékírí wá igi* naṅguri-buma sówo. ²¹ Ná kho huwa ú khotáse yêe tee ú duki, mínné wónnǐ dé ú míṅni wǎ. ²² Ye ná ɔ kho huwa bú ǐ taraa-u, ǐ baa ba wóɔɔ-u, u fagi'ma ú khotá sí u ye khǎa weri, yé khe ú míṅni kpikureɛ. ²³ Níni ōu mí yêe má kpǎnaa bu wa, má kai-uri-mama; ye tárú ōu mí yêe téfíṅ má píṅgíṅ na, u tuṅmma.

†† Béelzébú kpoora pi yí' *Sutǎnaana*.

**Pätí kperéngbêe ku' níní bu yé písí fí'rí banj ú bu weri,
sí míja**
(Mat 22.43-45)

²⁴ Ná kperéngbêe kuso níní bu ye séyɔɔ, u yóo ná kí mimma gbiriŋ bu kí bee hitaŋkhara. Ná u buu ri ya, ú kha' ma ba fí'rí písí má kha tí ma ye wera. ²⁵ Ná u fígí baa ba jáa tárí u u wáará weri, ná u kheebure du' kí khorí'ri ye hafiya kuraa weri, ²⁶ u to fí'rí písíma í ná khe ú kãmbi má'níŋ pí pílíu í taraa-u weri, í kpe' pi ú wísɔ pí ba hĩtu táríurá. Tí pánná ú táríu wásra ba hafíu pílíma í tari khũna.

²⁷ Mú Yésú kũnni mú weri, ɔ haré súríyá nípirá í seeriyɔɔ kha' harí ú hũnnuu í tũunɔɔɔ weri, kuri-uri dé! ²⁸ Yésúrá seeriyɔɔ kha' pí yeeri yêe nú Yékírí wá seere yêe déyoo ú dómíná weri, pírá kinni.

**Tí nípara ye bee dé Yésúra dé sũmdéen tũ buka' Yékírí
wá wórgi weri, sí míja**
(Mat 12.38-42)

²⁹ Mú nípara ye kóŋ yêe banj, ú seeriyɔɔ bi kha' weri wá nípe pílí-burma ye pi beema dé pi ná tó tãgumasimíní tũ buka' Yékírí wá wórgɔ. Ye Yékírí ba ye pi ná tó í kpe' pú wa ná ki dée má Jónásí wá tí tanna weri wa. ³⁰ Pätí Jónásí wásí déerá Nínívi nípirá tuu dé Yékíríe déegée weri, múnnáa *Níthĩna'bi* wásra ba dé tẽ, nípirá tu dé Yékíríe déegée. ³¹ Khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, harí ú ye ugírá Sébára † weri, u ba yama weri wá nípirá, í yárgíŋ bi, pébu, ya-uyaama háari suri déeyén déeyénŋo í ba núu ithakho *Sálómó* wá wóɔtuseere; ye ɔɔ fí khátera ú tannu Sálómóna. ³² Khu ú Yékínna ba thu nípiri weri, Nínívi nípara ba yama weri wá nípirá, í yárgíŋ bi, pébu, nú-bíyaa seere ú Jónásí seera weri, ye *fíkírí dɔɔɔ*; ye ɔɔ fí khátera ú tannu Jónásíra.

Wísí wá táyésígi wá míja
(Mat 5.15; 6.22-23)

³³ Ye písíe khabí tẽ kha' níné deere' futĩnakhe'ri yé kóoró' ri werésí í khe táagí si' ri ya, dé u du'-rúma kɔkɔtege bu, sí dé sãŋgi nípirá bu kí ná táyésígura. ³⁴ Pätí futĩnakhe'nna yé'ré' kéŋgi pí ná weri, múnnáa mú yíbíira yé'ré' mú wísíra. Ná mú yíbíira kuraa, mú wísí wá bẽe' ba hĩtuma táyésígɔ, ye ná i kuraa wa, mú wísíra ba hĩtuma tápirgo. ³⁵ Ye tírá yeeri, kɔrsiyɔɔ, dé mu wónní keŋ má mu ma táyésígɔ ye hakira ná mu ma tápirgo. ³⁶ Ná mú wísí wá bẽe' táyésígɔ, khaare kúní wã, sí bẽe' ba hĩtuma táyésígɔ, pätí futĩnakhe'nna so í yé'ré' mu kéŋgine wera.

Júdebi wá níkhãgibi wásra ba pílí
(Mat 23.1-36; Már 12.38-40)

³⁷ Mú Yésú seereeri sóo, ɔ *Fáarisí wáyé* yísɔɔ dé u thee má thá ná di. Ú yóo ná hĩtaa yêe di. ³⁸ Mú Fáarisí wá jáani ná Yésúra *tisra* í mákírá dónjí mí pí mammune weri wa, sí dée ú bu maaga. ³⁹ Ye Yésúrá seeriyɔɔ kha' pí Fáarisíbi, pi *tisi'ma* tádeegíyénsi wá kpãnaa sí yé', yé sée dáambura; múnnáa piye, pí dósí pílí-surma kóŋ ye pi khoró' wáma tẽ níɔɔ. Sírá hĩini pí dósíra.

⁴⁰ Phũunibe, pi tuu dé táríu ú khonni kpaagiri weri, úrá khonni dáamburi waa? ⁴¹ Míu íu pí khe'í ná pí ombiirá weri, íra pi yeera mákírá ná pi há póríbi ye pí míliri wá bẽe' ba yé' yé nuu Yékínno.

⁴² Pí Fáarisíbi wásí pílí-surma, pébu, pi kpikumma nanwá' thĩŋi thĩŋi ná náŋgɔɔnansi wá bẽe' khaayi kɔɔ kɔɔgi í há khaa tíkpo tíkponɔ Yékírí ye sée mí termenŋi ná Yékírí wá khoró'mína. Ye íra pi mákínna ná pi khe kheemɔ kaa sée yóɔri tẽ.

⁴³ Pí Fáarisíbi wásí pílí-surma pébu, pi khoró'ma níkpórí hitaŋkhayi pí *píŋgíŋkhayírá* yêe bee dé nípe kí thiyá' íbíri kpónnóke tẽ nípirá.

⁴⁴ Pí wásí pílí-surma, pébu, kheebum-burma dúutãŋ ní nípe kánní níléé tari ye pí tu dé dúutãŋŋe na wera.

⁴⁵ *Yékírí wá sebitubi* wá ɔɔ seeriyɔɔ kha' Níkhãgaa, ná u seeriyɔɔ múnnáa, u dóomma íbíri tẽ. ⁴⁶ Yésúrá kha' pí Yékírí wá sebitubi, pí wásí pílí-surma, pébu, pí mammina ma má kpóŋgée nu'nuse, sí pi fí'ri í kpórí nípiri, ye pí thĩ wá yaturá pha' pú háari má déke í tẽfíŋ bi ya.

⁴⁷ Pí wásí pílí-surma pébu, pí khãgíburá khuwa'ra *Yékírí wá hĩŋgínníbi* ye pírá bãa má' pí dúutãŋŋina.

⁴⁸ Pí dédómóɔnãa buká' kha' tu-buri pí khãgíbi wá sũmdéenŋini ye píyee, pébu, pí khãgíburá khuwa'ra Yékírí wá hĩŋgínníbi ye pírá bãa má' pí dúutãŋŋina.

⁴⁹ Tírá yeeri, Yékírí ú déeri wóɔmí wá táríu weri, ú khuriya seeriyɔɔ kha' ma ba sũnní há-buma má hĩŋgínníbi ná má *sũŋgínníbi*, ye pi ba khuma póɔri yé fũusíŋ póɔra. ⁵⁰⁻⁵¹ Ye ma ba yeema pí hakerá kó' weri wá nípara. Ye kha' ma see'-puma kha' Yékírí wá hĩŋgínníbi wá bẽe' pí pi khuwa'ra í kórí gi dunija wá sĩnnimpãná, ná *Ábél* wá khumuná í ná taraa naní Zákarí ú pi khuru *thɔgíŋkhonkharí* ná *Yékínthiya'duki* wá thĩ wá ɔɔɔmburá weri, tíráa ba ye pi hakerá kó' pi míŋáŋ.

⁵² Yékírí wá sebitubi, pí wásí pílí-surma, pébu, khĩŋ tí nípe khe yé wónní tu Yékírí weri, fí'-punnuma pätí níne baran duki yé khonj konegibinni wera. Pí thĩna sũní khee ri ya, ye ípe bíu khoró' khe ri weri, pi hãaniga khĩnni pí buu khee ri ya.

⁵³ Mú Yésú ku'ri tí khanná, *Yékírí wá sebitubi* ná Fáarisíbi wá námísé yaa ú bu tákírsa, píu beyɔɔ tí fãŋgurá yêe púgíɔɔ mí kóŋgónŋi dé u seere. ⁵⁴ Pi ye kíɔɔma sí dé sãŋgi pí bu ú kókhara.

† *Sébára ye déeyima Árabí surgine. Pi ye wãgí'ma yêe hense (1It 10.2; Ézá 60.6).*

Hã pí thoosiŋ Fáarisibiri wa

(Mat 10.26-27)

12 Ú waaturá, nípira ye wóɔɔɔ ya, ɿ taraa yêe wíŋná' kãmbi dese. Yésúrá kókírɔ́ yêe seereɔ́ u mamannibine kha' pi kɔɔɔɔ pí wísi Fáarisibi wá mamaŋ mí má thãhurbiyɔ wɛɛɛ, dé pi déma damaaramíja. 2 Níné wónní sike' míluni ná ti ba kaa ku' wa, ye míluné wónní kóo ná ti ba kaa tu wa. 3 Ye tírá yeɛɛ míluni wó mí tí pi ba sù seɛ' isenŋi wɛɛɛ, tí bêe' ba ku'ma khɛɛɛɛɛ pí nú ni, ye mí tí pi ba wénnéɛ du'dóɔɔ, pi ba wanŋoora-ri-ma sãnduthu'ɔɔ.

Tárlí ú pi mákínni ná pi phãni wera

(Mat 10.28-31)

4 Ye kha' má núnébe, ma seɛ'-puma kha' hã pí phãni ípe bíl wónní khu níni ye pí wónní dé tó míni tówã.

5 Ma ba buka' pi tárlí ú pi mákínni ná pi phãna: pi kí phãni Yékírí dé úràa wónní khu níni yé písi hĩnoo fúusinnagɔ. Ma seɛ'-puma kha' úra pi mákínni ná pi kí phãna.

6 † Í kenj má tu-buri dé wúrí'dóɔ́' ímúwãa' dorgirá nanj míluni wã † wãa? Ye sí béé'rá, Yékíre wêe pha tí tó wa. 7 Ye pírlí, Yékíinna tuma pí thapínsi wá yatɔ wá núga. Ye tírá yeɛɛ hã pí phãni wã, dé pi páa wúrí'dóɔ́' kónŋónŋɔ.

† Í kai Yésú nípi wá wóɔɔɔ

(Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 Ma seɛ'-puma kha' níni wó níni ú ba seɛ' nípi wá wóɔɔɔ kha' ma thoo-mama wɛɛɛ, Níthĩna'biira ba seɛ'ma Yékírí wá minigibi kha' má wáa-u; 9 ye níni wó níni ú ba kai kha' ú thoo ma wã nípi wá wóɔɔɔ wɛɛɛ, múnnáa Níthĩna'biira ba kayɔɔ tẽ Yékírí wá minigibi wá wóɔɔɔ.

10 Ye níni wó níni ú ba seɛ' Níthĩna'biiri seere píŋáa wɛɛɛ, Yékíre ba sée hãa-u tí, ye níni wó níni ú ba kusa' Yékírí wá Nii wɛɛɛ, Yékíre ba sée hãa-u tí ya.

11 Ná pi yísi yóo bí Júdebi wá píŋŋíŋkharɔ wɛɛɛɛ níkhãgibi thã wɛɛɛɛ fãgumambi thã dé pi ná thu bi, hã pí túnnéɛ kha' múnni pi ba seere yóo wɛɛɛɛ múnni pi ba dé yé ko wa, 12 dé Yékírí wá Niina ba buka' pi khaanná fí mí tí pi mákínni ná pi seɛ' wera.

Henkhophũunãa míja

13 Ɔ seeriyɛ Yésúri nípirá kha' Níkhãgaa, u seɛ' má máníkhoori kha' u yeɛ ɿbe kɔkɔɔ ɿbi sii wá uŋgɔri kpoogo. 14 Yésúrá seeriyɔɔ kha' wáya, máa saari ma pí míjaanabɔɔ wɛɛɛɛ pí uŋkɔkɔɔɔɔ? 15 Ye píseɛ kha' pi kɔɔɔɔ tigikhoɔɔ' píŋgɔri, dé háari ná níni wá hense kóɔɔ mú, kí dée má sírãa ba yeɛ ú bu thakoogi wa. 16 Ye píseɛ sɔɔɔ bi sɔkɔ kha' Ɔ ye ú khãmarge kí kuraa

† Gérékúsrá kha'-puma kha' ásáryónibi íŋɔ. Ásáryónibii kɔɔ ná má'nikpora yema dénãari úkpo. Dénãari úkpora yema sũmdébii wá khu úkpo taasa.

tákursa. 17 Ú ye káká' ú dógírá kha' pé ma ba dé werá fãa? Pébu, ma khaare yeɛ ba yeɛ má khãmardimini tówã. 18 Ye seeriyɛ kha' tu-manɔ mílú tí ma ba dé wera. Ma ba keuma má kpórsi yé hafí má' kpakpasɔ í yeɛ bú má suuyɔ ná má tási, 19 yé seɛ' má thĩ kha' ma ma mílunɛ kónj í nanj sɔ du kónŋónŋɔ; ma hĩtuma kí kpáaréɛ yé kí di yé kí nɔ́ í kí kpánnéɛ. 20 Ye Yékírí seeriyɔɔ kha' phũunaa wɛɛɛ, ma ba kheyɔɔma fêe isenŋira. Ye tí pãnná, míluné béé' í u buuri mé'ni wɛɛɛ, maa wáye u ba dèe? 21 Yésúrá kha' múnnáa sɔɔɔ, níni ú ba beere yeɛ kha' ú páannɔ, Yékírí thãná u dée henkhoo wa.

Dunijamí wá dóɔɔkpóusa

(Mat 6.25-34)

22 Tí kpãnaa bu, Yésúrá seeriyɛ ú mamannibiri kha' tírá yeɛɛ ma seɛ'-puma kha' hã pí yeɛ dóɔɔsɛ kpóu bi í deɛ íte tí pi ba di yé ko ná íte tí pi ba yeɛ ya, 23 dé, thakoogira kpínnáa ɿ taraa dinúgɔri ye wísrá kpínnáa ɿ taraa táyeensiri waa? 24 Ye kha' pi kenj wúrípira, pí tɔɔɔɔ ya, pí sígl' ya, pi kpóɔɔɔ ya, pi gbatanó wã, ye Yékíre be'-puma. Ye píra nu' wúrípirá tákursa. 25 Kha' pí sɔɔɔɔmburá, mãa bú ú dóɔɔkpóuséɛ wónní yeɛ ú sũnna' ú thakoogi kírluɔ? 26 Ye mú pí wónní dé háari má mí títãa' tíkpo-u wa, péɛ déeri pí túnnéɛ yó mínnãa? 27 Pí kenj táflumɔni wúugírã: pí déegéɛ ya, pí fãa píŋŋi wa, ye ma seɛ'-puma kha' sí béé'rá íthakho Sálómɔ ná ú sãunɔ me, u ye yeɛ táagɔ kí kuraa nanɔ táfluméɛ pɔɔ wa. 28 Wúu gí a ná fɛɛɛ mé'ni, kí pi ba tho' naan wɛɛɛ, ná Yékíre kpékíre gírí, dé píra mu ba sũnni kha' tẽe? Ye kha' phá! Pi wêe khãa Yékínná kónj na dé! 29 Ye kha' hã pí yeɛ dóɔɔsɛ kpóu bi kónj ná tarɔ í deɛ mílú tí pi ba di ná mílú tí pi ba nɔ́ wã. 30 Pébu, dunijanípéɛ beɛ í mílunɛ wá hũŋgira; ye pí Sii tu-urɔ dé pi kpósuma í míluné béé'rá. 31 Píra kpã' wóɔɔri Yékírí wá igi wá mílná, dé u ba hã bi í mílunɛɛ í kpé' pú.

Hensi Yékírí thã

(Mat 6.19-21)

32 Kha' má sãníkpógó'ro, hã pí yeɛ phãnigé kó pi ya, dé pí Siirá pírlɔ dé u hã bi ú sɔɔɔɔ. 33 Kha' pi donŋi mílú ɿ bí wɛɛɛ, í hã í tigi'ine pɔɔɔɔɔ. Yé kí hukɛɛ kí beɛ tigipótɔ' kuru ná henj sũ Yékírí thã sũ mílú dée mí sówónni wã wera. Ye khaa tí sɔɔɔ wɛɛɛ, súurãa wónní nanj fí ya, múmbé wónní khɔɔ sɔ tẽ ja. 34 Pébu, khaa tí níthĩnigɔ wá hense, fínãa ú dóɔɔɔ.

Sɔɔɔbé sũmdébii wá míja

35 Kha' pi sɔɔɔbĩŋ í hĩtũ sũmdéhĩtansɔ yé deere' pí fĩtĩ-nakhe'ira. 36 Pi khexɛɛ ní' pí hĩtannɔ yeɛ tee pí tamanj ú yóori ha'yeekeɔ yeɛ ba nanj wera. Ná u baa ba kha'riɔa tutũunni, pí págɔ rɔ kɔɔɔɔ ú dóɔɔ.

37 Sũmdébii wá tamanj ú ba ná bi teegeɔɔ wɛɛɛ, kɔɔ-bĩnni. Ma seɛ'-puma kha' u ba sɔɔɔbĩmma yé yí'ri tii pí

di. ³⁸ Háaru ú baa pókħāke ba', súnkho fuupǎne ba', ĩ ba kóri bi tēegēsura, kuri-bínnu. ³⁹ Pi tu kha' ná nutárkho tuu waati ú súurāa ba dóoŋ ú kórgo, u hītuma kí tēegē, ú bú kpāi dukiri ĩ dóoŋ na. ⁴⁰ Kha' píri tē, pi sǒwbín waati wó waati dé waati ú pi mí wógíró wa weri, ú waaturá *Níthīna'biira* baŋ.

Sōmdébi pǐŋáa wá míŋa

(Mat 24.45-51)

⁴¹ Pēenná púgǒw kha' á Tamaŋ, ĩbi tónna u sǒ'ru sǒken-ne bāa bá níri wá bēe'ruu? ⁴² Ye Yésúra seeriye kha' máa déeri sǒwbé sōmdébii yēe hakuraanǒw? Sǒwbé sōmdébiirá déeri wēe ú ú tamanna sa dé u kí keŋ ma kórgi yé kí hā má sōmdébiirá kí di waati ú mákínnu weri, ye ú dé si. ⁴³ Ye kha' ná sōmdébii wēe hūŋgi wá tamanna baa ba náa ná u déegēe pí dómminá, kuri-únnu. ⁴⁴ Ma se'e-puma kha' u ba saa-uma ú kí keŋ ú hēsi wá bēe'. ⁴⁵ Ye ná ú sōmdébiira se'e' ú thī kha' má tamanná ba baŋ khūi wā, ye kókírǒ yēe khāi sōmdébiikhobi ná sōmdébiiharuru yēe di yēe ní yēe thi', ⁴⁶ ú sōmdébii wá hūŋgi wá tamanna ba bárwama khu ú u mí wógíró wa, ná waati ú u mí wógíró wa. Tí khanná, ú tamanna ba fúusúrǒwma tákursi yé yeyoo ní' pí kaari khāa Yékinná weri, pí kharǒ. ⁴⁷ Kha' sōmdébii ú tuuri mí tí ú tamanna khǒw' ye u sǒwbírǒ wa, ye u dée tí mínnu wā, pi ba khurǒwma kóŋ. ⁴⁸ Ye wēe ūu mí tuu tēe tū nuu ú tamannǒw wā, háaru ú dée mí tí nannu khuraŋ, ná pí khurǒw kóŋ na. Níní ú Yékírí hāanu kóŋ, múnnāa u ba púgǒw kóŋ, ye níní ú Yékírí karfannu míluri kóŋ, u ba púgǒwma ĩ tari mú.

Yésú wá mamammi bam-burma kpikuraano

(Mat 10.34-36)

⁴⁹ Ye kha' bam-manuma ba yee naagi dunijaná; ná dee-giyaa sóo, tírāa ye nuu manǒ! ⁵⁰ *Bátizé* mí ma ba bátizé weri, dé-siri-má-buma dǒwkpúusi ĩ ná naŋ ú thǒwraa sóomo. ⁵¹ Kha' kem-biri má bemme ma bannu ba yee dunijanāa? Tūŋge, kpikura ma bannu. ⁵² Pébu, ĩ kóri gi werá, ná ní' pímuwāa' kórgo, pi ba kpikumma khaa ĩŋ; pǒw písa'a' fa, pǒw píŋ fa, ĩ kai kām̄ba; ⁵³ siye ba kai ú bikhee, bikhēe kai ú siye, níŋna ba kai ú biharuya, bihariyé kai ú níŋna, daafŋhare ba kai ú daafŋbiye, daafŋbiyé kai ú daafŋhara.

Ĭ tu weri wá mí wá tutǎŋga

(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Ye písēe seeriye níri wá bēe' tē kha' waati ú pi náanu ná yoge ní' khudóoŋgi, † pi kha'ma khaanná fī kha' u ba bamma, ye ú baŋ míŋáŋ. ⁵⁵ Ye waati ú pi náanu ná sarge yaa gbennigekéŋgi yēe fú' weri, pi kha'ma tákpúuge ba khu, ye kí khu míŋáŋ. ⁵⁶ Ye kha' *damaaranípe*, mú pi déeri yēe tu mí ĩ fānŋgi ná

thu'nná weri, ye pí wónni tu weri wá mí wá tutǎŋgírí waa?

Ná mu yárgíyá níri bu mú níŋw

(Mat 5.25-26)

⁵⁷ Ye pée déeri sǎŋgi pí thíná wónni tu mí tí terenni ĩ mákírǒ déeme naa? ⁵⁸ Ye kha' ná wá yísi mu thuthu thā, waati ú ĩne yóomíná weri, mú pǎnáa hafu si sí sóo, tūmá ú tárúra ba ná hā-múma thuthuru, úrá hā mú nákwkpíníbé pá' mu. ⁵⁹ Ma se'e'-muma kha' fú' mú taa mílgi wá bēe', wa'ríkpóo yee ya, ye pí tūmá pi sée mu.

Ĭ fíkírǒ dǒwgi weresi ĩ hu

13 Ú waaturá, pǒ nípe baa ba seeriye Yésúri pǎtí fǎgumaŋ Pílati yeeri Galíle níri thǒgŋkhanná ye yee nípe khuu bi wera. ² Yésúra seeriye bi kha' kem-biri má Galíle nípe mípǐŋíná nu'ni taraa Galíle níri wá tǒwri, tírá yeeri íserá nani bi bāa? ³ Kúuŋ na. Ye ma se'e'-puma kha' ná pi *fíkírǒ dǒwgi* wa, pí bēe' ba huma tē. ⁴ Bá kem-biri má níri kpǒw ná má'nísāa' pí Sílówé sǎŋgámboŋ wáaru khuu weri, pí mípǐŋíná nu'ni taraa Jerúzalém níri wá tǒwri bāa? ⁵ Kúuŋ na. Ye ma se'e'-puma kha' ná pi fíkírǒ dǒwgi wa, múnnāa pí bēe' ba hu tē.

Táhu kaasereŋgi wá míŋa

⁶ Tí kpānaa bu, Yésúra sǒgi sǒki kha' wá yé kǎ'na kó táhugi ú khāmargǒ. Wá khu ú yóo dé ma ná bēe kí bisí di, ye u buu bú míluri wā. ⁷ Ú seeriye sōmdébiiri kha' du sísa'a'hūu mé'ni, ma bamma ye ma wēe bu bú míluri wā; u si' ki dé hǐŋ-gurma khaanni phāŋa. ⁸ Sōmdébiirá kha' á Tamaŋ, u yee má phen pǒ'ri kí tutǎŋgírǒ ĩ yee bú fūugi kí síŋ du gíkpo ⁹ dé ki ba seŋ pǎane. Ye ná ki ba seri wa, tí pǎnná ú si' ki.

Hakúnná wá pǎŋámmi Júdebi wá kpáaréekhu bu

¹⁰ Wá khu Yésúra ye mamamma níri pí *píŋgíŋkharu* wá tǒw bu. Ú khu dé-uyaama *Júdebi wá kpáaréekhiya*. ¹¹ ĩ mákírǒ ná wá harēe ye fī, ú kúnnu kpǒwra. Kpéréŋgbēe tǐŋgēeraa-u mé'ni dusu kpǒw ná má'nísāa', u yé wónni yáa tereŋ na. ¹² Mú Yésú náanu hannu weri, ú yíwǒw ú baa. Ú kha', bu-uri ú págira; ¹³ ye dugǒw dési, ú pǎŋáa khaanná fī yēe fuu Yékírí wá nísi nuuga. ¹⁴ Námísé yaa Júdebi wá píŋgíŋkharu wá níkhāgaanǒw ĩ dee pǎtí Yésú pǎaná'ná hannu pí kpáaréekhurá wera. Ú seeriye níri kha' déegékhura ma má'níkpo, pi baŋ pí khubrá pí pǎaná' pi, tūmá hā pí kí baŋ kpáaréekhubrá wa. Yésúra seeriye kha' ¹⁵ *damaaraníperi*, keŋ má ná kpáaréekhiye nani pí bēe' fírí'ma pí nábi weresi pí kǎŋgogibi ĩ ná níuná' pi yaa? ¹⁶ Ye haru we ú déeri *Ábráhám* wá kói wá wá ú *Sutāna* yeera ú déko dusu kpǒw ná má'nísāa' wá thago weri, dé úra ye mákírǒ ná u pǎŋu kpáaréekhurá waa? ¹⁷ Mú Yésú yí'ri íseri weri,

† *Ísiráyēlná*, ná yoge níŋ khudóoŋgi, úráa baŋ.

nusé kóri ú píníbi wá béé' tákursa, ye nípi wá bēe' ye kpránnéma ĩ dee tǎgumasimí wá béé' í u ye dé wera.

Sɔ' kũ see' mútárdi wá mí wera
(Mat 13.31-32; Már 4.30-32)

¹⁸ Yésúrá seerye tē kha' pée míne Yékírí wá igi khexbunni, ye pée míne ma wónni khé mákíy gũ?

¹⁹ Khexbun-gurma pátí níne khe nan gí pi yí' *mútárdi* weri, tí biri ĩ tɔɔ ri nánjɔɔ bu, tí fí khā' ĩ dé thuki wúrípé sa bú pí sesi wera.

Sɔ' kũ see' thāhurbu wá mí wera
(Mat 13.33)

²⁰ Ye písée khabí tē kha' pée míne ma wónni khé mákíy Yékírí wá igunēe? ²¹ Khexbun-gurma pátí hare khe *thāhurbu* ĩ yee fáaníbo gũ hĩ onjámán sísāa' weri, kí béé' yáa dɔɔ wera.

Tutuy títáa'ri wá mína
(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Yésúra ye tɔmma nu khāgu ná nu títáa'yi yēe ma-man nípi yēe yóo Jerúzalém kéngē. ²³ Ɔɔ púɔɔ kha' Níkhāgaa, dé ní' pí Yékínna ba hĩj weri, dé pi ba kɔɔɔ? Ú seerye bi kha' ²⁴ pi hukée dóonj tutūj títáa'nná dé ma see'-puma kha' ní' kómbe ba khɔɔ' dé pi thoo bú ĩ dóonj ye pí ba wóri wa. ²⁵ Ná dutáru ba yaa barma tutūunni ye sée bi kpaagurá, pi ba hĩtuma kí kh'ra' tutūunni yé kí kũj kha' Níkhāgaa, u págũ tutūunni ĩbé dóonj. U ba see'-puma kha' má tu pí kukéngi wa. ²⁶ Tí pánná pi ba seeryɔɔ kha' ĩbi ná úrá diiri ye nũu kpoogi, ye ú mamaa ĩbírí ĩbi khĩj kpa'urá. ²⁷ U ba písí see' pi tē kha' ma tuu pí kukéngi wa, yé kha' pí mípúdéberu, pi tanní sũu má the'. ²⁸ Tí pánná, pi ba ná *Ábráhám* ná *Ízáki* ná *Jakópi* ná *Yékírí wá hĩngíníbi* wá béé' *Yékírí wá surgurá*, ye pí nínní sée bírí kpaagɔ. Tíra pi ba kókíy kí fuu yé kí wú' mántuuru. ²⁹ Nípe ba ku'ma khukuki ná khudóonj ná terébanabíré he' ĩjɔɔ béé'rá ĩ di kpoogi Yékírí wá surgurá. ³⁰ Kha' pi nú nan. Pɔɔ bú ĩ dée phurjan nípi yēe ba dé wɔɔri nípa. Ye pɔɔrāa bú ĩ dée wɔɔri nípi yēe ba dé phurjan nípa.

Tí Yésúra ye yóo Jerúzalém wera
(Mat 23.37-39)

³¹ Ú waaturá pɔ *Fáarisibé* ba seerye Yésúri kha', u ku' fí tí khanná ĩ taru dé ithakho *Éródira* beema ú khuma. ³² Ú seerye bi kha' pi ná see' bori we kha' ma nímma nípi kperéngbéebi yēe páaná' nípi fee ná naan, yé kónaan má phura' má sũmunna. ³³ Ye mákín-turi ná ma yóo má khũnne fee ná naan ná kónaanj pébu, *Yékírí wá hĩngínnaa* wónni hu tɔ kharɔ ná Jerúzalémuna múwā.

³⁴ Ye kha' ou! Pírí Jerúzalém nípa, pí bũ khuwa' Yékírí wá hĩngíníbi yēe hĩngin yēe khuwa' ní' pí Yékírí sũnni hāa bi weri, páa ímúnj ma ye bee dé ma sike' pí bu pátí

súmína sike' ú bibirá weri, ye pi pí yaa? ³⁵ Kha' pi kenj, Yékíre ba duguma déki pí nuná. Ye ma see'-puma kha' pí ba ná ma tówā, ĩ ná nan waatu ú pi ba kí kũj kha' a *fuu wée úu ban Tamāan jísígírá weri, ú jísí nuuga.*†

Tí Yésú páaná'ni bo'roo Júdebi wá kpáaréekhu wá ɔɔ bu tē weri, sí mína

14 *Júdebi wá kpáaréekhu wá ɔɔ bu, Yésú yóora Fáarisibi wá níkhāgubi wá ɔɔ thā, dikhara.*

Fáarisibi ná *Yékírí wá sebitubura* ye fíma yēe tēe ú. ² ĩ hakura ná ɔɔ ye fí ú wɔɔnná bo' dɔɔgírɔnse. ³ Yésúrá púgí bi kha' khĩnne bú, pí wónni páaná' nínní kpáaréekhurá bāa, bá khĩnne bú waa? ⁴ Pí kpĩ' kpĩ'. Ú tɔ phagu ú bu ĩ páanígɔ ye kha' u tara. ⁵ Tí kpānaa bu, ú púgí bi kha' pí ɔɔɔmburá maa bú ná ú bii weresi ú nāa wāa kɔɔɔ bu, ú kaa khoroo bú khaanná fí kpáaréekhurāa? ⁶ Ye pi buu tɔɔ khabí wa.

Ípe bũ dé pí wísi má pi míni wā weri, Yékíre hā-buma kpórso

⁷ Tí kpānaa bu, mú Yésú náanu ní' pí pi yí'rá dikhan-ná weri, ná pi ye phĩ' yēe khonj níkpóri hĩtanjhayi, ú ɔɔgi bi ɔɔki kha' ⁸ ná pi yísi mu ha'yeedimo, hā mú yé ná hĩti níkpóri hĩtanjharɔ wa, dé ná mu kɔɔsɔɔɔ wa, yí'-puru ɔɔ ú tannu mu. ⁹ Pāane wée ú yí'ri ĩ weri, u ba banní ba kha' mu ya yé hāa-u hĩtanjhanne. Tí pánná ná mu kha' mu ya ĩ ná hĩti níítáa' hĩtanjharɔ, tíra nuse ba kó' mu. ¹⁰ Ye ná pi yísi mu ha'yeedimo, mú ná hĩti níítáa' hĩtanjharɔ sí dé sǎngi wée ú yí'ri mu weri, ná u ba náa mu, ú see' mu kha' nínné, yaa níítáa' hĩtanjhaná ĩ ba hĩti níkpóri hĩtanjharɔ. Tí pánná mu ba buma kpórsi mú ná ní' pí di weri, pí wɔɔnná. ¹¹ Ye nínní wó nínní úu kpónnó' ú thĩ, Yékíre ba sénnígóoma, ye nínní wó nínní úu dé ú wísi má u míni wā weri, Yékíre ba hā-uma kpórso.

¹² Yésúrá písée seerye wée ú yí'ráa-u diiminá weri, kha' ná u kha' u yí' nípi diimo, hā ú yí' ú nínnébi ná ú hakpookāmbi ná ú wádɔɔrĩbi ná ú máagíntákānj bí déeri henkhobi wa, pébu, píra wónni yíɔɔ pí thāná ĩ taa-u sí. ¹³ Ye ná u kha' u yí' nípi diireeso, ú yí' pɔɔrĩbi ná tĩngéerĩbi ná deekpoobi ná darapi, ¹⁴ dé múnnáa u ba bu kurga, pébu, pi míne yēe ba taa-u sí ya, dé Yékírēe ba taa-u ní' termembi wá huyakhurá.

Sɔ' kũ see' diireesi wá mína
(Mat 22.1-10)

¹⁵ Pée bí pi yí'rá pí ye di kpoogi, mú pí ɔɔ núuni Yésú wá seereri weri, ú kha' wée úu ba di *Yékírí wá surgurá* weri, kuri-uru. ¹⁶ Yésúrá seeryɔɔ kha' ɔɔ déerá diireesi ye yísi ní' kóngómbɔ. ¹⁷ Mú dipánni nannu, ú sũni ú sũmdébiiri kha' u ná see' nípuru kha' pi banj, dé sóo-manu. ¹⁸ Ye pí béé' kókírɔ yēe buka' pí degenkhaya.

† Ná kerí Mák 118.26

Dúgí wáará kha' khāmaru fūŋge ma donni, ye mákím-manu ná ma ná keŋ gi. Ú káfira, má ba bú thee ya. ¹⁹ Ɔwá kha' nákhobi kpɔɔge ma donni, mâa yóo dé má ná sūnnēe bí keŋ. Ú káfira, má ba bú thee ya. ²⁰ Ɔwá khabu tē kha' yee-manuma haru fūnífū. Ú káfira, má ba bú thee ya.

²¹ Mú sūmdébii yóori ye ba seerye sí tamannu weru, ú námísé yaa ú seeryɔɔ kha' u horó' yóo nuɔ́gírá, khīŋgbóri bi ná khīŋfóró'írá, í ná khe pɔ́wíbi ná tīŋgēeríbi ná darapi ná deekpoobi í baŋ bí. ²² Mú u yóori ye baa ú seerye tamannu kha', á taman, dé-manu íte tí u kha'ru weru, ye háaru ná fēe khaanna hīi ja. ²³ Ú tamanná seeryɔɔ kha' u ku'rí yóo dúgó'i ná khā-markhīŋhūná í ná pánáa hukēe nípirá baŋ, sí dé sáŋgi má khanná hīi. ²⁴ Ye kha' ma se'e-puma kha' ípe bí ma khurura yísi weru, pí ɔ́w nūgé ba sáa bú má diminá wā.

Múnni pi thoo Yésú yóo úu?

(Mat 10.37-38)

²⁵ Ní' kŋgómbe ye thooma Yésúra. Ú fígí í seerye bi kha' ²⁶ ná níne má kpānaa bu, ye u khɔɔɔ manu í taraa ú sii ná ú níjāa ná ú haru ná ú bibi ná ú khīnubi ná ú mánikhobi ná ú khīharbi ná ú thī wá yatí wá thakoo-giri wa, ú wónní dé má mamannubii ya. ²⁷ Ye níni wó níni úu míu kpóri ú ní'batáɔkí† yēe thoo ma wā, ú wónní dé má mamannubii ya.

²⁸ Pí ɔɔɔmburá mâa bú kha' ma má' sáŋgámboŋ, yé kaa hīti keŋ núu gí ki ba wá sóo, yé tūmá u tu ná ú tigi'ira ba naan? ²⁹ Ye ná u dée sírí wa, ye too gi, ye u ba wórɔɔ phurga gi ya, nípi wá bēe' pí ba ná gi weru, pi ba kí mánɔɔma kha' ³⁰ wáí we too-uri dukiri, ye u ba wórɔɔ phurga gi ya.

³¹ Bá ūnni iyēe hīti khoobi kíŋ bímúwāa'nc yé yáa kha' u kpíŋ ú ná u ūu khoobi kímbi kpɔɔge, yé kaa khurú keŋ ná u wónní kpíŋ úu? ³² Ná u náa ná ú wónní kpíŋ ú wa, u sūmma nípi, pí yóo ná seeryɔɔ kha' u sēe saka.

³³ Múnnáa sure, pí ɔɔɔmburá níni wó níni úu míu kai ú míni wá bēe' í u weru wa, ú wónní dé má mamannubii ya.

Sɔ' kú se'e súbígi wá míu wera

(Mat 5.13; Már 9.50)

³⁴ Súbígi mí kunne, ye ná ki wórɔɔ thusiya, pée mínēe wónní khé phūnna' ki tēe? ³⁵ Kí wónní kuru míni khā-margɔ wa, kí wónní dé fūugi tē ja, dé pi khé kpó'-kima kpaagɔ. Wēe ūu nú, u káká'.

Sánáa ú bunna weru, ú míja

(Mat 18.12-14)

15 Tí pánáa *dāmphohīnnibi* wá bēe' ná mípíldébi-ra ye sūma yēe tó'ríŋ Yésúnc dé pi núunó' ú

† Kí ttāŋgírá déeri í hīti fūusímmi ná huumi wá hītansa.

seerera. ² *Fáarisibi* ná *Yékírí wá sebituburāa* ye wúugiŋ yēe kha' wáí wera kó'ma mípíldébi kókurí yēe di ú ná bíri kpoogo.

³ Yésúra ɔɔgi bi ɔɔki kha' ⁴ pí ɔɔɔmburá mâa bú yēe *sánibi* digbéemúwāa'nc, úkpōo buri ye ú kaa jinné' digbéemúwāaŋkhonni gbirinná, yé ná wēe úkpori watata í ná náa-u wāa? ⁵ Ná u náa-u, u kpánnēema yé khé sakíŋ khūŋ ú. ⁶ Ná u nanu nuná, ú yí' ú nínébi ná ú máagíntákāmbi í se'e pi kha' pi baŋ íbēe kpánnēe, dé ná-manu má sánáa ú bunna wera. ⁷ Múnnáa sure, ma se'e-puma kha' ná mípíldéde úkpoo *fíkírá dɔɔgi*, sí ba déma kpánnēesi ní thu'nná í taru tí nípi digbéemúwāaŋkhonŋ dé pí wísi má ní' termembe ye pi wēe kpóo dé pi fíkíŋ dɔɔgi wa wera.

Dárakímá ú bunna weru, ú míja

⁸ Bá ūnni harēe dárakímábi †† kpɔɔge, úkporá buri ye ú kaa deere' ftīnakhē'rí pha' dukiri í wéyɔɔ wɔɔjínēne watata í náa-u wāa? ⁹ Ye ná u náa-u sóo, u yí'ma ú hānukāmbi ná ú máagíntákāmbi í se'e pi kha' pi baŋ íbēe kpánnēe kpoogi dé ná-manu má tigi'í bunna wera. ¹⁰ Múnnáa sure, ma se'e-puma kha' ná mípíldéde úkpo *fíkírá dɔɔgi*, sí déma kpánnēesi *Yékírí wá minigibi* thāná.

Bii ú bunna weru, ú míja

¹¹ Yésúra seerye tē kha' ɔ wáyēe ye bikhe bíŋɔɔ. ¹² Bikhe phurgammúná seerye ú siiri kha' u hā ma má niino ú míniŋá. Siirá khee ú míniŋu í kpkura í ú bikhe bíŋɔna. ¹³ Tí kha' ma dé pɔ khibi, bikhe phurgammúná dongiro mí í u buuri weru me, í khee í tigi'iri í yóo kó suri déeyēŋgo í ná diyee púrúrgo. ¹⁴ Waatu ú ú tigi'í sóori ye séyɔɔ weru, khūmkpóroo wáa kí surgrá. U míne yēe di ya. ¹⁵ Ú ná bēe sūmisi kí surgi níni wá ɔɔ thā dé ma dé. Ú tárúrá khee yeyoo tórbómbeko. ¹⁶ U ye khɔɔ'nc má tórbóndimini ye níne ye wēe hāa-u bí ya. ¹⁷ Ú hītaa kákáa ye ba kha' má siirá we sūmdébi pámaano pí di yēe kpūŋ, yé mâa fí yēe hu khūmiga. ¹⁸ Ye kha' ma ba yáa písima má sii thāná í ná seeryɔɔ kha', yárgím-manu Yékínná ye yárgíyá úri bu tē; ¹⁹ ma mákírá ná pi yí' ma ú bikhee tówā, dé u kó' ma má ú sūmdébiye má. ²⁰ Ú yaa wáa khūnná yēe písi ú sii thāná.

Mú sii náanu ná u baŋ ní déeyēŋ, ú maŋunáŋ kóɔɔ tákursi, ú yaa horgo thukiroo í ná biroo. ²¹ Bikheerá seerye ú siiri kha' yárgím-manu Yékínná yé yárgíyá ú bu. Ma mákírá ná pi yí' ma ú bii tówā. ²² Ye siirá seerye ú sūmdébibiri kha' pi haabíŋ ná khonŋ kpórgíkporí gí kunu kóŋ weru, í ba hā ú yee. Yé hāa-u dégēnnámí ná deekharasi ú yee. ²³ Ye kha' pi kó' nákhobonŋ nógám-míni baŋ ú í ba khuwɔɔ íbēe diiree yé kí kpánnēe, ²⁴ dé

†† *Dárakímána yema Gérékibi wá tigi'ye. Dárakímá úkpora yema sūmdébii wá khu úkpo taasa.*

má bii we hu-uyaama ye bâa bú thakooge, téu-uyaama ye má ba jáa-u. Ye pí kókírú yêe kpánné.

²⁵ Tí pánná ná bikhe khāgaara yema khāmargɔ. Mú u yaari ní khāmargurá yêe ban̄ ɿ ba tó'riyó ú sīi khanne weri, ú núu ná t̄nsi ná hagure k̄ŋ. ²⁶ Ú yísi sūmdébii wá ɔɔ ɿ púgɔɔ kha' p̄e k̄ŋ mé'naa? ²⁷ Sūmdébiirá seeriyɔɔ kha' ú kh̄nuna bannu kperkperi, ú siirá khuɔɔ nákhobon̄ nógámmunɔ. ²⁸ Ú nángírá kai dóommina. Siirá kuso yêe ɾínɔɔ dé u dóon̄. ²⁹ Ú seeriyɔɔ ú siiri kha' dé-man̄ ú sūmsi du k̄ŋgónɔɔ, ye ma dée ú bu núkp̄ín̄si jáa wā, ye ú yatura hāa ma háari má kpebiire dé má ná má níunébe kennee ja. ³⁰ Ye ú bikhee we ú yóori ná hasɿga ú hensi don̄gɿhɔɔ, mú úrí bannu weri, ú khuu úrí nákhobon̄ nógámmunɔ. ³¹ Siirá kha' má bikhee, má ná úrāa f̄i kpoogi khu wó khuya, ye má míl̄ri wá b̄e', ú wáyɔ. ³² Mákín-turi ná t̄be kí kpánné yé kí kennee, dé ú kh̄nu weri, hu-uyaama ye bâa thakooge; téu-uyaama ye má ba jáa-u.

Sūmdébi wɔɔtu wá míja

16 Yésúrá seeriyɔɔ t̄e ú mamannibiri kha' ɔ henkhōo saara ɔɔ dé u kí ken̄ má hense. Pí yóo ná kp̄ŋgbōo ú taman̄ thāná kha' ú sūmdébiira hasɿma ú hensira. ² Ú yísiɔɔ ɿ seeriyɔɔ kha', nú-man̄ ná pi kha' u hasɿma má hensira. U buka' ma sí dóon̄khanne dé ú ba wónn̄i déegée má thā t̄wā.

³ Sūmdébiirá seeriyɔɔ ú dógírá kha', má tamanna b̄e s̄e-mama sūmuná ye mún̄ni ma ba d̄e? Ma f̄ŋge yêe wónn̄i sūnnee ja, ye nus̄e kó' ma ɾ̄nne. ⁴ Tu-man̄ ite tí ma ba dé ye ná má tamanna ba s̄e ma, nípe sagi' ma pí dusirá. ⁵ Ye yísi íp̄e b̄e' pí ye ú taman̄ wá míse weri, úkpo, úkpo, ɿ púgí dógí wáari kha' núben̄ kpakpa' ímún̄ u ye ba hā má tamannaa? ⁶ Ú kha' ben̄ kpakpa'l digbéemúwāa'. Ú kha' u h̄ti kɔɔkɔɔ yé t̄i' ben̄i digbéen̄ ná kɔɔɔ. ⁷ Ú púgí ɔɔri t̄e kha' ye úra, *bilépt̄ɔ* símún̄ u ye ba hā má tamannaa? Ú kha' pót̄s̄i digbéemúwāa'. Ú kha' u t̄i' pót̄s̄i digbéen̄l'.

⁸ Sūmdébi denyugo wá tamanná fuɔɔ kha' tu-ur̄i wɔɔɔ. Pébu, dunijan̄ipura tu wɔɔm̄ í saabu pí mí ɿ tari ípe b̄i táyésígírá wera.

⁹ Ye kha' ma s̄e'-puma kha' pi khe dunijāa hensi ɿ khon̄ sí níunébi ná pí hensira ba sóo, pí sagi' pi Yékírí thāná kutúru. ¹⁰ Níní ūu ɔɔb̄e mí títáa'yɔ, u h̄tuma ɔɔb̄e mí khāgurá, ye níní ú kaari terme mí títáa'yɔ, ú tereɿ t̄e mí khāgurá wa. ¹¹ Ná pi dée ɔɔb̄en̄ipi dunijāa hensirá wa, m̄a ba karfa bi hen̄ míjānsaa? ¹² Ye ná pi dée ɔɔb̄e nípi ɔɔ wárɔ wa, m̄a ba hā bi pí th̄i wánne? ¹³ Sūmdébiyé wónn̄i h̄ti taman̄ bíkɔɔ wā, pébu, u ba ɿma ɔɔri yé fuɿ ɔɔra, werés̄i ú máa úkporá yé teḡe ɔɔrá. Ye kha' pí wónn̄i bu Yékinná dé pí taman̄ ye hensirá dé pí taman̄ ja.

Yékírí wá seere ná ú surgi wá míja

(Mat 11.12-13; 5.31-32; Már 10.11-12)

¹⁴ Pātí *Fáarisibi* núuni si weri, pí mánɔɔ, pébu, pi ye khɔɔ'ma tigi'i k̄ŋ. ¹⁵ Yésúrá seeriyɔɔ bi kha', píra déma nípirá ken̄ má terem-bima, ye Yékírí sóo-uri bi me. Míu tí nípira ken̄ mí kpakpa'ri weri, tírāa pí Yékinn̄ k̄ŋ.

¹⁶ Míu í t̄i'ni *Moyizi* ná Yékírí wá *h̄ŋginn̄ibi* wá sepirá weri, íra pi ye mamaɿ nípiri ɿ ná nan̄i *Já Batísi* wá bamma. ɿ kóri gi ú waaturá, Yékírí wá *igi* wá mí í déeri seere nuwāa weri, íra pi se' nípira. Nípi wá b̄e' huk̄ema dé pí niɿe h̄ti bú kí igurá. ¹⁷ Ye thu'ri ná f̄an̄iḡi wá sóomina ba thɔɔ ɿ tari t̄abi títáa' t̄ikpo wá khommi Yékírí wá *mammuná*.

¹⁸ Khoo wó khoo ú séeri ú har̄i ye yee ɔɔ, ku'-uma ú har̄i wá kpānaa bu. Ye khoo wó khoo ú yeeri har̄i ú pi séeri weri, dé-uma *ha'mab̄e*.

Henkhoo ná Lázáari wá míja

¹⁹ Ye khabu t̄e kha' ɔ henkhōo ye bú ɿ daforo. U ye yeema *támam̄i k̄ŋk̄insi* yêe dé diireesi khu wó khuya.

²⁰ Ye ɔ jaanunnāa ye bú, ú pi ye yí' Lázáari, dogopíi h̄inná ú wísi me. Nípe kheera ná saa-u f̄i henkhōo tut̄unnógírá. ²¹ Dii mí henkhoora ye di pí ye kpókó' f̄an̄iḡurá weri, píra u d̄era yêe f̄i, ye u yé bú di bi ya. Ye berembé písi kí den̄ ú pá'ɾuna. ²² Ú ba huu, Yékírí wá *munigib̄e* khe yóo ú *Ábráhám* wá dókɔ. Henkhoorá ba huu pí kasɔɔ.

²³ Waati ú u ye the'rinuná yêe tu ú th̄i weri, ú kha' ma ken̄ ɿ jáa Ábráhám déeyén̄ ye Lázāannāa ú dókírá. ²⁴ Ú súriyá kha' sekó Ábráhám, u f̄i má bu yé se' Lázāannu kha' u tɔ' ú dégembiri yɔ'mɔ ɿ ba d̄e má d̄erembinná tí wóo, dé ma ma naago yêe f̄ir̄if̄ir̄i. ²⁵ Ábráhámuná seeriyɔɔ kha' má kóyo, u tu kha' daforon̄-úyaa dunijaná ye Lázáari úrāa ye jaanun̄. Ye werá, daforon̄-ún̄uma ye úrāa f̄ir̄if̄ir̄i. ²⁶ Ye sí tóro wa dé *pó' kpakpak̄e* t̄bi ɔɔɔmburá; níné wónn̄i ya t̄bi k̄ngírá ɿ sagi pí k̄ngírá wa, ye níné wónn̄i ya t̄e pí k̄ngírá ɿ sagi t̄bi k̄ngírá wa.

²⁷⁻²⁸ Henkhoorá kha' sekó, kh̄ni bímúwāa'n̄ou má, má sii wá kórigírá. Ma ɾínɔɔma dé u sūŋ Lázāanná ná se' pi hā pí dé pātí man̄ déerá weri, yé ba písi kí f̄ús̄i khátera wa. ²⁹ Ábráhámuná seeriyɔɔ kha' míu í t̄i'ni *Moyizi* ná Yékírí wá *h̄ŋginn̄ibi* wá sepirá weri, i bí ní, pi nú íra. ³⁰ Ú kha' sekó Ábráhám, sírá k̄ri si ya, dé ná níne huu ye yaa ɿ yóo ná seeriyɔɔ bi, tíra pi ba *f̄ik̄iŋ d̄ɔɔɔ*. ³¹ Ábráhámuná seeriyɔɔ kha' ná pi núu Moyizi ná Yékírí wá *h̄ŋginn̄ibi* wá seereri wa, háari níné huu ye yaa yóo ná seeriyɔɔ bi, ná pí ba nú wā.

Múnni Yésú wá mamannibibi mákínni ná pi h̄tti
kpoogí yôo?

(Mat 18.6-7, 21-22; Már 9.42)

17 Yésúrá seerye ní' p̄ti ye thowoo weri, kha' pi k̄rsiŋ dé mí ū ba yee ní pé buri weri, í ba dá' p̄u k̄uŋ na. Ye úwe ū ba dé s̄ŋgi weri, ú wásira ba p̄i-ma. ² Wée ū ba yee bikereebée ð̄ buri weri, ná pi f̄ḡḡo nán̄ kpakpake págíȳo ye h̄inoo s̄óbíȳo dé pi khuw̄o, tíra tanní p̄áa ú bu. ³ Ye kha' pi k̄rsiŋ pí wísi í mílná.

Ú seerye bi t̄ē kha' ná mú k̄āne dée mu mílni mú seeryo kha' tí u déeri weri, ti k̄raa wa. Ná u tuu dé buri-maní, mú yee sí sóo. ⁴ Ye ná u yárgíyá mú bu khu úkpo wá thagurá p̄āari má'n̄iŋ, ye baa p̄āari má'n̄iŋ ba kha' yárgím-maní, mú yee sí sóo.

⁵ Yésú wá s̄ŋginniburá kha' u t̄éfiŋ t̄bíri, t̄bē haf̄u khāa ú bu. ⁶ Yésúrá seerye bi kha' háari pí khāa Yékíná kírí' ȳoobíȳo, ye seerye táhugeru kha' ki phugii ki khanná ná k̄ā' s̄óbíȳo, ki phugii ná k̄ā'-níma.

Sūmdébií wá sūmisa

⁷ Pí s̄oḡomburá ná ð̄ sūmdébiin̄o, ū s̄ŋ ū khāmargu werésu ū khuŋ ú tádooribi, ná u yaa sūmdékhanná baa, ú ba seeryo kpokeene kha' u ba di ya. ⁸ Dé u seeryo k̄ma kha' u déegée. Ná u déegíyē sóo, ú f̄ŋḡiŋ ú táyeesiri yé tii má di yé j̄u, ye tí k̄p̄naa bu úrá di yé j̄u. ⁹ Ú ba thuya' ú sūmdébiiri kha' ú ānike t̄ d̄e sūmi tí u kha'ru u dé, ú déeri weri wa. ¹⁰ Múnnáa s̄ire píri bu t̄ē. Mí tí ma kha'ru p̄ti dé ye pí dée ri weri, pi k̄ŋ kha' dé-birma sūmdébiibe. Pi mákírā thure ya, dé pí sūm̄ne, pí dée ri.

Dékp̄umbi k̄p̄oogi wá p̄āan̄ammu wá míja

¹¹ Tí Yésúra ye yóo Jerúzalémíná weri, ú thoo *Sámáari* maráa ná Galíle maráa wá s̄oḡomb̄o t̄ yóo ¹²⁻¹³ ná nanu ȳo n̄iŋa. *Dékp̄umbi* k̄p̄oogé kuso bú yēe thukiroo t̄ ná nunaa ke' ye s̄uríyá kha' Níkhāgaa Yésú, u f̄ti t̄bíri bu. ¹⁴ Mú u j̄āani bi, ú seerye bi kha' pi yóo ná buka' pí wísi Yékírí wá th̄oḡunniburá keŋ bi. Mú pi ye yóomíná, pí p̄āanāa ye pí *ninigirá khoro*. ¹⁵ Mú pí ð̄ j̄āani ná u p̄āanāa weri, ú f̄ḡi yēe písi yēe fuu Yékírí wá j̄ísí nuugi thothu'ri ¹⁶ t̄ ná wāa hurse Yésú wá the'rá t̄ ba'rga thuḡo. *Sámáari* níne u déerá. ¹⁷ Yésúrá kha' keŋ má nípi k̄p̄oogé p̄āan̄anni naa? Ye he k̄p̄oŋk̄hoŋ úr̄e? ¹⁸ Dé khuraa we, úkporá f̄i'ru ba fuwa Yékírí wá j̄ísí nuugi keyu? ¹⁹ Ye seeryo kha' p̄ātí u khāani má bu weri, sírá p̄āanā'nuu. Ye kha' u wónn̄i yáa yóo.

Níth̄ina'bii wá písēmban̄khu wá míja

(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ *Fáarisibirá* p̄ógí Yésúri kha' t̄ōnn̄i p̄ān̄o Yékírí wá igura ba ban̄? Yésúrá seerye bi kha' ki dée má Yékírí wá igura ba bamma t̄ŋŋe ja. ²¹ Pí ba kha' ki ma fa

werésu ki ma foní ja, ye pi tu kha' Yékírí wá igura ma pí s̄oḡomburá.

²² Ú seerye ú mamannibiri kha' ð̄ khu pi ba kh̄o' dé pi ná *Níth̄ina'biiri* kíríu, ye pí ba j̄āa-u háari má khu úkpoo-u wa. ²³ Ná pi ba seerye bi kha' u ma fa, h̄a pí yóo f̄i ya, werésu u ma foní, h̄a pí horó' yóo ní ja, ²⁴ dé p̄ātí ȳoḡura j̄ígíŋ t̄ khe t̄o thagunná ná khu' t̄o'rá weri, múnnáa Níth̄ina'bii wá *písēmban̄khura* ba h̄ta. ²⁵ Ye f̄o Níth̄ina'biirá f̄ūsíŋ tákursi ye weri wá nípirá kayo sóo, ye í míln̄ená t̄má t̄ naŋ.

²⁶ P̄ātí mílni nanna *Nowé* wá p̄ānná weri, múnnáa si ba h̄ti *Níth̄ina'bii* wá p̄ānná. ²⁷ Nípira ye diireema yēe j̄ūn̄ēe yēe yee k̄āmbi t̄ ná nanu khu ú Nowé dóonni bató kpakpakirá, ye *ȳokp̄órgirá* baa ba h̄n̄i dunijan̄i t̄ khuga nípi wá b̄e' wera. ²⁸ Si ba khebumma p̄ātí nípira ye diiree yēe j̄ūn̄ēe yēe donj̄iŋ mílni yēe don mílni yēe s̄ūnn̄e yēe má'n̄ēe *L̄óti* wá p̄ānná wera. ²⁹ Ye khu ú L̄óti ku'ra *Sód̄m̄iná* weri, gb̄engasuyi ná naagé yaa thu'nná t̄ s̄ūno má ȳoḡo t̄ khuu nípiri me. ³⁰ Múnnáa si ba h̄ti khu ú Níth̄ina'biira ba buka' ú th̄i wera.

³¹ Ú khurá, ná níne s̄ānduthu'ro, h̄a ú kha' ma s̄ūnn̄i ná khe má tási duko wa; ná níne khāmarḡo, h̄a ú kha' ma f̄i'ri kh̄mma wā. ³² Ye kha' pi wógí' L̄óti wá haru wásne. ³³ Wée ū ba wée ú thagi, u ba búni-gi-buma, ye wée ū ba nii ú thagi, úráa ba bu gi. ³⁴ Ma see'-puma kha' ú khurá, ní' píŋo ba h̄ŋ h̄ntá kpoogo isengiri, Yékírí khe úkpori yé s̄eē ð̄o. ³⁵ Ha' píŋo h̄ti nán̄o, ú khe úkpori yé s̄eē ð̄o; [³⁶ khoo bíŋo h̄ti khāmarḡo, ú khe úkpori yé s̄eē ð̄o.] ³⁷ Yésú wá mamannibirá p̄óḡo kha' á Tamaŋ, he si ba d̄e? Ú kha' khaa tí táhu-unne weri, f̄ināa k̄p̄umbira de'.

Damaarithu wá míja

18 Ye Yésúrá písēe s̄ogi bi s̄oki t̄ē kha' ² ð̄ thuthu wá ð̄ ye ȳo nu wá ȳo bu. U ye ph̄ani Yékírí wa, ye u ye yat̄i níni wā. ³ Ye ð̄ *kh̄sahar̄ēe* ye bú í nu kpooyirá, ú yé dá' thuthu th̄aná wā. U ye n̄a seeryo k̄ma kha' má ná ð̄ seer̄e, m̄āa beē dé u see' má th̄iŋāa h̄a ma ú. ⁴ Ye w̄ura ye w̄e h̄ŋḡiŋ ú wa. ð̄ khu ú ba seerye ú d̄oḡirá kha' háari ná ma w̄e ph̄ani Yékírí wa, ye ma w̄e yat̄i níni wā, ⁵ mú u b̄āa fonno' ma weri, ma ba keŋ ú seer̄e t̄má ú ba yee má w̄o'ré wóo wa.

⁶ Mú u s̄o'ri s̄ok̄u sóo, ú seerye bi kha' pi j̄āa mí tí damaarithu kha'ru m̄āa ba dé weri waa? ⁷ Dé Yékírí ū see' th̄iŋaa weri, úra pi ba s̄ūnn̄i kha' t̄ē? Ní' pí u ph̄i'ni khori, p̄ti fuu yēe k̄o'k̄o kh̄beegi t̄ik̄iŋ ná isengine weri, dé ú ba see' pí th̄iŋāa h̄a bi ú waa? Dé u ba dáuma kaa s̄ē' h̄a bi ú b̄āa? ⁸ Ma see'-puma kha' ú ba dáu wa. Ye waati ú *Níth̄ina'biira* ba písi ban̄ fa f̄ān̄iḡurá weri, dé u ba j̄āa nípi ná pi khāa ú bu b̄āa? S̄o'-uri-buma s̄ok̄enne t̄ buká' kha' mák̄in-t̄u ná pi kí j̄iŋ Yékírí kh̄ubi wá b̄ē', ye h̄a pí yee wíse m̄ūni bi ya.

Fáarísi wál ná dāmphohínnáa wá míja

⁹ Yésúrá sɔɔɔi sɔki tē kha' ¹⁰ ní' píjɔɔ yóorá Yékín-thuya'duko dé pi ná níj Yékíre. ɔɔra yema Fáarísi wál ye ɔɔrâa ye dāmphohínnáa. ¹¹ Fáarísi wárá yaa yêe thuya' Yékírí ú dógírâ kha' ma thugɔɔma pātí má ná pɔɔra kroogi wa. Píra fagu'ma nípi yêe dé mípíjɔɔ yêe ku' pí hapɔ wá kpānɔɔ, ye ma pātí dāmphohínnáa wêre tē ja. ¹² Ye kha' ma kó'ma sūj pāa íjɔɔ khuɔɔ má'níjɔɔ thagurá, ye míni wó mí tí ma bu wêre, ma kpikɔn-numa khaayi kpɔɔɔɔ í hāa-u khaa tíkponɔ. ¹³ Ye dāmphohínnáa úrá nuna ke'. U hagu yêe yaara' wɔɔn-ni í keɔ thu'nná wā, ye kha' Yékíre, ma kó'ma ú dege; u maɔnaɔ má bu, manu má déeri mípíjɔɔ wera. ¹⁴ Yésúrá seeriye bi kha' ma se'e-puma kha' dāmphohínnáa khūj-uma dɔɔwóɔnge, míne ye ú ná Yékírí wá thée ya, dé Yékírí khe-uruma ní' termemmi ye u khee Fáarísi wál úrí ní' termemmi wā. Pébu, níni úu kpónnó' ú thí, Yékíre ba sénnígôoma, ye níni úu dé ú wísi má u míni wā wêre, Yékíre ba hāa-uma kpórso. Sɔ'-ur-ma sɔkeri í hāa gí ní' pí kenni má tereɔ-íbinnuma yêe beeyi pɔɔri wera.

Tí Yésú yeeri duwaabí í hāa bikereebi wêre, sí míja
(Mat 19.13-15; Már 10.13-16)

¹⁵ Níjɔɔra ye yóoma tíkíj ná bibonsine Yésú thāná dé u du' pi dési yé níj Yékírí hā bi. Mú ú mamannibibi jáani si, pí khee bi sí desɔ. ¹⁶ Ye Yésúrá seeriye bikereeburi kha' pi baɔ; ye seeriye ú mamannibibi kha' pi yee bikereeburá baɔ má thāná, hā pí níj bi ya, dé ní' pí pātí bikereebere wêre, pí níjêe ba hīti bú Yékírí wá igurá. ¹⁷ Ye kha' ma se'e-puma kha' níni úu mí ba pí dé Yékíre dé ú u pātí bikere'ure wêre wa, ú níjêe ba hīti bú Yékírí wá igurá kúuɔ na.

Heɔkhoo wá míja
(Mat 19.16-30; Már 10.17-31)

¹⁸ Júdebi wá níkhāgāa ɔɔ pógí Yésúri kha' Níkhāgi kuraa, pé ma dé yé wónni bu thakoo míjɔɔ gūi kaa sóo wêre, Yékírí thānā? ¹⁹ Yésúrá kha' pé úu yí' ma níkhāgi kuraa? Ní' kuraa bú wa, ná Yékírí úkpoo-u múwā. ²⁰ Ye kha' tu-urú dé Yékírí kha'ru kha' hā mú ku' mú haru weresi mú khoo wá kpānaa bu wa; hā mú khu níni wā; hā mú sú wa; hā mú tōnní hā níni wā; yé kí kpónnó' mú sii ná mú níjɔɔ. ²¹ Wárá seeriye kha' háari má bikerepāne ma kó'ri í míjɔɔni kó'ma. ²² Mú Yésú núuni sí, ú kha' ye háari ná fêe mí tíkpoó kpí'ruu. Ye kha' u doɔgɔj míjɔɔ wá bée' í u wêre í khe í tigi'iri í kpikɔj í pɔɔríbi yé ba thoo ma, dé u ba bu kurgu ní thu'nná.

²³ Mú wál núuni si wêre, ú kpāgi wɔɔnni, pébu, u yema hense tákursa. ²⁴ Múnni Yésú jáanusu, ú kha' níni úu hense wêre, si kpíni tí ú níjêe hīti bú Yékírí wá igurá

† Ná keru Ku' 20.12-1; Wóg 5.16-20

wera. ²⁵ Nugumíj wá yatɔ wá dóommi mísiɔntánnɔ, thɔɔ-sínni í taraa níni úu hense wêre, tí ú níjêe hīti bú Yékírí wá igurá wera.

²⁶ Ní' pí ye núunó' ú seeriye wêre, pí kha' ye ná si múnnáa, máa wónni bu hímmaa? ²⁷ Yésúrá seeriye bi kha' mí tí níthɔnapra kpūj wêre, Yékíre kpūj ni ja. ²⁸ Péenná seeriye kha' ye íbírá sée míjɔɔ wá bée' yêe thowoo! ²⁹ Yésúrá kha' ma se'e-puma kha' ná níne dee Yékírí wá igu wá míjɔɔ ye sée ú duki ba', ú haru ba', ú máníkhobi ba', ú khūnɔɔ ba', ú hūntáɔ ba', ú bibi ba', ³⁰ tée tí u ba bu fêere wêre, tí kónni taru tí u séere wera. Ye náɔj dunija úu ba baɔ wêre, u ba buma thakoo míjɔɔ gūi kaa sóo wera.

Tí Yésú písenni yêe se'e' ú humi ná ú yamɔ wá mí tí wera

(Mat 20.17-19; Már 10.32-34)

³¹ Yésúrá yísi ú mamannibibi kpɔɔ ná píjɔɔ wá tónni ye seeriye bi kha' Yékírí wá hījgínni bi khuru-biyaa seeriyeema Níthína'bii wá míja. Tírâ yeeri, íbíra yóo werá Jerúzalémí ná dé nínaa í míjɔɔ wá bée' ba dé. ³²⁻³³ Pi ba hā-úma támaburi pí kóɔɔ. Pi ba mánnɔɔma ye fúusírɔ, í su' sāsá kɔɔɔ yé khurɔ thīnne yé tūmá pi khurɔɔ. Ye khu bísa'a khurá, ú ya huuminá. ³⁴ Ye pi ye tuu seereé títáɔɔ wa. Seere wêre te'-uyaa-bí-buma, pébu, pi ye tuu mí tí Yésúra ye bée kha' wa.

ɔ dargu wá pāaɔámmi Jérikó
(Mat 20.29-34; Már 10.46-52)

³⁵ Mú Yésúra ye tó'ríj Jérikónɔ, u hakra ɔ darguɔ ná u hītaa khījgégírá yêe níj. ³⁶ Mú dargu núuni ná ní' kóɔgómbe taru wêre, ú pógí kha' pée déerii? ³⁷ Pí seeriye kha' Názáaréti Yésúrá tara. ³⁸ Ú súríyá kha' Davíti wá kói Yésú, u fíi má bu. ³⁹ Ye ní' pí ye wóɔnná wêre, pí ye dúkírɔ kha' u piih ú nuga. Ú hafya súríyá kha' Davíti wá kóyo, u fíi má bu.

⁴⁰ Yésúrá nuna ye kha' pi khé baɔ ú. Múnni dargu bannu, ú pógɔ kha' ⁴¹ pé u bee dé ma dêe? Ú kha' á Tamaɔ, ma beema dé ma písí já tē. ⁴² Yésúrá seeriye kha' u já. Ye kha' pātí u khāani má bu wêre, sírá pāaná'nusu. ⁴³ Ú jáa khaanná fí ye yaa yêe thoo Yésúri yêe fuu Yékírí wá nísi nuuga. Mú nípi wá bée' jáani si, pí fuwa Yékírí wá nísi nuugi tē.

Dāmphohíj Zasé wá míja

19 Yésúrá dóoró Jérikó nuná yêe tara. ² Í hakra ná ɔ wáyêe ye bú ú pi ye yí' Zasé. Dé-uyaama dāmphohínni bi wá níkhāgāa yêe hense. ³ U ye beema dé ma tu Yésúri, ye u yé wónni jáa-u wā í dee nípi wá kómmíná, pébu, kpebi-urma. ⁴ Ú horgo í ná kání kó táhugo yêe teyɔɔ, pébu, fínáa u ye ba thoo tara.

⁵ Múnni Yésú nannu tí khanná wêre, ú wúgíyá keroo ye seeriye kha' Zasé, u sūj kɔɔkɔɔ dé ú khurā má

tíkíj ná Júdebi wá níkhāgı́bura ye beema dé pi khú khoroo bú. ⁴⁸Ye pi ye tuu pátı́ pi dé yóo wa, pébu, nípi wá bée' saaraama jıntánnı́ yêe núunó' ú seerera.

He Yésú wá wórgı́ ku'rii?

(Mat 21.23-27; Már 11.27-33)

20 Ɔ khu Yésúra ye mamamma nípi yêe see' pi seere nuwāano *Yékínthı́ya'dukirá*. *Yékırı wá thɔgunnı́khāgı́bı* ná ú *sebitubi* ná Júdebi wá khokhāgı́bé baa ba kha' ²kúnnı́ wórgı́e u buuri yêe dé íseraa; máa hāanuu tí khı́nnêe? ³Yésúra kha' mana ba pú' pi tɔɔ tē, pí khorı́ kı́ nuga: ⁴pátı́ Jána ye *bátızé* nípi werı́, Yékırı thāa sı ku'ri bāa bá nípi thāa-u? ⁵Pı́ náagı́rá ye kha' ná ı́bıra kha' Yékırıe sūnnuu, u ba kha' ye pée déeri ye ı́bıra khāa ú bu waa? ⁶Ye ná ı́bıra kha' nípe sūnnuu, nípi wá bēe' ba hı́ngı́jı́ khu ı́bıra, pébu, khāa-burı́ tuu dé Jána yema *Yékırı wá hı́ngı́nnāa*. ⁷Pı́ tɔ seerı́ɔɔ kha' ı́bıra tuu tárı́ ú saaruu sı́ bu wa. ⁸Yésúra seerı́ye bı kha' ná pi tuu wa, maná ba buka' pi tē wóri gı́ ma buuri yêe dé si ya.

Sɔ' kıl see' busámbı pı́bı wá mı́ja

(Mat 21.33-46; Már 12.1-12)

⁹Tı́ kpānaa bu, Yésúra sɔgı́ nípirı́ sɔkı́ kha' ɔ wáyé sūnna ú *divékhāmarginı́* ye hāa gı́ busámbıbı dé pi kı́ keɣ gı́. Mú u hāana'ni gı́ sóo, ú yaa yóo surɔɔ, u ye ba ná dáıma. ¹⁰Waatu ú tábısi nannı́ werı́, ú sūni ú sūmdébiı́ wá ɔɔ busámbıbı thāná dé u ná hı́j má nı́ ba hā ma ú. Mú u yóori, busámbıbirá khurɔɔ ye níɔɔ ú khūni dé' pórse. ¹¹Ú sūni ɔɔ tē pí khurɔɔ ye khoroo keu ye níɔɔ, ú khūni dé' pórse tē. ¹²Ú písée sūni ɔɔ tē, pí khurı́ numı́ga úrı́ ye níɔɔ.

¹³Mú khāmartárlı́ náanı́ sı, ú kha' ye pé ma ba dé werá fāa? Ma ba sūj má thı́ wá bi dɔɔrá úu má dógı́rá werı́, páane pi ba yatı́j úra. Mú u kūnnı́ mú, ú sūɔɔ. ¹⁴Ye mú u yóori, busámbıbirá náa-u werı́, pí seerı́ye kāmbı kha' uɣkheeraará we; pi ye ı́bé khurɔɔ yé bu khāmarı́ gı́ u ye ba unní khe wera. ¹⁵Mú pi kūnnı́ mú, pí kpóri kusı́goo khāmarkéngı́rá ye khurɔɔ.

Mú Yésú sɔ'rlı́ sɔkırı́ sóo, ú púgı́ nípirı́ kha' ye pée míne khāmartárlı́ra ba dé busámbıbıri werá fāa? ¹⁶Ye kha' u ba bammá ba khu busámbıbıri yé hā khā-marginı́e pɔɔ. Mú pi núuni sı pí kha' Yékırıe hı́j ı́bırı sı!

¹⁷Yésúra keri bi ye kha' ye mú *Yékırı wá sebi* úrı́ kha'rlı́ *Púri gı́ má'néenı́bı kaura sée werı́, kırı́ bannı́ ba dée púri gı́ kó'rlı́ dukiri werı́ doo?* ¹⁸Ye kha' níni wó níni ú wáaru kı́ púrgerá, u kpɔɔgı́m-ma; ye níni ú kı́ wáaru, kı́ petı́ɔɔma. ¹⁹*Yékırı wá thɔgunnı́khāgı́bı* ná ú *sebitubi* tu-bıyaa dé píra Yésú sɔ'ra sɔkenne, tírá yeerı́ pí ye bée kóɔɔ khaanná fı́ ye phānı́gé kóri bı nípnı́e.

† Ná keri Mák 118.22

Í khorı́ dāmphó hā Ɔrɔ́mı́ ı́thakho kpóroo Sézáaru

(Mat 22.15-22; Már 12.13-17)

²⁰⁻²¹Pı́ kókirı́ yêe kɔrsı́j Yésúra, ye písée saa nípi dé pi kı́ kı́ɔɔ ná u seerı́ye buroo pí kó'rlı́ hā ú fāgı́mannı́ pí thı́ɔɔ. Pı́ nípirá dée pí wı́sı má sɔɔbénı́pe ye ná seerı́ye Yésúri kha' Nı́khāgaa, tu-ı́bınnı́ dé ú seereedéki ná ú mamammı́ terem-biri, ye u wêe keɣ nípi yı́bıkpóriyo wa; dé u mamamma nípi Yékırı wá khı́nne thı́naa bu. ²²Ye púgı́ kha' ı́bıra khı́nne ı́ khorı́ dāmpho ı́ hā *Sézāannı́* bāa, bá ı́bıra khı́nne náa?

²³Mú Yésú sóori pí wóɔmı́ni werı́, ú kha' pi buka' ma dénáaru † kūngéeréj má keɣ. Pı́ kha' úwe. ²⁴Ú púgı́ bı kha' máa wóɔse'ri ná ú tí'neeséé bú tı́gi' terāa? Pı́ kha' Sézáaru wáse. ²⁵Ú tɔ kha' ná múnnāa, pi hā Sézáaru ú wánne yé hā Yékırı ú wánne. ²⁶Pı́ súnı́ buu ú kókharu nípi wá wóɔnná wā. Maagé kóri bı, pi buu tɔɔ khabı́ wa.

Huyamı́ wá mı́ja

(Mat 22.23-33; Már 12.18-27)

²⁷*Sádı́sé* bí kha'rlı́ huyame bú wa werı́, pí pɔɔ baa ba seerı́ye Yésúri kha' ²⁸Nı́khāgaa, *Moyızı́* tí'ne-e-uyaa seerı́ye ı́bırı́ kha' ná níne yee harı́ ye huu kaa hūni biye, ú khı́nı́nāa khe hannı́ ı́ hı́j ú bu bıı́ sı́ dé sáɣı́ ú mánı́khoo wá nı́sı́gı́rá píı́ ja. ²⁹Ye hakı́ra ná ɔ wáyé ye khı́nı́bı má'nı́kponɔ. Ú yee harı́ ı́ huu kaa hūni biye.

³⁰Khı́nu ú thooruu werı́, úrá khee hannı́, tí tábi kpoon-ne. ³¹Ú yaari thoo fı́ werı́, úrá kheyɔɔ tē, tí tábi kpoon-ne. Múnnāa pí khobi má'nı́jɔɔ bée' yeeri hannı́ ye huu kaa hūni ú bu biye. ³²Tı́ kpānaa bu, hanná huu tē.

³³Mú pí kūnnı́ mú sóo werı́, pí púgı́ kha' huyamı́ wá khurá, máa ba bu harı́ weraa? Pébu, pí khobi má'nı́jɔɔ bée' yeeraa-u.

³⁴Yésúra seerı́ye kha' dunı́janı́pı́ra yeema kāmbı, ³⁵ye pée bí Yékırı kenni kha' pírá mákı́nnı́ huyamı́ ná nāɣı́ khu úu ba ban werı́, pí ba yee hapı́ wa, pí ba yee khoobi wa. ³⁶Pı́ ba wónnı́ hu tówā, pébu, pi ba hı́tma pátı́ *Yékırı wá mı́nı́gı́bıre* werı́ yé dé Yékırı wá bıbe, sı kuso pátı́ pi huuri ye yaa wera. ³⁷Ye huurı́bıra ba yama; sıra Moyızı́ wá yatı́ buka'ra khaa tí táborokı́ra ye so werı́, pébu, yı́'-uyaaama Tamannı́ kha' *Ábráhám ná Ízákı́ ná Jakópi wá Yékırıe*.^{†38}Ye Yékı́nna dée huurı́bı wá Yékırı wa, dé níkoonı́ngobi wāa-u; pébu, Yékırı thāná ní, bée' ma thakooge.

³⁹*Yékırı wá sebitubi* wá pɔɔ kha' Nı́khāgaa, seere-urı́. ⁴⁰Tı́ kpānaa bu, pi ye hagı́ púgı́ míni tówā.

†† *Dénáaru úkpora yema sūmdébiı́ wá khu úkpo taasa.* ‡ *Ná keri Ku' 3.6*

Yékírí wá Sakhaníní dé-uma Davíti wá Tamaŋ

(Mat 22.41-46; Már 12.35-37)

⁴¹ Yésúrá seeriye bi kha' múnni si buuri yóo ye pí kha' Yékírí wá Sakhaníní dé-uma Davíti wá kóyoo? ⁴² Pébu, Davíti wá thī see'-uyaa si Yékírí wá Mákirtĩnsurá kha'

Á Tamaŋ Yékírí see'ru má Tamannu kha'

u ba hĩtu má the', má dé' dinggo,

⁴³ Í ná naŋ khu ú ma ba yee ú wórí ú pĩnĩburu í sa bi ú déko wera.†

⁴⁴ Davítira yí'ma Yékírí wá Sakhanínni ú Tamaŋ. Ye ná si múnnaa, múnni Sakhaníní úra wónnĩ súnnĩ dé yé dé Davíti wá kói tēe?

Yékírí wá sebitubu wá dédóŋ pĩtumi wá míŋa

(Mat 23.1-36; Már 12.38-40)

⁴⁵ Mú nípara ye núunó' Yésú wá seereri weri, ú seeriye ú mamannibiri kha' ⁴⁶ pi kórsuŋ pí wĩsi Yékírí wá sebitubine; hã pí thoosiŋ bi ya. Pi khórw'ma níkpórí táyeegi kí tónne, yé khórw' dé pi kí thya' íbírĩ kpciónóke nípirá, yé khórw' tē níkpórí hĩtaŋkhayú Júdebi wá pĩŋgĩŋkhayurá ná diireekhayurá. ⁴⁷ Pi fĩmma yé di khisahapuri, yé písi kí níŋ Yékírí kha' pí kpáarée ya, sí dé sãŋgi nípé ná bi. Pí thugura ba pĩ dé!

Khisahapórw' wá támábi íŋw wá míŋa

(Már 12.41-44)

21 Yésúrá yaariŋa wóŋnũ yé keŋ pátĩ tigitárbura ye yee tigi'i Yékínthiya'duki wá tigi'yeekhaná wera. ² Wó khisahapórw' baa tē. Yésúrá náa ná u yee támábi íŋw bú. ³ Yésúrá kha' ma see'-puma kha' khisahapórw' weri, yee-uri tigi'i í taraa pí bēe'. ⁴ Pébu, pów bu-binnima ná taraa, píraa khoŋ yé hãana', ye haru wēe tigi' í u ye doŋ yé di weri, í bēe'ra u hãana'ni mé'na.

Yékínthiya'duki wá keumi wá míŋa

(Mat 24.1-2; Már 13.1-2)

⁵ Pó nípi wá pów ye fuu Yékínthiya'dukiri kha' kuru-guru. Taa sí nípi hãana'na Yékírí wá nísigírá, ná púrí sí pi má'ná gi weri, sírá kpékinná gi tákursá. Mú Yésú núuni sí, ú seeriye bi kha' ⁶ wó khiye ba naŋ pi ba kpów sée-guma, ye púrí sí pi náanu mé'ni weri, sí bēe' ba wáa'ma me, ków ba yee ya. ⁷ Pí púgwó kha' níkhāga, ōnni waati si ba dēe? Ye pé íbira ba khe yé tuu?

Phurgan pání wá míŋa

(Mat 24.3-14; Már 13.3-13)

⁸ Yésúrá seeriye bi kha' pi kórsuŋ hã pí yee níné fĩnnĩ bunno' pi ya. Pébu, ní' kóŋgómbe ba khe má nísigi í baŋ; wórá kha' manāa Yékírí wá Sakhaninna, waati tó'ríŋ-uma; wórá kha' manāa Yékírí wá Sakhaninna,

† Ná kerĩ Mák 110.1

waati tó'ríŋ-uma. Ye kha' ná pi baa kũŋ mú, hã pí thoo bi ya. ⁹ Ná pi ba núu ná pi kha' khāŋge bú ye núu tē ná pi kha' nípi páráŋgannu, hã pí yee phĩnné khoŋ bi ya, dé mákĩn-turu ná í míŋena khurĩ naŋ, ye kí dée má dunijana ba haabĩŋ sóo-fĩma mé'ni wā. ¹⁰ Kha' tó thĩni ná tó thĩne ba ya kāmbo, ye wó ná wó iyé ya kāmbo tē. ¹¹ Fānuŋgi wá sígemma ba kómma yé hĩtu fāŋge. Khūmige ba wáma kharu kóŋgóŋŋ ye bo' pĩ sũ deegũ weri, si ba kómma. Mũ ũi khu phānuŋgi ná tāgũmasimĩ kpakpa'ye ba dé thu'nná.

Yésú wá mamannibibi wá fūsúmmi wá míŋa

¹² Ye kha' í míŋe bēe' ba dé ya, dé pi ba kó'-puma í fūsúŋ bi sóo, yé yóo bí Júdebi wá pĩŋgĩŋkhayurá pí thu bi yé pá' pi. Pi ba yí'-puma tē ũbi ná fāgũmambu thā í dee má míŋa. ¹³ Síraa ba dé sãŋgi pí see' má mí nípirá nú. ¹⁴ Ye kha' hã pí tónné kha' múnni pi ba seerée yóo yé ko wa, ¹⁵ dé má thĩnaa ba hã bi hakiraseere sí dé sãŋgi, ná pi seeriye pí be're' pí pĩnĩbi wá núsi; pí bu tów kha' wa. ¹⁶ Ye pí siibi ná pí níbi ná pí khĩnbi ná pí mánikhobi ná pí nípi ná pí nínébírāa ba hãana' pi, pí yee pí khu pów pí wógũburá. ¹⁷ Ye písee seeriye bi tē kha' nípi wá bēe' ba í'-puma í dee má míŋa, ¹⁸ ye háaru pí wĩsi wá tó kharu mé', tí ba téu wa. ¹⁹ Ye pi pánāa pá', dé si ba yee pí ko.

Jerúzalém wá keumi wá míŋa

(Mat 24.15-21; Már 13.14-19)

²⁰ Ye kha' ná pi ba náa sodáasíkũnni ná ti sání dúgĩ Jerúzalém nuu, pi tu kha' ú keupánni tó'rin-tuma. ²¹ Tí pánna ní' pí ba hĩtu Júde maráará weri, pi horó' yóo tátiso, pí ba hĩtu Jerúzalém dógírá weri, píra horó' ku' pí. Ye pée bú dúgórírá weri, hã pí kha' pi bamma Jerúzalémuná wā. ²² Pébu, pí khubura ba déma dimikhonkhubi í mákĩŋ míŋu wá bēe' í Yékírí wá sebi kha'ru wera. ²³ Ye seeriye bi kha' ye! Ti ba pĩ ha' pí ba hĩtu dógye ná pí ba kí tũuna' weri, pí khuburá, pébu, thókra kpóro ba hĩtuma surgerá me, ye Yékírí wá námĩsura ba yama kí nípirá. ²⁴ Pi ba khuma pów kper-sórumbe yé kó' pów yóo bí dunijathĩŋi wá bēe'rá me. Ye támabura ba keuma Jerúzalémuni webe' webe' fó í ná naŋ pí waati wá kpóunĩnáana.

Níthĩna'bii wá písémbammũ wá míŋa

(Mat 24.29-31; Már 13.24-27)

²⁵ Ye tāgũmasimĩŋe ba hĩtu bú khu ná fergee ná kusa'urá. Si ba déma dókwóusĩ nípirá fa fānuŋgurá ye sóbĩyoki wá kuriimi ná kí uriimina ba yeema nípirá khere. ²⁶ Nípi wá phĩŋina ba khom-bima í dee pátĩ pi ba kí káká' mũ ũi ba dé weri, pébu, mũ ũi fāŋgũne ní thu'nná weri, i ba sígĩma. ²⁷ Tí pánna pi ba ná Níthĩna'biiri tátóńsírā ná u kí baŋ wórgu ná sáuno kóŋ. ²⁸ Ye

kha' ná í míuna ba kókírú, pi yáa nuuni wócsáure, pébu, Yékinná ba dál yé h́n̄ bi ya.

Taambi wá míja

(Mat 24.32-35; Már 13.28-31)

²⁹ Tí kpānaa bu, Yésúra sɔgi bi sɔki kha' pi kenj taambi ná sɔ táhusira. ³⁰ Kha' ná pi náa ná si bāa múno, pí thīna tuma dé kharugi tó'ríŋ-guma. ³¹ Ye kha' múnnáa sɔre tē, ná pi náa ná í míunena nan, pi tu kha' Yékírí wá ŋi wá waati tó'ríŋ-uma.

³² Ye kha' ma sɛɛ'-puma kha' weri wá nípi wá bēɛ' ba hu wa, ye ísɛɛ' bēɛ' dé. ³³ Ye thu'ri ná fānɔŋgura ba sóoma, ye má sɛɛre úrá ba sóo kúŋ na.

Í yee kɔrsɔŋ

³⁴⁻³⁵ Ye sɛɛriye bi kha' pi yee kɔrsɔŋ; hā pí khe pí kákásí wá bēɛ' í yee si diireesi ná thāamí ná dunijāa dɔɔkpóusɔ wa, tūmá Yékírí wá kpímígi wá khura ba bári-buma pātí fennɔge wá ní' khaa wera. Múnnáa ú khura ba sūŋ cu dunijanípi wá bēɛ'rá. ³⁶ Ye kha' pi kí yee kɔrsɔŋ yé h́ti Yékínj níŋh́tansí sí dé sáŋgi, pí wón-ní kɔɔyi míŋi wá bēɛ' í ba ban weri, yé h́ti tē wócsáure Níthīna'bií wá wóɔɔ.

³⁷ Yésúra ye mamamma nípi khibeɛsi Yékín-thiya'dukirá, ye ná táage tegi, ú yóo tátí' kí pi yí' Ólívíyékhamargi weri í ná hūŋ. ³⁸ Ye ná dugura yékírɛ, púnínj thuthuki, nípi wá bēɛ' yóo ní Yékínthiya'dukirá í ná núunó' ú sɛɛrera.

Tí Júdebi wá níkhāgibi fɔ'ri dúu Yésúra weri, sí míja

(Mat 26.1-5; Már 14.1-2; Já 11.45-53)

22 Sɔ kersɛɛ ye tó'ríŋ sí pi dé khɔɔ phāani kaadé thāhurbunɔ; sí pi yí' tē Kúŋkersi wera. ² Ye Yékírí wá thɔgunníkhāgibi ná ú sebitubura ye kemma pātí pi dé yóo yé bú khu Yésúri nípi wá kɔɔɔ, pébu, pi ye phāni-buma.

Júdásura bēɛ hāana'ma Yésúri pí kóɔɔ

(Mat 26.14-16; Már 14.10-11)

³⁴ Í mákírá ná Yésú wá mamannibibi kpɔɔ ná píŋ wá ɔɔ ye bú, ú pi ye yí' Ísíkáríyóti Júdási. *Sutānāa* ye ú bu; ú yóo ná beru ú ná thɔgunníkhāgibi ná Yékínthiya'duki wá tɛɛribi wá níkhāgibiri pātí u ba hāana' Yésú yóo ú pí kóɔɔ wera. ⁵ Mú pi benni sóo, tí nuwāa bí, pí kha' íbúra ba hāa-u tigi'ye. ⁶ Ú píya; ye kókírú yēɛ kenj pātí u ba dé yóo yé bú hāanigɔɔ pí kóɔɔ nípi wá kɔɔɔ wera.

Kúŋkersi wá míja

(Mat 26.17-25; Már 14.12-21; Já 13.21-30)

⁷ Keru sí pi dé khɔɔ phāani kaadé thāhurbunɔ weri, nan-sɔyaama, ye sí dúgú khurá pi dé khu sánibiiri í dé Kúŋkersura. ⁸ Mú ú khu nanni, Yésúra sūni Péɛri ná Já dé pi khurú ná dé Kúŋkersi wá dimini, íbɛ ba di. ⁹ Pí

púgɔɔ kha' he u bɛɛ dé íbúra dé bii? ¹⁰ Ú sɛɛriye bi kha' pi yóo Jeruzalémuná dé pi ba ná ná ɔ wáí ná u kpóri yɔ'mi benno. Pi thowoo khaa tí u yóori ná dóoró, pí dóoŋ ¹¹ í pú' dutáruu kha' níkhāgaa kha' khoró ōnnu du'bii bu má ná má mamannibibira ba di Kúŋkersi wá diminaa? ¹² Ye sɛɛriye bi kha' u ba buka' pi ɔ du'bi kpakpabaa sáŋgámbóŋ bu, míŋi wá bēɛ' búma mɛ. Kha' pi dé diimini ú du'biirá. ¹³ Pí kheɛ yóo í ná náa míŋiŋi í dómmíná pātí Yésú sɛɛ'ra bi weri, pí déɛ Kúŋkersi wá dimina.

Tamāŋ dimi wá sīnnimmi wá míja

(Mat 26.26-30; Már 14.22-26; 1Kó 11.23-25)

¹⁴ Mú dipánni nanni, Yésú ná ú sūŋgunniburá ná h́-taa yēɛ di. ¹⁵ Ú sɛɛriye bi kha' khɔɔ'-mapaa kúŋ dé má ná píra di Kúŋkerseri ye má tūmá ma thɔɔra. ¹⁶ Ye sɛɛriye bi kha' ma sɛɛ'-puma kha' má ba sūnní di sɔɔ tūwā fɔ' í ná nanj Yékírí wá ŋi wá pānna. Tí pānná Kúŋkersi wá títāŋgura ba nanj kí nanjhanha. ¹⁷ Ye kheɛ divɛ́ í thuga Yékírí kha' ú āníke, ye kha' pi khé nú yé hā kāmba. ¹⁸ Ma sɛɛ'-puma kha' má ba sūnní nú divɛ́ tūwā fɔ' í ná nanj Yékírí wá ŋi wá pānna. ¹⁹ Tí kpānaa bu, ú kheɛ phāani í thuga Yékírí kha' ú āníke, ye kpekire hāa bi ú, ye kha' phāani werá déeri má wí' sí ma hāana' í deɛ bí bu. Ye kha' pi kí dé mú kí wógi' má. ²⁰ Mú pi diiri sóo, ú kheɛ divɛ́ tē í hāa bi ye kha' nílnéɛ fūnsirá sɛ, sí Yékíre ba khonj bí má tarammune. Pí tarammūnāa ba kpó' í deɛ bí bu. ²¹ Ye sɛɛriye bi kha' tárú ōu ba hāana' ma weri, má ná úra ma dikhanná kpoogo. ²² Ye kha' Níthīna'bií úra ba hu pātí Yékírí khurura saabura si weri sá, ye ti ba pí' tárú ōu ba hāanigɔɔ wera. ²³ Pí kókírú yēɛ pú' kāmbi kha' íbi sɔgɔmburá māa bú yēɛ ba dé tí sūmuni wá hūŋgira?

Māa kpórsinɛɛ?

²⁴ Yésú wá mamannibibirá yaa yēɛ pānī kāmbi kha' maa pi kenj níkpóroori pí sɔgɔmburāa? ²⁵ Ú sɛɛriye bi kha' dunija ubura dima pí ŋi tákursi pí níɔ, ye ní' pí wórgune weri, pi yí'-puma dɔɔfɔrba. ²⁶ Ye kha' pí wásura síkpo, dé wéɛ ōu khāgaari weri, úrá mákínni ná u dé pātí títāa'ure wera; ye wéɛ ú déeri tamanni weri, úrá mákínni ná u dé sūmdébiira. ²⁷ Dé wéɛ ú pi tii diimine weri, ná wéɛ ōu tii bi weri, māa níkhāgaaraa? Í kenj má wéɛ ú pi tii diimine weri waa? Ye mana ma pí sɔgɔmburá má wéɛ ōu tii diimini wera. ²⁸ Ye sɛɛriye bi kha' thɔɔra-manu ye má ná píráa ye kāmbɛ, pi sɛɛ ma wā. ²⁹ Ye pātí má Sii saari ma ŋurá weri, mana sa-buma ŋurá tē, ³⁰ sí dé sáŋgi pí di yé nú má ná píri kpoogi má ŋurá, yé ba h́ti ithakhoso í thu *Ísíráyél thīŋi* kpɔɔ ná íŋɔna.

Tí Yésú sɛɛ'ru Símnó Pêenni kha' u ba pákín kha' ú tu ma wã weri, sí mína

(Mat 26.31-35; Már 14.27-31; Já 13.36-38)

³¹ Yésúrá yísi Símnóni kha' Símnó, u nú nan. *Sutãna* níŋ-u ru Yékírí khĩnni dé ma fágí bi pátí pi fágí kónji thĩŋkhoodo wera. ³² Ye maná níni Yékírí ĩ hãa-u sí dé sãŋgi, hã ú dɔgú sée má khĩnni wã. Ye kha' ye ná u fígí baa thoo ma, u tɛfíŋ ú asóníkãmbi wá pócru hã wísé múnú bi ya. ³³ Pêenná kha' á Tamaŋ, sákée-manu-ma; háaru úu dóoŋ karsó bu, úu hu, má ná úru. ³⁴ Yésúrá sɛɛriye Pêenni kha' pátí súŋkhoodo kha' ma fuu fɛɛri weri, ná u pákín pãa ísãa' kha' u tuu ma wã.

Nãaŋ fúusíŋ mí ba ban weri, sí mína

³⁵ Yésúrá púgí ú mamannibiri kha' pátí ma sũnna bi dé pi yóo kaa khe tigipót'ru ná suriyóokotoki ná deekharasi weri, dé míni kpi'ra bu? Pí kha' ʒʒ. ³⁶ Ú sɛɛriye bi kha' ye werá, ná níne ú tigipót're, ú khe ru, ná níne ú suriyóokotoke, ú khe gi, ye níni ú dá'ru kper-ɔɔruŋ weri, u donŋiŋ ú kópóŋkópóŋgi ĩ don ɔɔ. ³⁷ Pébu, sɛɛɛ ú *Yékírí wá sebi sɛɛ'ra* má mína kha' *khe-buruu-ma má mípúúde-u weri*; † fʒ sí dé. Ye kha' thĩnaa-u, í mílɛna ba namma. ³⁸ Pí kha' á Tamaŋ, kpersɔɔruŋ bíŋɔɔ pɛ. Ú kha' pi nuu thon.

Yésú wá Yékín níŋgi Ólívíyékhamargurá

(Mat 26.36-46; Már 14.32-42)

³⁹ Mú Yésú ku'ri fí weri, ú yóo tátí' kí pi yí' *Ólívíyékhamargi* weri, ú ná ú mamannibira. Ú dé dá' ní yóome ŋa. ⁴⁰ Mú u nannu ní, ú sɛɛriye bi kha' pi níŋgi Yékírí sí dé sãŋgi ú hĩŋ bi mí tũ ba yeɛ pí dé mípúŋu wera. ⁴¹ Ye kpariya bí bu kíru ĩ khuusiro ĩ níni Yékírí kha' ⁴² Siye, ma níŋɔɔma ná u pí, ú hĩŋ ma thɔɔra wenna. Ye hã sí dé má khɔɔ'mi wã, dé si dé ú khɔɔ'mɔ. [⁴³ Tí pánná *Yékírí wá minigi* wá ɔɔ kuso ní thu'nná ĩ ba dée Yésú wá wísé tɔɔɔ. ⁴⁴ Dɔɔkpúusɛɛ ye bée khuwɔɔ, ú hafiya yêe níŋgi Yékírí kóŋ. Sãmasurá ba taraa dée má taramme yêe hũu pátí tarammuna hũu fãnuŋgurá wera.] ⁴⁵ Ú yaa Yékín níŋkhanná ĩ yóo ú mamannibiri wá kɛŋgírá ĩ ná ŋáa ná pí kãkãse ŋagumiŋa, pí hũni phaa. ⁴⁶ Ú kha' pé tágãa! Pi hũmmaa? Pi ya ĩ níŋgi Yékírí, sí dé sãŋgi ú hĩŋ bi mí tũ ba yeɛ pí dé mípúŋu wera.

Yésú wá k'omi wá mína

(Mat 26.47-56; Már 14.43-50; Já 18.3-11)

⁴⁷ Mú u ye sɛɛɛrɛá, níkũnné kuso ní ĩ baa. Yésú wá mamannibiri kɔɔ ná píŋ wá ɔɔ ú pi ye yí' Júdási weri, úrá kheera wɔɔnna. Ú súu tó'riyó Yésúŋ, dé ma thugɔɔ dãmúgúthura. ⁴⁸ Yésúrá sɛɛriyɔɔ kha' u thiya'ma *Níthĩ-na'biiri* dãmúgúthuru, yé bú hãana' pí kóɔɔ? ⁴⁹ Ní' pũ ye Yésúŋ kpoogi, mú pi tuuru mí tũ ba dé weri, pí

† Ná keri Ézá 53.12

púgɔɔ kha' á Tamaŋ, ĩbe khe bí bu kpersɔɔrumbi baa? ⁵⁰ Pí ɔɔ dugu kpagu ɔ wái wá dé'dinŋintãna. Ú wãura yema *Yékírí wá thɔɔgunnikhãgaa* wá sũmdébiye.

⁵¹ Yésúrá sɛɛriye kha' pi yeɛ tí kpúu íterá. Ye phagu wái wá níntãanná, tí hĩtaa pátí ti ye wera. ⁵² Ye ú sɛɛriye Yékírí wá thɔɔgunnikhãgubi ná *Yékínthiya'duki* wá tɛɛribi wá níkhãgubi ná Júdebi wá khokhãguburu kha' súurãa má, ye pí baa má kókharu kpersɔɔrumbi ná kãŋ-gosêe? ⁵³ Ye kha' khubi wá bée' má ná píraa ye kãmbɛ Yékínthiya'dukirá ye pi kórí ma wã. Ye waatu wera Yékírí hãanu pí ná tápírgi wá uru dé pi di pí wága.

Tí Péeri pákínni kha' má tu Yésúri wa weri, sí mína

(Mat 26.57-58, 69-75; Már 14.53-54, 66-72; Já 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Pí tɔ kórí Yésúri yóo ú *thɔɔgunnikhãgaa* wá kpón-tũunná. Pêenna ye thoo-bima kpãnaaná; kparu-u yaa-bí-buma. ⁵⁵ Naage pi daara kpóntũunná, nípe hĩtaa ĩ sãní kúni gi. Pêenná ná hĩtaa bí kpoogo. ⁵⁶ ɔ sũmdébi-haru'yé ŋáa-u nadókírá ĩ keroo kirikiri ye kha' wái wera ye thowooma tɛ. ⁵⁷ Ye Pêenná pákírá kha' hara, má tuwɔɔ wa. ⁵⁸ Tó páné yee bú, ɔ ŋáa-u tɛ kha' *Yésú wá thooribi* wá ɔɔ mé'na. Pêenná kha' wáya, pí ɔɔ má wã. ⁵⁹ Mú ti kha'ru ti bu ɔ léerá weri, ɔ písee bagɔɔ sí kha' páníge bú wa; dé wái wera ye thooma Yésúra, pébu, Galíle níŋɔ. ⁶⁰ Pêenná kha' ma tuu mí tũ u bée kha' wa. Mú u ye sɛɛɛrɛá, súŋkhoodo fuwa. ⁶¹ Yésúrá fĩŋíŋé ĩ keri Pêenna. Tí pánná Pêenná wógíro sɛɛɛ ú Yésú sɛɛ'raa-u kha' pátí súŋkhoodo kha' ma fuu fɛɛri weri, ná u pákírá pãa ísãa' kha' u tuu ma wã. ⁶² Ú kuso nãa fuu yêe híŋí'.

Tí nípi mánni Yésúri ye khurɔɔ weri, sí mína

(Mat 26.67-68; Már 14.65)

⁶³ Ní' pũ ye tɛɛ Yésúri weri, pi ye máŋɔɔma yêe khurɔɔ. ⁶⁴ Pi ye phiima ú wɔɔnnu yêe ye sɛɛriyɔɔ kha' ná dé-urma *Yékírí wá hĩŋgínnáa*, u buka' tárú ú khí'ruu wera. ⁶⁵ Pi ye khomma yó kusa'bi kóŋgóŋŋu yêe hãa-u.

Tí Júdebi thuru Yésúri wera

(Mat 26.59-66; Már 14.55-64; Já 18.19-24)

⁶⁶ Mú dugu yékínni, Júdebi wá níkhãgubi ná *Yékírí wá thɔɔgunnikhãgubi* ná ú *sebituburá* píŋgírɛ pí thuthukhanná ye yeɛ pí kheɛ Yésú yóo ú ní. ⁶⁷ Mú u nannu ní, pí púgɔɔ kha' ná úrá déeri *Yékírí wá Sakhanínni*, u sɛɛ' ĩbé tu. Yésúrá sɛɛriye bi kha' ná ma sɛɛriye bi sí, pí ba khãa wã; ⁶⁸ ye ná ma púgí bi míni, pí ba hĩŋgíŋ manɔɔ wã. ⁶⁹ Ye ĩ kórí gi werá, *Níthĩna'bi-ira* ba hĩtuma Yékín Wónnáa dé' dingo. ⁷⁰ Pí bée' kha' ná múnnáa, úrá déeri Yékírí wá Bikheeri keyu? Ú kha' pátí pi kha'ru weri, manɔ. ⁷¹ Pí tɔ kha' mú ĩbi thĩ buuri ná ĩbíra núu si ú thĩ wá núgírá weri, pé ĩbe ŋaaníŋ bɛɛ sɛɛɛ tɛɛ?

Yésú wá thumu fāgumaṅ Pílátu ná ithakho Éródi thā
(Mat 27.1-2; 11-14; Már 15.1-5; Já 18.28-38)

23 Pí béé' yaa kpooro ṭ kheε Yésúri ṭ yóo ú fāgumaṅ Pílátu thāná.

² Mú pi nannu tí khanná, pí kókíró yēe tūṅ yēe hāa-u kha' ná-ṭbinnuma wá weri ná u suu ṭbi nípuru kha' hā pí khorṅ dāmphó hā ú *Sézāanni* wā. Ye khabu tē kha' manāa *Yékírí wá Sakhaninna*, kí tutāṅgírā déeri ma ma uya. ³ Píláturá púgí Yésúri kha' úrá déeri *Júdebi* wá uru bāa? Ú kha' pātí u kha'ru wera. ⁴ Píláturá seeriye *thogun-níkhāgibi* ná nípuru kha' ma náa tí wá wé yárgínni ná. ⁵ Ye pi ye pí ya, pí hafiya yēe kōṅ kha' u mamamma Júde marāa nípi wá béé' yēe kpaara' pi kha' hā pí nú Ḍrómṭu wágu wa; kókíṅ-uma Galíle marāa bu ṭ ba tarāa naní fará. ⁶ Mú Pílátu núuni sí, ú púgí kha' Galíle níné weri bāa? ⁷ Pí kha' iiyo. Mú u tuuru dé Yésú ku'-uma kēṅ gí ithakho *Éródi* déerá u weri, ye mú Éródira ye Jerúzalémná pí khuberá weri, ú kha' pi yóo ú ú thāná.

⁸ Mú Éródi náanu Yésúri weri, tí nuwāa ú tákurá, pébu, nú-uyaama ú mí khūi, ōu ye beε dé ma náa-u. Keṅ-uyaa má Yésúra ye ba déma tó tāgimasimíní tū buka' ú wórgi má ná. ⁹ Púgí'-uma Yésúri mí kōṅgōṅṅi ṭ dáí, ye u hīṅgírā ú wa. ¹⁰ Ye Yékírí wá thogunníkhāgibi ná ú *sebitubura* ye fíma ṭ hafiya yēe tūṅ yēe hāa-u. ¹¹ Éródi ná ú sodáasíbirá maní Yésúri ye kpōkōw. Pí kheε tákíṅkínsi ṭ yeyoo sí; ye Éródirá kha' pi khé písi ú Pílátu thāná. ¹² Éródi ná Pílátura ye púgíṅ-fíma kí nāaṅ púníṅgo, ye tí fūnaa úrí, pí nuwāa.

Tí Pílátu kha'ru pi khu Yésúri weri, sí míṅa
(Mat 27.15-26; Már 15.6-15; Já 18.39-19.16)

¹³ Píláturá yísi Yékírí wá thogunníkhāgibi ná Júdebi ná pí níkhāgiburi ye kha' ¹⁴ pírá bannu wá wenco ba kha' u kpaara'ma nípura. Ye pi náa wāa? Ṭ keṅ má pí wównná ma pú'ruu waa? Sōṅ ú pi máanu weri, ú sōnnu wā. ¹⁵ Éródirá náa-u tē, ú sōnnu wā; tírá yeeri ú yeε pí písee baa ú ṭbi thāná. Ye wá wera dée háaru má mí tíkpo mé', tū wónní naṅ pí khuwō wa. ¹⁶ Ye kha' ma ba yeε pí khurō yé séyōw.

[¹⁷ *Kúṅkersi* wó kúṅkersi, Pílátura ye séema karsóbii úkpo.] ¹⁸⁻¹⁹ Ḍ wáyēε ye bú, ú pi ye yí' Bárábásu. Ṭ hakura ná ú ná pōw páráṅgánná Ḍ khu nudōṅ, ú khuu níni, pí kórí páṅḳ. Mú Pílátu kha'ru ma yeε pí kha' Yésúri yé séyōw weri, nípirá súríyá kpooro kha' u yeε pí khuwōw yé sée Bárábásura. ²⁰ Mú Pílátura ye beε dé ma sée Yésúri weri, ú písee púgí bi tē. ²¹ Pí súríyá kōṅ kha' pi bagōw, pi bagōw *ní'batábōkō*. ²² Ú páa ísāa'ná, ú púgí bu kha' ye tūnní mípúne u déerii? Ma náa mí tí u déeri tū wónní naṅ pí khuwōw wa, ye ma ba yeε pí khurōw yé séyōw. ²³ Pí kai ye hafiya súríyá kōṅ kha' u yeε pí bagōw ní'batábōkō. Phurṅaṅ pānná pí wánná bannu ba diye.

²⁴⁻²⁵ Tírá yeeri, Píláturá ba dōṅṅu nuuua pí wánná, ye hāa Ḍrómṭu sodáasíburi Yésúno dé pi déyoo pātí nípura khōw; ye sée Bárábásu ú pi pá'ná ṭ deε páráṅgámmi ná níkhugurá wera. Úra pi kha'ra ōu sée.

Yésú wá ba'mi ní'batábōkō
(Mat 27.32-44; Már 15.21-32; Já 19.17-27)

²⁶ Mú sodáasíbura ye yóo ú bakhannu weri, pí náa Ḍ *Síiréni* wá, ú pi yí' Síímó ná u yaa dúgō'yo. Mú pi náanu, pí kōwō fāṅḳo ú kpórí Yésú wá *ní'batábōkuri* ṭ thowoo gí. ²⁷ Ní' kōṅgōmbēε ye thoo Yésúra. Ye hapēε ye bú tē yēε fuu yēε súríya. ²⁸ Yésúrá fíníṅé ṭ keru bi ye seeriye bu kha' Jerúzalém hapa, hā pí fuu má míṅ wā, dé pi fuu pí ná pí bibi wá míṅ. ²⁹ Pébu, Ḍ khlye ba naṅ, pi ba kha' kaahūṅhapi ná ha' pí kaaru hūni náa ná pí kaaru tūoniga náa weri, pí wásu kuru-sínni. ³⁰ Tí pān-ná, *nípura ba seε'ma beesu kha' si kpōw wá ní' ṭbíri, yé seε' tātísi kha' si kaa ṭbíra*; ³¹ dé ná pi dé táhu buki pō dédōmmená, múnnu táhu huugi wásúra ba hītaa? ³² Pi ye yóoma Yésú ná pō mípúde bíṅḳḳo waatu kpoorá, khukhara.

³³ Mú pi nannu khaa tí pi yí' Thaghubigi weri, sodáasíbirá bagu Yésú ná mípúde bíṅḳḳo ní'batábōw; ṭ bagu úkpōri Yésú wá dé' dīṅgírā ye bagu ḳḳu ú dé' míṅgírā. ³⁴ Yésúrá kha' Siye, u sée hā bu tí, dé pi tuu íte tí pi dé ya. Tí kpānaa bu, pí dée *kharátūnítūnī* ṭ kpikura ú táyeensira. ³⁵ Nípirá nuuua fí yēε keṅ. Ye Júdebi wá níkhāgiburāa ye mánnō kha' u ye híní pōw waa? U hīṅ ú thī werá sā, ná úrá déeri *Yékírí wá Sakhaníní* ú u phī'ni khori wera. ³⁶ Sodáasíbirá sūu tó'ríyó ú ṭ mánnō tē ye wúnníḳḳo divé núwāa, ³⁷ ye kha' ná úrá déeri *Júdebi* wá uru, ú hīṅ ú thī sā. ³⁸ Tí'neesēε ye kó táḳo tē kí máaná tábōkurá Yésú wá thagi wá thu'nná kha' úwerá déeri Júdebi wá ura.

³⁹ Mípúdeε wá ḳḳrá hītaa tábōkurá yēε kusa' Yésúri kha' keṅ má úrá déeri Yékírí wá Sakhanínni wāa, u hīṅ ú thī yé hīṅ ṭbíra. ⁴⁰ Ye ú kānná dúkírōw kha' ú phānu Yékírí waa? Ṭ keṅ má ú thōwō kpoorá ure yaa? ⁴¹ Ye kha' ṭbi humina má' ṭbínne, dé ṭbi dédōmōw yeeri ṭbíri sí bu, ye úra dée mípúni wā. ⁴² Ye kha' Yésú, ná u ba kheε ú *igiri*, ú wógí' manno. ⁴³ Yésúrá seeriyo kha' thīnaa ma seeriyo kha' fēε yaturu má ná úra ba hīti kpáarēekhanná ní, Yékírí thāná.

Yésú wá humi wá míṅa
(Mat 27.45-56; Már 15.33-41; Já 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Khura ye béε númímma thaagi ye píṅe. Ṭ kórí gu tí pānná ṭ ná nanu tí khu kpōw ṭ dée sūnīṅkhu weri, surgi wá béε' te'raama vep. *Dóobí gí* kpikunna *Yékín-thiya'duki* wá dōṅṅu khaa íṅḳo weri, kí dákirá sōḳḳo-burá. ⁴⁶ Yésúrá súríyá kha' Siye, ma karfaa-uma má thīṅḳ. Mú u kōnnu mú, ú niiná khoro. ⁴⁷ Mú Ḍrómṭu

sodáasíníkhāgaa náani si, ú fowa Yékírí wá nísí nuugi ye kha' wál weri teren-uri míjānj. ⁴⁸ Ní' pí banna kenkhanni weri, mú pi náani míu í déeri, pí dugi dési thaagɔ ɪ kheɛ yêe khūj. ⁴⁹ Yésú wá tuuribi wá bée' ná ha' píu ye thowoo, ɪ kórí gi Galíle maráará weri, pi ye fíma ɪ nuunaa déeyéj yêe kenj míu ɪ ye dé wera.

Yésú wá kasl'mi wá míjā
(Mat 27.57-61; Már 15.42-47; Já 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ ɔ wáyêe ye bú, ú pi ye yí' Jozéfi ú ku'ra *Júdebi* wá nu wá yóɔ bu í pi ye yí' Árimáté. Dé-uyaama ní' kiraa ye terme tē, u ye tēema *Yékírí wá igi* wá khura. Júdebi wá thuthubi wá ɔɔ u déerá, ye u ye píu tēe tí ú kām̄bi kha'ra wa, ye u ye píu yee ú nii tē tēe tí pi déerá weri wa. ⁵² Ú yóo ná níni Píláturi Yésú wá kp̄gine. ⁵³ Mú Jozéfi buuri gi weri, ú ná sūunigo gi táɔkírá ɪ píngiyé gi feŋgbenɔ ye kheɛ ɪ ná kasiga gi tó táj dóorónno tí pi kpāna ke'rigɔ, tátíkheŋgo; pi ye kasiga bú níni náa wā. ⁵⁴ Fūnaa tí pi kasl'ruu weri ú fūnaana pi dé kí sɔɔbínj pí *kpáaréekhu*. Ye khu wá dóompāne u kókínj. ⁵⁵ Ha' píu ye thoo Yésúri ɪ kórí gi Galílerá weri, thoo-biyaama Jozéfi ɪ ná keri dúutāanni ná Yésú wá kp̄gi wá hūnna'dómɔɔni, ⁵⁶ ye fígí khūni ná sɔɔbírɔ datukórwj ná núu míu núu nuu wera. Síra pi ye ba pú' kp̄gura. Mú kpáaréekhu nanni, pí kpáaríyá ɪ mákírá pātí pí khūlne wera.

Yésú wá huyami wá míjā
(Mat 28.1-10; Már 16.1-8; Já 20.1-10)

24 Mú *kpáaréekhu* tanni kí dugé yékíré dimási, haprá yaa támimine'nna ɪ kheɛ núu míu núu nuu ná datukórwj ú pi sɔɔbínna dé pi ná pú' kp̄guri weri, yêe yóo dúutāanna. ² Púrí kpakpake pi kheera ɪ phii dúutānnógura. Mú hapi nanni dúutāanni pí náa ná pi kpūnimo sée gi kénɔ. ³ Pí dóoró ye pi náa Yésú wá kp̄guri wa. ⁴ Sí sóo pí hakura; pi tuu íte tí pi dé tūwā. Síri bu pure, khoobíjɔɔ bārāa kuso bí bu táyíngírānse. ⁵ Phānigé kórí bi, pí ba'riga. Khoobe bíjɔɔná seeriyɛ bi kha' pée déeri píu wée níthīnakoo hu-uribi wá sɔɔɔmbɔɔ? ⁶ Ye kha' u fí kháterá wa, dé ya-uma. Ye kha' pi wógí' seere ú u seera bi waati ú u ye Galíle maráará weri ⁷ kha' f'ó pí hāana' *Níthīna'biiri* mípúdébé kóɔɔ ɪ bagɔɔ, ú hu; ye khu bísāa' khurá ú ya. ⁸ Mú pi kūnni mú, pí tɔ wógíró tere.

⁹ Pí yaa dúutāanna ɪ khūni ná seeriyɛ sí *Yésú wá sūngunubi* kpɔɔ ná úkpori ná nípi wá bée' píu ye thowoo wera. ¹⁰ Ní' pí náana ná seeriyɛ sí *sūngunuburi* weri, pírá déerá Mágídálá Máriaamu ná Jānni ná Máriaamu ú déeri Jáki wá níjāa ná pɔ hapi wá pɔɔ. ¹¹ Ye mú pi núuni hapi wá seereri weri, pí keroo má thagyaseere-u; tírá yeeri pi ye khāa bí bu wa. ¹² Ye Pēenna kal ye horgo ɪ yóo dúutāanna. Mú u nanni, ú kpísée hegiye keri bú u náa míluni wā, dé feŋgbephe'i

wá tónna u náani fānūgírā. Tí kpānaa bu, ú yaa khūno. Maana'-siyaa-uma tákursa.

Tí Yésú buka'ri ú thī ú thoori bíjɔɔ Émáýúsi khūlnná weri, sí míjā
(Már 16.12-13)

¹³ ɪ hakura tí fūnaani ná ní' píu ye thoo Yésúri weri, pí pɔɔ bíjɔɔ ye yóo yó nɔɔ í pi ye yí' Émáýúsi. Í nu ná Jerúzalémuna ye nómímma kílóɔɔ'í kpɔɔ ná tíkpo.

¹⁴ Míjūni wá bée' í déerá weri, íra pi ye seɛ'.

¹⁵ Mú pi ye kp̄gírā yêe pāní kām̄bi weri, Yésúrá thoo kórí bi, píu yóo kpoogo. ¹⁶ Pírá pé náanusu ye sí dée bí bu má wɔɔpírge, pi ye wóɔɔ tuwɔɔ wa. ¹⁷ Yésúrá púgí bi kha' kúnni kp̄ge pi buuri yêe kp̄ri yêe yóo? Pí nuunaa wɔɔkpāgure, ¹⁸ ye wée ú pi yí' Kíléwópási weri, úrá seeriyɔɔ kha' u bée maana' ma. Ye kha' dé úkporāa bú Jerúzalémuna ɪ kp̄gí míu í déeri khuberá weraa?

¹⁹ Yésúrá púgí bi kha' pée míné déerii? Pí kha' u núu míu tí nanni Názáaréti Yésúri waa? Ye kha' u yema *Yékírí wá hūnginnāa* kúu kutúru. Ú sūmdéenpi ná ú seerera ye dima tákursi Yékírí ná nípi wá bée' wɔɔnná.

²⁰ Ye kha' ɪbi *Yékírí wá thɔgunníkhāgubi* ná ɪbi níkhāguburá hāana'nusu pí kóɔɔ ɪ khuwɔɔ ní'batáɔɔ.

²¹ Ye kha' úra ɪbíri khāana kenj má úrāa ye ba hūj *Ísíráyél bibira*. Ye sí bée'rá me, tí si déeri weri, feerāa tí khu bísāa'na.

²²⁻²⁴ Ye kha' ko, thūnaa-u, ɪbi ná ha' píu ye thoo Yésúri weri, pí pɔɔ yaari támimine'nna ɪ yóo dúutāanna, pi ná náa ú kp̄guri wa. Pí fígí baa ba seeriyɛ ɪbíri kha' ná-ɪbínni *Yékírí wá minigubi* pí kha' u ma koo. Mú pi kūnni mú, ɪbi kām̄bi wá pɔɔ yaa yóo dúutāanna ɪ ná náa míjūni pātí hapi kha'ra wera. Ye Yésú úri, pi náa úri wa. Ye kha' mú ɪbíri núuni si, sí nagumija ɪbi kákása.

²⁵ Yésúrá tɔ seeriyɛ bi kha' phá'! Hakurakp̄ri'ribe! Pi wêe khāa háari ná fee Yékírí wá hūnginníbi wá seerera wa. ²⁶ Ye seeriyɛ bi kha' kenj má seer-piyaama kha' mákín-siyaa ná *Yékírí wá Sakhaninna* khurú thɔɔra sóo, ye Yékinná tūmá u hāa-u sáu waa? ²⁷ Tí kpānaa bu, ú bukaa bi míjūni wá bée' í *Yékírí wá sebi* seera ú mílná wera. Kókínj-uma khaa í *Moyízi* tí'ni weri, ɪ taraa ná nani khaa í Yékírí wá hūnginníbi wá bée' tí'ni wera.

²⁸ Mú pi tó'rinni nu í pi ye yóo weri, Yésúrá dée má u bée yóoma wɔɔɔ. ²⁹ Ye pí jínɔɔ nánni nánni kha' u hūj, dé khu dóoŋ-uma sówo. Yésúrá thoo bi pí kheɛ yóo nuuná kpoogo. ³⁰ Mú pi ye dikhanna weri, Yésúrá kheɛ phāani ɪ thuga Yékírí ye kpekíroo ɪ hāa bi ú. ³¹ Tí pānná pí wɔɔpírígírā kheɛ fí, pí tuwɔɔ, ye ú thīnee khaanna fí. ³² Pí kókírɔ yêe seer' kām̄bi kha' pātí u ye bu-ka' ɪbíri míjūni Yékírí wá seburá weri, kenj má ɪbi dɔsi wóo-siyaama wāa? ³³ Ye yaa khaanna fí ɪ fígí písée Jerúzalémuna. Mú pi nanni náa Yésú wá mamannubibi kpɔɔ ná úkpori ná pí kām̄buri, ³⁴ pírá seeriyɛ bi kha' ɪbi Tamaŋ ya-uma míjānj, ye kha' Símo ná-urru. ³⁵ Mú pi kūnni mú, pírá písée kheɛ thoo bi míu í nanna bi khūn-

ná ná pãtí pi tuuruu waati ú u kpekinni pháanu hãa bi ú wera.

Tí Yésú buka'ri ú thĩ ú mamannibibine weri, sí mína
(Mat 28.16-20; Már 16.14-18; Já 20.19-23; Míd 1.6-8)

³⁶ Pãtí pi ye seerera, pí báraa náa Yésú wá thĩni pí sɔɔmburá nuunɔ, ye ú seeriyɛ bi kha' Yékíre hã bi dɔɔwóonɔ. ³⁷ Phĩnné khori bi tákɔrsi, pí keɲ má the'ree ɪbíri náanu. ³⁸ Ye Yésúrá seeriyɛ bi kha' péé déeri ye phĩnné khori bi, ye péé déeri pí yígé yígêe? ³⁹ Ye seeriyɛ bi kha' pi keɲ má dési ná má desra, manɔ, ye kha' pí pha' má bú keɲ, ma ma wíse yêe hu-biye; ye the'ree úrí, pí wónnĩ pha' úrí bu wa.

⁴⁰ Mú u kũnni mú, ú bukaa bi ú dési ná ú desne.

⁴¹ Pãtí si déerá bí bu nuumi ná maagu, pi ye wórɔɔ khãa thon na. Yésúrá púgí bi kha' dimíne bí fí khátera? ⁴² Pí hãa-u burkpúɲ wɪ́nãnni, ⁴³ ú hɪ́ɲ ni ɪ khɔɔ ri pí wóɔnná.

⁴⁴ Tí kpãnaa bu, ú seeriyɛ bi kha' síra ma ye seé' pi waati ú ɪbíra ye kãmbɛ weri kha' má mí ɪ tí'na *Moyízi* ná *Yékíri wá hĩɲgíníbi* ná *Mákirtĩnsi* wá sepirá weri,

fó ɪ bêe' ye déma. ⁴⁵ Yésúrá seeriyɛ, sí dée sãɲgi pí hakɔraará pãgíyá, pí buu tuu Yékíri wá seerɛɛ tutãnga.

⁴⁶ Ye ú seeriyɛ bi kha' *Yékíri wá sebi* seé'ri kha' fó *Yékíri wá Sakhanínná* thɔɔra ɪ hu yé ya khu bísãa' khurá. ⁴⁷ Ye fɔ pí seé' duniɲathĩɲi wá bée' ú ɲísígírá kha' pi *fíkíɲ dɔɔgi*, Yékínná séé pí mípúɲi hã bi ɪ. Jerúzalém pi ba kókíɲ ú seerera. ⁴⁸ Ye kha' pírá náanu ɪ míɲi wá bêe' ye píráa ba seeriyɛ. ⁴⁹ Ye kha' má thĩnãa ba sũnnĩ hã bi mí tí má Sii hãana'na núugɪ kha' ma ba hã bi wera. Ye kha' pi hĩti nuuná ɪ ná naɲ khu ú Yékínná ba hã bi kí wórgune wera.

Yésú wá kãmmi thu'nná

(Már 16.19-20; Míd 1.9-11)

⁵⁰ Tí kpãnaa bu, ú kheɛ kuso bí nuuná ɪ yóo bí Bétání wá the' ɪ yaariɲa dési ɪ yee duwaabi hãa bi. ⁵¹ Mú u ye seerera, ú kpɔsɪya bí bu ye Yékínná yeé ú kání ní thu'nná. ⁵² Ye pírá khuusiro thugɔɔ, ye yaa fígí písée Jerúzalémíná. Nuu-tiyaa-bíma tákɔrsa. ⁵³ Pi ye yóoma waati wá bée' *Yékínthiya'dukirá* nãa thiyá' Yékíre.

Já

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Já ú déeri Yésú wá mamantibii ú u funna kóŋ weri (21.20), úrá tĩ'ni sebi wera. A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbéego ná kpoo ná múwáa' thasóké tanni ye seburá tĩga. Jána beema dé pi tu dé Yésúrá déeri Yékírí wá Sakhaníní ná ú Bikheeri, yé tu tē dé ná níne khāa ú bu, u buma thakoo míŋáŋ gũ kaa sóo weri, pébu úrá déeri khĩnni ná thĩŋaani ná thakoogira (20.30-31; 14.6).

Sebi wá kókírórá, Já se'e'-uma kha' Yésú dé-uma Seere ye dée tē Yékíre. Úrá bannu dunjaná ã ba hĩtaa nípine kpoogo (1.1-18). Se'e'-uma tē míl í Yésú mamanni nípiri Yékírí wá míluná ná tãgumasimí í u déeri ná ú kómí ná ú thumi ná yó míl wá yóo í pi déeruu ã ná nani ú ba'mi ní'batábokó ná ú humi ná ú yami ná yó míl kóŋgóŋŋi wá yóo.

Sebi wá kpikikhaya

Tárlí kpoo ú Yésú déeri wera 1.1–18

Mí kpakpa' í Yésú déeri wera 1.19–12.50

Phurŋaŋ boŋi í Yésú hãani ú mamantibibri wera 13–17

Yésú wá humi ná ú yami wá míŋa 18–20

Yésú buka'-urma ú thĩ ú mamantibibine ye boŋi bi 21

Seere ú déeri thakoogi ná táyésíge

1 Waatu ú dunjana ye míl sĩnniŋe thoŋ na weri, wée ú pi yí' Seere weri, u ye búma; u yema Yékínno kpoogi ye dé-uyaama tē Yékíre. **2** U yema Yékínno kpoogi ná dunjana ye nani sĩnniŋe ŋa. **3** Ú bákárá mílŋi wá bée' déeri; tóo dée ú dábí bú wa. **4** Úrãa thakoogine. Kí thakoogirá déeri wée ú déeri nípi wá táyésíŋi wera. **5** Táyésígírá tũrya tápírgírá, ye tápírgira wóróo gi ya. †

6 Yékírí sũŋ-urma o wáí ú pi ye yí' Já weri **7** ú baa má séeré-e-ú ã ba seerye wée ú déeri táyésígi weri, ú míl, sí dé sãŋgi bée' nú í khāa sí bu ú seeré bákárá. **8** Ú thĩna ye dée wée ú déeri kí táyésíŋi wa, dé baŋ-uyaama dé u ba se'e' ú tárlí wá míl dúrúm. **9** Ú tárlírá déerá táyésí thĩnthĩŋ gí banna dunjaná ã ba yé'rígé nípi wá bée' wera.

10 U yema dunjaná. Ú bákárá dunija sĩnnini; ye sí bée'rá dunjanáŋiŋa tuwaw wa. **11** Baŋ-urma ú nípi thānā ye pi píyoo wa. **12** Ye póo píruu ã khāa ú bu, ú yee pí fíkírá dée Yékírí wá bibe. **13** Ye kí dée má hũŋgo werésí níthĩŋiŋi wá khok'ok'ok werésí khoo khok'ok'ok si ku'ri ya, dé Yékírí wá khok'ok'ok si ku'ri ú dée bi ú bibe.

14 Wée ú pi yí' Seere weri, baŋ-uru déema níthĩŋiŋi ã hĩtaa á soŋomburá. Úrá déeri Yékírí wá Bikhee úkpo kekeri' úu ú wera. Ú dógura fluma kóŋ; úrá buka'ri a thĩŋaano. Ná-aru ú sáura; sáú ú ú Sii hãanuu wera. **15** Ú míluna Já se'e'ra ã seerye thothu'ri kha' ú míluna ma se'e'ra tí ma kha'ra kha' wée úu ba baŋ kpānaa bu, u tari ma; pébu, waatu ú ma ye nani hũni thoŋ na weri, ná u ye búma. **16** Yésú fl-uma dóoŋi á bée' pu ná taraa ã kunniga a ye yaa kunniga a. **17** *Moyízira* Yékírí hãani ú *mammune* ú hāa a bí; ye dóoŋiŋi ná thĩŋaa ku'-sirma Yésú *Kírísi* thā. **18** Níthĩŋiŋe ŋáa Yékínni yíbire ya, dé ú Bikhee úkpo kekeri' úu ú, ú déeri Yékírí yēe Yékínno kpoogi weri, úrá buka'ri a ú Sii Yékínno.

Já wá seere

(Mat 3.1-12; Már 1.1-8; Lúk 3.1-18)

19 Jerúzalém *Júdebi* wá níkhāŋiŋi sũm-bũyaama Yékírí wá *thogunni* ná *Lévibi* kha' pi ná pú' Jáni kha' úrãa maa? **20** Mú pi náani ná púgaw weri, u kóo bi tóo wa, dé se'e'-uru-buma kha' maná déeri Yékírí wá Sakhanínni wā. **21** Pí púgaw kha' ná múnnāa, maa u déerii? Úrãa *Élíraa*? Ú kha' ũ'ũ, manw wā. Pí kha' úrãa Yékírí wá *hĩŋínnāanaa*? Ú kha' ũ'ũ. **22** Pí kha' ná múnnāa, maa u déerii? U buka' ãbírlí tárlí kpoo ú u déeri weri, dé mákín-turi ná ãbíra ná se'e'ma ípe bí sũnni ãbírlí weri,

† Werésí, ...tápírgira píu gi ya.

tɔɔ. ²³ Jáná kha' maná déeri wée òu sùrí gbirinná kha' pi hafu Tamāaḡ khǔnná teren† pātí Yékírí wá hǔngín-náa Ézáyí kha'ra wera.

²⁴ Ní' pí pi sǔnna Já thāná weri, pi yema Fáarisibe. ²⁵ Pí púgɔɔ tē kha' ná úrá déeri Yékírí wá Sakhanǔnnu werésu Élíri werésu Yékírí wá Hǔngínnaani wā, péé déeri òu bátízé nípaá? ²⁶ Jáná kha' mana bátízé-bima yɔ'mɔ ye ɔɔ bú pí ɔɔgɔmburá ú pi míu tuu wa, ²⁷ ú òu ba baḡ kpānaa bu, má wónnǐ fáríu ú deekhara' wǔḡkpeegée yaturu wa. ²⁸ Ísēe bēe' ye déma Bétání, dágáa ú pi yí' Júrdé weri, ú tɔ he'nná, khaa tí Jáná ye bátízé nípuru wera.

Yékírí wá Sǎníbiye

²⁹ Kí dugé yékíré, Jáná náa ná Yésúra baḡ ú thāná ú kha' Yékírí wá Sǎníbii òu hǔḡ dunijanǐpi wá mípǔḡḡḡ weri, úrá wē. ³⁰ Ú míuna ma ye sēe' kha' ɔɔ ba baḡ kpānaa bu, u taru ma, pébu, waatu ú ma ye nanu hǔni thon na weri, ná u ye búma. ³¹ Má thǎna ye tuwɔɔ wa, dé bam-manuma dé ma ba bátízé nípi yɔ'mɔ, sí dé sǎḡḡú Ísíráyél bibirá tuwɔɔ. ³²⁻³³ Ye písée khabu tē kha' ma ye tuu tárí kpoo ú u déerá wa, dé Yékírí ú sǔnnu ma dé ma ba bátízé nípi yɔ'mɔ weri, úrá sēe'ra ma kha' ma ba ná úrí Yékírí wá Niini ná u sǔḡ í khexbuḡ he'rii í hǔtu ɔ wái bu. Ú wáurāa ba bátízé nípi Yékírí wá Nii bu. Má náa Yékírí wá Niini ná u sǔuno í khexbuḡe he'rii í hǔtaa ú bu. ³⁴ Síra ma náanu, mǎa sēe' kha' dé-urma Yékírí wá Bikhee.

Yésú wá dúgú mamannibibi wá míḡa

³⁵ Kí dugé yaa yékíré Jánāa ye fí tē ú ná ú mamannibi bíḡ wá pɔɔ. ³⁶ Mú u náanu ná Yésúra taru weri, ú kha' Yékírí wá Sǎníbiirá wē. ³⁷ Mú ú mamannibibi núuni si weri, pí thoo Yésúra. ³⁸ Yésúrá fíníjé náa ná pi thowoo, ú púgí bi kha' pé pi bēe? Pí yísɔɔ kha' Árabí (kí tutǎḡḡírá déeri Níkhāḡaa); ye púgɔɔ kha' he u hǔḡ? ³⁹ Ú sēerye bi kha' pi baḡ dé pi ba ná. Ú waaturá ná khu kpɔɔ-uyaama í dée sǔnǎḡkhiya. Pí yóo í ná náa khaa tí u hǔḡ wera. Pí hǔtaa ú kpoogi ú fǔnǎa khurá. ⁴⁰ Mamannibi bíḡ bí núuná Já wá sēereri ye thoo Yésúri weri, pí ɔɔrá déerá Ándéré ú déeri Símo Péeri wá khǔḡḡa. ⁴¹ Ándéerá yaa terme yóo ú máníkho dɔɔráa Símo thāná í ná sēerye kha' ná-ǔbǐnnu Mésí (kí tutǎḡḡírá déeri Yékírí wá Sakhanǔnna), ⁴² ye khex yóo ú Yésú thāná. Yésúrá keroo ye kha' úrá déeri Já wá bikhee Símoḡna; ye kha' pi ba yísɔɔma Séfásu †† (kí tutǎḡḡírá déeri ke'ruḡe).

† Ná keri Ézá 40.3 †† Séfásura Gérékibura yí' Pétórsu; ú kpoora pi yí' Pēenna.

Tí Yésú yí'ru Filípi ná Nátánáyél kha' pi thoo ma weri, sí míḡa

⁴³ Kí dugé yaa yékíré tē Yésúráa ye bēe yóo Galíle maráa bu. Ú náa Filípi, ú kha' u thoo ma. Ú thowoo. ⁴⁴ Filípi ná Ándéré ná Péeri ku'-piyaama nu kpooḡo í pi yí' Bétísáudá. ⁴⁵ Tí kpānaa bu, Filípirá náa Nátánáyél, ú kha' ná-ǔbǐnnu Jozéfu wá bikhee Názáaréti Yésú. Ú míuná sēe'ru Moyízi wá sebi ná Yékírí wá hǔḡḡǐnníbi wá sēpurá. ⁴⁶ Nátánáyélná sēerye kha' mú mí kunne wónnǐ dé yé ku' Názáarétrāa? Filípirá kha' ná múnnáa, u ba keḡ. ⁴⁷ Mú Yésú náanu ná Nátánáyélna baḡ ú thāná weri, ú kha' Ísíráyél bi thǐnthǐmēe mé'na. Ú fḡḡḡḡ na; u sēe'ma thǔḡnaa. ⁴⁸ Nátánáyélná púgɔɔ kha' mú u déeri ye tuu maa? Yésúrá kha' tí u ye taanḡhadǔkírá, waatu ú Filípira ye nanu yísɔɔ thon na weri, tíra ma náanaa-u. ⁴⁹ Nátánáyélná kha' Níkhāḡaa, úrá déeri Yékírí wá Bikheeri ye dée tē Ísíráyél uthakhoora. ⁵⁰ Yésúrá kha' pātí ma kha'ru ná-maḡaa-u taanḡhadǔkírá weri, tírá yeeri ú khāa má bu keyu? Ye kha' u ba ná yó mí kpakpa' í taru mé'na. ⁵¹ Ye kha' thǔḡnaa-u, ma sēe'-puma kha' pi ba ná thǔ'nnu ná u páḡú ye Yékírí wá munǔḡburá kí kǎḡ yé kí sǔḡ Níthǔna'biirá.

Ha'ye'e gí déeri Kánána weri, sí míḡa

2 Mú si tannu, tí kónaḡ, ha'yeekersēe ye Galíle maráa nu wá yóɔ bu, í pi yí' Káná. Yésú wá níḡáa yóo-uyaama sí kersurá. ² Yí'-piyaama Yésú ná u mamannibibi sí kersurá tē. ³ Waatu ú pi ye kersurá, divénná sówo. Yésú wá níḡáana sēerye kha' divé sóo-uri-bíma. ⁴ Yésúrá sēerye kha' ína, ú niḡe bú wa; úra ye'e si dé má waatura nanu thon na. ⁵ Ú níḡáana sēerye sǔmdébibiri kha' míunu wó míu tí u ba sēe' pi kha' pi dé weri, pi dé ri.

⁶ Púrtaḡ má'níkpoḡo ye fí sí pi ye yee yɔ'mi Júde-birāawírí' í mákírá pātí pí khǔnnu wera. Ta' kíkpori, lítíríbi digbéemúwāa' ye wónnǐ hǐ'ne' ki.⁷ Yésúrá sēerye sǔmdébibiri kha' pi hǐ'ne' tasuru yɔ'mē. Pí mákáa si. ⁸ Ú sēerye bi kha' pi thaayɔ' yɔ'muná kíru í ná hǎ ú déeri ha'yeekersu wá níkhāḡaarɔ wera. Pí thaayaa ná hǎa-u. ⁹ Ú dee náa ná pi fíkírá dée divé. U ye tuu khaa tí ú divé ku'ra wa, ye sǔmdébi bí thaayanna yɔ'munu weri, tu-biyaa.

Ha'yeekersu wá níkhāḡaará yísu ha'yeerá baa, ¹⁰ ú kha' bēe' dé khuríu hǎana'ma divé òu nuu weri, pí jú; waatu ú pi hǐini sóo weri, pí hǎana' divé òu kaa nuu kón wera. Ye úrá yaa saa divé nuwāanu í ba nanu waatu werāa! ¹¹ Múnnáa Yésú kókínnu tǎḡumasimí í buka' ú wóḡḡu weri Galíle nu í pi yí' Káná. Mú u buka'ru ú wóḡḡu mé'ni weri, ú mamannibibirá khāa ú bu.

¹² Mú si tannu, ú yóo Kápérnáwúm ú ná ú níḡáa ná ú khǔntu ná ú mamannibibi í ná dée ní khuḡu kíru.

Tádonḡinnibi wá nímmi Yékínthiya'dukirá

(Mat 21.12-13; Már 11.15-17; Lúk 19.45-46)

¹³ Mú *Júdebi wá Kúḡkersura* ye béε naḡ weri, Yésúra yóo Jerúzalémuná, ¹⁴ ṽ ná náa nípi ná pi donḡin náabu ná *sáníbi* ná táfírhe'ribi *Yékínthiya'duki* wá kpóntūun-ná, ye náa tē tigipéḡḡinníbi ná pi hītaa pí taabárá wóḡḡ. ¹⁵ Ú kheε wónsi ṽ dúgí thīnni ṽ níni pí ná pí nábi ná pí sáníburu Yékínthiya'dukirá ye pói tigipéḡḡinníbi wá taabáriburu ṽ sée bi, tigi'irá tuḡra. ¹⁶ Ye seerye táfírhe'ri donḡinnibiri kha' pi khe íseru fí khátera, dé hā pí khe má Sii wá dukí dé gi yábkpáigi wa. ¹⁷ Ú mamannibirá wógíró Yékírí wá seere ú kha'ri kha' *má duki wá mína khóo-mama tákursi wera*.†

¹⁸ Júdebi wá níkhāḡiburá tō seeryoḡ kha' túnni tāḡ-masimíne u wónni dé ṽ buka' ṽbírí, ṽbé tu kha' u ma wórgε yeε khīnne ṽ wónni dé mé'naa? ¹⁹ Yésúra seerye bi kha' pi keu *Yékínthiya'dukeri* dé má má' kɪ khu bísāa' thagɔ. ²⁰ Pí seeryoḡ kha' du' kí pi má'ni dɪsɪ dig-béεḡ ná má'níkpoó thagɔ, ye úrá kha' ma wónni má' kɪ khu bísāa' thagɔ? ²¹ Ye Yésú úra ye wēε seε' Yékínthiya'duki wá mí wā, dé ú thī wíse u ye kha'. ²² Tí kpā-naa bu, mú Yésú bannu ba huu ye yaa weri, ú mamannibirá wógíró ú seereḡ ṽ khāa Yékírí wá seererá ná ú seere ú u seε'ra wera.

Yésúra tuma níthīnḡi wá dóḡkákásura

²³ Waatu ú Yésúra ye Jerúzalémuná *Kúḡkersi* wá pánná nani weri, ní' kóḡḡmbé náa tāḡmasimí ṽ buka' Yékírí wá wórgi, í u ye dé weri, ṽ khāa ú bu. ²⁴ Ye Yésú wá thī-na ye khāa bí bu wa, pébu, tu-uyaa-buma me. ²⁵ U ye wēε kpóú níthīnḡi bu dé u bukaa-u dóḡ mí níthīnḡi wá dóḡkákásure ya, dé ú thī tu-uyaa dóḡ mí níthīnḡi wá dóḡgure wera.

Tí Yésú bō'ri Níkódeḡmɪni weri, sí míḡa

3 ḡ *Fáarisi* wáyēε ye bú ú pi ye yí' Níkódeḡm. Dé-uyaaama *Júdebi* wá níkhāḡāa ḡḡ. ² Ú yóo Yésú thāná kó iseḡḡi ná seeryoḡ kha' Níkhāḡaa, tu-ṽbīnni dé Yékíre sūnnuu dé u ba mamaḡ ṽbírí, dé níthīnḡé wón-ni dé tāḡmasimí ṽ buka' Yékírí wá wórgi í úra dé weri wa, ná kɪ déε má Yékíre ú kpoogi wa. ³ Yésúra seeryoḡ kha' thīnaa-u, ma seeryoḡma kha' ná níthīnḡe hūni fūḡ na, ú wónni ná *Yékírí wá iguri* wa. ⁴ Níkódeḡmíná seeryoḡ kha' níni ú khā'ni weri, múnni pi dé yé písí hūnoo tēε? U wónni sūnni písí dóoḡ ú nínaa dógírá pí hūnoo tē bāa? ⁵ Yésúra kha' thīnaa-u, ma seeryoḡma kha' ná níne hūni ḡ'ni ná *Yékírí wá Nii* bu wa, ú niḡe bú Yékírí wá igurá wa. ⁶ Ye kha' pí hūnni níthīnasɔ, dé-birma níthīnapa; ye pí hūnni Yékírí wá Nii wá bārkára weri, dé-birma Yékírí wá Nii wāba. ⁷ Hā ú yeε sí maanḡoḡ pātí ma kha'ri kha' fḡ pí béε' hūḡ fūḡ weri

† Ná keri Mák 69.10

wa. ⁸ Sarmna fú'ma kēḡ gí pi khóḡḡ; mú nú pí kōḡḡraari ye mú tu kēḡ gí pi yaari ná kēḡ gí pi yóo wa. Múnnáa sūre, níni wó níni ú hūnni Yékírí wá Nii wá bārkára wera.

⁹ Níkódeḡmíná kha' múnni si wónni dé yōo? ¹⁰ Yésúra kha' ú ú déeri níkhāḡi kpakpabaa yēε mamaḡ nípi *Ísíráyélná* weri, u tuu si yaa? ¹¹ Ye kha' thīnaa-u, ma seeryoḡma kha' tí ṽbírí tuuri weri, tíra ṽbira seε' nípira; tí ṽbírí náani weri, tí míḡe ṽbira seε' nípira; ye pi wēε hūḡ ṽbi seereri wa. ¹² Ye khabí tē kha' ná ma seε' pi mí ú déeri dunḡa wáyɪ weri, pi wēε khāa í bu wa, ye ná ma ba seerye bi í déeri thu'ri wáyɪ weri, múnni pi dé yé wónni khāa í buu? ¹³ Níthīnḡe kání ní thu'nná wā, ná kɪ déε má *Níthīna'bii* ú yaari ní ṽ baa weri wa. ¹⁴ Pātí *Moyízi* yaara'ra suwaari kāa-u táboḡkírá, ḡbirinná, béε' náa-u weri, múnnáa sūre, fḡ pí ba' tē Níthīna'biiri táboḡkírá ṽ yaará' ni'niḡoḡ béε' náa-u, ¹⁵ sí dé sāḡḡi níni wó níni ú khāani ú bu, ú bu thakoo míḡāḡ ḡi kaa sóo wera.

¹⁶ Yékírí fuḡ-urma dunḡanápíri ná taraa, ú hāanḡa ú Bikhee úkpo kekeri' ūu ú weri, sí dé sāḡḡi níni wó níni ú khāani ú bu, ú téu wa, dé ú bu thakoo míḡāḡ ḡi kaa sóo wera. ¹⁷ Yékíre sūni ú Bikheeri fa dunḡaná dé u ba thu dunḡanápíri wa, dé sūḡ-uruuma dé u ba hūḡ bu. ¹⁸ Wēε ú khāani ú bu, thugé kó' úrí wa, ye wēε ūu mí khāa ú bu wa weri, thugɪ kó'-kɪruuma sówo, pébu, u khāa Yékírí wá Bikhee úkpo kekeri' ūu ú weri wa. ¹⁹ Míu tí yeeri thugurá kó'ri bi weri, tírá déeri pātí táyésíḡi bannu dunḡaná ye nípirá khóḡḡ tápírgiri ye kayɪ táyésíḡuri ṽ deε pí mípí'udégírá wera. ²⁰ Níni wó níni ūu dé mípí'uri weri, u ṽma táyésíḡuri, ú tó'riḡ gí ya, pébu, u phānuma kha' má sūmdéenḡina ba ku'ma toroo bu, nípirá náa-l. ²¹ Ye wēε ūu nínnéε ṽ mákírá thīnaano weri, úra khó'ró' máagímma táyésíḡe pí ná koikoi pātí u nínnéε ṽ mákírá dóḡ mí Yékíre beε wera.

Tí Já seε'ri Yésú wá míu wera

²² Mú si tanni weri, Yésú ná ú mamannibirá yóo *Júde* maráa bu ṽ ná hītaa déε pó khubi, ye ūu ye *bátízé* nípa. ²³ Jána ye bátízema nípi tē Énóni, Sálím wá the', pébu, ḡ'me ye níma kóḡ. Nípira ye yóoma ú thāná ūu ye bátízé bi. ²⁴ Tí pánná ná pi ye páḡí Jánu thon na.

²⁵ ḡ khu Já wá mamannibibi wá póḡ ná Júdeε ḡḡ ye páni kām̄bi Júdebi wá *wírí'mi* wá míḡḡ. ²⁶ Pí yóo ná seerye Jánu kha' Níkhāḡaa, u wógí' ú ná wái ūu ye dágáa ú pi yí' Júrdé weri, ú tó he'nná, ú mí í u ye seε' weri keyu? U bátízema werá nípi ye bēε' yóo ú thāná. ²⁷ Jána seerye bi kha' níne wónni bu míni wā ná kɪ déε má Yékíre hāanuu tí ya. ²⁸ Ye kha' pí thī tu-buri dé seε'-maḡaa bi kha' maná déeri Yékírí wá *Sakhanínni* wā, dé Yékírí sūḡ-uru-mama dé ma khurí baḡ ú bu dúróm. ²⁹ Si ma má pātí níni wá nínnéε dé yee haru, u ná hīti ú the' dúróm kí nú ú seereri, tí kí nuu ú kóḡ

wera. Múnnáa sure, pí nuumi wá hūngirá déeri má wásura; ye míne kpiɔ bú werá wa. ³⁰ Fú ú kpórsirá kí du' kí yóo, ye maní wásirá kí sūŋ.

Wée ú ku'ri thu'ɔ baa wera

³¹ Wée ú ku'ri thu'nná weri, u tari bēe', ye wée ú fānuɔurá weri, dé-uma fānuɔ wáa yēe sēe' mí í déeri fānummíŋa. Wée ú ku'ri thu'nná weri, [u tari bēe']. ³² Tí u jáani ná tí u núuni weri, tí míne u sēe' níɔuri, ye níne wēe híŋ si ya. ³³ Ye wée ú hínni ú seereri weri, u bu-ka'ma kha' Yékínna sēe'ma thīŋaa. ³⁴ Wée ú Yékírí sūnni weri, u sēe'ma Yékírí wá seere, pébu, Yékínna hāa-uma ú Niinɔ kaadé kpóuɔnīŋaa. ³⁵ Sii fuŋ-uma Bikheeri ŋ hāa-u míŋi wá bēe'ɔ. ³⁶ Wée ú khāani Bikheerá weri, u buma thakoo míŋáŋ gū kaa sóo, ye wée ú mí níu ú wáɔi wa weri, ú ba bu kí thakoogiri wa, dé Yékírí wá námísurá ú buma.

Sámáarí harí wá míŋa

4 Yésú tu-uyaa dé *Fáarisibi* nú-biyaa ná pi kha' u ye buma ní' kóŋgómbe ye thowoo ŋ taraa Jáni ye úu *bátizé* nípi ŋ taraa-u tē. ² Ye hakura ná Yésú wá thīnāa ye *bátizé* níɔuri wa, dé ú mamannibire. ³ Mú Yésú tuuri si weri, ú yaa Júde maráará dé u fí'ri písi Galíle maráará ⁴ ye mákiŋ-uyaaama ná u thoo *Sámáarí* maráa bu ŋ yóo. ⁵ Mú u ye yóominá weri, ú ná naní Sámáarí nu wá yóo, í pi yí' Síkáari. I ye déeyée khaa tí *Jakópi* hāana ú bikhee Jozéfuri weri wa. ⁶ Tí khanná *Jakópi* wá kɔɔnne ye. Mú Yésú níneená foriyo weri, ú hītaa kɔɔɔŋ the'rá. Ú waatrá khura ye númímma thaaga.

⁷⁻⁸ ɔ Sámáarí haré baa dé u ba tha yɔ'mɔ. Ú waatrá ná Yésú wá mamannibibi yóo-biyaama nudóɔgírá dé pi ná doŋ diime. Ú seeriyē Sámáarí hannu kha' u hā ma yɔ'mi má nú. ⁹ Ú kha' ye! Úrí *Júdee* wónni sēe' maní *Sámáarí* harí kha' ma hā ma yɔ'mi má nú? (Pébu, Júdebi ná Sámáarí níɔura ye sīmumma kām̄ba.)

¹⁰ Yésúrá seeriyɔ kha' ná tu-uyaa Yékírí wá míhāanigaanni ye tuu tári kpoo úu nínnɔ yɔ'mine weri, úrá yeera mákírá ná u níŋ úrí yɔ'mine, ú hāa-u yɔ' mí hāana' thakoogi wera. ¹¹ Hanná seeriyɔ kha' Níkhāgaa, kɔɔŋ ko'-uma ye u táthaanɔge ya; múnni u dé yé wónni bu pí thakoo yɔ'minaa? ¹² Ye kha' ŋbi khāgaa *Jakópurá* hāani ŋbíri kɔɔŋ wennɔ, ye *Jakópi* wá thī níu-urí yɔ'muna; ú bibi ná ú tádooribirá núu bi tē. Ye kha' ken-urí má u khā'-ú-bumaa? ¹³ Yésúrá seeriyɔ kha' níni ú níuuní pí yɔ'meni, níuse ba kóɔɔma tē. ¹⁴ Ye níni úu ba ní yɔ' mí mana ba hāa-u weri, níuse ba kóɔɔ ná wā. Pi ba déma má yɔ'bunne ú bu, tíu hāana' thakoo míŋáŋ gū kaa sóo wera. ¹⁵ Hanná seeriyɔ kha' Níkhāgaa, u hā ma pí yɔ'mine sí dé sáŋgi, hā níuse kó' ma túwā; ye hā má baŋ yɔthagu fará túwā.

¹⁶ Yésúrá seeriyɔ kha' u yóo ná yí' ú koori pí baŋ. ¹⁷ Hanná seeriyɔ kha' ma khoonɔ wā. Yésúrá seeriyɔ

kha' thīŋaa ú ná u kha' ma khoonɔ wā, ¹⁸ pébu, khoon bímúwāa' u yeera ye ú ná wēe úu kām̄be werá mé'ni weri, u dée ú khoon wa. Ye kha' síri bu sēe'-urí thīŋaa.

¹⁹ Hanná seeriyɔ kha' Níkhāgaa, já-maní si, dé-uma *Yékírí wá hūngínnāa*. ²⁰ Ye kha' tátkerá ŋbi khāgūbi thiyarí Yékínni ye píri Júdebirá kha' Jerúzalém pi mákínni ná pi thiyarí Yékínna. ²¹ Yésúrá seeriyɔ kha' khīharíya, u khāa tu dé ɔ khíye ba naŋ pí ba thiyarí Sii Yékínni tátkerá werésí Jerúzalémíná wā. ²² Ye kha' pí Sámáarí nípi, píra thiyaríma Yékínni kaa tuwɔ ye ŋbi Júdebi thūgɔma ye tuwɔ, pébu, ŋbi Júdebi thāná hímmuna ku'. ²³ Ye kha' ɔ khíye ba naŋ ú Yékínthiyarí thīnthīmbira ba thiyarí Siiri ú *Nii* wá bārkará ŋ mákírá ú thīŋaanɔ, dé pí Yékínthiyarí wá hūngira Siira be. Ye ú khu naŋ-uma sówo. ²⁴ Yékírí dé-uma níne. Tírá yeerí pí thūgɔ weri, mákím-burí ná pi thūgɔ ú Nii wá bārkará ŋ mákírá ú thīŋaanɔ.

²⁵ Hanná seeriyɔ kha' tu-maní dé ú pi yí' Mésírí weri, u ba bamma. (Mésí wá títāŋgírá déeri *Yékírí wá Sakhanína*.) Ye ná u ba baa, u ba buka'-ŋbírima míŋi wá bēe'ɔ. ²⁶ Yésúrá seeriyɔ kha' maní úu seere ú mé'ni weri, maná déeri Mésíra.

²⁷ Tí pánná, ú mamannibibi fí'ri baa ba jáa ú ná hanní ná pi seere, sí maaniga bi, ye pí ɔ hagí púɔɔ kha' pé u bee ú werésí pé úu seere ú wa. ²⁸ Hanná ɔ sēe' ú beenni ye fígi khūni nuuná ná seeriyē níɔuri kha' ²⁹ pi banní ba ken ɔ wá ú seerí ma míŋi wá bēe' í ma déeri weri, dé páane úrá déeri Yékírí wá Sakhanína. ³⁰ Pí ɔ khe yóo ná jáa Yésúra.

³¹ Ú waatrá ú mamannibira ye nínnɔ jánni jánni kha' Níkhāgaa, u ken ú thī yé di. ³² Ye ú seeriyē bi kha' pɔ dime ma ba di, pí tu bíri wa. ³³ Ú mamannibirāa pú' kām̄bi kha' dé ɔ sóori ba hāa ú dii bāa? ³⁴ Yésúrá seeriyē bi kha' má diminá déeri í dé tí nuu wēe ú sūnni ma weri, yé sóo sūmi tí u hāani ma wera. ³⁵ Níɔura kōmma kha' sīgura ye-uma fergi bíŋi' ú naŋ, ye mana sēe'-puma kha' pi yaará' ken khāmarsura; nan-surma sīguraŋ sówo. ³⁶ Wée úu sīg' weri, bu-uma ú taasí yēe píŋgíŋ nípi pātí pi píŋgíŋ khāmardimi weri, pí bu thakoo míŋáŋ gū kaa sóo, sí dé sáŋgi ɔɔgeera ná sīg'raará kpánnēe kpooɔ. ³⁷ Pātí níɔura kūŋ kha' ɔ ɔɔgee í hā ɔ sīg' weri, múnnáa sure, ³⁸ sūm-maní-bi-ma dé pi ná sīg' khāmarí gí pi mí sūni wā, dé pɔɔ sūnni gi, pírá ba buu yēe sīg' ki.

³⁹ Í nuuná, Sámáarí ní' kóŋgómbe khāa Yésúrá ŋ dee pātí harí sēe'ra bi kha' sēe'-urí-mama míŋi wá bēe' í ma déeri wera. ⁴⁰ Tírá yeerí mú pi yóorá ná jáa-u weri, pi nínnɔ jánni jánni kha' u híti fí. Ú hítaa fí ŋ dée khu bíŋ. ⁴¹ Ní' kóŋgómbe hafíya khāa Yésúrá ŋ dee ú thī wá seererá ⁴² yēe ye sēe' hannu kha' ŋbíra khāa Yésúrá ŋ dee ú seere tónná wā, dé ŋbi thī níu-ŋbínni Yésú wá níuseereri ye khāa tuu dé úrá déeri duniŋanípi wá *Hínnāani* míŋáŋ.

lthakhoo wá sūmdébi kpakpabāa bii wá pǎanǎmmi wá míja

⁴³ Mú Yésú déeri fí khu bíjɔ weri, ú yaa yóo Galíle maráa bu; ⁴⁴ pébu, ú thĩ kha'-uyaama kha' ú Yékírí wá hĩngǎnnāa bú ú pi yatɔ ú bihūnnɔ wā. ⁴⁵ Mú u nannu Galílerá weri, nípirá saguraa-u tákɔrsɩ, pébu, tí pi yóorá Kúŋkersurá Jerúzalémuná weri, ná-bɩyaama míjɩ wá bée' í u déerá kersɩ wá pǎnná wera.

⁴⁶ Yésúrá tɔ fígí písée Galíle nu wá yóɔ bu, í pi yí' Káná. Í nuná u fíkínná yɔ'mɩni ĩ dée bi *divéna*. lthakhoo wá sūmdébi kpakpabaa wá ɔɔ ye Kápérnáwúminá, ú biyé ye bo'. ⁴⁷ Mú u núuni ná pi kha' Yésú ya-uyaama Júde maráará ĩ yóo Galíle maráará weri, ú yóo ná náa jínɔɔ jǎnni jǎnni kha' u keɔ ú thĩ yé yóo Kápérnáwúmná ĩ ná pǎaná' má bii úu déso wera. ⁴⁸ Yésúrá seerɩɔɔ kha' ná píra náa tǎgi-masímí ú buka' Yékírí wá wórgɩ wa, pírá wónní khāa wā kǎa? ⁴⁹ Sūmdébi kpakpabaará kha' Níkhāgaa, u ye ĩbé haabɩj khūŋ, dé má biira ba huma. ⁵⁰ Yésúrá seerɩɔɔ kha' u khūŋ dé ú bii ya-urɩ. Wáirá khāa Yésú wá seeré yé khex yé khūŋ.

⁵¹ Pǎtí u ye khūmmíná weri, ú kpíngírá ú sūmdébibine, pí seerɩɔɔ kha' ú bii ya-urɩ. ⁵² Ú púgí bi kha' ōnni waatu sarmɩ dóonnuu? Pí seerɩɔɔ kha' naaɔ tí khu kpɔɔra kíriɩ weri, tíra wíkpɔɔgi sóori. ⁵³ Tíra sii tuuru dé waatu ú Yésú seeráa-u kha' ú bii ya-urɩ weri, ú waatu kpooɔ. Ú ná ú kórgi nípi wá bée' tɔ khāa Yésúrá. ⁵⁴ Tírá déerá pǎa ĩjɔ tǎgumasímí tí Yésú déerá tɩi buka' Yékírí wá wórgɩ, tí u yaara Júderá ĩ baa Galílerá wera.

ɔ munuguwál wá pǎanǎmmi wá míja

5 Tí kpānaa bu, *Júdebi wá kersɩ wá sɔɔ ye Jerúzalémuná*, Yésúrá yaa yóo ní. ² ĩ hakura ná Jerúzalémuná, tɔ tutūnné ye bú, tí sǎnɩbura ye thoo yé dóoŋ wera. Kɔ yɔpókée ye tí the'rá kí pi yí' eburusirá Bétízátá. Tákhaɔ símúwǎa'núu ye fí. ³ Bo'ri kóŋgɔmbé hūnna sí tákhansurá: darapi ná deekpooɩ ná munugubo. [Pi ye teema dé yɔ'mɩna dú', ⁴ pébu, *Tamāaɔ mɩnɩgi wá ɔɔ dé kí sūŋ pɔ waatɩɔ kí dú' pi*. Bo'roo ú khɩrɩrɩ dóoró bú weri, u pǎanɩma, háari sí bosirāa múŋ.]

⁵ ɔ wáyé ye bú, ú wáará bosɩ ĩ buu dɩsɩ digbée ná kpɔɔ ná má'nísāa'. ⁶ Mú Yésú pǎanáa-u hūŋkhanná ye tuu dé dáɩ-uyaama bosirá weri, ú púgɔɔ kha' u beɔ dé u pǎanaa? ⁷ Bo'rorá seerɩɔɔ kha' Níkhāgaa, ma nínnɔ úu dóoró' ma yɔpókírá waatu ú yɔ'mɩ dú'ri ya, dé waatu ú ma kha' ma dóoŋ weri, ná ɔɔ khɩrɩya má bu. ⁸ Yésúrá seerɩɔɔ kha' u yáa khe ú hūntági ĩ nínné. ⁹ Wáirá pǎanāa fí khaanná ye yaa khe ú tébí yé nínné.

Ye mú sɩ déerá *Júdebi wá kpáaréekhu* bu weri, ¹⁰ pí níkhāgɩburá seerɩye wáú ú pǎanǎnná weri, kha' kpáaréekhuɔ; u khĩnne yéé kpóŋ ú tébí ĩ nínné ja. ¹¹ Ú

seerɩye bi kha' wée ú pǎaná'ni ma weri, seɔ'-urɩ-mama kha' ma khe má tébí ĩ nínné. ¹² Pí púgɔɔ kha' máa seɔ'ruu kha' u khe ú tébí ĩ nínné? ¹³ Ye wáira ye tuu tári kpoo ú pǎaná'náa-u wā, pébu, Yésú thĩni-uyaa-búma ní' pɩ ye fí khaanná weri, pí ɔɔgɔmburá.

¹⁴ Tí kpānaa bu, Yésúrá ná hakura ú *Yékínthɩya'dukirá*, ú seerɩɔɔ kha' pǎanǎŋ-urɩ werá; há ú sūnní dé mípíɩɩ, tɔ mí pɩnné nanɔɔ ĩ tarɩ mé'ni túwā. ¹⁵ Wáirá ná seerɩye Júdebi wá níkhāgɩburɩ kha' Yésúu pǎaná'ni ma. ¹⁶ Pí yaa Yésúrá, pébu, kpáaréekhu bu u déerá sɩ. ¹⁷ Ye Yésúrá seerɩye bi kha' má Siira ma déegéesírá háari ná fée ye manāa déegéesírá tē. ¹⁸ Mú u yí'ri íserɩ weri, Júdebi wá níkhāgɩburɩ wá námísírá haɩya yaa, pɩ ye beɔ dé pi khuwɔɔ tere. Ye kí dée má tí u pǎaná'ná wáurɩ kpáaréekhurá weri, sí tónno wā, dé tí u kha'ra Yékírí dé-uma má Si dóɔráa, kí dée má má ná úra ma kpooŋi weri, sírá yeera.

Wórí gí Sii hāanɩ Bikheeri wera

¹⁹ Yésúrá písée kha' thĩnaa-u, ma seɔ'-pɩma kha' Bikheerá wónní dé míni ú thĩ ja, dé tí Siira dé weri, tíra u ná ĩ dé. Míjɩ wá bée' í Siira dé weri, Bikheera déyeema tē; ²⁰ pébu, Sii fuŋ-uma Bikheeri yéé bukaa-u míjɩ wá bée' í ú thĩna dé wera. Ye u bukaa-uma yó mí kpakpa' tē, í tannɩ íyerɩ, sí dé sǎŋgi ú déyee sí maana' pi; ²¹ dé pǎtí Siira yaara' kpɩsɩrɩ yéé há sɩ thakoogi weri, múnnāa Bikheera há tē péé bí u khɔɔ' weri, thakoogo. ²² Siira wēe thu níni wā, dé Bikheera u hāanɩ wórgɩ wá bēe'ɔɔ dé u thu nípirɩ ²³ sí dé sǎŋgi bēé' kí kpónnó' Bikheeri pǎtí pi kpónnó' Siiri wera. Wée úu mí yéé kpónnó' Bikheeri wa weri, má Sii ú sūnnu weri, úra u kaa kpónnó'.

²⁴ Ye kha' thĩnaa-u, ma seɔ'-pɩma kha' níni wó níni úu nú má seere ye khāa wée ú sūnni ma weri, bu-uma thakoo míjǎŋ gi kaa sóo wera. Yékínná ba kpíŋ ú túwā, dé ku'-uma huuminá ĩ dóoró thakoogo. ²⁵ Ye kha' thĩnaa-u, ma seɔ'-pɩma tē kha' ɔ khɩye ba naŋ ú huuribira ba nú Yékírí wá Bikhēe núga; ye ú khu wá yatɩ naŋ-uma sówo. Ye péé bí ba nú ú nógɩrɩ weri, pi ba buma thakoogo; ²⁶ dé pǎtí Siira hāana' thakoogi weri, múnnāa u hāanɩ Bikheeri wórgɩ úu hāana' thakoogo. ²⁷ Hā-uruuma tē khĩnni dé u thu nípirɩ pébu, úrá déeri *Níthĩna'biira*. ²⁸ Ye há pí ye sí maana' pi ya, dé ɔ khu ná nípi wá bée' pɩi dúutǎŋjíná weri, pi ba nú ú nógɩ ²⁹ ĩ yáa ku'. Pí déeri míkɩrɩ weri, píra ba yama ĩ bu thakoogo; ye péé bí déeri mípíɩɩ weri, pírá ya Yékínná kpíŋ bí. ³⁰ Ye kha' má wónní dé míni má thĩ ja. Ma thuma nípi ĩ mákírá tí Yékíre seɔ' ma wera. Ye ma thuma nípi thĩnaa bu, pébu, ma wēe dé tɩi nuu manno wā, dé tɩi nuu wée ú sūnni ma weri, tíra ma dé.

Yékírí wá Bikheera ma séerí kóngómbe

³¹ Ye kha' ná má thīnāa sēe' má mí pí wónnī hǐ́ sɪ ya; ³² dé ɔ́ sēe' má mí, ye tu-manɪ dé tí u sēe' má mílná werɪ, thǐ́naa-u. ³³ Sǔm-bɪyaa nípi Já thāná ye tí u sēe'ri bi ma mílná werɪ, thǐ́naa-u. ³⁴ Ma wēe kpúu dé níne dé má séeré' ǐ́ sēeréé hā ma wā, dé ma sēe'-suma sí dé sǎngɪ Yékínná hǐ́ bɪ. ³⁵ Pǎtí ftǐ́naana so ǐ́ yé'ré' kéngɪri werɪ, múnnāa Jána ye pí sɔ́gɔmburá, pí pí ǐ́ kpánnína kí táyǐrgírá kíriú ³⁶ ye tó míne bú, tí sēereri hāa ma ǐ́ taraa Jána. Tí mínná déeri sǔmɪ í Sii hāanu ma dé ma dé, í mane déemíná werɪ, írāa buká' kha' Sii Yékínná sǔnni ma. ³⁷ Ú thī wá yati sēerere-uri hāa ma, dé pi beri núuma ú nǔgɪ náa wā, ye pi náa-u yíbiere náa wā, ³⁸ ye pi pí dé pi kó' ú sēereri wa, pébu, pi khāa wée ú u sǔnni na.

³⁹ Ye kha' pi kamma Yékírí wá seburɪ tákursɪ, pébu, khāa-burɪ tuu dé búnāa thakoo mínań gǐ́ kaa sóo werɪ, ki bu, ye úrāa sēe' má mílni mínań ⁴⁰ ye pi wēe bee dé pi ban ná thāná ǐ́ bu thakoogi wa. ⁴¹ Ma wēe bee nípi wá kpórsi wa, ⁴² dé má yati tu-manɪ bi; pi wēe khɔ́ɔ' Yékírí wá mí wā. ⁴³ Má Sii wá nísígírá ma bannu ye pí kai kha' pí pí ma wā, ye ná ɔ́ ní' maa ba baa ú thī wá nísigo, pi ba pí úra.

⁴⁴ Ye kha' mú pi dé yé wónnī khāa má buu? Pébu, tí pi kí kpónnó' kǎmbɪ werɪ, síra pi bee, tǔmá pi wēe bee Yékírí úkpo wá kpórsi wa. ⁴⁵ Kha' hā pí keń má ma ba kha' yárgím-burma Sii Yékírí wá wóɔɔ wa, dé Moyízi wá sēere ú pi saari pí khāamɪni werɪ, úrāa ba kha' yárgím-burɪ. ⁴⁶ Ye kha' ná khāa-bɪyaa Moyízi wá sēererá mínań, pi ye khāa má bu tē, pébu, má míne u tǐ'ni ú seburá. ⁴⁷ Ye ná pi khāa mí í u tǐ'ni werɪ wa, múnni pi dé yé wónnī khāa má sēererāa?

Tí Yésú hāanu khoobi kǐ́ bǐ́ɔ ná kpársímúwāa' thasóké dii werɪ, sí mína

(Mat 14.13-21; Már 6.30-44; Lúk 9.10-17)

6 Mú sɪ tannɪ, Yésúra yaa sagaa Galíle dákpóroo ú pi yí' tē Tíberiyádi dákpóroo werɪ, ú tó he'nná.

² Ní' kóngómbé yaa yēe thowoo ǐ́ dee pǎtí u pǎaná'ná bo'ribi tǎgumasípáaná'mi pí náa wera.

³ Yésúra kǎní tátiko ǐ́ hǐ́taa ú ná ú mamannɪbibira. ⁴ *Júdebi wá Kǐ́ngkersɪ* tó'rín-sɪyaama. ⁵ Yésúra keri náa ní' kóngómbɪ ná pi ban ú thāná. Ú tuu mú ye púgí Filípiri kha' tǔnní khare ǐ́bira bú don phǎani hā níperá khɔ́ɔ? Tǔmá, khɪru-ɔyaa tuu mí tí u ye ba dé wera.

⁷ Filípirá sēerɪɔɔ kha' háaru ǐ́bé khee níni úkpo wá fergibi má'nísāa' taasu ǐ́ dori phǎanu, ná ú yaturá nan bée' bu kerekeré ya. ⁸ Símo Péeri wá khǐnu Ándéré ú déerá ɔ́ mamannɪbii wá ɔ́ werɪ, úrá kha' ⁹ ɔ́ bikhoo'yé we fa, úu

ɔ́rɪphǎanu †† símúwāa' ná buri bǐ́ɔɔ. Ye kha' pé ǐ́sera wónnī kuru ní' kóngómberaa?

¹⁰ Yésúra kha' pi ye pí bée' hǐ́ta. Wúugēe ye fí tí khanná kóń. Pí tɔ́ hǐ́taa. Khoobira ye nǔmímma nípi kǐ́ bǐ́ɔ ná kpársímúwāa'. ¹¹ Yésúra khee phǎanusɪ ǐ́ thuga Yékírí kha' ú ǎníke, ye khee hāa pí kpíkura sí ní' pí ye fí wera. Ye khee burbiri tē ǐ́ thuga Yékírí ye khee hāa pí kpíkura bi bí. Bée' buu pǎtí pi khɔ́ɔ' wera.

¹² Mú pí bée' khɔ́ɔri hǐ́i werɪ, Yésúra sēerɪye ú mamannɪbibiri kha' pi khe sí ɔ́ɔri, hā pí sēe sí hasɪ' ya. ¹³ Pí hogi si ǐ́ yee kpɔ́mbusɪ kpɔ́ɔ ná síɔ́ɔ hǐ́ne. Sírá déerá sí yeera ɔ́rɪphǎanu símúwāa' sí Yésú kheera thuga Yékírí ye hāa nípirá khɔ́ɔ wera.

¹⁴ Mú nípi náanu tǎgumasimí tí Yésú déerá tǐ́ buka' Yékírí wá wórgɪ werɪ, pí kha' tǔnnéese bú wa, dé wá werá déeri Yékírí wá Hǐ́ngínnāa úu ye ba ban dunípaná wera. ¹⁵ Mú Yésú tuura dé pi ye bée kóɔɔma fǎngɔ ǐ́ saa-u ugurá werɪ, ú tɔ́ fígi písée ní tátíkírá úkpo.

Tí Yésú nínnéeni yɔ́'mi wá thagɔ werɪ, sí mína

(Mat 14.22-33; Már 6.45-52)

¹⁶ Mú sǔnǐngɪ nannɪ werɪ, Yésú wá mamannɪbibirá yóo dákpóroo ¹⁷ ǐ́ ná khee phosiki yēe sagi yēe yóo Kápernáwúm úu dákpóroo wá tó he'nná werɪ, ú kéngɔ. Táagírá ba tegi ná Yésúra baa wa. ¹⁸ Sarkpórgé yaa, yɔ́'munāa kuriyo. ¹⁹ Yésú wá mamannɪbibi bu-biyaama kílóɔ' ǐ́múwāa' werésɪ má'níkpo ye náa Yésúri ná u nínné yɔ́'mi wá thagurá yēe ban phosikirá; phǎngé kóri bi tákursa. ²⁰ Ye Yésúra sēerɪye bi kha' manɔ, dé hā pí phǎnu wā. ²¹ Pi ye bée kheyɔ́ɔma phosikirá, ye tí pǎn' ná bu-biyaa ná pi nanɪ pí yóokhannɪ sówo.

Tí nípi wéeri Yésúri werɪ, sí mína

²² Mú duɪgɪ yékínni ní' pí hǐ́tanna ní dákpóroo wá tó he'nná werɪ, tu-bɪyaa dé phosi' kíkpo ye fí; ye tu-bɪyaa tē dé Yésúra ye yóo ú ná ú mamannɪbibiri phosikirá kpoogi wa, dé pí tónná yóorá. ²³ Ye só phosisé yaara Tíberiyádi ǐ́ baa khaa tí Tamań Yésú kheera phǎanusɪ ǐ́ thuga Yékírí kha' ú ǎníke ye hāa nípirá khɔ́ɔ werɪ, tí the'rá. ²⁴ Mú nípi náanu tuu dé Yésú ná ú mamannɪbibira fí ya werɪ, pí kǎní sí phosisirá ǐ́ yóo Kápernáwúminá Yésú wá wéekhara.

Yésúra déeri phǎanu úu hāana' thakoogi wera

²⁵ Nípirá yóo ná náa-u dákpóroo wá tó he'nná, pí púgɔɔ kha' Níkhāgaa, ũnni waati u bannɪ farāa?

²⁶ Yésúra kha' thǐ́naa-u, ma sēe'-pɪma kha' kí dée má tí ma déeri tǎgumasimí ǐ́ buka' Yékírí wá wórgɪ werɪ, síra pi deeri yēe wēe ma wā, dé phǎanu ú pi khɔ́ɔri hǐ́i werɪ, úra pi deeri yēe wēe ma. ²⁷ Ye sēerɪye bi kha' hā pí hukéé wēe dii mí sóo werɪ wa, dé pi hukéé wēe dii mí hāana' thakoo mínań gǐ́ kaa sóo wera. Ye *Níthina'bi-*

† Gérékúrá kha'-pɪrma kha' dénáaru bi kpárga.

†† ɔ́rɪ dé-uma dii mí nípi tuuri ú maráará wera.

irâa ba hã bi pí diminε, pébu, Sii Yékírí buka'-uru kha' úra u sūnnu.

²⁸ Pí púgɔɔ kha' púnní sūmdéenje ũbírí mákínni ná ũbíra dé ũ nuu Yékínnɔɔ? ²⁹ Yésúrá seerye bi kha' tí Yékínná bæe bí weri, tírá déeri, í khãa manú ú u sūnnu wera. ³⁰ Pí seeryɔɔ kha' túnní tãgumasimíne u wónní dé tíu buka' Yékírí wá wórgi, ũbé ná í khãa ú buu? Kha' túnní míne u ba dêe? ³¹ Ye kha' ũbi khãgɔɔ di-birma dii mí pi yí' *mánni* weri, gbirinná pãtí *Yékírí wá sebi* kha'ru kha' *hã-uru-buma pháanu* ú *ku'ri thu'rw* weri, *pí khɔɔɔɔ*.†

³² Yésúrá seerye bi kha' thĩnaa-u, ma se'e-puma kha' kɪ dée má *Moyízíí* hãanu bi pháanu ú ku'ri thu'nná weri wa, dé má Siirãa hã bi pháanu míjãmmi ú ku'ri thu'nná wera; ³³ pébu, pháanu ú Yékínná hãana' weri, úrá déeri wée ú ku'ri thu'rw í baa bâa hã dunijaníruru thakoogo. ³⁴ Pí seeryɔɔ kha' Níkhãgaa, u kí hã ũbírí ú pháanuɔɔ khɪ wó khɪya. ³⁵ Yésúrá seerye bi kha' maná déeri pháanu ũu hãana' thakoogi wera. Ye kha' wée ũu ban má thã weri, khũmgé ba kórɔɔ ná wã; ye wée ú khãanu má bu weri, púusé ba kórɔɔ ná tẽ ja. ³⁶ Ye kha' se'e-maɔaa bi kha' ná-buru ma ye pi khãa má bu wa. ³⁷ Nípi wá béé' pí Sii hãanu ma weri, pi ba bamma má thãná; ye wée ũu ban má thãná weri, má ba kayɔɔ kúuɔ na, ³⁸ dé ma kuso thu'nná í baa dé ma ba dé má thĩ wá khɔɔɔ'mi wã, dé bam-manuma dé ma ba dé úwe ú sūnnu ma weri, ú khɔɔɔ'mɔ. ³⁹ Ye wée ú sūnnu ma weri, ú khɔɔɔ'muná déeri nípi wá béé' pí u karfannu ma weri, hã má bunno' pí ɔɔ wa, dé ma yaara' pí béé' huuminá, phurɔɔ khurá. ⁴⁰ Ye tí má Siira bæe weri, tírá déeri níni wó níni ú náanu manú Bikheeri ye khãa má bu weri, u buma thakoo míjãɔ gũ kaa sóo, ye má yaarɔɔ huuminá, phurɔɔ khurá.

⁴¹ Pãtí Yésú kha'ru kha' maná déeri pháanu ú ku'ri thu'nná baa weri, *Júdebirãa* ye wúugíɔ kha' ⁴² keɔ má Jozéfi wá bikhee Yésúɔ waa? ũbíra tuma ú sii ná ú níjãana. Ye mú u wónní dé yé kha' ku'-manuma thu'rw baa?

⁴³ Yésúrá seerye bi kha' pi kpáa wúugínsine. ⁴⁴ Ye kha' níne wónní ban má thãná wã ná kɪ dée má má Sii ú sūnnu ma weri, úrá déeri sãɔɔ wa; ye manãa ba yaara' ú táruru huuminá, phurɔɔ khurá. ⁴⁵ *Yékírí wá hĩngínnáa* ɔɔ tĩ'neena kha' *Yékínná ba mamamma pí bæé'*.† Ye níni wó níni ú núuni má Sii mamammuru ye kórí bi weri, u ba thoo-mama. ⁴⁶ Ná kɪ dée má wée ú ku'ri Sii Yékírí thãná weri, ú kpoorá náanu wã, níne náa-u yíbiɔ ya. ⁴⁷ Kha' thĩnaa-u, ma se'e-puma kha' níni ú khãanu má bu weri, u buma thakoo míjãɔ gũ kaa sóo wera.

⁴⁸ Ye kha' maná déeri pháanu ũu hãana' thakoogiri wera. ⁴⁹ Pí khãgɔɔ di-biyaa dii mí pi yí' mánni weri, ye sí béé'rá pí huwo. ⁵⁰ Ye pháanu ú ku'ri thu'nná baa weri, ná níne khɔɔɔ ú hu wa. ⁵¹ Ye kha' maná déeri pháanu

ũu thakooge, ú ku'ri thu'nná baa wera. Ná níne khɔɔ ú pháanu, u ba hĩtuma thakooge waatu wá bæé'. Ye kha' pháanu ú ma ba hãana' weri, úrá déeri má kpó'nni sí dé sãɔɔ dunijaníríra bu thakoogo.

⁵² Mú u kũnnu mú weri, Júdebirá ɔ ye pãní kãmbi kha' múnnu wá wera dé yé wónní hã ũbírí ú kpó'ru ũbé khɔɔ? ⁵³ Yésúrá seerye bi kha' thĩnaa-u, ma se'e-puma kha' ná pi khɔɔ Níthĩna'bi wá kpó'nni ye púu ú taramuru wã, pí wónní bu thakoogi wa. ⁵⁴ Níni ú khɔɔ má kpó'nni ye púu má taramuru weri, u buma thakoo míjãɔ gũ kaa sóo weri, ye má yaarɔɔ huuminá, phurɔɔ khurá; ⁵⁵ dé má kpó'nni dé-tirma di thĩnthĩmmi ye má taramuná dée míjãwã thĩnthĩne. ⁵⁶ Níni ú khɔɔ má kpó'nni ye púu má taramuru weri, ú táruru ma má dógíra ye manãa ú dógíra.

⁵⁷ Ye kha' má Sii ũu thakooge weri, úrá sūnnu ma. Pãtí ma buuri thakoogi ú bákárá weri, múnnáa sɔɔ, níni ú khɔɔ má kpó'nni, u ba buma thakoogi má bákárá. ⁵⁸ Phãanu ú ku'ri thu'nná baa weri, úrá wɔ. Úra úkpo ná wée ú pí khãgɔɔ khɔɔra ye kai ye huu wera. Ye níni ú khɔɔ úwe úrí weri, u ba hĩtuma thakooge waatu wá bæé'. ⁵⁹ Ísera Yésúra ye mamaɔ nípiri Kápérnáwúmna, *Júdebi wá píngíɔkhanná*.

Yésú wá seerera hãana'ma thakoo míjãɔ gũ kaa sóo wera

⁶⁰ Mú *Yésú wá thooribi* núuni ú seereri weri, pí kóɔgómbe kha' seere we hu-u-únnu; mã wónní hĩɔ úraa? ⁶¹ Mú Yésú tuuru dé ú thooribira ye wúugímma weri, ú kha' dé má seerera bunno'-pima baa? ⁶² Ye ná pi ba náa *Níthĩna'biiri* ná u kãɔ ní kɔɔ gí u ye weri, múnnu sɔ ba hĩtú bí buu? ⁶³ Ye kha' *Yékírí wá Nii* úkporãa hãana' thakoogiri, tũmá níthĩngi wá tónná wónní kuru míni wã. Seere ú ma se'e'ru bi weri, ú bákárá pi ba bu Yékírí wá Nii ná thakoogo. ⁶⁴ Ye kha' pɔɔ bú pí ɔɔɔmburá pí mí yé khãa wã (pébu, í kórí gɪ kókíɔɔrá Yésú khuru-uyaa tuu ní' pí ye mí yé khãa ú bu wa, ná wée ũu ye ba hãanuɔɔ pí kóɔ wera). ⁶⁵ Ye kha' tírá yeera má kha' níne wónní ban má thãná wã ná kɪ dée má Siirá déeri sãɔɔ wa.

⁶⁶ Í kórí gɪ ú khurá, ú thoori kóɔgómbe kai, pi wée thowoo túwã. ⁶⁷ Yésúrá ɔ púgí ú mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ kha' píri do; píra béé písima tẽ baa? ⁶⁸ Sími Pêenná seeryɔɔ kha' á Tamaɔ, ũbíra písi yé yóo maa thãa? Dé úráa seere ũu hãana' thakoo míjãɔ gũ kaa sóo wera. ⁶⁹ Ye kha' khãa-ũbínni tuu dé dé-uma *Yékírí Wáa* í kuso Yékírí thã. ⁷⁰ Yésúrá kha' maná phĩ'ni khori pí nípi kɔɔ ná píɔɔ ye ɔɔ bú pí ɔɔɔmburá ú déeri *Sutãni nína*. ⁷¹ Ísíkáryóti Sími wá bikhee Júdási wá míje u ye se'e'. Dé-uyaama Yésú wá mamannibibi kɔɔ ná píɔɔ wá ɔɔ ye úráa ye ba hãana' pí kóɔɔ.

† *Ná keri Ku' 16.4; Néh 9.15; Mák 78.24-25 †† Ná keri Ézá 54.13*

Yésú wá khĩnɔɔɔ wá yé khāa ú bu wa

7 Mú si tanni, Yésúrá yaa yêe tɔŋ Galíle maráara. U ye wêe bee dé u yóo *Júde* maráará wa, pébu, Júdebi wá níkhāgɔɔɔ wá yé beeema ú khuma. ²Ye hakura ná Júdebi wá *Gbatakersi* t'írín-siyaama. ³Ú khĩnɔɔɔ seeriye wá kha' u yáa yóo Júderá, sí dé sǎngi ú *thooribirá* ná tē mí í u dé weri, ⁴dé níni ũu bee dé pi tu ma weri, ú kóo déegée ya. Ye kha' mú u dé míyēe hũngiri weri, u déyee bée' ná tere. ⁵Pébu, Yésú wá thĩ wá khĩnɔɔɔ wá yé khāa ú bu wa, tírá yera pí kũni mú. ⁶Yésúrá seeriye bi kha' má waatura nani thoŋ na; ye píra ma waatu wá bēe'nc' í dé tũ nuu bí wera. ⁷Ye kha' dunijanírírá wónn'í t' pírí wa; ye t'píri-manuma, pébu, ma se'e-puma kha' pí mídeenjina kraa wa. ⁸Ye kha' píra yóo kersurá dé maná yóo wa, dé má waatura nani thoŋ na. ⁹Mú u kũnni mú weri, ú hĩtaa Galílerá.

Tí Yésú yóori Gbatakersurá weri, sí míja

¹⁰Mú ú khĩnɔɔɔ yóori kersurá weri, úrá yaa yóo ní tē níri wá kɔɔɔ; u ye wêe bee dé pi náa-u wā. ¹¹*Júdebi* wá níkhāgɔɔɔ wá yé wéyɔɔma yêe kũŋ kha' he úrêe? ¹²Níriya ye wúugímma kóŋ: pɔɔra ye kũmma kha' ní' kraa-u; pɔɔrāa kũŋ kha' ní' kraa-u wa, dé u bunno'ma nípa. ¹³Ye mú níriya ye phāni *Júdebi* wá níkhāgɔɔɔ weri, níne yé ha'rí seere sí kusii ya. ¹⁴Waatu ú kersu banni mákirá mú sɔɔɔmburá weri, Yésúrá yóo *Yékínthiya'dukirá* nāa mamaŋ níriya. ¹⁵Sí dée maagi *Júdebirá*, pí p' pí thĩ kha' mú u déeri yêe tu sebi ye níne maaaa-u ú waa? ¹⁶Yésúrá seeriye bi kha' má mamammuna kuso má thā wā, dé wée ú sũnni ma weri, ú thāa pi ku'ri. ¹⁷Níni ũu bée dé tí Yékínna khɔɔ' weri, u ba tu ná má mamammu ku'-pirma Yékírí thā werésu má thā. ¹⁸Níni ũu bée se'e' ú thĩ wá seere, ú thĩ wá sáu u bee; ye níni ũu bee dé tárí u sũnnu weri, u bu sáu, ú tũŋ na, dé thĩŋna u se'e'. ¹⁹Ye kha' í kenj má *Moyízi* hā-urú-buma *Yékírí wá mammane* naa? Ye pí ɔɔ wêe kó' pi pí dóm-míná wā. Ye kha' ye pée déeri pí bee má khumaa? ²⁰Nípirá kha' kpéréngbée wáaru, máa kha'ri ma khuwɔɔ? ²¹Yésúrá seeriye bi kha' tǎgumasimí tíkpo ma déeri kayi, ye sí dée pi bée' pu maaga. ²²Ye kha' *Moyízírá* t'ĩni *khohuuresi* wá míni t' hāa bi í, ye ki dée má úrá kókínni huuresiri wa, dé pí khāgɔɔɔ kókínni si, ye pírá pí yêe dé si tíkíŋ ná *kpáarékhubu*. ²³Ye kha' ná pi wónn'í dee maŋ mí *Yékírí hāani Moyíziri* weri yé huuree bikhoo'i kpáarékhubu, pée déeri má páanígá níthĩngi kutúru kpáarékhubu pí náŋgĩŋ? ²⁴Ye kha' hā pí thoo tí pi ná weri yé yárgĩŋ níni wā, dé pi kí thu níri thĩŋna bu.

Dé Yésúrá déeri Yékírí wá Sakhanínaa?

²⁵Jeruzalém níri wá pɔɔra ye kũmma kha' kenj má wá weri pi bée khu waa? ²⁶Ye kha' pi kenj, úrá wêe seere nípirá ye níne khabu tɔɔ wa; ye kha' dé t̃bi níkhāgɔɔɔ bu-biri tuu dé úrá déeri *Yékírí wá Sakhaníni* cɔɔ? ²⁷Ye kha' ná Yékírí wá Sakhanína ba baa, níne ba tu ú kukéngi wa, ye kha' úwe úrí, t̃bíra tu ú kukéngi. ²⁸Mú Yésúra ye *Yékínthiya'dukirá* yêe mamaŋ níriya weri, ú ba seeriye thuthu'ri kha' tu-biri tárí kpoo ú ma déeri ye tuu má kukéngi tē, ye ma baa má thĩ wá bammɔ wā, dé wée ú sũnni ma weri, dé-uma wée ú pi wónn'í khāa. Ye kha' ye pírá tuwɔɔ wa; ²⁹ye mana tuwɔɔ, pébu, ú thāa ma ku'ri ye úrá sũnni ma. ³⁰Mú Yésú kũnni mú weri, pí ye bee ú kó'mi ye níne phagi ú bu wa, pébu, ú waatura ye nani wā. ³¹Ye sí bée'rá ní' kóŋgómbe khāa ú bu. Pi ye kũmma kha' ná Yékírí wá Sakhanína ba baa, dé u ba wónn'í dé yó tǎgumasimí t̃i buka' Yékírí wá wórgi weri, í tarí úweraa?

Yésú wá kó'mi wá míja

³²Mú *Fáarisibi* núuná mí í níriya ye wúugĩŋ yêe se'e' Yésú wá mína weri, pí ná *Yékírí wá thɔɔginníkhāgɔɔɔ* t̃i sũni Yékínthiya'duki wá teeriburi dé pi ná kóɔɔ. ³³Yésúrá kha' ma bíma fa ná ɔ waatu kíriya ye tí kpānaa bu, má yóo tárí u sũnni ma weri, ú thāná. ³⁴Ye kha' pi ba wée ma ye pí ba ná ma wā, pébu, pí wónn'í yóo kénj gí mane na. ³⁵Mú Yésú kũnni mú weri, *Júdebirāa* ye p' pí thĩ kha' he u ba yóo ye t̃bēe kpūnn'í náa-u? Bá u ba yóoma Júde bí tũgĩnni tāmaburá weri, pí thā, í ná mamaŋ tāmaburāa? ³⁶Ye kha' mú u kha'ri t̃bíra ba wée ma ye t̃bírá ba ná ma wā, pébu, t̃bírá wónn'í yóo kénj gí mane na weri, kí t̃t̃áŋgĩrāa kũnnaa?

Y' m̃i hāana' thakoogi weri, pí míja

³⁷Kersu wá phurŋaŋ khurá déeri khu kpakpabaara. Mú ú khu nanni, Yésúrá yaa nuna ye seeriye thuthu'ri kha' ná p'ouse kórí níni, u baŋ má thāná ba n'ú. ³⁸Níni ú khāani má bu, y' m̃i hāana' thakoogi weri, pi ba bumma kí khāni kí ku' tárí wá dógírá dágí peesi pātí Yékírí wá sebi kha'ri wera. ³⁹*Yékírí wá Nii* wá míje u ye se'e' pi. Ye ní' pí khāani ú bu weri, píráa ba buwoo. Ú waaturá ná Yékírí wá Niina ye nani baa thoŋ na, pébu, Yésúra ye nani buu ú sáuru Sii thāná thoŋ na.

Tí Yésú wá mí banni kpikijje níri wá sɔɔɔmbu weri, sí míja

⁴⁰Mú níri núuni ú seereri weri, pɔɔrā kha' wá werá déeri *Yékírí wá Hĩngínnāni* míjāŋ; ⁴¹pɔɔrāa kũŋ kha' úrá déeri *Yékírí wá Sakhanína*, ye pɔɔrāa ye kũŋ tē kha' Yékírí wá Sakhanínná wónn'í ya Galíle marāa bu wa! ⁴²Ye kha' í kenj má Yékírí wá sebi kha'-uma kha' Yékírí wá Sakhanína ba déma ithakho *Davítí wá kóí*

yé ku' Bétíléhém ú déeri Davíti wá thĩ wá nu weri waa? ⁴³ Nípirá tɔ kpukira ĩ deɛ Yésúrá. ⁴⁴ Póɔra ye beema dé pi kóɔɔ, ye níne phagi ú bu wa.

Tí Júdebi wá níkhāgɔbi kauri kha' pí khāa Yésúrá wa weri, sí míja

⁴⁵ Teɛgeɛɛburá fígí yóo *Yékírí wá thɔɔgunnikhāgɔbi* ná *Fáarisibi* thāná, pí púgí bi kha' péɛ déeri ye pi kórí Yésúri ĩ baa ú waa? ⁴⁶ Teɛgeɛɛburá kha' ĩbíra núu ná níne seɛɛɛye pātí wáí wɛ seɛɛɛɛri mé'ni náa wā. ⁴⁷ Fáarisibirá seɛɛɛye bi kha' dé yeɛ-bínnima ú fĩni wórɔɔ bírí tēɛ? ⁴⁸ Ye kha' ná-biri Júdebi wá níkhāgaa úkpo mé' werési Fáarisí úkpo mé' ná u khāa ú buu? ⁴⁹ Ye nípe bírá tu *manj mí Yékírí hāani Moyiziri weri wa*, dé danɔa-burma. ⁵⁰ Níkódém ú déerá Fáarisibi wá ɔɔ, ú yóorá ɔ khu Yésú thāná weri, ú seɛɛɛye bi kha' ⁵¹ ĩ mákírá ĩbi khĩnnɛ, ĩbíra wónnĩ yárgíyí níni kaa nú ú nógɛɛɛɛ ná kaa tu tí u déeri weri bāa? ⁵² Pí seɛɛɛɛɔɔ kha' ku'-únnima Galíle maráa bu tē bāa? Ye kha' u keɔ *Yékírí wá sebirá*, dé tíra u ba tu dé *Yékírí wá hĩngínnáa* úkpo mé' u kuso Galíle náa wā.

[⁵³ Tí kpānaa bu, bēɛ' khūni pí khayɔ.

Haru ú hānɔna pí kóɔɔ weri, ú míja

8 Ye Yésúrá yaa yóo tātí' kí pi yí' *Ólívíyékhamargi* wera. ² Mú dugi yékínni, pūnĩy thuthuki, ú yaa písée *Yékínthiya'dukirá*. Nípi wá bēɛ' baa, ú hĩtaa yēɛ mamarj bi.

³ *Yékírí wá sebitubi* ná *Fáarisibirá* kheɛ ɔ haru ú pi kó'rá ná u *hāniy*, ĩ baa ba saa-u nípirá ⁴ ye seɛɛɛɛye Yésúri kha' Níkhāgaa, kó'-pɔrma haru weri ná u *hāniy*. ⁵ Ye kha' *Moyizi seɛ'-uru-ĩbíríma* Yékírí wá sebirá kha' pi hĩy ú haru wá hũngiri púrse ĩ khuɔɔɔ; ye púɔɔɔ kha' ye mú úrí náani su? ⁶ Ú kókhare pi ye beɛ ĩ bú yárgíyíɔɔ, tírá yeɛri pí púɔɔɔ mé'na. Ye Yésúra hĩngírá bí ya, dé ba'ra'-urma yēɛ tí'neɛ fāniyɔrú dégémɛɛɛ. ⁷ Ye mú pi kauri yēɛ púɔɔɔ weri, ú yaariy ye seɛɛɛɛye bi kha' níni ú kaari dée mípĩni pí ɔɔɔɔɔburá weri, u khurí hĩnoo.

⁸ Ye písée ba'riy ye tí'neɛ fāniyɔrú.

⁹ Mú pi núuni si weri, pí taraa úkpo úkpo; níkhāgɔburá khururu kókirɔ tarmɔna. Pí taraa ye séɛ Yésú ná hannu fí píɔɔna. Hanna ye fíma nuuay Yésú wá wóɔɔná. ¹⁰ Yésúrá yaariy ĩ púgí hannu kha' he bureɛ? Ye kha' níne yárgíyíɔɔ waa? ¹¹ Hanná kha' Níkhāgaa, níne yárgíyá ma wā. Yésúrá kha' maná ba yárgíyíɔɔ tē ja. Ye seɛɛɛɛɔɔ kha' u wónnĩ tara; ye hā ú sūnnĩ dée mípĩni tūwā.]

Yésúrá déeri dunijanipi wá táyésígura

¹² Yésúrá písée seɛɛɛɛye nípine kha' maná déeri dunijanipi wá táyésígura. Wēɛ ũu thoo ma weri, ú ba níneɛ tápírgó ná wā, dé u ba buma táyésí gũ hāana' thakoogi wera. ¹³ *Fáarisibirá* seɛɛɛɛɔɔ kha' pātí ú thĩna

seɛ' ú thĩ wá míu weri, thĩnaa-u wā. ¹⁴ Ye Yésúrá seɛɛɛɛye bi kha' háari ná má thĩnāa seɛ' má thĩ wá míu, thĩnaa-u, pébu, tu-manu má kukéngi ná má yóokéngi ye píra tuu má kukéngi wa, pi tuu má yóokéngi wa. ¹⁵ Ye kha' píra kemma pātí dunijanipura yárgíyí nípi weri yēɛ yárgíyí nípa; ye maná yárgíyí níni wā. ¹⁶ Ye kha' ye háari ná ma kha' ma yárgíyí níni, má yárgíyíɔɔ púrgi wa, dé ma seɛ' ma thĩnaa, pébu, ma mákpo wa, dé má Sii ú sūnni ma weri, má ná úɔ. ¹⁷ Tí'-surma pí *mammɔ* wá sebirá kha' ní' píɔɔɔ séɛɛɛɛ thĩnaa. ¹⁸ Ye kha' ma seɛ' ma má thĩ wá míu, ye má Sii ú sūnni ma weri, ũu seɛ' má míu tē. ¹⁹ Pí púɔɔɔ kha' he ú siiréɛ? Yésúrá kha' pí tu ma wā, pí tu má Siiri wa; dé ná tu-biyaa ma, pi ye tu má Siiri tē. ²⁰ Tí Yésúra ye *Yékínthiya'dukirá*, khaa tí pi dé yeɛ tigi'iri weri, tíra u seɛ'ri ísera; ye níne kóɔɔ wa, pébu, ú waatira ye nanu thon na.

Yésúrá déeri wēɛ ú Yékírí sūnni wera

²¹ Yésúrá seɛɛɛɛye bi tē kha' mana tarma, ye pi ba wēɛ ma ĩ ɔɔɔɔɔ; pi ba huma pí mípĩyíni. Ye kha' pí wónnĩ yóo khaa tí ma yóo weri wa. ²² *Júdebirá* kha' u ba fí' ma bāa? Bá mú u déeri ye kũni kha' ĩbírá ba wónnĩ yóo kéy gí mana yóo weri waa?

²³ Yésúrá seɛɛɛɛye bi kha' píra ma fānunnipi ye mana ma thu'ruńina. Kha' dé-bínnima dunija wábi ye mana dée dunija wāa wa. ²⁴ Ye kha' tírá yeɛri má seɛɛɛɛye bi kha' pi ba huma pí mípĩyíni, pébu, ná pi khāa tuu dé maná déeri *Wēɛ Ú Déeri ya*, pi ba huma pí mípĩyíni. ²⁵ Pí púɔɔɔ kha' múnni u keɔ ú thĩ yēɛ yóo? Ú kha' tári kpoo ú ma seɛ'ra bi kókirɔɔrá kha' má déeri weri, úra ma déeri. ²⁶ Ye seɛɛɛɛye bi kha' ma wónnĩ yárgím-buma mí kóyɔyɔyɔ, ye má ba dé si ya. Ye wēɛ ú sūnni ma weri, dé-urma wēɛ ú pi wónnĩ khāa. Ye tí ma núuni ú thāná weri, tí tónna ma seɛ' dunijanipura.

²⁷ Pi ye tuu dé Yésúra ye seɛ'-puma ú Sii wá míu ná.

²⁸ Ú ɔ seɛɛɛɛye bi kha' ná pi ba bagɔ *Níthĩna'bi-iriní'batáɔkurá* ĩ yaariy na'niyɔɔ, tíra pi ba tu dé maná déeri *Wēɛ Ú Déeri wera*. Ye tíra pi ba tu tē dé ma wēɛ dé míni má thĩso wa, dé tí má Sii mamanni ma weri, tí tónna ma seɛ' nípi. ²⁹ Ye kha' wēɛ ú sūnni ma weri, u ma manɔ kpooɔi, u séɛ ma mákpo wa, pébu, ma déma waati wá bēɛ' tũ nuu ú wera. ³⁰ Mú Yésúra ye seɛ' seɛɛɛɛ weri weri, kóyɔyɔyɔ khāa ú bu.

Thĩnaanaa dée níthĩniy hɔɔɔɔ

³¹ Yésúrá ɔ seɛɛɛɛye *Júde* bí khāana ú bu weri, kha' ná pi kórí má seɛɛɛɛri, múnnāa pi ba dé má mamannibi thĩnthĩmbe. ³² Ye kha' múnnāa pi ba tu thĩnaani ye ú dé bi hɔɔɔɔɔɔ. ³³ Pí seɛɛɛɛɔɔ kha' dé-ĩbínnima *Ábráhám wá kóibi* ye ĩbíra nanu ná ĩbíra dée ɔɔ dori náa wā; mú u dé ye wónnĩ kha' ĩbíra ba dé hɔɔɔɔɔɔɔɔ. ³⁴ Yésúrá kha' thĩnaa-u, ma seɛ'-puma kha' níni wó níni ũu dé mípĩni weri, dé-uma mípĩni wá dorɔ; ³⁵ ye

doré wónní h̄t̄t̄i ú tamāaŋ kórgo kutúru wa, dé tamāaŋ bikheerā wónní h̄t̄t̄i bú kutúru. ³⁶ Ye kha' tírá yeeri ná Bikheera dée bi h̄w̄w̄mbi, tíra pi ba dé h̄w̄w̄w̄ th̄in-th̄imbe.

³⁷ Ye kha' tu-manu dé dé-bima Ábráhám wá kóibi ye sí béérá p̄t̄i beé dé pi khu ma, pébu, pi w̄éé pí má seereri wa. ³⁸ Tí má Sii déeri má náa weri, tíra ma dé, ye tí pi núuni pí siin̄o weri, tíra píra dé. ³⁹ Pí seeriyoo kha' t̄bi siirá déeri Ábráhámna. Yésúra seeriyé bi kha' ná dé-biyaama Ábráhám wá bibi mínaŋ, tí u déerá weri, tíra pi ye dé. ⁴⁰ Ye kha' seé'-manu-buma seere ú déeri th̄iŋaa ú Yékírí seé'ri ma weri, ye p̄t̄i beé má khumi werá; ye Ábráhámna dée si ya. ⁴¹ Ye kha' s̄omi tí pí siira dé weri, tí kpoonna píra dé. Pí seeriyoo kha' t̄bíra dée sérha'bibi wa, dé Sii úkp̄o t̄b̄inne, ú déeri Yékíre.

⁴² Yésúra seeriyé bi kha' ná Yékínná déerá pí Siiri mínaŋ, pi ye fuŋ ma, pébu, ú th̄āa ma ku'ri baa; ma baa má th̄iso wa, dé Yékíre s̄onni ma. ⁴³ Ye kha' pí wónní tu má seeréé t̄t̄āŋgi wa, pébu, pi w̄éé pí ȳéé núunó' tí ma seé' pi weri wa. ⁴⁴ Pí siirá déeri *Sutānaani* ye p̄t̄i beé dé pi dé tí u kh̄w̄' wera. Dé-uma níkhuu t̄ kórí gi dunijāa kókír̄w̄. Ú beé th̄iŋaa wā, pébu, ú seé' háaru má th̄iŋaabi t̄kpoo-u wa; dé ú d̄mm̄ne bíra, pébu, úrá déeri núnuuni ná tí siira. ⁴⁵ Ye mana seé'ma th̄iŋaa, tírá yeeri pi w̄éé kh̄āa má bu wa. ⁴⁶ Māa wónní buká' kha' dé-manu míp̄iŋaa? Ye péé déeri ná ma seé' pi th̄iŋaa pí kh̄āa má bu waa? ⁴⁷ W̄éé ú déeri Yékírí wáa weri, u núma ú seere, ye p̄t̄i pi míl dée Yékírí wábi wa weri, tírá yeeri pí h̄t̄t̄i ú seereri wa.

Yésúra tarí Ábráhámna

⁴⁸ *Júdebirá* seeriyé Yésúri kha' t̄bi nuuse ná t̄bíra kha' dé-uma *Sámáarí* níni ye kpérēŋgbée wáa-u. ⁴⁹ Yésúra kha' kpérēŋgbée wáa ma wā, dé má Siye ma kpónnó' ye pírá kha' pí kpónnó' ma wā. ⁵⁰ Ye kha' má th̄ina w̄éé beé má th̄i wá kpórsi wa, dé w̄o bú ȳéé beé ȳéé h̄a ma sí, ye úráa ba seeréé h̄a ma. ⁵¹ Ye kha' th̄iŋaa-u, ma seé'-pi-ma kha' ná níne kó' má seere, ú ba hu kúuŋ na.

⁵² *Júdebirá* seeriyoo kha' werá t̄bíri kh̄āani tuu dé kpérēŋgbée wáaru, pébu, *Ábráhám* hu-uma, *Yékírí wá h̄t̄ŋínníbirá* huwo, ye úrá kha' níni ú kó'ru má seereri weri, ú hu kúuŋ na. ⁵³ Ye kha' t̄bi sii Ábráhám hu-uma; dé keŋ-uri má u tar̄w̄ma bâa? Ye kha' Yékírí wá h̄t̄ŋínníbi hu-birma t̄é; dé úráa maa? ⁵⁴ Yésúra kha' ná má th̄ināa kpónnó' má th̄i, síra ma ph̄iŋa; dé má Sii ú pi yí' pí Yékírí weri, úráa h̄a ma kpórso. ⁵⁵ Ye kha' pí tuw̄w̄ wa, ye mana tuw̄w̄. Ye ná ma kha' má tuw̄w̄ wa, ma déma núnuwāa p̄t̄i piŋe wera. Ye ma tuw̄w̄ma ye kórí ú seerera. ⁵⁶ Pí sii Ábráhám khuru-uyaa ȳéé kpánnéema p̄t̄i u ye ba ná má bamm̄ni ye ú náa bi, tí nuwāa ú.

⁵⁷ *Júdebirá* seeriyoo kha' u buu d̄usi digbéŋo ná kp̄w̄gi thon na ye kha' ná-urí Ábráhámnaa? ⁵⁸ Yésúra

seeriyé bi kha' th̄iŋaa-u, ma seé'-p̄ma kha' waati ú pi ye míl h̄ūni Ábráhámni thon na weri, maná déeri *W̄éé Ú Déeri*. ⁵⁹ Pí t̄o kh̄eé p̄ursi dé pi h̄iŋgiroo, ú kóo kuso *Yékínthiya'dukirá* t̄ taraa.

Tí Yésú p̄āaná'ni w̄ wáí ú pi h̄ūna darase weri, sí míŋa

9 Mú Yésúra ye yóominá weri, ú náa w̄ wáí darga. H̄ūm-biyaa-uma darasune. ² Ú mamannibibirá p̄úḡw̄ kha' Níkhāgaa, péé déeri ye pí h̄ūni wáí weri darasune? Ye kha' ú th̄i wá míp̄iŋé déeri s̄āŋgi bâa bá ú h̄ūntábi wá míp̄iŋé? ³ Yésúra kha' kí dée má ú th̄i wá míp̄iŋé déeri s̄āŋgi wa, ye kí dée má ú h̄ūntábi wá míp̄iŋé déeri s̄āŋgi t̄é ŋa, dé ú darasura ba déma s̄āŋgi nípirá ná p̄t̄i Yékíre déegéé w̄orge wera. ⁴ Ye kha' waati ú kh̄iye bú weri, mákín-turi ná a dé w̄éé ú s̄onni ma weri, ú s̄um̄na; t̄ūmá ná táagura ba tegi, níné wónní dé míni wā. ⁵ Waati ú mana bú dunijaná weri, maná déeri dunijanipi wá táyésigra.

⁶ Mú Yésú k̄onni mú weri, ú sugi sāagi f̄an̄ŋurá t̄ dú' ki tebiŋurá ye kh̄eé boo gi dargi wá yíbiirá ⁷ ye seeriyoo kha' u yóo ná wú' Sílówé ȳp̄ókírá (Sílówé wá t̄t̄āŋgírá déeri S̄onnaa). Ú kh̄eé yóo t̄ ná w̄usi bú. Mú u nanni nuu weri, ná ú yíbiira p̄ágíyá ōu ná.

⁸ Ú máagintákāmbi ná péé b̄i dé kí náa-u ná u kí níŋ weri, pí kha' keŋ má wáí werāa dé h̄t̄t̄i kí níŋ naa?

⁹ P̄w̄ra ye k̄ūmma kha' úro, p̄w̄rāa ye k̄ūŋ kha' t̄'í, úro wa, dé ú kh̄eéb̄nnaa-u. Ye wáí wá th̄iná kha' man̄o mínaŋ. ¹⁰ Pí p̄úḡw̄ kha' mú u déeri ȳéé ná werāa? ¹¹ Ú kha' wáí ú pi yí' Yésú weri, úrá dú'ri sāagi tebiŋurá ye kh̄eé boo gi má yíbiirá, ye seeriyé ma kha' ma yóo ná wú' Sílówé ȳ'muná. Má t̄o kh̄eé yóo t̄ ná w̄usa. Mú ma wú'ri weri, māa ná. ¹² Pí p̄úḡw̄ kha' ye he ú wáiree? Ú kha' ma tuu wa.

Tí Fáarisibi pú'ri wáuri kha' máa p̄āaná'nuu weri, sí míŋa

¹³ Pí kh̄eé wáí ú dara'ra weri, t̄ yóo ú *Fáarisibi* th̄aná, ¹⁴ t̄ hakura ná *Júdebi wá kpáaréekhu* bu Yésú dú'rá tebiŋi t̄ p̄āanígá ú yíbiira. ¹⁵ Fáarisibirá p̄úḡw̄ t̄é kha' mú u déeri ȳéé náa? Wáurá kha' tebiŋe u dú'ri t̄ boo má yíbiirá, má w̄usi ȳéé ná. ¹⁶ P̄ó Fáarisibira ye k̄ūmma kha' w̄éé ú déeri s̄omi teri weri, u kuso Yékírí th̄ā wā, pébu, ú yat̄ŋ kpáaréekhuri wa. P̄w̄rāa ye k̄ūŋ kha' míp̄iŋd̄éé wónní dé t̄āgumasimí t̄i buka' Yékírí wá w̄orgi weri, í h̄ūŋgoo? Sí baa kp̄iŋŋe pí w̄w̄w̄burá.

¹⁷ Pí p̄úḡi wáí ú dara'ra weri, kha' úri ú u p̄āaná'ni weri, mú u náani yóo ōu? Úrá kha' *Yékírí wá h̄t̄ŋínnínaa-u*. ¹⁸ *Júdebi* wá níkhāḡbiŋa ye w̄éé beé dé pi pí kha' wáí dara'-uyaama ye bâa ná wā; tírá yeeri pí yísi ú h̄ūntábi ¹⁹ t̄ p̄úḡi bi kha' dé pí biyé weri mínaŋ? Dé h̄ūŋ-uyaama darasune mínaŋ? Ye kha' mú u déeri ȳéé ná werāa? ²⁰ H̄ūntábirá kha' tu-t̄b̄inni dé t̄bi biyo, ye h̄ūŋ-uyaama darasune, ²¹ dé t̄bíra tuu p̄t̄i u déeri ȳéé

ná weráa wa. Ye ĩbíra tuu tē tárí u páaná'nuu wā. Ye kha' pi pú' ú thīni dé u dée bikere'li wa, u wónnī seere. ²²⁻²³ Hūntábu phānu-biyaama Júdebi wá níkhāgıbu, tírá yeera pí kha' u dée bikere'li wa, dé pi pú' ú thīna; pébu, níkhāgıbu bem-biyaa-tí-buma kha' ná níne kha' Yésúrá déeri *Yékírí wá Sakhanínni*, pi nínooma Júdebi wá píngıghanná.

²⁴ Fáarisibirá písée yısı wáru tē ye seerıyo kha' u ken Yékírí yé see' thīnaa, dé tu-ĩbínni dé wáı we mípııdée-u. ²⁵ Ú kha' mípııdée-u weresi mípııdée-u wa ba, ma tuu wa; ye tí manı tuuru werı, dara'-maɲaama ye bāa ná werá. ²⁶ Pí púgo kha' pé u déeri ú buu? Mú u déeri yóo ye úu nāa? ²⁷ Ú kha' see'-maɲaa bı sí sówo, ye pi hını sı ya. Ye kha' pée déeri píı bee dé ma písı see' sı tēe? Bá píra beema dé pi dé ú mamannıbı tēe? ²⁸ Pí kusıyo ye kha' úrá déeri wáı wēe mamannıbı tūmá *Moyızı wábe* ĩbíri déeri. ²⁹ Ye kha' tu-ĩbínni dé Yékírí seere-uma Moyızını ye wáı we úrı, ĩbíra tuu ú kukéngı wa.

³⁰ Wáru seerıye bı kha' sírá déeri maagıı waa? Ye kha' pi tuu ú kukéngı wa, ye páaná'-uru manı yıbíıra. ³¹ Ye kha' tu-ĩbínni dé ná mípııdée níni Yékírí mínu, ú nú ú nınnı wā, dé wēe úu kponnıgıo yēe dé tıı nuu ú werı, ná úra nínoo mínu, ú nınnı u nú. ³² Ye kha' pátı dunıɲa sınınnı ná fee, ĩbíra núu ná pi kha' níni páaná'ni níni ú hınnı darase náa wā. ³³ Ye ná wáı wera ye kuso Yékírí thā wā, u yé wónnı dé mínu wā. ³⁴ Pí seerıyo kha' úrı ú hınnı mípııghına yēe bú ná feeri werı, úra wónnı buka' ĩbíri Yékírí wá mínaa? Ye nínoo pí píngıghanná.

Ní' pí déeri dara' thınthımbı wera

³⁵ Mú Yésú núuni ná pi kha' níı-bıruuma werı, ú ná náa-u ĩ púgo kha' khāa-uru *Nıthına'biirāa*? ³⁶ Ú kha' Nıkhāgaa, u buka' ma tárı kpoonı, má wónnı khāa ú bu. ³⁷ Yésúrá seerıyo kha' úra u ken mé'na, ye úraa seere ú mé'na. ³⁸ Ú tı kha' á Tamaɲ, khāa-manı ú bu. Ye khuusıro ĩ thuıyo. ³⁹ Yésúrá kha' bam-manıma fa dunıɲaná dé ma ba thu dunıɲanıru sí dé sángı dara-ıurá ná ye pée bıı ná werı, pí dara'. ⁴⁰ *Fáarisıbi wá* pıo bıı ye fı ú the'rá ĩ núu sı werı, pí púgo kha' dé dé-ĩbínnıma dararı wá pıo tēe? ⁴¹ Ú seerıye bı kha' ná dé-biyaama dararı, pi ye yárgıyá wa. Ye mú pi kha'ru ĩbíra náma werı, yárgım-bırma.

Yésúrá déeri khunneenu kuraara

10 Yésúrá seerıye bı kha' thınaa-u, ma see'-pıma kha' níni ú seeri *sánıkpógıri* wá tutıunni ye kání kpeınıná ĩ dóoro werı, dé-uma súuráa ye dée níni úu khe khotási ĩ sú nípi wera. ² Ye wēe úu thoo tutıunná ĩ dóoɲ werı, úrá déeri sánıbi wá khunnaana. ³ Ná úra baa, sánıkpógıteeraara págıyooma tutıunne. Mú kı déeri má ú sánıbe, píı nú ú nıngı werı, ú yı' pí bée'

úkpı úkpı pí nıısıo ĩ kuso' pi. ⁴ Ná u kusıgo bı sóo, ú khe wınoonu pí kı thooıo, pébu, pi tuma ú nıgıra. ⁵ Ye pí pí thoo ní' maa wā, dé pi horó' tarma, pébu, pí tu ú nıgırı wa. ⁶ Yésú see'-uyaa-bıma sıkenne ye pi ye tuu kı tutángı wa.

⁷ Ye ú písée seerıye bı tē kha' thınaa-u, ma see'-pıma kha' maná déeri sánıkpógıri wá tutıunna. ⁸ Ye kha' nípi wá bée' pí khıruıı baa má bu werı, dé-bırma súurıbi ná ní' píı khe khotási yēe sú nípa; ye sánıbıra hını pí seerı wa. ⁹ Maná déeri tutıunna; níni ú thoorı má bu ĩ dóoro werı, Yékınna ba hınooma. U ku'ma yé dóoɲ pátı u khııı' yé bu ú dınooga. ¹⁰ Ye kha' súuráa úra baɲ tıo bu ná súuri ná khııııı ná hasıke múwā. Ye kha' bam-manıma sí dé sángı nípırá bu thakoogi yé yáa bu gi.

¹¹ Ye kha' maná déeri khunneenu kuraara; khunneenu kuraa niıma ú thakoogi ĩ dee ú sánıbíra. ¹² Nını ú pi kheerı paa dé u khııı tadoorıbi werı, úra khunneena wā, dé ná u náa ná tákperge baɲ, u horo'ma yé sée sánıbıri kı kó' pıo ye pıırá tuɲı, pébu, pi dée ú wábu wa, ¹³ dé tıgı'ye úra bee, tírá yeerı pí mıne wónnı kpoıı ú dııı wa. ¹⁴ Ye kha' maná déeri khunneenu kuraara. Ma tuma má sánıbıri ye píraa tu ma tē. ¹⁵ Ye kha' pátı má Sıı tuuru ma werı, múnnáa manı tuuru tē, ma niıma má thakoogi ĩ dee má sánıbíra. ¹⁶ Pı sánıbıe manıo, píra nanı yēe bú sánıkpógı terá wa; ye kha' mákın-tıı ná ma bam-bınneema tē, ye pi ba nú má wáı ĩ tıkııı dé sánıkpógı tıkpıo yé hııı khunneena úkponı. ¹⁷ Má Sıı fııı-uru-mama, pébu, má thına khııı'ıı dé ma hu, sí dé sángı má ya ĩ hııı thakooge tē. ¹⁸ Nıne wónnı hııı ma má thakoogıne ná, dé manāa hāana' kı má thııo. Ye kha' ma ma wırgıe ĩ hāana' má thakoogi yēe wırgıe tē ĩ bu gi; dé múnnáa má Sıı kha'ru máa dé.

¹⁹ Ú seererá dée sángı kııııgıe dóoro tē *Júdebi wá* sıgoımburá. ²⁰ Kıııgıııbe ye kımıma kha' kperıngıbe wáaru, ú thagıra fıı ya; pée déeri píı núunó' ú seerıraa? ²¹ Ye pııraa ye kııı kha' níni ú kperıngıbe wáaru werı, ú wónnı seere mé'ni wā; ye kha' kperıngıbeetarıye wónnı ye dargé náa?

Júdebıra píı Yésúri wa

²² *Yékınthıya'dukı wá kersēe* ye Jerúzalémıná. *Sarkhu wá pāne* sı hakınna. ²³ Yésúra ye tınnıe-búma *Yékınthıya'dukı wá* tákhaɲ gı pi yı' *Sálómı wáı* wera. ²⁴ *Júdebirá sánı kúnıo*, ye kha' dé pépāa u ba kpāa damaaranı ye sá'rı see' ĩbíri ná úrá déeri *Yékírı wá Sakhanınnaa*? ²⁵ Yésúrá seerıye bı kha' see'-manı bı sí sóo, ye pi khāa wā; ye kha' sımı í ma déeri má Sıı wá nıısıgırá werı, írāa má séeré. ²⁶ Ye kha' píra, pi wēe khāa wā, pébu, pi dée má *sánıbıbi* wá pıo wa. ²⁷ Má sánıbıra núma má wáı ye ma tu-bıma ye píı thoo ma. ²⁸ Kha' ma hā-bıma thakoo mııııı gıı kaa sóo werı, ye pí ba téu kıııı na; ye níne wónnı khııı bı má déko wa.

²⁹ Má Siira ma wórge ĩ taraa mílɔɔ wá b̄e'e, ye pée bí u h̄aanu ma weru, níne wónni khorɔ bi ú dékírǎ wa. ³⁰ Ye kha' má ná má Siiri dé-ĩbinnuma kpoogo.

³¹ Júdebirá písée khee púrɔ t̄é dé pi h̄ngiroo. ³² Yésúrǎ tɔ seerye bi kha' dé-manu mí ĩ kunnɔ weru, í k̄ngḡɔɔ má Sii wá wórɔ wá b̄arkárǎ pí ɔ́á. Ye kha' í mílɔɔnǎ, t̄ónne pi deeri ȳe b̄e'e h̄ng maa? ³³ Júdebirá seerye kha' ĩbira dee mí kunnɔ ȳe b̄e'e h̄noo wǎ, dé u kusa'ma Yékíre, pébu, úrí níth̄nɔgɔ úu dé ú w̄ɔsɔ má Yékíro. ³⁴ Yésúrǎ seerye bi kha' kenj má t̄í-surma pí mamu wá seburá kha' Yékírí kha'ru kha' dé-birma yékimb̄i† waa? ³⁵ Ye kha' ye tu-ĩbinnu dé níne wónni f̄íkɔ t̄í Yékírí wá sebu kha'ru ya; ye ú seburá, nípe u seereeri ye ĩ kenj má yí'-uru-buma yékimbi waa? ³⁶ Ye manɔ ú Sii Yékírí ph̄'nu khorɔ ĩ s̄onu ma fa dunɔɔnǎ weru, maná kha' mana ma Yékírí wá Bikhee, pírá kha' ma kusa'ma Yékíree? ³⁷ Ye kha' ná pi ɔ́á ná ma w̄e'e dé má Sii wá s̄umunnu wǎ, h̄ǎ pí kh̄aa má bu wa. ³⁸ Ye ná ma dé-rima háaru ná pi kha' pí kh̄aa manɔ bu wa, pi kh̄aa má s̄umdéenɔɔnǎ yé tu kha' má Siira ma má d̄ógírǎ ye maná má Sii wá d̄ógírǎ. ³⁹ Mú Yésú k̄onnu mú weru, nípírǎa ye be'e ú k̄'ɔ, ú taraa, pi wórɔ k̄'ɔ wa.

⁴⁰ Ú písée yóo dágáa ú pi yí' Júrdé weru, ú tó he'nná, khaa tí Já khurura ȳe b̄atízé nípurɔ weru, ĩ ná h̄taa ní. ⁴¹ Ní' k̄ngḡɔɔb̄e'e yóo ú th̄ánǎ. Pi ye k̄umma kha' Jána ye dée tó t̄águmasimíní t̄u buka' Yékírí wá wórɔ wa; ye kha' ye mílɔɔ wá b̄e'e' í u se'e'ra wál w̄e'e mílɔɔ weru, dé-ima th̄ɔnaa. ⁴² Tí khanná, k̄ngḡɔɔb̄e'e kh̄aa Yésúrǎ.

Lázáaru wá humi wá míɔa

11 ¹⁻² ɔ wáȳe ye Bétání ȳe bo', ú pi ye yí' Lázáaru. U yema kh̄haru bíɔɔ pí pi ye yí' Mǎríyámu ná Mǎrti. Mǎríyámu tárúrá k̄ɔra dat̄k̄óɔnnu Tamaɔ Yésú wá desurá ye kh̄ɔɔɔ sɔ ú thagɔɔn̄ge. ³ Lázáaru wá kh̄harburá s̄onu kha' pi ná se'e' Yésúri kha' á Tamaɔ, ú níneékhoora bo'ma. ⁴ Mú Yésú núuni si weru, ú kha' Lázáaru wá bosera dée hubosi wa, dé sɔ ba yeema Yékínná buka' ú wórɔ, sí dé s̄ngɔ Yékírí wá Bikheerá bu sáú. ⁵ Yésú fuɔ-ɔyaama Mǎrti ná Mǎríyámu ná Lázáanna. ⁶ Ye mú u núuná Lázáaru wá bosɔ wá mí weru, ú h̄taa khaa tí u ye weru, ĩ dée ní p̄ó khɔ bíɔ.

⁷ Tí kp̄anaa bu, ú seerye ú mamannɔbibi kha' ĩbira f̄í' ní Júde maráarǎ. ⁸ Ú mamannɔbibi seerye kha' Níkhāgaa, kenj má úra pi kha'ra p̄u h̄ngḡɔɔ khu kháte p̄ó kh̄ɔ, tɔ dáɔ wa, ye úu be'e dé u f̄í' níi? ⁹ Yésúrǎ seerye bi kha' kenj má léerɔ k̄ɔ ná píɔɔ bú khu úk-porǎ waa? Ye kha' ná níne níneé kh̄beegɔ, ú kpoo ú degɔ wa, pébu, táyésíḡe bú, ¹⁰ ye ná níne níneé isengɔ, u kpooma ú degɔ, pébu, u táyésíḡɔ wa.

¹¹ Mú Yésú se'e'ru íserɔ sóo weru, ú písée kha' ĩbu níneékhoora Lázáaru h̄ng-uru phaama, mâa ná yaarɔɔ. ¹² Mamannɔbibi kha' á Tamaɔ, ná h̄ng-urma, u ba ya. ¹³ Lázáaru wá hume Yésú se'e'ra bu ye pírá kenj má d̄ɔɔ wá míɔe u ye se'e'. ¹⁴ Yésúrǎ tɔ ságí seerye bi kha' Lázáaru hu-uma. ¹⁵ Ye kha' nuu-turu manɔ t̄í ma dá'ru ní ye sí dée weru, dé sɔ ba dé s̄ngɔ pí kh̄aa má bu. Ye kha' pi ye ĩbé yóo ú th̄ánǎ. ¹⁶ Tómasú ú pi yí' Ph̄mbii weru, ú tɔ seerye ú mamannɔbi k̄amburu kha' pi ye ĩbé yóo ná hu kpoogi ĩbi ná ĩbi Tamanna.

Yésúra yaara'ma huuribi ȳe h̄ana' thakoogo

¹⁷ Waatu ú Yésú nannɔ Bétáníná weru, ná pi kasɔga Lázáannu t̄í khu bíɔ'. ¹⁸ Bétánína ye déeyé Jerúza-lémunó wǎ; u ye naɔ kílóbɔ' ísǎa' wǎ. ¹⁹ Júde k̄ngḡɔɔb̄e'e baa dé pi ba th̄ya' Mǎrti ná Mǎríyámuni, pí khoobii wá dá'míná. ²⁰ Mú Mǎrti núuni ná pi kha' Yésúra ma bammɔ weru, ú yóo ú thukɔkharu ye Mǎríyámu úrá h̄-taa dukírǎ. ²¹ Mú Mǎrti náanu ná ɔ́á-u weru, ú seerye kha' á Tamaɔ, ná u ye f̄í, má khoobiirǎ yé hu wa. ²² Ye tu-manu dé háaru ú níni Yékínni mínu werá, ná u h̄a-u t̄í. ²³ Yésúrǎ seerye kha' ú khoobiira ba ya huuminá. ²⁴ Mǎrtírǎ kha' tu-manu dé t̄í huuribira ba ya phurɔɔ khurá weru, u ba ya. ²⁵ Yésúrǎ seerye kha' maná déeri w̄e'e úu yaara' huuribiri ȳe h̄ana' thakoogira; níni ú kh̄aanu má bu weru, háaru ú huu ná u buma thakoogo. ²⁶ Ye níni úu thakooge ye kh̄aa má bu weru, ú ba hu k̄uɔɔ na. Ye kha' kh̄aa-uru sí buu? ²⁷ Mǎrtírǎ kha' iyo á Tamaɔ, kh̄aa-manu tuu dé úrá déeri Yékírí wá Sakhaníní ná ú Bikhee úu ye ba naɔ dunɔɔnǎ wera.

Tí Yésú fuurɔ Lázáaru wá míɔ weru, sí míɔa

²⁸ Mú Mǎrti k̄onnu mú weru, ú yóo ná yísi Mǎríyámuni ĩ w̄enn̄ɔ seerye kha' Níkhāgaa baɔ-uru, ye kha' u thee. ²⁹ Mú Mǎríyámu núuni si weru, ú yaa haabunse ȳe thukɔ Yésúri, ³⁰ pébu, u ye dóoró nuná wǎ, dé u yema khaa tí Mǎrti náanaa-u wera. ³¹ Júde bí banna Mǎríyámu wá thuyakhannu ȳe bú dukírǎ weru, mú pi náanu ná u yaa kuso haabunse weru, pí yaa ȳe thowoo; kem-biyaa má u ye yóoma dúutáanná fuukhara. ³² Mú Mǎríyámu nannɔ Yésú wá khannu ĩ ɔ́á-u weru, ú wáa hurse ú the'rá ye kha' á Tamaɔ, ná u ye f̄í, má khoobiirǎ yé hu wa. ³³ Mú Yésú náana ná u ye fuu t̄íkɔ ná Júde bí banna pí ná úrí weru, t̄í dóoró ye ú kákásírǎ nagumɔ. ³⁴ Ú p̄ógí bu kha' he pi kasɔ'ruu? Pí kha' Níkhāgaa, u ba kenj. ³⁵ Yésúrǎ fuwa. ³⁶ Júdebirá kha' pi kenj, fuɔ-ɔyaa-u dé! ³⁷ Ye p̄órá kha' ú ú p̄áanánu darguru weru, u ye kp̄onni ye Lázáanná kaa huu?

Lázáaru wá huyamu wá míɔa

³⁸ Sí písée dóoró Yésúri, ú yaa yóo dúutáanná. Ké'rutánné déerǎ dúutáannu, ye p̄urí kpakpaké phiira núugra. ³⁹ Yésúrǎ kha' pi khe p̄urguru f̄í. Mǎrti ú déerǎ

† Ná keri Mák 82.6. Kí mákirt̄ngurǎ, Yékírí yí'-urma dunɔɔnǎf̄agɔ-mambu yékimbe.

huurãa kh̄haruru weri, úrá kha' á Tamaŋ, kp̄lgi hast'-kurma, dé ú khu bíjíní'n̄ôu bú mé'n̄i dúutãanná.
⁴⁰ Yésúrá s̄eeryɔɔ kha' ma kha' ná u khãa, u ba ná Yékírí wá wórgi waa? ⁴¹ Pí tɔ kh̄e púrguru fí ye Yésúrá wógíyá keri thu'n̄ná, ye kha' Siye, ma th̄uɔɔma p̄tí u núuni má j̄l̄nni sóo wera. ⁴² Ye kha' tu-maní dé u núma má j̄l̄nni waati wá b̄e'e', dé ní' kóŋgóŋ bí má the'rá mé'n̄i weri, píra ma deeri ye yísi s̄i, pí khãa tu kha' úrá s̄ōnni ma. ⁴³ Mú u k̄ōnni mú weri, ú s̄úryá kóŋ kha' Lázáaru, u ku'. ⁴⁴ Lázãanná yaa kuso. F̄eŋgbe pi binna deesi ná désiri ye f̄ógi w̄ōnni tákpé're. Yésúrá kha' pi f̄árl̄ s̄éé ú tara.

Tí Júdebi wá níkhãgibira ye b̄eé Yésú wá khumi weri, sí míja
 (Mat 26.1-5; Már 14.1-2; Lúk 22.1-2)

⁴⁵ Júde bí banna M̄aríyámu wá th̄yakhanni t̄ ba náa míu tí Yésú déerá weri, pí kóŋgóm̄bé khãa ú bu. ⁴⁶ Ye p̄órá yóo ná s̄eerye F̄áarisibiri míu tí Yésú déerá wera. ⁴⁷ Yékírí wá th̄ōgunníkhãgibi ná F̄áarisibirá yísi p̄íŋgír̄é pí th̄uthukhãgi kãmburi ye kha' pé t̄bira ba dé werãa? Pébu, wál wera déma tãgumasimí kóŋgóŋ j̄l̄i buka' Yékírí wá wórgi. ⁴⁸ Ye kha' ná t̄bira yeé úu yóo mé'n̄i, b̄e'e' ba khãa-ú-buma ye *J̄r̄ōmi* nípirá hasi' t̄bi Yékínthiya'dukiri yé khú khōŋ t̄bi th̄īni bú.
⁴⁹ Káyífi ú déerá Yékírí wá th̄ōgunníkhãgaa kí d̄igurá yeé bú p̄íŋgíŋgírá weri, ú kha' pí tu míl̄ni wã. ⁵⁰ Pi tuu dé ná níni úkpoo huu t̄ deé th̄īnná t̄i p̄ãa tí pi ba khú khōŋ tí b̄e'e' pú weri waa? ⁵¹ Kí dée má s̄eere weri ku' uyaama ú thã wã, dé mú u déerá Yékírí wá th̄ōgunníkhãgaa kí d̄igurá weri, úu ye s̄eé' Yékírí wá n̄ógis̄eere kha' m̄ákín-t̄yaa ná Yésúra huma t̄ deé Júdebirá. ⁵² Ye kí dée má Júdebi wá tónna u ye ba deé yé hu wa, dé s̄i ba déma s̄ãŋgi t̄ p̄íŋgíŋgí Yékírí wá bí bí tuŋnni k̄énsi k̄énsi weri, pí dé kpoogo. ⁵³ t̄ kórí gi ú khurá, pí berí tí bu kha' f̄ó t̄bírá khuw̄ɔɔ. ⁵⁴ Tírá yeeri Yésúrá tɔ kpáa, u w̄eé pí yeé yóo mé'n̄i khaa tí Júdebire ya. Ú yaa yóo nu í pi yí' Éf̄r̄áyim, t̄i maráa ú t̄ó'r̄inn̄i gbirinn̄ɔɔ weri, t̄ ná h̄t̄aa ní ú ná ú mamann̄ibibira.

⁵⁵ K̄úŋkersi t̄ó'r̄in-s̄yaaama, Júde kóŋgóm̄bé yaa pí khayurá t̄ khur̄ya yóo Jerúzalémuná dé pi ná wírí'. ⁵⁶ Pi ye w̄eema Yésúra. Mú pi ye Yékínthiya'dukirá weri, p̄l̄i ye pú' kãmbi kha' mú pi náani yóo s̄īi? Dé u ba pí ban̄ kersurãa? ⁵⁷ Yékírí wá th̄ōgunníkhãgibi ná F̄áarisibi s̄eé'-piyaama kha' ná níne tuu Yésú wá k̄eŋgi, ú k̄ōŋ mú, pí nú, pí kóɔɔ.

Tí M̄aríyámu k̄ɔɔri datukóɔŋ Yésú wá desurá weri, sí míja
 (Mat 26.6-13; Már 14.3-9)

12 Mú K̄úŋkersi yeera khubi má'n̄ikpo sí naŋ weri, Yésúrá yóo Bétání, Lázáaru ú u yaara'ra huuminá weri, ú nuná. ² Pí dée diimi t̄ yíɔɔɔ; ú ná Lázáaru ná p̄ō

ye dikhanná. M̄arturãa ye kp̄k̄iŋ diimina. ³ M̄aríyámuná kh̄e náardi th̄īnth̄im̄eé datukóɔŋ, ú dori s̄īi huu weri, ú lítírí kp̄úki t̄ k̄ɔɔɔ Yésú wá desurá ye kh̄eé ú th̄ap̄íŋgi t̄ kh̄ɔf̄ɔɔ s̄i. Datukóɔŋ núugírá h̄n̄i dukiri me.
⁴ Ísíkáríyóti Júdásu ú déerá Yésú wá mamann̄ibii wá ɔɔ, úu ye ba hãana' Yésúri pí kóɔɔ weri, ú kha' ⁵ péé déeri ye pi dongiroo t̄ kh̄eé í tigi'iri t̄ hãa í p̄óɔr̄ibi waa? Í tigi'ira ye namma níni úkpo wá du ḡikpo taasa. ¹⁶ Kí dée má p̄óɔr̄ibi wásé degennaa-u ú k̄ōni múwã, dé u ye súma ye úrãa ye kó' tigikotokira; u ye khom-búma.
⁷ Yésúrá kha' pi ye hanní dé datukóɔŋ ú u k̄ɔɔri ma mé'n̄i weri, dé-giri má má kas̄'m̄e u khururu s̄óɔbír̄ó, ⁸ dé p̄óɔr̄ibura ba h̄t̄i-bí-f̄íma khubi wá b̄e'e' ye maná ba h̄t̄i bí fí khubi wá b̄e'e' ya.

Tí Júdebi wá th̄ōgunníkhãgibira ye b̄eé Lázáaru wá khumi weri, sí míja

⁹ Mú Júde kóŋgóm̄bi núuni ná pi kha' Yésúra ma Bétání weri, pí yóo ní. Ye kí dée má Yésú úkpora pi deera ye yóo ní ja, dé yóo-biyaama t̄é dé pi ná ná Lázáaru ú u yaara'ra huuminá wera. ¹⁰ Yékírí wá th̄ōgunníkhãgiburá tɔ berí tí bu kha' ná múnnaa t̄bé khu Lázãannu t̄é, ¹¹ dé u huyamuná yeera Júde kóŋgóm̄be ye s̄óni yeé thoo pí kp̄anaa wã, dé pi ye khãama Yésúrá.

Yésú wá ithadóommi Jerúzalémuná
 (Mat 21.1-11; Már 11.1-11; Lúk 19.28-40)

¹² Kí dugé yékír̄é, ní' kóŋgóŋ bí banna Jerúzalémuná K̄úŋkersurá weri, mú pi núuni ná pi kha' Yésúra bamma weri, ¹³ pí k̄ɔɔ teŋw̄ási yeé thukiroo yeé s̄úrl̄i kha' Ozána.† *A f̄uu w̄eé úu ban̄ Tamãŋ n̄ísígírá weri, ú n̄ísí nuuga.*

Úrá déeri t̄é Ísíráyél ithakhoora.
¹⁴ Yésúrá buu kãŋgogi bomi t̄ kání ú bu p̄atí Yékírí wá sebi kha'ra kha'

¹⁵ *S̄íŋɔ nípi, hã pí ph̄ani wã.*

Pi keŋ, pí urá w̄eé ban̄ kãŋgogibii bu.‡

¹⁶ Waati ú míl̄ye tanni weri, Yésú wá mamann̄ibibira ye tuu kí tutãŋgi wa, dé tí Yékírí hãani Yésúri s̄au weri, tíra pi wógí'ri tuu dé tí Yékírí wá sebi kha'ra ú mílná weri, tíra nípi déerá mé'na. ¹⁷ Nípi wá b̄e'e' pí náana tí Yésú yí'rá Lázãannu kha' u ku' dúutãanná, ú yaa weri, p̄l̄i ye s̄eé' sí nípura. ¹⁸ Tí nípi núuná ná pi kha' Yésú déuma tí tãgumasimí teri weri, tírá yeera pí thukiroo.

¹⁹ F̄áarisibirá tɔ yeé s̄eé' kãmbi kha' ná-buri keyu? t̄bírá wónn̄i dé míl̄ni wál werá wa, dé nípi wá b̄e'e' thowooma.

† *Gérékisurá kha'-purma kha' dénáaribi kp̄argi na digbéemúwãa'.*
 †† *Tí tutãŋgírá déeri eburusirá h̄n̄i a. Pi ye kerooma Yékírí wá Sakhaníní, tírá yeeri p̄l̄i ye f̄uu ú n̄ísí nuugi yeé k̄ōŋ mú (Mák 118.25-26). ‡ Ná keri Zák 9.9*

Tí Gérékibura ye bæe dé pi ná Yésúri weri, sí míja

²⁰ Ní' pí yóorá Jerúzalémíná *Kúñkersurá* dé pi ná thiyá' Yékírí weri, Gérékibi wá p̄ɔɔ ye bú. ²¹ Pí s̄úú tó'ríyó Filípi òu Bétísáidá òu Galíle maráará weri, ɿ seeryɔɔ kha' Níkhāgaa, ɿbíra bæe náma Yésúra. ²² Filípirá seerye sí Ándéerí, píɔɔ bæe' ná seerye sí Yésúra. ²³ Yésúrá kha' waatu nan-uma ú *Níth̄na'bi* mákínni ná u bu sáú. ²⁴ Ye kha' th̄ɣnaa-u, ma seer-puma kha' ná tábire wáa fānuɔɔ, d̄okurá huw wa, tí tónnāa h̄ɿti fí mé'na. Ye ná ti wáa fānuɣurá, d̄okurá huwo, ti fí-ma ɿ seɣ kóɣ. ²⁵ Wée ú funni ú thakoogi, u ba búni-gí-buma ye wée òu míu khe ú thakoogi fa dunijaná má ki míuni wā weri, u ba buma thakoo míjān ḡɿ kaa sóo wera. ²⁶ Ye kha' ná níne bæe dé má s̄umdébii, mákín-urí ná u thoo ma, dé táríú ú déeri má s̄umdébii, khaa tí ma ba h̄ɿti weri, f̄ínáa u ba h̄ɿta; wée ú déeri má s̄umdébii weri, má Siira ba h̄aa-uma kp̄orso.

Tí Yésú seer'u ú humi wá míu weri, sí míja

²⁷ Ye kha' má kákásí nagumun-sirma werá. Ye ma wón-ní kha' Siye, u h̄ɿɣ ma thɔɔra wenn̄ɔɔ? Pébu, ú thɔɔraara ma deeri ye baa. ²⁸ Ye kha' Siye, u buka' nípi ú sáú, pí fuu ú písi nuuga. ɔ seer̄e tɔ kuso ní thu'nná kha' buka'-maní bi ú yēe ba buka' pi ú tē. ²⁹ Ní' píu ye fí ɿ núu seereri weri, p̄ɔɔra ye k̄omma kha' yɔɣé dúránni; p̄ɔɔrāa ye k̄uɣ kha' *Yékírí wá minigí* seereri ú. ³⁰ Ye Yésúrá seerye bi kha' seere we ú seer'u mé'ni weri, ki dée má mana Yékírí seer'u h̄aa ú wa, dé píra u seer'u h̄aa ú. ³¹ Ye kha' werá Yékínna ba thu dunijanírí ye nínní sée dunija wée ura. ³² Ye waatu ú pi ba ba' ma ní'batáɔkúrá ɿ yaará' nu'na' ma weri, tíra ma ba dé s̄āngi nípirá baɣ má thāná. ³³ Dóɣ mí u ye ba hu weri, síra u ye buka' mé'na.

³⁴ Nípirá kha' nú-ɿbínni Yékírí wá seburá kha' *Yékírí wá Sakhaninna* ba h̄ɿtuma thakooge waatu wá bæe', ye mú u dé ye wónni kha' pi ba ba'ma *Níth̄na'biiri* ní'batáɔkɔ ɿ yaará' nu'niɔɔɔ? Ye kha' *Níth̄na'bi* wá yaturāa maa? ³⁵ Yésúrá kha' táyésígura ma pí sɔɔɔm-burá, ye kháte ná kíriú ná ki ba tarma. Ye kha' waatu ú táyésígura bú weri, pi nínnéé ú waaturá sí dé s̄āngi h̄a tápirgírá bári bi ya, dé wée òu nínnéé tápirgo weri, ú tu kén gí u yóo wa. ³⁶ Ye kha' pi khāa wée òu h̄aana' táyésíguri weri waatu ú ure pí sɔɔɔmburá, sí dé s̄āngi pí dé ní' píu nínnéé táyésígɔ wera.

Mú Yésú seereri mé'ni sóo weri, ú yóo khaa tí pí bú náa-u wā wera.

Júdebira khāa Yésúrá wa

³⁷ Yésú dé-uyaama tāgumasimí kóɣgóɣ n̄i buka' Yékírí wá wórgi weri, nípirá náa, ye sí bæe'rá pi ye wēe khāa ú bu wa. ³⁸ Sí dée múnnāa tí *Yékírí wá h̄ɿgínnaa* Ézáyí kha'ra weri, sírá déeri mé'na. Kha'-uyaama kha'

Á Tamaɣ, máa khāani ɿbi seereraa?

Maa Tamaɣ buka'ru ú wórgɔɔ?[†]

³⁹ Ézáyí buka'-uyaama tē míu tí déerá s̄āngi ye nípirá yé wónni khāa wā wera. ⁴⁰ Kha'-uyaama kha'

Yékírí phii-uma pí yíbiiri

sí dé s̄āngi pí wónni ná wā.

F̄ɿ'-uma pí d̄ɔɔmíninni,

pí wónni tu kpoori

ɿ f̄ɿ'ri baɣ maní Yékírí thāná má páaná' pi ya.^{††}

⁴¹ Ézáyí seer'-uyaama seere weri, pébu, ná-uyaama Yésú wá sáuru, òu ye seer' ú míja. ⁴² Ye sí bæe'rá Júdebi wá níkhāgɿbi wá yaturá, kóɣgómbé khāa Yésúrá ye pi ye hagɿ yēe ye nípe tu wa, ɿ dee tí *Fáarisibira* ba níɣ bi *Júdebi wá píngíɣkhayirá* wera. ⁴³ Nípi wá kp̄orsira pi ye khɔɔ' ɿ taraa Yékírí wásira.

Yésú wá seereraa ba thu nípara

⁴⁴ Ye Yésúrá seerye thuthu'ru kha' níni ú khāani má bu weri, maní bu u khāani ná, dé wée ú s̄onni ma weri, úri bu u khāani. ⁴⁵ Wée ú náani ma, ú s̄onni ma weri, úra u náani. ⁴⁶ Ye kha' maná déeri táyésígɿ ɿ baa fa dunijaná sí dé s̄āngi níni wó níni ú khāani má bu weri, ú h̄ɿti tápirgo wa. ⁴⁷ Ye ná níne núu má seere ye kaa déyoo ú d̄ommíná, maná ba thiyɔɔ wa, dé ma baa dunijanírí wá thukharí wa, dé pí h̄ɿkhare ma bannu. ⁴⁸ Ye kha' níni ú kauri ma, ye u h̄ɿní má seereri wa, ú thuraara búma: Úrá déeri seere ú ma seer'u wera; ye úráa ba thiyɔɔ phurɣaɣ khurá, ⁴⁹ pébu, seere ú ma seer'u, u kuso má thā wā, dé Sii ú s̄onni ma weri, ú th̄íná h̄aani ma seere ú ma mákínni ná ma seer' wera. ⁵⁰ Ye kha' tí u seer'u ma weri, ti h̄aana'ma thakoo míjān ḡɿ kaa sóo wera. Tírá yeeri, p̄átí u seer'u ma tí weri, múnnāa ma seer' ru.

Tí Yésú tisi'ru ú mamannibibi wá desi weri, sí míja

13 Mú *Kúñkersi* yeera khu úkpo sí nan weri, Yésúrá tuu dé ú ku'mi fa dunijaná ɿ yóo Sii thāná, tó'rim-biyaama. Ní' píu ye thowoo fa dunijaná ye dée ú wábi weri, fuɣ-uyaa-buma, ɿ furí bi ná naní kp̄uuníjā. ² Waatu ú Yésú ná ú mamannibibira ye di s̄únindimini weri, ná *Sutāna* bu-uyaa ná u yee kákásí Júdásí wá d̄ógírá dé u h̄aana' Yésúri pí kóɔɔ. Júdásí dé-uma Ísíkáryóti Síímó wá bikhee.

³ Mú Yésú tuura dé Sii Yékírí h̄a-urí-mama wórgi wá bæe'no ye tuu dé Yékírí thāná ma ku'ri yēe ba písi ní Yékírí thāná weri, ⁴ ú digee yaa dikhanná ɿ khori ú kp̄órgíkp̄órgiri ye khee bɔɔrúwa ɿ f̄ógí hagurá. ⁵ Mú u f̄ó'rusu sóo weri, ú khee yɔ'mi ɿ yee kó táɣo yēe *tisi'* ú mamannibibi wá desi, ye khee bɔɔrúwa ú u f̄ó'rá hagurá weri, yēe tíkíɣ si.

⁶ Mú u nanni Síímó Péeri thāná weri, úrá kha' á *Tamaɣ, úráa tisi' maní desee?* ⁷ Yésúrá seeryɔɔ kha'

† Ná kerí Ézá 53.1 †† Ná kerí Ézá 6.10

míu tí ma dé mé'ni weri, u tuu bú títáŋgi werá wa, dé kpānaa bu, u ba tu gi. ⁸ Pēenná seeryɔɔ kha' káari, ú tsi' má desírí kúuŋ na. Yésúrá seeryɔɔ kha' ná u kha' má tsi' ú desuri wa, ú niŋe má míŋɔ wā. ⁹ Síms Pēenná seeryɔɔ kha' á Tamaŋ, ná múnnáa, hā ú tsi' má desu wá tónni wā, dé u tsi' tíkíŋ ná má desí ná má thagune. ¹⁰ Yésúrá seeryɔɔ kha' níni ú wírí'ri sóo weri, ú wírí' tūwā, dé deesira u bobu', pébu, *ninige* únno tūwā, dé u ma ta. Ye píra ninige ya, dé úkpôo ninige pí sɔɔɔm-birá. ¹¹ Yésú tu-uyaa tárú úu ye ba hāana' pí kóɔɔ weri, tírá yeeri ú kha' béé' dá'ri ninigi wa.

¹² Mú u tsi'ri pí desuri sóo, ú kheɛ ú kpórgíkporgi ĩ yee gi ye ba hītaa dikhanná tē, ye púgi bi kha' tí ma déeri mé'ni weri, tu-buri tí títáŋgaa? ¹³ Ye kha' tí pi yí' ma Níkhāgaa ná Tamaŋ weri, thīŋāa bí, pébu, Níkhāgaa ná Tamanna ma déeri míŋáŋ. ¹⁴ Ye kha' ná maní u déeri Tamaŋ ná Níkhāgaa ma tisura pí desu, mákím-buri ná pi tsi' kām̄bi desu tē; ¹⁵ dé dé-manuma ĩ bukaa bi sí dé sǎŋgi pí dé pātí maní déeri wera. ¹⁶ Ye kha' thīŋaa-u, ma seɛ'-puma kha' sūmdébiyé wónni tarí u tamaŋ na, ye sūnnāa wónni tarí u sūnnuu weri wa. ¹⁷ Mú pi tuuri si werá weri, ná pi wórɔɔ dée si sí dóm-míná, kuru-buri. ¹⁸ Ye kha' pí béé' ma kha'ri ya, dé tu-manu ípe bí ma phī'ni khori wera; dé Yékírí wá seere ú kha'ri kha' *má ná tárú úu di kpoogi, ban-uri ba déema má pūnāa weri, fɔ́ ú dé ú dómminá.*¹⁹ Ma seɛ'-puma werá ye sí tūmá si naŋ, sí dé sǎŋgi ná si ba nanu, pí tu kha' maná déeri *Wéé Ú Déeri* wera. ²⁰ Ye kha' thīŋaa-u, ma seɛ'-puma kha' níni wó níni ú wónni kórí ú ma sūnnu weri kókuru, mana u kó'ri kókura; ye níni wó níni ú wónni kórí ma kókuru, ú sūnnu ma weri, úra u kó'ri kókura.

Tí Yésú seɛ'ri kha' Júdásurāa ba hāana' pí kó' ma wera
(Mat 26.20-25; Már 14.17-21; Lúk 22.21-23)

²¹ Mú Yésú kōnni mé'ni sóo weri, ú kákásírá ŋagumɔna tákursi, ú kha' thīŋaa-u, ma seɛ'-puma kha' pí ɔɔ ba hāana' pí kó' ma. ²² Mamannibibirāa ye keŋ kām̄-bi kaa tu tárí kpoó ú u kha'ri wera. ²³ Mamannibii ú Yésú funna kóŋ weri, hītaŋ-uyaaama ú the'rá. ²⁴ Síms Pēenná déyoo déke kha' u pú' Yésúri tárí kpoó ú u kha'ri wera. ²⁵ Ú to kennige ĩ púgi Yésúri kha' á Tamaŋ, maa-u? ²⁶ Yésúrá kha' ma ba to' phāanu naŋɔɔ, ye tárú ú ma ba hā ú weri, ú tárúɔɔ. Ye to kheɛ phāanuni ĩ to-goo naŋurá ĩ hāa ú Júdásu ú déeri Ísíkáríyóti Síms wá bikhee wera. ²⁷ Mú Júdásu hīnnu phāanuni sóo weri, *Sutānaaná* kókírú yēe déegée ú. Yésúrá kha' míu tí u béé dé weri, u dé ri kɔɔkɔɔ. ²⁸ Ye mamannibibi wá pócra ye tuu kpoori Yésú wá seerérá wa. ²⁹ Mú ki déeri má Júdásurāa ye kó' tigikotokiri weri, pócra keŋ má Yésú seɛ'-uyaa-uma kha' u ná doŋ kersu wá tásuru werésu ĩ tēfíŋ pócírú. ³⁰ Mú Júdásu buuri ná u hīni

phāanuni weri, ú kheɛ kuso khaaná fí. Táagu te'-kiyaa-ma.

Seere fūmi wá míŋa

³¹ Mú Júdásu ku'ri weri, Yésúrá kha' werá nípura ba ná *Níthīna'bii* wá sáuru, ye sírāa ba yeɛ pí ná Yékírí wá sáura. ³² Ye ná Níthīna'biira dée sǎŋgi pí náa Yékírí wá sáuru, Yékínna ba yeema pí ná Bikhēe sáura; ye ú ba dáu yé dé si ya. ³³ Ye kha' má níunébe, ma ba hītu-bíma waatu kíru. Pi ba wéɛ ma, ye sí ma seɛ'ra pí *Júde kām̄-buri* weri, sí kpoosira ma seɛ' pi werá, kha' pí wónni yóo khaa tí ma yóo wa. ³⁴ Ye kha' ma hā-buma seere fūma: pi fuŋ kām̄ba; dé mákím-burma ná pi fuŋ kām̄bi pātí ma funni bi wera. ³⁵ Ná pi furu kām̄bi, múnnāa bēɛ' ba tu dé dé-birma má mamannibibe.

Tí Yésú seɛ'ri Pēennu kha' u ba pákíŋ kha' ú tu ma wā weri, sí míŋa

(Mat 26.31-35; Már 14.27-31; Lúk 22.31-34)

³⁶ Síms Pēenná púgi Yésúri kha' á Tamaŋ, he u yôo? Yésúrá kha' ú wónni thoo ma werá khaa tí ma yóo wa, dé kpānaa bu, u ba thoo ma. ³⁷ Pēenná seeryɔɔ kha' péɛ déeri ye má wónni thowoo werá waa? Ye kha' sóɔbím-manuma ĩ nii má thakoogi ĩ deɛ ú bu. ³⁸ Yésúrá seeryɔɔ kha' u wónni nii ú thakoogi ĩ deɛ má buu? Ye kha' ma seeryɔɔma kha' pātí sūŋkhoora kha' ma fuu weri, ná u pákíŋ pāa ísāa' kha' u tuu ma wā.

Khīŋ tūu yóo Sii thāná weri, tí míŋa

14 Tí kpānaa bu Yésúrá kha' hā pí yeɛ pí kákásé ŋagumɔna; pi khāa Yékínna yé khāa má bu tē. ² Ye kha' du' kóŋgónsēɛ má Sii thāná, dé ná si ye mún-nāa wā, ma yé kha' ma yóo ná sóɔbíŋ dusí saŋ bi ya. ³ Ye kha' ná ma yóo ná sóɔbíru hītaŋkhannu sóo, má kɔɔgí banní ba khé yóo bí, sí dé sǎŋgi pí hītu khaa tí mane wera. ⁴ Ye kha' pi tu khīŋ tūu yóo khaa tí ma yóo wera. ⁵ Tómasurá seeryɔɔ kha' á Tamaŋ, ĩbíra tuu kēŋ gi u yóo wa, múnnu ĩbíra dé yé wónni tu khīlunnaa? ⁶ Yésúrá seeryɔɔ kha' maná déeri khīlunni, ná thīŋaanu, ná thakoogira, níne wónni yóo Sii thāná kaa thoo má thāná wā. ⁷ Ye kha' ná pi tuu ma, pi ba tu tē má Siira. Ye ĩ kórí gi werá, tu-buru ye náa-u. ⁸ Filípirá seeryɔɔ kha' á Tamaŋ, u buka' ĩbíri Siinɔ, dé síra ĩbíra bee. ⁹ Yésúrá seerye Filípiri kha' fee ĩbíra kām̄be ya, ye úra tuu ma háaru ná fee yaa? Ye kha' tárú ú náanu ma, Siira u náanu. Ye mú u déeri ye kha' ma buka' ĩbíri Siinɔɔ? ¹⁰ Ye kha' u khāa tuu dé ma ma má Sii wá dógírú ye má Siirāa má dógírú waa? Seere ú ma seɛ' pí béé' weri, u kuso má thā wā, dé má Sii úu má dógírú weri, úrāa dé ú sūmuna. ¹¹ Tí ma kha'ri ma ma má Sii wá dógírú ye má Siirāa má dógírú weri, pi khāa sí bu; ye háaru ná pi wēɛ khāa sí bu wa, pi khāa má sūmdéenpi wá thīná. ¹² Ye kha' thīŋaa-u, ma seɛ'-puma kha' níni ú khāanu má

† Ná keri Mák 41.9

bu, míu í ma dé weri, u ba déma í hũngi tẽ; ú yatura ba déma yóo í taru má wáyura; pébu, ma yóoma má Sii thã. ¹³ Míuni wó míu tí pi nínni má jísígírá, ma ba dérima, sí dé sãngi nípirá ná Sii sáuru manú Bikhee wá bákárá. ¹⁴ Ye kha' ná pi níni ma míuni má jísígírá, ma ba dé-rima.

Téffínná wá mína

¹⁵ Ná pi furu ma, pi ba kó' má seereri; ¹⁶ ye maná jín má Siiri ú hã bu ɔ Téffínná, ú hĩtu bí waatu wá bẽe'. ¹⁷ Ú Téffínnáana déeri *Yékírí wá Nii* thã ú thĩnaana ku' wera. Ye kha' dunijanípírá wónní píyɔɔ wa, pébu, pi náa-u wã, ye pí towɔɔ tẽ na; ye tu-bínnu, pébu, u bíma yêe ba hĩtu pí dósírá.

¹⁸ Ye kha' má ba sée pí tóri má póɔrɔbibe ya, dé ma ba písi ban. ¹⁹ Kháte ná kíru ná dunijanípírá ba ná ma túwã, ye píra ba ná ma, pébu, ma ma thakooge ye píra ba hĩtuma thakooge tẽ. ²⁰ Ye ú khurá, pi ba tu dé ma ma má Sii dógírá, píraa má dógírá ye manãa pí dósírá tẽ. ²¹ Ye kha' táru ú kó'ru má seereri yêe déyoo ú dóm-mína weri, úrá déeri wée ú funni ma; má Siira ba furɔɔma ye má thĩná furɔɔ tẽ, yé bukaa-u má thĩ.

²² Yésú wá mamannibii wá ɔɔ ú pi yí' Júdi weri (úu míu dée Ísíkáryótu Júdási ya), ú púɔɔ kha' á Tamaɲ, pée déeri ye úu ba buka' ú thĩ'ɔu tónná kaa buka' ú thĩ dunijanípunee? ²³ Yésúrá seeriyɔɔ kha' níni ú funni ma weri, u ba kó'ma má seerera; má Siira ba furɔɔma, ye ɔbirá ban ú thãna ba hĩtu ú kpoogo. ²⁴ Ye táru úu míu furu ma wã weri, ú kó' má seereri wa. Ye kha' seere ú ma seer'ru pí núu weri, má wáa-u wa, dé má Sii ú sũnni ma weri, ú wáa-u. ²⁵ See'-manu-bi-síma waatu ú mane bí wera. ²⁶ Ye Téffínná ú déeri *Yékírí wá Nii* ú Sii Yékínna ba sũn má jísígírá weri, úraa ba mamaɲ bi míuni wá bée' yé wógí' pi míuni wá bée' í ma seer'ru bi wera.

²⁷ Ye kha' ma hã-buma dɔɔwóoŋgo, dɔɔwóoŋ gĩi manɔ weri, kíra ma hã bu; mana wée hãana' kɪ pãtí dunijanípúra hãana' kɪ weri wa. Ye kha' hã pí yee pí kákásé naɔumɲ na, ye hã pí phãni wã. ²⁸ See'-maɲaa bi kha' ma yóoma yé ba písi ban. Ná fum-biyaa ma, má yóomi Sii thãna, ti ye nuu bí, pébu, má Siira taru mana. ²⁹ Ye kha' see'-manu-buma í míunene, sí dé sãngi ná u ba nani, pí khãa. ³⁰ Má ba bú seere bí kóŋ túwã, dé dunija wée ura bamma; ú wónní dé ma míuni wã, ³¹ dé ma déma pãtí má Sii seer'ru ma weri, sí dé sãngi, dunijanípírá tu dé fum-manuuma. Mú u kũnni mú weri, ú kha' pi yee ɔbé yáa tara.

Yésúrá déeri divétukira

15 Tí kpãnaa bu Yésúrá kha' maná déeri *divétu'* thĩnthĩngiri ye má Siirá dée kí kennaana.² Deki wó de' kíi kaa seɲ weri, u khú sée-guma. Ye de' kíi seɲ weri, u ba nágí'-kuma kí hĩtu tai yé hafu seɲ. ³ Seere ú ma seer'ru bi weri, dé-uri-bima píu tai, pi *ninige* túwã.

⁴ Pi máa má bu ye maná máa bí bu tẽ; dé pãtí divédeké wónní seɲ kaa máa kí tukirá wa weri, múnnáa seɲ, ná pi máa má bu wa, pí wónní dé míuni wã. ⁵ Ye kha' maná déeri divétukiri, ye pírá dée kí desira. Táru ú máanu má bu ye maná máa ú bu, pãtí táhugira seɲ weri, múnnáa u dé míkuru kóŋgóŋɔ. ⁶ Ná níne máa má bu wa, pi hĩnooma kpaago pãtí pi hĩŋ tádesi sí huu, pí ho'ri yee si naago sí so wera. ⁷ Ná pi máa má bu, ye kó'ri má seereri, míuni wó míu tí pi beɛ weri, pi jín ni má Siinu, dé pi ba bu ri. ⁸ Ná pi dé míkuru kóŋgóŋ píu buká' kha' dé-birma má mamannibibi weri, síraa ba hã Siiri sá. ⁹ Pãtí Sii funni ma weri, múnnáa ma funni bi. Ye kha' pi kó' má míuni ye má kí fuɲ bi. ¹⁰ Ná pi kó'ri má seereri, ma ba kí fum-buma pãtí ma kó'ru má Sii wá seereri ye ú furu ma wera.

¹¹ Ye kha' see'-manu-bi-síma sí dé sãngi pí bu nuu míu má weri, pí du'ri naɲ pí khanna. ¹² Ma see'-puma kha' pi fuɲ kãmbi pãtí ma funni bi wera. ¹³ Fummé wónní taru í nii mú thakoogi í deɛ mú níneɔɔ wa. ¹⁴ Ye kha' ná pi dé tí ma see' pi weri, pi déma má nínebe; ¹⁵ tí pãnná má yí' pi sũmdébibi túwã, dé sũmdébiyé tu tí ú tamanna dé ya, dé ma yí'-puma nínebe, pébu, míuni wá bée' í ma núuni má Sii thãna weri, buka'-manu bi í. ¹⁶ Ye kha' pírá phĩ'ni khori ma wã, dé maná phĩ'ni khori bi ɔ saa bi dé pi yóo ná dé míkurya, í nafa úu ba hĩtu bú waatu wá bẽe'. Ná si múnnáa, Siira ba hã-buma míuni wá bée' í pi ba jínɔɔ má jísígírá wera. ¹⁷ Ma see'-puma kha' pi fuɲ kãmba.

Dunijanípi ɪ'-pirma Yésú ná ú mamannibibira

¹⁸ Ye kha' ná dunijanípúra ɪgi bi, pi tu kha' mana pi khurra ɪge. ¹⁹ Ná dé-biyaa dunija wábu, dunijanípúra ye fuɲ bi, pébu, pi ye ba déma dunija wába. Ye si múnnáa wã, dé maná phĩ'ni khori bi dé pi hĩtu píkpo; dé pi dée dunija wábu túwã, tírá yeeri, dunijanípírá ɪgi bi.

²⁰ Ye kha' pi wógí' tí ma seer'a bi kha' sũmdébiyé taru ú tamaru na wera. Ná dunijanípi fúusim-biyaa-mama, pi ba fúusim-bírúma tẽ. Ná nú-biyaa má mamammuni, pi ba nú pí wáburu tẽ. ²¹ Ye dunijanípúra ba dé-bima ísêe bẽe'no í deɛ pãtí píra thoo ma wera; pébu, pi tuu táru ú sũnni ma weri wa. ²² Ná ma ye baa ba seeriyɛ bi ya, pi ye yárgíyá wa, ye mú kɪ déeri má bam-manuma werá ba seeriyɛ bi weri, pí wónní bu kukharu wa, dé yárgím-burma. ²³ Táru ú ɪ'ni ma weri, u ɪ'ma má Siiri tẽ. ²⁴ Ná ma ye baa ba dée míu í níne míu dée náa pí ɔɔɔmburá wa, pi ye yárgíyá wa. Ye werá, ná-bruma ye kai ye ɪgi má ná má Siira. ²⁵ Ye dé-sirma sí dé sãngi, seere ú kha'ru kha' *ɪ'-piri-mama phãɲɲi weri*,† ú tí'ni pí *mammí wá seburá weri*, ú dé ú dómminá.

²⁶ Ye kha' Téffínnáana ba bamma. Úrá déeri *Sii Yékírí wá Nii* thã ú thĩnaana ku' wera. Ma ba yeema ú ya Sii

† Ná keri Mák 35.19; 69.4

thāná í ban; ye u ba see'ma má míŋa. ²⁷ Ye píra ba see'ma má míl tē, pébu, má ná píráa ye kāmbe í kórí gu má sūmni wá kókírɔ́rɔ́.

16 Tí kpānaa bu Yésúrá kha' see'-manl-buma míŋene sí dé sǎŋgi há pí sée Yékírí wá khǔnni wā. ² Kha' pi ba ním-buma *Júdebi wá pǐŋgínkhayírá*. Ye ɔ khu wá yatí ná pi ba khu-buma yé keŋ má míkuriye íbira dé yēe há Yékíre. ³ Pi ba dé-múma, pébu, pi tuu má Siiri wa, pi tuu manl tē ŋa. ⁴ See'-manl-bi-síma sí dé sǎŋgi ná ú khura ba nanl, pí wógí' tu kha' khuru-maŋaa seeriye bi sí.

Yékírí wá Nii wá sūmdéenŋe

Ye kha' ma seeriye bi sí kókírɔ́rɔ́ wa, pébu, má ná píráa ye kpoogo. ⁵ Ye werá ma yóoma wée ú sūnni ma weri, ú thā, ye pí ɔ púgí ma kha' he ma yóo wa. ⁶ Ye pātí ma seereeri mé'ni weri, sírá ŋagumunni pí kákásira. ⁷ Ye kha' ma see'-puma thǐŋaa kha' má khūm-mināa pāa; dé ná ma khūni wā, Téfínnāaná ba ban na. Ye ná ma khūni, ma ba sūnní há bi ú. ⁸ Ye ná u ba baa, u ba buka'ma dunīanírí kha' mípǐŋi ná míl tí terenni ná Yékírí wá thugi wá mílná, buri-birma. ⁹ Mípǐŋi wá mílná, buri-birma, pébu, pi khāa má bu wa. ¹⁰ Míl tí terenni weri, tí mílná buri-birma pébu, ma yóoma Sii thāná ye pí ba ná ma tūwā. ¹¹ Yékírí wá thugi wá mílná, buri-birma pébu, Yékírí thu-uma dunīa wée urí sówo.

¹² Ye kha' ma ma mí kǔŋgǔŋe yēe see' pi, ye pí wónní tu í tutǎŋgi werá wa; ¹³ dé ná *Yékírí wá Nii* thā ú thǐŋaana ku' weri, ná u ba baa, úráa ba buka' pi thǐŋaa bēe'ŋo. Ye ki dée má ú thǐ wá seere u ba see' ya, dé u ba see'-puma míŋi wá bée' í u núuni Sii thāná, yé see' míŋi wá bée' í ba nanl wera. ¹⁴ U ba yeema nípe ná má sáú, pébu, tí ma ba seeriɔ́ weri, tíra u ba khé see' píri mamannibira. ¹⁵ Ye kha' Sii wá míŋi wá bée' má wáyē. Tírá yeeri má kha' tí ma see'ri Yékírí wá Niini weri, tíra u ba khé see' pi.

Pí dɔ́ɔkpúusira ba fíkíŋ déma nuuma

¹⁶ Ye kha' kháte ná kíriú ná pí ba ná ma wā, ye ná tó páné kha' tí yee bú kíriú tē, pí ná ma. ¹⁷ Ú mamannibibi wá pɔ́ɔra ye see'ma kāmbe kha' tí u kha'ri kha': kháte ná kíriú ná íbé ba náa-u wā, ye ná tó páné kha' ti yee bú kíriú tē, íbé náa-u, ná tí u kha'ri kha': pébu, u yóoma Sii thāná weri, pé si bée khaa? ¹⁸ Ye ú kháte ná kíriú wá tutǎŋgírāa kúnnaa? Ye kha' íbira tuu míl tí u bée kha' wa.

¹⁹ Mú Yésú tuuri dé pi ye bée púɔ́ɔma weri, ú tɔ púgí bi kha' dé tí ma kha'ri kháte ná kíriú ná pí ba ná ma wā, ye ná tó páné kha' ti yee bú kíriú tē, pí ná ma weri, dé síra pi deeri yēe pú' kāmbe bāa? ²⁰ Ye kha' thǐŋaa-u, ma see'-puma kha' pi ba fuu í kí dé maŋanaŋ ye dunīanípírí kí kpánné; pí dósira ba kí kpúu-buma ye

ɔ khu ná si ba fíkíŋ dé bí bu nuuma. ²¹ Ná harí wá hūmpāne nanl, si dé-ú-buma dɔ́ɔkpúusi, pébu, ú thɔ́ɔra waati nanl-uma. Ye ná u hūni sóo ú pha ú thɔ́ɔrarí ye sí fíkíŋ dé ú bu nuumi, í dee tí Yékírí hāanuu bii wera. ²² Múnnāa sure bí bu, werá pi ma súŋgínso ye ma ba písi ná bi tē, ye tí páná si ba dé-bi-buma kpánnéese. Ye níne ba wónní hǐŋ bi pí nuumne ŋa. ²³ Ná ú khura ba nanl, pí ba pú' ma mílnt tūwā. Ye kha' thǐŋaa-u, ma see'-puma kha' mílnt wó míl tí pi ba níŋ Siiri má nísigírá weri, u ba há bi tí. ²⁴ Ye í kórí gu ba nanl fēerá, pi níni mílnt má nísigírá wa. Ye kha' pi níŋ, dé pi ba bu, sí dé sǎŋgi pí nuumná du'ri nanl pí kha-na.

Yésú wórí-uri dunīanl sówo

²⁵ Ye kha' ɔɔɔ ma see'ri bi ísēe bēe'ŋo ye ɔ khíye ba nanl ú má ba seeree bí ɔɔɔ tūwā, dé ma ba sá'ri see'-pi-ma Sii mílnt kaadé ɔɔe. ²⁶ Ú khurá ná pi ba níŋɔ mílnt má nísigírá, ye ma kha' manāa ba níŋ Siiri há bi ya, ²⁷ dé ú thǐ fuŋ-uri-buma, pébu, fum-bínni-mama tē, ye khāa tuu dé Sii Yékírí thāa ma ku'ri. ²⁸ Ye kha' Sii thāná ma yaari baa fa dunīaná, ye werá maa ku' dunīaná í písi Sii thāná tē.

²⁹ Ú mamannibibirá seeriɔ́ kha' werá sá'-uri yēe seeree-íbbinneema kaadé ɔɔe. ³⁰ Ye kha' werá tu-íbbínni dé u tuma mílnt wá bēe', tírá yeeri íbé ŋaaníŋ púɔ́ɔ mílnt tūwā, dé míl tí pi mákínni ná pi púɔ́ɔ weri, tu-unni sówo. Ye kha' tírá yeeri íbé khāa tuu dé Yékírí thāa u ku'ri. ³¹ Yésúrá seeriye bi kha' werá pi khāanu? ³² Ye kha' ɔ khíye ba nanl, pí bēe' ba tuugŋ pí khayɔ yé sée ma mákpo; ye ú khu nanl-uma sówo. Ye kha' ma mákpo wa, dé má Siira ma manɔ kpoogo. ³³ Ye kha' see'-manl-buma ísēe bēe'ŋo sí dé sǎŋgi pi bu dɔ́ɔwóŋgi má bákárá. Ye kha' pi ba fúusímma fa dunīaná, ye há pí yee phǎŋgé kó' pi ya, dé wórí-manl dunīanl sówo.

Yésú wá Yékíŋ níŋga

17 Mú Yésú kōnni mú weri, ú wúgíyá keri thu'nná ye kha' Siye, waati nanl-uri, u yee nípírí ná ú Bikhēe sáuri sí dé sǎŋgi Bikheerá yee nípírí ná ú sáuri tē. ² Ye kha' ye-urma Bikheerá buu wórgi dunīanírí wá bēe'rá sí dé sǎŋgi ú há ní' pí u karfannuu weri, thakoo míŋánŋ gú kaa sóo wera. ³ Thakoo míŋánŋ gú kaa sóo weri, kírá déeri í tu ú úkpo ú déeri Yékínni, ɔ bú wa weri, ná í tu tē manl Yésú Kírísi ú u sūnni wera. ⁴ Ye kha' ye-manl nípírí náa ú sáuri fa fǎŋŋurá ye dée tē sūmi tí u hāanl ma dé ma dé wera. ⁵ Ye kha' Siye, u yee má hǐti werá ú the', ú há ma sáú ūu ye má khūi ú thāná ná dunīana ye nanl sínniŋe ŋa wera. ⁶ Ye-manl ní' pí u phǐ'ni khori dunīaná í karfaa ma bí weri, pí tuwɔ. Ye kha' dé-biyaama ú wába, ú karfaa ma bí ye pí kórí ú seerera. ⁷ Tu-buri werá dé mílnt wá

bée' í u hãani ma weri, ú thãa i ku'ri, ⁸ pébu, seere ú u hãani ma weri, úra ma seer'i bi ye pí hĩnɔɔ ye khãa tuu dé ú kɛngɔ ma ku'ri míɲán; ye úrá sũnni ma.

⁹Ye kha' píra ma jínj úrí Yékínni yêe hã. Ma wêe jínj úrí Yékírí yêe hã dunijanírí wa, dé pí u karfannu ma weri, píra ma jínj yêe hã, pébu, dé-birma ú wába.

¹⁰Nípi wá bée' pí má weri, ú wábe, ye nípi wá bée' pí u weri, má wábe tẽ; ye píraa ba dé sãngi pí ná má sáura.

¹¹Ye kha' mana dunijanáná tówã, ye píra búma dunijanáná; ye mana theema ú thãná. Ye kha' Siye, ú ú mákínni kpónnóke weri, u tɛe bi ú nísi gí u hãani ma weri, kí bákárá, sí dé sãngi pí dé kpoogi pãtí má ná úrí déeri kpoogi wera. ¹²Pãtí ma ye bí kpoogi weri, ma ye tɛe-buma ú nísi gí ú hãani ma weri, kí bákárá. Tɛe-manu-buma úkpoo téu wa, dé úwe ú mákínná ná u téu ye úrí Yékírí wá seererá dé ú dómminá weri, úrá téuri.

¹³Ye kha' ma theema ú thãná werá. Ye waatu ú mane fa dunijanáná weri, ma seer'-pi-síma, sí dé sãngi pí bu nuu míl manɔɔ weri, pí du'rí naɲ pí khanna. ¹⁴Hã-manu-buma ú seereɔ, dunijanírírá tgi bi, pébu, pi dée dunija wábi pãtí manu kaaru dée dunija wáa weri, tẽ ja. ¹⁵Ye kha' ma wêe jínɔɔ dé u khor bi dunijanáná wã, dé ma jínɔɔma dé u hĩɲ bi Pĩlnãanɔ. ¹⁶Pi dée dunija wábi pãtí manu kaaru dée dunija wáa weri tẽ ja. ¹⁷U yee pí dé ú wábi ú seere ú déeri thĩnaani weri, ú bákárá. ¹⁸Sũm-manu-buma dunijanáná pãtí u sũnni ma wera. ¹⁹Ye kha' nii-manuuma má thĩnɔ tĩ deɛ bí bu, sí dé sãngi, pírá dé ú wábi tẽ thĩnãa bákárá.

²⁰Ma wêe jínj úrí Siiri yêe hã pí tónni wã, dé ma jínɔɔma tẽ yêe hã ípɛɛ bée' pí ba khãa má bu tĩ deɛ seere ú pi ba seer' má mílná weri, ²¹sí dé sãngi pí bée' dé kpoogi pãtí úrí Siira má dógírá ye manãa ú dógírá wera. Ma jínɔɔma tẽ dé píra hĩti tẽ tbi dósírá sí dé sãngi dunijanírírá khãa tu dé úrá sũnni ma.

²²Ye kha' hã-manu-buma sáú ú u hãani ma weri, sí dé sãngi pí dé kpoogi pãtí má ná úrí déeri kpoogi wera. ²³Pãtí mana pí dósírá ye úraa má dógírá weri, píra dé kpoogi pí dómminá tẽ, sí dé sãngi dunijanírírá tu dé úrá sũnni ma ye furu bi tẽ pãtí u funni ma wera. ²⁴Siye, ma beema dé ní' pí u hãani ma weri, pi hĩti khaa tí mane weri, pí ná sáú ú u hãani ma weri, pébu, fuɲ-urumama ná dunijana ye nanu sĩnnije ja.

²⁵Ye kha' Siye, ú ú terenni weri, dunijaníríra tuwɔ wa, ye tu-mánnuu, ye ípe tu-bínni tẽ dé úrá sũnni ma. ²⁶Yee-manu pí tuwɔɔ, yêe ba yee pí tuwɔɔ tẽ, sí dé sãngi fuɲ mí u funni ma weri, pí hĩti pí fummi wá hũnge, ye maná hĩti pí dósírá.

Yésú wá kómí wá míɲa

(Mat 26.47-56; Már 14.43-50; Lúk 22.47-53)

18 Mú Yésú kũnni mú weri, ú kheɛ ú mamannibibri pí yóo dágáa ú pi yí' Sédóróni weri, ú tó he'nná, tĩ ná dóoró kó táhukhãmargɔ. ²Júdásí úu ye ba hãana' pí kóɔɔ weri, u ye tuma tí khanni, pébu, Yésú ná ú mamannibibirá yé dá' ní yóome ja.

³Júdásírú tɔ kheɛ sodáasíkũnni ná tɛɛgeeri bí Yékírí wá thɔɔginníkhãgibi ná Fáarisibi hãana bi weri, pí yóo ní. Khe-buyaama haubenɲi ná fitĩnakhe'i ná khotása.

⁴Mú Yésú tuura mí tũ ye ba nanɔɔ weri, ú súu tó'ríyó bí tĩ púgí bi kha' maa pi wêe? ⁵Pí seeriyɔɔ kha' Názáarétí Yésúu tĩbira wêe. Yésúrá seeriyɛ bi kha' manɔ. Júdásí úu ye ba hãana' pí kóɔɔ weri, u ye-bí-fĩma kpoogo. ⁶Mú Yésú kha'ri manɔ weri, pí písée kpãnaa kpãnaa tĩ ná wáa. ⁷Yésúrá písée púgí bi tẽ kha' maa pi wêe? Pí kha' Názáarétí Yésúu tĩbira wêe.

⁸Yésúrá seeriyɛ bi kha' ma kha' manɔ wãa? Ye kha' ye ná mana pi wêe, pi sée íperá tara.

⁹Múnnáa si nanni ye seere ú u seer'a kha' Siye, ní' pí u karfannu ma weri, ma sée úkpóo téu wa weri, ú dée ú dómminá. ¹⁰Símó Pêenna yema kpersɔɔrɔnnɔ; ú yárl suriyaa-u tĩ dugi kpagi ɔ wál wá dé'dinɲintãna. Ú wáira yema Yékírí wá thɔɔginníkhãgaa wá súmdébiye. Pi ye yísɔɔma Málkísi. ¹¹Ye Yésúrá seeriyɛ Pêenni kha' u yee kpereeri ú the'nná ye kha' keɲ-uri má ma ba kónnimma thɔɔra ú má Sii kha'ri ma ba thɔɔra weri, baa?

Tí pi yóori Yésúu Yékírí wá thɔɔginníkhãgaa thã weri, sí míɲa

¹²Sodáasíkũnni ná pí níkhãgaa ná Júdebi wá níkhãgibi wá tɛɛgeeriburá tɔ kórl Yésúri tĩ fɔɔɔ. ¹³Mú pi fó'ruu sóo weri, pí khurɲa yóo ú Ánnásí thã. Ánnásí dé-uyaama Káyífi ú déerá Yékírí wá thɔɔginníkhãgaa kí digurá weri, ú daafĩkhoo. ¹⁴Ye ú Káyífirá seer'a Júdebi wá níkhãgiburu kha' ná níni úkpoo huu tĩ deɛ thĩinná, tíraa pãa.

Tí Péeri pákínni kha' má tu Yésúri wa weri, sí míɲa

(Mat 26.69-70; Már 14.66-68; Lúk 22.55-57)

¹⁵Símó Péeri ná Yésú wá mamannibii wá ɔɔ ye thoo Yésúra. Mú Yékírí wá thɔɔginníkhãgaa tuura ú mamannibiiri weri, úrá buu dóoró waatu kpoorá ú ná Yésúri thɔɔginníkhãgãa kpóntũunná. ¹⁶Ye Péeri úraa ye kpaagurá, tutũnni wá the'rá. Yésú wá mamannibii wá ɔɔ ú thɔɔginníkhãgaa ye tu weri, ú kuso tĩ seeriyɛ súmdébihari'ú úu ye tɛe tutũnni weri, ye yee Pêenná dóoró. ¹⁷Súmdébihari'ú úu ye tɛe tutũnni weri, ú púgí Pêenni kha' úrí tẽ, úra dée wál wêe mamannibii wá ɔɔ waa? Ú kha' ma dée ú ɔɔ wa. ¹⁸Mú kí déerá má wóom-mêe ye khu weri, súmdébibi ná tɛɛgeeriburá daa naagi yêe wó'rée. Pêennãa ye wó'rée bí tẽ.

† Kháterá Sutãnaana Yésúra yí' Pĩlnãana.

Yésú wá thumu Yékírí wá thɔgunníkhāgaa thā

(Mat 26.59-66; Már 14.55-64; Lúk 22.66-71)

¹⁹ *Yékírí wá thɔgunníkhāgaa* rúgí Yésúri ú mamannubibi wá míŋɔ ná mí l̄ u ye mamaŋ nípiri wera. ²⁰ Yésúrá seeriyɔɔ kha' ma ye seereema nípirá, b̄e' n̄ú. Waatu wá b̄e' ma ye mamamma nípiri *Júdebi wá p̄íŋgínkhayírá* ná *Yékínthiya'dukirá*; í khayírá Júdebira dé p̄íŋgín. Ye kha' ma kóo seeriyɛ míluni náá wā; ²¹ ye péé déeri ú pú' maa? Ye kha' u pú' ípe bí núuni má seereri weri, dé pi tu tákursi tí ma seer'ri bi wera. ²² Mú Yésú k̄nni mú, ɿ hakura ná tegeeribi wá ɔɔ ye fí, ú fataa-u ye kha' dé Yékírí wá thɔgunníkhāgaa u ha'ri yēe seereé mé'naa? ²³ Yésúrá seeriyɔɔ kha' ná mí p̄íŋne ma seer'ri, u buka' ma tí p̄íŋkhanne. Ye ná ma seeriyɛ mí p̄íŋni wā, péé déeri ú kha' maa? ²⁴ Ánnásurá yee pí khee yóo ú fɔgónni Yékírí wá thɔgunníkhāgaa Káyifi thāná.

Tí Péeri kha'ru tē kha' má tu Yésúri wa weri, sí míŋa

(Mat 26.71-75; Már 14.69-72; Lúk 22.58-62)

²⁵ Ú waaturá ná Síímó Péeri úra ye fíma nadókirá yēe wó'rée. Pí púgɔɔ kha' úra dée wá wēe mamannubii wá ɔɔ waa? Pēenná pákirá kha' ma dée ú ɔɔ wa. ²⁶ *Yékírí wá thɔgunníkhāgaa* wá s̄umdébii wá ɔɔ ye bú, ú n̄ínēe ye wá wá níntán̄ tí Péeri du'ra kpagi wera. Ú púgí Pēenni kha' ma náá ú ná úrí táhukhāmargurá waa? ²⁷ Pēenná pákirá tē. Tí khanná, súŋkhorá fuwa.

Yésú wá thumu fāgumaŋ Pílátú thā

(Mat 27.1-2, 11-14; Már 15.1-5; Lúk 23.1-5)

²⁸ Tí kpānaa bu, pí khee Yésúri p̄nín̄ thuthuki Káyifi thāná ɿ yóo ú *fāgumaŋ Pílátú* wá kórgírá. Ye Júdebi wá níkhāgubura pí dóoró kórgírá wa, ɿ dee tí pi ba *ni'ne'* pí wísi ɿ kp̄nni di *Kúŋkersu* wera. ²⁹ Tírá yeeri fāgumaŋ Píláturá baa pí thāná kpaagirá ba púgí bi kha' pé wá wē déerii? ³⁰ Pí seeriyɔɔ kha' ná u ye dée mí p̄íŋni wā, ɿbé yé ba hāa-u ú wa. ³¹ Píláturá kha' pí thīna khé thiyɔɔ p̄átí pí kh̄inne wera. Pí kha' ɿbíra kh̄inne yēe thu níni yé kha' pi khuwɔɔ wa. ³² Dé-siyaama, sí dé s̄ŋgi seere ú Yésú seer'ra d̄ŋ mí u ye ba hú yóo weri, ú dé ú d̄mmíná.

³³ Píláturá tɔ dóoró kórgírá ye yee pí khee yóo ú, ú púgɔɔ kha' úrá déeri *Júdebi wá* uri b̄aa? ³⁴ Yésúrá seeriyɔɔ kha' ú thīná seer'ri si b̄aa, bá p̄ɔɔ k̄nni mú ú núwōo? ³⁵ Píláturá kha' keŋ-uri má dé-manuma Júdee b̄aa? Ye kha' ú thīnípi ná *Yékírí wá thɔgunníkhāguburá* bannu ú má thāná dé ma thiyɔɔ; ye kha' pé u déerii? ³⁶ Yésúrá kha' má igura dée dunija wági wa, dé ná dé-giyaa dunija wági, ná má nípi khāi-biyaa hāa ma; pi yé bú kó'rí hā má Júdebi wá níkhāguburi wa; ye ki dée dunija wági wa, tírá yeeri. ³⁷ Píláturá kha' ná múnnaa dé-uma u keyu? Yésúrá kha' p̄átí u kha'ru wera. Ye kha'

h̄um-biri-mama má baa dunijaná dé ma ba seer' tí déeri thīnaani wera. Ye kha' níni wó níni úu khɔɔ' thīnaani weri, u núma má seere. ³⁸ Píláturá púgɔɔ kha' pé pi yí' thīnaa?

Tí pi hāana'ni Yésúri dé pi khuwɔɔ weri, sí míŋa

(Mat 27.15-31; Már 15.6-20; Lúk 23.13-25)

Mú u k̄nni mú sóo weri, ú kuso tē ɿ yóo *Júdebi* thāná ná seeriyɛ bi kha' ma náá ú bu yárgínkharu wa. ³⁹ Ye kha' p̄átí pi mánuni sí *Kúŋkersu* wó Kúŋkersu, mâa dé sée karsóbii úkpóo hā bi weri, pi beema dé ma sée Júdebi wá ithakhoora? ⁴⁰ Pí písée súriyá kha' hā ú sée úrí wa, dé Bárábásura ɿbíra bee dé u sée (ye ú Bárábásu tárú dé-uyaama níni úu ye khe khotásu yēe sú nípa).

19 Píláturá tɔ hāa bi Yésúŋ dé pi khurɔɔ thīnne.

² Sodáasíbirá dée h̄uwōnthafu'ri má ithanumun-

nu ɿ sigi tí Yésúri ye yeyoo tē *kp̄rgíkporí mamú k̄íŋk̄íŋge*. ³ Pi ye súu yēe tó'riŋ-úma yēe k̄ŋ kha' Júdebi wá ithakhoo, ɿbíra thuyɔɔma yēe ye fataa-u. ⁴ Píláturá písée kuso tē ye seeriyɛ nípiri kha' ma ba yee ú ku' pí tu dé ma náá ú bu yárgínkharu wa. ⁵ Yésúrá tɔ kuso h̄uwōnthafu'nné sigenni ná kp̄rgíkporí mamú k̄íŋk̄íŋgine. Píláturá seeriyɛ bi kha' wáurá wē. ⁶ Mú *Yékírí wá thɔgunníkhāgubi* ná tegeeribi náanusu weri, pí súriyá kha' pi bagɔɔ, pi bagɔɔ ní'batábɔkɔ! Píláturá seeriyɛ bi kha' pí thīna khé ná khuwɔɔ ní'batábɔkurá, dé mana náá yárgínkharu ú bu wa. ⁷ Júdebirá seeriyɔɔ kha' mákíŋ-urma huume, dé kha'-urma kha' dé-manuma Yékírí wá Bikhee; ye ɿbi kh̄lunná sí dé ya.

⁸ Mú Pílátú núuni si weri, phāntgé hafiya kóɔɔ; ⁹ ú khee Yésúri pí dóoró kórgírá ye ú púgɔɔ kha' he u yaaru? Ye Yésúra h̄ŋgírá ú wa. ¹⁰ Píláturá púgɔɔ kha' u wēe bee dé u h̄ŋgín̄ naa? Ye kha' u tuu dé ma ma wórgé ɿ yee pí séyɔɔ werésu pí bagɔɔ ní'batábɔkɔ ɿ khuwɔɔ waa? ¹¹ Yésúrá seeriyɔɔ kha' Yékírí úu ní thu'nná weri, úrá hāanusu kí wórgine, t̄má u yé wónni dé ma míluni wā. Tírá yeeri wēe ú hāana'ni ma weri, úrá déeri pí ɿ taraa úra. ¹² ɿ kó'ri gi ú waaturá, Pílátura ye kemma kh̄ŋ tí u ye wónni khe yé sée Yésúri wera; ye Júdebiráa ye súru yēe kha' ná u sée wá weri, má u dée ithakho kpóroo *Sézáaru* wá nínné ŋa. Níni wó níni ú kha'ru ma ma u weri, dé-uma Sézáaru wá p̄íŋnaa. ¹³ Mú Pílátú núuni si weri, ú yee Yésúrá kuso, ye ú thīná h̄taa thuthukhokirá, khaa tí pi déerá p̄urse, tí pi ye yí' eburisirá Gábátá wera.

¹⁴ Ú fūnáa khurá déerá khu ú pi ye sóɔbín̄ *Kúŋkersu* wera; khu n̄úmín̄-uyaama thaaga. Píláturá seeriyɛ Júde-biri kha' pí urá wē. ¹⁵ Ye píu ye súru kha' pi bagɔɔ, pi bagɔɔ ní'batábɔkɔ! Píláturá púgí bi kha' ma ba' pí ithakhoori ní'batábɔkɔ? Yékírí wá thɔgunníkhāguburá kha' ɿbíra ɔ unɔ ná Sézáanna múwā. ¹⁶ Píláturá tɔ hāa bi Yésúŋ dé pi bagɔɔ ní'batábɔkɔ ɿ khuwɔɔ.

Yésú wá ba'mi ní'batábokó

(Mat 27.32-44; Már 15.21-32; Lúk 23.26-43)

Pí to khee Yésúri ĩ yóo ú. ¹⁷ Yésú wá thǎná kpónná ú ní'batábokuri ĩ kuso gí nuná ĩ yóo khaa tí pi yí' Thaghubigi, yêe yí' ri eburusirá Gólgótá wera. ¹⁸ Tí khanná sodáasíbi ba'ri Yésúri tábókúrá; ba'-piyaama pó khoo bíjò tē sǒ ní'batábokó; wra yema tó he'nná, wraa ye tó he'nná ye Yésúráa ye pí wogomburá. ¹⁹ Píláturá yee pí tǎ'nyeta kó tágo kha' Názáaréti Yésú, *Júdebi* wá ɿya, ĩ máa gi ní'batábokúrá. ²⁰ Júde kǒngǒmbé karmaa si, pébu, Yésú wá bakhanna ye déeyéee nune na, ye tǎ'-syaama tē eburusi ná látēsi ná gérékú. ²¹ *Yékírí wá thǒgunníkhǎgiburá* to seeriye Píláturi kha' u mákírá ná u yee pí tǎ'née kha' *Júdebi* wá ɿthakhoo wa, dé mákíy-uyaama ná u yee pí tǎ'née kha' wá wé kha'-uma kha' maná déeri *Júdebi* wá ɿthakhoora. ²² Píláturá kha' tí ma tǎ'ni weri, tíre.

²³ Mú sodáasíbi ba'ri Yésúri sóo weri, pí kpikira ú táyeensiri khaa ĩnǎ ye bée' khee khaa tíkpo tíkpo; ye khee tē ú kpǒrgǒ ú dǒwra sūuno kaadé kpékéekhare weri, ²⁴ ye seeriye kǎmbi kha' hǎ pí yee ɿbé hai úri wa, dé pi yee ɿbé dé *kharátǎnítǎnǎ* ĩ tu tárú ũu ba buwoo wera. Ye to dée si. Múnnáa si nanni ye tí Yékírí wá sebi kha'ra kha'

Kpikum-burma má táyeensiri
ye dée *kharátǎnítǎnǎ* ĩ khee má kpǒrgǒwri weri,†
sí dée sí dǒmmíná.

²⁵ Yésú wá níjána ná ú níttáa' ná Kúlópási wá haru Máriyámu ná Mágídálá Máriyámuna ye fíma ĩ nunaa khaa tí pi ba'ra Yésúri weri, tí the'rá. ²⁶ Yésúrá jaa ú níjána ná ú mamannbii ú u funna kǒy weri, ná pi nunaa máagirá, ú seeriye ú níjána kha', ɿna, ú biirá wé; ²⁷ ye seeriye mamannbiiri kha' ú níjána wé. ĩ kórí gi ú waaturá, mamannbiiraa ye keroo.

Yésú wá humi wá míja

(Mat 27.45-56; Már 15.33-41; Lúk 23.44-49)

²⁸ Mú si tanni, ye Yésúrá tuu dé míyri wá bée' déeráa-ma í dǒmmíná weri, ú kha' jǒusé kó'ri ma. Tí Yékírí wá sebi kha'ra weri, tí dée tí dǒmmíná. ²⁹ Kó tágêe ye fí, di-vé jǒwáa hǎina gi; sodáasíbirá to khee tákpekí ĩ jǎ' kǎ bú ye khee biri gi kó tátuko, kí pi yí' ísǒpi †† weri, kí kpénggo, ĩ wǒnnígá gí Yésúra. ³⁰ Mú Yésú jǒusú sóo weri, ú kha' míyri wá bée' déeri í dǒmmíná; ye ba'rga, ye yee ú niiná khoro.

Tí to sodáasí kpúuni Yésúri kpú'ne weri, sí míja

³¹ Ú khurá *Júdebira* dé kí sǒwbíj pí *kpáaréekhu*ri ye pí níkhǎgubira ye wêe bee dé ní' pí pi ba'ra weri, pí

† Ná keri Má 22.18 †† Kó tátuki wá kǒw-ɿ. Yékírí wá thǒgunnibura ye jǎ'ma kí desiri tátarammó ĩ pǎmí' sí níni werési kó tágo. Ná pi dée múnnáa, Yékírí wá dékírí bu, ú tárú werési tí mínná hǎni ninige tǒwá (Ku' 12.12; Léw 14.4-7).

kpǎsira hǎni ní'batábokúrá ĩ ná nanj kpáaréekhuuri wa; pébu, ú kpáaréekhu wé, úra yema khu kpakpabaa. Tíra yera pí níni Píláturi kha' u yee pí kpǒwgi ní' pí pi ba'ri weri, pí desuri † yé sūuno' pi tábókúrá. ³² Sodáasíbirá to yówo. Mú pi nanni, ní' píjò bí pi ba'ra pí ná Yésúri kpoo gi weri, pí kpǒw ǒ desuri ye yaa kpǒw ǒ wásuri tē. ³³ Ye mú pi nanni Yésú úri weri, ná u huu sówo, pi kpǒw ú wásírí wa; ³⁴ ye to sodáasíyé kai ye kpǒwǒw kpú'ne kéenná, tarammi ná yǒ'mé kuso. ³⁵ Wéé ú seer'í í míyreni weri, ná-uruma yíbire, ye thǎnaa u seer'ri. Ú thǎ tu-uma dé thǎnaa u seer', síráa ba yee ĩ khǎa ú bu. ³⁶ Íse dé-sirma, sí dé sǎngi tí Yékírí wá sebi kha'ra kha' pí ba kpǒw háari má ú hubi tǎkpoo-u wa weri, sí dée sí dǒmmíná.††† Yékírí wá sebi kha'-uyaama tē kha' pi ba kem-ma wéé ú pi kpúuni kpú'ne wera.††

Yésú wá kasu'mi wá míja

(Mat 27.57-61; Már 15.42-47; Lúk 23.50-56)

³⁸ Mú si tanni weri, Jozéfi ú ku'ra Árimaté ye dée Yésú wá thoorá ǒ ũu ye míu hagi yee nípirá tuu si ya ĩ dee *Júdebi* wá níkhǎguburá weri, ú ná níni Píláturi Yésú wá kpǎngi. Ú háa-u gí, ú khee taraa gí. ³⁹ Níkódém ú yóorá kó isengi Yésú thǎná weri, ú baa *míiri* ná álówé †† datukǒróy jagumiammú. Ú datukǒróna ye jǒmímma kílóbi digbée ná kpǒwgo. ⁴⁰ Pí ní' píjóná khee Yésú wá kpǎngi ĩ biri gi fengbephe'ye ye pú' kí datukǒrónnó pǎtí *Júdebi* wá mammine wera. ⁴¹ Khaa tí pi ba'ra Yésúri weri, táhukhǎmargêe ye fí. Kí táhukhǎ-margurá, tǎy dǒoróy fǎnnêe ye bú, tí pi ye míu kasiga bú níni jaa wá. ⁴² Mú kí déerá má ú fǎnaana pi ye sǒwbíj kpáaréekhuuri ye dúutǎanná nuu yêe tǒtǒ' weri, pí kasiga Yésúri bú tére.

Yésú wá huyami wá míja

(Mat 28.1-8; Már 16.1-8; Lúk 24.1-12)

20 Mú *Júdebi* wá *kpáaréekhu* tanni, kí dugé yékíré dimási, Mágídálá Máriyámuna yaa tǎmimine'nná ĩ yóo dúutǎanná ná jaa ná pi kpúnimo púrí gí pi phiira dúutǎanni weri, ĩ sée gi kénno. ² Ú horgo ná seeriye Símo Péeri ná mamannbii ú Yésú funna kǒy weri, kha' khom-biri Tamáay kpǎngi dúutǎanná ye ɿbíra tuu kén gí pi saari gi ya. ³ Péeri ná mamannbiirá khee yêe yóo dúutǎanná. ⁴ Píjǒw bée' ye horo'ma ye wra taraa ye sée Péenni ĩ khuriya nani dúutǎanna. ⁵ Mú u nanni weri, ú kpísée hegiye keri ĩ jaa fengbephe'iri bú ye u dǒoró wa. ⁶ Símo Péeri ũu ye thowoo weri, mú úri nanni, ú dǒoró jaa fengbephe'iri bú ⁷ ná tákpe' tí pi fǒ'rá thaagurá weri, píbirén; tí ná fengbephe'ira ye kharu kpooro wa. ⁸ Mamannbii ú khurura nani weri, ú dǒoró tē ĩ jaa ye khǎa. ⁹ Pi ye nani tuu tí Yékírí wá sebi kha'ra kha' fǒ Yésúra ye ba ya-

† Pi ye kpǒwgi deesuri sí dé sǎngi pí haabíy hu. †† Ná keri Ku' 26.4; Thǒ 9.12; Má 34.20 ††† Ná keri Zák 12.10 ††† Álówé dé-uma to datukǒróy wá ǒ pǎtí mírne wera. Ú dorsira ye huuma.

ma huuminá weri, kí tutǎngi wa. ¹⁰ Tí kpānaa bu, mamannibi bíjɔnǎ khūno.

Tí Yésú buka'ri ú wísi Mǎrǐyámuno weri, sí míjɔ
(Mat 28.9-10; Mǎr 16.9-11)

¹¹ Mú Mǎrǐyámu fí'ri baa weri, ú ba hĩtaa dúutǎnni wá the'rá kpaagurá yêe fuwa. Mú u ye fuunná weri, ú ba kha' ma kpísí hegii keŋ dúutǎnná, ¹² ǐ náa *Yékírí wá munigi* bíjɔ táfirse ná pi hĩtaa khaa tí Yésú wá kpǐgre ye wera. Ɔɔra yema kénjí gí thaagi tǎaná weri, ye Ɔɔrǎa ye kénjí gí deesi tǎaná wera. ¹³ Yékírí wá muniguburá púgɔɔ kha' hara, pée déeri ye úu fuwaa? Ú seeriye bi kha' khom-birma má Tamǎaŋ kpǐguri, ma tuu kénjí gí pi saari gi ya.

¹⁴ Mú u kǔnni mú, ye kha' ma fínii keŋ, ǐ náa Yésúri nuunaŋ, ye u ye tuu dé úɔ wa. ¹⁵ Yésúrá púgɔɔ kha' hara, pée déeri ye úu fuwaa? Maa u wêe? Keŋ-uyaa má táhukhāmaru kɔrsunnaano. Ú seeriye kha' Níkhāgaa, ná úrá khonni gi, ú buka' ma kénjí gí u saari gi weri, má ná khe gi. ¹⁶ Yésúrá kha' Mǎrǐyámu. Ú fíníjé ǐ seeriye eburusirá kha' Árábúni (kí tutǎngírǎ déeri Mí Níkhāgaa). ¹⁷ Yésúrá seeriye kha' hǎ ú pha' má bu wa, dé ma nani kǎní má Sii thǎná thoŋ na. Ye kha' u yóo ná se'e má nípi kha' ma kǎmma má Sii ú déeri má Yékírí ye dée pí Sii ná pí Yékírí tē weri, ú thǎ. ¹⁸ Mágídálá Mǎrǐyámuná tɔ yóo mamannibibi thǎná ná seeriye bi kha' ná-manu Tamanna; ye thoo bi míli í u se'e ruu wera.

Tí Yésú buka'ri ú wísi ú mamannibibine weri, sí míjɔ
(Mat 28.16-20; Mǎr 16.14-18; Lúk 24.36-49)

¹⁹ Ú dimási wá sūnǐnguri, Yésú wá mamannibibirá pǐngíríe kó duko ye barma tutūŋŋuni ǐ dee *Júdebi wá níkhāguburá*. Tamaŋ Yésúrá baa ba nuuna pí ɔgɔmburá ye kha' Yékíre hǎ bi dɔɔwóoŋgo. ²⁰ Mú Tamaŋ kǔnni mú sóo weri, ú bukaa bi ú dési ná ú kēenne. Mú ú mamannibibi náanu weri, nuumé thǎgi bi. ²¹ Yésúrá písée seeriye bi kha' Yékíre hǎ bi dɔɔwóoŋgo. Ye kha' pǎtí má Sii sūnni ma weri, mana sūm-buma tē. ²² Mú u kǔnni mú, ú yéfíre ú núgi sarmu ǐ kɔɔ bi ye kha' pí hǐŋ *Yékírí wá Niina*. ²³ Ye kha' tárú wá mípǐli í pi ba sée hǎa-u weri, Yékínna ba sée hǎa-u-íma tē; ye tárú wá mípǐli í pi ba kaa sée hǎa-u weri, Yékínna ba sée hǎa-u í tē ja.

Tí Yésú buka'ri ú wísi Tómasuŋo weri, sí míjɔ

²⁴ Waati ú Yésú banna ú mamannibibi thǎná weri, ná Tómasú ú pi yí' Phǎmbii, ú déerá pí ɔɔ weri, u ye fí ya. ²⁵ Ú kǎmburá seeriye kha' ná-íbbínni Tamanna. Ye ú seeriye bi kha' ná ma náa khǐlbisi wá páphennuni ú désirá wa, ná ma phagu bú má dégembiri wa, ná ma phagu bú ú kéenná wǎ, má khǎa kúuŋ na.

²⁶ Mú si tanni tí khubi má'nísǎa' Yésú wá mamannibibirá pǐngíríe tē dukirá pí ná Tómasura. Tutūŋŋuni baraŋ-lyaama ye Yésúrá baa ba nuuna pí ɔgɔmburá ye

kha' Yékíre hǎ bi dɔɔwóoŋgo. ²⁷ Tí kpānaa bu, ú seeriye Tómasuri kha' u sa ú dégembinni kháte ǐ keŋ má désira. Ye kha' u khe ú dékí pha' má kéenná yé kpáa túnnéesuŋe yé khǎa. ²⁸ Tómasúra seeriye kha' úrá déeri má Tamaŋ ná má Yékínna. ²⁹ Yésúrá seeriye kha' pǎtí u náanu ma weri, tírá yeeri ú khǎa keyu? Ye kha' ípe bú míli náa wǎ ye khǎa weri, kuru-bínni.

Sebi we wá tǐ'mi wá tutǎngi

³⁰ Yésú dé-uma tǎgumasimí kǔŋgǔŋŋuni wá yóɔ tē ǐ buka' Yékírí wá wǔrgi, ǐ míli tǐgi sebi werá wa, ú mamannibibirá náa. ³¹ Ye í tǐ'ni weri, tǐ'-uma sí dé sǎŋgi ǐ khǎa tu dé Yésú dé-uma *Yékírí wá Sakhaníni* ye dée Yékírí wá Bikhee. Ye ná ǐ khǎa ú bu, ǐ ba bu thakoogi ú bárkára.

Tí Yésú buka'ri ú wísi mamannibibi má'nǐjɔnǎ weri, sí míjɔ

21 Mú si tanni, Yésúrá písée bukaa ú thǐ ú mamannibibine Tíberiyádu dákporoo wá the'rá. Pǎtí u buka'ri bi ú wísi yóo weri, sírá se: ² Símu Péeri ná Tómasú ú pi yí' Phǎmbii weri, ná Nátánáyél ú ku'ri Kána, Galíle maráa bu weri, ná Zébédé wá bikhe bíjɔ ná Yésú wá mamannibi bíjɔ wá pɔɔ yema kharu kpooro. ³ Símu Péenná ba kha' ma yóoma burkóɔkɔ. Pí kha' ǐbúra yóoma tē. Pí tɔ khee yóo ná kǎní phosiko ǐ hǐni ɔɔ ǐ yé'rigé duŋuri kaa bu míli.

⁴ Mú duŋuri yékínni, púnǐŋ thuthuki, pí náa Yésúri ná u nuuna dákéngírǎ ye pi ye tuu dé úɔ wa. ⁵ Yésúrá kha' má nípa, pi kórí burbi waa? Pí kha' ǐ'ǐ. ⁶ Yésúrá seeriye bi kha' pi hǐŋ ɔɔru phosiki wá dé'dinhe'nná, dé pi ba bu. Pí tɔ hǐni ɔɔru ǐ kórí burbi, pí yatura wǔɔɔ yêe yǎŋ ɔɔrí kusigoo wa. ⁷ Mamannibii ú Yésú funna kóŋ weri, ú seeriye Péenni kha' Tamanno.

Mú Péeri núuni ná u kha' Tamanno weri, ú khee ú tásu yee ye kpíráa wáa ɔ'miná yêe wúŋ yêe yóo Yésú thǎná, pébu, khoŋ-uyaa-suma yé bú hǐŋ ɔɔra. ⁸ Pó mamannibibira yema phosikirá yêe yǎŋ buri bí hǐina ɔɔru weri, yêe yóo ú dákéngírǎ, pébu, pi ye déeyée gí ya; dé pí ná kúra yema métíríbi digbéemúwǎa' thasóko.

⁹ Mú pi sūnni phosikirá weri, pí náa buroo naago ǐ náa tē phǎanu. ¹⁰ Yésúrá seeriye bi kha' pi khoŋ buri bí pi kó'ri weri, pí pɔɔ baŋ. ¹¹ Símu Péenná kǎní phosikirá ǐ yárlí sūnigo ɔɔra; buri kpakpapé hǐinaa-u. Pí bée' ye-ma digbée má'nǐjɔ ná kpɔɔ ná písǎa'. Ye burbi ná pí kómmuŋe, ɔɔra kpagi wa. ¹² Yésúrá kha' pi ba khɔɔ; ye pí ɔɔ ye hagi púgɔɔ kha' maa-u wǎ, pébu, tu-biyaa dé Tamaŋ Yésú. ¹³ Yésúrá yóo ná khee phǎanu ǐ kpíkura bi ú ye khee buroo ǐ hǎa bi tē. ¹⁴ Tí Yésú kó'ri yêe buka' ú thǐ ú mamannibibine tí u yaari huuminá weri, tí páa ísǎa'nǎa mé'na.

Τί Yésú bɔ'ri Pêenni weri, sí míŋa

¹⁵ Mú pi diiri sóo weri, Yésúrá seerye Síwó Pêenni kha' Já wá bikhee Síwó, dé fuŋ-uri ma ɽ taraa ípera? Ú kha' iiyo á Tamaŋ, ú thĩ tu-uri dé fum-manuu. Yésúrá seeryɔɔ kha' u kí khuŋ má *sánlibira*. ¹⁶ Yésúrá písée púgɔɔ kha' Já wá bikhee Síwó, dé fuŋ-uri maa? Ú kha' iiyo á Tamaŋ, ú thĩ tu-uri dé fum-manuu. Yésúrá seeryɔɔ kha' u kɔrsuŋ má *sánlibira*. ¹⁷ Yésúrá písée púgɔɔ tɛ kha' Já wá bikhee Síwó, dé fuŋ-uri maa? Mú Yésú pú'rá Pêenni páa ísāa' kha' dé fuŋ-uri ma weri, sí ŋagumiŋa ú kákási ú seeryɔɔ kha' á Tamaŋ, u tu míŋu wá bɛɛ'; ye kha' tu-uri dé fum-manuu. Yésúrá seeryɔɔ kha' u kí khuŋ má *sánlibira*. ¹⁸ Ye písée seeryɔɔ kha' thĩŋaa-u, ma seeryɔɔma kha' waati ú u ye nákwɔbomi weri, ú thĩnāa ye yee ú tási yé yóo khaa tí nuuni ú wera; ye ná u ba khāgi, ɔɔ ba yeyoo sí yé khé yóo ú khaa tí u mí khɔɔ' wa. ¹⁹ Dóŋ mí Pêenna ye ba hú yóo ɽ hā Yékírí sáu weri, síra Yésúra ye seeryɔɔ mé'na. Mú Yésú kũnni mú sóo weri, ú kha' u thoo ma.

Yésú ná ú mamannibii ú u funna kóŋ weri, pí míŋa

²⁰ Pêenna fíníŋé ɽ ŋáa mamannibii ú Yésú funna kóŋ, ú kenne'na ɽ púgi Yésúri dikhanná kha' á Tamaŋ, mâa ba hāana' pí kóɔɔ weri, ná u thoo bi. ²¹ Mú Péeri ŋáanu weri, ú púgi Yésúri kha' á Tamaŋ, múnni úwe wásíra ba hĩtaa? ²² Yésúrá seeryɔɔ kha' háaru ná ma kha'ra u hĩti thakooge ɽ ná naŋ má písémbamm, pé ti kheeri úraa? Ye kha' úra ba thoo ma. ²³ Sí tɔyaa asón-nípirá kha' mamannibii werá ba hú ŋá wā. Ye hakra ná Yésúra ye seerye Pêenni kha' ú ba kaa hu wa, dé kha'-uyaama kha' ná ma beema dé u hĩti thakooge ɽ ná naŋ má písémbamm, pé ti kheeri úraa? ²⁴ Ye ú mamannibiirá ŋáanu í míŋɛɛ béɛ' ɽ tĩge ye seerye. Ye kha' tu-ĩbínni dé tí u kha'ri weri, thĩŋaa-u.

Sεεεkhuga

²⁵ Yésú dé-uma yó mí kóŋgóŋŋi tɛ. Ye kha'-mínni ná kha'-piyaa pi tĩ'ma ísɛɛ béɛ' yee si seɔɔ, pí sepirá yé wónní bu sakharu dunipaná wā.

Mídeenje

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól wá sũmdé tákãni Lúki (Kól 4.14, 2Tí 4.11) ú déeri dɔɔtɔ́ɔ́ ye dée támaa weri, úrá tĩ'ni sebi weri í hãa ú Téofil. A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya. Pɔ́ɔ́ kha'ri tí Yésú huuri ye yaa weri, dɔsi digbée ná kpɔɔ́ ná sísãa' thasóké tannu ye seburá tĩga. Pɔ́ɔ́rá kha' dɔsi digbéeɔ́ ná kpɔɔ́gi ná dɔsi digbéesãa' ná símúwãa' sɔgɔmburá u tĩ'ni.

Tí Lúki kha'ri Téofil weri, pãane ú tuuráa ɔɔ-u ú déeri níkpóroo werɛsi níni wó níni ú funnu Yékiri yêe ba karan sebi weri weri, úra Lúkira yí' Téofil, pébu Téofil wá tutãngírã déeri: níni ú funnu Yékire. Ú Lúki kpoorã tĩ'ni seere nuwãa òu see' Yésú wá míi ú pi yí' Lúki wá sebi weri, í hãa ú Téofil kpokpoori tẽ.

Lúki wá sebi úri bu, see'-uma Yésú wá hũmmi ná tí u déeri fa dunjanã ná ú humi ná ú yami wá míja. Mídeenje wáa úri bu, see'-uma tí Yésú wá sũngunibi buuri Yékiri wá Nii ná sũmi í pi déeri ú bákárã wera. See'-uma pãtí sũngunibura ye see' nípiri seere nuwãa òu see' Yésú wá míi Júderã ná sɔ́ sɔ́sɔ́rá weri, ná pãtí pi ye dé tãgumasimíi Yékiri wá bákárã, ná tí nípi kókínni yêe khãa Yésúrá yêe thoo ú khũnni, ná pãtí pi ye píngíngí yêe thuya' Yékinni kpoogi wera. Seburã see'ma tẽ pãtí Yésú wá sũngunibi wá yíbinni sãnu í dee Yékiri wá míunã wera.

Pí sũnguniberã, Pól wá míjé see'ri kɔ́ng kũuɔ: miɔ-uma kharu kɔ́ngɔ́ngɔ́ tẽ seeriyee seere nuwãaɔ nípirã. Lúki wá yatura ye tãa-uma yó khayrã (16.10-17; 20.5-21; 18; 27.1-28). Tí yaturã yeerũ sebi wá yó khayrã Lúkirãa kũng kha' a, á, sírãa bukã' kha' ú ná Pólna ye yóoma yó khayrã kpoogo (10.10-40; 20.5-21.18; 27-28).

Kpikura òu bú seere nuwãa sepi ná Mídeenje wáarã weri, úrá déeri: Mídeenje wáarã, Yésúra ye bí kpoogi wa, dé ú Niinãa ye bí ye seere nuwãaná haabura tiya kénsi wá bête'.

Sebi wá kpikurkhaya

Sebi wera ma kpikurkha íɔɔɔ:

Péeri ná Yésú wá mamannibibi wá pɔ́ɔ́ wá sũmna 1-12

Pãtí Yésú sɔ́ɔ́bínni ú mamannibibiri waati ú u huuri ye yaa wera 1

Pãtí pi see'ri nípi seere nuwãaɔ Jerúzalémunã wera 2-7

Pãtí pi see'ri nípi seere nuwãaɔ Júde ná Sámáarírã wera 8-9

Pãtí pi see'ri támabi seere nuwãaɔ wera 10-11

Tí Péeri déegéeri ye yaa hãa Pólíi thoo fí wera 12

Yésú wá sũngunnaa Pól wá sũmna 13-28

Tí Pólna see' nípiri seere nuwãaɔ Ází Mínéeri weri, sí míja 13-14

Píngíngí kpakpa' kí déerã Jerúzalémunã táma asónnípi wá míunã wera 15.1-35

Pãtí Pól see'ri nípi seere nuwãaɔ Másédóní ná Gérési wera 15.36-18.22

Míi tí nannu Pólni Éfézurã wera 18.24-20.8

Tí Pól yóori Jerúzalém tĩ ná yóo ɔ́rómũ wera 21-28

Sũmi tí Yésú déeri tí u huuri ye yaa wera

1 Téofil, mí dúgú seburã see'-mijãa mu míjpi wá bée' í Yésú déeri ná í u mamanni nípiri, tĩ kóri gi ú sũmni wá kókíɔ́ɔ́rá ²tĩ ná nani khu ú u see'ri *Yékiri wá Nii* wá bákárã ní' pí u phĩ'na khori tĩ dée bi ú *sũngunibi*, míi í pi mákínnã ná pi dé weri, ye Yékínnã yeé ú kání thu'nnã. ³Mú u fúusínni tĩ huu ye yaa weri, píra u

buka'ri ú wísi koo ye dée mí kɔ́ngɔ́ngɔ́ jũ bukã' kha' ya-urma míjãng. Buka'-uru-buma ú wísi ye seeriyee bi *Yékiri wá igi* wá míi khubi digbéeɔ́ wá thagɔ. ⁴ɔ́ khu pí ba píngíngí yêe di, Yésúrá seeriyee bi kha' hã pí yé ku' Jerúzalémunã wã, dé pi kí tee Nii ú má Sii hãana'na núugi kha' ma ba hã bi weri, ú míi í ma see'ra bi wera. ⁵Pébu, Jána ye *bátízema* nípi yɔ'mɔ, ye kháte ná pɔ́ khubo Yékiri wá Nii bu píra ba bátízé.

Yésú wá kámmi thu'nná

⁶ Mú Yésú ná ú sŋgɔnnɔbi pŋgínná werɪ, pí púgɔɔ kha' á Tamaŋ, dé tí pǎnná u ba yaara' *Ísíráyél bibi wá* uɔraa? ⁷ Ú seeriye bi kha' pí wá tuwanne tírí wa, dé Si-irá yeeri pí khubi ná ú waatɪ ú wɔrgɪ wá bǎrkára. ⁸ Ye kha' *Yékírí wá Niina* ba sŋm-bíbuma pí bu wɔrgɪ yé sɛɛ' má míú í pí náanu werɪ, Jerúzalémuná ná Júde maráará me ná *Sámáarí* maráará ná dunɪɲa wá béɛ'rá. ⁹ Mú u kŋnni mú sóo, Yékínná yɛɛ ú kǎní ní thu'nná pŋi ye keroo ye tátúnígɛ ba kaa-u. ¹⁰ Waatɪ ú pí ye keŋ Yésúrâa kǎŋ werɪ, pí kha' pí keŋ ɪ náa pɔ kho bíŋɔ táfírse, ¹¹ pírá seeriye bi kha' Galíle maráa nípa, péɛ déeri pí hŋtaa yêe keŋ ní thu'nnâa? Ye kha' Yésú ú ku'ri pí sɔgɔmburá ú pí keŋ òu kǎŋ mé'ni werɪ, múnnâa u ba písí baŋ tɛ.

Tárú òu ba khe Júdási wá pheennɪ wera

¹² Mú pí kŋnni mú, Yésú wá sŋgɔnnɔburá tɔ yaa tátí' kí pí yí' *Ólívíyékĥāmargin* werɪ, ɪ khŋni Jerúzalémuná. Tí khannɪ ná Jerúzalémuna ye nŋmímma kílóɔɔ' tíkponɔ. ¹³ Pǎtí pí nannɪ ní pí kǎní sǎŋgámbóndu'bii wá ɔɔ bu. Búnâa pí dé hŋta. Pí nípirá déeri Péɛri ná Já ná Jáki ná Ándéré ná Filípi ná Tómasi ná Bartelemí ná Matiyé ná Álífé wá bikhee Jáki ná *Zélóti* Síímó ná Jáki wá bikhee Júdi. ¹⁴ Pí béɛ' benna-tí-buma yêe hukɛɛ yêe níŋ Yékírí pí ná Yésú wá níŋâa Mǎríyámu ná Yésú wá khŋnɔbi ná hapɪ wá pɔɔra.

¹⁵ ɔ khu ní' pí khāni Yésúrá werɪ, pí ba pŋgíré yêe nŋmíŋ nípi digbée má'níkpo. Pêenná yaa nunaa pí sɔgɔmburá ye kha' ¹⁶ á nípa, míú tí *Yékírí wá Nii* khɛera ithakho *Davítí* ɪ khurɪya seeriye Yékírí wá seburá Júdási wá míuná werɪ, fɔ tɪ ye déma. Úrá deera tigi'yo ye bukaa pí kórí Yésúra, ¹⁷ ye dé-uyaama ɪbi kǎni wá ɔɔ; ɪbi ná úrâa ye dé Yékírí wá sŋmɪ kpoonna.

¹⁸ Pí khɛɛ í haketigi'iri ɪ dori khāmarga. Kí khā-margurá Júdási fɔ'ri. Wá-uma du'riŋkómori ɪ pábâa, dɔɔsi wá béɛ' kuso. ¹⁹ Jerúzalém nípirá núu si, pí yísi kí khāmargurɪ pí seerérá Ákélídámá, kí tutǎŋgírá déeri Taraŋkhāmarga. ²⁰ Pêenná seeriye tɛ kha' ye hakura ná tŋ'-surma *Yékírí wá Mákirtŋnsurá* kha'

Fɔ ú khanná dé tákpóso,

Níné hŋti fí ya,†

Ye fɔ ɔɔ khe ú pheenna.††

²¹⁻²² Ye kha' tírá yeeri, fɔ ɔɔ kpé' ɪbíri bu, ɪbé sɛɛ' Tamaŋ Yésú wá huyamɪ wá míŋa. Ye ú tárú mákíŋ-uma ná u dé níni ú thoori ɪbi ná Yésúri waatɪ wá béɛ' ú u ye tɔŋ sɪrgurɪ ɪ kórí gu tí Já *bátizénâa-u* werɪ, ɪ tarâa ná nanɪ khu ú Yékírí yeeri ú kǎní thu'nná wera.

²³ Pí hānɪga ní' píŋɔ: Jozéfi ú pí yí' Báarsábásɪ yêe yíɔɔ tɛ Jísítisi werɪ, ú ná Mátíyási. ²⁴ Ye níni Yékírí kha' á Tamaŋ, ú òu tu nípi wá béɛ' dɔsi werɪ, u buka' ɪbíri

nípe bíŋɔná, wéɛ ú u khonni ²⁵ dé u khe Júdási wá pheennɪ ɪ kpé' ɪbi sŋgɔnnɔburá, ɪbé dé úrí Yékírí wá sŋmɪnnɪ, dé Júdási sɛɛ-urma ú sŋmɪnnɪ ye yóo kɛŋ gí u mákínnɪ ná u yóo wera. ²⁶ Pí tɔ dée *kharátŋnítŋni* ú mákírá Mátíyásɔɔ; ú kpégí pɔ *sŋgɔnnɔbi* kpɔɔ ná úk-porá.

Yékírí wá Nii wá sŋmɪ wá míŋa

² Mú *Pántékóti* kersɪ nannɪ, ní' pí khāni Yésúrá werɪ, pí pŋgíré kharɪ kpooro. ² ɔ kŋŋurá ba bǎráa kuso thu'nná, ɪ khɛɛbure pǎtí sarkpórgɛ fú' werɪ, ɪ hŋní du' kí pí hŋtanna wera. ³ Pí kha' pí keŋ ɪ náa sɔ tási má napárye, sí kpikura kǎmbɔ ɪ dukaa pí béɛ' úkpo úkpo bu me. ⁴ Pí béɛ' hŋi *Yékírí wá Nii* yêe sɛɛ' *támasi* ɪ mákírá seere thí tí Yékírí wá Nii hāni bi wera.

⁵ ɪ mákírá ná *Júde* bí kó'rá Yékírí wá míŋa kó'mɔ werɪ, ya-biyaama dunɪɲasɪsɪ wá béɛ'rá ɪ baa Jerúzalémuná. ⁶ Mú pí núuni kŋŋuraari werɪ, pí horgo baa ɪ ba píni kóŋ. Mú pí béɛ' núuni ná pí ye seereɛ pí thiseerérá werɪ, sí sóo pí hakura. ⁷ Ye sí dée pí béɛ' pu maagi tákursɪ, pí kha' keŋ má nípe bŋi seereɛ mé'ni werɪ, pí bɛɛ' ma Galíle maráa nípi waa? ⁸ Ye múŋ si déeri yóo ye ɪbi bɛɛ' nú ná pí seereɛ ɪbi béɛ' thiseere buu? ⁹ ɪbi sɔgɔmburá pɔɔra ma Páarítɪ sɪrgɪ nípi ná Médí sɪrgɪ nípi ná Élam sɪrgɪ nípi, ye pɔɔrá kuso Mézópótámí sɪrgɪ ná Júde maráa ná Kápádósi maráa ná Pŋ maráa ná *Ázɪ* sɪrgɪ ¹⁰ ná Fíríjí maráa ná Pámfílí maráa ná Éjípítɪ sɪrgɪ ná Líbí sɪrɪ gí tɔ'riŋni Síirɛni nunɛ wera. Pɔɔrá kuso *ɔrɔmɪ* nɪɲɔ ɪ baa, pí déeri tɛ Júdebi ná *ní' pí fíkínni* ɪ dée *Júdebi* werɪ, ná Kéréti sɪrgɪ nípi ná Árábí sɪrgɪ nípi, ¹¹ ye ɪbi bɛɛ' núma ná pí seɛ' Yékírí wá mí kpakpa' ɪbi béɛ' wá thŋŋo. ¹² Sí dée bí bu maagi ná hakurasóogi pí pú' kǎmbi kha' péɛ mé'naa? ¹³ Ye pɔɔrâa ye máŋ bi kha' thāame pí nŋunɪ.

Tí Péɛri seereeri Pántékóti khurá wera

¹⁴ Pêenná yaa ú ná pɔ sŋgɔnnɔbi kpɔɔ ná úkpori ye ú seeriye ní' kŋŋgómbune thuthu'ri kha' má *Júde* kǎmbɪ ná pí béɛ' pí bannɪ Jerúzalémuná werɪ, pí sa píntǎnnɪ ɪ núunó' yé tu íte tŋi tarɪ wera. ¹⁵ Kha'-pɪrɪ níperɪ thɪ'-pɪrma ye pí thɪgi wa, dé khura ma sŋŋhŋnoŋ bu. ¹⁶ Dé íte tí *Yékírí wá hŋŋínnâa* Jowél kha'ra werɪ, tírâa dé werá mé'na. ¹⁷ Kha'-uyaama kha'

Yékírí kha'ri kha'
phurgan khuburá,
ma ba hāma nípi wá béɛ' má Niinɔ,
kha' ma ba hāma pí bikhobi ná pí biharɪpɪrɪ má seere
pí sɛɛ'.

Pí nákrɔbombira ba náma míŋa,
ye pí khokhǎgɪbura ba hŋnní dɔɔri ɪ ná míŋa.

¹⁸ *Thŋnaa-u, ma ba hāma má sŋmdébikhobi ná má sŋmdébiharɪpɪrɪ má Niinɔ pí khuburá;*
ye ma ba hā-buma má núgɪseere pí sɛɛ'.

† Ná kerɪ Mák 69.26 †† Ná kerɪ Mák 109.8

¹⁹ Ma ba déma tǎgumasimí ní thu'nná,
yé dé tē fa fǎnŋurá mí ū buka' má wǎrgi wera.
Ma ba yee pí ná tarammi ná naagi ná kise.

²⁰ Khura ba fíkímma í te',
ye fergeerá fíkíŋ í sǎi má taramme;
ye Tamǎaŋ khurá tǔmá u naŋ.

Ú khuri, khu kporóo-u yēe sáunɔ.

²¹ Ye níni wó níni ūu ba yí' Tamaŋ wá nísigi weri, u ba ko.†

²² Ye kha' Ísíráyél bibi pi nú íte tí ma ba see' pi wera. Názáaréti Yésúra Yékírí kheeri í dée tǎgumasimí hūnsi hūnsi pí sɔɔɔmburá í bukaa kha' úra ma saari. Ye kha' pí thí tu-buri í míŋneni tákursá. ²³ Úra pi hāana'ni mípúdébiri pí khuwɔɔ ní'batáɔɔkɔ í mákírá pǎtí Yékírí khurura tuu ye saabura si wera. ²⁴ Ye úra Yékírí yaara'ru í khoroo huumi wá déko. Huumina ye dii gi yēe wónní yee ú kaa ya wa. ²⁵ Ú mína ithakho Davíti see'ra kha' Má Tamanna má ma waati wá bēe'.

U ma má the', má dé' dinggo, má wónní kpán na.

²⁶ Tírá yeeri, má dǎgírá wówo, ye mánsé hīi má kpiɔura.

Ye háari má yatikoronná huwo ná ma ba kpáaréema,

²⁷ pébu, khāa-manu tuu kha' úrí Yékínná ba yee má téu bú the'rinuná wǎ,

ye ú ba yee ú ní' termemminá wǎɔyi wa.

²⁸ Buka'-uri ma thakookhīlne, ye pǎtí ure má kpoogi weri, si ba yee má dǎgé wóo.††

²⁹ Ye kha' á nípa, pí káfira, má ba kóo bi míni íbi khāgaa Davíti wá mína wǎ. Davíti hu-uma pí kasɔɔɔ ye ú dúutāanna fíma háari ná fee. ³⁰ Mú u déerá Yékírí wá hǎŋgínnáa ye tuu dé Yékírí kari-uyaama kha' ma ba yeema ú kói wá ɔɔ khe ú khokiri weri, ³¹ ú khurlya kha' Yékírí wá Sakhanínna ba huma yé ya.

Kha' Yékínná ba yee ú téu bú the'rinuná wǎ,
ye ú ba yee ú wǎɔyi wa.

³² Ú Yésúra Yékírí yaara'ru íbi bēe' náa yēe see' pi ú mína. ³³ Úra Sii Yékírí kporónnó'ni í saa-u ú the', ú dé' dinggo, ye hāa-u Nii ú u hāana'na núugi kha' ma ba hāana' weri, ú hāa íbíri ú. Síra pi nú yēe ná mé'na.

³⁴ Pébu, Davítira kǎní Yékírí thāná wǎ, dé see'-uma kha' Á Tamaŋ Yékírí see'ru á Tamanni kha'

U ba hīti má the', má dé' dinggo,

³⁵ Í ná naŋ khu ú ma ba yee ú wǎrí ú púníburí í sa bi ú déko wera.‡

³⁶ Tírá yeeri, Ísíráyél bibi wá bēe' tu kha' Yésú u pi khuru ní'batáɔɔkɔ weri, úra Yékírí déeri Tamaŋ ná Sakhanínna.

³⁷ Mú pi núuni si weri, tí dóoro bi tákursi, pí púgi Péeri ná pǎ sǎŋgunnuburi kha' á nípa, pé íbira dé fāa?

³⁸ Pēenná seerye bi kha' pi fíkíŋ dǎɔɔgi yé yee pí bátízé pí bēe' úkpo úkpo ɔɔ'wɔ Yésú Kírísi wá nísígírá, ye Yékínná see' pí mípíŋí hǎ bi í, yé hǎ bi ú Niinɔ. ³⁹ Dé pí

† Ná kerí Jow 2.28-32 †† Ná kerí Mák 16.8-11 ‡ Ná kerí Mák 110.1

ná pí bibi ná ípe bíu déeyén, pí íbi Tamaŋ Yékínna ba yí' weri, pí bēe' Yékírí hāani núuginɛ.

⁴⁰ See'-uru-buma yó mí kǎŋgǎŋi Yésú wá mína, ye seerye kpínnígá bi kha' pi pǎnáa kpiɔu weri wá ní' pēe dǎ sí kurunni mé'ni wera. ⁴¹ Ní' pí píri ú seereri ú khurá ye pí bátízé bi, pí kpégí pǎɔɔra weri, pi ye níúmíma níri kími ná kpársímúwǎa'. ⁴² Pi ye hukema yēe nú Yésú wá sǎŋgunnubi wá mamammuni, ye dée kpoogi yēe kpekiŋ phāani †† yēe khɔɔ yēe níŋ Yékírí kpoogo.

Ní' pí khāani Yésúrá weri, dé-birma kpoogo

⁴³ Phānigé kǎ'rá pí bēe' pébu, Yékírí khe-uyaama Yésú wá sǎŋgunnuburi yēe dé tǎgumasimí kǎŋgǎŋi ní buka' ú wǎrgi wera. ⁴⁴ Níri wá bēe' pí khāana Yésúrá weri, dé-biyaama kpoogi, ye pí míni wá bēe' íu ye bí weri, deebiyaa-í-buma. ⁴⁵ Pi ye dongimma pí míni ná pí khayiri, yé khe í tigi'iri í kpiɔure í mákíŋ pǎtí bēe' úkpo úkpo wá degensire wera. ⁴⁶ Pí bēe' benna-tí-buma yēe yóo khu wó khu Yékínthiya'dukirá, yēe di kpoogi pí dusirá yēe kpekiŋ phāani yēe khɔɔ. Hǎ-biyaama kǎmbi dǎsi yēe dé míni wá bēe' mánsɛ. ⁴⁷ Pi ye fuuma Yékírí wá nísí nuugi, ye pí míné nuwǎa níri wá bēe'niɔ, ye Tamanna ye hǎmma níri khu wó khu píu kpé' pí bu.

Munuguwá wá pǎaŋámmi wá mína

3 ɔ khu Péeri ná Jána ye yóoma sǎnínŋ Yékíŋ níŋgi Yékínthiya'dukirá. Khu kɔɔɔ-uyaama í dée sǎnínŋkhiya. ² ɔ munugu wáyēe ye fí Yékínthiya'duki wá tutǔnni wá tǔɔ bu, tí pi yí' Tutǔŋ Konna. Hǔm-biyaa-uma munugusine. Pi ye deema tí u bu kí níŋ ní' píu dóoŋ Yékínthiya'dukirá weri, yēe khe bāa saa-u fí khu wó khiya. ³ Mú u náani ná Péeri ná Jána ye bēe' dóoŋ Yékínthiya'dukirá weri, ú níni bi. ⁴ Péeri ná Jáná keroo kirikiri ye Pēenná seeryeɔɔ kha' u keŋ íbira. ⁵ Wáurá kerí bi tákursá. Keŋ-uyaa má ma ye ba bu-bíma mína. ⁶ Ye Pēenná seeryeɔɔ kha' ma tigi'ye ya, ma sǎnnó wǎ, ye íte tíu má weri, ma ba hāa-u tí. Ye kha' Názáaréti Yésú Kírísi wá nísígírá, u yáa nínéɛ; ⁷ ye kǎɔɔ dé' dingírá í yaariɔɔ. Ú desu ná ú deepágírá buu fǎŋgi khaanná fí; ⁸ ú kpíráa pǎa tǎkpo í yaa yēe nínéɛ, ye khe yēe dóoŋ bí kpoogi Yékínthiya'dukirá, yēe nínéɛ yēe kpírgíŋ yēe fuu Yékírí wá nísí nuuga. ⁹ Níri wá bēe' náa-u ná u nínéɛ yēe fuu Yékírí wá nísí nuuga. ¹⁰ Mú pi tuuri dé úrá déerá wá ūu dé hīti Yékínthiya'duki wá Tutǔŋ Kunná kí níŋ weri, sí maaniga bi tákursi í deɛ ú pǎaŋámmíná.

Tí Péeri seereri Yékínthiya'dukirá wera

¹¹ Wáí ú pǎaŋánná weri, máa-uyaama Péeri ná Jáná. Maagé kǎrí níri wá bēe', pí horgo yóo pí thāná, tákhanŋí pi yí' Sálómɔ wági wera. ¹² Mú Péeri náani si weri, ú seerye nípine kha' Ísíráyél bibe, péé déeri sí dée bí bu

‡† Tamǎaŋ Dimi wá míne pi see' (Lúk 22.19).

maagaa? Ye péé déeri p̄u keŋ ɪbíri má ɪbi th̄i wá wórgu werési, tí ɪbíri kó'ri Yékírí wá mílɪnɪ kó'mɔ weri, sírá yeeri wá werá yaa yêe níunêe? ¹³ ɪbi khāgi bí déeri *Ábráhám* ná *Ízáki* ná *Jakópi* weri, pí Yékírí hā-urma ú sūmdée Yésú sáú. Ú Yésúra pi hāana'ni pí kó'wɔ, ye mú Pílátu kha'ra má séyɔɔ weri, pí kaya. ¹⁴ Úrá déeri *Yékírí Wáa* ye dée tē Ní! Termemmi ye pí kai kha' ɪbé píyɔɔ wa, ye níni Píláturu kha' u sée ní! khuu úra. ¹⁵ Ye ú kpoorá déeri Thakoohāanatáa ú pi khuura ye Yékínná ba yaariyɔɔ huuminá, ɪbi bée' jáa-u wera. ¹⁶ Ye kha' pātí ɪbíri khāani Yésúrá, ú nísigi wá bārkárá yeeri wá we ú pi tuuri ná ú pi ná mé'ni weri, ú buu fāŋga. Tí u khāani ú bu weri, tírá yeeri ú bosirá sóo pí bée' wɔɔn- ná.

¹⁷ Ye kha' á nípa, tu-manu dé dée mí pí ná pí níkhāgi bí déeri Yésúri weri, pí tumé bú wa. ¹⁸ Ye Yékírí khuru-uyaa khema ú *h̄ŋgínníbi* wá bée' ɪ seerye kha' mákín-tiyaa ná ú *Sakhanína* fūusíŋ. Ye síra u déeri mé'na. ¹⁹ Tírá yeeri, pi *fíkíŋ dɔɔgi* yé f̄l'ri ba thoo Yékín- ni sí dé s̄ŋgi, ú tíkíŋ pí míp̄ɪníná khon, ²⁰ ye ú ye dɔɔwóŋkhubé baŋ yé hā bi ú Sakhaníni Yésú ú u khonna saa pí nísigírá wera. ²¹ Mákin-turi ná u h̄tuma thunná thon, ɪ ná naŋ khu ú Yékínna ba hafu fíkíŋ mílɪni wá bée' í u khuruura khe ú *h̄ŋgínníbirá* seerye khūi khūi weri, í h̄tú í dómíná. ²² *Moyízi* s̄e-uma kha' pí *Tamaŋ Yékínna ba khon* ɔɔ bú pí th̄inná, ú dé ú *h̄ŋgínnáa pātí mane* wera. Ye pi kí nú ú wági mílɪni wá bée' pu. ²³ Ye níni wó níni ūu mí ba nú ú wági wa weri, pi ba *khú khoroo-búma th̄inná*.²⁴ Yékírí wá *h̄ŋgínníbi* wá bée' pí seereeri ɪ kó'ri gi Yékírí wá *h̄ŋgínnáa Sámíyél* wá p̄ánná, ná pí banni ba baa kpā- naa bu weri, s̄e'-p̄urma pí khibi wá mí tē.

²⁵ Pēenná seerye bi tē kha' dé-birma Yékírí wá *h̄ŋgínníbi* wá kóibi, ye pí niina búma *níunéé* sí Yékírí khonni pí khāgubne ɪ seerye *Ábráhám* ɔɔ kha' ú *kói wá bārkárá duníath̄iŋi* wá b̄e' ba bu *kurga*.^{†26} Mú Yékírí khonni ú sūmdébiiri weri, pí thāná u khuruu s̄onɔɔ dé u ba dé bi míkuru, ɪ ye pí b̄e' úkpo úkp̄o kú k̄p̄nāa t̄aa pí míp̄ɪnina.

Tí Péeri ná Já seereeri thuthukhanná kaadé phānige wera

4 ¹⁴ Ye Péeri ná Jáná písée khe Yésú wá huyami wá mílɪni yêe mamaŋ nípiri ɪ buká' kha' huuribira ba yama. Ní! kóŋgón bí núuná Yésú wá s̄ŋgunnibi wá seereeri weri, pí kóŋgómbe khāa Yésúrá, asónnípírá du- ga. Khoobira ye nómímma kíŋ bíŋɔ ná kpársímúwāa'. Mú *Yékírí wá thɔgunnibi* ná *Yékínthiya'duki* wá teeribi wá níkhāgaa ná *Sádisébi* j̄aanu ná pi mamaŋ nípiri huyami wá mílɪne weri, pí námíse yaa pí baa bí bu ɪ ba kó'ri p̄ági bi dugé yékíré pébu, táagi te'-kiyaama só- wo.

† Ná keri Wóg 18.15, 18, 19 †† Ná keri Sín 22.18; 26.4

⁵ Mú dugi yékínni weri, Júdebi wá níkhāgi ná khokhāgi ná *Yékírí wá sebituburá* p̄ŋgíré Jerúza- lémuná, ⁶ pí ná Yékírí wá thɔgunnīkhāgaa Ánnási ná Káyífi ná Já ná Álékísánduru ná Yékírí wá thɔgun- níkhāgi wá nípi wá b̄e'. ⁷ Pí ye pí baa bí pí thāná ye p̄úgi bi kha', k̄nní wórgu ná k̄nní nísigo pi déeri í mílɪneaa?

⁸ Mú *Yékírí wá Nii* h̄ina Pēenu ú kha' Júdebi wá níkhāgi ná khokhāgi, ⁹ míkurye ɪbíri déeri munugu, p̄u thu ɪbíri yêe p̄ú' ɪbíri tē pātí u p̄áŋánni yóo wera. ¹⁰ Kha' pí b̄e' me tíkíŋ ná *Ísíráyél bibi* wá ɔɔɔɔ, pi tu kha' Názáaréti Yésú Kírísi ú pi khuru *ní'batáɔɔ* ye Yékínná yaariyɔɔ weri, ú nísigi wá bārkárá wá we buuri kperkperi yêe pí wɔɔnná. ¹¹ Kha' úri Yésúra Yékírí wá sebi kha'ra kha' úrá déeri

Púrí gí pírí má'néeni bi kaura s̄eé weri, *kírá banni ba dée púrí gí kó'ri dukiri* wera.‡

¹² Pébu, fa duníŋaná kukúrúku, Yékíre hāaniga kó nísí magi k̄u wónni ye ú h̄ŋ níni wā ná k̄i dée má Yésú nísigira múwā.

¹³ Mú pi j̄aanu ná Péeri ná Jána seere kaadé phānige weri, sí maaniga bi pébu, tu-biyaa dé nípe mé'ni p̄ur- gi, pi ye tu sebi wa; tu-biyaama tē dé pí ná Yésúrá ye kpoogo. ¹⁴ Ye mú pi j̄aaná wá ú p̄áŋánná ná u nu- naa pí the'rá weri, pi buu t̄ɔ khabu wa. ¹⁵ Pí seerye bi kha' pi ku' thuthukhanná. ¹⁶ Pí kuso ye p̄u p̄ú' pí th̄i kha' m̄nni ɪbíra ba dé nípe yóo bíi? Dé Jerúzalém nípi wá b̄e' j̄aanu t̄agumasimí í pi déeri ɪ buka' Yékírí wá wórgu weri, ye ɪbé wónni pákíŋ si ya. ¹⁷ Ye si mákírá ná si tu nípirá wa, dé ɪbíra kpukih bi kha' hā pí se' Yésú wá nísigi wá mílɪne níni wā.

¹⁸ Pí t̄o yísi seerye kp̄ínnigá bi kha' hā pí seere werési ɪ mamaŋ nípi Yésú wá nísigírá wa. ¹⁹ Ye Péeri ná Jáná seerye bi kha' pí th̄ina keŋ ná mákín-suru Yékírí thāná ná ɪbíra nú pí wági yé s̄eé Yékírí wá gura. ²⁰ Ye kha' ɪbé wónni kaa s̄e' tí ɪbíri j̄aanu ná tí ɪbíri núuni weri wa. ²¹ Ye thuthuburá písée kpukiro bi ye s̄eé bi. Nípirá yeera pi ye tuu kh̄iŋ tí pi khe yé wónni dé bi mílɪni wā. Pébu, b̄e' ye fuuma Yékírí wá nísí nuugi ɪ deé ite tí déerá wera. ²² Wá ú p̄áŋánná t̄agi- masip̄áŋámmi weri, u ye taru d̄usi digbéeŋɔ.

Ní! pí khāani Yésúrá weri, pí Yékíŋ níŋga

²³ Mú pi séeri Péeri ná Jánu weri, pí yóo pí k̄ambu thāná ɪ ná thoo bi mí í *Yékírí wá thɔgunnīkhāgi* ná Júdebi wá khokhāgi se'e'ra wera. ²⁴ Mú pi núuni si, pí beru tí bu ɪ níni Yékírí kha' á Tamaŋ, úrá khonni thuru ná fānugi ná s̄óbíyɔki ná mílɪni wá b̄e' ɪ bú wera.

²⁵ Ye kha' úrá kheeri ɪbi khāgaa *Davíti* ú déerá ú sūmdébii weri, ɪ seerye ú *Nii* wá bārkárá kha'

Pée déeri ye t̄amaburá náŋgírāa?

Pée déeri ye s̄irsi wá nípirá fonnigo pí wísi ph̄āŋnaa?

‡ Ná keri Mák 118.22

²⁶ *Dunija ibi ya-burma Tamaŋ Yékírí ná ú Sakhanínná, ye níkhāgubirá fǒgí bí bu dúu.*[†]

²⁷ Thǎnaa-u, nuŋena Éródi ná Pónsi Pílati ná támabi ná Ísíráyél bibi fǒ'ri dúu ú sǔmdébi Yésú ú déeri ú wáa, ú u saari weri, ²⁸ ǎ dée míŋi wá bée' í ú khurura saabura ú wǒrgi wá bǎrkára wera. Dé-biriima kaa tu bú kpooro. ²⁹ Ye kha' á Tamaŋ, u núu mí tǐ níŋi kha'ri pǔ dé ǐbíri waa? U yee ú sǔmdébi birá bu phǐnni tákursi see' ú seerera. ³⁰ Ye u páaná' níŋi yé dé tǎgumasimíŋi ǐ buka' ú wǒrgi ú sǔmdébi Yésú wá nísígírá. ³¹ Mú pi níŋi Yékírí sóo, khaa tǐ pi níŋínná weri, tǐ sígée, ye Yékírí wá Nijé hǐi pí bée', pǔ ye see' ú seere kaadé phǎiŋe.

Ní' pí khāani Yésúra weri, dee-birma pí míŋíná

³² Ní' kǒngǒŋ bí khāana Yésúra weri, pí dǒsi ná-siyaa-ma kǎmba. Níne ye bú yēe kha' má míŋi mákpo wáye ya, dé pí bée' deera-í-buma. ³³ *Yésú wá sǔngunibura* ye see'ma Tamaŋ Yésú wá huyami wá míŋi wǒrge tákursi. Yékírí kúnna'-uyaama pí bée' tákursi. ³⁴⁻³⁵ Níŋi wá bée' pǔ ye khaaye weresi duse weri, pi ye donŋin-sima ǐ hǎ í tigi'ine sǔngunibura; pírá kǐkuree ǐ mákíŋ bée' úkpo úkpo wá degense. Sí dée múnnáa pǒwǒ ye pí sǒgomburá wa. ³⁶ ǎ wáyēe ye bú ú pi yí' Jozéfu ú ku'ra Sípiri; dé-uma *Lévi biye*. Sǔngunibura yísǒkma Bárnábási, kí tutǎŋírá déeri níni úu níse. ³⁷ U donŋiro ú khāamargi ǐ hǎa í tigi'ine sǔnguniburi dé pi kǐkuree.

Ánáníyási ná Safúra wá míŋa

5 Ye ǎ wáyēe ye bú ú pi ye yí' Ánáníyási yēe yí' ú hannu Safúra. Pí donŋiro pí kharu ² ye beri tǐ bu ǐ kóorigó tigi'i wá yǒw, ye khorá ná hǎa í tǒkǒ *Yésú wá sǔnguniburi* dé pi kǐkuree. ³ Pēenna pǔgǒw kha' Ánáníyási, mú u déeri yóo ye *Sutānaaná* yeyoo kǎkási ú tǔni hǎa *Yékírí wá Nii* ye kóorigó khaarí wá tigi'i wá yǒw? ⁴ Ye kha' mú u ye mí donŋiro ri ya weri, keŋ má ú wáre ti déerá waa? Ye mú u donŋinni weri, keŋ má í tigi'iri ú wáye yaa? Ye mú u déeri yóo ye buu kǎkásēe hǔŋiraa? Kha' níŋe u tǔnni hǎa wǎ, dé Yékíro.

⁵ Mú Ánáníyási núuni si weri, ú wáa huwo. Níŋi wá bée' pí núuni si weri, sí dée bí bu phǎŋgi tákursi. ⁶ Nákwrbombé ba khee kǐŋgi ǐ níŋíyé gi ye khee ná kasuga gi.

⁷ Tǐ dáí kíri, Ánáníyási wá hanná baa ba dǒoró kaa tu bú kpooro. ⁸ Pēenna pǔgǒw kha' núugera pi donŋinni pí khanna? Ú kha' iiyo, kí núgure. ⁹ Pēenna seeriyǒw kha' mú pi déeri ye beri tǐ bu dé pi má' Tamāaŋ Niini keŋ? Kha' u keŋ, ní' pí kas'ri ú koori weri, pi fǐma tutǔnná sówo, ye pi ba khé ná kas'-úrma tē. ¹⁰ Tǐ khanná fǐ ú wáa sǔngunnǎ the'rá ǐ huwo. Nákwrbombirá dǒoró náa ná u huwo; pí khee kusigoo ná

kasigoo ú khǒ the'rá. ¹¹ Asǒnníŋi ná níŋi wá bée' pí núuni si weri, phǎŋgé kǒri bi tákursi.

Mí kǒngǒŋ ní' buka' Yékírí wá wǒrgi wera

¹² *Yésú wá sǔngunibura* ye déma tǎgumasimí kǒngǒŋ ní' buka' Yékírí wá wǒrgi níŋi wá sǒgomburá. Asǒnníŋi bem-buyaa-tí-buma yēe níŋíŋi *Sálómó* wá tákhanŋurá. ¹³ ǎ ní' máa yé ha'ri kǐé' pí bu wa, ye níŋi ye kǐón-nó'-pima tákursi. ¹⁴ Khoobi ná ha' pí khāana Tamanná weri, pi ye kǒmma yēe yóo kǔuŋ. ¹⁵ Níŋírá kǒkírǒ yēe yóo bo'ribine khǐŋŋná; pi ye hǔnna'-pima yǒw ná tǐŋi sí dé sǎŋgi, ná Pēenna bǎa taru, háaru ná ú thǐna buu phagi bí bu wa, ú doondorá pha' pí ǒw bu. ¹⁶ Ní' kǒngǒmbe ye ku'ma nu ǐ ye Jerúzalém kǐŋínná weri, yēe baŋ bo'ribi ná ní' pí kǐéréŋgbébe ye fǔusíŋ wera. Ye pí bée' ye páaŋuma.

Yésú wá sǔnguniburi wá fǔusimmi wá míŋa

¹⁷ Ye *Yékírí wá thǒguníkhāga* ná ǐpe bǔ ye ú fǐ kpoogi, pí déeri *Sádísébi* weri, pí khee dǒwkpóori Yésú wá sǔnguniburá, ¹⁸ ye kǒri ná pági bi. ¹⁹ Tamaŋ *Yékírí wá mǐŋi* wá ǒw ba págiyá karsódukiri isenŋi ǐ kusigo bi, ²⁰ ye seeriyé bi kha' pi yóo *Yékínthiya'dukirá* ǐ ná see' thakoo míŋáŋgēe míŋi wá bēe'ŋ nípa. ²¹ Yésú wá sǔnguniburá píya. Mú dǔgi yékínni, púníŋ thuthuki pí yóo Yékínthiya'dukirá ǐ náa mamaŋ níŋi.

Mú pi ye sí bu, Yékírí wá thǒguníkhāga ná pée bǔ ye ú fǐ kpoogi weri, pí yísi thuthukhǎgi tǐkíŋ ná *Ísíráyél bibi* wá níkhǎgi wá bēe'ŋ, ye sǔni dé pi ná khe Yésú wá sǔnguniburi karsódukirá baŋ bí. ²² Mú sǔmdébi nanni weri, pi náa bi ya. Pí fǐgi ná seeriyé bi kha' ²³ yóo-ǐbínni ná náa ná tutǔŋina pági síŋa, ye náa tegeeriburi pí khayrá tutǔŋi wá wǒnná. Ye mú ǐbíri págiŋi dǒoró weri, ǐbíra náa níni wǎ. ²⁴ Mú Yékínthiya'duki wá teeribi wá níkhāga ná Yékírí wá thǒguníkhǎgi núuni si weri, sí sóo pí hakura, pǔ pí' pí thǐ kha' mú pi déeri yówoo?

²⁵ Mú pi ye sí bu weri, ǒw baa ba kha' ní' pí pi pá'ná karsóra weri, pi níma Yékínthiya'dukirá yēe mamaŋ nípa. ²⁶ Yékínthiya'duki wá teeribi wá níkhāga ná sǔmdébi birá ǒw yóo ná khee bi yetete pébu, pi ye phǎnma kha' níŋi ba hǐŋŋi-ǐbíri. ²⁷ Mú pi kheeri baa bí thuthukhanná weri, Yékírí wá thǒguníkhāgaará seeriyé bi kha' ²⁸ ǐbíra ye seeriyé kǐnníga bi kha' hǎ pí mamaŋ níŋi ú wée nísígírá wa waa? Ye pí kai ye mamaa níŋi Jerúzalém khaayi wá bée' yēe bee dé pi khe wái wée humini ǐ du' ǐbíri sí.

²⁹ Ye Péeri ná pǒ *sǔnguniburá* kha' mákín-suri ná mu nú Yékírí wági yé sée níŋi wáŋra. ³⁰ Kha' Yésú ú píri thuthubi ba'ri *ní'batákw* ǐ khuu weri, úra ǐbi khǎgi wá Yékírí yaara'ri. ³¹ Kǐónnó'-uruuma ǐ saa-u ú the', ú dé' dǐŋgo ye déyoo níkpóroo ná *Hínnáa* sí dé sǎŋgi, ú ye *Ísíráyél* bíbirá *fíkíŋ dǒwgi* ye ú sée pí míŋi hǎ bi í.

[†] Ná keri Mák 2.1-2

³² Ye kha' ũbi ná *Nii* ú Yékírí hãani ípe b̩i nú ú wágu weri, ũbi béé' náani í míŋɛ béé' yêe seeriye.

³³ Mú thuthukhãgibi núuni seere weri, pí d̩ɔ má pi béé keuma yêe beɛ dé pi khu s̩ŋgunnibura. ³⁴ Ye ɔ *Fáarísí wáyêe* ye pí s̩ɔɔmburá, ú pi ye yí' Gámályél, ú déerá t̩é *Yékírí wá sebituwa*. Nípi wá béé' ye sama ú sáú. Ú yaa nuuna thuthukhãgibi wá s̩ɔɔmburá ye seeriye kha' pi ye Yésú wá s̩ŋgunniburá ku' kíríu.

³⁵ Mú pi ku'ri sóo, ú seeriye bi kha' pí *Ísíráyél bibe*, pi k̩ɔrsɩ íte tí pi béé dé níperu weri, ³⁶ dé Tédási yaara khátera tí dál wa, dé ma beɛ nísige. Nípe k̩pégí ú bu yêe n̩úmíŋ nípi k̩pársíŋɔ. Pí ba khuwɔɔ, ye íp̩é béé' p̩ú ye thowoo weri, pí tugura, sí tɔ sóo fí. ³⁷ Tí k̩pānaa bu, Júdási ú ku'ri Galíle weri, ú yaa th̩'neesi wá p̩ánná ũ kpaariga ní' k̩ŋgóm̩bi, p̩ú thowoo. Múnnáa úrí huuri t̩é, ye íp̩é béé' p̩ú ye thowoo weri, pí tugura. ³⁸ Ye tírá yeeri, mâa see' pi werá kha' pi ná níperu yé ye pí tara, dé ná k̩kásɛri werési s̩m̩déeŋɛ béé' ku'-irma níth̩-nari thã, ɩ ba hasi'ma. ³⁹ Ye ná ku'-irma Yékírí thã, pí ba wónn̩i hasige ya. Ye kha' pi k̩ɔrsɩ dé pi ba k̩p̩ŋ Yékínno.

Pí píi ú wásiri ⁴⁰ ye yísi Yésú wá s̩ŋgunniburá baa pí khuri bi tákursi ye seeriye k̩p̩nnígá bi kha' hã pí súnni seere Yésú wá nísígírá t̩úwã, ye séɛ bi. ⁴¹ S̩ŋgunniburá kuso fí thuthukhanná d̩ɔwóŋge ũ deɛ tí Yékírí kenni sí mákírá ná pi sénné' pi ũ deɛ Yésú wá nísígírá wera. ⁴² Ye khubi wá béé' pi ye mamamma nípi yêe see' seere nuwãa úu see' Yésú Kírísi wá míu weri Yékínthya'duki ná pí dusirá.

Yékírí wá s̩m̩débibi má'níŋɔ wá ph̩' khommi wá míŋa

6 Mú *Yésú wá mamannibibira* ye k̩ŋ yêe yóo pí khiburá weri, Júde b̩i ye see' géérékisi weri, p̩ú ye wúgúŋ Júde b̩i ye see' eburusi wera. Pébu, waati ú pi ye k̩p̩kɩŋ míŋi khu wó khu weri, pi ye k̩p̩kumma yêe f̩úu Júde b̩i see' géérékisi weri, pí *khisahapira*. ² *Yésú wá s̩ŋgunniburá* yísi ú mamannibibi wá béé' ũ p̩ŋgírɛ bi, ye seeriye bi kha' si mákírá ná ũbira h̩ti dik̩p̩kɩŋɔ yé séɛ Yékírí wá seerɛ see'm̩ni wã. ³ Ye kha' tírá yeeri, pi khoŋ khoobi má'níŋɔ pí s̩ɔɔmburá, pí nípe see' pí nísí nuugi yé dé ní' pí h̩ini *Yékírí wá Nii* yêe wóɔme tákursi t̩é weri, ũbé yee bi tí s̩m̩unná, ⁴ ye ũbira tereŋ Yékínŋ p̩ŋŋi ná ú seereseekurá. ⁵ Ú seerera nuwãa Yésú wá mamannibibi wá béé'no. Pí khori Étíyeni ú khãana Yésúrá tákursi ye h̩i Yékírí wá Nii weri, ná Filípi ná Pórókóri ná Níkánóɔri ná Tímó ná Párméná ná Níkólá ú ku'ri Ántíyósi ye *fíkírá dée Júde níni* wera. ⁶ Pí bukaa bí *Yésú wá s̩ŋgunnibiri*; pí níni Yékírí ye dugi bi dése. ⁷ Yékírí wá seerera ye tuma, ye mamannibibira ye k̩m̩ma tákursi Jerúzalém̩ná yêe yóo; ye *Yékírí wá th̩ɔgunni* k̩ŋgóm̩bêe ye khãa Yésúrá.

Étíyeni wá k̩'m̩i wá míŋa

⁸ Étíyeni wá míu nuunaama Yékínno, ye ú hãa-u wórgu úu ye dé t̩águmasimí k̩pakpa' ũ buka' Yékírí wá wórgu wera. ⁹ *Júdebi wá p̩ŋgínkharu* wá t̩ɔ ye bú, tí pi ye yí' Doŋ Bí Buuri Pí Th̩i weri, pí wára. Pí ní' pí ku'ri *Síiréni* ná Álékísándírí ná Sílisí ná *Ázísurgurá* weri, pí p̩ɔ kókírɔ yêe p̩ánni k̩mbi pí ná Étíyennu. ¹⁰ Ye mú ki déeri má u yema wóɔme ye *Yékírí wá Nijêe* ye ú kpoogi weri, pi yé wónn̩i khoŋ ú seerɛ núgi wa. ¹¹ Pí tɔ suu p̩o kho-bi dé pi see' kha' nú-ũbinni ná u *kusa' Yékírí* ná *Moyízira*. ¹² Pí thori Júdebi wá khokhãgibi ná *Yékírí wá sebitubi* ná p̩o ní' k̩ŋgóm̩bi, pí tɔ baa ba kóɔɔ f̩ŋŋɔ ũ yóo ú thuthukhanná. ¹³ Pí suu t̩é p̩ɔ dé pi túnni hãa-u kha' wá werá dá' khaa tɛ tí déeri *Yékírí wáru* ná *man mí Yékírí hãani Moyíziri* weri, sí k̩p̩kumme na. ¹⁴ Kha' nú-ũbinni ná u kha' Názáarétí Yésúu ba hasi' khaa tɛri yé f̩k̩ŋ míi í Moyízi buka'ra ũbíri dé ũbira kí dé wera. ¹⁵ Thuthukhãgibi wá béé' keri Étíyennu kirikiri, ũ náa ná ú wóɔna kheɛbure *Yékírí wá m̩niŋi* wá wóɔɔ.

Étíyeni wá seere

7 *Yékírí wá th̩ɔgunnikhãgaará* p̩úɔɔ kha' múnnáa-u b̩aa? ² Étíyenná kha' á nípi ná sii thaaba, pi nú. Kha' Yékírí úu sáunɔ weri, buka'-uma ú th̩i ũbi sii *Ábráhám̩u* waati ú u ye Mézópótámíná weri, ye ú t̩úmá u ba ná h̩ti Áaranná. ³ Nínáa u see'raa-u kha' u ku' ú *surgurá ũ yóo suri gí ma ba bukaa-u* weri, yé séɛ ú nípi f̩i.†

⁴ Ú tɔ kuso Káldé surgurá ũ ná h̩taa Áaranná. Tí ú sii huuri sóo weri, tíra Yékírí yeeri ú yaa tí khanná ũ ba h̩taa suri gí p̩re h̩tansi werá wera. ⁵ U hãa-u f̩anŋŋi surgerá wa. Ú yat̩koronna hãa-u háari má khaare t̩u naŋ dé'daari wa, dé hã-uɔuma núugi kha' ma ba yeé ú ná ú kóibírá khe surgeri kutúru. Ye tí p̩ánná ná ú yat̩koronna ye biinó wã. ⁶ Yékinná kha' ú kóibira ba déma khurbi kó suri magɔ, pí dé bi dombi ũ f̩úusíŋ bi dusi k̩pársíŋɔ. ⁷ *Ye th̩i t̩i ba dé bi dombi weri, manãa ba k̩p̩ŋ tí, ye tí k̩pānaa bu, ú kóibírá ba ku' kí surgurá ũ ba th̩iya' ma khátera.*†† Mú u k̩nni mú sóo, ú khoroo níunéese; *khohuuresirá* déeri sí níunéesi wá t̩ŋgéesura. Sí dée múnnáa, mú Ábráhám̩ h̩nni *Ízákurí*, ú huuriyoo khubi má'nísãa' khurá. Ízákurá yaa dée t̩kpoone *Jakópira*; *Jakópirá* yaa dée t̩kpoone t̩é ũbi khãgibi k̩ɔɔ ná p̩ŋɔna.

⁹ ũbi khãgiburá kheɛ d̩ɔk̩p̩oori pí kh̩nu Jozéfurá ũ dongiroo, pí yóo ú Éjípiti. ¹⁰ Ye Yékire ye-úma kpoogi, ú khoroo yíbísãi th̩iŋi th̩iŋi pí u hakunna wera. Yékinná hãa-u wóɔm̩i ye ú míŋɛ nuwãa ũthakho *Fáaráwóŋɔ*; ú déyoo f̩águmaŋ Éjípiti surgurá ná ú kórgi wá béé'rá.

¹¹ Kh̩m̩kp̩oroo ba wáa Éjípiti surgi wá béé'rá t̩k̩ŋ ná *Kánãa* surgune. Nípi wá yíbírɛ s̩ŋi tákursa; ũbi

† Ná keri S̩n 12.1 †† Ná keri S̩n 15.13-14

khāgɪbura ye buu míni yêe di ya. ¹² Jakópurá núu ná pi kha' diime bu Éjípítirá. Ú sūni ũbi khāgɪ bí déerá Jozéfu wá mánikhobi weri, pí yóo ye pi ye tuwɔɔ wa. ¹³ Ú písée sūni bi tē; Jozéfurá bukaa ú thī ú mánikhobi ná ú khīnɔɔ. Tíra Fáarawó tuuru Jozéfu wá thīinna. ¹⁴ Tí kpānaa bu, Jozéfurá sūni dé pi ná khe má sii Jakópi ná ú nípi wá bée' banj bí. Pi yema nípi digbéesāa' ná kpɔɔ ná pímuwāa'. ¹⁵ Jakópurá yaa yóo Éjípítirá; nínáa ú ná ũbi khāgɪbu huuri. ¹⁶ Pí khe yóo bí Síkémi ná kasga bu táŋ tí Ábráhám donna tigi'ye Ámɔɔri wá bibine wera.

¹⁷ Yékírí hā-uyaama Ábráhámni núuga. Mú ú waatra ye bée píumínj weri, ũbi thīinnāa kónj Éjípítirá yêe yóo ¹⁸ ũ ná nanu khu ú ɔ ithakho fūmi bannu khe ugi wera. Ú ithakhoora ye yaa kórí Jozéfu bú ũ buu tuu mí í u déerá weri wa. ¹⁹ Ú urá khe wɔɔmi ũbi nípirá ũ fúusírá ũbi khāgɪbu fí pí ba taraa sée pí bibiri dé pi hu. ²⁰ Ú waatrá pi hūnni Moyízira. Kuru-uyaama ye ú míjé nuwāa Yékínno. Be'-piruuma ú sīi kórgírá ũ buu fergi bísāa'. ²¹ Ye tí pi séeruu weri, Fáarawó wá biharurá khe begoo má ú thī wá biyo. ²² Míni wá bée' í Éjípítí nípi tuura weri, mamam-biyaama í bée'no Moyízira. Ye ú seere ná ú sūmdéenjina ye dima.

²³ Mú u buuri dusi digbéenɔ hīnensi weri, ú kha' ma ná keŋ má ní' pí déeri Ísíráyél bibi wera. ²⁴ Ú yóo ná náa ná Éjípítí níne fúusínj pí ɔɔ, ú túu hāa-u ũ khāi khuu Éjípítí níinna. ²⁵ Keŋ-uyaa má, má Ísíráyél bikāmbura ye ba tuma dé mana Yékírí kheeri yêe hīŋ bi, ye pi ye tuu bú kpoori wa. ²⁶ Kí dugé yékírí, ú ná hakura pó Ísíráyél bibe ná pi kpíŋ. Mú u ye bee dé pi beŋ weri, ú kha' pi sée saka; ye kha' í keŋ má pí Ísíráyél bi tónno wāa? Pée déeri ye pí písée yêe fūu kāmāa?²⁷ Ye ú we úu ye klu' ú kānni weri, ú páayɔɔ kha' u tanní sūu dé máa saaruu níkhāgɪɔ dé u thu ũbíraa?²⁸ Ye kha' u bée khu-mama pātí u khuuri Éjípítí nínnu naannu weraa? ²⁹⁻³⁰ Mú Moyízi núuni si, ú horgo ná hītaa Mádíná surgo ũ buu dusi digbéenɔ. Hūŋ-uri-níma bikho bíŋɔ.

Tí kpānaa bu, Yékírí wá mɪnɪgɪ wá ɔɔ bukaa-u ú thī gbirinná táboro' kú so weri, kí ɔɔgɔmburá. Ú gbirinná tātí' kí pi yí' Sínáyí weri, kí ye. ³¹ Mú Moyízi náanuu weri, sí maanɔɔɔ. Ye mú u ye sūu dé ma tó'ríŋ keŋ weri, Tamaŋ Yékínna séerɔɔ kha' ³² maná déeri ú khāgɪ bí déeri Ábráhám ná Ízáki ná Jakópi weri, pí Yékíre.^{††} Moyízirāa kpánj; u ye hagu yêe yaara' wɔɔri í keŋ na. ³³ Tamaŋ Yékínna séerɔɔ kha' u khorj ú deekharasi, dé khaa tí ure weri, má wáre.³⁴ Ye kha' ná-manu fúusínj mí má nípura fúusínj Éjípítirá weri, ye núu pí ũsinni, má sūuno dé ma hīŋ bi. Ye kha' u banj werá, má sūnɔɔ Éjípítirá.[‡]

³⁵ Ú Moyízi ú pi kaara kha' máa saaruu níkhāgɪsɪrá dé u thu ũbíri weri, úra Yékírí khonni ũ sūni dé u dé níkhā-gaa í hīŋ má nípiri mɪnɪgɪ ú buka'raa-u ú thī táborokirá weri, ú bārkárá. ³⁶ Úrá kuso'ri bi Éjípítí

surgurá. Tí u kuso'ra bi weri, dé-uyaama tágumasimí ũ buka' Yékírí wá wɔrgɪ weri Éjípítirá ná sóbíy' mamɪgurá ná gbirinná dusi digbéenɔ thago. ³⁷ Ú Moyízi kpoora séerɪ Ísíráyél bibiri kha' Yékínna ba khorj pí thīinná hīŋginnāa pātí mane wera.^{††}

³⁸ Waatu ú Ísíráyél bibi píŋginná gbirinná weri, úra Yékírí wá mɪnɪgɪ hāana thakoosere tātí' kí pi yí' Sínáyí weri, ú hāa ú ũbi khāgɪbura. Ú kpoora buuri ú seere ú ku'ri Yékírí thā ũ hāa ũbíra. ³⁹ Ye ũbi khāgɪbura píu núu ú wágu wa, dé kat-buruuma ye khee pí dɔsi saa Éjípítí bu. ⁴⁰ Pí seerɪye Áaróni kha' u dé sīmbí hā ũbíri, pí khe wɔɔnnu í tāa ũbíri, dé ũbíra tuu míu tí nannu Moyízi ú kuso'ri ũbíri Éjípítirá wa.^{†††} Pí dée sīmbii ú kheebunni nábi ũ thogɔmɔ ú nísigírá. Tí nuwāa bí, pí yaa dée kersu ũ dee íte tí pi déeri pí thī wá déke wera. ⁴² Yékínna tɔ kú kpānaa tāa bi ye ye pi thogɪ kusa' ná khu ná fergee ũ mákírá pātí Yékírí wá hīŋginníbi wá sebi kha'ri kha'

Ísíráyél bibe,
dé sarga ná thogunse pi ye khorj yêe hā ma gbirinná
dusi digbéenɔ thagurá mé'ni keyu?

⁴³ Múnnāa-u wā, dé kpóm-biyaama sīmi ú pi ye yí'
Mólóki weri, ú dóobíduki,
ná ú pi ye yí' Éréfani weri, ú kusa'ra.

Pí sīmbera pi déerá yêe khuusinj yêe thiya'.

Tírá yeeri ma ba khé yóo-bíma déeyénj í taru Bábílóni-na.^{†††}

⁴⁴ Ye kha' ũbi khāgɪbura yema Yékírí wá dóobíduki gbirinná. Kí dóobídukirāa ye buka' kha' Yékínna ma ũbi ɔɔgɔmburá. Wée ú seereera Moyízino weri, buka'-uyaa-uma pātí u ye ba dé gi wera; ú dée gi kí dómminá. ⁴⁵ Kí dóobíduki pi buuri ũbi khāgɪbuné ũ khee dóoró gí támabi wá suri gí Yékírí nínná kí nípiri ye pí khee wera. Jozíyérá kheera wɔɔnna. Dóobídukirá hītaa ní ũ ná nanu ithakho Davíti wá khura.

⁴⁶ Davíti wá míu nuunaama Yékínno. Ú píno dé u ye má má' duki hā ú ú déeri Jakópi wá Yékírí weri, kí dé ú hītan̄khara. ⁴⁷ Ye ú bikhee Sálómɔ bannu ba mági kí dukira. ⁴⁸ Ye Yékínj Kpóroora wêe hītu du' kí nípi má'ni pí dese ya, pātí Yékírí wá hīŋginnāa kha'ra kha'

⁴⁹ Thu'nná déeri manu Tamaŋ Yékírí wá ithakhokiri,
ye fānɪgurá dée má deedutágra.

Kha' kúnní duke pi wónní súnní má'ní hā maa?

Ye túnní kharêe wónní nanj maná kpáarêe?

⁵⁰ Í keŋ má maná khonni í míjêe bée' waa?^{†††}

⁵¹ Ye Étíyénuná seerɪye bi kha' pí thasi huu-surma; pi ságí Yékínna wā, yêe kpí' níntānnu tē. Pi píu khu úkpo Yékírí wá Nii wá míu wā, pātí pí khāgɪbure ye wera.

⁵² Kha' Yékírí wá hīŋginnāa ũnnêe bú ú pí khāgɪbu kaari fúusírá náa? Ípe bí khurura yêe seer' Ní' Termem-mi wá bammú wá míu weri, khu-bur-buma. Ú Ní' Ter-menj kpoora píri bannu ba kuso ú kpānaa bu ũ khuwa.

† Ná kerí Ku' 2.14 †† Ná kerí Ku' 3.6 ‡ Ná kerí Ku' 3.5, 7-8, 10

†† Ná kerí Wóg 18.15 ††† Ná kerí Ku' 32.1 †††† Ná kerí Ámós 5.25-27 ††††† Ná kerí Ézá 66.1-2

⁵³ Kha' bu-birma Yékírí wá mammuní munugbu wá déko ye pi kóri bi ya.

Étýéni wá khumi wá míja

⁵⁴ Mú thuthubi núuni si weri, pí dɔɔ ú bu má pi béé keuma yêe numi' nóképé'ye. ⁵⁵ Ye mú Yékírí wá Nii hīna Étýéni weri, ú keri thu'nni kirikiri ŋ náa Yékírí wá sáú ye náa tē Yésúri Yékírí wá the', ú dé' dinggo nunan. ⁵⁶ Ú seerlye kha' ma náma pātí thu'ri págúri weri, yêe ná Níthīna'biiri Yékírí wá the', ú dé' dinggo nunan. ⁵⁷ Pí súrýá ye fígi nintāŋuni ye námáa yóo ú bu kpooro, ⁵⁸ ŋ níni kusigoo nuná ye hīŋgiroo dé pi khuwɔɔ. Ní' pí tūnna hāa-u weri, sa-biyaama pí tási ɔ nákwɔbomi ú pi ye yí' Sól weri, ú the'. ⁵⁹ Pí hīŋgire Étýéni, ōu ye níŋ Yésúri kha' á Tamaŋ Yésú, ma karfaa-uma má thīnɔ; ⁶⁰ ye bagu hursi ŋ súrýá kóŋ kha' á Tamaŋ, mípí í pi dé mé'ni weri, hā ú pú' pi ya. Mú u kōnni mú, ú niiná khoró.

Tí Sól fūsínni asónniri weri, sí míja

8 Étýéni wá khumi nuunaama Sólɔ. Tí fūnaana pi kókínni Jerúzalém asónniri wá fūsímmuni tákursá. Ná ki dée má Yésú wá sūŋgunibura múwā, pí béé' tuŋnaama Júde maráa ná Sámáarí maráarā. ² Ní' pí ye k' Yékírí wá míni k' mɔ weri, pí kasga Étýéni ye wúgí ú biguri tákursá. ³ Ye Sólna ye beema dé ma píi asónísra; u ye dóomma dusi dusi yêe kór'ú' khoobi ná hapí fāŋɔ yêe hā pí págá' pi.

Tí Filípi seer'ri seere nuwāa Sámáarírá weri, sí míja

⁴ Ípe bí tuŋna weri, pi ye tɔmma nuŋi nuŋi yêe seer' seere nuwāana. ⁵ Filípirá yóo Sámáarí nu wá yɔɔ bu nāa seer' pi Kírísi wá míja. ⁶ Níri wá béé' ku'raama yêe núunó' Filípi wá seerera. Pi ye núma yêe ná tāgumasimí í u ye dé ū buka' Yékírí wá wórgi weri, ⁷ pébu, kpéréŋg-bébe ye ku'ma ní' kóŋgómbo yêe súrýa; munugu kóŋgómbo ná deekpoobé páŋŋáa. ⁸ Tí nuwāa í nu níriye tákursá.

⁹ ɔ wáyêe ye bú í nuná ú pi ye yí' Símó. U ye kha'ma mana ma ɔ kúuŋ kutúru. Waati ú Filípira ye mí baa í nuná wā weri, Símóna ye déma tánímmí sū ye maana' Sámáarí níri. ¹⁰ ŋ kórí gi níttáapírā ŋ ná nani níkpórbiri, pí béé' ye núunó'ma ú seereri tákursá. Pi ye kōmma kha' wá werá déeri Yékírí wá wórgo, kí pi yí' wórí kpakpaka. ¹¹ Pi ye núunó'ma ú seereri tákursi pébu, fesi ú kór'á yêe dé ú tánímmí ū ye maana' pi weri wa.

¹² Ye mú Sámáarí níri píri seere nuwāa ú Filípi seer'ri bi Yékírí wá ŋi wá mí ná Yésú Kírísi wá mílná weri, pí bátízée bi, khoobi ná hapine. ¹³ Símó wá yaturá píɔɔ tē, pí bátízée-u. Maa-uyaama Filípirá; ye mú u ye ná tāgumasimí kpakpa' ū buka' Yékírí wá wórgi ná ū dé weri, sū ye maanigɔ. ¹⁴ Yésú wá sūŋguni bú ye Jerúzalémná weri, mú pi núuni ná pi kha' Sámáarí níri pí-

burma Yékírí wá seereri weri, pí sūni Péeri ná Já pí thāná. ¹⁵ Pí yóo dé pi ná níŋ Yékírí hā bi, pí bu Yékírí wá Nije. ¹⁶ Pébu, Yékírí wá Niina ye sūuno pí ɔɔ bu wa, dé y' mɔ wá tónna pi bátízérá bi mé'ni Tamaŋ Yésú wá nísigírā. ¹⁷ Péeri ná Jána tɔ dugi bi dési pí buu Yékírí wá Niina.

¹⁸ Mú Símó náani ná Yésú wá sūŋgunibura dugi dési nípirá, pí buu Yékírí wá Niini weri, ú baa tigi'ye ba kha' ¹⁹ pi hā ma kí wórgine tē, sí dé sūŋgi níni wó níni ú ma du'ri dési, ú bu Yékírí wá Nije. ²⁰ Pēenna seerlyɔɔ kha' ú ná ú tigi'ira téu; dé keŋ-uri má Yékírí wá mílna domma tigi'ye, ye u hāanigeema phāŋa. ²¹ Kha' ú nije bú mílnenā wā, ye u tɔɔyí bú wa pébu, ú kákásra kura Yékírí thāná wā. ²² Kha' u fíkíŋ dɔɔgi ŋ sée ú mípíŋi ye níŋ Tamaŋ Yékínni dé páane ú sée hāa-u tí; ²³ dé námanu tuu kha' dɔɔkpóorêe béé khuwɔɔ ye mípíŋi fɔɔɔ. ²⁴ Símóna kha' pí thīna níŋ Yékírí hā ma, sí dé sūŋgi mí í pi kha'ri weri, hā tí tɔɔ bu ma wā. ²⁵ Mú Péeri ná Já seer'ri Tamāŋ seereri ŋ mákírā mí í pi náani weri, pí fígi yêe písi Jerúzalémná yêe seer' seere nuwāa míni Sámáarí nu kóŋgónɔ.

Filípi ná Étýópi wá wá míja

²⁶ Tamāŋ muniŋi wá ɔ seerlye Filípiri kha' u yáa yóo khukuki wá dé' dinggo, khūŋ tū ya Jerúzalém ŋ thoo gbirinná yóo Gázari wera. ²⁷ Ú yaa yóo ŋ ná náa ɔ Étýópi wá ú déerá Étýópi harí ú pi ye yí' Kándásu weri, ú sūmdébi kpakpabaa. Kándásurāa ye ugurá. Étýópi wáurāa ye kɔrsuŋ ú hensi wá béé'. Jerúzalém u yóorá ná thuga Yékírí ²⁸ yêe khūŋ ú wotoroogo. U ye karamma Yékírí wá hūŋginnāa Ézáyí wá sebe. ²⁹ Yékírí wá Niiná seerlye Filípiri kha' u thoo k' wotoroogira. ³⁰ Filípirá horgo yóo ná náa ná Étýópi wáura karaŋ Yékírí wá hūŋginnāa Ézáyí wá sebe. Ú púɔɔ kha' íte tí u karaŋ mé'ni weri, tu-urí tí tūtāŋgaa? ³¹ Ú kha' ná níne tēfíree ma wā, mú ma dé yé tu bú kpooro? Ye kha' Filípira káŋ wotoroogirá ŋ hāta. ³² Yékírí wá sebi wá kha tí u ye karaŋ weri, ti ye seer'ma kha'

Pātí pí yóo sánānɔ khukharu weri,

múnnāa pi yóo ú tē,

pātí pi phari' sánlibi ú kpí' weri,

múnnāa ú kpí'ni, u khabí tɔɔ wa.

³³ Sénné'-piruuma ŋ kóorigó ú thīnaana, ye maa ba seer' ú kóibi wá mí tēe?

Pébu, khu-biri khoroo-búma dunijanā.†

³⁴ Étýópi wáurá seerlye Filípiri kha' ú káfíra, u buka' ma tárú wá mí í Yékírí wá hūŋginnāana seer' wera. Ú thī wá míje u seer' bāa, bá ɔɔ-u? ³⁵ Filípirá tɔ kókírí sebi wêe seerera yêe seere ú ŋ ná dóoró seere nuwāa ōu seer' Yésú wá mí wera.

³⁶ Mú pi ye yóominá weri, pí ná nani y' mɔ. Étýópi wáurá kha' y' mé pe, tó míne bú yêe wónni khūŋ ma

† Ná keri Ézá 53.7-8

bátizémi bāa? [³⁷ Filípirá seeriyé kha' ná u khāa Yésúrá ú dǎgi wá bēe'ŋɔ, si wónnǐ dé. Ú kha' khāa-manɪ tuu dé Yékírí wá Sakhaníní Yésú dé-uma Yékírí wá Bikhee.]
³⁸ Ye kha' pi nu'na' wotoroogira. Mú pi nu'na'ni gi werɪ, ú ná Filípirá sūuno dóoró yɔ'muná kpoogi, Filípirá bátizée-u. ³⁹ Mú pi ku'ri yɔ'muná werɪ, Tamāŋ Nijé kheɪ Filípi taraa ú, Étíyópi wátra náa-u túwā. Ye ú kheɪ yēe khūŋ mánse. ⁴⁰ Ye Filípirá kha' ma keŋ ɪ náa ú wísu Ázǎti, úu seɛ' nípi seere nuwāa wá míne niyi niyi ɪ ná nanɪ Sézáaré.

Pātí Sól khāani Yésúrá yóo wera

(Míd 22.6-16; 26.12-18)

9 Ye ú waaturá, mú Sólna ye fūŋ Tamaŋ Yésú wá *mamannibiri* yēe beɛ dé ma khu bi werɪ, ú yóo Yékírí wá *thɔgunnikhāga* thāná ² dé u hā ma sepi má yóo ná hā bí Dámású *Júdebi wá píŋgínkharɪ* wá nípirɪ sí dé sǎŋgi, ná ma náa pɔɔ ná pi thoo Yésú wá khūnnɪ, khoobe ba', hape ba', má fǎ'rí baŋ bí Jerúzalémuná.
³ Mú u buuri sepirɪ, ú kheɪ yēe yóo ɪ ná tǎ'riyó Dámásuɔ, táyésigé bārāa kuso ní thu'nná ɪ turɪya sǎni kúnnoo. ⁴ Ú wāa fānɪŋurá ye núu núugi ná ki kha' Sól, Sól, péɛ déeri ye úu fǔusíŋ maa? ⁵ Ú kha' á Tamaŋ, úrāa maa? Tamanná kha' maná déeri Yésú ú u fǔusíŋ wera. ⁶ Kha' u yāa dóoŋ nuuná dé pi ba bukaa-u tée tí u mákínnɪ ná u dé wera. ⁷ Maagé kórí ú sɪrlyóo tákāmburɪ, pi wǎrɔɔ yēe seereɛ ya. Pi ye núma núugurɪ ye pi ye náa níni wā. ⁸ Sólná digee yaa fānɪŋurá ɪ tuuyaa yíbiiri ye u wǎrɔɔ yēe ná túwā. Pí kǎrɔɔ dékírá ɪ yóo ú Dámásurá. ⁹ Ú déɛ khu bísāa' kaa ná, kaa di, kaa nú.
¹⁰ ɪ hakra ná ɔ mamannibiyēe ye Dámásurá ú pi yí' Ánáníyási. Ú náa Tamannɪ, Tamanná yísɔɔ kha' Ánáníyási. Ú kha' á Tamaŋ, maná we. ¹¹ Tamanná seerɪyɔɔ kha' u yāa yóo khūŋ tí pi yí' Termenni werɪ, ɪ ná keŋ Tǎrsɪ Sólni Júdási wá dukírá, ¹² dé u ye nímma Yékírí ɪ náa ɔ wá ú pi yí' Ánáníyási ná u dóoŋ nāa dugɔɔ dési sí dé sǎŋgi ú ná. ¹³ Ánáníyásurá seeriyé kha' á Tamaŋ, kǎŋgǎmbi seɛ'ɪuma mípǎi í wá we déeri ú *wáburɪ* Jerúzalémuná wera. ¹⁴ Ye thɔgunnikhāgɪbi hā-birusuma khūnnɪ dé u kǎ'rí fǎ' nípi wá bēe' píu yí' ú nísígí fa nuɪpená wera. ¹⁵ Ye Tamanná seerɪyɔɔ kha' u yóo dé maná phǎ'ni khori wá werɪ, dé u ná seɛ' má míl duniŋathǎi pi ná pí lbi ná *Ísíráyél bibine*; ¹⁶ ye ma ba bukaa-u pǎtí u ba fǔusíŋ kǎŋ ɪ deɛ má nísígírá wera. ¹⁷ Ánáníyásurá yóo ná nanɪ dóoró dukírá ɪ dugi Sólni dési ye kha' má asóníkāni Sól, Tamaŋ Yésú ú buka'ruu ú thǎ tí u ye baŋ werɪ, úrá sūnnɪ ma dé ma baŋ ú písi ná ye *Yékírí wá Nijé* hǎŋoo. ¹⁸ Khaanná fí sǎ tásé kuso ú yíbiirá má táfɪnse ɪ wāa ye ú wǎrɔɔ náa. Ú yaa pí *bátizée-u*, ¹⁹ ye ú dii ɪ buu fāŋga.

Tí Sól seɛ'ri seere nuwāa Dámásurá werɪ, sí míŋa

Hǎtaŋ-uyaama ɪ déɛ pǎ khɪbi ú ná *mamannibi bii* ye Dámásurá wera. ²⁰ Ye ba yaa yēe seɛ' Yésú wá míl *Júdebi wá píŋgínkharɪ* kha' úrá déeri Yékírí wá Bikheera. ²¹ Sí maanɪga nípi wá bēe' píu ye nú ú seereri werɪ, pí kha' keŋ má wá werāa ye beɛ dé ma khú khoŋ ní' píu ye yí' nísígíri Jerúzalémuná wāa? ɪ keŋ má baŋ-uma fará dé ma ba kǎ'rí fǎ' pi ɪ yóo ná hā bí *Yékírí wá thɔgunnikhāgɪburɪ* waa? ²² Ye Sólna ye buma fāŋgi Yékírí wá khūnná yēe yóo kūuŋ. U ye buka'ma nípirɪ kha' Yésúrá déeri *Yékírí wá Sakhanínni*, yēe be're' *Júde* bii ye Dámásurá werɪ, pí núsa. ²³ Tí dáɪ, ɔ khu *Júdebirá* ba náa kǎmbi dé pi khuwɔɔ. ²⁴ Ye Sólná tuu dé fǎ'-pirɪ-má-buma dúu. Pí yatikorɔŋ hǎtam-biyaama nu wá tutūŋuná khɪbeɛgi tǎkíŋ ná isenŋine yēe tee dé pi khuwɔɔ. ²⁵ Ye Yésú wá mamannibirá kheɪ Sólni isenŋiri kíriko ɪ sūunigoo nu wá kpémí wá kpānaaná ú yaa yēe yóo Jerúzalémuná.

Sól wá písémmi Jerúzalémi

²⁶ Mú u nannɪ ní werɪ, úu ye beɛ dé ma kpé' *Yésú wá mamannibibi* wá pǎrɔɔ, ye bēe' ye phānɔɔma pébu, pi khāa dé dé-uma mamannibii ya. ²⁷ Ye Bárnábásurá kheɪ yóo ú *Yésú wá sūŋgunnibi* thāná. Mú pi nannɪ, ú kheɪ seeriyé pātí Sól náaná Tamannɪ khūnná ná pātí u seereera ú wera. Ye seeriyé bi tē pātí Sól seereera nípine Dámásurá Yésú wá nísígírá kaa kóo bi tǎɔ wera. ²⁸ ɪ kórí gi ú waaturá pi yema Jerúzalémuná kpoogi ye pí píu úu ye thoo bi píu tǎɔɔ. Sólna ye seereema nípine Tamāŋ nísígírá kaadé phānɪge. ²⁹ Ú ná *Júde* bii ye seɛ' gérékɪsɪ werɪ, pi ye pǎníma kǎmbi Yésú wá míuná, ye píráa ye beɛ ú khuma. ³⁰ Mú asónnípi núuni si werɪ, pí kheɪ ná tǎa-u Sézáaré dé u yóo Tǎrsɪ. ³¹ *Júde* marāa ná Galíle marāa ná *Sámáarí* marāa asónnípi wá bēe' yema wǎwóonne. Pi ye buma fāŋgi Tamāŋ khūnná yēe kǎŋ yēe yóo kūuŋ *Yékírí wá Nii* wá bǎrkárá yēe phānɔɔ tē.

Éné wá pǎŋámmi wá míŋa

³² Péeri úu ye tǎŋ kí kénŋi marāa bēe' werɪ, ú yóo ɔ khu Lída, *Yékírí wábi* thāná, dé ma ná thɪya' pi. ³³ Ú yóo ná náa ɔ wá ú pi ye yí' Éné. Munugoŋ-uyaama yēe hūŋkharɔ ɪ buu dusɪ má'nísāa'. ³⁴ Péenná seerɪyɔɔ kha' Éné, Yésú Kírísii pǎanígɔɔ; ye kha' u yāa phi' ú tébura. Ú yaa khaanná fí. ³⁵ Lída nu nípi ná Sáarǎ sɪrgi nípi wá bēe' náa-u ye séɛ pí khūnnɪ yēe thoo Tamanna.

Dórkási wá huyamɪ wá míŋa

³⁶ ɔ asóníharēe ye Jópé ú pi ye yí' Tabíta, yēe ye yísɔɔ gérékɪsurá Dórkási. U ye déma míkuru kǎŋ yēe tǎfíŋ pǎrɔɔbi tē. ³⁷ ɔ khu ú ba wāa bosɪ ɪ huwo. Pí wírísāa-u ɪ saa-u ɔ sǎŋgámbóndu'bii bu. ³⁸ Lída ná Jópéra ye déeyéɛ kǎmbe ya. Mú *Yésú wá mamannibibi* núuni ná

pi kha' Pêenna yema Lída weri, pí sũni khoos bĩnɔ dé pi ná jĩnɔɔ jánni jánni kha' u thee ĩbi thāná kɔɔkɔɔ.
³⁹ Pêenná yaa thoo bi pí yówo. Mú u nanni ní, pí khee kání ú sãngámbóndu'biirá. *Khisahapi* wá bée' sũu tó'riyó ú yêe fuu yêe bukaa-u kpórgítítáapɔ ná kpórgíkporí sí Dórkásura ye dé tí u ye thaage wera.
⁴⁰ Pêenná kusigo nípi wá bée' ye khuusiro ĩ níni Yékírí ye fígí wóɔɔ tãani kpĩgírú ye kha' Tabíta, u ya. Ú tɔ tuuyaa ĩ náa Pêenni ye hĩtaa. ⁴¹ Pêenná kóɔɔ dékírú ĩ yaariɔɔ ye yĩsi khisahapi ná *Yékírí wábi* wá pɔɔɔ ĩ bukaa bi ú kooníngo. ⁴² Jópé nípi wá bée' núu si ye kóngo mbé khāa Tamanná. ⁴³ Pêenná hĩtaa Jópérá ɔ dɔɔfúgú thā ĩ dáya. Pi ye yí'ma ú dɔɔfúgúrí Símó.

Tí Yékírí buka'ri Kórnél míni Sézáaré wera, sí míja

10 ɔ wáyêe ye Sézáaré, ú pi ye yí' Kórnél; dé-uyaa-ma ɔɔmɔ sodáasi kũh tí pi yí' Ítálí wáru weri, tí níkhāgaa. ² U ye kó'ma Yékírí wá míjɔni kó'mɔ, ye ú ná ú kórgi nípiya ye *phānɔma Yékíre*. U ye tēfĩmma pɔɔɔɔbi kóh yêe níh Yékírí khubi wá bēe'. ³ ɔ khu mú khu kpɔɔɔ ĩ dée sũnĩkhɔ weri, ú náa *Yékírí wá minigi* wá ɔɔ koikoi ná u baa ú thāná ĩ ba yĩɔɔ kha' Kórnél.
⁴ Phānigé kórí Kórnélɔ ú keroo kirikiri ye kha' á Tamaɔ, péee-uu? Minigírú seeriyɔɔ kha' ú Yékíh níngi ná ú pɔɔɔɔtēfĩngi nuu-sɔru Yékínno; ye wógí'-uru-úma. ⁵ Ye kha' u sũh nípi werá pí yóo Jópé ná yí' ɔ wá ú pi yí' Símó yêe yĩɔɔ tē Pêeri wera. ⁶ U ma ɔ wá thā ú pi yí' dɔɔfú' Símó. Ú dukira ma sɔbĩyɔkénngo. ⁷ Mú minigi seereeri Kórnélɔ ye taraa weri, ú yĩsi ú sũmdébi bĩnɔ ná sodáasi bũ ye dé ú thĩ wá sũmɔsɔru weri, pí ɔɔ. Ú sodáasiwá kó'-uyaaama Yékírí wá míjɔni kó'mɔ. ⁸ Mú Kórnél thoori bi míjɔni wá bēe'ɔ weri, ú sũni bi Jópérá, pí khee yêe yóo.

Tí Yékírí buka'ri Pêeri míni Jópérá wera, sí míja

⁹ Mú dugi yékínni weri, pí ye yóomíná ĩ ná tó'riyó nuu. Ú waatrú Pêeri kánná sãngírú yêe níh Yékíre; khura ye bée jómĩmma thaaga. ¹⁰⁻¹¹ Mú Pêenna ye níh Yékírí weri, khũmígé ba kóɔɔ úu bee dé ma dí. Waatu ú pi ye diimi wá déminá weri, ú náa ná thu'nna págíyá, ye náa kó tági, kí kheebunni dóobí kpakpa'ri ná kí fógí nuhɔɔ bĩjĩ'ná yêe sũh fānuhírú. ¹² Táabi wá bēe' pí thu'ri ná fānuhírú weri, pi ye búma kí tágírú: deesĩrútá thĩjĩ thĩjĩ wá bēe' ná táa bũ kpókhasɔnu weri, pí thĩjĩ thĩjĩ wá bēe', ná mítá thĩjĩ thĩjĩ wá bēe'. ¹³ Ú núu ná seere kũh kha' Pêeri, u yáa khú khɔɔ. ¹⁴ Ye Pêenná kha' káaru á Tamaɔ, ma khɔɔ khaa bũ *kpɔɔɔ*, pí Yékírí kha'ri hā ĩbé khɔɔ wa weri, pí ɔɔ náa wā. ¹⁵ Seererá písée kũni páa ĩnɔ kha' míu tí Yékírí kha'ri ti kpɔɔmɔ wā weri, hā ú ken ni mí kpɔɔmɔnni wā. ¹⁶ Dé-sirma páa ísāa' ye tí kpānaa bu táagírú kání thu'nná.

¹⁷ Tí Pêeri náana míjɔni ye u ye tuu tí u káká' wa weri, khoos bí Kórnél sũnna weri, pí baa ba nani duki wá nógura. Púgí'-piyaama ĩ ba kuso Símó wá dukirá. ¹⁸ Pí yíkírú ĩ púgí' ná tí khanná Símó ú pi yí' Pêeri weri, u ye hũh. ¹⁹ Ye mú Pêenna ye káká' míu tí u náana weri, *Yékírí wá Nijé* seeriyɔɔ kha' khoos bĩsāa' pe yêe wéyɔɔ, ²⁰ dé u yáa sũnni thoo bi, hā ú tũnné ja, dé maná sũnni bi. ²¹ Pêenná tɔ sũuno ye seeriyɔɔ bi kha' wéé ú pi wéé weri, manɔ; ye púgí' bi kha' pé pi deeri ye baa farāa? ²² Pí seeriyɔɔ kha' ɔ sodáasínkhāgāa bú ú pi yí' Kórnél. Dé-uma ní' termemmi yêe *phāni Yékírí* ye dée tē, níni ú *Júdebi* wá bēe' se'e' ú jisí nuuga. Úra *Yékírí wá minigi* se'e'ri kha' u yí' úri Pêenná thee ú nuuá ĩ ná seere ú nú. ²³ Pêenná sagira bi.

Mú dugi yékínni ú yaa thoo bi pí yówo. Ye Jópé asón-nípi wá pɔɔ tãa-u tē. ²⁴ Kí dugé yaa yékíé, pí nani Sézáaré. Kórnél yí'-uyaaama ú nípi ná ú níneburu pí hĩ-taa yêe ken pí khĩnna. ²⁵ Waatu ú Pêenna ye bēe dóon dukirá weri, Kórnérá thukiroo ĩ khuusiro ú the'rá ĩ thugɔɔ. ²⁶ Ye Pêenna pí ya, ú kóɔɔ kha' u ya dé mana ma níthĩnigá; ²⁷ ye kpɔɔɔ ú pí taraa ná dóoró dukirá, ú náa ní' kóngo mbé ná pi píngírú bú.

²⁸ Ú seeriyɔɔ bi kha' tu-burú dé Júdebe khĩnne ĩ wónni tĩkĩh ĩ dé kpoogi, pí ná pɔ támaabi, werésú ĩ yóo pí thā wā. Ye Yékíre bukaa ma kha' ma ye mákírú ná ma yí' níni kha' kpɔɔɔ-uru ú déko wa. ²⁹ Ye tírá yeeri tí u sũn-ni dé pi ná yí' má baɔ weri, ma kai wa; ye kha' pé pi deeri ye yĩsi maa?

³⁰ Kórnérá kha' tí khu bĩjĩ'nũu mé'na, ma ye nímma Yékírí má dukirá; tí khu kpɔɔɔ ĩ dée sũnĩkhɔ weri, má kha' ma ken ĩ náa ɔ wá tá yĩngíránse ná u nuuá má wóɔɔna ye kha' ³¹ Kórnél, Yékírí nú-uri mú jĩnɔni ye wógíró tí mu tēfĩh pɔɔɔɔburu wera. ³² Ye kha' tírá yeeri ma sũh nípi Jópérá pí ná yí' Símó ú pi yí' Pêeri wera; u hũmma dɔɔfú' Símó úu sɔbĩyɔkénngírú weri, ú thā. ³³ Má tɔ sũni dé pi ná yĩɔɔ, ye kha' ú bammi kuru-buru. Ye werá ĩbi bēe' fĩma Yékírí wá wóɔɔna ĩ nú míjɔni wá bēe' í Tamaɔ kha'ri u se'e' wera.

Tí Pêeri yóori Kórnél thā ná seeriyɔɔ weri, sí míja

³⁴ Pêenná tɔ kha' werá ma tuuru dé Yékínná khongin na míján. ³⁵ Ye níni wó níni úu thugɔɔ yêe dé tí u kha'ri weri, háaru ú dée tũnni thĩni ná ú míje nuu-ú-ma. ³⁶ Yékírí sũh-uru hāama *Ísráyél bibi* ú seereno. Ú seere nuwāana se'e'ma kha' Yésú Kírísi wá bārkará dɔɔwóongira bu. Ú Yésúrá déeri bēe' Tamaɔ.

³⁷ Ye kha' tí Jāna ye se'e' nípiru *bátízemi* wá míne weri, tu-buru míu tí nanni tí kpānaa bu ĩ kórí gu Galíle maráarú ĩ taraa ná nani Júde maráa wá bēe'rá wera. ³⁸ Yékírí hā-uyaaama Názáaréti Yésú ú *Nii* ná wórgi, úu ye tɔh khaayi khaayi yêe dé nípi míkuru yêe páana' nípi wá bēe' pí *Sutānaana* ye fũusĩh weri pébu, Yékíre ye-úma. ³⁹ Kha' ná-ĩbĩnni míjɔni wá bēe' í u déeri

Jerúzalémuná ná *Júdebi* wá surgurá wera. Ye pí bagɔɔ *ní'batáɔkɔ* ɔ̄ khuwɔɔ. ⁴⁰ Ye úra Yékírí yaara'ru khu bísāa' khurá dé nípe náa-u. ⁴¹ Ye kí dée má bée' náanus wā, dé ɔ̄ bí Yékírí khurura ph̄gi khori dé ɔ̄be see' ú míl weru, ɔ̄bé náanus; ye ɔ̄bi ná úrá diiri ye núu kpoogi tí u huuri ye yaa wera. ⁴² Ye ú seerye ɔ̄bíri kha' ɔ̄bíra see' nípiri kha' mana Yékírí saaru dé ma thu huuribi ná kooníngobira. ⁴³ Ye ú míluna *Yékírí wá h̄ngín-níbi* wá bée' see'ra kha' níni wó níni ú khāanu ú bu weru, ú nísigi wá bārkará Yékínna séema ú míp̄l̄ni hāa-u ɔ̄.

Támabi wá Yékírí wá Nii bugi wá míja

⁴⁴ Mú Pēenna ye ú seerera, *Yékírí wá Niiná* sūuno nípi wá bée' pí ye núunó' ú seereri wera. ⁴⁵⁻⁴⁶ Júde bí khāana Yésúrá, pí táana Pēenni ɔ̄ baa weru, mú pi núuni ná pi ye see' *tamas* yēe kpónnó' Yékírí wá nísigi weru, pí tuu dé Yékírí hā-uma ú Niino támaburi tē, sí maaniga bu. ⁴⁷ Pēenna kha' ní' pí buuri Yékírí wá Nii pātí ɔ̄bíre weru, ɔ̄bíra wónni khūŋ bi kha' hā pí *bátizé* bi ya bāa? ⁴⁸ Ye kha' pi bátizé bi Yésú Kírísi wá nísigirá. Tí kpānaa bu, pí kha' u h̄ti fí ɔ̄ dé pɔ̄ khibā.

Tí Péeri thoori míl ɔ̄ déeri Kórneli thāná weru, sí míja

11 *Yésú wá s̄ngunibi* ná pí asónikāŋ b̄l̄ ye Júde maráará weru, pí núu ná pi kha' támabi pí-buri tē Yékírí wá seerera. ² Mú Péeri f̄'ru baa Jerúzalémuná weru, Júde bí khāanu Yésúrá weru, pí yaagura ú kha' ³ yóo-uri támabi thā ɔ̄ ná dii bí. ⁴ Pēenna ɔ̄ khee yēe thoo bi mílune pātí ɔ̄ tanni wera.

⁵ Kha' ma yema Jópé yēe níŋ Yékírí ɔ̄ ba náa kó tági, kí khee b̄n̄ni dóobí kpakpa'ru ná kí f̄gí nuŋɔ̄ bíj̄l̄'ná ɔ̄ yaa thu'nná yēe s̄ŋ ɔ̄ ba nani ma. ⁶ Kha' má keri gi tákursi ɔ̄ náa bú táabi wá bée' pí thu'ru ná f̄anugurá wera: dees̄j̄itábi ná táa b̄l̄ kpókhasisune weru, ná mítába. ⁷ Má núu ná seere k̄ŋ kha' Péeri, yaa khuu khɔɔ. ⁸ Má kha' káaru á Tamaŋ, dé ma khɔɔ khaa b̄l̄ *kp̄ari* pí Yékírí kha'ru hā ɔ̄bé khɔɔ wa weru, pí ɔ̄ náa wā. ⁹ Seerera písée kuso ní thu'nná pāa ɔ̄ŋ kha' míl tí Yékírí kha'ru ti kp̄ɔɔ wā weru, hā mú keŋ ni mí kp̄ɔɔ-m̄n̄ni wā. ¹⁰ Sí dée ɔ̄ nani pāa ɔ̄sāa', ye tí kpānaa bu tí mínná k̄n̄i thu'nná.

¹¹ Má kha' ma keŋ ɔ̄ náa khoo bísāa' pí yaaru Sézáaré, pí pi s̄n̄ni má thāná ná pi ba nunaa du' kí ɔ̄bíra ye weru, kí nógirá. ¹² *Yékírí wá Niiná* kha' hā má túnnée na, dé ma thoo bi. Má asónikāmbi má'níkpoberá táanu ma ɔ̄bé yóo ɔ̄ ná dóoro Kórneli wá dukirá. ¹³ Úrá thoo ɔ̄bíri pātí u náanu *Yékírí wá muniguri* ú dukirá, ú seeryɔɔ kha' u s̄ŋ Jópérá pí ná yí' Símo' ú pi yí' Péeri weru, ¹⁴ ú ba seeryɔɔ seere ú ba yee Yékinná h̄ŋ ú ná ú kórgi nípiri wera. ¹⁵ Mú u thoori sí sóo ye má yaa yēe seere weru, *Yékírí wá Niiná* sūuno bí bu pātí u sūunna ɔ̄bíri bu kókíɔɔrá, *Pántékóti* khurá wera.

¹⁶ Má ɔ̄ wógiró tí Tamaŋ kha'ra kha' Jána *bátizéma* nípiri yɔ'mɔ ye píri, pi ba bátizé-bima *Yékírí wá Nii* bu wera. ¹⁷ Ye mú kí déeri má ú Nii kpoora Yékírí hāanu bu, pātí u hāanu ɔ̄ bí khāanu tē Tamaŋ Yésú Kírísi rá weru, manāa maa yēe wónni khūŋ Yékírí wá s̄mdéeŋee?

¹⁸ Mú pi núuni sí weru, pí kpāa yēe fuu Yékírí wá nísí nuugi kha' ná múnnāa, Yékírí hā-uma támaburi kh̄n̄ni pí wónni *fíkíŋ d̄ɔɔgi* ɔ̄ bu thakoo míŋaŋgi keyu!

Ántiyósi ú Siiri surgurá weru, ú asónni pi wá míja

¹⁹ Tí pi khoura Étíyénini sóo weru, pí sāniga asónni pi wá yíbiri, pí tuugra kénsi kénse. Póɔrá yóo Fénísi, póɔrá yóo Sípiri, póɔrá yóo Ántiyósi ú Siiri surgurá wera. Ye pi ye wēe see' ní'maa Yékírí wá seere ya ná kí dée má *Júdebe* ya. ²⁰ Ye Sípiri ná *Siiréni* nípi wá p̄ɔɔ pí khāana Yésúrá weru, pí yóo Ántiyósi ɔ̄ ná seerye Gérékibi tē seere nuwāa ú déeri Tamaŋ Yésú wá míja. ²¹ Tamaŋ wá wórgura ye-bíma kpoogi sí dée s̄ŋgi, k̄ŋgómbe khāa ú bu ɔ̄ sée pí kh̄n̄ni yēe thowoo. ²² Jerúzalém asónnípírā núu sí, pí s̄ni Bárnábasi Ántiyósurá. ²³⁻²⁴ Dé-uyaama ní' kraa, ye h̄i *Yékírí wá Nii* ye khāa Yésúrá tákursi. Mú u nanni ɔ̄ náa míl tí Yékírí f̄l̄ni d̄ɔɔgi ɔ̄ dée bi weru, tí nuwāa ú, ye ú seerye bi kha' pi kó' Tamāaŋ míluni kó'mɔ. Ní' k̄ŋgómbe khāa Yésúrá tē.

²⁵ Tí kpānaa bu, Bárnábásurá yóo Társi dé ma ná khe Sól baŋ ú. ²⁶ Mú u náanu ná náa-u weru, ú khee baa ú Ántiyósurá. Pí ní' píŋɔɔ bée' dée fí du h̄ŋeŋgi yēe píŋgíŋ pí ná asónniperi kpoogi ye mamaa ní' k̄ŋgóm-bɔ. Ántiyósurá pi kókinná yēe yí' *Yésú wá mamannibiri* Kírísi wá nípa. ²⁷ Pí khuburá *Yékírí wá h̄ngín-níbe* yaa Jerúzalém ɔ̄ yóo Ántiyósurá. ²⁸ Pí ɔ̄ ye bú ú pi ye yí' Ágábisi, ú seerye Yékírí wá Nii wá bārkará kha' kh̄m̄kpórôo ba wá dunjāa bée'rá. Kí ba wāa míŋaŋ ɔ̄rómu lthakho kpóroo Kúlódi wá pānná. ²⁹ Yésú wá mamannibi b̄i Ántiyósurá weru, pí kha' ɔ̄bi bēe' khori' mílpi ɔ̄ mákíŋ ɔ̄bi wórgune, ɔ̄bé s̄n̄ni tēf̄ŋ ɔ̄bi asónikāŋ b̄l̄ Júde maráará wera. ³⁰ Pí khorso mílpi ɔ̄ hāa Bárnábasi ná Sól̄ni, pí ná hāa *asónnikhāgibura*.

Jáki wá khumi ná Péeri wá p̄'mi karsó bu

12 Ú waaturá lthakho *Éródirá* yee pí kóri p̄ asónni pi wá p̄ɔɔ yēe f̄úsíŋ bi. ² Yee-uma pí khuu Já wá mánikhoo Jáki kperge. ³ Mú u náanu ná sí nuwāa *Júdebine* weru, ú yee pí kóri Péeri dugɔɔ bú. *Keri sí pi dé khɔɔ phāanu kaadé thāhurbunɔ weru*, ú waatu. ⁴ Mú u kó'ru p̄gɔɔ weru, ú khee hāa ú sodáasibi kɔɔ ná má'níkpo, pí pi k̄p̄k̄n̄ni ginnakha ɔ̄ŋl̄' kha' pi kí keroo ná *Kúŋkersura* tarāa, má yee pí thiyɔɔ nípi wá wóonná. ⁵ Síl̄ múnnāa, Pēenna ye karsódukirá ye asónnípírāa ye níŋ Yékírí tákursi yēe hāa-u.

Péeri wá kuso'mi karsó bu

⁶ Kí du gùl ye ba yáa yékín *Éródirá* thu Pêenni weri, u ye hũmma sodáasí bíŋɔɔ sɔɔɔmbɔ. Fɔ'-piyaa-uma yɔrgi síŋɔɔ dəsírá, ye tɛɛgeeriburáa ye karsónúgírá yêe tɛe gi. ⁷ Kí isenjiiri *Tamãan* *munigi* báraa kuso ye táyésígé híńi karsódu'bii ú Pêenne ye wera. Ú khu'riga Pêenni kéenná ã yaariɔɔ ye kha' u ya kɔɔkɔɔ. Yɔrgisurá khori dəsírá wáa. ⁸ Munigírá seeriyɔɔ kha' u fɔ' ú kpɔrgɔɔ ná ú deekharasura. Mú u déeri si sóo, munigírá seeriyɔɔ kha' u yee ú kpɔrgíkɔpɔrgi yé thoo ma. ⁹ Pêenná kuso thowoo. U ye tuu dé míjǎnnu wǎ, dé keŋ-uyaa má hũndɔɔɔnse. ¹⁰ Mú pi tannu dúgíi sodáasíbiri ã yaa taraa pǎa íŋɔ wáburu ye nanu khũtutũŋ kpakpa' tí mu ku' yé dóoŋ nuná weru, tí pǎgíyá tí thí pí kuso ã nanu tɔ khũnna. Munigírá báraa taraa ye séyɔɔ. ¹¹ Tí Péeri tuuru kpoori weru, ú kha' werá ma tuuru dé Tamaŋ sũŋ-uma ú munigi míjǎn ye híńi ma Éródi wá déko ná míliri wá béé' í *Júdebira* ye káká' ma wera.

¹² Mú u tuuru sóo, ú yóo Já ú pi yí' Márki weru, ú níjǎa Mǎrýámu wá duko. Ní' kóŋgɔmbé píŋgínná ní yêe níŋ Yékíre. ¹³ Mú u nannu ní ã khu'riga tutũnnu, ɔ Sũmdébihari' u pi ye yí' ɔrɔdi weru, ú yóo dé ma ná pú'rí keŋ mãa tutũnnã? ¹⁴ Mú u núuni Péeri wá seereri weru, ú tuu ú nógira. Ye mú nuumu thǎ'nuu, u súńi pǎgíyá tutũnnu tũwǎ, ye horgo ná seeriyɔɔ kha' Pêenna ma tutũnná. ¹⁵ Pí kha' ú thagura fí ya. Ye ú kaŋ ye kha' míjǎnnu. Pí kha' ú the'ree-u. ¹⁶ Ye Pêennã ye khu'ra' tutũnnu kũuŋ. Mú pi pǎgíriri jǎa-u weru, sí maaniga bu. ¹⁷ Ú dée bi dési kha' pi kpáa, ye kheɛ thoo bi pǎtí Tamaŋ kuso'ruu karsórá yóo wera. Ye kha' pi see' sí Jáki ná pɔ asónnípura. Ye kuso yóo tɔ kharɔ. ¹⁸ Mú dugi yékínnu weru, si dée kennee dóɔkpɔusɔ sodáasíbírá wa, pí ye pú' pí thí kha' múŋ Péeri déeri yóo? ¹⁹ Mú Éródi núuni sí ú kha' pi wéyɔɔ. Pí wéyɔɔ, pi jǎa-u wǎ. Ú yee pí thu tɛɛgeeriburi ye kha' pi khé ná khu bu. Ye yaa Júde maráará ã yóo Sézáaré dé ma ná híti ní.

Éródi wá humi wá míjǎ

²⁰ Ú waaturá ithakho *Éródi* ná Tírɔsɔ nípi ná Sídó nípêe ye seereno, ú námísé yaa bí bu tákɔrsa. Pírá beru tí bu ã ná jǎa Bílásítisi ú déerá ithakhoo wá tákóri weru, úrá pí ã kpégí bí bu. Pí kha' íbira ná jǎa-u ú há íbírí khu, íbé ba níŋɔɔ ú sée saki pébu, ú surgurá íbi dimina ku'. ²¹ Mú ú khu nannu, *Éródirá* yee ú thatásɔ ã hítaa thuthukhanná ye seeriyɔɔ bí nípi wá wɔɔnná. ²² Nípírá súríyá kha' Yékíre seere tũmá níthĩngɔ wa. ²³ Mú u ye míl saa Yékíri wá sáu wa weru, *Tamãan* *munigi* wá ɔ khurɔɔ khaanná fí, ye durbé khɔɔɔ ú huwo.

²⁴ Ye Yékíri wá seereraa ye tuu yêe yóo. ²⁵ Mú Bǎrnábásɔ ná Sól sóori pí sũmnnu Jerúzalémuná weru, pí kheɛ Já ú pi yí' Márki weru, ã písée ú.

Tí Yékíri wá Nii sũnnu Bǎrnábásɔ ná Sól ni weru, sí míjǎ

13 *Yékíri wá hũŋgínníbi* ná ní' pí ye mamaŋ nípi Yékíri wá sebi weru, pi ye búma asónní' pí An-tíyɔsɔ ú Siirí surgurá wera. Pí nípirá déerá Bǎrnábásɔ ná Símiri ú pi ye yí' Níjéeri ná *Siiréni* Lísíyisi ná Mánáyéni ná Sól. Mánáyénina pi be'ra ú ná ithakho *Éródiri* kpoogo. ² ɔ khui, pí ba kóri sũŋ yêe thiya' Tamannu, *Yékíri wá Niiná* kha' pi khoŋ Bǎrnábásɔ ná Sól ni ã sa bi sũmú tí ma deeri ye yísɔ bi wera. ³ Mú pi kó'ri sũŋ ã níni Tamannu sóo weru, pí tɔ dugi bi dési ye háa bi khũnnu pí taraa.

Tí Bǎrnábásɔ ná Sól see'ri Yékíri wá seere Sípiri wera

⁴⁵ Ye mú *Yékíri wá Nii* sũnnu bi weru, pí kheɛ Já ú pi yí' Márki, dé u tɛfíŋ bi. Pí yaa yóo Sélésí⁶⁸ ã ná kheɛ bató ã yóo Sípiri. Yɔ'mé sǎnná kúni kí surgura. Mú pi nannu Sípiri nu wá yóo í pi yí' Sálámísi weru, pí seeriyɔɔ Yékíri wá seere *Júdebi wá píŋgíŋkhayurá*. Tí kpǎnaa bu, mú pi tɔnnu Sípirini ã ná nanu háaru í nu wá yóo í pi yí' Páfósi weru, pí jǎa ɔ Júde wá ú pi ye yí' Bár-Yésú, yêe yísɔ tɛ gérekusurá Élimásɔ; kí tutǎngírá déeri táníŋkhoo, pébu, u ye déma tánímmíjǎ. U ye déma ú wísɔ tɛ má Yékíri wá hũŋgínnáa-u. ɔ ɔrómu fǎgumãan ye bú ú pi yí' Sérgíyisi Pólisi; u yema hakuraano. Ú thǎná táníŋkhoo ye. Sérgíyisi Pólísira ye beema dé u nú Yékíri wá seereri, ú kha' pi yí' Bǎrnábásɔ ná Sólná ban. Mú pi bannu baa seere weru, táníŋkhoo Élimásuráa ye sǎsǎa bi, sí dé sǎŋu ú fí' fǎgumannu há ú bú khǎa Yésúrá wa.

⁹ Mú *Yékíri wá Nii* híni Sól ú pi yí' tɛ Pól weru, ú keru táníŋkhoodi kirikiri ¹⁰ ye kha' wɔɔtuu ná ní' píjǎa ná *Sutǎnãa* bii ná mí termenŋi wá í'na weru, pépǎa u ba kpáa Tamaŋ wá mí termenŋi wá has'munee? ¹¹ Ye kha' u ba híi Tamanná; u ba dara'ma í dé khubi kaa jǎ. Sí dée Élimásurá tápirgi khaanná fí, u wɔrɔɔ wêe jǎ wǎ, úu muumu dé u bee nípé bukaa-u kéŋge. ¹² Mú fǎgumaŋ jǎanu míl í déeri ye núu mamaŋ mí pi mamanna Yésú wá mílná weru, sí maanigɔɔ ú khǎa Yésúrá.

Pól ná Bǎrnábásɔ wá Yékíri wá seere Ántíyɔsɔ ú Písídí surgu wera

¹³ Pól ná ú kǎmburá kheɛ bató Páfósurá ã yóo Pérgé. Í nuuna ma Pámfílí surgu. Fínáa Já ú pi yí' Márki weru, kpisuru bí bu ã písée Jerúzalémuná. ¹⁴ Ye Pól ná Bǎrnábásurá kheɛ yóo ná nanu Ántíyɔsɔ ú Písídí surgurá wera. Mú *Júdebi wá kpáarékhu* nannu weru, pí yóo pí píŋgíŋkhanná ã ná hítaa. ¹⁵ Mú pi karannu *Moyízi* ná *Yékíri wá hũŋgínníbi* wá seereri sóo weru, píŋgíŋkharu wá níkhǎguburá yee pí seeriyɔɔ bi kha' á nípa, ná pi dóɔwóonseereno yêe see' nípiru, pi wónní seere werá.

¹⁶ Pólná yaa nuuna ye yaaruŋa déki ye kha' Ísíráyél bibi ná pí b̄u phāni Yékírí weri, pi nú. ¹⁷ Kha' ūbi Ísíráyél bibi wá Yékínná ph̄'ni khori ūbi khāguburi ū ye pi kórɔɔ waatu ú pi ye Éjípítirá khursi wera. Tí kpānaa bu, ú kusigo bi kí surgurá ú fāŋgi wá bārkárá. ¹⁸ Mílyi wá bée' í Ísíráyél bibi déeri gbirinná dusi digbéerɔ wá thagurá weri, Yékínná pāga. ¹⁹ Tí kpānaa bu, mú Yékírí murguntunni thī maŋi má'níŋɔni Kánáa surgurá weri, ú hāa pí surgune ú nípiri kí dée pí wāgi kutúru. ²⁰ Síśée bée' déerima dusi kpársiŋɔ ná digbéerɔ ná kpɔɔgi thasóki wá thagɔ, ye ú tūmá u hā bi thuthubi p̄u ye keŋ bi ū ná nanu ú h̄ŋgínnáa Sámíyél wá pāŋɔ.

²¹ Tí kpānaa bu, pí kha' ūbira beema ūya. Yékínná hāa bi Kísi ú ku'ri Bějámé wá thīno weri, ú bikhee Sáyúl. Úrá dée dusi digbéerɔ ugrá ²² ye Yékínná khoroo fí, ye ph̄gi khori Davíti ū saa-u ugrá ye fuwɔɔ kha' Jése wá bikheera ma náanu, úrá nuuni manɔɔ. U ba déma mílyi wá bée' í ma khɔɔ' wera.

²³ Ithakho Davíti wá kóibírá Yékírí khonni Ísíráyél bibi wá H̄ínnáa Yésúri ū mákírá pātí u hāana'na núugi wera. ²⁴ Waatu ú Yésúra ye mí kókírɔ ú sūmunni thoŋ na weri, Jána ye see'ma Ísíráyél bibi wá bée' kha' pi fíkíŋi dɔɔgi ye pi bátízé bi. ²⁵ Ye tí Jána ye bée sóo ú sūmunni weri, u ye see'ma kha' kem-biri má manāa Ísíráyél bibi wá H̄ínnáanu bāa? Ye kha' manɔ wā, dé manāa ba khuru úrú bu, ye má wónní fārú ú deekhara'w̄ŋ kpeegé yaturu wa.

²⁶ Ye Pólná kha' má ní' pí déeri Ábráhám wá kóibi, ná ní' p̄u pí ɔɔɔmburá p̄u phāni Yékírí weri, ūbi bée' u sūnni hāa h̄ímmi wá seere wennɔ. ²⁷ Jerúzalém nípi ná pí níkhāgubura tuu kpoori Yésú wá mílyíná wā ye thiyɔɔ. Ye hakura ná pi ye kamma Yékírí wá h̄ŋgín-níbi wá seereri Júdebi wá kpáaréekhu wó kpáaréekhiya. Mú pi thuruu, pí dée íte tí Yékírí wá h̄ŋgín-níbi kha'ra wera. ²⁸ Pi náa ú bu yárgíŋ ūu wónní ye pi khuwɔɔ wa, ye pi kai ye níni Píláturi dé u ye pi khuwɔɔ. ²⁹ Mú pi déeri mílyi wá bée' í t̄'na ú mílyíná weri, pí sūunigoo ní'batáɔkurá ū ná kasɔɔɔ. ³⁰ Ye Yékínná yaaruɔɔ huuminá. ³¹ Ú ná ípe bí yaara Galíle maráará ū yoo Jerúzalémíná weri, píra u buka'ru ú wísi khu kóŋgómɔ. Pírá déeri ní' p̄u see' werá ú mílyuni nípune wera. ³² Ye ú seere nuwāana ūbira see' pi kha' núu gí Yékírí hāana ūbi khāguburi ³³ kha' ma ba yaara' Yésúri weri, sí yaara'muna u yaara'ruu ū hāa ū bí déeri pí bibi pātí Yékírí wá pāa íŋɔ mákirt̄ŋgi kha'ru kha' Má Bikhee-u, maná déeri ú siiri fɛera.†

³⁴ Tí Yékírí yaara'ruu huuminá weri, u wɔɔyɔɔ tūwā. Síra u kha'ra kha' Tūnnéese bú wa, ma ba hā bi míu tí ma hāana'na ithakho Davíti núugi kha' ma ba hāa-u wera.††

³⁵ Tírá yeeri ú seerye kó mákirt̄ŋgi kha' ú ba yeeri ú Ní' termeminá wɔɔyi wa.‡

³⁶ Ye Davíti dé-uma ú sūmuru ū mákírá pātí Yékírí saabunna si weri, ye huu pí kasɔɔɔ ú ná ú khāguburi, ú wɔɔyɔɔ. ³⁷ Ye wée ú Yékírí yaara'ru huuminá weri, úra wɔɔyɔɔ wa. ³⁸⁻³⁹ Ye kha' á nípa, pi tu kha' ú bārkárá pi see'-puma kha' Yékínná wónní sée pí míp̄lyi hā bi í. Ye ú bārkárá tē níni wó níni ú khāanu ú bu weri, Yékínná khɛyɔɔma ní' termemme. Ye mílyi wá bée' í pi déeri weri, maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri weri, pí wónní ye Yékínná khe bi ní' termembi wa. ⁴⁰⁻⁴¹ Ye kha' pi kɔrsuŋ, hā pí ye míu í Yékírí wá h̄ŋgín-níbi see'ra weri, í naŋ bi ya. Kha'-piyaama kha'

Pi keŋ, pí b̄u míu yēe yaturu Yékírí wá míu ŋa weri, pi ye maagé kó' pi ye pí thīne, dé ma ba dé míuni pí pānná.

Hāaru ná níni see'ra bi kha' ti wónní dé, ná pí khāa wā.††

⁴² Mú Pól ná Bárnábásura ye ku'miná, pí níni bi kha' kpáaréekhu ūu baŋ mé'ni weri, pi banní ba see' ú seere kpoora. ⁴³ Mú píŋgíŋgi sóori, Júde kóŋgómɔ ná ní' pí fíkínni ū dée Júdebi yēe thiya' Yékírí weri, pí thoo Pól ná Bárnábásuri, pí kpɔɔɔ bí ye seerye bi kha' pi kó' seere nuwāa ūu see' Yékírí wá dɔɔfírmíu weri, kó'mɔ.

⁴⁴ Kpáaréekhu ú thoori fí weri, mú u nannu, nu nípi wá fāŋgé kuso píni dé pi nú Yékírí wá seere. ⁴⁵ Mú Júdebi náanu nípiri weri, dɔɔkpóore kóri bi p̄u ye pāni Pól wá seereri yēe kusɔɔɔ. ⁴⁶ Pól ná Bárnábásurá seerye bi kaadé phānige kha' píra pi mákínná ná pi khurú see' Yékírí wá seereno sóo, ye mú ki déeri má kai-biruuma ye keru kha' pi mákírá thakoo míŋŋgune ŋa weri, pi keŋ, ūbira yóoma támabɔ. ⁴⁷ Pébu, Tamaŋ see'-uru ūbírí kha'

Sa-manuuma dé u dé táyésígi támaburá, í see' nípi duníŋa wá bée'rá h̄ímmi wá seere.‡‡

⁴⁸ Mú támabi núuni si weri, p̄u ye kpánné yēe fuu Tamāaŋ seereri, ye pée bí Yékírí ph̄'na saa dé pi bu thakoo míŋŋguru weri, pí khāa Tamanná. ⁴⁹ Tamāaŋ seerera ye tuma surgi wá bée'rá. ⁵⁰ Ye Júdebirá thori ha' pāampāaŋ b̄u ye thiya' Yékírí weri, ná nu wá níkhāguburi ū kɔɔ bí Pól ná Bárnábásura; pí fūsúrá bi ye níni kusigo bi pí nuuná. ⁵¹ Pól ná Bárnábásurá k̄h̄'ru-ga pí deekpāŋgbānni ū kɔɔ bi ú sí buká' kha' pí mako í nuuná tūwā; ye khe yoo Íkóniyómi. ⁵² Ye Yésú wá mamannibírí, nuumé thā'na bi ye Yékírí wá Níŋé h̄i bi.

Tí Pól ná Bárnábásu see'ru Yékírí wá seere Íkóniyómi weri, sí míŋa

14 Mú Pól ná Bárnábásu nannu Íkóniyómini weri, pí dóoro Júdebi wá píŋgíŋkhanná ū seerye kúuŋ Júdebi ná táma kóŋgómɔ khāa Tamanná. ² Ye Júde bí

† Ná keru Mák 2.7 †† Ná keru Ézá 55.3

‡ Ná keru Mák 16.10 ‡‡ Ná keru Ábá 1.5 ‡‡ Ná keru Ézá 49.6

kaarí khāa pí seerera weri, pí suu támaburi koo bí Pól ná Bárnábásuri, dé pi dé bi pít. ³Ye sí bé'e'rá Pól ná Bárnábásurá hītaa ní t̄ dáya. Khāa-biyaaama Tamanná yēe seere kaadé phānige. Khe-uyaa-bima yēe dé tāgti-masimí ū buka' ú wōrgi weri, t̄ buká' kha' ú dōōfirseere ú pi ye see' weri, mīnānu. ⁴Nu nípirá kpikura; pōrā thoo Júdebiri ye pōrā thoo *Yésú wá sōngunnibira*. ⁵Ye mú támabi ná Júdebi ná pí níkhāgubi benna tí bu dé pí fūsíng Pól ná Bárnábásuri yé hīngíng khu bi weri, ⁶pí tuu ye yaa horgo yóo Lísitirá ná Dérbé ná kí kēngi maráa bé'e'rá. Lísitiri ná Dérbé yema Líkáyóni surgu. ⁷Pi ye see'-níma seere nuwāana.

Tí Pól ná Bárnábásuri see'ri Yékírí wá seere Lísitirá weri, sí mīna

⁸Ḷ munuguwáyēe ye Lísitirá, hūm-biyaa-uma munugusine; u ye nílníná náa wā. ⁹U ye núunó'ma Pól wá seerera. Mú Pól kennu kirikiri t̄ tuu dé khāa mí u khāani Yésurá weri, pi wōnní koorigoo, ¹⁰ú seerye fāngge kha' u yaa nuuní tereŋ ú desine. Ú kpírāa yaa páa tíkpo yēe nílné.

¹¹Mú nípi náani íte tí Pól déeri weri, pí seerye Líkáyónisirá kha' s̄mbi bam-burma níthina' p̄esi t̄bi thāná. ¹²Bárnábásura pi ye yí' Zési † yēe yí' Pólni Érmés†† pébu, úrāa ye seere. ¹³Zési wá dukira yema nukéenná. Mú ú thogunnaa kenna má Pól ná Bárnábásura ye-ma s̄mbi weri, ú baa nákhobi ná táfime nu wá tutūunná. Ú ná nípira ye beema dé pi khorj thogunso.

¹⁴Mú Bárnábásuri ná Pól tuuri weri, ti nuwāa bí ya, pí *hai pí tásuru* ye horgo yóo nípirá t̄ súriyá kha' ¹⁵á nípa, péé déeri pí dé íseraa? Dé t̄bira ma nípi pātí píre wera. t̄bira see'-puma seere nuwāano kha' pi kú kpanāa t̄aa s̄mburi, dé pí wōnní kuru míni wā, yé ba thoo thakoo Yékírí ú khonni thu'ri ná fānuŋgi ná s̄óbíyoki ná míni wá bé'e' ū bú wera. ¹⁶Yékírí ye-uyaa-ma khūni támabi wá bé'e' khee khīng ní nuuni bí wera. ¹⁷Ye sí bé'e'rá u dé-bima waati wá bé'e' míkurye: u hā-buma yōgi pí khāmarsurá kuru, pí bu diisi kōng, dōōsírā wóo bí t̄ buka' tárí kpoó u u déeri wera. ¹⁸Seere wera pi see'ri ye wōrōo khūni nípiri kha' hā pí khorj thogunsi t̄ hā bi pātí pi khorj thogunsi s̄ng bu wa; dé bem-biri foriyooma.

¹⁹Pó *Júdebé* yaa Ántíyósi ūu Písídí surgurá weri, ná Íkóniyómi t̄ baa ba suu wōrōo nípiri, pí hīngire Pólni t̄ yāngírā ná séyōo nukéngírā. Kem-biyaa má hu-uyaa-ma. ²⁰Ye mú *Yésú wá mamannibibi* s̄anni kúní Pólni weri, ú yaa t̄ dōoró nuuná. Kí dugé yékírí, ú ná Bárnábásurá yóo Dérbé.

Pól ná Bárnábásuri wá fipísémmi Ántíyósi ūu Síirí surgurá weri, sí mīna

²¹Mú pi nanni Dérbé t̄ seerye í nu nípiri seere nuwāano t̄ buu ní' kōngōmbēe thoo Yésú wá khūnni weri, pí fíngi t̄ yóo Lísitiri ná Íkóniyómi ná Ántíyósi ūu Písídí surgurá wera. ²²Pi ye déma s̄ngi *mamannibirāa* ye bu fāngi, yēe see' pi t̄ē kha' pi kó' Yékírí wá khūnni, dé f̄ t̄bi yíbírē s̄ai kōng ye t̄bi níjé hīti bú *Yékírí wá igurá*. ²³Pí khori khaarí wó khaa tí asōnnípe weri, nípi dé pi dé pí níkhāgubi, ye kórí s̄ng t̄ níni Yékírí ye karfaa bí Tamaŋ ú pi khāana wera.

²⁴Tí kpānaa bu, pí thoo Písídí t̄ yóo Pámfílí ²⁵t̄ ná seerye Yékírí wá seere Pérgé, ye yaa yóo Átálí; ²⁶t̄ yaa tí khanná t̄ khee bató dé pi yóo Ántíyósi ūu Síirí surgurá wera. Fínāa pi karfanna bí Yékinni dé u t̄f̄ngi bi, pí dé s̄ūmna. Tí s̄ūmna pi déeri mé'ni sówo. ²⁷Mú pi nanni ní, pí píngírí asōnnípiri ye thoo bi míni wá bé'e' í pi déerá Yékírí wá bārkará, ná pātí Yékírí hāani támaburi khūnni pí khāa Yésurá wera. ²⁸Pí hītaa Ántíyósi asōnnípiri t̄ dáya.

Píngíngi kpakpa' kí déeri Jerúzalémuná weri, kí mīna

15 Póo kuso Júde maráa bu t̄ baa Ántíyósi ūu Síirí surgurá weri, baa mamaŋ táma asōnnípiri kha' ná pí khobira *huuriyo* pātí *Moyízi* buka'ri t̄bíri weri wa, Yékinná ba hīngi bi ya. ²Pí ná Pól ná Bárnábásuri wá seerera dabi kām̄bi, pí pānāa kām̄bi tákursi. Asōnnípirá kha' Pól ná Bárnábásuri ná pí pōo yóo Jerúzalémuná, *Yésú wá sōngunnibi* ná *asōnníkhāgubi* thāná, pí ná keŋ seerera. ³Asōnnípirá t̄f̄f̄rēe bi, pí khee thoo Fénisi maráa ná *Sámáari* maráarā yēe see' pí asōnníkām̄buri pātí támabi séeri pí khūnni yēe thoo Tamanni weri, sí nuwāa pí bé'e'ng. ⁴Mú pi nanni Jerúzalémuná weri, Yésú wá sōngunnibi ná asōnníkhāgubi ná asōnnípi wá pōrā sagura bi. Pí thoo míni wá bé'e' í pi déerá Yékírí wá bārkará wera. ⁵Pó *Fáarisibi* wá pōo pí khāana Yésurá weri, pí yaa kha' f̄ pi huuree támakhobiri yé see' pí dé mí í *maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri*, kha'ri. ⁶Yésú wá sōngunnibi ná asōnníkhāguburá píngírí dé pi keŋ seerera.

⁷Mú pi ye pāni kām̄bi tákursi weri, Pēenná yaa kha' á nípa, tu-buri dé Yékírí khorj-urmama pí s̄ogomburá f̄e-u wa, dé ma see' támabi seere nuwāano sí dé s̄ngi pí nú yé khāa Tamanná. ⁸Ye kha' Yékírí ūu tu nípi wá dōsi weri, úrá hāani bi ú *Nii* pātí u hāani t̄bíri ú weri, t̄ buká' kha' pí-uru-bima. ⁹U yee kpikura t̄bi ná píri bu wa, dé pātí pi khāani Tamanná weri, ú wírísá bi t̄ khori pí míp̄t̄una. ¹⁰Ye péé déeri pí beŋ Yékírí werá yēe kporj *Yésú wá mamannibibi* kporjgée sí t̄bi th̄ ná t̄bi khāgubura wōrōo kporí waa? ¹¹Ye hakura ná tí t̄bíri khāani tuu dé Tamaŋ Yésú wá dōōf̄rgi wá bārkará u hīnni t̄bíri weri, múnnāa u hīnni bíra. ¹²Mú Péeri

† *Gérékubi wá s̄mbi wá níkhāgaarō úra. Úrāa ye keŋ pō s̄mbura.*
 †† *Gérékubi wá s̄mbi wá kō-u. Úrā déerá Zési wá bíra. Úrāa ye seere pō s̄mbi wá nísigírā.*

seereeri sóo, Bárnábási ná Pólná yaa yêe seere. Nípi wá bée' kpáa yêe nú pãtí pi thoo bi tãgumasimí ù buka' Yékírí wá wórgi, í pi déeri Yékírí wá bákárá támaburá wera.

¹³ Mú píri seereeri sóo weri, Jákurá kha' á nípa, pi nú.

¹⁴ Síimó thoo-uri Ìbíri pãtí Yékírí khuruu keri ye khori támabi wá sɔgɔmburá nípi Ì saa bi ú nísigo wera.

¹⁵ Mákín-suma seere ú Yékírí wá h́ngíníbi seera kha'

¹⁶ Ná si taraa, maní Yékírêe ba písí banní

ba yaara' Davítí wá nu í wáará wera,

kha' ma ba yaara' ú tákpósiri,

í hafu ú nuu,

¹⁷ sí dé sãŋgi nípi wá tɔɔrá wée maní Tamanna;

múnnáa-u, dunijnathíjini wá bée' í ma yí'ri í dée má

wáyí weri, íre.

¹⁸ Múnnáa Tamaŋ kũnnu; úrá déeri í míjêe bée' í pi tuuri fêe-u wa.†

¹⁹ Ye kha' tírá yeeri má keri kha' si mákirá ná Ìbíra sũn- ní fonno' táma bí séeri pí khũnnu yêe thoo Yékínni weri wá; ²⁰ dé Ìbíra tí'ní se' pi kha' hã pí pha' s̄mmíjɔ wá, hã pí bee ha' maa werési kho maa wá, hã pí pha' khaa ú gifánni na, hã pí pha' tátarammɔ wá; ²¹ pébu, fêe nípi kó'ri yêe se' nu wó nu maŋ mí Yékírí hãanu Moyíziri weri, pí míni wá, dé Júdebi wá kpáarékhu wó kpáarékhu pi kamma ú seburí Júdebi wá píŋgíŋkhayrá.

Sebi ú pi tí'ni hãa táma asónnípuri weri, ú míja

²²⁻²³ Yésú wá s̄ŋgunnibi ná asónníkhãgibi ná asón- nípi wá bée' tɔ keri sí mákirá ná pi khoŋ nípi pí sɔgɔm- burá í kpé' Pól ná Bárnábásurá í s̄ŋ bi, pí písí Án- týósúrú. Pí khori Júdi ú pi yí' Bársábási ná Sílási, pí bí asónnípura ye sa pí sáu weri, Ì t̄ŋgi sebi hãa bi dé pi ná hãanigɔɔ. Seburá kha'-piyaama kha'

Aabi s̄ŋgunnibi ná asónníkhãgibirãa thiya' á asóníkãŋ bí déeri támabi yêe Ántýósúrú ná Síiríi thíná ná Sílísí surgurá wera.

²⁴ Nú-aru ná pi kha' pɔɔ ku'ri á kénjírú Ì ná seeriyê khori í phĩnni Ì ŋagumína í kákási, ye a sũni bi ya.

²⁵⁻²⁶ Mú a kenni sí mákirá á berí tí bu Ì khori Júdi ná Sílásuri dé pi kpé' Pól ná Bárnábásurá, pí a funni, pí nii- ni pí thagi Ì deé á Tamaŋ Yésú Kírísí wá nísígírú weri, Ì sũni bi Ì thãná. ²⁷ Ú seere kpoora a sũnnu Júdi ná Sílásuri núugi sũnnu dé pi ná se' Ì sí. ²⁸ Pébu, aabi ná Yékírí wá Nii keŋ-aru kha' si mákirá ná a fonno' Ì na, dé íte tí kpĩnnu weri, ²⁹ hã í pha' s̄ŋkhasi ná tátarammí ná khaa ú gifánni na, hã í bee ha' maa werési kho maa wá. Ná Ì kó'ri í wísi sí bu, sírá kũnnu.

Yékíre kanna' Ì.

³⁰ Mú pi tí'ni seburí hãa bi ú sóo weri, pí hãa bi khĩn- ni pí yóo Ántýósúrú ná píŋgírú asónnípi wá bée' ye hãa bi sebunɔ.

³¹ Pí karmaa-u, tí nuwãa bí Ì deé ú dɔɔwóonseeré.

³² Ye mú Júdi ná Sílási pí thĩ bíri déerá Yékírí wá h́ngíníbi weri, pí seeriyê pí asóníkãmbine m̄u kha' hã pí ye phĩnné khoŋ bi ya, pí buu fãŋga. ³³ Pí hĩtaa ná Ì dáu, ye tí kpãnaa bu asónnípírú hãa bi khĩnnu kha' pi fí'ri yóo ípe bí sũnnu bi weri, pí thãná; ye kha' Yékíre naŋ bí. [³⁴ Ye Sílási úrá hĩtaa ní.] ³⁵ Pól ná Bárnábásurá hĩtaa Ántýósúrú. Pí ná pɔ ní' kóŋgómbe ye mamaŋ nípi Tamãaŋ seere yêe se' pi ú seere nuwãanɔ.

Tí Pól ná Bárnábási kpisuri kãmbɔ weri, sí míja

³⁶ Mú si buuri pɔ khubi weri, Pólná seeriyê Bárnábásuri kha' u ye Ìbê fí'ri písí nu wá bée' í Ìbíri se'ri Tamãaŋ seereri weri, Ì ná keŋ múnnu Ìbi asóníkãmbure. ³⁷ Bárnábásura ye beema dé Já ú pi yí' Márki weri, u thoo Ìbíra. ³⁸ Ye Pólna ye píi ya, Ì deé tí u kpisura bí bu háaru Pámfílí surgɔ kaa thoo bi s̄mdekhanná wera. ³⁹ Pí seeré dabi kãmbi, pí taraa kpikura. Bárnábásurá kheé Márkuri pí kheé bató Ì yóo Sípiri. ⁴⁰ Pólná khori Sílásuri ye asónnípírú níni Tamannu dé u fũ dɔɔgi Pólná í t̄f̄írwɔ, ye pí kheé Ì taraa. ⁴¹ Pól thaaburá nãa tɔŋ Síirí surgu ná Sílísí surgu yêe dé asón- nípírãa bu fãŋga.

Tí Tímóté táanu Pól thaaburi Yékírí wá s̄múná weri, sí míja

16 Tí kpãnaa bu pí yóo Dérbé ná Lísítiri. ɔ bikhoo'yêe ye Lísítirirá ú pi yí' Tímóté. Dé-uyaa- ma Yésú wá mamannibii wá ɔɔ; ú níŋãana yema Júdee ye dée asónnína, ye siirãa ye Géréki. ² Lísítiri ná Íkóniyómi asónnípura ye se'e ma Tímóté wá nísí nuuga. ³ Mú Pólna ye beé dé ma khé yóo ú weri, ú huuriyoo Ì deé Júde bii ye ú f̄rɔɔrá weri, ye pí kheé yówo, pébu, bée' tuura dé ú siira yema Géréki. ⁴ Nu wó nu í pi ye yóo weri, pi ye se'e ma nípi seere ú Yésú wá s̄ŋgun- nibi ná Jerúzalém asónníkhãgibi kha'ra weri, sí dé sãŋgi pí kóɔɔ. ⁵ Asónnípura ye buma fãŋgi Yékírí wá khĩnná yêe kóŋ yêe yóo khu wó khuya.

Tí Yékírí wá Nii kha'ri Pólna yóo Másédóní wera

⁶ Mú Yékírí wá Nii khũnnu Pól ná ú kãmburi kha' hã pí se' Yékírí wá seereri Ází surgurá wa weri, pí thoo Fíríjí surgu ná Gálásí surgurá Ì taraa. ⁷ Mú pi nannu Mísí surgu wá the', pí kha' Ìbíra yóo Bítíní surgu, ye Yésú wá Niina ^{††} hãa bi khĩnnu wá. ⁸ Pí dóoró Mísí Ì ná nanu nu í pi yí' Tórowásl. ⁹ Kí isengiri Yékínná yeé Pólná náa ɔ Másédóní wát ná u yaa nuuua ye nínnɔ kha' u thee Másédóníná Ì ná t̄f̄íŋ Ìbíra. ¹⁰ Mú Pól náanu míjɛni mé'ni weri, á † tuu dé Yékírêe beé dé a ná se' ní seere nuwãanu, á tɔ yaa yêe s̄ɔɔb̄ŋjí sí s̄ɔɔb̄ŋsɔ.

†† Yékírí wá Nii ná Yésú wá Nii mí kpoore. † Ná a náa a, á, á tu kha' Lúki ú tí'ni seburí weri, ú niina búma mí Ì dé wera.

† Ná keri Ámó 9.11-12

Tí Lídí khāani Tamanná weri, sí míja

¹¹ Mú a kheeri bató Tórówásiri weri, á khee kásáa Sámótárasú; kí dugé yékíré á yóo Néyápolísi. ¹² Mú a yaari tí khanná, á yóo Filípi ú déerá Másédóni nu khāgu wá yóo, ye dée nu í Drómbi kheera weri, ṽ ná hī-taa ní ṽ dée pó khūba. ¹³ Mú *kpáarékhu* nanni, á kuso nuuná kha' a yóo ṽ dágáa the', dé páane á ba ná ná ní Yékínj níjkhara. Mú a nanni á náa tó Yékínj níjkhari ná hape píngírí ní fí, á hītaa ṽ seeriye bí. ¹⁴ ṽ haréye ye bú ú pi yí' Lídí. Ku'-uyaama Tíyátiiri yé *thiya'* Yékíre. U ye dongimma *dóobí mamí kīnkīnje*. U ye núunó'ma Pól wá seereri; Tamanná págíyá ú dógiri, ú píyoo. ¹⁵ Pí *bátízée* ú ná ú kórgi nípara. Tí kpānaa bu, ú yísi a kha' ná khāa-ari tuu dé khāa-manu Tamanná míjānj, á ba kíyí má dukirá, ṽ kórí a fāngó á ba dōgyo píya.

Pól ná Sílású wá pāmí karsó bu

¹⁶ ṽ khu a ye yóoma Yékínj níjkhanná, ṽ hakra ṽ dombihari'uno úu ye kpéréngbéeno úu kānj. Ú tamambura ye bu-búma kóh ú kānsurá. ¹⁷ U ye thooma á ná Pólni yé súrí kha' Yékínj Kpóroo wá sūmdébibé pera; kha' pi seer-pima pātí Yékíre hīj níni ú mípíje wera. ¹⁸ Dé-uri-sima ṽ buu khu kóhngómbu. Mú si banni daa Pólni weri, ú fígí ṽ seeriye kpéréngbéeri kha' ma seeriyooama Yésú Kírísi wá nísigírí kha' u ku' ú bu. Ú kuso khaanná fí. ¹⁹ Mú biharu wá tamambi náani ná pí ba bu ú míni tówā weri, pí kórí Pól ná Sílású ṽ yángírí yóo bí píngínkpāgírí, *Drómi* níkhāgibi thāná. ²⁰ Mú pi nanni bí níkhāgi bí déeri thuthubi weri pí thāná, pí kha' *Júdebera* kpú'ma ṽbi nuuna. ²¹ Pi seer'ma pó mammi wá mí pi ṽbi Drómbura khīnne yé pi werési ṽ dé ya.

²² Nípirá yaa bí bu tē, ye Drómi thuthubirá yee pí sagra bi fāngó ye pí kha' pi khu' pi tábo'ye. ²³ Mú pi khu'ri bi tákursi, pí págí bi karsó bu ye kha' karsó-duteeraara kórsij bi tákursi. ²⁴ Mú u núuni si weri, ú págí bi karsóduki wá dáambi du'bii wá ṽ bu, ye kpógí pí desuri kpuriso.

²⁵ Mú isenkhura ye númíj thaagi weri, Pól ná Sílásurāa ye níj Yékírí yé tīnne yé fuu ú nísi nuugi, ye karsóbibi wá pócōrāa ye núunó'. ²⁶ Fānjurá ba bārāa sígée fāngé; karsóduki wá tutāngírí tarāa sígée. Ú waatu kpoorá tutōnjí wá bée' págíyá, ye taa sí pi kpó'rá karsóbibiri weri, sí fáriyá.

²⁷ Mú karsóduteera yaari náa ná tutōnjina págíyá weri, ú kej má karsóbibi horo'-pima, ú suriya ú kper-soorij dé ma khu má thī. ²⁸ Ye Pól ná súriyá fāngé kha' hā ú dé ú wísi píj ná, dé ṽbi bēe' fíma. ²⁹ Karsó-duteeraará kha' pi hā ma naaga. Pí hā-u gí, ú dóoro haabinse ṽ ná wáa hurse Pól ná Sílású wá wóōnná yé kpānj. ³⁰ Ye khe kuso bí ṽ pógí bi kha' á Tamañ Thaaba, pé ma dé yé koo? ³¹ Pí kha' u khāa Tamañ Yésúrú dé

Yékinná hīj ú ná ú kórgi nípara. ³² Ye seeriye ú ná nípi wá bée' pí ye ú kórgírí weri, Tamāañ seere. ³³ Ú khee bi kí isen kpoogiri ṽ túsira pí pá'njina. Mú u tús'ru sóo weri, pí *bátízée* ú ná ú nípiri khaanná fí. ³⁴ Ú khee yóo bí ú dukirá ṽ ná hāa pí dii, ye tí nuwāa ú ná ú kórgi nípiriye ṽ dee tí pi khāani Yékinná wera.

³⁵ Mú dugi yékinni weri, Drómi thuthubirá sūni pí tákopi dé pi ná seer' karsóduteeraari kha' u sée nípera. ³⁶ Karsóduteeraará seeriye Pólni kha' Drómi thuthubi sūnni kha' ma sée bi. Ye tírá yeeri pi ku' werá ṽ yóo, ye kha' Yékíre taa bi. ³⁷ Ye Pól ná seeriye tákopiri kha' mú pi dé yé wónní yee pí khu' ṽbi Drómi bibi nípirá, kaa thu ṽbíri, ye kórí págí ṽbíri, yé bee dé pi kóo sée ṽbíraa? Ye kha' sí wónní dé ya, dé pí thīna nañ fará ṽ sée ṽbíra. ³⁸ Tákopírí ná thoo sí Drómi thuthubira. Mú pi tuuri dé Pól ná Sílású yema Drómbi weri, phāngé kórí bi, ³⁹ pí baa ba níni bi kha' pi sée saku, ye kusigo bi karsórá ye níni bi kha' pi ku' nuuná. ⁴⁰ Mú pi ku'ri karsórá, pí yóo Lídí thāná ṽ ná náa pí asónkāmberi ṽ boji bi ye tarāa.

Pól ná Sílású wá Tésalóníki yóogo

17 Thoo-bima Ámfípólísi ná Ápólóní ṽ ná nani Tésalóníki. *Júdebi wá píngínkharéye* ye fí. ² Pól ná yóo ná dóoro bú pātí u mánúna sí wera. Yékírí wá sebi wá míje u ye kpōri bí ṽ thoo kāmbi *kpáarékhu* bísāa' thago. ³ U ye seer-pima yé buka' pi kha' Yékírí wá seere khuru-uyaa seeriye kha' mákín-siyaa ná *Yékírí wá Sakhaninna* fūusij yé ya huuminá. Ye Yésú wá mí í ma seer' pi weri, úrá déeri Yékírí wá Sakhaninna. ⁴ Pí póc khāa tuu dé Pól wá seere dé-uma thīnaa, pí kpégí ú ná Sílásurá. Táma kóhngóh bi ye *thiya'* Yékírí tíkíj ná ha' kóhngóh bi ye páa weri, pí kpégí bí bu tē.

⁵ Dóokpóoré kórí Júdebiri, pí khee dōkpūnipi wá póc só táthōsi wá soōombu pí dée nípe píni ṽ kpúgi nuuna. Pí khee yóo Jásóni wá nuuná dé pi ná kó' Pól ná Sílású ṽ yóo bí nípirá. ⁶ Mú pi náa bi ya weri, pí kórí Jásóni ná pó asónnipi wá póc ṽ yángírí yóo bí nuúnkhāgibi thāná nāa súri yé kha' ípera jagumunni dunjāa bēe'. Bam-burma fará tē Jásóniná sagra bi. ⁷ Pí bée' kaurima Drómi ithakho kpóroo *Sézáari* wá seereri ye kha' ṽ iyēe bú ú pi yí' Yésú. ⁸ Ú seerera jagumina nípi ná nuúnkhāgibi wá kākása. ⁹ Níkhāgubirá kha' fí Jásóni ná ú kāmberá taa tigi'i kóh ye pí sée bi. Pí taa-í ye pí sée bi.

Pól ná Sílású wá Béeré yóogo

¹⁰ Mú táagi te'ri sóo weri, asónnípírí tō yee Pól ná Sílásurá yóo Béeré. Pí namme ná pi ná dóoro *Júdebi wá píngínkhanná*. ¹¹ Béeré nípara ye tu wóōmí ṽ tarí Tésalóníkibira. Yékírí wá seeré núunó'mina ye nuu-bí-ma. Pi ye kamma Yékírí wá seereri tákursi khu wó khu ṽ bú tu ná Pól wá seerera ma thīnaa. ¹² Pí kóhngóm-bé tō khāa Tamanná tíkíj ná Géréki ha' páampāmbi

ná kho kóngómbo. ¹³ Ye mú Tésalóníki Júdebi núuni ná pi kha' Pólna see'ma Yékírí wá seere Béerérá tē weri, pí baa tē ba suu nípi kɔɔ bi. ¹⁴⁻¹⁵ Asónnírírá tɔ yee pɔɔ tãa Pólni t̄ yóo ú sɔ́bɔ́yɔki wá kéngírá, t̄ taraa ná nani ú Áténí; ye Sílásí ná Tímótérá h̄ttaa Béerérá. Mú Pól ná ú t̄aaníbi nanni Áténíná weri, ú s̄uni bi kha' pi ná see' Sílásí ná Tímótéri kha' pi haabíj thee ní. T̄aaníbirá tɔ f̄ígí písée.

Tí Pól seereeri Áténí nípiɔne weri, sí míja

¹⁶ Tí Pólna ye tee bi Áténíná weri, ú j̄aa ná pí nuɔa h̄i s̄iɔ tórbí, tí dóoróo tákúrsa. ¹⁷ Tírá yeeri úu ye kpɔri *Júdebine* pí *p̄íngínkhanná*, pí ná táma b̄i ye *thiya'* Yékírí kpoogi wera. Ye péee bí u ye hakɔj khu wó khu nu wá p̄íngínkp̄áigírá weri, u ye kpɔri-bíma tē. ¹⁸ *Mítubēe* ye bú, pi yí'ma pɔɔri Épíkíríbi † yēe yí' pɔɔri Sítóyísíbo. †† Pí pɔɔ kókírɔ yēe seere ú. Pɔɔra ye k̄omma kha' pé kpɔrkpɔri p̄i wera bēe see'? Ye mú u ye see' seere nuwāa ú déeri Yésú ná ú huyamí wá míu weri, pɔɔrá kha' ná mu theɔge pɔ s̄iɔ mabi wá míje u see'. ¹⁹⁻²¹ T̄ hakira ná Áténíbi ná khuri b̄i ye pí sɔɔɔmburá weri, píra ye tɔɔ bu ná t̄ kí see' mí f̄uɔɔj yé kí nú mí f̄uɔɔj wā. Pí tɔ khee yóo ú thuthukha tí pi yí' Áréyópáji ‡ weri, t̄ ná seeriyɔɔ kha' u wónn̄i buka' t̄bírí maman̄j f̄uɔɔmí wá mí í u see' weri, dé t̄bírá bēe tuma pí t̄t̄áɔgú dé ná úra múwā, t̄bírá núu si j̄aa wā.

²² Pól ná yaa nuɔa thuthuburá ye kha' Áténíbe, j̄a-manu p̄atí pi khɔɔɔ' s̄immílu kɔɔj wera. ²³ Pébu, p̄atí ma ye tɔɔj pí nuɔi weri, kɔɔsum-manu t̄ j̄aa pí s̄imbru. Má yatikorɔj j̄a-manu tɔ thɔɔɔɔkharu wá tɔɔ, pí t̄t̄n̄j̄a bú kha' s̄imí ú pi tuu wa weri, ú khare. Ye kha' míu tí pi thɔɔɔj kaa tu ri weri, tí míje ma see' pi. ²⁴ Yékírí ú khonni dunija ná mílu wá bēe' t̄ bú, ú ú déeri thu'ru ná f̄anɔɔj wá butáa weri, ú h̄t̄i du' sí níth̄n̄ap̄i má'n̄i pí dése ya. ²⁵ Ú kp̄ú níth̄n̄iḡu bu dé u dé mílu há ma wā. Úr̄aa há níth̄n̄iḡu thakoogi ná j̄iɔf̄iɔs̄i ná mílu wá bēe'n̄o. ²⁶ Yee-uma dunijath̄iɔj wá bēe' í ku'ri khoó úkpo bu weri, í h̄t̄aa f̄anɔɔj wá bēe'rá. T̄ yee nípi wá bēe' ná pí waat̄bi ye yee bagaa pí bēe' h̄t̄an̄khayɔ, ²⁷ sí dé s̄áɔgú pí mumuu t̄ wēe Yékínni dé pí j̄aa-u p̄aane; ye u ma á bēe' úkpo úkpo the', t̄t̄t̄.

²⁸ *Pébu, úr̄aa há a thakoogine, ú b̄arkárá a miɔɔj, ú b̄arkárá are bú.*

Ye kha' sí kpoosira pí Áténíbi wá th̄i wá t̄nt̄mbi kha'ru kha'

Á bēe' déerima ú bibe.

† *Pó mítubi wá pɔɔ-i. Pí níkhāgaara pi ye yí' Épíkírí. U ye mamama nípi kha' mí kpakpa' í níth̄n̄iḡu mákín̄ni ná u wēe weri, úrá déeri kurgu ye dée tē míu t̄ nuu ú wera. Ye kí dée má kha'-urma kha' t̄ dé ná tarí tí kharí wa. †† *Pó mítubi wá pɔɔ-i tē. Pí níkhāgaara pi ye yí' S̄enú. U ye mamama ú thooribiri tákhangɔ, pí tɔ h̄aa bi kí j̄isígine (gérékúsrá). Pí seere úra ye úkpo ná Épíkíríbi wāara. Píra ye k̄omma kha' f̄ níth̄n̄iḡurá f̄úus̄iɔj ú wísuri t̄ marí si. ‡ *Kó t̄atíki wá kɔɔy; kí s̄uɔnaa kɔɔj na. ɔ s̄imēe ye bú ú pi ye yí' Áarésú. Pi yí'ma t̄atíkiri Áarésú wá T̄atíke. T̄órá, thuthubura dé p̄íngím̄ma kí t̄atíkírá.***

²⁹ Mú a déeri Yékírí wá bibi weri, á wónn̄i s̄únn̄i kha' kh̄eɔɔɔ-uma s̄iɔj bí níth̄n̄iḡuɔra khe warf̄iraa werésu s̄ani werésu p̄urgu t̄ dé ú tumi ná ú wóɔm̄ne weri wa.

³⁰ Kh̄uɔni nípi wá tume ye bú míu í pi ye dé weri wa, ye Yékínna yatíya si ya. Ye werá u see'ma nípi wá bēe' khaayi wá bēe'rá kha' pi *f̄íkiɔj d̄ɔɔgú*, ³¹ dé yee-uma khu ú u ba yee wáí ú u ph̄i'ni khori, úu see' th̄j̄naa weri, ú thu dunijaníp̄ira. Tírá yeeri ú yaariɔɔ huuminá bēe' j̄á t̄ kh̄aa.

³² Mú pi núuni ná u seeriyee huyamí wá mílu weri, pɔɔráa máɔɔ, ye pɔɔrá kha' ɔ kh̄iye t̄bírá ba nú ú seere úra. ³³ Pól ná tɔ khee taraa. ³⁴ Ye sí bēe'rá, pɔɔ kh̄aa Tamanná t̄ kp̄égí ú bu. Péee bí kp̄é'ri ú bu weri, pírá déeri Denísi ú déeri Áréyópáji thuthu wá ɔɔ, ná ɔ haru ú pi ye yí' Dámárisi weri, ná pɔɔ tē.

Pól wá Kóorénti yóogo

18 Tí kp̄anaa bu Pól ná kuso Áténíná t̄ yóo Kóorénti, ² t̄ ná j̄aa *Júde* wáí wá ɔɔ ú ku'ra P̄ónti surgo, ú pi yí' Ákílásí, ú ná ú haru Pírísíli; ú yóo ná thuga bi. Ítálí surgo pi yaara baa tu dáu wa pébu, ɔrɔmí ithakho kp̄oróo *Sézáari* Kúlód̄i kha'ra kha' Júdebi wá bēe' ku' Ítálí nu í pi yí' ɔrɔmí wera. ³ Ákílásí ná Pírísílna ye déma dóobídu si p̄atí Pólne wera. Ye mú pi ye dé s̄umu kpoori weri, Pól ná yóo pí th̄n̄á t̄ ná h̄t̄aa. ⁴ *Júdebi wá kp̄áaréekhu* wó kp̄áaréekhu, Pólna ye kp̄orma Júdebi ná támaɔne *Júdebi wá p̄íngínkhanná*, u ye huk̄e-bíma pí kh̄aa ú seererá.

⁵ Mú Sílásí ná Tímóté yaari Másédóni surgurá t̄ baa Kóorénturá weri, Pól ná kásaa Yékírí wá seeres̄eekurá. U ye see'ma Júdebiri kha' Yésúrá déeri *Yékírí wá Sakhaninna*. ⁶ Mú Júdebira ye kai ú seereri yēe kusiyɔɔ weri, ú *f̄úgímó ú táyeensiri* ye kha' pí hakee pí wísɔ dé khom-manu má niye. Kha' ma yóoma werá támaɔ. ⁷ Ú yaa tí khanná t̄ yóo ɔ wáí th̄á ú pi yí' Títíyísi Jísítísi. U yema támaa yēe *thiya' Yékíre*. Ú duki máaḡiɔ-gyaama Júdebi wá p̄íngínkhane. ⁸ Ye Kírísíp̄ósi ú déerá p̄íngínkharu wá níkh̄agaa weri, ú kh̄aa Tamanná t̄kíɔj ná ú kórgi nípi wá bēe'n̄o. Kóorénti ní' p̄i ye núunó' Pól wá seereri weri, pí kóngómbe kh̄aa Tamanná, ye pí *b̄atízee* bi.

⁹ Kó isengi, Pól ná j̄aa mílu, Tamanná seeriyɔɔ kha' há ú ph̄ani wā, dé u see' má míu há ú kp̄aa wa, ¹⁰ dé ma ú kpoogo. Níné ba wónn̄i kóɔɔ t̄ déyoo mílu wā, pébu, ma ma ní' kóngómbe nuɔɔn̄á. ¹¹ Ú h̄t̄aa Kóorénturá t̄ dée du gíkpo ná kp̄úki yēe maman̄j bi Yékírí wá seere.

¹² Tí Gálíyóni déerá *f̄águman̄j* Ákáyírá †† weri, Júdebirá beru tí bu t̄ yaa kóri Pólni t̄ yóo ú thuthukhanná ¹³ ná kha' kó Yékínthiyakí wá kóɔ wáí wera see' nípi kha' pi dóoɔj, ye kí khee kh̄inn̄i wā. ¹⁴ Mú Pól kha'ru mâa seere, Gálíyóniná seeriyee Júdebi kha' ná dé-giyaa má

†† *Kóoréntura yema Ákáyí surgo.*

míne u déerá werésu míu tí p̄ĩnu k̄õŋ weru, ma ye nú síra. ¹⁵ Ye mú ki déeri má pi p̄ãníma k̄ãmbi seerebii ná nísisi ná pí thĩ wá kh̄ĩnni wá míŋɔ weru, pí wáse síra; ma w̄e b̄eé dé ma thu sírí wa. ¹⁶ Ú yee pí níni bi thuthukhanná. ¹⁷ B̄eé' tɔ k̄órí S̄ósítenu ú déeri Júdebi wá p̄ĩŋgĩkharu wá níkhāgaaru weru, ȳe khurɔɔ thuthukhanná, ye tu khee Gálíyónini wā.

Pól wá f̄ipísēm̄mi Ántíyósi ũu Síirí surgurá wera

¹⁸ Pólná h̄ĩtaa t̄ē ú asónik̄ãmbi thānā Kóorénturá ĩ dái, ye tí kp̄ãnaa bu ú níni bi kh̄ĩnni ye yaa ȳe yóo Síirí surgu. Pírísili ná Ákílásurá t̄ãa-u. Mú pi nannu S̄ãŋkírē weru, Pólná pharsa ú thaguru pébu, yee-uyaama núugi Yékinná. † Pól thaaburá yaa tí khanná ĩ khee batónni ȳe yóo. ¹⁹⁻²² Mú pi nannu Éf̄ézurá weru, pí kp̄is̄iya k̄ãmbi; Pólná dóoró Júdebi wá p̄ĩŋgĩkhanná ĩ kp̄ɔɔɔ Júdebi. Pí níŋɔɔ kha' u h̄ĩtí dé p̄ó kh̄iba; ú kai ye kha' ná Yékire pí, ma ba banɔɔ kh̄iya; ye khee f̄i bató ȳe yóo Sézáaré. Mú u nannu ní, ú yóo Jerúzalémuná ĩ ná thuga asónn̄ipuru, ye khee yóo Ántíyósi ũu Síirí surgurá wera. ²³ Mú u déeri f̄i p̄ó kh̄ibu, ú kp̄ɔɔɔ písee ná t̄ɔri Gálási surgu ná Fíríjí surgu ȳe dé Yésú wá mamann̄ibirāa bu f̄ãŋga.

Ápól̄s̄i wá míŋa

²⁴ Waatu ú Ákílasi ná Pírísilná ye Éf̄ézurá weru, ɔ Júde wá wá ɔɔ baa ní. Pi ye yísɔɔma Ápól̄s̄i; ku'-uyaama Álékísándírí. U ye tu seereema ȳe tu Yékírí wá seburá. ²⁵ Mamaŋ-uyaama Tamaŋ Yésú wá kh̄ĩnni wá míu, ȳe kh̄ɔŋge ȳe seé' í nípiru ȳe mamaŋ bi í í d̄ómmíná. Ye hakura ná b̄átízemi wá míuná, Já wábi wá tónna u ye tu. ²⁶ U ye seereema Júdebi wá p̄ĩŋgĩkhanná kaadé ph̄ãŋge. Mú Pírísili ná Ákílasi núuni ú seereri, pí khee ná haf̄iya bukaa-u Yékírí wá kh̄ĩnne tákursa. ²⁷ Mú u kha'ru m̄ãa yóo Ákáyí surgurá weru, ú asónik̄ãmburá kha' u yóo, ye t̄ĩgi sebi h̄ãa kí surgu asónn̄ipuru kha' pi sagurɔɔ tákursa. Mú u nannu ní, ú t̄éfr̄éé ípe bí kh̄ãana Tamanná Yékírí wá b̄arkará wera. ²⁸ Pébu, míu tí Júdebi-ra ye kha' weru, u ye khomma kí núgi nípirá ȳe buka' Yékírí wá seburá p̄atí Yésú déeri Yékírí wá Sakhaníní wera.

Pól wá Éf̄ézu yóogo

19 Tí Ápól̄s̄ura ye Kóorénturá weru, Pólná thoo t̄átisursurá ye yaa yóo Éf̄ézu ná hakura Yésú wá mamann̄ibibi wá p̄ɔɔ-u. ² Ú p̄úgí bi kha' tí pi kh̄ãanu Tamanná weru, bu-biri Yékírí wá Niinaa? Pí kha' níne seeriyē ĩbírí kha' míne bú tí pi yí' Yékírí wá Nii ŋa. ³ Ú kha' ye p̄õnní b̄átízemi wá h̄ũŋge pi b̄átízéri bii? Pí kha' Já wáburē. ⁴ Pólná kha' Jána ye b̄átízema nípi ĩ buká' kha' f̄l̄kím-burma d̄ɔɔɔ; u ye seé'-puma kha' pi kh̄ãa ũu

† T̄ɔɔra ná Júdebira yee núugi Yékinná, pí pharu' ya ĩ ná nan̄ khu ú pi khon̄ kí núguru wera (Th̄ũ 6.1-21).

ba ban̄ kp̄ãnaa bu, ú déeri Yésúri wera. ⁵ Mú pi núuni si, pí píu pí b̄átízéé bi Tamaŋ Yésú wá nísígírā. ⁶ Ye Pólná dugu bi dési, Yékírí wá Niina s̄ũuno bí bu pí k̄ókírɔ ȳe seé' t̄ãmasi, ȳe seé' seere ú Yékírí wá Nii h̄ãanu bi wera. ⁷ Pí khobira ye n̄úm̄mma kp̄ɔɔ ná píŋɔ.

⁸ Pólna ye dóomma Júdebi wá p̄ĩŋgĩkhanná ȳe kp̄ɔɔ bí fergí b̄is̄ãa' thago kaadé ph̄ãŋge, ȳe b̄eé dé pi kh̄ãa Yékírí wá ĩgi wá mí í u ye seé' wera. ⁹ Ye mú p̄ɔɔra ye dé núkp̄ĩn̄isi ĩ kai kha' pí kh̄ãa wā ȳe seé' nípi wá w̄ɔɔnná kha' Yésú wá kh̄ĩnna kuraa wa weru, Pólná séé bíri ye khee Yésú wá mamann̄ibiri ĩ taraa n̄ãa kp̄ɔɔ bí khu wó khu Tíiránisi wá dakornuná. ¹⁰ Kp̄ɔɔ-u-bi-ma ĩ buu du síŋɔ sí dée s̄ãŋgi Ázísurgu nípi wá b̄eé', Júdebi ná t̄ãmaburá núu Tamãŋ seere.

Sévá wá bikhebi wá míŋa

¹¹ Yékírí wá b̄arkará Pólna ye déma t̄ãgumasimíu, t̄ãgumasii weru t̄úwā; ¹² nípirá taraa ȳe khe tákpe' u ná táyeeŋ sí pha'ra Pólná weru, ȳe m̄ãa bo'ribirá píu p̄ãŋa; kp̄eréŋgbéet̄arbi wá kp̄eréŋgbéebírāa kuri'.

¹³ Pó Júdebi wá p̄ɔɔ ye bú ȳe miŋ ȳe níŋ kp̄eréŋgbéebi níŋɔ. Pi ye khema Tamaŋ Yésú wá nísigi dé ĩbúra níŋ bi, píu ye k̄ũŋ kha' Yésú wá mí í Pólna seé' weru, ú nísígírā ĩbúra seé'-puma kha' pi ku'. ¹⁴ Pí p̄ɔɔ ye bú, pi ye yí'ma pí siiri Sévá ú déerá th̄ɔgun̄nik̄hāgāa ɔɔ. Pi yema Júde khobi má'niŋɔ. ɔ khu pí ba kha' pi níŋ ɔɔ kp̄eréŋgbéé, ¹⁵ kp̄eréŋgbéerá seeriyē bi kha' ma tu Yésúri yé tu t̄arí kpoo ú Pól déeri weru, ye píráa p̄ũnnaa? ¹⁶ Ye kp̄eréŋgbéet̄arurá yaa k̄órí khuru bi tákursi ĩ numiga bi, pí horgo kuso dukirá p̄ó'rip̄óro.

¹⁷ B̄eé' núu si: Éf̄ézu Júdebi t̄íkíŋ ná pí t̄ãmabune. Ph̄ãŋgé k̄órí pí b̄eé' ye píu ye kp̄õnnó' Tamaŋ Yésú wá nísige. ¹⁸ P̄ɔɔ kh̄ãa Tamanná. Pí kh̄ãanu Tamanná weru, pí k̄õŋḡombé baa b̄ãa seé' míp̄ũ í pi ye dé weru, nípirá. ¹⁹ Ní' pí déerá t̄ánimmíu weru, pí f̄ãŋgé baa pí t̄áninsep̄une ba thogi bi nípi wá w̄ɔɔnná. Pí k̄ãa pí núguru, í tigi'irá ná w̄ãa warf̄uráa biyi k̄ĩmbi digbéerɔ ná pímuw̄ãa'. ²⁰ Sí dée m̄ũnnáa Yékírí wá b̄arkará, ú seererāa ye tu ȳe yóo tákursa.

Seere sí yaaru Éf̄ézurá weru, sí míŋa

²¹ Mú si tannu, Pólná kha' ma thooma Másédóni surgu ná Ákáyí surgu ĩ yóo Jerúzalém. U ye k̄ũmma kha' ná ma nanu ní sóo, f̄ó má yóo ɔr̄õm̄i t̄ē. ²² Ye s̄ũni Tímóté ná Érásiti píu ye t̄éfr̄iɔ s̄ũmuná weru Másédóniná, ye ú th̄ĩná h̄ĩtaa Éf̄ézurá ĩ dée p̄ó kh̄iba. Éf̄ézura yema Ázísurgu. ²³ Tí p̄ãnná Yésú wá kh̄ĩnni wá míŋé baa seereese, kenneeseeréé weru wa. ²⁴ ɔ wáȳe ye bú ú pi ye yí' Démétíríyisi. U ye kemma s̄ĩŋharu Ártémisi wá dukiri yé khe warf̄urá ĩ kpaa kí h̄ũŋgi wá t̄it̄ãasi, ye ú s̄ũmdébibirāa bu bú tákursa. ²⁵ Ú yísi p̄ĩŋgírē bi t̄íkíŋ ná ú s̄ũmdé t̄ãk̄ãmbune ĩ seeriyē bi kha' pí b̄eé' tuuri dé s̄ũmi terá ĩbúra bu tigi'ira. ²⁶ Ye kha' pi núu ye n̄ãa p̄atí

Pól see'ri nípiri kha' s̄mbi wá fāŋgé naŋ Yékírí wáguŋu wa, pébu nípe déeri bi pí déke, sí yee ní' kóŋgómbe sée ūbi khāgibi wá khūlnu wāa? Ye kha' ki dée má Éfézi wá tónná u kpūuni na, dé ú yatukoroŋ seere-uma yēe bée beŋ Ázi surgi nípi wá bēe'. ²⁷ Kha' ki dée má ūbi sūmuni wá tónna si ba hasu' ya, dé sí ba yee pí keŋ s̄ŋharu Ártémisi kpakpabaa ú Ázi nípi ná dunjanípi wá bēe' thoguŋ weri, ú dukiri míluni wā, yé písi khoroo ú kpórsírá.

²⁸ Mú pi núuni si weri, pí námíse yaa tákursi, pí kókírú yēe súrí kha' Éfézibi wá Ártémisi kpóri-uri. ²⁹ Nu wá bēe' ŋagumina. Pí digee yaa ná kórí Gáyisi ná Árisítárki, pí ku'ra Másédóni ye dée Pól wá t̄anibi weri, ū yóo bí kennēkpáigírá.³⁰ Pól na ye bee dé ma yóoma nípirá, ye Yésú wá mamannibira hāa-u khūlnu wā. ³¹ Ázi fāgu-mambi wá yati wá p̄w pí déerá ú nílnébi weri, pí sūni dé pi ná jínw kha' hā ú yóo kennēkpáigírá wa. ³² Ú waatrá nípira ye súri-níma kénsi kénsi, mú yatrá tu mí tí pi kha' wa; ye nípi wá fāŋge ye tuu íte tí déerá s̄ŋgi ye pí p̄ŋgírē ya. ³³ *Júdebirá* kusigo wá wá ú pi ye yí' Alékisánduri weri nípirá, kha' u yóo wóonná ná seere pí nísigírá. P̄w kuso bú nípirá ū bukāa-u p̄tí u seere yóo weri, ye ú dée nípi dése kha' pi kpāa ye má seere. ³⁴ Mú pi tuuri dé Júdee-u weri, bēe' súriyá kpooro yēe kōŋ kha' Éfézibi wá Ártémisi kpóri-uri. Kūm-buri-múma yēe bēe bu léeri b̄ŋ.

³⁵ Ye Éfézi sebt̄igurá seeriyē nípiri kha' pi kpāa; ye kha' Éfézibe, m̄a bú ū k̄w dé Éfézi nu nípirāa keŋ Ártémisi kpakpabāa duki ná ú s̄mbii ú yaari thu'nná ū ba wāa weraa? ³⁶ Ye kha' mú ki déeri má bēe' tuuri si weri, hā pí kpāŋgbásāa dé míluni wā, ³⁷ dé nípe bí pi bannu mé'ni weri, pi dée míluni ūbi s̄ŋharu wá dukirá wa, ye pi kusigwa wa. ³⁸ Ye ná Démétíríyisi ná ú sūmdé tákambi ná w̄ seerenó, fāgumambi ná thuthukh̄bēe bú, pi ná yí' k̄ambi pí thāná. ³⁹ Ye ná w̄ seere m̄a bú, khubēe bú pí nípira p̄ŋgíŋ wera, pí khubirá pi wónni see' ú seerera. ⁴⁰ Ye kha' ná ūbira k̄orsiywa, mí l' déeri feeri weri, pi ba kha' kpau-ūbinnuma pébu, ná pi p̄gí ūbírí kha' pée déeri ūbē p̄ŋgírē, ūbē bu t̄w kha' wa. ⁴¹ Mú u k̄nni mú, ú kha' pi khūŋ.

Pól wá Másédóni yóogi ná ú Ákáyí yóogi ná ú Tórowásu yóogo

20 Mú seeresi wóori weri, Pólná yísi p̄ŋgírē Yésú wá mamannibiri ū b̄gi bi ye j̄ni bi khūlnu, ye khee yóo Másédóni surgo. ² T̄ŋ-uma kí surgeri ū b̄gi mamannibi kóŋgómbe mí kóŋgōŋge ye khee yóo Gérési suri gí pi yí' tē Ákáyí weri, ³ ū ná dée ní fergi b̄sāa'. Tí u ye bēe k̄e bató ū khūŋ Síirí surgirá weri, ú núu ná pi kha' *Júdebi* f̄s'-p̄ri-ú-buma dúu, ú yee bató míluni ye kha' ma thooma Másédóni ū khūŋ. ⁴ Pól wá t̄anibírā déerá Piirisi wá bikhee Sópátēeri ú ku'ri Béeré, ná Árisítárki ná Sékúndisi pí ku'ri Tésalóníki, ná Gáyisi ú

ku'ri Dérbé, ná Tísiki ná Tórófimi pí ku'ri Ázi surgo ná Tímóté, ⁵ pírá khuriya n̄a tee a Tórowásurá. ⁶ *Keri sí pi dé khw phāani kaadé thāhurbunw weri*, mú si tannu, á khee bató Filípi ū ná kórí bi khu bímúwāa' khurá Tórowási ū dée fí khubi má'n̄ŋ. Filípi nuuna yema Másédóni surgo.

Étiki wá huyamu wá míŋa

⁷⁻⁹ Mú *Júdebi wá kpáarēekhū* tannu, á p̄ŋgírē w̄ p̄a isāa' s̄ŋgámboŋ du'bii bu, dé a kpekiŋ phāani † ū khw. Pólná h̄taa yēe kp̄ri nípine wat̄tu isenkhurá taraa nanu thaagi, pébu, kí dugēe ye ba yāa yékíŋ ú tara. F̄t̄na kóŋgómbe ye bú du'bii ú a p̄ŋgínná wera. W̄ nákwrbomēe ye bú ú pi ye yí' Étiki; tooókoroŋ bu u h̄tanna. Mú Pól wá seerera ye dá weri, d̄w mé k̄w, ú h̄ni huu ba yaa ní ba wāa. Pí ná yaariw̄ ū j̄a ná u huwo. ¹⁰ Ye Pólná sūuno ū ná ba'riŋa ú bu ye kpóroo ye kha' hā pí yee ph̄inné kōŋ bi ya, dé ya-uri. ¹¹ Mú u k̄nni weri, ú kpekire phāanini ū khw, ye písee kókírú ū kp̄w bí dugurá taraa yékírē, ye ú taraa. ¹² Pí khee nákwrbomini kooníŋgo ū khūni ú, sí dée bí bu d̄w wōŋgi tákursi.

¹³ Ye aabírā khee bató yēe yóo Ás̄si ye Pól úrāa thee deese. Nínāa a ye ba ná kheyw̄ pébu, ú th̄nā khw'ra dé u nílnée tí khanni deese. ¹⁴ Mú u yóori ná kórí a, á kheyw̄ batónná ū yóo Mítíleni. ¹⁵ ū yaa tí khanná ū khee ú bató kpoori yēe yóo, kí dugé yékírē á nanu Síyó wá the', ye khee yēe yóo, kí dugé yaa yékírē á nanu Sám̄si, tí kónaŋ á nanu Mítéti. ¹⁶ Pól na ye wēe bee dé u dá Ázi surgirá wa, tírá yeeri u nuuna Éfézirá wa, pébu, u ye beema dé ná u w̄w̄, ú haabíŋ naŋ Jerúzalémíná ye *Pántékóti* khurá t̄má u naŋ.

Pól ná Éfézi asónnikhāgibi wá kp̄rgo

¹⁷ Ye sí bēe'rá, Pólná h̄taa Mítétiŋ ye sūni dé pi yóo Éfézirá ná yí' *asónnikhāgiburá* baŋ. ¹⁸ Mú pi bannu weri, ú seeriyē bi kha' ū kórí gi khu ú ma dóonni *Ázirá* ū ná nanu feeri, tu-buri má d̄wmmuna. ¹⁹ Dé-manuma Tamāŋ sūmunni j̄míth̄mise kaadé nísiβege, ye má yibínná s̄ŋi sí kuso dúu ú *Júdebi* ye f̄s' má bu wera. ²⁰ Kha' ma kóo bi míluni wā, dé see'-manu-bima ye maa bi nípirá ná dusirá míluni wá bēe' í pi mák̄nni ná pi tu wera; ²¹ ū seeriyē Júdebi ná támaburi kha' pi *fíkíŋ d̄wgi* yé baŋ Yékínná ū khāa ūbi Tamaŋ Yésúrá. ²² Kha' *Yékírí wá Nii* k̄'-uri-mama fāŋgo werá, m̄a yóo Jerúzalém kaa tu t̄u ba naŋ ma ní wera. ²³ Ye kha' tí ma tuuri weri, Yékírí wá Niina see'-mama nu wó nu kha' pi ba p̄'-mama má yibínná s̄a. ²⁴ Ye má thakoogira kp̄nāa má bu wa, dé tí kp̄nni má bu weri, tírá déeri ū horo' má dá'nna. Kí tut̄ŋgírā déeri ū phura' má sūni tí déeri ū see' seere nuwāa ú déeri p̄tí Yékíre f̄u d̄wgi nípirá wera. Ú seerera Tamaŋ Yésú hāni ma.

† Tamāŋ Dimi wá míŋe pi see' (Lúk 22.19).

²⁵ Tu-manu dé ɿ kóri gu fεεrá, pí bée' pí ma sεε'ru Yékírí wá lgi wá míu weri, pí ba ná ma tówā. ²⁶ Tírá yεeri mâa sεε' pi fεeri kha' pí hakée wónní kó' ma wā, ²⁷ dé ma kóo bi mínu wā; dé buka'-manu bi Yékírí wá mí saaburanu wá bée'nc. ²⁸ Ye kha' pāti sánikhunna kɔrsuŋ ú sáníbi weri, píri tē pi kɔrsuŋ asónnípura. Píra Yékírí wá Nii saaru dé pi dé asónníkhāgibi, pí ú Bikhee kpó'ri ú taramu ɿ buu pí dée ú wábi wera. Ye pí thína yee kɔrsuŋ tē. ²⁹ Kha' tu-manu dé ná ma taraa sóo, pɔɔ ba ban pí sɔɔmburá má tákperse, ye pí ba yee bi ya, pāti tákpersira wēe yee sáníburu wa wera. ³⁰ Ye pɔɔ yatuu ba ya pí sɔɔmburá ɿ fɿŋ Yésú wá mamannibibi dé pi thoo bi. ³¹ Ye tírá yεeri pi yee kɔrsuŋ yé wógi' tu kha' bɔ'-manuma pí bée' pí míthimise du sísa'a thago, khubεegi tíkíŋ ná isεngine.

³² Ye kha' ma karfa-bíma werá Yékírí ná ú dɔɔfírí seerera. Úrāa wórgε yēe wónní yee pí bu fāŋgi yé hā pí ná ípēe bée' pí déeri ú wábi weri, míu tí u hāana'ni núugi kha' ma ba hā bi wera. ³³ Kha' ma púgi níni wá tigi'i werésu ú sání werésu ú táyeensi wa. ³⁴ Kha' pí thí tu-buru dé má thína sāma'ni, ye má ná má táanibírā buu míu í ɿbíra kpó'u wera. ³⁵ Kha' dé-manuma míuŋi wá bée' ɿ buka' pi kha' múnnaa pi déegée ɿ tēfíŋ ní' píu foriiso weri, yé kí wógi' tí Tamaŋ Yésú kha'ru kha' míhāanake kirge ɿ taru míbugi wera.

³⁶ Mú Pól kōnnu mú, pí ná úrá baŋi hursi ye níni Yékíre. ³⁷ Pí bēe' ye fuuma yēe súru yēe biŋ Pól ni págírā. ³⁸ Tí u kha'ra pí ba ná ma tówā weri, tírā kpó'uná pí dɔɔɔ. Ye tí kpānaa bu, pí taa-u ɿ nani khaa tí batónε wera.

Pól wá Jerúzalémi yóogo

21 Mú a ná Éfézi nípi kpikinni weri, á khee batónni ɿ kásáa Kósu. Kí dugé yékíre á yóo Óródi ɿ yaa tí khanná ɿ yóo Pátará. ² Mú a nannu fí, á náa ɔ bató úu yóo Fénisi surgo, á khee úri yēe yóo. ³ Mú a náanu náa keŋ Sípiri surgu weri, á sée gu dé' míŋgi ye khee yóo ná nuuna Tíiri; í nuuna yema Síiri surgo. Tí bató nu-nanŋkhanná pi ye ba sūuno' táasu batónná. ⁴ Mú a yóori ná náa Yésú wá mamannibibiri weri, á dée fí khubi má'níŋɔ. Yékírí wá Niiná seerye bí, pí seerye Pól ni kha' hā ú yóo Jerúzalémuná wā. ⁵ Mú pí khubi tannu weri, pí bée' khoobi tíkíŋ ná hapu ná biibine, pí taa a ɿ kuso nuuná ná nani sóbíyɔkēŋgiri, á baŋi hursi ɿ níni Yékíre. ⁶ Ye tí kpānaa bu á saraa kāmbo, ye aabírā khee batónni ɿ taraa ye pírá fígí khūno. ⁷ Á yaa Tíiri ɿ yóo Tólémáyísi; fínāa batónna kpó'u. Á thuga á asóníkamburi ye dée fí khu úkpo. ⁸ Kí dugé yékíre, á yaa fí ɿ yóo Sézáaré ɿ ná hītaa Filípi úu sεε' seere nuwāanu weri, ú thā. Nípi má'níŋɔ bí pi phí'na khori dé pi tēfíŋ Yésú wá sŋŋgunnuburu sūmuná weri, pí ɔɔ-u.

⁹ Bihari' yaanfūŋ bíni'nōu ye ú, píu ye sεε' Yékírí wá núgiseere. ¹⁰ Múnna a hītanna fí ɿ dée pɔ khubi weri,

Yékírí wá hŋŋginnāa ɔɔ ye bú ú pi ye yí' Ágábisi. Ú yaa Júde maráará ɿ baa á thāná ¹¹ ɿ ba khee Pól wá fānanŋbóroori ɿ fógí ú dési ná ú desuru ye kha' Yékírí wá Nii kha'ru kha' pāti ma fɔ'ru má wísu mé'ni weri, múnnaa Júdebira ba fɔ' fānanŋbóroo táruru Jerúzalémuná yé khé hā ú támabura. ¹² Mú a núuni si weri, á ná tí kharu wá nípirá níni Pól ni kha' hā ú yóo Jerúzalémuná wā. ¹³ Pól ná kha' pée déeri āa fuu yēe múnú má wísaa? Kha' ki dée má sɔɔbím-manuma ɿ hītaa má fɔ'mu wá hītansu wá tóri wa, dé sɔɔbím-manuma háaru ná huume, má hu Jerúzalémuná Tamaŋ Yésú wá nísigírā. ¹⁴ Ye mú u ye píu ya weri, a sūni kpíníŋá sí bu tówā. Ye kha' Tamanna dé tíu nuu ú wera.

¹⁵ Mú pí khubi tannu weri, á sɔɔbírɔ á sɔɔbínsu ye khee yēe yóo Jerúzalémuná. ¹⁶ Yésú wá mamannibi bīi Sézáaré wari, pí pɔɔ taa a ɿ yóo aabe ɔ wái thā ú pi ye yí' Múnásóni. Ku'-uyaama Sípiri surgo ye dée mamannibi dugoo. Ú thāná a mákinná ná a kíya.

Pól wá yóomi Jáku thā

¹⁷ Mú a nannu Jerúzalémuná weri, á asóníkamburá sagura a kpānnéese. ¹⁸ Mú dugi yékinni, á ná Pól ná yóo Jáku thāná. Asónníkhāgibi wá bée' píŋginnāa-níma.

¹⁹ Pól ná thuga bi ye khee thoo bi míuŋi wá bée' í Yékírí déeri támaburá tí u ye dé ú sūmunu wera. ²⁰ Mú pi núuni ú seereri weri, píu ye fuu Yékírí wá nísi nuuga.

Tí kpānaa bu, pí seeryɔɔ kha' á asóníkāna, u keŋ. Júde bí khāanu Tamanná weri, pi wóɔre ya, ye pí bée' kó'ru maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri wera. ²¹ Ye pí seerye bi kha' mamaŋ-uru Júdebi wá bée' píu támaburá weri, kha' pi sée maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri wera; ye seerye bi tē kha' hā pí huuree pí bikhobiri wa, hā pí kó' ú sīnniri wa. ²² Ye kha' pé ɿbíra dēe? Pébu, pí ba kɔɔ dé ban-uru ya. ²³ Ye kha' u dé íte tí ɿbíra ba seeryɔɔ wera. Kha' ɿbíra ma khoo bíni'nɔ, pí yeeri núugi Yékinná.

²⁴ U khe bi pí wírí' kpoogi pāti Moyízi wá sebi kha'ru weri, ye ú khorj táasu pí pharu' pi; nípirá tu dé sí pi kha'ra ú kha'ru weri, míŋannu wā; ye pí tu tē dé kó'-uma maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri wera. ²⁵ Ye ná táma asónnípɔre, tí'neε-ɿbínnu ɿ seerye bi kha' hā pí pha' sŋŋkhasi ná tátarammu ná khaa ú gífānu ŋa, ye hā pí beε ha' maa werésu kho maa wā.

²⁶ Mú dugi yékinni Pól ná khee pí nípiri pí kókírɔ wírí'muna. Ye tí kpānaa bu ú dóoro Yékínthiya'dukirá ɿ seerye Yékírí wá thɔɔgunníkhāgiburu khu ú ú ná ú kāmbo wá wíríkhubura ba hīi, ú khorj ú tásu tíkíŋ ná ú kāmbo wásuru wera.

Tí pi kó'ru Pól ni Yékínthiya'dukirá weri, sí míŋa

²⁷ Tí khubi má'níŋɔna ye bēe hīi weri, mú Ázi surgu Júdebi náanu Pól ni Yékínthiya'dukirá, pí suu nípiri pí kóɔɔ, ²⁸ ye súriyá kha' Ísíráyél bibe, pi ban dé wái

werâa kpūkij Ísíráyél bibi ná maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri, ná khaa tēra. Síra u ye mamaŋ nípi wá bée' khaayi wá bée'rá. Ú yati khe-uma Gérékibi t̄ dóoró bí Yékínthiya'dukirá t̄ kpormɔ Yékírí wá khátera.

²⁹ Pébu, ná-buyaama Pól ná Tórófimi ú ku'ra Éfézi weri, ɔ khu nudógirá kpoogi, pí keŋ má khe-uyaa dóoró-úma Yékínthiya'dukirá.

³⁰ Nu wá bée' kpúgóo, nípirāa horo' kénsi kénsi yēe baŋ. Pí kórí Pól ni t̄ yángirá kuso ú Yékínthiya'dukirá ye págí tutūŋina. ³¹ Mú pi khi'raa-u yēe bée khuwɔɔ weri, sí dóoró Ɔrómi sodáasíníkhāgāa níntānno kha' Jeruzalém wá bée' ŋagumunuma. ³² Ú yaa khaanná fí t̄ khee sodáasíbi ná pí níkhāgibi t̄ horgo yóo khaa tí nípira ye wera. Mú pi náani pó sodáasíbi ná sodáasíníkhāgaari weri, pí kpáa Pól wá khi'mune. ³³ Ú tɔ súu t̄ríríy, ye kóɔɔ ye kha' pi fógɔɔ ɔɔɔɔ sítɔɔɔ ye púgí bi tárí kpoó ú u déeri ná mú tí u déeri wera. ³⁴ Ye mú nípira ye súrí kénsi kénsi, u yé wónni tu kpoori wa weri, ú kha' pi yóo ú sodáasíbi wá karangurá. ³⁵ Mú Pól nanni kpéŋŋmúnŋini weri, sodáasíbirá ɔɔɔɔ kpóroo t̄ dee tí nípi saara si fāŋɔɔ wera; ³⁶ pi ye thowooma yēe súrí kha' pi khuwɔɔ.

Tí Pól see'ri ú thīŋaani weri, sí míŋa

³⁷ Waati ú pi ye bée dóoŋ Pólno karangurá weri, ú púgí sodáasíníkhāgaari kha' ma wónni seeriyɔɔ tó míni bāa? Ú kha' u núma gérékisura? ³⁸ Ye kha' ná múnnāa úrá déeri Éjípiti wá ú kpaara'ri nípi wewenni ye khee níkhubi kīŋ bíŋɔ t̄ yóo bí gbirinná wā keyu?

³⁹ Pólná kha' dé-manuma Júdee ye dée tē Társi úu Sílisí surɔɔ weri, ú nína. Ye nuua ye dée nu títáa' wa. Mú u seereeri sóo, ú nínoo kha' u yee má seere nípune.

⁴⁰ Sodáasí níkhāgaará kha' u seere. Pólná yaa nuuaa kpéŋŋmúnŋíná ye dée nípi déki, pí wóo dīi; ye ú seeriyē bí eburu sí déeri pí thī seere weri, kha'

22 má siithaabi ná má nípa, pi yee má see' má thīŋaani werá, pí nú.

² Mú pi náani ná u ye seere bí eburusirá weri, pí hafiya wóo dīi, ye Pólná kha' ³ dé-mama Júdee ye pí hūni ma Társi, Sílisí surɔɔ. Fa Jeruzalémná ma khāni ye Gámálíyél ná karmaa ma t̄bi khāgibi wá khūnne tákusa. Ye kha' kó'-maŋaama Yékírí wá míŋuni pātí píri kó'ru fēeri wera. ⁴ Kha' ní' p̄u ye Yésú wá khūnná weri, kó'-manuma khoobi ná hapi t̄ fógí bi ye págí bi ye fúúsirá bi, póɔɔ huwo. ⁵ Kha' Yékírí wá thōgūnníkhāgaa ná Júdebi wá níkhāgibura má sééré. Pébu, pírá hāana má yaturí sepi dé ma ná hā Dámási Júdebira. Nínāa ma ye yóo dé ma ná kó'ri f̄' ní' p̄u ye Yésú wá khūnná weri, í baŋ bí Jeruzalémná í ba sāna' pí yíbire.

Tí Pól see'ri pātí u khāani Yésúrá weri, sí míŋa

(Míd 9.1-19; 26.12-18)

⁶ Tí ma ye khūnná t̄ ná nómíná Dámásno, waati ú khura ye nómínŋ thaagi weri, má kha' ma keŋ t̄ náa ná táyésige kuso ní thu'nná t̄ ba turíya sání kúní ma. ⁷ Kha' má wáa fānŋurá, ye núu núugi ná ki kha' Sól, Sól, pée déeri ye maa fúúsíŋ maa? ⁸ Má kha' á Tamaŋ, úráa maa? Ú kha' maná déeri Názáaréti Yésú ú ma fúúsíŋ wera. ⁹ Má ná ní' p̄u ye yóo kpoogi weri, pí náa táyésiguri ye pi núu seereri wa. ¹⁰ Má tɔ kha' pé ma dé á Tamaŋ? Tamanná seeriyē ma kha' ma yaa yóo Dámásurá, dé pi ba ná see' ma míŋuni wá bée' í ma mákínni ná ma dé wera. ¹¹ Kha' mú táyésigi turura ná tarāa, ma ye wóɔɔ yēe ná míni wā weri, má ná ní' p̄u ye yóo kpoogi weri, pí kórí ma dékirá t̄ yóo manno Dámásurá.

¹² Í hakura ná ɔ wáyēe ye bú ú pi ye yí' Anáníyási. Kó'-uyaama maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri, kó'mɔ, ye Dámási Júdebira ye fuuma ú nísi nuuga. ¹³ Ú baa má thāná ba kha' má níunéekhoo Sól, ma ná. Khaanná fí má darasurá sóo ye má náa-u. ¹⁴ Ye Anáníyásurá kha' t̄bi khāgibi wá Yékírí khonni saa maní Sólni dé ma tu tí u khɔɔ, í ná Yésú ú déeri Ní' Termemmini yé nú ú nógiseerera. ¹⁵ Pébu, tí ma náani ye núu weri, ma ba see'-tíma nípi wá bēe'. ¹⁶ Ye kha' pé ma tēe tēe? Ma yaa yí' Yésú wá nísigiri ye pí bātízē ma má míp̄ŋíná sóo. Má yaa pí bātízēe ma.

¹⁷ Mú ma fí'ri baa fa Jeruzalémná nāa níŋ Yékírí Yékínthiya'dukirá ɔ khu weri, ¹⁸ má náa Tamaŋ ná u see' ma kha' ma haabíŋ ku' Jeruzalémná dé Júdebirá ba hūŋ seere ú maní Pólna ba see' maní Tamāŋ míni weri wa. ¹⁹ Má kha' á Tamaŋ, pí thī tu-buri dé ma ye tɔmma pí p̄ŋgíŋkhayi p̄ŋgíŋkhayi nāa yee p̄u kó' ní' pí khāani ú bu weri, yēe pá' pi yēe khi' pi. ²⁰ Ye kha' tí pi khoura Étíyēni úu ye see' ú seereri weri, ma ye fíma; nuu-tiyaa-manɔɔma ye manāa ye keŋ ní' p̄u ye khuwɔɔ weri, pí tásurá. ²¹ Ye Tamanná kha' ma yóo dé sūm-manu-mama déeyēŋ támabɔ.

²² Nípira ye núunó'ma, ye mú u banni ba yísi seere we úri weri, pí súríyá kha' pi khu wá weri, hā pí yeyɔɔ bú duníjaná wā. ²³ Ye wáa yēe súrí yēe khori' pí kpórgíkópórsiri yēe hīŋŋi si yēe khe suraŋgi yēe hīŋ thu'nná.

Pól ná Ɔrómi sodáasíníkhāgaa wá míŋa

²⁴ Ɔrómi sodáasíníkhāgaará kha' pi khe Pól dóoŋ ú sodáasíbi wá karangurá yé khurɔ thīnne ú see' míu tí déeri sáŋgi ye p̄u ye súrí ú bu mé'ni wera. ²⁵ Mú pi ye f̄' Pólni dé pi khurɔ weri, ú seeriyē Ɔrómi sodáasíníkhāgāa ɔ úu ye fí weri, kha' pi khūnne yēe wónni khi' Ɔrómi bii ú pi kaari thu weri, kayu? ²⁶ Mú u kōnni mú weri, Sodáasíwáurá ná seeriyē sí pí níkhā-

gaaru kha' tu-uri dé Ɔrómi biyêe wá weri kayu? Ye kha' pé u ba dé werâa? ²⁷ Ɔrómi sodáasíníkhāgaarā tɔ baa ba púgí Pólni kha' Ɔrómi biyo bâa? Ú kha' iiyo. ²⁸ Ú kha' tigi' kpakpa'ye ma khonni ye buu si. Ye Pól úrá kha' hūm-biri-mama má wásune. ²⁹ Ípe bīl ye ba khurɔɔ weri, pí sūu kuso ye yeyɔɔ. Ye mú sodáasíníkhāgāa thī tuuri dé Pól dé-uma Ɔrómi bii ye yee pí fógɔɔ weri, phānigé kórɔɔ.

Tí Pól seereeri thuthubi wá wóonná weri, sí míja

³⁰ U ye beema dé u tu mí kpoo tí *Júdebi* kha'ri Pól déeri wera. Mú dugi yékinni ú yee pí fáriyá séyɔɔ ye kha' *Yékírí wá thɔgunníkhāgibi* ná pí thuthukhāgi kām̄bi wá bēe' píngíŋ. Ye kha' pi sūuno' Pólni í saa-u nípirá.

23 Mu pi banni ba saa-u nípirá weri, ú keri thuthukhāgiburi kirikiri ye kha' á nípa, tu-manu má dógírā dé háaru ná fee má níneédéki kuri-gurma *Yékírí wá wóonná*. ² *Yékírí wá thɔgunníkhāgaa* Ánáníyásurá seerye ní' pí máagínná Pólnɔ weri, kha' pi khurɔɔ núugírā. ³ Pólná seeryɔɔ kha' *damaaraníni* weri, *Yékínna* ba khurɔɔma. Kha'-uri ma thu-mama í mákíŋ *man mí Yékírí hāanu Moyíziri weri*, ye kha' pi kh' ma; ye hakura ná pí mammuna kūni múnnaa wā. ⁴ Ní' píu ye fí weri, pí kha' *Yékírí wá thɔgunníkhāgaara* u ha'ri kusugaa? ⁵ Pólná kha' á nípa, ná tu-maŋa dé thɔgunníkhāgaarɔ, ma yé kusugɔɔ wa, pébu *Yékírí wá sebi* kha'-uri kha' *hā mú see' mú thīnīkhāgaa seere píŋáa wā*.†

⁶ Mú Pól tuura dé thuthukhāgibi wá pɔɔra yema *Sádísébi* wá khīnno ye pɔɔrāa ye *Fáarisibi* wá khīnno weri, ú súriyá nípirá kha' á nípa, *Fáarisii* má, ye má si-ithaaurāa *Fáarisibi* tē. Ye kha' tí ma khāanu huyamu wá mílná weri, tírá yeeu píu thu ma. ⁷ Mú u kūnni mú weri, *Fáarisibi* ná *Sádísébi* wásírā dabi kām̄bi tákursi ye nípirá kpikura. ⁸ Pébu, *Sádísébi* kha'-pínni huyame bú wa, *Yékírí wá minigibe* bú wa, the'ribe bú wa ye *Fáarisibirá* kha' sí bēe' bú. ⁹ Nípirá hafiya súriyá ye *Yékírí wá sebitubi* wá pɔɔ pí déerá *Fáarisibi* weri, pí yaa pánige ye kha' íbira náa mípíu tí wá we déeri ya, ye kha' tɔ míni werésu *Yékírí wá minigū hīti seere* ú. ¹⁰ Mú pánigura ye kóŋ yēe yóo, sodáasíníkhāgaarāa tūŋ dé pi ba kpakŋ Pólni weri, ú seerye ú sodáasíbi kha' pi sūŋ ní ná khoroo nípirá í yóo ú karangurá. ¹¹ Mú táagi te'ri, Tamanná bukaa ú wísi Pólnɔ ye seeryɔɔ kha' u tu wísi dé pātí u seer'i má mí Jeruzalémíná weri, fɔ́ ú see' má mí tē Ɔrómuná.

Tí pi fɔ́ru dúu Pólná dé pi khuwɔɔ weri, sí míja

¹² Ye mú dugi yékinni weri, *Júdebirá* fógí dúu Pólná ye karaa kha' í kóri gi fēerá ná íbira khuwɔɔ wa, íbē di ya, íbē ní wā. ¹³ Ní' pí fɔ́rā dúuri weri, pi ye tari nípi

† Ná keri Ku' 22.28

digbéerɔ. ¹⁴ Pí yóo ná náa *Yékírí wá thɔgunníkhāgibi* ná *Júdebi* wá khokhāgiburi ye kha' kar-íbbinnuma kha' í kóri gi fēerá ná íbira khuu Pólni wā, íbē di háaru má mílne na. ¹⁵ Ye kha' tírá yeeu pi beŋ tí bu werá, pí ná thuthukhāgiburi, yé ná ná *Ɔrómi* sodáasíníkhāgaaru í seeryɔɔ kha' u yee pí khe Pólni í thee ú íbi khanná, dé íbira bēe ná hafí kemma ú wásura. Ye tí pánna íbē kóo kí teyɔɔ, pātí u kha' ma naŋ weri, ná íbira khuwɔɔ.

¹⁶ Pól wá khīharbiirá núu si, ú yóo sodáasíbi wá karangurá í ná seeryɔɔ sí. ¹⁷ Pólná yísi Ɔrómi sodáasíníkhāgāa ɔɔ kha' u yóo bikhoo'i wenna pí níkhāgaa thāná dé tɔ míne u bēe seeryɔɔ.

¹⁸ Sodáasíwaurá tɔ yóo ú pí níkhāgaa thāná ná seeryɔɔ kha' karsóbii Pólná yí'ri ma í níni ma kha' ma baŋ bikhoo'i wenna ú thāná, dé tɔ míne u bēe seeryɔɔ.

¹⁹ Sodáasíníkhāgaarā kórɔɔ dékírā í kuso ú ke', í púgɔɔ kha' pé u bēe see' maa? ²⁰ Ú seeryɔɔ kha' *Júdebi* bem-buri-tí-buma kha' íbira banní ba dé má íbira bēe hafí kemma Pól wásuri, yé bú nínnɔ kha' u yee pí khé thee ú naaŋ íbi thuthukhanná. ²¹ Ye kha' hā ú hūŋgíŋ bí ya, dé pɔɔ bú pi tari nípi digbéerɔ pí fɔ́ru ú bu dúu dé pi ná kóo í khuwɔɔ, dé kar-buma kha' í kóri gi fēerá ná íbira khuwɔɔ wa, íbírá di ya, íbírá ní wā. Ye kha' sɔɔbím-burma sóo dé úrí bu pi núunó'. ²² Mú bikhoo'i seer'i si sóo, sodáasíníkhāgaarā kha' hā ú yé kūŋ mú níne nú wā. Ye kha' u yóo.

Pól wá yóomi fāgumaŋ Félisi thā

²³ Tí kpānaa bu ú yísi pɔ́ sodáasíníkhāgi bíŋɔ í seerye bi kha' pi see' sodáasíbi kpárgi, ná sodáasí bīl kán ságibi weri, pí digbéesāa' ná kpɔɔgi, ná sodáasí bīl kó' kpú'jini weri, pí kpárgi, pí sɔɔbínŋ, ná isenkhura nanu sūŋhūnoŋ, pí yóo Sézáaré. ²⁴ Ye kha' pi sɔɔbínŋ tákánambi tē í khe Pól yóo ú Ɔrómi fāgumaŋ Félisi thā; hā míne yé buwoo wa. ²⁵ Ú tūgi sebi kha'

²⁶ Míni Kúlódi Lísíyásí hā múní níkhāgaa fāgumaŋ Félisiri sebi í thiya' mu.

²⁷ *Júdebe* kórā wá weri, yēe bēe khuwɔɔ. Ye mú mi tuuri dé *Ɔrómi* biyo weri, mí khee mí sodáasíbi ná hīnnɔ. ²⁸ Mú mi ye bee dé mi tu tí pi kha'ri ú déeri weri, mí yóo ú pí thuthukhanná. ²⁹ Tíra mi tuuri dé u dée tɔ míni tū wónni naŋ pí khuwɔɔ werésu pí kpóɔɔ yɔrgise ya, dé pí thī wá khīnni wá míné buuri bi. ³⁰ Mú mi núuni ná pi kha' fɔ́-piri-ú-buma dúu weri, mí tɔ kha' pi khé thee ú mú thāná; ye seerye ú ná ípe bīl seereɔ weri, kha' pi ná yíɔɔ mú thāná.

³¹ Sodáasíbirá khee Pólni isenŋiri í yóo ú pātí pí níkhāgaa seer'i bi wera. Pí yóo í ná nanu háaru Ántipátírísi. ³² Mú dugi yékinni, pɔɔrā fígí yóo karangurá ye sodáasí bīl kán ságibi weri, pírá yóo ú. ³³ Mú pi nannu Sézáaré weri, pí hāa fāgumannu sebunɔ ye hāa-u Pólnɔ. ³⁴ Mú fāgumaŋ karannu seburu sóo, ú púgɔɔ kha' kónni sirgo u yaaru? Mú u banni tuu dé Sílísi sirgo u

yaari weri, ³⁵ ú seeriyɔɔ kha' ú ná ípe b̄u seereno weri, ná pi ba baa, tí p̄ánná ma ba p̄ógírɔɔ í tu p̄átí mílyine wera. Ye kha' pi saa-u ithakho *Éródi* wá kórgirá.

Tí pi t̄õnni h̄aa Pól̄ni weri, sí míja

24 Mú ti buuri khu bímúw̄áa' weri, *Yékírí wá thɔgunník̄hāgaa* Ánányásu ná Júdebi wá khokhāgibi wá p̄ɔɔ ná ɔ t̄úuhāana'naa ú pi ye yí' Tértílisí weri, pí yaa Jerúzalém í yóo Sézáaré ná yísi Pól̄ni *Drómi* fāgumaŋ thāná. ²³ Pí yísi Pól̄ná baa ye Tértílisirá kókírɔ yē seere kha' níkhāgaa Félisi, ú b̄árkárá t̄bíri buuri w̄ɔw̄oõnni tákursi, ye mílyi wá b̄éé' í u tuuri f̄íkírá weri, í b̄éé' nuunuma t̄bínne tákursi khaayi wá b̄éé'. ⁴ Ye má ba fonnigoo kóŋ na, dé ma ba j̄ínɔɔma ú f̄l̄ d̄ɔɔgi yé núunó' t̄bi seereri, dé ú ba s̄ũni w̄á. ⁵ Ye kha' wái werá déeri ní' p̄l̄ thoo Názáaréti Yésúri weri, pí níkhāgaara. Pírá séeri kh̄ũnna. Kha' p̄ũ-uma tákursa; úr̄aa kpaara' duniya *Júdebi wá b̄éé'*. ⁶ Ye kha' ú yatura ye b̄éé *kp̄ɔrummaYékínthiya'dukiri* t̄bé k̄ɔɔ. [Ye kha' t̄bíra ye b̄éé thiyɔɔma í mákíŋ p̄átí *Moyízi wá sebi* kha'ri weri, ⁷ ye *Drómi* sodáasínikhāgaa Lísíyásurá ba h̄ĩnɔɔ t̄bi dékírá fāŋgɔ ⁸ ye kha' ú ná ní' p̄l̄ seereno weri, pi ban̄ ú thāná.] Ye kha' tírá yeeri t̄bírá baa dé ú th̄ina p̄ógɔɔ í tu dé tí t̄bíri kha'ri ú déeri weri, th̄ĩnaa-u. ⁹ Júdebirá dugi ú bu kha' th̄ĩnaa u seer'i.

Tí Pól̄ seereeri Félisi wá w̄ɔɔnná weri, sí míja

¹⁰ Mú fāgumaŋ Félisi h̄aanu Pól̄ kh̄ĩnni dé u seere weri, ú ɔ kha' tu-manu dé dé-siri du k̄ɔŋḡɔnsi ná úrá déeri thuthuru surgerá. Tírá yeeri má ba seereé t̄õnnéé ja. ¹¹ Ye kha' tí ma yóori Jerúzalémuná dé ma thiya' Yékírí weri, ti taraa khuibi k̄ɔɔ ná píŋɔ w̄á, ná u kh̄ɔɔ', u w̄õnní p̄ú' nípi keŋ. ¹² Pi náa ma *Yékínthiya'dukirá werésu Júdebi wá píŋgíŋkhayɔ* werésu nud̄ɔɔ ná má ná ɔ p̄ání k̄ambi werésu ná ma suu nípi wa. ¹³ Pi t̄ɔɔgi yē w̄õnní buká' kha' tí pi kha'ri má déeri weri, míŋánnu w̄á. ¹⁴ Ye kha' th̄ĩnaa-u, ma thiya'ma t̄bi khāgibi wá Yékinni í mákírá Yésú wá kh̄ũnne, ye pí kha' maná séeri kh̄ũnna. Mílyi wá b̄éé' í t̄'ni *Moyízi* ná *Yékírí wá h̄ĩŋgínníbi* wá sepirá weri, khāa-manuma í bu. ¹⁵ Ye kha' p̄átí manu khāanu tuu dé Yékinna ba yaara'ma ní termembi ná ní' kaatermembiri huuminá weri, múnnaa píri khāanu t̄é. ¹⁶ Tírá yeeri ma kí huk̄ema í kí dé mílyi Yékírí ná nípi wá w̄ɔɔnná, sí dé s̄āŋgi má d̄ógírá má tu dé ma buroo wa.

¹⁷ Dé-maŋaama du k̄ɔŋḡɔnsi ná ma ye má surgurá wa; má baa dé ma ba h̄á Júde p̄ɔɔr̄iburi mílyi yé khon̄ táasi h̄á Yékíre. ¹⁸ Síri bu pi bannu ba náa ma Yékín-thiya'dukirá ná ma *wírísá* sówo. Nípe ye píni w̄á, ye seere ye yaa wa. ¹⁹ Ye kha' *Ázísurgu Júdebi* wá p̄ɔɔ ye f̄l̄, píráa ye w̄õnní ban̄ ú thāná ba kha' dé-manu míuna, ná dé-maŋa ba míuna. ²⁰ Ye mú pi mí baa wa, ípe b̄u f̄l̄ weri, píra buka' míp̄l̄ kpoo tí ma déeri tí pi yóori man-

no thuthukhanná wera; ²¹ ná kí dée má tí ma kha'ra pí w̄ɔɔnná kha' tí ma khāanu huyamu wá míuna weri, tíra pi deeri yēe thu ma feeri weri wa. ²² Mú Félisi tuura Yésú wá kh̄ĩnni wá mí tákursi weri, ú kha' pi yóo, ná sodáasínikhāgaa Lísíyásura ba baa tí p̄ánná má ba haf̄l̄ keŋ pí seerera. ²³ Ye seeriyē *Drómi* sodáasínikhā-gaari kha' u kí k̄ɔrsuŋ karsóbi Pól̄ni yé yeé ú dafori kíriú, ye h̄á ú kh̄ũŋ ú níneburu pí kaa t̄éfir̄ɔɔ wa.

Tí Pól̄ seereeri Félisi ná Dírísíli wá w̄ɔɔnná weri, sí míja

²⁴ Tí kha' ti dé p̄ɔ kh̄ubi, Félisirá kha' pi ná khe Pól̄ ban̄ ú, ú ba seereé má ná má haru Dírísílná nú. Dírísílna ye-ma *Júdee*. Mú Pól̄ bannu weri, ú ba seeriyē p̄átí pi khāa Yésú Kírísirá weri, pí núw̄o. ²⁵ Mú Pól̄na ye seé' teremmi wá mí, ná p̄átí níne tu k̄ó' ú w̄ísi, ná Yékírí wá kp̄t̄mí ḡl̄ ba ban̄ weri, ph̄ānt̄gé k̄órí Félisiri ú seeriyɔɔ kha' u w̄õnní yóo werá dé ɔ khu ná ma ba yíɔɔ. ²⁶ Keŋ-uyaa-ma t̄é má Pól̄na ye ba h̄aa-uma tigi'i, tírá yeera u yé dá' ú s̄ũŋ yí'me pí kp̄ɔri wa. ²⁷ Mú Félisira ye b̄éé dé t̄l̄ nuu Júdebine weri, ú yeé Pól̄ni karsórá. Sí dée du síŋɔ, P̄órsíyisi ú pi yí' t̄é Fésítisi weri, ú khe Félisi wá pheenna.

Pól̄ wá seereé yóomi *Drómi* ithakho kp̄óroo Sézáaru th̄á

25 Mú P̄órsíyisi Fésítisi bannu ba khe surguru weri, tí khu b̄ísāa' ú yaa Sézáaré í yóo Jerúzalém. ² *Yékírí wá thɔgunník̄hāgibi* ná *Júdebi* wá níkhāgiburá yóo ná yísi Pól̄ni ú thāná. Pí j̄ínɔɔ nánni nánni kha' ³ ú f̄l̄ d̄ɔɔgi yé yeé Pól̄ná ban̄ Jerúzalémuná; pi ye beé dé pi k̄oo khuw̄ɔɔma kh̄ũnná. ⁴ Ye Fésítisirá kha' Pól̄na ma karsó bu Sézáarérá dé má ba dáu yé písi ní ja. ⁵ Ye kha' pí ɔɔɔmburá, níkhāgibura thoo ma ye ná míne u déeri pí seé' ri. ⁶ Fésítisira h̄t̄aa ní' t̄ dáu wa, dé dé-uma khubi má'nísāa' werésu khubi k̄ɔɔgi thasóki ye yaa píséé Sézáarérá. Mú dugi yékinni, ú ná h̄t̄aa thuthukhanná ye kha' pi ban̄ Pól̄no. ⁷ Mú u bannu, Júde bí yaara Jerúzalémuná baa weri, pí s̄ání k̄únnoo yēe th̄' míp̄l̄ k̄ɔŋḡɔŋhi kha' íra u déeri, ye pi ye t̄ɔɔgi yēe w̄õnní buká' kha' míŋánnu w̄á. ⁸ Pól̄ná yaa seeriyē kha' ma dée Júdebi wá kh̄ĩnni míuni w̄á, ma dée *Yékínthiya'duki* míuni w̄á, ma dée *Drómi* ithakho kp̄óroo *Sézāanni* míuni w̄á.

⁹ Mú Fésítisira ye beé dé ú dé t̄l̄ nuu Júdebine weri, ú p̄ógí Pól̄ni kha' u beé dé u yóo Jerúzalémuná pí thu si má w̄ɔɔnnā? ¹⁰ Pól̄ná kha' Sézáaru wá thuthukhanná mane, ye f̄lnáa pi mákinni ná pi thu ma. Ye kha' ú th̄i tu-uru tákursi dé ma dée Júdebi míp̄l̄ t̄kpo wa. ¹¹ Kha' ná buri-maŋaama werésu ná míne ma déerá tí nannu khuw̄aŋ má kai huumi w̄á; ye ná th̄ĩnaa bú tí pi kha'ri má déeri ya, níne w̄õnní h̄āana' ma pí dé ma p̄átí pi kh̄ɔɔ' weri wa. Ye kha' ma yóoma má seereno *Drómi*, Sézáaru th̄á. ¹² Mú Fésítisi ná ú b̄ɔ'ribu náanu k̄ambi

weru, ú kha' úrá kha'ru ma yóoma má seereno Sézáaru thã, nínáa u ba yóo.

Tí Fésítisi see'ru Pól wá mílne Ágírípáru weru, sí míŋa

¹³ Tí buu pó khubi, Júde ithakho *Ágírípá* ná ú haru Bérénsirá baa Sézáarérá dé pi ba thiya' Fésítisira. ¹⁴ Mú pi déeri ní khu kómbi weru, Fésítisirá seerye ithakhoori Pól wá mílne ũ kha' ɔ wáye Félisi yeeru karsórá. ¹⁵ Ye kha' tí ma ye Jerúzalémuná weru, *Yékírí wá thɔgunníkhāgibi* ná *Júdebi* wá khokhāgiburá yísɔɔ má thāná ye níní ma kha' ma yárgíyɔɔ yé yeé pí khuwɔɔ. ¹⁶ Má seerye bi kha' ná pi kha' níní déeri mílne, ũbi *Ɔrómbé* maná' hāanigɔɔ mé'ni pí dé pātí pi khɔɔ' wa, dé ũbira yí'ma ú ná ũpe bí kha'ru dé-uri mílne weru, ũ sa bi, ye ú seereé sóo.

¹⁷ Má ná pírá ɔ baa fará kpoogo. Mú dugi yékínne ma tee ɔɔ tówã, dé yóo-manuma ná hĩtaa má thuthukhanná ye kha' pi khe Pól ban ú. ¹⁸ Mú u bannu weru, pí yaa seerye, ye mí í pi kha'ru ú déeri weru, ma náa bú mípĩlne wã, ¹⁹ dé pí khĩlne wá mí ná ɔ wál ú pi ye yí' Yésú ú huura ye Pólná kha' ya-uru weru, í míŋe pi ye pání kamba.

²⁰ Ye mú mana ye tuu míl tí ma tu kha' pánígée hũŋ-girá wa weru, má púgí Pólni ná u beé dé u yóoma Jerúzalémuná, pí ná hafu thiyɔɔ í mílne. ²¹ Ú kha' ma beé dé si yóoma *Sézáaru* thāná. Má kha' pi yeɔɔ karsórá fɔ ũ ná naŋ waatu ú ma ba yeé pí yóo ú ú thāná wera. ²² Ágírípárá seerye Fésítisiri kha' ma bée núma tẽ wál wẽe seerera. Ú kha' naaŋ ná u ba núwɔo.

²³ Mú dugi yékínne, Ágírípá ná ú haru Bérénsirá baa níkpóribammu ũ ba dóoró píŋgínkhanná pí ná Ɔrómi sodáasíníkhāgaa ná nuu'í' páampáambura. Fésítisirá yeé pí baa Pólnɔ. ²⁴ Mú pi bannu ú, ú ɔ kha' ithakho Ágírípá ná nípi wá bée' pí píŋgínne ũbĩne kpoogi weru, ná-burɔ wál ú Júdebi wá bée' deeri ye baa má thāná tí ma ye Jerúzalémuná ná fãa yaturá kha' u mákírá ná u hĩti thakooge ya wera. ²⁵ Ye kha' mana náa míl tí u déeri tí nani khuwaŋ na. Ú thĩná kha' ma yóoma má seereno Sézáaru thã. Má kha' ma yeé ú yóo ú thāná. ²⁶ Ye kha' ma mílne mé'ni tí ma wónnı tĩ'ni hã ithakho kpóroori ú mílne wã. Tírá yeeru má yeé ú baa úrí ithakho *Ágírípá* wá yatukorɔɔŋ wɔɔnná ná pí bée' wɔɔnná, pí hafu keŋ ú seereri, sí dé sãŋgi má bu ɔɔ tĩ'; ²⁷ dé kem-mánnu kha' si mákírá ná ma yeé pí yóo karsóbiino mé'ni kaa buka' míl tí pi kha'ru ú déeri weru wa.

Tí Pól seereeri Ágírípá wá wɔɔnná weru, sí míŋa

26 *Ágírípárá* seerye Pólni kha' u wónnı seereé. Pólná yaaru déki ye kha' ² ithakho *Ágírípá*, mílne wá bée' í *Júdebi* kha'ru má déeri weru, nuu-uru manno feeri tí ma buuri yeé see' ú wɔɔnná má thĩnaani wera. ³ Pébu, tu-uru tákursi Júdebi wá mammi wá bée' ná

pání gũ bú wera. Tírá yeeru máa jínɔɔ dé u keŋ ú thĩ yeé nú má seerera.

⁴ Ye kha' Júdebi wá bée' tuuru ma ũ kóri gi má náɔɔ-bompánná, ye tuu tẽ pātí ma ye khũlne má Júde kãmbi wá ɔɔɔɔmburá ná Jerúzalémuná wera. ⁵ Fee pi tuuru ma wã, dé ná pi bée see' thĩnaa, pi má seereé. ũbi Júdebi wá Yékínthiyakurá, *Fáarisibi* wá khĩlne huura kóŋ ye tí khĩlne ma ye. ⁶ Werá tí ma khãani núu gí Yékírí hãani ũbi khāgiburɔ weru, tírá yeeru pí thu ma. ⁷ ũbi thĩŋi kɔɔ ná ũɔ ũ thiya' Yékírí kaa kpáareé khubeegɔ tíkíŋ ná iseŋgine weru, ũ teema khu ú Yékínna ba hãana' míl tí u hãana'ni núugi wera. Ye kha' Tamaŋkhoo, tí ma khãani sí bu weru, tírá Júdebi deeri yeé págáa má bu. ⁸ Ye kha' péé déeri ye pi khãa dé Yékínna wónnı yaara' huuribiri waa?

⁹ Ye má thĩ kha'-mánaama kha' fɔ ma hukée píima Názáaréti Yésú wá nísigira. ¹⁰ Sírá banna *Yékírí wá thɔgunníkhāgiburá* hãa ma khĩlne, má kóri *Yésú wá ní'* kóŋgɔmbi Jerúzalémuná ũ págí bi. Ye ná pi ye kha' pi khu bi, ma ye píma. ¹¹ Waatu kóŋgɔmbo ma ye yóoma *Júdebi wá píŋgínkhayɔ* wá bée'rá ũ ná sãuna' pí yíbiri yeé kó' pi fãŋgɔ kha' pi kai Yésúri nípirá. Ye mú má námısi yaara bí bu tákursi weru, má yatira ye yóoma suri masɔ nãa fúusíŋ bi.

Tí Pól see'ru pātí u khãani Yésúrá weru, sí míŋa

(Míd 9.1-19; 22.6-16)

¹² Múnnáa si buura, Yékírí wá thɔgunníkhāgiburá hãa ma sebi má buu khĩlne ũ yaa yeé yóo Dámási.

¹³ Tamaŋkhoo, tí ma ye yóomíná, khurãa bée píumíŋ thaagi weru, má náa táyésígi ná ki kuso thu'nná ũ turɔya sãní kúní má ná má suryóo tákãmbura. Ye kí táyésígira ye só tarɔ khura.

¹⁴ ũbé wáa fãnuŋurá ye má núu núugi eburusirá kha' Sól, Sól pé máa fúusíŋ maa? Kha' ma fonno'ma má wısi phãlɔ pātí tádooroora fonno' ú thĩ kha' ma khı'ma khunneená táɔɔ'nnı tí nuŋ ú thĩni wera. ¹⁵ Má kha' á Tamaŋ, úrãa maa? Tamanná kha' maná déeri Yésú ú ma fúusíŋ wera. ¹⁶ Ye kha' ma yáa nuu, dé manı Yésú khom-manı saama manı Pólni dé ma dé manı Yésú wá sũmıni, ũ see' míl í ma náani, ye see' yó mí í manı Yésúra ba buka' manı Pólni kpãnaa bu wera. Tírá yeeru manı Yésúra bukãa má thĩ manı Pólnɔ.

¹⁷⁻¹⁸ Ye kha' manı Yésúra ba sũmma manı Pólni má Júde kãmbi ná támabi thã, má ná págú pí yíbiri, pí kúbi kpãnaa tápirgírá yeé fí' táyésígɔ, í khoŋ bi *Sutãna* déko í hã bí Yékíre. Ná pi khãa má bu, Yékínna sée pí mípĩlne hã bi í ye pí dé kpoogi pí ná pí déeri *ú wábi* wera. Má Júde kãmbi ná támabi thã bí ma sũnnı ma weru, ma ba hĩmma manı Pólni bí, pí bú dé ma mílne wã.

¹⁹ Ye kha' tírá yeeru ithakho Ágírípá, ma kpígí níntãni tí Yékírí yeeru má náa weru wa, ²⁰ dé Dámási nípira ma khururu seerye kha' pi *fíkíŋ dɔɔgi* yeé fí'ri ba thoo

Yékinni, yé dé míl ũ buká' kha' fíkím-burma dóɔɔɔ. Mú ma seer'ri Dámásu nípiri sóo weru, má yóo ná seeriyé Jerúzalém nípi ná Júde maráa nípi wá bée' sí kpoosine, ye tí kpānaa bu má ná seeriyé sí tē tāmabura. ²¹ Í mílɔɔna Júdebi deeri ye kórí ma *Yékinthiya dukirá* yēe beé dé pi khu ma. ²² Ye Yékinná tee ma, mâa thakooge ĩ ba nanu feeri yēe see' Yékírí wá mílne níttáapɔ tíkíŋ ná níkpórbine. Ma seeriyé tó mí manú wā ná kɪ dée má tí *Moyízi* ná *Yékírí wá hǎŋgínníbi* wá sepi seer'ri kha' ²³ fɔ *Yékírí wá Sakhanínná* fúosɩŋ ĩ dé níni ũu khurú ya huuminá weru, yé see' táyési gí déeri hǐmmi wá míl ũbi Júde kām̄bi ná tāmabune weru wa.

²⁴ Mú u ye seererá, Fésítísirá súrýá kha' Pól, ú thagura fí yaa? Ye kha' tu-uma sebi ná taraa, thaagurá taraa yaa? ²⁵ Pólná kha' má thagura yaa wa níkhāgaa Fésítísi, dé thǎnaa ná wáɔtuseere ma see'. ²⁶ Tamaŋkho Ágírípá tu-urɪ lɪ mílɔɔna. Ye tírá yeeri mâa wónnɪ seere u kaa túnné, dé khāa-manu tuu dé u kɔɔ bú tɔɔ wa, pébu, dé-sirma nípi wá wáɔɔ. ²⁷ Ye púgí ithakho Ágírípáru kha' khāa-urɪ Yékírí wá hǎŋgínníbrāa? Ye kha' tu-manu dé khāa-urɪ bí bu. ²⁸ Ágírípárá seeriyé Pólni kha' yeetyaa kíru, u ye bée ye má dé asónnina. ²⁹ Pólná kha' háaru ná yeetyaa kíru má ye u dé asónnini, tí ma beé weru, kɪ dée má ú kpoo ma kha'ru túwā, dé ú ná ípēe bée' pí núnó' má seereri feeri weru, Yékire ye pí hǐti pátí mane weru, dé hā ú beri ye pí fɔ' pi yorgise ya.

³⁰ Ithakhoo ná fāgɩman ná Bérénsi ná nípi wá bée' pí ye fí weru, pí yaa yēe kuri'. ³¹ Mú pi ye kuri' weru, pí ye see' kām̄bi kha' wá wera dée míl tí nannu khuwan weresi pí kpóɔɔ yorgise ya. ³² Ye Ágírípárá seeriyé Fésítísiri kha' ná u ye kha' u yóoma ú seereno *Sézáaru* thā wā, pi ye wónnɪ séyɔɔ.

Pól wá Ɔrómi yóogo

27 Khu ú pi kha'ra a ye ba yóo Ítálí surgurá batónɔ weru, mú u nannu, pí hāa Pól ná pɔ karsóbibine Jílíyísi ú déeri Ɔrómi ithakho kpóroo *Sézáaru* wá sodáasíkūnni wá níkhāgaaru wera. ² Á ná Árisítárki ú ku'ri Tésalóniki ũu Másedóni surgu weru, á khee ɔ bató ú yaaru Ádarámíti yēe ba febu *Ázɪ* surgurá ĩ taru weru, ĩ yówo.³ Kí dugé yékíré á nuuaa *Sídó*. Mú Jílíyísi kó'rá Pólni kókuru weru, ú ye u yóo ú nínebu thāná, pí ná hāa-u tí u kpúu wera.

⁴ Mú a yaaru tí khanná, á khee yēe tɔŋ Sípiri surgu yēe yóo ĩ deé tí sargura ye thukiŋ a weru; ⁵ ĩ thoo sóbýo' kú Sílísí surgu ná Pámfílí surgu wá the' ĩ nanu Míirá ũu Lísí surgurá wera. ⁶ Tí khanná Ɔrómi sodáasíníkhāgaará náa ɔ bató ú yaaru Álékísándírí yēe yóo Ítálí; ú ye á dóoró bú. ⁷ Dé-aru khu kóŋgóm̄bi ná a ma yóomo yetete. Forii-ama ye tūmá a tó'ríŋ Kínidi surgune. Ye mú sargura ye thukiŋ a, a ye wáɔɔ yēe yóo wa weru, á thoo Sálmoné surgu ĩ febiye Kéréti surguru ĩ taraa. ⁸ Tí a ye

febiyɔɔ weru, forii-ama ye tūmá a nan tó bató nu-nan̄kharɔ tí pi yí' Bató Nunan̄kha Kírlyá. Tí khanna ye déeyé nu lɪ pi yí' Lázé weru wa.

⁹ Nínée-ayaama ĩ deé khu kóŋgóm̄bi. Ye mú Júdebi wá sūŋkókhu † tanna weru, khǐnni wá níneésirá písée hafya kpínáa. Pólná seeriyé kha' ¹⁰ á nípa, a kɔrsu dé ná a kha' a yóo, ná-manu ná si ba hu, si ba ban haske kóŋ bató ná kpóŋgéesirá tíkíŋ ná á thǐ wá yatú wá thakoogirá. ¹¹ Ye Ɔrómi sodáasíníkhāgaara hǐni ú seereri wa, dé bató horo'ra ná ú tárurá u khāana. ¹² Mú tí bató nunan̄khanna ye kuraa *sarkhu wá pānná* wā weru, kóŋgóm̄bé kha' a ya fí kɪ yóo, ná á wáɔɔ, á nan Féníkisi ĩ hǐti fí sarkhurá sóo. Kéréti bató nunan̄kharu wá tóɔy tē. Tí bató nunan̄kharu wá nusi taa-siyaama khudóoŋgo kóŋ.

Tí sarkpórgi yaaru sóbýokurá weru, sí mípa

¹³ Pátí sargu yaaru á dé'mínkēŋgi yēe fú' kerekere weru, pí keŋ má a ba wónnɪ tarma; pí khori taa gú nu'na' batónni weru, ye á khee ĩ máa Kéréturá yēe yóo. ¹⁴ Ye mú pi kha'ru pí yóo kíru sarkpóri gí pi yí' Éerákílóni weru, kɪ yaa Kéréti kēŋgi yēe fú'. ¹⁵ Mú sargura ye fāŋge kóŋ weru, kɪ khee yēe taru aabe, a ye wáɔɔ deé tó túwā; á tó yēe yóo tere. ¹⁶ Á thoo kó suru títáako kɪ yɔ'mi sǎnni kúni, kɪ pi yí' Kódá weru, sí dé sǎŋgi kɪ tee a sargune. Forii-ama tákursu ye tūmá a wónnɪ yánni kuso' bató bii'nni yɔ'muná. ¹⁷ Ye ní' pí ye deegée batónná weru, pí kǎnnígá ru ĩ fógí ru ye fógí bató wá thǐni ú buu fāŋga. Mú pi ye túŋ dé pi ba ná dúugée Sírti sǐm̄hǐ' pínjíná weru, pí sée taa gú ye batónná kɪ yóo yetete weru, kú denderi, sargurá tɔ khee yēe taru bí. ¹⁸ Mú sarkpórgira ye fú' kóŋ yēe fíifáa a weru, dugé yékíré pí kókíró yēe khon bató wá kpóŋgéesi wá sɔɔ yēe hǐni si sóbýokurá. ¹⁹ Kí dugé yaa yékíré, pí thǐná khori bató sūmdétási pí déke ĩ hǐni si yɔ'muná. ²⁰ Dé-arma khu kóŋgóm̄bi ná khíyé ku' wa, kusa'yé ku' wa, ye sarkpórgirāa ye pí kúuŋ, a súní khāa á komo túwā.

²¹ Mú a dárrá kaa dii weru, Pólná yaa nuuaa ye seeriyé kha' á nípa, ná nú-ayaa má wánni á hǐtaa Kéréturá, hasiki ná ísēe bée' yé dé ya. ²² Ye seeriyé kha' werá, a tu wísi, dé á ɔ ba hu wa, dé bató wá tónná a ba búna. ²³ Ye kha' manú ú déeri Yékírí wáa, ú sūmi tí ma dé weru, ú *minugi* wá ɔɔ buka'ru ma ú thǐ isengiri ²⁴ ye seeriyé ma kha' Pól, hā má phānu wā, dé fɔ má nan *Sézáaru* thāná. Ye kha' mana Yékinna ba deé yé kooro' má ná ípe bú batónná wera. ²⁵ Ye kha' tírá yeeri, a tu wísi dé khāa-manu Yékinná dé pátí ú minugi kha'ru weru, múnnáa si ba dé. ²⁶ Ye sí bée'rá fɔ á dúugée suru sí yɔ'mi sǎnni kúni weru, kɪ kɔɔ bu.

²⁷ Dé-arma khubi kpɔɔ ná píjɪ' sóbýo' kɪ pi yí' *Ádiríyátiki* weru, ná sarkpórgira ma á fíifáam̄. Khubi

† *Júdebi wá khu kpóroo-u, ú pi ye khon thogunsi ĩ hā Yékírí ú sée pí mípɪrɪni wera. Kí digurá, ú khu hakɩ-uma yɔɔ ná sargu wá pāne.*

kpɔɔ ná pínú' khurá tí isenkhura ye bée nan thaagi, ní p̄lú déegée batónná weri, pí keŋ má a bée tó'rimma fānɔŋɔne. ²⁸ Pí khee táa gí pi mákíŋ yɔ'mi wá ko'mini weri, ɿ hīni gi yɔ'miná ɿ buu métíríbi digbée ná kpɔɔ ná má'níŋɔ. Mú a yóori kíriú, pí hīni gi tē ɿ buu métíríbi digbée ná má'nísāa'. ²⁹ Mú pi ye tūŋ dé a ba kpoo ooso weri, pí hīni táa s̄lú n'na' batónni weri, sí s̄ŋlú', yēe tee dé dugura yékíŋ. ³⁰ Ye mú pi ye bée khe bató bii'nni horo' weri, pí s̄ūunigo ri ɿ dée má pi bée ná baka'ma táa s̄lú n'na' batónni weri, sí s̄ɔɔ tē wóɔnná. ³¹ Pólná seeriye Ɔrómi sodáasíníkhāgaa ná sodáasíbiri kha' ná nípera h̄ltaa batónná wā, ní' p̄lú batónná weri, pí ɔɔ ba ko wa. ³² Sodáasíbírá tɔ kpagi w̄ŋ sí pi f̄ó'rá bató bii'nni weri, ye yee yɔ'miná khee taraa tí.

³³ Mú a ye tee dé dugura yékíŋ weri, Pólná seeriye á bée' kha' a di, dé khuibi kpɔɔ ná pínú'n̄u mé'ni ná a ma dɔɔkp̄úɔɔ ye a dii mílúni wā. ³⁴ Ye kha' ma see'-ama kha' a di dé á ko; dé háari á w̄s̄i wá tɔ kharú mé' tí ba téu wa. ³⁵ Mú Pól k̄nni mú ú khee ph̄ānu ɿ thuga Yékírí bée' wóɔnná ye kpekíroo ye kókíró yēe khɔɔ. ³⁶ Á bée' w̄s̄é tɔ tyaa a, á khɔɔɔ. ³⁷ Á bée' p̄lú ye batónná weri, a yema nípi kpárgi ná digbéesāa' ná kpɔɔ ná má'níkpo. ³⁸ Mú á bée' khɔɔri h̄i weri, pí khee biléri ɿ h̄inoo s̄óbíɔkúrá, batónná bú thɔ'.

Bató wá hasi'mi wá míŋa

³⁹ Mú dugi yékínni ní' p̄lú déegée batónná weri, pi ye tuu tí khanni wā, dé kēŋ gí s̄óbíɔkú tu'ri dóoró weri, ná kí s̄m̄h̄ikura pi náani, p̄lú ye bee dé ná ɿbíra w̄rɔɔ, ɿbírá wā' batónni yóo ú ní. ⁴⁰ Pí kpagi táa s̄lú n'na' batónni weri, ɿ s̄éé si yɔ'miná ye fáriyá tē táa s̄lú yee bató horo'raará yóo ú kēŋ gí u khɔɔ' wera. Ye k̄nníŋá bató wá dóbí kpakpa'ri wá tɔɔ wóɔnná, sí dé s̄ŋgi sargurá póyoo. Mú pi déeri munnáa weri, pí f̄iɔɔ yēe yóo s̄óbíɔkénéŋírá. Mú pi déeri munnáa weri, sargurá tɔ póyí yēe yóo bí. ⁴¹ Bató wá wóɔnná ná dúugiyó s̄m̄h̄ikurá, yɔ'miná, u w̄rɔɔ wēe ku' wa. Ye p̄tí yɔ'mi-na ye kurii f̄ŋŋe kpānaaná weri, pí wargaa bató wá kpānaana. ⁴² Sodáasíbírá beri tí bu dé pi khu karsóbibiri, sí dé s̄ŋgi h̄ā pí bú w̄nni ku'rí horo' taru wa. ⁴³ Ye mú Ɔrómi sodáasíníkhāgaara ye bee dé ma h̄ŋ Pólni weri, u pí ya, ye seeriye péé b̄lú tu w̄ŋ weri, kha' píra khurú wá yɔ'miná ɿ w̄nni ku'. ⁴⁴ Ye p̄ɔɔrá khe táphosi werésú bató wá táa sí warganni weri, ɿ w̄nni ku'. Munnáa a déeri ye á bée' w̄rɔɔ w̄n̄i ná kuso kó surgu kí yɔ'mi s̄ānni k̄n̄i weri, mílúne buu ɔɔ wa.

Pól wá nammi Málítu

28 Tí a koori sóo weri, tíra a tuuri dé pi yí'ma kí surgurá Málítu. ² Málítu nípirá dée a déemé peru wa. Mú yɔɔ kókínná yēe ban ye wósirāa ye khu weri, pí kpɔɔ naagi ɿ ȳs̄i a dé á bēe' w̄ó'rée. ³ Pólná ná hogi tádíŋis̄i b̄āa yee si naagurá; kí w̄r̄iŋŋírá dée kpórk-

hofé kuso bú ɿ dugoo dékírá ɿ fakya bú. ⁴ Mú kí surgu nípi náani kpórkhofi ná u fakya Pól wá dékírá weri, p̄lú see' k̄mbi kha' p̄áníŋe bú wa, dé wái wera ma níkhua; dé háari ú koo s̄óbíɔkú wásírí bu, ú wónni ko íse síri bu wa. ⁵ Ye Pólná fágáa dékiri kpórkhofirá wáa naagurá ye mílúne déyoo wa. ⁶ Nípi kem-biyaa má u ye ba múkímma werésú ú bári wá p̄āa t̄kpo ɿ hu. Ye mú pi h̄tanni dái, pi náa ná mílúne déyoo wa weri, pí f̄l̄kírá núugi kha' wái we níth̄n̄uɔ wa, dé s̄m̄ɔ.

⁷ Tí kharú ná surgu wá níkhāgaa wá khanna ye déeyée k̄ambe ya. Ú níkhāgaara pi ye yí' Píbilíyisi. Ú sagura a tákursú á dée f̄i khu b̄s̄āa'. ⁸ ɿ hakura ná w̄k̄p̄úugi ná kh̄ndóŋŋe ye Píbilíyisi wá siirá, ūu ye h̄ŋkharɔ. Pólná dóoró ú dukírá ɿ ná dugɔɔ dési ye p̄in̄i Yékírí ú p̄āŋāa. ⁹ Tí kpānaa bu, kí surgu wá bo'ribi wá p̄ɔɔrāa ye ban b̄āa p̄āŋi tē. ¹⁰⁻¹¹ Dé-ari-f̄ima fergi b̄s̄āa', pí kpónníŋó a tákursa. Fūnaa tí a ye ba khe batónni ɿ taru weri, pí h̄āa a mílú tí a ye kp̄ú wera. Bató ú yaara Álékísándírí weri, úra a kheera; h̄t̄an̄-uyaa-f̄ima *sarkhurá* sówo. S̄m̄-ph̄āmbi bíŋɔ bí pi ye yí' Díyósíkírésú weri, píra pi saara batónná.

Pól wá nammi Ɔrómi

¹² Á khee yóo ná nani Sírákúsi ɿ nuuaa f̄i ɿ dée khu b̄s̄āa'. ¹³ Mún̄ni a yaari tí khanná, á máa s̄óbíɔkénéŋírá ɿ ná nani Éréjyó. Mú dugi yékínni, sargurá yaa Málítu kēŋgi yēe f̄ú' weri, á dée khu bíŋɔ kayu ye nani Púzól ¹⁴ ɿ náa as̄ónn̄ipi wá p̄ɔɔ f̄i, pí kha' a dé khuibi má'níŋɔ. Tí khanná a yaari yēe yóo Ɔrómná. ¹⁵ Ɔrómi as̄ónn̄ipi nú-biyaama á mílú pí baa háari f̄i Ápiyisi P̄ŋŋíŋkharu ná Khur̄saḡu'du' S̄is̄āa' wá khanná ɿ ba thukiro a. Mú Pól náani bi weri, ú thuga Yékírí ye w̄s̄írá tyɔɔ. ¹⁶ Mú a nanni Ɔrómná weri, [sodáasíníkhāgaa J̄l̄íyis̄irá h̄āa karsóbibine sodáasíníkhāgaa ūu ye Ɔrómná wera.] Úrá yee Pólná ná khee duki ɿ h̄ltaa úkpo ú ná sodáasíwái ūu ye keroo wera.

Tí Pól see'ri Yékírí wá seere Ɔrómná weri, sí míŋa

¹⁷ Mú u buuri khu b̄s̄āa', ú ȳs̄i Júdebi wá níkhāguburu pí p̄ŋŋíré ye ú seeriye bi kha' á nípa, ma dée ɿbi th̄iinni mílúni wā, ma dée ɿbi khāguburu wá s̄inniri mílúni wā; ye pí k̄r̄i p̄āŋi ma Jerúzalémuná ye h̄āa má Ɔróml̄bura. ¹⁸ Mú píri p̄úgí'ru ma mílúni, pi náa ná ma dée mílú tí nanni khuwan na weri, p̄lú ye bée s̄éé ma, ¹⁹ ye Júdebirá kaya. Ma tuu tí ma wónni dé t̄úwā, má kha' ma yóoma má seereno *Sézāari* th̄ā; ye kí dée má mílúne ma kha'ri má Júde k̄mbi déeri ya. ²⁰ Tírá yeeri m̄āa ye bee dé ma ná bi ɿ seere bí, dé wée ú *Ísíráyél bibi* khāani yēe tee weri, síra pi deeri ye kp̄óŋi ma yɔrgis̄ine. ²¹ Pí seeriyo kha' ɿbíra buu sebi ú ku'ri Júde marāa bu ɿ seeriye ú mílú wā, ye Júde úkpo mé', u baa ba seeriye ɿbíri mílúni werésú ɿ ba seeriye ú nísi p̄l̄uŋi wa. ²² Ye kha' ɿbíra beema dé ɿbíra tu ite tí u k̄ká' weri, pébu, pi see'ma khaayi wá

béé' kha' khĩŋ tera kɪraa wa, dé tí nípi sée-burma khĩn-na.

²³ Mú pi kũnni mú, pí hãa-u khiya. Mú ú khu nanni weri, kóŋgómbe yóo khaa tí u ye hũŋ wera. Pólna ye buka'-puma Yékírí wá igi wá míl yêe khe Moyízi ná Yékírí wá hĩŋgínníbi wá seperi yêe hukεε yêe sεε' pi Yésú wá míl, sí dé sãŋgi pí khãa ú bu. Seεεε-uri-bíma ĩ kórí gi púníŋgi ĩ ná nani sũníŋga. ²⁴ Póɔrá khãa ú seεεrá ye póɔra khãa wã. ²⁵ Mú pi ye beri tíkpo bu wa, yêe tuɔɔŋ weri, Pólná seεiyε kha' seεε ú Yékírí wá hĩŋgínnáa Ézáyí seε'ra pí khãgıburı Yékírí wá Nii wá bárkára weri, thĩŋaa-u kói. Kha'-uyaama kha' Yékírí kha'ri kha' ²⁶ ma yóo nípe thãná ná sεε' pi kha'

Pi ba nú tákɪrsi ye pí ba tu bú kpoori wa;

pi ba kennee ye pí ba ná míni wã;

²⁷ *pébu, níperi kai-biri-mama.*

Fĩ'-pirma níntãŋiri

ye phii yíbiiri

sí dé sãŋgi hã pí yíbiirá ná wã,

hã pí níntãŋíná nú wã,

hã pí tu bú kpoori

ĩ fĩ'ri písi manı Yékínná, má pãaná' pi ya.†

²⁸ Ye Pólná kha' pi tu kha' Yékírí sũŋ-uri hãama támaburı ú hĩmmı wá seεε, ye pi ba núunó'. [²⁹ Mú u kũnni mú weri, Júdebirãa pãní kãmbı tákɪrsı yêe khũŋ.]

³⁰ Pól dé-uma du síŋɔ hĩŋensi du' kí u kheera wera.

Nípi wá béé' pí ye yóo ú thãná weri, u ye kɔɔri-bíma.

³¹ U ye seε'ma Yékírí wá igi wá míl yêe mamaŋ á Tamaŋ Yésú Kírísi wá míl kaadé phãŋge, ye níne ye wêe khũŋɔ wã.

---

† Ná keri Ézá 6.9-10

ጋሮምቤ

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú ጋሮምቤ asónnípa (1.7). A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná má'níጋ thasóké tanni ye seburá tĩgi waati ú Pólina ye Kóorénturá wera. ጋሮምቤ nu wá nísigi ku'kiyaama tákursi tí pánná, tírá yeeru Pólnãa ye bee dé Yékírí wá mína bu ní fãnga.

Pí asónníperá, támabe ye búma tíkíጋ ná Júdebine, dé támaburá kónná. Asónnípe seerí Yékírí wá seere í nuhá, tũmá Pól wá thĩጋ wã.

Pólina beema dé pi tu dé khãa mí níthĩngura khãa Yésúrá weri, píra Yékínna keጋ yé kheyoo ní' termemmi, tũmá ki dée má ú mídege ya (1.17). Pólina seema kha' nípi wá bée' déerima mípúdebi yêe dé mí í pí thĩ tuuri dé í kuraa wa wera. Tírá yeeru ná Yékírí wá tẽfĩmme múwã, níné yé ko wa (3.19-20). Ye Yékínna hĩmma nípi wá bée' pí khãanl Yésúrá wera (3.21-24).

Sebi wá yó khayurá, mu kemma má Pól ná ጃ seere werési ú ná pō seere: u pú'ma yé hĩጋጋ ጋ thĩna (8.31-35; 9.14 ná yó khaya). Pól wá mamandómmune bíra; múnnáa u mamaጋ sí tẽfĩጋ nípirá bú káká' pú' mí u pú' pi wera.

Sebi wá kpiጋkhaya

Seere nuwãa dé-uma Júdebi ná támabu wá bée' wáa 1.1-17

Támabu ná Júdebi wá bée' yárgínnuma Yékírí wá wóጋጋ 1.18-3.20

Ná Júdebi ná támabura khãa Yésú Kírísirá, Yékínna hĩm-bima 3.21-4.25

Ní' pí khãanl Yésúrá weri, pi níunéema pátí Yékírí wá Niina khጋጋ wera 5.1-8.38

Pátí Yékínna ba saabጋ ní' pí u phĩ'ni khori weri, pí mína 9.1-11.39

Níunéedé' kii nuu Yékínno wera 12.1-15.13

Pátí Pólina bée' dé ú sũmuni í yóo weri, ná phurጋጋ thura 15.14-16.27

Thura

¹ Míni Pól dé-minima Yésú Kírísí wá sũmdébiye. Yékírí yí'-uri-muma ã dée mi Kírísí wá sũጋጋnnaa ye saa mi dé mi kí seer' ú seere nuwãanጋ nípa. ² Ú seere nuwãana u khurra hãanጋ nũጋጋ kha' ma ba hã nípa, ye ú hĩጋጋnĩbe u khæri seeriyi si ú seburá. ³⁴ Ú seere nuwãana seema ú Bikhee ú déeri á Tamaጋ Yésú Kírísí weri, ú mína. Níthĩnasurá dé-uma Davíti wá kóyo ye Yékírí wá Niiná yaariጋጋ huuminá ã bukaa kha' dé-uma Yékírí wá Bikhee ú wóጋጋ wera. ⁵ Yésú wá bákárá Yékírí fĩni dóጋጋ ã hĩní a ye dée a Yésú wá sũጋጋnubi dé a seer' dunĩathĩpi wá bêe' ú seere pí khãa ú bu í nú ú wáጋጋ yé fuu ú nísí nuuga. ⁶ Ye ã bí Yésú Kírísí yí'ru dé ã dé ú wábi weri, í niina búma tẽ ú nípirá. ⁷ Í bée' pí ጋሮምቤ, ã bí Yékírí funni ye yísi ã dé ã dé ú wábi weri, íbira mi tĩ' sebi weri yêe hã ú. Á Sii Yékírí ná Tamaጋ Yésú Kírísira fĩ ãጋጋ dóጋጋ í dé ã míkuru yé hã ã dóጋጋoጋoጋ.

Pólina khጋጋ'ma ጋሮምቤ asónnípa

⁸ Mi khurí thiya'ma mí Yékínna Yésú Kírísí wá bákárá ã dee pátí pi seer' dunĩãa bée'rá pátí í bée' kó'ru Yékírí wá khĩnni wera. ⁹ Yékírí ú mi thiya' mí dóጋጋ wá bêe'no yêe seer' seere nuwãa ú seer' ú Bikhêe mí weri, u mí séere. Mi wóጋጋ'ma ãbe waati wá bêe' mí Yékínጋ níጋጋጋ. ¹⁰ Mi nímma Yékírí dé u ye mí bu dési werá ã ná thiya' ã ná ú khጋጋ'me. ¹¹ Mi khጋጋ'-ĩma tákursi, mí bee dé mi ná thiya' ã, yé hã ã kuru gí ku'ri Yékírí wá Nii thã í bu fãጋጋ Yékírí wá khĩnná. ¹² Mi bée kha'ma kha' ná mi thee ná náa pátí ã kó'ru Yékírí wá khĩnni weri, mí wísé tu mi ye ná ã náa pátí míni kó'ru Yékírí wá khĩnni weri, í wísé tu ã tẽ. ¹³ Á nípa, mi beema dé ã tu dé khጋጋ'-mĩnaa pá kጋጋጋጋጋ dé mi ná thiya' ã sí dé sãጋጋ mí bú déegée í wጋጋጋburá pátí mi déegéeri támaburá weri, sũminá yóo wóጋጋ, ye mi buu dési wa. ¹⁴ Ye fĩ mí yóo nípi wá wóጋ í páጋጋru ná pí wóጋ í kaaru páጋጋyá weri, ná sebitubi ná sebiጋጋrubi thãná. ¹⁵ Tírá yeeru mí khጋጋ'

tákursi dé mi yóo Drómíná tē ĩ ná see' ĩ bũ ní weri, seere nuwãaw.

Seere nuwãa bákará Yékínna híj nípa

¹⁶ Seere nuwãa see'míná khuwɔŋ nusi wa, dé dé-uma wóri gí Yékínna khe ĩ híj níni wó níni ú khãanl Yésúra wera. *Júdebirãa* wɔɔnne sóo yé yáa hã támabura.

¹⁷ Seere nuwãanãa buka' kha' khãamɩ wá tónna Yékínna keŋ yé khe níthĩngi ní' termemmi sí dé sãŋgi ú kí khãa Yékínna khu wó khu ĩ mákírã pãtí Yékírí wá sebu kha'ru kha' níni ú Yékírí kheseri ní' termemmi ú khãamɩ wá bákará weri, bu-urma thakoogo.[†]

Nípi wá bée' déerima mípúdébe

¹⁸ Yékírí òu ní thu'nná weri, buka'-urma kha' má námísi ya-sirma ní' pí kauri ú míl yêe dé mí kaatermenŋi wera. Pí míkaatermenŋ dégírã phiiri tí déeri thĩŋaanɩ wera. ¹⁹ Pébu, tí pi wónní tu Yékírí wá mílná weri, ti náma koikoi pí sɔɔmburã, pébu, Yékírí wá thĩná buka'ru bi tí. ²⁰ ĩ kóri gi tí u khonni dunijanɩ weri, ú mí í níne wónní ná wã, í déeri ú wóri gũ míl yêe kpũsĩŋãanɔ wã weri, ná ú yékínsira náma koikoi ná pi kerɩ míl í u déeri wera. Tírã yeeri pi khabanné ña.

²¹ Tu-buri Yékírí ye pi kheyɔɔ pí kheminá wã, pi thuyɔɔ kha' ú ãníke ya, sí dée sãŋgi káká' yátísé baa bí bu, pí tãpírigo, pi hakuranó wã. ²² Kha'-purma kha' wɔɔme ĩbírí tuuri ye phũnum-burma; ²³ kai-burma Yékírí òu sãunɔ, òu míl yêe hu wa weri, ú thiya'mɩ, yêe thiya' sĩŋ bí pi se', pí khesbunni níthĩna' pí déeri mí huwonŋi ná mítãbi ná deesĩrítãbi ná tãa bũ kpókhasisɩne wera.

²⁴ Tírã yeeri Yékínna ye pí dé denyugu sí pi khɔɔ' weri, yêe dé kãmbi nukhumĩna. ²⁵ Kai-burma Yékírí wá mí í déeri thĩnaa weri, yêe thoo núnuɩna. Pi thiya'ma Yékírí wá mí khoronŋini yêe dé sũmɩni yêe hãa-ɩ ye kai ú thĩ ú khonni mílpi wá bée' weri, ú thiya'mina. Úrá mákínni thiya'mine waati wá bêe'. *Amĩina*.

²⁶ Tírã yeeri Yékínna ye pí dé míkhɔɔ' pũ gũl khu nusi wera. Hapɩ wá yatɩ sée-burma khoobiri ye pí tónnãa khe kãmba. ²⁷ Múnnãa sire tē, khoobi sée-burma hapɩ ye pí thĩná ná kãmbí tarɩ wa, ĩ tarɩ kí khe kãmbi pí tónni ĩ kí dé nukhumĩna; pí bursirãa ku' pí bu mé'na; dé sírãa má' pí. ²⁸ Ye mú pi pí tuu Yékínni wã weri, ú ye pí káká' káká' khĩŋkhãnnɩsa. Pi déma míkaadéenŋe. ²⁹ Pi tɔɔyɩ ná kí dée má mí kaatermenŋ thĩŋi thĩŋi wá déme múwã, pí dɔsɩ pũ-sirma, pi khɔɔ'ma mílpi tãpĩne, pi déma mípĩŋa, dɔɔkpóorêe bée khu bi, níkhukákásêe bí, pí beŋ na, pi fĩmma nípa, pí dɔsɩ pũ-sirma, pi kha'ma nípa, ³⁰ pi hasɩ'ma nípi nísise, ĩ'-pirma Yékíre, pũ-burma nípi míŋe, pi beema nísige, pi foima, pi ma mípũdé kákãse, pí nú pí hũntãbi wãgi wa. ³¹ Dé-birma hakɩra kp'ɩba; tí pi kha' weri, pí dé ri ya, pí pãanŋi kpĩnĩ-uma, pí tu maŋunãŋ

† Ná kerɩ Ábã 2.4

na. ³² Tu-buri dé Yékírí ú terenni weri, kha'-urma kha' ní' pí dé í míŋŋe hũŋgiri weri, mákím-burma huume, ye sí bée'rá pí thĩná kai yêe dé si; ye ní' pí dé si weri, pi fuu-buma tē.

Yékínna ba thuma nípi wá bée' ĩ mákíŋ pí sũmdéenŋine

2 Tírã yeeri, háari móu pé tãa yêe yárgíŋ pɔɔ yêe dé í mípũl kpokpooyiri, mu yárgímma mú thĩ, mu khabanné ña, pébu, í kpokpooyira mu dé. ² Ye tu-ari dé ní' pí dé í míŋŋe hũŋgiri weri, Yékínna ba thu-buma ĩ mákíŋ thĩŋaanɔ. ³ Mú móu yárgíŋ ní' pí dé í míŋŋe hũŋgiri ye písé yêe déyee mú thĩni weri, kem-muni má mu ba koma Yékírí wá thuyɩri baa? ⁴ Bá pãtí Yékírí kunni kóŋ yêe pã' yêe ye mu weri, mu yatɩya si yaa? Mu tuu dé Yékírí kurɩ-uma yêe beé dé mu *fíkíŋ dɔɔgi* waa? ⁵ Mú níntãŋkpĩka ná mú dɔɔkaafĩkĩŋgi ye-sirma mú hafɩya yêe thonŋ Yékírí wá námísi yêe kɔɔ mú wɩɔ kí tee khu ú ú námísi ba ya nípirã, ú thu bi ĩ mákíŋ thĩŋaanɔ weri, pí ná. ⁶ *U ba taama bée' ĩ mákíŋ pí sũmdéenŋine*.^{††}

⁷ ĩpe bũ huké yêe dé míkuru yêe wée sãu ná kpórsi ná thakoo míŋãŋgiri weri, píra Yékínna ba hã kí thakoo míŋãŋ gũl kaa sóo wera. ⁸ Ye ĩpe bũ beé dé pí nísige ku' ye kai tí déeri thĩŋaanɩ, yêe dé mí kaatermenŋi weri, Yékírí wá námísi ba ya-bi-buma tákursa. ⁹ Níní wó níni òu dé mípĩŋi weri, ú yíbinna ba sãima ye dɔɔsé kí kpũwɔɔ. *Júdebirãa* si ba khurɩ naŋ sóo yé yáa hã támabura. ¹⁰ Ye níni wó níni òu dé míkuru weri, u ba buma sãu ná kpórsi ná dɔɔwóonŋo. *Júdebirãa* ba khurɩ bu sóo yé yáa hã támabura; ¹¹ pébu, Yékínna wêe khongŋi na.

¹² Nípi wá bée' pí dé mípĩŋi kaa tu *maŋ mí Yékírí hãanl Moyíziri weri*, pi ba hu sã, dé mammunã ba kó' pi ya. Ye í pèe bée pí pi pí mammɩ wá déko yêe dé mípĩŋi weri, pí mammɩ wá míŋɔ Yékínna ba thu bi. ¹³ Kí dée má ĩpe bũ nú pí mammɩ kaadé bi pí dɔmmínã weri, píra Yékínna khe ní' termembi wa, dé pí nú bi yêe dé bi pí dɔmmínã weri, píra u khe ní' termembe. ¹⁴ Tãma bũ míl tuu Yékírí wá mammɩ wã yêe dé tí pí kha'ru weri, dé-girma má pi ma pí dɔsírã, pí bũ míl tuu bi ya wera. ¹⁵ Pí dédɔmmínãa bukã' kha' míl tí Yékírí wá mammɩna beé dé pi dé weri, ti ma pí dɔsírã. Pí thĩ tu-buri si pí dɔsírã tē ye pí kákásírãa see' pi tɔɔrá kha' dé-biri pũni yé see' pi tɔɔrá kha' dé-biri kúnna. ¹⁶ Í míŋŋe bée' ba ku'ma khu ú Yékínna ba ye Yésú Kírísirã thu nípirɩ wera. U ba thuma nípirɩ míl í kóori weri, í míŋɔ. Yékírí wá seere nuwãa ú mi see' weri, úrá kũnni mú.

Ísiráyél bibi wá níntãŋkpĩka

¹⁷ Ye múna, kha'-munuma kha' mu ma *Júdee*, ye khãa *maŋ mí Yékírí hãanl Moyíziri weri*, yêe foi kha' dé-mu-

†† Ná kerɩ Mák 62.1; Sɔs 24.12

ma Yékírí wá nína. ¹⁸ Tu-muni tí Yékínna khɔɔ' ye tuu tí kinni weri, sí kuso Moyízi wá mammi wá karam-muná. ¹⁹ Kha'-muni kha' múnâa buka' darapi khĩlunne, ye dée tápirníri wá táyésígi ²⁰ ye buu tu thĩnthĩmimi ná thĩnaa thĩnthĩme, sí ku'ri Moyízi wá mamminá yêe bɔ' hakurakpírubi yêe mamaŋ bikerɛɛbura. ²¹ Múna kha' mu mamamma pɔɔ waa, ye mú mamaŋ mú thĩ naa? Mú m̄u sɛɛ' pɔɔri kha' hã pí sú wa yêe s̄u? ²² Mú m̄u sɛɛ' pɔɔri kha' hã pí ku' pí hapɪ werɛsɪ pí khobi wá kp̄anɪɔ wa, yêe dé sii? Mú mú kha'ri ũ-muma s̄m-mĩnu weri, pé m̄u donɔɔŋi s̄ndusi wá mílnaa? ²³ Mú m̄u foi kha' múná tuuri Moyízi wá mammi weri, ye péé déeri m̄u hasɪ pu? Ná mu hasɪ pi, Yékírí wá nísíge mu hasɪ', ²⁴ dé ũbi Júdebirá déeri s̄ŋgi támburâa hasɪ' Yékírí wá nísígiri† p̄tí Yékírí wá sebi kha'ri wera.

²⁵ Ná mu huuriyo†† yêe dé tí Moyízi wá mammi kha'ri weri, sí khohuureesi kiru-sĩnni, ye ná mu huuriyo ye mu wêe dé tí Moyízi wá mammi kha'ri ya, sí huureesi dé-sĩnnima phãŋa; dé-sirma má mu huuriyo wa. ²⁶ Ye níni ú kaari huuriyo weri, ná úra dé tí Moyízi wá mammi kha'ri weri, ú ná ú kaahuuresine, Yékínna ba kheyɔɔma má huuree-uma wãa? ²⁷ Níni ú kaari huuriyo yêe dé tí Moyízi wá mammi kha'ri weri, ú ba yárgĩmma mú mú huureeri yêe pí mamminá, ye mu wêe dé bi ya waa? ²⁸ Kɪ dée má mílú lú Júdeera dé weri, írâa yee ú dé Júdee ya. Ye kɪ dée má t̄ɛ kp̄ɔ' tí pi khu' weri, sírá déeri huuresiri wa, ²⁹ dé ná pi kha' níni déeri Júdee, d̄ɔɔge pi keŋ. Ye d̄ɔɔgi huuresirá déeri huureese. Sí huuresi ku'-sirna Yékírí wá Nii thã t̄má sɪ kuso maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri, pí thã wã. Ú tárú wá hũngiri nípe fuwɔɔ wa, dé Yékírêe fuwɔɔ.

3 Ná sɪ múnnaa, † dé Júdee, sí thũnnâa ũnnaa? *Khohuureesi wá thũnnâa ũnnaa?* ² Sí thũni kɔŋ-uru. Dúgú wánná déeri: píra Yékírí hãani ú sɛɛɛɛɛ dé pi kɔɔɔ. ³ Ye ná pí p̄ɔɔ ye terme ŋa, pí kaateremmina wónni yema Yékínna kaa tereŋ baa? ⁴ Kúuŋ na! Háari ná nípi wá b̄ɛɛ' t̄mma, a tu kha' Yékírí úra sɛɛ'ma thĩnaa p̄tí Yékírí wá sebi kha'ri wera. Kha'-urma kha' *Nípi mákím-buri ná pi tu kha' múní Yékírí terem-munima yêe sɛɛ' thĩnaa*

Ye háari pí kha' mú tu dé ya, ná pi ba ná † tu kha' mú wánnâa thĩnaaná.‡

⁵ Ye ná á kaatereminna yee nípirá ŋa Yékírí wá teremmini, pé a ba khaa? Dé ná sɪ múnnaa, aabi níthĩnapura kha'ma kha' ná a dé mí kaatermenŋi ye Yékírí wá námis̄ɛɛ ya aabɔ, má u terme ŋa baa? ⁶ Kúuŋ na. Dé ná Yékínna ye terme ŋa, múnni u wónni dé yé thu dunjanípiraa? ⁷ Ye ná dé-giri má mí núnuunâa ba yee pí ná Yékírí wá thĩnaani koikoi ú bu kp̄orsi, pée ba yee Yékínna kha' dé-mini míp̄ĩŋi t̄ɛɛ? ⁸ Ná sɪ múnnaa, á

kha'ma téri kha' a dé p̄ĩni, sí fíkíŋ dé kinni wãa? P̄ɔɔ hasɪ' mí nísígi kha' múná yí'ri sɛɛɛ wera. Yékínna ba yee bi ya; ye si má' pí.

Níne bú ũ terme ŋa

⁹ Dé aabi Júdebira p̄ãama p̄ɔɔrá baa? Kúuŋ na! Dé buka'-ari sóo kha' aabi Júdebi ná támaburi, á b̄ɛɛ' ma míp̄ĩŋi wá déko ¹⁰ p̄tí sɪ t̄ĩ'ni Yékírí wá seburá kha' *Níne bú ũ terme ŋa. Úkpo mé' úra bú wa.*

¹¹ *Níne bú yêe tu wɔɔmi wã;*
níne bú yêe wêe Yékírí wa.

¹² *Nípi wá b̄ɛɛ' séeruma Yékírí wá khĩlunna,*
pi baa kiru míni t̄wã.

ɔɔ bú yêe dé míkuru wa,
háari úkpo mé', úra bú wa.††

¹³ *Sɛɛɛ kirãa ku' pí núsírá wa,*
pi f̄imma nípa,‡‡

pí sɛɛɛera ma má suwãa waŋge.‡‡‡

¹⁴ *Pí núsírá tu t̄ɔɔ ná ní'daŋgagi ná sɛɛɛp̄ĩsɛɛke múwã.‡‡‡*

¹⁵ *Pi kp̄ũuma níkhuge.*

¹⁶ *Khaari wó khaa tí pi tarɪ weri, pi hasɪ'ma yé yee nípe ŋaanɪ,*

¹⁷ *pí mako wɔɔwóommĩŋ wã,§*

¹⁸ *pí phãni Yékírí háari má kíri'ruu wa.‡†*

¹⁹ Ye tu-ari dé tí Yékírí wá seburá sɛɛ' weri, u sɛɛ'-tíma ípe b̄u mammi wá déko, pí t̄ĩ'ni bú ú seburá weri, sí dé s̄ŋgi níne bu t̄ɔɔ kha' wa, ye dunjanípi wá b̄ɛɛ' tu dé Yékínna ba yárgim-buma. ²⁰ Pébu, níne wónni k'ó' mammi ye Yékínna kheyɔɔ ní' termemmi wã, dé mammi-na yema á tu dúrúm mí kpoo tí míp̄ĩŋi déeri wera.

Khãami wá b̄arkára Yékínna khe níthĩŋi ní' termemme

²¹ Ye werá Yékírí buka'-uri a p̄tí u khe níni ní' termemmi wera. *Moyízi wá sepi ná Yékírí wá h̄ŋgĩnníbi wá sepi khuru-biyaa sɛɛɪye-sɪma sówo.* Ye kɪ dée má Moyízi wá mammi wá b̄arkára u dé sɪ ya, ²² dé níni wó níni ú khãani Yésú Kírísirá weri, Yékínna kheyɔɔma ní' termemmi, pébu, u wêe khonɔŋi na, ²³ dé b̄ɛɛ' déerima míp̄ĩŋi ũ búnná Yékírí wá sáurá. ²⁴ Ye tí Yésú Kírísí khonni bi míp̄ĩŋi wá déko ũ h̄ní bi weri, sí b̄arkára Yékínna f̄u d̄ɔɔgi † khe bi ní' termembi phãŋi, pí khon míni wã. ²⁵⁻²⁶ Yékírí s̄ŋ-uruuma ú ba huu, ú taram-muná kpógí p̄tí pi dé khon thɔɔgnsɪ weri, sí dé s̄ŋgi, ní' pí khãani ú bu weri, Yékínna s̄ɛɛ pí míp̄ĩŋuna. Yékírí dé-uri-sima † buká' kha' tereŋ-uma, pébu, pí déerá míp̄ĩŋi kh̄u weri, u ye p̄ógí bi ya, dé p̄ã-uyaa-ma. Ye werá u khema ní' pí khãani Yésúrá weri ní' ter-

† Ná keri Ézá 52.5; Ézé 36.22 †† Júdekhobi wá b̄ɛɛ' ye huureema, sí buká' kha' Yékírí khon-uri-bima níneɛɛ. Ná keri Khohuureese tábii wá tt̄ŋgi wá khanná. ‡ Ná keri Mák 51.6

†† Ná keri Mák 14.1-3; 53.1-3; Bɔ' 7.20 ‡† Ná keri Mák 5.10
‡‡† Ná keri Mák 140.4 ‡‡‡ Ná keri Mák 10.7 § Ná keri Ézá 59.7-8
‡† Ná keri Mák 36.2

membe sí dé sǎŋgi béε' tu dé teren-uma waati wá bēε'.

²⁷ Ná si múnnáa, túnní mínêε bú tē, tí níne bu kí foi? Tíra bú wa. Péε déeri? Pébu, kí déε má níni wá mídegé déeri thaagi wa, dé khāa mí u khāani Yésúrá weri, pírá déeri thaagra. ²⁸ Tu-aru dé khāa mí níthĩngε khāa Yésúrá weri, píra Yékínna keŋ yé khe níthĩngi ní' termemmi tǔmá kí déε má í k' maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri, síre ya. ²⁹ Bá Yékírí dé-uma Júdebi wá tóri wā? Í keŋ má dé-uma tē tāmabi wá Yékírí waa? Iiyo, dé-uma pí wáa tē, ³⁰ pébu, ú Yékírí úk-porāa bú, úráa ba khe Júdebi ná tāmaburi ní' termembi sí ku' pātí pi khāani Yésúrá wera. ³¹ Ná si múnnáa, si buka'ma kha' ná a khāa Yésúrá, a khema Moyízi wá mammu má pi míni wā bāa? Kúuŋ na, dé a khe-bi-ma mí kpakpa'ra.

Ábráhám wá khāamí wá bǎrkára Yékírí kheeru ní' termemme

4 A khe á khāga *Ábráhám* wásuri í keŋ. Pé u wónni buwoo? ² Ná dé-giyaa má *Ábráhám* wá mídegé yeera Yékinná kheyo ní' termemmi, u ye wónni foi. Ye Yékírí thā úrí ú wónni foi wa. ³ Dé tu-ĩni dé Yékírí wá sebi kha'-uri kha' *Ábráhám khāa-uyaama Yékinná, ú kheyo ní' termemme*.¹⁴ Ná níne déegiyé ye pí taa-u, pí yí' sírí kha' fũ-buri-ú-buma dóogí wa, dé mákĩ-urí-sí-ma. ⁵ Ye Yékírí thā úrí, si múnnáa wā, dé wéε ú mí yéε keŋ ú mídegé wa weri, ye khāa tuu dé Yékinná wónni khe mípĩdéeri ní' termemmi weri, ú khāamuna Yékinná keŋ yé kheyo ní' termemme. ⁶ Sí kpoosira *Davítí* seε'ri níni ú Yékíre wéε keŋ ú mídegé yé kheyo ní' termemmi wā weri, ú kurgi wá míni kha'

⁷ Ní' pí mí yéε dé tí Yékírí kha'ri ya, ye ú séε hāa bi tí í yeε pí tári kpoobi wá mípĩniá sóo weri, kũ-buri.

⁸ Wéε ú Tamanna mí thũniya ú mípĩne pa weri, kũ-urí. ††

⁹ *Huureeribí*† wá tónná buuri kí kurgeri bāa bá kaahu-ureeribi wá niina búma tēε? ††, huureeribi wá tónno wā, dé síra a seε'ri í mé'ni kha' *Ábráhám khāa-uma Yékinná, ú kheyo ní' termemme*. ¹⁰ Pātí Yékírí kheera *Ábráhám* ní' termemmi weri, huuree-uyaama tí páanná bāa, bá u ye huuriyo waa? ††, ú waatírá ná u ye nani huuriyo thoŋ na. ¹¹ Tí kpānaa bu, u banni ba huuriyo. Ye sí huuresirāa buká' kha' Yékírí khe-uyaama ní' termemmi ú khāamí wá bǎrkára waati ú u ye mí huuriyo wa wera. Múnnáa si déeri, ye *Ábráhám* déé nípi wá bēε' pí mí huuriyo wa ye khāa Yékinná weri, pí siye. Yékírí khe-urí-bíríma tē ní' termembe. ¹² Á sekó *Ábráhám* dé-uma tē ípēε bēε' pí huureeri weri, pí siye. Ye kí déε má dé-uma ípe bí huureeri písigírá weri,

† Ná keri Sín 15.6 †† Ná keri Mák 32.1-2 ‡ Níneé sí Yékírí khonna *Ábráhám* weri, sírá yeera *Júdekhobi wá bēε' ye huuree*. Tírá yeeri *Pólnāa yí' Júdebiri khāterá huureeribi yéε yí' tāmaburi kaahuureeribe*.

pí sii ya, dé dé-uma ípe bí huureeri ye khāa pātí ú thĩ khāana waati ú u ye mí huuriyo wa weri, pí siye.

Khāamí wá bǎrkára níne wónni bu tí Yékírí hāana'ni núugi kha' ma ba hā a wera

¹³ Kí déε má tí *Ábráhám kó'ri maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri*, sírá yeeri Yékinná hāa ú ná ú kóibiri núugi kha' ma ba hā bi dunjano wā, dé tí u kheeru ní' termemmi í deε ú khāamuná weri, síre. ¹⁴ Ná dé-giri má ípe bí kó'ri maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri, píráa bu kũ gí Yékírí hāana'ni núugi kha' ma ba hāana' weri, khāamuna ye kũno tǔwā, núhāanaki wá deε tíra bú tǔwā. ¹⁵ Tí nípi buri maŋ mí Yékírí hāani Moyíziri weri, síráa yaara' Yékírí wá pámsura. Ye ná mamme khaaro wa, níne buri mammo wā.

¹⁶ Tírá yeeri, khāa mí nípi khāani Yékinná weri, píra Yékinná deε yé fũ dóogí í hā bi mí tí u hāana'ni núugi kha' ma ba hā bi wera. Sí déε múnnáa, mí tí u hāana'ni núugi kha' ma ba hāana' weri, *Ábráhám wá kóibi wá bēε' níne hĩtaa bú*. Ye kí déε má ní' pí mammi wá déko weri, pí tóro wa, dé nípi wá bēε' pí khāani Yékinná pātí *Ábráhám* weri, pí niina búma tē. *Ábráhám* dé-uma á bēε' sii ¹⁷ pātí Yékírí seε'ra *Ábráhám* ní' seburá kha' *dé-manuuma thĩ kóŋgóni wá sii wera*.†† Yékírí ú hā huuribiri thakoogi yéε khonj mí lí ye mí yéε bú wa, ú nógiseεε bǎrkára weri, úrí bu *Ábráhám* khāani. Yékírí wá dékírí bu, dé-uma á bēε' siye. ¹⁸ Ná mu náa pātí míniye ye weri, mú kha' núu gí Yékírí hāana'na weri, si yé wónni dé ya, ye sí bēε'rá *Ábráhám* ní' kai ye khāa Yékinná yéε núunó' ú bu kũuŋ í ba taraa déε thĩ kóŋgóni wá sii í mákírí tí Yékírí seε'raa-u kha' *múnnáa ú kóibira ba kóŋ wera*.††

¹⁹ Waati ú Yékírí seε'ra sí *Ábráhám* ní' weri, ú dũsra ye nímmi dũsi digbéemúwāa'. *Ábráhám* ná-uyaa pātí u nanna hupáni ye náa tē ú harí wá kaahũmmi; ye sí bēε'rá ú wíse múniáa-u wā dé u ye khāama kũuŋ.

²⁰ Núu gí Yékírí hāana'na weri, u túnní ná gí bu wa, dé khāa mí u khāana Yékinná weri, hafu-buri hāa-uma fǎŋgi ú fuu Yékírí wá nísi nuuga. ²¹ *Khāa-uyaama* tákursi í tuu dé Yékinná yema wóŋge í dé mí tí u hāana'na núugi kha' u ba dé wera. ²² Tírá yeeri, Yékinná kheyo ní' termemme.

²³ Ye pātí si tí'ni Yékírí wá seburá kha' Yékírí khe-uru-ma ní' termemmi weri, kí déε má ú kpoopi deeri ye tígi si ya, ²⁴ dé tí'-surma tē í deε aa bí Yékíre ba khe ní' termembi, aa bí khāani ú u yaara'ri á Tamaŋ Yésúri huuminá wera. ²⁵ Yékírí hāana'-uruuma pí khuwɔ ye ú yaariyo huuminá sí dé sǎŋgi ú khe a ní' termembe.

Yékírí ná nípi ma bemme werá

5 Mú Yékírí kheeri a ní' termembi khāa mí a khāani ú bu pí bǎrkára weri, tírá yeeri bemme hĩtaa á ná

†† Ná keri Sín 17.5 †† Ná keri Sín 15.5

ú sɔɔɔmbɔ, á Tamaŋ Yésú Kírísi wá bǎrkára. ² Yésú Kírísi ná khāa mí a khāanu ú bu weri, sí bǎrkára a wónn- ní tʰíríŋ Yékírí ú fīni aabo dɔɔɔgi wera. Ú dɔɔɔfírígírǎ yeeru āa kó' ú míni kó'mɔ yēe kpánné, pébu, khāa-aru tuu dé a ba bu-búma Yékírí wá sáurá. ³ Ye sí tóro wa, dé háaru á yíbinna sāi ná a kí kpánnéema, pébu, yíbísǎigurāa yee níthīnigurá hukē. ⁴ Hukēesurāa yee á dé sɔɔɔbénípi Yékírí wá khīnná. Ye ná a dée sɔɔɔbénípi, sírāa yee á khāa kí tee tí Yékírí kha'ri ma ba dé wera. ⁵ Ná a pí khāamí wá hūngine, nusé kó' a ya, pébu, Yékírí wá Nii ú u hāanu a weri, úrāa yee á tu á dɔɔɔgírǎ dé fuŋ-uru-ama tákursa.

⁶ Thīŋaa-u, a ye fāŋge ya, ye mú Yékírí wá waatu nani weri, Kírísirǎ huu ũ dee ní' pí kauri Yékírí wá mí wera. ⁷ Si kpíní tákursi pātí níne wónn- ní' pí hu ũ dee ní' termemmi bu wera. Ye pāane níne wónn- ní' pí hīnni ũ hu ũ dee ní' kura bu. ⁸ Ye Kírísi hu-uma ũ dee aa bí déerǎ mípúdébi weri, sí buká' kha' Yékírí fuŋ-uru-ama. ⁹ Mú kí déeri má Yékírí khe-uru-ama ní' termembi Yésú Kírísi wá tarammi wá bǎrkára weri, khāa-aru tuu dé ú bǎrkára a ba ko Yékírí wá jámísura. ¹⁰ Waatu ú a déerǎ Yékírí wá píníbi weri, ú yee bemmé hītaa á ná ú sɔɔɔmbɔ ú Bikhēe humi wá bǎrkára. Ye múnni sure múnnaa weri, khāa-aru tuu dé Yékínna ba hīŋ-ama kutúru, pébu, ú Bikheera ma thakooge. ¹¹ Ye sí tóro wa, dé a kpánnéema ũ dee tí Yékírí déeri á Tamaŋ Yésú Kírísi wá bǎrkára wera. Úrá yeeru bemmé hītaa á ná Yékírí wá sɔɔɔmburǎ.

Ádámá ná Yésú wá míŋa

¹² Níní úkpóo déeri sǎŋgi mípínína dóoró dunijanǎ, ye mípínína bannu huumine. Múnnaa si buuri ye hu-umināa naŋ nípi wá bēe', pébu, nípi wá bēe' déerima mípíní. ¹³ Waatu ú Yékínna ye mí hāa Moyíziri ú *mammē* thon na weri, mípínína ye búma dunijanǎ. Ye ná mamme bú wa, Yékírí thū'neé mípíní. ¹⁴ Ye hakura ná ũ kórí gi *Ádámá* wá waaturǎ ũ ná nani *Moyízi* wá waaturǎ, huumina ye khuma háaru ípe bīu ye mí dée mípíní pātí *Ádámá* wásure ya. Ye ɔ *Ádámá* ba baŋ.

¹⁵ Ye míu tí *Ádámá* wá mípínína baŋ weri, tu tíkpo ná míu tí Yékírí wá dɔɔɔfírígírǎ baŋ wera. Thīŋaa-u, níní úkpóo mípíní déeri sǎŋgi ní' kóŋgómbe huwo. Ye Yékírí fīŋaa dɔɔɔgi kóŋ ũ hāa ní' kóŋgómbe kurgu tákursi níní úkpóo bǎrká bu. Ú níní úkporǎ déeri Yésú Kírísi. ¹⁶ Kuru gí Yékírí hāana'ni weri, kí sūmdéenpina íkpo ná *Ádámá* mípíní wá sūmdéenpina. Níní úkpóo mípíní déeri sǎŋgi Yékínna thu nípi ye yárgiyá bi. Ye mú mípíní déeri bannu ba kóŋ wera, Yékínna fīŋaa dɔɔɔgi nípirǎ ũ hāa bi kurga. Kí kurgurǎ déeri tí u khe nípi ní' termembi wera. ¹⁷ Ná níní úkpóo mípíní dée sǎŋgi huumināa khu, khāa-aru tuu dé ní' pí Yékírí fīni dɔɔɔgi kóŋ ũ khe bi ní' termembi weri, pi ba buma

thakoogi ũ di uuru níní úkpo ú déeri Yésú Kírísi weri, ú bǎrkára.

¹⁸ Tírǎ yeeru, pātí níní úkpo wá mípíní déeri sǎŋgi Yékínna yárgiyá nípi weri, múnnaa ní' termemmi úkpo wá mípíní déeri sǎŋgi nípi wá bēe' wónn- ní' ko Yékírí wá thu gí u ye ba thu nípi ye yee pí bu thakoogo. ¹⁹ Pātí níní úkpo wá níntǎŋkpíkí déeri sǎŋgi kóŋgómbe dée mípíní déeri weri, múnnaa sure, níní úkpóo núuni níntǎnni sírǎ déeri sǎŋgi Yékínna khe ní' kóŋgómbe ní' termembe.

²⁰ *Maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri weri*, pírá bannu mípínína kóŋ. Ye ná mípínína kóŋ, múnnaa Yékínna hafu kí fī dɔɔɔgi nípirǎ kūu. ²¹ Pātí mípíní bannu huumine weri, múnnaa sure, Yékírí wá dɔɔɔfírígírǎ wá bǎrkára u khe nípi ní' termembi ũ hā bi thakoogi míŋaŋ gūi kaa sóo weri, á Tamaŋ Yésú Kírísi wá bǎrkára.

Yésú Kírísi wá bǎrkára a bu thakoogo

6 Dé ná si múnnaa, a kha'ma kha' a kí dé mípíní Yékínna hafu kí fī aabo dɔɔɔgi kóŋ bāa? ² Kūu na. Aa bí déeri má hu-arma ũ khori á deeri mípínína weri, pé a síni mípíní tee? ³ ũ tuu dé á bēe' pí *bátízéri* ũ dée kpoogi á ná Yésú Kírísiri weri, á *bátízémina* ma má hu-arma á ná úrí kpoogi waa? ⁴ Mú kí déeri má hu-arma á ná Yésúri kpoogi sí kuso pātí a *bátízéri* weri, dé-sima tē má kasí'-puru-ama á ná úrí kpoogi, sí dé sǎŋgi pātí Kírísi yaaru huuminá ú Sii úu sáunɔ ú bǎrkára weri, a sēe á sɔŋ dugubiri ye khe sɔŋ fūmba.

⁵ Mú kí déeri má hu-arma pātí u huuri, ũ dée kpoogi á ná úrí weri, múnnaa a ba ya huuminá tē á ná úrí kpoogi. ⁶ A tu kha' ba'-puru á sɔŋ dugubiri ná Yésú Kírísiri kpoogi *ní'batábókurǎ* sí dé sǎŋgi sɔnnú bu aabo fāŋgi á dé mípíní wá dori tūwǎ. ⁷ Pébu, níní ú huuri weri, mípíní bu ú bu wórgi tūwǎ. ⁸ Mú kí déeri má hu-arma á ná Kírísiri kpoogi weri, khāa-aru tuu dé a ba bu- ma thakoogi pātí úre weri, ũ dé kpoogi. ⁹ Tu-aru dé Yésú Kírísi ya-urma huuminá, ú ba hu tūwǎ. Huuminá bu ú bu wórgi tūwǎ. ¹⁰ Hu-uma ũ hasuga mípíní wá fāŋguru sóo téri pāa tíkpo, ye werǎ u ma thakooge ũ hā Yékírí sá. ¹¹ Múnnaa sure, ũbírí tē, ũ khe ũ wísi má hu- ūma, mípíní bu ũ wórgi wa, ye khe tē ũ wísi má ũ ma thakooge ũ hā Yékírí sá pātí ũ déeri kpoogi ũ ná Yésú Kírísi wera.

¹² Tírǎ yeeru, waatu ú ūne fa dunijanǎ weri, hā ũ yee mípínína sa ũ í déko ũ yee ũ mípíní kóŋ wá. ¹³ Hā ũ khe ũ wísi wá tó kharí mé' ũ dé mípíní wá sūmni wǎ, dé ũ nii ũ wísi wá bēe' Yékínna má ní' pí huuri ye yaa, ũ kí dé míu tí terenni, tí déeri Yékírí wá sūmni wera. ¹⁴ Ná si múnnaa mípínína ba bu ũ wórgi tūwǎ, pébu, *maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri weri*, ũ pí déko tūwǎ, dé ũ ma Yékínna dɔɔɔfírǎa déko.

Í dé ite tí terenni weri, tí doro

¹⁵ Dé ná si múnnáa a kha'ma kha' mú a mí yêe *maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri*, pí déko túwã, dé a ma Yékíŋ dówíráa wá déko weri, a kí dé mípítŋi keyu? Kúuŋ na. ¹⁶ Í tou dé ná í hãanuga í thĩ yêe nú níni wágu pátí dore nú ú taman wágu weri, í déma ú tárí wá dombi waa? Ná í dée mípítŋi wá dombi, si bamma hu-ume, ye ná í núu Yékírí wágu, si hãa-ĩma thakoogi í dé mí tí terenni wera. ¹⁷ Ye Yékírí wárêe thuri, pébu, í bí déerá mípítŋi wá dombi khũni weri, werá í thooma í dóguŋe me' mí í pi mamanni í weri, í dómminá. ¹⁸ Werá Yékírí kuso'-uri-ĩma mípítŋi wá donsirá ye yeé í dée tí terenni weri, tí dombo. ¹⁹ Mú kí déeri má níthĩngé wónní haabĩtu í mípítŋe títãŋgi wa weri, tírá yeeri mí khee mí ù tarí dunijaná weri, yêe buka' í mípítŋi. Pátí í kheera í wísi wá béé' í dée si denyugusi ná mípítŋi wá dombi, sí yeé í dée mípítŋi hũnsi hũnsi wá béé' weri, werá í khe í wísi wá béé' í dée sí mí tí terenni weri, tí dombo, tí nuu Yékínno.

²⁰ Pébu, waati ú í ye mípítŋi wá donsirá weri, í dée tí terenni weri, si ye khee í na. ²¹ Mú í í ye dé khũni ù khu í nusi werá weri, õnni thũni í ye bu bõu? Í mípítŋi bamma huume. ²² Ye werá Yékírí kuso'-uri-ĩma mípítŋi wá donsirá ye yeé í dée ú dombi í bu thũni. Ú thũnná déeri: í dée tí nuu Yékínno yé bu thakoo mípítŋi gũ kaa sóo weri, phurŋaŋ pánná. ²³ Pébu, mípítŋunãa ban hu-umine, ye mí tí Yékíre fũ dówgi í hã a í dæe tí a déeri kpoogi á ná á Taman Yésú Kírísiri weri, tírá déeri thakoo mípítŋi gũ kaa sóo wera.

A Moyízi wá mammi wá déko túwã

7 Á nípa, í bí tuuri *maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri*, íbíra mi seere: í keŋ má ná níne huu wa, tí mammi kha'ri weri, tíra u kí dé yaa? ² Múnnáa síre, harí ú yeeri khoo weri, ná khoora huu kúuŋ na, ú wónní ku' ú khõo dékírí wa. Ye ná khoora huwo, tí pánná u wónní bu ú thĩ. ³ Ye ná dé-giri má ú khoora ma thaage ye ú ná yee ɔ, *hãniŋ-uma*. Ye ná khoora huwo, bu-uma ú thĩ, u ma khĩnne í yee ɔ khoo, ye tí pánná pí yí' sírí hãniŋgi túwã. ⁴ Á nípa, múnnáa síre íbíri bu tẽ, hu-ĩma í ná Kírísiri kpoogi, í buu í thĩ, í Moyízi wá mammi wá déko túwã, dé dé-ĩma Kírísi ú yaari hu-uminá weri, ú *wábi* sí dé sãŋgi á dée tí nuu Yékínno wera. ⁵ Khũni a ye déma tí nuu aabe wera; ye mam-muná ba yaariŋa mípítŋi yékiri ãa ye dée mí ù yóo aabe huumo wera. ⁶ Ye werá, bu-arma á thĩ, a mammi wá déko túwã, dé hu-arma í khori á dæeri mí tí ye dé a dombi weri, sí dée sãŋgi á dée sũmuní hã Yékírí í mákĩŋ khĩŋ fũŋ tí ú *Niina* buka' a weri, tũmá á súnní dée ri pátí a ye dée ri khũni waati ú a ye maŋ mí tí'ni Yékírí wá seburá weri, pí déko wa.

Mammnãa ye níne tu mí tí pi yí' mípítŋi

⁷ Dé ná si múnnáa, a kha'ma kha' *maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri*, mí pítŋe baa? Kúuŋ na. Ye ná mammi ye múwã, mí yé tu mí tí pi yí' mípítŋi wã. Ná pi ye seere mi kha' *hã mí khɔɔ' míni tápítŋe na*,[†] mí yé tu dée mípítŋe na. ⁸ Mípítŋiná to deri tí Yékírí kha'ri hã mú khɔɔ' míni tápítŋe na weri, ye to yeé mí dóoró míkhɔɔ' pítŋi hũnsi hũnsi. Ye ná mamme ye bú wa, mípítŋiná yé bu fãŋgi wa. ⁹ Waati ú mi ye mí tu mammi weri wa, mi ye fĩma mí dómwóná ye pátí mi banni ba tuu tí Yékírí kha'ri weri, mí mípítŋi yékírí yaa, ¹⁰ mí huwo. Sí dée múnnáa, tí Yékírí kha'ri tí hãana' thakoogi weri, tí dée mí thã úrí huumo. ¹¹ Mípítŋiná to deri tíri bu, ye khee ri í fĩni mi mí dée mípítŋi, í khuu mi.

¹² Moyízi wá mammi ku'-pirma Yékírí thã, ye tí Yékírí kha'ri weri, dá-turma sɔŋ í terme ye kura. ¹³ Dé mí tí kũni weri, ban-turí ba fíkírí déema mí thã úrí hu-umoo? Kúuŋ na, dé mípítŋiná déeri sãŋga. Mípítŋiná kheeri kũni í fĩni mi, mí dée mípítŋi, í khuu mi. Sí dée múnnáa, tí Yékírí kha'ri weri, tíra a khe yé tu dée mípítŋi kura kúuŋ na.

Níthĩngi dé-uma mípítŋi wá doro

¹⁴ Tu-ari dé *maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri*, ku'-pirma *Yékírí wá Nii* thã. Ye dé-minima níthĩngi í dée mípítŋi wá doro. ¹⁵ Tí mi bee dée mí dée weri, mí dée tíri wa, dée mí tí pítŋi mí weri, tíra mi dée. Mí yatra tuu mí tí dée mí mé'ni wã. ¹⁶ Ye ná mi dée tí mi wêe bee dée mí dée ya, síra mi khe yé tu dée maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri, kuru-buri. ¹⁷ Ná si múnnáa, mí thãa si ku'ri ya, dée mípítŋi káká' sí mi bu weri, sírá banni sí. ¹⁸ Tu-muni dée pátí mi dée níthĩngi weri, mí thĩ wá fãŋgé wónní dée kũni wã. Pébu, mi khɔɔ' dée mí dée kũni ye mí wórí wa. ¹⁹ Ná mi kha' mi dée kũni, mí dée tíri wa, dée pítŋi mí wêe bee dée mí dée ya weri, tíra mi písi dée. ²⁰ Ye ná mí dée tí mi wêe bee dée mí dée ya, tí pánná si kuso mí thã túwã, dée mípítŋi káká' sí mi bu weri, síre.

²¹ Sí mi náani weri, ná mi kha' mi dée kũni, pítŋi mi haabĩ dée. ²² Mí dógírí bu, khɔɔ'-muni Yékírí wá mammi tákursi, ²³ ye ná mi kha' mi dée bi, tó míne khũnɔŋ pí démine, mí wónní dée tí mi khɔɔ' dée mí dée weri wa, dée tu demma mípítŋi mí bu weri, í déyong í doro. ²⁴ Ye! Míni maŋnantãama weri, mãa ba híŋɔŋ mípítŋi mí bu ù yóo mí huumo weraa? ²⁵ Mí thya'ma Yékírí pátí ú hínni mi á Taman Yésú Kírísi wá bákárá wera.

Mí kákásírí bu, mi khɔɔ'ma dée mí dée tí Yékírí wá mammi kha'ri weri, ye pátí mi dée níthĩngi weri, mí dée mípítŋi.

† Ná keri Ku' 20.17; Wóg 5.21

Thakoo gí Yékírí wá Niina hã Yékírí wá bibiri weri, kí míja

8 Tírá yeeu werá, ípe bí déeri kpoogi pí ná Yésú Kírísiri weri, Yékínná ba yárgín bi ya. ² Pébu, Yékírí wá Nii wá fãñ gũ hãana' thakoogi Yésú Kírísi wá bákárá weri, kúra u kheeri ã khori a mípíñu ná huumi wá déko. ³ Mañ mí Yékírí hãanu Moyíziri weri, pi yé wónní dé si ya, pébu, níthĩngi wá dɔgusurá yeeu u yé wónní kó' pi ya; ye Yékínná dée si: sũñ-urma ú Bikheeri ú baa níthĩnasɔ ã kheebure aabi mípíñdébiri á níthĩnasurá ã khori mípíñu wá wórguru níthĩngurá, ⁴ sí dé sãñgi aa bũ nílnéé pãtí Yékírí wá Niina khɔw' weri, á dé mí termenji ní Yékírí kha'ru Moyízi wá mammíná weri, tũmá a wêe nílnéé pãtí a khɔw' wa.

⁵ Ní' pũ nílnéé pãtí pi khɔw' weri, pi káká'ma mí ù nuu pí thĩnɔ wera. Ye pée bũ nílnéé pãtí Yékírí wá Niina khɔw' weri, pi káká'ma mí ù nuu Yékírí wá Niinɔ. ⁶ Í kí káká' tũ nuu mú thĩnɔ weri, si bamma huume. Ye í kí káká' tũ nuu Yékírí wá Niinɔ weri, si bamma thakoogi ná dɔwóonje. ⁷ Ní' pũ káká' tũ nuu pí thĩnɔ weri, pi déma Yékírí wá pũnĩba; pi wêe thoo tí Yékírí wá mammi kha'ru ya, ye pí yaturá wóri wa. ⁸ Ní' pũ nílnéé pãtí pi khɔw' weri, pí míjé wónní nuu Yékínnɔ wã.

⁹ Ye ãbíri, ã wêe nílnéé pãtí ã khɔw' wa, dé ã nílnéema pãtí Yékírí wá Niina khɔw' weri, pébu, ú Niina ma ãbɔ. Ye ná níne Kírísi wá Niinɔ † wã, ú wónní dé ú wáa wa.

¹⁰ Ye ná Kírísira ma ãbɔ, háaru ná ã huu ã deé ã mípíñúná, Yékírí wá Niina hã-ĩma thakoogo; pébu, Yékírí khe-uru-ĩma ní' termembe. ¹¹ Wêe ú yaara'ru Yésú Kírísiri huuminá weri, ná ú Niina ãbɔ, ú tári kpoó ú yaara'ru Kírísiri huuminá weri, úrã ba hã í wí' huwon-siri thakoogi ú Nii úu ãbɔ weri, ú bákárá.

¹² Á nípa, mú sure múnnáa weri, dé-sima má mílgêe aabe. Kí mígírá déeri í nílnéé pãtí Yékírí wá Niina khɔw' weri, tũmá kí dée má í nílnéé pãtí á thĩna khɔw' weri wa, ¹³ dé ná ã nílnéé pãtí í thĩna khɔw' weri, ã ba huma. Ye ná ã wórwó sée kí nílnéédékiri Yékírí wá Nii wá bákárá, ã ba buma thakoogo. ¹⁴ Nípi wá bée' pí kheeri khĩ tí Yékírí wá Niina buka' pi weri, píráa Yékírí wá bibiri, ¹⁵ pébu, Yékírí wá Nii ú ã buuri weri, u dée ã dom-bi í yee phãngé písi kó' ã tẽ ja, dé u dé-ĩma Yékírí wá bibi, sí yee á bée' kí yísɔw kha' Babá! ††¹⁶ Yékírí wá Nii wá yatɔ sɛɛ'-uru-ama kha' dé-arma Yékírí wá bibi, ye á thĩná tuu si á dógírá tẽ. ¹⁷ Ye mú a déeri Yékírí wá bibi weri, a ba buma kuru gí u hãana'ni núugi kha' ma ba hã má bibiri wera. Ye á ná Kírísirãa ba bu gi kpoogi, pébu, ná a thɔwra pãtí u thɔwraara weri, má a ba bu-búma ú sáurá tẽ.

Sáú ú Yékírí wá bibira ba bu naañ úu banj weri, ú míja

¹⁸ Khãa-muni tuu dé thɔwra ú a thɔwra werá weri, ú ná sáú ú Yékínná ba hã a naañ weri, sí thoo kãmbu the' ya. ¹⁹ Yékírí wá mí khoronji wá bée' kpángímma yêe tee khu ú Yékínná ba buka' dój mí ú bibi wá sáura ba hĩtu wera. ²⁰ Pébu, Yékírí wá mí khoronji wá bée' ma yó mí ù mí yêe nafanɔ wã weri, í déko. Ye kí dée má í thĩ khɔw'ru hĩtaa sí hĩtansurá wa, dé ðɔ déeri si. Ye sí bée'rá khãa-uru-tuuma ²¹ dé ðo khu ná ù ba buma í thĩ, í ba sóo tũwã; ù ba buma tẽ sáú ú Yékírí wá bibira bu wera. ²² Tu-aru dé háaru ná fɛɛ, Yékírí wá mí khoronji wá bée' thɔwrama yêe ù' pãtí dɔwre kó' harɔ wera. ²³ Ye í tóro wa, dé aa bí buuri Yékírí wá Niini sí buká' kha' a ba buma Yékírí wá mí ã kpe' pú tẽ weri, á thĩna ù'ma yêe tee khu ú Yékínná ba dé a ú bibi kutúru í hĩñ a mípíñu ná huumine wera. ²⁴ Síra Yékírí deeri ye hĩní a, áa sí teemná. Pébu, mí tí níni khãanu yêe tee weri, ná u ba buu tí mínni, u wónní písi kí tee dé u ba bu ri tẽɛ? ²⁵ Ye ná a khãa yêe tee míni, ná a nanu buu tí mínni wã, a pá' kí tee-ruuma kũu.

²⁶ Múnnáa sure, Yékírí wá Niina tẽfĩñ-ama tẽ á dɔgukhayurá, pébu, á tu mí ù a mákínni ná a níñ Yékínni wã, dé Yékírí wá Niina nímma Yékírí úsire á pheenná yêe hã a, á tu pãtí a sée' yóo sí ya. ²⁷ Ye Yékírí úu ná níni wá dɔgi weri, úrãa tu íte tí ú Niina khɔw' wera; pébu, u nímma Yékírí yêe hã ú wáburɔ pãtí Yékírí wá thĩna khɔw' wera.

²⁸ Tu-aru dé ní' pí funni Yékírí, pí u yí'ru ã mákírá ú saabunsne weri, míni wó mí tũ nañ bi, u ba yeema tí dé kúna. ²⁹ Pí Yékírí khurura tuu weri, khuru-uyaa kha'ma kha' ma ba dé-bima pí kheebu má Bikheeri sí dé sãñgi Yékínná bu bi kóñgómbe ye Bikheerá dé pí máníkho khãgaara. ³⁰ Péé bí u khurura kha' pi ba kheebu ú Bikheeri weri, yí'-uru-buma tẽ. Mú u yí'ru bi weri, ú khee bi ní' termembe. Mú u kheeri bi ní' termembi weri, ú hãa bi sáú.

Fuñ mí Yékírí funni a weri, pí míja

³¹ Ná si múnnáa, a kha'ma kha' ná Yékíre aabe, máa wónní dé a pũ? ³² U yee ú thĩ wá Biiri wa, dé hãana'-uruuma pí khuwɔw ã deé á bée' pu. Ná u hãaniga ú Biiri pí khuwɔw, múnni u ba dé yé kaa fũ dɔwgi aabo í hã á ná úri míni wá bée'? ³³ Maa ba kha' Yékírí wá ní' pí u phĩ'ni khori weri, dé-biri mílnaa? Úra bú wa, dé Yékírêe khe bi ní' termembe. ³⁴ Maa ba yárgín ní' pí Yékírí phĩ'ni khori weraa? Úra bú wa, dé Yésú Kírísi hu-uma, ye sí tóro wa, dé ya-uma huuminá ã hĩtaa Yékírí wá dé' dingo yêe nínnɔ yêe hã a. ³⁵ Pée wónní kpisu á ná Kírísi ú funni a weri, kãmbɔw? Tí mí tíra bú wa. Yíbísãigi ná dɔwkpóusu ná fúusín mí nípara fúusín a, ná khũmigi ná jaanuj ná mí tũ khu phãngi weri, í

† Yékírí wá Nii ná Kírísi wá Nii mí kpoore. †† Gérékúsurá kha'-pura kha': abá ná siye. Abá wá tũñgírá déeri eburusirá babá.

wóri wa. Ye háaru píu khu a, sí wónní kpísu á ná Kírísiri kãmbó wa. ³⁶ Tĩ'-sirma Yékírí wá seburá kha'

*Khu wó khu pí beema á khuma,
yêe keŋ a má sãní bí pí yóo khukharu weri, ã dee múní bu.*[†]

³⁷ Ye sí béé'rá, bu-arma wórgi ye yaa buu wórgi wée ú funni a weri, ú bákárá. ³⁸ Pébu, khãa-muni tuu dé huumi ná thakoogi ná *minigibi* ná yó mí ú wórgi ná fãngune weri, ná weri wá mí ná mí ú ba ban weri, ³⁹ ná mí ú thu'nná ná fãngurá weri, ná Yékírí wá mí khoronni wá tãó bú yêe wónní kpísu á ná Yékírí ú funni a á Tamaŋ Yésú Kírísí wá bákárá weri, kãmbó wa.

Ísíráyél bibi wá phĩ' khommi ná pí níntãŋkpĩki wá míŋa

9 Dé-minima Yésú Kírísí wáa, mí tũŋ na; seere ú mi béé se'e weri, thĩŋaa-u, pébu, *Yékírí wá Nii* wá bákárá mi tuuri mí dógírá dé thĩŋaa mi se'e. ²³ Mí kákási pagimun-sirma tákírsi ye mí dósíráa kpóowõŋ waatu wá béé' ã dee mí ní' pí déeri Júdebi wera. Dé-arma thĩ kpooro. Mí yatura ye beema dé ná Yékínna ye wónní danŋa mí ú kpísu mí Kírísírá sí dé sãŋgi pí bu hĩmmi, ti ye nuu mí. ⁴ Dé-birma *Ísíráyél bibe*. Yékírí dé-uri-bima ú bibe; ná-birma Yékírí wá sáura; píra u ye khor *nínéese*; píra u hãanu ú *mammune* ã bukaa bi dõŋ mí pí mákínni ná pí thugóó yóo wera; píra u ye hã núuga. ⁵ Dé-birma *Ábráhám* ná *Ízáki* ná *Jakópi* wá *kóibo*. Níthĩnasurá, pí thĩinná Kírísí wá yatu ku'ri. Dé-uma Yékírí ye taraa míŋu wá béé'; a kí kpónnigõo waatu wá béé'. *Amíina*.

⁶ Kí dée má míu tí Yékírí hãana'na núugi kha' ma ba dé weri, kaa-uru dée-rima wã, dé *Ísíráyél bibi wá béé'* déeri Ísíráyél bi thĩnthĩmbi Yékírí thãná wã. ⁷ Ye kí dée má Ábráhám wá kóibi wá béé' déeri ú kóí thĩnthĩmbi Yékírí thãná wã, dé Yékírí se'e-urma Ábráhámuni kha' *Ízáki wá kóibira pí ba yí' ú thĩne*.^{††} Síráa buká' kha' bi-ibi wá béé' pí pí hũnni weri, pí béé' déeri Yékírí wá bibi wa, dé pí pí hũnni ã mákírá núu gí Yékírí hãana'na weri, pírá déeri Ábráhám wá kóí thĩnthĩmbiri Yékírí thã. ⁹ Pébu, Yékírí hãana'-uyaama núugi kha' *kó'ri pãambëe sii ná ma ba písi ban ye Sáarara ba hĩtuma bikhoon*.[‡]

¹⁰ Kí dée má sí tóro wa, dé múnnáa Érébéka wásu déeri: bu-uma phãmbikho bíŋo ú khoó Ízáki ú déeri á khãgaa wera. ¹¹⁻¹² Biibira ye nanu dée kinni werésu pínu wã; pí yatura ye nanu hũni bi thoŋ na, ye Yékínna seerye Érébékaru kha' *khĩnunãa ba taru máníkhoora*.^{††} Múnnáa sure, Yékírí úu yí' nípi weri, u wêe keŋ níni wá mídéenpi ye phĩ'ní khoroo wa, dé u phĩ'née khomma pãtí u khóó' wera. Múnnáa ú saabundõmmine. ¹³ Ye sí yóoma kpoogi tã sí ná sí tí'ni Yékírí wá seburá weri kha'

Jakópi ma funni ye kai Ézáyúra.^{‡‡}

¹⁴ Ná sí múnnáa, a kha'ma kha' Yékínna terme ŋa keyu? Kúŋ na. ¹⁵ Pébu, Yékírí se'e-uma *Moyíziri* kha' *Níni ú ma bee dé ma maŋanaŋ weri, úra ma maŋanaŋ; ye níni ú ma bee dé ú numanse kó' ma weri, ú numanse kó' ma*.^{‡‡‡}

¹⁶ Síráa buká' kha' níthĩngi wá khóó'mi werésu ú hukeyso sí ku'ri ya, dé Yékírí úu maŋanaŋ níŋo weri, ú thãa sí ku'ri. ¹⁷ Tĩ'-sirma Yékírí wá seburá kha' Yékírí se'e-uma Éjípiti uthakho *Fáarawõni* kha' *Ma ba kheyõõma í buka' nípiri kha' manãa wórgune ye ye má nísigírá ku' dunĩãã kénsi wá béé'rá. Síra ma deeri ye saa-u ugurá*.^{‡‡‡}

¹⁸ Síráa buká' kha' Yékínna maŋanamma úwe ú u bee dé u maŋanaŋ weri, ye úwe ú u bee dé u kpĩ' níntãnnu weri, u yeema u kpĩ' níntãnna.

Yékírí wá námísi ná ú maŋnantugi wá míŋa

¹⁹ Pãane mu ba kha' ná sí múnnáa, pée déeri ye Yékínna kha' nípi yárgim-buru? Pébu, mãa wónní khõŋ Yékínna kha' hã ú dé tí u kha'ri mãa dé weri waa? ²⁰ Mú mú déeri níthĩngi weri, múnnãa maa yêe ha'ri kha' Yékínna tuu dée yaa? Dé kókóroke wónní se'e' tárú ú má'ni gi weri, kha' pée déeri ye ú mági ma mé'ne? ²¹ Ì keŋ má nambémmá'nãana ma khĩnne í khe tebi kpoogiri í má' kókóro' kí pí dé mí kenne ná kí pí kaa dé mí kenne weri waa?

²² Yékínna ye béé buka'ma nípiri kha' má námísi ya-sirma ye pí tu tã dé ma ma wórgi, ye sí béé'rá ú pági kóŋ ye ye ípe bí yaara'ra ú námísi ã mákírá khuume wera. ²³ Dé-uri-sima sí dé sãŋgi nípi wá numan sí kó'ruu, pí u khuruu sóóbíró saa dé pí ba bu bú ú sáurá weri, ú ye pí tu dé ú sáura wóro ná nu'mi wã. ²⁴ Ye aabírá déeri pí ní' pí u yí'ri wera. Ye kí dée má á béé' déeri *Júdebi* wa, dé támabêe bú tã. ²⁵ Síra Yékírí wá thĩ kha'ri ú *hĩŋginnãa Óozée* seburá kha'

*Ní' píu ye míu dée má nípi wa,
ma ba yí'-puma má nípa;
ní' pí ma ye míu furu wa,
ma ba yí'-puma ní' pí ma funni*.[§]

²⁶ *Khaa tí pí yatu kha'ra pí dée má nípi wa weri, pí ba yí'-puma manu thakoo Yékírí wá bibe*.^{§†}

²⁷ Yékírí wá hĩŋginnãa Ézáyí seere-õnnu tã *Ísíráyél bibi* wá míuná kha'

*háaru Ísíráyél bibirá kóro' má sóóbíyókéŋ sĩmthĩke,
pí Yékínna ba hĩŋ weri, pí ba kóŋ na.*

²⁸ Pébu, tí Tamaŋ kha'ri weri, u ba dé-rima fa *dunĩpaná pãtí u kha'ri, ye ú ba dál yé dé ri ya*.^{§††}

²⁹ Síra Ézáyí se'e'ra tã kha'

Ná Tamaŋ Wónnãana ye ye á kóibi wá póo thakooge ya, á wásura ye ba hĩtuma má Sódõmi nípi wáse;

† Ná kerí Mák 44.23 †† Ná kerí Sín 21.12 ‡ Ná kerí Sín 18.10, 14 ‡† Ná kerí Sín 25.23

‡‡ *Gérékisurá kha'-purma kha' Ézáyúra ma ĩni* (Mál 1.2-3). ‡‡† Ná kerí Ku' 33.19 ‡‡‡ Ná kerí Ku' 9.16 § Ná kerí Óoz 2.25 §† Ná kerí Óoz 2.1 §†† Ná kerí Ézá 10.22-23

a ye ba khexbumma má Gómóori nípe.†

Ísíráyél bibira khāa Yésúrá wa

³⁰ Ná si múnnáa, a kha'ma kha' táma b̄u ye míu yêe wée teremmini wā weri, píra Yékírí písenni khe ní' termembi ĩ dee khāa mí pi khāani Yésúrá wera. ³¹ Ye Ísíráyél bi b̄i ye bee dé pi kó' man mí Yékírí hāani Moyíziri, sí dé s̄ngi ú khe bi ní' termembi weri, pi wóró wa. ³² Pée déeri s̄u múnnāa? Tóo yeeri ya, dé Ísíráyél bibi kem-biyaa má ĩbi m̄idégêe ba ye Yékínná khe ĩbírí ní' termembi t̄má pi ye khe si má khāame Yékíre keŋ na. Kpoo-birma púrígírá ĩ wáa ³³ p̄t̄i Yékírí wá sebi kha'ri Yésú wá mílná wera. T̄i'-surma kha' ĩ keŋ, ma sama S̄jóná p̄rga.

Ná níne kpoo kí p̄rgírá, u khéhkhéríma;
ná níne kpoo kí p̄rgírá, u wáma;
ye wée ōu ba khāa gí bu weri, nusé ba kóroo wa.††

10 Á nípa, tí mi khóro' mí dógune ná tí mi níu Yékínni weri, tírá déeri Ísíráyél bibira tu h̄m̄mi wá kh̄lnna. ² Mí th̄i tu-m̄ni dé pi hukema dé pi kó' Yékírí wá kh̄lnni, dé kh̄ŋ tí pi wónni khe weri, tíra pi kóroo. ³ Pi wêe bee dé pi tu kh̄ŋ tí Yékíre khe yé khe níni ní' termemmi wā, yêe wée pí th̄i wá kh̄ŋ tí pi wónni khe yé tereŋ wera. Sí dée múnnáa, pí kai kh̄ŋ tí Yékíre khe yé khe níni ní' termemmi wera. ⁴ Pébu, mú Kírísi banni weri, mammi wá kp̄ŋŋn̄n̄aano úra, sí dée s̄ngi níni wó níni ú khāani ú bu weri, úra Yékíre khe ní' termemme.

Níni wó níni ú khāani Yésúrá weri, Yékínná h̄n̄n̄oma

⁵ Moyízi t̄i'ne-uma ĩ bukaa d̄ŋ mí Yékíre khe níni ní' termemmi ú mammi wá b̄arkára wera. Kha'-uyaama kha' níni ōu dé mammi weri, úraa ba bu thakoogi pí b̄arkára.⁶ Ye werá ná níne bee dé u tu d̄ŋ mí Yékíre khe níni ní' termemmi sí kuso ú khāaminá, u tu kha' t̄i'-surma Yékírí wá seburá kha' h̄a mú kha' mâa ba k̄ŋ ní thu'nná wā,^{††} (dé ná mu k̄ni múnnáa dé-giri má kha'-munuma kha' mâa ba k̄ŋ ní thu'nná ĩ s̄uno' Kírísiraa?) ⁷ weréu h̄a mú kha' mâa ba s̄ŋ ní t̄ŋ kokokirá wa,^{††} (dé ná mu k̄ni múnnáa, dé-giri má kha'-munuma kha' mâa ba yaara' Kírísiri huumināa?) ⁸ Ye t̄ŋne Yékírí wá sebi úri kha'ri sí mílnāa? Kha'-uma kha' má seerera ma mú the' t̄t̄ó'; u ma mú nógírá yêe mú dógírá.^{†††} Ú seerera déeri seere ú a seeré níni sí dé s̄ngi pí khāa Kírísirá wera.

⁹ Ná mu wóró seeriyé níni wá wóroo kha' Yésú Kírísirá déeri Tamanni ye khāa mú dógírá dé Yékírí yaara'-uruuma huuminá, Yékínná ba h̄ŋ mu. ¹⁰ Pébu, ĩ khāa mú dógírá, síráa ye Yékínná khe mu ní' termemme. ĩ seeré níni wá wóroo kha' Yésú dé-uma Tamaŋ,

† Ná keri Ézá 1.9 †† Ná keri Ézá 8.14; 28.16 ‡ Ná keri Léw 18.5
†† Ná keri Wóg 30.12 ††† Ná keri Wóg 30.13 †††† Ná keri Wóg 30.14

síráa ye Yékínná h̄ŋ mu, ¹¹ dé Yékírí wá sebi kha'-uru kha' níni wó níni ú khāani ú bu weri, nusé ba kóroo wa.^{†††}

¹² Mú sure múnnáa weri, kp̄kura bú Júdebi ná támaburá wa; Tamaŋ kpoorāa bí. Ú dógura f̄uma, ú khongŋ na, níni wó níni ú yí'ruu, u t̄éŋŋoma. ¹³ Pébu, t̄i'-surma Yékírí wá seburá kha' níni wó níni ú yí'ri Tamanni weri, u ba h̄n̄n̄oma.[§]

¹⁴ Ye mú pi dé yé wónni yíroo kaa khāa ú buu? Ye mú pi dé yé wónni khāa ú bu kaa nú ú mínaa? Ye mú pi dé yé wónni nú ú mí ná kí dée má níne seeré bu sí yaa?

¹⁵ Ye mú níne dé yé wónni seeré pi sí ná kí dée má s̄m-buruuma wāa? Ye tírá yeeri sí t̄ŋi Yékírí wá seburá kha' ípe bí banni b̄aa seeré seere nuwāani weri, pí bamm̄i k̄ri-b̄ri.^{§†16} Ye níni wá b̄êe' h̄ŋi seere nuwāani wā. Múnnáa si nanni ye Yékírí wá h̄ŋŋínnáa Ézáyírá kha' á Tamaŋ, máa khāani seere ú ĩbírí seeré weraa.^{†††17} Sí dée múnnáa, seere ú a nú weri, úraa ye á khāa ye ú seerera seeré Kírísi wá mílna.

¹⁸ Dé Júdebira núu seere nuwāani wā b̄aa? Iiyo, nú-biruu. ĩ keŋ má

Dunijan̄i pi wá b̄êe' núunima pí nóguri
ye pí seerera nani dunijāa kp̄ŋŋn̄n̄aano^{§†} wāa?

¹⁹ Dé Ísíráyél bibira tu seeré tit̄ŋŋi wa b̄aa? Tu-buri tit̄ŋŋa. Yékírí seeré-uyaa Moyíziri kha' u seeré pi kha' Mani Yékínná ba f̄uma dógi th̄i tí pi mí yêe yatuŋ na weri, tí nuŋ bi;

ma ba f̄uma dógi th̄i t̄u mí yêe tuume ŋa weri, pí ŋámísé ya tí bu.^{§††}

²⁰ Yékínná písée seeriyé t̄é Ézáyíri kha' u sá'ri seeré pi kha'

ní' pí ye mí yêe wée man̄i Yékínni wā, ŋá-b̄ri ma.
Ní' pí ye mí yêe pí' ma mílni wā, buka'-man̄i-buma má th̄i.^{§†}

²¹ Ye písée seeriyé Ísíráyél bibi wá mílná kha' ma yí'-puma kaa kp̄arée dé pi baŋ má th̄aná, ye pí kai yêe dé nínt̄ŋkp̄ím̄ina.^{§†}

Yékínná kai Ísíráyél bibiri wa

11 Ná si múnnáa, o ba kha' dé Yékírí kai-urma ú níni b̄aa? Kúuŋ na. Mí th̄i wá yatura ma Ísíráyél biye, ĩ dée Ábráhám wá kói, ĩ kuso B̄jámé wá th̄ino.

² Yékínná kai ú ní' pí u khuruu ph̄ŋi khori weri wa. Tu-ŋi Yékírí wá sebi wá kha' t̄i Élíra ye seeré Yékínni Ísíráyél bibi wá mílná weri kha'

³ ĩbi Tamaŋ, khu-b̄ri ú h̄ŋŋínn̄ib̄ri, ye hasiga ú th̄oŋkhonkhayura.

Ye man̄i kporá yeeri ye pí bee dé pi khú khon ma bú.^{§§†}

⁴ Ye pé Yékírí seeré-ruu? ĩ keŋ má seeré-uruuma kha'

††† Ná keri Ézá 28.16 § Ná keri Jow 3.5 §† Ná keri Ézá 52.7
§†† Ná keri Ézá 53.1 §† Ná keri Mák 19.5 §†† Ná keri Wóg 32.21
§† Ná keri Ézá 65.1 §† Ná keri Ézá 65.2 §§† Ná keri 1lt 19.10, 14

Khoobi kīh bīsāa' ná kpársímúwāa' ma saari fī má nísígírā, pīu mīu thuga sīmi ú pi yí' Báal weri wa† waa?
⁵ Múnnāa sure fēeri tē, Yékírí fīl-uma dōwōgi tē phīgi khori pōw kíríu. ⁶ Ye ná dōwōge u fīlū tē phīgi khori bi, mídēgi wá nīi lra bú tōwā. Tōmá ná mídēgi wá niina ye búma, pi yé yí' kí dōwōfírūgi tōwā.

⁷ Ná a kha' a keŋ tí Ísíráyél bibira ye wēe weri, pi buu ri ya, dé ípe bí Yékírí phī'ni khori pí sōwōmburá weri, pírá buunni, ye pōw dōwōmínípirá fīgi ⁸ pātí si tī'ni Yékírí wá seburá weri kha'

Yékírí dé-uri-bima pí dée má hūm-burma tē phii pí yíbīri, pí ná wā tē fīgi pí nintānŋuni, pí nú wā tē ná naní háaru ná fēera.††

⁹ lthakho Davíti kha'-uru tē kha'

Pí dimina dé bí bu yāŋgi ná yōw tē kó' pi tē dé bí bu thīmmenŋharu, ye pí mípūŋi wá hakēe kó' pi.

¹⁰ *Pí yíbīira tāaŋi, hā pí ná wā, ye waatu wá bēe' pí kí forii má níni kpōŋgéeri kpókíyá.‡*

¹¹ Ná si múnnāa, dé tí Ísíráyél bibi séeri khīlŋni weri, téu-bima kutúru bāa? Kūuŋ na. Dé pí bursirá yeeri Yékínná hīnī tāmaburi sí dé sāŋgi tí nuŋ bi. ¹² Ná pí bursi ná tí pi séeri khīlŋni weri, si dée kurgu tāmaburá, ná pi ba fīgí baa tē hīi pí nógírā, kí kurgurá ba wōnní sée' núuge ya.

Támabi wá hūmmi wá míŋa

¹³ Míni mí Tamaŋ sūnni tibi tāmabi wá sōwōmburá weri, tībira mi seere werá kha' sūmi tí mi dé tē sōwōmburá weri, sūmi kpakpa're tí mi khōw'ru. ¹⁴ Mi dé-rima, sí dé sāŋgi tí nuŋ mí Júde kāmberi, Yékínná hīŋ pí pōw. ¹⁵ Pébu, ná Yékíre saa bírí kénno thoŋ, ye ú ná duniŋanípi wá bēe' beru, ná Yékínná ba khee baa bí, si ba déma má pātí níne hu yé ya wera.

¹⁶ Ná mu khori *dúgú míni* mílŋo tē hāa Yékírí, tí tōora déma tē *Yékírí wára*. Ná táhugi wá nínsira dée Yékírí wásu, kí desira déma tē Yékírí wása. ¹⁷ Ísíráyél bibira ma má *ólívíyéha* gí pi ká'ni wera. Ná Yékínná khuu kí desi wá sōw ye khee múní támaa mú mōu má wúugi ólívíyédeke weri, tē máa mu bú, múná buu yēe yāŋ hoo gīi ya nínsirá weri, ¹⁸ hā mú foi wa. Háaru mōu foi, tuu kha' múná kpōnni nínsiri wa, dé nínsirá kpōnni múná.

¹⁹ Páane mu ba kha' Yékírí khu-uma tádesiri sí dé sāŋgi ú khé máa mu bú. ²⁰ Thīŋaa-u, pí kaakhāamuná yeeri Yékínná khuu sée bírí ye khee máa múní fī tē dee mú khāamuná. Tírā yeeri mu kōrsuŋ; hā mú bee pīsigi wa, ²¹ dé ná Yékínná ye de' thīnthīnsiri wa, páane ú ba ye de múní tē ŋa. ²² Tuu kha' Yékírí kuru-uma yēe pū tē. Ú keru ípe bí séeri khīlŋni weri wa, ye fīl-urí-múní-buma

† Ná keri 1It 19.18 †† Ná keri Wóg 29.3; Ézá 6.10; 29.10 ‡ Ná keri Mák 69.23-24

dōwōgi. Ye fō mú tu waatu wá bēe' dé fīl-urí-mú-buma dōwōgi tírā yeeri ú hīnī mu, tōmá u ba khú sée-múnima tē. ²³ Ye ná Ísíráyél bibira sée pí kaakhāamuní, Yékínná ba máa-bi-búma, pébu, u ma kí wōrge yēe wōnní khé máa bi bú tē. ²⁴ Mú mú déeri wúugi ólívíyéde' thīnthīŋgi weri, ná Yékínná ba wōrōw máa múní ólívíyé kāgam-muná, dé pírí bí déeri ólívíyé kāgammi wá de' thīnthīnsi weri, píra mu ba sūnní kha' tēe?

Ísíráyél bibi wá hūmmi wá míŋa

²⁵ Á nípa, mi wēe bee dé tē kōw bú tōw míu tí kóorá tí mi ba se'e' tē weri, sí dé sāŋgi tē keŋ má tēbe sóori wōwōmuni wā. Tí mínná déeri: *Ísíráyél bibi* wá pōw déeri núkpínísi yēe ba hīti sí núkpínísirá tē ná naŋ khuu ú tāmabi wá bēe' pí Yékírí phī'ni khori weri, pi ba baŋ Kírísi thāná. ²⁶ Ná si tarāa, Yékínná ba hūmma Ísíráyél bi thīnthīmbi wá bēe' pātí si tī'ni kha':

Síŋóná Hīnnáana ba ku' tē dé sāŋgi Jakópi wá kóibírā sūnní kai Yékírí wá mílŋu tōwā.

²⁷ *Sírāa ba dé nínnéé sí ma ba khoŋ bí, tē hīŋ pí mípūŋi.††*

²⁸ Ná mu kha' mu keŋ seere *nuwāa* he' tírí bu, Júdebi dé-birma Yékírí wá pūnībi ye sí dée tibi tāmabírí bu kurga. Ye ná mu kha' mu keŋ pātí Yékírí phī'ni khori bi weri, sí he' tírí bu, dé-birma ní' pí Yékírí funni tē dee pí sekóbírā. ²⁹ Pébu, ná Yékíre hāa mu, hā-urí-muma; ye ná u yísi mu, yí'-urí-muma. ³⁰ Khūlŋni tibi tāmabira ye wēe nú Yékírí wági wa, ye werá ú maŋnaa tōw tē dee Júdebi wá nintāŋkpíkírā. ³¹ Múnnāa sure tē, werá kpí'purma nintānni Yékínná sí dé sāŋgi ú maŋnaŋ bí bu pātí u maŋnannu tībírí bu wera. ³² Pébu, Yékírí ye-ur-ma nípi wá bēe' hītaa pí nintāŋkpíkírā sí dé sāŋgi ú maŋnaŋ bēe' pu.

³³ Tamaŋ Yékírí wá kuru wá pugunnu bú wa. Ú wōwōmú ná ú tuumuna tari mílŋu wá bēe'.

Māa tu Tamāaŋ saabunsaa?

Māa tu ú déegédómōw?

³⁴ *Māa tu Tamāaŋ kákásaa?*

Māa bō'ruu ŋāa?††

³⁵ *Māa hāanuu mílŋu*

kí dée má yee-uruuma mílŋaa?†††

³⁶ Úrá khonni mílŋu wá bēe'; ú bārkará mílŋu wá bēe' bú; úráa mílŋu wá bēe'ŋa.

A kí fuu ú pīsí nuugi waatu wá bēe'! *Amiina*.

Nínnéde' kíi nuu Yékínnō weri, kí míŋa

12 Tírā yeeri á nípa, mú Yékírí maŋnannu aabo weri, mi níŋ-ŋma dé tē khe tē wísí hā Yékínni pātí tē de khoŋ *thōginsí* hāa-u weri, sí dé má thōguŋ sūi thakooge yēe nuu ú, sí déeri ú wásu weri, dé sírá déeri

†† Ná keri Ézá 59.20-21; 27.9; Jér 31.33-34 ††† Ná keri Ézá 40.13 ††† Ná keri Jób 41.3

Yékínthya' thīnthīngira. ² Hã í dé pātí dunija wêe nípara dé ya, dé í yee Yékínná fíkíj í í hã í káká' fūnsi sí dé sǎngi í tu tí u bee. Tí u bee weri, tírá déeri: tí kunu, ná tū nuu ú, ná tí dá'ri sɔŋ wera.

³ Pātí Yékírí fūni mí bu dǔɔgi weri, tírá yeei mū sɛɛ' í bée' kha' khaa tí í nanu wā, hã í sa í wísi fí ya, dé bée' yee wǔɔmí í nínnéé í mákíj khāa mí Yékírí hāanu bi wera. ⁴ Wíkha tíkpōo aabe, ye í kpíkukhayaírá kǔrǔ. Ye kpíkukhayaí wá bée' ná í sūmuna. ⁵ Múnnáa sɛɛ, kǔn-arma ye tíkírá dée wíkha tíkpo, sí kuso pātí a déeri kpoogi á ná Kírísiri wera; dóɔŋ-arma kāmbo pātí wísure wera. ⁶ Yékírí fū-uru-aabɔɔma dǔɔgi í hāa á bée' ná á míhāanuɔŋ thījini thīinjɛ. Wée ú Yékírí yeei ú wǔrǔɔ yēe sɛɛ' ú nǔgɛsɛɛɛ weri, u kí sɛɛɛɔɔ í mákíj Yékírí wá khīlnne. ⁷ Wée ú Yékírí yeei ú wǔrǔɔ wēe tǔfɛŋ weri, u kí tǔfɛŋ; wée ú u yeei ú wǔrǔɔ wēe mamaŋ nípi ú míu weri, u kí dé si; ⁸ wée ú u yeei ú wǔrǔɔ wēe tǔfɛŋ pǔɔri pí bu fǎŋgi ú khīlnná weri, u kí dé si; wée ú u yeei ú wǔrǔɔ wēe hã pǔɔri míjɛ weri, u kí dé si ú dǔgi wá bēe'nc; wée ú u hāanu níkhāgɛsɛ weri, u kpā' wǔɔri ú sūmúná; wée ú u yeei ú wǔrǔɔ wēe maɔɔnaŋ pǔɔrǎ weri, u kí dé si mánse.

⁹ Í funj kāmbo í dǔgi wá bēe'nc. Í ɽ' mípíjɛɔni yé khǔɔ' míkɛɔdege. ¹⁰ Í funj kāmbo pātí hakpookāmbe funj kāmbo bi wera. Í bée' úkpo úkpo mákínnuma ná í yee si thaago kha' mákíj-ɛni ná í khurí kpónnó' pǔɔra. ¹¹ Hã í thānthānnu wā, dé í hukéé déegéé. Í déegéé í dǔgi wá bēe'nc í hã Tamanna. ¹² Mú í khāanu tuu dé núu gí Yékírí hāana'ni, kí ba déma weri, í kí kpánnéé. Ná pi sǎna' í yíbiri, í pá'. Í hukéé kí jínj Yékírí waatu wá bēe'. ¹³ Í tǔfɛŋ Yékírí wá bīu degenso weri, yé kí wǔrǔ khurísagika.

¹⁴ Ní' píu fūnsíj í weri, í kí kha' Yékíre tǔfɛŋ bi. Í kí kha' Yékíre tǔfɛŋ bi, tūmá hã í danja bi ya. ¹⁵ Ípe bīu kpánnéé, í kpánnéé í ná bíri kpoogo; ípe bīu fuuɔ, í fuu í ná bíri kpoogo. ¹⁶ Í hīti káká' kpoose. Hã í bee jísígi wa, dé í kí máa naanunúbirá. † Hã í keŋ má í kporá tuuru wǔɔmuni wā.

¹⁷ Hã í khe píni taa píni wā. Í hukéé kí dé nípi wá bée' míkɛɔɔya. ¹⁸ Í hukéé í dé tí í wǔnní dé weri, í ná nípi wá bée' beŋ. ¹⁹ Á ní' pí mi funni weri, hã í khorj di-mi ja, dé í yee si í hã sí Tamaŋ Yékínná, dé tí'-sɔrma Yékírí wá sɛburá kha':

Mani Tamanāa khorj dimina; manāa ba taa bée' pí mípíu í pi déeri wera.^{††}

²⁰ Ye tǔgi bú tǔ kha'

*Ná khūmige kǔrǔ mú pínnáa, mú hã ú di,
ná júsɛ kǔrǔ, mú hã ú jú,
dé ná mú dé múnnáa,
si déma má naabise mu kǔɔri ú thagurá.*[‡]

²¹ Hã mú yee mípíjɛ wǔrǔ mu wā, dé mu pánáa dé míkɛɔ í wǔrǔ mípíjɛna.

Í nú ní' píu wǔrgɛ weri, pí wága

13 Nípi wá bée' mákínnu ná pi núma ní' píu wǔrgɛ weri, pí wága. Pébu, Yékíre saari si mú, ye ípe bīu kí wǔrgɛ weri, Yékíre hāanu bi gí. ² Tírá yeei, níni úu kai ípe bīu wǔrgɛ weri, pí wánnu, dé-giri má tí Yékírí kha'ri weri, tíra u kauri. Ípe bīu dé múnnáa weri, ti ba ku' pí bu. ³ Níni úu dé kunni, ú phānu fāgɔ-mambu wa, dé wée úu dé píni weri, úra phānige kó'. Ná mu wēe bee dé mu phānu bi ya, mú dé kunni, pí fuu mu. ⁴ Pébu, mú kɔrge Yékírí deeri ye saa bi tí sūmúná. Ye ná mu dé píni, mú phānu bi, dé kí dée má phājɛ pi deeri ye hāa bi khotágɛ ja, dé pi fíma Yékírí wá jísíjírá í bɔ' ípe bīu dé píu weri, pí tu dé Yékírí wá jámísi ya-sɔri-bí-buma. ⁵ Tírá yeei mu mákírá ná mu dee Yékírí wá jámísi wá tónná ye nú pí wági wa, dé mákím-munuma ná mu kpónnó' pi, pébu tu-muni mú dǔgírǎ dé sírá kunni.

⁶ Sí kpoosirá yeei tǔ í khorj dāmphori, pébu, péé bīu hīnɔɔ weri, Yékíre saari bi dé pi dé tí sūmunnú tí dóm-míná. ⁷ Í hã nípi wá bée' tí pi mákínnu ná pi bu wera: péé bí í mákínnu ná í khorj dāmpho thījini thījini hã weri, í khonni hã bi ú; wée ú í mákínnu ná í phānu, í phānɔɔ; wée ú í mákínnu ná í kpónnó', í kpónnígōo.

Í funj kāmbo

⁸ Hã í yee níni wá mígé hīti íbe ya ná kí dée má kāmbo fummí wá míge múwā, dé wée ú funni ú kǎni weri, míjɛ wá bée' í maŋ mí Yékírí hāanu Moyíziri weri, kha'ri, í bée' u déeri. ⁹ Tí Yékírí kha'ri
*Hã mu ku' mú haru werési mú khoos wá kpānaa bu wa;
hã mú khu níni wā;
hã mú sú wa;
hã mú wǔrǔé ku' mú kǎni wá mínɔ wā^{††};*
ná yó mí í pí mammí kha'ri weri, ná tí u kha'ri
Mu funj mú kǎni pātí mu funni mú thī weri,^{‡‡}
dé-sima sɛɛɛ kpoos. ¹⁰ Ná mu furu mú kǎni, mú déyoo pí ja. Tírá yeei, ná mu furu, dé-munima míjɛ wá bée' í Moyízi wá mammí kha'ri wera.

Í sǔɔbíj kí tɛe Kírísi wá písémbammuna

¹¹ Í khe si kheemɔ, dé í thī tu-ɛni waatu ú are wera; í ya dǔɔmúná werá dé hūmmi tǔrím-buri aabe í taraa fūnaa tí a khāanu Yésúrá wera. ¹² Táagura bamma faa, dugura bée yékímma. Tírá yeei, a sée tápírmíni yé khe khotá sū yee á nínnéé táyésígɔ wera. ¹³ A nínnéé pātí si mákínnu weri, má a ma khubeegɔ. A sée didǔgi ná thǎjǔ píngi ná khobeegɔ ná ha'beegɔ ná míkhījkhānnudégi ná kaabemmuni ná dǔɔkpōonna. ¹⁴ Í khe Tamaŋ Yésú Kírísi wá dédǔmǔ. Hã í kí káká' mípíu í ku'ri níthīnasɔ weri, í ba tanní déyee ya.

† Pǔɔ kha'-pɔrma tǔ kha' í pí sūmi títáa'ya. †† Ná keri Wóg 32.35
‡ Ná keri Sɔs 25.21-22

†† Ná keri Ku' 20.13-15, 17; Wóg 5.17-19, 21 ‡‡ Ná keri Léw 19.18

Hã mú kha' mú kãni wã

14 Ī kó' úwe òu míl yêe tuume kóŋ Yékírí wá khĩl-ná wã weri, hã ĩ khabɔɔ wa, háari ú kákásírãa síkpo ná ĩ wásura. ² Ɔ wónní kha' khãa-manuma, mana wónní di míluri wá béé' ye òu míl yêe tuume kóŋ Yékírí wá khĩl-ná wã weri, úrá kai khakhɔɔgura. ³ Wée òu di míluri wá béé' weri, hã úrá beeyi wée òu kaa khɔɔ khaa weri wa. Ye wée òu kaa khɔɔ khaa weri, hã úrá kha' wée òu di míluri wá béé' weri wa, dé Yékírí pí-uruma pãtí u píuri múní tẽ wera. ⁴ Múnãa maa yêe kha' Ɔ sũmdébiy-ee? Tereŋ-uri wo, u terme ŋa wo, si khee múní wã, dé ú ná ú tamaŋ wáse síra. Ye u ba tereŋ, pébu, Tamanna ma wórgé yêe wónní tẽfírɔɔ ú tereŋ.

⁵ Pɔɔra kemma kha' khubura tanɔmma kãmbi ye pɔɔ thã úrí, pi ma kpoogi; ɔɔ taraa ɔɔ wa. Ye sí mílná, ná béé' úkpo úkpo tuu dé káká' síl bí weri, kuri-suri, sírá déeri mí khãgɔna. ⁶ Wée òu keŋ kha' khubura tanɔmma kãmbi weri, Tamaŋ Yékínna u deeri yêe dé si. Wée òu di míluri wá béé' weri, Tamanna u deeri yêe dé si, pébu, u thugɔɔma. Ye wée òu míl yêe khɔɔ khaa wa weri, Tamanna úrí deeri yêe dé si tẽ yêe thugɔɔ. ⁷ Pébu, á ɔɔ bú yêe thakooge ĩ dee ú thĩ wáɔ wa, ye á ɔɔ hu ĩ dee ú thĩ wáɔ wa. ⁸ Ná a thakooge, Tamanna a deeri yêe thakooge; á huu ba' úra a deeri ye huwo. Mú síre múnãa weri, á koori wo, á huuri wo, Tamaŋ wábe a déeri. ⁹ Pébu, Kírísi hu-uma ye yaa sí dé sãŋgɔ ú dé hu-uribi ná níkooníngobi wá Tamaŋ. ¹⁰ Ye mú m̄u kaa khɔɔ khaa weri, pée déeri m̄u kha' mú asóníkãnaa? Mú m̄u di míluri wá béé' weri, pée déeri m̄u beeyi mú asóníkãnaa? Ɔ khu ná a bêe' ba ná nuuma Yékírí wá wáɔɔ ú thu a, ¹¹ dé tĩ'-surma kha'

*Mani Tamaŋ Yékínna ma thakooge,
bêe' ba khuusiŋ má wáɔɔ,*

bêe' ba tu dé mani Tamanná déeri Yékínna.†

¹² Múnãa béé' úkpo úkpoo ba thoo Yékínni míl í pi déeri wera.

Hã mú yee mú kãni burso wa

¹³ Tírá yeeri hã á sũnní kha' kãmbi tũwã; dé ĩ hukée, hã ĩ yé dé míluri sí yee ĩ asóníkãni burso wa. ¹⁴ Khãamuri tuu Tamaŋ Yésú wá bákárá dé míluri bú ĩ kɔɔrmã wã. Ye ná ɔɔ keŋ kha' tó míní kɔɔrɔnni, ti wónní dé-úbuma míluri. ¹⁵ Ye ná mu dima diimi ye sí ŋagimuri mú kãni wá kákási, má mu furɔɔ pãtí Yékírí kha'ri ya. Hã mú dee diimo yé yee wée ú Kírísi deeri ye huu weri, ú téu wa. ¹⁶ Mú tí múní kenni kha' kuri-turi weri, hã mú yee tí baŋ khakunse ya. ¹⁷ Yékírí wá lgi wá mí úra dée diimi ná ŋúumi wã, dé ú Nii wá bákárá a wónní dé tí u kha'ri weri, ĩ beŋ yé bu dɔɔwóŋgo, ¹⁸ pébu, wée òu dé Kírísi wá sũmuri pí dómminá weri, ú míŋe ba nuuma Yékínno, ye nípe fuu ú nísí nuuga.

† Ná keri Ézá 45.23

¹⁹ Ná si múnãa a hukée dé míluri ĩl wónní baŋ bemme, ye dé tẽ míluri ĩl wónní yee á tẽfírɔɔ kãmbi ĩ bu fãŋgi Yékírí wá khĩl-ná wera. ²⁰ Hã mú dee diimo yé has' Yékírí wá sũmuri wã. Míluri wá béé' kinni yêe wónní di sã, dé ná mu di diimi píuri yee mú kãni burso, síra kura wa. ²¹ Ye ná mu ba khɔɔma khaa, werésu mú ŋú thãamuri werésu míluri wó míluri tí mu ba di tũluri yee mú kãni burso weri, ti pãa mú yee ri. ²² Tí múní tuuri sí mílná weri, múnuri yee sí hĩturi mú ná Yékírí wá thée. Níní wá dó gí hãanusu òu dé míluri kaa tũnnée weri, kuri-únni. ²³ Ye níní ú diiri míluri ye tũnníŋa weri, Yékínna yárgíyɔɔma, pébu, u khãa Yékínna ye dée ri ya. Ye hakura ná míluri wó míluri tí mu dé weri, ná mu dée ri kaa khãa Yékínna, mípĩŋe.

Hã mú dé tũluri nuu mú thĩŋo wã, dé mu dé tũluri nuu mú kãnnɔ wera

15 Aa búluri tuume kóŋ Yékírí wá khĩl-ná weri, hã á dé tũluri nuu aabe ya, dé mákin-turi ná a tẽfírɔɔ ípe búluri yêe tuume Yékírí wá khĩl-ná kóŋ na weri, khaa í pi kó' yêe kpũŋ wera. ² Á bêe' úkpo úkpoo pãnáa kí dé tũluri nuu á asóníkãnnɔ ĩ dee ú kuriyɔ sí dé sãŋgɔ ú bu fãŋgi Yékírí wá khĩl-ná. ³ Yésú wá yatira ye wée bee dé u dé tũluri nuu ú thĩŋo wã, dé pãtí si tĩ'ni Yékírí wá seburá Kírísi wá mílná kha'

Kusa' í pi kusa'ri úrí Yékínni weri, mana pi khusa'ri í weri,††

sírá buuruu. ⁴ Míluri wá béé' í khurura tĩgi Yékírí wá seburá weri, tĩ'-surma ĩ mamaŋ a, á hukée ĩ bu fãŋgi Yékírí wá khĩl-ná. Sí bákárá a wónní khãa tu dé tí Yékírí kha'ri weri, ti ba déma. ⁵ Yékírí òu yee níné wónní hukée ĩ bu fãŋgi ú khĩl-ná weri, u yee ĩ beŋ pãtí Yésú Kírísi bée weri, ⁶ sí dé sãŋgɔ ĩ béé' tĩkĩŋ ĩ fuu á Tamaŋ Yésú Kírísi wá Sii Yékírí wá nísí nuuga.

Júdebi ná támabe Kírísi deeri ye baa

⁷ Tírá yeeri ĩ kó' kãmbi kókuri pãtí Kírísi kó'ri ĩ weri, sí hã Yékírí sãu. ⁸ Mú see'-ĩma kha' Kírísi baŋ-uri déegíyee-ma má sũmdébiyo Júdebi wá sɔɔɔmburá, ĩ dée míluri Yékírí hãani pí khãgɔni núugi kha' ma ba dé weri, pí tu dé Yékínna see'ma thĩŋaa. ⁹ Ú bamuri dé-birma tẽ sãŋgɔ támaburãa fuu Yékírí wá nísí nuugi ĩ dee pãtí ure numanse weri, ĩ mákírã pãtí si tĩ'ni Yékírí wá seburá weri kha'

Tírá yeeri mi ba fuuma múní Yékírí wá nísí nuugi támaburá,

yé tĩnnée kpónnó' mu.‡

¹⁰ Yékírí wá sebi kha'-urma tẽ kha'

ĩbi támabi, ĩ kpánnée ĩ ná ú nípira.‡‡

¹¹ Kha'-uma tẽ kha'

Támabi wá bêe', ĩ fuu Tamãaŋ nísí nuuga;

nípi wá bêe' fuu ú nísí nuuga.‡‡

†† Ná keri Mák 69.10 ‡ Ná keri 2Sá 22.50; Mák 18.50 ‡‡ Ná keri Wóg 32.43 ‡‡ Ná keri Mák 117.1

¹² Yékírí wá hǎngínnáa Ézáyí kha'-únni tē kha' Jésé wá kóira ba yama pātí táhugira kíu weri, í dé dunjathījini wá bée' lya; úrāa ba dé wée ú pí bēe' khāa yēe tēe wera.[†]

¹³ Yékírí ú a khāani yēe tēe weri, u yee nuumé thā' í' yēe í bu dǎwóonǎgi tákursi í dee khāa mí í khāani ú bu weri, sí dé sǎngi í hafu khāa tu ú Nii wá wǎrgi wá bǎrkára dé núu gí u hāana'ni weri, ki ba déma.

Pól wá sūmuni támabi wá sǎgombó

¹⁴ Á nípa, mí thī khāa-muni tuu dé í dǎgura fūma tákursi ye í tu mílɔ́ wá bée' yēe wǎnni bǎ' tēe kǎmba. ¹⁵ Ye sí bée'rá, sebi ú mi tī'ni hāa í weri, se'e'-muni í yó khayrá yó mí kaadé phǎnige í wǎgi' í, sí kuso pātí Yékírí fūni mí bu dǎwǎ ¹⁶ í dée mi Yésú Kírísi wá sūmdébií íbi támabi wá sǎgomburá wera. Yékírí sa-urɔ́-muma, mí se'e' seere nuwāa ú ku'ri ú thā weri, sí dé sǎngi támaburá dé Yékírí wábu Nii wá bǎrkára yé dé tēe má mí tí mi khonni hā Yékírí tūi nuu ú wera. ¹⁷ Yékírí wá sūmi tí mi dé weri, yaara'-turi mí wǎwǎri thu'wǎ í dee pātí mí ná Yésú Kírísi déeri kpoogi wera. ¹⁸ Pébu, mí ha'rí se'e' tǎw wa ná ki dée má tí Kírísi kheeri mi í yee támaburá núu Yékírí wágu weri wa. Seere ná mídeenji ¹⁹ ná tǎgumasimí í buka' Yékírí wá wǎrgi weri, ná ú Nii wá wǎrgi wá bǎrkára sí déeri. Múnnaa mi kheeri í kǎrǎgi Jerúzalém í seeriye nípi seere nuwāa ú se'e' Kírísi wá mí weri tákursi í ná nanu háari Ílíri maráa bu. ²⁰ Hokee-minima í seeriye nípi seere nuwāanǎ khaa í Kírísi wá míje ye seeriye ya, sí dé sǎngi hā mí yé déegée khaa tí wǎ buuri ná u déegíyé weri wa. ²¹ Ye déegée-minima í mákírǎ pātí sí tī'ni Yékírí wá seburá kha'

Pée bí pi ye mí seeriye bi ú mí ja weri, pi ba jaá-u; pée bú ye mí núu ú mí ja weri, pi ba tu bú kpooro.^{††}

Pól wá sɔ́rɔ́yóogi wá míja

²² Sí sūmɔ́surá kǎ'rá mi, tírá yeeri pá kǎngǎngǎ mí ye bée thee ní í thāná, ye mi wǎwǎ wa. ²³ Ye werá mú mune sūmune ní sí kénsírǎ tǎwǎ, ye sí dée du kǎngǎngǎ ná mi ye khǎwǎ'ma kúuǎ dé mi ná thya' í ye mi wǎwǎ wa weri, ²⁴ ná mí bāa yóo Ésípǎni sɔ́rgurá, mi ba nuu ní thya' í. Mi khǎwǎ'ma dé mi hǎti á dé háari má wǎ waatu kíru kǎmbe yékírǎ yóo, ye í tǎfǎngi mi mí yóo Ésípǎnǎ. ²⁵ Ye werá mi yóoma Jerúzalém í ná hāana' Yékírí wá bú ní weri, pí sūnna. ²⁶ Másedóni sɔ́rgi asǎnnípi ná Ákáyí sɔ́rgi asǎnnípirá khǎwǎ'ru dé pi yeké' tǎfǎngi pǎwǎ bú Yékírí wá bú Jerúzalémuná wera. ²⁷ Pírǎ khǎwǎ'ru dé pi dé si, ye pí yatí mákim-birma ná pi dé si; pébu, ná íbi támabura wǎwǎ buu bú Yékírí wá kɔ́rgurá Júdebi wá bǎrkára, mákíng-íbiinnima tē ná í hā bi bú í dékimúná, sí tǎfǎngi bi. ²⁸ Ná mi ba hāa bi sūnni wá bēe'ncó sóo í dée mílɔ́ wá bée' í mákínni weri, ye bāa

yóo Ésípǎnǎ, mi ba nuu ní thya' í. ²⁹ Ná mi ba thee í thāná, khāa-muni tuu dé Kírísi ba tǎfǎngi á bée' tákursa.

³⁰ Á nípa, mú Yékírí wá Nii yeeri áa fun kǎmbi weri, mí níng-íma werá á Tamañ Yésú Kírísi wá nísigírǎ dé í tǎfǎngi mi á hokee tákursi Yékíng níngúrǎ. ³¹ Í níng Yékírí, ú hǎngi mi Júde maráa ní' pí kaari khāa Yésúrǎ weri, ye sūngi mí yóo dé mi ná hā Yékírí wá bú Jerúzalémuná weri, pí wǎnni hǎngi ní pí dǎngi me. ³² Ná sí dée múnnaa, ye Yékínná pí, mí thee í thāná mǎnse í ná kǎarée kíru. ³³ Yékírí ú hāana' dǎwóonǎgi weri, u hǎti í bēe'ncó. *Amíina.*

Pól wá thura

16 Mí bée se'e'-íma kha' á asǎnníharu ú pi yí' Fébé, ú déeri Sǎngkíre asǎnnípi wá míkǎrsunnaa weri, dé-urma sǎwǎbénína. ² Í kǎwǎ kǎkuri Tamāñ nísigírǎ pātí pi kǎ' Yékírí wáa wera. Ná u bāa kǎpú míni wó mílɔ́, í tǎfǎngi, dé tǎfǎngi-urɔ́ ní' kǎngǎngǎ. Tǎfǎngi-urɔ́ mí thī wá yatara.

³ Í thya' Pírísíli ná Ákílásu. Mí ná píráa dé Yésú Kírísi wá sūmuni kpoogo. ⁴ Dee-biyaama mí míng yēe bée hu sí dée sǎngi mí buu koo. Ki dée má mí kporāa thya' pi ya, dé táma asǎnnípi wá bēe' píu khaayi khaayi weri, pi thya'-puma tē. ⁵ Í thya' asǎnní' píu píngǎngi pí thāná wera. Í thya' Épálnéti ú mi funni, ú déeri dǎngi níni ú khāani Kírísi Ázísɔ́rgurá wera. ⁶ Í thya' Máriyámu ú déegéeri tákursi í sǎgomburá wera. ⁷ Í thya' mí Júde kǎng bí déeri Ándóróníkísi ná Jíníyásu † wera. Mí ná píráa ye karsórá. Dé-birma Yésú wá sūngunni bí bēe' tuuri wera. Pi yatrá khuruu tuu Yésú mí bu.

⁸ Í thya' Ámpíliyátisi ú mi funni, í dee tí á bēe' déeri kpoogi á ná Tamanni wera. ⁹ Í thya' Írbé. Á ná úrāa dé Kírísi wá sūmuni kpoogo. Í thya' tē Sítákisi ú mi funni wera. ¹⁰ Í thya' Ápélésu ú déeri sǎwǎbéníní Kírísi wá khǎnná wera. Í thya' Áarísítóbíl wá kǎngi nípara. ¹¹ Í thya' mí Júde kǎni Éródíyónina. Í thya' Náarsísi wá kǎngi ní' pí déeri Tamañ wábu wera. ¹² Í thya' Tíríféni ná Tírífósi píu dé Tamāñ sūmuni wera. Í thya' Péersídi ú a funni wera. Dé-urma Tamāñ sūmuni tákursa. ¹³ Í thya' Úrúfúsi ú pi saari Tamāñ sūmuná wera. Í thya' ú nípáani, dé dé-uma má mí thī wá nípáa-u. ¹⁴ Í thya' Ásǎngkírítí ná Filégó ná Érmésu ná Pátóróbásu ná Érmásu ná á asǎnníkǎmbi wá pǎw bú bí kpoogi wera. ¹⁵ Í thya' Fílólógú ná Júlí ná Néeré ná ú khǎharu ná Ólím-pásu tíkíng ná Yékírí wábu wá bēe' píu bí ní kpoogi wera.

¹⁶ Í thya' kǎmbi dǎmúgúthura. Kírísi wá nípi wá bēe' píu khaayi khaayi weri, pi thya' í.

† Ná keri Ézá 11.10 †† Ná keri Ézá 52.15

‡ Pǎw kha'-puma Jíníyá, kí déeri ha'nisige.

Phurgan bogiyɔ

¹⁷ Á nípa, mi see'-ĩma kha' ĩ kɔrsɩ ĩ wísu ní' pí kauri mamaŋ mí pi mamanni ĩ weri, yêe baŋ kɔkɩŋge, yêe yee nípi burso wera. ĩ kɔrsu bí bu, ¹⁸ dé pí nípêe hũŋ-gira wêe dé Tamaŋ Kírísi wá sũmɩni wã, dé pí dóse pi déegée yêe hã. Pi phũnna'ma núusi yêe fĩŋ yêe bunno' ní' pũ bú púrgi Yékírí wá khĩnná wera. ¹⁹ Ye ĩbíri, bée' tuuri dé ĩ núma Tamaŋ wágu, tí nuwãa mí. Ye mi beema dé ĩ tu tí kɩni ĩ kí dé ri, yé kónníŋ mípĩŋɩna. ²⁰ Yékírí ũu hãana' dɔwóŋgi weri, ú ba dáí yé khe ĩ ĩ wĩ petɩ *Sutãnaani* wã. Á Tamaŋ Yésú dɔwíráara hĩti ĩbe. ²¹ Mí sũmdé tákãni Tímótêe thɩya' ĩ. Mí Júde kãŋ bí déeri Lísíyísi ná Jázoni ná Sósípátéeri weri, pi thɩya' ĩ tẽ. ²² Míni Tértíyísi ú Pólna ye seere mĩ tĩ' sebi weri weri, mi thɩya'-ĩma Tamãaŋ jísigírá.

²³ Mí khítákhoo Gáyísi ú thã ú asónnípi wá bée' píŋgíŋ weri, u thɩya' ĩ. Érásíti ú déeri nu wá tigikónni weri, ú ná á asóníkãni ú pi yí' Kúwártísi weri, pi thɩya' ĩ. [²⁴ Á Tamaŋ Yésú Kírísi dɔwíráara hĩti ĩ bêe'na. *Amíina.*]

Ĩ fuu Yékírí wá jísi nuuga

²⁵ A thɩya' Yékírí ũu wórgɩ yêe wónni hã ĩ fãŋgi ú khĩnná, *seere nuwãa* ũu see' Yésú Kírísi wá mí, ú mi see' weri, ú bákárá. Ú seere nuwãaná déeri mí tí kóorá khũi khũi wera. ²⁶ Ye werá Yékírí ũu bú waati wá bée' weri, see'-urma kha' pi buka' tí duniŋathĩŋi wá bée' í tu ri ú *hĩŋgínníbi* wá sepi wá bákárá, sí dé sãŋgi bée' khãa má bu yé nú má wága. ²⁷ A fuu Yékírí úkpo ú déeri wóŋmi wá táriri weri, ú jísi nuugi waati wá bée' Yésú Kírísi wá bákárá. *Amíina.*

1 Κόορέντιβε

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú Kóoρέντι ασόννίπα. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná síjĩ' thasóké tanni ye sebirá tĩga.

Kóoρέντι ασόννίπι wá fãnge ye dée Júdebi wa. Kóoρέντι nu wá nísigi ku'-kiyaama: bató kóngómbé ye bam-búma; wãgĩri ná berensira ye dé-búma tákursa. Pól hĩtaŋ-uyaama Kóoρέnturá du gĩkpo ná kpúki ã seeriyé nípi seere nuwãano, pɔɔ pí yêe thoo Yésúra (Míd 18.1-23).

Waatu ú Pól ku'ra Kóoρέnturá sóo weri, ú ba núu ná pi kha' ασόννίπυρα wêe níunée pãtĩ si mákĩnni ja. Kóoρέντι ασόννίπι wá thĩ tĩ'neε-biyaama tẽ ã púgɔɔ mílɔi khoyeegi ná ha'yeegi wá míuná (7) ná síŋkhakhɔɔgi (8) ná Yékĩrí wá mí hãaniganɔi wá míuná (12) ná tigi' í pi kha'ra pũ yeké' tẽfĩ Jerúzalém ασόννίπυρι weri, í míuná (16) ná yó mí wá yɔɔ. Pólná tĩ'niya yêe seε' pi kha' pi sée kpikura (1.10-4.21) ná berensĩ (5) ná kãmbi yĩ'mi sĩnnĩpi thã (6.1-11) yé sée tí pɔɔra kũh kha' níne ma khĩnne ã dé mílɔi wá bée' wera (6.12-20). Ye mí í pi púgĩ'ráa-u weri ú bukaa bi sí dómminε.

Pól tĩ'-uma sepi ã hãa Kóoρέντι ασόννίπυρι sí dé sãŋgi ná míne nani, pí tu pãtĩ pi dé yóo wera. Ná mú yatra kha' mu keŋ, se' pí u tĩ'ni hãa bi weri, pi tarĩ pĩɔɔ, dé pĩɔɔ jãani, pĩrãa bú Yékĩrí wá sebirá (1Kó 5.9-13; 2Kó 2.3; 7.8).

Sebi wá kpikɔkhaya

Thura 1.1-9

Yékĩrí wá wɔɔmi ná níthĩngi wá wɔɔmɔ 1.10-3.23

Kóoρέντι ασόννίπι wá nísibεεge 4.1-21

Asónnĩpi wá berensirá wɔnnĩ seε' núuge ya 5.1-6.20

Yanɔi ná khɔsasi wá míɔa 7

Sĩŋkhasi wá míɔa 8-10

Pãtĩ ασόννĩní mákĩnni ná u hĩti Yékĩrí wá wɔɔmɔ wera 11.2-16

Tamãŋ dimi wá míɔa 11.17-34

Yékĩrí wá Nii wá mí hãaniganɔi wá míɔa 12-14

Huyami wá míɔa 15

Phurɔŋ bɔgu ná thura 16

Thura

1 Mĩní Pól dé-minima Yésú Kĩrĩsi wá sũŋgunnaa. Yékĩnná khɔɔr'i yĩsi saa mi sí bu. Mĩ ná mí ασόνĩkãni ú pi yĩ' Sósĩtĩni weri, ² aabĩrãa tĩ' sebi weri, yêe hã ú ãbi Kóoρέντι ασόννίπυρα. Ìbirá déeri Yékĩrí wãbi Yésú Kĩrĩsi wá bãrkãrá. Yékĩrí yĩ'-uru-ĩma dé ã níunée ú khĩunná. A hãma sebi wennɔ tẽ nípi wá bée' pũ yĩ' á bée' Tamaŋ Yésú Kĩrĩsi wá nísigiri khaari wó khaari wera. ³ Á Sii Yékĩrí ná Tamaŋ Yésú Kĩrĩsira fũ ãbɔ dɔɔgi ã hã ã dɔɔwóŋgo.

Tĩ Pól thuya'ri Yékĩrí ã deε Kóoρέντι ασόννίπĩrá weri, sí míɔa

⁴ Mĩní Pólna thuya'ma Yékĩrí waatu wá bée' pãtĩ u fĩlɔi ãbɔ dɔɔgi ã deε Yésú Kĩrĩsirá wera. ⁵ Ye ú bãrkãrá Yékĩrí yeerĩ ã buu mílɔi wá bêε': ã tu seereε tákursĩ ná ã tu mílɔi wá bêε', ⁶ pébu, nú-ĩni Kĩrĩsi wá mí ye kóree tákursa. ⁷ Sí dée múnnãa Yékĩrí wá mí hãaniganɔi wá ãbɔ kpigi ã ja, ã bũ bée ja khu ú á Tamaŋ Yésú Kĩrĩsira ba bannĩ ba buka' ú thĩ dunijanĩpɔne wera. ⁸ Yékĩnnãa ba hã ã fãŋgi ã ná naŋ kpũũnĩjá, sí dé sãŋgi á Tamaŋ Yésú Kĩrĩsi wá *pĩsémbaŋkhuurá* pí ja ãbɔ yãrgĩŋkharĩ wa. ⁹ ã khãa Yékĩnná, dé ú tũŋ na. Úrá yĩ'ri ã dé ã dé

kpoogi í ná ú Bikhee Yésú Kírísi ú déeri á Tamannu wera.

Kpikurāa dóonni asónniri wá sɔgɔmbɔ

¹⁰ Á nípa, mi níŋ-ĩma á Tamaŋ Yésú Kírísi wá nísígírá í bēe' beŋ. Hā í yee kpikurāgē hīti í sɔgɔmbɔ wa, dé í yee í dósé ná kām̄bu ye í kākásírā dé kpoogi, ¹¹ dé Kúlówé wá nípi sēe'ru mi kha' í wēe beŋ na. ¹² Ɔra kŭmma kha' Pól wáa ma déeri, Ɔrá kha' Ápólósi wáa ma déeri, Ɔrá kha' Péeri † wáa ma déeri, Ɔrá kha' Kírísi wáa ma déeri. ¹³ Kírísi kpikurā-uma bāa? Bá Pól pi ba'ru ní'batáɔkɔ í dee íbɔɔ? Bá Pól wá nísígo í bátízéeri?

¹⁴ Mi thiya'ma Yékírí pātí mi míu bátízée í Ɔ wa ná ki dée má Kírísípísi ná Gáyísira múwā. ¹⁵ Tírá yeeri níne wónnī súnnī kha' bátízé-ĩma mí nísígo wa. ¹⁶ É, thĩnaa-u, bátízé-mini tē Sítéfánási wá kórgi nípa. Ná píra múwā, mi tuu ná bátízé-mini Ɔ tŭwā. ¹⁷ Kírísira sŭnu mi dé mi bátízé nípi wa, dé sŭŋ-urí-míma dé mi sēe' nípi sēere nuwāanɔ. Ye ki dée má mi tuma núugi wa í ye pí khe Yésú wá humini ní'batáɔkurá má pi mínu wā.

Yékírí wá wóɔmi ná níthĩngi wá wóɔmɔ

¹⁸ Ná a sēe' ní' pí téuri weri Kírísi wá humi ní'batáɔkɔ, sí míu, pi ken-sima phŭnumisa; ye aa bí Yékírí hĩnni weri, ú humi dé-bima Yékírí wá wórgɔ.

¹⁹ Tĩ'-surma Yékírí wá seburá kha'

Mani Yékínna ba hasi'ma wóɔtubi wá wóɔmíni, yé murguntu hakuranípi wá hakuraara.^{††}

²⁰ Ye kha' níne bú yēe tu wóɔmɔ? Níne bú yēe tu sebee? Níne bú dunijaná yēe tu pánaa? Í keŋ má Yékírí buka'-uma kha' dunijanípi wá wóɔmuna ma phŭnumisi waa?

²¹ Dunijanípi ná pí wóɔmune me, pi wórɔɔ tuu Yékírí ná tí u déeri ú wóɔmi wá bārkárá wa. Tírá yeeri Yékínna keri sí mákírā ná u khe Yésú wá humi wá mí í nípi keŋ phŭnumisi weri, í hĩŋ ní' pí khāani ú bu wera. Síraa Yékírí wá wóɔmuna. ²² Júdebira beema dé pi ná tāgumasimí ù buka' Yékírí wá wórgi weri, ye Gérékiburāa be wóɔmɔ; ²³ ye aabírāa sēe' nípi Kírísi wá humi ní'batáɔkɔ, sí mípa. Júdebira ken-sima má seere úu míu mákírā sēe'me pa ye támabrāa keŋ si má phŭnumise. ²⁴ Ye pée bí Yékírí yí'ru weri, Júdebe ba', Gérékibe ba', Kírísi buka'-uma Yékírí wá wórgi ná ú wóɔmɔ. ²⁵ Pébu, Yékírí wá sŭmdéerŋ tí nípi keŋ kha' phŭnumise weri, tu tarí níthĩngi wá wóɔmuna; ye ú sŭmdéerŋ tí nípi keŋ kha' dɔguse weri, tu tarí níthĩngi wá fāŋgura.

²⁶ Á nípa, í keŋ hĩtaŋ sí í ye ye Yékínna yísi í wera: dunijanípi kemma kha' í sɔgɔmburá wóɔtubēe bú kŋŋ na, kŋŋgŋmbe bú yēe wórgē ya, kŋŋgŋmbe bú í dée níkpórbí tē pa. ²⁷ Ye ní' pí dunijanípi keŋ phŭnumisi

† Gérékisirá kha'-purma kha' Séfási. Péeri wá nísígi wá kóɔyi.

†† Ná keri Ézá 29.14

weri, píra Yékírí phĩ'ni khori í yee dunijanawóɔtuburi nusi, í phĩgi khori ní' pí dunijanípi keŋ kha' pi fāŋgē ya, í yee dunifāgimamburi nusa. ²⁸ Yékírí phĩ'-uri khorma ní' pí dunijanípi keŋ kha' sém-birma, pí pi kpŭkuŋ, píu míu yēe wónnī kuru mínu wā, í hasiga pí pi yatŋ weri, ²⁹ sí dé sāŋgi níne wónnī foi Yékírí wá wóɔmɔ wa. ³⁰ Yékínna déeri í kpoogi í ná Yésú Kírísira; úrí bu a buuri Yékírí wá wóɔmuna. Ú bārkárá Yékínna khe a ní' termembe; ú bārkárá a déeri tē Yékírí wábi, ye úrá hĩnni a mípĩŋne. ³¹ Tírá yeeri pātí Yékírí wá sebu kha'ru weri, ná níne kha' ma foi, ú keŋ tí Tamaŋ déeri weri, yé foi.[‡]

Dŋŋ mí Pól sēe'ru Yésú wá humi wá mínu wera

2 Á nípa, pātí míni theera í thāná weri, ki dée má wóɔmi ná seeretuge mi kheeri í bukāa í Yékírí wá mí tí kóori ya. ² Mi ye wēe bee dé mi sēe' tŭ mí manu í sɔgɔmburá wa ná ki dée má Yésú Kírísi ná ú humi ní'batáɔkurá sí míne pa. ³ Pātí mi ye í sɔgɔmburá weri, mi yema sŭm sŭm, ye phāŋgē kóɔŋ, mí ye kpāŋ. ⁴ Mí seere ná tēe tí mi sēe'ru Yésú wá mínu weri, tu dée mí tŭ wónnī fĩkĩŋ nípi hakura wa, dé Yékírí wá Nii ná ú wórgēe dé si, ⁵ sí dé sāŋgi hā kí dé má nípi wá wóɔmē yeeri í khāa Yésúrá wa, dé Yékírí wá wórgi wá bārkárá í khāani ú bu.

Yékírí wá wóɔmi wá mípa

⁶ Ye sí bēe'rá a mamamma ní' pí kó'ru Yékírí wá khĩlun-urí Ɔɔɔbésɔ weri, pŭ wóɔmɔ. Pí wóɔmuna kuso dunijna wēe ubi wá í gŭi ba sóo weri pí thā, ná mu tanní kha' dunijna wēe nípi thā wā. ⁷ Yékírí wá wóɔ mí nípe mí tuu wa, pí kóorá weri, pí míne mi sēe'. Yékínna khurura khori pí wóɔmuni khŭi khŭi í hāa aabírí bí, sí dé sāŋgi á hĩti sáunɔ. ⁸ Dunijāa u úkpo mé', u tuu pí wóɔmuni wā, tŭmá ná tu-biyaa bi, pi yé ba' Tamaŋ úu sáunɔ weri, ní'batáɔkurá wa. ⁹ Dé pātí Yékírí wá sebu kha'ru kha'

Míu tí yíbinna páa wā, míu tí píntāanna núu wā, ná míu tŭ míu baa níni wá hakura bu wa weri, tíra Yékírí sŭɔbĩnni í hāa pí funnuu wera.^{††}

¹⁰ Ye aabíra Yékírí buka'ru tí ú Nii wá bārkárá, pébu, ú Niina tuma míŋŋi wá bēe' háari Yékírí wá yatŋ wá kāká' sí kóori wera. ¹¹ Māa wónnī tu ú kani wá kākási ná ki dée má tárú wá thĩna múwāa? Múnnāa surē tē, níne wónnī tu Yékírí wá kākási wa ná ki dée má ú Niinɔ wā.

¹² Ye aabíra dunijanípi wá dŋge ya, dé bu-ama Yékírí wá Nii, sí dé sāŋgi á tu tí Yékírí fĩnu dŋɔgi í hāa a wera.

¹³ Ye tí mínnā a sēe' í. A khee dunijanípi wá wóɔtuseere ya, dé míu tí Yékírí wá Nii mamanni a weri, tíra a kheeri yēe sēe' í tí. Múnnāa a khe tē Nii wá míu í sēe' íte tí déeri Nii wáru wera.

‡ Ná keri Jér 9.24 †† Ná keri Ézá 64.3

¹⁴ Níní òu míl yêe Yékírí wá Niino wã weri, ú wónní pí míl í déeri Yékírí wá Nii wáyí wa. U kereema má phũnumise, ú wónní tuwæe ya, pébu Yékírí wá Nii wá bákárá níne wónní tuwæe. ¹⁵ Ye níni òu Yékírí wá Niino weri, úrâa wónní tu mílji wá bée' í kpiuree kãmbɔ, ye níne wónní tu kpiuree ú wá írí wa, ¹⁶ pébu, Yékírí wá sebi kha'-uri kha'

Máa tuuri Tamaŋ wá kákásí

í mamaa-u?†

Ye Kírísí wá kákásêe aabínne.

Kpikraara kura wa

3 Á nípa, ná míno, mí wórɔɔ seeriye òbe má ní' pí *Yékírí wá Niino wã*, dé seere-munuma òbe má ní' pí níneé pátí pí thí wá kákásure, má bibonse asónísírá. ² Mí mamaa í mí kpíkpiíní pátí pí há bibonji di nu'nu'mi wã, dé mamam-muni-ĩma mí thɔɔn-thɔɔn pátí pí há bibonji náapínígi wera. Ye háari ná mí mamaa í werá mí thɔɔn-thɔɔn, ná í yatikoronná wónní kóree ya; ³ pébu, háari ná fee í níneema pátí í thí wá kákásure wera. Waati ú í khe kãmbɔ dɔɔkpóoyi ye í bemmé ña weri, sírâa buká' kha' í níneema pátí í thí wá kákásure weri, yêe níneé níthĩnasɔ waa? ⁴ Tí wɔra kha' mana ma Pól wáa, wɔrá kha' mana ma Ápólósi wáa weri, síra déema níthĩna' dédómɔ wãa?

⁵ Mâa Ápólósiwaa? Ye mâa Pólinaa? Tamaŋ wá sũmdébibe a déeri dúrúm. Aabíra u kheeri í deegiyé í mákírá sũmi í u hãanu á bée' úkpo úkpo weri, sí dée sãŋgi í khãa ú bu. ⁶ Mína kã'ni táhunni, Ápólósiwá wɔwɔ rí, ye Yékínná ye tí khãga. ⁷ Kí dée má wée ú kã'ni táhunni werésí wée ú wɔ'nni weri, pírá déeri thaaguri wa, dé Yékírí ú yeeri tí khãgi weri, úrá déeri thaagura. ⁸ Wée òu kã'ni táhunni ná wée òu wɔ' rí weri, dé-birma kpoogo, pí bêe' ba buma taasi í mákíjí pí sũmune, ⁹ pébu, á bêe' déma Yékírí wá sũmunni kpoogo. Ìbé déeri Yékírí wá khãmarguri, ye dée tẽ du' kí u má' wera.

¹⁰ Í mákírá pátí Yékírí fũni mí bu dɔɔgi weri, dé-mini-ma má'néeni kpakpabaa í too dukiri ye ðɔ bãa má' kí. Ye bée' kɔrsu pí má'néedómɔ. ¹¹ Pébu, Yésú Kírísírá déeri duki wá toogeesira; níne wónní too sɔ toogee masi tũwã. ¹² Ye ná wɔ khee sãni werésí warfíráa werésí púrí sí kuni yêe dori huuse, í má'níjã dugi toogee sí toori sóo weri, werésí ðɔ khee tábɔsi werésí wũugi werésí sukhãni, í má'níjã dugi sí toogee kpokpoosirá, ¹³ pí ba jã bée' sũmdéenje; pébu khu ú Yékínná ba thu nípurí weri, naage pí ba khe í dé í keŋ tárí wá sũmi tí kuni wera. ¹⁴ Ná pí khee naagi í dée í keri tárí wá sũmunni ye tí soo wa, u buma taasa. ¹⁵ Ye tárí wá sũmi tí soori weri, u búníma. U ba ko sã, dé u kheebumma pátí níne horó' ku' naago wera.

¹⁶ Í tuu dé òbé déeri *Yékínthiya'dukiri* ye Yékírí wá Niinã òbe waa? ¹⁷ Ná níne hasiga Yékínthiya'dukiri, Yékínná ba yeɔwɔ wa, pébu ú wáge. Ye òbírá déeri kí Yékínthiya'dukira.

¹⁸ Há níneé fũŋ ú wísi wa; í wɔwɔmburá ná wɔ bú í keŋ má wɔwɔmêe má í mákírá dunija wée nípi wá wɔwɔmune, u dé ú wísi má phũnaa-u sí dé sãŋgi ú bu wɔwɔmɔ. ¹⁹ Pébu, Yékínná kemma dunijanipi wá wɔwɔmuni má phũnumise. Sí yatikoronji tĩ-surma *Yékírí wá seburá kha' wɔwɔtubi wá wɔwɔmuna Yékínná khe ye kó' pí;* ^{†20} ye tũgi tẽ kha' *Tamaŋ Yékínná tuma wɔwɔtubi wá kákásura; tu-uri dé si míluni wã.* ^{‡21-22} Tírá yeeri níne mákírá ná u kí foi kha' sakúru wera mana thoo wa, pébu Pól ná Ápólósi ná Péeri ná dunija ná thakoogi ná huumi ná fee ná naag òu ba baŋ weri, òbé buuri sí bée' me. ²³ Ye dé-òbínnuma Kírísí wábi ye úrá dée Yékírí wáa.

Tamaŋ úkporãa ba thu a

4 Ye tírá yeeri í keŋ a má Kírísí wá sũmdébibe á, yé keŋ a tẽ má ní' pí Yékírí saari dé pí buka' ú mí í kóori wera. ² Ye ná pí saa níni dé u keŋ míluni, tí pí bee ú weri, u dé wɔwɔbêe. ³ Ná í kha' mí, sí khee mí ña. Ye ná pí yóo mí thuthubi thã, sí khee mí tẽ ña. Mí dédóm-mi kuru-buri ba, pí kura wa ba, mí thĩná ba keŋ sírí wa. ⁴ Khãa-muni mí dógírá kha' mílune bú wa, ye kí dée má sírâa ba dé mí ní' termemmi wã, dé Tamanná déeri wée òu ba thu mí. ⁵ Tírá yeeri, khu ú Tamanna ba thu nípurí weri, ná u nanu thon na, há í kha' níni wã, dé í tee Tamanná baŋ; úrâa ba kuso' mí í kóori tápirgírã weri, toroo bu, yé kuso' nípi wá dɔɔkákásuri toroo bu. Tí pãnná Yékírí wá thĩnã ba fuu bée' í mákíjí pí dédómune.

⁶ Á nípa, khe-munuma mí ná Ápólósi wásuri sí mamaŋ í, í tu kha' mu mákírã ná mu dáayi tí tĩ'ni weri wa; sí dé sãŋgi há í kí foi kha' úwerã pãa úwerã wa. ⁷ Mâa seeri mu kha' mu pãama pɔwãa? Tũnnêe mú ná kí dée má Yékírí hãanu mu tí yaa? Ye ná úrá hãanu mu tí, pée déeri m̄u foi má mú thĩ buunnii?

⁸ Keŋ-ĩni má hĩĩ-ĩma sówoo? Keŋ-ĩni má dé-ĩma henkhobi sówoo? Keŋ-ĩni má dé-ĩma ubi ye sée aa? Mí ye beema dé í igura dé u míjãŋgi sí dé sãŋgi á di gi kpoogo. ⁹ Pébu, mí kemma aa bí déeri *Yésú wá sũŋgunniburi* weri, má Yékírí sa-uri-aabíríma kpãnaa bu, á kheebure ní' khuwan̄khuwan̄ bí dunijãa bée' ná *Yékírí wá munigubi* ná níthĩnapira keŋ wera. ¹⁰ Í keŋ-ama má dé-ama phũuntubi í dee Kírísí wá mílunã, ye òbírá tuu wɔwɔmí ú khĩlunnã. Í keŋ-ama má a fãŋgê ya, ye òbíráa fãŋgê. Í kemma má pí sénné'-ama yêe sa í sãu. ¹¹ Háari ná fee khũmigi ná núsírã are, a táyeense ya, pí khi'-ama, a ma thégímo, ¹² á thĩnã deegée yêe foriyo, pí kusa'-ama ye á kí kha' Yékíre tẽfũŋ bi, pí fúusíjã-ama ye áa pá'; ¹³ pí hasi'ma á nísígi ye áa seere

† Ná keri Ézá 40.13

†† Ná keri J5b 5.13 ‡ Ná keri Mák 94.11

bí hĩnaa bu. Háaru ná fεε baŋ-arɪ déema dunijaná má tákhɔbse, má ní' p̄lu míl yēe kɪrɪ mílɪ wā.

¹⁴ Kɪ dée má t̄t'-munɪma í míŋe hāa t̄ í dé mɪ yee t̄ nusɪ wa, dé mɪ bēe bɔ'-ĩma p̄tɪ níne bɔ' ú bɪ bí u funnɪ kɔŋ wera. ¹⁵ Háaru ná t̄ buu kɔrsunnɪ k̄ŋ bímúwāa' p̄lu buka' t̄ Yésú Kírísí wá khĩnnε, t̄ tu kha' t̄ sii kɔŋgɔmbe ya, dé míná déeri t̄ siiri Kírísí wá khĩnná, pébu, míná seε'ɪ t̄ seεε *nɔwāanɔ* t̄ buu thakoo míŋáŋga. ¹⁶ Tírá yεeri mɪ seε'-ĩma kha' t̄ thoosiŋ mi. ¹⁷ Tíra mɪ deeri ye s̄ŋni mí bii Tímóté ú mɪ funnɪ kɔŋ, ye dée níni ú teren-ni Tamāaŋ khĩnná werɪ, t̄ thāná dé u wógí' t̄ mí núnédɔmmne Yésú Kírísí wá khĩnná, pí mɪ mamannɪ khaayɪ wá bēε', khaarɪ wó khaa tí asónnípe wera.

¹⁸ t̄ sɔgɔmburá pɔɔ kenna má mí ba thee t̄ thāná t̄wā, pí buu yēe foi. ¹⁹ Ye ná Tamanna píu kháte ná kíriú ná mɪ ba thee, ye kɪ dée má pí nísíbeεbēε seεrera mɪ ba nú wā, dé t̄ tu pí wɔrgɔ, ²⁰ pébu, *Yékírí wá ɪgura* dée seεretugi wa, dé mídége. ²¹ T̄ŋne t̄ beε, mɪ thee t̄bɔ táfúbíre bāa, bá mɪ thee á dé mílɪ hĩnaa bu t̄ tu kha' fum-mɪl-ĩmaa?

Asónní' p̄lu dé berensɪ wera

5 Nú-arɪ ná pí kha' khobεegi ná ha'beεge búma t̄ sɔgɔmburá: t̄ ɔɔ taraa kheε ú sii wá hara. P̄lu-s̄ŋnɪ ná taraa; dunijanípɪ wá yat̄l dé íserɪ wa. ² Ye tí yat̄koronna dóoró t̄ ŋa, dé píséŋ-ĩnɪ yēe foi-búnáama. Mákín-tɪyaa ná t̄ khorŋ tárú ú déeri tí s̄mɪnɪ wá hũŋ-giri werɪ bú t̄ sɔgɔmburá. ³ Ná míno, mɪ ní t̄ sɔgɔmburá wa, ye dé-gi má mɪ níma. Ye kha'-mɪnɪ tí u déeri werɪ, míp̄lne. ⁴ Ye ná t̄ ba píŋgírε Tamaŋ Yésú wá nísígírá ná ú wɔrgírá, dé-gi má mɪ níma. ⁵ Ye mákín-turɪ ná t̄ hāma ú tárúno *Sutāna* ú hasɪ' ú wísɪrɪ, sí dé s̄ŋŋɪ Tamaŋ Yésú wá *písémbaŋkhourá* ú thĩná ko.

⁶ t̄ wásura dée míl tí pí wónní foi wa. t̄ tuu dé p̄tɪ pí yee *thāhurɪ* kíriú fáaníbɔgurá ú h̄ŋ kí bēε' werɪ, múnáa míp̄lɪnna deεgɪ naa? ⁷ t̄ khorŋ thāhurɪ dugoo ú déeri má míp̄lɪne t̄ sɔgɔmburá werɪ, sí dé s̄ŋŋɪ t̄ dé ní' pí dá'ɪ míp̄lɪnɪ, pébu khu-burɪma á *Kúŋkersɪ wá s̄n̄bii* ú déeri Kírísiri wera. ⁸ Ye tíra yεeri hā á di Kúŋkersɪrɪ thāhurɪ dugoonɔ ú déeri míp̄lɪdégi ná dɔɔp̄lɪsɪ wáa wa, dé a di sí phāanɪ ú déeri káká' kursɪ wáa ná thĩŋaa wáa wera.

⁹ T̄'nεε-mɪŋaa seεriye t̄ kha' hā t̄ máa khobεebi ná ha'beεburá wa. ¹⁰ Ye kɪ dée má dunija ní' p̄lu beε hapɪ werésɪ khoobi ná ní' p̄lu beε hensi táp̄lne ná ní' p̄lu fagi' nípi ná s̄nthɔgɪnnɪbɪ, pí wáse mɪ seε' ya, dé asón-nípi wáse mɪ seε'. T̄má ná seε'-mɪŋaa t̄ kha' hā t̄ máa dunijanípírá wa, t̄ yé wónní h̄tɪ dunijaná wā, ¹¹ dé t̄'nεε-mɪŋaa seεriye t̄ kha' ná níne kha' asónníne má yēe beε hapɪ werésɪ khoobi werésɪ ũu beε hensi táp̄lne, werésɪ ũu thɔgɪ werésɪ ũu kusa' nípi werésɪ ũu ŋú thāamɪ táp̄lne werésɪ ũu fagi' nípi, hā t̄ máa ú tárú wá hũŋgírá wa, hā t̄ yat̄koronná di ú wa.

¹²⁻¹³ Kɪ dée má mínā ba thu ní' pí kaari dée asónnípi wa, dé Yékírēe ba thu bɪ. Ye t̄birá mákinnɪ ná t̄ thu asónnípura. *t̄ khorŋ míp̄lɪdéeri t̄ sɔgɔmburá†* p̄tɪ *Yékírí wá seɪbɪ* kha'ɪ wera.

Hā asónnípírá yí' kāmɪ thuthukhayɔ wa

6 Ná ɔɔ ná ɔɔ buu seεre t̄ sɔgɔmburá, mú pí dé yé ha'rí yí' kāmɪ ní' p̄lu mílɪ tuu Yékírí wa, pí thā, yé séε *Yékírí wáburaa*? ² t̄ tuu dé Yékírí wábírāa ba thu dunijanípɪrɪ waa? Ye ná t̄bēε ba thu dunijanípɪrɪ, dé mí títāa'yera t̄ wónní kp̄nní thu? ³ t̄ tuu dé aabēε ba thu *Yékírí wá mɪnɪgɪbɪrɪ* waa, ná mu ba tanní kha' dunija míŋaa? ⁴ Ye ná míŋŋε hũŋge nanɪ t̄, t̄ ná khe ní' pí asónnípura beeyi werɪ, dé pí ba thu sɪ. ⁵ Mɪ seεreema nusé kó' t̄. Dé t̄birá wónní kha' ná t̄ asónní' tónna buu seεre, wɔɔtuwé wónní bu bú t̄ sɔgɔmburá t̄ hafu ú seεreri waa? ⁶ Ye t̄ wónní dé sírí wa, dé t̄ ha'rí buma seεre yé písí yí' kāmɪ ní' p̄lu mílɪ khāa Tamanná wā werɪ, pí thāa?

⁷ Tí kaabemɪ wá yat̄koronna bú t̄ sɔgɔmburá t̄ taraa yēε yí' kāmɪ thuthukhayurá werɪ, sírāa buká' kha' buri-ĩma sówo. Péε déeri ná t̄ buu thĩŋaa t̄ wónní p̄á kíriú waa? Péε déeri ye t̄ pí yee pí wá t̄bɔ waa? ⁸ Ye t̄birá yεeri yēε dé mílɪ í kaari terme werɪ, yēε wá pɔɔrá ye hakɪra ná t̄ asóníkāmbe t̄ dé sí. ⁹ t̄ tuu dé ní' pí kaari terme werɪ, pí níjé ba h̄tɪ bú *Yékírí wá ɪgurá* wa waa? Hā t̄ f̄ŋ t̄ wísɪ wa, dé ní' p̄lu beε hapɪ werésɪ khoobi ná s̄nthɔgɪnnɪbɪ ná ní' p̄lu ku' pí hapɪ werésɪ pí khobi wá kp̄anɪbɔ ná khoob̄i beε kāmɪ ná khoob̄i dé pí wísɪ ha' p̄eεsɪ ¹⁰ ná súuríbi ná ní' p̄lu beε hensi táp̄lne, ná thāŋú p̄lɪbɪ, ná ní' p̄lu kusa' nípi, ná ní' p̄lu fagi' nípi werɪ, pí níjé ba h̄tɪ bú *Yékírí wá ɪgurá* wa. ¹¹ Múnáa t̄ pɔɔra ye. Ye werá Tamaŋ Yésú Kírísí wá nísígírá ná *Yékírí wá Nii* wá b̄arkárá dé-ĩma ní' pí *wírí'ɪ* ye dée *Yékírí wába*, ye dée t̄é ní' pí *Yékírí* kheeri ní' termembi ú wɔɔɔ wera.

t̄ khe t̄ wísí kpónnó' Yékírē

¹² Nú-ĩni ná pí k̄ŋ kha' níne khĩnnε t̄ dé mílɪ wá bēε', ye mína kha'ma kha' kɪ dée má í bēε' mákinnɪ déeme ŋa. Níne khĩnnε t̄ dé mílɪ wá bēε', ye mí ba yee mílne dé mɪ dori wa. ¹³ Diime Yékírí deeri ye khori dɔɔgura, ye deε t̄é dɔɔgírá ye khori diimina. Ye u ba hasɪ'ma dɔɔgɪ ná diimina. Ye kɪ dée má khobεegi werésɪ ha'beεge u deeri ye khori wísɪrɪ wa, dé Tamaŋ Yésúra u deeri ye khori sɪ, sí dé ú wása. ¹⁴ Ye Yékírí ú yaara'ɪ á Tamannɪ huuminá werɪ, úrāa ba yaara' a t̄é ú wɔrgɪ wá b̄arkárá.

¹⁵ t̄ tuu dé t̄ wísɪ dé-sirma Kírísí wá wísɪ wá tó kharɪ wá tɔɔ waa? Mɪ wónní khe Kírísí wá wísɪ wá kharɪ wá tɔɔ t̄ dé ri donŋinharɪ wárɪ bāa? Kúŋ na. ¹⁶ t̄ tuu dé tárú ú nannɪ donŋinharɪ, pí ní' píŋɔɔ bēε' t̄kínɪ déma

† Ná kerɪ Wóg 17.7; 19.19; 21.21; 22.21, 22; 24.7

kpoogi waa? Pébu, Yékírí wá sebi kha'-uri kha' pí ní' píjɔ́w béé' tíkínni déema níni' úkpo.¹⁷ Ye tárí u máanu Tamanná, ú ná úra hītuma káká' kpoose.

¹⁸ Ī horó' ku' pú khobeegi ná ha'beegurá. Yó mípú í níthnigura dé weri, írá dóon wísɔ́ wa, ye tárí ũu beé khoobi werési hapi weri, ú wíse u dé sí. ¹⁹ Ī tuu dé ĩ wísírá déeri Yékírí wá Nii ú u hãanu ĩ, ũu ĩbɔ́ weri, ú dukiri waa? Kí dée má bu-ĩnima ĩ thĩ ja. ²⁰ Pébu, Yékírí taa-uma ye hĩní ĩ. Tírá yeeri ĩ khe ĩ wísí ĩ dé míu tũ hã Yékírí sáu wera.

Yanɔ́ wá míja

7 A see' werá míu í ĩ tĩ'na ĩ seburá ĩ púɔ́ɔɔ wera. Ná kho tuu haru wa, tírá kunu. ² Ye mú khobeegi ná ha'beegi kónnu weri, ti páa khoobi wá béé' yee hapi, hapi wá béé' yee khoobo. ³ Khoora hã ú hannu íte tí mákínni ú, hanná hã ú khoori íte tí mákínni ú. ⁴ Hanná buuri ú thĩ wá wísíru wa, dé khorá buuri si. Múnnáa sɔ́re tẽ, khorá buuri ú thĩ wá wísíru wa, dé hanná buuri si. ⁵ Ná kí dée má beɔ́-ĩnu-sí-buma dé ĩ khe waatí jíɔ́ Yékírí wa, hã ĩ kai hũmmi wã. Ye ná ĩ níni' Yékírí sóo ĩ fí'rí ba hĩtu pátí ĩ ye fí weri, túmá sí wónní dé sãɔ́ɔɔ *Sutánaa* yee ĩ mípúɔ́ɔ, pébu, ĩ ba wónní kó' ĩ wísí wa. ⁶ Kí dée má sí mí kha'ru mé'ni weri, ba'-muni-suma wã, dé bɔ́ɔ́re. ⁷ Mí ye beema dé níru wá béé' hĩtu khisase pátí míne wera; ye Yékíríe hã béé' ná pí wóɔ́ɔ; ĩ ye ɔ́ɔ́rá yee, ye ɔ́ɔ́rá wónní hĩtu khisase.

⁸ Ní' pũ khisase ná hapi wá kho bí huuri ye sée bi weri, mí see'-puma kha' ná pí hĩta pátí míne weri, sírá kunu. ⁹ Ye ná pí wónní kó' pí wísí wa, pí yee, dé ná mu yee, ti páa tí ha'míu werési khomíɔ́e kí khu mu wera.

¹⁰ Ípe bí yeeri weri, mí see'-puma kha' hã haré ku' ú kho wá déko wa. Kí dée má mína kũnni múwã, dé Tamanná. ¹¹ Ná dé-giri má ɔ́ haré ku'ri ú kho wá déko, ú hĩtu mé'ni werési ú ná soronnaa-u ye pí khe kãmba. Ye hã khõo sée ú haru wa.

¹²⁻¹³ See'e ú mí béé see' werá weri, kí dée má Tamanná kũnni múwã, dé mína: mí see'ma pɔ́ɔ́ru kha' ná asón-níne ú hannɔ́ ũu míu khãa Tamanná wã, ye hanná píu dé u hĩtu ú, hã khorá yé séyɔ́ɔ́ wa, ye ná hare ú khoonɔ́ ũu míu khãa Tamanná wã, ye khorá píu dé u hĩtu ú, hã hanná yé kayɔ́ɔ́ wa. ¹⁴ Pébu, haru wá bákárá ú kho ũu míu khãa Tamanná wã weri, u wónní dé Yékírí wáa. Múnnáa sɔ́re tẽ, haru ũu míu khãa Tamanná wã weri, ú kho wá bákárá u wónní dé Yékírí wáa. Túmá ná sí múnnáa wã, ĩ bibira ba déma má sũnníru wá bibe, ye hakira ná dé-birma Yékírí wába. ¹⁵ Ye wée ũu míu khãa Tamanná wã, ná u kha' ma sée asónníní ú u yeeri weri, ú yeé ú séyɔ́ɔ́. Tí pánná asónníní úrá bu ú thĩ; dé Yékíríe beema dé ĩ hĩtu bemme. ¹⁶ Hara, mú wónní tu ná mu wónní dé sãɔ́ɔɔ Yékíríe hĩɔ́ mú khoori wa. Khoo, mú

† Ná keri Sín 2.24. *Gérékísurá, kha'-surma kha' wí' kpooso werési kpókha kpo.*

wónní tu ná mu wónní dé sãɔ́ɔɔ Yékínná hĩɔ́ mú hannu wã.

Ī hĩtu hĩtaɔ́ sí ĩ ye ye Yékínná yísí ĩ wera

¹⁷ Ye sí béé'rá, hĩtaɔ́ sí Tamaɔ́ Yékírí saara ĩ ye túmá u ba yí' ĩ weri, béé' úkpo úkpo hĩtu múnnáa. Síra mí see' khaaru wó khaa tí asónnípɔ́re wera. ¹⁸ Ná khoobú, ú huureera ye Yékíríe yísɔ́ɔ́, u hĩtu mú ye ná ɔ́ khoobú tẽ ũu ye míu huuriyo wa, ye Yékínná yísɔ́ɔ́, hã ú huuree ya. ¹⁹ Kí dée má huureesi ná kaahuureesé déeri thaagu wa, dé ĩ dé tí Yékírí kha'ru wera. ²⁰ Hĩtaɔ́ sí ĩ ye ye Yékínná túmá u ba yí' ĩ weri, béé' úkpo úkpo hĩtu múnnáa.

²¹ Ná mu yeema dori ye Tamaɔ́ Yékínná yísí mu, hã mú yeé sí degi mu wã. Ye ná mu wónní bu mú thĩ, hã mú kai wa. ²² Pébu, dori ú Tamaɔ́ Yékírí yí'ru weri, dé-uma hɔ́ɔ́ɔ́ ĩ deé tí u khãanu Kírísirá wera. Múnnáa sɔ́re, níni' ú déerá hɔ́ɔ́ɔ́ ye Tamaɔ́ Yékínná yísɔ́ɔ́, u déma Kírísí wá doro. ²³ Hã ĩ dé níru wá dombi wa, dé Yékírí taa-uma ye hĩní ĩ. ²⁴ Á nípa, hĩtaɔ́ sí ĩ ye ye Yékínná túmá u ba yí' ĩ weri, béé' úkpo úkpo hĩtu múnnáa Yékírí wá wóɔ́ɔ́.

Khisasi wá míja

²⁵ A see' werá ní' pũ míu yee ya weri, pí míja. Tamanna hãa mí see'e pí mí írí bu wa, dé mí mí déeri níni' ú Yékírí maɔ́nanni pũ wónní khãa mí see'erá weri, mí kákáse mí béé buka'.

²⁶ Pátí waatí pũni werá weri, béé' hĩtu pátí pɔ́re wera. ²⁷ Ná yee-munima haru, hã mú kha' mu séyɔ́ɔ́ma wã, ye ná mu yee haru wa, hã mú kha' mu yeema wã. ²⁸ Ye ná mu yee, mu dée mípúɔ́ɔ́ni wã, ye ná hãnumboɔ́ yaanfũme yee, u dée mípúɔ́ɔ́ni tẽ ja, dé pí yeeri weri, pí beri ba foriima ye mína wée beé dé pí forii ya.

²⁹ Á nípa, tí mí béé see' weri, tírá déeri waatira bú kón na. ĩ kó'ru gɔ́ werá hatáɔ́ɔ́ra dé má pí hapé ya, ³⁰ ní' pũ fuu weri, píra dé má pí wée fuu wa, pũ kpánnéé weri, píra dé má pí wée kpánnéé ja, pũ doɔ́ weri, píra dé má míne bí ya, ³¹ ye péé bí di dunijani weri, píra dé má pí wée diyoo wa. Pébu, dunija weri ná ú míɔ́ɔ́na ma tarmɔ́.

³² Mí wée beé dé ĩ hĩtu dóɔ́kpóɔ́ɔ́ wa. Níni' ũu míu yee ya, u kí káká'ma Tamãaɔ́ míne ná pátí u dé yóo ye ú míne nuu ú wera. ³³ Ye wée ú yeeri weri, u kí káká'ma dunijamíne ná pátí u dé yóo ye ú míne nuu ú hannɔ́ wera; ³⁴ síu múnnáa u ma kákákha íɔ́ɔ́ɔ́. Hãnumboɔ́ yaanfũmí ná *khisaharu*, píra kí káká'ma Tamãaɔ́ míne sí dé sãɔ́ɔɔ pí dé ú wábi pí wísí ná pí dóɔ́ɔ́ne me; ye haru ú yeeri weri, úra kí káká'ma dunijamíne ná pátí u dé yóo ye ú míne nuu ú khoonɔ́ wera.

³⁵ Mí ma ĩ míkɔ́ɔ́ɔ́ tírá yeeri mí see'ɔ́e sí, túmá kí dée má mí béé fí'-ĩma fãɔ́ɔ́ wa. Mí beema dé ĩ dé tẽe tí mákínni yé thoo Tamannu ĩ dóɔ́ wá béé'no, kaadé kákákha íɔ́ɔ́ɔ́.

³⁶ Ná ɔɔ ú *hānumbiino* ye khɔɔɔɔ ná taraa yêe tũŋ dé ma ba déyoo míu tũ míu mákírǎ wa, ye tuu dé pi ye ba yeema kǎmbi, u dé pǎtí u khɔɔɔ; u yeyoo, dé u buroo wa. ³⁷ Ye ná dé-giri má ɔɔ bú ú kǎká'ru naní t̄ tuu dé ma ba wónnǐ k' má wísu, ye kha' má ba yee ya, ye ki dée má níne yeeruu sí kǎkásiné ja, úrá tuuri déye. ³⁸ Ye tírá yeeri táríu ú yeeri ú hānumbii weri, tu-uru déye, dé wée ú kaari yee ú hānumbiiri weri, úrá tuuri dée taraa ɔɔra.

³⁹ Ná hare yee ú khooná ú huu wa, pi ma kǎmbe; ye ná khoora huu bu-urma ú th̄, u wónnǐ yee werá wée ú nuuni ú weri, dé mákíŋ-uru ná u déma asónnina. ⁴⁰ Ye ná u h̄taa khisase, síra míní jaani, sírá kunni kóŋ. Ye kha'-mínni kha' mína ma *Yékírí wá Niino* t̄.

Sĩŋkhasi wá míja

8 Ye sĩŋkhasi wá míu líri bu, tu-aru dé pi kũmma kha' á b̄e' ma tuume. Tuumina bamma n̄isibege ye fummun̄aa yee níne kí yóo wɔɔɔ Yékírí wá kh̄lunná.

² Ná níne keŋ má tu-manuma míni, u tuu ri naní wǎ.

³ Ye níni ú funni Yékírí, úra Yékírí tuuri.

⁴ Ná sĩŋkhasi wá khɔɔmune, tu-aru dé sĩm̄ina míni fa dunijaná wǎ, dé Yékírí úkpor̄aa bú. ⁵ Háaru ná pɔɔra kha' sĩmbe ní thu'nná ná fa fānũgura, (th̄ŋnaa-u, pí th̄á úrí, sĩŋ kóŋgómbe bú ná taman kóŋgómbe); ⁶ ye ná aabíre, Yékírí úkpor̄aa bú, ú déeri Siira. Ú th̄aa míni wá b̄e' ku'ri, ye á dée ú wába. Taman úkpor̄aa bú ú déeri Yésú Kírísi. Ú bǎrkárá míni wá b̄e' bú, ú bǎrkárá are thakooge. ⁷ Ye b̄e' tuu síri wa, dé mú pɔɔ déerá sĩnthoŋgunni t̄ khɔɔ sĩŋkhasi máníja, ye mú pi tuume Yékírí wá kh̄lunná kóŋ na weri, ná pi khɔɔ si, si dé-bíbuma má *ní'ne'-pima* pí wísa. ⁸ Ki dée má diim̄e yee á t̄'ríŋ Yékínno wǎ. Ná a dii ya, tɔɔ khoŋ aabo wa, á dii ba', tɔɔ du' aabo wa.

⁹ Háaru ú kh̄inne yêe wónnǐ dé míni, t̄ kɔrsuŋ dé si wónnǐ yee ípe b̄u míu yêe tuume Yékírí wá kh̄lunná kóŋ na weri, burso. ¹⁰ Pébu, níni úu míu yêe tuume Yékírí wá kh̄lunná kóŋ na weri, ná u jaá mú m̄u tuume ná mu h̄taa sĩnduko yêe khɔɔ mú sĩŋkhasi, sí ba yee úrí sĩŋkhakhɔɔgura waa? ¹¹ Ná si múnnaa, mú asóníkāni ú Kírísi deeri ye huu weri, ú ba téuma t̄ dee mú tuumina wǎa? ¹² Ná a dé sí á asóníkāmburi, dé-aru-buma míp̄l̄u, t̄ yee bi kǎkása; ye ki dée má píra a déeri sí ya, dé Kírísira a déeri sí. ¹³ Tírá yeeri ná mi ba dima dii m̄i yee mí asóníkāné buro, mí kpáa pí dimi wá hũŋgi wá dimine kutúru, sí dé s̄ŋgi h̄a mí yé bunnigoo wa.

Pól ja-uru míu í ure kh̄inne yêe wónnǐ dé weri, ye yeyee

9 Mi buu mí th̄i ja b̄aa? Mi dée *Yésú wá sĩŋgunnaa* wǎ b̄aa? Mi jaá á Taman Yésúri wa b̄aa? t̄ keŋ má sĩm̄u tí mi déeri h̄a Tamanni weri, t̄b̄e déeri tí nuuni wǎa? ² Háaru ná pɔɔra píu dé dé-minima Yésú wá sĩŋgunnaa wǎ, t̄ th̄i tu-t̄b̄inni dé úra mi déeri. Pébu,

pǎtí t̄ kh̄aani Tamanná weri, sír̄aa buká' kha' Taman Yésúu sĩnni mi.

³ Ípe b̄u khaboŋ weri, mi pú'-pima kha' ⁴ a kh̄inne yêe wónnǐ bu á dinúgi wa b̄aa? ⁵ A kh̄inne yêe wónnǐ yee asóníharu á kí miŋ kpoogi pǎtí Yésú wá sĩŋgunni wá pɔɔre werésu pǎtí Tamann kh̄inlure werésu pǎtí P̄enne weri waa? ⁶ Bá mí ná Bárnábasi wá tónná mákinni ná aabíra déegée t̄ bu á dinúguri b̄aa? ⁷ M̄aa khe ú th̄i wá tigi'i t̄ dé sodáasísa? M̄aa sĩŋ kh̄amargu kaa di b̄u? M̄aa khuj náabi kaa nú pí níngaa?

⁸ H̄a t̄ keŋ má níth̄napu wásu wá tóre mi jaani ye kũni múwǎ, dé sí kpoosira *man mí Yékírí h̄aani Moyíziri* weri, kha'ru. ⁹ T̄'-surma pí mammu wá seburá kha' *h̄a mú f̄s' náa úu su'ree* weri, *ú núgi wa*.† Náabi wá míŋe kp̄uma Yékírí wá d̄osu b̄aa? ¹⁰ t̄ keŋ má á míŋe pi seer̄u yaa? Iiyo, aabíra pi deeri ye seer̄u yee kha' táríu úu sĩnn̄e ná táríu úu su'ree weri, pi kí dé pí sĩm̄unni yé kí kh̄a kha' pi ba bu pí wǎanna. ¹¹ Yékírí wá seere ú mi seer̄u t̄ *ú Nii* wá bǎrkárá weri, dé-urma má tátɔɔge a tɔɔru, ye ná a buu bú t̄ dékimúná, si mákírǎ wa b̄aa? ¹² Ye ná pɔɔra buu bú t̄ dékimúná, dé aabíra kh̄inne t̄ taraa bíri waa? Ye a dée síri wa, dé ja-aru sí b̄e' ye pági, sí dé s̄ŋgi h̄a Kírísi wá *seere nuwāna* kaa yóo wɔɔɔ wa.

¹³ Tu-t̄ni dé ní' p̄u déegée bú *Yékínthiya'dukirá* weri, búnáa pi di, ye ípe b̄u khoŋ thoŋgusi Yékírí wá n̄isigíra weri, píra bu-búma pí wǎnni t̄. ¹⁴ Múnnaa Taman Yésú kha'ru t̄ kha' ípe b̄u seer̄u seere nuwāni weri, búnáa pi di.

¹⁵ Ye mína jaá sí b̄e' ye mi púgi tí tɔɔ wa, ye ki dée má mi t̄'neema dé t̄ h̄ŋ í míŋune ja. Mí hu ti páa tí níne ba h̄ŋŋ sí kp̄orsine wera. ¹⁶ Ki dée má kp̄orse mi be seere nuwāa wá seer̄uná wǎ, dé seere-u ú mi mákinni ná mi seer̄u, ye ná mi seer̄uɔɔ wa, ti ba píu-mí-buma. ¹⁷ Ná mí th̄ina khɔɔ'ra dé mi dé tí sĩm̄unni, mákín-tiyaa ná pi taa mi. Ye si dée múnnaa wǎ, dé Yékírí yeeri mi tí sĩmuná ye f̄s mí dé ri. ¹⁸ Sĩnn̄e déeri mí taasura? Mí taasurá déeri tí mi seer̄u seere nuwāni ph̄ŋu kaa h̄ŋ míu tí mi mákinni ná mi bu seere nuwāa wá seer̄uná wera.

¹⁹ Mi dée níni wá dori wa, ye sí b̄e'rá mína tuuri mú ye dée mí wísu b̄e' wá doru, sí dé s̄ŋgi mí bu ní' kóŋgómbe thoo Tamanna. ²⁰ Mú mi ye mí *Júde* kǎmbi wá ɔɔɔmburá weri, níne-miŋaama pí dómminá sí dé s̄ŋgi pí thoo Tamanna. Ye mú mi ye ípe b̄u Moyízi wá mammu wá déko, pí ɔɔɔmburá weri, níne-miŋaama pí dómminá sí dé s̄ŋgi pí thoo Tamanna. Ye hakura ná mí th̄ina ye Moyízi wá mammu wá déko wa. ²¹ Ye mú mi ye ípe b̄u míu yêe Moyízi wá mammu wá déko wa, pí ɔɔɔmburá weri, níne-miŋaama pí dómminá sí dé s̄ŋgi pí thoo Tamanna. Ye ki dée má kaa-mínni yêe ma Yékírí wá mammu wá déko wa, pébu, k' -munuma

† *Ná kerí Wóg 25.4*

Kírísi wá mammuna. ²² Ye mú mi ye ípe b̄u mí yêe tuume Yékírí wá kh̄lunná kón na, pí s̄ogmburá weri, n̄l̄n̄e-miŋaama má mi tuume Yékírí wá kh̄lunná kón na, sí dé s̄anḡi pí thoo Tamanna. Ná mi nípi th̄a, háaru píu múŋ, mi déma p̄at̄i píre weri sí dé s̄anḡi Yékírí h̄ŋ̄ pí p̄o. ²³ Seere nuwāana mi d̄eri yêe dé ís̄e béé' sí dé s̄anḡi mí bu bú ú kurgurá.

²⁴ ĩ tuu dé dáhororibi wá béé' píu horo' weri, úkp̄o bu taasuri waa? Tírá yeeri ĩ horo' ĩ bu taasura.

²⁵ Débidépi wá b̄e' k'oma pí w̄si míl̄ni wá béé' pu sí dé s̄anḡi pí bu taa sí déeri mí sówónni wera. Ye aabira tu k'oma á w̄si ĩ bu taa s̄u mí sóo k̄uŋ na wera.

²⁶ Tírá yeeri mi w̄e horo' p̄urgi wa, ye débinná, mi w̄e s̄ok̄i p̄urgi wa, ²⁷ dé mi f̄ús̄imma mí w̄si ĩ tu sí k'ó' sí dé s̄anḡi há mí seé' p̄o. Seere nuwāano yé ba búni mí th̄ini wā.

Hā á thoosiŋ Ísíráyél bibi wá déd̄om̄ni wā

10 Á nípa, mi beema dé ĩ wógí' *tí nanna á kh̄ḡl̄buri* wera. Tí pí béé' n̄l̄n̄ená tátúniḡi wá ph̄ikurá ná tí pi saganna sób̄yok̄uri weri, ² dé-giyaama má *bátizé-bima* tátúniḡirá ná sób̄yok̄urá ĩ dée kpoogi pí ná *Moyízira*. ³ Pí béé' diiraama dii mí ku'ra Yékírí th̄a, ⁴ ye n̄u yó' mí ku'ra ú th̄a wera. Pi ye n̄uma yó' mí Yékírí yeera pí kuso ke'riḡo wera. Kí ke'riḡura ye thoo-bi-ma ye kírá déerá Kírísira. ⁵ Ye sí béé'rá pí f̄anḡi wá míŋe ye nuwāa Yékinn̄o wā. Tírá yeera pí wāa ĩ huugo gbirinná.

⁶ Íse nan-sur̄i-buma, sí dé s̄anḡi á ná ĩ tu kha' a mákírá ná a h̄t̄i míp̄l̄kh̄ok̄o p̄at̄i píri h̄t̄anna gí bu weri wa. ⁷ Hā ĩ h̄t̄i s̄nthoḡoḡo p̄at̄i p̄o. Ye pí s̄oḡm̄burá yêe dé weri wa, dé t̄i'-sur̄ma kha' *n̄ipi h̄tam-burma yêe di yêe n̄u ye yaa yêe s̄anḡi*. ¹⁸ Hā á h̄t̄i khobeegi ná ha'beegi, p̄at̄i pí p̄o déerá si ye nípi k̄imbi k̄ok̄o ná úkpo ná k̄p̄árs̄im̄wāa'ná huu khu úkp̄o thaḡo weri wa. ⁹ Hā á má' Kírísiri ĩ ken, p̄at̄i pí p̄o déerá si ye suuburá duko khuu bi weri wa. ¹⁰ Hā ĩ w̄uḡiŋ, p̄at̄i pí p̄o w̄uḡinná ye *minigi khuv̄eraara* khuuga bi weri wa.

¹¹ Í míŋe nan-sur̄i-buma ĩ buka' p̄o. Pí ná ĩ yee k̄ors̄i; ye t̄i'-sur̄ma ĩ d̄e aa b̄u phurgan̄i kh̄iburá weri, sí dé aabo b̄oḡo. ¹² Ye tírá yeeri tár̄i ú kenni má tu-uri k̄orma ú w̄si weri, u yee k̄ors̄i há ú yé dé míp̄l̄ni wā. ¹³ Yíbís̄aiḡi wó yíbís̄aiḡi ḡi nan ĩ weri, ki kaa nani níth̄n̄iḡi náa wā. Yékírí tereŋ-uma; ĩ wónni khāa ú bu ĩ tu kha' ú ba yee yíbís̄aiḡe tar̄i ĩ f̄anḡi wa. Ye ná yíbís̄aiḡe nani ĩ, u ba há ĩ f̄anḡi ĩ pá' yé bu kukéŋge.

ĩ ku' s̄im̄m̄l̄ná

¹⁴ Tírá yeeri mí másaba, ĩ horó' ku' s̄im̄m̄l̄ná. ¹⁵ Mú ĩ mí k̄o w̄om̄i wā weri, ĩ th̄ina káká' ken tí mi seé' ĩ wera. ¹⁶ ĩ ken má *div̄é* ú a dé khe' ĩ th̄iya' Yékírí yé n̄u

† Ná keri Ku' 32.6

weri, ú tit̄anḡirá déeri, dé-arma kpoogi á ná Kírísi wá tammuni wāa? Ye ph̄anu ú a dé kpek̄iŋ kh̄o weri, ú tit̄anḡirá déeri, dé-arma kpoogi á ná Kírísi wá w̄is̄uri waa? ¹⁷ Mú ki déeri má ph̄anu kpooro weri, á ná á k̄om̄m̄ne me, dé-arma wíkha t̄ikpo pébu, ph̄anu kpoora a kh̄o.

¹⁸ ĩ ken *Ísíráyél* bibira: ken má píu ye kh̄o khaa sí pi ye khu *thoḡiŋkhon̄khanná* Yékírí wá n̄is̄iḡirá weri, dé-birma kpoogi pí ná Yékinni wāa? ¹⁹ Ki dée má kha'-m̄n̄uma kha' s̄ŋkhasi weresi s̄im̄na ma míl̄ni wā, ²⁰ dé mi béé kha'ma kha' mí í s̄nn̄ip̄ira thoḡiŋ weri, *Sutāna* pi há í t̄omá Yékíro wa. Ye mi w̄e beé dé ĩ dé kpoogi ĩ ná Sutānaan̄i wā. ²¹ ĩ wónni n̄u Tamāan̄i míŋuwāann̄i yé n̄u Sutāna wānn̄i wā, ye ĩ wónni di Tamāan̄i dimini yé di Sutāna wāburi wa. ²² Bá a béé yaara'ma Tamāan̄i nám̄isaa? Bá ken-ari má á f̄anḡura tar̄omaa?

ĩ dé míl̄ni wá béé' ĩ há Yékírí s̄au

²³ Nú-ĩni ná pi k̄ŋ kha' níne kh̄inne ĩ dé míl̄ni wá béé', ye mína kha'ma kha' í béé' k̄unni na; níne kh̄inne ĩ dé míl̄ni wá béé' ye í béé' t̄éŋ̄ níni ú yóo w̄ok̄o Yékírí wá kh̄lunná wā. ²⁴ Hā níne káká' ú th̄iŋo wā, dé u káká' p̄oŋne. ²⁵ ĩ wónni di yábim̄l̄ni wá béé' kaa p̄ú' í kukéŋge; há ĩ yee sí dé ĩbo kákasi wa. ²⁶ Pébu, Yékírí wá sebi kha'-uri kha' *Tamannāa f̄an̄iḡi ná míl̄ni wá béé' ĩ bú wera*.††

²⁷ Níni ūu mí khāa Tamanná wā weri, ná u ȳsi ĩ dikhar̄i ye ĩ píu ĩ yóo, míl̄ni wó mí tí ú déeri, ĩ di ri, há ĩ yee sí dé ĩbo kákasi wa. ²⁸ Ye ná níne kha' s̄ŋkhaa-u, tí pánná há í kh̄ok̄o wa, ĩ d̄e ú tár̄urá ná káká' sí si ban̄ wera. ²⁹ Ná mi kha' si ba ban̄ kákase, ki dée má ĩb̄ir̄i bu si ba dé kákasi wa, dé tár̄i ú seé'ri si wera.

Pāane, o ba kha' m̄nn̄i ma dé yé wónni d̄e tí má k̄ne ba káká' weri, yé kaa dé tí mane kh̄inne yêe wónni dé weraa? ³⁰ Ye kha' dii mí ma th̄iya'ri Yékírí ye dii weri, pi wónni písi kha' ma ĩ d̄e pí dimini bu t̄e?

³¹ Tírá yeeri mi seé'-ĩma kha' míl̄ni wó mí tí ĩ di, míl̄ni wó mí tí ĩ n̄u, míl̄ni wó mí tí ĩ dé, ĩ déye ĩ há Yékírí s̄au. ³² Hā ĩ yee *Júdebi* burso wa, há ĩ yee támabi burso wa, há ĩ yee as̄nn̄ipi burso wa, ³³ dé mí th̄ina hukema dé mí míŋe nuu béé'ŋo mí míd̄eŋ̄i wá béé'rá. Ye ki dée má mí th̄i mi káká' wa, dé k̄ŋḡom̄be mi káká' sí dé s̄anḡi Yékírí h̄ŋ̄ bi.

11 ĩ thoosiŋ mi p̄at̄i mína thoosiŋ Kírísiri wera.

P̄at̄i as̄nn̄ini mák̄inni ná u h̄t̄i Yékírí wá w̄ok̄o wera

² Mi fuu-ĩma p̄at̄i ĩ wógí' mí míŋe, ná p̄at̄i ĩ k'ó'ri míl̄ni wá béé' í mi mamanni ĩ wera. ³ Ye mi beé dé ĩ tu-ma dé Kírísirá tanni khooi ye khooi taraa hann̄i ye Yékinná taraa Kírísira. ⁴ Khoo wó khoo ūu níŋ Yékírí weresi ūu seé' Yékírí wá n̄uḡiseere weri, ná u kaa ú

†† Ná keri Mák 24.1

thaguri, ú tannuu weri, úra u yeeri nusa. ¹⁵ Ye haru wó haru úu níj Yékírí werésí úu sée' Yékírí wá núgíseere weri, ná u sée thaaguri kaa kaa gi, ú tannuu weri, úra u yeeri nusa. Pébu, dé-siri má pharu'-uma. ⁶ Ná hanna béé séema thaaguri mé'ni kí tóri, ú pharu'. Ye mú a tuuru dé thagi pónni werésí thagi kpisurangua khuma hannu nusí weri, u kaa gi. ⁷ Ye khoo úra sée ú thaguri mé'ni dé Yékírí khon-uruuma ú kheeburá. Ye úru bu tē pi ná Yékírí wá sáura. Ye hannâa hã khoodi sáuru. ⁸ Khoora kuso haru bu wa, dé hanná ku'ri khoodi. ⁹ Ye kí dée má hanna Yékírí déeri ye khori khoodi wa, dé khoora Yékírí déeri ye khori hanna. ¹⁰ Tírá yeeri mákinturi ná hanna kaa ú thaguri í dee Yékírí wá *minigiburá*, sí buká' kha' ðá tannuu. ¹¹ Ye Tamãan khũnná, hanná wónni dá' khoodi í kuru wa, ye khoodi wónni dá' tē hanní í kuru wa. ¹² Pátí haru ku'ri khoodi weri, múnnâa sure tē, hannâa hũj khoodi ye sí béé' ku'ma Yékírí thã. ¹³ Í thĩna ken ná haru mákín-uri ná u níj Yékírí kaa kaa thaagura? ¹⁴ Í thĩna tuu dé ná khoo sée ú thaguri-gi kí sũngi, ú sénné'ma ú thĩ naa? ¹⁵ Ye sí hãma haru úri sáu, pébu, thaguri-gi Yékírí hãanuu weri, kí únnáma má fatar. ¹⁶ Ná níne beé dé u pákín sí, a máníná sí ya, ye asónnipura máníná sí tē na.

Tamãan dimi wá mína

(Mat 26.26-29; Már 14.22-25; Lúk 22.15-20)

¹⁷ Werá mí béé sée'-ĩma míni, tũmá kí dée má mí béé fuu-ĩma wã, dé níngíní gí í níngíní weri, kí wêe yeé ú yoo wókw wa, dé kí písé'-ĩma kpãnaa bu. ¹⁸ Pébu dúgú wánni, nú-mini ná pi kha' ná í níngíní kpikungé hĩtu í sɔgɔmbɔ. Ye khãa-muni sí bu kíru. ¹⁹ Ye mákín-turi ná kpikungé hĩtu bú, kí yeé í tu píu sɔɔbése í sɔgɔmburá wera. ²⁰ Ná í níngíní yeé di Tamãan dimini, í wêe di bi pí dómminá wã, ²¹ dé ná í kha' í di bi, béé' dima pí khe'yo, sí dée múnnâa, pɔɔrãa khũmigo ye pɔɔrãa di yeé hĩ yeé ní yeé th'. ²² Í duse yaa? Í tu di ní yeé ní wã? Bá asónnipura í béé sénné? Bá pí dá'ru míni weri, píra í béé yeé nusaa? Pé í kha'ru mí sée'? Ken-ĩni má mí ba fuu-ĩmaa? Mí fuu í íse sírí bu wa.

²³ Tí mí núuni Tamãan míni weri, tíra mí mamannu í. Kha' fũnãa isen gí pi ye ba hãana' Tamañ Yésúri pí kókw weri, ú kheé phãanu ²⁴ í thuuga Yékírí kha' ú ãníke, ye kpekiroo í hãa bu ú ye kha' phãanu werá déeri má wí sí ma hãana' í deé bí bu wera. Ye kha' pi kí dé mú kí wógí' má. ²⁵ Mú pi diiri sóo, ú kheé *divé* tē í hãa bu ye kha' *núnée fũnsurá se*, sí Yékíre khon bí má tarammune. Ye kha' waati wó waati ú pi kí níwɔkw weri, pi kí wógí' má. ²⁶ Waati wó waati ú pi kí khɔw phãanu weri ye ní divé weri weri, Tamañ wá humi wá míne pi sée' nípu í ná nan ú písémbamma.

²⁷ Tírá yeeri níni wó níni úu ba khɔw Tamãan phãanu werésí í ní ú divéni kaadé kpónnóke weri, mípũne u

déeri, pébu, u yatya Tamãan wísi ná ú tarammuni wã. ²⁸ Tírá yeeri béé' úkpo úkpoo ken pí dósi ná sí hãa bu, pí khɔw phãanu ye ní divéna. ²⁹ Pébu, tárú úu di yeé ní kaa yatya sí, kpĩmige u thon yeé kw ú wísw. ³⁰ Tírá yeeri bo'ribi ná ní' píu wóri khɔkhɔkɔ weri, pí kókw í sɔgɔmburá ye kóngómbé huugo. ³¹ Ná a kemma á dósuri sí hã a ye á tũmá a di, á bu kpĩmigi wa. ³² Ye ná Tamanna kpĩn aabe, u bo'-ama sí dé sãngu hã ú yárgín á ná dunipanipuri wa.

³³ Tírá yeeri ná í níngíní dé í di, í tee kãmba. ³⁴ Ye ná khũmige kóri kw, u di ú níngíní, sí dé sãngu hã í níngíní í thon Yékírí wá kpĩmigi kw í wísw wa. Ná mí ba thee í thãná, mí ba ken yó míni.

Yékírí wá Nii wá mí hãaniganpi wá mína

12 Á nípa, a sée' werá Yékírí wá Nii wá mí hãaniganpi ^{††} wá mína; í míni mí wêe beé dé í kw bú tɔw wa. ² Tu-ĩni dé tí í ye síngíní hãanu weri, í ye thooma sí mí mí yeé wónni seere ye, ye í ye kaigunghare ye. ³ Tírá yeeri mí sée'-ĩma kha' níne wónni sée' Yékírí wá Nii wá bákára kha' Yésú danja-uri ye. Ye ná Yékírí wá Nije múwã, níne wónni kha' tē kha' Yésú dé-urma Tamañ na.

⁴ Yékírí wá mí hãaniganpi ma thĩni thĩne; ye ú Nii kpoora hãanige. ⁵ Tamãan sũmuna kón ye Tamañ kpoora a déegé yeé hã. ⁶ Yékírí wá sũmdédómwona kón ye Yékín kpoora khe béé' í dé sí béé'. ⁷ Yékírí wá Niina déegéema béé' úkpo úkpo bu, sí dé sãngu sí dé béé' kurga. ⁸ Yékírí wá Niina hãma kw wókw ú kí seere, ú Nii kpoora hã kw tuumu ú kí seere, ⁹ ú Nii kpoora yeé kwrá khãa kón, ú Nii kpoora yeé kwrá kí pãaná' bo'ribo, ¹⁰ ú Nii kpoora yeé kwrá kí dé tágu-masimína, í yeé kwrá kí sée' Yékírí wá núgíseere, í yeé kwrá kí tu tí ku'ri Yékírí wá Nii thã werésí *Sutãna* thã, í yeé kwrá sée' *tãmasi*, í hã kwrá kí fíkín sí. ¹¹ Yékírí wá Nii kpoora dé sí béé' yeé hã á béé' úkpo úkpo wórgi pátí u khɔw' wera.

Kírísi wá wísa

¹² Í ken pátí á wísre wera, sí ma kpikunghaye; ye í ná í kómmune tíkín-uri déema wí' kpooso. Múnnâa sure tē, Kírísi wá wísra ma wíkha tíkpo, ye aabírá déeri sí kpikunghayura. ¹³ Pébu, á béé' me, *Júdebe* ba' tãmabe ba', dombe ba', hɔwɔmbe ba', á béé' *bátízéríma* í dée kpoogi *Yékírí wá Nii* kpoora wá bákára, ye ú Nii kpoora Yékírí hãanu á béé'.

¹⁴ Wísra kpikungha tíkpon wã, dé í kómma. ¹⁵ Ná deegura yaa kha' mú mana mí dée déki wa weri, mana bú wísrá wa, síra wónni yeé kí niina khon bú wísráa? ¹⁶ Ná níntãanna yaa kha' mú mana dée yíbiri wa weri, mana bú wísrá wa, síra wónni yeé tí niina khon bú

† Gérékírí kha'-puma kha' ú thagura u yeeri nusa.

†† Yékírí wá Nii wá mí hãaniganpiná déeri wóri gí u hã ú bibiri dé pi dé sũmuni hãa-u wera.

wísirâa? ¹⁷ Ná yíbinná déerá wísi wá bêe', múnni a ye dé yé nûu? Ye ná níntáanná déerá wísi wá bêe', múnni a ye dé yé nú tánúugoo? ¹⁸ Yékíri saabiŋ-uma wísi wá kpikŋkхайри thījini thījini wísirá pātí u khɔɔ' wera. ¹⁹ Ná wí' kpikŋkхайри tíkpoó déerá wísi wá bêe', pí yí' si wísi tǔwā. ²⁰ Tírá yeeri wísi wá kpikŋkхайри kóɔ' ye í tíkírá ĩ dée wíkha tíkpo.

²¹ Yíbinná wónni sêe' dékiri kha' má kpúu gí bu wa, thaagurá wónni sêe' tē deesuri kha' má kpúu sí bu wa. ²² Khaa í a keŋ kha' í ha' kpúnná'ni wā weri, i ma sǔmdéenŋe á wísirá. ²³ Khaa í a keŋ kha' i míni wā weri, íra a yatŋ kŋŋ. Ye khaa ūi khu nusŋ weri, a tuma í kó' tákursa; ²⁴ ye íye ūi míi khu nusŋ wa, á kɔrsŋ íri múnnáa wā. Khaa í a kaa yatŋ weri, Yékíri khon-uri-ima ĩ hāa-i kpórsi ²⁵ sí dé sǎŋŋi hā kpikŋrāa hīti wísirá wa. Ye wísi wá kpikŋkхайри wá bêe' numma kām̄ba. ²⁶ Ná wísi wá kpikŋkхайри wá tɔɔ fúusŋ, wísi wá kpikŋkхайри wá bêe' fúusŋ. Múnnáa sŋre, ná wísi wá kpikŋkхайри tíkpo buu sáu, yóɔra kpánné-e-tíma kpoo-go.

²⁷ ĩbē déeri Kírísi wá wísi, ye ĩ bēe' úkpo úkpo ma ú wísi wá kpikŋkхайри tíkpo tíkpo. ²⁸ Yékíri khon-uma nípi asónnípírā, ĩ saa bi dé pi dé má sǔm̄na. *Yésú wá sŋŋŋun̄lbe* u khururi saa, ĩ yaa saa ú thī wá *hŋŋŋn̄lbi*, ĩ yaa saa nípi píi mamaŋ nípi Yékíri wá seere. Tí kpānaa bu, ú ye pɔɔrāa dé tǎgumasimíŋa, ĩ ye pɔɔrāa pāaná' bo'ribo, ĩ hāa pɔɔri tēf̄ndóɔ, ĩ hāa pɔɔri níkhāgisa, ĩ ye pɔɔrāa sêe' *tám̄asa*. ²⁹ Dé bēe' déeri Yésú wá sŋŋŋun̄lbi bāa? Bēe' déeri *Yékíri wá hŋŋŋn̄lbi* bāa? Bēe' mamaŋ nípi Yékíri wá seere bāa? Bēe' dé tǎgumasimíŋa bāa? ³⁰ Bēe' wónni pāaná' bo'ribi bāa? Bēe' wónni sêe' támasuri bāa? Bēe' wónni fíkíŋ támasuri bāa? ³¹ ĩ wēe Yékíri wá míhāanŋaŋ ŋi nafano ĩ taraa yóɔri wera. Ye mi ba buka' ĩ khŋŋ tí kuni kŋŋ, tí hŋŋge bú wa wera.

Fummi wá míŋa

13 Háari míi sêe' dunŋpathījini tíkíŋ ná *Yékíri wá minŋŋlbi* wá seereɔ, ye mi fummé ŋa, khēebim-mun̄lma pātí pi kh' boyi werésu dato phāŋŋi pí kí kŋŋ wera. ² Háari míi sêe' Yékíri wá nógŋseere, ĩ tu míŋi wá bēe' tíkíŋ ná í kóori weri, ĩ khāa Yékínná ĩ yaara' tátisi sí khanná, ye mi fummé ŋa, mi míni wā. ³ Háari míi kpikŋra míi míŋi wá bēe'no pɔɔr̄lbi, ĩ hāanŋa míi wísi dé pi tho' si, ye mi fummé ŋa, phāŋŋa úra.

⁴ Ná níne fumme, u pá'ma, ú dógŋra f̄lma, ú khe dɔɔkpóori wa, ú foi wa, ú bee nísigi wa, ⁵ ú dé nukhumíŋa, ú káká' ú thŋɔ wā, ú wóri námísi wa, ú sa míni dɔɔɔ wa. ⁶ Míi kaatermenŋé nuu ú wa, dé thŋŋāa nuu ú. ⁷ Ná níne fumme, u pá'ma míŋi wá bēe' pu, u khāama míŋi wá bēe' pu, u núunó'ma míŋi wá bēe' pu, u hukēema míŋi wá bēe' pu.

⁸ Fumminá sóo kúŋŋ na. Ye ɔ khu ná nípe ba sêe' Yékíri wá nógŋseere tǔwā, *tám̄aseekira* ba sóoma, mítugura ba sóoma. ⁹ Pébu, werá a tuu míŋi wá bēe' ya. Yékíri wá nógŋseere ú a sêe' weri, a tuu ú bēe' ya, ¹⁰ ye míi ūi barámpíŋ weri, waati ú i ba baŋ weri, míi kpú'ŋina ba sóoma.

¹¹ Tí mi ye míi bikereŋrā weri, bikereŋseere mi ye sêe', bikerekákaŋe mi ye káká', mi ye kemma míŋini bikerekemmo. Ye tí mi khā'ni sóo weri, míi sêe' bikere'míŋa. ¹² Ye a náma míŋini werá búunaa pātí níne ye ná míŋi khūi wá dugandŋ † bu wera. Ye ɔ khu ná a ba náma míŋini á yíbire píi. Werá, mi tuu míŋi wá bēe' tíkíŋ ná Yékínnɔ ĩ nanŋ wā, ye ɔ khu ná mi ba tu í bēe' tíkíŋ ná Yékínnɔ pātí u tuuŋŋ wera.

¹³ Ye werá míi ísāa'nūu bú í sóo wa, írá déeri: khāamu ná núunó'mi ná fumma; ye í míŋnená me, fummuná pákēeri.

ĩ wēe Yékíri wá míhāanŋaŋ ŋi wónni tēf̄ŋ asónnípírū wera

14 ĩ pánāa fuŋ kām̄bi, ye pánāa tē ĩ wēe *Yékíri wá Nii* wá míi hāanŋaŋŋa. ^{††} Ye ú míi hāanŋaŋŋa, ĩ pánāa wēe Yékíri wá nógŋseereŋseere, ² dé wēe ūu sêe' *tám̄asi* weri, u wēe seere nípe ya, dé Yékíre u seere. Ye níthŋŋé tu tēe tí u kha' weri wa. Yékíri wá Nii wá báká bu u sêe' míi í kóori wera. ³ Ye wēe ūu sêe' Yékíri wá nógŋseere weri, nípe úra sêe' ú í ye pí bu fāŋŋi Yékíri wá khŋŋná, ĩ bo' pi, ĩ wóoró' pí dɔɔ. ⁴ Wēe ūu sêe' *tám̄asi*, ú thŋŋa kí bu fāŋŋi Yékíri wá khŋŋná, ye wēe ūu sêe' Yékíri wá nógŋseere weri, úra déma asónnípírā kí bu fāŋŋi Yékíri wá khŋŋná.

⁵ Ná ĩ bēe' sêe' *tám̄asi*, si nuu míi; ye ĩ sêe' Yékíri wá nógŋseere, sírāa nuu míi kŋŋ. Wēe ūu sêe' *tám̄asi* weri, ná ú wónni fíkíŋ si asónnípírā nú ĩ bu fāŋŋi Yékíri wá khŋŋná wā, wēe ūu sêe' Yékíri wá nógŋseere weri, u páa ú bu. ⁶ Á nípa, ná dé-giri má thee-minima í thāná ye mi ná bukaa ĩ míi tí Yékíri buka'ri mi ŋa, ye mi seere ye ĩ buu tuu míni wā, ye mi seere ye ĩ Yékíri wá nógŋseere ya, ye mi mamaa ĩ míni wā, ye seere ye ĩbe *tám̄asɔ*, pé si wónni kura?

⁷ Múnnáa sŋre, ná pi tu tuu werésu ná pi kh' konŋa ye si wēe kŋŋ yēe kŋŋ wa, máa wónni tu tŋŋ kpoo gí pi khēeri bú weraa? ⁸ Ye ná tútúunŋgura wēe kŋŋ yēe kŋŋ wa, máa wónni sɔɔbŋ khāŋŋi wá sɔɔbŋsɔɔ? ⁹ Múnnáa sŋre, ná pi wēe nú ĩ seere wa, mú pi dé yé wónni tu tí ĩ sêe' weraa? Ná si múnnáa ĩ seerera yóoma sarma.

¹⁰ Seerethŋŋina kŋŋ dunŋpaná ye í bēe' sêe'ma míŋa.

¹¹ Ye ná dé-giri má tó seerethŋŋe bú tí mi míi yēe nú wā, ye ɔɔ sêe' ri, u dé-mi-buma khŋraa ye míni dé úró bu khŋraa tē. ¹² Tírá yeeri múi kí déeri má ĩ wēema

† Khūi wá dugandembira ye píkpo ná weri wábira. Khūi wábira ye kunní naŋ weri wábiri wa, tírā yeera pírá ye ná kŋŋ na. †† Yékíri wá Nii wá míi hāanŋaŋŋa déeri wóri gí u hā ú bibiri dé pi dé sǔm̄ni hāa-u wera.

Yékírí wá Nii wá mí hāaniganḡḡni kóḡ weri, ṽ pānáa wée ū wónní yee asónnípírá kí bu fāḡḡ Yékírí wá khĩn-ná wera.

¹³ Tírá yee ū wé sēe' támasi weri, mákín-urí ná u ḡḡ Yékírí ṽ wónní tu sí tūtāḡḡ ṽ kí fíkíḡ si; ¹⁴ pébu, ná mi ḡḡ Yékírí támaso, mí thī tu-muni dé mi ḡḡ Yékíre, ye mí tu tí mi kha' wa; mí hakuraara fí ya. ¹⁵ Pé mi dé fāa? Mi kí ḡḡ Yékírí ú Nii wá bārkárá ye kí ḡḡ tē hakuraano. Mi kí tīmma Yékírí wá mákirtĩnsi ú Nii wá bārkárá yé kí tĩnne hakuraano. ¹⁶ Ná mu thiya'ma Yékírí támaso kha' ú āníke, níni ū bú púrgi weri, mún-ni u dé yé wónní kōḡ Amiina ṽ dee tí mu thiya'ri Yékínni weraa? Pébu, u tuu mí tí mu kha' wa. ¹⁷ Mu kōni yēe thiya' Yékírí úri ye sí wónní yee wórá bu fāḡḡ Yékírí wá khĩnná wā.

¹⁸ Mi thiya'ma Yékírí pātí mi wónní sēe' támasi ṽ tarí ṽ bēe' wera. ¹⁹ Ye ná mi asónnípi wá wóḡḡḡ, mi sēe'ma sēerebi ímúwāa' í pi wónní nú, í mamaḡ bi mína, ti pāa tí mi sēe' sēerebi Kīḡ bímúwāa' támaso wera.

²⁰ Á nípa, hā ṽ kí káká' má bi títáape ṽ na, dé ṽ dé má níkhāḡḡ ṽ. Ye mípíú íri bu, ṽ khēebi bi títáapa. ²¹ Tĩ-surma Yékírí wá seburá kha'

Tamaḡ Yékírí kha'-urí kha'

Támabe ma ba khe ṽ sēere thī tenne;

támaso ma ba sēere bí;

ye sí bēe'rá pí ba nú má sēereri wa.†

²² Tírá yee támasēekura buka'ma ípe bí mí dée asón-nípi wa weri, Yékírí wá wóḡḡ, tōmá asónnípe ya. Mún-náa sure, Yékírí wá nūḡḡsēerera buka'ma asónnípuri Yékírí wá wóḡḡ, tōmá ípe bí mí dée asónnípi wa weri, píre ya.

²³ Ná dé-giri má ṽ asónnípi wá bēe' pīḡḡḡni ye bēe' yaa yēe sēe' támasi ye ní' púrgi werésu ní' pí mí dée asónnípi wa weri, pí baa fí, dé pí ba kha' phōnuḡ-ĩnma wāa? ²⁴ Ye ná dé-giri má ṽ bēe' sēe' Yékírí wá nūḡḡsēere, ye níni ū mí dée asónníni wā werésu ní' púrgé baa fí, bēe' sēere ú u ba nú weri, u ba yeema ú dōḡḡrá kí kḡḡ ṽ ye ú tu tē dé mípíḡḡ ma déeri. ²⁵ Ú thī-na ba ná ú dōḡkákásuri ṽ tu kha' si kura wa; ú tō wá hurse ṽ ba'ra' ṽ thiya' Yékírí kha' Yékínni ṽ wóḡḡburá míḡḡḡ.

Asónnípi wá dédōmmi pí pīḡḡḡkhayurá

²⁶ Á nípa, tí ṽ mákínni ná ṽ dé weri, ná ṽ pīḡḡḡ, wó wónní tḡḡ mákirtḡḡḡ, wó wónní mamaḡ ṽ, wó wónní bu-ka' ṽ mí tí Yékírí buka'ruu, wó wónní sēe' támasi ye wó fíkíḡ si. ṽ dé sí bēe' sí dé sāḡḡ asónnípírá bu fāḡḡ Yékírí wá khĩnná. ²⁷ Ná nípe kha' pi sēe' támasi, hā pí tarí ní' píḡḡ, písāa' wā, ye pi sēere yé kí hā kām̄bi ye wó kí fíkíḡ si. ²⁸ Ye ná níne bú yēe ba fíkíḡ támasuri wa, ú kpāa yé sēere ú thīnā ná Yékínni. ²⁹ Ye ná Yékírí wá hīḡḡḡḡḡ kha' pi sēe' Yékírí wá nūḡḡsēere, ní' píḡḡ,

písāa' sēere ye wórá kí kōrsiḡ kí keḡ pí sēerera. ³⁰ Ye ná wó fí ṽ hītaa ye Yékíre bukaa-u míni dé u buka' ṽ, dūḡḡ nínni kpāa. ³¹ ṽ bēe' wónní sēe' Yékírí wá nūḡḡsēere yé hā kām̄bi sí dé sāḡḡ sí mamaḡ ṽ bēe' ye ṽ bēe' wísé tu ṽ. ³² Yékírí wá hīḡḡḡḡḡ wónní kó'ma pí thī, ³³ pébu, Yékínni wēe khōwó' púrgi púrgi démi wā, dé wóḡḡḡḡḡḡḡ u khōwó'.

Khaari wó khaa tí Yékírí wábi pīḡḡḡni weri, ³⁴ hā hapurá sēere ya, dé pi khĩnne na, dé pi nú pí khobi wáḡḡ pātí *maḡ mí Yékírí hāanī Moyíziri* weri kha'ri.

³⁵ Ná pi bēe' dé pi tu tó míni, pí yee yé ná pú' pí khobiri nuna, dé ná Yékírí wábe pīḡḡḡḡḡ hare mákírá ná u sēere ya.

³⁶ ṽ thāa Yékírí wá míni kókínni bāa? Bá ṽ kporá bu-urii? ³⁷ Ná níne keḡ má Yékírí wá hīḡḡḡḡḡ ma déeri werésu níni ū Yékírí wá Niino, u tu kha' mí í mi tĩ'ni yēe hā ṽ weri, Tamāḡḡ kōnni mú. ³⁸ Ná níne pí si ya, hā ṽ píḡḡḡ tē na.

³⁹ Tírá yee á nípa, tí ṽ mákínni ná ṽ kí wēe weri, tírá déeri Yékírí wá nūḡḡsēere, ye hā ṽ khōḡ támasēekuri wa, ⁴⁰ dé ṽ dé si pātí si mákínni weri, hā ṽ yé dé si púrgi púrgi wa.

Kírísi wá huyami wá míḡḡa

15 Á nípa, mi wóḡḡ-ĩma sēere nuwāa ú mi sēe'ri ṽ, ṽ núwōo ye wóḡḡ tákursi wera. ² Ná ṽ wóḡḡ dōḡ mí mi sēe'ri ṽ ú weri, ú bārkárá Yékíre hīḡ ṽ. Tōmá ná si múnnaa wā, dé-giri má khāa-ĩnma phāḡḡa.

³ Míu tí mi núuni ṽ khuriya sēeriyē ṽ weri, tírá déeri kha' Kírísi hu-uma ṽ dee á mípíḡḡḡ, pí kasigō, ú yaa huuminá khu bísāa' khurá. Ísēe bēe' déerima pātí Yékírí wá sebi kha'ra wera. ⁴ Pēenná khururi náa-u, ye yaa hāa pí mamannibibi kḡḡ ná píḡḡḡ bēe' náa-u, ⁵ ye yaa hāa á asónkām̄bi wá wó náa-u waati kpoora; pi tarí kpársiḡḡ ná digbéemúwāa'. Pí fāḡḡe ma thaage ná fēeri ye wórá huwo. ⁶ Tí kpānaa bu, Jákurá náa-u ye sōḡḡḡḡḡ wá bēe' náa-u.

⁷ Ye mīná phura'ri náa-u, mí mí má bi kḡḡḡḡḡ wera. ⁸ Pébu, Yésú wá sōḡḡḡḡḡburá me, mīná sénni bú. Mí yatura mákírá ná pi yíwō ṽ sōḡḡḡḡḡ wā, ṽ dee tí mi fūusínni asónnípuri wera. ⁹ Yékírí wá bārkárá mi déeri Yésú wá sōḡḡḡḡḡ; ye tí u fūni mí bu dōḡḡ weri, si dée phāḡḡi wā, dé déegēe-minima ṽ tarāa pí bēe', ye kí dée má mí thī-u wā, dé Yékírí wá bārkárá mi wónni déegiyé. ¹⁰ Tírá yee míno ba', pō sōḡḡḡḡḡ wá tōwō ba', ú sēere kpoora a sēe', ye úri bu ṽ khāanī.

Huyami wá míḡḡa

¹¹ Ná a sēe'ma nípi kha' Kírísi hu-uma ye yaa, mú ṽ pō wónni dé yé kōḡ kha' huyame bú waa? ¹² Ye ná huyame bú wa, má Kírísira yaa huuminá tē na. ¹³ Ye ná Kírísira yaa huuminá wā, má sēere ú a sēe' nípuri weri, dé-urma phāḡḡa, ye khāa-ĩnma phāḡḡa. ¹⁴ Ná huyame

† Ná kerí Ézá 28.11-12

Huumo, he mú wanɣuree?[†]

⁵⁶ Μίπύηηηâa baη huumine, ye maη mí Yékírí hãanu Moyíziri weri, píraa ye míπύηηηâa bu fãnga. ⁵⁷ Ye a thya'ma Yékírí ôu hã a wórɣi á Tamaη Yésú Kírísi wá bárkára âa wórí huumi ná míπύηηηηi wera.

⁵⁸ Tíra yeeri mí ní' pí mi funni weri, ï hukεε ï kó' Yékírí wá khĩnni tákɣsi, ï kí yóo wóɣɣ ú sũmɣsrá yé tu kha' forii sí ï forii Tamãaη sũmɣsrá weri, sí ba yóo phãηi wã.

Ï yeke' tigi'í tẽfĩη Jerúzalém asónnípa

16 A σεε' werá tigi'í ï ï béε yeke' ï tẽfĩη Yékírí wáburu weri, í míηa. Dóη mí mi buka'ri Gálási maráa asónní' píu khaayi khaayi weri, ïbíra dé mú tẽ. ² Dimásu wó dimásu, tée tí béε' úkpo úkpo buuri ï mákírá pí wórɣine weri, pi sa ri pí khayɣ sí dé sãηɣi hã kí dé má pi teema mí baη sóo ye pí kí khori' tigi'iri wa. ³ Ná mi ba thee, ní' pí ï phĩ'ni khori weri, mi ba hã bi ï tigi'ine ye du' pú sepi, pí ná hãana' si Jerúzalémuná. ⁴ Ye ná mákín-sɣma ná mína yóo tẽ, a ba yóo kpoogo.

Pól wá sɣiyóogi wá míηa

⁵ Ná mi bâa thee ï thãná, mi ba thooma Másedóni sɣɣ sóo, dé mákín-tɣri ná mi thoo-níma. ⁶ Ná mi ba thee ï thãná, ná mu theηge, mi ba dé pú khɣba. Mí yatura wónní hĩti sarkhurá sóo sí dé sãηɣi ï tẽfĩη mí mí wónní naη kέη gí mi yóo wera. ⁷ Pébu, tí baη tíri bu, mi wêε beε dé mi thya' ï deεɣ yé kí taru wa, dé ná Tamanna píu, mi beε dé mi hĩtuma ï thãná ï dé pú khɣba.

⁸ Ye mi ba hĩtuma Éfézurá ï ná naη Pántékótira. ⁹ Pébu, mi ma kέηge ba' ï dé Tamãaη sũmɣnni ye píuníbírá kóɣɣ.

† Ná kerí Óoz 13.14

¹⁰ Ná Tímótéra thee, ï pãnáa kóɣɣ kó'mɣ, pébu u dé-ma Tamãaη sũmɣnni pãtí míne wera. ¹¹ Tíra yeeri hã níne sénnígôo wa. ï tẽfĩrɣú ú písi fĩ'ri baη mí thãná hээрá bu, dé mi teema ú ná á asóníkãmbira.

¹² Ye ná á asóníkãni Ápólóɣɣ úra, σεε'-mɣnuu pá kóηgóηηɣ kha' ú ná pó asónnípura yóo ï thãná, ye u píu kíuη dé u yóo werá wa; ná u ba buu ɣ khui, u ba thee.

Phurgaη σεεε ná thura

¹³ ï yee kóɣsiη; pãtí ï khãanu Tamanná weri, múnnáa ï khãa ú bu, ï hĩti phĩnne yé hĩti fãηge. ¹⁴ ï dé míηu wá béε' fumme.

¹⁵ Á nípa, tu-ĩni dé Sítéfánasu ná ú kórgi nípírá déeri dúgɣ asónnípuru Ákáyí sɣɣurá. Ye déε tẽ ní' pí hãana'ni pí thĩ yêε tẽfĩη Yékírí wáburu wera. ¹⁶ Tíra yeeri ï nú níπέε hũηgi ná ípe bũ déegée bí kpoogi weri, pí wága.

¹⁷ Sítéfánasu ná Fótínátisi ná Ákákísi wá bammi nuu-burɣ-míma; dé-giri má ïbírá bannu. ¹⁸ Pébu, yeε-sɣri mí ná ï dósírá wówo. ï kπόννό' níπέε hũηgira.

¹⁹ Ází sɣɣi asónnípura thya' ï tákɣsa. Ákílásu ná Pírísíli ná asónní' píu píηgíη pí thãná weri, pi thya' ï á Tamaη wá nísigírá. ²⁰ Asónnípuri wá béε' thya' ï tẽ. ï thya' kãmbi dãmúgúthura.

²¹ Mi thya'-ĩma. Míni Pólná tĩ'ni thu teɣi mí thĩ wá déke.

²² Ná níne wêε khɣɣ' Tamannu wã, danɣa kóɣɣ. Maránátá. ††

²³ Á Tamaη Yésú dóɣfíráara hĩti ïbe kpoogo.

²⁴ Mi khɣɣ'-ĩma pãtí a déeri kpoogi á ná Yésú Kírísiri wera.

†† Kí ttãηgírá déeri á Tamaη baa.

2 Kóoréntibe

Sebi wá tǐ'mi wá tutãnga

Pólná tǐ'ni sebi weri ǐ hãa ú Kóorénti asónnǐpuri tẽ ǐ kpégí pɔ́w bí u tǐ'na hãa bi wera, dé pɔ́w bíra ɲáa wã dé píɲɔ́w ɲáani (1Kó 5.9; 2Kó 2.3; 7.8). A tuu ú tǐ'digi kpakuri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dɔ́si digbée ná símúwãa' thasóké tanni ye seburá tǐga.

Pɔ́w yaara Pólna kha' u terme ɲa (2Kó 1.17) yêe hasi' ú ɲísígi kha' u khema wɔ́wmi yêe di ǐbira (2Kó 12.16); kha' ú yatura dée Yékíri wá sũmdébii ya (2Kó 10.12-18). Tírá yeeri ú tǐ'niɲa ǐ hãa bi, sí dé sãŋgi pí khe kãmbi pébu, u ye khɔ́w'ma pí mí tákursa.

Sebi wá kpikɛkhaya

Thuri ná Pól wá fúusímmi ná pãtí Yékíri tẽfínnuu wera 1.1-11

Pólna buka'ma mí tí yeeri ú kpáa ú suriyógine wera 1.12-2.13

Pólna buka'ma pãtí Yésú wá sũngunnaa déegée yóo wera 2.14-6.13

Pólna sɛɛ'ma kha' pi sée símmúna 6.14-7.1

Pólna buka'ma mí ǐ buuri ú ná Kóoréntiburi wera 7.2-16

ǐ khon tigi' ǐ tẽfíɲ Júde asónnǐpa 8.1-9.15

Pólna buka'ma pãtí u déeri Yésú wá sũngunnaa wera 10.1-12.21

Phurgan sɛɛɛ ná thura 13

Thura

1 Míni Pól dé-minima Yésú Kírísi wá sũngunnaa. Yékínná khɔ́w'ri yísi saa mi sí bu. Mí ná mí asóníkãni ú pi yí' Tímóté weri, aabírãa tǐ' sebi weri, yêe hã ú ǐbi Yékíri wá ní' pũ Kóoréntirã ná pée bũ Ákáyí surgi wá bée'rá wera. ² Á Sii Yékíri ná á Tamaɲ Yésú Kírísira fũ ǐbɔ́w dɔ́wgi ǐ hã ǐ dɔ́wóoɲgo.

Yékínná ma numanse yêe wóoró' nípi dɔ́w

³ A fuu á Tamaɲ Yésú Kírísi wá Sii Yékíri wá ɲísí nuuga. Dé-uma Sii úu numanse ye dée tẽ Yékíri úu wóoró' nípi dɔ́si mílɲi wá bée'rá wera. ⁴ Ye yíbísãlgi wó yíbísãl giu naɲ a weri, úrãa wóoró' á dɔ́w. Mú u wóoró' á dɔ́si weri, sírãa ye aabírã wónni wóoró' tẽ ní' pũ yíbísãlgiurá weri, pí dɔ́w; ⁵ pébu, pãtí á yíbiri sãni kɔ́ pãtí Kírísi wánni sãni weri, múnnãa a bu dɔ́wóoɲgi tẽ kɔ́ Kírísi wá bãrkãrá. ⁶ Ná á yíbinna sãɲi, si yeema Yékínná wóoró' ǐ dɔ́si yé hĩɲ ǐ. Ná Yékínná wóorígó á dɔ́si, si yeema ǐ dɔ́sírã wóo tẽ, sí dé sãŋgi yíbísãl gi are weri, ná kí hũnge nanu ǐ, ǐ wónni pá'. ⁷ Khãa-aru tuu dé pãtí ǐ yíbinna sãni pãtí á wãnnã sãni weri, múnnãa Yékínná wóoró' tẽ ǐ dɔ́si pãtí u wóoró' á wásuri wera.

⁸ Á nípa, a wêe bæe dé ǐ kɔ́w bú tɔ́w yíbísãl gi nanni a Ázísurgurá weri wa. Forii-ama tákursi ná tarãa tí khara; á yatura ye tuu dé a ba ko túwã. ⁹ Kha'-ayaa hu-ama sówo, tírá yeeri a khãa á wísɔ́ wa, dé Yékíri úu yaara' hu-uribi weri, úra a karfanni á wísa. ¹⁰ Ú ú hĩnni a huumẽe hũngine weri, úrãa ba hĩɲ a; ye khãa-aru tuu dé u ba hĩɲ-ama tẽ. ¹¹ ǐ thĩnãa ba ɲíɲ Yékíri hã a, sí dé sãŋgi Yékínná nú ní' kɔ́ngómbi wá ɲínni ǐ fũ dɔ́wgi ǐ hĩɲ a, ye kɔ́ngómbé thiya' Yékíri sí mílná.

Tí Pól kpáari ú suriyógine wera

¹² Míu tũl yaara' á wɔ́wri thu'ri weri, tírá déeri: khãa-aru á dɔ́gírã tuu dé tu-aru nílníɲãama fa duníjanã, pébu, Yékíri wá wɔ́wɲã tu-aru nílníɲãama thĩɲnaa bu; a kóo ǐ tɔ́w wa. ǐ wɔ́wɲã wá yaturá a tuuri nílníɲã. Ye kí dée má níthĩɲlgi wá wɔ́wmi wá bãrkã bu a wónni dée si ya, dé Yékíre fĩni aabo dɔ́wgi á wɔ́wɲã dée si. ¹³ A wêe tǐ' tɔ́ mí manu yêe hã ǐ ɲa ná kí dée má tí ǐ karan ye tuu tí tutãngi weri wa. Ye khãa-muni tuu dé ǐ ba tu tí tutãngi tákursi; tɔ́w ba kóo ǐbɔ́w wa. ¹⁴ Pébu, tu-ĩni werá kíriú dé aabírãa ba yaara' ǐ wɔ́wɲã thu'w pãtí ǐbira ba yaara' á wánni thu'w á Tamaɲ Yésú wá písém-baɲkhurá wera.

Yékíré khe níni ní' termemmi weri, síra mu ba súnní kha' t̄ēē? ¹⁰ A wónnī kha' mí t̄l̄ ye sáun̄o kh̄ũni weri, werá tu sáun̄o t̄wã, pébu, t̄ó mí f̄ũnn̄ē sáun̄o k̄õj̄ t̄ taraa tíra. ¹¹ Ye ná mí taranne bâa sáun̄o dé mí t̄l̄ bú waati wá b̄ēē' weri, tíra mu ba súnní kha' t̄ēē?

¹² Khãa-ama í mílná ȳē teyē, tírá yeeri âa déegée kaadé ph̄ãnge. ¹³ Pãtí Moyízira ye khe tákpe'ri í kaa ú w̄õnni sí dé s̄ãngi hã Ísíráyél bibirá ná ȳĩngĩ mí déeri mí taranni tí sóomini wã weri, aabíra w̄ē dé múnnáa wã. ¹⁴ Dé-girma má mílné f̄l̄nu Ísíráyél bibi wá d̄õw̄mín̄na; pí wónnī tu bú kpoori wa. Háari ná f̄ē, ná pi karaḡ níln̄ē dugusi wá sebur̄i, tí mí kpokpoonná f̄l̄nu pí d̄õw̄mín̄na, ti khori wa, pébu, ná níne dée kpoogi ú ná Kírísiri wa, tí wónnī khoḡ na. ¹⁵ Háari ná f̄ē, ná pi karaḡ Moyízi wá sebur̄i, si dé-bíbuma má tákpe'r̄ē f̄l̄ pí d̄õw̄mín̄ni pí tu ú tut̄ãngi wa. ¹⁶ Ye níni ú f̄l̄ru bâa thoo Tamanni weri, tí tákpe'nna khomma. ¹⁷ Ye ú Tamanná déeri Yékírí wá Niina. Ye khaa tí Tamãḡ Niine weri, nípara déma h̄õõõmbõ. ¹⁸ Aabi tákpe' í khonni weri, a ma má dugandennu. Aabírí bu nípara wónnī ná á Tamãḡ sáura. Síraa yeé á f̄íkĩ h̄t̄t̄ pãtí úre weri, ye á sáurá kí du' kí yóo. Múnnáa á Tamaḡ ú déeri Niini weri, u déegée.

Sere nuwãana turuma pãtí táyésigre wera

4 Yékíré maḡunanni aabo t̄ hãa a tí s̄ũm̄ne, tírá yeeri wísé mún̄l̄ a ya. ² Kai-arma mí b̄õḡḡõḡ ní déeri nukhum̄ĩni wera. A w̄ē f̄ĩḡ nípi wa, ye a w̄ē wã' Yékírí wá seereri wa, dé th̄ĩḡaa th̄ĩnth̄ĩmee a seē' Yékírí wá w̄õnná, nípirá bú tu pí d̄õsírá dé á seere dé-urma th̄ĩḡaa. ³ Ye sí b̄ēē'r̄á seere nuwãa ú a seē' weri, ná u ȳésíȳé háari ná f̄ē ya, má ípe b̄ũ téummíná weri, píri bu u kaari ȳésíȳé. ⁴ Pi w̄ē khãa Yékínná wã, pébu, duniḡa w̄ē u ú déeri *Sutãnaani* weri, úrá f̄l̄nu pí d̄õw̄mín̄ni pí dée má darape, pí wónnī ná seere nuwãa ú seē' Kírísí wá sáu wá míl̄ weri, ú táyésiḡi wa. Úrí Kírísí kheeb̄ũ-uma Yékínná. ⁵ Ná a seē' seere nuwãa wá míl̄ a w̄ē seē' á th̄ĩ wá míl̄ ḡa, dé a seē'ma kha' Yésú Kírísí dé-urma Tamaḡ ye aabírá dée t̄ s̄ũmdébibi t̄ deē ú bu. ⁶ Yékírí ú kha'ra kha' *táyésiḡura so tápirgi wá s̄õḡõmburá weri*,† ú kpoorá yeeri ú táyésiḡirá tur̄ya á d̄õsírá, á náa ú sáu ú ȳĩngĩ Yésú Kírísí wá w̄õse'nná wera.

Heḡ sí pi yeeri benḡo weri, sí míḡa

⁷ Kí kurgura Yékírí hãani aa bí déeri má benḡe weri, sí dé s̄ãngi b̄ēē' bú tu dé w̄r̄í ḡũ tar̄i míl̄ni wá b̄ēē' weri, kí kuso á thã wã, dé Yékírí thã kí ku'ri. ⁸ Thõõra-ama thõõra h̄ũnsi h̄ũnsi wá b̄ēē', á bu f̄ísúkhar̄i wa, ye pi w̄õr̄õ a ya. Á kákásu ḡagum̄-s̄irma, ye wísé mún̄l̄ná a ya. ⁹ Nípara f̄ũsũḡ-ama, ye Yékínná séē a ya. Kh̄l̄-p̄ri-ama, ye pi w̄õr̄õ khuu khori a bú wa. ¹⁰ Pãtí pi khuur̄i

† Ná ker̄i S̄ĩn 1.3

Yésúri weri, múnnáa s̄re t̄ē, waati wó waati pi b̄ēē khu-ama. Ye á pí ȳē thõõra mé'ni sí dé s̄ãngi ná pi náa d̄õḡ mí are thakooge weri, pi ba tu dé Yésúra ma thakooge. ¹¹ Aa b̄ũ thakooge weri, h̄ĩtaḡ-ama waati wó waati huumi wá h̄ĩtansi t̄ deē Yésúrá. Pãtí a h̄ĩtanni huumi wá h̄ĩtansi weri, síraa wónnī dé s̄ãngi nípirá ná í tu dé Yésúra ma thakooge. ¹² Sí dée múnnáa, aabírá h̄ĩtaa huumi wá h̄ĩtansi ye t̄bírá buu thakoogo.

¹³ ð̄õ seē'ri Yékírí wá seburá kha' *khãa-manuma Yékínná tírá yeeri má seer̄iye*.† Múnnáa s̄re t̄ē, pí khãa kpoomina a khãani, tírá yeeri âa seē' ú míḡa. ¹⁴ Tu-ari dé Yékírí ú yaara'ri Tamaḡ Yésúri huuminá weri, u ba yaara'-ama t̄ē pãtí u yaara'ri Kírísiri weri, í yeé á ná t̄bírá nuu ú w̄õõ. ¹⁵ t̄bírá a deeri ye ís̄ē b̄ēē' naḡ a, sí dé s̄ãngi Yékínná kí f̄l̄ d̄õõḡ í kí h̄ĩḡ ní' k̄õḡõmbi kí du' kí yóo, pí kí thũḡõ, t̄ kí fuu ú jísi nuuga.

Wísé mún̄l̄ná Pól̄ni wã

¹⁶ Tírá yeeri wísé mún̄l̄ a ya. Ye háari ná á wísira t̄ũḡi ȳē yóo, Yékínná kí hã-ama d̄õw̄õõḡi khu wó kh̄ya. ¹⁷ Thõõra ú a thõõra õ waati kíriú mé'ni weri, á keḡ úri mílni wã, pébu, u yeema á ba bu sáu úu tar̄i míl̄ni wá b̄ēē', úu míl̄ sóo wa wera. ¹⁸ Kí dée má míl̄ tí níth̄ĩnḡe ná yíbire weri, tíra aabíra keḡ na, dé tí níth̄ĩnḡé ná yíbire ya weri, tíra aabíra keḡ, pébu, tí níth̄ĩnḡura ná yíbire weri, tíra ba sóoma ye tí níth̄ĩnḡurá ná yíbire ya weri, tírá sóo wa.

5 Á wí' s̄l̄i aabe fa dunianá weri, si ma má dóobí- duke. Ye tu-ari dé ná si has̄iḡa, Yékínná ba hã-ama s̄õ ní thu'nná sí h̄t̄t̄ má du' kí kaa has̄i', kí nípe dée pí dése ya. ² Waati ú are sí wísenne weri, a ũ'ma. A khõõõma tákursi dé a bu wí' f̄ũḡ sí déeri thu'ri wás̄i wera. ³ Ná a buu sí wiseri, á h̄t̄t̄ pór̄ipóro wa. ⁴ Waati ú are wí' s̄l̄i fa dunianá s̄l̄i má dóobíduke weri, a ũ'ma pãtí níne k̄p̄õḡ k̄p̄õḡḡeesi kí ũ' wera. Kí dée má kha'-ama kha' Yékínná khoḡ a wísenne ȳé yeé a pór̄ipóro wa, dé a b̄ēema dé u hã a wí' f̄ũnsi, sí dé s̄ãngi thakoo míḡãḡḡirá khe huumi wá pheenna. ⁵ Yékírí khonni saa a dé a bu sí wí' f̄ũns̄era. Tírá yeeri ú hãa a *ú Niinõ* á bú tu dé a ba bu-sima.

⁶ Tírá yeeri wís̄ē tu a waati wá b̄ēē' háari ná a tuu dé waati ú are wísé sí déeri á khanni fa dunianá weri, déeȳḡ-arma á khaa t̄l̄ ní Tamaḡ thãná weri ⁷ – kí dée má íte tí a ná weri, tíra a deeri ȳē níln̄ē Yékírí wá kh̄l̄nná wã, dé khãa-ama ȳē níln̄ē. ⁸ Wís̄ē tu a, ye a khõõõma dé a séē wísé sí déeri á khanni fa dunianá weri, ȳé yóo á khaa t̄l̄ ní Tamaḡ thãná wera; síraa nuu á. ⁹ Ye háari âa á khanná fa dunianá wer̄esi a f̄i ya ba', tí a khõõõ' k̄õḡ weri, tírá déeri í yeé á míḡé nuu ú. ¹⁰ Pébu, f̄õ á b̄ēē' yóo Kírísí wá thuthukhanná ú thu a, mílné ba kóo wa. Ná kunne mu déeri fa dunianá ba', ú taa mu tí, ná pí̄l̄ne mu déeri ba', ú taa mu tí.

†† Ná ker̄i Mák 116.10

Kírísirâa yee nípi ná Yékinnâa beŋ

¹¹ Tírâ yeeu á tuu míu tí pi yí' í phāni Tamanni wera. Mú a tuuru si weri, âa hukēe nípine pí tu dé á seere dé-urma thīŋaa. Yékinna tu-ama tákursi ye kha'-mīnni kha' í thī tu-ŋni í dógirâ tári kpoobí a déeri wera. ¹² A wêe beē dé a fuu á thī ŋa, dé a beema dé a dé sãŋgi í wóŋná ya thu'wã ye í bu tóŋ í seē' ípe bīu foi í deē míu tí pi ná yíbiere weri, ye pí keŋ míu tīu dógwã wa wera. ¹³ Ná phūniŋ-arma, Yékiri wá míŋe yeeu á phūniŋa; ye ná a tuu wóŋmí, í kurgē. ¹⁴ Pébu, míŋi wá béē' í a dé weri, fuŋ mí Kírisi funni a weri, píŋâa yee áa déyee. Tu-aru dé níni úkpóo huuri í deē béē' pu, ná si múnnâa dé-giri má béē' huuri. ¹⁵ Hu-uma í deē béē' pu, sí dé sãŋgi ípe bīu thakooge weri, pí dé tīu nuu pí thīŋwã, dé pí dé tīu nuu wéē ú huuri ye yaa í deē bí bu wera.

¹⁶ Tírâ yeeu í kóri gi werá a wêe keŋ níni pātí níthī-ŋapira keŋ níni wã. Ye háaru ná a ye kemma Kírísiri pí kemminá, a wêe keroo pí dómminá tūwã. ¹⁷ Ná níne dée kpoogi ú ná Kírísiri, dé-uma ní' fūma; ú sãŋ dugoo wá nii úra bú tūwã, dé Yékiré hāanu sãŋ fūma. ¹⁸ Ísēe béē' Yékiré déeri si. Úrá yeeu á ná úrá beru Kírisi wá bārkará. Sūŋ-uru-ama dé a seē' nípiri bemmi wá míŋa. ¹⁹ Yékinnâ yeeu ú ná dunīŋanípi wá béē' wóŋni beŋ Kírisi wá bārkará kaa thū'neē pí bursine. Seere ūu seē' bemmi wá míu weri, úra u hāanu a dé a seē' nípiri. ²⁰ Tírâ yeeu aabírâa seē' í míni Kírisi wá písígirâ. Dé-giri má aabíra Yékiri kheeri yêe yí' nípiri dé pi tuwã. A ŋiŋ-ŋma Kírisi wá písígirâ í beŋ í ná Yékinna. ²¹ Kírisi ūu míu dée mípīŋi wã weri, úra Yékiri kheeri mípīdée á pheenná, sí dé sãŋgi ná a dée kpoogi á ná úri, á dé ní' pí terenni weri Yékiri wá wóŋwã.

6 Mú ki déeri má á ná úrâa déegée kpoogi weri, a seē'-ŋma kha' hã í yee dógí Yékiri fīni ŋbã weri, kí dé phāŋi wã. ² Pébu, kha'-uma kha'

Waati ú mákinná weri, ú waaturá mi núuni mú ŋiŋna,

hīmmi wá khurá, tēfīm-mīni mu.†

Kere, waati werá déeri waati ú mákinni weri, waati werá déeri hīmmi wá khura.

³ A wêe beē dé nípiri bu khakharu á sūmná wã; tírá yeeu a wêe beē dé a dé míni tīu ye nípe burí sée Yékiri wá khīnni wã. ⁴ A déma míŋi wá béē' pí tu dé Yékiri wá sūmdébibe a déeri. Tírâ yeeu yíbísãŋgi ná thóŋra ná dógwãpūu sīu naŋ a weri, âa pá'. ⁵ Pi kha'-ama yêe pá' a karsó bu, yêe suu nípi yêe kã a, ye âa pá'. Sūmi huusu ná dógwãpūu ná khūmīgēe béē khu a. ⁶ A déma míŋi wá béē' pí tu dé dé-arma Yékiri wá sūmdébibe. Sírâ yeeu áa káká' kurse, áa tu Yékiri wá míŋi, áa pá', áa dé míkiriŋi, áa Yékiri wá Niinã, áa fuŋ á kãmbi á dógine, ⁷ áa seē' nípiri tí déeri thīŋaani weri, áa Yékiri wá

wóŋge. Sírâ yeeu áa dé míu í terenni ŋi má khāikhāitáse sí a khe í kpiŋ á pūniŋbunē ye kí tee á wisi wera.

⁸ Sírâ yeeu tēe píu kponnó' a ye písí senné' a, í kha' á písí nuugi ye písí kha' tēe á písí pūŋa. Pí khe-ama má núnuunibe, ye hakura ná a seē'ma thīŋaa; ⁹ í khe a má ní' pí pi míu tuu wa, ye hakura ná tu-buri a tákursi; í khe a má ní' pí huumi wá déko, ye hakura ná a fūma thakooge; í khe a má ní' pí mákinni fūusimme, ye pi khuu a ya; ¹⁰ í khe a má á kákasi ŋagumun-sirma, ye hakura ná waati wá bēe' á dógi wóo-girma; í khe a má pógwãbe, ye hakura ná aabēe yee kóŋgómbe bu hense; í khe a má a míne ŋa, ye hakura ná aabēe míŋi wá béē'ŋã.

¹¹ ŋbi Kóoréntlbi, seē'-aru-ŋma míŋi wá béē'ŋã; a kóo í tóŋ wa, dé hai-aru-ŋma á dósine. ¹² Ki dée má aabírâ kaari hãa í dógi wa, dé ŋbirâ kaari hãa a dógwã. ¹³ Mi seereema ŋbe má mí bibe í: í hai í dósu aabo pātí aabírâ déeri wera.

Hã á máa ní' píu míu khãa Tamanná wã wera

¹⁴ Pātí pí wóŋni yee náa ná kãŋgogoo tábo' kpoogo pí sūnnēe ŋa weri, múnnâa sire tēe, hã í máa ní' píu míu khãa Tamanná wã wera. Dé he ní' termemmi ná mípīdée yaari kãmbēe? Dé táyēsigi ná tápirge wóŋni yóo kpoogi bāa? ¹⁵ Dé Kírisi ná *Sutāna*^{††} wóŋni beŋ? Níni ú khāanu Tamanná weri, he ú nii yaari ípe bīu míu khãa Tamanná wã weri, pí míŋwã? ¹⁶ Pé *Yékinthiya'duki* ná sīmbi sīni kãmbēe? Pébu, aabírâ déeri thakoo Yékiri wá thiya'dukiri pātí ú thī kha'ru weri, kha'

Ma ba hītuma má nípine kpoogo.

Ye khaaru wó khaa tí pre hītansi weri, ma ba hīti bí kpoogo.

Ma ba déma pí Yékiri ye pí dé má nípa.‡

¹⁷ Tírâ yeeu Tamanná kha'

Pi ku' pí nípeē sãŋgomburá, í kpiŋu bí bu,

hã pí pha' míu tí ni'ni ŋa,

ye má pí bu.††

¹⁸ *Ma ba déma pí Sii ye pírá dé má bikhebi ná má bi-haripa.*

Mani Tamaŋ ú déeri Wóŋnâa weri, maná kōnni mú.‡‡

7 Mí másaba, mú ki déeri má Yékiri hã-uru-ama núugi kha' ma ba dé í míŋeni weri, a sée míu ŋi ní'ne' á wisiŋi weri ye khon káká' pūsiŋi á dósirâ, ye yee á nínnéedékirâ kí nuu Yékinnã, ye a kí phãŋwã.

Nuomé thã'ni Pólina

² Í hai a í dósine. A dée níni míni wã, a hasiga níni wá mako wa; ye a fīni dii níni wã. ³ Ná mi kōni mé'ni, ki dée má mi yárgiŋ-ŋma wã, dé pātí mi seē'ra í weri, fuŋ-aru-ŋma á dógine ná taraa míne wóŋni kpiŋu a

†† *Gérékisirâ kha'-puma kha' Béliyáaru, kí déeri Sutānâa písigi wá kãŋ. Kí tūŋŋirâ déeri níni ūu míu kuru míni wã werēsi ní' píŋâa.*

‡ *Ná keri Léu 26.12; Jér 32.38; Ézé 37.27 †† Ná keri Ézá 52.11; Ézé 20.34, 41 ‡‡ Ná keri 2Sá 7.8; 7.14*

† *Ná keri Ézá 49.8*

kāmbɔ fa dunijanā wā, huumi wá yaturá wóri wa.

⁴ Khāa-minuma ἴbɔ tákursa; yaara'-ἴni mí wōɔnni thu'ro. Á yíbinna sāima, ye sí béé'rá, mí wísírāa tɔyɔɔ tákursa; nuumēe thāgɔɔ.

⁵ Mú a nannu Másédóni surgurá weri, a buu háari má kpáaréekhare kírú wa, dé nípara ye sāina'ma á yíbiri kénsi kénse, ye dɔɔkpúusēe ye aabo tē. ⁶ Yékírí ōu tura' nípi wá wí' sūi múnú bi weri, úrá yeeri Títirā baa á wísé tɔyaa a. ⁷ Ye ki dée má sí tónná yeeri á wísé tɔyaa a ya, dé sí Títi seer'i tē weri, síre. Títi seer'-uri-ama pātí ἵ déeri sǎngi ú thī wá wísírā tɔyɔɔ, ná pātí ἵ khɔɔɔ' mi, ná pātí ἵ bannu bāa wú' mántuuri, ná pātí ἵ wēe keru mí míne na wera. Tírā yeeri nuumé thāgɔɔ ná tarāa.

⁸ Ye sebi ú mi tī'na hāa ἵ weri, pātí mi náanā ná u nagumɔna ἵ kákási ἵ dée ɔ waati kírú weri, wú'-mɔna mántuuri. Ye werá háari ná nagumɔna-uma ἵ kákási, mí wú' mántuuri ya, ⁹ dé mí dɔɔgi wóo-girma; ye ki dée má pātí u nagumunni ἵ kákási weri, sírá yeeri ya, dé pātí u nagumunni ἵ kákási sí dée sǎngi ἵ *fíkírā dɔɔgi* wera. Tí u nagumunni ἵ kákási weri, dé-sirma Yékírí wá khɔɔɔ' mɔ. Sūi múnnaa, a súní dée ἵ píi tūwā. ¹⁰ Pébu, ná míne nagumɔna níni wá kákási ἵ mákírā Yékírí wá khɔɔɔ' me, ú ba wú' mántuuri ya, dé si yeema tárúrá fíkíyí dɔɔgi ἵ ye Yékínna hínɔɔ. Ye káká'nagumɔna gí ku'ri duniamíɔɔ weri, ki bamma huume.

¹¹ ἵ keɔ káká'nagumɔna gí ku'ri Yékírí wá khɔɔɔ' mɔ, tí ki déeri ἴbɔ wera. ἵ náa pātí si yeeri ἵ haabura keru míni nuuɔɔɔ ɔ bukāa kha' tu nuwāa ἴbɔ ya waa? ἵ náa pātí si yeeri tí pí'naa ἴbɔ yaa? ἵ náa pātí si khuru ἵ phāngi waa? ἵ náa pātí ἵ khɔɔɔ' mi naa? ἵ náa hukēe sí ἵ hukēe yaa? ἵ náa pātí si déeri sǎngi ἵ ye tárú ú déeri mípíni weri wa waa? ἵ míne béé'rá, dé-ἵni ἵ sūmuni sówo; ἵ deere bú tūwā. ¹² Ki dée má úwe ú déeri mípíni werésí ú pi déeri í weri, úra mi deeri ye tigi sebi hāa ἵ ú wa, dé tī'-minuma sí dée sǎngi ἵ tu Yékírí wá wóɔnnā hukēe sí ἵ hukēeri á míne wera. ¹³ Tírā yeeri wísé tɔyaa a.

Ki dée má wítugi wá tóre si hāani a ya, dé písén-siri yeema nuumé thāgi a kɔɔ ἵ dee dɔɔ mí ἵ wóoró'ri Títi wá dɔɔgi wera. ¹⁴ Pātí mi seer'a Títiri ἵ nísi nuugi weri, ἵ ye mi nusí wa, dé pātí a dé seer' ἵ fí thīnaa weri, múnnaa-u. Tí a seer'i Títiri ἵ nísi nuugi weri, dé-sirma thīnaa. ¹⁵ Mú u theera ἵ thānā weri, kú'-ἵnaa-uma kókura: phāngi ná kpámme kpoogo. ἵ béé' núunima ú wági, tírā yeeri ná u wógiró sí, u hafú fuɔ-ἵma. ¹⁶ Tí ἵ déeri mé'ni weri, nuu-turi-míma, tírā yeeri mí khāa ἵ bu míni wá béé'rá.

ἵ hāana' ἵ dɔɔgine me

8 Á nípa, a beé dé ἵ tuma pātí Yékírí fūni dɔɔgi ἵ déegiyé asónní' píi khaayi khaayi Másédóni surgurá weri, pí ɔɔɔmburá. ² Pí yíbiri sāi-tɔyaaama ɔɔɔbɔ bu, ye nuumé thāgi bi kɔɔ, ye pí ná pí pɔɔ píimne, pí

hāaniga kɔɔ pí dɔɔgine me ³ ἵ mákírā pí wórgine. Mi seer'-ἵma kha' pí yaṭi hāana'-pírma ἵ tarāa pí wórgura; ye ki dée má níne kó'ri bi fāngɔ wa. ⁴ Ním-buri-ama dé a keɔ á thī ye ye ἴbɔ tēfíyí bú tē tēfíyí mí nípara ba tēfíyí Yékírí wáburu wera. ⁵ Déegée-birma ἵ tarāa pātí a ye káká' wera. Tamaɔ wáguɔ pi khuru níni ye tūmá pi nú á wáguɔ ἵ dée tí a seer'i bi ἵ mákírā pātí Yékína ye khɔɔɔ' wera. ⁶ Tírā yeeri á seer'ye Títiri kha' tigi' í nípi fūni dɔɔgi ye hāana' ἵ thānā ōu ye híníse weri, u híní' phugee.

⁷ ἵ ma míni wá béé' mɔ tákursa: khāamí, ná ἵ tu seere, ná ἵ tu míni, ná hukēe thīni thīni wá béé' me, ná fuɔ mí a funni ἵ wera. Mú síre múnnaa weri, ἵ fūni dɔɔgi ἵ hāana' tē ἵ dɔɔgine me ἵ kpé' pí. ⁸ Ki dée má kha'-minuma kha' ἵ dée si fāngɔ wa, dé ná a seer' ἵ pɔɔ hukēesine, mi beema dé si dée sǎngi pí bú tu ná fuɔ-ἵni pɔɔri míne. ⁹ Pébu, tu-ἵni á Tamaɔ Yésú Kírísi wá dɔɔfúrgura. Ú ná ú hensine me, dé-uma ú wísí pɔɔɔ ἵ dee ἴbɔ, sí dée sǎngi ἵ bu hensí ú pɔɔmí wá bákára. ¹⁰ Kó'ni ἴbɔ khuru kókíró tigikhorikiri ye ἵ thīnā khuru buu sí kákásura. Tírā yeeri, ná míne, ná ἵ dée si, si kura. ¹¹ Tírā yeeri werá ἵ yóo sí ἵ ná naɔ kpúniá.

Ye pātí ἵ haabuna buu sí kákásuri weri, ἵ yóo sí mú ἵ ná naɔ kpúniá ἵ mákíyí ἵ wórgine. ¹² Pébu, tūi mú weri, háari tí sére ye mú hāaniga ri mú dɔɔgine me, tírā kuni. ¹³ Ki dée má kha'-ama kha' ἵ tēfíyí pɔɔri ἵ ná taru ye sí písí dée ἴbɔ foriisi wa, dé a beema dé ná si dée múnnaa, míniá hīti mági mági. ¹⁴ Werá ἴbɔ ma míne kɔɔ, ἴbɔ tēfíyí péé bí dá'ri wera; ye ɔ khu ná ἴbɔ bāa míne na, ye píraa míne kɔɔ, pírá tēfíyí ἴbɔ. Ná si dée múnnaa, míniá hīti mági mági, ¹⁵ ye sí dée pātí si tī'ni Yékírí wá seburá kha'

Wéé ú buura kɔɔ weri, u súní buu tarāa tūwā; ye wéé u buura kírú weri, míne kpiɔɔ tūwā.†

ἵ kó' Títi ná ú suryóo tákāmburi kókura

¹⁶ A thya'ma Yékírí, pātí u yeeri Títi wá dɔɔgírā kákási dé u hukēe tēfíyí ἵ pātí a hukēe ye tēfíyí ἵ tē wera. ¹⁷ Títi pí-uri tí a nínaa-u kha' u dé weri, ye ki dée má á wásu wá tóro wa, dé ú thī wá yaturá buuri sí kákásuri dé u hukēe thee ní ἵ ná tēfíyí ἵ. ¹⁸ Sūn-aruuma ú ná á asóníkāni ú asónní' píi khaayi khaayi weri, seer' ú nísi nuugi ἵ dee pātí u seer' seere nuwāani wera. ¹⁹ Sí tóro wa, dé asónnípírā phī'ni khoroo dé u kí táa a á suryóokhayrá, á kí hín tigi' í ἵ fūni dɔɔgi ye hāana' wera. Sūmne tí a mákinni ná a dé ἵ hā Tamaɔ sáu ye sí buka' tē kha' a khɔɔ'ma dé a tēfíyí nípa.

²⁰ Mú tigi'ira dée tigi' kenniɔni wá weri, tírā yeeri á mákírā ná a tu í kó' sí dée sǎngi hā níne ye bu á bu khakharu wa. ²¹ Pébu, a wēe beé dé a dé tí kuni Tamaɔ tóri wá wóɔɔ wa, dé ἵ dée tē tí kuni níthīnapi wá wóɔɔ wera.

† Ná keri Ku' 16.18

²² Sõh-arma á asónikāni wá ɔɔ, ú a déeri ɿ keru pã kɔngɔ́ŋɔ ɿ ɲáa ná u hukεε Yékírí wá sũmuná weru, ɿ kpé' pí bu. Ye werá hafu-uru yêe hukεεma pébu, khãa-urma ɿɔɔ. ²³ Ná Títiro, mí ná úrí dé-arma kpoogi yêe déegée kpoogi ɿ tẽfɿŋ ɿ. Ye pɔɔ bírí, asónní' pũ khaayi khaayi weru, pírá sũnni bi ɿ thãná dé pi déegée ɿ hã Kírísi sáú. ²⁴ ɿ fũŋ bi tákursi, asónní' pũ khaayi khaayi weru, pí bú tu dé ɿ fumma kãmbi yé tu tẽ dé ɿ ɲísí nuu gí a sɛɛ'ra bi weru, míɲánnu.

Tẽfɿŋ mí pi bée tẽfɿŋ asónnípuru weru, sí míɲa

9 Pé mi ɲaaníŋ tĩ'née hã ɿ tẽ Yékírí wábi wá tẽfɿmmu wá míunãa? ² Pébu, tu-muni dé ɿ thĩna ye khɔɔ'ma tákursi dé ɿ tẽfɿŋ, tírá yeeri mí seeriye ɿ ɲísí nuugi Másédóni surgi asónnípune kha' Ákáyí surgi asónnípi sɔɔbím-burma háaru kó'ri yêe bée hãana'. Hukεε sí ɿ hukεeri mé'ni weru, sírá yeeri kɔngómbé hafiya khɔɔgɔ dé pi tẽfɿŋ. ³ Ye sí bée'rá mi sũmma Títí thaaburi ɿ thãná, ɿ khuru kí sɔɔbíŋ pãtí mi kha'ra weru, sí dé sãŋgi pãtí a fuuru ɿ ɲísí nuugi weru, hã sí dé phãŋu wã. ⁴ Tũmá ná á ná Másédóni asónnípi wá pɔɔ ba thee ná nani ná ɿ sɔɔbíɔ́ wa, si ba déma aabo nusa; tũmá ɿ wásírá wónní sɛɛ' núuge ya. ⁵ Tírá yeeri mí keru sí mákírá mí ɲíní bi dé pi khurí ná kí keŋ míkuru í ɿ hãana'na nuugi kha' ɿ ba dé weru, sí míɲa. Ná si mún-náa, ná mi ba thee mí ná ɲá ná ɿ khoree sóo, sí buká' kha' khon-ũnuma ɿ dɔɔgune me tũmá ki dée má níné kó'ru ɿ fãŋgɔ wa.

Ná mu hãaniga mú dɔɔgune, mu buma kirga

⁶ ɿ tu kha' ná mu tɔɔgɔyó kíriú, mu sĩgl'ma kíriú, ye ná mu tɔɔgɔyó kɔŋ, mu sĩgl'ma kɔŋ. ⁷ Tírá yeeri bée' úkpo úkpoo hãana' pãtí pi khonna kákásu weru, kaadé wɔɔkpãgure werésu ɿ kha' múnnu mi dé ya, dé Yékínna khɔɔ'ma wée úu hãana' míni mánsɛ. ⁸ Yékíre ma wɔɔgɛ ɿ konna' ɿ tákursi sí dé sãŋgi ɿ bu míŋu wá bée' í ɿ kpóu weru waatu wá bêe', ɿ tanní du' ɿ kí dé míkuru hũnsi hũnsi wá bée' ⁹ pãtí Yékírí wá sebi kha'ru kha'

Wée úu phãnu Tamañ Yékírí weru, u hãana'ma kharu kɔngɔ́ŋɔ;

u hãma pɔɔríbi míɲa.

Ú míkuru buma waatu wá bée' me.†

¹⁰ Yékírí úu hã pónsũmi tátɔɔgi ná diimi weru, úrãa ba hã ɿ míŋu ɿ yeé í kɔŋ, yé yeé míkuru í ɿ dé weru, í kí du' kí yóo. ¹¹ Yékínna ba yeema ɿ bu míŋu wá bée' kɔŋ ɿ dé míkuru hũnsi hũnsi wá bêe', nípirá thiya' Yékírí ɿ deé ite tí ɿ hãanu a dé a ná hã bi wera. ¹² Sũmi tí ɿ dé mé'ni weru, ki dée má tu ba yeema Yékírí wábirá bu tí kpi'ru bi weru, sí tóro wa; dé si ba yeema ní' kɔngómbé kí thiya' Yékírí tákursa. ¹³ Ná ɿ wórɔ́ dée tí sũmunni, si ba yeema pí kí fuu Yékírí wá ɲísí nuugi ɿ deé pãtí ɿ kó'ru seere nuwãa úu sɛɛ' Kírísi wá mí, ú ɿ khãanu weru, ná pãtí ɿ

tẽfɿnnu pí ná pɔɔru ɿ dɔɔgune me wera. ¹⁴ Pi ba ɲímma Yékírí hã ɿ, sí buká' kha' khɔɔ'puru-ɿma tákursi ɿ deé pãtí Yékírí fũnu ɿɔɔ dɔɔgi kɔŋ ɿ kunnuga ɿ wera. ¹⁵ A thiya' Yékírí ɿ deé mí kpakpa' tí u hãanu a, tí tannu míŋu wá bée' wera.

Pól dé-uma Kírísi wá sũngunna

10 Míni Pól ú nípi kha'ru kha' ná mi ɿ the' mi seereema ɿbe yetete, ye ná mi déeyéŋ mí seere ɿbe dúrgɛ weru, mi ɲíŋ-ɿma Kírísi úu tu sábarí yêe dé míŋu hĩnaa bu weru, ú ɲísígírá, ² hã ɿ yeé ná mi ba thee ní ɿ thãná mí seere ɿbe dúrgɛ ya; dé pɔɔ bú ɿ sɔɔgomburá pũ kũŋ kha' a déma míŋu níthĩnasɔ, ye ná mi ba thee, mí ba keru bí ya. ³ Kũŋ-arɿ dée níthĩnapíra, ye khãu gí a khãu weru, a wêe khãu gi níthĩnasɔ wa. ⁴ Pébu, khãukhãitá sí a khe yêe khãu weru, si dée níthĩna' wásu wa, dé sí fãŋgi ku'-kirma Yékírí thã ɿ hasu' Yékírí wá pũnĩbi wá fãŋgi yé fĩkíŋ nípi kákásu; ⁵ ɿ khon ɲípiru ɲísíbeekákásu wá bée' sũ khũŋ bi Yékíntugune weru, yé yeé pí sée káká' pũsɿru yé kí nú Kírísi wága. ⁶ Ye ná ɿ ba núu Kírísi wágu kutúru, pée bí kaa nú ú wágu weru, á ba yeé bi ya.

⁷ ɿ kí keŋ míŋu kí naŋ. Ná níne keŋ má dé-manuma Kírísi wáa, u tu kha' dé-aabínnuma tẽ ú wábi pãtí úre wera. ⁸ Tamañ hã-uru-ama wɔɔgi, dé a tẽfɿŋ ɿ ɿ bu fãŋgi ú khũnná tũmá ki dée má ɿ dé ɿ pũ ɲa. Ye háaru ná foi-minima ná taraa ɿ deé kí wɔɔgírá, nusé kó' mi ɲa. ⁹ Ye hã ɿ keŋ má mi bée tĩ'ma mí seburu ɿ phãna' ɿ ɲa, ¹⁰ pébu, pɔɔra kũmma kha' tí míni Pól kha'ru mí seburá weru, tíre, kha' mi sɛɛ'-ruma waga. Pi kũmma tẽ kha' ná mi pí sɔɔgomburá, mi fãŋgé ya, mí wónní seere ya. ¹¹ Tári bí kũŋ mú weru, pi tu kha' dɔŋ mí a seereeri á sepirá waatu ú a ye mí yêe ɿ sɔɔgomburá wa weru, ná a ba thee, pí dómíná a ba déegée.

¹² Á harí kha' dé-arma kpoogi á ná ípe bí fuu pí thĩ werésu ɿ mákíŋ á wísu á ná píri wa. Dé-birma hakura kpi'ru: pí thĩnãa mákíŋ pí thĩ ɿ mákírá pí kákásu yé kí keŋ kãmba. ¹³ Ye aabírí, á ba foi ɿ ná taru tí kharu wa, dé khaa í Yékírí kha'ru a déegée kpóu weru, íri bu a déegéeri ɿ ba taraa nani ɿ thãná. Síri bu a foi. ¹⁴ Mú a bannu ba seeriye ɿ seere nuwãa úu sɛɛ' Kírísi wá mí weru, ki dée má foi-arma ná taraa tí kharu wa, dé ɿ niina búma khaa í Yékírí kha'ru áa déegée kpóu wera. ¹⁵ A wêe foi ɿ deé ɔɔ sũmunɔ wã, dé ná a dée síri, a foima ɿ ná taru tí khara. Ye a beema dé khãa mí ɿ khãanu Tamanná weru, pi kí du' kí yóo, ye á sũmunná kí du' kí yóo tẽ ɿ sɔɔgomburá ɿ mákíŋ khaa í Yékírí kha'ru a déegée kpóu wera. ¹⁶ Ná si dée múnnaa, a wónní yóo ná sɛɛ' seere nuwãa míni nu í máagínnu ɿbe wera. Ye a wêe beé dé a ná déegée pɔɔ déegékharɔ ɿ khe mí í píri déeri sóo weru, ɿ kí foi wa. ¹⁷ Tĩ'-surma Yékírí wá seburá kha' ná níne kha' ma foi, u keŋ tí Tamañ déeri weru yé foi.†¹⁸ Pébu, ki dée má wée úu fuu ú thĩ, ú míŋé nuu

† Ná keru Má 112.9

Tamannɔ wã, dé wée ú Tamaŋ wá thĩna fuu weri, úrí míŋɛe nuu ú.

Pólna buka'ma pãtí u déeri Yésú wá sũŋgunna wera

11 Ná sa-ĩnaa níntãnni kíríu ɿ núu mí phũuniseɛɛɛri, ti ye nuu mí; mi níŋ-ĩma ɿ sa níntãnni ɿ núunígóo-u. ² Khɔɔ'-mun-ĩma khɔɔ' thĩnthĩŋ mí ku'ri Yékírí thã wera. Pébu, Kírísi úkpora mi ba hã ɿ, ú dé ɿ khoo. Mi beɛma dé ɿ hĩti má *hãnumboŋ yaanfũmi* òu mí tuu khomú ɿa weri, ɿ ná naŋ ú yeekhuura. ³ Ye mi tũmma dé ɔɔ ba fĩnni bunno' ɿ pãtí suwaa fĩnna Áwari sí dé sãŋgi ɿ kaa kó' Kírísi wá khĩnni ɿ dógine me, káká' kurɛ. ⁴ Pébu, tu-muni dé ná ɔɔ ba seɛrye ɿ Yésú wá mí pɔ dómɔɔ, pũ píkpo ná pí a seɛ'ri ɿ weri, werɛsi ɔɔ ba seɛrye ɿ kha' ɿ pí ɔ nii maa òu úkpo ná *Yékírí wá Nii* ú ɿ buuri weri, werɛsi ɔɔ seɛrye ɿ tɛ ɔ seɛɛ nuwã òu úkpo ná wée ú ɿ píru weri, ɿ kí núunó'ma. ⁵ Ye kha'-mĩnni kha' péɛ bí ɿbíra khe *Yésú wá sũŋgunni* kpakpari weri, pí tarɔŋ mínnɔ wã. ⁶ Háaru ná mí tu seɛɛɛ naŋ bírí wa, tu-muni dé mítugírí bu, mi ɔɔ bú tɔɔ wa. ɿ thĩ ná-ĩni si á sũmdéɛnĩnã ná á dédómĩnã me.

⁷ Tí mi déeri mí wísi má mi mínni wã ye kheɛ ɿ ní' kpórbi ɿ seɛrye ɿ seɛɛ nuwã òu seɛ' Yékírí wá mí weri, phãŋɩ, dé mípĩne mi déerii? ⁸ Pãtí mi ye ɿ thãna weri, yó khayi wá asónnípɛɛ ye hãŋ tigi'i, mũ ye wórí yɛɛ déegée ɿ ɔɔɔmburá. ⁹ Waati ú mi ye ɿ thãná weri, degée yé naŋ mi, mí pú' ɿ mínni wã; dé Másédóni surgi asónnípɛ theera ná hãa mi tí mi ye kpúu wera. Mi fonnigo ɿ náa wã, ye mí ba fonno' ɿ tɛ ɿa. ¹⁰ Kírísi wá mí í déeri thĩnaa, ù mí dógírã weri, í bãrkárã mi seɛ' ɿ kha' níne wónni hĩŋ mi sí kpórsiné Ákáyí surgurá wa. ¹¹ Ná mi kũni mú, má mi furu ɿ ɿa bãa? Yékírí wá thĩ tu-uru dé fum-muni ɿ. ¹² Tí mi dé weri, tíra mi ba kí dé, sí dé sãŋgi ípe bũ beɛ dé pi foi kha' á ná píra ma kpoogi weri, pí bu tɔɔ ɿ kpĩŋgeɛ ya. ¹³ Pí nípɛɛ hũŋgira tũmma yɛɛ kha' Yékíré sũnni ɿbíri yɛɛ fĩŋ nípi yɛɛ dé pí wísi má Kírísi wá sũŋgunnibe. ¹⁴ Sí wónni dé maagi wa, pébu, *Sutãnáa* thĩna déma ú wísi má *Yékírí wá minigi* òu táyɛsĩgo wera. ¹⁵ Tírá yeɛri sí wónni dé maagi ná *Sutãnáa* sũmdébibira dée pí wísi tɛ má sũmdébi bí terenni ɿa. Yékĩnna ba taa-buma ɿ mákĩŋ íte tí pi déeri mé'ni wera.

Fúusĩŋ mí Pól fúusĩnni ɿ deɛ Kírísi wá míŋɔ wera

¹⁶ Mi písi yɛɛ seɛ'-ĩma kha' hã ɿ keŋ má phũnum-muni-ma wã. Ye ná ɿ keŋ má phũnum-munuma, ɿ pí si mú yé yeɛ mína bu ɿ foi tɛ kíríu. ¹⁷ Seɛɛ ú mi ba seɛ' werá weri, kí dée má Tamãaŋ khɔɔ'me ɿa, dé mi bée foima. Tírá yeɛri mũ seɛɛɛ má phũunaa mí. ¹⁸ Mú pɔɔra foi pãtí dunijanĩpura dé weri, mína ba foi tɛ. ¹⁹ ɿbíra kha' ɿbíra ma wɔɔtubi, ye pí yɛɛ núunó' phũunibi wá

†† Ná keri Jér 9.23

seɛɛɛ? ²⁰ ɿ píma pũ dé ɿ dombi yɛɛ fĩŋ yɛɛ di ɿ, yɛɛ fagi ɿ, yɛɛ sénné' ɿ, yɛɛ fata ɿ. ²¹ Thĩnaa ɿbe, nuise wónni kó' a, pébu, aabé dá'ri fãŋgi ɿ kaa dée ɿ sí.

Ye ná níne wónni foi ɿ deɛ mínni wó mínnɔ, mína wónni foima tɛ ɿ deɛ tí bu. Mi seɛɛɛma má phũunaa mí.

²² Pi foima kha' ɿbíra ma Eburubi ye mína ma ú ɔɔ tɛ; pi foima kha' ɿbíra ma *Ísíráyél bibi* ye mína ma ú ɔɔ tɛ; pi foima kha' ɿbíra ma *Ábráhám wá kóibi*, ye mína ma ú ɔɔ tɛ; ²³ pi foima kha' ɿbíra ma Kírísi wá sũmdébibé.

Phũuniseɛɛɛ mi ba seɛ': mi tarɩ bi, pébu, forii-mini ɿ taraa bi. Pã'-puru mi pá kóŋgóŋŋɔ ɿ taraa bi, khũ'-puru mi pá kóŋgóŋŋɔ ɿ taraa bi; ye pá kóŋgóŋŋɔ yeɛ-tiyaa kíríu ná hu-mijnaa. ²⁴ *Júdebikhũ'-puru-muma thĩŋ wɔɔyi* dig-béɛŋŋkhonno páa ímúwãa'; ²⁵ pɔɔ khurɔŋ táɔɔ'ye ti naŋ páa ísãa'; ɿ hĩŋgiron púrɛ dé pi khurɔŋ tí páa tíkpo; batónnã wãa mí páa ísãa'; dé-minima khũbeɛ gíkpo ná isen gíkpo sɔbíɔɔkɔ. ²⁶ Mí suryóogira kómma; dágbura ye bée diyomma; súuríbira ye sãuna'ma mí yíbire; mí Júde kãmbura ye sãuna'ma mí yíbire; támaburãa ye sãuna' mí yíbire. Mí yíbiri sãu-turma nuunã ná gbirinnã ná sɔbíɔɔkurá. Ípe bũ ye dé pí wísi má asónnípe weri, sãuna'-puma mí yíbire.

²⁷ Déegée-minima kóŋ ɿ foriyo; pá kóŋgóŋŋɔ hĩtam-munuma ɔɔɔpãníge; hĩtam-muni khũmigi ná púuse náa; pá kóŋgóŋŋɔ mí bú di ya, wóse khurɔɔmma, mi táyeensé ya. ²⁸ Mí wónni seɛ' sí bée' ya, dé mí khãgi tũ degoŋ weri, tírá déeri khu wó khu tí asónnípi wá bée' wá míŋɛ kpúu mí dósi wera. ²⁹ Ná níne buu fãŋgi Yékírí wá khĩnnã wã, si dé-mí-buma má mínnɔ. Ná níne buroo Yékírí wá khĩnnã, ti dóorómma.

³⁰ Ye háaru sí mákírã ná mi foi, mi foima ɿ deɛ íte tí mi ɔɔgu wera. ³¹ Yékírí ú déeri á Tamaŋ Yésú wá Siiri weri, tu-uru dé mi wée tũŋ na. Bɛɛ' fuu ú nísi nuugi waati wá bɛɛ'. ³² ɔ khu tí mi ye Dámásurã weri, fãgi-maŋ òu ye bú ɩthakho Áarétãsi wá nísigírã weri, ú saa nípi nu wá tutũŋunã dé pi kó' mi. ³³ Ye pí kheɛ mi kíríko ɿ kusigo mi tókóroŋ bu nu wá kpémí wá kpã-naaná mí buu kowoo. †

Míu í Yékírí yeɛri Pólnã náa ye bukaa-u í wera

12 Mákin-turú ná mi foi, háaru ná thũni bú wa. Mi ba seɛ' werá tí Tamaŋ buka'ri ɔɔ ú thĩ ná tí u yeɛri ú náa yó míu wera. ² Mi tu ɔ wá ú déeri Kírísi wãa, ú Yékírí kheɛri kãní thuthu'ɔ weri sí dusi kpɔɔ ná síŋú'nòu mé'na. Ye mi tuu ná ú thĩna u kheɛri mé'ni ɿ kãní werɛsi dé-sirma má hũndɔɔɔnse ba', mi tuu wa, dé Yékíré tuuri si. ³⁴ Mú u nanni kpãarɛekhannã ní Yékírí thãná weri, ú núu ɔ seɛɛ ú níne wónni tu ú seɛ' ya, ú níne khĩnne yɛɛ wónni seɛ' tɛ ɿa. Mi tuu ná wá wɛɛ thĩna Yékírí kheɛri kãní werɛsi dé-sirma má hũndɔɔɔnse ba', mi tuu wa, dé Yékíré tuuri. ⁵ Mi wónn-

† Ná keri Míd 9.25

ní foi wá! we wásírí bu ye mí wásírí bu, mí foi tó mí manɔ wã ná kɪ dée má khaa í mi dɔgu weri wa.

⁶ Ná mi ye beɛ dé mi foima, mi yé dé phũnaa wã, dé thĩnaa mi ye ba sɛɛ'. Ye mí ba dé si ya, pébu, mi wêe beɛ dé ɔɔ kheyɔɔ pɔ dómɔmɔ í tarɪ tí u náanu ná mi dé, ná tí u núuni ná mi sɛɛ' ⁷ í deɛ mí kpakpa' í Yékírí bu-ka'ruŋ mé'ni weri wa. Ye si wónnɪ yeɛma tɛ mí beɛ nísígí ná tara; tírá yeɛri Yékínná yeɛ mí yíbínná sãŋi kóŋ má pãtí hũwɔŋge hĩtu níní wá kpɔ'ɔ wera. Dé-siri-mí-buma tɛ má *Sutãnaa* munɪgɪ bannɪ bãa fũusɪŋ mi sí dé sãŋgi hã mí beɛ nísígí wa. ⁸ Ním-munuma Taman-ri páa ísãa' dé u hĩŋ mi kí yíbísãigune. ⁹ Ú seɛriye mi kha' dɔɔ gí ma fĩni yêe tɛfĩŋ mi weri, kɪ mákíŋ mí; dé khaa tí níthĩngi dɔguɪ weri, fínáa u ná tákursɪ má fãŋgɪra. Tírá yeɛri mi kí foima tí mi dɔgu weri, sí dé sãŋgi Kírísirá hãŋ fãŋga. ¹⁰ Tírá yeɛri háari mí dɔguɔ, háari pũ kusa' mi, háari mí yíbínnã sã, háari pũ fũusɪŋ mi, háari ná mí dɔse kpũu mi í deɛ pãtí mi thoo Kírísiri weri, ná ti nuu-míma. Waati ú mi dɔguɪ weri, tíra mi bu fãŋga.

Tí Pól wá kákásɪ ŋagumɪni í deɛ Kóoréntlbi wá míŋɔ wera

¹¹ Ná í náa ná mi seɛɛɛ má phũnaa mí, íbírí bu si ku'ri, pébu íbé mákínná ná í seɛɛɛ hã mi. Háari ná mi míni wã, pí í keŋ kha' *Yésú wá sũŋgunni* kpakpape weri, tũnne pi tarɔŋ? ¹² Tí mi ye í ɔɔɔmburá weri, hukɛɛ-munuma í déegíyée. Yékírí khe-urɪ-muma í dée tãgumasímí ù buka' ú wɔrgɪ wera; sírãa buká' kha' dé-minima *Yésú wá sũŋgunnaa*. ¹³ Tũnne pɔ asũnnɪpi tannɪ í ná kɪ dée má tí mi déeri bí bu foriisi weri waa? Ná sírí bu mi yárgínni, í sábarí yé yeɛ sí sóo.

¹⁴ Sɔɔbím-munuma yêe thee í thãná páa ísãa' theeme. Ye mí ba dé íbɔ foriisi wa, dé kɪ dée má í dékí míŋe mi kpũu wã, dé í thĩná mi kpũu; pébu, kɪ dée má biibêe beɛɛɛ saŋ pí hũntáburi wa, dé hũntábírãa beɛɛɛ saŋ pí biibira. ¹⁵ Ná mákín-turɪ ná mi hãana'ma mí míŋu wá bée' sí dé sãŋgi Yékínná hĩŋ í, ná mi dé-sima mí dɔgune me í nii mí yati wá thakoogiri í deɛ íbɔ. Dé ná mi furɪ í kóŋ, si ba déma sãŋgi í kaa furɔŋ kóŋ keyu?

¹⁶ Í thĩ wá yati tu-ĩni dé mi ye dée íbɔ foriisi wa. Ye pɔɔ ba kha' míní denyugo weri, khe-munuma wɔɔmɪ í buu fĩni dii íbɪ mína. ¹⁷ Í keŋ, dé ní' pí mi sũnni í thãná weri, dé kha'-muni kha' pí ɔɔ ná fĩnní hĩŋ í míní ba hãŋ bãa? ¹⁸ Mú mi nínni Títiri dé ú ná á asũnkãni wá ɔɔra thee í thãná weri, dé Títí yóo-uri ná fĩni dii-ĩma bãa? ¹⁹ Dé keŋ-ĩni má pãtí a kó'ri yêe sɛɛ' í ísɛɛ bɛɛ'ncɔ weri, a bée seɛɛɛ hãma á thĩ bãa? ²⁰ sɛɛ'-ari-suma Yékírí wá wɔɔnná í deɛ tí á ná Kírísí déeri kpoogi wera. Mí ní' pí mi funni weri, mi sɛɛ'-ĩma ísɛɛ bɛɛ'ncɔ sí dé sãŋgi í yóo wɔɔɔ Yékírí wá khĩnná.

²⁰ Mi tũmma dé ná mi ba thee ní' í thãná, dɔŋ mí mi ye beɛ dé í hĩtu weri, mí ba ná ná í pí dómɪnã wã, ye dɔŋ mí íbɪra ye beɛ dé mi hĩtu weri, í ba ná mi pí dóm-mínã wã. Mi tũmma dé í ba hĩtu kpéiri ná í khe kãmbɔ dɔɔkpóoyi ná í khe kãmbɔ námsɪ ná sɔŋkhãigɪ ná kãmbi nísíhasɪkɪ ná níkhakɪ ná nísíbeɛgi ná míŋagumɪŋɔ. ²¹ Mi tũmma tɛ dé tí mi ba písí thee ní' í thãná weri, í ba dé sãŋgi Yékínná yeɛ mi nuuɪ, mí fuu í deɛ ní' kóŋgóŋ bí déeri mípĩŋu ye kaa *fíkírã dɔɔgi* í sée denyugusi ná khobeɛgi ná ha'beɛgi ná míkhĩŋkhã-nudégiri wera.

Phurŋaŋ seɛɛ ná thura

13 Mí páa ísãa' theeminá mi ba thee mé'na. Ye pãtí Yékírí wá sebi kha'ri weri, *míni wó mí tí a kha' a ŋanabɔ weri, fɔ séerí bíŋɔ, písãa' hĩtu fí ye tí mínnã ŋanabɔ*.^{1,2,3} Tí mi theera í thãná páa íŋa theeminá weri, sɛɛ'-mɪŋna í sí sówo, ye feɛ mi ní ŋa, mí khuru yêe sɛɛ' ípe bí déerá mípĩŋu ná í ɔɔ bí yeɛri weri, kha' mú í beɛ dé í tu ná Kírísirãa hãŋ seɛɛ mí sɛɛ' weri, ná mi ba písée thee, mí ba yeɛ pí ɔɔ wa. Kírísira dábí wɔrgɪ í ɔɔɔmburá wa, ye ná u déegée íbɔ, u buka'-ĩma ú wɔrgɔ. ⁴ Thĩnaa-u, tí pi ba'ruu *ní'batábɔkirá* weri, dé-uyaama má u fãŋge ya, ye werá Yékírí wá wɔrgɪ wá bárkará u ma thakooge. Ye múnnãa sɪɛ, mú a déeri kpoogi á ná úrí weri, dá'-arma fãŋgi tɛ. Ye Yékírí wá wɔrgɪ wá bárkará á ná úra ma thakooge yêe déegée í ɔɔɔmburá.

⁵ Mi sɛɛ'-ĩma kha' í thĩna keŋ í dɔsɪ tákursɪ í naŋ ná í ma Yékírí wá khĩnná. Í buka' si í dédómɪnã á ná. Í keŋ má tu-ĩni dé Yésú Kírísira ma í dɔsírã waa? Mi kaa má í thĩná ba kenní kha' dá'-urɪ íbɔ wa. ⁶ Ye kha'-mínni kha' í ba tu dé Kírísira ma aabɔ. ⁷ A nímma Yékírí, hã í dé háari má mípĩ tíkpo-u wa. Ná a dé si, kɪ dée má a bée buka'ma nípurɪ kha' Kírísira ma á dɔsírã wa, dé a beɛma dé í dé míkurɪ háari ná nípara keŋ má Kírísira á dɔsírã wa. ⁸ Pébu, á wónnɪ dé míni í hasɪ' tí déeri thĩnaani weri wa, dé thĩnaana a deɛri yêe déegée. ⁹ Ye háari ná aabúra dábí fãŋgi ye íbírã buu gi, ná ti nuuma aabe. A nímma Yékírí tɛ dé u tɛfĩŋ í í hĩi khoosi Yékírí wá khĩnná. ¹⁰ Tu-muni dé ná mi ba thee, mí ba yeɛ í ŋa í mákírã wórí gí Tamaŋ hãani mi weri, ye mi wêe beɛ dé mi dé si ya. Wórí gí u hãani mi weri, hã-urɪ-mi-gíma dé mi kí tɛfĩŋ nípe kí bu fãŋgi ú khĩnná tũmá kɪ dée má í dé bi pí ŋa. Tírá yeɛri mí tí' míŋɛɛ bée' yêe hã í í.

¹¹ Á nípa, mí phurŋaŋ seɛɛɛ déeri: í kí kpánnee, í kí bɔ' kãmbi sí dé sãŋgi í hĩi khoosi Yékírí wá khĩnná, í yeɛ í kákásírã dé kpoogo, í beŋ dé Yékírí ú funni í yêe hã nípi dɔɔwóŋgi weri, u ba hĩtu íbe kpoogo. ¹² Í thiya' kãmbi dámúgúthura. *Yékírí wábi wá bɛɛ' thiya'*

ĩ. ¹³ Á Tamaŋ Yésú Kírísi dɔɔfíráara hĩti í bɛɛ'no kpoogo;
Yékíinna fun í bɛɛ' ye ú *Niiná* ye í bɛɛ' beŋ.

Gálásíbe

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú Gálásí òu siri gí pi yí' fɛeri Tírkí weri, kí maráa asónnípa. A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi kpɔɔ ná má'nísãa' thasóké tanni ye seburá tĩga.

Pólná seera bi seere nuwãanɔ, pí pɔɔ pí yêe thoo Yésúra. Seer'uyaa-buma kha' í khãa Yésú bu sírãa yee níné dé asónníní, tũmá ki dée má Júdebi wá manthooge ya. Ye mú Pól tanni sóo weri, pɔɔ yóo nãa seer' táma asónnĩpuri kha' ná pi bee dé pi kó' asónísirá naŋ, fɔ pi huuree tẽ pãtí Júdebira dé weri í mákíŋ maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri wera; khohuuresira pi ye kpĩnĩ kóŋ kũuŋ. Ye Pólná kai si, pébu, si wêe yóo sí ná seere nuwãa òu seer' Kírísí wá míuni wã. Ú yati khe-uma ú thĩ wásiri ã bukaa bi pãtí ú ye pí mammí wá khĩnná ye ba sée bi yêe thoo Yésúri wera (1.12-17). Ú beema dé pi tu dé Moyízi wá mammína Yékínna keŋ yé khe níni ní' termemmi wã, dé khãa mí a khãa Yésúrá weri, píra u keŋ.

Sebi wá kpikikhaya

Thura 1.1-5

Seere nuwãana píŋɔ wã 1.6-10

Yékírí wá seerera buka'ma pãtí Yékínna khe níni ní' termemmi, sí ku' khãa mí u khãani Yésúrá wera 1.11-4.11

Asónníní ku'-uma Yékírí wá mammí wá déko yêe nínéé pãtí Yékírí wá Niina khɔɔ' wera. 4.12-6.10

Phurŋaŋ bɔgu ná thura 6.11-18

Thura

1 Míni Pól dé-minima *sũŋgunnaa*, ye ki dée má nípe saari mi sí bu wa, ye níne dée sãŋgu mí buu tí sũmunni tẽ ŋa, dé Sii Yékírí ná Yésú *Kírísí* ú u yaara'ri huuminá weri, pírá saari mi sí bu. ² Mí ná mí asóníkãmbi wá bée' píli mí kpoogi weri, aabírá tĩ'ni sebi weri, yêe hã ú t̃bi Gálásí maráa asónníní' píli nukhayi nukhayi weri kha' ³ á Sii Yékírí ná á Tamaŋ Yésú Kírísira f̃li t̃ɔɔ dɔɔgi í hã ã dɔɔwóoŋgo. ⁴ Yésúrá píri ã huu ã dee á mípĩŋɔ sí dé sãŋgu ú hĩŋ a dunija píŋãa wenno ã mákírá á Sii Yékírí wá khɔɔ'mine. ⁵ A kí fuu Yékírí wá jísi nuugi waati wá bêe'. *Amíina*.

Seere nuwãana píŋɔ wã

⁶ Maana'-ĩni mi pãtí ã f̃li'ri dá'ne ã sée Yékírí ú yí'ri ã Kírísí wá dɔɔf̃rígi wá bákárá yêe thoo ã seere nuwãa wera. ⁷ Ye ki dée má ã seere nuwãa m̃aa bú wa, dé nípeé bée dú' ã, í f̃kíŋ seere nuwãa òu seer' Kírísí wá mí wera. ⁸ Ye háari ná á thĩ werésí *minigi* wá ã kuso thu'ɔ baa ba seeriyé ã seere nuwãa òu úkpo ná ú a seer'ri ã weri, Yékíre danŋaa-u. ⁹ Seer'-ari ã sóo ye mí písée yêe seer' ã tẽ kha' ná níne wóɔɔ seeriyé ã seere

nuwãa òu úkpo ná ú ã pírá weri, Yékíre danŋaa-u.

¹⁰ Ná mi k̃ni mú, nípi wá nuŋe mi bee baa bá Yékírí wáyee? Mi bee dé mi déma t̃li nuu nípe baa? Ná mi ye beema dé mi dé t̃li nuu nípe weri, mi yé dé Kírísí wá sũmdébii ya.

Pãtí Yékírí yí'ri Pól dé u dé Yésú wá sũŋgunnaa wera

¹¹ Á nípa, mi seer'-ĩma kha' seere nuwãa ú mi seer'ri ã weri, u kuso níni thã wã. ¹² Pébu, ki dée má níné hãani mi ú werésí níné mamanni mi ú wa, dé Yésú Kírísírá buka'ri mi ú.

¹³ Ye í yati nú-ĩnaa pãtí mi ye kh̃uni Júdebi wá kh̃unna wera. Mi ye f̃úsímma Yékírí wá nípiri tákírã; mi ye beema dé mi píi asónísira. ¹⁴ Júdebi wá kh̃inná, mi ye tari mí kãnsó'i wá fãŋgi, pébu, mi ye wêe kerí á khãgubi wá mammíne ã.

¹⁵ Ye Yékírí ú f̃li'ri mí bu dɔɔgi ã phĩgi khori mi dé mi dé ú sũmunni waati ú mi ye nani h̃ni thoŋ na weri, úrá kenni sí mákírá ¹⁶ ú bukaa mi ú Bikheenɔ dé mi seer' seere nuwãa òu seer' ú mí weri, támabine. Mú si déeri múnnáa, mi púgi níthĩngi wa, ¹⁷ mí yatira yóo Jerúzalémíná ã ná ŋaa pí khuruura dée *Yésú wá sũŋgun-*

nibi mí bu wa, dé ya-minuma téri ĩ yóo Árábí surgo ĩ kɔɔɔɔ písee nu í pi yí' Dámási wera.

¹⁸ Mú si tanni sí du sísa'a', mí yóo Jerúzalémná dé mi ná tu Pĕenna. † Mú mi nanni ní, mí dée ní khubi kɔɔ ná pímuwáa' ú thāná. ¹⁹ Mi náa Tamaŋ Yésú wá sŋgunni máa ɔɔ ná ú khĩnu Jákura múwā. ²⁰ Sí mi tĩ' yĕe hā ĩ weri, Yékírĕe mí séeré, mi wĕe tŋ na.

²¹ Tí kpānaa bu, mí yóo Síirí surgi ná Sílísí surgo. ²² Júde marāa asónnĭ' pĭlu nukhayi nukhayi weri, pi yé tu mi na, ²³ dé nú-biyaama ná pi kha' wĕe ũu ye fúusŋ ĩbírĭ weri, úrá banni ba písee yĕe sĕe' sĕere nuwāa ũu sĕe' Yésú wá mí, í u ye bĕe dé u píi wera. ²⁴ Mú si déeri múnnāa weri, pĭlu ye fuu Yékírĭ wá nísí nuugi ĩ dĕe mí bu.

Pól ná pó sŋgunnubi wá pɔɔɔɔ bĕm-burĭ tĭkpo bu

2 Tí kpānaa bu, mú si buuri dusi kɔɔ ná síjĭ' weri, mí písee yóo Jerúzalémná mí ná Bárnábási ná ɔ wá u pi yí' Títi. ² Yékírĕe buka'ra mi tó mínĭ, tírá yĕeri mi yóo ní. Mú a nanni ní, á ná *asónnĭkhāgubi* wá tónná píngírĕe ye mí bukaa bi *sĕere nuwāa* ú mi sĕe' tāmaburĭ weri, sí dé sŋngu sŋmu tí mi déeri sóo ná tí mune déemíná weri, hā sí yé dé phāŋu wā. ³⁻⁴ Ye pɔɔ ye bú ĩ dée pí wísu má asónnĭpe ĩ dóoró nagumŋa aabo. Pi ye bĕema dé pi hegírĭj keŋ dŋ mí a níneé má hɔɔɔɔmbe Yésú Kírísĭ wá bārkárá, sí dé sŋngu pi yĕe á fĭ'rí písi donsirá. Ye sí bĕe'rá, Títi ú táanu mi ye dée Gérékĭ weri, asónnĭkhāgubi wá yatura sĕerĭɔɔ kha' fŋ u *huuree* ya. ⁵ Ní' pĭlu ye bĕe dé a fĭ'rí písi donsirá weri, a pí ĩ núunígó pí wásurĭ kúuŋ na, sí dé sŋngu sĕere nuwāa ú déeri thĭŋaa weri, ĩ kóɔɔ ú dómminá.

⁶ Ye ní' pí pi ye keŋ kha' pírá déeri asónnĭkhāguburĭ, ye pí ná pí níkhāgusĭne, mí mako ye sí bu wa, pébu, Yékínna wĕe dé yĭbkpórmĭu na. Pí níkhāgubera nannŋa tɔɔ bú sĕere nuwāa ú mi sĕe' ya; ⁷ dé pí yatu tu-biyaa-ma dé Yékínna saari mi dé mi ná sĕe' tāmaburĭ sĕere nuwāano pātĭ u saari Pĕenni dé ú sĕe' ú Júdebiri wera. ⁸ Yékírĭ ú hāanu Pĕenni wórgĭ dé u dé Yésú wá sŋgunnaa Júdebi wá ɔɔɔɔburá weri, ú kpoorá hāanu mínĭ tĕe wórgĭ dé mi dé Yésú wá sŋgunnaa tāmaburĭ wá ɔɔɔɔburá. ⁹ Jáki ná Péeri ná Já pí nípura sa pí sáu weri, tu-biyaa dé Yékírĕe fĭluna mí bu dɔɔɔɔ ĩ yee mi tí sŋmuná, pí yee mí ná Bárnábásurĭ dési sí buká' kha' beŋ-arma tĭkpo bu: aabírá déegĕe tāmaburá, ye pírá déegĕe Júdebirá. ¹⁰ Tí pi benna kha' a dé weri, tírá déeri ĩ keŋ pɔɔɔɔɔ; ye síra mi hukĕeri yĕe dé mé'na.

Pól yárgŭŋ-urĭ Pĕenna

¹¹ Mú Péeri banni Ántýósurá weri, mí yaa ú bu pébu, u ye thĭŋaano wā. ¹² Pó Júdebé yaara Jáki thāná ĩ baa. Waatu ú pi ye mí baa thoŋ na weri, Pĕenna ye dima ú ná táama asónnĭpura. Ye mú pi banni sóo weri, ú phā-

† *Gérékĭsurá kha'-purma kha' Séfásĭ. Péeri wá nísígi wá kóɔɔɔ.*

naa bi ĩ kpisiya táama asónnĭpírá, u wĕe di bí túwā.

¹³ Ántýósi *Júde* bĭi asónnĭsírá weri, pí thoosiroo; Bárnábásurá taraa dóoró í *damaaramĭluná*. ¹⁴ Mú mi náanu ná pi ye wĕe níneé ĩ mákírá *sĕere nuwāa* ú déeri thĭŋaa weri wa, mí sĕerĭye Pĕenni bĕe' wóɔɔɔ kha' ú ú déeri Júdee weri, ná u sĕe' ú Júde dédómminu yĕe dé má támaa-u, mú u dé yé wóɔɔɔ sĕe' tāmaburĭ kha' pi dé pātĭ Júdebire weraa?

Ná tāmaburĭ ná Júdebira khāa Yésúrá, pi buma hĭmma

¹⁵ Aabírĭ, dé-arma *Júdebe*; a dée táama bí Júdebira yí' mípĭldébi wa. ¹⁶ Nĭthĭŋĭgé wóɔɔɔ kó' maŋ mí Yékírĭ hāanu Moyíziri weri ĩ naŋ, Yékínna kheyɔɔ ní' termemmi wā, dé ĩ khāa Yésú Kírísĭ bu, síra u keŋ. Aabírĭ tĕe, khāa-ama Kírísírá, sí dé sŋngu Yékírĕe kĕe a ní' termembi sí ku' pātĭ a khāanu ú bu, tŋmá kĭ dée má pātĭ a kó'ru *Moyízi wá mammĭnu* weri, síre ya. Pébu, níne bú yĕe wóɔɔɔ kó' Moyízi wá mammĭnu ĩ naŋ, Yékínna kheyɔɔ ní' termemmi wā.

¹⁷ Ye ná aabírá bĕema dé Yékínna kĕe a ní' termembi sí kuso pātĭ a déeri kpoogi á ná Kírísiri, ye pĭlu keŋ a mípĭldébi, má Kírísĭ wá thĭná yeeri a mípĭlĭnā keyu? Kúuŋ na. ¹⁸ Mú tí mi séerá weri, ná mi písee fĭgĭ baa tí bu, má mí thĭ tu-minu dé yárgŭm-minuma. ¹⁹⁻²⁰ Pébu, Moyízi wá mammĭná déeri sŋngu mí huwo; mi bí bu túwā. Dé-siri má ba'-purma mí ná Kírísiri *nĭ'batábɔkurá* kpoogi, sí dé sŋngu mí bu thakoogi ĩ dé sŋmunĭ hā Yékírĕe. Mi pātĭ mi ye túwā, dé Kírísírá déeri mí thakoogira. Waatu ú mune fa dunĭjaná weri, mi kĭ khāama Yékírĭ wá Bikĕe ú funnu mi ĩ nii ú thakoogi ĩ dĕe mí bu wera. ²¹ Mí wóɔɔɔ kai Yékírĭ wá dɔɔɔɔfĭrhĭŋ mí u hĭŋ a weri wa; pébu, ná dé-giri má níneé wóɔɔɔ kó' Moyízi wá mammĭnu ĩ naŋ, Yékínna kheyɔɔ ní' termemmi, má Kírísĭ hu-uma phāŋu.

Gálásĭbi wá hakurakpĭ'mĭŋa

3 ĩ Gálásĭbi hakurakpĭ'ruburĭ, máa dú'ri ĩ? ĩ keŋ má buka'-purĭ-ĭma pātĭ pi ba'ru Yésú Kírísiri *nĭ'batábɔkurá*, sí yésíyé ĩɔɔ tákĭrsĭ waa? ² Mi bĕe pú'-ĭ-ma mí tĭkpo: *Yékírĭ wá Nii* ú ĩ buuri weri, bu-ĭnuuma sí kuso pātĭ ĩ kó'ru *maŋ mí Yékírĭ hāanu Moyízi* weri bāa, bá pātĭ ĩ núuni *sĕere nuwāanu* ye khāa ú bu weri, sírá yĕeri? ³ Pée déeri ĩ hakurakpĭ'ruburĭ mé'naa? Mú tí ĩ khurra kó'kírĭ Yékírĭ wá Nii wá bārkárá weri, pée déeri ye ĩ písee bāa bĕe phura' ru werá ĩ thĭ wá fāŋgĕe? ⁴ Mí kŋgŋŋ ní Yékírĭ déeri ĩ ɔɔɔɔburá weri, í wóɔɔɔ dé phāŋu wā. ⁵ Yékírĭ ú hāanu ĩ ú Niinó yĕe dé tágumasimĭ bú ĩ ɔɔɔɔburá weri, keŋ-ĭni má dé-uri-sima sí kuso pātĭ ĩ kó'ru *Moyízi wá mammĭnu* weri bāa, bá ku'-sirma pātĭ ĩ núuni sĕere nuwāanu ye khāa ú bu weraa?

Ábráhám khāa-urma Yékinná

6[†] Í kenj má Yékírí wá sebi kha'-urma kha' *Ábráhám khāa-uyaama Yékinná, ú kheyɔɔ ní' termemmi wāa* 7[†] Í tu kha' péé bí khāani Yékinná weri, pírá déeri Ábráhám wá kóibiri pí khāami wá bārkárá. 8 Yékírí khuru-uyaa bukaama ú seburá kha' ma ba khema támaburi ní' termembi ɛ dee pātí pi ba khāa má bu wera. Tírá yeeri ú khurɔya seeriye Ábráhámuni seere nuwāa wennɔ kha' *ma ba duwaabíma dunijathījini wá bée' ú bārkárá.* 9^{††} Ábráhám khāa-uyaama Yékinná, ú duwaabí-u. Múnnáa sure ní' pí khāani Yékinná weri, u duwaabí-buma pātí u duwaabíri Ábráhámuni wera.

10 Ní' pū bēe dé pi kó' *Moyízi wá mammuni weri, dan-ga-burma, pébu, tí'-surma Yékírí wá seburá kha' níni' ōu mílú yēe hukēe yēe dé míluni wá bēe' í tí'ni Moyízi wá seburá weri wa, ú tárú dan-ga-urma.* 11^{†††} Tu-aru kha' níne wónni kó' Moyízi wá mammuni í naŋ, Yékinná kheyɔɔ ní' termemmi wā, dé tí'-surma kha' níni' ú Yékírí khexeri ní' termemmi weri, *bu-uma thakoogi ú khāami wá bārkárá.* 12^{†††} He Moyízi wá mammu ná khāami Yékinná yaaru kāmbe? Yékírí wá sebi kha'-uru kha' níni' ōu dé *Moyízi wá mammuni weri, úrāa ba bu thakoogi pí bārkárá.* 13^{†††}

13 Yékírí wá Sakhaníni hǎn-uru-ama Moyízi wá mammu wá dangano ɛ dee tí ú thǎ buuri dan-ga á pheenná wera. Tí'-surma Yékírí wá seburá kha' níni' ú pi *khuru táɔɔɔ weri, dan-ga-urma.* 14^{††††} Yésú dé-uri-sima sí dé sǎngi núu gí Yékírí hāani Ábráhámuni kha' ma ba duwaabí-u weri, támaburá bu gi tē Yésú Kírísi wá bārkárá, ye á bēe bu Yékírí wá Nii ú u hāana'ni núugi kha' ma ba hā a, sí ku' khāa mí a khāani Yésúrá wera.

Moyízi wá mammuna píkpó ná núu gí Yékírí hāani Ábráhámuni wera

15 Á nípa, í kenj má fa dunijaná ná nípe saa sééré ye beri mílunɔ, níthǎngé wónni kai ri werésú í fíkíni ni ja wāa? 16 Múnnáa sure tē, Yékírí hā-uma *Ábráhám* ná ú kóí núuga. Yékírí wá seburá kha' *kóibi* wa, dé ná kha'-uyaama *kóibi*, 17^{†††} si ye déma má ní' kǎngómbē. Ye kha'-uma kha' kóyo; ú kóirá déeri Kírísira. 17 Tí mi bēe kha' weri, tírá déeri: Yékírí khorj-uyaama Ábráhám *níunéese*. Ye manj mí u banni ba hāa Moyíziri dusi kpársiɔɔ ná digbēe ná kpɔɔɔ kpānaa bu weri, pírá wónni khu sí níunéesuri wa, ye pí wónni ye tē núu gí Yékírí hāana'ni weri kí kaa dé kí dómminá wā. 18 Dé ná dé-giri má Yékírí wá kurgura buma *Moyízi wá mammu wá bārká* bu, má kí wónni bu núu gí Yékírí hāani Ábráhámuni weri, kí bārkárá tǔwā. Ye hakura ná Yékírí fǎ-urma Ábráhámuná dǔɔɔɔ, pébu, hā-uyaa-uma núuga.

† Ná keri Sín 15.6 †† Ná keri Sín 12.3; 18.18; 22.18 ††† Ná keri Wóg 27.26 †††† Ná keri Ábá 2.4 ††††† Ná keri Léw 18.5 †††††† Ná keri Wóg 21.23 ††††††† Ná keri Sín 12.7; 13.15; 24.7

19 Ye ná si múnnáa, Moyízi wá mammu wá sūmúnāa tǔnnāa? Hāana'-uru-buma ɛ kpégí bú nú hāaniganjura í buka' nípi pí mípǎna, ye pí hǎi bú í ná naŋ Ábráhám wá kóí ú u hāana'na núugi kha' ma ba hāa-u weri, ú bamma. Yékírí hā-uyaama ú *miniguburi* ú mammune, pírá yaa hāa bí Moyízi ú déerá hāananna nípi ná Yékírí wá sɔɔɔɔɔ wera. 20 Ye ná ní' píɔɔɔ múwā, pí se'e hāanansi wá mílú ja. Ye pātí Yékírí hāana Ábráhámuni núugi weri, u ye khee níni' ɛ seeriɔɔ sí ya, dé ú thǎnɔ.

21 Ye ná si múnnáa, Moyízi wá mammuna wónni hasi'ma mílú í Yékírí hāana'ni núugi kha' ma ba dé weri bāa? Kúuɔ na, dé ná Moyízi wá mammuna ye wónni hāma níthǎngi thakoogi mípǎn, píra Yékinna ye ba kenj yé khe níthǎngi ní' termemme. 22 Ye Yékírí wá sebi kha'-uru kha' mípǎni hǎn-urma dunijáa bēe', sí dée sǎngi Yékinná hāa ípe bí khāani Yésú Kírísira weri, mílú tí u hāana'na núugi kha' ma ba hāana' wera.

23 Waati ú Yésúra ye mílú nani baa thon na weri, Moyízi wá mammu dé-biyaa-ama má karsóbibe yēe kɔrsuɔ a, ɛ ná nani khu ú Yékírí buka'ri a khāami wá khǎlne wera. 24 Moyízi wá mammunāa ye kɔrsuɔ a, ɛ ná nani Kírísi wá bammu, sí dé sǎngi Yékinná khe a ní' termembi sí ku' pātí a khāani Kírísira wera.

25 Ye mú khāami wá pǎnni nanni weri, a Moyízi wá mammu wá déko tǔwā; 26 dé, í bēe' déerima Yékírí wá bibi ɛ dee pātí ɛ khāani Yésú Kírísira wera. 27 Pébu, í bēe' pí *bátizéri* weri, dé-ima Kírísi wábi ye khee ú dédómɔɔna. 28 Tírá yeeri kpikura bú *Júdebi* ná támaburá wa, kpikura bú hɔɔɔɔɔ ná dombirá wa, kpikura bú khoobi ná hapurá wa, dé dé-ima kpoogi pātí ɛ khāani Yésú Kírísira wera. 29 Ye ná dé-ima Kírísi wábi, dé-ima Ábráhám wá kóibi ye ɛ ba buma tē kuru gí Yékírí hāana'ni núugi kha' ma ba hā Ábráhámuni wera.

4 Tí mi bēe kha' weri, tírá déeri: bii ōu ba khe ú sii wá míluni, waati ú ure bikeresurá weri, kpikura bú ú ná donná wā, ye hakura ná úrāa míluni wá bēe' wá butáara. 2 Nípēe kí keroo yé kí kɔrsuɔ ú míluni í ná naŋ khu ú ú sii yeeri kha' u khe míluni wera. 3 Mún-nāa sure aabírí bu, khūni a yema má bikerebe; dé-ayaama dunijamí wá dombó. 4 Ye waati ú Yékírí yeera weri, mú u nanni, ú sūni ú Bikhee. Haré hūnnuu. U ye-ma *manj mí Yékírí hāani Moyízi weri*, pí déko, 5 sí dé sǎngi ú hǎn aa bú pí mammuná weri, yé dé á bēe' Yékírí wá bibe.

6 Pātí a déeri Yékírí wá bibi weri, Yékinná yee ú *Bikhee wá Niini* á dǔsírā, ōu yísɔɔ kha' Babá. 7^{††} Werá mu dée dori tǔwā, dé dé-munima Yékírí wá biye. Ye mú mu déeri ú bii weri, u ba hā-muma mílú í u hā ú bibiri wera.

§ *Gérékúsurá kha'-purma kha' abá ná siye. Abá wá tutǎngírā déeri eburusirá babá.*

Gálási nípi wá míje kpúuma Pól wá dógɔ

⁸ Khūni ũ ye tuu Yékírí wa, dé dé-ŷnaama yó míu wá dombi, ye í míuna dée Yékírí wa. ⁹ Ye werá, mú ũ tuuru Yékírí weri, á yatura wónní kha' Yékínná tuuru ũ. Ye mú si déeri yóo ye ũ kpɔɔgi yêe písi míu ũ míu yêe nafano wã, ye í wónní kuru míuni wã weri, ũ dé í domboo?

¹⁰ Péee déeri ũ k'ó' p'ó khibi ná p'ó fergibi ná p'ó waatibi ná s'ó d'usi wá míuni k'ó'wɔɔ? ¹¹ Mi tūnnéema dé s'ūmi tí mi déeri ũwɔ weri, ti ba déma phāŷa.

¹² Á nípa, pātí mi déeri má ũbire, mi *Moyízi wá mammí* wá déko tūwã weri, mi níŷ-ŷma ũ hīti pātí míne wera. ũ dée mi míp'ūni wã. ¹³ Tu-ŷni dé d'óg'ū khu ú mi seer'ŷ ũ seere nuwãano weri, bosé déerá s'āŷgi mí buu seer'ŷe ũ ú. ¹⁴ Forii-ŷma tákursi ũ dee mí bosirá. ũ ye wón-ní kpūkuŷ mi werésí ũ kaa khe mi má níne mí, ye ũ dée si ya, dé sagi'-ŷni-muma má *Yékírí wá minigu* mí, má Yésú Kírísi wá thīnɔ. ¹⁵ Nuu míu ye ũbe tí p'ánná weri, he pi yóorii? Pébu, tu-muni dé ná ũ ye wónní khomma ũ yibíiri há mi í, ná kono-ŷnaa háa mi í. ¹⁶ Dé bam-muni ba déema ũ p'ūn'á ũ dee pātí mi seer' ũ thīnaa weri b'aa?

¹⁷ Nípe bú f'ŷ ũ weri, hukée sí pi hukée ũbe dé pi kpisu mí ná ũbírí k'āmbɔ weri, pi wêe bee ũ kuru wa, dé pi beema dé ũ máa bí bu. ¹⁸ ũ hukée míu tí kunni weri, sírá k'inni. Há ũ hukée waati ú mine ũ s'ɔɔɔmburá weri, sí t'óri wa, dé ũ k'í hukée waati wá b'êe'. ¹⁹ Mí bibe, pātí d'ɔɔnna w'ŷná' haru ú k'í thɔɔra weri, múnnáa mi písenni yêe thɔɔra ũ míuná ũ ná nan waati ú ũ ba khe Kírísi wá déd'óm'ɔɔni míŷu wá b'êe'rá wera. ²⁰ Khɔɔ'-m'ŷnaa k'ūŷu dé mi thee ũ thāná werá, ũ f'ík'ŷ mí seereed'ommuni ũ b' ũ, pébu, sóo-ŷnima mí hakra; mi tuu míu tí mi dé t'úwã.

Ágáaru ná Sáara wá bibi wá míja

²¹ ũ bú bee dé ũ níunée pātí *Moyízi wá mammí wá sebi* kha'ru weri, ũ núu tí u kha'ru yaa? ²² ũ ken má t'ŷ-s'ŷu-b'uma kha' *Ábráhama* yema bikhe bíŷnɔ wã? ɔɔrá déerá donharu Ágáaru wáaru ye ɔɔrá dée hɔɔɔŷharu Sáara wáaru. ²³ Bii ú u hūnni donhanná weri, hūŷ-uru-uma níth'ŷnɔ, ye wêe ú u hūnni hɔɔɔŷhanná weri, hūŷ-uruuma ũ mákírá pātí Yékírí hāana'na núugi wera. ²⁴ Hape bíŷɔ seerera ma má s'ó' k'ū buka' a níunéekha ŷɔ míja. Ágāanná déeri *níunée* sí Yékírí khonni Moyízino *Sínáyí* tátíkírá wera. Ú bibirá déeri dombiri ũ dee tí pure Moyízi wá mammí wá déko wera. ²⁵ Ágāanná déeri *Sínáyí* tátí' k'ii Árábí surgurá wera; úrá déeri t'ē Jerúzalém nu ũ bú f'ēe khurá mé'ni wera. Jerúzalém ná Jerúzalém nípi wá b'êe' ma Moyízi wá mammí wá don-sirá. ²⁶ Sáarará déeri s'ó níunéesura; úrá déeri t'ē thu'ru Jerúzalém ũu míu dée dori wa wera; ye í nuná déeri á níŷaana. ²⁷ Pébu, Yékírí wá sebi kha'-uru kha'

Mú kaahūharu, mú m'ūu míu hūni náa wã weri, k'í kpánné.

† Ná keri Sīn 16

Mú m'ūu míu tuu d'ɔɔru wá nummi wã weri, k'í kpánné k'í s'úru,

pébu, haru ú ú khooséeri weri, ú bibira

ba k'nni taru haru ũu khoonɔ weri, ú wábura.^{††}

²⁸ Ye á nípa, ũ ma pātí *Ízákre* wera. Pātí Yékírí hāana'nu núugi pí hūnoo weri, múnnáa ũ déeri t'ē Yékírí wá bibi ú nú hāanug'ŷu wá b'ákk'ará. ²⁹ Bii ú Ábráhám hūnni níth'ŷnɔ weri, pātí u f'ūs'ŷnná khūni bii ú u hūnna *Yékírí wá Nii* wá b'ákk'ará weri, múnnáa s'ure f'eera. ³⁰ Ye pé Yékírí wá sebi kha'ru? ũ ken má kha'-uma kha': *níni donharu ná ú biiri, dé ú ná hɔɔɔŷharu wá biirá wónní khe sii wá míŷu kpoogi wa waa* [‡]? ³¹ T'írá yeeri á nípa, a dée donharu wá bibi wa, dé hɔɔɔŷharu wá bibe a déeri.

Yésú Kírísi yee-uru á buu á thī

5 Kírísi dé-uri-ama hɔɔɔmbi á buu á thī. T'írá yeeri ũ p'ánná bakée, há ũ písi dé ũ thī dombi t'úwã.

² M'íni Pólina seer'-ŷma kha' ná ũ píu *khohuuresiri*, má tí Kírísi déeri ũwɔ weri, dé-tirma phāŷa. ³ Mi seer'-ŷma t'ē kha' níni wó níni ú huureeri weri, mákín-turu ná u dé *man mí Yékírí hāani Moyízi weri*, pí b'êe'. ⁴ ũ bú bee dé Yékíre khe ũ ní' termembi ũ dee pātí ũ k'ó'ru Moyízi wá mammí weri, kpisu-ŷma Kírísirá, ye ũ nípe bú ú d'ɔɔf'írh'ŷ mí u h'ŷ a weri wa. ⁵ Ná aabíre, khāa-ama tuu dé Yékínna ba khe-ama ní' termembi ũ dee pātí a khāani Yésurá wera. Síra are t'ēmuná *Yékírí wá Nii* wá b'ákk'ará. ⁶ Mú a déeri kpoogi á ná Yésú Kírísiri weri, khohuuresi werésu khokaahuureese dée thaagi wa, dé ũ khāa ú bu, síráa yee á f'ŷ k'āmba.

⁷ Tu-ŷnaa k'ók'író yêe yóo th'ŷnaa khūnná, ye máa ban-ni ba khūni ũ kha' há ũ thoo th'ŷnaani wãa? ⁸ Mú tí pi déeri ye ũ kaa yêe thoo th'ŷnaani weri, si kuso Yékírí ú y'íru ũ weri, ú thā wã. ⁹ ũ yee k'ɔɔŷu dé *thāh'urbi* títáa'yêe d'ɔɔró' fáan'ŷɔɔgi wá b'êe', pātí pi kha'ru wera. ¹⁰ Khāa-muni Tamanná ũ tuu dé ũ ba pí mí wánna. Ye wêe ũu dú' ũ weri, háaru ú dée pé t'aa, ná Yékínná ba yeɔɔ wa. ¹¹ Á nípa, ná mi ye seer'ma nípi khohuuresi wá míu ũ kpégí bú Yésú Kírísi wá humi *ní'batáɔɔkɔ*, sí míuná, pi yé k'í f'ūs'ŷu mi háaru ná f'ee ya. Ye si yé yaara' t'ē nípi námsi wa. ¹² Ní' píu dú' ũ weri, pí yatura khu pí khosi wá b'êe' kono si bú.

¹³ Ye á nípa, Yékírí y'í-uru-ŷma dé ũ bu ũ thī; ye há ũ thoo bumíth'ŷná yé dé tí ũ khɔɔ' weri wa, dé ũ f'ŷ k'āmbi, ũ t'ēf'ŷ k'āmba; ¹⁴ dé seere úkpóo k'ó'ru Moyízi wá mammí wá b'êe', úrá déeri: *mu f'ŷu mú k'āni pātí mu funni mú thī wera.*^{†††} Ye ná ũ déma má f'úk'ítábe yêe khɔɔ k'āmbi yêe b'ŷ yêe mí' k'āmbi, ũ k'ɔɔŷu dé ũ ba hasi' k'āmba.

Tí níth'ŷnugura khɔɔ' ná tí Yékírí wá Niina khɔɔ' wera

¹⁶ T'írá yeeri mi seer'-ŷma kha' ũ yee *Yékírí wá Niina* k'í buka' ũ d'ŷ mí ũ mák'inni ná ũ níunée yóo wera. Ná si

†† Ná keri Ézá 54.1 ‡ Ná keri Sīn 21.10 ††† Ná keri Léw 19.18

múnnáa, í ba dé tí í khɔɔ' wɛrɪ wa; ¹⁷ pébu, tí níthĩngura khɔɔ' wɛrɪ, tu tíkpo ná tí Yékírí wá Niina khɔɔ' wɛra; tí Yékírí wá Niina khɔɔ' wɛrɪ, tu tíkpo ná tí níthĩngura khɔɔ' wɛra. Tí níthĩngura khɔɔ' ná tí Yékírí wá Niina khɔɔ' wɛrɪ, sí yóo kpoogi wa. Tírá yɛrɪ, tí í bɛɛ dé í dé wɛrɪ, í wónnɪ dé ri ya. ¹⁸ Yɛ ná Yékírí wá Niina buka' í dónjí mí í mákínnu ná í nínné yóo wɛrɪ, í ba hĩti *Moyízi wá mammɪ wá déko túwã*.

¹⁹ Míu tí míkhɔɔkura yee níthĩnguri wɛrɪ, tírá déeri: khobɛɛgi ná ha'ɛɛgi ná denyugusi ná míkhĩkhān-ndégi ²⁰ ná s̄nthɔɔngi ná dɔɔɛɛsi ná ísiri ná kaabɛm-mi ná dɔɔkpóori ná námísi ná sónni ná kpikɔngi ná í kɔsi kāmbo í hĩti ginnakhayi ginnakhayi, ²¹ ná s̄nummíu ná thānú p̄lgi ná didógi ná yó mí í kheɛbunnu wɛra. Mí písi yɛɛ sɛɛ'-ĩma pātí mí sɛɛ'ra í wɛrɪ kha' ní' p̄ti dé í mílɔ wá hũngiri wɛrɪ, pí nijé ba hĩti bú *Yékírí wá igrá wa*.

²² Yɛ ná Yékírí wá Niina buka' nínní dónjí mí u mákínnu ná u nínné yóo wɛrɪ, ú táríura ma fummɛ, u ma nuumu ná dɔɔwóonje. Ní' kura-u, u déma nínní úu p̄á', u déma míkuriya, u déma nínní úu wónnɪ khāa, ²³ u déma nínní úu tu sábarí, ú déma nínní úu tu kó' ú wísa. Í mílɔnɛ ku'-irma Yékírí wá Nii thā; tí tɔɔ bú yɛɛ kaa yóo kpoogi tí ná Moyízi wá mammɪ wa. ²⁴ Yɛ ní' pí déeri Yésú Kírísi wábi wɛrɪ, sí ma má ba'-puma míkhɔɔ' p̄lgi ná míu í kó' pí yéki táp̄lɔnɛ wɛrɪ, *ní'batáɔkura*.

²⁵ Mú Yékírí wá Nii yɛrɪ āa bu thakoo mílɔngi wɛrɪ, a yɛɛ ú kɪ buka' a dónjí mí a mákínnu ná a nínné yóo wɛra. ²⁶ Hã á foi wa, hã á bɛɛ kāmbo wa, hã á khe kāmbo dɔɔkpóoyi wa.

Kāmbi t̄f̄lmmi wá míja

6 Á nípa, ná í n̄áa ná ɔɔ buroo tó míno, í b̄u *Yékírí wá Niino* wɛrɪ, í ɔɔɔɔ yetetɛ í yeyoo khĩngi kunnɔ, yɛ í bɛɛ' úkpo úkpóo yee kɔrsɔjí sí dé s̄ngi hã í yé dé tí hũngi wa. ² Í t̄f̄l kāmbo í foriisirá dé múnnáa í ba dé tí Kírísi mamannɪ a kha' a kɪ dé wɛra. ³ Ná nínné keɛ má ma ma ɔɔ yɛ hakura ná u mílɔ wã, ú wíse u f̄lɔ. ⁴ Bɛɛ' keɛ pí nínnéɛdékiri ná pí n̄áa ná kɪ kura, tí p̄ánná tu

wónnɪ nuu pí thĩng; t̄má hã pí keɛ ɔɔ nínnéɛdékí yé kha' íbira p̄áa ú bu wa. ⁵ Pébu, bɛɛ' úkpo úkpo ná pí s̄misa.

⁶ Níní ú pí mamanɔ Yékírí wá sɛɛɛ wɛrɪ, mákíng-uru ná u khonɔ bú ú dékimíu wá bɛɛ'rá í t̄f̄lɔ wɛɛ úu mamaa-u wɛra. ⁷ Hã í f̄lɔ í wísi wa; nínné wónnɪ kennɛɛ Yékínnɔ wã, dé míu tí nínní s̄nni wɛrɪ, tíra u ba bu. ⁸ Ná nínní wá s̄m̄dɛɛnɛ dée í dé tí u khɔɔ' wɛrɪ, sí ba bamma hu-ume, yɛ ná ú s̄m̄dɛɛnɛ dée í dé tí Yékírí wá Niina khɔɔ' wɛrɪ, thakoo mílɔngi ḡl kaa sóo wɛrɪ, kúra u ba bu. ⁹ Hã á forii míkuridégírá wa, dé ná wíse múlɔngi a sí bu wa, a ba bu kɪ th̄nni ná ú waatura nana. ¹⁰ Tírá yɛrɪ ná mu n̄áa ní' pí mákínnu t̄f̄lmmɛ, mú t̄f̄lɔ pí bɛɛ' yé tu kha' as̄nnípirá kp̄nni.

Phurganɔ ɔɔgu ná thura

¹¹ Í n̄áa wɛrá t̄'nnɛ kpakpasɛrɪ waa? Mínná t̄'ni sí mí thĩ wá déke. ¹² Ní' p̄ti sɛɛ' í dé í *huuree f̄ngɔ* wɛrɪ, pí ɛɛma dé í dé sí, pí mílɔ nuu nínné. Tí pí ɛɛ wɛrɪ, tírá déeri hã nínné f̄usíngi bú í dɛɛ tí pí khāanɪ Yésú Kírísi wá humi *ní'batáɔkura* wɛrɪ wa. ¹³ Ípɛ b̄u hukɛɛ khohu-ureesi wá mínná wɛrɪ, pí thĩna wɛɛ kó' *manɔ mí Yékírí hāanɪ Moyízi wɛrɪ* wa, dé pí ɛɛma dé í huuree, pí bu kɪ foi kha' pírá déeri í huuriyo. ¹⁴ Yɛ mínná foi tó mí manɔ wã ná kɪ dée má á Tamaɔ Yésú Kírísi wá humi ní'batáɔkɔ, sí mílɔ múwã. Pí huminná yɛrɪ míu keɛ dunijamílɔnɛ má míu í huuri wɛrɪ, yɛ dunijamínná keɛ mí má nínní ú huuri wɛra. ¹⁵ Tírá yɛrɪ, khohuureesi wɛrɛsi khokaahuureese dée thaagi wa, dé thakoo f̄ngi Yékírí hāanɪ a wɛrɪ, kúra déeri thaagura. ¹⁶ Nínné wá bɛɛ' p̄ti nínné pí d̄mmínná wɛrɪ, Yékíre hã bú dɔɔwóon-gi yɛ pí numansé kóɔɔ, yé hã t̄ɛ ú bibi wá bɛɛ' dɔɔwóon-gi yɛ pí numansé kóɔɔ.

¹⁷ Í kóɔɔ ḡl fɛɛrá, hã nínné s̄nni ɛɛ mí tí túwã, pébu, p̄phɛngi n̄u mí wísrá wɛrɪ, írāa buká' kha' dé-minima Yésú wáa.

¹⁸ Á nípa, á Tamaɔ Yésú Kírísi d̄ɔfírāara hĩti íbe kpoogi í wóoró' í d̄ɔɔ. *Amíina*.

Éfézube

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú Éfézi úu Ází Míńéeri siri gí pi yí' fée Tírki weri, kí asóńńípa. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná kpoozi thasóké tanni ye sebirá tĩgi waati ú Pólina ye karsó bu ã dee Yékírí wá míjọ wera. Ye ná pi kha' hã-biri-úma Éfézi asóńńípi, ki dée má Éfézi asóńńípi wá tóro wa, dé pọ asóńńí' pũ khaayi khaayi Ází Míńéenná weri, pí niina búma tẽ.

Éfézura yema nu kpóriyo; í nísigi ku'-kiyaama. Pól hĩtaŋ-oyaa-búma ã buu du sísa'a' (Míd 19.1–20.1). Pólina se'e'ma kha' Yékínna ba píńgímma míjọ wá bée' ù ní thu'nná ná fa fãnujura weri ã saa-ı Yésú wá déko (1.10). Se'e'-uri-buma kha' mú Sii Yékírí phĩ'ni khori bi pí dée ú wábi weri, pi dée kpoozi pí ná Yésúri, dé úrá hĩnni pí bée'. Kpikura bú Júdebi ná támaburá tũwã, dé pí bée' ma kpoozi (2.11–12, 15–16). Kha' pi ye pí níńéedékírá buka' kha' Yékírí yí'-uri-buma pí dée kpoozi pí ná Kírísiri míjọ; dé mákín-suma ná pi ná kí níńéedé' fũjuru khoo ná harı wá sọgọmburá, hũntábi ná pí bibi wá sọgọmburá, ná tamambi ná dombi wá sọgọmburá (5.21–6.9).

Sebi wá kpikurkhaya

Thura 1.1–2

Yékírí fĩni dọgi ã hĩní Júdebi tíkíj ná támabine Kírísi wá barkedá 1.3–3.20

Pãtí asóńńípi mákínni ná pi kọ' kãmbi wera 4.1–6.9

Asóńńíní úra ma débíro 6.10–20

Phurjani bọgiyo 6.21–24

Thura

1 Míńi Pól dé-minima *Yésú Kírísi wá sũjgunnaa*. Yékírí khọw'ri saa mi sí bu. Míńa tĩ' sebi weri, yee hã ú ã bí déeri *Yékírí wá bũ* Éfézurá wera. Kọ'-ĩnuma Yésú Kírísi wá míni kọ'mo. ² Á Sii Yékírí ná á Tamaŋ Yésú Kírísira fĩi ãbọ dọgi ã hã ã dọwóoŋjo.

Yékírí hã-uri-ama kurgı Yésú wá barkedá

³ A fuu á Tamaŋ Yésú Kírísi wá Sii Yékírí wá nísí nuuga. Úrá kunna'ni a kırı hũnsi hũnsi wá bée' ní thu'nná ú *Nii* wá barkedá, sí kuso tí a déeri kpoozi á ná Yésú Kírísiri wera. ⁴ Kírísi wá barkedá Yékírí khuruu phĩgi khori a, ná dunjana ye nani sĩnnije na, sí dée sãŋgi á dée *ú wábi* yé hĩti kaadé yárgíjkhare ú wóńńá. Pãtí Yékírí funni a weri, ⁵ ú khurıya kha' ma ba dé-ama má bibi Yésú Kírísi wá barkedá; pébu, úrá khọw'ri dée si mú ú dọgi me. ⁶ Dé-uri-sima sí dée sãŋgi á fuu ú nísí nuugi ã dee pãtí u fĩni aabo dọgi, dọfĩrgé kerı tũwã, sí kuso ú Bikhee úu ú dọgírá weri, ú barkedá. ⁷ Ú tarammi wá barkedá Yékírí hĩnni a ye sée á mípĩjọ hãa a í, sí kuso pãtí u fĩni aabo dọgi kọj wera.

⁸ Mú si déeri múńńáa, á buu wówı ná hakıra kọj.

^{9–10} Nuu-tırı-úma ú ye á tuu mí tí kóorá wera. Tí míń- ná déeri, ná waatura ba nani, u ba píńgímma míjọ wá bée' ù ní thu'nná ná fa fãnujura weri, Kírísirá dée í níkhãгаа. Múńńáa u khuruu saabıra si Kírísi wá barkedá.

¹¹ Mú a déeri kpoozi á ná Yésú Kírísiri weri, á niina ba hĩti-búma mí í Yékínna ba hã á bée' pí déeri ú wáburı wera. U déma míjọ wá bée' pãtí u khọw' wera. Yékírí khuru-oyaa phĩgi khori-ama pãtí u saabına si weri, ¹² sí dée sãŋgi, aa bí déeri dúgı ní' pí khãani Kírísirá weri, a kí fuwọkha' kpóri-uri. ¹³ Múńńáa sıre ãbíri bu tẽ, nú-ĩma Yékírí wá seere ú déeri thĩjına wera. Ú seere ú déeri *seere nuwãa* weri, ú barkedá Yékírí hĩnni ã. Khãa mí ã khãani Kírísirá weri, sírá yeeri Yékínna hãa ã *ú Nii* ú u hãana'ni núugi kha' ma ba hãana' weri, ã buká' kha' dé-ĩma ú wába. ¹⁴ Tí a buuri ú Niini weri, síráa buká' kha' a ba buma kırı gı u kha'ri mã ba hã má nípirı waati ú ma ba hĩj bi kutúru weri, sí dée sãŋgi pí fuwọkha' kpóri-uri.

Pól wá Yékíj níjga

¹⁵ Tírà yɛɛɪ, mú mɪ núuni ná pɪ kha' khāa-ĩma Tamaŋ Yésúrá yɛ furɪ tɛ́ *Yékírí wábi* wá bée' wɛɪ, ¹⁶⁻¹⁷ mɪl thɪya' Yékírí waatɪ wá bée' ɪ dɛɛ sí bu. Mɪ nímma tɛ́ á Tamaŋ Yésú Kírísí wá Yékírí ú déeri á Sii òu sáunɔ wɛɪ, dé u hã ɪ wɔɔmɪ yé buka' ɪ ú thɪ' ɪ towɔɔ tákursɪ *ú Nii wá bákárá*. ¹⁸ Mɪ nímma tɛ́ Yékírí dé u yɛɛ ú táyésígírà turu ɪbɔ sí dé sãŋgɪ ɪ hakuraará págú ɪ khāa kí tɛɛ kurɪ gí Yékírí wábura ba bu ɪ kɛ́' pú yí' tí u yí'ru bɪ wɛɪ. Kurɪ kpakpake; kí nɔgɔnnu bú wa. ¹⁹ Mɪ bɛɛma tɛ́ dé ɪ tu pãtí Yékírí wá wɔrgɪ tannɪ mílɪ wá bée' ná pãtí u khe gɪ yêe tɛ́fɪŋ aa bí khāanɪ ú bu wɛɪ. A náma kí wɔrí kɔkɔpooɡi wá sũmdéɛŋpina: kɪra u khɛɛɪ. ²⁰ ɪ yaariɡa Kírísiri huuminá yɛ saa-u ú the', ú dé' dɪŋɡo ní thu'nná, ²¹ ú taraa uɡɪ ná wɔrgɪ ná fãŋɡɪ ná níkhãɡɪsɪ mɛ. Nísígí wó nísí ɡíi yí' fɛɛ dunɪjaná ná kɪl ba yí' naaŋ òu baŋ wɛɪ, Kírísirá tannɪ sí bɛɛ'. ²² Yékírí hã-uruuma wɔrgɪ ú saa mílɪ wá bée' ú déko; yɛ yɛɛ ú dée níkhãɡaa tɛ́ asónnípírà mílɪ wá bée'rá. ²³ Asónnípírà déeri ú wísura; u ma pí sɔɡɔmburá waatɪ wá bée' ná mílɪ wá bée'rá.

Ya-ama huuminá ɪ buu thakoogo

2 Yɛ ɪbírí, ɪ yɛma má hu-ĩnaama ɪ dɛɛ ɪ bursi ná ɪ mípɪlɪnà. ² ɪ nínnɛédékira yɛma pãtí dunɪjanɪpɪ wáɡɪɛ wɛɪ: ɪ yɛ núma *Sutāna* òu uɡɪ ná wɔrgɪne thu'nná, toroorá wɛɪ, ú wáɡa. Háaru ná fɛɛ ú kpoorāa déegée ɪpɛ bɪl kɛ́' níntãnnɪ Yékínná wɛɪ. ³ Aabírí tɛ́, á bée' nínnɛédékira yɛma pãtí pí wáɡɪɛ wɛɪ. A yɛ déma tí a khɔɔ' ná tí á kákásɪ hāanɪ a wɛɪ. Yɛ mú a yɛ múnnaa wɛɪ, Yékírí wá námísura yɛma aabɔ pãtí sɛɛ pɔɔrá wɛɪ.

⁴ Yɛ Yékínná ma numanse kɔŋ; fuŋ-urɪ-ama ná taraa, ⁵ tírà yɛɛɪ, háaru tí a déerá má hu-ama ɪ dɛɛ á bursirá wɛɪ, ú yɛɛ á buu thakoogi ɪ dɛɛ pãtí a déeri kɔpooɡi á ná Kírísiri wɛɪ – Yékírí wá dɔɔfɪrgírà yɛɛɪ ú hɪnɪ ɪ. ⁶ Yaara'-urma á ná Yésú Kírísiri huuminá ɪ saa a thu'nná sí dé sãŋgɪ á dɪ uɡɪ á ná úrí kpoogo. ⁷ Ú bákárá Yékírí déeri a ɪ míkurɪne sí dé sãŋgɪ naaŋ òu baŋ wɛɪ, nípírà ná ɪ tu dé Yékírí wá dɔɔfɪrgɪra tarɪ mílɪ wá bɛɛ'. ⁸ Kí dɔɔfɪrgírà yɛɛɪ ú hɪnɪ ɪ sí kuso pãtí ɪ khāanɪ Kírísirá wɛɪ, tũmá kɪ dée má ɪ thāa sɪ ku'ri ya, dé Yékírí déeri sí; Yékírí wá mí hāanɪɡannɛ. ⁹ Kɪ dée má mídége gírí, nínnɛ wónní kha' ma foi wa. ¹⁰ Pébu, dé-arma Yékírí wá mí khoronɔ; khon-urɪ-ama ɪ dée a kɔpooɡi á ná Yésú Kírísiri sí dé sãŋgɪ á kí dé míkurɪ ɪ u khurura sɔɔbíró saa dé a kí dé wɛɪ.

Asónnípí wá bée' déerima kɔpooɡi Yésú Kírísí wá bákárá

¹¹⁻¹² Tírà yɛɛɪ ɪ bí déeri *támabɪ* wɛɪ, tu-ɪnɪ dé khũnɪ ɪ yé tu Kírísiri wa; ɪ yɛ dée *Ísíráyél bibi* wa. ɪ niina yɛ bú

núnɛɛ sí Yékírí khonna bí pá kɔŋɡɔŋɔ pãtí u hāana'na núbɔɡɪ wɛɪ wa. Fa dunɪjaná ɪ yɛ khāanné ɲa; ɪ yé tu Yékírí wa. *Júde* bí kha'ru *huuree-ĩbinnuma* wɛɪ, pɪ yl'-ĩma kaahuureeribe. Yɛ hakura ná sí huuresírí, sí nuu úra ma wísɔ; níthɪnɔɡɛɛ dé sí. ¹³ Yɛ ɪ bí déeyénná Yékínnɔ wɛɪ, wɛɪrá mú ɪ déeri kɔpooɡi ɪ ná Yésú Kírísiri wɛɪ, tó'ríŋ-ĩma Yékínnɔ sí kuso pãtí Kírísiri huuri *ní'batábɔkurá*, ú tammuná kɔpooɡi wɛɪ. ¹⁴ Pébu, ú bákárá a bɛŋ.

Pɪlɪɡɪ sí déerá má kɛ́mo Júdebi ná támabɪ wá sɔɡɔmburá wɛɪ, kɔɔ-uruuma yɛ thɪŋɛ ɪɲɔná tɪkírà ɪ dée kɔpooɡi ú humi wá bákárá. ¹⁵ *Maŋ mí Yékírí hāanɪ Moyíziri* wɛɪ, kha'-purɪ kha' dée ɪtɛ ná ɪtɛ, hã mú dé ɪtɛ ná ɪtɛ ya, yɛ úrá baa ba pí si ɪ yɛɛ Júdebi ná támaburá tɪkírà dée thɪ fũnnɪ sí kuso pãtí pí ná úrí déeri kɔpooɡi wɛɪ, yɛ yɛɛ pí bɛɛ. ¹⁶ Pãtí u huuri *ní'batábɔkurá* wɛɪ, sírá khonni tɛ́ pɪlɪɡɪsɪ thɪŋɛ ɪɲɔ sɔɡɔmburá yɛ yɛɛ ɪ tɪkírà dée kɔpooɡi, yɛ ɪ ná Yékínná bɛɛ. ¹⁷ Baŋ-urma ba sɛɛɪyɛ ɪbɪ táma bí déeyénná Yékínnɔ ná Júde bí tó'rínná ú wɛɪ, sɛɛɪ nuwāa òu sɛɛ' bɛmmɪ wá míŋa. ¹⁸ Yésú Kírísirá yɛɛɪ aabɪ Júdebi ná támaburāa wónní hɪtɪ Sii Yékírí wá the' *ú Nii* úkpo wá bákárá.

¹⁹ Tírà yɛɛɪ, ɪ dée ní' mabɪ tũwā dé dé-ɪnɪma *Yékírí wába*; ɪ dée khɪrbɪ tũwā, dé dé-ɪnɪma Yékírí wá bibe. ²⁰ ɪbírá déeri má Yékírí wá duke, yɛ *Yésú wá sũŋɡɪnnɪbɪ* ná *Yékírí wá hɪŋɡɪnnɪbírá* dée dúɡú du'nna. Yésú Kírísí wá thɪná dée púrɪ gɪ Yékírí khɛɛɪ ɪ too dukiri wɛɪ. ²¹ Ú bákárá birigibiira kó' kãmbɪ yɛ dukírà kí khã' ɪ dé Tamaŋ Yékírí wáɡɪ, kí déeri ú hɪtaŋkharɪ wɛɪ. ²² Pãtí ɪ déeri kɔpooɡi ɪ ná Kírísiri wɛɪ, Yékírí khɛ-urɪ-ɪbíríma tɛ́ má birigii-u yêe má' du' kí u ba hɪtɪ ú Nii wá bákárá wɛɪ.

Kírísí wá mí ɪ kóorá wɛɪ, ɪ míŋa

3 Tírà yɛɛɪ, míní Pól mí mí déeri karsóbii ɪ dɛɛ Yésú Kírísí wá mínná ná ɪbɪ támaburá wɛɪ, mɪ nímma Yékírí yêe hã ɪ. ² Kha'-mínnɪ tu-ɪnɪ dé Yékínná fɪnɪ mí bu dɔɔɡɪ ɪ saa mɪ ú sũmuná dé mɪ déegée hã ɪ, bá mòuŋ? ³ Yékírí buka'-urɪ-mɪma ú mí ɪ kóorá wɛɪ, pãtí mɪ tɪ'na sɛɛɪyɛ ɪ sí wɛɪ. ⁴ Ná ɪ karmaa sɪ, ɪ wónní tu pãtí mɪ tuurɪ Kírísí wá mí ɪ kóorá wɛɪ. ⁵ Khũnɪ, Yékínná yɛ bukaa tí mí kòonɛ nípurɪ wa, yɛ wɛɪrá, bu-ka'-urɪ-tíma ní' pí u phɪ'nɪ khori dé pɪ dé *ú hɪŋɡɪnnɪbɪ* ná *Yésú wá sũŋɡɪnnɪbɪ* wɛɪ, *ú Nii* wá bákárá. ⁶ Tí mí tí kóorá wɛɪ, tírà déeri támabura ba bu-búma tɛ́ kurɪ gí Yékínná ba hã Júdebiri wɛɪ. Pí ná *Júdebi* dé-birma thɪ kpooro. Pí niina búma tɛ́ núu gí u hāana'nɪ kha' ma ba hã Júdebiri wɛɪ, ɪ dɛɛ tí pí bée' déeri kɔpooɡi pí ná Yésú Kírísiri sɛɛɪ nuwāa bákárá wɛɪ.

⁷ Yékírí fɪnɪ mí bu dɔɔɡɪ ɪ hāaŋ wɔrgɪ mí dée ú sũmdébii yêe sɛɛ' sɛɛɪ nuwāa wɛɪ ú wɔrgɪ wá bákárá. ⁸ *Yékírí wábírà*, mínná sénni bú, bɛɛ' tarɔŋ, yɛ sí bée'rá Yékírí fɪŋaa dɔɔɡɪ ɪ saa mɪ dé mɪ kí sɛɛ'

támaburu sere nuwāano kha' Kírísi wá kurgura kpóoníjāano wā. ⁹ Mákím-munuma ná mi buka' nípi wá bée' pí tu dōj mí Yékínna dé ú mí í kóorá weri, yēe yóo. Ú ú déeri mípi wá bée' khontāa weri, úrá kóoró'ráa-í ĩ ba naní háari ná fēe, ¹⁰ ye werá ú khee asónnípuri sí dée sǎngi pí yee míl' ũ ugi ná wórgune thu'nná, toroorá weri, í ná í tu dé Yékinnāa wóomi wá bēe'no. ¹¹ Yékírí khuru-uyaa kōni-múma ná dunipana ye naní sīnnije na kha' ma ba dé si. Ye á Tamaŋ Yésú Kírísira u kheeri ĩ dée si. ¹² Pātí a khāani Kírísirá ye dée kpoogi á ná úrí weri, a wónni ha'ri hīti Yékírí wá the' kaadé phānige. ¹³ Tírá yeeri hā ĩ yee wísé múní ĩ, ĩ dee pātí mí yíbinna sāl ĩ dee ĩbo wa; dé sírāa ba hā ĩ sáu.

Yésú Kírísi wá fummi wá míja

¹⁴⁻¹⁶ Tírá yeeri mi ba'ma hursi Sii Yékírí wá wóoná, ú déeri nípi wá bée' ná *minigibi* wá bée' pí ní thu'nná ná fa fānugurá weri, pí khontāa, yēe jínko, ú ũu sáu ná mípi wá bēe'no weri, dé u hā ĩ fāngi ĩ wísirá tu ĩ ú *Nii* wá bārkará. ¹⁷ Mi jímma Yékínni tē dé u yee Kírísi wá míluná hīti ĩ dósirá, sí ku' khāa mí ĩ khāani ú bu wera. Yékínna yee ĩ furko yé fuŋ kām̄bi tákursa. Ná si mún- náa, ĩ ba hītuma pātí táhugira bakēe tákursi fānugurá kí nínsi wá bārkará werésú ĩ hīti pātí du' kí toori kraa wera. ¹⁸ Múnnaa ĩ ná *Yékírí wábi* wá bēe' ba tu tē Kírísi wá fuŋ mí u funni a weri, pātí pí phermine, ná pí sūnimine, ná pí ko'mine, ná pātí pí sūnimine thu'nná weri, ¹⁹ yé tu tē ú fuŋ mí níné wónni tú sóo wa weri, ĩ dé kpoogi ĩ ná Yékínni mípi wá bēe'rá ĩ hīti pātí úrí Yékírí wá thīne wera.

²⁰⁻²¹ Yékínna ma wórgē ĩ taraa mípi wá bēe' yé dé mípi ĩ tarí í a jínko dé u dé ná í a káká' wera. Kí wórgura u khe yēe déegēe aabo. Tírá yeeri werá, Yékín- na yee nípirá ná ú sáuru Yésú Kírísi ná asónnípirá yé fuu ú jísí nuugi waati wá bēe' kaa kpáarēe. *Amiina.*

Asónnípi dé-birma wíkha tíkpo

4 Tírá yeeri míni mí déeri karsóbii ĩ dee pātí mi dé Tamaŋ wá sūmuni weri, mi jínj-ima dé ĩ nínné ĩ mákij yí' tí Tamaŋ yí'ri ĩ wera. ² Hā ĩ bee jísigi wa, ĩ dé ní' pí tu sábarí, yé dé ní' pí pá' wera. ĩ pánáa fuŋ kām̄bi, ĩ kó' kām̄bi tákursa. ³ *Yékírí wá Niiná* déeri ĩ, ĩ dée kpoogo. Tírá yeeri ĩ pánáa beŋ sí dé sǎngi ĩ dé kpoogi waati wá bēe'.

⁴ Asónnípura ma má Kírísi wá wíse; si khaa íjko wā, dé khaa tíkpo-u. Yékírí wá Niina píjko wā, dé úkporo. Múnnaa sire tē, ĩ bí Yékírí yí'ri weri, mí tí ĩ tēe dé ĩ ba bu ú weri, í jko wā, dé tíkpo-u. ⁵ Tamambura píjko wā, dé úkporo; khāamina hūŋ síjko wā, dé píkporo; *bátizemina* hūŋ síjko wā, dé píkporo. ⁶ Yékírí úkpōo bú, ú déeri bēe' Siye, ú tanni bēe', u khema bēe' ĩ déegēe, u ma bēe'no kpoogo.

⁷ Ye Kírísira hāma bēe' úkpo úkpo wórgi pātí u khoro' wera. ⁸ Tírá yeeri sí tigi Yékírí wá seburá kha' *Mú u kánni thu'nná weri, khe-uma ú pílní kóŋgōŋ bí u wónni weri, ĩ yóo bí ye hāa nípi míja.*[†]

⁹ Ná pi kha' kǎŋ-uri thu'nná kí tutǎngírāa kúnnaa? Ná pi kha' kǎŋ-uri thu'nná má khuru-uyaa sūunooma the'rinuná fānugurá. ¹⁰ Wēe ú sūnni the'rinuná fānugurá weri, ú kpoorá kánni ní thuthu'nná, sí dé sǎngi ú fāngurá hūŋ thu'ri ná fānuguri me.

¹¹ Úrá hāani pócwi wórgi pí dée ú *sōnguniba*; ĩ hāa pócwi wórgi pí dée *Yékírí wá hīngúniba*; ĩ hāa pócwi wórgi pí dee' sere nuwāa; ĩ hāa pócwi wórgi pí keŋ asónnípuri yēe mamaŋ bi, ¹² sí dé sǎngi pí sóobīŋ *Yékírí wábi* pí dé ú sūmuni ĩ hā á bēe' pí déeri má Kírísi wá wíse weri, fāngi Yékírí wá khūnná, ¹³ ĩ ba tanni dé kpoogi, sí ku' pātí a khāani Yékírí wá Bikheerá ná tí a tuuruu wera. Múnnaa a ba hīi khoosi Yékírí wá khūnná ĩ hīti pātí Kírísire weri, mílné kp' a ya. ¹⁴ Ná si mún- náa, á ba kheebuŋ má bikerebe ĩ kí thoo mamammi wó mamaŋ mí a nú weri tówa. Ná síra dée, nípirá bú khe wóomi ĩ kí fūŋ kí bunno' a, má pātí sarge fú', táagē kí fífāa weri wa. ¹⁵ Ye ná a fuŋ kām̄bi yēe sēe' kām̄bi thīnaa, múnnaa a ba hīi khoosi Kírísi wá mípi wá bēe'rá. Úrá déeri á níkhāgaara. ¹⁶ Ú bārkará asónnípura dé kpoogi pātí wísura doo kām̄bi ĩ kó' kām̄bi wera. Ná wísi wá khayi wá bēe' wóroo yēe dé í sūmuni, wísura kí khā'ma. Múnnaa sire tē asónnípirá, ná pi wóroo wēe fuŋ kām̄bi, pi kí yóoma wóroo.

Sōŋ fōma

¹⁷ Mi sēe'-ima kha' ĩ keŋ Tamanni, hā ĩ yee ĩ nínnéedékírá sūnní hīti pātí dunipánípi wágure ya. Míi í pi káká' weri, í thūnnó wā, ye í wónni tēfīŋ bi ya.

¹⁸ Kai-burma kha' pí tu íte tí déeri thīnaani wā. Pí nije bú thakoo gí Yékínna hāana' weri wa, ĩ dee pātí pi kōwi Yékírí wá míluni weri, ná pí núkpínísirá. ¹⁹ Nusé kó' pi mípúdégírá wa; pi déma mí khīŋkhānna; pí hīi denyugudégírá wa.

²⁰ Ye í míjēe bārkará ĩbíri tuuri Kírísi wá míluni wā. ²¹ Kha'-mínni sēe'-puri ĩ Yésú wá mílune ĩ núu ye ma- maa ĩ í thīnaa bu, bá mōuŋ? ²² Tírá yeeri ĩ sēe' ĩ sōŋ dugubi ná nínnéedé' kīi ye ĩbe khūni weri kutúru, dé sírāa baŋ míkhoro' kīi fīnní hasi' nínni wera. ²³ ĩ yee *Yékírí wá Niiná* hā ĩ káká' fōnsa. ²⁴ ĩ khe sōŋ fōmi ú ku'ri Yékírí thā wera. Ú sōnná déeri thīnaana; úráa yee á dé tí Yékírí kha'ri weri, yé kó' ú mílununi kó'mo.

²⁵ Tírá yeeri ĩ sēe' nūsunni yé sēe' kām̄bi thīnaa, dé á bēe' déerima kpoogo. ²⁶ *Ná ĩ námíse yaa, hā ĩ dé mípíjuni wā,*^{††} hā ĩ yee khíyē dóonni kó' ĩ sí ya, ²⁷ hā ĩ hā *Sutāna* khīnni ú bú yee ĩ mípúdékīnni wā. ²⁸ Ná nínnēe ye sú, u kpāa sūunne yé khe ú désí hukēe déegēe

† Ná kerí Mák 68.19 †† Ná kerí Mák 4.5

Í kí keŋ ú thĩ yé téfíŋ ípe bũ degenso wera. ²⁹ Hã í yee seere p̄ŋáa ku' í núɔɔ wa, dé í yee seere kuraa ú mákín-ni, ú kí ku' í núɔɔ, úwe òu yee nípe bu fãŋgi Yékírí wá khĩnná yé téfíŋ ípe bũ núwõo wera. ³⁰ Yékírí wá Nii òu Ìbɔ weri, hã í dé tí dóorõo wa, dé sírâa buká' kha' ɔ khu ná Yékínna ba hĩŋ-ĩma kutúru. ³¹ Tírá yeeri hã í sa míni dóɔɔ wa, í sée ná mísi ná dimikhonkákásí ná súrũmi ná níkuu ná míp̄ũ hũnsi hũnsi wá b̄e'e'. ³² Í kí dé kãmbi míkuru, yé hĩti kãmbi numanse, yé kí sée kí hã tí kãmbi p̄tí Yékírí d̄eeri Kírísirá ye sée í míp̄ũŋni hãa í í wera.

Táyésínípi wá níunéedéke

5 Tírá yeeri, mú í déeri bii bí Yékírí funni weri, í thoosiroo. ² Míni wó mí tí í dé weri, í kí fun Yékírí yé kí fun kãmbi t̄e p̄tí Kírísí funni a í nii ú thakoogi í d̄e e aabo wera. Ú humi dé-birma má thɔɔŋi sí pi dé khonni hã Yékírí síu núu nuu wera.

³ Mú í déeri Yékírí wábu weri, hã í yaturá yee pí nú khobeegi ná ha'beegi, ná denyugusi ná tigikhoɔ' p̄ũgi wá mí ú ɔɔɔmburá wa. ⁴ Si mákírá t̄e ná í kí see' nuukhuseeresi ná seere yátísi ná denyuguseeresi wa, dé í kí thiya' Yékíre. ⁵ Í tu kha' khobeebi ná ha'beebi ná p̄u dé berensi werési p̄u be e hensi táp̄ũne weri, pí nijé ba hĩti bú kuru gí Yékírí ná Kírísira ba hã pí wáburu waatu ú pi ba di pí iguru weri wa. (Ná mu be e hensi táp̄ũne, sí fíkíŋ déma mú Yékíre.)

⁶ Hã í yee ɔɔ khe ɔ seere maa í f̄nní bunno' í ña; dé sírâa yee Yékírí wá ná mísi sírâa ya ípe bũ kaa nú ú wágu wera. ⁷ Hã í máa pí tárbi wá hũŋgirá wa. ⁸ Khũni dé-ĩŋaama táp̄irnípi, ye werá, mú í déeri kpoogi í ná Tamanni weri, í dée táyésínípa. Tírá yeeri í yee í níunéedékírí hĩti p̄tí táyésibibi wáguŋe wera; ⁹ pébu, táyésígírâa yee nípirá dé míni wá b̄e'e' í k̄nni, ná í terenni ná í déeri thĩŋaa wera. ¹⁰ Í p̄ánaa tu tákursi t̄u nuu Tamannɔ wera. ¹¹ Hã í bírá dé t̄e mí ú mí ȳe nafano wã, í táp̄irnípura dé ya, dé í see' pi kha' tí pi dé weri, ti kuraa wa. ¹² Mí ú pi dé kóorókírí weri, í see'mu wá yatura khuma nusa. ¹³ Ye míni wó mí tí ku'ri táyésígɔ weri, nípura ná-numa; ¹⁴ ná pi náa ni, ti yésíma. Tírá yeeri pí kha'

Mú m̄u hũŋ weri, yílbírá yaa,
dige e yaa huuribi wá ɔɔɔmburá,
dé Kírísira ba yee ú táyésígírá yé'ré' mu k̄ŋŋŋe.

¹⁵ Tírá yeeri í yee k̄rsu tákursi í níunéedékírí; hã í dé má phũntibe í ña, dé í dé má wóɔtibe í. ¹⁶ Mú waatu p̄ũni weri, hã í hasi' í waatu ya, dé ná míne nani ye ũ wónní dé k̄nni, í dé ri. ¹⁷ Tírá yeeri hã í dé hakrakpi'ribi wa, dé í p̄ánaa tu t̄u nuu Tamannɔ wera. ¹⁸ Hã í hĩti thãnú p̄ũɔ wa, dé thãnú p̄ũgura bamma táthɔ'mĩŋe; dé í yee Yékírí wá Nijé hĩi í, ¹⁹ í kí t̄ŋ Yékírí wá mákirt̄nsi ná s̄o asónit̄ŋi sí ku'ri Yékírí wá Nii thã, í hã kãmbi fãŋgi Yékírí wá khĩnná. Í t̄ŋ sí t̄nsi í í

kpónnó' Tamanni í dógu wá b̄e'e'no. ²⁰ Í kí thiya' waatu wá b̄e'e' á Sii Yékínni míni wá b̄e'e'rá á Tamañ Yésú Kírísí wá nísigírá.

P̄tí khooná haru mákínni ná pi kó' kãmbi kókuru wera

²¹ Í kí kpónnó' kãmbi, í d̄e e tí í phãni Kírísiri wera. ²² Ìbi hapa, í kí kpónnó' í khobiri p̄tí í kpónnó' Tamañ Yésúri weri, ²³ dé koorá déeri níkhãgaaru hanná p̄tí Kírísí déeri níkhãgaa asónnípirá wera. Úrá hĩni asón-ní' pí déeri ú wísuri wera. ²⁴ Tírá yeeri hapira kí kpón-nó' pí khobiri míni wá b̄e'e'rá p̄tí asónnípura kpónnó' Kírísiri wera.

²⁵ Ìbi khobo, í kí fun í hapuru p̄tí Kírísí funni asón-nípiru í nii ú thakoogi í d̄e e bí bu wera. ²⁶ Dé-uri-sima sí dé sãŋgi ú wírí' pi yɔ'me' í khon pi míp̄ũŋni ú seere b̄arkará pí dé Yékírí wábu, ²⁷ í yee asónnípirá hĩti ú the' sáunɔ, kaadé ninige, kaadé khakhare, kaadé ɔnnɔ.

²⁸ Múnnáa khoobi mákínni ná pi fun pí hapuru p̄tí pi funni pí thĩ wá wísuri wera. Níní ú funni ú haru, ú thĩ u funni. ²⁹ Níthĩngé' ũ' ú thĩ wá wísu wa, dé u be'-sima yé k̄rsu si. Múnnáa sure t̄e, Kírísira k̄rsuuma aabi asón-nípiru, ³⁰ pébu, á b̄e'e' déerima má ú wí'doofĩkhaye.

³¹ Tí'-surma Yékírí wá seburá kha' tírá yeeri, khoora sée ú sii ná ú níŋáa yé máa ú hanná, pí tíkíŋ dé níni úkpo. ³² Seere weri dé-uyaaama mí tí kóorá wera; ú t̄tãŋgi nu'-kirma. Kírísí ná asónnípi wá míŋe mi see'.

³³ Ye Ìbira mi see' ú t̄e: khooná wó khooná fun ú haru p̄tí u funni ú thĩ wera; ye haru wó hare kpónnó' ú khooná tákursi.

P̄tí hũntábi ná pi bibi mákínni ná pi kó' kãmbi kókuru wera

6 Biibe, í kí nú í hũntábi wágu p̄tí í déeri kpoogi í ná Tamanni weri, dé sírá mákínni. ² Yékírí kha'ri kha' mu kpónnó' mú sii ná mú níŋáa. ³ Seere werá déeri dúgu maŋ mí Yékírí hãani Moyíziri weri ye hãan-ga núugi kpégí bú kha' ³ mu kpónnó' mú sii ná mú níŋáa, dé mú bu kirgi ná thakoo sũniŋi fa dunijaná. ⁴

⁴ Ye í bí déeri siibi weri, hã í kí dé í bibi wá ná mísi rá kí ya wa, dé í kí keŋ bi, í kí kori bi, yé kí b̄o' pi p̄tí Tamanna khɔɔ' wera.

P̄tí tamambi ná pi dombi mákínni ná pi kó' kãmbi kókuru wera

⁵ Dombo, Ìbira kí nú í tamambi wágu í dóguŋe me fa dunijaná phãniŋi ná kpámme kpoogo. Í kí dé si má Kírísii í dé sí. ⁶ Hã í kha' pí yibíre í ña yé dé si, sí nuu bí ya, dé p̄tí í déeri Kírísí wá dombi weri, í dé míni p̄tí Yékínna khɔɔ' weri í dógu wá b̄e'e'no. ⁷ Í sá' í dé pí sũmuru má Tamãaŋ sũmune í dé, tũmá hã í kí déegé má níthĩniŋi wá sũmune í dé ya. ⁸ Í tu kha' dombe í

† Ná kerí Sín 2.24. Gérékisirá, kha'-surma kha' wí' kpooso werési kpókha kpo. †† Ná kerí Ku' 20.12 ‡ Ná kerí Wóg 5.16

déeri ba', ǐ dée dombi wa ba', míkuru wá béé' í ǐ dé weri, Tamanna ba taa-ǐlma.

⁹ Múnnáa síre tē, ǐ bí déeri tamambu weri, ǐ kí kó' ǐ dombiri kókura. Hǎ ǐ kí fúu bu ya. ǐ tu kha' ǐ thīni wo, ǐ dombiri wo, Tamaŋ kpôo ǐbe úu ní thu'nná. U wêe khouŋin na.

Asónnípí wá khǎikhǎutása

¹⁰ Mí phurŋaŋ seererá déeri ǐ kí bu fǎŋgi Tamaŋ wá wórgi wá bǎrkára. Kí wórgura kpóuníŋâano wǎ.¹¹ ǐ khe Yékírí wá khǎikhǎutásí wá béé' sí dé sǎŋgi, ná *Sutāna* ba kha' ma khe wóomi ǐ fīnní bunno' ǐ, ǐ wónní bakée teyow.¹² Pébu, a wêe khǎi á ná níthīnapi wa, dé a khǎi ma á ná sīmbi ná kpéréŋgbéebi ná yó míyí wá béé' ú fǎŋgi ná wórgine ye dée Sutāna wáyí fǎa duníŋa úu tápírgírǎ ná thu'nná, toroorá wera.¹³ Tírǎ yeeri ǐ khe Yékírí wá khǎikhǎutásí wá béé' sí dé sǎŋgi, ná si ba kpínáa ow khu, ǐ wónní tee Pǐlnána ǐ khǎi ǐ dé míyí wá béé' ǐ ná naŋ kpóuníŋá yé písí bu fǎŋgi tē ǐ nuŋaŋ.

¹⁴ Tírǎ yeeri ǐ ya; ǐ khe thīŋaa ú dé má fǎnaŋgbóro ú sodáasíye kpó' wera. ǐ kí dé mí í terenni, í dé má khǎikpórgó ú sodáasíye yee wera.¹⁵ ǐ sóowbíŋ ǐ hǐti seere nuwāa úu see' bemmi wá míu weri, ú see'mi wá hī-tansa. Si ma má pǎtí sodáasíye yee deekharasi ǐ sóowbíŋ hǐti wera.¹⁶ ǐ kí khǎa Tamanná míyí wá béé'rá, dé pí khǎamuna ma má tákakaŋ gí sodáasíye kó' kí tee ú

wísi wera. Ná Pǐlnána ba soow ǐ soow úu níŋí' weri, kí tákakaŋgura ǐ wónní khe ǐ kakaa í béé', í pǐi.¹⁷ ǐ khe hǐŋ mí Yékírí hǐnni ǐ weri, pí dé má thasi' kí sodáasíye si' weri, ye kó' Yékírí wá seere ú *ú Nii* hǎana'ni weri, úu má kperisowruŋ ú sodáasíye kó' wera.

¹⁸ ǐ kí níŋ Yékírí níŋ hǐnsi hǐnsi wá béé' *ú Nii* wá bǎrkára. Hǎ ǐ theŋge ya, ǐ yee kowsiŋ kí níŋ Yékírí waatu wá béé', hǎ ǐ kpáarée ya, ǐ kí hǎ *Yékírí wábi* wá béé'.¹⁹ ǐ níŋ Yékírí tē ǐ hǎ míni, sí dé sǎŋgi ná mi kha' mi see' seere nuwāa ú kóorǎ weri, Yékínná hǎ mi tábi í mákínni weri, mí wónní seere kaadé phǎŋige í yésí nípírǎ.²⁰ Yésú Kírísírǎ sūnni mi dé mi ná see' ú seere nuwāano nípíri, ye sírá yeeri mǐ karsórá. Tírǎ yeeri ǐ níŋ Yékírí hǎ mi, mí bu phǐnni ǐ see' ú seereri pǎtí si mákínni wera.

Phurŋaŋ thura

²¹ Sūm-munuma á asóníkǎni Tísíki ú déeri Tamāŋaŋ soowbé sūmdébii ú a funni kóŋ weri, ǐ thǎná dé u ná see' ǐ, ǐ tu dóŋ mí mune ná míu tí mi dé wera.²² Síra mi deeri ye sūnow ǐ bú tu dóŋ mí are weri, ǐ dósírǎ wóo.²³ Á Sii Yékírí ná á Tamaŋ Yésú Kírísira hǎ asónnípíri dówóŋgi yé ye pí fuŋ kǎmbi yé khǎa Kírísírǎ.²⁴ Nípi wá béé' pí funni á Tamaŋ Yésú Kírísiri kaadé kpóuníŋâano weri, Yékíŋ dówfírǎara hǐti bí kpoogo.

Filípibe

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú Filípi asónnípa. A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, sí dusti digbée ná símúwãa' ná digbée ná kpɔɔ ná síɔɔ wá sɔɔɔmburá u tĩ'ni waati ú Pólina ye karsó bu wera. Filípirá déeri Éerɔpi dúgú nu í Pól see'ri nípi seere nuwãanɔ (Míd 16.12-40) pí pɔɔ píu yêe thoo Yésúri wera.

Tí u ye karsórá yêe ye degenso weri, tíra Filípi asónnípi yeke'ra tigi'i ã hãa Épáfóródítii ná hãa-u, òu thiya' pi (4.14-18). Pól ná ú karsó dóonjine me', nuumé thã'nusu, ye sírãa buká' kha' thɔɔrá wónni ye asónníné dá' dɔɔwóonji wa. Pól see'-uru-buma kha' pi kó' Yésú Kírísi wá míni kó'mɔ yé sée mí í pɔɔra mamaɔ, ù mí dée thĩnaa wã weri, yé beɔ. Ye kha' tẽ kha' pi sée nísíbeeguri yé hukẽe í kheebuɔ Yésú Kírísira (1.27-2.18).

Sebi wá kpikɔkhaya

Thuru ná Yékíɔ níɔga 1.1-11

Filípi asónnípi nú-biri Pól wá mína 1.12-26

Í thoosɔ Kírísiri yé kó' tẽ yó bɔɔgi í hãana'ni wera 1.27-2.18

Filípi asónnípi nú-biri Pól wá sũmdé tákãmbi wá mína 2.19-30

Í thoosɔ Pólina yé kó' tẽ yó bɔɔgi í hãana'ni wera 3.1-4.9

Phurɔɔ seere ná thura 4.10-35

Thura

1 Míni Pól ná Tímóté, dé-arma Yésú Kírísi wá sũmdébibe. Aabêe tĩ' sebi weri, yêe hã ú í bée' pí déeri Yékírí wábi Yésú Kírísi wá bákárá, yêe Filípi nuuná weri, ná í níkhãgibi, ná í míkɔrsunubura. ² Á Sii Yékírí ná á Tamaɔ Yésú Kírísira fũ ãbɔ dɔɔɔgi í hã ã dɔɔwóonjigo.

Tí Pólina ye níɔ Yékírí yêe hã Filípi nípiri wera

³ Waati wó waati ná mi wógíró ãbe, mi thiya'ma Yékíre. ⁴ Waati wó waati ú mi níɔ Yékírí yêe hã ã weri, tu nuu-míma ⁵ ã dee pãtí ã tẽfĩnni mi seere nuu seekurá ã kó'ri gi dúgú khurá ã ba nani fээрá. ⁶ Khãa-mini tuu dé Yékírí ú kókinni tí sũmi kunni í dósírá weri, u ba kí yóo-tíma í ná sóo ri Yésú Kírísi wá písẽmbaɔkhurá. ⁷ Mákín-turi ná mi hĩti sí kákásune, pébu, ãbé déeri ní píu mí dógírá wera. Pãtí Yékírí fũni mí bu dɔɔɔgi ã yee mi ú sũmíná weri, múnnáa u fũni ãbíri bu dɔɔɔgi tẽ í tẽfĩrée mi waati ú mune karsórá ná waati ú mi see' seere nuwãani nípine í buká' kha' dé-sirma thĩnaa wera. ⁸ Yékírêe mí sééré, mi wêe tũɔ na. Fum-muni-ĩma tákursi pãtí Yésú Kírísi funni ã wera. ⁹ Tí mi níɔ Yékínni weri, tírá déeri u ye ã fumminá kí du' kí yóo, sí dée sãɔgi í hafũ tu Yékírí yé tu tẽ tí déeri kunni ná píni

weri, ¹⁰ í phĩ'ni khon mí tí kunni kóɔ wera. Ná si mún-náa, Yésú Kírísi wá písẽmbaɔkhurá, í hĩtu káká' kurse ye pí ná ãbɔ bursi wa. ¹¹ Í nínnéedékira ba teremma Yésú Kírísi wá bákárá ye nípe fuu Yékírí wá nísi nuugi yé kpónnígò tẽ.

Seere nuwãana yóoma wóɔɔ

¹² Á nípa, mi beema dé ã tu dé mí tí nannuɔ weri, ye-suri yeema seere nuwãanãa yóo wóɔɔ, ¹³ ye dée sãɔgi tẽ ithakho kpóroo wá sodáasibi ná nípi wá bée' tuu dé Kírísi wá míne yeeri mí karsórá. ¹⁴ Ye mú mune karsórá weri, ye-sirma asónnípi wá fãɔgé buu fãɔgi. Tamãaɔ khĩnná ã hafiya buu phĩnni ã hagũ yêe see' ú seere kaadé phãɔge.

¹⁵⁻¹⁷ Thĩnaa-u, pɔɔ kheeri mí bu dɔɔkpóori yêe bee dé pí nísiɔge ku'ri taru mi, tírá yeeri pí see' Kírísi wá mína. Pi káká' kurse ya, pi beema dé pi hafũ nannuɔ bú ɔ thɔɔra mí karsó wáará. Ye pɔɔra see'ma seere nuwãani káká' kurse. Mína pi funni, tírá yeeri pí dé mú, pébu, Yékíré saari mi dé mi see' seere nuwãani nípine í buká' kha' dé-sima thĩnaa.

¹⁸ Háari pí see' si káká' kurse weresi só kákáse, si khee mi na. Mí khãgunná déeri Kírísi wá mína see'ma, tí nuwãa mí yêe ba písi nuu mí tẽ, ¹⁹ pébu, tu-muni dée ísêe bête' ba dé sãɔgi, Yékínná ye mí ku' karsórá í

Yékíng jínngi ná Yésú wá Nii † wá tǎfímmi wá bǎrkára. ²⁰ Íte tí mi khɔɔ' wê tɛe mí dɔ́gɔ wá bɛɛ'nc wɛrɛ, tírá déeri: hǎ nɛsé kó' mi ja, dé mí bu phínne; mí koori wo mí huuri wo, nípirá kí fuu Kírísi wá jísí nuugi ǐ dɛe mí níúnédékírǎ pǎtí pi ye fuu gi fí kí naan púnínngi wera. ²¹ Ná mínc, ná mi koo, Kírísi wáa mi déeri; mí yee huu ba', si dé-mí-buma kurga. ²² Ye ná dé-giri má mi wónní hítuma thakooge yêe wónní dé nafamíní, mí tu tí mi khonj tǔwǎ. ²³ Mí kákásira ma síɔɔ síɔɔ: mi khɔɔ'ma dé mi ku' dunijanǎ ǐ yóo Kírísi thǎ, sírǎa páa yé yáa páa; ²⁴ ye ná mi písée kákáa ǐbínne, mí kenj ná mi thakooge, sírá písí páa mí huminá. ²⁵ Ye mú mi khǎani tuu dé sírá kunni wɛrɛ, tu-míni dé Yékínna ba hǎ mi thakoogi mí hǐti ǐ bɛɛ'nc kpoogi ǐ tǎfíng ǐ ǐ wóri kí yóo wɔɔwɔ yé bu dɔ́wɔwɔngi Yékírí wá khǐnná, ²⁶ sí dé sǎngi ná mi ba písée thee ǐ thǎná, sí yee ǐ hafú fuu Yésú Kírísi wá jísí nuugi ǐ dɛe mí bu.

ǐ níúnée ǐ mákíng pǎtí seere nuwǎane wera

²⁷ Werá tí kpínni wɛrɛ, tírá déeri ǐ yee ǐ níúnédékírǎ mákíng seere nuwǎa úu seɛ' Yésú Kírísi wá mí wera. Ná si múnnáa, yóo-mini ná jáa ǐ wo, mi yóo ná jáa ǐ ja wo, mí nú ná pi kha' nunan-ǐni tíkpo bu, ye ǐ kákásírǎ dée kpoogi ye hǎa kǎmbi dɔ́gɔ ǐ tíkírǎ yêe déegée sí dé sǎngi nípirá khǎa seere nuwǎaná. ²⁸ Hǎ ǐ yee ǐ píunǐbírǎ khonj ǐ phínni wǎ, dé sírǎa yee pí tu dé pi yóoma téukharɛ, yé tu tǎ dé Yékínna ba hǐng-ǐma. Ísɛe bée' ku'rima Yékírí thǎ, ²⁹ pébu, kí dée má Yékírí fíu-ur-ma ǐwɔ dɔ́gɔ dé ǐ khǎa Kírísírǎ, sí tórí wa, dé ǐ fúusíng tǎ ǐ dɛe ú bu. ³⁰ Ye werá thɔɔra ú mi ye thɔɔra ǐ jáa wɛrɛ, ú thɔɔra kpokpoorǎ ǐne. Ye ǐ thǐ tu-ǐni dé ú thɔɔrarǎ mune háari ná fɛe.

Yésú bu-uri kpóorso

2 Mú ǐ déeri kpoogi ǐ ná Yésú Kírísiri sí tuuriga ǐ wísɛ wɛrɛ, mú Yékírí funni ǐ sí hǎa ǐ fǎngi wɛrɛ, mú *ú Nii* déeri ǐ kpoogi wɛrɛ, mú ǐ mapunanj kǎmbɔ wɛrɛ, mú ǐne numanse kǎmbɔ wɛrɛ, ² ǐ beɔ, ǐ fuɔ kǎmbi pǎtí Yékírí funni ǐ wɛrɛ, ǐ hǐti káká' kpoose yé yee ǐ dósé ná kǎmba. Ná ǐ dée múnnáa sí yee nuumé thǎgɔng. ³ Hǎ ǐ dé míni ǐ bɛe dé ǐ jísige ku'rí tarɛ pɔɔrɛ wɛrésɛ ǐ foi wa, dé ǐ kenj pɔɔrǎ páa ǐwɔ. ⁴ Hǎ níne káká' ú thǐ wá tónnc wǎ, dé u káká' tǎ pɔɔncne. ⁵ ǐ hǐti Yésú Kírísi wá kákási wá hǐngɛ; ⁶ Dé-uyaama kpoogi ú ná Yékínni ye u hukɔya sí bu kha' fǐ má ná Yékínna hǐti mágírɛ mágírɛ ya, ⁷ dé já-uma sí bée' ye yee si ye dée ú wísɛ sǔmdébiye. Hǐng-uma níthǐna' pɛɛsɛ; khɛɛɛɛ-uyaama níthǐngi míngi wá bée'rá, ⁸ ǐ dée ú wísɛ má u míni wǎ, ǐ núu Yékírí wágu ǐ pí pi khusɔɔ, ǐ khusɔɔ *ní'batáɔɔkɔ*. ⁹ Tírǎ yɛɛrɛ Yékínna hǎa-u kpórí sí tanni kpórsi wá bɛɛ', ye hǎa-u jísí gí tanni jísísi wá bɛɛ',

† Yékírí wá Nii ná Yésú wá Nii, mí kpoore.

¹⁰ sí dé sǎngi Yékírí wá mí khoronɔni wá bée' ǐ ní thu'nná ná fa fǎngurǎ ná the'nná ní wɛrɛ, ǐ ní Yésú wá jísige, ǐ khuusíng thugɔɔ,

¹¹ yé kha' Yésú Kírísírǎ déeri Tamanni sí hǎ Sii Yékínni sǎu.

Asónnǐpi mákím-burɛ ná pi dé táyésínipa

¹² Mí másaba, tí mi ye ǐ sɔɔgɔmburǎ wɛrɛ, ǐ ye déma tí mi mamanni ǐ wɛrɛ, ye werá mi ǐ sɔɔgɔmburǎ wa, ǐ hafú kí dé ri. ǐ déegée phǎngi ná kpámme kpoogi ǐ buká' kha' Yékírí hǐng-urɛ-ǐma. ¹³ Pébu, Yékírêe hǎ ǐ fǎngi ǐ khɔɔ' tǐu nuu ú wɛrɛ, yêe dé ri. ¹⁴ Míni wó mí tí ǐ dé wɛrɛ, hǎ ǐ dé ri wúugínsi ná pánige ya, ¹⁵ sí dé sǎngi hǎ pí ná ǐwɔ bursi ná sɔɔng na, dé múnnáa ǐ ba dé Yékírí wá bi bí dá'ri khakharɛ ní' píunǐ wá dɔ́ sí kurunni wɛrɛ, pí sɔɔgɔmburǎ. Pǎtí kusa'ura yíng ǐ yé'ré' kéngurɛ wɛrɛ, ǐbira hǐti mú tǎ pí sɔɔgɔmburǎ ¹⁶ ǐ seɛ' pi seere úu hǎana' thakoogi wera. Ná si múnnáa Kírísi wá *písémbanjkhurǎ* ǐ ba yaara' mí wɔɔrɛ thu'ɔɔ; pébu, sírǎa ba buká' kha' mí sǔmɛsɛ ná mí foriisira yóo phǎngi wǎ. ¹⁷ Khǎa mí ǐ khǎani Yésúrá wɛrɛ, dé-sirma má *thɔɔngɛ* ǐ khonni hǎa Yékíre. Ye háari ná mí hukhura nani, mí kpánnée ye ǐ kpánnée mí kpoogo. Mí humina ba déma má sar-ga ú pi khonni ǐ kpé' pí ǐ thɔɔngurǎ wera. ¹⁸ Tírǎ yɛɛrɛ, ǐbírí tǎ, ǐ kpánnée, ye mí kpánnée ǐbe kpoogo.

Sǔmi tí Tímóté ná Épáfóróditi déeri wera

¹⁹ Ná Tamaɔ Yésúra píu kháte ná kíriú ná mi ba sǐng Tímóté ǐ thǎná ǐ bú nú ǐ mí, sí wóoró' mí dɔ́gɔ, ²⁰ dé mí ná úkporáa káká' ǐbe tǔmá níne wêe káká' ǐbe ya. ²¹ Pɔɔra káká'ma pí thǐ wá míngɛ, tǔmá pi wêe káká' Yésú Kírísi wá míngɛ ja. ²² Ye ǐ thǐ tu-ǐni tǎrí kpoo ú Tímóté déeri wera. Mí ná úrí tíkíng-arɛ seerɛyɛema seere nuwǎani kpoogi pǎtí sii ná biye tíkíng déegée wera. ²³ Tírǎ yɛɛrɛ ná mi ba wóɔɔ tuu dé' kí mí wásɛrɛ wɛrɛ, úra mi sǐng téri ú thee ǐ thǎná. ²⁴ Ye khǎa-míni Tamanna ǐ tuu dé kháte ná kíriú ná mí thǐna ba thée ná thɔya' ǐ.

²⁵ Kem-mini sí mákírǎ ná mi yee á asóníkǎni Épáfóróditi ú ǐ sǔnna mí thǎná dé u ba hǎ mi mí tí mi kpóu wɛrɛ, ú písi ní ǐ thǎná. Mí ná úrá déeri Yékírí wá sǔmunni kpoogo; pǎtí sodáasíbe fúusíng kpoogi wɛrɛ, múnnáa mí ná úrí fúusínni ǐ dɛe seere nuwǎaná. ²⁶ Pébu, u ye khɔɔ'ma ǐ bée' tákursɛ ye mú u tuurɛ dé nú-ǐni ú bosiri wɛrɛ, sí jagumɔna ú kákása. ²⁷ Thǐngaa-u, bo'-uma kúung tákursa; yee-tɔya kíriú ná hu-uri, ye Yékínna mapunanj ú bu. Ye kí dée má ú tónna u mapunanni ja, dé mapunanj-uma mí thǐna tǎ sí dé sǎngi hǎ mí yé bu sɔ́ dɔ́kpúusí kpé' pí tǔwǎ. ²⁸ Tírǎ yɛɛrɛ mí bée haabíng yee ú thee ǐ jáa-u, ǐ dósírǎ wóo yé mí dɔ́wɔkpúusírǎ kpɛɛye. ²⁹ Tírǎ yɛɛrɛ ǐ pánáa kóɔɔ ǐ dɔ́gɔ wá bɛɛ'nc pǎtí pi kó' Tamaaɔ níni wera. ǐ kpónnó' pí nípɛɛ hǐnggiri, ³⁰ pébu, Kírísi wá sǔmuné déeri sǎngi úu

ye béé hu; donḡiḡ-uma ú thagi ṽ téfírée mi ṽ pheenná, pébu, ná ṽbêe ye fí, ṽ ye téfíḡ mi.

Mú a dé yé wónní tereḡ Yékírí wá wóḡḡḡ?

3 Ye werá á nípa, ṽ kpánnée ṽ dee pátí ṽ déeri kpoogi ṽ ná Tamannu wera. Sí mi t'na hãa ṽ weri, sí kpoosira mi písenni yêe t' yêe see' ṽ tē; ye sí t'miná fonno' mi na, dé si ba téfíḡ-ĩma ṽ buri wa. ² ṽ kórsuḡ ṽ wísi berembi ná míp'údébene ná pí nípe bũ hukée *kho-huureesirá* táp'ũne sí déeri níthĩna' huureesi wera. ³ Aabi khohuureesira pi yí' huureese, pébu, aabíra thuya'ma Yékírí ú *Nii* wá bákárá. Yésú Kírísirá á wóḡḡne, úrí bu aabírí khãanu, tũmá nípi wá mamme na. ⁴ Ná mammune, mí thĩ mína ye wónní kha' kó'-mĩḡaabauma tákursá. Níne bú yêe wónní kha' kó'-manu bi ṽ taraa míní tēe? ⁵ Mí mí pi hũnni ṽ huuriyo mi khuḡbi má'nísãa' khurá, mí mí déeri *Ísíráyél bii* ṽ kuso *Béjámé* wá thĩno ye dée Eburu thĩnthĩme. Ná *maḡ mí Yékírí hãanu Moyíziri weri*, ná pí thoomine bírí, pátí aabi *Fáarisibira* thoo bi weri, múnnáa mi thoori bi. ⁶ Kha'-mĩḡaa míná keru pí míḡe na, sírá banna mí f'úsírá asónnĩpura. Ná teremmine bíra, nínnée-munuma pátí mammune wera; nínné yé bu mí bu khakharu wa.

⁷ Sí mi ye keḡ kha' si ma thũnnḡ weri, mí keḡ sírí mínu tũwã, ṽ dee Yésú Kírísí wá míná. ⁸ Ye mí yati kem-minima Tamaḡ Yésú Kírísí wá tuminá dée mí bu mí kpakpa'ri ṽ taraa míḡu wá bēe', mi sũnní keru yó mínu mínu tũwã. Ná-minuma í míḡēe bēe' ye yeyee; mi kereema má tákhḡbse sí dé sãḡu mí dé Kírísí wáa, ⁹ mí ná úrá dé kpoogo. Kí dée má Yékírí khe-urumma ní' termemmi sí kuso pátí mi thoo mammuni wã, dé ku'-sirma pátí mi khãanu Yésú Kírísirá wera. Pí teremmi ku'-pirma Yékírí thã. Ye níni ú khãanu Kírísirá weri, úra Yékínna khe ní' termemmina. ¹⁰ Tí mi khḡḡ' weri, tírá déeri ṽ tu Kírísí ná wórí gí yaara'ruu huuminá weri, yé f'úsíḡ pátí u f'úsínnu weri, yé nii mí thakoogi pátí u niini ú wáḡu weri, ¹¹ sí dé sãḡu ḡ khu mí ya huuminá ná Yékíre píya.

ṽ nínnée Yékírí wá khũnná ṽ ná naḡ kp'ũnĩḡá

¹² Kí dée má bu-minima míḡēe bēe' werésu nam-munuma kp'ũnĩḡá wã, dé mi hukema kí horo' ṽ ná naḡ kp'ũnĩḡá ṽ bu taasi, pébu, Yésú Kírísí ye-uru mí dée ú wáa sówo. ¹³ Á nípa, mi kha' nam-munuma kp'ũnĩḡá thon na, dé mí tí mi dé weri, mí f'ĩnii keḡ kpãnaa bu wa, dé tũ wóḡḡnna weri, tírí bu mi saaru wóḡḡna. ¹⁴ Mi kí hukema kí horo' kí yóo ṽ ná naḡ kp'ũnĩḡá ṽ bu taa sí Yékírí yí'ru a dé a bu ní ú thãná Yésú Kírísí wá bákárá wera. ¹⁵ Á bēe' pí hĩni khoosi Yékírí wá khũnná weri, a hĩti sí kákáse. Ná ṽ kákásura síkpo ná mí wásu tó míní bu, Yékíre ba buka' ṽ sí, sí yésíye. ¹⁶ Mí khãḡnná déeri, nínnée sí a nínnēnu Yékírí

wá khũnná ṽ ba nanu ná fēeru weri, a kí nínnēe pí dóm-míná.

¹⁷ Á nípa, ṽ kí nínnēe pátí míne weri, yé písí kí keḡ ípe bũ nínnēe pátí aabíre weri, yé kí nínnēe mú. ¹⁸ See'-muni ṽ sí pá kóḡḡḡḡ ye písée yêe see' ṽ sí tē nímithĩmise kha' kóḡḡḡḡmbe bú dé-birma Kírísí wá p'ũnĩba. Kai-burma Yésú wá humi *ní'batáḡḡḡḡ*, sí míḡa. ¹⁹ Pi ba phurá' téuma; pí dósírãa pí Yékínna; ye sũ khu nuusi weri, síráa pí thã úrí náḡḡḡra. Pí wêe káká' tóḡ wa ná dunĩḡamĩḡe múwã. ²⁰ Ye aabíra ma thu'ru surgu nípa. Á *Hũnnáa* ná á Tamaḡ Yésú Kírísí ú a tee weri, nínnáa u ba yáa baḡ ²¹ ṽ ba f'íkĩḡ á wí' sí kaaru kura weri, sí hĩti pátí ú wí' sũ sáunḡ wera. Ú fãḡ gí u ba wórí míḡu wá bēe' ṽ saa-ú déko weri, kí bákárá u ba dé si.

4 Tírá yeeru, mí ní' pí mi funnu weri, ṽ kó' Tamãḡ khũnnu dé' síḡu pí dóm-míná. Mi khḡḡ'-ĩma tákursá. ṽbêe hãḡ dóḡḡḡḡḡḡ ye dée mí sũmuni wá thũnna.

Tí Pól ḡ'ru asónnĩpuru wera

² Mi nímma Évodi ná Sétísiri nánnu nánnu kha' pátí pi déeri Tamaḡ wábu weri, pi beḡ. ³ Mú mú déeri mí sḡḡbēe sũmdé tákãnu weri, mi nímm-muma dé mu téfíḡ pí hape bíḡḡná beḡ, dé mí ná píri ná Kílémá ná mí sũmdé tákãmbi wá p'óḡrá tĩkĩnnu déegíyē ṽ foriyo ṽ seeriyē nípiru *seere nuwãanḡ*. Pí bēe' nísisēe búma thakoosebura. †

⁴ ṽ kpánnēe, pátí ṽ déeri kpoogi ṽ ná Tamannu wera. Mi kũm-múma tē kha' ṽ kí kpánnēe. ⁵ ṽ dé ní' píu tu sábarí, nípi wá bēe' ná. Tamãḡ bampãna ma nam-mḡ. ⁶ Hã ṽ ye dóḡsé kp'ũ ṽ míunḡ wã, dé mínu wó mí tũ naḡ ṽ weri, ṽ níḡ Yékínna níḡ hũnsi hũnsi wá bēe' ṽ thũḡḡḡ yé seeriyḡḡ tí ṽ kp'ũ wera. ⁷ Ná si múnnáa, Yékírí wá dóḡḡḡḡ gí tannu níthĩḡu wá kákásu weri, kíráa ba wóro' ṽ dósru ye ye ṽ kákásírá hĩti kharu kpooro, pátí ṽ déeri Yésú Kírísí wábu wera. ⁸ Á nípa, mí phurḡḡ seerérá déeri, ṽ ye mínu wó mí tí déeri thĩḡaa, mínu wó mí tí mákĩnnu kpónnóke, mínu wó mí tí terenni, mínu wó mí tí dá'ru sḡḡ, mínu wó mí tí mákĩnnu yêe nuu nípe, mínu wó mínu wá nísi gí ku'ri, mínu wó mí tí kinnu ná tí nípura fuu weri, í bēe' hĩti ṽ kákásḡ. ⁹ Tí mi mamanni ṽ ná tí ṽ buuri mí thãná ná tí mi see'ru ṽ núu ná tí mi déeri ṽ náa weri, ṽ kí déyee í dóm-míná, dé Yékírí ũu hãana' dóḡḡḡḡḡḡ weri, u ba hĩti ṽbe.

Tí Pól thuya'ru Filípi nípiru ṽ dee téfíḡ mí pi téfínnuu wera

¹⁰ Mi kpánnēema tákursu yêe thuya' Tamannu ṽ dee pátí ṽ písenni wógíró mí ṽ téfírée mi wera. Thĩḡaa-u, sí kákásura ye ṽbe dé ṽ ye buu tí kharu wa. ¹¹ Kí dée má mínnée kp'ru mi, tírá yeeru mí kũḡ múwã, dé háaru mí

† *Seḡ ú Yékíre t' ní' pí buuri thakoo míḡḡḡḡ gũ kaa sóo weri, pí nísisēe bú.*

sónní hītansɔ, ti nuu-míma. ¹² Tu-muni mí tí pi yí' pɔwɔ ye tuu tẽ mí tí pi yí' dafori wera. Mání-munuma míni wá bêe'ɔ ná khaayi wá bée'rá. Di-mini hīi wo, mi khūmɔɔ wo, bu-mini míni wo, míni kpí'ruɔ wo, sí déyɔɔ míni wã. ¹³ Mi wónnɔ déma míni wá bêe', wée ũu hãɔ fãɔɔ wɛɛ, ú bákára. ¹⁴ Ye tí ɔ tẽfɔnni mi mí foriisirá wɛɛ, kuri-suri.

¹⁵ ɔbi Filípi nípi ɔ thĩ tu-ɔni, waati ú seere nuwãa kókínni ní Másédóníná † ná waati ú mi ku'ri ní wɛɛ, ɔ tónná déeri asónnɔ' pí tẽfɔnni mi, mí buu míni ɔbe, ye ɔbé buu míni múnno tẽ wera. ¹⁶ Ye waati ú mí yatura ye Tésalóníkírà wɛɛ, ki dée má pãa tíkpoɔ ɔ sōnni tẽfɔrɛe mi na, dé hã-ɔnumma tí mi ye kpɔɔ wera. ¹⁷ Ki dée má mi beema dé ɔ hãɔ míni wã, dé mi beema dé ɔ kí dé míkuru, tɔɔ hafu kí du' ɔ taasúra. ¹⁸ Mú Épáfóródítí ban-

† Filípi asónnɔ' pí Pólina tĩ' sebi wɛɛ hã ú wɛɛ, í nuuna ma Másédóni surɔ.

ni ba hãa mi ɔ sōnné wɛɛ, mí buu míni wá bée' ɔ taraa pãtí mi ye káká' wera; míne kpɔɔ mi na. ɔ sōnni dé-tirma má pãtí pi khon thɔɔɔɔ sí hã Yékírí sũ nuu nuu, sí Yékírí píni ye nuwãa ú wera. ¹⁹ Mí Yékínna ma sáunɔ yêe hense tákursa; u ba hã ɔ míni wá bée' í ɔ kpɔɔ wɛɛ, sí ku' pãtí ɔ déeri kpoogi ɔ ná Yésú Kírísiri wera. ²⁰ A kí fuu á Sii Yékírí wá nísí nuugi waati wá bée' kaa kpáarée. *Amiina.*

Phurɔɔ thura

²¹ ɔ thiya' Yékírí wábi wá bée' Yésú Kírísí wá nísígírà. Mí ná mí asónkãɔ bũ fará wɛɛ, pi thiya' ɔ. ²² Yékírí wábi wá bée' thiya' ɔ. Pũ déegée ithakho kpóroo Sézáari wá kógírà wɛɛ, pi thiya' ɔ tákursa. ²³ Á Tamaɔ Yésú Kírísí dɔɔfíràara hĩti ɔbe kpoogo.

Kólósluḅo

Seḅi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni seḅi weri ã hãa ú Kólóslu asónnípa. A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusti digbée ná kpɔɔgi thasóké tannu ye seḅurá tĩgi waatu ú Pólna ye karsó bu ã deɛ Yékírí wá míjɔ wera. Pól wá sũmdé tákãni wá ɔɔ ú déerá Kólóslu níni ú pi ye yí' Épáfárásí weri, úrá seɛ'ra ú nu nípiri seere nuwãanɔ, pí pɔɔ pí yêe thoo Yésúra. Waatu ú Pólna ye karsórá weri, Épáfárásí wá thíná yóorá ná seeriyɔɔ kha' pɔɔ mamaŋ nípi kha' ná níne beɛ dé u kó' asónísírá naŋ, fɔ́ ú thiya' Yékírí wá minigiburi ye huuree ye kpáa yó mí wá dimine ná yó mí wá júmune. Mú Pól núuni si weri, sí kpówãa ú dógi, ú tĩ'nyana yêe seɛ' Kólóslu asónnípiri kha' pi séɛ mí tí nípara mamaŋ nípiri, tíu mí dée thĩnaa wã weri, ye thoo tí déeri thĩnaani wera. Buka'-uru-buma tẽ pãtí pí thĩ mákínni ná pi kó' kãmbi bebeku ná pãtí hapí ná pí khobi ná biibi ná pí hũntábi ná dombi ná pí tamambi mákínni ná pi kó' kãmbi weri, ná pãtí pí níunéedéki mákínni ná ki kiri weri, ye seeriyɛ bu yó mí wá yóɔ tẽ (3.1–4.6).

Seḅi wá kpikɛkhaya

Thura 1.1-2

Pólna thiya'ma Yékírí ã deɛ pãtí Kólóslu asónnípi kó'ri Yékírí wá khĩnnu yêe mákiri Yésúri wera 1.3-23

Sũmi tí Yékírí hãani Pólni, ná thakoo míjãŋ gí Kírísira hãana' wera 1.24–2.19

Asónníni wá níunéedéke 2.20–4.1

Pólna ɔɔ'ma Kólóslu asónnípara 4.2-6

Phurgaŋ thura 4.7-18

Thura

1 Míni Pól dé-minima Yésú Kírísí wá sũngunnaa. Yékínná khɔɔ'ri saa mi sí bu. Mí ná mí asóníkãni ú pi yí' Tímóté weri, ² aabêe tĩ' seḅi weri, yêe hã ú ã bí déeri Yékírí wá bũ Kólóslurá ye dée tẽ á asóníkãŋ bí kó'ri Kírísí wá míni wera. Á Sii Yékínna fũ ãɔɔ dóɔgi ã hã ã dóɔwóoŋgo.

Tí Pól thiya'ri Yékírí ã deɛ pãtí Kólóslu asónnípi kó'ri Yékírí wá khĩnnu weri, sí míjã

³ Waatu wá bée' ú a níjã Yékírí yêe hã ã weri, a thiya'ma tẽ Yékírí ú déeri á Tamaŋ Yésú Kírísí wá Siiri weri, ⁴ pébu, nú-ari ná pi kha' khãa-ĩma Yésú Kírísírá ye furu Yékírí wábi wá bée' ⁵ ã deɛ pãtí ã khãani tuu dé ã ba bu kurgu ní thunná wera. Tí pi seɛ'ra ã seere nuwãa ú déeri thĩnaa weri, nú-ĩnaa kí kurgu wá míjã. ⁶ Ú seere nuwãa yóo-urma kénsi wá bée' dunijaná. Dé-sirma sãŋgi nípirãa khãa Yésúrá yêe kóŋ yêe yóo, ye pí níunéedékirãa fíkíjã. Múnnãa sure tẽ, ã kó'ri gi fũnaa tí ã núuni seere nuwãa ú seɛ' Yékírí wá dóɔfĩrgi wá mí, ã píjɔɔ ye tuu mí kpoo tí u déeri weri, ú fíkírã í

níunéedékira. ⁷ Á sũmdé tákãni ú a funni ú pi yí' Épáfárásí weri, úrá seɛ'ri ã seere nuwãanɔ. U déma Kírísí wá sũmuni ã ɔɔɔmburá ú dógi wá bêe'nc. ⁸ Úrá seɛ'ri a tẽ pãtí ã funni kãmbi Yékírí wá Nii wá bãrkará wera.

⁹ Tírã yeeri ã kó'ri gi fũnaa tí a núuni si weri, aabírí tẽ, ãa níjã Yékírí kaa kpáarée yêe hã ã dé u yeɛ ú Niiná hã ã wóɔmi kóŋ, ã tu tákursi tí u khɔɔ' wera. ¹⁰ Múnnãa ã ba níunéé ã mákíjã pãtí Tamanna khɔɔ' weri, ye dé míjã wá bée' ã nuu ú wera. ã ba déma míkuri hũnsi hũnsi wá bée' ye kí tu Yékínni kí yóo. ¹¹⁻¹² Ú wó'ri gí tannu míjã wá bée' weri, kí bãrkará u ba hãa-ĩma fãŋgi, sí dé sãŋgi míni wó mí tíu naŋ ã, ã hukée pá'.

ã thiya' Sii Yékínni mánse pãtí u wóŋni yeɛ ã wóŋni bu bú kiri gí u kpikɛ ú wáburu ú igurá wera. Ú igura ma táyésíɔɔ. ¹³ Khoŋ-uri-ama tápirgi wá déko ye yeɛ ú Bikhee úu ú dógírã weri, ú dée á iya. ¹⁴ Ú Bikheerã hĩnnu a ã séɛ á mípĩnyuni hãa a í.

Yésú Kírísírã tannu míjã wá bêe'

¹⁵ Ná a náa Bikheeri, a tuma tári kpoo ú Yékírí déeri weri,

tũmá níné wónnǐ ná Yékínni wǎ.
Bikheerá tannu Yékírí wá mí khoronɔi wá bɛɛ',
16 pébu, ú bǎrkárá Yékírí khonni mílɔi wá bɛɛ'
í fǎnɔgúrǎ ná ù thu'nná,
í pi ná ná í pí ná wǎ werɔ,
ubi ná tamambi,
ná mí ù ugi ná wórgɔne wera;
í míjɛɛ bɛɛ' Yékíré khonnii ú bǎrkárá ye déyee tɛ́ ú wáya.

17 Waatu ú Yékínna ye nanɔ khori mílɔi thon na werɔ,
Bikheera ye búma,

ye úrá kó'ru mílɔi wá bɛɛ', ù í khayurá.

18 Ye úrá déeri thaaguru ye asónnǐpírǎ dée wísura.

Úrá déeri kókírǎwǎ;
úrá khuruu yaa huuminá sí dée sǎngɔi ú taraa mílɔi wá bɛɛ'.

19 Yékínná khɔw'ru yee ú ná ú Bikheerá dée kpoogi mílɔi wá bɛɛ'rǎ.

20 Ye ú bǎrkárá Yékírí yeeri ú ná mílɔi wá bɛɛ' bere.

Pǎtí ú Bikhee huuri ní'batábɔkurǎ ú tammúnǎ kpógɔi werɔ,

sírǎ yeeri ú ná mí ù fǎnɔgúrǎ ná thu'nná werɔ, pí bere.

21 Khũlɔi déeyéŋ-ŋyaama Yékínnɔ ye dée tɛ́ ú p̄lɔnɔbɔ í deɛ tí í ye kǎká' p̄lɔse yɛɛ dé míp̄lɔi wera. 22 Ye werá, tí Yékírí wá Bikhee déeri níthɔnɔgɔ í thɔwra í huu ní'batábɔkurǎ werɔ, síra Yékírí kheeri í yee í ná Yékínná bere, òu keɔ í tɛ́ ní' pí déeri ú wábi wera. Dé-uri-sima sí dé sǎngɔi í h̄tɔi ú wówónná kaadé yárgɔŋkharɔ ná sɔn-nɔ. 23 Pǎtí pi too dukirá kuru werɔ, t̄bírí tɛ́ í h̄tɔi mú Yékírí wá khũnná yé kí keɔ kɔrgɔi wá mí í í núuni tí pi seɛ'ru í seɛɛ nuwǎanɔ wera. Seɛ'-puma ú seɛɛ nuwǎanɔ dunɔjanípi wá bɛɛ' ye Yékíré s̄nnu míní Pólɔi tɛ́ dé mí seɛ' ú seɛɛ nuwǎa kpoonɔ nípara.

Sũmɔ tí Yékírí hǎanu Pólɔi wera

24 Thɔwra ú mí thɔwra werá í deɛ íbɔ werɔ, nuu-turu mí. Pébu, pǎtí Kírísí deeri asónnǐ' pí déeri ú wísuru ye thɔwra werɔ, múnnáa mína thɔwrarǎ háaru ná fɛɛ́ í ná phura' ú thɔwra. 25 Yékíré saaru mí dé mí dé sũmɔi í sɔgɔmbírǎ ye tí sũmúnǎ déeri í seɛ' ú seɛɛnɔ nípara ú dómmíná. 26 Í kórí gi dunɔnáa s̄nnimminá í ba nanɔ fɛɛrǎ, Yékírí kóoró'-uyaama ú seɛɛru nípara, pi ye tuwɔw wa. Ye werá ú yee ú wábirǎ tuwɔw. 27 Pébu, Yékírí yeɛ-urma pí tuu tí mí kpakpa' tí tannu mílɔi wá bɛɛ' t̄lɔ ba tɛ́fɔŋ támaburu wera. Tí mí tí kóori werɔ, tírá déeri pǎtí Yésú Kírísira í dósírǎ wera. Síráa yee í khǎa tu kha' í ba bu-búma Yékírí wá sáurǎ ní thu'nná. 28 Khe-ama wów th̄iŋpi th̄iŋpi wá bɛɛ' yɛɛ seɛ' nípara wá bɛɛ' Kírísí wá mílɔi, yɛɛ bɔ' pi, yɛɛ mamaŋ bi sí dé sǎngɔi pí h̄ií khoosi Yékírí wá khũnná í deɛ tí pi déeri kpoogi pí ná Kírísiri wera. 29 Tírá yeeri mílɔi hukɛɛ yɛɛ déegéɛ Kírísí wá wórí ḡlɔ déegéɛ mí bu werɔ, kí bǎrkárǎ.

2 Mí beɛma dé í tu thɔwra ú mí thɔwra í deɛ íbɔ ná Lávódísé nípara ná pí ní' kóŋgɔŋ bílɔ mílɔi tuu mí na wera. 2 Mí dé-sima sí dé sǎngɔi pí dósírǎ wóo tákursɔ yé fuŋ kǎmbi í dé kpoogi yé bu wówɔmɔ tákursɔ í tu tí déeri Yékírí wá mí kóonni wera. Tí mí kóonná déeri Yésú Kírísira. 3 Úrí bu Yékírí kóoró'ri tuumu ná wówɔmɔ wá bɛɛ' pí déeri heŋ mípara wera. 4 Mí seɛ'-í-sima sí dé sǎngɔi níné wónnǐ bunno' í ú nú phɔŋge ya. 5 Tu-mɔlɔi dé mí ní na, ye mí kǎká'ma íbe waatu wá bɛɛ'. Nu-u-turu mí pǎtí í dé mílɔi í dómmíná ye kórí tákursɔ khǎa mí í khǎanu Kírísirǎ wera.

Kírísirǎa hǎana' thakoo míjǎngura

6 Múnnu í píru Yésú Kírísirǎ dée í Tamaŋ werɔ, í kó' ú khũnna. 7 Pǎtí táhunínsira bakɛɛ fǎnɔgúrǎ werɔ, t̄bírí tɛ́ í bakɛɛ mú Kírísirǎ í kí tuwɔw yé kí bu fǎngɔi Yékírí wá khũnná kí yóo pǎtí pi mamannu í werɔ, yé kí thɔya' Yékíre. 8 Í yee kɔrsuŋ, hǎ í yee níné khe wów mílɔi kura wa werɔ, í f̄ŋ í, í kí thowoo wa. Pí wówɔmɔna kuso Kírísí thǎ wǎ, dé ku'-pirma nípara wá mammo ná dunɔjaníwɔ. 9 Pébu, Kírísí wá níthɔnasurǎ, u ma kpoogi ú ná Yékínni mílɔi wá bɛɛ'rǎ. 10 Ye mú í déeri kpoogi í ná Kírísiri werɔ, bu-íma mílɔi wá bɛɛ', mílɔi kɔrgɔi í na. Úrá tannu mílɔi wá bɛɛ' ù fǎngɔi ná wórgɔne wera.

11 Pǎtí a déeri kpoogi á ná Kírísiri werɔ, sɔ ma má kho-huureese. Ye sí huuresira dée níthɔnapu wásu wa, dé ku'-sirma Kírísí thǎ. Ye khoru-uma á sɔŋ dugubiri í seɛ bi. 12 Tí í bǎtízéeri werɔ, sɔ ma má hu-íma pí kasɔga í ná Kírísiri kpoogi ye í yaa kpoogi í ná úrí, pébu, khǎa-ŋnu-ma Yékírí ú yaara'ruu huuminá werɔ, ú fǎngurǎ. 13 Dé-ŋnaa má hu-íma í deɛ tí í bunna ná tí í déerǎ támabí í deɛ í kaahuuresirǎ werɔ, ye ú yee í buu thakoogi í deɛ tí í déeri kpoogi í ná Kírísiri wera. Séɛ-urma á míp̄lɔi wá bɛɛ' hǎa a í.

14 Khũlɔi mú a hasu'ra maŋ mí Yékírí hǎanu Moyíziri werɔ, dé-giri má tí'-pirma sebi kha' Yékírí wá kp̄mígi wá mígɛɛ aabe; ye mú Kírísí huuri ní'batábɔkurǎ í taa kí míguru werɔ, ú seburǎ haya. 15 Sí bǎrkárǎ Yékírí hasu'ru mílɔi ù fǎngɔi ná wórgɔne werɔ, í khoree keu nípara í bukaa kha' maná tannu.

16 Tírá yeeri ná níthɔnɔge kha' mu di íte werésu hǎ mú di ri ya, mu nú íte werésu hǎ mú nú ni na, mu di fer-gif̄ŋkersu ná keru th̄iith̄ií n̄ií bú werɔ werésu hǎ mu di si ya, mu yatɔŋ Júdebi wá kpáaréekhuu werésu hǎ mú yatɔw wa, hǎ mú h̄ŋgɔŋ sɔ ya. 17 Í mílɔi ma má doondoo òu ye bukǎ' kha' mí th̄inth̄iinna ma bammɔ ye tí mínná déeri Kírísira. 18 Ní' pí dé má pí beɛ nísigi wa yɛɛ thɔya' Yékírí wá míngɔbi, yé kí kha' Yékírí buka'-uru-íbiríma íte ná íte werɔ, pí nípara wá h̄ŋgira kǎká'ma dunɔnakǎkásu yɛɛ beɛ nísigi, ye pi mílɔi wǎ. Hǎ í yee pí yeɛ í dá' í taasuru wa. 19 Pi wɛɛ beɛ dé Kírísira dé pí níkhǎgaa wa. Ye hakura ná Kírísí ú déeri thaagu werɔ, úrí bu asónnǐ' pí déeri ú wísuru werɔ, pi wónnǐ máa yé

khã' Yékírí wá bákárá pátí wísura kó' kãmbi phãmbu wá bákárá í khã' wera.

Hu-ĩma ye yaa kpoogi í ná Yésú Kírísira

²⁰⁻²¹ Mú í huuri í ná Yésú Kírísiri kpoogi, ye khori í nii bú sɪnnimíu weri, péé déeri ye í súní yêé dé má í ma dunɪnamíɔ, pí kí see' í kha' hã í khe íte ya, hã í dee íte keɔ na, hã í pha' íte bu wa ye í pí kí dé si míɔnã. ²² Í míɔɔena ba sóoma. Nípi thãa si ku'ri, nípêe mamaɔ pí mammuɔe nípa. ²³ Ní' pí bannu pí mammuɔe weri, ná mu náa bi, mú keɔ má pi tuma wóɔmi, pébu, pi see'ma nípuu kha' mu thɪya' Yékírí pátí mu khɔɔ', hã mú beɔ jísígi wa, mákím-munuma ná mu fúusíɔ mú wísa. Ye hakura ná í míɔɔená wónní yeɔ níthɪnɔgé kó' ú wísi wa.

3 Mú í huuri ye yaa kpoogi í ná Kírísiri weri, í kpã' wóɔri kí beɔ míu ù ní thu'nná wera. Tí khanná Kírísí hɪtanni Yékírí wá dé' dɪɔgo. ² Í kí káká' thu'rumíɔ, hã í kí káká' dunɪnamíɔ na, ³ dé hu-ĩma ye buu thakoo míɔnãɔ í ná Kírísiri kpoogi Yékírí thãná. Ye níné wónní ná kí thakoogiri wa. ⁴ Ye Kírísí òu í thakoogine weri, ná Yékínna ba yeɔ nípírá náa Kírísí wá sáuru, pi ba ná-ĩma tẽ ú sáunɔ.

Níunéedé' duki ná níunéedé' fũɔɔi wá míɔa

⁵ Tírá yeɔri í khonɔ dunɪnakáká' sí déeri khobeɔɔi ná ha'beɔɔi, ná denyugusi ná míkhɔɔ' púɔi, ná mípúkhɔɔ'kí, ná tigikhɔɔ' púɔi í dósírá, dé ná mu khɔɔ' tigi'í tápúne, í fíkíɔ déma mú Yékíre; ⁶ dé sírãa yeɔ Yékírí wá ná míseɔe ya [ní' píu kpí' ú bu níntãnnu wera]; ú ba yeɔ bi ya. ⁷ Í mípúɔɔna í thí wá yaturu ye dé khũna. ⁸ Ye werá í sée í míɔɔe béé' í déeri dimikhonɔkáká' ná ná mísi ná dóɔpúsi wera. Hã í yeɔ kusa'ru ná denyuguseɔeɔe ku' í nũɔ wa. ⁹ Hã í kí tũɔ kí hã kãmbi wa, dé sée-ĩnma í sɔɔ dugubiri ná pí dédómmu ¹⁰ ye kheɔ sɔɔ fũmba. Sírãa yeɔ tóo kí du' í Yékíntuɔurá kí yóo, sí dé sãɔɔi í hɪtu pátí Yékírí ú khonni í wera. ¹¹ Tírá yeɔri kpíkura bú támabi ná *Júdebirá* wa, kpíkura bú khoo bí *huureeri* ná khoo bí kaari huuriyo weri ná nípi wá wóo í kaari páɔɔi ná dúgó'í nípírá wa, kpíkura bú dombi ná hɔɔɔmburá wa, dé míɔɔe béé'rá Kírísirá déeri thaaguru yeɔ béé' dóɔ.

¹² Dé-ĩnima ní' pí Yékírí ph'ni khori í dée í *wábi*, ye furu í. Tírá yeɔri í kí maɔnaɔ níɔ, í kí dé míkurɪya, hã í beɔ jísígi wa, í dé ní' píu tu sábarí ye dé ní' píu pá'. ¹³ Í pánaa kó' kãmbi kókura; ye ná í yáɔɔi kãmbi í sée hã tí kãmbi pátí Tamaɔ séeri hãa í tí wera. ¹⁴ Ye míu tí déeri mí kpakpa'nnu weri, tírá déeri í kí fun kãmbi, dé sírãa ba yeɔ í tíkíɔ tákursi í dé kpoogo. ¹⁵ Í yeɔ Kírísirá hã í dóɔwóɔɔi í bu káká' kursu, dé Yékírí yí'-uru-ĩma dé í dé kpoogi ye beɔ. Í kí thɪya' Yékíre. ¹⁶ Í yeɔ Kírísí wá seɔerá hɪtu í dósírá tákursu. Í kí mamaɔ kãmbi ye kí bo' kãmbi wóɔme kɔɔ; í kí tũɔ *Yékírí wá mákirtĩnsi* ná só asónítĩɔ sí ku'ri *Yékírí wá Nii* thã wera; í tũɔ sí tĩnsu í

thɪya' Yékírí í dóɔi wá béé'ɔ. ¹⁷ Míunú wó míu tí í dé, míunú wó míu tí í see' weri, í dé ri Tamaɔ Yésú wá jísíɔirá ye thɪya' Sii Yékínni ú bákárá.

Pátí asónnípi mákínnu ná pi kó' kãmbi kókuru wera

¹⁸ Íbi hapa, í kí kpónnó' í khobiri dé sírãa nuu Tamannu ye mákírá tẽ déeme. ¹⁹ Íbi khobo, íbira kí fun í hapura, hã í kí fúu bi ya. ²⁰ Íbi biibe, í kí nú í hũntábu wáɔi míunú wá béé'rá, dé sírãa nuu Tamannu. ²¹ Ye íbi siibe, hã íbírá kí dé í bibi wá ná míseɔe kí ya wa, dé si ba múnúma pí wísa. ²² Íbi dombo, íbira kí nú í tamambu wáɔi fa dunɪnaná míunú wá béé' pu. Hã í ná pí yíbiri ye dé si sí dé sãɔɔi pí fuu í na, dé í dé si í dóɔi wá béé'ɔ í deɔ pátí í phãni Tamannu wera. ²³ Míunú wó míu tí í dé weri, í dé ri í dóɔi wá béé'ɔ má Tamãaɔ sũmuɔe í dé, tũmá hã í kí déegée má níthɪnɔɔi wá sũmuɔe í dé ya, ²⁴ í tu kha' Tamanna ba taa-ĩma, u ba hãa-ĩma kuru gí u sóɔbĩnnu dé u ba hã á béé' pí déeri ú bibi wera. Pébu, Yésú Kírísí ú déeri Tamaɔ weri, úra í déegée yeɔ hã. ²⁵ Ye níni ú déeri píu weri, Tamanna ba taa-u-tíma, dé u wêe khonɔɔi na.

4 Íbi tamamba, íbira kí kó' í dombiri kókuru pátí si mákínnu weri, ye tu kha' í thí íbírá tẽ, íbira ma ɔ Tamannu ní thu'nná.

Tí Pól bo'ru Kólósu asónnípuu wera

² Í hukɔe, hã í theɔge Yékíɔ níɔɔirá wa ye kí thɪya' Yékírí tẽ. ³ Ná í níɔ Yékírí í kí níɔ kí hã aabírí tẽ, sí dé sãɔɔi Yékíre yeɔ á wónní bu khĩnnu í see' ú seɔerɔɔ nípu í buka' pi Kírísí wá mí í déeri mí kóonɔi wera. Í míunú yeɔri míu karsórá. ⁴ Í níɔ Yékírí hã mi, mí wónní see' si pátí si mákínnu weri, sí yeɔsiye. ⁵ Ní' píu míu dée asónnípi wa weri, ná í pí sɔɔɔmburá, í yeɔ kɔɔsɔɔ í níunéedékírá ye yeɔ wóɔmi, hã í kennɔe waatu ú í bu weri wa. ⁶ Pátí sóɔɔiɔ nuuna' nanɔuru weri, íbírá tẽ í yeɔ í seɔeréedékírá kí nuu nípuɔe waatu wá béé'. Tírá yeɔri ná níne púgi í míunú, í tu pátí í mákínnu ná í hũɔɔi wera.

Phurɔaɔ thura

⁷ Á asóníkãni Tísiki ú mi funni kɔɔ, ú déeri Tamãaɔ sɔɔbé sũmdébi ná mí sũmdé tákãni weri, u ba see' í mí míunú wá béé'ɔ. ⁸ Síra mi deɔri yeɔ sũnɔɔ í thãná í bú tu dɔɔ mí are weri, í dósírá wóo. ⁹ Mi ba sũmma ú ná á asóníkãni Ónézimi ú déeri sɔɔbéniɔni, ú a funni kɔɔ, ú ku'ri í thãná weri, pí thee í thãná. Ná pi ba thee, pi ba ná see' í míunú wá béé' ù fará wera.

¹⁰ Mí ná Árisítãrki òu karsórá kpoogi weri, u thɪya' í. Bárnábãsi wá khĩnu Márkura thɪya' í tẽ. See'-mɪnaa í Márku wá míunú sówo; ná u ba thee í kóɔɔ kókura. ¹¹ Yésú ú pi yí' Jísítisi weri, u thɪya' í tẽ. Pí nípe bísaã' tónná déeri *Júde* asónní' pí mí ná píra dé *Yékírí wá ɔi* wá sũmunu kpoogi wera. Pi tẽfírómma tákursu.

¹² Épáfárasí ú yaari í kénjírá wɛri, u thiya' í tɛ́. Dé-uma Yésú Kírísi wá sūmdébiye; u jímma Yékírí sɔɔbé bu yêe há í sí dé sǎngi í bakɛɛ yé hīi khoosi Yékírí wá khīinná, í tu tákursi tū nuu Yékínnɔ wera. ¹³ Thĩjɔaa mi sɛɛ' í, forii-urma tákursi í dɛɛ í ná Lávódísé nípi ná Yéerápólísi nípírá. ¹⁴ Lúki ú déeri dɔɔtórɔɔ, ú a funnu kóŋ wɛri, ú ná Démásu thiya' í. ¹⁵ Í thiya' Lávódísé asónnípuri tíkíŋ ná Néfá ná asónní' p̄i píŋgíŋ ú dukirá

wera. ¹⁶ Ná í karma mí sɛbi wɛri sóo, í há ú Lávódísé asónnípuri pírá karmaa-u tɛ́, ye íbírá karaŋ tɛ́ ú Lávódísé nípira ba há í wera. ¹⁷ Í sɛɛ' Ársípiri kha' u kpā' wóɔri í pánáa sóo sūmi tí Tamaŋ hāanuu wera. ¹⁸ Kháterá, míni Pólnâa tĩ' thu tɛri mí thĩ wá déke. Há í pha mi ja, dé mi ma karsó bu. Yékíŋ dɔɔfíráara hĩti íbe kpoogo.

1 Tésalóníkibe

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú Tésalóníki asónnípa. A tuu ú tĩ'digu kpakuri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbéeri thasóké tanni ye seburá tĩga. Tésalóníki dé-uma Másédóní wá kpóh khãki wá kóo kũ khĩntasɔ. Pɩ ye wãgĩ'-púma kóh.

Tí Pólna ye ku' yêe sɛɛ' nípi sɛɛɛ nuwãanɔ weri tí pãa ãhɔ ku'miná u yaara nu ɩ í pi yí' Filípi weri, ã yóo ná sɛɛɩye bi sɛɛɛ nuwãanɔ, pɔɔ pí yêe thoo Yésúra. Ye mú Júdebi wá pɔɔ kheera ú bu dɔɔkpóori ã suu nípi kɔwɔɔ dé pi déyoo pí weri, u buu dáí Tésalóníkírá tũwã, dé horo'-uri yóoma Bééré (Míd 17.1-10) ã ná taraa yóo Áténɩ (Míd 17.15). Áténuná u ye, ye sũni Tímótéri dé u ná keh Tésalóníki asónnípuri, má bú nú pí mí yé tẽfĩh bi Yékírí wá khĩnná tẽ (1Té 3.1-5), ye yaa yóo Kóoréntɩ (Míd 18.1).

Kóorénturá Tímóté yóori ná sɛɛɩyɔɔ kha' Tésalóníki asónnípi kó'-pɩrma Yékírí wá khĩnni kó'mɔ ye pí nínnéedékírá kura pɔɔ wónní ná í thoosih (1.6-10; 3.8), dé pɔɔ ye bú yêe dé yó mí ã ye mí kheɛ khĩnni wã. Pɔɔ ye bú tẽ pi ye tuu tutãngi Yésú wá písémbammɩ wá mílná wã. Pɩ ye kũmma kha' asónní' pí huuri ye Yésúra nani baa thoŋ na weri, múnni píra ba dé yôo?

Í mílɩnã banna Pólna tĩgi sebi weri yêe thiya' Yékírí kha' ú ãníke ã deɛ sɛɛɛ nuu sí u núuni wera. Sɛɛ'-uma Tésalóníki asónnípuri kha' hã pí kí dé púrgi púrgi wa, dé pi ye pí nínnéedékírá hĩti kíkpo ná dunɩnanípi wágura (4.1-12). Kha' pi hafú fun kãmbi (4.10) yé hukɛɛ kí déegée (4.11) pébu pɔɔ kha'ra ãbé jaanĩh déegée ya, dé Yésúrá ba dáí yé ban na. Sɛɛ'-uru-buma tẽ kha' asónní' pí huuri weri, ki dée má so-bínnima wã dé Yékínna ba yaara'-pɩrma pí hĩti pí ná Yésúri kpoogo (4.13-5.10).

Sebi wá kpikɩkhaya

Pólna thiya'ma Tésalóníki asónnípuri yêe thiya' tẽ Yékírí ã deɛ khãa mí pi khãani Yésúrá wera 1

Pólna sɛɛ'ma sũmi tí u déeri Tésalóníki asónnípi wá sɔɔɔmbɔ weri yêe khɔɔ' dé u ná bi 2-3

Pólna bɔ'ma Tésalóníki asónnípura 4.1-5.11

Phurŋan bɔgu ná phurŋan thura 5.12-28

Thura

1 Míni Pól ná Sílvé † ná Tímótêe tĩ' sebi weri, yêe hã ú ãbi Tésalóníki asónní' pí déeri á Sii Yékírí ná Tamaŋ Yésú Kírísi wáburɩ wera. Yékínna fũ ãbɔ dɔɔgi í hã ã dɔɔwóŋgo.

Tí Pól thaabu thiya'ru Yékírí ã deɛ pãtí Tésalóníkibi khãani Yésúrá wera

²³ A thiya'ma á Sii Yékírí waati wá bée' yêe jɩnɔɔ yêe wógí' ãbe kaa kpáarée ã deɛ pãtí ã déegée ã deɛ khãa mí ã khãani á Tamaŋ Yésú Kírísirá, ná pãtí ã déegée yêe forii ã deɛ fun mí ã funnuu, ná pãtí ã hukɛɛ ã deɛ tí ã khãani tuu dé u ba písí bamma wera. ⁴ Pébu, á nípa,

† Wáí ú pi yí' kháterá Sílvé weri, ú kpoora pi yí'ru Mídéenpi wá seburá Sílásura.

tu-aru dé Yékírí fun-uru-ĩma ã phĩgi khori ã dé ã dé ú wá-ba.

⁵ Tí a sɛɛ'ra ã sɛɛɛ nuwãanɔ weri, ki dée má nú tórgɛ ya, dé Yékírí wá Nii ná ú wórgi wá bákárá a sɛɛ'ri ã ú, ye khãa-aru tuu dé thĩŋaa a ye sɛɛ' ã. Í thĩ tu-ĩni dɔŋ mí a ye ná tí a déeri ã deɛ í kɩɩyɔ pãtí a ye í sɔɔɔmburá wera. ⁶ Ye á ná Tamanna í thĩ wá yatɩ thoosinni. Hĩŋ-ĩnɩma Yékírí wá sɛɛɛru, pí sãniŋa í yíbiri kóh, ye Yékírí wá Nii wá bákárá sí dée ãbɔ kpánnéese.

⁷ Sí dée múnnáa, í dée ní' pí Másédóní surgi ná Ákáyí surgi asónnípi wá bêe' wónní ná í thoosih wera. ⁸ Í yatɩ wá kéŋgírá sɛɛɛ nuwãa ku'ri ã tiya Másédóní ná Ákáyírá. Ye sí tóro wa, dé nípara sɛɛ'ma dɔŋ mí ã khãani Yékínna weri kénsɩ wá bêe'. Pé a sũnní jaanĩh sɛɛ'? ⁹ Nípi wá bêe' sɛɛ'ma dɔŋ mí ã kó'ru a kókuri waati ú a theera í thãná wera. Pɩ sɛɛ'ma tẽ pãtí ã kúni kpãnaa ã tãa sĩmburɩ yêe thiya' Yékírí yêe dé sũmɩni yêe hã

ú ú déeri thakoo Yékírí, ɔɔ bú wa weri, ¹⁰ ná pātí ǐ tɛɛ tí ú Bikhee Yésúra ba ya ní thu'nná ǐ baŋ wera. Úra Yékírí yaara'ri huuminá ye úrâa ba hǐŋ a Yékírí wá námánsɛ thugi wá khu úu bammíná wera.

Sõmi tí Pólina dé Tésalóníkirá wera

2 Á nípa, ǐ thǐ wá yatí tu-ǐni dé tí a theera ǐ thǎná weri, sɛ dée phǎŋi wǎ. ² Ye tu-ǐni tɛ dé tí a ye nu ǐ pi yí' Filípi weri, fúusím-biyaa a ye kusɛga a. Ye mú a bannu ba thee ǐ thǎná weri, kpǐŋgǐ-arɛ thɔɔrɔnɔ kóŋ, ye sí béé'rá Yékírí hǎa a phǐnni á wórɔɔ seeriye ǐ ú seere nuwǎanɔ. ³ Kɛ dée má Yékírí wá seere ú a see' nípiri weri, a tǔmma weréɛ a dé-sima sɔ kákáɛ weréɛ a fǐm-buma wǎ; ⁴ dé a seeriyoɔma pātí Yékínna khɔɔ' weri, pébu, khǎa-urma aabɔ ǐ hǎa a seere nuwǎanɔ dé a seeriyoɔ. A wêe beɛ nípi wá nuɔŋi wǎ, dé Yékírí úu tu nípi wá kákási weri, ú nuɔŋe a beɛ. ⁵ Yékíríe á séeré: ǐ thǐ tu-ǐni dé a fǐni níni jáa wǎ, ye a dée si tɛ ti-gi'beekákáɛ ya. ⁶ A beɛ níni wá kpórsi wa; a beɛ ǐ wási weréɛ pɔ ní' mabi wási wa. ⁷ Ye hakura ná mú a déeri Kírísí wá sǐŋgɛnnubi weri, a ye wónní kí sa á wási fǎŋgɔ, ye a dée sírí wa, dé dé-arma míni yetete ǐ sɔgɔmburá pātí hare tu kó' ú bii ǐ kí kɔrsɛyoɔ wera. ⁸ Khɔɔ'-arɛ-ǐma ná taraa, tírá yeera a ye wêe beɛ dé a see' ǐ Yékírí wá seere nuwǎa tórí wa, dé sɔɔbɛŋ-ayaama dé a nii á thakoogi ǐ deɛ ǐbɔ, pébu, dé-ǐnima ní' píú á dógírá wera.

⁹ Á nípa, tu-mɛni dé ǐ wógí' á sǔmɛsɛ ná á forii sí a foriiri wera: déegée-arma khɛbeɛgi tǐkǐŋ ná isɛŋgɛne ǐ bu á dinúgi sí dé sǎŋgi hǎ á dé ǐ ɔɔ bu foriisi wa, ye buu seeriye ǐ Yékírí wá seere nuwǎanɔ. ¹⁰ ǐ ná Yékínna á séeré: tí a ye ǐbi asónnɛpi wá sɔgɔmburá weri, á nínnéedékira ye nuuma Yékínno. Tereŋ-giyaama; a yárgíyá míno wǎ. ¹¹ Tu-ǐni tɛ dé pātí siye kó' ú bii weri, múnnáa a kó'ri ǐ bɛe'. ¹² Bɔ'-ayaa ǐ ye wóorígó ǐ dɔsɛ ye seeriye ǐ kha' ǐ nínnéɛ ǐ mákǐŋ dǔŋ mí Yékínna beɛ wera. Yékírí yí'-urɛ-ǐma dé ǐ ná úra di ú igiri yé bu sáú pātí úre wera.

¹³ Tírá yeeri áa thɛya' Yékírí tɛ waati wá béé' ǐ deɛ pātí a see'ri ǐ Yékírí wá seereno ǐ núwɔo ye hǐnɔɔ wera. Ye ǐ hǐnɔɔ má níthǐnɛgi wá seere-u wa, dé khe-ǐnuuma Yékírí wá seere, ǐ hǐnɔɔ ú dómminá. Ú seerera déegée-ma ǐ bí khǎanɛ Yékínna wera. ¹⁴ Á nípa, pātí Júde maráa wá Yékírí wá nípi khǎanɛ Yésú Kírísirá, pí thǐ wá nípirá fúusirá bi weri, múnnáa sɛ buuri ǐ tɛ, ǐ thǐ wá nípirá fúusirá ǐ. ¹⁵ Júdebirá khuru Tamaŋ Yésú ná Yékírí wá hǐŋgɛnnubura; pírá fúusínna a. Pí míné nuu Yékínno wǎ, dé-birma nípi wá béé' pí pínníba. ¹⁶ Pí dé-ma mípǐŋi yéɛ du'ruŋ ǐ taraa yéɛ khǔŋ a kha' hǎ á see' támaburi Yékírí wá seere, ú hǐŋ bi ya. Ye phurŋaŋ pánná Yékírí wá námísé yaa bí bu.

Pólina beema dé ma ná thɛya' Tésalóníkibira

¹⁷ Á nípa, mú a bannu ba kpɛsɛya kǎmbɔ mé'ni weri, sí dée waati kírú ná a jáa kǎmbɔ wa, ye a phaa ǐ na. Hukɛɛ-ayaa tákursɛ dé a ná thɛya' ǐ pébu, a ye khɔɔ'-ǐ-ma tákursɛ. ¹⁸ Khɔɔ'-ayaa pá kǔŋgǔŋgɔ dé a thee ǐ thǎná. Míni Pól wá yatrâa ye sí kákásɛne kóŋ, ye *Sutǎ-naana* khǔni a khǐnnɛ. ¹⁹ Fúnaa tí á Tamaŋ Yésúra ba písi baŋ weri, péɛ ba yeɛ á bu khǎamɛ ná dɔɔwóŋgi ná taasi, á wóɔré ya thu'ri ú wóɔnná, ná kí dée má tí Yékírí déeri ǐ sɔgɔmburá weri waa? ²⁰ Thǐŋaa-u, ǐbíráa dé sǎŋgi áa bu sáú ná dɔɔwóŋgi.

Tí Pól thaabi sǔnni Tímótéri Tésalóníkirá ú yóo ye baa wera

3 ¹² Ye mú a ye béé ná thɛya' ǐ ye a buu yóo wa weri, á hǐtaa dɔgɛyoɔ, á sǔni á asónkǎni Tímóté á ná úu dé Yékírí wá sǔmnni kpoogi yéɛ see' seere nuwǎa úu see' Yésú Kírísí wá míni weri, ǐ thǎná, ye aabírá hǐtaa Áténiná. Sǔŋ-aruumá dé u ná bɔ' ǐ ǐ bu fǎŋgi Yékírí wá khǐnná, ³ sí dé sǎŋgi hǎ ǐ ɔɔ séɛ Yékírí wá khǐnni ǐ deɛ yíbísǎlgerá wa. ǐ thǐ tu-ǐni dé pí kaa sǎlna' asónníní wá yíbiri wa. ⁴ Pātí a ye ní ǐ thǎná weri, khuru-ayaa seeriye ǐ kha' á yíbinna ba sǎlna. Ye ǐ thǐ tu-ǐni dé sírá nannu mé'na. ⁵ Tírá yeeri mú mí hǐtannu dɔgɛyoɔ weri, mí sǔni Tímótéri dé u ná keŋ dǔŋ mí ǐ kó'ri Yékírí wá khǐnni wera. Mɛ ye tǔmma dé Sutǎna úu má' nípiri yéɛ keŋ weri, u ba yeɛ ǐ buro, á sǔmná dé phǎŋi.

⁶ Ye Tímóté ya-urɛ ǐ kéngrá ǐ baa tɛ dáɛ wa. Baŋ-urɛ á núu seere nuusa. See'-urɛ a dǔŋ mí ǐ kó'ri Yékírí wá khǐnni ná dǔŋ mí ǐ fuŋ kǎmbɔ ná dǔŋ mí ǐ wógí' aabe waati wá béé' wera. Ye see'-urɛ a tɛ kha' pātí a khɔɔ'ri dé a já ǐ weri, múnnáa ǐbíra khɔɔ' tɛ tákursɛ dé ǐ já a. ⁷ Sí dée múnnáa á nípa, á thɔɔra ye pí sǎlna á yíbiri, ye sí béé'rá, á wísé tɛyaa a sí kuso pātí ǐ kó'ri Yékírí wá khǐnni wera. ⁸ Dɔɔkpóusɛ ye béé khu a, ye werá, á dɔsɛ wóo-sirma, pébu, kó'-ǐma Tamáŋ khǐnni tákursɛ. ⁹ A tuu pātí a thɛya' á Yékírí yóo ú wa, ǐ deɛ pātí ǐ mína yeɛ áa kpánnéɛ tákursɛ ú wóɔnná wera. ¹⁰ A pímma Yékínni kúŋ khɛbeɛgi tǐkǐŋ ná isɛŋgɛne dé u yeɛ á bú já ǐ yé mamaŋ ǐ sí dé sǎŋgi hǎ mínné kpi' ǐ ú khǐnná wǎ.

¹¹ Á Sii Yékírí wá thǐ ná á Tamaŋ Yésúra hǎ a khǐnni á bú ná já ǐ. ¹² Tamanna yeɛ ǐ hafu kí fuŋ kǎmbɔ yé kí fuŋ póɔrɛ kí yóo kúŋ pātí aabíri funni ǐ tɛ wera. ¹³ Sii Yékínna yeɛ ǐ wísé tu ǐ ú khǐnná, sí dé sǎŋgi, fúnaa tí á Tamaŋ Yésúra ba písi baŋ ú ná ú wábi wá béé' weri, hǎ khakharé yé bu ǐbɔ Yékírí wá wóɔnná wǎ, ye ǐ dɔɔkákásírá nuu ú. [*Amíina*.]

Nínnéedé' kí nuu Yékínno weri, kí míŋa

4 Mamaŋ-arɛ ǐ nínnéedé' kí nuu Yékínno weri, ye tu-arɛ dé múnnáa ǐ nínnéɛ. Ye werá á nípa, a píŋ-ǐma

ĩ keŋ Tamaŋ Yésúri yé hafu yee í núnéedékirá kirí taru mú, ² dé tu-ĩni mí í Tamaŋ Yésú see'ri a, á mamaa ĩ í kha' ĩ kí déyee wera.

³ Tí Yékínna bee weru, tírá déeri: ĩ yee í núnéedékirá kí nuu ú; ĩ tu kó' í wísi khobeegi ná ha'beeŋurá. ⁴ Í bée' tu kó' í wísi í mákíŋ dóni mĩ nuu Yékínna, nípirá kpón-nígôo. ⁵ Hã í yee khobeekákási ná ha'beeekákásé hĩ ĩ thasiri pãtí ní' pĩ mí tuu Yékírí wa wera. ⁶ Í míŋpená, hã níné yé dé ú kãni pĩ kũuŋ na, dé Tamanná ba yee ú tárĩri wa, pãtí a see'ra ĩ sí ĩ kpĩnnígá ĩ wera. ⁷ Dé Yékínna yísi a dé a dé denyugusi wa, dé u beema dé á núnéedékira kí nuu ú. ⁸ Tírá yeeri níni ú kauri seere weru weru, kí dée má níthĩngi wá seere u kauri ya, dé Yékírí ú hãani ú *Niina* weru, ú thĩna u kauri.

⁹ Ye kãmbi fummíni bu, á paanĩŋ tĩ' míni í hã ĩ sírí bu wa, dé Yékírí wá thĩ mamaŋ-uri ĩ pãtí ĩ wónnĩ fuŋ kãmbí yóo wera. ¹⁰ Ye pí fummuna ĩ funni í asónikãmbi wá bée' pí Másédóni surgurá wera. Tírá yeeri á nípa, áa see' ĩ kha' ĩ kí hafu kí fuŋ kãmba. ¹¹ Hã í kí dóoŋ nípi míŋŋ wã, dé ĩ hukée í thĩ wáse, yé hukée kí déegée pãtí a bo'ri ĩ weru í kí keŋ í thĩ; ¹² dé múnnáa ípe bí mí yé asónísírá wa weru, pi ba kí kpónnó' ĩ, ye í ba kpũu níni bu dé u keŋ ĩ ja.

Huuribi wá yami Yésú wá písémbaŋkhurá

¹³ Á nípa, a wêe bee dé ĩ koo bú tóo ní' pí huuri weru, pí mílná wã. Hã í kákásé paŋimũŋ sírí bu pãtí ní' pí dá'ri khãanni weru wa. ¹⁴ Pãtí a khãani tuu dé Yésú huuma ye yaa weru, múnnáa síre tẽ, ípe bí khãani ú bu ye huu weru, Yékínna ba yaara'-puma pí hĩtu pí ná Yésúri kpoogo. ¹⁵ Seere ú a ba see' ĩ werá weru, ku'-uma Tamaŋ thã; úrá déeri: fũnaa tí Tamaŋ Yésúra ba písí baŋ weru, aa bí ba hĩtu thaage ú waatĩrá weru, á ba bu wóori huuribirá wa; ¹⁶ pébu, ðo ba súri, *Yékírí wá mĩngubi* wá níkhãgaara seere, Yékírí wá tútũunígírá kũŋ, Tamaŋ Yésú Kírísirá ya thu'nná í sũŋ. Pí khãani ú bu ye huu weru, pírá ya huuminá sóo ¹⁷ ye Yékínná yee aa bíu thaage weru, á ná pírá tíkĩŋ kãŋ ní tátũnísírá í thukĩŋ Tamanni toroorá, í hĩtu kėŋ gĩ ure weru, á ná úrí kpoogi waati wá bée'. ¹⁸ Í khe seere weru, kí see' ú kãmbi kí wóoró' kãmbi dós.

A sóobĩŋ í kí tee Tamãŋ písémbaŋkhura

5 Á nípa, pé a súnnĩ paanĩŋ tĩ'née buka' ĩ khubi ná waati bí í míŋuna ba dé weraa? ² Í thĩ wá yatĩ tu-ĩni tákursi dé Tamaŋ wá *písémbaŋkhura* ba báma nípiri pãtí súurãa bári nípi isenŋi wera. ³ Waati ú nípiri ba kí kũŋ kha' ĩbíra ma wóowóonno, ĩbírá túŋ

mĩni wã weru, ú waatĩrá thooora kpóroora ba bári bí, pãtí dóonna bári kó' hannu wera. Pí ba kowoo wa. ⁴ Ye á nípa, ĩbíra tápirgo ú khurãa bári ĩ pãtí súurãa bári níni weru wa; ⁵ dé í bée' déerima táyésínipi ná khibeenípa. A dée isenŋ wábi wa, a dée tápirí wábi wa.

⁶ Tírá yeeri hã á hũŋ pãtí pócŋe ya, dé a yee kórsũŋ yé tu kó' á wísi, ⁷ dé isenŋe nípiri hũŋ, isenŋe nípiri níu thi'. ⁸ Ye aa bí déeri khibeenípi weru, a tu kó' á wísa. Pãtí sodáasiye yee ú tási yé sóobĩŋ hĩtu ú súmuni wá hĩtansi weru, múnnáa síre, khãa mí a khãani Yésúrá ná fuŋ mí a funni kãmbi weru, pírá déeri á khĩkpórgóora. Hĩŋ mí Yékírí hĩnni a weru, pírá déeri á khãanni ye dée tẽ á khãkhãthasikiri, ⁹ dé Yékínna khori a dé ú námíse hĩtu aabo wa, dé khoŋ-uri-ama dé a bu hĩmmi á Tamaŋ Yésú Kírísí wá bákárá. ¹⁰ Úrá huuri ĩ dee aabo, sí dé sãŋgi háari á huu wo, áa thakooge wo, ná u ba písée baa, á hĩtu thakooge á ná úra. ¹¹ Tírá yeeri pãtí ĩ tuura' kãmbi wísi yé tẽfĩŋ kãmbi í bu fãŋgi Yékírí wá khĩlná weru, ĩ kí dé mú.

Phurŋaŋ boŋu ná phurŋaŋ thura

¹² Á nípa, a níŋ-ĩma, ĩ kí kpónnó' ní' píu déegée í sóogomburá, pí déeri í níkhãguburu Tamãŋ khĩlná yé bo' ĩ wera. ¹³ Í kí kpónnó' pí tákursi yé fuŋ bí í dee Yékírí wá súmi tí pi dé wera. Í bée' beŋ.

¹⁴ Á nípa, a see'-ĩma, ĩ bo' déendápiri yé dé nípi wá wí' sí múnluni bí weru, sí tu bí, yé tẽfĩŋ ní' pí dá'ri fãŋgi weru, ye háari nípirãa múŋ, ĩ kí pá'. ¹⁵ Í kórsũŋ, hã í khe pĩnĩ taa pĩnĩ wã, dé ĩ kí dé kãmbi míkuru waati wá bée' yé kí dé í nípi wá bée'.

¹⁶ Í kí kpánnée waati wá bée'; ¹⁷ ĩ kí níŋ Yékírí waati wá bée', hã í kpáarée ya; ¹⁸ ĩ thiya' Yékírí míŋu wá bée' pu, dé ĩ bí déeri kpoogi í ná Yésú Kírísiri weru, síra Yékíre bee ĩbe.

¹⁹ Hã í khũŋ *Yékírí wá Niini* déegéesi wa; ²⁰ hã í beeyi Yékírí wá nóguseereri wa, ²¹ dé ĩ kórsũŋ míŋu wá bée' í tu tí kũni weru í kó' ri. ²² Í tu kó' í wísi mípĩ hũnsi hũnsi wá bée'rá.

²³ Yékírí ōu hãana' dóowóoŋgi weru, u dé ĩ ú wábi kutúru. U yee í dóowóonĩni ná í dósu ná í wísírá hĩtu kaadé yárgĩŋkhare Tamaŋ Yésú Kírísí wá *písémbaŋkhurá*. ²⁴ Yékírí ú yí'ri ĩ weru, pi wónnĩ khãa-ú-bu-ma, u ba dé si.

²⁵ Á nípa, ĩ níŋ Yékírí hã aabíri tẽ.

²⁶ Í thiya' asónnĩpi wá bée' dámuógúthura.

²⁷ Mĩ see'-ĩma Tamãŋ nísigírá kha' ĩ hã sebi wenno pó asónnĩpírá karmaa-u.

²⁸ Á Tamaŋ Yésú Kírísí dóowóorãara hĩtu ĩbe kpoogo.

2 Tésalóníkibe

Sebi wá tǽ'mi wá tutǽnga

Tí Pól hãana Tésalóníki asónnǽri dógú sebi wari, ti buu dugi wa ú núu ná pi kha' kó'-puri Yékírí wá khǽlna. Nú-uyaa tǽ ná pi kha' pǽ ye bú pǽ ye míi tuu tutǽngi háari ná fɛɛ Yésú wá písémbammi wá mílná wá: pǽra ye kǽmma kha' Yésú baŋ-uma sóo, pǽrá kha' ú ba dáí yé baŋ na dé ãbé ŋaáníŋ déegée ya.

Sírá banna Pólná písée tǽgi sebi wari kí du kpokpoogirá, yêe thiya' Yékírí tǽ kha' ú ãníke ã deɛ tí pi yóo wǽra Yékírí wá khǽlná wari (1.3-4), yêe bǽ' pi Yésú wá písémbammi wá mílná. Tírá yeɛri ú seɛriye bi kha' Yésú wá písémbammi wá khura nani thon na, dé nípara ba páráŋgáma Yékínná, ye wée ú pi yí' Míprǽdéeráari wari, ú baŋ sóo ye ú khurá tǽmá u naŋ (2.1-12). Ye kha' píra kó' seɛre nuwãa ú pi núuni wari (2.13-17; 3.3-5) ye tǽmá u yáa dóoŋ kaadéegéeríbi wá mílná. Seɛre ú u seɛ'ra bi kha' pi kpáa dóoŋwǽrémíne ye déegée wari (1Té 4.11-12), ú kpoora u písenni yêe seɛ' pi tǽ.

Sebi wá kpiŋkhaya

Thura 1.1-2

Thɔra ná thu gǽ ba baŋ fǽnaa tí Yésúra ba písí baŋ wera 1.3-12

Yésú wá písémbaŋkhaya 2.1-12

Í kó' Yékírí wá khǽlni dé' síŋa 2.13-17

Yékíŋ níŋgi ná níntánnúgi ná fummi wá míŋa 3.1-5

Béɛ' mákínni ná pi déegée 3.6-15

Phurŋaŋ thura 3.16-18

Thura

1 Míni Pól ná Sílvé † ná Tímótêe tǽ' sebi wari, yêe hã ú ãbi Tésalóníki asónnǽ' pí déeri á Sii Yékírí ná Tamaŋ Yésú Kírísi wáburu wera. ² Á Sii Yékírí ná Tamaŋ Yésú Kírísi fǽ ãbi dǽwǽgí í hã ã dǽwǽoŋgo.

Fǽnaa tí Yésúra ba písí baŋ wari, kí thuga

³ Á nípa, mákín-turi ná aabíra kí thiya' Yékírí kaa kpáarée í deɛ í mílná, dé sírá kinni, pébu, ã yóoma wǽra tákurí Yékírí wá khǽlná ye fuŋ mí í béɛ' funni kãmbi wari, pǽ du' yêe yóo. ⁴ Tírá yeɛri á seɛ' Yékírí wá ní' pǽ khaayi khaayrá wari, kha' pi sãina'ma í yíbiri yêe fǽusíŋ ã ye í wǽrǽ kórí Yékírí wá khǽlni, sí yaariga á wǽra thu'ra.

⁵ Tí ã thɔra ã deɛ Yékírí wá igrá yêe pá' wari, sírãa buká' kha' Yékírí wá thugi teren-girma. Sírãa ba dé sǽŋgi Yékínná ken kha' mákíŋ-ĩni ná í niina hǽti bú ú igrá. ⁶ Mú Yékírí terenni wari, u ba fǽusímma ípe bú fǽusíŋ ã wari, ⁷ yé hã ã bú fǽusíŋ wari, ná aabírí

† Wáí ú pi yí' kháterá Sílvé wari, ú kpoora pi yí'ri Mídéenpi wá seburá Sílásura.

kpáaréesu fǽnaa tí nípara ba ŋá á Tamaŋ Yésúri ná u ya ní thu'nná kí baŋ ú ná ú *minigi* bú wǽrge wera.

⁸ Yésúra ba bamma napáru bu, ye ú ba yeɛ ípe bí kǽri Yékínni wá tǽkíŋ ná ípe bú míi yêe hǽŋ seɛre nuwãa ú seɛ' á Tamaŋ Yésú wá míni wari wa. ⁹ Pí wánni sóo-tirma, pí thɔraará ba hǽti kpǽuníŋaŋo wá. Pí ná Yékírí déeyém-biri kãmbi ye pí ba ŋá ú sãu ú bu buká' ú wǽrgi wa. ¹⁰ Si ba déma fǽnaa tí Yésúra ba písí baŋ wera. Tí pánná nípi wá béɛ' pí déeri ú wábi ã khãa ú bu wari, pi ba fuuma ú nísi nuugi ye kpónnígôo. Ye í niina búma tǽ, pébu, khãa-ĩma seɛre ú a seɛ'ri ã wera.

¹¹ Tírá yeɛri á níŋ á Yékínni yêe hã ã waati wá béɛ', dé u yeɛ í níneɛ í mákíŋ yí' tí u yí'ri ã wera. A níŋwama tǽ dé u tǽfǽŋ ã ú wǽrgi wá bákárá í dé míkuru wá béɛ' í ã beɛ dé ã dé ná míi ã buká' kha' kó'-ĩma ú khǽlni wari, ¹² sí dé sǽŋgi pí fuu á Tamaŋ Yésú Kírísi wá nísi nuugi í deɛ í mílná, ye fuu tǽ í nísi nuugi í deɛ tí u déeri ãbi wera. Sí béɛ' ku'ma á Yékírí ná Tamaŋ Yésú Kírísi wá dǽwǽrígírá.

Mí û ba dé sóo ye Yésúrá tǔmá u písí ban wera

2 ¹² Á nípa, á Tamaŋ Yésú Kírísi wá písémbammu ná tí a ba píŋgíŋ ú the'rá weri, sí míŋe a béé' see' í. Ná níne baa ba kha' aabé hãanu ma Yékírí wá nóguseere, werési seere, werési sebi kha' Tamãaŋ písémbanŋkhu naŋ-urma sóo, a píŋ-ĩma, hã í haabíŋ phãni werési í yee phĩnné khoŋ í ya, dé thĩnaa-u wã. ³ Hã í yee níne khe wóo thĩŋi thĩŋi í fĩnní bunno' í sí míuná kúuŋ na, dé fí' nípirá yáa páráŋgá Yékínná sóo ye Yésúrá tǔmá u ban. Páráŋgámmi wá pánná nípara ba ná wée ú pi yí' Míprídéeráari yêe yísow tē wée ú mákínni ná u téu wera. ⁴ U ba khũmma nípiri Yékín-thiyaki ná sĩnthogŋgi ná míni wó mí tí nípara thiya' weri, yé kha' maná tanni í míŋena. Ú yatura ba dóomma Yékínthiya'dukirá ná hĩti yé kha' maná déeri Yékínná.

⁵ Í keŋ má tí mi ye ní í thãná weri, mi ye seeriyé í sí yaa? Bá pha-ĩmaa? ⁶ Ye mí tí khũnni Míprídéeráari bammíne werá weri, tu-ĩnni. Ye ná ú banŋkhuura ba nani, pi ba náa-u. ⁷ Ye míprĩŋi kókíŋ-urma yêe déegée the'ro sówo; dé ɔ́ bú ú k'ru í ná naŋ waati ú u ba súu fĩ wera. ⁸ Tí pánná Míprídéeráara ba buka' ú thĩ pí náa-u, ye ná Tamaŋ Yésúra ba baa, u ba hasigowma ú nógusarme, u ba khomma ú deenni bú ú wórgi wá bákárá. ⁹ Ye Míprídéeráa banŋkhuurá, *Sutãnaana* ba yeema ú dé tãgumasimí hũnsi hũŋ sí déeri nũnuunmí weri ¹⁰ ná míprĩ hũnsi hũnsi í fĩnní bunno' ípe bũ yóo téukhari weri, pébu, kai-burma thĩnaani, pi khogow wa. Ná pí-biyaa-u, Yékínná ye híŋ bi. ¹¹ Tírá yeeri Yékínná ba yeema pí hafu kí buri kí yóo í khãa tí déeri nũnuuni wera. ¹² Síráa ba ye Yékínná yárgíŋ ípe bũ mí khãa tí déeri thĩnaani weri wa, ye khogow míprídé-giri wera.

Í pãnáa k' Yékírí wá khũnni dé' síŋo

¹³ Á nípa, í bí Tamaŋ funni weri, ná aabíre, mákíŋ-arma ná a kí thiya' Tamaŋ Yékínni waati wá béé' í deé í míuná, pébu, khuru-uru † phĩgi khorĩ-ĩma í híní í ú Nii úu dé í dé ú wábi weri, ú bákárá, ná tí í khãanu tí déeri thĩnaani wera. ¹⁴ Sírí bu Yékírí yí'ru í seere nuwãa ú a see' í weri, ú bákárá sí dé sãŋgi íbé bu tē á Tamaŋ Yésú Kírísi wá sáura. ¹⁵ Tírá yeeri, á nípa, í k' Yékírí wá khũnni dé' síŋo yé k' tē mí í a mamanni í werési í a tũ'ni sebi í seeriyé í wera. ¹⁶ A pímma á Tamaŋ Yésú Kírísi wá thĩ ná á Sii Yékírí ú fĩni aabɔ́ dógwi í furí a yêe

† Géréksurá, sí wónni dé tē: duniŋãa kókíwórá.

wóoró' á dósu kaa kpáarée ye áa khãa ú bu yêe teyow weri, ¹⁷ dé pi kí wóoró' í dósu yé tēfĩŋ í dé míkuri hũnsi hũnsi wá béé' yé kí see' seere kuri hũnsi hũnsi wá béé'.

Pólina beema dé pi píŋ Yékírí hã íbira

3 Ye werá á nípa, í píŋ Tamanni í hã a, ú seererá kí yóo wóow haabunse ye nípirá híŋow pãtí sí déeri í kéŋgírí wera. ² Í píŋow tē í hã a, ú híŋ a ní' píŋbi ná dógwĩnĩbuné, dé ki dée má béé'róu khãanu ú bu wa. ³ Ye mú Tamaŋ déeri wée ú pi wónni khãa weri, u ba hã í fãŋgi yé híŋ í Pĩnãano. ††4 Khãa-aru tuu dé Tamanna déegéema í sowomburá ú dé íte tí a kha'ru ú dé weri, yêe ba dé ri tē. ⁵ Tamaŋ Yékínná ye í furow pãtí u funni í weri, yé ye í pá' pãtí Kírísire wera.

Béé' mákínni ná pi déegée

⁶ Á nípa, a see'-ĩma á Tamaŋ Yésú Kírísi wá písígírí kha' í kpĩsu á asóńíkãmbi wá béé' pí dá'ru déenni ye pi wêe dé mí í a mamanni bi weri wa. ⁷ Í thĩ wá yati ná-ĩnaa a tí a ye í sowomburá weri, a ye dée déendápi wa. Tírá yeeri í dé pãtí aabíre wera. ⁸ A dii níni wá dimi phãŋi wã, dé déegée-arma khĩbeegĩ tĩkĩŋ ná isengĩne í foriyo, sí dé sãŋgi hã á dé níni bu foriisi wa. ⁹ A yema khĩnne yêe wónni di í thãná phãŋa, ye a dée sírí wa, dé aabé khogow'ru déegíyé, sí dé sãŋgi í ná í déegée pí dómminá tē. ¹⁰ Sí yatukoronna a ye see' í tí a ye í thãná weri, kha' ná níne wêe beé dé u déegée ya, hã ú di tē ŋa.

¹¹ Ye nú-aru ná pi kha' pɔ́w í sowomburá yêe dé déendá'míŋa; píra tó sũmíne ná í kí dóoŋ nípi míŋo wã. ¹² A see'ma pí tárberi yêe kpĩnná' pi á Tamaŋ Yésú Kírísi wá písígírí kha' pi kpáa dóoŋyóowémíŋíne yé déegée í bu pí dinúga. ¹³ Ye á nípa, hã íbírí forii míkurídégírí wa. ¹⁴ Ná níthĩŋige wêe dé tí a kha'ru sebi werá weri wa, í kowsiŋ, hã í máa ú tárírú wa, nuisé kóow. ¹⁵ Ye hã í kheyow má píunãa-u wã, dé í bowow, dé dé-uma í asóńíkãna.

Phurŋaŋ thura

¹⁶ Tamaŋ úu hãana' dógwóoŋgi weri, ú thĩna hã í dógwóoŋgi waati wá béé' míŋi wá béé'rá. Tamanna hĩti í béé'no kpoogo. ¹⁷ Míni Pólná tĩ'ni thu teri mí thĩ wá déke sí buká' kha' mína hãana'ni sebi wera. Mún-náa mína phura' mí sepi wá béé'. ¹⁸ Á Tamaŋ Yésú Kírísi dógwírãara hĩti í béé'no kpoogo.

†† Kháterá Sutãnaana Pólna yí' Pĩnãana.

1 Tímóté

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri í hãa ú ú sũmdé tákãni Tímóté. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dũsi digbée ná kpoo ná sísãa' thasóké tannu ye seburá tĩga.

Tímóté wá siira yema Géréki ye níjãaná dée Júdee, ye dée tẽ asónnína. Tí Pólna ye ku' yêe see' nípi seere nuwãano weri tí pãa íjã ku'miná, ú ná Tímóté tuuri kãmbi Lísítirá (Míd 16.1).

Pól hã-uma Tímótéri sebi wenoú í buka' pãtí ú mákínni ná u nílnéé yóo asónnípi wá sɔgɔmburá, ná pãtí u wónnɪ dé Yékírí wá sũmunni yóo tí wera. See'-uruuma tẽ mamaŋ mí nípara mamaŋ nípiri píu míu dée thĩjãa wã, píu bunno' nípiri weri, pí míu, ná khĩj tí u wónnɪ khe í míljẽná wera.

Sebi wá kpikijkhaya

Thura 1.1-2

Mamaŋ míu píkpoo ná maŋ mí Yékírí hãanu Moyíziri wera 1.3-11

Yékírí fũ-uru Pólná dɔɔɔ 1.12-20

Pãtí asónníní mákínni ná u hĩti wera 2.1-3.13

Mamaŋ míu bunno' nípi weri, pí míjã 3.14-4.5

Yékírí wá sũmdébibe 4.6-6.19

Phurgaŋ bɔgu ná thura 6.20-21

Thura

1 Míni Pól dé-minima Yésú Kírísi wá sũjgunnaa. Yékírí ú déeri á Hĩnnãa ná Yésú Kírísi ú a núunó' weri, pírá saari mi sí bu. ² Mínnã tĩ' sebi weri, yêe hã ú múní Tímóté mú mú déeri mí bi dɔɔráa tĩ dee pãtí muŋe Yékírí wá khĩlunná wera. Á Sii Yékírí ná Yésú Kírísi ú déeri á Tamaŋ weri, pi fũu mú bu dɔɔɔgi í maŋunaŋ mú bu, í hã mu dɔɔwóoŋgo.

Mamaŋ míu míu yêe yóo kpoogi pí ná Yékírí wá mílun wã wera

³ Pãtí mi ye yóo Másédóníná ye seeriye mu kha' mu hĩti Éfészurá weri, hĩtaa ní dé pɔ nípêe ní yêe mamaŋ nípi yó mí maŋa; mú see' pi kha' pi kpãa sí. ⁴ Seeriye bu kha' hã pí hĩti kpursi ná hũmbuka' kɔŋgɔŋgo wa, dé pãní tɔrge si baŋ tũmá sí wónnɪ tẽfĩj níni ú dé Yékírí wá sũmunu wã. Yékírí wá sũmunna déma khãamu wá bãrká bu. ⁵ Tɔɔ yeeri mí kha' mu see' pi sí ya, dé mi beema dé pi fuŋ pɔɔri kãká' kurse yé tu pí dɔsírã dé tí pi dé weri, kuri-tuma, yé kɔ' Yékírí wá khĩlunni kaadé damaaranɔ. ⁶ Pɔɔ sée-burma í míljẽnɪ ye hĩtaa pãní yátĩgo ⁷ yêe dé pí wĩsi má Yékírí wá sebitube ye pí

yatira wêe tu tí pi kha' ná tí pi mamaŋ nípiri weri, tí tutãngi wa, dé tí pi ba'ri weri, tíre.

⁸ Tu-aru dé maŋ mí Yékírí hãanu Moyíziri weri, kuri-buri, ná a dé bi pãtí si mákínni wera. ⁹ Tu-aru dé Yékíre dee ní' termembo ye hãaniga ú mammuni wã, dé ní' píu míu yêe dé tí Yékírí kha'ri weri wa, ná ní' pí kpauri, ná ní' pí kauri Yékírí wá míu, ná mípĩdébí ná ní' píu míu yêe yatij Yékírí wá míljẽnɪ wã, ná ní' píu khu pí siibi ná pí níubi, ná níkhubi ¹⁰ ná khobeebi ná ha'beebi ná khoobii bee kãmbi ná ha' píu bee kãmbi ná ní' píu síu nípi yêe doŋgiŋ ná núnuuubi ná ní' píu tũŋ yé písi kari Yékínná ná ní' píu dé mílun wó míu tũ míu yêe yóo kpoogi tí ná mamaŋ míu yóo kpoogi pí ná Yékírí wá khĩlunni weri wa, píra u deeri ye hãaniga ú mammuna. ¹¹ Mamaŋ míu yóo kpoogi pí ná Yékírí wá khĩlunni weri, pi ma seere nuwãa ú Yékírí hãanu mi dé mi see' nípiri wera. Yékírí kuri-uma yêe sãunɔ.

Yékírí fũ-uru Pólná dɔɔɔ

¹² Mi thiya'ma á Tamaŋ Yésú Kírísi ú kheeri mi sɔɔbéníní tĩ yee mi ú sũmuná ye hãa mi fãŋgi míu dé ri wera; ¹³ ye hakura ná khũni, kusa'-mijãa-uma, tĩ fũusírã ú nípiri ye píjãa ú míjã. Ye Yékínná maŋunaŋ mí bu, pébu, mi ye tuu bú kpoori wa, mi ye khãa

Yésurá wa, tírá yeeɾi m̄l̄ ye dé si. ¹⁴ Á Tamaŋ f̄l̄-ur̄l̄-m̄l̄-buma d̄ɔɔɔ ná taraa ɿ yee mí khāa Yésú Kírísirá ye yee mí furɔɔ ɿ dee tí mí ná úrí déeri kpoogi wera. ¹⁵ Seere ú mi ba see' mé'ni weri, dé-uma th̄ŋaa ye bée' mákínni-ma ná pi píyɔɔ. Ú seererá déeri: Yésú Kírísi baŋ-urma fa dunjaná dé ma ba h̄ŋ míp̄l̄débira. Ye m̄n̄a déeri míp̄l̄dé khāgaara; ¹⁶ ye sí bée'rá Yékínná maŋunaŋ m̄n̄i míp̄l̄dé khāgaará, sí dé s̄ŋgi nípirá tu dé Yésú Kírísira pá'ma tákursá; yé dé s̄ŋgi t̄e ípe b̄l̄ ba khāa ú bu naaŋ ɿ bu thakoo míŋaŋ ḡl̄ kaa sóo weri, pí ná mí wásiri yé tu dé Yékínná maŋunamma níɔɔ. ¹⁷ Yékíŋ lura ōu bú kutúru, ōu mí hu wa, ú níné ná wā, ú úkpo ú déeri Yékínni weri, nípara kí kpónniḡo ye kí fuu ú n̄ísí nuugi waati wá b̄e'e'. *Amiina*.

¹⁸ Mí bii Tímóté, mi hā-muma seere wennɔ ɿ mákírá Yékírí wá n̄ugiseere ú pi see'ra mú m̄n̄a wera. Yee pí seererá hā mu f̄ŋgi mú huk̄e ɿ dé mú s̄m̄n̄a kura; ^{†19} yé kó' Yékírí wá kh̄l̄nni ye kí dé mí í mú d̄ɔɔ h̄aanu mu weri, dé p̄ɔɔ kaari dée mú ɿ s̄e'e Yékírí wá kh̄l̄nna. ²⁰ Pí p̄ɔɔrá déeri Íméné ná Álékísándiri pí mi h̄aanu *Sutānaani* dé u f̄uusiŋ bi, pí kpáa *Yékíŋ kusakine*.

Pātí nípi mákínni ná pi níŋ Yékírí yóo wera

2 Tírá yeeɾi mí kpakpa' tí mi see' ȳe k̄ínná' nípiri weri, tírá déeri pi níŋ Yékírí n̄anni n̄anni ú t̄éŋ nípi wá b̄e'e'; pi níɔɔ nípi wá b̄e'e' n̄ísígírá; pi níɔɔ ɿ hā nípi wá b̄e'e' yé thugɔɔ m̄ikiri í u déeri hāa nípi wá b̄e'e' wera. ² Pi níŋ Yékírí ɿ hā t̄e ubi ná f̄agumamburi, sí dé s̄ŋgi á bu w̄ɔw̄oŋni ná d̄ɔw̄oŋgi ɿ kó' Yékírí wá míni kó'mɔ yé h̄t̄i n̄únéedé' kurḡe. ³ Sírá k̄nni ȳe nuu á *H̄ínnáa* Yékírí ⁴ ōu bee dé ma h̄ŋ nípi wá b̄e'e' ye pí w̄nní tu tí déeri th̄ŋaa weri, ⁵ dé Yékínná ma úkpo kekeri' ye h̄aananna úkp̄o bú t̄e Yékírí ná níth̄napí wá s̄ɔɔmburá. Ú h̄aananna déeri Yésú Kírísi ú déeri níth̄ngi ⁶ ú h̄aanani ú thakoogi nípi wá b̄e'e' ph̄enná ɿ h̄n̄i bi wera. Dé-sirma waati ú Yékírí yeera weri, nípirá tu dé Yékínná b̄e'e' h̄m̄-buma. ⁷ Síra Yékírí deeri ye saa mi dé mi dé *Yésú wá s̄ŋgunnaa* yé see' ú seere níp̄ne, ɿ mamaŋ támburi pí khāa ú bu yé mamaŋ bi tí déeri th̄ŋaa wera. Mi w̄e t̄ŋ na, dé th̄ŋaa mi see'.

⁸ Tírá yeeɾi mi beema dé Yékínthyakhayi wá b̄e'e'rá, khoobira yaara' dési kaadé k̄áká' p̄l̄si ná n̄ám̄si ná p̄án̄ige ɿ níŋ Yékínná.

⁹ Mi beema t̄e dé hapira kí yee t̄aa sí mákínni, hā pí kpékíŋ ná tari tí kharu wa. Pi kpáa h̄an̄ndi p̄l̄ ḡl̄ ye pí pí' thaagi dori huuse weri, yé kpáa t̄e s̄an̄t̄ayeegi ná *p̄úuyi* ná ták̄ŋk̄ŋyeegine ¹⁰ yé ye pí h̄an̄ndigírá dé m̄ikurid̄egi, dé haru ú kha'ri ma kpónnó'ma Yékírí weri, m̄unnáa u mákínni ná u h̄t̄a. ¹¹ Waati ú pi mamaŋ nípi weri, hapira kp̄l̄ yé kí n̄únó'. ¹² Mí hā haru kh̄l̄nni ú mamaŋ khoow̄e ɿ k̄he w̄ɔɔ ú bu wa, dé u kp̄l̄ yé kí n̄únó', ¹³ dé *Ádámána* Yékírí khururu khori sóo ye

t̄m̄a u khoŋ Áwara. ¹⁴ Ye kí dée má Ádámána Sutāna f̄l̄nni na, dé hanna u f̄l̄nni w̄ɔɔ, ú kp̄l̄gi nínt̄anni Yékínná. ¹⁵ Ye Yékínná ba h̄m̄ma hapiri bih̄ŋgi wá b̄arkará ná pi kórí ú kh̄l̄nni ȳe furɔɔ ȳe dé t̄l̄ nuu ú weri kaa buka' pí th̄i.

Pātí as̄nníkhāgaa mákínni ná u h̄t̄i wera

3 Seere ú mi ba see' mé'ni weri, dé-uma th̄ŋaa. Ú seererá déeri: ná níne bee dé ma dé *as̄nníkhāgaa*, s̄m̄i k̄nn̄e. ² Tírá yeeɾi ú tár̄lura mákírá ná pi bu ú bu khakharu wa, mákíŋ-uma ná u dé haru úkpo tár̄l̄, ɿ dé níni ōu w̄nní kó' ú w̄l̄si, ɿ dé níni ōu w̄ɔw̄me ɿ dé míp̄i í d̄ómm̄n̄a, ɿ dé khur̄saḡu'ra yé w̄nní mamaŋ nípa. ³ Hā ú dé th̄ŋú p̄l̄ wā, hā ú dé kpéikh̄i wā, dé u dé níni ōu tu s̄ábárí ȳe bee t̄e w̄ɔw̄oŋno. Hā ú kh̄ɔɔ' tigi'í t̄áp̄l̄ne na, ⁴ yé dé níni ōu w̄nní maru ú kórgi ye ú bibirá nú ú nínt̄anni yé kí kpónniḡo; ⁵ dé ná níné w̄nní maru ú kórgi wa, múnni u dé yé w̄nní keŋ Yékírí wá níparaa? ⁶ Ú tár̄lura mákírá t̄e ná u dé níni ú d̄oŋni as̄n̄ísirá f̄un̄if̄ŋ na, t̄m̄a u ba d̄oŋna n̄ísib̄eegi, ú wásirá ba písi h̄t̄i p̄t̄i *Sutāna* wásure wera. ⁷ Mákiŋ-uma ná u dé níni ú ní' p̄l̄ mí dée as̄nnípi wa weri, pi see' ú n̄ísí nuugi sí dé s̄ŋgi hā pí sénniḡo, *Sutānaa* bu ú k̄kharu p̄t̄i ȳŋge kó' khaa weri wa.

Pātí as̄nnípi wá m̄ik̄rsun̄l̄bi mákínni ná pi h̄t̄i wera

⁸ As̄nnípi wá m̄ik̄rsun̄l̄bi mákím-burma ná pi dé t̄e s̄ɔɔb̄éŋpa; hā pí see' núu síŋɔ síŋɔ wā. Pi mákírá ná pi dé th̄ŋú p̄l̄bi wa, pi mákírá ná pi dé tigiŋɔ' p̄l̄bi kí f̄ŋ kí di nípi wa. ⁹ Pi kó' Yékírí wá th̄ŋaa ú kóorá weri, d̄ŋ mí pi w̄nní kóɔɔ yé tu pí d̄ósrá dé kó'-piruu kókuru wera. ¹⁰ Mákím-burma ná pi khur̄l̄ dé bi ɿ keŋ, ná pi náa bí bu s̄ɔŋ na, pí hā bi kh̄l̄nni pí déeḡe. ¹¹ M̄unnáa s̄re t̄e pí hapirá, ^{††} hapí mákím-buri ná pi dé s̄ɔɔb̄éŋpa; hā pí dé ní' p̄l̄ has' nípi n̄ísísi wa, pi dé t̄e ní' p̄l̄ w̄nní kó' pí th̄i yé dé ní' pí pi w̄nní khāa míp̄i wá b̄e'e'rá. ¹² As̄nnípi wá m̄ik̄rsun̄l̄bi mákím-burma ná pi dé haru úkpo úkpo tár̄ba, ɿ dé ní' p̄l̄ w̄nní maru pí bibi t̄ík̄ŋ ná pí kórsi wá b̄e'e'ɔ, ¹³ dé ná pi dé pí s̄m̄un̄ni tí d̄ómm̄n̄a, nípara ba kpónnó'-pima ye pí w̄ísé tu bi t̄e, pí yóo w̄ɔɔ Yésú Kírísi wá míná.

Mí kpakpa' tí kóorá weri, tí míŋa

¹⁴ Mi kh̄ɔɔ' dé kh̄ate ná kíru ná mi thée ná ná mu; ye mi tí'ma sebi werá, ɿ hā mu ú, ¹⁵ sí dé s̄ŋgi háari ná mi ba haabura thee ya, sebi werá w̄nní ye mú tu p̄t̄i níni mákínni ná u níne yóo thakoo Yékírí wá ní' pí déeri as̄nnípi weri, pí s̄ɔɔmburá. As̄nnípirá kó'ri tí déeri th̄ŋaanu p̄t̄i sitagunna t̄e sitóroori wera. ¹⁶ B̄e'e' tuuri dé mí í kóorá Yékírí wá kh̄l̄nná ye ú bukaa a í weri, dé-irma mí kpakpa'ya. Í míp̄l̄n̄a déeri:

†† *Gérékursá kha'-purma kha' hapa. Ye sí w̄nní dé m̄ik̄rsun̄l̄bi wá hapí wer̄si as̄nnípi wá m̄ik̄rsun̄ni bí déeri hapí wera.*

† *Gérékursá, kha'-purma kha': mú w̄nní dé' débi tí k̄nni.*

Tí Yésú Kírísi fíkínni dée níthĩngi ĩ baa fa dunijaná,
Yékírí wá Niiná bukaa kha' terenj-uma;
Yékírí wá munigiburá náa-u;
 pí seeriyé ú míl dunijnathĩĩni wá béé' núwō;
 ní' kōngómbé khāa ú bu dunijaná;
 ye Yékínná yeé ú kání sáunō ní thu'nná wera.

Mamaŋ míl bunno' nípi weri, pí míja

4 *Yékírí wá Niina* kóo a tōw wa, dé seé'-uma kha' phurŋaŋ khurá, pōw ba séé Yékírí wá khĩnni yé kí thoo *Sutāna* ná sĩmbi ná pí mamaŋ míl bunno' pí weri, ² yé yeé damaaranípe fĩnni bunno' pi. Pí damaaranípura tōmma, nusé kó' pi ya; pí tu kinni ná pĩlun tōwā. ³ Pí seé'ma nípiri kha' hā pí yee khoobi werésu haru wa; yēe seé' tē kha' pō dimi wá pōwra bú, hā pí di bi ya. Ye hakura ná Yékírí khoŋ-uma diimi wá béé' dé nípira di bi, dé asónni' pí tuuri tí déeri thĩŋaani weri, pi thugōw kha' ú āníke yé di bi. ⁴ Yékírí wá mí khoronŋi wá béé' kinnuma, a mákírā ná a kai tí tōw wa, dé mí khāginná déeri ná a buwee, á thiyā' Yékírí kha' ú āníke; ⁵ dé Yékírí wá seere ná Yékínŋi níŋu wá bārkárā Yékírí wá mí khoronŋi wá béé' kinni ú wōwōnná.

Yékírí wá sūmdébi kuraa

⁶ Bukaa sí á asóníkāmburi, dé múnnáa mu ba dé Yésú Kírísi wá sūmdébi kuraa ú hĩini khoosi Yékírí wá khĩnná, ú seere ná ú mamaŋ kuri mí mu kó'ri weri, sí bārkárā. ⁷ Séé kpiri yátĩsi ná seere yátĩsuri yé pānáa kó' Yékírí wá mílunni kó'mō, ⁸ dé ná níne horo' dá'ri yēe fārĩl ú wĩsi, si tēfĩmma kíriú ye ĩ kó' Yékírí wá mílunni kó'mō sírāa tēfĩŋi mílunni wá béé'rá. Si yeema á bu feé ná nāŋ thakoogo. ⁹ Seere we dé-uma thĩŋaa; béé' mákĩnni ná pi píyōw. ¹⁰ Tírā yeeri á yíbinnāa sāl sūminá, pébu, thakoo Yékírí ú déeri béé wá *Hĩnnáa* weri, úrá déeri wēé ú a núunō'; ye pí khāani Yésúrā weri, píra u hĩŋ.

¹¹ Síra mu kí mamaŋ nípiri yé seé' pi kha' pi kí dé si. ¹² Hā mú yeé níne sénné' mu ĩ deé pātĩ mu déeri bikere'li wa, dé mu yeé mú seereedéki ná mú nínnéedékírā kuri, ĩ fun pōwri, ĩ kó' Yékírí wá khĩnni yé hĩti káká' kurse, asónnipírā ná ĩ thoosĩŋ mu. ¹³ Hukya kí karaŋ nípi Yékírí wá seereno pí nú, ĩ bō' pi, yé mamaŋ bi ú, ná mi thee. ¹⁴ Wórí gĩ Yékírí hāani mu dé mu dé sūmi tí u hāani mu weri, kí *Yékírí wá hĩŋginníbi* seé'ri ye *asónnikhāgiburá* dugi mu dési ye níni Yékírí hāa mu weri, hā mú keru gĩ ya. ¹⁵ Hukya sí ĩ nii mú thĩ tí sūminná, dé múnnáa béé' ba ná pātĩ mu hukēe yēe yóo wōwō wera. ¹⁶ Mu kí yee kōrsiŋ mú thĩ wá nínnéedéki ná mú mamammíná. Kí hukēe í mílná, dé múnnáa mu ba bu hĩmmi mú ná ípe bíl nú mú seereri wera.

Tí Tímóté mákínni ná u dé asónnipiri wera

5 Ná mu kha' mu bō' khokhāgaa, hā mú bōwōw dúrgē kpoogi wa, dé mu bōwōw pātĩ níne bō' ú siye; ĩ bō' nákwrbombiri pātĩ níne bō' ú khĩnu werésu ú mánĩkhoo ² ĩ bō' hakhāguburi pātĩ níne bō' ú níŋāa, ĩ bō' hānūmbombiri kaadé sō kákāse pātĩ níne bō' ú khĩharu wera.

³ *Khısaha'* pí dá'ri tēfĩnníbi weri, kí kpónnó' pi yé kí tēfĩŋ bi. ⁴ Ná khısahare biibe werésu kóibe, mákĩm-buri ná pi khurĩ keŋ pí thĩ wá kórgi nípi sóo yé tōmá pi taa pí hũntáburi míkuri í pi déerá bi wera; dé níni ú kó'ri Yékírí wá mílunni kó'mō weri, síra u mákínni ná u dé, dé sírāa nuu Yékínnō. ⁵ Khısaharu ūu úkpo, u nínnō ūu tēfĩrōw wa weri, Yékínná déeri ú khāanaana, ú kpāa Yékínŋi níŋu wa, dé u kí nímma Yékírí khĩbeegĩ tĩkĩŋ ná isengĩne. ⁶ Ye ūu míl yēe káká' tōw ná ki dée má ĩ kí dé tĩl nuu ú weri wa, hu-uma yēe koo. ⁷ Síra mu mákĩnni ná mu seé' sí dé sāŋgi hā pí bu bí bu khakharu wa. ⁸ Ná níne wēe keŋ ú thĩ wá kórgi ná mu tanní kha' ú nípi wa, má kai-uma Yékírí wá khĩlnna; níni ūu míl khāa Tamanná wā weri, u pāa ú bu.

⁹ Khısaharu ú buuri dusi digbéesāa' weri, úra pi wōnni thũ'ní yee ha' pí mákínni tēfĩmme wera. Ye mákĩŋ-uma ná u dé haru ú yeera khoo úkpo, ¹⁰ ye dée míkuru, ĩ wōrōw koro ú bibi, ĩ sagira khurbi, ĩ *tĩsura* Yékírí wá nípi wá desu, † ĩ tēfĩréé ní' píŋi ŋaanuŋ weri, ĩ dée míkuru hũnsi hũnso.

¹¹ Ye khısaha' píŋi míl khāgi taraa wa weri, hā mú yee pí niini bú wa, dé ná khoyeekákāse baa dōwógrā, pí ba kó' Kírísi wá mílunni kó'mō wā. ¹² Tí pānná buri-bima, pébu, dúgĩl mí tí pi kha'ra weri, séé-bunnuma. ¹³ Ye sí tóro wa, dé ná pi dábí déenni, pi kí tōmma nípi kórso; ye sí písenni píŋāa weri, pi kí phuruma kí dóoŋ nípi seereso, kí seé' mí kaaseeriyenŋe. ¹⁴ Tírā yeeri, mi beema dé ha' píŋi míl taraa khoyeepānĩ wā weri, pi yee ĩ bu biibi ĩ kí keŋ pí kórgi nípa, sí dé sāŋgi á píŋlĩbírá bu aabo khakharu wa, ¹⁵ dé pí hapēe pōw séeri khĩlnni yēe thoo *Sutāna*. ¹⁶ Ye ná asónníne khısahape, hā ú kha' asónnipírāa keŋ bi ya, dé ú thĩna keŋ bi, sí dé sāŋgi asónnipírā bu kí keŋ pí dá'ri tēfĩnníbi wera.

Asónnikhāgubi wá kó'dómōw

¹⁷ *Asónnikhāgi* bíl tu yēe keŋ asónnipiri weri, mákĩnni ná asónnipira kí kpónnó' pi kōŋ yé kí tēfĩŋ bi kōŋ, ye asónnikhāgi bíl seé' Yékírí wá seere yēe mamaŋ nípi weri, pírá kpĩnni; ¹⁸ dé Yékírí wá sebi kha'-uri kha' *hā mú fš' náa ūu su'ree* weri, *ú nūgi wa*; ye khabĩ tē kha' *sūmdéé mákĩŋ-uma taase*.^{††19} Ná níne kha' asónnikhāgaa déeri mílunni, hā mú hĩŋ si ya ná ki dée má séeré bíŋw werésu písāa' kũnni múwā. ²⁰ Ye ná u dé mípĩŋi, mú seeriyōw nípi wá béé' wōwōnná kha' tí u dé weri, ti

† Ná keru Lúk 7.44 †† Ná keru Wóg 25.4

kuraa wa, phānigé kó' pócra. ²¹ Mi seere yêe kpínná'-muma kha' mu keŋ Yékírí ná Yésú Kírísi ná Yékírí wá *munigi* bí u phĩ'ni khori weri, yé kó' seere weri, hã mú keŋ ðɔ páa ɔɔ bu wa, ye hã mú khonŋi na. ²² Hã mú haabín du' dési níni bu í níŋ Yékírí í yeyoo Yékírí wá sũmunɔ wã; hã mú yee ðɔ mípĩŋé dee mu wã; kɔrsɔɔw mú thĩ mípĩdégírã.

²³ Hã mú kí nɔ yɔ' tórmi wã, dé mu kí nɔ *divé* kíru í dee mú dɔɔnɔŋi ná pãtí mu wórí khɔkhɔɔkɔ wera.

²⁴ Póc mípĩŋina náma koikoi ná pi nani thu bi ya, ye póc wáyura náma kpānaa bu. ²⁵ Múnnáa sɔre, míkurura náma koikoi, ye háari ná ɪ náa khaanná fí ya, í wónní kóo kúuŋ na.

Dombira kí kpónnó' pí tamambura

6 Asónnípi wá bée' pí déeri dombi weri, mákím-buri ná pi kí kpónnó' pí tamamburi tákursi sí dé sãŋi nínié bú *kusa' Yékírí wa*, nínié bú kha' á mamammuna kuraa wa. ² Dombi wá tamarj bí déeri asónnípi weri, hã pí kha' ɪbi asónní' tónno yé senné' pí tamamburi wa; dé mákím-buri ná pi hafú déegée, dé ní' pí pi déegée yêe hã weri, dé-birma asónnípi pãtí pɔre weri, ye Yékírí fuŋ-uru-buma. Síra mu mákínni ná mu mamarj nípiri pí kí dé.

Heŋ mípánsi wá míja

³ Ná níne mamarj nípi tó mí manɪ ye sée á Tamarj Yésú Kírísi wá seere kuraari ná mamarj mĩ yóo kpoogi pí ná Yékírí wá khĩnni weri, ⁴ ú tárú wá hũŋgira beema nísiŋi, ú tu míni wã. Pánípáni bosé wáaru, ye u yaara'ma kpéiri phãŋi í dee seerebiyo. Síraa ban dɔɔkpóori ná kaabemmi ná kãmbi nísihasuki ná yígé yígé pĩmi ⁵ ná pãní kaasówŋŋine, pébu, pí kákásira kuraa wa; pí tu tí déeri thĩnaa wã. Kem-biri má í kó' Yékírí wá mí kó'mɔ, síraa hã níni tigi'ye.

⁶ Thĩnaa-u, í kó' Yékírí wá mí kó'mɔ, thũnũ bú tákursi ná mu yee mí tũ mú weri, tũ hĩ mú wɔɔɔ; ⁷ dé a baa míne fa dunipaná wã ye á ba wónní písi míne tẽ ja. ⁸ Tírá yee ná a buu dinúŋi ná táyeensi, mákín-suri. ⁹ Ye ípe bí bee dé pi bu hensi weri, Sutānaana bú fĩnní kó'-puma pãtí yãŋge kó' khaa weri, táthɔ' mikhɔɔ' kŋŋŋŋé wá bi, í yee bi míŋɔ. Kírāa hasi' nípi yêe téuré' pi, ¹⁰ pébu, tigikhɔɔ' pĩŋírāa ban mípĩ thĩŋi

thĩŋi wá bêe'ɔ. Yee-guma pócra buroo sée Yékírí wá khĩnni ye yee pí wĩsɪ yíbísãi thĩŋi thĩŋo.

¹¹ Ye mú mú déeri Yékírí wá sũmdée weri, náa í míŋeni ye yeyee yé pánáa kí dé tí terenni weri, í kó' ú míŋeni yé khāa ú bu, í furɔɔ yé fuŋ nípiri, í kí pá', í dé níni úu tu sábarí. ¹² Hã mú keŋ Yékírí wá khĩnni wá míne ja, dé mu kpã' í bu wóɔɔ yé hukée bu wórgi í bu thakoo mípánŋ gũ kaa sóo weri, dé kúra Yékírí deeri ye yĩsi mu. Síra mu se'e'ra ní' kŋŋŋmbi wá wóɔɔná waatu ú mu kha'ri khāa-munima Yésúrá wera.

Tí Pól bɔ'ri Tímótéri wera

¹³ Núu mí tí mi ba se'e' mu Yékírí úu hã míŋi wá bée' thakoogi weri, ú wóɔɔná, ná Yésú Kírísi wá wóɔɔná. Úrí Yésú Kírísi se'e'ri thĩnaa fãgumarj Pónsi Pílati wá wóɔɔná. Mi se'e'-muma ¹⁴ kha' mu tu kó' tí mi se'e'ri mu weri, hã mú yee níthĩŋigé ná mú bu sɔŋ na, hã mú yee níthĩŋigé bu mú bu khakharɪ wa, í ná narj á Tamarj Yésú Kírísi wá písémbamma. ¹⁵ Khu ú Yékírí khonni weri, ná u ba nani, úraa ba yee Yésúrá ban.

Úrí Yékínnāa míŋi wá bée' thagurá, ɔɔ bú wa.

Kurɪ-uma

ye dée ubi wá lya

ná tamambi wá Tamarj.

¹⁶ Úrí úkporāa kaa hu;

Khaa tí ure weri, nínié wónní narj kí táyésiguri wa.

Níne náa-u náa wã, ye nínié wónní náa-u wã.

Ú kpórsi ná ú wórgírã tu sóomi wã. *Amiina*.

Bɔɔ í Pól hãani Tímóté dé u hã ní' píu hense wera

¹⁷ Seeriyé ní' píu hense fêe khurá weri, kha' hã pí bee nísiŋi wa, ye hã pí khāa sí heŋ sí déeri mí sówónni wã, dé pi khāa Yékírí úu hã a míŋi wá bée' kŋŋ í nafa a wera. ¹⁸ Seeriyé bi kha' pi kí dé míkurɪ kŋŋ; pi kí dé dɔfĩrsa; pi kí hã nípi míŋi, hã pí kũŋi dɔɔɔ wa. ¹⁹ Ná pi dé múnnáa, pi beereema yêe sa kharɪ kunnɔ í dee naarj wáɔɔ sí dé sãŋi pí bu thakoo mípánŋa.

²⁰ Mí bii Tímóté, tuu kórí mí tí Yékírí karfanni mu wera. Khori mú núŋi seere yátí sũ mí yêe yóo kpoogi sí ná Yékírí wá khĩnni wã, ná pãní sí nípira keŋ má sírá déeri tuumuni weri, ²¹ dé póc kha'ra pí tumnāa ɪbínne, ɪ ba tarāa sée Yékírí wá khĩnna.

Yékíŋ dɔɔfírāara hĩti ɪbe kpoogo.

2 Tímóté

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú ú sũmdé tákãni Tímóté tẽ. Waati ú u tĩ'nusu weri, u yema karsó bu Ɔrómi ã de Yékírí wá mílná (1.17). A tuu ú tĩ'digi kpakiri ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dũsi digbée ná kpoo ná má'níkpo thasóké tanni ye seburá tĩga. Ná dɔɔtírí Lúki úkpora múwã, bée' kaura séesema Pólni úkpo (1.15; 4.10-11, 16).

Sebi wera ma má pãtí níne hã níni seere yé tũmá u hu weri, pébu Pólna ye khãa ú ku'mo karsóra wa (4.6-8, 17). Ye u ye khɔɔ'ma dé u ná Tímótéri ã bɔɔɔ pãtí u déeri ú sũmdé tákãni ye dée náɔrbomi wera. Tírá yeeri ú seeriye kpĩnnígɔɔ kha' u haabĩ thee ye sarkhurá na ã de tí u ba thee batónɔ wera (4.9, 21).

Se'e-uruuma mí í kpĩnni weri kha' u hukεε ã kó' Yésú Kírísi wá míni ná mamaŋ mí déeri thĩŋnaa weri, yé sée núnnu wábura. Se'e-uruuma kha' u kí mamaŋ níri Yékírí wá mí háari sũ mú; ye kha' u thɔɔra manɔ kpoogi Yékírí wá sũmunná, dé dé-uma má Yésú Kírísi wá sodáasíyɔ (2.3-4).

Sebi wá kpikɔkhaya

Thura 1.1-2

Pólna se'e'ma Tímótéri kha' u tu wísi yé kó' Yékírí wá khĩnni tákursa 1.3-2.13

Sũmdébi kuraa 2.14-26

Mí ù ba naŋ phirgaŋ khuburá wera 3.1-9

Pólna se'e'ma Tímótéri kha' u kó' tí déeri thĩŋnaa weri yé kí se'e' seere nuwãana 3.10-4.8

Pól wá míja 4.9-18

Phirgaŋ thura 4.19-22

Thura

1 Míni Pól dé-minima *Yésú Kírísi wá sũŋgunnaa*. Yékírí khɔɔ'ru saa mi sí bu dé mi se'e' thakoogi wá mí í u hãana'ni núugi dé ma hã a Yésú wá bákárá wera. ² Mílnã tĩ' sebi weri, yêe hã ú múní Tímóté mú mú déeri mí bii ùu mí dógírá wera. Á Sii Yékírí ná á Tamaŋ Yésú Kírísira fũ mú bu dɔɔɔ, ã maŋanaŋ mú bu, ã hã mu dɔɔwóŋgo.

Tí Pól se'e'ru Tímótéri kha' u pãnáa kó' Yékírí wá khĩnni kó'mɔ wera

³ Mi thiya'ma Yékírí ú mi dé sũmuni yêe hã pãtí mí khãgibi déerá wera. Tu-muni mí dógírá dé sũmi kinne mi dé. Mi thũgɔɔma ã de pãtí mi wógí' mú khũbeegi tĩkĩ ná isengine waati ú mi níŋ Yékírí wera. ⁴ Ná mi wógíró fũnaa tí a ye kpikɔ mɔu ye fuu weri, si yeema mú yéké kóɔɔ, mí khɔɔ' dé mi ná mu ye mí dógírá wóo. ⁵ Mi wógí'ma tẽ tí mu kó'ru Yékírí wá khĩnni tákursi kaadé *damaaranɔ* wera. Múnnãa mú yákó Lówísi ná mú níjãa Énísi khurura kónni mú bu. Khãa-

muni tuu dé kó'-munnuma háari ná fεε ⁶ tírá yeeri mí wógí' mu kha' mu písi hafũ khe wórí gí Yékírí hãani mu mɔu dé ú sũmuni, tí mi du'ru mu dési ye níni Yékírí hãa mu weri, ã déegée; ⁷ ye hã mú phãni wã, dé *Nii* ú Yékírí hãani a weri, u dée a phãnannibi wa, dé u hã-ama fãŋga. Úrãa ye á fuŋ níri yé ye á tu kó' á wísa.

⁸ Tírá yeeri hã mú ye núsé kó' mu, mú kaa se'e' á Tamãaŋ míni wã; ye hã mú ye mí míjé khu mu nusũ ã de tí mune karsóra ã de Tamanná wã, dé mu pí ã thɔɔra pãtí míne weri, ã de seere *nuwãana*. Yékíre ba téfĩŋ mu ú thɔɔrará. ⁹ Úrá hĩnni a ye yísi a dé a dé ú wába. Ye ki dée má á míkurudégé déeri sãŋgi wa, dé ku'-sima ú saabunsi ná ú dɔɔfĩrgírá. Ye dɔɔ gí u kha'ra mãa ye ba fũ aabo weri, kúra u fũni aabo mé'ni Yésú Kírísi wá bákárá ná dunijana ye nani sĩnniŋe thon na. ¹⁰ Ye tí á *Hĩnnãa* Yésú Kírísi bannu fa fãniŋgrá weri, tíra a náani kí dɔɔfĩrgírũ koikoi. Úrá khonni huumi wá deenni bú ye bukaa a pãtí a wónní bu thakoo míjãŋgi ná wí' kaatãgãnsrũ seere nuwãa wá bákárá wera.

¹¹ Ye ú seere nuwãana Yékírí deeri ye dée mi *Yésú Kírísi wá sũŋgunnaa* dé mi se'e' ú seere níriŋe, ã mamaŋ

bl. ¹² Ye tírá yeeɾi mîl thɔɔra ye nuse kóri mi na, pébu, tu-muni tárí u mi khãani, ye khãa tuu tẽ dé u ma wórge yêe wónní kanná' míu tí u karfanni mi weri, † ná naŋ phurŋaŋ khura.

¹³ Kóri seere ú mi seer'i mu weri, † mamaŋ ú nípi kaa fíkirɔɔ, dé seere kuraa-u. Déé si, yé kí khãa Yékínná yé kí fuŋ pɔɔri Yésú Kírísi wá bákárá. ¹⁴ Tuu kóri míkuru tí Yékíri karfanni mu ú Nii úu aabe weri, ú bákárá.

¹⁵ Mú thĩ tu-muni dé Ází sɔrgi asónnípi wá bée' kauri sée mi. Pí pɔɔrá déeri Fijélu ná Érmójénu. ¹⁶ Tamanna maŋunaŋ Ónézífɔɔri wá kórgi nípirá dé téfíŋ-urí mi kóŋ kũuŋ. Mí karsódóŋgira khuwɔɔ nusi wa, ¹⁷ dé tí u theeri Ɔrómúná weri, wée-urí-muma tákursi ĩ ná jáa mi. ¹⁸ Tamanna maŋunaŋ ú bu khu ú u ba thu nípiri wera. Mú thĩ tu-muni tákursi téfíŋ mí u téfínni mi Éfézirá wera.

Yésú Kírísi wá sodáasi kuraa

2 Tírá yeeɾi mí biye, buu fáŋgi Yésú Kírísi wá dɔɔfírígi wá bákárá. ² Míu í mi mamanni mu ní' kóŋgómbe wá wóɔnná weri, maaaa í ní' pí pi wónní khãa, píu wónní mamaŋ í pɔɔ tẽ wera.

³ A thɔɔra kpoogi má Yésú Kírísi wá sodáasi kurtbe. ⁴ Níní ú dóonni sodáasísi yêe bee dé u dé tũ nuu ú níkhãgaano weri, ú nipe yó mílná wã. ⁵ Múnnáa sɔre tẽ, níní úu horo' dá'ri weri, ná u horgo dɔŋ mí si mákínni na, ú wónní bu taasi wa. ⁶ Pónsũmi ú déegéeri tákursi weri, úrá mákínni ná u khurí di ú khãardimina. ⁷ Kákáa tí mi seer'i mu mé'ni weri, dé Tamannáa ba yee mú wónní tu mílpi wá bée' tutáŋga.

⁸ Hã mú pha Davíti wá kói Yésú Kírísi ú huuri ye yaa weri, ú mílni wã. Ú mílna mi seer'i seere nuwãaná. ⁹ Ye ú seere nuwãaná déeri sãŋgi mîl thɔɔra, pí taraa fɔɔŋg yɔrgise má mípíudêe mí. Ye Yékíri wá seere úra fɔɔgi wa. ¹⁰ Tírá yeeɾi míl ù naŋ mi weri, míl pá' ĩ dee ní' pí Yékíri phĩ'ni khori weri, sí dé sãŋgi Yésúrá hĩŋ bíri tẽ ye pí bu tẽ sáú úu kaa sóo wera. ¹¹ Seere ú mi ba seer' mé'ni weri, dé-uma thĩnaa. Ú seererá déeri:

Ná a huu á ná Yésú Kírísiri kpoogi, a ba buma thakoo-go.

¹² Ná thɔɔra naní a ye áa pá', á ná úrãa ba di ugura.

Ná a kai kha' á thowoo wa, u ba kai-ama tẽ.

¹³ Ná a dée ní' pí pi wónní khãa wã, úra wêe fíkiŋ na, pi wónní khãa ú bu, dé tí u kha'ri weri, tíra u dé.

Sũmdébi kuraa wá míja

¹⁴ Písée seeriyé sí bée'no nípiri ĩ kɔ́nná' pi kha' pi keŋ Yékínni, hã pí kɔ́ŋ ĩ dee seerebiyo wa, dé sí kuru mílni ná ĩ bunno' ní' píu nú si weri wa. ¹⁵ Pãnáa mú míjé nuu Yékínnɔ ĩ dé sũmdébii úu kaa nu ú sũmná, † seer' Yékíri wá seere ú déeri thĩnaa weri, ú dómminá.

† Géréksurá, si wónní dé tẽ: míu tí mi karfannu wera...

¹⁶ Khorí mú núgi seere yátí sũ míu yêe yóo kpoogi sí ná Yékíri wá khĩnni wã, dé ípe bú seer' si weri, pi ba kí kauma Yékíri wá mílni kí yóo kũuŋ. ¹⁷ Pí mamamma ma má pá' tũ khɔɔre wera. Pí nípi wá pɔɔrá déeri Íméné ná Fílétu. ¹⁸ Sée-burma tí déeri thĩnaa weri, ye kha' huyami dé-birma sówo, sí yee pɔɔrãa sée Yékíri wá khĩlnna. ¹⁹ Ye sí bée'rá, kpémí ú Yékíri toori weri, † ú sígí wa. Tĩ'-piri-búma kha' Tamanna tuma ípe bí déeri ú wábi weri, ‡ ye tũgi bú tẽ kha' níní ú kha'ri Tamaŋ wáa ma déeri weri, u mákírá ná u dé mípílni wã.

²⁰ Ná mu dóoro heŋkhõo duko, mu jáma sãni ná warfírá tádeegiyénsi yé já tẽ kpɔɔsi ná kókóroso. Pí déma sɔɔnne mí kunní ye pí dé sɔɔ sínne mí kunní wã. ²¹ Tírá yeeɾi, ná nĩne wórɔɔ sée mípíu í mi kha'ri weri, u khebumma táa sí pi khe ĩ dé mí kunní weri, yé hĩtu Yékíri ú déeri ú Tamanni weri, ú hĩtansi ĩ wónní kunná' ú mako ĩ dé míkuru thĩŋi thĩŋi wá bée'.

²² Nákbombi wá míkhɔɔ' píu gũ bí weri, jáa gi yé yee gi yé kí dé tí terenni, ĩ kó' Yékíri wá khĩnni, ĩ fuŋ nípiri, ĩ beŋ mú ná ípe bú yí' Tamanni káká' kurse wera. ²³ Khorí mú núgi seere yátísi ná phũuniseeresurá, dé tu-muni dé si bamma kpéire. ²⁴ Ye Tamãŋ sũmdébiye mákírá kpéire ya, dé mákíŋ-urma ná u dé níní úu tu sábarí waati wá bée', ĩ dé níní úu wónní ma-maŋ nípi, ye ná nĩne déyoo mílni, ú pá'. ²⁵ Ní' píu pãní ú seererí weri, mákíŋ-urí ná u pá' ĩ mamaŋ bi yetete, dé pãane Yékínni ba yee pí fíkiŋ dɔɔgi ĩ tu tí déeri thĩnaa wera. ²⁶ Tí pãnná pi ba bu wóɔmi ĩ khon pi thĩ Sutãna ú kó'rá yee bi ú déko weri, ú yãŋgírá.

Mí ù ba naŋ phurŋaŋ khĩburá wera

3 Tuu kha' phurŋaŋ khĩburá, si ba huuma. ² Nípiri ba kí káká'ma pí thĩ wá tónno, ĩ kí khɔɔ' tigi'i tápíune, ĩ kí foi yé kí bee písigi, ĩ kí kusa' Yékíre. Pí ba nú pí hũntábi wá pínntãnni wã, pi ba déma míkuruɔɔɔɔ, pí ba kpónnó' míu tí déeri Yékíri wáru wa; ³ pí pãaŋna ba kpíníma, pí ba tu sábarí ya, pi ba hasi'ma nípi nísise, pí ba tu kó' pi wísi wa, pi ba píma, pí ba khɔɔ' míu tí kunní na; ⁴ pi ba ku'ma kãmbi kpãnũɔ, pí ba káká' yé dé mílni wã; nísibeegêe ba taru bi, mí ù nuu bí weri, úra pi ba khɔɔ' ĩ taru Yékínni. ⁵ Pí ba déma má kó'-purma Yékíri wá mílpi kó'mɔ ye pí ba pí Yékínná fíkiŋ bi ú wórge wá bákárá wa. Déeyéé pí nípi wá hũŋgine.

⁶ Pí pɔɔra dóomma duso nãa fĩŋ ha' píu hĩŋ mílpi wá bée' wera. Pí hapí wá hũŋgi dé-birma mípíu kóŋgɔŋgi ye yee pí míkhɔɔ' píugíráa bunno' pi. ⁷ Waati wá bée' pi mamamma mílpi ye sí bée'rá pí wónní tu tí déeri thĩnaani kũuŋ na. ⁸ Pãtí Jánésí ná Jámbéresí kaura Moyízi wánni weri, múnnáa níperí kauri tí déeri thĩnaa wera; pí kákásura kuraa wa, ye pí wónní kuru mílni Yékíri

†† Géréksurá kha'-purma kha' dutoogeese. Ye si wónní dé asón-nípi werésí tí déeri thĩnaani wera. ‡ Ná kerí Thũ 16.5

wá khĩnná wā. ⁹ Ye pí ba wónnı́ yóo wókw wa, dé níƳura ba Ƴáma pí phũnumı́surı́ pãtí pí Ƴáaná Ƴánésı́ ná Ƴámbéresı́ wásurı́ wera.

Phurɔaŋ bɔɔi í Pól bɔ'ri Tímótéri wera

¹⁰ Ye Ƴá-múnnı́ mí í mi mamannı́ níƳurı́ ná mí nı́nnéedékiri ı́ tuu tí mi beɛ mí sũmuná wera, ı́ Ƴáa pãtí mi khãanı́ Yékínná wera; ı́ Ƴáa mí pá' mí mi pá'ni ná fuŋ mí mi funni níƳurı́, ná hukɛɛ sí mi hukɛeri wera, ¹¹ ı́ Ƴáa pãtí níƳı́ sãna'ni mí yíbiri ná thɔkra ú mi thɔkraari, ná mí í nannı́ mi Ántı́yósı́ ná Íkónı́yómi ná Lısítirirá wera. Kũnnı́ yíbısãlgé kaari nani mi? Ye Tamanná hı́nɔŋ sí béé'rá. ¹² Múnnáa sıre, níƳı́ wá béé' píu beɛ dé pi thoo Yésú Kírısiri ı́ k' ú míɔɔni k'wɔ weri, f'ó pí sãna' pí yíbı́re. ¹³ Ye ní' p'ı́bi ná ní' píu fıŋ níƳı́ weri, pi ba k'ı́ hafı́ k'ı́ déma míp'ı́ɔ k'ı́ du' k'ũuŋ. Pi ba k'ı́ fıŋ k'ı́ bunno'ma níƳı́ yé tannı́ bunno' pí thı́.

¹⁴ Ye múna k'ı́ tí mu núuni ye khãa tí bu ı́ tuu dé thı́ɔna-u weri, dé tu-munı́ tári bí mamannı́ mu tí wera. ¹⁵ Háarı́ mú bikerepãne mu tuuri Yékiri wá seburá. Úrá yeeri mú buu wówı́ ı́ khãa Yésú Kírısirá, Yékínná hı́ni mu. ¹⁶ Seeréɛ béé' úu Yékiri wá seburá weri, ku'-uma Yékiri wá Nii thã ı́ dée mí kırı́ tí pi wónnı́ khe ı́ mamaŋ níni, ı́ ye níne Ƴá ú míp'ı́ɔ, ı́ bɔ' níni, yé kori níni ú dé tí terenni, ¹⁷ sí dé sãŋɔ níni ú déeri Yékiri wá weri, ú sɔwɔbı́ tákırsı́, míne kpiɔkw wa, ú wónnı́ dé sũmi kırı́ thı́ɔni wá bẽe'.

4 Mi seereɛ yêe kpínná'-muma kha' mu keŋ Yékiri ná Yésú Kírı́si úu ba baŋ ı́thabammı́ ba thu ní' koonı́ngobi ná huuribiri weri, yé ² k'ı́ seɛ' níƳı́ Yékiri wá seereno k'ı́ kpínná' pi waati wá bẽe' háarı́ sí kpínnáa múŋ. Ná níne dée míni, mú seerı́kw kha' tí u déeri weri, ti kraa wa. K'ı́ bɔ' pi yé k'ı́ seɛ' pi kha' pi dé míu tí kinni yé pá' k'ı́ mamaŋ bi ³ dé ɔ khıye ba naŋ, níp'ı́rá ba khɔr'ó nú mamaŋ míu yóo kpoogi pí ná Yékiri wá khı́nnı́ weri túwã, dé míu ı́u nuu bí weri, ı́ra pi ba k'ı́ thoo ı́ beɛ ní' k'ı́ngómbé k'ı́ mamaŋ bi tí pi beɛ dé pi nú wera. ⁴ Pi ba fı'ı́ma pí Ƴı́ntãŋɔni tí déeri thı́ɔna weri, ı́ sée khı́nnı́ yé k'ı́ nú kpı́rsa. ⁵ Ye múna tu k'ı́ mú wı́sı́ míɔɔni wá béé'rá, ı́ pá' háarı́ sıu múŋ, k'ı́ seɛ' seere *nuwãani*, ı́ dé sũmi tí Yékiri hãanı́ mu weri, tí naŋ.

⁶ Ye ná míni, khom-minima mí wı́sı́ sarga ı́ hãa Yékiri sówo, ye mí hupãnnı́ nan-turı́ma. ⁷ Mi kereɛ Yékiri wá khı́nnı́ wá míne Ƴa, dé kpã'-munı́-ı́-buma wókw; sóo-minima sũmi tí Yékiri hãanı́ mi weri, pãtí níne horo' dá'ru ı́ sóo wera; k'ı́-munı́ma Yékiri wá khı́nnı́. ⁸ Werá, sa-bı́ri-muma taa sí ní' termembira ba bu weri sí sóo. Tamaŋ ú déeri thuthu úu seɛ' thı́ɔna weri, khu ú u ba thu níƳurı́ weri, ú khurá u ba hã mi sí. Ye k'ı́ dée má mí kpoo ú ba hã sí ya, dé u ba hã-sı́ma tẽ ı́pẽe béé' píu khɔkw' ú písémbammı́ wá míni wera.

Pól wá thı́ wá mína

⁹ Pãnaa baa; hã mú dáı́ wa, ¹⁰ dé Démásı́ khɔkw'-urma dunı́amı́ ı́u ba sóo weri, ı́ ná taraa, ú yóo Tésalónı́ki ye sée mi. Kéréséni yóo-uma Gálásı́ sırgɔ ye Tı́ti úrá yóo Dálmátı́ sırgɔ. ¹¹ Mı́ ná Lúki úkporãa fı́. Ná mu bãa baŋ, mú baŋ Márkɔw dé u ba wónnı́ tẽfı́ɔ mi Yékiri wá sũmuná. ¹² Sũm-munı́ma Tısı́kiri Éfészı́. ¹³ Ná mu bãa baŋ, mú sarɔŋ kpórgı́kpóri gı́ mi séerá Tórowásırá, Kárpósi thãná wera. Sarɔŋ tẽ sepiɛ, ye pí kpínnı́ mí k'ı́nɔ weri, pírá déeri pí pi tı́'ni dɔkwɔ wera.

¹⁴ Yırı́ Álékısándurı́ dé-uri mi píu k'ũuŋ. Yékiréɛ ba taa-u tí u déeri wera. ¹⁵ Kórsı́kw dé kai-urma á seerera.

¹⁶ Mı́ dúgı́u khu ú mi yaarı́ seerıye mí thı́ɔnaı́ thuthukhanná weri, níne nuuna mí kpãnaa bu wa, dé béé' séeri-muma. Ye Tamanna sée hã bi tí. ¹⁷ Ú khurá, Tamanná tẽfı́nnı́ mi ı́ hãa mi fıŋɔ, mí wókw seerıye ú seereri tákırsı́ támabi wá béé' núwõ. Hı́n-urumma yarãa núgɔ, ¹⁸ yêe ba hı́nɔŋ míp'ı́ hũnsı́ hũnsı́ne, ye hı́nɔŋ tẽ mí niŋé hı́ti bú ú *thu'ri ı́gurá*. Úrãa sãunɔ waati wá béé' kaa sóo. *Amiına*.

Phurɔaŋ thura

¹⁹ Thuɔa Pırısı́li ná Ákılásı́ yé thıya' Ónézı́fɔwı́ wá k'ı́ngı́ níƳura. ²⁰ Érásı́ti hı́taŋ-urı́ ní Kóorénturá ye mí sée Tórofı́mini Mı́léturá, pébu, u bo'ma. ²¹ Pãnaa baa ye *sarkhurá* naŋ. Ébíli ná Pı́dészı́ ná Lını́si ná Kılódíyá ná p'ó asónnı́pi wá bẽe' thıya' mu. ²² Tamanna hı́ti mú kpoogo. Yékı́n d'wófı́ráara hı́ti ı́be kpoogo.

Títi

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú asónníni ú pi ye yí' Títi wera. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná kpoo ná símúwãa' thasóké tanni ye seburá tĩga.

Títira ye dée Júdee ya, dé Géréku-u (Gál 2.1-3). Pól see'-uyaama kha' u hĩti Kérétrá í phura' só sũmi sí yeera weri ye sa asónníkhãgibi pí kí keŋ asónnípura (1.5). Pól buka'-uruuma dóŋ mí asónníkhãгаа mákínni ná u hĩti wera (1.6-9). See'-uruuma tẽ kha' u bo' khokhãgibi ná hakhãgibi ná nákwrbombi ná dombiri (2.1-10) yé see' asónnípuri tí pi mákínni ná pi kí dé, ná pãtí pi mákínni ná pi beŋ wera (3.1-11).

Sebi wá kpikukhaya

Thura 1.1-4

Í phĩ'ni khon asónníkhãgibi yé dúkíŋ ípe bí kpauri wera 1.5-16

Khokhãgibi ná hakhãgibi ná nákwrbombi ná dombi wá bo'mo 2.1-10

Pãtí seere nuwãana fĩkíŋ asónníni wá níunéedékiri wera 3.1-11

Phurgan bogiy 3.12-15

Thura

1 ¹⁴ Míni Pólnãa tĩ' sebi weri, yêe hã ú múní Títi mú mú déeri mí bi dówãa ã dee pãtí mí ná múna Yékíri wá khĩnná kpoogi wera. Dé-minima Yékíri wá sũmdébi ná *Yésú Kírísi wá sũngunnaa*. Yékíre saari mi dé mi tẽfĩŋ ní' pí u phĩ'ni khori weri, pí khãa ú bu ye tu tí déeri thĩŋaa úu buka' pãtí a wónní kó' Yékíri wá míunni kó'mo wera. Síraa ba dé sãŋgi pí khãa tu dé ɔ khu ná pi ba buma thakoo míŋáŋ gũ kaa sóo wera. Ye ú khura pure teemná mé'na. Kí thakoogira Yékíri hãana'ni núugi kha' ma ba hã a ná dunipana ye nani sĩnniŋe thoŋ na, ye ú tũŋ na. Waati ú u khonna weri, mú u nanni, ú bukaa ú seereŋo nípri, pí seeriwo. Ú seerera á *Hĩnnãa* Yékíri hãani mi dé mi see' ú nípri. Á Sii Yékíri ná Yésú Kírísi ú déeri á Hĩnnãa weri, pi fũ mú bu dówgi í hã mu dówóoŋgo.

Asónníkhãgibi wá míŋa

⁵ Yee-minu-muma Kérétrá dé mu hafu yó mí í yeera weri, ye sa *asónníkhãgibi* nu khãgu wó nu khãgu pãtí mi kha'ri m̄u dé wera. ⁶ Asónníkhãгаа mákíŋ-uma ná ú níunéedékira kuri, hã pí ná ú bu sɔŋ na; mákíŋ-uma ná u dé haru úkpo táríya, ú bibi mákím-burma ná pi dé asónnípi, hã pí dé nísíhasi'míŋa, hã pí dé nín-tãŋkpĩ'níbi, sí dé sãŋgi nípirá bu bí bu khakharu wa, ⁷ dé asónníkhãгаа mákíŋ-uma ná ú níunéedékira kuri,

hã pí ná ú bu sɔŋ na, pébu, dé-uma níni úu kɔrsuŋ Yékíri wá míŋa. Ú mákírá ná u keŋ kha' u pãama pɔwã wa, u mákírá ná u dé námíníni wã, u mákírá ná u dé thãjú pũ wã, u mákírá ná u dé kpéikhã wã, u mákírá ná u dé tigikhɔw' pũ kí fĩŋ kí di nípi wa. ⁸ Mákíŋ-urma ná u dé khurisagu'ra, í dé níni úu khɔw' míkuridégi, í dé níni úu dé míunni wówme í dómminá, í dé ní' termemme, í dé níni úu káká' kurse, í dé níni úu wónní kó' ú wísa.

⁹ Mákíŋ-uma ná u kó' Yékíri wá seere ú pi wónní khãa weri, tákurusa. Ú seerera yóoma kpoogi ú ná tí pi mamannu wera. Múnnãa u ba wónní khe mamaŋ mí yóo kpoogi pí ná Yékíri wá khĩnni weri, í bo' pɔwã ye be're' ípe bú mí pí u seereri wa weri, pí núsa; ¹⁰ dé kóŋgómbe bú ã kpau yêe fĩŋ yêe bunno' nípi pí seere yátíse. Júde bĩ pí sɔwɔmburá weri, búnaa pí nípi wá hũŋgi kónni. ¹¹ Hã mú ye pí bu seereekhari wa, dé mí ú mí mákírá mamamme ŋa weri, íra pi mamaŋ nípri yêe bunno' kórsi kutúru, ã dee tigi'yo. ¹² Pí Kéréti kãni wá yati ú déerá náana weri, úrá kha'ra kha' pí Kéréti núnuuberi, pi ma má fúkitábe, thãnthãnnibe, pi wêe káká' tɔw ná ki dée má diime múwã. ¹³ Ye thĩŋaa u seer'i, tírá yeeri, dúkírá bi tákurusa, sí dé sãŋgi pí khãa tí déeri thĩŋaani weri, ¹⁴ yé sêe Júdebi wá kpursi ná ní' pí séeri thĩŋaani weri, pí mammuna. ¹⁵ Ní' pí káká' kurse weri, pí thãná míunni wá bé'e' kunnuma ye ní' pí dá'ri káká' kurse ye pi wêe khãa Tamanná wã weri, míne bú ã

kuraa pí thāná wā, dé pi kāká' kurse ya; ye háaru pí dée míp'lti ná sí dé bi míni wā. ¹⁶ Pi kha'ma kha' tu-ĩbín-ni Yékírí ye pí nínéédékírāa buká' kha' kal-biruma. Pí míni pí-urma Yékínno. Kpau-birma ye pí wónní dé háaru má mí kuru tíkpo-u wa.

Pātí asónnípi wá nínéédéki mákínni ná ki h̄tū wera

2 Ye muna mamaŋ nípiri mamaŋ m̄i yóo kpoogi pí ná Yékírí wá kh̄lūni wera. ² Seeriyē khokhāgiburi kha' pi kí tu kí kó' pí wísi í dé sɔɔbénipri, í dé ní' pí wóɔme í dé míni í dómminá. Pi khāa íte tí déeri th̄ŋnaa weri, í fuŋ pɔɔri pí dógine me. Ná míne nani bi, pí pá' í ná naŋ kpóoní. ³ Seeriyē hakhāgiburi tē kha' pi yee pí nínéédékírā mákíŋ pātí Yékírí wá kh̄lūne wera; hā pí hasi' nípi nísisi wa, hā pí dé th̄ŋpú p̄lbi wa, dé pi kí hā nípi bɔgi kuríya. ⁴ Pi mamaŋ hānumboŋ bí yeeri khoobi weri, kha' pi fuŋ pí khobi ná pí bibira. ⁵ Pi dé tē ha' pí wóɔme í dé míni í dómminá, hā pí h̄tū sɔɔnɔ wā, pi dé pí duki s̄misi, pi dé ha' kurbi, pi kí kpónnó' pí khobiri, sí dé s̄ŋgi níné bú kha' Yékírí wá seerera kuraa wa.

⁶ Seeriyē náɔɔbombiri kha' pi h̄tū wóɔme í dé míni í dómminá, ⁷ míni wá bēe'rá. Mú th̄i wá yatura dé míkuru pɔɔrá ná í thoosij mu. Mamaa nípi Yékírí wá seereno ú dómminá kaadé sɔ kākáse ye dé si sɔɔbése. ⁸ Kí see' seere ūu yóo kpoogi ú ná Yékírí wá kh̄lūni wera; hā pí bu mú kókhari wa, sí dé s̄ŋgi mú p̄lúnbírá bu á khakharu wa, nusé kó' pi.

⁹ Seeriyē dombiri kha' pi kí kpónnó' pí tamamburi míni wá bēe'rá, í dé míni ūu nuu bí wera. Hā pí pákíŋ pí nógú, ¹⁰ werésí í sú bí tó míni wā. Pi dé sɔɔbénipri waati wá bēe' sí dé s̄ŋgi nípirá kpónnó' mamaŋ m̄i see' á H̄l̄nnáa Yékírí wá míni wera.

¹¹ Yékírí buka'-uri a kha' má dógura fluma. Kí dɔɔf̄rgi wá b̄arkará nípi wá bēe' wónní bu h̄mma. ¹² Ki mamaŋ-ama kha' hā á kal Yékírí wá míni wā, yēe mamaŋ a tē kha' a sēe dunjāa míkhɔɔ' p̄lgi ye h̄tū fa dunjaná wóɔme í dé míni í dómminá, í dé ní' pí terenni weri, í kó' Yékírí wá míni kó'mɔ. ¹³ Munnáa a mákínni ná a kí dé kí tēe khu kpóroo ú a ba ná Yésú Kírísi ú déeri á Yékíŋ Kpóroo ná á H̄l̄nnáa wera. Ná u ba písēe baa, tíra a ba ná ú s̄aura. ¹⁴ Úrá hāana'ni ú thakoogi á pheenná í h̄ní a míp'lti wá bēe'rá, í wírísá a á dée úkpo wábi yēe hukēe yēe dé míkuríya.

¹⁵ Mú ki déeri má Yékírí hāani mu kh̄lūni dé mu kí mamaŋ nípi í míni ye yé kí bɔ' pi kha' pi kí déyee í dómminá weri, kí dé si. Hā mú yee níné sénné' mu wā.

Nínéédé' duki ná nínéédé' fūŋgi wá mína

3 Kí wógí' asónnípiri kha' mákím-buri ná pi kpónnó' fāgumambi ná ní' pí wórgine weri, í nú pí wágu ye sɔɔbíní í h̄tū míkuri h̄nsi h̄nsi wá déh̄tānsa. ² Hā pí hasi' níni wá nísigi wa, hā pí khāi kpéiri wa, pi dé ní' pí tu s̄abári yēe bēe wóɔwóonno; pi kí kpónnó' nípi wá bēe', ³ dé á th̄ina yema kh̄lūni hakirakp'ribi ye dée ní' pí kpaura wera; buri-ayaama. Dé-ayaama míkhɔɔ' p̄lgi wá dombi yēe dé tū nuu aabe wera. A ye déma míni í p̄lūni, a yema dɔɔkpóoye, á míni daa-lyama nípiri ye á ŋgi kām̄ba.

⁴ Ye sí bēe'rá ɔ waatū ba nani á H̄l̄nnáa Yékínná bukaa kha' má dógura fluma ye furu nípiri ⁵ í h̄ní a. Ye ki dée má míni í terenni weri, íra a déeri ya, dé maŋ-naŋ-urma aabɔ. *Wírí'-uri-ama* í khori á míp'lti ye yēe á h̄ni fūŋ ye hāa a thakoo fūŋgi ú *Nii wá b̄arkará*.

⁶ Yékírí hā-uri-ama ú Niino ba' á H̄l̄nnáa Yésú Kírísi wá b̄arkará ⁷ sí dé s̄ŋgi ú dɔɔf̄rgi wá b̄arkará ú keŋ a ní' termembi ye dé a ú bi b̄i ba bu thakoo míŋáŋ ḡtū kaa sóo, kí a khāa yēe tēe wera.

⁸ Seere weri, dé-uma th̄ŋnaa, m̄i bēe dé mú see' pi ú í kp̄l̄nná' pi, sí dé s̄ŋgi ípe bí khāani Yékínná weri, pí kí hukēe kí dé míkuríya. Síra kuni yēe wónní tēf̄ŋ nína; ⁹ tūmá hā mú yee mú nógú p̄áni yátísi ná h̄mbukaku ná kpéiri ná í p̄áni t̄áp̄lūne *maŋ mí Yékírí hāani Moyiziri weri*, pí míni wā, dé sí wónní kuru míni wā, sí th̄ūnnó wā. ¹⁰ Níni ūu baŋ kpikūŋge weri, ná mu bɔɔɔ páa tíkpo, páa íŋɔ, ná u sēe si ya, mú kp̄s̄i séyɔɔ, ¹¹ dé tu-muni dé ú tárú wá h̄ŋgi sēe-uma kh̄lūna. Ye mú u kauri yēe dé míp'lti weri, síráa buká' kha' yárgíŋ-urma ú th̄i.

Phurŋaŋ bɔgyo

¹² Ná mi ba s̄uni Ártémási werésí Tísíkiri mú thāná, mú p̄anáa kagu mi Níkópólísirá, dé mi bēe dé mi h̄tū-níma *sarkhurá* sóo. ¹³ P̄anáa tēf̄rēe Zénási ú déeri t̄ūhāana'naa ná Ápól̄suri pí suryóogirá sí dé s̄ŋgi hā míni kpi' pi ya. ¹⁴ Mákin-turi ná á asóníkām̄bura tu dé mákím-buri ná pi kí hukēe kí dé míkuru sí dé s̄ŋgi pí wónní tēf̄ŋ ní' pí degenso tákursi weri, ye dé s̄ŋgi tē pí th̄iná dé nafanípa.

¹⁵ Mí ná pée b̄l fará kpoogi weri, pi thya' mu. Thuga ípe b̄l khɔɔ' á míni ye khāa Tamanná pātí arē wera. Yékíŋ dɔɔf̄ráara h̄tū í bēe'no kpoogo.

Fílémó

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Pól tĩ'ni sebi weri ã hãa ú ú mása Fílémó ú déeri Kólósi nína. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dũsi digbée ná kpoo thasóké tanni ye seburá tĩga. Waati kpoo sebi we ná Kólósi wáa tĩ'ni waati ú Pólina ye karsó bu ã de Yékírí wá míng wera (Kól 4.7-10).

Fílémóna yema níkpóroo yêe ye ɔ donno ú pi ye yí' Ónézími. Ónézíminá ba horgo, ú ná Pólná ná náa kãmbi Drómi, ú núu Yékírí wá seereri ã píu yêe thoo Yésúra. Ónézímina ye hĩtí sũma ú tamanni weresi míne u ye hĩtí hasi' ú (18). Mú Pól khururi thuga Yékírí ã de khãa mí Fílémó khãani Yésúra ná pãtí u funni Yékírí wáburu (4-7) weri, ú khee níkhãgthakura yêe níng kha' u ken pãtí ma déeri Yékírí wá sũmdébii ná forii sí mane (8) ná mí í ma déeruu weri, yé sée hã tí Ónézímini, hã ú déyoo píu na, pébu, tí pãnná ná dore horgo, ú tamanna wónní déyooma pãtí u khɔɔ'; ú yatura wónní khuwɔɔma.

Tí Pól tĩ'ni sebi werá weri, si buka'ma kha' kpikura bú hɔɔɔmbi ná dombirá wa ã de tí pi khãani Kírísirá weri, pãtí u tĩ'na si Gálásibi wá seburá wera (Gál 3.28).

Thura

1 Míni Pól úu karsórá ã de Yésú Kírísí wá míng weri, ná á asóníkãni Tímótêe tĩ' sebi weri, yêe hã ú á sũmdé tákãni Fílémó ú a funni wera. 2 A hã-úma tẽ asóníharu ú pí yí' Apíyá weri, ná Ársípi ú á ná úrí déeri má Yésú wá sodáasíbe weri, ná pɔ asónní' píu pínggíng múní Fílémó wá dukirá wera. 3 Á Sii Yékírí ná á Tamaŋ Yésú Kírísira fũ ã ɔɔɔgí ã hã ã dɔɔwóŋgo.

Fílémó wá fummi ná ú khãa mí u khãani Yésúra wera

45 Nú-mini ná pi kha' khãa-munuma Tamaŋ Yésúra tákursi ye furu Yékírí wábu wá bée' tẽ tákursa; tírá yeeri waati wó waati ú mi níng Yékírí weri, mi thugɔɔma mú mílná. 6 Pãtí mu khãani Yésú Kírísirá pãtí aabírí khãani ú bu á dée kpoogi weri, mi nímma Yékírí dé u ye sí tẽfíng mu mú tu míkuru wá bée' í Yékírí hãani a Yésú Kírísí wá bákárá weri, tákursa. 7 Á asóníkãna, pãtí mu funni Yékírí wáburu weri, nuu-turi mí tákursi ye turiga mí wísi, pébu, ye-muni pí dósírá wówo.

Tí Pól nínni Fílémó dé u kó' Ónézímini kókuri weri, sí mína

8 Pãtí mi déeri Yésú Kírísí wá sũngunnaa weri, mi wónní se'e-muma kha' mu dé tí mákínni weri, 9 ye mí ba dé si ya, dé mi nímm-muma fuŋ mí mi funni mu weri, pí nísigírá, ná dŋ mí míni Pólne, ná mí mí déeri khokhãga ye písée yêe karsó bu fêe khurá ã de Yésú

Kírísí wá mílná weri, 10 mu fũ dɔɔgí í kó' mú dori Ónézímini hã mú déyoo mílni wã. Waati ú mi ye karsórá weri, mílná déeri sãngi ú khãa Yésúra ã dée má mí biyo. 11 Khũni Ónézíminá † yé wónní kuri mu mílni wã, ye werá u wónní kuri mí ná mú wása. 12 Mi ba yeé úrí úu mí dógírá weri, ú písi ní mú thãná. 13 Khɔɔ'-mĩnaa dé, mú míne karsórá ã de seere nuwãa wá mílná weri, mi yeɔɔ fí ú tẽfíng mi mú phæenná, 14 ye mi ye khɔɔgɔ dé mi dé mílni kaa níng mu khĩnni wã, dé si ba déma má fãngɛ; dé mi beema dé ná mu kha' mu dé mi míkuru, mú déyee mú dógine me.

15 Pãane Yékírí yeeri Ónézíminá kuso mú thãná ã dée ɔ waati, yé ba písi ban í hĩtí kãmbɛ kutúru, 16 pébu, u donsi wá tóri bu tũwã, dé dé-uma tẽ asónníní ú a funni. Fum-munuma tákursa; ye múná mákínni ná mu furɔɔ í taru mi, í kɔɔɔ má mú asóníkãnnɔ úu mú dógírá weri, yé furɔɔ tẽ pãtí u déeri Tamaŋ wáa wera. 17 Tírá yeeri ná dé-minima mú nínné kũuŋ, mú kɔɔɔ pãtí mu ye ba kó' mí thĩni wera. 18 Ná míne u déeri mu weresi ná míne u mákínni ná u taa mu, mú ye kí dé mí míga. 19 Míni Pólná tĩ'ni si mí thĩ wá déke; mi ba taa mu gí. Pé mi sũnní naaníng se'e' mu kha' mí mígêe m̄u? Mí mí kpakpakêe mú, pébu, mílná yeeri mú buu thakoo-go. 20 Pãtí mu déeri mí asóníkãni weri, mi nímm-muma Tamãŋ nísigírá kha' mu dé íte tí mi níng mu weri, mí dógírá wówo. 21 Khãa-muni ã tuu dé tí mi nínni mu weri, mu ba dé ri. Tírá yeeri, m̄u tĩ' sebi weri yêe hã mu ú. Ye tu-muni dé mu ba dé ri í taru mú. 22 Mi nímm-muma tẽ

† Gérékísurá, Ónézími wá tutãngírá déeri: í kuri mílna.

dé mu sɔɔbɪŋ hõŋkharɪ ʔ saŋ mi, dé khãa-mɪni tuu dé ʔ
Yékíŋ ɲíŋgi wá bákárá pi ba séε mí thee ʔ thãná.

Phirgaŋ thura

²³ Mí ná Épáfárasɪ ûu karsórá ʔ deε Yésú wá míuná
werɪ, u thɪya' mu, ²⁴ tíkíŋ ná Márki ná Árisítárki ná

Démási ná Lúki, pí déeri mí sũmdé tákãmbɪ wera. ²⁵ Á
Tamaŋ Yésú Kírɪsi dɔɔfírãara hɪti ʔbe kpoogi yé wóoró' ʔ
dɔɔ.

Eburubo

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Sebi wée tĩ'naana tuu mé'ni kpakuri ya. Ná mu keru míu í sebi wée tĩ'naa kheeri Nínée Dugusirá yêe buka' míyini weri, mú kha' ú tárura yema Júdee werésu níní ú tuuri Nínée Dugusi wá míni tákurá. A tuu ú tĩ'digi kpakuri tẽ ja, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná kpɔɔ ná má'nĩɔ thasóké tanni ye sebirá tĩ-ga.

Júde bí khãana Yésúrá yêe thoo ú khĩnni weri, píra pi hãanu ú. Pi ye sãuna'ma pí yíbiri, pɔɔrãa ye bée kpɔɔgí písi pí Júde Yékínthyakurá werésu í sée Kírísi wá khĩnna. Tírã yeeri sebi wá tĩ'naanãa see' pi kha' pi kó' Kírísi wá khĩnni dé u taru Yékírí wá hĩngínĩbi ná ú muniɔbi ná Moyízi ná thɔɔɔ kɔɔgɔ sɔ́ Ísíráyél bibira khon kaa sóo tágu weri ná míni wá bée' (8.1-18). Sírãa buká' kha' Nínée Fũnsurá pákèeri Dugusirá. Kha' pi kí ken Yésú Kírísiri dé múnnãa pi wónnĩ kí yóo wɔɔɔ (12.1-11).

Sebi wá kpikɔkhaya

Tí Yékírí kheeri ú Bikheeri tĩ seeriye aabe wera 1.1-4

Yékírí wá Bikheerá tanni Yékírí wá muniɔbura 1.5-14

ĩ khe hĩmmi wá seereri kheemɔ 2.1-4

Pãtí Yékírí sũuno'ni Yésúri ye ba hãa-u sãu ná kpórsi sí dé sãngi ú hĩng nípiri wera 2.5-18

ĩ nú Yékírí wá seere 3.1-4.16

Yékírí wá thɔɔgnĩkhãgi dugoo ná Yékírí wá thɔɔgnĩkhãgi fũma 5.1-10

ĩ hĩi khoosi Yékírí wá khĩnnã 5.11-6.20

Yékírí wá Sakhanĩnnã déeri Nínée Fũnsu wá thɔɔgnĩkhãgaara 7.1-10.18

ĩ sũu tó'riɔ Yékínɔ kaadé phãniɔ 10.19-39

Khãa mí á khãgubi wá pɔɔ khãana Nínée Dugusi wá pãnnã wera 11.1-40

ĩ nínée pãtí Yékínna khɔɔ' wera 12.1-29

Phurgan bɔɔu ná thura 13.1-25

Tí Yékírí kheeri ú Bikheeri tĩ seeriye aabe wera

1 Khũni Yékínna ye khema khĩng kɔɔgɔni yêe seere ú hĩngínĩbune pá kɔɔgɔni, píráa ye khe yêe see' sí á khãgubura. ²Ye werá phurgan khi bí are mé'ni weri, ú Bikheera u kheeri seeriye aabe. Ú bákárã Yékírí khonni dunianu ye úra u kha'ru mãa ba hã míni wá bée'ɔ. ³Ná mu jáa-u, mu jáma Yékírí wá sãuru tere. Ná mu tuwɔɔ, mú tu dóng mí Yékínne wera. Ú seere ú wɔɔge weri, ú bákárã u kó'ru míni wá bée'. Mú u wírí'ru nípiri tĩ khori pí mípĩyini weri, ú ná hĩtaa ní thu'nnã Wée ú kpórsu weri, ú dé' diɔgo ⁴t taraa muniɔburi pãtí nísi gí Sii Yékírí hãanu tanni muniɔburi wãguri wera.

Bikheerá tanni Yékírí wá muniɔbura

⁵Pébu, tí Yékírí kha'ru kha'

*Má Bikhee-u,
maná déeri ú Siiri feeri,[†]*

ná tí u kha'ru kha'

*Manãa ba dé ú Siiri,
ye úrá dé má Bikheeri weri,^{††}*

ú ũnni muniɔ u see'ru sí jáa? ⁶Ye tí u ye bée sũng fa dunianã ú bii ú tanni míni wá bée' weri, see'-urma kha'

Yékírí wá muniɔburi wá bée' khuusĩng thugɔɔ.[‡]

⁷Ye muniɔburi wá míu íri bu see'-urma kha'

Dé-urma ú muniɔburi má sarme,

tĩ dée ú sũmdébibiri tẽ má napárye.^{††}

⁸Ye Bikhèe míu íri bu see'-urma kha'

Úrí Yékírí wá igura ba hĩti-búma waatu wá bée' kaa sóo.

[†] Ná keru Mák 2.7 ^{††} Ná keru 2Sá 7.14; 1Kh 17.13 [‡] Ná keru Wóg 32.43 ^{†††} Ná keru Mák 104.4

Ú igrá, u ba déma tí terenni wera.
 9 Tí kunni weri, tíra u khɔɔ', ye tí p̄lɔni weri, tíra u ʔni.
 Tírá yeeri Yékírí ú déeri ú Yékírí weri,
 séé-urma ú kãmburi ye ph̄tigi khori úrí ʔ saa-u ugrá,
 nuumé thãgɔɔ.†

10 Ye seeriye tẽ kha'

Á Tamaŋ, dunijãa kókírɔɔrá úrá s̄inninna fãnuŋgira,
 úrá khonni thu'nni ú déke;

11 si ba th̄nima, ye úra búma waati wá b̄éé'.

Sí b̄éé' ba sóoma p̄tí dóbíre sóo wera.

12 U ba beu-suma p̄tí pi beu kp̄ɔgɔɔ wera.

Pi ba f̄ngín-suma p̄tí pi f̄ngín táyeensi wera.

Ye úrá fíkín na; ú waaturá ba sóo ná wã.††

13 Ye tí Yékírí kha'ru tẽ kha'

U ba h̄tí má the', má dé' dingo

ʔ ná naŋ khu ú ma ba yeé ú wóri ú p̄lɔnibi ʔ sa bi ú
 déko weri,‡

ú ōnni munigu u seeri sí nãa? 14 ʔ keŋ má Yékírí wá
 munigibi dé-birma ú s̄mdébi bí u s̄ŋ dé pi ná t̄f̄f̄ŋ
 ʔpe bí déeri ú nípi weri, ʔ ná naŋ khu ú u ba h̄ŋ bi
 kutúru weri waa?

ʔ khe h̄mmi wá seereri kheemɔ

2 Tírá yeeri mákín-turi ná a kó' h̄mmi wá seere ú a
 núuni weri tákursi, sí dé s̄ŋgi hã á séé kh̄l̄nni wã.
 2 Seere ú Yékírí hãana ú munigiburi pí seeriye kh̄i kh̄i
 nípiri weri, dé-uma th̄ŋaa; ye tí u kha'ru weri, tíra u
 déeri. Ye níni wó níni ú kaari yatigɔɔ werési ú kaari
 piyɔɔ weri, Yékínna yeɔɔ wa; dé sírãa má' ú. 34 Ná si
 múnnãa, h̄mmé seere ú Tamaŋ Yésú seeri weri, ná a
 kheyɔɔ kheemɔ wã, múnni a dé yé ko Yékínnaa?
 Tamanná khuru seeriye ye tí kpãnaa bu, pí núunuu
 weri, pírá seeriye a ú. Yékínna dée tãgumasimí h̄nsi
 h̄ŋ s̄i buka' ú wórgi weri ye hãa bi tẽ pí b̄éé ná pí
 wórgi ú Nii wá b̄arkára p̄tí u khɔɔ' weri, ʔ bukaa kha'
 th̄ŋaa-u.

Yésúrá déeri Níth̄na'biira

5 Kí dée má munigibe Yékírí saari dé pi kí maru nãŋ
 dunija ú ba baŋ, ú mí í a seé' mé'ni weri wa; 6 dé ʔ
 seeri Yékírí wá seburá kha'

Níth̄nigurãa maa, ye úu wógi' úu?

Níth̄na'biirãa maa, ye úu keroo?

7 Sũuno'-uruuma, munigiburá tarãa-u ɔ waati.

Hã-uruuma sãu ná kp̄orso;

8 ʔ saa mílɔni wá b̄éé' ú déko.‡†

Ná Yékínna saa mílɔni wá b̄éé' ú déko, kí tutãŋgirá déeri
 mílɔni bú tí u kaari saa ú déko wa. Ye a náa mílɔni wá
 b̄éé' ú déko thoŋ na. 9 Ye tí a náani weri, tírá déeri:
 Yésú ú Yékírí sũuno'ni, munigiburá tarãa-u ɔ waati weri,
 úra Yékírí hãanu sãu ná kp̄orsi ʔ deé tí u f̄ús̄inni ʔ huu

† Ná keri Mák 45.7-8 †† Ná keri Mák 102.26-8 ‡ Ná keri Mák
 110.1 †† Ná keri Mák 8.5-7

wera. Sí dée múnnãa, Yékínna f̄ŋaa dɔɔgi ʔ yeé ú huu ʔ
 deé nípi wá b̄éé' pu. 10 Yékírí ú khonni mílɔni wá b̄éé' í
 dée ú wáyɔ weri, mákín-tiyaa ná u yeé Yésúrá thɔɔra ʔ
 phura' s̄m̄i tí u hãanu weri, sí dé s̄ŋgi ú yeé bi
 kóŋgómbe wónni bu bú ú sãurá, pébu, Yésú wá
 b̄arkára pi bu h̄mmi.

11 Ye Yésú ú yeé nípirá dé Yékírí wábi weri, pí ná ú
 th̄ni, pí b̄éé' déerima Yékírí wá bibe. Tírá yeeri úu yí' pi
 ú sekpookãmbi ye nuú sé kóɔɔ wa. 12 U k̄mma kha'

Ma ba seé'ma ú nísi nuugi má sekpookãmbine;
 ma ba t̄nn̄e thuɔɔma ú nípi wá wónnã‡†

13 Ye khabí tẽ kha'

Ma ba khãama Yékínna‡†

Ye písé khabí tẽ kha'

Má ná bii bí Yékírí hãanu ma weri, ʔb̄e pe.‡†

14 Biib̄e b̄éé' déeri níth̄napa; pi ma wísi ná taramme.
 Múnnãa sure tẽ, Yésú dé-uma níth̄nigi sí dée s̄ŋgi ú
 huu ʔ hasiga Sutãna úu wórgi yeé yeé níp̄e hu weri, ʔ
 khori ú deenni bú, 15 ye h̄ní ʔpe b̄i ye ph̄ni huumini ʔ
 kóri gi p̄tí pi yaara weri, sí ba tarãa dée bí bu má
 donse. 16 Ye kí dée má Yékírí wá munigibe u t̄f̄f̄ŋ na,
 dé Ábráhã wá kóibe u t̄f̄f̄ŋ. 17 Tírá yeeri mákín-tiyaa
 ná u h̄tuma p̄tí ú sekpookãmbire weri, mílɔni wá
 b̄éé'rá, sí dé s̄ŋgi ú dé pí thɔɔguníkhãgaa úu marunãŋ
 níɔ yeé dé tẽ Yékírí wá s̄m̄nni ɔɔb̄ése weri, sí dé
 s̄ŋgi Yékínna séé nípi míp̄t̄ni hã bi í. 18 Ye werá u
 wónni t̄f̄f̄ŋ ʔpe bí pi má' yeé keŋ weri, pébu, ú th̄i wá
 yatí má'-piyaa-uma ʔ keri ú yíbinnã sãna.

Yésúrá tannu Moyízira

3 Tírá yeeri á nípa, ʔ bí déeri Yékírí wábi, ʔ bí u yí'ru
 dé ʔ dé ú nípi weri, ʔ kí keŋ Yésú ú déeri Yékírí wá
 s̄ŋgunnaa ná ú thɔɔguníkhãgaa wera. Úrí bu a khãanu
 yeé seé' ú mílɔni nípara. 2 Dé-uma s̄m̄i tí Yékírí saaraa-
 u weri, ɔɔb̄ése, p̄tí Moyízi déeri ú s̄m̄nni ɔɔb̄ése
 Yékírí wá bibi wá b̄éé' pí déeri má ú kórgi nípe weri, pí
 ɔɔɔmburá. 3 Ná níne mági duki, u buma kp̄orsi ʔ taru
 duki wá th̄na. Múnnãa sure, Yésú bu-urma sãu ʔ tarãa
 Moyízira; ye mákín-uru-síma. 4 Kí duke bú níne kaa má'
 kí ya; ye Yékírí déeri wéé ú khonni mílɔni wá b̄éé' wera.
 5 Moyízi dé-urma Yékírí wá s̄mdébi ʔ dée ú s̄m̄nni
 ɔɔb̄ése Yékírí wá kórgi nípi wá b̄éé' wá ɔɔɔmburá. Ís̄e
 b̄éé' ye buka'ma mílɔni Yékínna ye ba seé' pi wera. 6 Ye
 Kírísi dé-unnima Yékírí wá Bikhee, ú déeri Yékírí wá
 kórgi nípi wá níkhãgaa, ʔ dée tẽ ú s̄m̄nni ɔɔb̄ése. Ye
 aab̄irá déeri ú kórgi nípiri, dé mákín-turi ná a kó' ú
 kh̄l̄nni yé kí núunó' ú bu kp̄annéese.

Kp̄arée sí Yékírí wá bibira ba kp̄arée wera

7 Tírá yeeri p̄tí Yékírí wá Nii kha'ru weri,

Ná Yékínna seeriye bí feeri,

8 hã pí dé núkp̄ínísi ʔ párángá

‡† Ná keri Mák 22.23 ††† Ná keri Ézá 8.17 ††† Ná keri Ézá 8.18

pātí pí khāgibi yaara ɔ khu ɪ párángá gbirinná dé pi mágwɔ ɪ ken weri wa.

⁹⁻¹⁰ *Yékírí kha'-urí kha'*

Pí khāgibi má'-purí-mama ɪ kerí dusí digbééṅɔ thagɔ gbirinná,

má dée míliri pí náa.

Tírá yeeɾi má námísé yaa bí bu,

má kha' múnnáa píre, waati wá bée' pí kákásira bun-no'-pima.

Pi pí dé pi tu má khūnni wā.

¹¹ *Má námísé yaa, má ɔ karaa kha' khaa tí ma sɔ́ɔ́bín-ni dé ma sa má nípirá kpáarée weri,*

pí ba dóoṅ bú ná wā.†

¹² *Á nípa, ɪ yee kɔ́rsuṅ, há ɪ ɔ́ ba kaa khāa thakoo Yékinná ɪ́ deé ú thī wá káká' pūsírá, ɪ́ kúí kpānáa tǎa-u wā; ¹³ dé fée ú Yékírí kha'ri weri, ná u taraa kúuṅ na, ɪ́ kí bɔ' kām̄bi khu wó khu sí dé sǎṅgi há ɪ ɔ́ yee mípítíyé fūnní kóɔɔ sí ku' ú núpkríníɔ wa. ¹⁴ Pébu, dé-arma kpoogi á ná Kírísira, dé mákín-turí ná khāa mí a khāana ú bu kúuṅ kókírɔ́ɔrá weri, a kó' pi dé' síṅ ɪ́ ná naṅ kpúúníjá.*

¹⁵ *Dé Yékírí wá sebi kha'-urí kha'*

Ná Yékínna seeriyé ɪbe feerí,

há ɪ́ dé núpkríníɔ ɪ́ párángá pātí ɪ́ khāgibi párángán-ná weri wa.††

¹⁶ *Púnni wá yati Yékírí seereera ye pí párángáa? ɪ́ ken má ɪp̄ée bée' pí Moyízi kheera kuso Éjípiti surgrá weri, píre yaa? ¹⁷ Púnni bu Yékírí wá námísi yaara dusí digbééṅɔ thaguráa? ɪ́ ken má ɪpe bí déerá mípítíyí ɪ́ huugo gbirinná weri, píre yaa? ¹⁸ Ye mú u kanna kha' pí ba dóoṅ khaa tí ma sɔ́ɔ́bínni dé ma sa má nípirá kpáarée ya weri, púnni u kha'raa? ɪ́ ken má ɪpe bí kpí'ná nín-tǎnni weri, píre yaa? ¹⁹ Tu-ari dé pí kaari khāa Yékinná weri, píra wóɔ́ɔ́ dóoró bú wa.*

4 *Tírá yeeɾi, mú kí déeri má núu gí Yékírí hāani a kha' a ba dóoṅ ú kpáarée kha tí u sɔ́ɔ́bínni saa ú nípurí, kí búma háari ná fée weri, a kí kɔ́rsuṅ ɪ́ tákursi, há ɪ́ ɔ́ dé yé ba dá' pú wa; ² pébu, nú-arma seere nuwāani pātí píri núunáa-u tē wera. Ye seere ú pi núuni weri, yóo-urma phāiri pébu, mú pi núunuu weri, pi khāa ú bu ɪ́ hínɔ́ wā. ³ Aa bí khāani weri, a dóomma tí kpáarée kharí wá mí ɪ́ Yékírí kha'ri kha'*

Má námísé yaa, má ɔ́ karaa kha'

khaa tí ma sɔ́ɔ́bínni dé ma sa má nípirá kpáarée weri, pí ba dóoṅ bú ná wā.‡

*Múnnáa u kūnna ye hakura ná ú sūmūni sóo-tiyaama ɪ́ kórí gi pātí dunija sīnninni wera. ⁴ See'-surma Yékírí wá sebi wá tó kharɔ́ khubi má'níṅɔ́ khu wá míuná kha' Mú Yékírí sóori ú sūmisi wá bée' weri, ú kpáaríyá khubi má'níṅɔ́ khurá.‡‡ Ye sí u see'ra taraa weri, sí kpoosira u see'ri kha' *Khaa tí ma sɔ́ɔ́bínni dé ma sa má nípirá kpáarée weri, pí ba dóoṅ bú ná wā.*⁶ ɪ́pe bí khurura núu*

† *Ná kerí Mák 95.7-11 †† Ná kerí Mák 95.7-8 ‡ Ná kerí Mák 95.11 ‡‡ Ná kerí Sín 2.2*

*seere nuwāani weri, pi wóɔ́ɔ́ dóoró kpáarée kha tí Yékírí sɔ́ɔ́bínni weri wa, ɪ́ deé pí núpkríníɔ́. Ye háari ná fée Yékírí yee-urma pōw wónni dóoṅ. ⁷ Tírá yeeɾi Yékinná písée yee ɔ́ khu maa tē ú pi yí' fée. Mú si tannu ɪ́ deé du kóṅgónsi, ú kheé *Davítiri* ɪ́ seeriyé seere kpokpoo ú u see'ra khūni weri, kha'*

Ná Yékínna seeriyé bí feerí,

há pí dé núpkríníɔ́ wa.‡‡

⁸ *Ná Joziyé wóri-uyaa yee pí buu kpáaríyá sí kpáaréesurí, Yékínna ye sūnní see' ɔ́ kpáarée kha má seere tē? ⁹ Tírá yeeɾi Yékírí wá nípiráa wónni bú kpáarée pātí Yékírí kpáaréeɾi khubi má'níṅɔ́ khurá weri, ¹⁰ dé tárí ú dóonni Yékírí wá kpáarée khaanná weri, úrá déegée túwā, dé u kpáaréma pātí Yékírí déegéeɾi sóo yēe kpáarée wera.*

¹¹ *Tírá yeeɾi, a hukée ɪ́ dóoṅ tí kpáarée khaanná, sí dé sǎṅgi há ɔ́ yé dé núpkríníɔ́ ɪ́ wá ú wíɔɔ pātí á khāgibi déeri núpkríníɔ́ weri wa; ¹² dé Yékírí wá seerera ma thakooge yēe dé sūmuna. Kpersɔ́ɔ́ɔ́ɔ́ bú yēe phūnní nanɔ́ wā. U dóomma níthínigurá ɪ́ kpukiyé ú dɔ́ɔ́gi ná ú dɔ́ɔ́mínínni, yé kpukiyé tē doofínkhayí ɪ́ dóoṅ ná naṅ sɔ́mbébra. U tuma níthínigú wá kákási ná ú dɔ́ɔ́míuna. ¹³ Tí mí khoronne bú tū wónni kóo Yékinná wā, dé u náma míliri wá bēe' koikoi; ye úráa ba pú' a míliri wá bēe' ɪ́ a déeri wera.*

Yésurá déeri Yékírí wá thɔ́gunníkhāgaara

¹⁴ *Mú a buuri Yékírí wá Bikhee Yésú ú déeri ú thɔ́gun-níkhāgi* kpakpabaa ú kánni ní thu'nná Yékírí thāná weri, a kó' tákursi ú mí ɪ́ a khāani yēe see' wera. ¹⁵ *A ma Yékírí wá thɔ́gunníkhāgaara* úu tu a sí bu waati ú a kó' yēe dɔ́ɔ́gi weri, pébu, má'-purma ú yaturí má' thīṅi thīṅi ɪ́ kere pātí pi má'ni aabírí ɪ́ kerí weri, ye u dée mípítíyí wā. ¹⁶ *Tírá yeeɾi a sūu tó'ríyá Yékín ɪ́ dɔ́ɔ́fírāano kaadé phānige, sí dé sǎṅgi á numansé kóɔɔ́ ú fū aabo dɔ́ɔ́gi ɪ́ tēfíṅ a waati ú mákínni wera.*

5 *Nípi wá sɔ́ɔ́mbɔ́ Yékínna phí'ní khoṅ ú thɔ́gun-níkhāgaari ɪ́ saa-u ú dé ú sūmūni ɪ́ há nípira. Míu ɪ́ nípira bée há Yékírí ná thɔ́guṅ* sí pi khonní hāa-u dé u sée pí mípítíyí weri, thɔ́gunníkhāgaara pi há sí ú khoṅ si. ² *Pātí u déeri níthínigú yēe wónni dɔ́ɔ́gi mí kóṅgónṅɔ́ weri, u wónni tu pātí sure ɪ́pe bí mí yēe tu míni wā ná ɪ́pe bí bunní ɪ́ sée khūnni weri, ɪ́ tēfíṅ bi hīnaa bu. ³ Ye sí yaturá yeeɾi ú mákírá ná u khoṅ ú thī wá thɔ́gunsi ná nípi wásurí, Yékinná sée ú mípítíyí ná pí wáyura. ⁴ Níné wónni sa ú thī *Yékírí wá thɔ́gunníkhāgisɔ́* ɪ́ bu sí kpórsiri wa, dé Yékírée yí' níni ɪ́ saa-u sí bu pātí u yí'rá *Áarṣíní* wera. ⁵ *Múnnáa sure, Kírísi wá thīna saa ú thī Yékírí wá thɔ́gunníkhāgisɔ́ ɪ́ buu sí kpórsiri wa, dé Yékírí ú see'ruu kha'**

Má Bikhee-u,

maná déeri ú Siiri feerí weri; ‡‡

‡‡ *Ná kerí Mák 95.7-8 ‡‡‡ Ná kerí Mák 2.7*

úrá saaru sí bu. ⁶ Sɛɛ'-urma ú sebi wá tó kharɔ tɛ kha' *Dé-uma Yékírí wá thɔgunnaa waati wá bɛɛ' pātí Mélékisedéki wásɛre wera.*[†]

⁷ Tí Kírísira ye fa dunijaná weri, níŋ-urma Yékírí ũu ye wónní h́nɔɔ huuminá weri, sɔɔbɛ bu, súrílmi ná níímíthímise kpoogo. Ye mú u kó'ru Yékírí wá mílɔnɔ kó'wɔ weri, Yékínná núu ú níunna. ⁸ Dé-uma Yékírí wá Bikhee ye sí bɛɛ'rá ú thɔɔra t̄ tuu míu tí pi yí' t̄ nú Yékírí wága. ⁹ Mú Yékírí yeeri ú phurɔgá ú sũmunni weri, ú dée wée ũu h́ŋ níri wá bɛɛ' píu nú ú wáɔi weri, t̄ h́ h́ bi thakoo míjánh gũi kaa sóo wera. ¹⁰ Pébu, Yékírí yí'-uru saa-uma ú thɔgunníkháɔɔ pātí Mélékisedéki wásɛre wera.

Hã á yé kú kpanáa tãa Yékínni tówã

¹¹ A wónní sɛɛ' t̄ mí kɔŋgɔŋri sí mílná, ye í buka'mina kpíníma, pébu, t̄ wée bɛɛ dé t̄ tu mílɔnɔ wá títáŋɔ tówã. ¹² Fɛɛ t̄ kó'ru yêe mamaŋ Yékírí wá mílɔnɔ wã; mákín-tɔyaa ná t̄bíra mamaŋ í pɔɔ ye t̄bɛ písée yêe kpúú dé pi mamaŋ t̄ Yékírí wá kh̄nni wá dúgú mílɔnɔ. t̄bíra ye wónní dima di nu'nu'mi ye háaru ná fɛɛ t̄bɛ písée yêe kpúú nínnɔ. ¹³ Ye hakura ná wée ũu kpúú nínnɔ weri, dé-uma biboŋgo; ú tu tí terenni ja. ¹⁴ Ye di nu'nu'míní, níkháɔɔbɛɛ di bíra. Fɛɛ pi yaaru dunijaná wã; mánú-burma; pi tuma kunni ná píuna.

⁶ ¹⁻² Tírã yeeri h́ t̄ yeɛ á kpúú Kírísí wá kh̄nni wá dúgú mí í a mamanna kh̄nni weri wa. Í mílná déeri pātí níthɔnɔge *fíkíŋ dɔɔɔ* t̄ sée sũmdéɛŋ níi míu yêe nafanɔ wã, ná pātí a wónní khãa Yékínná, ná *wírí'* th̄iŋi th̄iŋi wá míu, ná t̄ du' dési níni bu t̄ níŋ Yékírí hãa-u, ná huuribi wá yamu wá míu, ná tí Yékínná ba thu níri phurɔgá khurá wera. T̄ yeɛ á yeɛ íri yé mamaŋ níkháɔɔmamammí, ³ dé ná Yékíre píu, síra a ba dé. ⁴ Ípe bí jáanu Yékírí wá táyɛsɔ jáa, ye dɛɛ ú thu'ru kurgurá jáa, t̄ jáa *Yékírí wá Nii* wá sũmdéɛŋni, ⁵ t̄ tuu dé ú seere kuru-uma, ye tuu t̄ ná duniŋa ũu ba baŋ weri, ú wórgi, ⁶ ye ba kú kpanáa tãa Kírísiri, níne wónní ye píra fíkíŋ dɔɔɔ tówã; pébu, dé-giri má pí th̄ písém-biri yêe ba'ma Yékírí wá Bikheeri *ní'batáɔkura* yêe khoroó keu nípirá. ⁷ Ná yɔge baa ú dómminá fãnuŋurá níu, ye ɔɔ tɔɔ bú mílɔnɔ, tí yaa t̄ seri, tárú ú tɔɔnni weri, ú dii tí th̄ni, Yékínná kunnama kí fãnuŋura. ⁸ Ye ná ki wóɔɔ fíi h̄wōnsi ná s̄ŋɔi, tí pãn- ná kí kuru mílɔnɔ wã. Pí ba dáu yé danɔa gi yé ye pí tho' ki ya.

⁹ Á ní' pí a funni weri, a seereema mé'ni tũmá khãa-aru tuu dé kh̄ŋ t̄ t̄ kh̄ɛri mé'ni weri, kh̄ŋ kunne. Tírã déeri h́mmi wá kh̄nni. ¹⁰ Dé tu-aru dé Yékínná dée míkuruɔ yêe ba pha mí í t̄ déeri ná fuŋ mí t̄ funnuu t̄ t̄fírée *ú wábirí* yêe pí t̄fímmíná háaru ná fɛɛ weri wa. ¹¹ A bɛɛ dé t̄ bɛɛ' kí hukɛɛ pí dómminá t̄ kí khãa tákursi kí tɛɛ míu tí t̄ ba bu weri, t̄ ná nan waati ú t̄ ba bu ri

wera. ¹² Tírã yeeri h́ t̄ yeɛ wísé múnú t̄ ja, dé t̄ kí thoosiŋ ípe bí khãanu t̄ hukɔya t̄ págí t̄ ná buu míu tí Yékírí hãana'na núugi dé ma ba h́ má bibiri wera.

Tí Yékírí hãana'ni núugi kha' ma ba dé weri, u ba dé-ri-ma

¹³ Pātí Yékírí hãana *Ábráhám* núugne, mú ɔɔ ye bú t̄ taraa-u ú u ye wónní karu wa weri, ú karaa ú th̄ná ¹⁴ kha'

Páníge bú wa,
ma ba t̄fírɔɔma tákursi
yé yeɛ ú kpãnaanípírá kóŋ.^{††}

¹⁵ Ábráhámíná págí t̄ ná taraa buu míu tí Yékírí hãana'na núugi kha' ma ba hãa-u wera. ¹⁶ Ná níne kha' u karu, míu tí tannuu weri, tíri bu u kara; sí buká' kha' tí u kha'ru weri, tíre, ye páníge sũnni h̄ti bú tówã.

¹⁷ Mú Yékínná ye bɛɛ dé ípe bíu ye ba bu míu í u hãana'na núugi kha' ma ba h́ bi, pí tu dé ú ba fíkíŋ núugi wa, dé tí u kha'ru, tíre weri, ú hãa bi núugi t̄ karaa dugú bú. ¹⁸ Í mílɔnɔ íŋɔnã wónní fíkíŋ na; írãa buká' t̄ kha' Yékínná wónní tũŋ na. Mú sɛɛ múnnaa weri, aa bí kóori Yékírí wá phãnsurá weri, si yeema wísé tu a tákursi, á khãa tákursi kí tɛɛ kuru gí Yékínná ba hã a wera. ¹⁹ Míu tí a khãa yêe tɛɛ weri, ti ma má tãa gũ nu'na' batónni wera. T̄ ma fãŋge; a wónní khãa tí bu. Yeɛ-turma kh̄nná sée ãa wónní dóoŋ t̄ ná taru *dóobí-giri* t̄ yoo Yékírí wá kharu th̄nth̄inná. ²⁰ Tí khanná Yésú khuruu dóoroó aabɔ, t̄ dɛɛ á míŋɔ, pébu, dé-uma Yékírí wá thɔgunníkhãgaa waati wá bɛɛ' pātí Mélékisedéki wásɛre wera.

Mélékisedéki dé-uma u ye dée Yékírí wá thɔgunnaa

⁷ *Ú Mélékisedéki tárú dé-uyaama Sálém* ithakhoo ná *Yékíŋ Kpóroo wá thɔgunnaa*. Pātí *Ábráhám* yoorá ná buu wórgi ithakhobirá ye fígí yêe baŋ weri, Mélékisedékura yaa thukiroo t̄ yee duwaabí hãa-u.

² Mílɔnɔ wá bɛɛ' í Ábráhám fagu'ra kh̄tɔgrá weri, ú kpukura í bɛɛ' khaayi kɔɔ kɔɔɔ t̄ khori bú khaa t̄kpo t̄kpo t̄ hãa Mélékisedékura. Ná a kha' a ken, Mélékisedéki nísigi wá títáŋgírã déeri u ũu dé tí terenni. Dé-uma t̄ Sálém ithakhoo. Kí títáŋgírã déeri u ũu yeɛ bemmé h̄ti níri wá sɔɔɔmbɔ. ³ Yékírí wá seburã seerye tɔɔ ú sii ná ú níjãa ná ú khãgãa mílná wã. U seerye tɔɔ t̄ ú h̄mmi ná ú humi wá mílná wã. Dé-uma Yékírí wá thɔgunnaa waati wá bɛɛ' pātí Yékírí wá Bikheere wera.

⁴ Níkpóroo dé! t̄ ken pātí á khãgaa Ábráhám wá yatu kpukunni mílɔnɔ wá bɛɛ' í u fagu'ra kh̄tɔgrá weri, khaayi kɔɔ kɔɔɔ t̄ hãa-u khaa t̄kpo t̄kponɔ wera. ⁵ *Man mí Yékírí hãanu Moyíziri weri*, kha'-purma kha' Ísíráyél bibi- ra kpukunni pí mí t̄ bí weri, khaayi kɔɔ kɔɔɔ t̄ sa khaa t̄kpo t̄kponɔ *Léví* wá bi bí déeri Yékírí wá thɔgunnibu weri, pí ná h̄nɛɛ. Ye hakura ná pí kpoobire, pí bɛɛ'

† Ná keri Mák 110.4

†† Ná keri Sín 22.17

déerima Ábráhám wá kóibo. ⁶ Mélékisedékura ye dée Lévi wá kói wá ɔɔ wa, ye Ábráhámíná kpíkura mí í u fagu'ra weri, khaayi kpɔɔ kpɔɔgi ɿ hãa-u khaa tíkpo tíkponɔ. Mú u buuri si weri, ú yee duwaabí hãa Ábráhám ú Yékírí hãana'na núugi wera. ⁷ Ye béé' tuuru dé wée òu yee duwaabíri weri, u tari wée òu bu duwaabíri wera. ⁸ Lévi bí pi kpíkuri míyiri khaayi kpɔɔ kpɔɔgi ɿ hã bi khaa tíkpo tíkponɔ weri, píra ma níthĩna' huwombo; ye Mélékisedéki úra ma thakooge pátí pi kha'ri wera. ⁹⁻¹⁰ Pátí Ábráhám kpíkunnna ú míyiri khaayi kpɔɔ kpɔɔgi ɿ hãa Mélékisedéki khaa tíkpo tíkponɔ weri, ná a kha' a keɲ, Lévi † ú Ísíráyél bibira dé kpíkuri pí míyiri khaayi kpɔɔ kpɔɔgi ɿ hãa-u khaa tíkpo tíkponɔ, òu ye mí hũni waati ú Mélékisedéki thukinna Ábráhámni wã weri, hãana'-úyaama tẽ. Pébu, dé-urma Ábráhám wá kóyo.

¹¹ Yékírí wá thogunni bí déeri Lévíbi weri, pí sũmuna Yékírí deeri ye hãa Ísíráyél bibiri ú mammunɛ. Ye ná pí wási kuru-síyaa si, pi ye sũnní kí sɛɛ' ɔ Yékírí wá thogunnaa wási òu má Mélékisedékú wa; dé Yékírí wá thogunnaana ye déma Lévi wá kói pátí *Áarʿ* wásure wera. ¹² Ná Yékírí wá thogunni wá sadómɔɔna fíkírá, fʼ míyiríná fíkíy. ¹³ Á Tamaɲ wá mí í pi sɛɛ' weri, ku'-únnima tó thĩ manɔ. Ye tí thĩnná níne bú ɿ dée Yékírí wá thogunni wá sũmuni náa wã. ¹⁴ Á béé' tuuru dé *Júda* thĩno u ku'ri. Tí *Moyízi* sɛɛ'ri Yékírí wá thogunni wá míni ú seburá weri, u seeriye tɔɔ Júdabi wá míni wã.

Yésú dé-uma Yékírí wá thogunnaa pátí Mélékisedéki wásure wera

¹⁵ Pátí ɔ *Yékírí wá thogunnaa* banni òu pátí *Mélékisedékure* weri, sírá yeeri míyiríná hafiya yésíyé. ¹⁶ Kí dée má dé-uma Yékírí wá thogunnaa ɿ deɛ tí u ku'ri thĩ tí déeri ú thogunni pátí ú *mammú* kha'ri weri wa, dé pátí ure thakoo gĩ mí yêe sóo wa yêe wórge weri, sírá yeeri. ¹⁷ Pébu, Yékírí wá sebi kha'-uma kha' *Dé-uma Yékírí wá thogunnaa waati wá béé' pátí Mélékisedéki wásure wera.*^{††} ¹⁸ Sí dée múnnáa, dɔɲ mí Yékírí kha'ra pí dé khũni weri, sí deɛ tíra bú tũwã; pébu, pí dédɔmmuna ye fãɲge ya, ye pí wónní kuru míni tẽ na. ¹⁹ Pébu, *man mí Yékírí hãanu Moyíziri weri*, pi wórɔɔ kura si ya. Ye werá tí a khãanu yêe tɛɛ weri, tírá pãkéeri. Síráa ye á wónní sũu kí tó'riy Yékínno. ²⁰⁻²¹ Ye sí tóro wa, dé tí Yékírí déeri si weri, kari-uma. Tí u saari Yésúri dé u dé ú thogunnaa weri, kha'-urma ú seburá kha' *Mani Tamaɲ Yékírí kari-mama; má ba fíkíy núugi wa, dé kha'-mama kha' dé-urma Yékírí wá thogunnaa waati wá béé'.* Ye Yékírí wá thogunni wá pɔɔ bíri, karme ye dée ye pí saa bíri wa. ²² Síráa ye á khãa tu kha' *núnée* fũɲ sí

† Pátí pi kha'ri Lévi weri, si buka'ma kha' ú kóibi wá béé'ru.
†† Ná keri Mák 110.4

Yékírí khonni aabe sí tanni dúgú wásuri weri, Yésú wá bákára sí wónní kpíkuri na.

²³ Ye sí tóro wa, dé huuminá déerá sãɲgi pɔ thogunni burá ye wónní hĩti bú waati wá béé' ya, pébu, ná ɔɔra huu, pí sa ɔɔ, ɔɔrá hu, pí sa ɔɔ. Tírá yeera pí kórɔ. ²⁴ Ye mú Yésú úra thakooge waati wá béé' weri, ú thogunni khãgúrá tu sóomi wã. ²⁵ Tírá yeeri òu wónní hĩy kutúru ní' pí sũu yêe tó'riy Yékínno ú bákára weri, pébu, u ma thakooge waati wá béé' yêe píy Yékírí yêe hã bi.

²⁶ Tírá yeeri, Yésúrá déeri *Yékírí wá thogunni khãgaa* ú mákíni aabe wera. Ú mí nuunuma Yékínno; u dée mípĩni wã; u sɔnnó wã; ú ná mípĩdébira kpoogi wa, hĩtaɲ-uma kharu kpakpa'ɔ ní thu'nná. ²⁷ Úra pátí pɔ Yékírí wá thogunni khãgúre ya. Úrá naaniy khúri khoy *thogunsi* khu wó khu ɿ deɛ ú thĩ wá mípĩy yé yáa khoy nípi wásuri pátí pɔɔra ye dé weri wa, dé hãana'-uma ú thĩ pí khoroo thogunni pãa tíkpo kayu. ²⁸ Khũni, man mí Yékírí hãanu Moyíziri weri, píra pi ye keɲ yêe sa níyiri Yékírí wá thogunni khãgúrá. Pi yema níthĩnapu yêe sɔmbe pátí pɔɔre wera. Ye kari mí Yékírí banni ba karaa kpãnaa bu weri, kari-uma ɿ saa ú Bikhee ú dá'ri sɔɲ ɿ phirga ú sũmuni weri, thogunni khãgúrá waati wá béé'.

Núnée fũnsúrá pãkéeri

8 Mí kpakpa' tí a béɛ sɛɛ' ɿ weri, tí titãɲgírá déeri, ú *Yékírí wá thogunni khãgaa* aabe, ú hĩtanni Wée òu kpórse ní thu'nná weri, ú dé' dingo. ² U déma sũmuni Yékírí wá *dóobídukirá* kí déeri ú kharu thĩnthĩni wera. Nípe dée gi ya, dé Tamaɲ Yékírí wá thĩná déeri gi.

³ Pátí pi sa Yékírí wá thogunni khãgaa ú kí khoy míyiri ná *thogunsi* kí hã Yékíni weri, fʼ úrá bu tẽ míni ɿ khoy thogun sí hã Yékíre. ⁴ Ná u yema fa dunipaná, ú yaturá yé dé Yékírí wá thogunnaa wã, pébu, pɔɔ bú sóo yêe khoy míyiri yêe hã Yékírí ɿ mákírá *man mí Yékírí hãanu Moyíziri wera.* ⁵ Khaa tí píra dé Yékírí wá sũmuni fa dunipaná weri, khɛɛɛɛ-turma khaa tí pi dé ri ní thu'nná wera. Waati ú *Moyízira* ye béɛ dé Yékírí wá *dóobídukiri* weri, ú seeriyo kha' *U keɲ dɔɲ mí ma bu-ka'ruu gí tátíkírá weri, yé dé gi pí dɔmmíná.*^{†6} Werá a wónní kha' Yésú wá sũmunná nu'ni pɔɔ wánná, pébu, ú bákára Yékírí khonni a núnée sí tanni dúgú wásuri wera. Ye mí í Yékírí hãana'ni núugi kha' ma ba hã a, tí u khonni a sí *núnéesine* weri, ɿ tari dúgú wáyura.

⁷ Ná dúgú núnéesi wórí-síyaa kura si, Yékíre yé sũn ní khoy pãa iyɔ núnéesi níyine tũwã. ⁸ Ye mú *Ísíráyél bibi* wá dédɔmmuna ye kura wa weri, Yékínná kha'

Mani Tamaɲ kha'ri kha'
ɔ *khu ná ma ba khomma Ísíráyél maráa nípi ná Júde maráa níyiri núnée fũnsa*

‡ Ná keri Ku' 25.40

⁹ Sí núnéesíra ba h̄t̄i síkpo ná sí ma khonna pí khāgub̄ne
fūnaa tí ma kó'rá bi dékírá
ĩ kusigo bi Éjípítirá wera.
Mani Tamaŋ kha'ru kha' m̄u pi m̄u kó'rí má núnéesuru
t̄ōwā weri,

má mako bí bu wa.
¹⁰ Mani Tamaŋ kha'ru t̄ē kha' ná pí kh̄ubura taraa,
ma ba khomma Ísíráyél bibi núnéese.

Ye sí núnéesírí bu,
ma ba yeema má mammuná h̄t̄i pí kákásírá.
Ma ba t̄t̄'-puma pí d̄sírá;
ma ba déma pí Yékírí ye pírá dé má nípa.

¹¹ Níné ba s̄unní mamaŋ ú surgi níní werésí í s̄eé' ú
níní kha' u ba tu maní Tamanni wā,
dé, b̄ēé' ba tu-mama me,
nítítáari t̄kíŋ ná níkpórbine.

¹² Kha' ma ba f̄i d̄ógi í s̄eé pí mí kaatermenjini
ye má ba wógí' pí míp̄l̄june t̄ōwā.†

¹³ Ná Yékínna s̄eé' núnée f̄unsi wá mí, má dúgú wásu
dugii-sínnima. Ye mí t̄i kh̄a'ni t̄ dugiyo weri, tí ba dá
yé th̄ini wā.

Núnée dugusi ná núnée f̄unsi wá mípa

9 Dúgú núnéesi wá pánná, kí Yékíŋ thiyaki wá
dómma ye búma ná kí thiyá'dukiri fa f̄an̄jgrá.

² Dóobíduke pi déerá t̄ k̄p̄k̄ra gi du'bi bíŋo. Dúgú
du'biira pi ye yí' Yékírí wá khara. Búnáa pi saara ft̄t̄-
nakhe' dutánni ná taabárí ú pi dé sa ph̄aan̄s̄ru Yékírí
wá nísigírá wera.³ Páa ŋo du'bii úu páa ŋo d̄óobígi wá
t̄ó he'nná weri, úra pi ye yí' Yékírí wá kharu th̄inth̄inna.

⁴ Búnáa dat̄k̄róŋ thokhanne ye. S̄ani pi déerá ru. Ú
du'bi kpoora pi saara núnéesi wá kéesúra. S̄ani pi
máana ú kénsi wá b̄ēé'. Beŋ tí pi déerá s̄ann̄o weri,
tírâa ye bú kéesú wá d̄ógirá. Ye dii mí pi yí' mánni
weri, píráa ye bú tí beenná. Áar̄ wá tábo' tí munná t̄
f̄jpa † ná p̄urí sí Yékírí t̄'na mí í u kha'ra núnéesi wá
múná weri, si ye búma t̄ē kéesúra. ⁵ Séerib̄embe ‡ pi
déerá t̄ saa bú kéesú wá thagurá p̄i buká' kha' Yékírí
úu s̄auno weri, u f̄ima. Pí m̄ísírá dée wóommi t̄ kaa
m̄íp̄l̄s̄eé thogun̄khon̄khanna. † Ye á ba wónn̄i dóoŋ í
m̄ij̄ená werá t̄kpo t̄kpo wa.

⁶ Mú míj̄i saabunni munnáa weri, Yékírí wá thogun-
n̄ubura dóomma waati wá b̄ēé' d̄óobíduki wá dúgú
du'biirá t̄ dé pí s̄umunna. ⁷ Ye páa ŋo du'bii úrí, Yékírí
wá thogunn̄ikhāgaá úkporâa dóoŋ búnáa khu úkpo
dugurá tátaramme t̄ h̄a Yékírí ú s̄eé ú th̄i wá bursi ná
nípi wásí h̄a bi sí. ⁸ Síra Yékírí wá Nii kheeri t̄ bukaa
kha' waati ú Yékírí wá d̄óobídukira bú weri, kh̄inne ye
bú núnée ye wónn̄i dóoŋ Yékírí wá kharu th̄inth̄inná wā.
⁹ Si buka'-ama f̄eeri kha' mí í níj̄ura h̄a Yékírí ná

† Ná kerí Jér 31.31-34 †† Ná kerí Th̄ū 17.23 ‡ Séerib̄emb̄i dé-bir-
ma tákoon̄ŋo bí s̄ann̄i kúní Yékírí wá uthakhokiri ní thu'nná wera.
‡† A wónn̄i kha' t̄ē Yékírí wá map̄nantukhara.

thogun̄ sí pi khonni h̄aa-u weri, sírá wónn̄i yeé úwe úu
dé si weri, ú d̄ógirá h̄aa-u kha' dá'-uru s̄oŋ na. ¹⁰ Í míj̄i
dé-iyaaama diimi ná míj̄i w̄āŋŋi ná wírí' th̄iŋi th̄iŋi wá
m̄j̄na. Dé-iyaaama nípi wá mamm̄i d̄úróm. Síra nípi
mákinnu ná pi kí dé t̄ ná naŋ waati ú míj̄i wá b̄ēé' ba
f̄ik̄ŋ wera.

Tí Kírísi khonni ú w̄isi thogunsi wera

¹¹ Ye werá Yékírí wá thogunn̄ikhāgaá Kírísi baŋ-urma
kurge. Dóoŋ-uma Yékínthiya' d̄óobídu' kí tanni fa
dunija wáguri wera. Níne má' kírí ú déke ya; míne
k̄p̄gi bú wa. Kí dée fa wági wa. ¹² Ye mú u dóonni
weri, ú dóoro t̄ē Yékírí wá kharu th̄inth̄inná páa t̄kpo ú
th̄i wá taramme t̄ h̄a Yékírí t̄ h̄t̄i a kutúru, t̄má u
dóoro k̄pek̄h̄o tarammi ná nábh̄h̄o taramme ja.

¹³ K̄pek̄h̄o tarammi ná nákh̄h̄o tarammi ná náphuru ú
pi tho'ri weri, ú míŋe pi khe í pámi' níní úu ninige
weri, sí khoŋ ú ninigira. ¹⁴ Ye ná tádooribi wá tarammi
ná míŋe wónn̄i dé sírí, dé Kírísi wá taramme mu ba
s̄unn̄i kha' t̄ē? Yékírí wá Nii úu bú waati wá b̄ēé' weri,
ú b̄arkára Kírísi ú dá'ru s̄oŋ weri, u khonni ú w̄isi
thogunsi t̄ h̄a Yékíre. Ú tarammuna ba t̄isi'ma á d̄ósurí t̄
khoŋ a á s̄umd̄eŋ ŋii mí yeé nafano wā, sí dé s̄āŋgi á
wónn̄i dé s̄umuní h̄a thakoo Yékíre.

Núnée sí khonni tarammi wá b̄arkára wera

¹⁵ Tí Kírísi déeri weri, tírá yeeri Yékinná khori a núnée
f̄unsa. Hu-uma sí dé s̄āŋgi Yékinná h̄j̄ bi míp̄l̄ jí pi
déerá núnée dugusi wá pánná wera. Mú si déeri mún-
náa, ní' pí Yékírí yí'ru weri, pi wónn̄i buma mí ú mí
yéé wónn̄i sóo wa, í Yékírí h̄āana'ni núugi kha' ma ba
h̄a má bibiri wera.

¹⁶ Pébu, núnée sí Yékírí khonni weri, si ma p̄t̄i
n̄ith̄ŋe sa séeré yé buka' d̄ŋ mí ú míj̄i ba k̄p̄k̄ŋ
yóo waati ú u ba hu weri, ye f̄s pí tu dé hu-uma míj̄n̄
ye pí k̄p̄k̄re. ¹⁷ Ná tárira thakooge, pí wónn̄i k̄p̄k̄ŋ
ú míj̄ini wā. F̄s ú hu ye míj̄iná dé í d̄ómmíná. ¹⁸ Tírā
yeeri tarammé kp̄ogí ye dúgú núnéesírā w̄óŋo déye.

¹⁹ Waati ú Moyízi s̄eeri nípi wá b̄ēé' míj̄i wá b̄ēé' í
Yékírí kha'ru p̄i dé, í t̄'ni se' pu weri, ú khee s̄án̄idoo
mamgi t̄ f̄s' kí t̄atu' kí pi yí' ís̄opi †† weri, kí k̄p̄ŋgo, ye
kheé jí' kí nábh̄h̄o ná k̄pek̄h̄o tarammi ná ȳo'm̄o t̄
p̄m̄íná sebi wá th̄iná ná nípi wá b̄ēé'rá ²⁰ ye kha'
Taramm̄e b̄arkára Yékírí khonni bi núnéese; pi kí nú ú
wága.††† Moyízi pámi'-uma t̄ē Yékírí wá d̄óobíduki ná
m̄ij̄i wá b̄ēé' í pi khe yeé dé Yékírí wá s̄umunni weri,
tátaramme. ²² T̄ mákírā p̄t̄i Yékírí wá mamm̄i kha'ru
weri, tátaramm̄e ye t̄isi' míj̄i wá f̄ŋga. Ye ná taram-
me kp̄ogí wa, Yékíre s̄eé níní wá míp̄l̄ŋi h̄aa-u í ya.
²³ Ye ná mákín-turma ná pi t̄isi' mí í kheebunni thu'ru

†† K̄ t̄atuki wá k̄o-u. Yékírí wá thogunn̄ubura ye jí'ma kí desiri tá-
taramm̄o t̄ pámi' sí níní werésí k̄o t̄áŋo. Ná pi dée munnáa, Yékírí wá
d̄ékírí bu, ú tárú werésí t̄i munná h̄t̄i ninige t̄ōwā (Ku' 12.12; Léw
14.4-7). ††† Ná kerí Ku' 24.8

wáyuru weri, tátaramme, má mílî ní thu'nná í déeri mí thĩnthĩnji weri, íra kpóuma thɔɔɔɔ sɪ pák'éeri wera.

Tí Kírísí dóonni Yékírí wá kha tũ ní thu'nná weri, sí míja

²⁴ Pébu, Kírísira dóoró Yékírí wá kha tí nípi má'ni pí déke, tí khæebunni kharu thĩnthĩnni wã, dé kãɔ-urma háaru ní thu'nná t̄ ná nuuaa Yékírí wá wɔɔɔ t̄ dee á míja. ²⁵ Ye kí dée má Kírísí khoru-uma ú wísi thɔɔɔnsi pá kɔɔɔɔɔɔ pãtí Yékírí wá thɔɔɔnníkhãgaara dóonɔ dugu wó dugu Yékírí wá khanná tátaramme weri wa; ²⁶ tũmá ná síra ye múwã, u ye thɔɔɔrama t̄ hu yé ya, t̄ thɔɔɔra t̄ hu yé ya pá kɔɔɔɔɔɔ t̄ kórí gi tí duniya sɪnnin-ni wera. Ye phurgan khi bí are werá mé'ni weri, ban-ur-ma t̄ baa ba khori ú wísi thɔɔɔnsi páa tíkpo kayu t̄ khori mípítɔni wá dee tírɪ bú. ²⁷ Nínna huma páa tíkpo, ye ná u huu, Yékínna thiyɔɔma. ²⁸ Múnnáa sɔre, Kírísí hãana'-uma ú thĩ pí khoroo thɔɔɔnsi páa tíkpo kayu t̄ hĩnɪ kɔɔɔɔɔmbi pí mípítɔni. Ná u ba baa páa íja bam-muná, ú ban mípítɔni wáɔɔ tũwã, dé u bamma t̄ ba hĩɔ ípe bíl tɔɔɔ wera.

10 *Moyízi wá mamma* dée nãan kuru thĩnthĩnji gĩ ba ban weri wa, dé pi ma má kí doondoo dúrúm. Man mí pi thoo yêe khoru thɔɔɔɔ kɔkɔosiri dugu wó dugu kaa sóo tági weri, sí wónni ye píu sóo yêe tó'ríng Yékínna weri, pí dá' sɔɔ na. ² Ní' píu thiya' Yékínna pí dómmíná weri, ná dé-giyaa má thɔɔɔnsi ye wónni yeema pí dósé hã bi pí tu dé wírí'-puru kusooma pí mípítɔníná kutúru, pi ye súnní kí khoru thɔɔɔnsi háaru ná fæe tũwã. ³ Ye si múnnáa wã, dé mú pi kí khoru thɔɔɔnsi dugu wó dugu weri, múnnáa pi kí wógí' pí mípítɔni. ⁴ Pébu, nákhoo ná kpekhoo tarammé wónni hĩɔ nípi wá mípítɔni wã. ⁵ Tírá yeeri, waati ú Kírísira ye bée ban fa duniyaná weri, ú seeriye Yékínna kha' *Míni ná thɔɔɔɔ sɪ pi khoru yêe hãa-u weri, u wêe bæe sírɪ wa,* dé hã-uru-mama wisa.

⁶ *Thɔɔɔɔ sɪ pi khoru t̄ tho'rí hãa-u weresi sɪ pi khoru ú sée pí mípítɔni weri, sí míjé nuu ú wa.*

⁷ *Má tɔ kha' Yékíre, maná we,* bam-manuma dé ma dé tí u khɔɔ' weri, t̄ mákírá pãtí si t̄'ni ú seburá má míuná wera.†

⁸ Tí u khuruu khabu kha' *Míni ná thɔɔɔɔ sɪ pi khoru yêe hãa-u, ná sɪ pi khoru t̄ tho'rí hãa-u, ná sɪ pi khoru ú sée pí mípítɔni weri, u wêe bæe sírɪ wa; sí míjé nuu ú wa,* ye hakura ná pi dé-sima t̄ mákírá tí mammi kha'ri wera; ⁹ ná tí u kha'ri t̄ kha'

Maná we, bam-manuma dé ma dé tí u khɔɔ' weri, u bée kha'ma kha' khoru-urma dúgú wási wá dee tírɪ bú ye saa páa íja wási tí pheenná. ¹⁰ Pãtí Yésú Kírísí khon-

ni ú thĩ wísi thɔɔɔnsi páa tíkpo kayu t̄ dée tí Yékínna khɔɔ' weri, sírá yeeri á wórɔ dée Yékírí wába.

¹¹ Khu wó khu Yékírí wá thɔɔɔnnibura nuuma kí khoru thɔɔɔɔ kɔkɔosiri páan páan kí hã Yékírí, ye sí wónni hĩɔ nípi wá mípítɔni kúu na. ¹² Ye Kírísí úrɪ, páa tíkpo kayu u khonni ú wísi thɔɔɔnsi t̄ dee nípi wá mípítɔni ye ná hĩtaa Yékírí wá dé' diɔgo kutúru ¹³ yêe t̄e khu ú Yékínna ba yeé ú wórɪ ú píunibi t̄ sa bi ú déko wera. ¹⁴ Pãtí u khonni ú wísi thɔɔɔnsi páa tíkpo kayu weri, sírá yeeri ípe bí déeri Yékírí wábi weri, úu pí fíkímmíná dé pi dá' sɔɔ. Múnnáa pi ba hĩti waati wá b̄e'. ¹⁵ Sí kpoosira Yékírí wá Nii khuruu seeriye a t̄ kha'

¹⁶ *Mani Tamaɔ kha'ri kha'* ná pí khubura taraa, ma ba khom-bima níunéese. Ye sí níunéesírɪ bu, ma ba yeema má mamuná hĩti pí dósírá. Ma ba t̄'-puma pí kákásírá.††

¹⁷ Ye khabu t̄ kha'

Má ba wógí' pí mípítɔni ná pí kpaumne tũwã.‡

¹⁸ Ye ná Yékíre sée nípi wá mípítɔni hãa-u í, thɔɔɔɔkhonɔge bú tũwã.

A sóo tó'ring Yékínna

¹⁹ Á nípa, mú sɔre múnnáa weri, a ma khĩnne t̄ dóon Yékírí wá kharu thĩnthĩnná kaadé phãniye Yésú wá tarammi wá b̄arkára. ²⁰ Waati ú Yésú khonna ú wísi thɔɔɔnsi weri, dé-sirma má Yékínthiya'duki wá dóobígira u hauri t̄ págíyá khĩɔ fũɔ t̄i thakooge weri, t̄ hãa a.

²¹ Yésú wá yaturá déeri á Yékírí wá thɔɔɔnníkhãga u pi saari dé u kí keɔ Yékírí wá nípuru wera. ²² Tírá yeeri mú ú tarammi t̄sɪ'ri á dósɪ á tuu dé míne bú wa, ye wírísá a yɔ' míl tai weri, a khãa Yékínna tákursi ye sóo tó'ring ú á dɔɔne m̄. ²³ Hã á yeé wísé múnú a háaru má kíru wa, dé a kí s̄e' nípuru tí a khãani yêe t̄e weri, pébu, wée ú hãana'ni núuguru weri, a wónni khãa ú bu. ²⁴ t̄ yeé á huk̄e t̄ t̄f̄ɔɔ kãmbi, á wórɪ kí fuɔ kãmbi ye kí dé míkurɪya. ²⁵ Hã á kpaa kaa píngín kí thiya' Yékírí pãtí pɔɔra dé weri wa, dé a kí bɔ' kãmbi, dé ná-ĩni, Tamãan písẽmanɔkhu tó'ring-uma sówo.

²⁶ Pébu, ná a tuu tákursi tí déeri thĩnaani t̄ píyɔɔ, ye tuu mú yêe dé mípítɔni, thɔɔɔnsi bú yêe wónni hĩɔ a á mípítɔni tũwã. ²⁷ T̄ɔɔ bú ná kí dée má t̄ kí t̄e fũnaa tí Yékínna ba thu nípuru, ná na píu gũ ba tho' ú píuniburu weri, phĩkhonɔge ya. ²⁸ Ná níne kayi kha' má kó' man mí Yékírí hãani Moyíziri weri tũwã, ye ní' píɔɔ, písãa' náa-u kha' thĩnaa-u, pí manɔnaɔ ú bu wa, dé pi khuwɔɔma. ²⁹ Ye ná si múnnáa, tu-ĩni dé wée ú s̄en-né'ni Yékírí wá Bikheeri t̄ kh̄e ú taran mí Yékírí kh̄eeri t̄ khori ú tárɔɔ níunéesi, ú dée ú waa weri, má pi mílun wã, t̄ kusiga Yékírí wá Nii úu dɔɔf̄ɔɔge weri, ú wásírá mákínna ná si píu kɔɔ. ³⁰ Pébu, tu-ari wée ú kha'ri kha'

† Ná keri Mák 40.7-9

†† Ná keri Jér 31.33 ‡ Ná keri Jér 31.34

Manâa khonj dimina; manâa taa béé' pí mípúú í pí déeri wera.[†] Ye khabí tē kha' *Tamanna ba thuma ú nípara.*^{††} Ná thakoo Yékíre kórí mu mé' phem, mu ba tu.

³² ǀ wógí' kókírórá tí ǀ buura táyésígurí werí, fúúsím-biyaa ǀ kónj ye ǀ hukíya. ³³ Pí ye kusa'-ǀma yēe fúúsínj ǀ nípirá ye pée bíu ú thóora kpoorá werí, ǀ ye téfím-bíma. ³⁴ Karsóbibi wá maṛinaṇj ye kó'-ǀma, ye mú pí fagu'ri ǀ dékimíni werí, tu píṛnáa ǀbe ya, dé nuu-turma ǀbe; pébu, tu-ǀni dé míú í Yékírí háanu ǀ werí, írá pákéeri, ye í sóo wa. ³⁵ Há ǀ ye wísé múnú ǀ ja, dé ǀ kí khāa Yékínna ná kúuṇj, dé ná ǀ khāa ú bu ǀ ba buma taa sí nu'ni wera. ³⁶ Mákín-turí ná ǀ kí hukéé kí dé tí Yékínna khórw' werí, dé ná ǀ dée ri sóo, ǀ bu tí u háana'ni núugi kha' ma ba háana' wera. ³⁷ Dé tí'-surma kha'

Kháte ná kíríu ná wée ú mákínna ná u banj werí, u ba bamma;

ú yaturá ba dáu wa.

³⁸ *Ye má níní ú ma khēeri ní' termemmi werí, bu-uma thakoogi ú khāamí wá bārkárá.*

Ye ná u ba písée kpānaa kpānaa, ú míjé nuu má wā.[‡]

³⁹ Ye aabíra dée ípe bíu písi kpānaa kpānaa ǀ téu wa, dé dé-arma ní' píu khāa Yékínna ǀ ko wera.

Khāa mí á khāgubí khāana Yékínna wera

11 Ye ná pí kha' níni khāanu Yékírí bu, u khāama yé tu dé tí u khāanu yēe tēe werí, háaru ná u nani jáa ni ja, u khāa tu dé u ba bu-rima. ² Khāa mí á khāgubí khāana Yékínna werí, sírá yeera pí míjé nuwāa ú. ³ Khāa mí a khāanu Yékínna werí, síráa yeé á tu dé seere Yékírí seerí, duníjaná khoro. Sí dée múnnaa, Yékínna khee míú tí á wónní já wā werí, ǀ dée míú tí a wónní já wera.

⁴ Khāa mí *Ábél* khāana Yékínna werí, sírá yeera *thogunj* sí u khonna háa-u werí, sí nuwāa ú ǀ taraa *Kājé* wásúra. Pí khāamí wá bārkárá yeera Yékínna kheyoo ní' termemme, pébu, ú thogunsi nuu-síyaama Yékínna. *Ábél* hu-uma ye ú seererāa see' háaru ná fee.

⁵ Khāa mí *Énókí* khāana Yékínna werí, sírá yeera Yékínna khee kání ú ní ú thāná; u tuu míú tí pí yí' huumi wā. Níne jáa-u wā, pébu, Yékírí khe-uyaa kání-úma. Yékírí wá sebi kha'-uru kha' waatu ú Yékínna ye míú khee kání ú thonj na werí, ú míú nuuṇnaa-úma. ⁶ Ye ná níthínjge khāa Yékínna wā, ú míjé wónní nuu ú wa. Níni úu beé dé u tó'rinj Yékínna, mákín-turí ná u tu dé u búma yé tu tē dé ípe bíu wéyoo werí, u ba taa-buma.

⁷ Khāa mí *Nowé* khāana Yékínna werí, sírá yeera waatu ú Yékírí ke'raa-u míú ú ye ba nanj werí, ú khee sí kheemoo ǀ dée bató kpakpaka. Ye kírí bu ú ná ú nípi dóonna ǀ buu kowo. Sí u déeri mé'ni werí, síráa buká' kha' nípi pí-bíyaama. Ye khāa mí ú khāana Yékínna werí, sírá yeera ú kheyoo ní' termemme.

† Ná kerí Wóg 32.35 †† Ná kerí Wóg 32.36 ‡ Ná kerí Ábá 2.3-4

⁸ Khāa mí *Ábráhám* khāana Yékínna werí, sírá yeera tí Yékírí yí'ráa-u dé u yoo surí gí ma ba háa-u werí, ú núu ú píntánni ǀ khee yoo, ye u yé tu kénjgí wa. ⁹ Khāa mí u khāana Yékínna werí, sírá yeera ú yoo ná hítaa má khuraa-u, surí gí Yékírí kha'ra má ba háa-u wera. Ú ná *Ízáki* ná *Jakópira* ye hūmma *dóobíduso*. Pí béé' Yékírí háana nuugi kha' ma ba há bi surgine. ¹⁰ Pébu, *Ábráhám* sa-uyaa ú dógi nu ú bú waatu wá béé', í Yékírí má'ni dójé mí u ye beé dé ǀ híti wera.

¹¹ Khāa mí *Sáara* khāana Yékínna werí, sírá yeera ú ná ú khāgusine me' ú ná *Ábráhám* ná wórwó buu bii kāmbe; pébu, khāa-uyaaama tárlí ú háanaa-u núugine wera. ¹² Tírá yeeri khoo úkpo, ú nanna hupání werí, ú wórwó hūni bíibi, pí kónni má kusa'ye, má sīmihí' kíú sóbígókénjgo, kí pí wónní thó' wā wera.

¹³ Míú í Yékírí háana'na núugi kha' ma ba há bi werí, já-buruma déeyénj tí nuwāa bí, tóma pí náa-ǀ mé'ni wā, ye pí khāa Yékínna ǀ ná taraa huwo. Pí thí see'-puru kha' ǀbíra ma khurbi ná khíntannubi fa duníjaná. ¹⁴ Péé bíu seere mé'ni werí, síra mu khe yé tu dé pí thí wá surge pí wée. ¹⁵ Kénj gí pí yaara werí, ná kí kénjgí wá khūnyéké kó'rá bi ná fí'-píyaa ní. ¹⁶ Ye sí múnnaa wā, dé pí ye beema kó surgí, kí pákéeri, kíú ní thu'nná wera. Tírá yeeri ná pí yí' Yékínna pí Yékírí, nusé kórwó wa, pébu, sówbínj-uma khaaru ǀ sarí bi.

¹⁷⁻¹⁸ Khāa mí *Ábráhám* khāana Yékínna werí, sírá yeera mú Yékírí tuura mú ye kha' u khonj ú bii *Ízáki* thogunsi ǀ há ma werí, *Ábráhám* ná ye béé khoro thogunsi ye Yékínna kha' u kpáa. Ye hakra ná ú bii úkporāa ye ú, ú Yékírí háana *Ábráhám* núugi kha' *Ízáki wá kóibira pí ba yí' ú thíne.*^{†††} *Ábráhám* tu-uyaa dé Yékínna ma wórgé yēe wónní yaara' níni ú huuri wera. Tírá yeera Yékínna háa-u ú biinj; seere wera see'-ama míuna.

²⁰ Khāa mí *Ízáki* khāana Yékínna werí, sírá yeera ú yee duwaabí háa *Jakópi* ná *Ézáyúri*, sí kírí há bi naanj.

²¹ Khāa mí *Jakópi* khāana Yékínna werí, sírá yeera mú u ye béé hu werí, ú píigíyé ú koonná ye thuga Yékírí ye yee duwaabí háa *Jozéfi* wá bíbi wá béé'.

²² Khāa mí *Jozéfi* khāana Yékínna werí, sírá yeera waatu ú u ye hu werí, ú seeríye kha' *Ísíráyél bíbira* ba ku'ma *Éjípiti* surgurá. Ye bukaa dójé mí pí ba dé ú kpígí yoo gí wera.

²³ Khāa mí *Moyízi* wá hūntábi khāana Yékínna werí, sírá yeera pí khee kóorigo ǀ buu fergí bísaá'. Mú pí jáanu ná bíira kúraa werí, pí phānaa ǀ nuu u wánná wā.

²⁴ Khāa mí *Moyízi* khāana Yékínna werí, sírá yeera mú u khā'ni werí, u píú dé pí yí' ma ithakho *Fáarawó* wá bíiharu wá bii ya. ²⁵ Kenj-urí pí fúúsínj ú ná Yékírí wá nípurí kpoogi tí páa tí u dé mípíjuri ǀ nú nuumi, ye pí nuumina ba yoo wórwó wa wera. ²⁶ Kenj-urí pí sénnígô

†† Ná kerí Sín 21.12

pātí pi sénné'ni Kírísiri weri, tu páa tí u bu Éjípítí hensiri wera. Pébu, ú wóɔre ma taa sí Yékíre ba hãa-u naaɔ wera.

²⁷ Khãa mí Moyízi khãana Yékínná weri, sírá yera mú u wá námísi yaara weri, u phãana kaa kuso Éjípítírà wa, dé tí u nuunanni weri, tíra u nuunanni mú keɔ má u ye náma Yékírí ú pí wónní ná wã wera. ²⁸ Khãa mí Moyízi khãana Yékínná weri, sírá yera ú sīnniye *Kúɔkersiri* ye seeriye Ísíráyél bibiri kha' pi boo tátaram-muni tutūɔɔnà, sí dé sãɔgi hã *minigi khuureeraará* ye pha' pí dúgú bikhobirá wa.

²⁹ Khãa mí Ísíráyél bibi khãana Yékínná weri, sírá yera Yékínná yee sóbýo' mamúgúrá kpekire, pí sagaa. Ye tí Éjípítí nípi kha'ru pí sagi weri, yó'miná dii bi.

³⁰ Khãa mí Ísíráyél bibi khãana Yékínná weri, sírá yera mú pi sãnná minije Jériko kpémíni khubi má'níɔ wá thagurá weri, ú wáa. ³¹ Khãa mí doɔɔɔɔɔɔ Arahábu khãana Yékínná weri, sírá yera mú Ísíráyél bibi khuura níntãɔkpi'níburu weri, pi khuu úrí wa; pébu, sagi'-uyaama tákursi ní' pí banna dé pi ba kóo í keɔ dón mí Jériko surgire wera.

³² Waatu bú mí wónní se' Jédéyó ná Baaráki ná Sámíśó ná Jéfté ná Davíti ná Sámíyéí ná Yékírí wá h́ɔɔɔɔɔɔ wásiri kpokpo wa. ³³ Khãa mí pi khãana Yékínná weri, sírá yera pí wóɔɔ sursi, í dée tí terenni, í buu mí í Yékírí hãana'na núugi kha' ma ba hã bi wera, í págí yaribi wá nusa. ³⁴ Pí yee bi naaɔ ye ki wóɔɔ dée bi míni wã, í kha' pi khu bi kperge, pí koo. Pi ye fáɔgé ya ye Yékínná hãa bi fáɔgi, pí dée kho huubi í níni só sursi wá sodáasíburu.

³⁵ Khãa mí pó hapu khãana Yékínná weri, sírá yera, pí ní' pí huura weri, pí yaa. Ye pí fúusírá pó nípi ye pí kai ye nuunaa tí pi nuunanni weri, sí dé sãɔgi ɔ khu Yékínná ba yaara' pi huuminá. Ye pí huyamíná pákéeri. ³⁶ Mám-burma póɔɔ ye khuri bi thinne, í fógí bi yóɔɔ ye págí bi karsó bu. ³⁷ Híngim-birma póɔɔ í khuu bi, í khuu póɔɔ síni í kpagi bi khaa íɔ, í khuu póɔɔ kper-ɔɔɔɔɔ. Pi yé h́ti khaa tíkpo wa; pi ye yeema sãnídɔɔ ná kpedɔɔ; pi ye míne ɔ; pi ye sãna'ma pí yíbiri tákursi. ³⁸ Pi ye mimma wúugírà ná tátísírà; pi ye hómma ke'rtãnsɔ. Dé-biyaama ní' kurba, ye dunjanípírà pírá; pi ye mákírà bí ya.

³⁹ Khãa mí ípé bé' khãana Yékínná weri, sírá yera pí míné nuwã ú. Ye sí bé'rá pi buu mí tí Yékírí hãana'na núugi kha' ma ba hã bi weri wa. ⁴⁰ Pébu, Yékírí ɔɔɔɔɔ-uyaama mí kpakpa'ru dé ma hã á bé', á h́ti kaadé ɔɔɔ; ye u wé be dé ma hã bírí yé sée a ya.

Ná í yíbinna sãɔ, í pá'

12 Pí ní' kóɔɔmbéé mí í mí se'ri, pí buka'ru pãtí pi khãanu Yékínná weri, pírá sãnnu kúni a. Tírá yeeri a sée míni wó mí tti wónní sãśã a ná tti wónní

haabíɔ yee a mípíɔ weri, yé pãnaa horo' dá' tí Yékírí saari a dé a horo' wera. ² A kí keɔ Yésúri yé kí yóo. Ú bákára níne wónní khãa Yékínná ye úraa téfíɔ tē ú ná naɔ kpúuníɔ. U ye keri nuu síu ye ba kóɔɔ weri wa, dé pí-urma í huu *ní'batábɔkírà*, í deɔ dóɔwóɔɔ gí u ye ba bu weri, ye werá h́taɔ-urma Yékín l u wá dé' dingo.

³ Í wógí' dédón mí mípíudébi déerá Yésúri ye ú págí weri, sí dé sãɔgi hã wíse múni í ɔ. ⁴ Pébu, pãtí í dé'ree mípíɔɔ weri, si baa huume íɔ thon na. ⁵ Bá pha-íma ɔɔɔ tí Yékínná ɔɔ' í pãtí níne ɔɔ' ú bii weraa? Se'e-uma ú seburá kha'

Má biye, ná manu Tamanna kori mu, mú khe si kheɔɔ.

Ye ná mu dée míni, ye má seeriye mu kha' ti kura wa, hã mú yee sí múni mú wísi wa;

⁶ *dé wéé ú manu Tamanna kɔɔ' weri, úra ma koro, ye wéé ú ma kheeri má má biyo weri, ná u dée míni, ma khurɔɔma.†*

⁷ Thɔɔa ú Yékínná yee úu naɔ í méni weri, í pá', dé si kori-íma. Ná u dé si, khe-uru-íma má ú bibe í. ɔ biye bú ú ú siye kaa koro? ⁸ Ná u wéé kori í pãtí u kori ú bibi wá póɔɔ wa, má í dée ú thí wá bi dóɔɔɔ wa, dé dé-íma sérha'bibe. ⁹ Í keɔ má á sii bú fa dunjaná weri, pi ye kori-ama ye áa ye kpónnó' pi yaa, ná mu súnni kha' Yékírí ú déeri á Sii úu ní thu'nná weri téé? Mákín-turi ná a núma ú wáɔ tákursi í bu thakoogo. ¹⁰ Á h́ntábura ye kori-ama pãtí pi kɔɔ' weri, ɔ waatu kíru, ye Yékírí úra kori-ama í deɔ á kuryo sí dé sãɔgi á dé ní' kurbi í h́ti ákpo pãtí úre wera. ¹¹ Ná pi kori níni, kpokee tíri bu, tí nuu ú wa, dé tu dóoróoma. Ye kpãnaa bu, tárú ú pi konni weri, si yeema ú dé íte tí terenni weri, í bu dóɔwóɔɔ.

¹² Tírá yeeri, mú í dési ná í deɔ níni weri, í tu wísa.

¹³ *Í hafu khíɔɔni í tereɔ í kí níneé bú,†† sí dé sãɔgi, hã deɔkpoobirá túgú sergen na, dé pí páɔa.*

Bɔɔɔ

¹⁴ Í hukéé í ná nípi wá bé' beɔ yé yee í níneédékírà kí nuu Tamannɔ; dé ná níni wá níneédéké nuu Tamannó wã, ú wónní náa-u wã. ¹⁵ Í yee kóɔɔ, hã níne yé búni tí Yékírí fíni dóɔɔ í déyoo weri wa. Hã í yee níne ya í ɔɔɔmburá má táníɔ píge í baɔ ɔɔɔɔmme í tanní deɔ kóɔɔmbi wa. ¹⁶ Í yee té kóɔɔ hã ɔ yé h́ti khobeɔgi ná ha'beɔg werési ú kaa yatɔ Yékírí wá míɔɔni pãtí Ézáyú kheeri ú kháɔsi í péngírée sí khu úkpo dimi weri wa. ¹⁷ Ye tu-íni dé tí kpãnaa bu, mú u bannu báa be dé siira yee duwaabí hãa-u weri, siirá kai, u buwoo wa. Níɔ-uruuma fuure ye si wóɔɔ fíkirá wa.

¹⁸ Ye íbíri, í tó'ríyó mí tí níne wónní pha' weri wa, tí déeri *Sínáyí* tátíke. Dé-giyaama na tóɔgi ná tápíɔgi vep ná yɔsargi, ¹⁹ tútúunígé ye kúɔ bú, Yékírí wá seere ye

† Ná keri Sɔs 3.11-12 †† Ná keri Sɔs 4.26

ku' pú. Mú Ísíráyél bibi núuni ná u seereε weru, phānigé kórí bu, pí jíní kha' hā ú seereε ǐbínne tǔwā. ²⁰ Pébu, tí Yékírí kha'ra kha' ná níne wórwó phagi kí tátíkírá, háaru ná tádooroo-u, ná pi hīngín khuwawma weru, sírá huura bí bu.^{†21} Mú í pi jánáná weru, ı ye khuma phānigi, tírá yeeri Moyízírá kha' phīnnēe khoj ma, maa kpáj.^{††22} Dé tó'ríj-ǐnima Sínj tátíkine kí déeri thakoo Yékírí wá nu, ye dée thu'ru Jerúzalém, í ná í munigi bú mǔ yēe wóre ya pí píngínni ǐ dée kersı weru, ²³ ná Yékírí wá bii bí déeri má ú dúgú bibe, pí nísí sí tǔ'ni ní thu'nná weru, pí píngínkhanne. Tó'ríj-ǐnima Yékírí ǔu ba thu nípi wá bée' weru, ye tó'ríyó tē ní' ter-mej bí huuri ǐ yóo Yékírí thāná weru, pí dábı sɔj ú bārkárá. ²⁴ Tó'ríj-ǐma Yésúnɔ; ú bārkárá Yékírí khonni aabe níunéε fūnsa. Tó'ríj-ǐma ú tammune, pí kpó'ri, pí mí ǐ seε' ǐ tarı Ábél wáyırı wera.

²⁵ ǐ yee kɔrsɔj, hā ǐ yé kai wée ǔu seereε ǐbe weru, ú seereeri wa. Péε bí kaura wée ǔu ye bɔ' pi fa fānıgurá, ú bɔguu weru, Yékínna yeε bi ya; ye ná sı múnnáa, mún-nı a ba dé yé wónnı ko ná a kai wée ú yaaru ní thu'nná weru, ú bɔguura? ²⁶ Khūni seereε-uyaama fānıgurá sígée ye werá ú hāanıga núugi tē kha'

Ma ba yeema fānıgurá sígı tē phurgan sígemme.

Ye tírí bu, kí tónnāa ba sígı wa, dé thu'nna ba sígıma tē.‡

²⁷ Tı u kha'ru phurgan sígemmini weru, síráa buká' kha' mǔ í Yékírí khonni weru, ı ba sígıma yé thīni sí dé sǎngı tǔu kaa sígı weru, tírá hǐtı fı. ²⁸ Tírá yeeri, a thıya' Yékírí pǎtı u yeeri á niināa bú ú ı gǔı mǔ yēe wónnı sígı wa wera. A dé sǔmunı háa-u dónj mí u khɔrɔ' weru, ǐ kpón-nígóo yé phānɔɔ ²⁹ dé á Yékínna ma má naa gǔı hası' wera.††

Mú a dé ye á míjé nuu Yékínnaɔɔ

13 ǐ kí fuj ǐ asónıkāmbura. ² Hā ǐ kerı khırsagıkne ja, dé pɔɔ ye dé sı ǐ ba taraa sagra Yékírí wá munıgıbi ye pi tuu wa. ³ ǐ kí wógı' ní' pǔı karsórá weru, má ǐ ná píra ma karsórá kpoogo. ǐ wógı' pí pi fúusıj weru, pébu, ǐ thīna ma kpó're tē pǎtı píre wera. ⁴ Bēε' kpónnó' yanjura; hā khoó ná hanná ku' kāmbi kpānıɔ wa, dé Yékínna ba yárgımma khobeεbi ná ha'beεbi ná pǔı ku' pí khobi werεsı pí hapı wá kpānıɔ wera. ⁵ Hā ǐ thoo tigi'i wa, dé ǐ yeε tǔı ǐbe weru, tí hǐı ǐ wóɔrı, dé Yékírí kha'-uru kha' má ba sée mu wā; má ba kai mu kúuı na.††6 Tírá yeeri á seereε tǔnnéε ja,

Tamanná déeri mí tēfınnáana;

mı phāni mıni wā.

Pé níthıngıe wónnı dé mii?†††

⁷ ǐ kí wógı' ǐ níkhāgı bí seε'ru ǐ Yékírí wá seereɔ weru, pí wásıne. ǐ kej mǔ tí pí níunéedéki déeri weru, yé kó' Yékírí wá khūnnı pǎtı pi kó'nnı wera. ⁸ Pǎtı Yésú Kírısıra

† Ná kerı Ku' 19.12-13 †† Ná kerı Wóg 9.19 ‡ Ná kerı Áaj 2.6 ††† Ná kerı Wóg 4.24 †††† Ná kerı Wóg 31.6 †††† Ná kerı Mák 118.6-7

ye fı kí nānj púnıngı weru, múnnáa ure feeri, ye múnnáa u ba hǐtı waati wá bēε'. ⁹ Hā ǐ yeε pí mamaı ǐ yó mí maıı ǐ fınnı bunno' ǐ ja. A yeε dóɔ gı Yékírí fınnı aabo ǐ hǐnı a weru, sírá hā a fāngı, tǔmá diimé wónnı hā a fāngı wa. Tírá yeeri, hā á thoo tí nípara kha' dii ıte werεsı hā mú di ıte ya, dé ıpe bú thoo í mí ırı weru, thūnnı bú wa.

¹⁰ A ma thɔgıjkhonjkhare; ní' pǔı déegée bú Yékírí wá dóobıdukırá weru, pi khūnnε yēe wónnı khɔɔ thɔgıj sǔı khonj aabi thɔgıjkhonjkanná weru wa. ¹¹ Thɔgıj sı pi dé khonj ye Yékínna sée nípi mípǔınnı weru, ná pi khuu pí tádoorıbıri, Yékírí wá thɔgunnıkāgaa khema pí tammunı ǐ dóonj bí Yékírí wá kharı thınthınná, ye pí ku' khaasıne nuná ǐ tho' sı. ¹² Tírá yeeri, Yésú úrı tē, úrá fúusırá ǐ huu nukéngırá, sı dé sǎngı ú dé nípara Yékírí wábi ú tammunı wá bārkárá. ¹³ Ná sı múnnáa, a yóo ú thāná nukéngırá, pí sénnε' a pǎtı pi sénnε'nuu wera. ¹⁴ Dé nu í are mé'ni fa dunıpaná weru, ı dée nu dáyanjı wā, dé a wéema naanj wá ǐ ba banj wera.

¹⁵ Tírá yeeri, a fuu Yékírí wá nısı nuugi waati wá bēε' Yésú wá bārkárá, sı dé má thɔgunse a khonj yēε háa-u. Kí tıtǎngırá déeri, a seε'ma ú mıni nípırá. ¹⁶ Ye hā ǐ kerı míkurıdegi ná kāmbi tēfımmıne ja, dé sı thɔgınsı wá hūngırāa nuu Yékínna.

¹⁷ ǐ kí nú ǐ níkhāgıbi wági yé kí kpónnó' pi, dé píráa kej ǐ. Pébu, tu-ǐni dé pí ba kaa thoo Yékínna dónj mí pi déeri pí sǔmunı yóo tí weru wa. Dé ná sı múnnáa, pi ba déma pí sǔmunı dóɔwóonje kaadé wúugınse, tǔmá ná sı múnnáa wā, ǐ ba bu bú thūni jā.

¹⁸ ǐ jıj Yékírí hā a. Khāa-arı tuu á dógırá dé dé-ama míııı wá bēε' í dómminá, dé a beema dé á níunéedéki-ııı kırı míııı wá bēε'rá. ¹⁹ Mı jıj-ǐma jǎnnı jǎnnı dé ǐ jıj Yékírí hā mı, sı dé sǎngı mí haabıj písiııı thee ǐ thāná.

Phurgan Yékínj jıjga

²⁰ Yékírí ǔu háana' dóɔwóonjı, ú yaara'ru á Tamaıj Yésú ú déeri sánıkhunni khāgaaru huuminá weru, ú taranj mí Yékírí kheeri ǐ khori aabe níunéε sǔı mǔ yēε sóo wa weru, ²¹ ú Yékínj kpoora hā ǐ wórgı ǐ kí dé míııı wá bēε' í kunnı sı dé sǎngı ǐ kí dé tí u khɔrɔ' wera. U dé a á hǐtı dónj mí u khɔrɔ' weru, Yésú Kírısı wá bārkárá. A fuu Yésú Kírısı wá nısı nuugi waati wá bēε' kaa kpáarée. Amıına.

Thura

²² Á nípa, mı jıj-ǐma, ǐ pánáa pá' ǐ nú mí bɔgunni, dé seere ú mí yatı tı'ni háa ǐ mé'ni weru, u sūnaa wā. ²³ Mı seε'-ǐma kha' sée-burı á asónıkāni Tımótéra. Ná u ba haabura baa, a ba thee kpoogı ná thıya' ǐ.

²⁴ ǐ thıya' ǐ níkhāgıbi wá bēε' tıkıj ná Yékírí wábi wá bēε'ıı. Yékírí wá bú Ítalırá weru, pi thıya' ǐ.

²⁵ Yékínj dóɔfıráara hǐtı ǐ bēε'ıı kpoogo.

Jáku

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Kóngómbi kha'ri kha' Jáku ú déeri Yésú wá khĩnu ye dée tẽ Jerúzalém asónnikhãgãa ɔɔ weri, úrá tĩ'ni sebi weri ĩ hãa ú Yékírí wá ní' pí tuɔɔnni yóo sɔ sɔ wera. A tuu ú tĩ'digi kpakuri ya, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, duusi kpɔɔ ná símúwãa' thasóké tanni ye seburá tĩga.

Jákura hãana'ma ɔɔgi kóngóɔɔ. Yó ɔɔgura bú, u yóoma yé ban í kpokpooyirá, tírá yeeri ú sebi wá kpikukhayi wá buka'munãa kpĩna. Ye mí kpakpa' íhĩ' u seɛ'. Írá déeri:

1. Yíbísãigi (1.2-4; 5.13-18) ná míu ĩ wónnĩ yee níni mípĩɔɔ (1.12-19; 4.1-10; 5.19-20), ná pá'ma (5.7-11)
2. Wɔɔmi (1.5-8; 3.13-18) ná ĩ tu kó' mú nuga (1.19-27; 3.1-12; 5.12)
3. Hensi ná pɔɔɔ (1.9-11; 2.1-7; 4.13-17)
4. Khãamu ná mídége (1.19-21; 2.8-26; 4.11-12)

Thura

1 Míni Jáku, dé-minima Yékírí ná Tamaɔ Yésú Kírísi wá sɔmdébiye. Mi thuya'ma ĩbi Júde bí khãanu Yésúrá ye tuɔɔ yóo sɔ sɔ wera.

Yíbísãigi ná míu ĩ ye níné dé mípĩɔɔ wera

² Á nípa, yíbísãu thĩithĩi nĩi naɔ ĩ ĩ deɛ pãtĩ ĩ déeri asónnĩpi weri, ĩ yeɛ sí dé ĩɔ kpánnéɛ kursa. ³ ĩ tu kha' ná yíbísãige nani ĩ ye ĩ wɔɔɔ pãgĩ, síra pi ba khe ye tu ná khãa-ĩni Yésúrá; ye síraa ba yeɛ tẽ ĩ hukɛɛ. ⁴ Ye mákín-suri ná ĩ hukéɛ ná naɔ kpɔɔnĩná, sí dé sãngi ĩ níunéédékírá kuri ĩ naɔ kí naɔkhanni Yékírí wá khĩunná, míuné kpi' pú wa. ⁵ Ná wɔɔme kpigi níni ĩ ɔɔɔmburá, u nĩɔ Yékírí dé u ba bu bi; dé Yékíre hãma nípi wá béɛ' míɔni ú dɔgine me kaa sĩɔ. ⁶ Dé u khãa ĩ nĩɔ kaa túnnéɛ, pébu, níni ũu túnnéɛ, kheɛɛɛ-uma pãtĩ yɔ'muna kurii wera. ⁷⁻⁸ Ú tárú wá hũngira káká'ma síɔɔ síɔɔ; u nuunaɔkhare kúuɔ na. Ye hã ú keɔ má ma ba buma míuni Tamaɔ Yékínnɔ wã.

⁹ Níni ũu naanuɔ weri, u yeɛ tí nuu ú pãtĩ Yékírí hãanuɔ kpórsi wera. ¹⁰ Ye ú déeri heɔkhoo weri, u yeɛ tí nuu ú ĩ deɛ tí Yékírí sénné'nuu, pébu, ɔ khu ná u ba tarma pãtĩ táfũmune wera. ¹¹ Pãtĩ khura so tákpúkpúnni ĩ tho' kɔɔguri kí huɔ, fũmuná harú kpó' kí píu weri, múnnáa heɔkhoo ba taru ɔ khu ye séɛ ú sũmũsra.

¹² Níni ú yíbísãigi nanni ye ú wɔɔɔ hukiya, ú wásu kuri-sĩnni, pébu, ná u hukiya sóo, tíra Tamanna ba hãa-u thakoo mínáɔ gĩ u hãana'ni núugi kha' ma ba hã ĩpe bí funni ma wera. ¹³ Ná míune nani níni yéɛ béɛ

yeɛ ú dé mípĩɔɔ, hã ú kha' Yékíríe béɛ yeɛ má dé si ya; dé míuné wónnĩ yeɛ Yékíre dé mípĩɔɔ wã. Ye ú thĩná beɛ dé u yeɛ níné dé mípĩɔɔ wã, ¹⁴ dé níthĩngi wá thĩ wá míkhɔɔ' píuɔrãa yánni yeyoo míɔnĩná. ¹⁵ Ye ná míkhɔɔ' píuɔrãa kheɛ dɔɔɔ, ki hũmma mípĩɔɔ; írá yáa khã'nĩ hũɔ huumo.

¹⁶ Mí ní' pí mi funni weri, hã ĩ keɔ má Yékírí thã mípĩɔɔ ku'ri ya, dé ĩ míkhɔɔ' píu gũ ĩ dɔsírã weri, kírã yeɛ. ¹⁷ Míɔni wá béɛ' í Yékírí hãana'ni weri, kuri-uma, u ɔɔnnɔ wã. Ku'-irma Yékírí ú déeri táyésĩgi wá khontãa weri, ú thã. Táyésĩgura fĩkĩmma ye Yékírí úrá fĩkĩ na. ¹⁸ Ú seɛɛ ú déeri thĩnaa weri, ú bákárã u khɔɔ'ri dée a ú bibi, sí dé sãngi ú mí khoronɔnĩná me, á dé má dúgũ míɔne.

Níntãnnúgo

¹⁹ Mí ní' pí mi funni weri, ĩ tu kha' níni wó níni mákĩnnuma ná u haabĩɔ núunó', ye hã ú haabĩɔ seɛɛɛ ya, hã ú haabĩɔ náɔgĩ na; ²⁰ dé níthĩngi wá ná mísé dé ĩte tí terenni Yékírí wá wɔɔɔ wa. ²¹ Tírá yeɛɛ, ĩ séɛ míkhĩɔkhãnnúde hũnsi hũnsi wá béɛ' ná dɔɔpĩsĩ wá béɛ' yé kó' seɛɛ ú Yékírí yeeri ĩ dɔsírã, ũu wónnĩ hĩɔ ĩ weri, kaadé nísíbeɛge.

²² Hã ĩ fĩɔ ĩ wĩsĩ ĩ kpúu Yékírí wá seɛɛ wá núunó'mi wá tónná wã, dé ĩ déyoo ú dɔmmĩná. ²³ Pébu, níni ũu nú Yékírí wá seɛɛ kaa déyoo ú dɔmmĩná weri, u ma pãtĩ níne keɔ dugandenɔ ĩ ná ú wɔɔnni, ²⁴ ye ná u tarãa sóo, ú pha khaanná fĩ pãtĩ ure wera. ²⁵ Ye níni ú tuuri Yékírí wá seɛɛ ú kuni tákursi, ú khonni a dɔnsírã weri, ye hukiya yéɛ déyoo ú dɔmmĩná, yéɛ núwɔo kaa phaa-u weri, ú tárú wá mídéɛnɔnina ba kurma.

²⁶ Ná níne kha' Yékínthiya'ra má, ye ú wónní k'ó' ú nógi wa, ú wíse u fñ. Ú Yékínthiyakura ma phãŷa. ²⁷ Sii Yékírí thãná, Yékínthiya' thĩnthĩngirá déeri í ken p'wórbibi ná *khusahapuru* pí foriisirá, yé k'ó' tē mú wísi duniŷa míkhĩŷkhãnnidégirá.

Yíbkpórmíŷa

2 Á nípa, í bí khãani á Tamaŷ Yésú Kírísi ōu sáunu weri, hã í sūnní písi kí dé yíbkpórmí tūwã. ² Ná dé-gi má pĩŷŷĩŷĩma ye ɔ heŷkhõo yee ú sãnidégén-námí ná ú tákĩŷkĩnsi í ba dóoró, ye ɔ p'wórw ba dóoró ú tásébíse tē, ³ ye í kpónnigó wée ú yeeri tákĩŷkĩnsi weri, í hãa-u níkpórkhoki kha' u hĩti, ye seeriyé p'wórw úrí kha' u nuu werési u ba hĩtu fãniŷgurá, si kuraa wa. ⁴ Ná í dée múnnáa, kpukŷŷe í baŷ naa? Ye tí pãnná í káká' kurse ya, dé í kemma p'wórwã pãa p'wórw.

⁵ Mí ní' pí mi funni weri, í nú: í ken má ní' pí duniŷanípura ken p'wórbí weri, píra Yékírí phĩ'ni khorí sí dé sãŷŷi pí khãa ú bu k'óŷ í dé heŷkhobi ú w'w'w, ye di tē u gí u hãana'ni nógi kha' ma ba hã ípe bí funni ma wãa? ⁶ Ye íbírãa sénné' pi? í ken má heŷkhobirãa f'úsĩŷ í yēe yãŷŷĩŷ yēe yóo íbe thuthukhayirá waa? ⁷ í ken má pírwã máŷ í í deé tí í thoo Yésúri weri waa?

⁸ Pãtí Yékĩŷ lu kha'ru ú seburá kha' *mu fuŷ mú kãni pãtí mu funni mú thĩ weri*,[†] ná í dé múnnáa, kuru-suru. ⁹ Ye ná í kí dé yíbkpórmí, mípĩŷŷe. Tu-ĩni dé Yékírí wá seere k'ó'-uru-ĩma, pébu kpí'-ĩni-ú-buma pĩntãna.

¹⁰ Pébu, níni ú k'ó'ru Yékírí wá seeréé bée' ye buroo úkpo bu, má buri-uma ú bée'rá. ¹¹ Yékírí ú kha'ru kha' *hã mú ku' mú haru werési mú khoó wá kpãnaa bu wa weri*,^{††} ú kpoorá kha'ru tē kha' *hã mú khu níni wã*.[‡] Ye háari ná mu kuso mú haru werési mú khoó wá kpãnaa bu wa, ye khuu níni, kpí'-muma pĩntãnni Yékírí wá seeréé. ¹² í tu kha' Yékĩna ba thu-ĩma í mákĩŷ ú seere ú khonni a donsirá wera; ye tírá yeeri í kí tu kí seere yé kí tu kí dé. ¹³ Níni ōu mí yēe maŷunaŷ p'wórw wa weri, khu ú Yékĩre ba thu nípiri weri, pí ba maŷunaŷ ú bu wa. Níni ōu maŷunaŷ p'wórw weri, khu ú Yékĩre ba thu nípiri weri, u ba maŷunaŷ-ú-buma.

Khãami ná mídége

¹⁴ Á nípa, ná níne kha' khãa-manuma Yékĩnná ye u wēe dé míni í buká' kha' dé-uma asónníni wã, pé si kuraa? Pí khãami wá hũŷgira wónní hĩŷ nínaa? ¹⁵ Ná í asóníkãne dábi táyeenŷi ye u míne yēe di ya, ¹⁶ ye í ɔ seeriyɔw kha' Yékĩre naŷ ú; Yékĩre tēf'rwó í hãa-u táasi ú yee yé hãa-u diimi ú dí hĩi kaa hãa-u mí tí u kp'ũ weri, pé si kuraa?

¹⁷ Múnnáa sire tē, ná í khãa Yékĩnná ye í wēe dé míni í buká' kha' dé-ĩma asónnípi wa, pí khãamína dée khãami wã. ¹⁸ Ye ɔw wónní seé' ú kãni kha' khãa-ónni

† Ná keri Léw 19.8 †† Ná keri Ku' 20.14; Wóg 5.18 ‡ Ná keri Ku' 20.13; Wóg 5.17

Yékĩnná ye manãa dé míni í buká' kha' ma ma asónní-na. Ye míni Jákura seé'ma úwe ú kha'ru kha' khãa-mãnni Yékĩnná kaa dé míni weri, kha' u buka' mi pãtí ú wón-ní khãa Yékĩnná kaa dé míni weri, ye míni dé míni í bukãa-u kha' khãa-mĩnni Yékĩnná. ¹⁹ Khãa-muni tuu dé Yékĩna ma úkpo, kuru-suru; kpéréŷŷgbéebi wá thĩ tu-buru si tē, ye pi kpãmma.

²⁰ Phũnaa weri, mu beé dé mu tuma mí tí déeri mí kha' ná mu khãa Yékĩnná ye mu wēe dé mí tũ buká' kha' asónníne mú wã weri, phãŷŷɔw? ²¹ í ken má tí á sii *Ábráhã* pírwá dé u khu ú bikhee *Ízákurithɔŷŷŷkhonkhanná* weri, kí mídéŷirá yeera Yékĩnná kheyɔw ní' termemmi wãa? ²² Mu pãa wãa, khãa-uyaama Yékĩnná yēe dé míni tē, ye kí mídéŷirá yeeri míne kpugi ú khãaminá wã. ²³ Pãtí Yékírí wá sebi seé'ra si weri, sírá déeri mé'na. Kha'-uyaama kha' *Ábráhã khãa-uyaama Yékĩnná, ú kheyɔw ní' termem-mi*,^{‡†}

pí yísɔw Yékírí wá níneé. ²⁴ Ná-ĩni keyu? Níthĩŷŷe dé-ma míni ye Yékĩnná kheyɔw ní' termemmi tũmá ki dée má u khãa-ú-buma sí tóro wa. ²⁵ í ken má tē tí donŷŷŷharu Arahábi kóoró'rá sũnnĩburi í yeé pí buu khexé t'ó khĩŷ maní í khũni weri, kí mídéŷirá yeera Yékĩnná kheyɔw ní' termemmi wãa? ²⁶ Pãtí níthĩŷŷi wá pĩŷŷĩnsura sóo ú hu weri, múnnáa sire, ná níne khãa Yékĩnná ye u wēe dé míni wã; dé-gi má ú khãa mí u khãani Yékĩnná weri, pi dée khãami wã.

A tu á nógi wá k'ó'

3 Á nípa, hã k'óŷŷgmbé beé dé íbira mamaŷ nípi Yékírí wá mí wã, pébu, tu-ĩni dé aa bíu mamaŷ nípi weri, á thũŷŷrãa ba píu k'óŷ. ² Á bēe' burma k'óŷ. Ná níne seeréé buri wa, úra pi yí' khoó, úrwã wónní k'ó' ú wísa. ³ í ken, a yeema karfo ságĩbu wá núsírá, í maru bu kutúru, pí nú á wága.⁴ í ken tē batónna: u w'w'w ná kpórmí wã, sarkpórgirá fú' í p'oyoo, ye tá títaá'rēe hor-goo, tíráa yeé horo'raará yóo ú khaa tí u kh'w'w' wera.⁵ Múnnáa nógure wísírá, kí naŷ míni wã ye kí foi w'w'w ya. í ken pãtí na títaáke wónní tho' horŷŷ kutúru wera.

⁶ Nógura ma má naage tē. Mípĩŷŷi wá hĩtanŷkhanne á wísírá, kũ yeé níneé dé mípĩŷŷa. Kí nagu ku'-kirma *f'úsĩnnagɔ* í hĩni á wísuru í hĩti bú í ná naŷ á humo.

⁷ Níthĩŷŷgura wónní maru f'ókutá thĩŷŷi thĩŷŷi wá bēe' ná wúripi ná táa bíu kpókhasĩsĩne weri, ná yotáburi, ye ōu w'w'w yēe maru bu míŷŷáŷ; ⁸ ye nógurí, níneé wónní maru gírí kúuŷ na. Mípĩŷŷe, kí wónní k'ó' wa. Waŷ khuruŷŷŷŷŷŷ hĩni gi. ⁹ Kíra a khe í thiya' á *Sii* ú déeri Tamaŷ; kíra a khe yēe danŷa ní' pí Yékírí khonni pí khexburɔw wera. ¹⁰ Kí nú kpokpoogira a khe yēe thiya' Tamanni yēe danŷa nípra. Á nípa, í séé si dé si kuraa wa. ¹¹ Y'ɔ' k'urmu ná y'ɔ' tũke wónní ku' buŷ kpooro? ¹² Á

‡† Ná keri Sín 15.6

nípa, taambe wónní seŋ dugi yaa? Werési tāmáteré seŋ taambisee? Múnnáa sure, sóbíyo'bunné wónní buŋ y' kurmí wā.

Wóɔ mí ku'ri Yékírí thā weri, pí míja

¹³ Māa bú í sɔɔɔmburá yêe wóɔmí ná hakúraaɔɔ? Ná ú tárí wá hūŋgira bú, u dé mílɔ hīnaa bu, í yee ú nínnéédékírí kuru, pí ná tu kha' u ma wóɔme. ¹⁴ Ye ná dɔɔkpóori ná sɔŋkhālgēe bēe khu ſ, hā í fdi kha' ſ ma wóɔme ja; dé tí déeri thījaanu weri, tíra ſ kauri. ¹⁵ Pí wóɔmuna kuso Yékírí thā wā; dé ku'-pirma dunijamí ná ní' pí mī yêe Yékírí wá Niinɔ wā weri, ná *Sutāna* thā. ¹⁶ Dɔɔkpóori ná sɔŋkhālgira bamma jagumimmí ná mípú thīji thīji wá bēe'ɔ. ¹⁷ Ye wóɔ mí ku'ri Yékírí thā weri, ná pi nínnɔ, ú táríura hītuma kaadé sɔnnɔ. Ná u múnnáa, u beema wóɔwóonno, ú seerera wóoma, ú wásé huu wa, u ma numanse, u déma míkurɔya, ú dé yibkpórmí ja, ú dé *damaaramí* ja. ¹⁸ Ní' pí khɔɔ' wóɔwóonni weri, pi déma mí í terenni weri hīnaa bu. Ná pi dé múnnáa, pi déma tí Yékírí kha'ri wera.

Hā í khɔɔ' dunijamí ja

4 Pée mínêe baŋ pánígi ná kpéinne í sɔɔɔmburāa? Í keŋ má í míkhɔɔ' pí gū í wísírá weri, kíraa thɔɔra ſ ja? ² Í khɔɔ'ma mílɔ tápúne ye í buwee ya, í tɔ fíkiŋ dé níkhuba. Í khema dɔɔkpóori ye í wónní buwee ya, í tɔ ya pánígi ná kpéire. Í bu wa, pébu, ſ wêe jíŋ Yékírí wa. ³ Ye háaru ná í jínnɔ mílɔ, í bu wa, pébu, káká' sí ſ kheeri yêe jíŋ weri, si kuraa wa; pébu, u jínnema dé ſ khe í bēe' í dé mí í ſ khɔɔ' tápúne wera.

⁴ Íbira, ſ ma má ha' pí *hānu* wera. Í tuu dé ná ſ furu dunijamí, Yékínna ſ ſ ja? Níní ú funni dunijamí weri, u déma Yékírí wá pínnáa. ⁵ Yékírí wá sebi kha'-uru kha' *Yékírí wá Nii* ú u hāanu a, úu aabo weri, ú keru ú míje ja. ⁶ Ye Yékínna fūma aabo dɔɔgi kóŋ, pébu, ú sebi kha'-uru kha'

Nísíbebíri Yékírí ka-uru bíra.†

Ye ípe bí mí yêe bee jísigi wa weri, u fū-bí-buma dɔɔgi í dé bi míkurɔya.

⁷ Ye tírá yeeri, ſ kí nú Yékírí wági yé ka *Sutāna* wánni, dé u ba taru yé sée ſ. ⁸ Í súsú tó'ríŋ Yékínno dé ú súsú tó'ríŋ ſbe. Í tɔs' í dési mípúdebe. Í tɔs' í dósu ſ bí yóo fa yé baŋ fa wera. ⁹ Í tu kha' ſ jaanumma. Í kí fuu yé kí wú' pátí níne wú' bugi wera. Hā í máŋ na, dé ſ fuu yé súrɔya. Hā í kpánnée ja, dé ſ kpā' wóɔɔ. ¹⁰ Í dé í wísu má í mílɔ Tamāaŋ wóɔɔ wa, dé ú hā ſ kpórsɔ.

Hā í has' kām̄bi jísisí wa

¹¹ Á nípa, hā í has' kām̄bi jísisí wa; dé níni úu has' ú kani wá jísigi werési úu khabɔɔ, ú tónna u déeri sí ya, dé Yékírí wá seere u déeri sí tē. Ye ná mu dé múnnáa, mu wêe dé íte tí Yékírí wá seere kha'ri ya, dé kha'-

muma kha' u kuraa wa. ¹² Ye Yékírí úkporá hāana'ni ú seerera, úkporāa thuthura. Úrāa wónní híŋ níni werési í yee ú téu. Ye múnnāa maa yêe wónní yárgíŋ mú kā-naa?

Hā í kaa sa Yékírí wá sáú wa

¹³ Ye ſ bí kūŋ kha' fēe werési naaŋ ná a yóoma nuŋená í ná dé dugi í wágí' bu, ¹⁴ ye ſ tuu mí tū ba naŋ ſ naaŋ na weri, ſ ma pátí bugúnna wá í dáu kíru yé thīni wera. ¹⁵ Mákíŋ-ſni ná ſ kūmma kha' ná Tamanna pí, á bu thakoogi í dé íte werési íte. ¹⁶ Ye werá ſ beema jísigi yêe foi kha' ſ ba déma íte werési íte. Sí hūŋgi pí-surma.

¹⁷ Ná níne tuu míkunní ye kaa dée ri, mípúne u déeri.

Henkhobi mákím-buri ná pi yee kórsuŋ

5 Íbi henkhobi, ſ fuu kí súrú í dee jaanŋ úu ba naŋ ſ wera. ² Í hensira ba tá'ma ye múmbé khɔɔ í tásura. ³ Í hensira mílɔ Yékírí wá wóɔɔ wa, dé kheebun-surma pátí khūge sɔŋ wera. Sí sommināa ba buka' pátí í dógire wera; síraa ba khɔɔ í wísu pátí naagire wera. A ma dunijāa sóopānɔ ye ſ beere yêe píŋ. ⁴ Ka-ſma ſ wêe taa sūmdébi bí sŋg' í khāardimini weri wa; Tamaŋ Wónnāana tuwa. Ye sūmdébibirá písee súrɔyá tē, sí taraa ná dóoró ú níntānnɔ. ⁵ Daforon-ſma yêe dé mí ſ nuu ſbe yêe di yêe kpóɔ má be'-píri tádooro dé pi khú khɔɔ. ⁶ Í yárgímma ní' pí terenni weri yêe khu bi, ye pi wêe kha' tóɔ wa.

Pá'mu ná Yékín jíŋga

⁷ Tírá yeeri á nípa, ſ pá' í ná naŋ Tamaŋ Yésú wá píseembampāna. Í keŋ pátí pónsūmma pá' í tee páthooyɔgi ná phurŋaŋ wáara wá, khāardiminá kuru wera. ⁸ Íbira pá' tē; ſ tu wísu Tamāaŋ khūnná, dé Tamaŋ wá píseembampāna ma nammɔ.

⁹ Á nípa, hā í kha' kām̄bi sí dé sáŋgi Yékínna thu ſ ja. Í keŋ Thuthu wá bammí tó'rim-burma sówo. ¹⁰ Á nípa, ſ núu pátí pi kha'ri *Yékírí wá híŋgíní* bí seerera ú jísigírá weri, fúusím-biyaama ye pági waa? Íbira thoosŋ bi tē. ¹¹ Pée bí pá'ni ſ ná nani kpúuníja weri, a kha'ma kha' kuru-buri. Nú-ſni pátí jíɔbi wá yíbiri sāna ye ú pági wera; ye jaá tē íte tí Tamaŋ Yékírí banní ba hāa-u phurŋaŋ pānná weri, pébu, Tamanna maŋnamma níɔ yêe numanse kóŋ.

¹² Á nípa, mí tí mi kpínná' ſ weri, hā í karu thu'nná wā, hā í karu fānuŋgrá wa, hā í karu tó mí manɔ tē ja; dé ſ yee í iyorá dé iiyo ye í ſ'óná dé ſ'ó, sí dé sáŋgi hā Yékínna thu ſ ja.

¹³ Ná ɔɔ bú í sɔɔɔmburá yêe fúusíŋ, u jíŋ Yékíre. Ú dógí wóori, u tíŋ *Yékírí wá mákirtínsa*. ¹⁴ Ná ɔɔ bú í sɔɔɔmburá yêe bo', u yí' *asónníkhāgibi* pí jíŋ Yékírí hāa-u yé *kwɔɔ núumu thaagurá* Tamāaŋ jísigírá. ¹⁵ Ná pi khāa Tamanná ye jínnɔ, kí Yékín jíŋgi wá hūŋgira

† Ná kerí Sɔs 3.34

1 Péeri

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũngunnaa Péerí tĩ'ni sebi weri ã hãa ú asónní' pí tugunni yóo Ází Míñèenná (ú pi yí' fɛɛ Tírki) khaayi khaayi wera (1.1). A tuu ú tĩ'digi kpakiri tẽ ja, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná kpoo ná síjĩ' thasóké tanni ye seburá tĩga.

Nípe yaara págáa Ází asónnípirá yêe fúusíj bi. Pêenná tĩ'nija yêe see' pi kha' pi pánáa kó' Yékírí wá khĩnni, hã pí yee wísé múnú bi ya (5.12), dé fũnaa tí Kírísira ba ban weri, u ba taa-buma. Kha' pí yatira yee pí nínnéedékírá kuri, ní' pũ mí dée asónnípi wa weri pí ná, dé si wónní yee pí fuu Yékírí wá jísí nuuga. See'-uri-buma tẽ kha' pi kí kpónnó' fãgumamburi, ye seeriye dombi ná pí tamambi ná hapi ná pí khoobiri kha' pi kó' kãmbi kókuri, ye bogi bi yó míjo tẽ.

Sebi wá kpikikhaya

Thura 1.1-2

Khãa-ari tuu dé Yékínna ba hĩj a Kírísi wá bãrkára 1.3-12

Mí í asónníní mákínni ná u dé ye ú nínnéedékírá kuri wera 1.13-2.10

Pãtí asónníne wónní nínnéé yóo dunija píjãa we ú are mé'ni wera 2.11-4.11

Asónnípi wá fúusímmi ná pãtí pi wónní kó' kãmbi wera 4.12-5.11

Phurgan thura 5.12-14

Thura

1 ¹⁻² Míni Péeri ú déeri *Yésú Kírísi wá sũngunnaa* weri, mĩnaa tĩ' sebi weri yêe hã ú ã bí Sii Yékírí phĩ'ni khori, ã bí tugunni ná hĩtaa P³ maráa ná Gálásí maráa ná Kápádósi maráa ná Ází maráa ná Bítíní maráa bu wera. Phĩ'-uri khori-ĩma ã mákírã pãtí u khurura saabura si weri, ã dée ã ú wãbi ú *Nii* wá bãrkára sí dé sãngi Yésú Kírísi wá tammunã *tusi* 'ĩ ye ã nũ ú wãga. Yékíre fũ tão dõwgi kóñ í kí hã ã dõwóonggi waatu wá bêe'.

Mí í ã khãani yêe tee wera

³ A fuu Yékírí ú déeri á Tamañ Yésú Kírísi wá Sii weri, ú jísí nuugi, ã dee pãtí u mapunanni aabo kóñ ã yee á buu thakoo fũngi Yésú Kírísi wá huyami wá bãrkára wera. Sírá yeeri áa khãa tákursi yêe tee khu wó khu ⁴ mí í Yékírí kanna'ni ní thu'nná dé u ba hã ã bí déeri ú bibi wera. Ye í míjpená wónní has' ya, í wónní tãgũ na, í yíngímmíná wónní sóo wa. ⁵ Khãa mí ã khãani Yésúrá weri, sírá yeeri Yékínnãa tee ã ú wórgi wá bãrkára, míné ba bu ã ja ã ná nan phurgan khu ú Yékínna ba buka' nípiri hĩj mí u hĩnni a wera.

⁶ Tírá yeeri, ã kí kpánnéé háari ná yíbísãi thĩjpi thĩjpe nan ã o waati kírú, ⁷ sírãa ba yee pí tu dé kó'-ĩni Yékírí wá khĩnni tákursi. Háari sãni wá yatí ú déeri mí sówónni weri, pi yeyooma naago ã déyoo í keñ ná sãni thĩnthĩmee-u, ná mu tanni kha' í khãa mí ã khãani Yékínná pí tanni sãnni weri wa. Si ba déma sãngi Yékínná fuu ã jísí nuugi yé hã ã sãu ná kpórsi fũnaa tí Yésú Kírísira ba banni ba buka' ú thĩ nípi wá bêe'no wera. ⁸ ã náa Yésúri wa, ye sí bée'rá fun-ĩnuuma; háari ná ã náa-u werá wa, ye sí bée'rá khãa-ĩni-ú-buma. Tírá yeeri, nuomé thãgi ã, sí wónní see' núuge ya, ⁹ pébu, tu-ĩni dé Yékínna ma ã hĩmm; síra ã deeri ye khãa ú bu.

¹⁰ *Yékírí wá hĩjgínníbi* khuru-biyaa seeriyeema kha' Yékínna ba fũ dõwgi ã hĩj ã; ye pi ye beema dé pi tu tákursi pí hĩmméé míja. ¹¹ *Kírísi wá Nii* ú ye bí weri, khuru-uyaa seeriye-buma thõra ú Kírísira ye ba thõra ná sãu ú u ba bu weri, sí míja. Mú u see'ra bi sí weri, pũ ye hukée dé pi tu ú waatiri ná dõñ mí si ye ba dé wera. ¹² Yékínná yee pí tuu dé seere ú ma hãana bi dé pi see' nípiri weri, pí wãa-u wa, dé ã wãa-u. Ní' pũ see' seere nuwãani weri, ú seerera pi see' ã werá mé'ni *Yékírí wá Nii* ú u sũnni, ú yaa ní thu'nná ã baa weri, ú bãrkára. Ye háari *Yékírí wá minigibi* wá yatira khõw'ma dé pi tu bú kpoori í míjpená.

Ī yee ĩ núnéedékirá kura

¹³ Tírá yeeɾi, hã ĩ theŋge ya, dé ĩ yee kɔrsɩŋ yé tu kó' ĩ wísa; hã ĩ káká' tó mí manɩ wã, dé ĩ khãa ĩ kí tee kũuŋ míu tí Yékínna ba fũ dɔɔgi ĩ hã ĩ fũnaa tí Yésú Kírísira ba banní ba buka' ú thĩ nípi wá bɛɛ'no wera. ¹⁴ Pãtí ĩ déeri Yékírí wá bibi werɩ, ĩ nú ú wági, hã ĩ hĩtu míkhɔɔ' pũgírã pãtí ĩ ye dé khũni tí ĩ ye míu tuu Yékírí wa werɩ, ¹⁵ dé Yékírí ú yí'ri ĩ werɩ, u ma úkpo ye kuraa. ĩ bí déeri tɛ́ ú wábi werɩ, ĩ yee ĩ núnéedékirá kuru míuŋi wá bɛɛ'rá, ¹⁶ dé Yékírí wá sebi kha'-uru kha' pi yee pí núnéedékirá hĩtu kíkpo yé kura, pébu, ma ma mákpo ye kuraa.^{†††} ¹⁷ Yékínnã ba thu nípi wá bɛɛ' ĩ mákíŋ pí sũmdéenŋine; ú ba dé yíbkpórmíu ŋa. Ye mú ĩ Yékíŋ ŋíŋgírã ĩ yísɔɔ Sii werɩ, khu bí yeeɾi ĩbe fa duníjanã werɩ, ĩ kí phãnoɔ.

¹⁸ Dé tu-ĩni dé warfírãa werési sãni, sí déeri mí sówónŋi werɩ, sírá hĩnni ĩ míu í ĩ ye dé khũni, ĩu ye míu yêe nafano wã, í ĩ khexeri ĩ khãgubine werɩ wa, ¹⁹ dé Kírísí wá taraŋ mí tannu míuŋi wá bɛɛ' werɩ, pírá hĩnni ĩ. Kírísí dé-uma má sãníbiyo ú dá'ri tĩŋgékharu, míune ú bu wa, ú pi khonni thɔgɩnsɩ wera. ²⁰ Yékírí khuru-oyaa khori saa-uma ná duníjana ye nanu sĩnniŋe ŋa, ye phurŋaŋ khu bí are mé'ni werɩ, ú dee ĩbo ye yee ú baa. ²¹ Ú bákárã ĩ khãani Yékírí ú yaara'ruu huuminã ĩ hãa-u sãu wera. Sí dée múnnãa ĩu khãa yêe núunó' ú bu.

²² Pãtí ĩ píru tí déeri thĩŋaani werɩ, sí yee ĩ dósírá tɩsura, mípĩuŋe bú wa, sí dé sãŋgi ĩ fuŋ ĩ asóníkãmburi ĩ dɔgune me. ĩ pãnáa kí fuŋ kãmbi kaadé só kákãse, ²³ dé Yékínnã hãani ĩ thakoo fũŋgi ú seere wá bákárã, tũmã kí dée má níthĩna' pũ hu werɩ, pírá hãani ĩ kí thakoogine ŋa. Ú seerera wêe fíkíŋ na; u hãana'ma thakoogi yêe bú waati wá bɛɛ'. ²⁴ Pébu, Yékírí wá sebi kha'-uru kha'

Níthĩnɩgura ma má wúuge;

ú sãurãa má táfũme.

Wúugira huuma, fũmunã haríu kpó',

²⁵ ye Tamãaŋ seere, úra búma waati wá bɛɛ'.^{††}

Ye ú seerera déeri seere nuwãa ú pi se'e'ri ĩ wera.

2 Tírá yeeɾi ĩ sée dɔɔpũ hũnsi hũnsi wá bɛɛ' ná fũŋgɩ hũnsi hũnsi wá bɛɛ' ná damaara thĩŋi thĩŋi wá bɛɛ' ná dɔɔkpóori ná nísihasu'míuna. ² Pãtí biboŋ-gírã khɔɔ' tó mí manɩ wã ná kí dée má ú níŋãa ŋũna múwã werɩ, ĩbíra khɔɔ' Yékírí wá seereri mú tɛ́ pí dóm-mínã, ú yee ĩ yóo wɔɔɔ ú khũnnã ĩ hĩŋ ĩ; ³ dé ĩ thĩ tu-ĩni pãtí Tamaŋ kunnɩ wera.[‡]

Ní' pí Yékírí phĩ'ni khori ĩ dée bi ú wábi wera

⁴ ĩ sũu tó'ríŋ Tamaŋ Yésú ú déeri má púri giu thakooge, kí nípi kauri sée ye Yékínnã phĩgi khori gi wera. Kí míu nuuni-úma. ⁵ Ye ĩbíri tɛ́, ĩ hĩtu má púri sũ

† Ná keri Léu 11.44-45; 19.2; 20.7 †† Ná keri Ézá 40.6-8 ‡ Ná keri Mák 34.9

thakooge werɩ, ye Yékínnã khe ĩ ĩ má' ú Nii wá duki sí dé sãŋgi, ĩ dé má Yékírí wá thɔgɩnnɩbe, ĩ dé sũmi tũ nuu ú werɩ ĩ hãa-u Yésú Kírísí wá bákárã. Ná sí múnnãa, sí déma má thɔgɩnse ĩ khonni hãa-u. ⁶ Pébu, Yékírí se'e'-uru ú seburã kha'

Ma ba sa Síŋónã púri gi ma phĩ'ni khori, kí nuuni má, ĩ too má duko.

Ye tárú úu ba khãa gi bu werɩ, kɛu khonj ú bu wa.^{††}

⁷ ĩ bí khãani kí púrgírã werɩ, dé-girma mí kpakpa'ra. Ye ípe bú míu khãa gi bu wa werɩ,

Púri gi má'néeni bi kaura sée werɩ,

kírã bannu ba dée púri gi kó'ri dukiri werɩ,^{††}

pãtí Yékírí wá sebi kha'ri wera. ⁸ Kha'-urma tɛ́ kha'

Kí púrgírã déeri pí thĩmmenkhanna.

Ná níne kpoo kí púrgírã, u wãma.^{†††}

Pãtí pi kauri ú seereri werɩ, tírá yeeɾi píu kpoo bú yêe wá, dé síráa má' pí.

⁹ Ye ĩbíri dé-ĩnima thĩ tí Yékírí phĩ'ni khori werɩ, ĩ dée Yékíŋ lu wá thɔgɩnnɩbi, ye dée tɛ́ ní' pí u khonni saa dé pi dé ú wába. Yí'-uru-ĩma ĩ kuso tápírgírã ĩ baa ú táyésí gi tannu míuŋi wá bɛɛ' werɩ, sí dé sãŋgi ĩ se'e' nípiri míkuri í u déeri wera. ¹⁰ Khũni ĩ ye dée Yékírí wá nípi wa, ye werã dé-ĩnima ú nípa. Khũni ĩ maŋunaŋ ye kóri Yékínni wã, ye werã ĩ maŋunaŋ kó'ruu.

Ī kí kpónnó' nípi wá bɛɛ'

¹¹ Mí másaba, tu-ĩni dé ĩ ma khurbi fa duníjanã; ĩ nu-na farã wa, dé ĩ nuuna ma thu'ɔ. Tírá yeeɾi ĩ tu kó' ĩ wísi míkhɔɔ' píu giu beɛ ĩ hasu'mi wera. ¹² ĩ yee ĩ núnéedékirá kuru duníjanípi wá sɔgɔmburã; dé ná sí múnnãa, háari píu hasu' ĩ nísiŋi kha' dé-ĩma mípĩudébi, ná pi ba phurã' ná ĩ dédɔŋ kurumɩni yé fuu tɛ́ Yékírí wá nísi nuugi fũnaa tí Yékínnã ba thu nípiri wera.

¹³⁻¹⁴ ĩ dee Tamannã yé kí kpónnó' nípi wá bɛɛ' pí pi saari níkhãgusrá fa duníjanã wera. ĩ kí kpónnó' ithakhoo úu míuŋi wá bɛɛ' thagirã werɩ, tíkíŋ ná fãgi-manŋ bí u saari dé pi kí buka' mípĩudébiri wɔɔmi yé kí fuu ní' píu dé míkuru werɩ, pí nísi nuugi; ¹⁵ dé Yékínnã beema dé ĩ dé míkuru ĩ be're' phũsɩni bú míu yêe tu míuni wã werɩ, pí núsa. ¹⁶ Pãtí ĩ buuri ĩ thĩ werɩ, ĩ núnéé pí dómminã, ye hã ĩ thoo bumíthĩnã yé kí dé mípĩuŋi wã, dé dé-ĩnima Yékírí wá sũmdébibe. ¹⁷ ĩ kí kpónnó' nípi wá bɛɛ', ĩ kí fuŋ ĩ asóníkãmburi, ĩ kí phãni Yékírí yé kí kpónnó' ithakhoora.

¹⁸ Sũmdébibi ĩ kí kpónnó' ĩ tamamburi yé kí phãni bu; háari pí dée ní' kurbi yêe tu sãbári, werési pí dée nípi wá sí huuri werɩ, ĩbíra kí kpónnó' pi dúrúm; ¹⁹ dé ná níne dée míuni wã, ye píu fũusíɔɔ phãŋi phãŋi, ye ú dee Yékínnã yêe pá', mí kunne. ²⁰ Ná mu dée mípĩuŋi ye píu kh' mu ye mú págí, ũnni thũnũ búu? Ye ná kunne mu déeri ye píu fũusíŋ mu ye mú págí, Yékírí thã úri mí kunne. ²¹ Ye síri bu Yékírí yí'ri ĩ, pébu, Yésú Kírísí wá thĩ

†† Ná keri Ézá 28.16 ††† Ná keri Mák 118.22 †††† Ná keri Ézá 8.14

thɔɔra-urma ɪ deɛ ɪbo sí dé sǎŋɪ ɪ ná yé thoosiroo. ²² U dée mípɪ́ɪni wǎ, u fɪni níni náa wǎ; ^{†23} kusa'-piru u ye u písígé bi tí ya, fúusím-biruuma ye u kha' ma dé bi pí ɪ na, dé Yékírí ɔu thu nípiri weri, úra u hǎani ú wǎnne; úràa see' thǐnaana. ²⁴ Úrà thɔɔrari á pheenná ɪ deɛ á mípɪ́ɪníná ye huu ní'batáɔkírǎ, sí dé sǎŋɪ mípɪ́ɪníná bu aabo fǎŋɪ wa, ye á bu wǒrgi ɪ dé tí terenni wera. Ú numamíná páaná'ni a. ²⁵ Pébu, buri-ɪnaama má sǎníbe ye werá ɪ fǐgí bâa thoo khunneena ɔu kɔrsɪ ɪ wera.

Khoobi ná pí hapi mákím-buri ná pi kó' kǎmbi kókura

3 ¹⁻² Múnnáa síre tǎ hapa, ɪbíra kí kpónnó' ɪ khobiri, sí dé sǎŋɪ háari ná pǎ khobe bú pí kauri Yékírí wá seereri, ye náa pǎtí ɪ kpónnó' pi ná pǎtí ɪ dá'ri sɔŋ weri, háari ná ɪ seeriyé bi Yékírí wá seere ya, ná ɪ nínnéedéki-ra ba yeé pí thoo Tamǎaŋ khǐlnna. ³ Hǎ ɪ di hǎnɪŋɪ ɪ hafu ɪ thasi pǎ dómɔ, ɪ yeé sǎnitási ná tákɪŋkĩnsi ɪ buka' ɪ wísi wa, ⁴ dé ɪ yeé ɪ hǎnundigirá dé dǔɔɔgi wǎgi, kí mǐ yeé sóo wa. ɪ dé ní' pí tu sábarí yé dé tǎ ní' pí wǔɔŋínénne, dé kí hǎnundigi wá hǔŋgiráa nuu Yékínno tákursa. ⁵ Khǐ khǐni, ha' pí déerá Yékírí wǎbi yeé núunó' ú bu weri, múnnáa pi ye dé. Pi ye kpónnó'ma pí khobira. ⁶ Múnnáa Sáarara ye dé; u ye núma ú khoó Ábráhám wǎgi yeé yísɔɔ á taman. Ná ɪ wǒró yeé dé míkuru ye ɪ phǎnaa mí tíkpo bu wa, ɪ déma ú biharipa.

⁷ Múnnáa síre tǎ khoobo, ɪbíra kó' ɪ hapiri kókuri, dé tu-ɪni dé khoó ná haru wá fǎŋgura kpoogi wa. ɪ kí kpónnó' pi dé Yékírí fɪ-urma dǔɔɔgi ɪ hǎa ɪ ná píri thakoo míŋaŋga. ɪ kí dé múnnáa, sí dé sǎŋɪ hǎ ɪ kpǔnní ɪŋi Yékírí wa.

Asónnípi mákím-buri ná pi kó' kǎmbi kókura

⁸ Ye werá ɪ béé' mi seere: ɪ hǐti káká' kpoose, ɪ kó' kǎmbi kókuri, ɪ fuŋ kǎmbi pǎtí hakpookǎmbe fuŋ kǎmbi wera, ɪ hǐti kǎmbi numanse, hǎ ɪ beé písigi wa. ⁹ Ná níne dée mu pí, hǎ mú déyoo pí na, ná níne kusiga mu, hǎ mú kusigɔɔ wa, dé ɪ kha' Yékíre tǎfɪrɔɔ; pébu, Yékírí yí'-uru-ɪma dé ma tǎfɪŋ ɪ; ¹⁰ dé tǐ'-surma Yékírí wá seburá kha'

Tǎrí ɔu beé dé u di dunijaní dafori yé bu dǔɔɔwóŋgi weri,

u tu kó' ú nógura;

hǎ ú see' seere píŋáa wǎ;

hǎ ú tǔŋ na.

¹¹ U kí kpǎnáa tǎa mípɪ́ɪnina, u kí dé míkuriya, yé huké nípirá kí beŋ.

¹² Pébu, Tamanna kemma ní' pí terenni wera; u núma pí ɪlnna.

Ye mípɪ́ɪdébírí, u wǎe beé dé u ná bírí wa.†

† Ná keri Ézá 53.9 †† Ná keri Mák 34.13-17

Ná mu dé tí terenni weri, ye pí fúusíŋ mu, kuru-muni

¹³ Ná ɪ huké yeé dé kinni, máa ba dé ɪ pí? ¹⁴ Ye háari ná ɪ dé tí terenni weri, ye pí fúusíŋ ɪ, kuru-ɪni. Hǎ ɪ phǎni bi ya, hǎ ɪ yeé dǔɔsé kpǔɔ ɪ na; ^{†15} dé ɪ kpónnó' Kírísiri ɪ dǔɔɔne me pǎtí u déeri Taman wera. ɪ sǔɔbǐŋ waati wá béé'; ná níne ba púgi ɪ kha' tǔnne ɪ deeri ye khǎa Yésú Kírísirǎ, ɪ bukaa-u tí. ¹⁶ Ye ná ɪ kha' ɪ bukaa-u tí, ɪ bukaa-u tí yetete kpónnóke yé tu ɪ dǔgírǎ dé tí ɪ dé weri, kunné; sí dé sǎŋɪ ɪpe bí béé hasi' ɪ písigi yé kusa' ɪ ɪ deé pǎtí ɪ nínnéedéki kinni Kírísiri wá khǐlnná weri, nuú sé kó' pi. ¹⁷ Tírǎ yeeri ná Yékírí wá khɔɔ'me dé mu thɔɔra ɪ deé míkuri dégo, ti páa tí mu thɔɔra ɪ deé mípɪ́ɪdégó wera.

¹⁸ Kírísiri thɔɔra-urma ɪ deé nípi wá mípɪ́ɪŋ sǔwo; ú ba thɔɔra tǔwǎ. Dé-uma ní' termemmi ye thɔɔra ɪ deé ní' kaatermembo, sí dé sǎŋɪ ú yeé ɪ dé Yékírí wába. Khu-buruuma ye Yékírí wá Niiná yaariɔɔ ú buu thakoogo. ¹⁹ Ú Nii kpoo wá bǎrkára u náani ná seeriyé Yékírí wá seere the'ri † bí pi pá'ni, ²⁰ pí kpí'ná ɪntǎnni Yékínna ye ú págí kǔŋ waati ú Nowéra ye dé bató kpakpakiri wera. Waati ú bató sóori weri, nípi má'nísǎa' kayi, pírá dóonni bú, Yékíre hǐni bi yɔ'miná ye pǔɔrá huwo. ²¹ ɪ mílna ma má bǎtízéme, pí hǐŋ ɪ werá wera. Pí bǎtízémina dée má pǎtí ɪ wírí' yɔ'mi ɪ khoŋ ninigi ɪ wísɔ wa, dé ɪ ɪlmma Yékírí u wírí' ɪ ɪ khoŋ ɪ mípɪ́ɪnini ɪ tu ɪ dǔgírǎ dé míne ɪ ná Yékírí wá sɔɔɔmbo wa. Yékínna hǐŋ-ɪma Yésú Kírísiri wá huyamí wá bǎrkára. ²² Yésú kǎŋ-uru-níma thu'nná ɪ ná hǐtaa Yékírí wá dé' diŋgo. Yékínna saa minigibi ná mí ɪ wǒrgi ná fǎŋgune weri, Yésú wá déko.

Nínnéedé' duki ná nínnéedé' fǔŋgi wá mípa

4 Mú Yésú Kírísiri wá kpó'ri náani naagi weri, ɪbíri tǎ, ɪ hǐti thɔɔráa hǐtansi pǎtí Kírísire weri, dé níni wá kpó' tí náani naagi weri, kpisu-urma mípɪ́ɪníná. ² Tírǎ yeeri, khu bí yeeri ɪbe fa dunijaná weri, hǎ ɪ yé hǐti dunijanámikhɔɔ' píŋɔ tǔwǎ, dé ɪ nínnéé pǎtí Yékínna khɔɔ' wera. ³ Dé khǐni ɪ ye déma mí ɪ nuu dunijanápune weri, pǎtí míkhǐŋkhǎnnidégi ná míkhɔɔ' píŋɔ ná thǎnú píŋɔ ná didǔgi ná ɪ núnnéé ɪ thi' ná sǐn-thɔɔŋ khǐŋkhǎnnigune wera. ɪ ná píráa ye dé ɪ míŋéé béé' ye ɪbé ba foriyo ye yeé si. ⁴ Ye werá, mú ɪ wǎe dé ɪ mí khǐŋkhǎnnu wá hǔŋgiri tǔwǎ weri, sí maaniga bi, pí kusa' ɪ. ⁵ Ye míni wó mí tí pi dé weri, Yékírí ú sǔɔbínni yeé ba thu níkooníŋgobi ná huuribiri weri, u ba pú'-pi-tíma. ⁶ Tírǎ yeeri pí seeriyé huuribi wá yatí bí Yékírí thura pǎtí u thu nípi wá béé' weri, seere nuwǎanɔ, sí dé sǎŋɪ pí ná pí humine, pí bu thakoo gí Yékínna hǎana' ú Nii wá bǎrkára wera.

‡ Ná keri Ézá 8.12 †† Khǎterá pǔɔ kha'-piri kha' the'ribira wónni dé Yékírí wá minigi bí kpí'ni ú bu ɪntǎnni wera.

Bêe' khe wórí gí Yékírí hãani bi weri, í déegée gí

⁷ Mílyi wá bée' sóomina ma tó'rimmo. Tírá yeeu í yee wóomí yé kpā' wóomí Yékíní níngírá. ⁸ Mí khāginná déeri í funj kāmbi kón, dé ná í funj kāmbi, í séesa mípú kónjónj. ⁹ Í kó' kāmbi khursi kaadé wúugínse. ¹⁰ Yékírí hã-urma bée' úkpo úkpo ná pí wórgo. Tírá yeeu bée' khe wórí gí pí buuri weri, í téfínj póora; dé ná si mún-náa í ba déma Yékírí wá sūmdébi kirba. ¹¹ Wée' ú Yékírí hãani wórgi dé ú sée' úrí Yékírí wá seere weri, ú kí seeriyoo; wée' ú u hãani wórgi dé u kí téfínj nípi weri, ú khe fāng gí Yékírí hãanuu weri, í kí dé si. Í kí dé mún-náa, sí dé sājgi pí fuu Yékírí wá nísí nuugi mílyi wá bée' pu Yésú Kírísi wá bārkárá. Úrāa sáú ná wórí gí mí yēe kpúuníjāano wā weri, waati wá bée' kaa sóo. *Amiina.*

Í fúusínj í dee Yésú Kírísi wá míjɔ

¹² Mí ní' pí mí funni weri, ná í yíbinna sājgi má péenne, hā í yee sí maana' í ja dé mákín-turi ná si nañ. ¹³ Ye ná si nani, í kí kpánnée í dee pātí í fúusínj pātí Kírísi fúusínni weri, sí dé sājgi fūnaa tí u ba banj sáuno weri, nuumé thā' íbírí tē í kí kpánnée. ¹⁴ Ná nípe kusa' í dee pātí í déeri Kírísi wá nípi weri, kuri-íbinni, pébu, *Yékírí wá Nii* úu sáuno weri, u ma íbe kpoogo. ¹⁵ Hā níne beri fúusínj í dee ú níkhugɔ werésí ú súuro werésí ú mípúldégo werésí dóogýóorémíjɔ wā, ¹⁶ tūmá ná asónísírá déeri sājgi úu fúusínj, hā ú yee sí dé ú bu nuusi wa, dé úra kí fuu Yékírí wá nísí nuugi í dee pātí u déeri Kírísi wá níni wera.

¹⁷ Waati ú Yékínna ba thu nípiri weri, nañ-urma. Ye aa bí déeri ú nípiri weri, aabíra u ba khuríu thu. Ye ná aabíra u ba khuríu thu, múnni si ba hīti ípe bí kauri seere *nuwāa* úu sée' Yékírí wá mí weraa? ¹⁸ Tí'-surma Yékírí wá seburá kha'

Níní ú terenni weri, ná ú hímmina kpínáa, múnni si ba hīti níní ú kauri Yékírí wá mí weri, ná mípúldéerāa?[†]

¹⁹ Tírá yeeu ípe bīu fúusínj í mákírá Yékírí wá khórw'mune weri, pí kí dé míkuru yé hā pí wánne Yékírí ú khonni mílyi wá bée' ú pí wónní khāa wera.

Asónníkhāgibi wá sūmina

5 Íbi asónníkhāgibira mí seere werá. Tu-ñni dé dé-minima asónníkhāgāa ɔ pātí íbíre wera. *Ná-muni-*

† Ná keri Sɔs 11.31

ma pātí Kírísi thóorari wera. Ye fūnaa tí u ba banj sáuno weri, mí niina ba hīti-búma ú sáurá. ² Mí sée'-íma kha' í kí keñ Yékírí wá ní' pí u karfanni í weri, pātí khunneenaana keñ ú sáníbiri wera. Ye hā í kí dé si má beemípagíre ya, dé í kí dé si í dógú wá bée'no pātí Yékínna khórw' wera. Hā í dee tigi'yo yé kí dé si ya, dé í dé si pātí níne khórw' sūmuni í dé wera. ³ Ní' pí Yékírí karfanni í weri, í tu pí kó', hā í kí ba' í wásiri wa, dé í kí dé tí kinni weri, pí ja kí thoosin ni. ⁴ Ná khunneenibi wá níkhāgaara ba baa, í ba buma kpórí sīi mí yēe sóo wa, sí déeri í taasi wera.

⁵ Ye íbi nákorbombi mí sée'-íma kha' í kí kpónnó' asónníkhāgibira. Í asónnípi wá bée' kí kpónnó' kāmba, hā í bee nísígi wa, dé Yékírí wá sebi kha'-uri kha'

Nísíbeebírí, Yékírí kai-uri bíra;

ye ípe bīu mí yēe bee nísígi wa weri, u fū-bí-buma dógú í dé bi míkuriya.^{††}

⁶ Tírá yeeu í dé í wísi má í mílyi Yékíní Wónnáa wá wórw wa, sí dé sājgi ɔ khu ú hā í kpórso. ⁷ Mílyi wó mí tūi kpúu í dósí weri, í hā tí Yékínni, dé í mílyina kpúuma ú dósɔ. ⁸ Í yee kórsin yé tu kó' í wísi, dé á púnáa *Sutānaana* uriima má yaraa-u yēe miñ yēe wée tárú ú u bú kó'rí khórw wera. ⁹ Íbírā kí khāa Yékínna kúunj í kai Sutāna wánni, dé tu-ñni dé í asóníkāmbara thóorama dunijáa kénsi wá bée'rá pātí íbíre wera. ¹⁰ Ná í ba thóora í buu ɔ waati kírú, Yékín dówfírā ú yí'ri í dé í bu bú ú sáú úu mí yēe sóo wa í dee pātí í déeri kpoogi í ná Yésú Kírísi weri, úrāa ba yee í hīi khoosi ú khūnná í yee í bu fāngi, í téfínj í í hīti pātí táhunínsira bakere weri, míné wónní sígírínj í ja. ¹¹ Yékínnaa wórí gí mí yēe kpúuníjāano wā waati wá bée'. *Amiina.*

Phurgan thura

¹² Seere úu ye mí kírú, mí ye bée see' weri, Sílvé † mí yeeu ú tīgɔɔ. Dé-uma mí asóníkāni ú déeri ɔɔbénína. Tí'-munuuma sí dé sājgi í bu fāngi Yékírí wá khūnná yé yee í tu tē kha' dóg gí Yékírí fūni íbo weri, dówfírí thīnthīngje. Í kó' ú mílyini kó'mɔ. ¹³ Ní' pí Yékírí phī'ni khori *Bábílnuná* pātí u phī'ni khori íbírí weri, pí thuya' í. Mí bii Márkura thuya' í tē. ¹⁴ Í thuya' kāmbi dāmúgúthura. Í bée' pí déeri kpoogi í ná Kírísi weri, Yékíre hā í bée' dógwóogjo.

†† Ná keri Sɔs 3.34 † Wáú ú pí yí' kháterá Sílvé weri, ú kpoora pí yí'ri Mídeénji wá seburá Sílásra.

2 Péeri

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũnginnaa Péerí tĩ'ni sebi weri ã hãa ú asónnípi bebeke. A tuu ú tĩ'digi kpakiri tẽ ja, ye tu-ari dé tí Yésú huuri ye yaa weri, dũsi digbée ná kpɔɔ ná má'níkpo thasóké tanni ye seburá tĩga. Tĩ'-uruuma ti dát wa ye huwo.

Pêenna sɛɛ'-puma kha' pi yee kɔrsɩj dé nípe dóonni jagimɩja bí bu yêe mamaŋ bi yó mí ù ìkpo ná sɛere nuwãani yêe dé mí kaadéeŋje. Tírá yɛri úu sɛɛ' pi kha' hã pí yɛe pí fñní bunno' pi ya, dé pi kó' tí Yésú wá sũnginnubi sɛɛ'ri bi weri, yé kí tu ú thĩni kí yóo (1.12-18; 3.17-18).

Sɛɛ'-uru-buma kha' tí pi máŋ bi kha' Yésú kha'ri ma baŋ ye u wée baŋ na weri, hã pí híŋgíŋ bí ya, dé ná mu jáa ná Yésúra dát kaa baŋ, nípi wá kiriyɛ u deeri. U beema dé pi fílkíŋ, tũmá ú ba kpáa bammi wã.

Sebi wá kpikɩkhaya

Thura 1.1-2

Í kó' Yékírí wá míni kó'mɔ 1.3-11

Í kó' tí déeri thĩŋaani wera 1.12-3.2

Ní' pũ ba kí máŋ Yékírí wá míni phurŋaŋ khiburá wera 3.3-13

Yésú wá písémbamma 3.14-17

Thura 3.18

Thura

1 Míni Símo Péeri dé-minima Yésú Kírísi wá sũmdébii ná ú sũnginnaa. Mínaa tĩ' sebi weri, yêe hã ú ã bí khãani Yésú Kírísirá pãtí aabíre wera. Khãa kpoomina á bée' khãani Yésúrá, ye pí khãamí dé-birma mí kpakpa'ra. Yésú Kírísi ú déeri á Yékírí ná á *Hínnáa*, ú ú terenni, úu mí yêe khonŋiŋ na weri, ú bákárá á bêe' ú khĩnná. ² Yékínna fũ dɔɔgi kɔŋ í kí hã ã dɔɔwóŋgi waati wá bêe' í deɛ pãtí ã tuuru ye tuu á Tamaŋ Yésúri wera.

Míu tí Yékírí deeri ye yísi ã weri, ã kó' ri kó'mɔ

³ Wórí gí Tamaŋ buuri Yékírí thãná weri, kí bákárá u yɛri á tuu wée ú yí'ri a dé a banní ba bu bú ú sáurá yé dé míu tí kinni pãtí Yékínna dé wera. Tírá yɛri ú hãa a míu wá bée' ù yɛe á bu thakoo míŋaŋgi yé kó' Yékírí wá míu kó'mɔ. ⁴ Sí bákárá u hãani a mí kíkuru ù nafano, í u hãana'na núugi kha' ma ba hã a weri, sí dé sãŋgi ná a buwee, sí yɛe á wónní ko has' kí duniŋamíkhɔɔ' pũgura baŋ weri, yé hĩti pãtí Yékínne.

⁵ Tírá yɛri, pãtí ã khãani Yésúrá weri, ã pãnáa dé míu tí kinni. Ná ã dée tí kinni weri, í pãnáa tu tí Yékínna khɔɔ' wera. ⁶ Ná ã tuu tí Yékínna khɔɔ' weri, í pãnáa

kó' í wísa. Ná ã kórí í wísi, í pãnáa pã'. Ná ã págí, í pãnáa kó' tẽ Yékírí wá míu kó'mɔ. ⁷ Ná ã kórí Yékírí wá míu kó'mɔ, í pãnáa fuŋ kãmba. Ná ã furí kãmbi, í pãnáa fuŋ nípi wá bêe', ⁸ dé ná ã pãnáa yêe dé í míuŋeni yêe du' yêe yóo, si ba yɛema í tu á Tamaŋ Yésú Kírísi wá míu yé wónní kirí míu ú khĩnná. ⁹ Ye níni úu míu yêe dé si ya, ú já déeyéŋ na, u ma má dargɔ; pha-urma dé Yékírí *wírí'-uruuma* ã khori ú mípũ í u déerá khũni wera. ¹⁰ Tírá yɛri á nípa, míu tí Yékírí deeri ye yísi ã ná tí u phĩ'ni khori ã weri, ã hafũ kó' si kó'mɔ; dé ná ã dé múnnaa, í ba buri wa. ¹¹ Ná si múnnaa tẽ, khĩnni sée-turma phas ù wónní dóoŋ á Tamaŋ Yésú Kírísi ú déeri á *Hínnáa* weri, ú siri gũ míu yêe sóo wa wera.

¹² Tírá yɛri mi ba kai yé kí wógí' ã sí waati wá bêe', háari ná mi tuu dé tu-ĩni í míuŋeni ye kórí tákursi thĩŋaa ú pi buka'ri ã wera. ¹³⁻¹⁵ Tu-mini dé mí ba dát yé ku' duniŋaná wã pãtí Tamaŋ Yésú Kírísi sɛɛ'ri mi wera; ye kem-mini sí mákírá ná mi hukɛe kí wógí' ã waati ú miŋe thakooge weri, háari mi ba huwo, í kí wógí' sí waati wá bêe'.

Sáu ú Yékírí hãanu Yésúri wera

16 Pãtí a kha'ru á Tamaŋ Yésú Kírísira ma wórgé ná pãtí a kha'ru u ba písí bamma weri, ki dée má kpurge a kheeri t̄ f̄ni t̄ ja, dé th̄ŋaa-u; dé á th̄í ná-arma ú kpór-siri á yíbire p̄u. 17 Pébu, Sii Yékírí hã-uruuma kpórsi ná sáu waati ú seere ku'ri ní Yékírí ōu sáu ú tannu míŋu wá bée' weri, ú thã kha': *úwerá déeri má Bikhee ōu má dógírá wera; ú mí nuuni má tákursa.*¹⁸ Á th̄í wá yatí nú-arma ú seere ú ku'ri ní thu'nná waati ú á ná Yésúra ye ní kpoogi tátí' kí Yékírí buka'ru a ú sáunɔ wera.

19 Tí a núuni weri, sírãa yee á hafú khãa tu dé Yékírí wá h̄ŋgín̄n̄bi wá seere dé-uma th̄ŋaa. U ma má fut̄na ōu so t̄ yé'ré' kēŋgiri wera. Tírá yee t̄ kórw t̄ ná nan Yésú wá písémbamma. Pãtí dugura yékíŋ weri, múnnáa ú písémbammune. Yésú wá th̄ina ma má duyékíŋkusa're. Úrãa ba yé'ré' t̄ dósura. 20 Mí khãgi t̄ t̄ mákín̄ni ná t̄ tu weri, tírá déeri: níth̄n̄gi wá th̄i wónn̄i buka' Yékírí wá nógiseere ú t̄'ni bú ú seburá weri, ú tut̄ŋgi wa, 21 dé Yékírí wá nógiseere kuso níth̄n̄gi th̄á náa wã, dé Yékírí wá Niiná hãanu nípurí Yékírí wá seereno, p̄u seeriyɔ.

P̄u mamaŋ nípi t̄u mí dée th̄ŋaa wã wera (Júd 4-13)

2 Ye sí bée'rá kh̄uni níp̄e ye bú t̄ dée pí wísi má Yékírí wá h̄ŋgín̄n̄be Ísíráyél bibi wá sɔgomburá. Múnnáa sure, p̄ɔ ba dóonni ŋagum̄ t̄ba t̄ kha' pi mamaŋ-ŋma ye pí mamammuná ba dé th̄ŋaa wã, dé pi ba yóoma t̄be téukhara. Pí yatra ba tanní kauma Tamaŋ ú h̄nni bi wera. Sírãa ba yee pí ba dáí yé thoŋ Yékírí wá kp̄ím̄gí kɔw pí wíɔ wa. 2 Ní' kóŋgómbe ba thoosimma pí míkh̄ŋkhãnn̄idégira; ye píráa ba dé s̄ŋgi nípirá kha' th̄ŋaa kh̄unna kura wa. 3 Tigikhɔw' p̄ŋgura ba yeema pí kí t̄ŋ kí f̄ŋ kí dí t̄; ye Yékírí thu-uru-buma sówo, f̄esu-u wa, téu-bima sówo; 4 dé tu-ŋni dé Yékínna ye yee ú *min̄gi* bí déerá míp̄ŋgi weri wa, dé hãana-uru-buma pí f̄gí bi t̄ h̄ni bi *t̄ŋ kokoko* tápirgírá t̄ kí t̄e th̄gi wá khura.

5 Tu-ŋni t̄e dé ní' p̄u ye bú kh̄uni *Nowé* wá pánná weri, u ye yee bi ya, dé ye-urma *yákpórgé* baa ba khuuga ní' pí kauri Yékírí wá míni weri; ye ú koorigo *Nowé* ōu ye se'e' nípurí kha' pi dé t̄e tí Yékírí kha'ru weri, ú ná p̄o nípi má'h̄ŋɔ. 6 Tu-ŋni t̄e dé Yékírí ná-uyaama pãtí *Sódómi ná Gómóru* nu p̄ŋná weri, ú thogee, í soo khurukhuru t̄ dée míniŋi sí dé s̄ŋgi ní' pí kauri Yékírí wá míni weri, pí ná t̄ tu dé ú ba ye t̄biri wa, 7 ye koorigo *Lóti* ú déeri ní' termemmi wera. Mú Lótira ye ná mí kh̄ŋkhãnni í míp̄ŋdébira ye dé weri, s̄u ye ŋagum̄ ú kákása. 8 Pébu, mú Lóti terenna yêe bú níp̄e h̄ŋgi wá sɔgomburá yêe ná yêe nú khu wó khu mí kh̄ŋkhãnni í pi ye dé weri, s̄u ye thɔwraa-u tákursi t̄

† Ná kerí Mat 17.5; Már 9.7; Lúk 9.35

deé ú teremminá. 9 Sírãa buka' pãtí Tamanna h̄ŋgi ípe b̄u k' ú míŋuni k' m̄o yíbísãŋgírá weri, ye yee ní' kaatermembírí t̄ kí t̄e khu ú u ba thu nípurí wera.

10 Ní' p̄u khɔw' mínigendégi ye tegge Yékinná weri, pí wásrãa ba p̄u kóŋ. Pí phãni níni wã; pi kemma kha' t̄bira páama p̄wɔrá. Ye pí phãni p̄u ní thu'nná sáunɔ weri wa, dé pi kusa'-puma. 11 Ye hakura ná Yékírí wá min̄gi bí tannu bi f̄ŋgi ná wórgírá weri, pí kusa' pi ya, háaru p̄u Tamãaŋ wóonná. 12 Ye pí nípe bíri, pi ma má tádooribe, pí káká' wa. Pi kusa'ma mí tí pi mí tuu wa. Pãtí pi k' tádooribiri t̄ khu bi weri, múnnáa pí níp̄e míp̄ŋgi ba khu bi. Múnnáa pí b̄e' ba phura'. 13 Míp̄u tí pi déeri weri, ti ba ku' pí bu. Pi khɔw' déma mí kaadéŋni kh̄beegi ye sí khu bi nuu wa. Waati ú t̄ dé diireesi weri, pi khɔw' f̄ŋ-ŋma t̄ dóonni t̄kíŋ kí diiree t̄be bú kpoogi t̄ yee t̄ nusa. 14 Pí ná harí tarí wa; pí h̄i míp̄ŋdégírá wa. Pi f̄mma t̄e yêe bunno' ípe b̄u mí yêe nuunaŋkhare Yékírí wá kh̄unna wã. Pí tigikhɔw' p̄ŋgírá wónn̄i se'e' núuge ya; dan̄ga-burma.

15 Pãtí Bósóru wá bikhee *Balám* bunni s̄e kh̄ŋ kunni yêe b̄e dé míp̄ŋgi t̄ dee taa sí u ba bu weri, múnnáa píri bunni s̄e ri t̄e. 16 Ye míp̄u í u ye b̄e dé weri, Yékínna ye ú buu déyee ya, dé ye-uma k̄ŋgogoo ōu mí yêe seere ya weri, ú seerye *Balám* níth̄na'núge, sí dée s̄ŋgi u buu dée ú hakurakpi'm̄ni t̄wã.

17 Pí nípera ma má bunt̄ŋ huuriyanne; pi ma pãtí yɔgura ní' ye sargurá yaará' tarí ú wera. Yékínna ba sabuma tápirgi vep wá kharɔ. 18 Pi déma mí í pi khɔw' ná mí kh̄ŋkhãnni ye ph̄unna' núu kaadé nafano t̄ f̄nni yee ípe bí fotonni kuso míp̄ŋdébí wá déko ti dáí wa weri, í míp̄ŋíná. 19 Pi se'e'-puma kha' pi ba bu pí th̄i, dé pi ba wónn̄i dé tí pi khɔw', ye hakura ná pí th̄i b̄u k̄ŋ mú weri, dé-birma mí í hasu'ru bi weri, í dombo; pébu, mí tí saaru mú bu kpi'ri weri, dé-munima tí doru. 20 Ní' pí wónn̄i tuu á Tamaŋ Yésú Kírísi ú déeri *H̄innáani*, t̄ kɔwɔ duniŋãa míkhɔw' p̄ŋgi weri, ná pi písé kɔwɔ dóoró í mílná, í dée bi dombo, tíra pí wásura ba hafú p̄u kóŋ t̄ tarí kh̄una. 21 Ná pi ye tuu tí terenni weri wa, ti ye páa tí pi tuunni weri, ye s̄e mí tí Yékírí kha'ru, tí pi mamanni bi wera. 22 Pãtí nípira sɔ' sɔki kha' *bermina sa'ma ú sarsu yé khé di si*,^{††} ná tí pi kha' t̄rbórw wá wírí'me ná u ná p̄ínimé tekpuraará weri, sírá buuri bi.

Yésú wá písémbammí wá míŋa

3 Mí ní' pí mi funni weri, mí páa íŋa seburá mi tí' yêe h̄ t̄ mé'ni t̄ kí wógí' mamaŋ mí t̄ buuri weri, sí h̄ t̄ káká' kursa. 2 Mú bee dé t̄ kí wógí' seere ú Yékírí wá h̄ŋgín̄n̄bi se'e'ra yé wógí' t̄e tí á Tamaŋ ú déeri á *H̄innáa* kha'ru, tí ú *s̄ŋgun̄bi* se'e'ru t̄ wera.

3 Mí khãgi t̄ t̄ mákín̄ni ná t̄ tu weri, tírá déeri phur-gaŋ kh̄burá p̄ɔ ba ya t̄ kí dé mí í pi khɔw' wera; píra

†† Ná kerí Sɔs 26.11

tɔɔ bu ná ní' máŋgura múwã. ⁴ Pɪ ba kí kũmma kha' Yésú ú hãana'na núugi kha' ma ba ban weri, he urêe? Dé á khãgɪbi hu-birma, ye ɿ kórɪ gi dunɪɲãa kókírɔɔrá ɿ ba nani fɛerá dɔŋ mí míɲɪne weri, múnnáa íre, tɔɔ fíkírá wa. ⁵⁻⁶ Tu-buri dé khũni Yékírɪ sɛɛɛɛ-urma, thu'ru ná fãnuɲurá khoró. Ú sɛɛɛɛ bákárá tɛ ɲo'mi pĩŋgĩni khaa tĩkpo ye fãnuɲurá kuso. Ye ú sɛɛɛɛ kpokpɔɔ bákárá fãnuɲu pĩŋgĩni ɿ hĩta ɲo'mi wá sɔɔɔmburá. Ye pí ɲo' kpokpoominá diiri khũni dunɪɲamĩɲu wá bɛɛ'. Tu-buri sí bɛɛ' ye dée má pi tuu bú míni wã. ⁷ Pãtɪ Yékírɪ sɛɛɛɛra khũni thu'ru ná fãnuɲurá khorɪ weri, múnnáa sire tɛ, ú sɛɛɛɛ kpokpɔɔ bákárá thu'nnu ná fãnuɲu gí a ɲá fɛeri mé'ni weri, si hĩti fí kí tɛe khu ú Yékínna ba thu níɲuri wera. Ú khurá u ba tho' si yé khu ní' pí kaiɪ ú mí wera.

⁸ Mí ní' pí mi funni weri, mí tĩkpɔɔ bú tí ɿ mákĩnnu ná ɿ tu. Tírá déeri: Tamaŋ thã úrí, khu úkpora ma má dusi kpársímúwãa'nu ye dusi kpársímúwãa'nãa má khu úkpoo-u. ⁹ Tamanná dáɪ yé dé tí u hãana'ni núugi kha' ma ba dé weri wa. Pɔɔrá kenni má u dáɪma, ye múnnáa-u wã, dé u wɛɛ bɛɛ dé níne téu wa. U bɛɛma dé bɛɛ' *fíkíɲ dɔɔgi*, tírá yeeri úu pã'.

¹⁰ Ye sí bɛɛ'rá pi tu kha' Tamãaŋ *písɛmbaŋkhura* ba bári-ama pãtɪ súurãa bári níni wera. Ú khurá waati ú thu'nnu ba kí thĩni weri, níɲura ba núma kũŋgura úu khu phãnuɲu wera. Míu ú ní thu'nná weri, ɪ ba soma ɿ dáŋfĩŋ; fãnuɲu ná míu ú bú weri, tí tɔɔ ba ye ye ya. ¹¹ Mú ki déeri má í míɲɛɛ bɛɛ' ba thĩnima weri, ɿ ye ɿ níunɛédékírá kí nuu Yékínno, ye ɿ kó' Yékírɪ wá míɲɪni kó'mɔ. ¹² Waati ú ɿne Yékírɪ wá khu wá tɛɛmíná weri, ɿ

kí hukɛɛ sí dé sãŋgi ú khurá haabĩɲ naŋ. Ú khurá, thu'nnu ba soma ye míu ú ní thu'nná weri, í dáŋfĩŋ. ¹³ Yékírɪ hãana'-uma núugi kha' ma ba hã a thu'ru fũmi ná fãnuɲu fũŋ gí níɲura ba dé míu tí terenni wera; ye síra are tɛɛmíná.

ɿ sɔɔbĩɲ kí tɛe Yésú wá písɛmbammuna

¹⁴ Tírá yeeri, mí ní' pí mi funni weri, ɿ pãnáa hukɛɛ, hã ɿ ye Yékírɪ bu ɿbo khakharɪ wa, hã ɿ hĩti sɔɔno tɛ Yékírɪ wá wɔɔɔ wa; ye ɿ ná úrá beŋ ɿ kí tɛe ú khura. ¹⁵ ɿ tu kha' ná Tamanna pá', ɿ hĩmme u deeri. Sí míuna á asóníkãni Pól ú a funni weri, tĩ'ni hãa ɿ tɛ. Yékírɪ hãanu wɔɔmi ú tĩgi si. ¹⁶ Sí kpoosira u sɛɛ'ru bú sepi wá bɛɛ' pí u tĩ'ni sí míuná wera. Yó khayɪ wá ɲɔɔ tɪtãŋgi wá tumuna kpĩníma. Ní' píu míu ye tu míni wã ná ní' píu míu ye nuɲaŋkhare Yékírɪ wá khĩnná wã weri, pi fĩgeema pɔ dɔmmɔ yé kha' múnnáa ɪ kha'ri. Múnnáa pí yatura dé Yékírɪ wá sebi wá yó khayɪ wá ɲɔɔ ye téuré' pí wísa.

¹⁷ Mí ní' pí mi funni weri, bo'-mɪni ɿ sówo. Kó' mí ɿ kó'ri Yékírɪ wá khĩnnu weri, ɿ ye kɔrsuŋ, hã ɿ ye mípĩúdé bĩ téu weri, pí písí fĩnní ye ɿ kaa kó' ri pí dɔmmíná wã.

Thura

¹⁸ Á Tamaŋ Yésú Kírɪsí ú déeri á *Hĩnnáa* weri, u kí kɪnna' ɿ yé ye ɿ kí tuwɔɔ kí yóo. A kí fuu ú ɲísí nuugi werá ná waati wá bɛɛ'. *Amíina*.

1 Já

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũnginnaa Já tĩ'ni sebi weri ná pãa ãṅṅ wáa ná pãa ísãa' wáaru háaru ná u kusigo ú thĩ mé'ni wã. Pãa ãṅṅ ná pãa ísãa' sepirá u yeeri kusigo ú thĩ kíríu kha' pi yí'-mama asónnikhãgaa ye bukaa tári bí u hãanu pí sepiye wera. Tõmá dúgú wáa úrí bu, tí u kha'ru ná-ĩbínnuma Yésú Kírísiri ãbi yíbire pũ weri, sí tónno (1.1; 4.14). A tuu pí tĩ'digu kpakuru ya, ye tu-aru dé tí Yésú huuri ye yaa weri, sí dũsi digbéẽṅṅ ná kpoo ná símúwãa' ná digbéesãa' ná símúwãa' wá sũṅmburá pi tĩ'ni.

Já see'-uma ú sebi werá pó asónnĩri wá pɔɔ pí kpisura pí asónikãmbi wá pɔɔrá yêe foi kha' ãbira tuma míjĩ taru pɔɔri weri, pí míja. Pi ye kũmma kha' Yésúra dée Yékírí wá Sakhaníní wã (2.22-23). Kha' u baa fa dunjanaaná níthĩna' p̄esi ya (4.2-3). Pi ye khee mípĩdégí ná kãmbi kaafummunu má mípĩjĩe ja. Tírá yeeri Jáná tĩ'nyã seeriye pó asónnĩri kha' pi k' tí pi núuni kókírɔɔrá weri (2.24), yé funj kãmbi, dé níni ú funni Yékírí weri, u funj ú kãnni tẽ (4.21).

Sebi wá kpiṅkhaya

Já thaabi ná-burma Yésú ú déeri Seere òu hãana' thakoogi weri, pí yíbire 1.1-4

Yékínná déeri táyésígura 1.5-2.28

Pãtí Yékírí wá bibi mákínni ná pi nínné wera 2.29-4.6

Yékínna pi tuuri fummĩe 4.7-5.21

Seere òu hãana' thakoogi weri, ú míja

1 ¹⁻² A tĩ'neema yêe see' ã wêe ú pi yí' Yékírí wá Seere, òu hãana' thakoogi weri ú míja. U ye búma kókírɔɔrá, u yema Sii Yékínnũ kpoogo. Buka'-uru-ama ú thĩ; seere-uma á núu ye náa-u yíbire pũ ã keroo ye phagu ú bu. Ú òu hãana' thakoo míjánj gũ kaa sóo weri, ú míje a see' ã. ³ Míu tí a náanu ná tí a núuni weri, a see'-ĩ-tíma sí dé sãṅgu ãbírá ba kpé' aabo, á dé kpoogi á ná Sii Yékírí ná ú Bikhee Yésú *Kírísira*. ⁴ A tĩ'ma íseri yêe hã ã, sí dé sãṅgu nuumé thã' a.

Yékírí dé-uma táyésíge

⁵ Seere ú u bannu ba seeriye á núu yêe see' ã ú weri, úrá déeri: Yékírí dé-uma táyésíge, ú dé háaru má tápír-mí tĩkpo wa. ⁶ Ná a kha' dé-arma kpoogi á ná úrí yêe nínné tápĩgo, dé-arma núnuunibi, a wêe nínné ã mákírá thĩnaano wã. ⁷ Ye ná a nínnéema táyésígo pãtí u thĩna táyésígo weri, a déma kpoogi ye ú Bikhee Yésú wá taramminá *tisi'* á mípĩjĩ wá béé' ã khoree. ⁸ Ná a kha' a dée mípĩjĩ wã, á wíse a fĩj ye a wêe see' thĩnaa wã. ⁹ Ye ná a nuuaa tí bu kha' dé-arma mípĩjĩ, Yékínna ba séema á mípĩjĩ hã a í, yé *tisi'* á mípĩ hũnsi hũnsi wá béé' ã khoree; pébu, tereṅ-uma ye tí u kha'ru

weri, u dé-rima. ¹⁰ Ná a kha' a dée mípĩjĩ wã, khe-ama Yékínni núnuwãa, ye a khãa ú seererá wa.

A ma hãanannaano ú déeri Yésú Kírísi

2 Mí bibe, mi tĩ'neema yêe see' ã sí, sí dé sãṅgu hã nínné dé mípĩjĩ wã. Ye háaru ná ɔɔ dée mípĩjĩ, a ma hãanannaano ú déeri Yésú Kírísi ú terenni yêe Sii Yékírí wá the' yêe jĩnɔɔ yêe hã a wera. ² Pébu, ú thĩná hãana'ni ú wísi pí khuwɔɔ ú taramminá kpógí pãtí pi dé khorj thogũsi weri, sí dé sãṅgu Yékínná sée á mípĩjĩ hã a í. Ye ki dée má á tórí wá mípĩjĩe u deeri ye ye pí khuwɔɔ wa, dé dunjaniṅri wá béé' wáye u deeri ye ye pí khuwɔɔ.

³ Ná a wórɔɔ kórí míu í u kha'ru weri, síra a khe yé tu dé tu-aruu. ⁴ Níni ú kha'ru tu-mannuu ye u kórí míu í u kha'ru ya, dé-uma núnuwãa ye u wêe see' thĩnaa wã. ⁵ Ye níni ú wónni kórí ú seereri weri, síraa buká' kha' funj-uruuma ú dúgu wá bêe'no. Síra a wónni khe yé tu dé dé-arma kpoogi á ná úra. ⁶ Níni ú kha'ru dé-manuma kpoogi má ná úrí weri, mákíj-uru ná u nínné pãtí úrí nínnéeni wera.

Sεερε fūmi wá míŋa

⁷ Mí ní' pí mi funni weri, ki dée má sεεre fūme mi tī' yêe hã ĩ kha' ĩ dé ya, dé sεεre dugoo-u ú ĩ buura ĩ kórí gi kókírówá. Ye ú sεεre dugoorá déeri sεεre ú ĩ núuni wera. ⁸ A wónní kha' sεεre fūmɔ wã ye sεεre fūmɔ ú mi tī' yêe hã ĩ. Kírísi wá níúnédékírâa buka' kha' thĩŋaa-u; ye ĩ thĩ wá níúnédékírâa buka' su tē kha' thĩŋaa-u, pébu, tápírgira ma tarmɔ ye táyésí thĩnthĩŋirá turíya.

⁹ Wée ú kha'ri ma ma táyésígo ye ĩgi ú kãni weri, u ma tápírgirá háari ná fεe. ¹⁰ Wée ú funni ú kãni weri, úra ma táyésígo ye míuné wónní yeé ú burí sée Yékírí wá khĩnni wã. ¹¹ Ye wée ú ĩni ú kãni weri, u ma tápírgo yeé níuné tápírgo, ú tu kéh gi u yóo wa, pébu tápírgi dara'-kuruuma.

¹² Mí bibe, mi tī'neema yeé hã ĩ pébu, Yékírí sée-uma ĩ mípĩŋuni hãa ĩ ĩ dεe tí Yésú déeri wera.

¹³ Sii thaaba, mi tī'neema yeé hã ĩ pébu, tu-ĩni Wée ú bú ĩ kórí gi kókírówá wera.

Nákɔrbombo, mi tī'neema yeé hã ĩ, pébu, wórí-ĩma *Sutãnaana*.

¹⁴ Mí bibe, tī'neema-muni hãa-ĩma pébu, tu-ĩma Sii Yékínna.

Sii thaaba, tī'neema-muni hãa-ĩma pébu, tu-ĩni Wée ú bú ĩ kórí gi kókírówá wera.

Nákɔrbombo, tī'neema-muni hãa-ĩma pébu, ĩ ma fãŋge Yékírí wá khĩnná ye kórí ú sεεre, ye wóróo *Sutãnaana*.

¹⁵ Hã ĩ fun dunija ná mí ĩ bú weri wa. Ná níne furu dunijani, ú wónní fun Sii Yékínni wã; ¹⁶ dé míŋi wá bée' ĩ dunijaná ĩ déeri: tí níne khɔw' míni tápĩne, ná tí níni wá yíbíy' me kóŋ, ná tí níne bεe nísi gi ĩ dεe tí ú hĩtansi kuni weri, tí tɔo kuso Sii Yékírí thã wã, dé ku'-sirna dunija bu. ¹⁷ Ye dunija ná mí ĩ bú ĩ níŋira khɔw' weri, ĩ tarma, ye wée ú dé tí Yékínna khɔw' weri, úra fima waati wá bée'.

Kírísi wá pĩnãa

¹⁸ Mí bibe, a ma phɔŋaŋ waati bu. Nú-ĩni ná pi kha' Kírísi wá pĩnãa wɔ ba baŋ; ye ú pĩnĩ kóŋgɔmbi bannu-ma sówo; ye tíra a wónní khe yé tu dé a ma phɔŋaŋ waati bu. ¹⁹ Á sɔgɔmburá pí níŋeri ku'ri; dé pi ye dée á wábi wa, tũmá ná dé-biyaama á wábi, pi ye hĩti aabe kpoogo. Dé ku'-pirna ye sée a, sí dé sãŋgi bée' tu dé pí wɔ dée á wáa wa.

²⁰ Ye ĩbírí, Yékírí Wáa hã-urí-ĩma ú Nii, ĩ bée' tuu tí déeri thĩŋaani wera. ²¹ Ki dée má kha'-muni kɔo-ĩnima tí déeri thĩŋaani weri, tíra yeeri mĩ tī'neema yeé hã ĩ ŋa, dé tu-ĩni tí déeri thĩŋaani wera. Tu-ĩni dé núnuuni ná thĩŋaa úrá kɔo wa.

²² Máa déeri núnuwãanaa? Núnuwãaná déeri wée ú kha'ri Yésúra dée Yékírí wá *Sakhaníni* wã wera. Úrá déeri Kírísi wá pĩnãana; úrá kauri Sii Yékírí ná ú Bikheera. ²³ Níní wó níni ú kauri Bikheeri weri, má

Yékínna dée ú Sii ya. Ye wée ú píru Bikheeri weri, má Yékírí dé-uma ú Siye.

²⁴ Ye ĩbírí kó' sεεre ú ĩ núuná ĩ kórí gi kókírówá weri, dé ná ĩ kórí sεεre ú ĩ núuná ĩ kórí gi kókírówá weri, ĩ ba hĩtuma tē Bikhee ná Siino kpoogo. ²⁵ Ná síra dée, Kírísi ba hã-ama mí tí u hãana'ni núngu kha' ma ba hã a wera. Tí mínná déeri thakoo míŋáŋ gi kaa sóo wera.

²⁶ Ní' píru bεe dé pi fĩnni bunno' ĩ weri, píra mi dεeri yeé tī' ĩse yeé hã ĩ sí. ²⁷ Ye ĩbírí, Yékírí wá Nii ú u hãani ĩ weri, u ma ĩbe kpoogi yeé mamaŋ ĩ míŋi wá bée'no; ĩbírí kɔú níni bu dé u mamaŋ ĩ túwã. Tí u mamaŋ ĩ weri, núnuuni ŋa, dé thĩŋaa-u. Mú u mamanni ĩ weri, ĩ máa Kírísi.

²⁸ Tírá yeeri mí bibe, ĩ máa ú bu, sí dé sãŋgi khu ú u ba písi baŋ weri, á túŋ míni wã, nuusé kó' a tē ú khurá wa.

Yékírí wá bibi wá níunédéke

²⁹ Mú ĩ tuuri dé Kírísi tereŋ-uma weri, tu-ĩni tē dé níni wó níni ú dé tí tereŋi weri, dé-uma Yékírí wá biye.

3 ĩ ŋaa fun mí Sii Yékírí funni a ĩ taraa yeé yí' a ú bibi waa? Ye dé-arma ú bibi míŋáŋ. Dunijanípura tuu a ya, pébu pí tuwɔo wa. ² Mí ní' pí mi funni weri, dé-arma werá Yékírí wá bibi ye dóŋ mí a ba fíkíŋ ĩ hĩti naŋ úu baŋ weri, a tuu si thoŋ na. Ye tu-ari dé waati ú Kírísi ba písi baŋ weri, a ba kheburɔo, pébu, dóŋ mí ure weri, múnnáa a ba ŋaa-u. ³ Níní wó níni ú khãani sí bu weri, u *tisi'ma* ú dóguri ĩ hĩti kaadé sɔnoo pãtí Kírísi wera.

⁴ Níní wó níni ú dé mípĩŋi weri, kpau-uma, pébu, mípĩŋiná déeri kpauuma. ⁵ Ye tu-ĩni dé Kírísi baŋ-uma dunijaná dé u ba hĩŋ níŋi wá mípĩŋi. Mípĩndékákáse ú wa. ⁶ Níní wó níni ú máani ú bu weri, ú dé mípĩŋi wã. Ye níni wó níni ú dé mípĩŋi, u ŋaa-u ŋaa wã, u tuwɔo kúuŋ na.

⁷ Mí bibe, hã ĩ yeé níne fĩnni bunno' ĩ ŋa. Níní úu dé tí Yékírí kha'ri weri, tereŋ-uma, pãtí Kírísi tereŋi wera. ⁸ Níní úu dé mípĩŋi weri, dé-uma *Sutãna* biye; pébu, ĩ kórí gi kókírówá, *Sutãna* dé-uma mípĩndée, ye ú sũmdéenŋi wá hasikhare Yékírí wá Bikhee bannu.

⁹ Níní wó níni ú déeri Yékírí wá bii weri, ú dé mípĩŋi wã, pébu, khebuŋ-uma ú Sii Yékínna; ú wónní hĩti mípĩndégo wa, pébu, dé-uma Yékírí wá biye. ¹⁰ Níní wó níni úu mí yeé dé tí tereŋi ŋa werési níni úu mí yeé fun ú kãni wã, síra pi khe yé tu dé ú tárura dée Yékírí wá bii ya, dé *Sutãna* biyo.

Sεεre fūmi wá míŋa

¹¹ Pébu, sεεre ú ĩ núuná ĩ kórí gi kókírówá weri, úrá déeri: a fun kãmba. ¹² Hã á dé má *Kãŋé* ú déera *Sutãna* bii weri wa. Khu-uyaama ú khĩnni, ye pée

buura ú khowwɔ? Khu-uyaa-uma pébu, ú sūmdéenji p̄l-lyaaama ye ú khñu wáyírá terme.

¹³ Mí nípa, ná dunijanápe ŋi ĩ, hã ĩ yee sí maana' ĩ na. ¹⁴ Tu-aru dé ku'-arma huuminá ĩ dóoró thakoogo, pébu, fun-arma á kãmbura. Níní ōu mí yêe fun ú kãni wã, u ma huumi wá déko. ¹⁵ Níní wó níní ú ĩni ú kãni, dé-uma níkhowa. Ye tu-ĩni dé níkhuwé bu thakoo mĩnãñ gũ kaa sóo weri wa. ¹⁶ Tí Yésú niini ú thakoogi ĩ dee aabo weri, síra a khe yé tu mí tí pi yí' fumma. Aabírí tẽ, mákín-turi ná a nii á thakoogi ĩ dee á kãmburá. ¹⁷ Ná níne míne ye náa ú kãni degenso ye kúní ú bu dɔɔgi, múnni u dé yé wónnĩ kha' fum-manuma Yékíree? ¹⁸ Mí bibe, hã á kí fun nípi núugɔ wa, dé a dé míni ĩ buká' kha' fun-aru-buma mĩnãñ. ¹⁹ Síra a khe yé tu dé a níneema ĩ mákírã thĩnaano. Ye múnnáa á dósura ba wóo waati ú a níni Yékinni wera; ²⁰ ye háaru ná á dósura kha' dé-arma míni, tu-aru dé Yékinna tu á dósuri ĩ tari á thĩna, ye u tuma míni wá bée' tẽ.

²¹ Mí ní' pí mi funni weri, ná a tuu á dósírã dé á dee míni wã, a wónnĩ níni Yékírĩ kaadé phãnge. ²² Ye míni wó mí tí a níni Yékinni weri, a ba bu-rima; pébu, a kó'ma tí u kha'ri, yêe dé tũ nuu ú wera. ²³ Tí u kha'ri a dé weri, tírá déeri ĩ khãa ú Bikhee Yésú Kírísirã yé fun kãmbi pãtí u kha'ri wera. ²⁴ Wée ú kó'ri tí u kha'ri weri, u ma Yékírĩ wá dógírã ye Yékinnãa ú dógírã. Tí u hãani a ú Niino weri, síra a khe yé tu dé Yékinna ma á dósírã.

Ĩ tu wée ōu Yékírĩ wá Niino wera

4 Mí ní' pí mi funni weri, níní wó níní ú kha'ri ma ma Yékírĩ wá Niino, hã ĩ haabĩ khãa ú bu wa, dé ĩ yee kɔrsu ĩ tu ná u ma Yékírĩ wá Niino weresi ná u ú wa; pébu, ní' kóngómbe bú fɛe dunijanã ĩ dee pí wisi má Yékírĩ wá hĩngínĩbe. ² Níní wó níní ú wónni kha' Yésú Kírísĩ ban-urma fa dunijanã níthĩna' pɛesi, dé-uma Yékírĩ wá níni; síra ĩ khe yé tu dé ú tárĩra ma Yékírĩ wá Niino. ³ Ye níni ú kha'ri Yésú Kírísira baa níthĩna' pɛesi ya weri, u dee Yékírĩ wá níni wã. Kírísĩ wá p̄lnãanãa ú bu. Nú-ĩnaa ú mí kha' u ba ban dunijanã, ye ban-uma sówo.

⁴ Ye mí bibe, dé-ĩma Yékírĩ wá nípa, ye wórĩ-ĩni pí ní' p̄l dé pí wisi má Yékírĩ wá hĩngínĩbe weri, pébu, wée ōu ĩbe weri, u tari wée ōu dunijanápune wera. ⁵ Dé-bín-nima dunija wábu, tírá yeeri p̄l see' dunjamí ye ípe bí déeri dunijanípĩ weri, píraa hĩ pi seerera. ⁶ Ye dé-aabínnuma Yékírĩ wá nípa. Wée ú tuuri Yékírĩ weri, úraa hĩ á seerera. Ye wée ōu mí dee Yékírĩ wá níni wã weri, ú hĩ á seereri wa. Síra a khe yé tu p̄l see' thĩnaa ná p̄l tũj wera.

Yékinna pi tuuri fummne

⁷ Mí ní' pí mi funni weri, ĩ yee á fun kãmbi dé Yékírĩ thã fummi ku'ri. Ye níni wó níní ú funni ú kãni, dé-uma Yékírĩ wá bii ye tuu Yékíre. ⁸ Níní ōu mí furĩ ú

kãni wã, u tuu Yékírĩ wa, pébu, Yékinna pi tuuri fummne. ⁹ Yékírĩ sũn-urma ú Bikhee úkpo kekeri' ōu ú weri, fa dunijanã, sí dé sãngi á bu thakoogi ú bãrkárã. Síra Yékírĩ déeri á sɔgɔmburã ĩ bukaa kha' fun-uru-ama. ¹⁰ Kí dee má aabé funnuu wã, dé úrá funni a ĩ sũni ú Bikhee ú banni ba hãaniga ú wisi, pí khowwɔ, ú taraminã kpógĩ pãtĩ pi dé khor thɔgɔnsi weri, sí dé sãngi Yékinnã sée á míp̄tĩ hã a í. Síra pi yí' fumma.

¹¹ Mí ní' pí mi funni weri, mú Yékírĩ funni a méni weri, aabírí tẽ, mákín-turi ná a fun kãmba. ¹² Níthĩnge náa Yékinni yíbire ya. Ye ná a fun kãmbi, Yékinna hĩtuma á dósírã ye á furɔ á dógĩ wá bée'no.

¹³ Tí u hãani a ú Niino weri, síra a khe yé tu dé a ma ú dógírã ye úraa á dósírã. ¹⁴ Ye ná-arma Yékírĩ wá Bikheeri yíbire, ãa see' nípiri kha' Sii Yékírĩ sũn-uruuma dé u ba hĩ dunijanípura. ¹⁵ Níní wó níní ú kha'ri Yésú dé-uma Yékírĩ wá Bikhee, Yékinna hĩtuma ú dógírã ye úrá hĩtũ Yékírĩ wá dógírã. ¹⁶ Ye aabírí, tu-aru ye khãa dé Yékírĩ fun-uru-ama. Yékinna pi tuuri fummne. Ye níni ōu fun nípi ná Yékírĩ weri, u ma Yékírĩ wá dógírã ye Yékinnãa ú dógírã. ¹⁷ Ná a furĩ Yékírĩ á dógĩ wá bée'no, Yékírĩ wá thugi wá khurã, phãngé kó' a ya, pébu, dɔñ mí Kírísire weri, múnnáa are fa dunijanã. ¹⁸ Fummunã ban phãnge ya, dé fun thĩnthĩmmina nímma phãngu, pébu, thugura bamma phãnge, ye níni ú phãngu kó'ri weri, úra tuu fun thĩnthĩmini wã.

¹⁹ Yékinnã khururi furĩ a, tírá yeeri aabírã furɔ ye furĩ kãmbi tẽ. ²⁰ Ná níne kha' fum-manu Yékírĩ ye ŋi ú kãni, núnuwãa u déeri. Níní ōu mí furĩ ú kãni ú u ná wã weri, mú u dé yé wónnĩ fun Yékírĩ ú u mí yêe ná wãa? ²¹ Kírísĩ wá yatĩ see'-uru-ama kha' níni ú funni Yékírĩ, u fun ú kãnni tẽ.

Ĩ khãa Yésú bu, síraa wórĩ dunijana

5 Níní wó níní ú khãani dé Yésurã déeri Yékírĩ wá Sakhánĩni weri, dé-uma Yékírĩ wá biye. Ye mú wónnĩ fun níni kaa fun ú bii ya. ² Ná a furĩ Yékírĩ yêe dé mí í u kha'ri weri, síra a khe yé tu dé fun-arma tẽ Yékírĩ wá bibira. ³ Pébu, ĩ kó' mí í Yékírĩ kha'ri weri, sírá déeri ĩ fun Yékinna. Ye mí í u kha'ri weri, í déme huwa wa, ⁴ dé Yékírĩ wá bibi wá bée' wórma míp̄tĩ ĩ bú dunijanã wera. [†] Ye mí tí wónni dunijani weri, tírá déeri khãa mí a khãani Yésurã wera. ⁵ Níné wórĩ dunijani wã ná kí dee má wée ú khãani tuu dé Yésú dé-uma Yékírĩ wá Bikhee ya.

Mí tí Yékinna see' Yésú wá míunã wera

⁶ Mú Yésú Kírísĩ banni fa dunijanã weri, bátízé-uma yɔ'mɔ ye huu, ú taramunã kpógo. Ye kí dee má bátízé-uma yɔ'mi wá tórĩ bu wa, dé bátízé-uma yɔ'mo ye tí kpãnaa bu ú huwo, ú taramunã kpógo. Yékírĩ wá Niinã see'ri a sí kha' thĩnaa-u; pébu Yékírĩ wá Niina pi

† Ná keri Já 16.33; 1Já 2.15

tuuri thĩnaano. ⁷ Míu ísãa'nôu bú îu buká' kha' thĩnaa-u. Í mílná déeri: ⁸ Yékírí wá Nii ná yɔ' mí Yésú bátízéri ná ú taraŋ mí kπό'ri wera. Í míje ísãa'na sɛɛ'ma mí kpooro. ⁹ Ná a wónní khãa tí níthĩnige sɛɛ' a weri, Yékírí wánná a wónní khãa kónj í taru níthĩnigi wánni, pébu, Yékírí wá thíná sɛɛ'ri ú Bikhee wá míja. ¹⁰ Níní ú khãanu Yékírí wá Bikheerá weri, u tuma ú dógírá dé Yékírí wá sɛɛɛ dé-uma thĩnaa. Ye níní ôu míu khãa Yékínná wã, khe-uruuma núnuwãa, pébu, u khãa sɛɛɛ ú u sɛɛ'ri ú Bikhëe mílná wã. ¹¹ Ye tí Yékírí kha'ri weri, tírá déeri: hã-uru-ama thakoo míjánh gũ kaa sóo wera. Ye ú Bikhee wá bákárá a buuri kí thakoogira. ¹² Níní ú déeri kpoogi ú ná Yékírí wá Bikheeri weri, u buma thakoogo; ye níní ôu míu dée kpoogi ú ná Bikheeri wa weri, ú bu thakoogi wa.

Thakoo míjánh gũ kaa sóo wera

¹³ Mí tĩ'ma ísɛɛ béɛ' yêe hã sí í bí khãanu Yékírí wá Bikheerá weri, í tu kha' bu-ĩnima thakoo míjánh gũ kaa sóo wera. ¹⁴ Ná a jíje Yékínni mínu í mákírá ú khɔɔ'mɛ, u núma á jílnna. Tírá yeeri ná a jínnɔ, á túnnéɛ ja. ¹⁵ Mú a tuuri dé mínu wó míu tí a jínnɔ, u nú-

ma weri, tírá yeeri míu tí a jínnɔ weri, a khãamá tu kha' u ba hã a tí.

¹⁶ Ná níne jáa ná ú asóníkãne dée mípĩni, tíu míu ban huume ja, u jíje Yékínni dé ú yeé ú bu thakoogo. Ní' pí déeri mípĩni tíu míu yêe ban huume ja weri, pí wáɛ mí sɛɛ'. Tó mípĩnɛé bú, tíu ban huume, tí wáɛ mí kha'ri píu jíje na. ¹⁷ Mí kaatermenje wá béɛ' déeri-ma mípĩnja. Ye kí dée má mípĩni wá bêɛ' ban huume ja.

¹⁸ Tu-aru dé níní wó níní ú déeri Yékírí wá bii weri, ú dée mípĩni wã, ye Yékírí wá Bikheera teɔɔma *Sutãnáa* bú pha' ú bu wa.

¹⁹ Tu-aru dé aabírí, dé-arma Yékírí wá bibi ye dunjanírí wá tɔɔrãa *Sutãnáa* déko. ²⁰ Ye tu-aru tɛé dé Yékírí wá Bikhee ban-urma í ba yee a wóɔmí á bú tu Yékírí úkpo ôu bú, ɔɔ bú wa wera. Yékírí wá Bikhee Yésú Kírísi kpoorá yeeri tɛé á dée kpoogi á ná Yékírí úkpo ôu bú, ɔɔ bú wa wera. Yésú Kírísi dé-uma tɛé Yékírí úkpo ôu bú, ɔɔ bú wa wera; úrá déeri tɛé thakoo míjánh gũ kaa sóo wera.

²¹ Mí bibe, í kɔrsuɛ, hã í dóoŋ sĩmmĩɔ wã.

2 Já

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũnginnaa Já kpoorá tĩ'ni sebi wera (ná keri 1 Já wá sebi wá tĩ'mi wá tutãnga). Kha'-uma kha' tamanharu ná ú bibe ma hãani sebi wenno (1). Ye tí u kha'ru tamanharu mé'ni weri, si wónní dé ɔ haru ná ú bibi, ye si wónní dé tẽ pɔ asónnípi pũ píngíngí tɔ kharo kpoogi yêe thiya' Yékíre. Pãane Jána ye wêe bee dé nípe tu tári bí u hã sebi wenno sí dé sãngu pí bú fúusíngi bi ya, tírá yeeri u kusigo pí nísígi mé'ni wã. Jána see'-puma kha' pi yee kɔrsuŋ ní' pũ mamaru tũ mílú dée thĩnaa wã (7-9) ye seerye bi tẽ kha' pi kí fũŋ kãmba (5-6).

Thura

1 Míni *asónnikhãgaarãa* tĩ' sebi weri, yêe hã ú mú ná mú bi bí mi funni míngáŋ wera. Múná déeri Tamanharu ú Yékírí phĩ'ni khori wera. Ye ki dée má mí kpóo funni ã na, dé mí ná ípêe bée' pí tuuri íte tí déeri thĩnaani weri, aabé funni ã ² ã dee tí thĩnaana á dósírã yêe ba hĩti bú waatu wá bée' wera. ³ Sii Yékírí ná ú Bikhee Yésú *Kírísira* ba fũma aabo dɔɔgi, ã marĩnan aabo, ã hã a dɔɔwóŋgi, á tu tí déeri thĩnaani weri, yé fuŋ kãmba.

ĩ nínnéé thĩnaa bu yé fuŋ kãmba

⁴ Pãtí mi náani ná mú bibi wá pɔɔra nínnéé thĩnaa bu pãtí Sii Yékírí kha'ru weri, nuumé thãgɔŋ. ⁵ Ye werá Tamanhara, tí mi níng mu weri, tírá déeri a fuŋ kãmba. Ye ki dée má seere fũme mi tĩ' yêe hã mu kha' mu dé ya, dé seere-u ú a buuri kókírɔɔrá wera. ⁶ Míu tí pi yí' fummi weri, tírá déeri ã dé mílú í Yékírí kha'ru wera. Ye mílú tí Yékírí kha'ru weri, tírá déeri ã kí fuŋ Yékírí yé kí fuŋ kãmbi ã nínnéedékírã pãtí pi see'ra ã ã kórí gi kókírɔɔrá wera.

⁷ Ní' kóŋgómbeé bú yêe fũŋ yêe bunno' nípa. Hĩm-bur-ma dunijãa kénsi wá bêe' yêe kũŋ kha' Yésú Kírísira baa fa dunijanã níthĩna' peesi ya. Wêe òu kũŋ múnnãa weri, úrá déeri wêe òu fũŋ yêe bunno' nípiri ye dée tẽ Kírísi wá pũnáana. ⁸ ã yee kɔrsuŋ, hã ã dé yé ba búní ã sũmuni wá taasurã wa, dé ã pãnáa bu sí bêe'.

⁹ Níní wó níni ú kauri kha' má kó' Kírísi wá mamammuni wã, ye hukiya tɔɔ bu weri, ú tárũra dée kpoogi ú ná Yékínni wã. Ye níni wó níni ú kó'ru pí mamammuni weri, dé-uma kpoogi ú ná Sii ná Bikheera. ¹⁰ Ná níne thee ã thãná pɔ mamamme, pũ píkpɔ ná íperi, hã ã yee ú dóŋg ã dukirá wa, hã ã yaturã thugɔɔ wa; ¹¹ dé níni ú thiya'ruu, dé-giri má sũmi pí ã í u dé weri, í kpooyira úra dé tẽ.

Phurgan thura

¹² Yó mí kóŋgóŋŋe mí, í mi ye wónní tĩ'ní see' ã, ye mí ba dé si ya, dé mi beema dé mi thee, ye ná mi ba thee, mí see' ã sí núugɔ, sí dé sãngu nuumé hafũ thã' a tákur-sa. ¹³ Mú máharu ú Yékírí phĩ'ni khori weri, ú bibira thiya' mu.

3 Já

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũnginnaa Já kpoorá tĩ'ni sebi weri (ná keri 1 Já wá sebi wá tĩ'mi wá tutãnga) ĩ hãa ú Gáyísi ú u funni kóh, ú déerá tó kharu wá asónnípi wá níkhãgaa wera. Tĩ'-uruuma yêe dúkíh ɔ wáí òu ye pí asónnípèe sɔgɔmburá ú pi ye yí' Díyótéréfi weri, pébu úra ye tóɔ bu ná níkhãgɩsɩra múwã. Sí dée múnnáa u ye wêe dé kiru ya. Tírá yeeri Jána kha' ná ma ba thee, ma ba seeriɔɔ thĩnaa.

Thura

1 Míni *asónníkhãgaarâa* tĩ' sebi weri, yêe hã ú múni Gáyísi ú déeri mí mása ú mi funni míjáh wera. ² Mí mása, Yékíre yee mú míyhi wá béè' kura, ĩ hã mu kperkperi, ĩ hã mu tẽ dɔɔwóongo. ³ Á asóníkãmbi wá pɔɔ yaari ní mú kéhígírá ba seeriye a pãtí thĩnaana mú dógírá ná pãtí mu nínné thĩnaa bu weri, tí nuwãa mí tákɩrsa. ⁴ Ná mi núu ná pi kha' mí bibira nínnéema thĩnaa bu, tírâa nuu mí ĩ taru míyhi wá bêè'.

Gáyísi wá nínnéedé' kurga

⁵ Mí mása, tẽfíh mí mu tẽfíh asónnípi ĩ taraa yêe tẽfíh pí mu mí tuu wa weri, sírâa buká' kha' kó'-munma Yékírí wá khĩnna. ⁶ Bam-buri ba seeriyeema fãa asónnípi pãtí mu funni ĩbíri wera. Mi píim-muma dé mu tẽfíh bí ĩ mákíh dónh mí Yékínna khɔɔ' weri, pí yóo kó kéh magɔ; ⁷ dé Kírísi wá mílná yeeri pí kuso pí nuná yêe seè' ú mí yêe mih kaa híh sɩnnípíne mína. ⁸ Tírá yeeri mákíh-ari ná a tẽfíh pí nípèe hũngira. Ná a dée sírí, dé-giri má á ná pírá tíkínni yêe seè' nípi tí déeri thĩnaani wera.

Díyótéréfi wá nínnéedé' píngi ná Démétíríyísi wá nínnéedé' kurga

⁹ Tĩ'-mɩnaa yó mí dé mi hã ĩbi asónnípi ye Díyótéréfura yatya a ya; pébu, úra wêe káká' tó míni ná wɔɔkhirugura múwã. ¹⁰ Tírá yeeri ná mi ba thee, mi ba seè'ma nípi sũmi tí u dé wera. U hasi'ma á nísigi ye ki dée má sí tónno wã, dé ú pí ĩ kó' asónnípi kókiri wa, ye níni ú kha'ri ma dé si weri, ú pí ya yé níno pí sɔgɔmburá. ¹¹ Mí mása, hã mú thoosih píni wã dé mu thoosih kɩnna. Wêe òu dé kɩnni weri, dé-únnima Yékírí wá nína; ye wêe òu dé píni weri, úra pãa Yékírí wa. ¹² Ye Démétíríyísi úrí, nípi wá bêè' seè'ma ú nísi nuuga. Ú nínnéedéki wá yatrâa buká' kha' u nínnéema thĩnaa bu. Á thĩ wá yatra fuuma ú nísi nuugi ye mú thĩ tu-muni dé tí a seè' ú mílná weri, dé-sirma thĩnaa.

Phurgaŋ thura

¹³ Yó mí kóhɔhɔhɔ mí, í mi ye wónní tĩ' ĩ seè' mu, ye mí ba dé si ya, ¹⁴ dé mi beema dé mi thee kháte ná kíru. Ye ná mi ba thee, mí seè' mu sí núgo. ¹⁵ Yékínna hã mu dɔɔwóongo. Mú mása bí fará weri, pi thiya' mu. Thuga á mása bí ní weri, úkpo úkpo.

Bɔɔɔɔ

¹⁷ Ye ɛ́ bí déeri mí ní' pí mi funni weri, ɛ́ wógí' mí tɛ́ á Tamaŋ Yésú Kírísi wá sŏŋginnibi khurura seeriye ɛ́ wera. ¹⁸ Se'e'-piyaa-ɛ́ma kha' phirgan khibirá, nípe ba kí máŋ Yékírí wá míni yé kí dé mípɛ́ɛ́ni pãtí pi khɔɔ' wera. ¹⁹ Pírâa ban krikugine. Níthĩnakákáséé bí; pi Yékírí wá Niinó wã. ²⁰ Ye ɛ́ bí déeri mí ní' pí mi funni weri, ɛ́ kó' Yékírí wá khĩŋ tɛ́ kinni tákursi weri ɛ́ kí bu fãŋgi kí yóo. ɛ́ níŋ Yékírí ú Nii wá bákárá. ²¹ ɛ́ kí wógí' pãtí Yékírí funni ɛ́ weri, yé kí furɔɔ ɛ́ kí tɛɛ khu ú á Tamaŋ Yésú Kírísira ba maŋanaŋ ɛ́bo ɛ́ hã ɛ́ thakoo míŋaŋ gũ kaa sóo wera. ²² ɛ́ maŋanaŋ ípe bìt tũnnéé

weri, ²³ ɛ́ khon pɔɔri naago yé maŋanaŋ tɛ́ pɔɔrá yé yee kɔrsiŋ, hã ɛ́ yeé pí deé ɛ́ pí mípɛ́ɛ́niŋe na, hã ɛ́ yatirá pha' pí táyeensirá wa.

A fuu Yékírí wá nísi nuuga

²⁴ A fuu Yékírí òu wónnɛ́ tɛɛ ɛ́, hã ɛ́ dé mípɛ́ɛ́ni wã weri, ú nísi nuuga. Ú òu sáunɔ weri, úrâa ba yeé mú hĩti ú wɔɔɔ mánse kpoogi kaadé sɔnnɔ. ²⁵ A fuu tɛ́ ú òu úkpo, ɔɔ bú wa weri, ú ú hĩnni a á Tamaŋ Yésú Kírísi wá bákárá weri, ú nísi nuuga. Úrâa sáú ná kpórsi ná fãŋgi ná wɔɔŋne ɛ́ kóri gi ná dunijana ye nani sĩnnijne na, ná werá, ná waati wá béé' kaa sóo. *Amíina.*

Buka'ma

Sebi wá tĩ'mi wá tutãnga

Yésú Kírísi wá sũnginnaa Já tĩ'ni sebi wera. Ú waaturá pi kó'rá Jáni fãngɔ ná saa-u suri gí yɔ'mi sãnni kúni kí pi yí' Pátímósi weri ã dee tí u ye see' Yékírí wá seere ná Yésú wá mína (1.9). Nínáa u tĩ'ni sebi weri, ye a tuu ú tĩ'digi kpakuri ya. Pɔɔ kha'-puri kha' tí Yésú huuri ye yaa weri, dusi digbée ná kpɔɔgi werési dusi digbéesãa' ná símúwãa' thasóké tanni ye ú tĩgi ɔ ɔrɔmi ithakho kpóróo Sézáaru pĩnaa pãɔ. Ú ura ye fúúsímma asónnípuri tákursi ã dee pãtí pi kha'ra ãbé thuya' Sézáanni pãtí ãbira thuya' Yékinni wã wera.

Yékírí buka'ru ú sũmdébii Já yó míu ú Nii wá bákárá, ú náa-ɩ yíbiire pĩ ye núu ye tĩge. Asónnípi wá bée' seere-ɩ: pí pi fúúsímmíná ná pí pi ba fúúsíng wera.

Sebi wée tutãngírá déeri: Sutãna ná ú sũmdébibira búma yêe dé pí sũmuna. Ye ɔ khu ná Tamaŋ Yésúra ba písée baa, u ba hasi'ma pí wórguri kutúru yé khe uguri yé taa tẽ asónní' pí hukeri ú khĩnná ná nani kpúunjá wera. Yékírí ye-uma Jána ná sɔ tákpersi wá hũngi ná yó míu wá hũngi ã khu phãngi tákursi. Ye ki dée má Yékírí buka'-uruuma í míyene ã khorí nípi phĩni wã, dé í bée' see'ma mína. I buka'-ama kha' háaru ná asónnípi wá yíbinna sãl múŋ, há pí ye wísé múnú bi ya, dé pi tu kha' khãa mí pi khãani Yésúra weri, pí ba yóo phãngi wã.

Sebi wá kpikɩkhaya

Thuri ná seere kókírɔ 1

Se' pí pi hãani Ázì Míneri asónní' pĩ yó nukhayi má'níŋ bu wera 2–3

Pãtí pi thuya' Yékinni thu'nná wera 4–5

Tĩngéekhayi má'níŋ wá mína 6.1–8.1

Tútúunísi má'níŋ wá mína 8.2–11.19

Sutãnaana kpĩmma Yékírí ná ú nípine 12–14

Fúúsíngkhayi má'níŋ wá mína 15–16

Dongghari ú déeri Bábílóni weri, ú mína 17.1–19.5

Tí Sutãna wá wórgura ba sɔo kutúru wera 19.6–20.15

Thu'ru fũmi ná fãngi fũngi wá mína 21.1–22.5

Phurŋa seere 22.6–21

Seere kókírɔ

1 Sebi wera buka'ma míu í kóori, í Yékírí seerí Yésú Kírísiri kha' u buka' í ú sũmdébibiri pí tu míu í ma kha'ru ã ba naŋ kháte ná kíru wera. Kírísirá sũnni ú *munigi* ú sũmdébii Já thã dé u ná bukaa-u í míyene. ²Já see'-urma míyeni wá bée' í u náani, í déeri Yékírí wá seere ná míu í Yésú Kírísi buka'ru wera. ³Wée òu karan sebi weri weri, kuri-ònni. Pée bìu núunó' Yékírí wá núgiseere ú tĩ'ni bú yêe déyoo ú dõmmíná weri, kuri-bĩnni, pébu, waati tó'riŋ-uma.

Tí Já thuya'ru Ázì asónnípuri wera

⁴⁵ Míni Jánaa tĩ' sebi weri, yêe há ú ãbi asónígi-nakhayi má'níŋ ã Ázì surgurá wera. Yékírí ú déeri Wée

Ú Déeri, òu ye bú, ú òu bammíná weri u fũ ãbo dɔɔgi ã há ã dɔɔwóŋgo. Niibi má'níŋ † bìu ú ithakhoki wá wóɔnná weri, pi fũ ãbo dɔɔgi ã há ã dɔɔwóŋgo. Yésú Kírísi òu see' Yékírí wá míyeni í dõmmíná ye dée wée ú khuruu yaa huuminá ná wée ú déeri tẽ dunija ãbi wá níkhãgaari weri, u fũ ãbo dɔɔgi ã há ã dɔɔwóŋgo.

Wée ú funni a ã hĩní a á mípĩyene ú tarammi wá bákárá, ⁶ ná ú ú déeri a ú Sii Yékíŋ ã wá nípi ná ú *thɔginnibi* weri, úrãa sãu ná wórgine waati wá bée' kutúru. *Amiina*.

⁷ ã keŋ, u ba ya-níma tátúnísirá kí ban.

Nípi wá bée' ba náa-uma, háaru ãpe bí kpúunuu kpú'ne wera.

† *Gérékísurá kha'-purma kha' niibi má'níŋ, ye si wónní dé Yékírí wá Nii werési ú munigiba (Buk 8.2).*

Duniyathīiji wá bē'e' ba jáa-uma kí fuwa. Múnnáa si ba dé. Amiina. ⁸ Tamaŋ Yékírí kha'-uri kha' maná déeri *Álífá ná Óméga*. Maná déeri Wée Ú Déeri, ná wée ōu ye bú, ná wée ōu bammuná ná Yékíŋ Wón-náana.

Tí Yésú buka'ru ú thī Jánŋ weru, sí míja

⁹ Tu-ŋni dé míni Já dé-minima í asóníkāna. Pi sāl-na'ma á bē'e' yíbiri í dee Kírísirá ye āa pá' ú bārkará. Á bē'e' niŋe búma ú *igurá*. Mi yema suri gí y'omi sānni kúni kí pi yí' Pátímósi weru, í dee tí mi ye see' nípiri Yékírí wá seere ná Yésú wá míu wera. ¹⁰ Tamāŋ thuyakhu wá ɔɔ bu, *Yékírí wá Niina* sūuno mí bu, mí núu ɔ seere mí kpānaakéŋge. U ye kūmma fāŋge má tútúoníge, ¹¹ kha' mi kí tī' míu í mi já weru, se' pu, í sōnní hā ú asōnní' píu nukhayi má'níŋɔ í déeri Éfézi ná Símiiri ná Pérgámi ná Tiyátíiri ná Sárdi ná Fíládélífi ná Láwódíséri wera.

¹² Mí kha' mi fīni keŋ tárú ōu seere mí mé'ni wera. Mú mi fīniini keri weru, mí jáa sānifutnakhe'i má'níŋɔ. ¹³ Ye í ɔɔɔmburá ɔɔ ye bú í *kheebure Níthī-na'biye*.† Yee-uyaama kpórgíkporí sūniga; kpó'-uyaama sānifānaŋgbóronŋ páanná. ¹⁴ Ú thagi fū-gyaama phuphupi má púmmúgúre. Ú yíbiira ye soma má naage. ¹⁵ Ú desira yema má sraa ú pi yeeri naago ye tígo ōu yíŋgíŋ wera. Ye ú nógírāa kūŋ má pātí dágāa dé kpɔɔ kí khānu wera. ¹⁶ Kó'-uyaama kusa'l má'níŋɔ ú dé' dīŋgirá; kpersɔɔruŋ phūnammēe ye ku' ú nógírá; ú wōɔnna ye yíŋgímma pātí khura so tájānjá'ni wera.

¹⁷ Mú mi jáanu weru, mí wáa ú the'rá í kíríyá; ye ú dugɔŋ ú dé' dīŋgine ye kha' hā mí phāni wā. Kha' maná déeri dúgíu níni ná phurŋaŋ níni ¹⁸ ná wée ōu thakooge wera. Hu-maŋaama ye werá māa thakooge waati wá bē'e' kaa sóo. Ye kha' huumi ná the'rinu wá konegibiira ma má déko. ¹⁹ Ye seeriye mi kha' tírá yeeri mi tī' míu í mi jáanu ná ū déemíná ná ū ba dé tí kpānaa bu wera. ²⁰ Ye kha' kusa'l má'níŋɔ í mi jáanu má dé' dīŋgirá mé'ni ná sānifutnakhe'i má'níŋɔni, ma ba buka' mi ú tutāŋgine. Ye kha' kusa'l má'níŋɔná déeri asóniginakhayi má'níŋɔ wá *minigibiri* ye futnakhe'i má'níŋɔná dée asóniginakhayi má'níŋɔna.

Seere ú Níthīna'bii see'ru Éfézi asōnnípiri wera

2 Wée ōu ye seere mí weru, ú seeriye mi tē kha' mi tī'ni see' Éfézi asōnnípiri wá *minigiri* kha' u see' pi kha'

Wée ú kó'ru kusa'l má'níŋɔni ú dé' dīŋgirá, ú ōu níunée sānifutnakhe'i má'níŋɔɔ ɔɔɔmburá weru, úrá kha'ru kha' ² tu-manu pí míkuru í pi déeri weru, ná pí foriisi ná pí pá'mina. Tu-manu dé pí ná ní' pūbé kūŋ na. Kɔrsu-m-biri ní' píu dé pí wísi má *Yésú wá sūŋgun-nlbe* weru, í ba kuso pí kó'ɔɔ bu í tuu dé pi tūmma.

† Ná keri Dán 7.13

³ Thɔɔra-biri bi í dee má bu ye sí bē'e'rá pí pága; wíse múníŋɔ bi ya.

⁴ Dé tábi tíkpoo pi déeri, tírá píuni má: sée-burma fuŋ míu ye bí kókírɔɔrá wera. ⁵ Pi wógí' pātí pi ye khūnu ye ba thīmmee wáa weru, yé *fíkíŋ dɔɔgi* í kí dé míkuru pātí pi ye dé fí khūnu weru, tūmá ná pi dée sírí wa, ma ba bam-bí-buma í ba khe pí futnakhe'nni fí tí khanná.

⁶ Ye tí pi déeri tí kuraa weru, tírá déeri pātí pi ŋni *Níkoláyítibi* wá sūmdéenŋini pātí manu ŋni wera. ⁷ Wée ōu nú íte tí *Yékírí wá Niina* see' asōnnípiri weru, u káká'.

Wée ōu ba wóri Pūnáanu weru, ma ba hāa-uma táhu gī hāana' thakoogi, kíu Yékírí wá kpáarékhaná weru, kí bigi ú di.

Seere ú Níthīna'bii see'ru Símiiri asōnnípiri wera

⁸ Ye seeriye mi kha' mi tī'ni see' Símiiri asōnnípiri wá *minigiri* kha' u see' pi kha'

Wée ú déeri dúgíu níni ná phurŋaŋ níni, ú ú huura ye yaa yēe thakooge weru, úrá kha'ru kha': ⁹ tu-manu pātí pí yíbinna sā, ná pātí pɔɔmuna khu bi weru, ye hakura ná pi ma hense. Tu-manu tē ípe bíu hasu' pí nísigi ye kha' dé-íbinnuma *Júdebi* ye hakura ná pi dée *Júdebi* wa, dé *Sutānaa* nípe pi déeri. ¹⁰ *Sutānaana* ba yema pí kó' pɔɔ pí ɔɔɔmburá í pá' pi, í dé bí keŋ, pí yíbinná sāi khubi kpɔɔgi wá thago. Ye kha' hā pí ye sí khu bi phāngi wa, dé pi kó' má khūnni háaru sí nanu huumo. Ná pi dée múnnáa, ma ba hā-buma thakoo míŋaŋga.

¹¹ Wée ōu nú íte tí *Yékírí wá Niina* see' asōnnípiri weru, u káká'.

Wée ōu ba wóri Pūnáanu weru, páa íŋɔ huminá ba wōnní déyoo mínu kúuŋ na.

Seere ú Níthīna'bii see'ru Pérgámi asōnnípiri wera

¹² Ye seeriye mi kha' mi tī'ni see' Pérgámi asōnnípiri wá *minigiri* kha' u see' pi kha'

Wée ōu kpersɔɔruŋ phūnammúnó weru, úrá kha'ru kha': ¹³ tu-manu khaa tí pure hītansi wera; tí khanná *Sutānaana* di ú igura. Ye sí bē'e'rá pi sée má khūnni wā dé kó'-punnuma tákursu. Háaru tí pi khuru Ántípási pí ɔɔɔmburá khaa tí *Sutānaane* weru, pi sée má khūnni wā. Ántípásura ye see'ma má míu í dōmmíná.

¹⁴ Dé yó míŋe pi déeri ū míu kuraa wa. Pɔɔ pí thāná pí kó'ru tí *Balám* mamanna Balákuru wera. See'-uyaa-uma kha' u fūŋ *Ísíráyél bibiri* í yee bi sūŋkhakhɔɔgi ná ha'beego, sí dé sáŋgi pí buri pí Yékínná. ¹⁵ Múnnáa sure, pɔɔ pí thāná tē pí kó'ru tí *Níkoláyítibira* mamaŋ nípiri wera. ¹⁶ Tírá yeeri pi *fíkíŋ dɔɔgi*, tūmá ma ba bam-bí-buma kháte ná kíru kpersɔɔruŋ ōu ku' má nógírá weru, í ba kpíŋ pí nípine. ¹⁷ Wée ōu nú íte tí *Yékírí wá Niina* see' asōnnípiri weru, u káká'.

Wée ōu ba wóri Pūnáanu weru, ma ba hāa-uma dii mí pi yí' *mānu*, pí kóori wera. Ma ba hāa-uma tē púri fírí

gí pi tĩ'ni bú nísí fũngi, kí níne mí tuu wa, ná kí dée má wée ú diiri kí nísígiri weri wa.

Seere ú Níthĩna'bii see'ri Tiyátiiri asónnípiri wera

¹⁸ Ye seeriyé mi kha' mi tĩ'ní see' Tiyátiiri asónnípiri wá *muniguri* kha' u see' pi kha'

Yékírí wá Bikhee, ú yíbi ñi so má naage ye deesurâa sãl má suraa ú pi yeeri naago ye tígoo òu yíngíngi weri, úrá kha'ri kha': ¹⁹ tu-maní pí dédómmi, ná funj mĩ bí, ná pãtí pi kó'ri má khĩnni, ná tẽfĩng mí pi tẽfĩng pócwi ná pá' mí pi pá' wera. Tu-maní dé pí weri wá dédómmi na tarí khũl wábura.

²⁰ Ye tó tábi tíkpoò pi déeri tí píni má: tí pi séeri harí ú pi yí' Jézabél òu dé ú wísi má Yékírí wá *hĩngín-náa-u*, òu mamaŋ má sũmdébibiri khobeegi ná ha'beegi ná sĩŋkhakhawgi sí dé sãŋgi ú fĩnní bunno' pi wera. ²¹ Hã-maŋaa-u waati dé u *fíkíŋ dógwi* ye ú kai kha' má sée má berensiri wa. ²² Tírá yeeri ma ba yeema ú wá bosí í hĩti hũŋkharo, ye ú ná ípe bí *hãniŋ* kroogi weri, ná pi sée pí dédómmi wã, ma ba sãina'ma pí yíbiri tákursá. ²³ Ma ba khuma ní' píu thowoo weri, asónnípiri wá bée' tu dé manãa ná nípi dósí yêe tu tẽ pí kãkásura. Ma ba taama pí bée' í mákíŋ pí dédómmine.

²⁴ Ye pí taw bí yeeri Tiyátiirná, pí bí mí pí pí ma-mammeni wã, ye pi tuu tẽ *Sutãnaã* dógwi í kóori pãtí nípira kũŋ weri wa, má ba fonno' pi ya, ²⁵ dé pi kó' tée tũ bí weri í ná naŋ fũnaa tí ma ba baŋ wera.

²⁶⁻²⁸ Wée òu ba wóri Pĩnãani weri, wée òu ba dé tí ma khaw' weri, í ná naŋ kpũunĩná, ma ba hãa-uma wóri gí ma buuri má Sii thãná weri,

*í hãa-u dunijathĩŋine ú maree khĩlbowe
yé khurí' keugiree má kókóróse.†*

Ma ba hãa-uma tẽ duyékíŋkusa'nne. ²⁹ Wée òu nú íte tí Yékírí wá Niina see' asónnípiri weri, u kãká'.

Seere ú Níthĩna'bii see'ri Sárdi asónnípiri wera

3 Ye seeriyé mi kha' mi tĩ'ní see' Sárdi asónnípiri wá *muniguri* kha' u see' pi kha'

Wée òu Yékírí wá niibi má'niŋ ná kusa'í má'niŋkwo weri, úrá kha'ri kha' tu-maní pí dédómmi. Nípira khe-buma má pi ma thakooge ye hakura ná hu-birma. ² Ye kha' pi yee karsuŋ, hã pí hũŋ na, dé pi hukere, dé pí míkuru wá tawra ma huumo, pébu, ma náa ná pí dédómmi hĩ má Yékírí wá wócwi tákursi wa. ³ Tírá yeeri pi wógí' dój mí pi buuri seereri ná pãtí pi núunu weri, yé kócwi yé *fíkíŋ dógwi*. Ná pi yee karsuŋ na, waati ú pi mí wógíró wa weri, tíra ma ba banní ba bárí bí pãtí súurãa bárí níni wera. ⁴ Ye pó nípêe bí Sárdurá, píu mí ni'nige pí táyeensi wa. Pi ba yeema táfĩrsi kí thoo ma, pébu, mákim-biri-síma.

⁵ Wée òu ba wóri Pĩnãani weri, múnnãa úra ba yee táfĩrsi tẽ; má ba khonj ú tárú wá nísígiri bú

thakoosibrá wa; ma ba see'ma má Sii ná ú munigubi wá wócwná kha' má wáa-u. ⁶ Wée òu nú íte tí Yékírí wá Niina see' asónnípiri weri, u kãká'.

Seere ú Níthĩna'bii see'ri Fíládélífi asónnípiri wera

⁷ Ye seeriyé mi kha' mi tĩ'ní see' Fíládélífi asónnípiri wá *muniguri* kha' u see' pi kha'

Wée ú pi yí' Yékírí Wáa yêe yísw tẽ Thĩŋaa, òu uthakho Davíti wá konegibi tĩi buka' ú wórgi weri, òu págí tutũnni níne wónni pá' ní ŋa, òu pá' tutũnni níne wónni págí ri ya weri, úrá kha'ri kha': ⁸ tu-maní pí dédómmi. Págu-manuma tutũnni ĩ hãa bí, tí níne wónni pá' wã, pébu, pi fãŋge kóŋ na ye kóri má seereri, pi kai má mí wã. ⁹ Ma hã-buma *Sutãnaã* nípine, píu tũŋ yêe kha' ĩbira ma *Júdebi* ye hakura ná pi dée Júdebi wa. Ma ba yeema pí ba wá hurse pí desirá yé ye pí tu dé fum-maní-buma.

¹⁰ Ye mú ma kha'ri pi pá', pí híni má seereri weri, mana ba híim-buma tẽ waati ú yíbísũgura ba naŋ dunijãa kénsi wá bée'rá í dé dunijanípi wá bée' í kenj wera. ¹¹ Ye kha' ma ma bammná. Pi kó' tũ bí weri, sí dé sãŋgi hã níne yé híŋ bí taa sí pi ba bu weri wa.

¹² Wée òu ba wóri Pĩnãani weri, ma ba yeema ú híti bú má Yékírí wá thiya'dukirá má sitagire, ú ku' pí tũwã. Ma ba tĩ'ú-buma má Yékírí wá nísigi ná Jerúzalém fũmi ú déeri má Yékírí wá nu í yaari ní thu'nná ú thãná yêe sũŋ weri, ú nísigi, ná má nísí fũngura. ¹³ Wée òu nú íte tí Yékírí wá Niina see' asónnípiri weri, u kãká'.

Seere ú Níthĩna'bii see'ri Láwódísé asónnípiri wera

¹⁴ Ye seeriyé mi kha' mi tĩ'ní see' Láwódísé asónnípiri wá *muniguri* kha' u see' pi kha'

Wée ú pi yí' Amĩina, òu see' Yékírí wá mí í dómmíná, ú bárká ú Yékírí khonni míŋuni weri, úrá kha'ri kha': ¹⁵ tu-maní pí dédómmi. Tu-maní dé pi wêe wóo wa ye pi wêe kpũu tẽ ŋa. Ná wóo-biyaama weresi ná kpũu-byaama, ti ye nuu má; ¹⁶ ye mú pi mí wóo wa ye pi kpũwã wã, dé pi ma perperi weri, ma ba sa'ri sée-bi-ma. ¹⁷ Pi kũmma kha' ĩbira ma hense, ĩbira ma míŋu wá bêe'ŋo, míne kpigi ĩbíri wa, ye pi tuu dé pi ma maŋinantãamanípi ná ŋaanunibi ná pócwi ná dara-pi yêe pórípóro wa.

¹⁸ Tírá yeeri ma see'-puma kha' pi doŋ sãni thĩnthĩme †† má thãná dé pí dé ní' píu heŋ thĩnthĩnse wera. Pi ba doŋ táfĩrsi í yee, sí dé sãŋgi hã pí híti pórípóro, nusé kó' pi tũwã. Pi ba doŋ tẽ yíbbosonggi í yee pí yíbírí sí dé sãŋgi pí ná. ¹⁹ Nípi wá bée' pí ma funni weri, ná pi dée míni, ma see'-puma kha' tí pi déeri weri, ti kiraa wa, yé kori bí. Tírá yeeri pi hukere Yékírí wá míŋune yé *fíkíŋ dógwi*. ²⁰ Ma ma tutũnná yêe kh'ra' ri; níni ú núuni má núgi ye págíyá ri, má dóoŋ ú thãná í di má ná úri kpoogo.

† Ná kerí Mák 2.8-9

†† Ná kerí 1Pé 1.7

²¹ Wée òu ba wóri P'ínáani weri, ma ba yeema má ná úrá h̄ti má ithakhokirá, pátí maní buuri wórgi ye h̄taa má ná má Siiri ú ithakhokirá wera. ²² Wée òu nú ìte tí Yékírí wá Niina se'e' asónnìpuri weri, u káká'.

Thu'ri Yékínthyaka

4 Mú si tanni, mí keri ò náa tē ná tó tutōnne págíyá ní thu'nná. Wée ú seereera mí khōni fānge má tūtūnige weri, úrá písenni seeriyē mi tē kha' mi kánní thee ní, má buka' mi mí ù ba dé tí kpānaa bu wera.

² Khaannáa fí Yékírí wá Niina sūuno mí bú, mí náa ithakhoki ní thu'nná. Ye kí ithakhokirá ÷ h̄tanna bú. ³ Wée ú h̄tanna bú weri, ú wōnna ye yíngímma má púrí kíkuri sí pi yí' jásipi ná sárdóni wera. Yékínsɔɔsiké sánná minijē gi. Kí yékínsɔɔsikira ye yíngímma má púrí kíkuri gí pi yí' éméródi wera. ⁴ S̄ ithakhosi digbée ná síjíl' sánná minijē kó ithakhokira. Níkhāgibi digbée ná píjíl' h̄tanna sí bu. Yee-biyaama táfirsí ye fógí s̄ani ithanumumba.

⁵ Yōgē ye nígíyē yēe dúrí yēe kōngi ithakhokirá bú. Fítinaabi má'níjō ye so ithakhoki wá wōnna; pírá déeri Yékírí wá Niibi má'níjōna. ⁶ Kó tágē ye ithakhoki wá wōnna kí wérwérigi má dákpóroo y'eme, má dugandennu. Tákooníngo bíjíl' sánná kúní ithakho' kii ye bú sɔgɔmburá wera. Yíbiyé h̄nná pí tákooníngobēe wōyí ná pí kpānibura. ⁷ Dúgí wáara yeema má yaraa-u; páa íjō wáara ye má nákho bomo; páa ísāa' wáa wōnna kheebun-tiyaama níh̄na' wōw; páa íjíl' wáara ye má pátí náme de' wera. ⁸ Pí tákooníngo bíjíl' bēe' ma mísi má'níkpo má'níkponɔ. Pi ma yíbiye kénsi wá bēe', dáambi tíkíjē ná kpaagne. Pi kōmma khibeegi tíkíjē ná isengine kaa kpáarēe kha'

Tamaŋ Yékínná déeri Wōnnána,
u ma úkpo, u ma úkpo, u ma úkpo; ÷ bú wa.
Úrá déeri Wée òu ye bú ná òu bú ná òu bammuná wera.

⁹ Waati wó waati ú pi kí fuu wée òu ithakhokirá, ú òu thakooge waati wá bēe' weri, ú nísí nuugi yé kí kpón-nígōo yé kí thugɔɔ weri, ¹⁰ níkhāgibi digbée ná píjíl'na khuusimma ú òu ithakhokirá yēe thakooge waati wá bēe' weri, ú wōnna, í kí thugɔɔ, yé sēe pí ithanumumburi ithakhoki wá wōnna yé kí kōŋ kha'

¹¹ Á Tamaŋ Yékírí,
mákíj-urma sáu ná kpórsi ná wórgē,
pébu, úrá déeri míjū wá bēe' khontáara;
úrá khōw'ri dé ù h̄ti bú, tírá yeeri ú khoree.

Sáníbiirâa wōnní págí sebra

5 Tí kpānaa bu, mí náa wée ú h̄tanna ithakhokirá weri, ná u kóri sebi dé' diŋgirá. Tí'ne-e-byaama sebi wá dáambi ná ú kpānaaná; ye máa-uyaama khaayi má'níjō ye í bēe' tīngéeráama. ² Mí náa tē Yékírí wá muniŋi wá ÷ òu fānge weri, ú súríyá fānge kha'

mâa kh̄nne yēe wōnní khon tīngéekhayi yé fugu seburí í págíyō? ³ Ye níne ye buu ní thu'nná werésí fa fānugurá werésí fānugi wá dáambírá ò wórwó págíyá ò keri ú dáamburi wa. ⁴ Mí kókírwó yēe fuu yēe hígí', pébu, níne ye bú yēe kh̄nne yēe wōnní págí seburí í kenj dáamburi wa. ⁵ Ye níkhāgibi wá ÷ baa ba seeriyē mi kha' h̄ mí fuu wa, dé Júda th̄ni wá yarukhoo, ú déeri Davíti wá kói weri, úrá wōnní khon tīngéekhayi má'níjōni yé fugu seburí í págíyō, pébu, bu-urma wórgi míjū wá bēe' pu.

⁶ Mí to náa ÷ Sáníbií ná u nuna ithakhoki ná tákooníngo bíjíl' ná níkhāgibi wá sɔgɔmburá. Ná mu náa-u, mú kenj má táa ú pi thogunni wera. U yeema tōŋŋi má'níjō ná yíbií má'níjōni í déeri Yékírí wá Niibi má'níjō bí u sōnni dunijāa bēe'rá wera. ⁷ Ú baa ba h̄ní seburí wée ú h̄tanna ithakhokirá weri, ú dé' diŋgirá. ⁸ Mú u h̄nnu sōo weri, tákooníngo bíjíl' ná níkhāgibi digbée ná píjíl'ná wáa hurse ú wōnna. Pí bēe' kó'ráama konijabi ná s̄antákó' í h̄ina datkórwō ū déeri Yékíjē níjē gí Yékírí wá bura níjē wera. ⁹ Pi ye t̄mma t̄ŋ fōŋgi kha'

Úráa kh̄nne í h̄ŋ seburí í khon tīngéekhayi yé fuguyō,

pébu, khu-biruma sí dée s̄ŋgi ú h̄ní pōo dunijath̄iŋi wá bēe'rá pí dunijāa kénsi wá bēe'rá, pí dée Yékírí wábi ú tammí wá b̄kárá.

¹⁰ Dé-uri-bima Yékíjē ù wá nípi ná ú thogunni ÷. Pi ba dima uguri fānugurá.

¹¹ Mí keri ò náa Yékírí wá muniŋi kōŋgōmbi ná tákooníngo bíjíl' ná níkhāgibi ye núu pí nusa. Pi ye wōwre ná kōmmi wā; pí wōnní thū'ni tu wa. Sám-biyaa kúníma ithakhokira. ¹² Pi ye kōmma fānge kha'

Sáníbií ú pi khuru weri,
mákíj-urma wórgi ná hensi ná wōwmi
ná fāngi ná kpórsi ná sáu ná thure.

¹³ Mí núu tē ná Yékírí wá mí khoroŋi wá bēe' ù thu'nná ná fānugurá ná kí dáambírá ná s̄óbíyōkurá ná míjū wá bēe' ù dunijaná weri, ná ù kōŋ kha'

a kí thiya' wée òu ithakhokirá weri, ú ná Sáníbiiri í kí kpónnó' pi yé kí fuu pí nísí nuuga.

Pí wórgura búma waati wá bēe' kutúru.

¹⁴ Ye tákooníngo bíjíl'ná ye kōŋ kha' Amíina. Ye níkhāgibírá khuusiro yēe thiya' pi.

Tīngéekha ù seburá weri, í khommo

6 Tí kpānaa bu, mí náa ná Sáníbiira khori tīngéekhayi má'níjō wá tōo ye mí núu ná tákooníngo bíjíl' wá ÷ seeriyē fānge pátí yōge dúrí weri, kha' u baŋ. ² Mí náa ná ÷ ságí f̄rāa kuso; ÷ kán-náa-u ye kóri s̄ɔsike; pí h̄a-u ithanumuŋ, ú khee yóo tē dé u ná kh̄i ú p̄n̄buri í wóri bi.

³ Mú Sáníbií khonni páa íjō wānni weri, mí núu ná páa íjō tákooníngora seeriyē kha' u baŋ. ⁴ ÷ ságí

mamáa kuso. Wéé ú kánnáa-u weri, hã-buruuma wórgu dé u khoŋ bemmuŋi dunijaná, nípirá kí khuwa' kãmba. Hã-buruuma kpersɔɔɔɔɔɔ sũnsũna.

⁵ Mú Sãníbii khonni pãa ísãa' wánni weri, mí núu ná pãa ísãa' tákooníngora seeriye kha' u baŋ. Mí náa ságí píré. Wéé ú kánnáa-u weri, kó'-uyaama támákíntágu dékírã. ⁶ Mí núu ná ɔɔ seeriye tákooníngora bíjírú' wá ɔɔɔɔɔɔɔɔ kha' u sa suuyi † wá kíló †† úkpo khu úkpo taasi ‡ yé sa súsu ‡‡ kíló bísãa' khu úkpo taasi ye hã ú pha' núumu ná *divénã* wã.

⁷ Mú Sãníbii khonni pãa íjírú' wánni weri, mí núu ná pãa íjírú' tákooníngora seeriye kha' u baŋ. ⁸ Mí náa ɔ ságáa úu fũ faa. Wéé ú kánnáa-u weri, pi yísɔɔɔɔɔ hu-umo; ye the'rinu wá níkhãgaara ye thowooma. Pí kɔkɔɔɔɔ dunijanírú khaa íjírú' ye hãa bi wórgu dé pi khe khaa tíkpori † khu pɔɔɔɔ kpersɔɔɔɔɔ, † ye khũmgé khu pɔɔɔɔ, † ye bosé khu pɔɔɔɔ ye ye tákpersé khu pɔɔɔɔ.

⁹ Mú Sãníbii khonni pãa ímũwãa' wánni weri, mí náa ní' pí pi khuura † de Yékírí wá seerérã ná tí pi seerã ú míu nípuŋe weri, *thɔɔɔɔkhonkharu* wá the'rá. ¹⁰ Pi ye súrúma fãŋge kha' á Tamaŋ, ú úu úkpo, ɔɔ bú wa weri, pãtí dunijanírú khuuri †bírí háaru ná fɛe ye u thu bi † taa †bi míguŋu wa weri, ōnni waati u ba dé sii? ¹¹ Pí hãa pí bée' kɔɔɔɔkɔɔɔɔ fĩrsi ye kha' pi kí kɔɔɔɔe thon kí tee pí asóníkãŋ bí déeri pí sũmdé tákãŋ bí pi ba khu weri, ná pí nógura ba híŋe; dé pi ba khu-buma, pãtí pi khuuri bírí wera.

¹² Mú Sãníbii khonni pãaru má'níkpo wánni weri, mí náa ná fãnuŋura sígée fãŋge. Khurá fíkírã yêe te' digidigi má naathĩnige ye fergée bée' fíkírã yêe sãl má taramme, ¹³ ye kusa'urá yaa ní thu'nnã † ba wãa fãnuŋurã pãtí sarkpórgé fú' † kpa' taambi pãnsi sí wá wera. ¹⁴ Thu'nnã thĩnee fí khaannã, mú keŋ má pãtí pi dé phi' tébí wera. Ye tátisi wá bée' ná khaa í yɔ'mi sãnni kúni weri, sí bée' yaa sí khayrá. ¹⁵ Dunija ibi ná ní' pãampãambi ná sodáasíníkhãgubi ná tigitárbi ná níkpórbí ná dombi ná hɔɔɔɔɔ wá bée' yóo ná kóo ke'rutãnsi ná ke'ru sũl tátísírã weri, ¹⁶ yêe se' tátisi ná ke'rusuru kha' si wá † kaa †bírí, sí dé sãŋgi wéé úu ithakhokirá weri, ú bú ná †bírí wa; ye sí dé sãŋgi tã †bírá ko Sãníbii wá námísura; ¹⁷ dé khu pĩŋáa naŋ-ur-ma; pí námísi ya-surma. Ye mâa ba ha'rí nuní tee ú khu úraa?

Yékírí wá nípi wá tĩŋgéesi wá míŋa

7 Mú si tannu, mí náa *Yékírí wá mĩnuŋi* bíjírú' ná pi nunaa dunijãa nuŋgo bíjírú'nnã. Nu'na'-piyaama sarmuŋi dunijãa nuŋgo bíjírú'nnã sí dé sãŋgi hã pí fú' fãnuŋurã wa, hã pí fú' sóbíyɔkúrã wa, hã pí fú' háaru

† *Gérékursurã kha'-pirma kha' bilé.* †† *Gérékursurã kha'-pirma kha' sėnĩki.* Úra nũmĩmma fĩe kíló úkponɔ. ‡ *Gérékursurã kha'-pirma kha' dėnãaru úkpo; úra yema pí khu úkpo taasa.* ‡† *Gérékursurã kha'-pirma kha' ɔɔɔɔ.*

má kó táhugi wá yatı bu wa. ² Mí náa tã Yékírí wá mĩnuŋi wá ɔɔ ná u yaa khukuko. Kó'-uyaama thakoo Yékírí wá tãtĩŋgíyántãra. Ú súrúyã fãŋge † seeriye mĩnuŋi bíjírú' pí pi hãana wórgu dé pi hasi' fãnuŋgi ná sóbíyɔkuru weri, ³ kha' hã pí hasi' fãnuŋguru wa, hã pí hasi' sóbíyɔkuru wa, hã pí hasi' táhusiri wa, dé pi ye †bé tĩŋgée †bi Yékírí wá sũmdébibiri kho'irá sóo. ⁴ Pí seeriye nípi wá nú gí pi tĩŋgéeŋi weri, mí núwõ. Pi ye-ma nípi kímbi digbéesãa' ná kɔɔɔ ná píŋɔ (144 000) pí ku'ra *Ísíráyél thĩŋi* wá bée'rá wera.

⁵ *Júda* wá thĩnnã pi yema nípi kímbi má'níkpo (12 000),

Írbé wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Gádu wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

⁶ Áséeri wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Néfttálí wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Mánásé wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

⁷ Símirínó wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Léví wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Ísákáaru wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

⁸ Zábílóni wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Jozéfi wánnã, nípi kímbi má'níkpo,

Béjámé wánnã, nípi kímbi má'níkpo.

Pí bée' pi tĩŋgéeŋã.

Ní' kóŋgóŋ bí nunannu ithakhoki wá wóɔnnã wera

⁹ Mú si tannu, mí náa nípi, pi wóɔɔe ya, níne wónni thũ' pi ya; ku'-pirma dunijathĩŋi wá bée'rá ná dunijãa kénsi wá bée'rá. Nunam-biyaama ithakhoki ná Sãníbii wá wóɔnnã † ye kɔɔɔkɔɔɔɔ fĩrsi ye kóŋi tenwãsi désirã ¹⁰ yêe súrú fãŋge kha' hĩmmuŋa ku'ma á Yékírí úu ithakhokirá weri, ná Sãníbii thã. ¹¹ *Yékírí wá mĩnuŋi* wá bée' sãnnã kúni ithakhoki ná níkhãgubi ná tákooníngora bíjírú'na. Pí wãa hurse † ba'ruŋa ithakhoki wá wóɔnnã yêe thiya' Yékírí ¹² kha' *Amiina*. Á Yékírí úu wóɔɔ ná wórgu ná fãŋgi ná sãuɔɔ weri, a kí fuu ú písi nuugi, † kí kɔɔnĩgõo yé kí thugɔɔ waati wá bée' kaa kɔɔɔe. Amiina.

¹³ Ye níkhãgubi wá ɔɔ pógí mĩ kha' pũnné yeeri táfĩrsi mé'naa? He pi yaaru? ¹⁴ Mí seeriyɔɔ kha' á Tamaŋ, úrãa wónni tu síra. Ú seeriye mĩ kha' ní' pí ku'ri thɔɔɔa kɔɔrórã weri, píre. Pírá déeri tã ní' pí fú'ri pí kɔɔŋgĩburu Sãníbii wá tarammunã pí fũ wera. ¹⁵ Tírã yeeri pí Yékírí wá ithakhoki wá wóɔnnã yêe thugɔɔ khĩbeegi tĩkĩŋ ná isenŋine ú thiya'dukirá. Yékírí úu ithakhokirá weri, úrãa ba tee bi, míuné dé bi ya.

¹⁶ Khũmĩgé ba kó' pi ya, níusé ba kó' pi ya, khuyé ba tho' pi ya, ú tákpúkpũnnã ba bu bi ya, ¹⁷ pébu, Sãníbii úu ithakhoki wá ɔɔɔɔɔ weri, úrãa ba khuj bi † yóo bí yɔ' mĩ hãana' thakoogi weri, pí bunŋiná. Yékíríe ba khɔfí' pí nímirĩmĩsiri me.

Páaṅi má'níṅṅo t́ngéekharu wá khommo

8 Mú Sánibii khonni páaṅi má'níṅṅo wánni weri, thu'nná wóo d́i yêe núbimíng léerá kpúko. ²Ye mí náa Yékírí wá *munigibi* má'níṅṅo b́i nuu u wóonná wera. Pí h́a bi tútúunísi má'níṅṅo. ³Yékírí wá *munigi* wá ɔ́ ba ba nuuaa f́i *thogɔṅkhonkharu* wá the'rá. Kó'-uyaama kó tá gí pi déerá sánnɔ, kí pi tho' datikórónnu wera. Pí h́a-u datikóróng kóṅgómwó dé u thogoo thogɔṅkhonkha tí pi déerá sánnɔ, t́i ithakhoki wá wóonná weri, t́i h́a u Yékírí yé h́a-u t́e u wábi wá Yékínj níng gí pi níng wera. ⁴Datikóróng wá ḱísírá yaa táagírá, Yékírí wá *munigi* wá désírá, Yékírí wá wóonná yêe kánj t́íkín ná Yékírí wábi wá Yékínj níngɔne. ⁵Yékírí wá *munigrá* khee datikóróngthotágru t́i yee thogɔṅkhonkharu wá nagé h́i gi ye h́ini gi fa dunijaná, yógrá kókiró yêe dúrí yêe níngíng yêe ḱhngɔ, f́anugŕa sígée.

Tútúunísi wá míja

⁶Yékírí wá *munigibi* má'níṅṅo bí kó'rá tútúunísi má'níṅṅonu weri, śóobím-biyaama sóo yêe b́ee tuere. ⁷Dúgú wáará tu u tútúuníguru, pí khee pámpúrsi ná naagi ná taramu t́i pagumɔna si t́i h́ini si f́anugŕa. Pí kpikura f́anuguru khaa ísáa', khaa t́ikporá soo t́íkín ná sí táhusi ná sí wúugi wá b́e'nc. ⁸Páa ṅṅo wáará tu u tútúuníguru, pí khee kó tági t́i h́ini gi śóbíyɔkɔ. Kheebɔ-giyaama t́átí' ḱii so wera. Pí kpikura śóbíyɔkuru khaa ísáa', khaa t́ikporá f́ikírá dée taramma. ⁹Pí kpikura táa b́i bú śóbíyɔkírá weri, khaa ísáa', pí khaa t́ikporá huwo; t́i kpikura batóbiri khaa ísáa', khaa t́ikporá hasiga.

¹⁰Páa ísáa' wáará tu u tútúuníguru, kusa' kpakpa'ré yaa thu'nná ba wáa. Tí ye soma má haibenne. Pí kpikura dági bi ná yó'bunṅini khaa ísáa' ísáa', tí wáa í kha t́ikpo t́ikporá. ¹¹Pi yí'ma tí kusa'nni Táharanga. Pí kpikura yó'muni khaa ísáa', khaa t́ikporáa hanj; ní' kóṅgómbe núbu bi t́i huugo t́i de pi hamminá.

¹²Páa ṅṅú' wáará tu u tútúuníguru, pí kpikura khu ná fergee ná kusa'ru khaa ísáa' ísáa' ye khuru khaa t́ikpo, t́ikporá tege. Pí kpikura khibeegi khaa ísáa', khaa t́ikporá tege, t́i kpikura isengiri khaa ísáa', khaa t́ikporá tege t́e. ¹³Mí keri t́i náa námí ná u de' ní thuthu'nná ye núu ná u śurú f́hngɔ kha' ye! Ye! Ye! Tí ba píu ní' pí dunijaná weri waati u Yékírí wá *munigi* b́isáa' pí yeeri weri, pi ba tu pí tútúunísi wera.

9 Páa ímúwáa' *munigrá* tu u tútúunígura. Mí náa kusa' tí yaara ní thu'nná t́i ba wáa f́anugŕa wera. Pí h́a kusa'nni t́ánj kokoki wá konegibinne. ²Tí págiyá gi, ḱisé kuso bú t́i kheebure pátí naage dé yáa sisii weri, ḱéngírá tegi, khura wóró wêe so wa. ³Kpánsíbé kuso bú ḱísírá t́i h́ini f́anugŕa. Pí h́a bi námbi wá wanṅi wá h́hngɔ. ⁴Pí seeriye bi kha' h́a pí dé wúugiri mínu wá; h́a pí dé táborosiri mínu wá; h́a pí dé táhusiri

mínu wá, dé pi f́úusínj ípe bí pi kaari t́ngíyá Yékírí wá t́ngéesi kho'nná wera. ⁵Pi ye h́a bi kh́inni dé pi khu bi ya, dé kha'-piyaama pi f́úusínj bi t́i ná nan fergi bímúwáa'. Ye f́úusínj mí pi ba f́úusínj bi weri, pi ba déma má pátí náme śu ni ní wera. ⁶Pí fergiberá, nípra ba beema huumi t́i dá' pi, pí ba bu bi ya; pi ba khó' huumini dési ná deese ye pí ba ná bi ya.

⁷Pí kpánsíbi kheebum-biyaama ságí bí śóobínnu t́i h́i-taa kháigi wá h́itansi wera. F́i'-piyaama sánnu ithanumumbi pí thasurá; pí wóoyi kheebɔ-lyaaama níthína'wóoyi; ⁸pí thajínjira yema má ha' thajínge; pí yígúra yema má yaráa yígíye. ⁹Pí páanṅuna yema má kh́ikpórgɔ, ye ná pi yaa, pí mísurá kí ḱumma má pátí ságí kóṅgómbe dé kí yánj wotoroosi kháigi, kí horo' wera. ¹⁰Pí d́i' kheebɔ-lyaaama námbi wá d́i'ya. Í d́i'rá wanṅure ye, ye íra pi ye khe yêe f́úusínj nípi fergi bímúwáa' thago. ¹¹Tánj kokoki wá *munigrá* déeri pí ura. Pi yísɔɔma eburusirá Ábádǎ † yêe yísɔɔ gérékusrá Ápólíyǎ. ¹²Dúgú yíbísáigi taru-gínnu. Ye śóo śhngɔ ba thoo f́i t́e.

¹³Páaṅi má'níkpo wáará tu u tútúunígura. Mí núu ná ɔɔ seere *thogɔṅkhonkha* tí pi déerá sánnɔ, t́i Yékírí wá wóonná weri, tí nuṅɔ bíjín' ná. ¹⁴U seeriye páaṅi má'níkpo *munigi* úu ye tútúunígune weri, kha' u f́arú *munigi* bíjín' pí pi f́ó'rá dákpóroo ú pi yí' Éfárátí weri, t́i sée bi. ¹⁵Pí tɔ f́aríyá sée pí *munigi* bíjín' pí Yékírí śóobínná saa dé pi khu nípiri kí digurá ná u fergeerá ná u khurá ná u waaturá wera. Kpikum-birma dunijanípuru khaa ísáa', dé pi khu khaa t́ikpora. ¹⁶Pí seeriye pí *munigibi* wá sodáasi bí kánná ságíburu weri, pí núngne, mí núwó. Pi yema sodáasíbi mílýómbi kpárga. ††

¹⁷Mú mi náaná ságíburu ná péé bí kánná bi weri, yee-biyaama kh́ikpórgíbi pí sáí má naage, yêe te' má búraa-u, yêe sáí má giribii-u. Ságíbi wá thasura yema má yaruthase. Naagi ná ḱisi ná giribii ye ku' pí núsírá. ¹⁸Naagi ná ḱisi ná giribi, śi ye ku' pí núsírá weri, í f́úusínj th́i ísáa' ná khuru dunijanípura. Kpikum-biyaa-ma nípiri khaa ísáa' t́i khuu khaa t́ikpora. ¹⁹Ságíbi wá f́hngura yema pí núsí ná pí d́i'rá. Pí d́i' kheebɔ-lyaa-ma suuba. I yema thaase; ye síra pi ye khe yêe f́úusínj nípra.

²⁰Ní' pí yeera, pí f́úusínj th́iye ísáa' na ye khuu wa weri, pi sée śimbi ná kpérengebée bí pi kpaara sánnu werési warfírâano werési siraano ná t́e pí pi déerá púrse ná pí pi se'ra weri, pí thogummuni ja. Ye hakura ná śimbi ná kpérengebéebirá wónni ná wá, pí wónni nú wá, pí wónni nínné ja. ²¹Pi sée t́e pí níkhugi ná pí dɔɔreesi ná pí khobeegi ná pí ha'beegi ná pí súnni wá.

† Ábádǎ ná Ápólíyǎ wá *tutáṅgrá déeri: míhasi'ra*. †† Gérékusrá kha'-purma kha' ḱhng bímúwáa' wá khayi ḱhng bímúwáa' wá khaa ṅṅo.

Sebi títáa'u wá míja

10 Mú si tannu, mí j́áa *Yékírí wá minigi* wá ɔɔ òu fāngge weri, ná u yaa thu'nná yêe sūj. Tátúnígé phiyoo pátí níne dé ná' danjo wera. Yékínj ɔɔsíké sán-ná minije ú thagura. Ú wɔɔnna ye soma má khɔɔ, ú desuráa ye má sitagiyé yêe so má naage. ² Kó'-uyaama sebi títáa'u ú phiriira wera. Sa-uyaama ú dee dingiri sɔ́bɔ́ɔkírá ye saa dee mínguri kpaagurá. ³ Ye súrúyá fāngge má pátí yaraara urii wera. Mú u súrúri weri, yɔɔgurá dúrúá p̄áari má'níjɔ ye seeriyé. ⁴ Mú yɔɔgú dúrúanni p̄áari má'níjɔ ye seeriyé weri, m̄u ye bée t̄i' si, ye mí núu ná ɔɔ seeriyé ní thu'nná kha' h̄a mí t̄i' m̄u t̄i' yɔɔgú dúrúanni t̄i' khabɔ weri, níne bú tu si ya.

⁵ Mí j́áa Yékírí wá minigi ú nunanna sɔ́bɔ́ɔkɔ ná kpaagurá weri, ná u yaariɔa ú dé' dingiri thu'nná. ⁶ Mú u yaara'ri dékiri weri, ú karaa Yékírí òu bú waati wá b̄e'e', ú khonni thu'nni ná fānugú ná sɔ́bɔ́ɔkɔ ná míjuri wá b̄e'e' ù bú sí dɔ́gírá weri, kha' Yékínna ba t̄e t̄ɔ t̄úwā, ⁷ dé khu ú p̄áari má'níjɔ minigura ba tu ú tútúuníguri weri, tí pánná Yékínna ba dé mí t̄i' u kóoró'rá nípirá pátí u se'e'ra sí ú s̄umdébi bí déeri ú *h̄íngíníbi* wera.

⁸ Wée òu ye thu'nná yêe seereé mí weri, ú písée seeriyé mi kha' mi ná h̄íj sebi títáa'u ú phiriiri weri, Yékírí wá minigi ú nunanni sɔ́bɔ́ɔkɔ ná kpaagurá weri, ú dékírá. ⁹ Mí yóo ná kha' Yékírí wá minigura h̄aj sebuɔ. Ú seeriyé mi kha' mi khé khɔɔ míngɔɔ. Ye kha' ná mi míngɔɔ, u ba hamma mí dɔ́gírá, ye núugírí bu, ú ph̄ɔj má sāngge.

¹⁰ Mí h̄íní seburɔ Yékírí wá minigi wá dékírá t̄i' khɔɔ míngɔɔ. Mú mi mí'nusu weri, òu ph̄ɔj má sāngge núugírá ye dɔ́ɔgírí bu, òu haɔ. ¹¹ Pí seeriyé mi kha' mi písí se'e' nípiri t̄e t̄i' Yékírí se'e'ri ní' kɔ́ngómbi ná th̄í kɔ́ngóɔni ná u kɔ́ngómbi wá mílná wera.

S̄ɔ́ngunni bíjɔ wá míja

11 Mú si tannu, pí h̄aa mi támákíntáɔi, k̄u má tábɔ're ye seeriyé mi kha' mi yáa mákíj *Yékín-thiya'duki* ná *thɔ́gɔ́jkhonkhanni* yé th̄i' ní' p̄u thiya' p̄u Yékínni wera. ² Ye kha' mi yee Yékínthiya'duki wá kpón-t̄ɔunni, h̄a mí mákíj t̄írí wa, dé h̄a-burɔ-tínema támabi, p̄u ba keu Jerúzalém ú déeri Yékírí wá nuu weri, webe' webe' fergibi digbéerɔ ná píjɔɔ thagɔ. ³ Ye kha' ma ba s̄ɔmma má s̄ɔngunni bíjɔni, pí yee p̄ót̄ɔsɔ yé se'e' má núgiseere khubi kpársímá'níkpo ná dig-béesāa' wá thagɔ (1 260). ⁴ Pírá déeri *ólívíyeha* síjɔni ná fit̄ínakhe' íjɔ ù Tamaɔ ú déeri fānugú wá butáa weri, ú wɔɔnná. ⁵ Ná p̄úníbe kha' pi dé bi p̄í, naaḡe ku' pí núsírá t̄i' tho'ri khu bi. Ná níne kha' ma dé bi p̄í, múnnáa u hu míjánj. ⁶ Khu bí pi ba kí se'e' Yékírí wá núgiseereri weri, pi ma wórgé yêe wónní pá' thu'nni,

† Ná keri Zák 4

yɔɔgé baɔ pí khɔburá wa. Pi ma wórgé t̄e t̄i' fíkíj yɔ'muná dé tarammi yé f̄úúsíj dunijanírɔ f̄úúsíj th̄íjɔni th̄íjɔni wá b̄e'e', waati wó waati ú pi khɔɔ' wera.

⁷ Ná pi ba seeriyé Yésú wá mílni sóo, ú waatírá f̄úkítáa òu ba ku' *t̄án kokokírá* weri, u ba kp̄íj bí, t̄i' wórí bi t̄i' khu bi. ⁸ Pi ba séema pí kp̄sɔri nu kh̄agu wá píngíjkp̄áigírá, í pi yí' *Sódómi* ná Éjípiti weri, t̄i' dee í nípi wá míp̄údegírá. Í nu wá yatúrú pi ba'ra pí Tamanni *ní'batáɔkírá*. ⁹ Ní' pí ku'ri dunipath̄íjɔni wá b̄e'e'rá ye yaa dunijáa kénst̄i wá b̄e'e'rá weri, pi ba ná pí kp̄sɔri khu bísāa' ná kp̄úki wá thagɔ. Ye pí ba pí pí kasu' pi ya.

¹⁰ *Yékírí wá h̄íngíníbe* bíjɔɔ humina ba nuuma dunijanírɔne, pí dé kersu t̄i' h̄a k̄ambi míjɔ, pébu, h̄íngíníbe bíjɔni f̄úúsím-biyaama nípiri ná tara.

¹¹ Ye mú pí khube bísāa' ná kp̄úki tannu weri, Yékínna yégí ú sarmu ɔɔ bi, pí digee yaa nuuaa; ph̄anigé kórí ní' pí náani bi weri tákursá. ¹² Pí núu ná ɔɔ seeriyé ní thu'nná fāngge kha' pi k̄ánní thee ní. Pí dóoró tátúnígírá t̄i' k̄ánní ní thu'nná pí p̄úníbi wá wɔɔnná. ¹³ Ú waati kpoorá fānugurá sígée fāngge, nu wá dusirá wáagá. Ná mu kp̄kura nu wá dusiri khaayi kp̄ɔɔgi, khaa t̄íkpo wá dusirá wáari. Tí fānugú sígenni weri, nípi k̄íj bísāa' ná kpársímúwāa' huuri bú ye ph̄anigé kórí p̄ɔɔri pí fuwa Yékírí òu ní thu'nná weri, ú jísi nuuga.

¹⁴ Páa íjɔ yíbísáigi tari-gínni. Ye páa ísāa' wágura ma bamminá.

Páari má'níjɔ tútúunígú wá míja

¹⁵ Páari má'níjɔ *minigurá* tu ú tútúuníguri; seeresé k̄u ní thu'nná fāngge kha'

dunija igi baɔ-guri déema werá á Tamaɔ ná ú *Sakhaníní* wága.

U ba dima uguri waati wá b̄e'e' kaa kpáarée.

¹⁶ Níkh̄agubi digbée ná píj̄í' pí h̄itanna pí lthakhosirá Yékírí wá wɔɔnná weri, pí wáa hurse t̄i' ba'riɔa ye thuga Yékírí ¹⁷ kha'

Á Tamaɔ Yékínj Wónnáa,

ú òu bú yêe ye bú weri, a thugɔɔma

pátí u kheeri ú *iguri* ú wórí ḡu mí yêe kp̄úuníj̄ãno wā, kí b̄arkará wera.

¹⁸ Dunijanírɔ wá námíst̄i ya-siyaa-ú-buma, ye werá ú wásurɔ yaari.

Waati naɔ-uma òu ba thu huuribiri

yé taa ú s̄umdébi bí déeri ú *h̄íngíníbi* weri,

ná ú *wábi* ná ípe b̄u ph̄anɔɔ weri,

nítítáari t̄íkíj ná níkpórbine,

yé hasu' péé b̄u hasu' dunijani wera.

¹⁹ *Yékínthiya'du'* k̄ii thu'nná weri, kí págíyá, mí náa *núnée* sí u khonni ú nípiri weri, sí kéesúra. ^{††} Yɔɔgurá kókírɔ yêe dúrí yêe nígíj, seer̄e k̄u, fānugurá sígée ye p̄ampúrísírá wáa fāngge.

†† Ná keri Ebu 9.4

Haru ná tǔnífāgi wá míjpa

12 Ǿ tǎgumasi wá hǔngé déeri ní thu'nná: Ǿ hare mi náani ná khiye phiyoo má pǎtí níne dé ná' daŋ-go wera; fergeerâa ú desurá, ye ú fǒgí ithanumuŋ; kusa'l kɔɔ ná ɪŋɔ ye bú. ² Hanna yema dǒɔɔ. Mú dǒɔɔ k'ruu, ǔu ye hǔmminá weri, ǔu ye ũ' ǎ dee tí nummuná. ³ Ǿ tǎgumasi wá hǔngi wá ǒ dee tǎ ní thu'nná: mí náa kǒ tǔnífā kpakpa' mamiga; ki yema thaasi má'níŋɔ ná tǔŋɪ kɔɔɔge. Thaa gíkpo gíkporá ithanumuŋ úkpo úkpǒo ye bú. ⁴ Kí dikura ki kheeri ǎ yá rí kusa'ru ní thu'nná ǎ séyee fǎnuŋurá. Ná mu kpikura kusa'l wá bée' khaa ɪsāa', khaa tǐkpora ki yánni sée fǎnuŋurá. Tǔnífāgrá nunaa haru ǔu bée hǔŋ weri ú wǒɔnná, sí dé sǎŋgi ná u hǔni biiri kí khé khɔɔɔɔ. ⁵ Hanná hǔni bikhoo ǔu ba maru dunijathǐŋi wá bée' khǔlɔɔ're. Mú u hǔnni biiri, pí kheyɔɔ haabunse ǎ yóo ú Yékírí thǎná, ú ithakhoki wá the', ⁶ ye níŋáa úrá horgo yóo gbiriŋ bu. Yékírí sǒɔbǐŋ-uyaama tǒ kharu ǎ saa-u, sí dé sǎŋgi pí ná kí begoo ní khubi kpársímá'níkpo ná digbéesǎa' (1 260) thago.

⁷ Khǎlgé tɔ yaa ní thu'nná. *Yékírí wá munigi* Misél ná ú munigburá yaa yǎe kpǐŋ pí ná tǔnífāgi ná kí munigbura. ⁸ Ye tǔnífāgura wǒɔɔ bu ya, sí dée múnnáa kí ná kí munigbura buu hǐtanŋharu ní thu'nná tǔwǎ. ⁹ Pí níni ǎ sée tǔnífā kpakpa' kí déeri suu dugoo ǔu ye bú, ú pi yí' nísíhasi'ra ná *Sutāna*, ú ǔu fǐŋ yǎe bunno' dunijanǐpi wá bée' wera. Ním-buri séema ú ná ú munigburi fa fǎnuŋurá. ¹⁰ Tí kpānaa bu, mí núu Ǿ seere ní thu'nná ná u kǔŋ fǎŋge kha'

Werá, ǎbi Yékírí wá hǐmmi ná ú wǒrgi ná ú ɪgi wá waatu naŋ-urma. Ú *Sakhaníní* wá wǒrgi wá waatu naŋ-urma tǎ; pébu, ním-buri séema wée ǔu hasi' ǎbi asóníkāmbi wá nísígi wera.

Úrāa yóo ǎbi Yékírí thǎná nāa hasi' pí nísígi khǔbeegi tǐkǐŋ ná isenŋine,

¹¹ ye wǒrí-buruuma sí kuso Sǎnǐbii wá tarammi ná tí pi seer' ú mí níŋine weri, sí bǎrkará.

Pi khɔɔɔ pí thakoogi ǎ phānaa huumi wǎ.

¹² Tírá yeeri, ɪpǎe bée' pí ní thu'nná weri, pi kí kpán-née,

ye ɪpe bí fǎnuŋgi ná sǒbǐɔkura weri, ti ba pí bí bu, pébu, Sutānāa ná mísi ya-surma kǒŋ ú sūuno bí bu, pébu, tu-uru dé u waatɔɔ kǒŋ na.

¹³ Mú tǔnífāgi tuuru dé ním-buri sée-mama weri, kí yaa yǎe níŋ haru ú hǔnna bikhoori wera. ¹⁴ Ye pí hǎa hannu ná mí kpakpabāa mísi, sí dé sǎŋgi ú wǒnní yāa yóo gbiriŋá ǎ déeyi suwaanɔ, khaa tí pi sǒɔbǐnni sarɔɔ wera. Tí khanná pi ba ná kí begoo du sísāa' ná kpǔki wá thago. ¹⁵ Suwará sagi yɔ'mi, pí dée má dágāa-u,

† *Gérékisirá kha'-purma kha': waatu ná waatibi ná waatu kpúko (Dán 7.25; 12.7).*

sí dé sǎŋgi pí khe harí taru ú. ¹⁶ Ye fǎnuŋurá dákirá ǎ ŋúu yɔ' mí suwaa sa'ra weri, ye hanná buu koo. ¹⁷ Mú tǔnífāgi wá ná mísi yaari hanná weri, kí khee nāa kpǐŋ haru wá bibi wá tɔɔ bí dé tí Yékírí kha'ru, ye kó rí tǎ Yésú wá míni wera. ¹⁸ Tí kpānaa bu, kí nunaa sǒbǐɔkǎŋgírá.

Fúkitá bíŋɔ wá míjpa

13 Mí tɔ náa ná Ǿ fúkitāa kuso sǒbǐɔkura. U yema tǔŋɪ kɔɔɔgi ná thaasi má'níŋɔ. Tǔŋ tǐkpo tǐkporá ithanumuŋ úkpo úkpǒo ye bú, ye thaasurá tǐ'-puri-búma nísí sǐi *kusa' Yékíre*. ² Fúkitāa ú mi náana weri, kheebi-uyaama tǎfírǎ'ya, deesurá kheebure khaa ú pi yí' úrsi weri, ú dese; ye ú núgírǎ kheebure yarínúga. Tǔnífāgrá hǎa-u ú fǎŋgi ná ú ɪgi ná wǒrgi ba'. ³ Fúkitāa wá thaa gíkpo numa'-kɪyaama tákursi, ǔu ye bée hu ye ba páŋnáa.

Sí maaniga dunijanǐpi wá bée', pí thowoo. ⁴ Bée' thuga tǔnífāguri pǎtí ki hǎani fúkitáaru wǒrgi wera. Ye thuga tǎ fúkitáaru kha' mâa wǒnní naŋ fúkitáara, ye mâa wǒnní kpǐŋ ǔu? ⁵ Pí hǎa-u núugi ǔu foi yǎe kusa' Yékínna; ye hǎa-u tǎ khǐnni ǔu dé mú fergibi digbéenɔ ná píŋɔ thago. ⁶ Ú kókírɔ yǎe kusa' Yékírí yǎe hasi' ú nísígi ná ú khanni ná ɪpe bí ní thu'nná weri, pí nísíge. ⁷ Pí hǎa-u khǐnni dé u kpǐŋ ú ná *Yékírí wáburí* ǎ wǒ rí bu, ye hǎa-u tǎ wǒrgi dunijathǐŋi wá bée' ǎ dunijāa kénsi wá bée'rá wera. ⁸ Dunijanǐpi wá bée' wá nísí sí kaari tǐgi Sǎnǐbii ú pi thogunni weri, ú thakoosebura ǎ kó rí gi dunijāa sǐnnimminá weri, píráa ba thugɔɔ.

⁹ Wée ǔu nú, u káká'.

¹⁰ Wée ǔu ba yóo karsó bu, karsó bu u ba yóo; wée ú pi ba khu kpersɔɔrunɔ, kpersɔɔrunna pi ba khuwɔɔ.

Tírá yeeri Yékírí wá nípi mákím-buri ná pi hukée yé khǎa pí Yékinná.

¹¹ Tí kpānaa bu, mí náa Ǿ fúkitāa ná u kuso fǎnuŋurá. U yema tǔŋ ɪŋɔɔ ɪ kheebunni Sǎnǐbii wá tǔŋɪ; dé u ye seereema má tǔnífāge. ¹² Khe-uyaama dúgú fúkitāa wá wǒrgi wá bée' yǎe déegée gí ú wǒɔnná. Yee-urma dunijanǐpi wá bée' thuga dúgú fúkitāa ú numa'na yǎe ye bée hu ye ba páŋnáa wera. ¹³ Dé-urma yǒ tǎgumasimí kpakpa' ǎ tarāa ye naagé yaa ní thu'nná ǎ sūuno fǎnuŋurá, nípe náa. ¹⁴ Wǒ rí gí u buuri yǎe dé tǎgumasimíŋu dúgú wáa wǒɔnná weri, ɪráa ye bunno' dunijanǐpura. U ye seer'-puma kha' pi má' fúkitāa ú pi numa'na kpersɔɔrunɔ, ye ú ba páŋnáa wera.

¹⁵ Ú buu wǒrgi ǎ yéfírǎ sarmu ǎ kɔɔ fúkitāa ú pi má'ni weri, sí dé sǎŋgi ú wǒnní seere yé ye pí khu ɪpǎe bée' pí ba kaa thugɔɔ wera. ¹⁶ Ú ye pí tǐŋgíyá nípi wá bée', nítítáaru ná níkpórbine, tigitáru ná pǒɔrǐbune, hɔɔɔm-bi ná dombine, dé' diŋgi ná kho'irá fǎŋɔ. ¹⁷ Níné yé wǒnní donŋ míni werésí ǎ donŋiŋ míni ná pi kaa

tǎngíyǎ wa. Sí tǎngéésírǎ déerǎ ú fúktǎa wǎ nísígiri werésí nímórwǎ ú mákǐnni ú nísígine wera. ¹⁸ Kháte úrí bu, fǎ mú bu wǎwǎ. Wéé òu tuume, u wǎnní tu nímórwǎ wéé tutǎnga; pébu, khonímórwǎ. Ú nímórwǎ déeri kpársísǎa' ná digbéésǎa' ná má'níkpo (666).

Yékírí wǎ nípi wǎ tǎng fǎnga

14 Mí keri tǎ tǎa Sǎníbiiri ná u nunaa *Sínǎ* tátíkírǎ ú ná nípi kímbi digbéésǎa' ná kpǎw ná píng (144 000). Tǎ-piyaama ú ná ú Sii wǎ nísígí nípi wǎ kho'irǎ. ² Mí núu sǎngǎ ní thu'nnǎ, òu ye kíng má pǎtí dǎgǎa dé kpǎw kí khǎnu wera; má pǎtí yǎge dé dúrí fǎnge wera. U ye kǔmma tǎ má pǎtí nípe dé kǎh' konijǎbi pí kí kíng wera. ³ Pí ye tǔmma tǎng fǎngi uthakhoki wǎ wǎwǎ ná tákooníngǎ bíjǎ' ná níkhǎngbi wǎ wǎwǎ. Níné yé wǎnní tu kí tǎnguri wa ná kí dée má nípi kímbi digbéésǎa' ná kpǎw ná píng (144 000) bí Yékírí hǐnni fǎngurǎ weri wa. ⁴ Pírǎ déeri péé bí kaari ni'nige pí wísu ha'míng weri, pébu, pí ye tuu ha'míu náa wǎ. Pí thooma Sǎníbiiri khaarí wó khaa tí u yóo wera. Pírǎ Yékírí hǐnni, pí dé ú ná Sǎníbii wǎbi tǎ dé má *dúgú míng*. ⁵ Pí tǔni náa wǎ, dé pí ma kaadé sǎwǎ.

Tí Yékírí wǎ mǎngǎbura sǎe' pǎtí u ba thu nípiri wera

⁶ Tí kpǎnaa bu, mí náa *Yékírí wǎ mǎngǎ* wǎ wǎ ná u de' ní thuthu'nnǎ ní; u yema *seere nuwǎan* ú u ye sǎe' dunijathǐni wǎ bée' ù fa fǎngurǎ wera. Ú seere nuwǎana búma waati wǎ bée', ú tu sóomi wǎ. ⁷ U ye seereema fǎnge kha' pí phǎni Yékírí yé fuu ú nísí nuugi, dé waati ú u ba thu nípiri weri, ú waati naŋ-urma. Pí thya' wéé ú khonni thu'ri ná fǎngi ná sǎbǎyǎki ná yǎ' bunjini wera. ⁸ Yékírí wǎ mǎngǎ wǎ wǎ ye thowoo tǎ yéé kíng kha' òu! *Bábilóni* kpakpabaa wǎ-urí, wǎ-urma kutúru. Úrá yeeri dunijathǐni wǎ bée' dóoró khobee píngi ná ha'bee píngi ná yó mípǎ thǐni thǐni, sí taraa dée bí bu má pǎtí pí dé há níni *divé* ú jǎ thu' wera.

⁹ Mí náa wǎ Yékírí wǎ mǎngǎ wǎ wǎ tǎ ná u thoo pǎw píngi yé seere fǎnge kha' níni wó níni òu ba thya' fúktǎa ú pí má'ni ná ú thǐni, ye pí tǎngíyǎ tǎngéesi kho'nnǎ werésí dékírǎ weri, ¹⁰ u ba hǐi Yékírí wǎ námí sǎ má divé huwaa-u wera. U ba fúusǐmma gbengasunagǎ Yékírí wǎ mǎngǎbi ná Sǎníbii wǎ wǎwǎ. ¹¹ Kí kísírǎ ba tu sóomi wǎ; sí ba yama waati wǎ bée' kaa kpáarée. Ní' pí thya' fúktǎa ú pí má'ni ná ú thǐni ná ípǎe bée' pí pí tǎngéeri ú nísíge weri, kí nagura ba fúusǐm-buma; pí ba tu kpáaréesi wa; kǎbege ba', isenge ba', pí ma fúusǐmmǐná. ¹² Tírǎ yeeri, ípe bí déeri *Yékírí wǎbi* yéé dé tí u kha'ri ye khǎa Yésúrá weri, fǎ pí huké. ¹³ Tí kpǎnaa bu, mí núu ná wǎ seere ní thu'nnǎ kha' mí tǎ'nee kha' tǎ kórí gi werǎ, ípe bí khǎni Tamannǎ tǎ kórí ú khǐnni tǎ ba tanní ná hu bú weri, kǎ-bǐnni. *Yékírí wǎ Nii* kha'ri thǐnaa-u, kǎ-buri míjǎng. Pí

sǔmuni sóo-tiri, werǎ pí ba kpáarée; ye pí ba bu pí sǔmuni wǎ taasira.

Yékírí wǎ námísa

¹⁴ Mí keri náa kǎ tátǔní fǎngi ná wǎ hǐtaa bú; *khεεbiŋ-uyaama Níthǐna'biye*.[†] Sǎni uthanumuŋ u fǎ'rá ye kórí wǎwǎ phǔnammi dékírǎ. ¹⁵ *Yékírí wǎ mǎngǎ* wǎ wǎ kuso *Yékínthya'dukírǎ* ye seeriye wéé ú hǐtanna tátǔnǐgírǎ weri, fǎnge kha' u khe ú wǎwǎ tǎ sǐngi' dé sǐgura naŋ-urma. Dunijǎa sǐngipǎnni nan-tirma. ¹⁶ Wéé ú hǐtanna tátǔnǐgírǎ weri, ú tǎ khe ú wǎwǎ tǎ sǐgura dunijana.

¹⁷ Yékírí wǎ mǎngǎ wǎ wǎ kuso tǎ Yékínthya'du' kǐ ní thu'nnǎ weri, wǎwǎ phǔnammuŋ dékírǎ. ¹⁸ Yékírí wǎ mǎngǎ wǎ wǎ ú déeri naagi wǎ níkhǎgaari weri, ú kuso *thǎngikhonkhannǎ* ye seeriye úwe òu wǎwǎ phǔnammuŋ weri, fǎnge kha' u khe ú wǎwǎ phǔnammuŋ tǎ khu divébisiri fǎngurǎ, dé nan-sirma. ¹⁹ Ú khe ú wǎwǎ tǎ khuu divébisiri fǎngurǎ ye khe yee sí pó' kpakpa' kí pí dé wǎ'rá' divébisiri tǎ khon sí yǎkuri wera. Sírǎa bukǎ' kha' Yékírí wǎ námísa ya-surma dunijǎnǐpírǎ, ú ba yeé bí ya.²⁰ Kí pókira yema nukéngírǎ; pí wǎ'rá' divébisiri bú, tarammé kuso tǎ kǎni nani sǎngbi wǎ karfori ye khǎngǎ tǎ buu sítǎdibi ^{††} kpársí má'nísǎa' (1 600).

Fúusǐkhayi má'níng wǎ míng

15 Mí náa wǎ tǎgumasi wǎ hǐngi ní thu'nnǎ ú dée mí bu maaga. *Yékírí wǎ mǎngǎbi* má'níngǎ kǎ'rá fúusǐng thǐni thǐni má'níngǎ. Írá déerǎ phurgan fúusǐm-mina. Yékírí wǎ námísa wǎ kpǔukhanne tíra.

² Mí náa kǎ tǎgi, kí kí wérwérigi má dákpóri yǎ'me, má dugandennu, tǎ jagumǎna naage kpoogo. Mí náa tǎ ípǎe bée' pí kauri fúktǎa ú pí má'ni ná fúktǎa thǐni ná ú nísíge wǎ nímórwǎ tǎ buu wǎngi weri, ná pí nunaa dákpóri yǎ' wérwérimi wǎ thagurǎ ye kórí tǎ Yékírí wǎ konijǎba. ³ Pí ye tǔmma Yékírí wǎ sǔmdébi *Moyízi* ná *Sǎníbii* wǎ tǎnguri kha'

Á Tamaŋ Yékín Wǎwǎa,
ú sǔmu nu'-irma ye dée tǎbírí bu maaga.
Ú ú déeri dunijathǐni wǎ bée' u weri,
ú dédǎmǎwǎ tereŋ-uma ye dée thǐna

⁴ Mǎa ba ha'rí kha' má phǎni Tamannu wǎa?
Mǎa ba ha'rí kha' má fuu ú nísí nuugi waa?
Pébu, úkporǎ déeri Yékínna; wǎ bú wa.

Pébu, dunijathǐni wǎ bée' ba banní ba khuusiŋ ú wǎwǎ tǎ thugǎw,
pébu, bée' tuuri dé tí u déeri weri, tereŋ-tirma.

⁵ Mú sí tanni, mí náa Yékínthya'duki ní thu'nnǎ ná kí pǎngíyǎ, ye mí náa bú Yékírí wǎ kha thǐnthǐinna. ⁶ Yékírí wǎ mǎngǎbi má'níngǎ bí kǎ'rá fúusǐng thǐni thǐni má'níngǎ weri, pí kuso bú *Yékínthya'dukírǎ*. Yee-

[†] *Ná keri Dán 7.13* ^{††} *Sítǎdi úkpora ma métíríbi kpárgǎngkhon ná pímuwǎa'.*

biyaama táfírí yíngírán̄s̄i ye kpógí s̄an̄if̄ān̄angbóróm̄bi p̄āp̄ān̄á. ⁷Tákoon̄ínḡo b̄ín̄í' wá ð̄w̄ h̄āa Yékírí wá mun̄iḡbi má'n̄ínḡon̄i s̄ān̄itákó'i má'n̄ínḡo. Yékírí ūu bú waatu wá b̄é' kutúru weri, ú n̄ámísé h̄iina n̄i. ⁸Kísé h̄ií Yékín̄th̄iya'dukiri ã dee Yékírí wá s̄áu ná ú w̄órḡír̄á. Ye n̄íné yé w̄ónn̄í d̄óon̄j bú Yékín̄th̄iya'dukir̄á wa, f̄s̄ í ná nan̄ f̄úus̄ín̄j th̄īn̄i th̄īn̄i má'n̄ínḡo í Yékírí wá mun̄iḡbi má'n̄ínḡo bann̄i weri, í sóomo.

Yékírí wá n̄ámí s̄u bú tákó'i má'n̄ínḡon̄á wera

16 Mí núu ná ð̄w̄ seere f̄ānḡe ní Yékín̄th̄iya'dukir̄á, Yékírí wá mun̄iḡbi má'n̄ínḡon̄i kha' pi kpó' Yékírí wá n̄ámí s̄u bú tákó'i má'n̄ínḡon̄á weri, dunijan̄á.

²Dúḡí mun̄iḡr̄á yóo ná kpógí ú tákó'n̄ni dunijan̄á. P̄á'nḡé khuu ní' pí pi t̄ínḡéer̄á f̄úkt̄áa wá t̄ínḡées̄un̄e p̄i ye th̄iya' f̄úkt̄áa ú pi má'n̄i wera. Í p̄á'nḡi p̄i-lyaaama ȳé ye nuñ. ³P̄āa ínḡo mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni s̄ób̄iȳok̄ir̄á, kí f̄íkír̄á dée má n̄íth̄ín̄iḡi ú huuri weri, ú taramme. Tákoon̄ínḡobi wá b̄é' p̄i ye bú s̄ób̄iȳok̄ir̄á weri, pí huugo. ⁴P̄āa ís̄āa' mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni bú dáḡib̄i ná ȳo'bun̄in̄á, sí f̄íkír̄á dée taramma.

⁵Mí núu ná mun̄iḡi ūu keñ ȳo'mun̄i weri, u kha' ú ūu bú, ȳé ye bú, ú ūu úkp̄o, ð̄w̄ bú wa weri, p̄āti u déeri nípiri mé'n̄i weri, sír̄āa buká' kha' tereñ-uma.

⁶Pébu, khu-bur̄ma ní' pí déeri ú w̄ābi ná ú h̄ínḡín̄n̄ib̄i weri, pí taramm̄ná kpógo.

Ú h̄āa bi taramm̄i dé pi n̄ú dé ti má' pí.

⁷Mí núu ná ð̄w̄ seere th̄oñḡh̄on̄khann̄á kha' úri Tamañ Yékín̄j W̄ónn̄áa, ú th̄uḡi tereñ-girma ye ūu see' th̄iñaa.

⁸P̄āa íñi' mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni khur̄á. Yékín̄ná yee khur̄á thoḡi nípiri p̄āti naage tho' níni wera. ⁹Mú khu tho'ri bi mé'n̄i t̄áp̄íne weri, pí kus̄iga Yékírí ú yeeri f̄úus̄ín̄j th̄īn̄i th̄īn̄en̄á nan̄i bi wera. Ye pi f̄íkír̄á d̄óoḡi ã f̄uwa Yékírí wá n̄ísí nuugi wa.

¹⁰P̄āa ím̄úw̄āa' mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni f̄úkt̄áa wá ithakhokir̄á, k̄énḡi u di ú iḡiri weri, kí dée t̄áp̄ir̄ge. N̄ípira ye kh̄oñma pí derens̄iri ã dee p̄āti pi ye th̄oñra wera. ¹¹Ye pi f̄íkír̄á d̄óoḡi ã s̄é pí míp̄í-d̄éḡiri wa, dé pi ye kusa'ma Yékírí ūu ní thu'nn̄á weri, ã dee p̄āti p̄ā'na ye nuñ bi ná p̄āti pi ye th̄oñra wera.

¹²P̄āa ni má'n̄íkpo mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni dákp̄or̄o ú pi yí' Éf̄ar̄ati weri, ú huuriya sí dé s̄ānḡi u b̄i ba ya khukukénḡi ban̄ weri, pí bú tara. ¹³Mí n̄āa kp̄er̄énḡb̄éé b̄ís̄āa' ná pi kuri' t̄ún̄if̄āḡi ná f̄úkt̄áa ná w̄éé ūu ye dé ú w̄ís̄i má Yékírí wá h̄ínḡín̄n̄áa-u weri, pí n̄ús̄ir̄á. Kh̄eēbum-b̄iyaama k̄ūmba. ¹⁴Sut̄ān̄āa s̄ūnna bi dé pi dé t̄āḡumasim̄iñ. Pi ye yóoma dunija ibi wá b̄é' th̄ān̄á n̄āa p̄ínḡiñ bi sí dé s̄ānḡi pí kh̄āi pí ná Yékín̄j W̄ónn̄āan̄i ú khu kpakpabaar̄á. ¹⁵Tamann̄á kha' p̄āti súur̄āara bann̄i ba b̄ar̄i níni weri, m̄unn̄āa ma ba b̄ar̄i

bi. W̄éé ūu h̄iti d̄oñkoo yé yee ú t̄ās̄i, sí dé s̄ānḡi h̄ā ú n̄ín̄éé p̄ó'ríp̄or̄o pí n̄āa-u, nus̄é k̄óñw̄ wa weri, kuri-ūn̄-ni. ¹⁶Kp̄er̄énḡb̄éébir̄á p̄ínḡir̄é dunija ibiri khaa tí pi yí' eburusir̄á Árm̄áḡed̄óni wera.

¹⁷P̄āa ni má'n̄ínḡo mun̄iḡr̄á kpógí ú tákó'n̄ni sarm̄n̄á. ð̄w̄ seer̄iye f̄ānḡe ní Yékín̄th̄iya'dukir̄á, ithakhoki wá k̄énḡír̄á kha' dé-siri sówo. ¹⁸Ȳoñr̄āa n̄ínḡiñ ȳéé dúri ȳéé k̄ūnḡuñ, f̄ān̄uñḡur̄āa síge. Í k̄ó'ri gi tí n̄íth̄ín̄iḡura bú dunijan̄á weri, f̄ān̄uñge síḡéé mé'n̄i n̄āa w̄ā. ¹⁹Mú f̄ān̄uñgi síḡenni mé'n̄i weri, nu kh̄āgu í pi yí' B̄áb̄il̄óni weri, í kp̄ikura khaa ís̄āa'. Ye dunijas̄irs̄i wá b̄é' nu kh̄āguur̄á w̄āaḡá me, ye Yékírí wá n̄ámí s̄u p̄i má div̄é huwaa-u weri, ú w̄ógr̄o tí B̄áb̄il̄óni kpakpabaa déeri weri, ú n̄ámís̄ir̄á yaa ú bu, ú h̄ií-ú-buma míp̄āñ. ²⁰Khaa í ȳo'mi s̄ānn̄i k̄ún̄i weri, í b̄é' th̄ínee í ná t̄át̄is̄ine me. ²¹P̄āmp̄úrs̄é yaa ní thu'nn̄á ã b̄āa w̄āa' nípir̄á. P̄āmp̄úri ḡik̄pora ye namma kílobi diḡb̄éer̄o. Ye nípir̄āa ye kusa' Yékírí ã dee p̄āmp̄úrs̄ir̄á, pébu, si ye khuri'-puma p̄i f̄úus̄ín̄j t̄ākursa.

Donḡiñhar̄i wá míña

17 Yékírí wá mun̄iḡbi má'n̄ínḡo bí k̄ó'rá tákó'i má'n̄ínḡon̄i weri, pí ð̄w̄ baa ba seer̄iye mi kha' mi ban̄ má buka' mi míu tí Yékín̄na ba dé donḡiñhar̄i ūu bee khoobi t̄áp̄íne, ú ú h̄itann̄i dáḡib̄ir̄á wera. ²Ú ná dunija ibir̄āa ye bee k̄āmbi, dunijan̄ip̄ir̄á ba taraa d̄oor̄o khobeé p̄ínḡi ná ha'bee p̄ínḡi ná ȳo míp̄í th̄īn̄i th̄īn̄o, sí taraa dée bí bu má p̄āti pi dé h̄ā níni div̄é ú n̄ú thu' wera.

³Yékírí wá Niin̄á s̄ūuno mí bu ye ú mun̄iḡr̄á kheé yóo mí ð̄w̄ gbiriñ bu, mí n̄āa ná ð̄w̄ hare h̄itaa ð̄w̄ f̄úkt̄áa bu, ūu s̄āi p̄i p̄i. N̄ísí s̄i kusa' Yékírí weri, sír̄ā h̄ínn̄á ú w̄ís̄ira. U yema thaasi má'n̄ínḡo ná t̄ūñi kp̄oñge. ⁴Ú har̄i yee-uyaama t̄āmami k̄iñk̄insi ná s̄ān̄it̄ās̄i ná p̄úu th̄īn̄i th̄īn̄e. K̄ó'-uyaama s̄ān̄it̄ákó'ri dékír̄á. Ú berens̄i ná denyugusé h̄iina tákó'n̄na. ⁵T̄i'-p̄iyaama ú kho'nn̄á k̄o n̄ís̄igi kha' B̄áb̄il̄óni kpakpabaa ú déeri donḡiñhar̄i wá n̄iñāa ye dée t̄é p̄éé b̄i dé míu ì p̄i Yékín̄no f̄ān̄uñḡur̄á weri, pí n̄iñāa. Ye n̄íné yé tu kí n̄ís̄igi wá tut̄ānḡi wa.

⁶Mí n̄āa ú hann̄i ná u n̄úu Yékírí wá b̄i ye see' Yésú wá míu weri, pí taramm̄i ã th̄iga. Mú mi n̄āan̄u weri, maagé k̄ó'ri mi t̄ākursa. ⁷Yékírí wá mun̄iḡr̄á p̄úḡi mi kha' p̄éé déeri ye maagé k̄ó'ri mu? Ye kha' mi ban̄ má buka' mi har̄i we ná f̄úkt̄áa ūu thaasi má'n̄ínḡo ná t̄ūñi kp̄oñḡine, ú u k̄ānn̄á weri, sí tut̄ānḡine. ⁸Ye kha' f̄úkt̄áa ú mi n̄āan̄i mé'n̄i weri, u ye búma ye wer̄á u bú t̄ūw̄ā. U ba ku'ma t̄āñ kokokir̄á í yóo téukhara. Dunijan̄ip̄i wá n̄ís̄i sí kaara t̄ūñi thakoosebur̄á, ã k̄ó'ri gi tí dunija s̄inn̄inni weri, ná pi ba n̄āa f̄úkt̄áa ūu ye bú ye u b̄āa bú t̄ūw̄ā weri, ná u pís̄éé baa, si ba dé-bi-buma maaga.

⁹Kh̄āte úri bu, f̄s̄ mú bu hakura ná w̄óñw̄. Thaasi má'n̄ínḡon̄á déeri t̄át̄isi má'n̄ínḡo sí har̄i h̄itann̄i weri, ye

dée tē ubi má'níḡ. ¹⁰ Pí lberá, pí múwáa' ugi wá-gínni. Úkpôo bú ugrá werá ye p̄aari má'níḡ wáa, úra nani baa thoḡ na. Ye ná u ba baa, úrá ba dáu wa. ¹¹ Ye fúktáa ōu ye bú ye u b̄a bú t̄wā weri, dé-uyaama tē p̄aari má'nísāa' iya. Ú niina ye búma ubi má'níḡberá. Ye u yóoma téukhara. ¹² Ú seerye mi tē kha' t̄nḡi k̄oḡ gi mi náani mé'ni weri, dé-irma ubi k̄oḡḡ; p̄i mí dii ugru thoḡ na, dé pi ba di-gima pí ná fúktáaru léeri úkpo. ¹³ Pí b̄e' ma káká' kpoose: pi ba h̄ama pí f̄aḡḡi ná pí w̄rgine fúktáara. ¹⁴ Pi ba k̄p̄mma pí ná S̄ánbi-ira. Ye S̄ánbiir̄a ba w̄r̄i bi, pébu, úrá déeri tamambu wá Tamaḡ ná ubi wá iya. Pée bí u ph̄'ni khori ḡ ȳiḡ bi, ye pí k̄r̄i ú kh̄nni weri, pí ná úr̄a ba w̄r̄i bi.

¹⁵ Yékiri wá munigra seerye mi tē kha' dagi bí mi náani, pí donḡihari h̄tanni weri, dé-bima ní' k̄ḡḡmbi, pi w̄ore ya; ku'-pirma duninath̄iḡi wá b̄e' í yaari dunia k̄ensi wá b̄e'rá wera. ¹⁶ Ye t̄nḡi k̄oḡḡi ná fúktáa ú mi náani mé'ni weri, pi ba ḡma donḡihanna; pi ba fag'ima ú mínni ye séȳo p̄r̄ip̄or̄o. Pi ba kh̄oḡma ú khasi ye khe sí k̄p̄si tho' si. ¹⁷ Pébu, Yékinná yeeri bi sí kákásine pí buu káká' kpoosi ḡ h̄a pí igine fúktáaru ḡ ná naḡ khu ú mí tí Yékiri kha'ri weri, tí dé tí d̄ommíná. ¹⁸ Ye kha' har̄i ú mi náani mé'ni weri, ú déeri nu kh̄aḡi í pi yí' Bábílóni weri, úr̄a dunia ubi wá thagra.

Bábílóni wá keumi wá míḡa

18 Mú si tanni, mí náa Yékiri wá munigi wá ḡ ná u yaa thu'nná yēe s̄uḡ. U yema w̄rgē tákursa; ye ú s̄aurá yé'rigé duniana. ² Ú s̄uríyá f̄aḡḡe kha' ōu! Bábílóni k̄pakpaba wá-ur̄i, wá-urma kutúru. Baḡ-ur̄i ba déema werá k̄p̄er̄ngb̄e th̄iḡi th̄iḡi wá khar̄i ná pí kóokhara. Dé-urma tē w̄r̄i'í wó w̄r̄i'í ōu k̄p̄ur̄i ná khaa wó khaa ōu k̄p̄ur̄i, pí mí ḡ p̄i nípe weri, pí kóokhara. ³ Pébu, úrá yeeri duninath̄iḡi wá b̄e' taraa d̄or̄o khobe p̄iḡi ná ha'be p̄iḡi ná yó míp̄i th̄iḡi th̄iḡi, sí dée bí bu má p̄at̄i pi h̄a níni *div̄é* ú jú thu' wera. Ú ná dunia l̄ir̄a ye b̄e k̄ambi, ye dunia w̄áḡ'ír̄ib̄ir̄a w̄r̄oḡ dée tē tigitár̄bi ú hensi wá k̄om̄i wá b̄arkára.

⁴ Mí núu ná ḡ seerye ní thu'nná kha' má nípa, pi ku' p̄u nuḡená sí dé s̄aḡḡi h̄a pí yé ba dé míp̄i í í nu nípara dé, ḡ ba th̄oḡra p̄at̄i píra ba th̄oḡra weri wa, ⁵ dé pí míp̄iḡi duk̄i-urma ná nani thu'nna, ye Yékinna phaa-i ya. ⁶ Téé tí donḡihari déeri p̄oḡri weri, pi taa-u tí; pi taa-u tí h̄uḡi wá khaa ḡḡḡ. Th̄oḡra ú u th̄oḡraari bi weri, u ma má th̄ahuu oḡw̄oḡe u h̄aani bi. Tírá yeeri píra h̄a-u p̄oḡ, pí huumuná tar̄i ú wábur̄i p̄aa ḡḡ. ⁷ P̄at̄i u daforonna yēe foi weri, pi th̄oḡraa-u mú tē ú kákásé ḡaḡum̄i, dé u ye k̄omma kha' dé-manuma iya; má ba naan̄i má p̄at̄i khoó dé hu yé sée ú haré kí naan̄i weri wa. ⁸ S̄ir̄a ba ye huumi ná káká' ḡaḡum̄i ná kh̄m̄i ḡi Yékiri kha'ra weri, sí kh̄uḡḡ

khu úkpo. Ú nuu ba soma khurukhuru ḡ dé míníga. Pébu, Tamaḡ Yékiri ú saari si mé'ni weri, u ma w̄rgē. ⁹ Dunia u bí daforonna nuḡená yēe dé tí pi kh̄oḡ', yēe dé berensi pí ná í nu nípara weri, ná pi ba náa ná nuu so yēe t̄ḡi k̄isi, pi ba kí fuuma yé kí s̄uríya. ¹⁰ Ná pi ba náa th̄oḡra ú nanni nuḡeni weri, ph̄aḡḡé k̄ó' pi pí nuu ke' yé kí k̄ḡ kha'

Ye, ye! Bábílóni ú déerá nu kh̄aḡu yēe ye w̄rgē weri, úra Yékiri saari h̄tanserá léeri úkp̄o thaḡo mé'naa?

¹¹ Ná dunia w̄áḡ'ír̄ib̄ir̄a ba náa h̄tansi Bábílóni weri, pi ba kí fuuma tē yé kí wú' má níne wú' buga. Pébu, níne w̄e doḡ pí t̄adonḡir̄onsiri t̄wā. ¹² Pi ye donḡimma s̄ani ná warf̄ir̄a ná *p̄uḡ* th̄iḡi th̄iḡi ná táfir̄i ȳḡḡir̄ansi ná *t̄amam̄i k̄iḡk̄insi* ná t̄ab̄o' s̄u núu nuu ná tá h̄nsi h̄uḡ sí pi déeri t̄n̄iȳiḡi ná t̄ab̄o' wá dori s̄i huu ná s̄raa ná s̄ó kh̄si ná s̄ó p̄ursi wá s̄o, ¹³ ná nantákp̄ek̄ir̄ensi ná dat̄k̄oḡḡ th̄iḡi th̄iḡi wá dori s̄i huu weri, ná *div̄é* ná núumi ná fáan̄im̄úki ná *bilé* wá th̄iḡi ná náabi ná s̄ánbi ná s̄aḡḡi ná wotoroosi ná níth̄ina'bibi wá yatura. ¹⁴ Pi ye k̄omma kha'

Mí í píri Bábílóni nípara ye kh̄oḡ' k̄ḡ weri, sóo-irma; pí ba buwee t̄wā.

Pí hensi ná míkuru sóo-irma, pí ba náa-i t̄wā.

¹⁵ Ní' pí w̄áḡ'ír̄i ḡ dée tigitár̄bi nuḡe b̄arkára weri, ná pi ba náa th̄oḡra ú nanni weri, ph̄aḡḡé k̄ó' pi, pí nuu ke' yé kí fuu yé kí wú' má níne wú' buḡi ¹⁶ kí k̄ḡ kha' Ye, ye! Nu kh̄aḡu ḡ ye hense, í nípara ye yee táfir̄i ȳḡḡir̄ansi ná *t̄amam̄i k̄iḡk̄insi*, ná s̄ant̄asi ná *p̄uḡ* th̄iḡi th̄iḡi, ¹⁷⁻¹⁸ ye í hense b̄e' w̄r̄oḡ murguntu léeri úkp̄o thaḡo mé'naa?

Bat̄o níkh̄aḡi wá b̄e' ná pí sur̄yóo t̄ak̄ambi ná pí déeḡe bat̄on̄ná ná nípi wá b̄e' p̄i déeḡe s̄ób̄ȳk̄ir̄a weri, mú pi náani ná nuu so k̄is̄ir̄a t̄ḡi weri, pí nu-naa ke' yēe s̄ur̄i kha' ḡúnni nuḡe ye w̄nni mák̄iḡ nu k̄akpa'yene? ¹⁹ Pi ye ho'ma t̄eb̄isi yēe k̄oḡ pí thasir̄a yēe fuu yēe wú' yēe s̄ur̄i kha'

Ye, ye! Nu kh̄aḡyēe tigi'í wá b̄arká ú bat̄otár̄bi déeri tigitár̄bi weri,

írá keuri léeri úkp̄o thaḡo mé'naa?

²⁰ Ípe bí ní thu'nná weri, pi kí k̄p̄ann̄e p̄at̄i i keuri wera.

Ípe bí déeri ú wábi ná ú *s̄ḡḡun̄bi* ná ú *h̄ḡḡinn̄i* bi weri, pi kí k̄p̄ann̄e tē

dé Yékiri taa-urma pí míḡa.

²¹ Yékiri wá munigi wá ḡ ōu f̄aḡḡe weri, ú khee p̄ur̄ḡi kí kheebunni náḡ k̄akpaku ḡ h̄iḡi ḡi s̄ób̄ȳk̄ir̄a ye kha' Múnnáa Bábílóni ú déeri nu kh̄aḡu weri, u ba b̄ar̄i th̄iḡe.

Pí ba náa-u t̄wā;

²² koniḡa ba k̄h̄i' Bábílóni t̄wā;

t̄mbir̄e ba k̄ḡ bú t̄wā;

boofereḡ wer̄esi t̄ut̄un̄iḡe ba k̄ḡ bú t̄wā;

pí ba ná déki sūmdée úkpo bú tūwā;
 námbiré ba kōñ bú tūwā;
²³ fūtñāa ba so bú tūwā;
 pí ba nú ha'yee ná ú haru wá núgi bú tūwā,
 pébu, Bábílóni wá wáǵí'ribírá déerá ní' kpórbiri
 dunijaná

ye ú nípirá naapinee dunijathījini wá bée' ĩ bunnigee.
²⁴ Ye Bábílóniná pi náani tē *Yékírí wá hīngínñibi* ná ú
 wábi ná nípi wá bée' pí pi khuwa'ri fa dunijaná weri,
 pí tammuna.

Ī fuu Yékírí wá nísí nuuga

19 Mú si tannu, mí núu ná ɔ seere kōñ fāñge ní
 thu'nná má pātí ní' kōngómbe dé seere weri,
 kha'

Alelúya, a fuu Tamāaŋ nísí nuuga!
 Á Yékinnāa hīñ nípira; úrāa sáú ná wórgne;
² Ú thugi teren-girma ye úu se'e thīnaa.
 Pébu, Yékinna yee Bábílóni ú déeri dongjiharú úu ye
 bee khoobi tápīne weri wa.

Úrá yeera dunijanírú berensirá.
 Pātí u khuuri Yékírí wá sūmdébibiri weri, Yékinná taa-
 u kí mígne.

³ Pí písée kōni tē kha'

Alelúya, a fuu Tamāaŋ nísí nuuga!
 Bábílóni ú pi tho'ri weri, ú kísira túmma waati wá bēe'
 kaa kpáarée.

⁴ Níkhāgubi digbée ná píjírú' ná tákooníngo bíjírú'ná
 khuusiro Yékírí úu ithakhokirá weri ú wóonná yēe
 thugɔɔ kha'

Amiina. Alelúya, a fuu Tamāaŋ nísí nuuga!

⁵ ɔ seere kuso ithakhokirá kha'

Ī kpónnó' á Yékinna, ĩ bí déeri ú sūmdébibí yēe
 phāɔɔ wera,
 nítítáapi tíkíñ ná níkpórbine.

Sáníbi wá ha'yeekeŋ wá dimi wá míña

⁶ Mí núu ná ɔ seere kōñ fāñge má pātí ní' kōngómbe
 dé seere, má pātí dágāa dé kpɔɔ kí khānu, má pātí
 yɔge dé dúrí fāñge weri, kha'

Alelúya, a fuu Tamāaŋ nísí nuugi,
 dé á Tamaŋ Yékíñ Wónnāanāa ugne.

⁷ A kpánnée yé yee nuumé thā' a; a fuu Tamāaŋ nísí
 nuuga,
 dé Sáníbi wá ha'yeepānnu nan-turma; ye ú hanná
 sɔɔbírɔ sówo.

⁸ Hā-buruma táfírí yíngírán kirsu ú yeye.
 (Táfírí yíngírán sírá déeri *Yékírí wábi* wá míkuru í pi
 déeri wera.)

⁹ *Yékírí wá minigúrá* seeriyé mi kha' mi tī'née kha' pée
 bí Sáníbi yí'ri ú ha'yeekeŋ wá diminá weri, kuru-bínnu.
 Ye kha' seere weri, ku'-urma Yékírí thā, ye dée thīnaa.

¹⁰ Mí khuusiro ú the'rá dé mi thugɔɔ; ú kha' hā mí dé si

ya, dé dé-manuma Yékírí wá sūmdébi wá ɔɔ pātí mi ná
 mí asóníkāñ bìl se'e' Yésú wá mílun weri. Ye kha' Yékíre
 mi mákínni ná mi thya'. Pébu, Yésú wá thīnaa ú u
 se'e'ri weri, ú míñe *Yékírí wá hīngínñibura* ye se'e'.

Wée ú kánni ságí fíráaru wera

¹¹ Mí náa ná thu'nna págíyá, ɔ ságí fíráa kuso. Wée ú
 kánnāa-u weri, pi ye yísɔɔma wée úu se'e' thīnaa, ú pi
 wónní khāa wera. U thuma nípi ú thīñāa khīnno yé
 khāi khāigi ú thīñāa khīnno. ¹² Ú yíbiira ye soma má
 naage, ye ithanumuh kōngómbe ye ú thagurá. Tī'-
 piyaama kó nísígi ú wísírā ye úkporá tuura gi tūmá
 níné yé tu gi ya. ¹³ Yee-uyaama kpórgíkporí gí pi ní'ná
 tammɔ wera. Ú nísígírā déeri Yékírí wá seere.

¹⁴ Khāikhāi bìl ní thu'nná weri, pí yee táfírí yíngírán
 kirsu ye kání ságí fírbi yēe thowoo. ¹⁵ Kpersɔɔri phū-
 nammēe ye ku' ú nógírā. Úra u ba khe ĩ kpíñ
 dunijathījine; *u ba mareema khīlɔ're*; † u ba wíñá'-
 puma pātí pi dé wíñá' *divébisiri* pókírā ĩ khorí sí yɔkuru
 wera. Síraa buká' kha' Yékíñ Wónnāa námísi ya-surma
 tákursa. ¹⁶ Tī'-piyaama ú nísígiri ú kpórgíkporí ná ú
 kpūunná. Kí nísígírā déeri: ubi wá li ná tamambi wá
 Tamaŋ.

¹⁷ Mí písée náa *Yékírí wá minigi* wá ɔɔ, ú yaa nuuaa
 khurá ye súríyá ĩ seeriyé wúrípi wá bée' pí ye de' weri,
 kha' pi ba píñgíñ ĩbé di Yékírí wá keru kpakpasu wá di
 mí u déeri weri, ¹⁸ ĩ khɔɔ ubi wá khasi ná
 sodáasínkhāgubi wá khasi ná níkpórbí wá khasi ná
 ságíkhasi ná pí kánni ságíburi weri, pí khasi ná nípi
 wá bée' khasi, hɔɔɔmbi ná dombi ná nítítáapi tíkíñ ná
 níkpórbí wá khasine.

¹⁹ Mí náa tē fúktáaru ná dunija ubi ná pí sodáasíbi
 ná pi píñgírí dé pi khāi pí ná wée ú kánni ságáaru
 weri, ná ú sodáasíbura. ²⁰ Pí kórí fúktáaru, ú ná wée úu
 dé ú wísi má *Yékírí wá hīngínñāa-u* wera. Úrāa ye dé
 tāgumasímíñi fúktáa wóonná yēe bunno' ípe bí buura
 fúktáa wá tīngéesuri ye thuga fúktáa ú pi má'ni wera.
 Khe-burma pí fúktábe bíñɔ bée' ĩ hīni bi gbengasuna
 kpóroo bu; ²¹ ye wée ú kánná ságáaru, ú nú gí kper-
 sɔɔrinna ye ku' weri, úrá khuu pí tɔɔri ye wúripé dii pí
 khasu ĩ hīñe.

Dusu kpársímúwāa' wá míña

20 Tí kpānaa bu, mí náa *Yékírí wá minigi* wá ɔɔ ná
 u yaa thu'nná yēe sūñ. Kó'-uyaama *tāñ kokoki* wá
 konegibinni ná yɔrgi kpakpaku dékírā. ²³ Ú kórí tūñfā
 gí déeri suu dugoo úu ye bú, ú pi yí' nísíhasi'ra ná
Sutānaani weri, ĩ fógɔ ye hīnoo tāñ kokokirá dé u dé
 dusu kpársímúwāa' bú. Hīñ-uruu-búma ye barma
 tutūnni ye tīngíyá ri sí dé sāñgi níné wónní págí ri,
 ú bú ku' ĩ fññí bunno' dunijathījini wā, fí ĩ ná nan

dusɪ kpársímúwǎa' wá hīime. Ye tí kpānaa bu pí séyɔɔ ú dé ɔ waatu kíríu.

⁴ Mí náa ithakhosi, pɔɔ hītaa bú. Ípe bí hītanna bú werɪ, Yékírí hǎ-uyaa-buma wórgɪ dé pí thu nípa. Mí písée náa nípi wá tha sí pí kpa'ra ɿ dɛe Yésú wá míu ná Yékírí wá seere ú pí ye see' wera. Í náa tɛ́ ípe bíu ye míu thuga fúkítáa ú pí má'ni ná ú thīni wǎ, pí bíu ye míu buu ú tǐngéesɪrɪ kho'nná werésɪ dékírǎ wa wera. Pí yaa huuminá ɿ dii ugɪrɪ pí ná Kírísiri kpoogi dusɪ kpársímúwǎa'. ⁵ Sírǎ déeri dúgɪ huyamuna. Ye pɔ hu-uribírí, ná dusɪ kpársímúwǎa'na hīi na, pírǎ ya hu-uminá wǎ. ⁶ Péé bí khɪrɪrɪ yaa huuminá werɪ, kurɪ-bín-nɪ, ye dée tɛ́ Yékírí wǎba. Pǎa íɲɔ huminá ba wónní dé bi míunɪ wǎ, dé pí ba déma Yékírí ná Kírísí wá thɔɲnɪbɪ yé di ugɪrɪ pí ná úrí kpoogi dusɪ kpársímúwǎa' thagɔ.

Tí pí wónni Sutānaani wera

⁷ Ná dusɪ kpársímúwǎa'na taraa, pí ba séema *Sutānaana* ku' karsórá ⁸ ɿ fɪɲ dunipathīi pí wá bée' ɪ dunija nuɲɔɔ bíjǐ'ná, í pí yí' Gɔɔɔ ná Mágɔɔɔ, dé pí píngíɲ ɿ khǎ pí ná Yékínna. Kóm-burma má sɔ́bɪyɔkɛngɪ wá sɪmɪhǐkɛ. ⁹ Hǐm-burma dunijǎa bée' ɿ sǎní kúní nu í Yékírí khɔɔ'ru, khaa tí ú wǎbɪrɛ werɪ, ye naagé yaa ní thu'nná ɿ ba thogi bi. ¹⁰ *Sutāna* úu ye fɪɲ yêe bunno' pí werɪ, pí hīnoo gbeɲgasuna kpóroo bu. Tí khanná fúkítáa ná wée úu dé ú wǐsɪ má Yékírí wá hǐngínná-u werɪ, píre. Pí ba kí fúúsɪmma khɪbɛɛgɪ tíkíɲ ná isɛngɪnɛ, waatu wá bée' kaa kpáarée.

Phurgan thuga

¹¹ Mí náa ithakho' kpakpa' fǐrgɪ ye náa ná ɔ hītaa bú. Fǎnɲɔɔ ná thu'nná thīnee ú wóɔnná, pí náa sɪ tǔwǎ. ¹² Mí náa huuribo; níkpórbi tíkíɲ ná níítáapɪnɛ ná pí nuuna ithakhoki wá wóɔnná ye sepé phirse. ɔ sebé phiriye tɛ́, úrá déeri thakoosebura. Pí thu huuribiri ɿ mákírǎ pí sǔmdéɛɲ jí tǐ'ni sepurá wera. ¹³ Pí huuri sɔ́bɪyɔkurǎ werɪ, sɔ́bɪyɔkurǎ sée pí yaa; ye péé bíu the'rinuná werɪ, the'rinuná sée pí yaa. Pí thu pí bée' ɿ mákírǎ pí sǔmdéɛnɲɪnɛ. ¹⁴ Pí kheɛ huumi ná the'rinunɪ ɿ hīni si na kpóroorǎ. Na kpóroorǎ déeri pǎa íɲɔ humina. ¹⁵ Níní wó níní wá nísí gǐi ye míu tǐgɪ thakooseburǎ wa werɪ, pí hīnoo na kpóroorǎ.

Thu'ru fūmɪ ná fǎnɲ fūngɪ wá míɲa

21 Tí kpānaa bu, mí náa thu'ru fūmɪ ná fǎnɲ fūngɪ. Dúgɪ thu'ru ná dúgɪ fǎnɲɔɔ thīni-sínnima tíkíɲ ná sɔ́bɪyɔkɪnɛ. ² Mí náa nu í déeri Yékírí wáyɪ, í déeri Jerúzalémɪ fūma, ɪ má harɪ ú kpékínnɪ yêe yóo khoyeegi werɪ, ná ɪ yaa ní thu'nná Yékírí thǎnǎ yêe sūɲ. ³ Mí núu ná ɔ seereɛ fǎngɛ ithakhokirǎ kha' Yékínna ma nípi wá sɔɔɔmburǎ werǎ; u ba hǐti-bíma kpoogo. Pí ba déma ú nípi ye ú thīna ba hǐti-bíma kpoogi yé dé pí

Yékíre. ⁴ U ba khɔfɪ'ma pí níímíthímisi wá bêe'; huumé ba hǐti bú tǔwǎ; pí ba wú' buɲi tǔwǎ; pí ba fou tǔwǎ; wí'nuɲɔɲɔgɛ ba hǐti bú tǔwǎ, pébu, míu ɪ ye bú khūunɪ werɪ, ɪ bú tǔwǎ.

⁵ Wée ú hītanna ithakhokirǎ werɪ, ú kha' ma ba déma míɲɪ wá bée' fíkíɲ dé fūɲɲa. Ye kha' mɪ tǐ' sɪ dé seere werɪ dé-urma thǐɲaa; pí wónní khǎa ú bu. ⁶ Ye kha' míɲɪ wá bée' déeri sówo. Maná déeri *Álífá ná Óméǎǎ*; kókírɔ ná kpúunǐɲǎ. Wée ú ɲúusɪ kó'ru werɪ, ma ba hǎa-uma thakoobúntǎnnɪ wá yɔ'mɪ phǎɲɪ, ú ɲú. ⁷ Wée úu ba wórí Pǐlúnáani werɪ, úráa ba bu í míɲɲena. Ma ba déma ú Yékírí, ye ú dé má biye. ⁸ Ye phǎnannɪbɪ ná ní' pí kaari khǎa Tamanná, ná pí dé mí khǐɲkhǎnnɪ, ná níkhubi ná khobeɛbɪ ná ha'beɛbɪ ná dɔɔɔɛbɪ ná sǐn-thɔɔɔɔnnɪbɪ ná nípi wá bée' píu tǔɲ werɪ, pírǎ yóo gbeɲgasuna kpóroo bu. Sírǎ déeri pǎa íɲɔ humina.

Jerúzalém fūmɪ wá míɲa

⁹ Yékírí wá mɪnɪgɪbɪ má'níɲɔ bí kó'rá tákó' í hīina fúúsɪɲ thīiɲi thīiɲi má'níɲɔ, í déerǎ phurgan fúúsɪm-mɪnɪ werɪ, pí ɔ baa ba seerɪye mɪ kha' mɪ ban má bu-ka' mɪ harɪ ú *Sǎnǐbiira* ba yee wera. ¹⁰ Yékírí wá Niiná sūuno mí bu ye mɪnɪgɪrǎ kheɛ yóo mí kó tǎtí' kpakpa' sǔnsūnɪgɪ wá thagɔ, ɿ bukaa mɪ Yékírí wá nu í déeri Jerúzalém, í yaari ú thǎnǎ yêe sūɲ wera. ¹¹ Yékírí wá sáurǎ dée má táyésíge ɿ yé'rígêe. ɪ ye yíngímma má púrgɪ wá dori sǐi huɪ, má púrí gɪ pí yí' jásípi, má dugandennu. ¹² Kpéɲ kpakpa' sǔnsūnɪgɛ sǎnná kúní nu-na. Nuuna yema tutūɲɲɪ kpɔɔ ná íɲɔɔ. Ye Yékírí wá mɪnɪgɪbɪ kpɔɔ ná píɲɔ ye teyɛɛ. Tǐ'-pɪyaama *Ísíráyél thīiɲi* kpɔɔ ná íɲɔ wá nísísiri bú tutūɲɲɪnǎ. ¹³ Tutūɲ ísǎa' ísǎa' ye nuhe' íɲí' bée'rá: tutūɲ ísǎa' khukukirǎ, ísǎa' terébanabírɛ tó he'nná, ísǎa' tó he'nná, yóɔ ísǎa' khudóoɲgírǎ. ¹⁴ Púrsɪ kpɔɔ ná sɪɲɔ pí kheera too nu wá kpémína. Sí púrsɪ kpɔɔ ná sɪɲɔnǎ, tǐ'-pɪyaa-búma *Sǎnǐbii wá sūɲɲɲɪbɪ* kpɔɔ ná píɲɔ wá nísísira.

¹⁵ Wée úu ye seereɛ mí werɪ, kó'-uyaama tá mákíntǎ gɪ pí déeri sǎnnɔ wera. Kíra u ba khe ɿ mákíɲ nu wá thīni ná í tutūɲɲɪ ná í kpémína. ¹⁶ Nuuna yema nuɲɔɔ bíjǐ'ɲɔ, ye he'í wá bêe' yema mágírɪ mágírɪ. Ú mákírǎ nuunɪ táɔɔ' tǐu ye ú werɪ, í dée sítádɪ kímbɪ má'níkpo (12 000). † ɿ pherɪ ná í sūnnɪ ná í sūnnɪ thu'nná, ɪ yema kpoogo. ¹⁷ Ú mákírǎ kpémí wá sūnnɪ thu'nná, ú dée dékpéɲɲama'ɲɪ dígbéemá'níɲɔ ná íɲí' (144). †† Dóɲ mí níthǐnapɪra mákíɲ pí míɲɲɪnɪ werɪ, múnnǎa mɪnɪgɪ mákínnɪ kpémína. ¹⁸ Púrsɪ wá dori sǐi huɪ sí pí yí' jásípi werɪ, síra pí kheera mágí nu wá kpémína. Ye sǎni thǐn-thímee úu yíngíɲ má dugandennu werɪ, úra pí má'ná nu wá thīna.

¹⁹ Púrí thīiɲi thīiɲi wá dori sǐi huɪ werɪ, síra pí kheera ɿ too nu wá kpémíni ɿ kpékírɔɔ. Púrí gɪ pí yí' jásípi werɪ,

† *Sítádɪbɪ kímbɪ má'níkpora ye ɲúmímma kílóɔɔ' kímbɪ ná kpár-ga.* †† *Dékpéɲɲama'ɲɪ dígbéemá'níɲɔ ná íɲí'na ye ɲúmímma méti'ribɪ dígbéesǎa' ná kpɔɔɔ.*

kírá déerá dúgú wágura; kí pi yí' sáfiiri weri, kírá déerá p̄áa íṅ wágura; kí pi yí' kálísédóni weri, kírá déerá p̄áa ísāa' wágura; kí pi yí' éméródi weri, kírá déerá p̄áa íṅ' wágura; ²⁰ kí pi yí' sárdóni weri, kírá déerá p̄áa ímúwāa' wágura; kí pi yí' kórnálini weri, kírá déerá p̄áaṅ má'níkpo wágura; kí pi yí' kírízólíti weri, kírá déerá p̄áaṅ má'níṅ wágura; kí pi yí' béeríl weri, kírá déerá p̄áaṅ má'nísāa' wágura; kí pi yí' tópázi weri, kírá déerá p̄áaṅ kp̄oṅkhon wágura; kí pi yí' kírízópárázi weri, kírá déerá p̄áaṅ kp̄oṅ wágura; kí pi yí' yásénti weri, kírá déerá p̄áaṅ kp̄oṅ ná tíkpo wágura; kí pi yí' ámetísítí weri, kírá déerá p̄áaṅ kp̄oṅ ná íṅ wágura.

²¹ Púuyi kp̄oṅ ná íṅ pi kheera dée tutōṅṅi kp̄oṅ ná íṅṅa. Púubi tíkpo, tutōṅ tíkpo, púubi tíkpo, tutōṅ tíkpo. Nu wá khīṅ kpakpa'nṅi dé-tiyaama sāni thīnthīṅ yíṅgírámṅṅo, ōu ye má dugandennu.

²² Mi p̄áa Yékínthiya'duki nuná wā, dé Tamaṅ Yékíṅ Wónnāa ná Sáníbiirá déeri Yékínthiya'dukira. ²³ Nuná kp̄úu khu ná fergee bu wa, dé Yékírí wá sáurāa yé'ré'gē, ye ú Sáníbiirá dée í fútnakhe'nna. ²⁴ Nu wá táyésígírāa ba yé'ré' duniṅathīṅṅini kéṅṅṅe. Ye duniṅa ubura ba bamma pí mí kíkuruṅe bú í nuná í hā nuni sáú. ²⁵ Nu wá tutōṅṅinā ba pá'ní p̄á wā, pébu, iseṅgé ba hīti bú wa. ²⁶ Duniṅathīṅṅina ba bamma í mí kíkuruṅe bú í nuná í hā nuni sáú ná kp̄orso. ²⁷ Mí nigeṅgé ba dóoṅ bú nuná p̄á wā; níni ōu dé mí ū pí Yékínno yēe tōṅ weri, ú ba dóoṅ bú wa, dé íp̄e p̄ísí sí tī'ní bú Sáníbii wá thakooseburá weri, pí tónnāa ba dóoṅ bú.

22 Tí kpānaa bu, Yékírí wá muniṅurá bukaa mi dágáa wá y' mī hāana' thakoogi wera. Pí y' mī na ye yíṅgím̄ma má dugandennu ṅ kuso Yékírí ná Sáníbii wá ithakhokirá ² yēe khānu nu wá khīṅ kpakpa'ru wá s̄oṅṅmburá. Táhu gīi hāana' thakoogi weri, ki yema dágáa he' íṅṅo bēe'rá. Ki semma duiṅurá p̄áaṅ kp̄oṅ ná íṅ, p̄áa tíkpo fergeerá. Ye kí tāmásura boso'ma duniṅathīṅṅi wá bēe'. ³ Mí í Yékírí danṅannu weri, tí t̄o ba hīti bú nuná wā. Yékírí ná Sáníbii wá ithakhokira ba hīti-búma nuná. Yékírí wá s̄m̄débibira ba kí thuḡoṅma. ⁴ Pi ba p̄áma ú w̄oṅse'nna. Ye pí tī' ú p̄ísígiri pí kho'irá. ⁵ Iseṅgé ba hīti bú t̄úwā. Pí ba kp̄úu fútna werési khu bu wa, dé Tamaṅ Yékínna ba yé'ré' pi kéṅṅṅe. Pi ba dima uṅṅi waati wá bēe' kaa kp̄áarēe.

⁶ Ú seerlye mi kha' seere weri, dé-urma thīṅnaa, pi wónnī khāa ú bu. Tamaṅ Yékírí ōu hā ú hīṅṅinnibi w̄oṅṅi weri, úrá s̄nnu ú muniṅṅi dé u buka' ú s̄m̄débibiri mí t̄u ba dé kháte ná kírú wera.

Yésú wá písémbammí wá míṅa

⁷ Yésúrá kha' ma ma bammuná. Wéé ú kó'ru Yékírí wá n̄uḡseere ú tī'ní bú sebi werá weri, kuru-ūnni.

⁸ Míni Jāna núu í míni ye p̄áa-ṅ. Mú mi núunii ye p̄áa-ṅ weri, mí khuusiro *muniṅi* ú buka'ru mi í weri ú the'rá dé mi thuḡoṅ. ⁹ Ye ú kha' hā mí dé si ya, dé dé-manuma Yékírí wá s̄m̄débii wá oṅ p̄átí míne ná p̄átí mí as̄n̄íkāṅ bí déeri Yékírí wá hīṅṅinnibi ná pí kó'ru seere ú seer' sebi werá wera. Ye kha' mi khuusíṅ thiya' Yékíre. ¹⁰ Ye khab̄i tē kha' hā mí kóoró' Yékírí wá n̄uḡseere ōu bú sebi werá weri níṅṅe p̄a, dé waati t̄'ríṅ-uma. ¹¹ Wéé ōu dé mí míṅṅi weri, u kí déyee kí yóo k̄ūṅ; wéé ōu dé mí nigeṅṅi weri, u kí déyee kí yóo k̄ūṅ; wéé ú déeri ní' termemmi weri, u kí dé tí teren-ni, ye wéé ú déeri Yékírí wāa weri, u yeé ú níṅṅedékírā hīti kíkpo yé kura.

¹² Yésúrá kha' ma ma bammuná. Ná ma ba baa, ma ba taama bēe' í mákíṅ tēe tí pi déeri wera. ¹³ Maná déeri *Álifá ná Ómégára*; maná déeri dúgú níni ōu ye bú ye dée tē phurṅaṅ níni ōu ba hīti bú wera; ye dée kókíró ná kp̄oṅṅināana. ¹⁴ Pí fú'ru pí kp̄oṅṅiburi weri, kuru-bínni. Pi ba buma khīnni í thoo tutōṅṅinā í dóoṅ nuná í bu táhu gīi hāana' thakoogi weri, kí bisi í di. ¹⁵ Ye táthoṅ ná d̄oṅreebi ná khobeebi ná ha'beebi ná níkhubi ná s̄nthoṅṅunibi ná ní' pí kh̄oṅ' n̄un̄un̄u yēe tōṅ weri, pí ba dóoṅ nuná wā, dé pi ba hītima kpaṅo. ¹⁶ Ye kha' man̄i Yésúrá s̄nnu má muniṅṅi dé u banní ba seer' ṅ bí déeri as̄n̄n̄ipuri weri, í míṅṅe. Kha' maná déeri *Davítí* wá kóiri ye dée tē má duiyékíṅkusa're. ¹⁷ Yékírí wá *Nii* ná Sáníbii wá hanná kha' u baṅ! Wéé ú núuni si weri, u kha' u baṅ! Wéé ú p̄oṅsi kó'ru weri, u baṅ! Wéé ōu b̄e y' mī hāana' thakoogi weri, u ba hīṅ bi phāṅa.

Phurṅaṅ seere

¹⁸ Ye míni Jāna seer'ma níni wó níni ú núuni Yékírí wá n̄uḡseere ōu bú sebi werá weri, ye nann̄iṅa bú t̄o, Yékínna ba yeema f̄oṅs̄iṅ mí pi seer' sebi werá weri, pí nan̄o. ¹⁹ Ye níni wó níni ú khonni bú t̄o Yékírí wá n̄uḡseere ōu bú sebi werá weri, Yékínna ba khomma ú niini bú tē ú nu ná táhu gīi hāana' thakoogi, sí mí í pi seer' bú sebi werá wera. ²⁰ Wéé ú seer' í míṅṅe weri, úrá seer' kha' thīṅnaa-u, ma ma bammuná.

Amiina. Á Tamaṅ Yésú, u baṅ! ²¹ Á Tamaṅ Yésú d̄oṅfírāara hīti bēe'ṅo kpoogo.